

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

Cota 50192

Inventar 50864

Nº Curent 50393 Format 50194

Nº Inventar 124620 Anul

Secția Depozit III Raftul

Soc.

LOCOT.-COLONEL C. GĂVĂNESCU

LOCOT.-COLONEL I. MANOLESCU

1914-1915-1916

RĂSBOIUL CEL MARE

VOLUMUL III

BULGARIA I PORTUGALIA

ȘI

OPERATIUNILE PE TOATE TEATRELE PANA LA 31 MAIU 1916

LURTE AERIENE, STAREA FINANCIARĂ ȘI ECONOMICĂ A BELIGERANȚILOR.

LURTE DE TRANȘEE, DUPĂ DOI ANI DE RĂSBOIU.

BUCUREȘTI

AȘELIERELE GRAFICE «UNIVERSALA» IANCU IONESCU
ȘIRADA COVACI No. 14 — Telefon 157

1916

Invr. A. 24.629

573 276

LOCOT.-COLONEL C. GĂVĂNESCU

LOCOT.-COLONEL I. MANOLESCU

1914-1915-1916

RĂSBOIUL CEL MARE

VOLUMUL III

BULGARIA | PORTUGALIA

ȘI

OPERAȚIUNILE PE TOATE TEATRELE PÂNĂ LA 1 MAIU 1916

LUPTE AERIENE. LUPTE DE TRANȘEE, ETC. DUPĂ DOI ANI DE RĂSBOIU.

ANEXĂ DEOSEBITĂ : Starea financiară și economică a beligeranților

BUCUREȘTI

ATELIERELE GRAFICE «UNIVERSALA», IANCU IONESCU
STRADA COVACI No. 14 — Telefon 4/56

1916

355.48 (497.2 : 469) "1914/1916" (04)
9 (497.2 : 469) "1914/1916" (04)

CONTROL 1955

Biblioteca Centrală Universitară
"Carol I" București
Cota 50 192

file 40/10

Exemplarele poartă semnătura autorilor și un număr de ordine.

B.C.U. "Carol I" — București

C50864

PREFAȚA

În prefața primului volum al lucrării noastre, apărut la începutul anului 1915, am spus, între altele: „Numai datorită pregătirii organice, intelectuale și sufletești, asistăm azi la faptul neînchipuit și extraordinar, ca un singur popor, poporul german, să stea în luptă, încă în picioare, după opt luni de războiu, cu aproape întreaga lume și să facă adesea ca balanța victoriei să încline înspre armele lui. Dacă nu va reuși, și simptome sunt destule, aceasta se va datoră altor cauze, iar nu lipsei de pregătire, care, va rămâne în istoria lumii, ca exemplul cel mai clasic, ce s'a putut înregistra până acum.

Iar în prefața volumului II am spus: „Războiul cel mare 1914—1915, cum l'am numit noi, continuă azi, după un an, cu o intensitate și mai mare, cu o dezvoltare, în toate direcțiile, neînchipuită, nebănuită, chiar de cei mai bogați fantaziști. Timpul dat de noi, credem că va trebui mărit cu 1916 și încă nu se știe dacă ne vom opri aici”.

Fără să avem aerul de profesii, dar trebuie să constatăm că aceeace noi am prevăzut, încă de la începutul războiului, începe să se realizeze. În primul rând, că Germania va ceda, cu toate că pregătirea ei, în toate direcțiile, a fost și este la înălțimea perfecțiunii; în al doilea rând, că războiul nu se va termina așa de repede cum se credea de unii, ci că va putea intra chiar și în anul 1917.

În același timp trebuie să recunoaștem că azi iese și mai mult la iveală, și pe zi ce merge se accentuează faptul, că aceea care a dat prima și cea mai dureroasă lovitură „Kolosul-ului” german, a fost Franța prin mărșă și nemuritoarea victorie de la Marna. De la Marna, Germanii se sbat, se mișcă, se frământă,ucid mii de sute și zeci de sute de mii de tineri și bătrâni eroi, fără a putea obține nici un rezultat hotărâtor favorabil, pentru ea, ba din contră. Un ariș prins în oșelitele brațe ale unui făt frumos!

Franța este acel făt frumos. În ajutoru-i aleargă omenirea întreagă. Toată civilizația din lumea veche și lumea nouă, toată cinstea, toată dreptatea, cu toții aleargă spre a-i ajuta să ucidă forța care vrea să desființeze dreptatea; căci numai atunci forța are dreptul să trăiască, când ea este pusă în serviciul dreptății.

„Paris, n'appartient pas seulement à la France, il appartient à tout le monde”¹⁾. Iată ce nu au înseles Germanii; iată ce nu au înseles încă mulți alții, cari au judecat Parisul numai după suprafață: modă, petreceri, confort, plăceri, petreceri, femei, etc., și iată pentru ce azi, lângă Franța și adăpostind Parisul stă lumea întreagă, fie cu șapla, fie cu sufletul și iată pentru ce victoria va fi de partea dreptății care se sprijină, în acțiunea ei morală, pe forță.

* * *

Lucrarea ce am întreprins, cu multă trudă și cu multe sacrificii, are de scop de a orienta în primul rând pe cititorul român asupra mersului general al operațiunilor militare, fără a intra în amănunte; asupra pregătirii de războiu a diferiților luptători; asupra rezultatului probabil ce-l va avea acest cataclism.

Desigur, istoria critică a unui războiu se vede cu atâta mai bine, cu cât suntem mai departe de evenimentele petrecute; adică atunci când „s'ar putea face înlănțuirea cauzală a faptelor; când s'ar cunoaște motivele hotărâtoare ale acțiunilor, precum și împrejurările cari au influențat mișcările armatelor”.

În acest caz, însă, istoria descriptivă se transformă în analitică, în studiu critic, care, de obicei se profesază după catedră; noi ne-am propus deocamdată, să facem o sinteză clară și adevărată, necesară românilor. A aștepta depărtarea, în timp și spațiu, pentru a deschide ochii și a vedea războiul numai atunci, când suntem la depărtarea necesară, s'ar putea prea bine întâmpla ca să-i deschidem prea târziu sau, chiar, să uităm cum se mai deschid ochii și să adormim chiar deabinelea. Timpul trebuie prins, adesea, din sbor. De aceia trebuie ca fiecare român, să fie, în tot momentul, la curent cu mersul acestui războiu. Pentru Români care făcuseră lucrarea, fiindcă am constatat că ei au nevoie, în acest conflict fără de seamă, a fi îndrumați, orientați și luminați, cât mai în grabă despre aceea ce se petrece în omenire.

Momentul nostru este prea scump, prea frumos și prea de mult îl așteptăm, pentru a fi trecut cu vederea și a-l scăpa, în așteptarea a ceva perfect și complet. Fără noastră are absolută nevoie ca în tot momentul să fie gata și în tot momentul să știe ce se petrece în juru-i. A o lăsa să consulte numai gazelele ar însemna că adesea să-și invenneze sufletul cu otrăvurile ce se debitează; altădată să nu înseleagă nimica, iar mai totdeauna să aibe știrile

1) Myron Herrick, ambasador american.

atâta de distanțate și atâta de neregulat redade încât să se nască o completă confuzie în capul fiecăruia. Noi adunăm zi cu zi, toate faptele, întâmplările, evenimentele publicate de zeci de reviste și lucrări, le clasăm în compartimentul respectiv; le controlăm cu altele contradictorii; ajustăm, reducem și le dăm forma necesară numai după câteva luni dela data întâmplării. Chiar așa, încă, această formă, este așa fel redată încât să nu fim nevoiți a reveni, ca fond, asupra-i contrazicându-ne, ci mai mult ca formă, în o ediție viitoare. De altfel în prefața primului volum am arătat cum am gândit asupra alcătuirii acestei lucrări.

Afirmațiunile din această lucrare le facem cu toată siguranța, cu întreaga conștiință și cu completă răspundere morală a faptului ce împlinim. Învățăturile ce punem la sfârșitul fiecărui capitol, ca și învățăturile generale, formează chintesența întregii lucrări și suntem convinși că ele vor rămâne în picioare, ca stâlpi luminoși în mijlocul haosului acesta și vor sluji mereu de pedestale învățămintelor viitoare ce se vor deduce, oricât s'ar încercă unii și alții să arunce cu pietre în ele, căci ele sunt toate bazate numai pe fapte bine cunoscute și puse în comparație cu istoria trecutului, care niciodată nu se desminte.

Aceste explicații au fost necesare, pentru unii, și de aceea le-am dat:

Dela apariția volumului al doilea marile evenimente s'au ținut lanț.

Așa:

1) Ofensiva Germană în contra Rusiei, în Galiția, Polonia și Curlanda s'a continuat cu o putere mare, însă, din ce în ce descrescândă, până în luna Septembrie--Octombrie 1915, când a ajuns la un punct mort.

2) Francezii, pentru a decongestiona frontul rusesc și pentru a face o diversiune în favorul Serbiei au luat, în cursul lunii Septembrie, o puternică ofensivă în Champagne care le-a adus multe trofee și peste 35.000 prizonieri valizi.

3) Bulgarii, înșelând buna credință a Englezilor, Francezilor și Rușilor, intră în acțiune în contra Serbiei. Ca urmare a acestei acțiuni, Serbia este ocupată; iar armata sârbă, trecând prin Albania este transportată în insula Corfu unde s'a refăcut sub îngrijirea aliașilor.

4) Franco-Englezii, dându-și însfârșit seama de por-nirea greșită a operațiunilor din Galipoli, au părăsit aceste poziții ale frontului de luptă și și-au transportat forțele aiurea.

5) Salonicul este ales ca o puternică bază de operație pentru peninsula balcanică. Aci se strâng forțe puternice aliate.

6) In Caucaz, Rușii au obținut succese apreciabile contra Turcilor, prin ocuparea Erzerumului și Trebizondei.

7) Germanii încearcă, contra Francezilor, în lunile Februarie-Martie 1916, o lovitură în stil și mai mare, la Verdun, ca aceia dată contra Rușilor la Dunajetz în primăvara anului 1915. N'au reușit decât a ocupa teritoriul constituit de zona avant-posturilor. Linia principală de rezistență a rămas intactă.

8) Turcii obțin succes prin cucerirea Cut-el-Amarei și a garnizoanei locale.

9) Coloniile germane sunt toate ocupate.

10) Portugalia intră în acțiune alături de marea alianță.

11) Statele-Unite au adresat Germaniei o notă, în privința războiului submarin, care are caracterul mai mult al unui ultimatum. Germania cedează aproape complet în răspunsul său, aruncând o parte din vină și pe multiplă înțelegere, în special pe Anglia.

12) Luptele aeriene s'au dezvoltat, pe fiecare zi, din ce în ce mai aprige și mai interesante.

13) Multiplă înțelegere a instituit un consiliu superior al statelor aliate pentru a asigura unitatea de acțiune

14) Grecia a anexat Epirul, ceea ce nu este fără importanță în evenimentele actuale.

15) In ultiul timp s'au făcut multe schimburi de vizite oficiale și oficioase între mai toate statele aceleiași grupări și s'au dat multe comunicate relative, ascunzându-se adevărul în total sau în parte.

Pe lângă aceste cestiuni, mai sunt încă și altele de o importanță cel puțin tot așa de mare. De exemplu: Războiul de tranșee și spionajul. Cestiunea financiară și economică la toși luptătorii, care constituie o cestiune aproape tot așa de vitală ca și armata; ceea ce ne-a făcut a o dezvoltă într'o broșură separată, anexată la acest volum.

Afară de acestea volumul va fi terminat cu un capitol sintetic al întregii situații, după doi ani de războiu, pe fiecare din teatrele de operații, ca și în ansamblul său.

* * *

După terminarea primului volum, un domn, profesor universitar, felicitându-ne ne-a scris, între altele: „Urez autorilor ca în volumul următor să scrie faptele de vitejie ale armatei române”; iar după apariția volumului al II-lea, un domn general, fost profesorul nostru și din-

tre cei mai respectați și iubiți, ne-a scris: „Urez din suflet să duceți la bun sfârșit lucrarea, având a înscris în curând, în ea, fapte strălucite, săvârșite de scumpa noastră armată”.

Așteptăm într-una realizarea acestor urări. Am dori și noi să arătăm tuturor că drepturile noastre sfinte suntem hotărâți să ni le luăm singuri, prin noi înșine, iar nu să le primim prin mila altora; am dori să arătăm că nu suntem negustori, că nu ne vindem; că vrem să pecetluim înfăptuirea idealurilor noastre cu sânge și cu sacrificii oricât de dureroase; am dori să auzim zicându-ni-se și nouă ca Belgianilor și Sârbilor: eroi. Și... așteptăm!

Ne arde sufletul, domnule profesor și respectate și scumpe domnule general, de dorul visului neîmplinit și ne uităm cu ochii plini de lacrimi spre culmile ce se zăresc în zare și tot așteptăm mereu, tremurând de nerăbdare, ordinul de a pleca, de a ne duce unde trebuie.

Atunci, ca o Mare înfuriată vom porni toți Românii dela mic la mare și... vom scrie „faptele strălucite săvârșite de scumpa noastră armată”. Dumnezeu ne va ajuta.

AUTORII.

PARTEA I

CAP. I

PENINSULA BALCANICA ¹⁾

1. CONSIDERAȚIUNI GENERALE.

Peninsula balcanică e cea mai orientală din cele trei peninsule ale Europei; ea cuprinde regiunea situată la Sudul Dunărei și Savei, și este udată spre Est, Sud și Vest de Marea Neagră, Marea de Marmara, Marea Egee, Marea Mediterană, Marea Ionică și Marea Adriatică.

Este numită peninsula fiindcă este legată de Continent numai printr'o bandă îngustă de uscat între râul Kulpa și Marea Adriatică.

Prin ea duce cel mai scurt și mai important drum ce leagă Europa centrală cu bogatul și încă misteriosul răsărit. Legătura peninsulei cu Asia este relativ ușoară, de oarece numai îngusta bandă de apă, Dardanele și Bosfor, le despart. Aceasta este cauza pentru ce toate invaziile din Asia în Europa (Perșii și Turcii), au avut loc prin Peninsula Balcanică, Dardanelele și invers din Europa în Asia, (Alexandru cel Mare și Cruciatele). Prin deschiderea canalului de Suez importanța strategică a Peninsulei a crescut și mai mult, de oarece stăpânirea ei domină cea mai scurtă comunicațiune pe apă, dintre Europa și Asia.

Din cauza acestei importanțe strategice, s'au făcut totdeauna de către marile puteri europene efortări pentru a nu lăsa să fie stăpânită de vre-o dominațiune străină puternică, care ar întrebuiți comunicațiunile dintre răsărit și apus numai în folosul său.

Peninsula balcanică, a fost locuită în antichitate de popoare trace sau ilirice. Acestea fură supuse pe rând de Greci și Romani, adoptând în parte limba învingătorilor.

1) Acest capitol este prelucrat după: General Janescu: Curs autografiat la Școala superioară de Răsboiu, Peninsula Balcanică și Rusia.
General Teodorescu: Geografie Militară.
Cantargiew: Geografie Militară. Traducere în românește de Col. Ionescu Marin.
Gotha: Almanah 1916.

Romanii fundară provincia *Moesia*, la Nord de Balcani și Tracia de Sud.

Slavii au pătruns în peninsula balcanică în secolul al V-lea, prin infiltrațiune înceată, iar în secolul al VI-lea pătrund în horde mai numeroase, ajung până în Peloponez și asediază Salonicul pe care însă nu-l pot cuceri. În secolul al VII-lea ei formau măsă populațiunei la Nord și Sud de Balcani, însă nu aveau o organizare sau unitate politică. Vom vedea la istoria popoarelor din Balcani cum a început organizarea lor.

„Mulțimea lanșurilor și a masivilor muntoși, care se înalță și încrucieșează în toate direcțiunile, împart în mod natural peninsula balcanică în mai multe părți, care au o influență considerabilă asupra împărțirii ei politice. Aceasta este și una din cauzele principale, pentru care peninsula balcanică a fost aproape totdeauna sub-divizată în numeroase state mici, cari, deși au fost câteodată întrupate în unul singur, totuș, nu după multă vreme, s'au despărțit iarăși în componentele lor. Principala împărșire naturală a peninsulei este următoarea: *Moesia*, (Bulgaria de Nord), între Dunăre, Stara planina (Balcani) și Marea Neagră; *Tracia de Nord*, (Bulgaria de Sud), între Marea Neagră, Stara planina, Munții Ihtimanului, Rilo și Rhodop; *Tracia de Sud*, între Marea Neagră, Marea de Marmara, Marea Egee și Rhodop cu prelungirea lor; *Macedonia* între Marea Egee, Rhodop, Rilo, Orbel, Târna-Gora, Stara planina și Pind (Gramos); *Serbia*, între Dunăre, Stara planina, Orbel și ramificațiunile Alpilor Dinarici, Drina și Sava; *Bosnia și Herțegovina*, între Sava, Drina și Alpii Dinarici cu ramificațiunile lor; *Dalmația*, între Alpii Dinarici și Marea Adriatică; *Albania*, (Iliria și Epirul), între Marea Adriatică, Marea Ionică, ramificațiunile Alpilor și Pind; *Tessalia*, între Marea Egee, Pind și ramificațiunile sale transversale; *Elada*, între Tesalia și Golful de Corint; *Morea*, dela Golful de Corint la Sud”¹⁾.

Deși astăzi acest vast teritoriu este împărșit între regatele Bulgaria, Serbia, Albania, Grecia, Muntenegru, Turcia Europeană și provinciile Bosnia și Hertzegovina, anexate de către Austria, precum și litoralul dalmațian, totuș, vom studiă în general peninsula balcanică din punctul de vedere al orografiei, al hidrografiei, al coastelor și al climatei, apoi vom studiă considerațiunile istorice și militare pentru fiecare stat în parte.

1) Cantargiew. Op. citat.

2. OROGRAFIE

Munți. Dealuri. Șesuri și câmpii.

Munți. Forma peninsulei balcanice este foarte neregulată; iar suprafața foarte turmentată. Balcanii, deși nu formează șirul muntos cel mai înalt, cu toate acestea ei atrag privirea și numai astfel se motivează numele dat acestei peninsule.

Relieful peninsulei balcanice poate fi asemuit unei piramide triunghiulare, al cărei vârf ar fi Cara Dagh, iar muchiile ar fi reprezentate prin: Alpii Dinarici, spre Nord-Vest; lanțul Pindului spre Sud și lanțul Balcanilor spre Est.

În genere, în peninsula balcanică, șesul nu apare decât pe mici întinderi pe lângă râurile mari și nu ocupă mai mult de a 10-a parte din întreaga suprafață a peninsulei, cum vom vedea la capitolul „Dealuri și Munți”.

Vom descrie acum pe rând cele trei muchi ale piramidei.

Ramura de Nord-Vest, (Alpii Dinarici). Pleacă din platoul Moesiei și umple tot teritoriul situat între Marea Adriatică și Morava bulgară, sub numele de Alpii Dinarici. Ei fac și legătura cu Alpii.

Văile și crestele sunt paralele cu coasta adriatică, ceea ce face că și comunicațiile cele mai numeroase sunt tot în acest sens. De aceea, legăturile în sens longitudinal, adică acelea care leagă valea Savei cu aceea a Vardarului și Strumei, sunt mult mai lesnicioase decât cele în sensul transversal (de la Mare spre Est). Singurele spărturi ale acestui lanț muntos sunt:

Acceea a Narentei, care leagă Hertzeșgovina cu Bosnia și aceea a Drinci de Sud și Limul, care leagă Serbia cu platoul Moesiei și Marea Adriatică.

Deosebim în acești munți trei grupe mai principale:¹⁾

1. Lanțul Croato-Dinaric și Dalmatic;
2. Munții Bosniei și Muntenegrului (sau munții Czer-nagorei);
3. Munții de Vest ai Serbiei, (Rudnik), acoperiți cu păduri, cu forme neregulate și multe direcțiuni între Drina, Morava sârbă și bulgară, foarte proprii unei bune apărări.

Între Morava sârbă, Morava bulgară și Lim, se întinde o serie de planine, (nume generic, prin care Sârbii înțeleg munții lor), precum: Șargan-Planina, Javor, Golia (la Novibazar), Kopaonic Planina, care strânge Morava

¹⁾ A se vedea descrierea unei părți din acești munți și la capitolul următor: Bosnia Hertzeșgovina, Dalmația și Croația,

bulgară asupra Golubinei Planina în defileul dela Alexinaț. La Est de cele precedente se găsește Culmea Sardag și Karadag, unite printr'o șea adâncă pe unde trece șoseaua și calea ferată Priștina-Uskub (Scoplia). La Nordul acestui lanț de munți se întinde câmpia Kossovo, unde au avut loc numeroase lupte și bătălii între Sârbi și Turci (1389—1448).

Ramura de Sud, (Munții Pindului). Cunoscută sub numele de munții Gramos, între munții Devol și Mezovo, iar de aci munții Pindului. Această ramură pleacă tot din platoul Moesiei și acoperă toată regiunea de Vest (Albania și Epirul, Tesalia și Grecia) și de Sud-Est (Macedonia).

Acești munți sunt compuși dintr'o întretăiere de creste în toate sensurile, despărțite prin văi adânci, adesea fără o scurgere definită. În această parte sunt adevărate lacuri interioare ca: Ochrida, Prejba și Ostrovul, care marchează și o depresiune prin care se leagă Salonicul cu Durazzo și pe unde trece actuala frontieră de Nord a Greciei.

Ramura muntoasă a Olympului începe, deasupra golului Volo sub numele de Pelion (1618 m.), se întind dealungul coastei Mării Egee, urmând apoi spre N.-V. până în Bistrița, și apoi spre Bitolia.

Mai sunt munții peninsulei Morea care, sub diferite numiri, acoperă întregă această regiune:

Ramura de Est, (Lanțul Balcanilor). Acoperă toată Bulgaria veche și nouă, (Rumelia și parte din Tracia). Au orientarea generală dela Est la Vest și formă mult mai neregulată decât celelalte ramuri ale peninsulei balcanice. Formează trei lanțuri paralele între ele, și munții din S.-V. Bulgariei, și anume:

1. — **Lanțul principal central,** numit de Bulgari Stara Planina, se întinde din Timoc până în Marea Neagră, pe o lungime de peste 500 klm., purtând numirea de: a) Balcanii de Vest; b) Balcanii centrali; și c) Balcanii de Est.

a) *Balcanii de Vest.* Se întind până la Isker pe o lungime de 150 klm. Înălțimea mijlocie 1600 m.; cu vârfuri cari trec de 2000 m. Caracterul general: aspru și stâncos, acoperiți în cea mai mare parte de păduri dese.

Capătul de Nord, formează un fel de stâncă izolată cu înălțime de 681 m. între Timok și șeaua prin care trece drumul dela Kula la Zaicear. Acești munți sunt în general asprii și foarte greu de trecut. Ei trimit câteva ramuri scurte în partea de Est spre Bulgaria, iar în spre Serbia se termină cu pante uneori repezi, alteori mai dulci, în tot cazul grele de trecut, chiar cu piciorul.

În afară de munții Balcani de Vest, propriu ziși, și ca o prelungire a acestora se întinde spre Nord, între Morava și Timok, un lanț muntos destul de aspru și de frământat, care face oarecum legătura între lanțul balcanic și Carpați,

de care nu sunt despărțiți decât prin strămtul defileu al Porților de Fier.

Principalele treceri peste culmea Balcanilor de Vest sunt:

Vrșca-Ciuca (383 m.), urmat de o mică șosea care leagă Kula cu Zaicear.

Pasul Kadibogaz (671 m.), drum ordinar dela Belogragic la Novihan (spre Timok).

Pasul Sveti-Nikola (1378 m.), șosea dela Belogragic la Bela Palanka sau Pirot.

Pasul Ciprovița, (1942 m.), potecă dela Ciprovița la Pirot.

Două poteci care trec peste culmea muntelui Komdela Berkovița, una la Komștița și alta la Seinekos.

Pasul Ginci sau Berkovița, urmat pe șoseaua Berkovița, Sofia, trece prin două defileuri: Petrowhan (1452 m.), și Pecenovbrod (1098 m.). Din pasul Ginci se mai detașează o altă șosea, parte potecă, care duce spre Komștița la Pirot.

Prin pasul Ossikowo (825 m.), trece numai o potecă grea dela Vrața în valea Iskerului. Valea Iskerului este urmată de calea ferată Plevna-Sofia și de o potecă grea.

b) *Balcanii centrali*. Se întind din Isker până în pasul Demir-Kapu, pe o lungime de aproape 250 klm. Înălțimea mijlocie 2000 m. Coastele de Nord sunt în general dulci și acoperite cu păduri, iar cele de Sud sunt în mare parte descoperite și prăpăstioși.

Peste Balcanii centrali găsim următoarele treceri:

Pasul Arab-Konak (988 m.), șosea națională între Plevna-Sofia peste culmea Orhaniei.

Pasul Strejel (1220 m.), drum ordinar dela Etropol la satul Strejel, peste culmea Etropol-Biz.

Pasul Caciamarca (1470 m.), drum ordinar, proiectat șosea, dela Etropol (pe Iskerul mic) la Zlatița.

Pasul Zlatița (1477 m.), potecă din valea râului Cerni Vid la Zlatița.

Pasul Teteven sau Ribarița (1882 m.), drum ordinar parte potecă, din satul Ribarița la Rahmanlar.

Pasul Troian (1652 m.), șosea, (drum ordinar aproape de creastă) între Lovcea la Korolovo.

Pasul Rozalița sau Rusalski (1875 m.), drum ordinar, proiectat șosea, dela Selvi prin Novoselo la Kalofer, ajutat și de o potecă, care dela Novoselo prin pasul Rabzinița duce la Karlovo.

Pasul Imitli, potecă între satele Topliș și Imitli, permite a întoarce pasul Șipka.

Pasul Șipka (1326 m.), șosea dela Târnova prin Drenova, Gabrova la Șipka și Kazanlâk; pante repezi, întreținere proastă.

Pasul Magliş sau Treven (1024 m.), potecă dela Treven la Selţi. Pe aci se construieşte şi calea ferată care va uni Târnova cu Stara-Zagora.

Pasul Hainkioi (767 m.), drum greu dela Elena prin satele Voinej, Raicovici, Rarovli, la Hainkioi în valea Tundjei.

Pasul Demir-Kapu sau al Porţilor de fier, numit şi pasul Slieven, (1097 m.), drum ordinar dela Târnova la Slieven, prin Bebrova şi Zlatarişa, ajutat de o potecă care prin pasul Jupanci uneşte Bebrova cu Biela.

c) *Balcanii de Est.* Din pasul Demirkapu până în malul Mării Negre. Se deosebesc de Balcanii centrali şi de Vest prin forma lor mai sfărâmată, creste mai largi şi mai puţin înalte. Înălţimea lor variază între 500—600 m. şi numai câteva vârfuri trec de 1000 m. Balcanii de Est au următoarele trei ramuri:

Ramura dela mijloc, sub numirile generale Kodza Blk, Debelek Blk şi Karnabat Blk, are cele mai mari înălţimi şi constituie cel mai puternic lanţ din Balcanii de Est.

Cea mai mare parte din coastele de Nord a acestor munţi sunt acoperiţi de păduri întinse, iar în partea lor sudică sunt descoperiţi sau acoperiţi cu întinse mărăcinişuri.

Peste Balcanii de Est găsim următoarele treceri:

Pasul Kotel sau Kazan, trecut de şoseaua dela Osman-bazar la Iamboli.

Pasul Vrbişa (1025 m.), urmat de şoseaua (parte drum ordinar), dela Şumla prin Vrbişa la Karnabat.

Pasul Karnabat numit şi Cialicavac sau Dobro'i, drum ordinar dela Şumla-Prezlava Karnabat şi Aitos. Poate fi întors prin o trecere secundară (pasul Azap) dela Smedova şi Bairamdere la Aitos.

Pasul Lopuşna, drum ordinar din valea Kamcicului prin Tehenlâc la Aitos.

Pasul Nadir sau Aitos, şosea, parte drum ordinar, dela Provadia la Aitos.

Pasul Guliştei (462 m.), urmat de un drum ordinar între Provadia şi Burgas.

Pasul Aivadji, urmat de o şosea bună dela Varna la Burgas.

Pasul Barbului (450 m.), sau Banski urmat de o şosea, parte drum ordinar, din valea Cifte-Dere la Misivria.

Pasul Eminch, urmat de un drum ordinar, care tot din valea Cifte-Dere duce la Misivria.

Sub raportul uşurinţei de trecere, se poate spune că, cea mai uşor de străbătut dintre cele trei secţiuni ale lanţului Balcanilor cu unităţi compuse din cele trei arme, ar fi aceea dela Est de pasul Demirkapu, unde găsim trei şosele şi şase drumuri ordinare; pasurile au înălţimi mici

între 400—600 m. și pantele nu sunt prea rezezi. Totuș, este de ținut seamă că, pe această secțiune munții formează trei lanțuri paralele, ceea ce îngreuiază considerabil operațiunile ofensivei de trecere pe aci și înlesnește apărarea.

În a doua linie, vine porțiunea dela Vestul pasului Arab-Konak, unde găsim patru șosele bune și o cale ferată, deosebit de trei drumuri ordinare și câteva poteci, cari și ele pot fi urmate de infanteria și artileria de munte.

Pe aci munții nu formează decât un singur lanț, însă de o grosime de peste 50 klm., iar pasurile au, cele mai multe, peste 1000 m. altitudine. Totuș, șoselele, în deosebi cele două cari conduc la Sofia (Bercovița p. Ghinci și Orhanlia Arab-Konac), sunt cele mai bune din Bulgaria.

Secțiunea centrală, cuprinsă între Etropol-Blk și Demirkapu, este cea mai grea de străbătut, căci aci, pe lângă înălțimea considerabilă ce au pasurile (1500—1700 m.), dar nu găsim decât două șosele bune, restul sunt drumuri grele și poteci, pe cari cu greu poate străbate chiar infanteria și artileria de munte.

2. — Lanțul secundar de Nord, (Micul Balcan, Malco, Sara Planina). Compus din culmi muntoase izolate, în formă de mici platouri suprapuse, cu margini abrupte sau stâncoase. Înălțimea mijlocie variază între 500—900 m., cu vârfuri cari ating uneori 1000 m.

Este acoperit cu mici porțiuni de păduri, tufărișuri de 1—1.20 m. înălțime, pășune și fânele înlînse. Se găsesc și păduri mari în mai multe părți, însă, adeseaori, amestecate cu mărăcișișuri, iar pe coastele de Sud și de Est se găsesc vii. Locurile cultivate se găsesc mai cu osebire pe șesurile cari însoțesc văile. O mare parte din mărăcișișuri au început a fi curățite și transformate în locuri bune de cultură.

3. — Lanțul secundar de Sud, (Balcanii de Sud). Se întind din munții Etropol, spre Sud. Sunt mai puțin înalți decât lanțul principal, și sunt mai asprii decât Micul Balcan, fiind întrerupți numai de spărturile prin care curg pâraiele Topolnița, Striema (Giopsu) cu Ak-Dere și Tundja.

Se compune din:

a) Munții Ichtiman, peste cari sunt următoarele treceri:

Pasul Bunowo, pasul Vakarel (475) și pasul Traian (Traianov 842 m.), prin cari trec șoseaua și calea ferată Sofia-Ichtiman-Tatar Bazargic. Pasul Ciamurli (895 m.), pe unde trece șoseaua dela Sofia prin valea Iskerului-Kali-

kovo-Ciamurli la Ichtiman, unde se leagă cu cea precedentă.

b) Munții Sredna-Gora.

c) Caragea-dagh.

Pasul Guțalki sau Șipocan (1044). pe unde trece șoseaua dela Samokow prin Momina-Klisura la Tatar Bazargic.

4. — **Munții din Sud-Vest-ul Bulgariei.** Acești munți se compun din:

Vitoș planina, un puternic masiv, aproape circular, la Sudul Sofiei, nodul orografic al întregii regiuni din Sud-Vest-ul Bulgariei. Coastele sale, mai cu osebire spre câmpia Sofiei, sunt foarte repezi, însă nu prea stâncoase. În părțile de Nord, de Vest și de Est, sunt în parte acoperiți cu păduri, în partea lor sudică sunt cu totul descoperiți.

Din acest nod pleacă următoarele ramuri:

Ljuljun planina, peste care trece șoseaua dela Sofia la Dubnica, prin șeaua Ușa.

Visker planina, peste care trece un drum dela Sofia la Breznic, prin șeaua Radum.

Gulemagora, se desprinde din Visker, care face legătură cu masivul central al Balcanilor în Berkovița Blk.

Verila planina, peste care trece șoseaua dela Radomir la Samokow prin șeaua Buka și șoseaua dela Dubnica la Samokow, prin șeaua Klisura.

Koniavo și Verbina planina, care se termină în Struma prin pereți stâncoși și verticali.

Un al doilea lanț muntos, aproape paralel cu cel format de Vitoș planina, este reprezentat prin culmea care are ca centru orografic piscul Patarița (1670 m.), din care se întinde spre Nord-Est o culme muntoasă, bine pronunțată, având urmările: Bukovaglava, Crnodrana și Kosturnica planina care închide la Sud bogata vale a Drinei, cu orașul Trnți se termină în Struma prin pante repezi și stâncoase în dreptul localității Pernic; este foarte păduroasă și grea de trecut, iar la Sud se întinde puternicul masiv al Osigovei, care trimite diferite ramuri până spre Est în Strunda la defileul Kotsurinovo, împreună cu valea Strumei, un ređuit natural foarte tare. Prin șeaua Uzem a acestui masiv trece șoseaua Kustendil-Kumanovo.

Tot ca făcând parte din acest sistem pot fi considerați și munții Rhodop, al căror nod orografic este muntele Rilo-dag, un puternic masiv la Sud-Est-ul platoului Sofiei. Culmea munților Rhodop se îndreptează dela Vest la Est, între râul Struma și sorgintea Iskerului, cu înălțimi de peste 230 m. atingând în Vf. Popovo Șapca 2699 m. Ramurile sale acoperă tot spațiul dintre văile Djer-

f
e
s
o
n

meu, Isker și Rilo, lăsând între ele mici platouri cultivate și populate.

Dealuri. Incepând dela poalele nordice ale Micilor Balcani, spre Nord până la Dunăre, sau până în terasa care mărginește revărsăturile de pe malul drept al acestui fluviu, se întinde o zonă de dealuri, care în mare parte au caracterul de platouri întinse, tăiate adânc, dela Sud la Nord de cursurile de apă ce se varsă în Dunăre.

Adesea găsim înălțimi cari ating în partea nordică a acestor platouri 180—200 m. altitudine și 300—350 m. în partea sudică, în apropierea munților. Adeseaori găsim pe suprafața lor mameloane înalte și ascuțite, mai cu deosebire pe malul drept al Dunărei, cari pot servi ca prea bune puncte de orientare și observare. De remarcă că cele mai multe din aceste înălțimi cad spre Nord (Dunăre), sau spre Vest, (malurile drepte ale râurilor), în formă de zid vertical, adeseaori stâncoase, care domină cu mult partea opusă a obstacolului, pe câtă vreme în spre Sud sau Est se leagă pe nesimțite cu munții sau cu malurile râurilor.

Spre Marea Neagră la Nord de capul Sveti Nikola, găsim în lungul coastei un platou de 20—25 klm. lățime, care în unele părți cade vertical deasupra Mării dela o înălțime de 20—35 m., iar în altele se termină prin pante ușoare și lacuri, cari însoțesc malul Mării în tot lungul Dobrogei până la gurile Dunărei.

Dela capul Sveti Nikola înspre Sud până la Varna, dealurile Deli-Ormanului se termină prin înălțimi de peste 200 m., cari cad asupra Mării în râpe verticale și stâncoase.

Între Dunăre, Marea Neagră, Provadia, Beeli Lom se întinde așa numitul platou al Deli-Ormanului (pădure sălbatecă), cu înălțimi de 250—300 m., presărat de numeroase mameloane și movile, tăiat adânc de văile cari brăzdează această regiune.

Zona deluroasă din Macedonia de răsărit este formată din:

Creasta deluroasă prelungire a muntelui Bos-Dag, având înălțimea sa mijlocie ce nu trece de 200 m., și din lanțul Kușnița planina (Bunar-Dag), care este paralel cu partea deluroasă a țarmului Mării, însă mult mai înalt decât ea, de oarece înălțimea sa cea mai mare ajunge până la 1870 m.

Zona deluroasă a Macedoniei de apus este limitată la Sud prin linia Ber, Neguș, Baden, Pazar, Salonic, gura râului Struma, iar la apus ea este constituită din munții Agostas. (Karataș), unul din piscurile căreia „Docsa” atinge 1600 m. Ea prezintă un masiv separat care desparte platourile Egribudja și Kailar de zona șesului.

Zona dealurilor din Turcia și Tracia cuprinde: peninsula Constantinopolului și așa numitul platou al Traciei de Sud.

Peninsula Constantinopolului este prelungirea Strangiei, care se micșorează în înălțime, treptat înspre Sud-Est. Din creasta principală se desparte o întreagă serie de ramificațiuni cu direcțiunea spre Sud, pe una din ele fiind situat și Constantinopolul.

Platoul Traciei de Sud. Se prezintă sub forma unui vast amfiteatru, mărginit la apus de Rhodopi, la Nord de Sakar-planina, la răsărit de Strangia și la Sud de Kuru-Dag. Alitudinea sa nu trece de 200 m.

Înlăririle naturale ale amfiteatrului Traciei sunt formate din văile râurilor Marița și Ergina; cea dintâi duce la Marea Egee, iar cea de a doua duce la Constantinopol, urcând valea Erginei.

Șesuri și câmpii. În afară de șesurile cari se întind în partea interioară, de ambele părți, ale cursurilor de apă mai importante, cităm aci numai pe acelea cari apar ca bazine închise și izolate între cele trei creste muntoase ale Balcanilor și munților Rhodopi.

Șesul Sofiei, cu înălțimea medie de 500—600 m., are o formă eliptică alungită, de 60 klm. lungime dela Est la Vest și 10—15 klm. lărgime, dela Nord la Sud. Este în general practicabil, străbătut de numeroase comunicațiuni, bine populat și bine cultivat.

Șesul Orhaniei, înălțime 290—350 m., formă circulară, având 7—8 klm. diametru, bine cultivat, poate servi ca zonă de adunare la trupe de efective relativ mari și formează, prin pozițiunea sa pe șoseaua Plevna-Sofia, un punct strategic important.

Șesul Semli, la confluența Vidmei cu Rusica, înălțime de 200—260 m., descoperit și centrul de convergență a numeroase drumuri. Are formă lungă de aproape 10 klm. dela Sud la Nord, și îngustă de 4—5 klm. dela Est la Vest.

Micile șesuri ale Elenei, Zlatariței, Kilifar și Stara Rjeka, formează centre naturale de concentrare la Nordul lanțului Balcanic între Târnova și Demir-kapu.

În Tracia zona șesului este reprezentată prin văile râurilor Marița, Ergina și Iardâmla.

Șesurile Zlatiței, Karlovo, al Kazanlâkului, al Tvardiței, al Slievenului, al Karnabatului și al Burgasului, constituiesc o serie de zone favorabile operațiunilor cari ar avea drept scop apărarea lanțului balcanic dinspre Nord, sau a aceluia al Srednagorei și Caragea-dag dinspre Sud.

Șesul Ichliman, cu înălțime de 600 m., constituie o regiune relativ bogată și bine cultivată, care face legătura între șesul Sofiei cu acela al Filipopolului.

Șesul Filipopolului, cu o altitudine de 200 m., este cel

mai întins din toată Bulgaria, peste 100 klm. dela Vest la Est, și 30—40 klm. dela Nord la Sud. Bine cultivat, acoperit în mici părți de tufănișuri și mici păduri. Străbătut de numeroase comunicațiuni și bine populat. Este propriu pentru operațiuni cu efective mari de toate armele.

Șesul Stara și Nova Zagora, altitudine 150 m., lărgime dela Est la Vest 50 klm., și dela Nord la Sud 40 klm., străbătut de bune comunicațiuni, formează, împreună cu șesul Filipopolului, piața de arme naturală a Bulgariei de Sud.

Mai găsim apoi: șesul Negotinului, la gura pârâului Timok, pe malul său stâng, având o formă aproape pătrată, cu latura de 8—10 klm. lungime, este o importantă piață de arme naturală la frontiera Nord-Estică a Serbiei. Șesurile Nișului, ale Lescovățului și al Alexinațului, despărțite unul de altul de defileuri grele, formează pe valea Moravei centre indicate pentru concentrare și operațiuni mari strategice.

1. Macedonia de Vest găsim următoarele câmpii:

Câmpia Tetowo. Lungimea sa este aproape 40 klm., iar lărgimea nu trece de 10 klm.

Câmpia Scopiei, la Sud de pasul Kacianik care duce spre miază-noapte în câmpia Kossovo.

Câmpiile Kumanovo și Ovce. Un platou muntos format pe deoparte de terasele muntelui Târna-Gora, iar pe de alta din acelea ale muntelui Koziak.

Amândouă aceste câmpii de aceeași origină, prezintă aceleași caractere: lipsă de apă și neproductive.

Câmpia din valea Strumiței, cu o lărgime care nu trece de 6 klm., mărginită la Nord de munții Placicovița și Maleş, iar la Sud de munții Peleş și Blaguș.

Câmpia Bitoliei prezintă cel mai întins șes din regiunea muntoasă a Macedoniei. Lungimea sa ajunge până la 70 klm., pe când lărgimea, în termen de mijloc, nu este mai mică de 20 klm. Aceasta este una din cele mai productive câmpii din Macedonia și prin centrul său trece singurul drum transversal dela Salonic în Albania.

Zona șesului din Macedonia de Vest, este constituită din terenurile joase, așezate la Nord-Vestul golfului Salonic și este cunoscută sub denumirea de Campania. Ea este formată din depunerile râurilor, cari se varsă în valea Ezerului Pazar, (Enige) care se scurge prin râul Karaazmac. Acest râu formează patul unui adevărat golf a cărui umplură se continuă încă și astăzi.

Terenul acestui șes, (aproape 1500 klm.), din care numai o mică parte este cultivată în prezent, este pretutindeni fertil și fiindcă udarea artificială este posibilă pretutindeni, ar putea să producă cu îmbelșugare grâu, bumbac și tutun. În prezent, din cauza trestiei provocată

de neregulata curgere a apelor, acest șes este slab populat și numai pe marginea zonei dealurilor, pe unde trec drumurile, se găsesc puncte populate însemnate: la Sud-Vest se află Ber, mai la Nord Neguș, (Neagusta), iar ceva și mai la Nord, Pazar (Enige-Vardar).

Zona șesului din Macedonia de răsărit, este formată din întinsele Văi ale Strumei și Mestei.

În Macedonia de răsărit găsim următoarele câmpii:

Câmpia Ser, formată din valea Strumei, care se lărgeste către sfârșitul său și formează șesul Serului, lung de aproape 80 klm., și larg de 15 klm.

Câmpia Dramei și mica Poiană Liska sunt udate de Dramătița (Andjista), unul din afluenții ezerului Tabino și prin urmare și al Strumei.

Poienile Enige udate de râuri și mai ales de Mesta, îndeplinesc cu prisosință bunele condițiuni pentru cultura tutunului și bumbacului. Atât la răsărit cât și la Apus, nu sunt accesibile decât pe drumurile cari duc dealungul Mării.

3. HIDROGRAFIE.

Apele peninsulei balcanice fac parte din trei bazinuri corespunzătoare celor trei Mări cari mărginesc laturile piramidei, și anume: bazinul Mării Negre, Mării Egee, Mării Ionică-Adriatice.

Dunărea. Străbate defileul Porților de Fier între Vârciorova și Sip pe o distanță de 6 klm. Până la Timoc are direcția generală Nord-Est-Sud; iar de aci ia direcțiunea generală spre Est până la Șiștov, și spre Nord-Est până la Silistra, de unde intră în România.

Ca aspect general, malul bulgar se prezintă înalt și râpos, uneori stâncos, dominând cu 30—200 m. malul românesc afară de părțile următoare, unde Dunărea se revărsă pe dreapta sa, și unde dealurile din dreapta se depărtează de cursul fluviului, și anume:

Între Vidin și Vitbol; la Est de Arcer Palanca; între Kozlodui și gura pâraurilor Ogost și Skit; între gura Iskerului și a Vidului; la Est de Nicopoli până aproape de Șiștov; la gura Iantrei la Vest de Turtucaia; și în dreptul gurei Moșliștei, la satul Popina.

Lățimea cursului apei variază între 800—2000 m.

Adâncimea cursului, pe timpul apelor obișnuite, este între 6—7 m., când apele vin mari între 9—10 m. Sunt însă puncte unde Dunărea are peste 30 m. adâncime. Înțeața curentului pe timp normal este de 1—1,5 m. pe secundă; când apele vin mari ajunge la 2 m. pe secundă.

Apele Dunării cresc de regulă primăvara, când se topesc zăpezile în munți și scad în Mai sau Iunie.

Dunărea îngheață uneori iarna complet în cursul lunii Decembrie sau Ianuarie, devenind practicabilă, deși pentru scurt timp, chiar pentru căruțe grele. Totuși mai adeseori gheața nu se prinde complet, așa că împiedică complet circulația cu vaporul, de obicei 3—4 luni pe an, din Decembrie până în Februarie.

Ca puncte de trecere peste Dunăre, de pe un mal pe celălalt, până astăzi, nu există încă un pod permanent pe tot parcursul său dela Porțile de fier până la Silistra.

Afară de trecerile obișnuite cu vapoarele, cităm aici punctele unde s'ar putea executa poduri militare pe pontoane.

La Vidbol, Rachova, Nicopol, Șiștov, Rusciuk și Turtucaia.

Afluenții din dreapta sunt:

Sava, care desparte Bosnia și Serbia de Croația și se varsă în Dunăre între Belgrad și Semlin.

Unna, care formează o porțiune din frontiera de Nord a Bosniei.

Vrbaș, Bosna, Kerka, Cettina, Narenta.

Drina, formând pe partea inferioară a cursului său frontiera între Serbia și Bosnia.

Kolubara, care udă Valjevo, este o vale fertilă, care leagă Belgradul cu Drina, se varsă în Sava, aproape de Obrenovaț.

Morava, formată din Morava mare sau bulgară, care izvorăște din Karadag și Morava mică sau sârbă (apuseană) care izvorăște din Javor planina, întrunite în jos de Deligrad. Formează principala arteră a comunicației și piața de arme naturală a Serbiei; împreună cu afluentul său Nișava, care izvorăște din Bulgaria aproape de pasul Ginci, deschide pasul Dragoman, udă apoi Pirot, Bela Palanca și Niș. Morava deschide comunicațiuni atât spre Sud, cât și spre Est cu Sofia, punând în legătură platoul Moesiei cu Dunărea și valea Mariței cu aceea a Dunărei, Drinei și Savei. Jvarul, afluent al Moravei sârbe, deschide comunicație cu Bosnia (Novi Bazar), cu care comunică printr'un defileu strâmt. Dela Deligrad în jos, Morava curge mai întâi prin o vale strâmtă în care udă Parocin și Jagodin, apoi iese într'un șes larg, propriu mișcărilor de trupe cu mari efective, și se varsă în Dunăre la Semendria. Morava mai primește pe dreapta pe Moravița, un mic pârâu care deschide drumul dela Kneajevatz la Alexinat, unde se varsă în Morava.

Mlava, care deschide comunicațiuni spre Semendria, și se varsă în Dunăre între Semendria și Bazias.

Pekul și Porecica, au importanță prin comunicațiunile ce deschid între cursul inferior al Moravei și câmpia Negotinului cu Zaicear.

Timocul este format din trei ramuri: Timocul alb (Belimok) sau al Kneajavăţului, Târgovişte Timoc şi Timocul negru.

Timocul străbate o regiune aspră, din care cauză marurile sale sunt mai adesea stâncoase şi repezi.

Topoloviţa şi *Vidbol*, sunt două mici pârae care se scurg din dealurile dela Vestul şi Sudul Vidinului, prin văi adânci şi râpoase, care constituie primele linii de apărare la N.-V. Bulgariei. Ele se varsă la Vidin şi Vidbol şi servesc pentru a alimenta în jurul cetăţii Vidin un canal cu apă care serveşte ca obstacol la incintarea cetăţii.

Arcer, udă Bielogragic.

Lomul, deschide comunicaţiune cu Serbia la Pirotniș, prin pasul Sf. Nicolae; se varsă în Dunărea la Lom-Palanca.

Ogostul, care deschide pasul Ginci şi Botunia.

Skitul, este un mic pârâu care izvorăşte în apropiere de Vraţa şi se varsă în Dunăre mai jos de gura Ogostului.

Iskerul, este cel mai însemnat afluent al Dunărei în Bulgaria. Izvorăşte din Rilodagh.

Dela satul Kurilo, Iskerul intră în strâmtul defileu dintre Balcanii de Vest şi cei centrali (Vraţa şi Orhanian Balk), defileu care ţine 55 klm. până în localitatea Mizdra. În acest parcurs primeşte pe stânga pârâul Iskret şi pe dreapta pârâul Iablomică.

De aci, în direcţia generală spre N.-E., Iskerul străbate zona dealurilor din Nordul Bulgariei, udă Ciumakovici şi se varsă în Dunăre în jos de satul Gigen, în dreptul Corabiei.

Lărgimea apei în cursul său superior variază între 20—80 m.

Iskerul se poate trece prin vad în multe locuri, în timpul apelor mici.

Vidul, se varsă în Dunăre în faţa Islazului, la V. de localitatea Samovit.

Osmă, deschide pasul Troian, udă Lovcea, se varsă în Dunăre la Vest de Nicopoli, în dreapta Islazului.

Iantra, deşi nu e cel mai mare, este, însă, cel mai important după Isker din punct de vedere militar. Izvorăşte din Şipca Blk, la Nord de pasul cu acelaş nume, udă Gabrova, înconjoară Târnova de jur împrejur, udă Biela şi se varsă în Dunăre la 12 klm. Est de Şiştov în dreptul Zimnicei.

Prin afluenţii săi din cursul superior, deschide o mulţime de treceri peste munţii Balcani (Şipca, Treven, Hainkioi, Tvardiţa, Jupanci şi Demirkapū), ceea ce face din Iantra linia de operaţiune cea mai bună şi cea mai directă, în cazul unei invazii dela Nord spre Sud.

Într-o străbăte în jos de Gabrova strămtul defileu al munților Straja (140 m. adânc și 6 klm. lungime).

Lomul de Est, este format din Kara-Lom și din Ak-Lom sau Bieli-Lom.

Balovska, este un pârâiaș care formează un fel de cerc la Nordul Varnei.

Provadia se varsă în lacul Dewno, lung de 15 klm. și lat de peste 1 klm. Acest lac se varsă și el în mare printr-un canal lung de 2—2½ klm. lat de 30—40 m. și adânc de 1—1.50 m.

Camcicul, prin situațiunea lui paralelă cu creasta munților Balcani, formează o bună linie de apărare în contra unei invazii dela Nord sau invers, cu atât mai mult cu cât cursul său inferior este însoțit de mlaștini greu de trecut.

Aitos, un mic pârâu urmat de șoseaua și C. F. dela Filipopol la Burgas.

Marița, cel mai mare râu al Peninsulei Balcanice, izvorăște din Rilo-Dad, udă Bielova, Tatar-Bazargic, Filipopol și aproape de Mustafa-Pașa udă Adrianopol, Feregic și se varsă în marea Egee, la Enos.

Este în parte navigabil, însă numai pentru vase mici, iar în sus de Adrianopol numai plute și bărci (lotci).

Tundja, este cel mai însemnat afluent al Mariței. El desparte culmea centrală a Balcanilor de creasta Caragea-Dag.

Ergina, prin direcțiunea cursului său, și prin faptul că malul său stâng domină cu mult pe cel drept, formează o bună linie de apărare a Constantinopolului în contra unei invaziuni dela Nord sau Nord-Vest.

Pe dreapta sa Marița primește: Elma (Jeli Dere), Kricima, Stanimacica, Olu-dere, cari toate au caracterul torontial și deschid treceri peste Rhodopi spre Sud.

Prin comunicația ce deschide între Grecia și Bulgaria, are o mare importanță militară în cazul unui războiu Greco-Bulgar.

Vardari, este cel mai important râu al Macedoniei; udă Uskub și se varsă în golful Salonic. El deschide cea mai bună și directă comunicație între Marea Egee, Bosnia și Serbia; este urmat de șoseaua Salonic-Novi-Bazar-Sarajevo și de C. F., care dela Salonic merge la Mitrovița, cu legătura, dela Uskub, prin Kumanova, cu caiea ferată de pe valea Meravei și cu Bulgaria spre Kiustendil.

Vistrița și Salamurias, au mare însemnătate militară în caz de războiu între Bulgaria și Grecia, trecând prin zona probabilă de concentrare a Greciei și putând servi în caz de retragere ca linie de apărare.

Ambele deschid comunicațiuni peste culmea munților cu Albania la Durazzo și cu golful Arta.

Spre Marea Adriatică curg mai multe râuri mici, cari au însemnătate numai prin comunicațiunile ce deschid, precum: Narenta, deschide comunicația dela Sarajevo la Mare. Drina, se varsă în Marea Adriatică după ce străbate câmpia Scutari. Lacul Skutari servește de deversor râului Zeta, unit cu Moraca și se varsă în Mare, prin canalul Boianei. Pâraele: Ergenii, Voiussa, Kalamas, Arta și Asproptomos, sunt mici cursuri de apă cari se varsă în Marea Adriatică sau Ionică, pe coastele Albaniei și Greciei. O parte din aceste sunt descrise și în volumul 2 pag. 243.

4. COASTELE PENINSULEI BALCANICE

Coastele ilirice sunt însoțite de insule despărțite prin canale a căror adâncime nu trece de 80 m. și a căror poziție generală înseamnă prelungirea coastei apusene a Istriei. Aceste insule au aparținut continentului, de care s'au despărțit prin eroziune.

Curenții, ceața deasă, vânturile violente, mulțimea insulelor, fac navigațiunea grea în această regiune.

Insula Lissa, cea mai înaintată în Mare, ocupă o pozițiune centrală pentru a supraveghea Adriatica și posedă foarte bune adăposturi. În apele ei flota austriacă a învins pe cea italiană în 1866.

La gura golfului Quarnero, Lussin-Piccolo, posedă o radă excelentă, unde în 1859 ancorase mai bine de 100 vase franceze și italiene.

Coasta posedă o mulțime de porturi (peste 60), în majoritate mici și strâmte, posedând toate vechi forlificațiuni.

Cele mai însemnate sunt:

Triest, cel mai mare port de comerț pe Adriatica, reședința companiei maritime a Lloydului austriac. Cu toată importanța considerabilă, s'a preferit Pola ca port militar.

Pola este mare port militar al Austriei, care a înlocuit Triestul. Rada lui are 800 metri la intrare, 5 klm. în întindere și o mare adâncime: este înconjurat de înălțimi cari îl adăpostesc și-i dau bune pozițiuni pentru așezarea forturilor. Portul militar e pe coasta meridională a golfului. Există 29 țăvrașe în jurul Polei a căror misiune este de a feri cetatea de un atac de pe continent, căci coastele vecine sunt abordabile, sau de a-și încrucișa focurile spre Mare. Intrarea golfului este redusă la 300 metri printr'un zăgaz.

Fiume este portul comercial unguresc pe Adriatica. Ca și Triestul și Pola este legat cu interiorul printr'o cale ferată.

Zara, capitala Dalmației, are o învingătoare declasată.

Sebenico, comunica cu Marea printr'un canal îngust; cu interiorul printr'o cale ferată venind dela Kuiu, Un fort apără intrarea.

Spalato, comunică cu Bosnia prin strămoșoarea Clissa.

Ragusa, posedă în vecinătate porturi naturale excelente. Austriacii n'au făcut din Ragusa portul lor militar în Adriatica, numai fiindcă eră prea excentric și fără comunicațiuni cu interiorul, totuș ei au fortificat serios împrejurimile orașului și au apărât intrarea fortului Gravosa la Nordul orașului.

Gurile lui Cattaro, formează una din razele cele mai frumoase din lume. Golful Cattaro este sinuos de mai multe ori. Coastele se apropie unele de altele, constituind astfel baricade ale intrării către Cattaro, așezat în fundul golfului. Coastele sunt stâncoase și se ridică în amfiteatru împrejurul golfului, câteva basinuri sunt în interiorul golfului.

Cattaro în fundul golfului este înconjurat de o încingătoare și dominat de un fort. Comunicațiunile cu interiorul sunt grele, la Sud de Cattaro.

Zuppa, este o câmpie mică, dar fertilă, ea este străbătută de drumul Cattaro-Budna. Aceasta din urmă posedă o încingătoare, Tratatul dela Berlin a dat Austriei Spîțza și Budna.

Pe coastele Muntenegrului există porturile Antivari și Dulcigno cu a căror poliție este însărcinată Austria.

Muntenegrenii n'au dreptul a-și crea o flotă de războiu și nici un vas străin nu poate ancoră pe coastele lor, această clauză este pusă pentru a evita ca Rusia să-și creze o bază pe Adriatica.

Principalele porturi ale Albaniei sunt: San Giovanni de Medua, Durazzo, Valona, Pargo.

Prevesă, la gura golfului Arta, cu port bine adăpostit.

Principalele porturi ale Mării Negre sunt:

Varna, cetate tare pe drumul care întoarce Balcanii la Răsărit, principalul obiectiv al armatelor ce ar întrebuiță linia de operațiuni a Dobrogei.

Burgas, oraș întărit și port, de aci pleacă un drum la Varna, altul la Adrianopol.

Bosforul, (vezi volumul I).

Strămoșoarea Dardanelelor, (vezi volumul I).

Galipoli, la ieșirea de Sud a Dardanelelor, uvragele așezate pe coastele Europei și Asiei barează defileul. Intrarea în Mediterana este apărâtă prin forturi și baterii așezate pe cele două țărături ale strămoșoarei.

Coastele Mării Egee sunt întretăiate printr'un mare număr de golfuri cari favorizează o navigațiune foarte

activă. Cele mai însemnate porturi sunt: Enos, Kavala, Salonic.

Peninsula Calcidică înaintează în Mare prin trei promontoriuri numite: Hagion—Oros, Longos și Kassandra, între care se află golfurile cu aceleași nume:

5. Clima peninsulei balcanice. — Peninsula balcanică are o climă mult mai rece și mai aspră decât Europa mijlocie.

Partea de Nord a peninsulei fiind expusă vânturilor uscate și reci cari vin din stepele Rusiei, are clima Europei de răsărit, iar partea de Sud din contră, fiind influențată de vânturile calde dela Sud, are clima mai dulce.

Șesurile din interiorul peninsulei, închise între munți, cum este acela al Sofiei, al Orhaniei, al Kosovei, etc., au o climă rece. Partea de Sud a Bulgariei și Macedonia fiind adăpostite de lanțul Balcanilor în contra vânturilor de Nord-Est au o temperatură mai dulce și mai constantă. Primăvara începe de timpuriu, este însă foarte schimbătoare, dese răceli alternează cu căldura și face mare rău vegetațiunei. Ploi rezezi, veri desoari uscate și secetoase. Iarna este scurtă și aspră, vara lungă, toamna scurtă și uniformă.

Spre coastele Mării Adriatice clima e temperată maritimă, iar în Părțile muntoase ale Pindului și Moesiei, din contră, e o climă continentală cu ierni grele, primăveri scurte și foarte schimbătoare, veri lungi cu călduri năbușitoare, ploi dese.

Partea de Sud a peninsulei, în special coastele Greciei și Macedoniei se bucură de o temperatură dulce, iernile sunt scurte și ușoare, vegetațiunea este aproape tot timpul verde, primăvara și toamna bogate în ploi.

Sunt părți din peninsula balcanică unde domnește febra palustră, precum: părțile joase dela gura râurilor cari se varsă în Adriatică. Totuși, în general, clima peninsulei balcanice este în cea mai mare parte sănătoasă. (Din Geografia Militară, Colonel Theodorescu, pag. 209).

6. Liniile de invaziune ale peninsulei Balcanice. — Examenul precedent al geografiei fizice a peninsulei balcanice permite a surprinde ușor liniile de operațiune, precum și eșichierile strategice ale peninsulei.

Din punct de vedere al liniilor de operațiune avem: 1)

1. Depresiunea Karstului la Nord-Vest-ul peninsulei cu linia de invaziune a Adelsbergului și a Kulppei, asupra litoralului Mării Adriatice. Aceste linii au fost urmate de barbari pentru a atinge coastele nordice ale Adriatice sau Italia.

2. Linia de invaziune Constantinopol-Belgrad, prin

Sofia, prin două din cele mai avute și fertile văi ale peninsulei, Marița și Morava. Aceasta formă marea linie de operațiune a Turcilor asupra Austro-Ungariei.

3. Marea linie de operațiuni a Austriei în Peninsula Balcanică conduce din Bosnia, ori mai bine de pe Sava la Salonic prin valea Bosnei, bazinul superior al Drinei (Uvaș-Lim) și valea Vardarului. Ea taie în partea opusă platoul Moesiei și constituie o linie de invaziune asupra Ungariei apusene sau provinciile slave de Sud-Vest.

4. Linia Durazzo-Salonic (vechea cale Egnatiană), unește coasta Adriaticei cu a Mării Egee (Salonic) prin valea Eginei și a Wistriței, prezintă astfel comunicațiuni transversale între coastele opuse.

5. Linia dela extremitatea apuseană a Balcanilor, ori mai bine drumurile ce pleacă dela Negotin, Vidin și Lom și conduc în valea Nișavei.

6. Linia dintre Dobrogea și Tracia orientală prin pragul ce prezintă Balcanii la extremitatea lor orientală (Balcanii orientali).

7. Linia secundară, care duce, dela Galipoli, spre Macedonia, Tesalia și Peloponezul, dealungul coastelor.

În timpul puterii lor, Turcii au întreprins aceste linii de operațiune, atât pentru cucerirea peninsulei balcanice și a posesiunilor exterioare ei, cât și pentru luptele ce au avut să susțină cu Austriacii, Ungurii, Românii, Polonii, Albanezii sau Muntenegrenii.

BOSNIA, HERȚEGOVINA, DALMAȚIA ȘI CROAȚIA ¹⁾.

La sudul Savei, Austro-Ungaria ocupă, din 1878, vechile provincii turcești, Bosnia și Herțegovina.

Această ocupațiune, autorizată de puterile Europene în baza tratatului dela Berlin și cu consimțământul Porței, n'avea oficial decât un caracter provizoriu, cu toate acestea s'a constatat că era cu totul definitivă.

Ansamblul munților ce acoperă aceste provincii se prezintă sub forma unui triunghi așezat aproape isoscel, având vârful în Sneberg, la Nord de Fiume, și laturile: una urmând cursul Savei și Dunărei până la Orșova, iar cealaltă urmând țărmul Dalmației; baza acestui triunghi ar fi jalonată prin linia Scutari-Orșova, urmând înălțimile Procleva, Javor-Golia-planina, piscul Kapaonic și creasta Golubinia-planina.

Dacă unim vârful Schneeberg cu confluența celor două Morave și cu sorgintea râului Drinul Alb (orașul Jpek), dividem acest triunghi în alte trei triunghiuri, cari din punctul de vedere orografic diferă complet unele de altele. Astfel, în triunghiul dela Nord, se găsesc înălțimi cari prezintă aceleași caractere ca ceilalți munți ai Europei; în triunghiul central, solul e format din platouri înalte cu escarpamente repezi; în fine, în triunghiul meridional, care cuprinde Dalmația, Herțegovina și Muntenegru, munții sunt o continuare a masivului Kars, cu caractere încă și mai accentuate.

Masivul Rudnic, care formează creasta principală a triunghiului de Nord, e acoperit cu păduri și este foarte avut în pozițiuni defensive. Aci și-au conservat Sârbii naționalitatea lor. Cracujevaț era „Sârmana lor Capitală” când Turcii posedau Belgrad-ul. Masivul dintre Morava și Timok, cu creasta Golubinia-planina, (1321 m.), este considerat de unii geografi ca un fragment al Carpaților, spart de cursul Dunărei, iar de alții ca un apendice al

1) După textul litografiat de Geografie Militară de Cpt G. Toplicescu și J. Pavelescu.

Balcanicilor; el constituie o muchie secundară a piramidei balcanice. E un masiv sălbatec, foarte inaccesibil către Dunăre, tăiat prin câteva comunicații, conducând din valea Timocului în a Moravei. S'a mai descris această regiune în Vol. I, la paginile 234—244.

În triunghiul dela mijloc munții diferă complet de acei din restul Europei. Se poate zice chiar că nici nu sunt munți, ci imense platouri accidentate, din cari se precipită în mod torențios râurile. Crăpăturile săpate de aceste râuri torente, sunt foarte strâmte, direcțiunea lor foarte variabilă. Contrariu celor ce se petrec în alte părți, unde văile marilor cursuri de apă facilitează comunicațiile, aci ele nu sunt decât o cauză de împiedicare la crearea drumurilor Bosniei. Aceste platouri sunt, în general, acoperite de păduri, afară de porțiunea dela Nordul Muntenegrului, unde sunt seci și întretăiate.

Cu toată această confuzie de structură, li se poate recunoaște o direcție unică de ridicare, ea ar fi dată prin linia Banjaluca-Novibazar. Această direcție, mărită la început prin catenele Radova-planina, Bjelisca-planina (2067 m.) și Lelija-planina, etc., ce se întind între Vrbas, Bosna și Narenta, dispar mai pe urmă în masa generală a platourilor, micșorându-și simțitor înălțimile pentru a se întinde apoi foarte neted pe țărnul drept al Eriinei, începând dela Vișegrad. La sudul triunghiului se jalonează crestele Kapela, Satir-planina, și Raduza-planina.

Triunghiul meridional e limitat la Nord cu linia Schneeberg-Ipek, cu caracterele și văile ce văzurăm că o jalonează, iar la Sud cu litoralul mării Adriatice. Solul acestei regiuni, deși e absolut diferit de cele două deja descrise, el însă nu se aseamănă cu nici una din Europa, cel puțin în detaliile aspectului său. Partea dinspre vârful triunghiului, care aparține unei porțiuni din Croația, e limitată la Nord de catenele Capelei și ale Sator-planina, iar la Sud de Velebiț-planina, și e compusă dintr'un vast platou, care nu e decât o prelungire a Karstului-Triestin. Acest platou e găurit de numeroase prăpăstii de scufundare în formă de cuvete sau pâlnii, pline de conducte subterane, de scobituri și caverne în cari apele se pierd pentru a reapare în alte puncte. Înălțimea medie a platoului e de 600 m., punctele culminante ating 1200 m. El e accidentat de imense creste paralele între ele, dar transversale platoului, iar în câmpiile joase se întind cele mai frumoase păduri de stejari din Europa.

Considerațiuni militare și politice. — Aceste provincii aparțin astăzi Austriei ¹⁾.

1) Croația austriacă coprinde și parte din teritoriul dintre Sava și

În lungul frontierei ce desparte aceste provincii de Serbia și Muntenegru, Austria se limitează cu Serbia dela Sava la confluența Uvașului cu Lim, la confluența Pivei cu Tara, iar restul cu Muntenegru.

Prin tratatul dela Berlin s'a atribuit Austriei și teritoriul de pământ care desparte Serbia de Muntenegru, ținutul Novibazar, limitat la Sud printr'o linie plecând din colțul frontierei de Sud-Est al acestui din urmă printr'aperele Ibarului și Drinul Alb până la Mitrovița, iar de aci, urmând spre Nord țărmul Ibarului, până la frontiera sârbă.

Austria n'a putut executa tratatul, cu tot interesul ce avea de a înainta la Salonic, aceasta din cauza marelui rezistențe ce a întâmpinat din partea indigenilor cu ecazia ocupării. Ea, totuși, n'a renunțat definitiv la ocuparea acestei pozițiuni decât silită diplomatic, în urma tratatului dela București, 1913.

Dar această renunțare a îndârjit diplomația austro-ungară, văzându-și tăiat drumul spre Salonic, și aceasta a fost una din cauzele războiului actual.

Bosnia, Croația și Dalmația, deoparte, și Serbia cu Muntenegru, de altă parte, prezintă o mare solidaritate geografică.

Austro-Ungaria însă a fost disolvantul aspirațiilor slavilor de aci și ca atare antipatică cel puțin la o bună parte din aceste populațiuni. Prin ocuparea Novibazărului, istmul dintre Serbia și Muntenegru, aceasta fără a interpus regimentele sale între cele două popoare gata a-și da mâna și a forma un centru în jurul căruia s'ar fi putut grupa restul populațiilor slave circumvecine. Pe lângă aceasta, Austro-Ungaria și-a alipit, în 1877, tocmai populațiile simpatice Sârbilor și Muntenegrenilor și, prin urmare, a amânat pentru mult timp realizarea aspirațiilor lor, dar a întrecut ura lor contra Austro-Ungariei.

Austria a luat precauțiuni atente mai mult asupra frontierei muntenegrene, construind o serie de posturi legate între ele și cu coasta printr'un drum practicabil artileriei și convoiurilor.

În restul regiunii, Austriei au conservat vechile

Drava, limita ei la nord e reprezentată prin cursul superior al Kulpei, creasta Uskochen Gebirge până la Sava apoi de aci printr'o linie convențională care se termină în Drava la Varachin. Slavonia se întinde între Drava și Sava, până în linia Brod-Vucovar. Croația turcă cuprinde aproape tot basinal Unei-Bosnia, cuprinde basinal Urbasului și Bosniei întinzându-se până la frontiera Serbiei. Dalmația se întinde între mare și o linie convențională ce ar pleca cam dela extremitatea Velebich, ar urca în vârful Dinar, apoi ar însoți creasta Dinaricilor până la jumătatea lungimii sale la nord de Narenta și care s'ar îndrepta apoi spre gura basinalui Cattaro. Herțegovina cuprinde aproape tot basinal Narentei.

fortărețe turce: Bihoc, Novi, Brebir, care supraveghează frontiera Croației; Zvornic, la frontiera Serbiei, precum și o serie de posturi fortificate ce întreprindeau turcii d-a lungul drumului Serajewo-Vardar.

Coastele Istriei și ale Dalmației, în particular ale acesteia din urmă, par favorabile unei debarcări prin faptul că ele posedă o mulțime de insule, care ofer și adăpost și loc de debarcare pentru a-și stabili o bază de operațiune contra Austriei. Cu toate acestea, fortificațiile ce Austria posedă în această parte, (vezi descripția coastelor), ceata cu care ele sunt, în genere, acoperite și care expun la pericol navele ce ar căuta un abordagiu în regiunea Karstului (Carnioliei și Dalmației), lipsa de mijloace de viețuit și de comunicațiuni cu interiorul, fac puțin de temut un atac venind din această parte.

MACEDONIA

Teritoriul cel mai contestat din Peninsula Balcanică, este Macedonia. Cantargiew zice: „Din punctul de vedere al populațiunii Macedonia reprezintă în miniatură Peninsula Balcanică, de oarece în ea sunt amestecate toate națiunile cari populează Peninsula. Cifra aproximativă a populațiunii din Macedonia se urcă la 2.258.224 locuitori, iar suprafața se evaluează la 64.000 klm. p. Prin urmare, densitatea populațiunii este de 36 locuitori de klm. p.

Având în vedere că în Macedonia nu există multe orașe mari și că numai unul singur este cu mai mult de 100.000 locuitori, rezultă că cea mai mare parte din populație este rurală”.

Macedonia cuprinde vilaetul Salonicului și câte o parte din vilaetele Bitolia și Kossova.

Vilaetul Salonicului cuprinde regiunile: Salonic, Ser și Drama.

Vilaetul Bitolia cuprinde partea apuseană a Macedoniei și o parte din Albania centrală, adică cuprinde sangiacul Bitolia întreg și părți din Debra, Goriții și Servii.

Vilaetul Kossova (Scopia) cuprinde marginea nordică a Macedoniei și vechea Serbie; adică întreg sandgiacul Scopia și o parte din Priștina.

După natura regiunii, Struma împarte Macedonia în două părți: de Vest și de Est.

Macedonia de Vest. — Macedonia de Vest se deosebește de cea estică, atât prin micimea reliefului său, cât și prin marele număr al văilor ce o brăzdează și practicabilitatea sa. Ea este traversată, aproape prin mijlocul său, de la Nord-Vest în spre Sud-Est de râul Vardar și reprezintă o regiune muntoasă, concavă către mijloc și înaltă către extremități (afară de Sud). Șesuri mari se întâlnesc numai spre Sud, iar în interior sunt amestecate cu creste muntoase înalte și scurte. După caracterul regiunii, Macedonia de Vest poate să fie subîmpărțită în trei zone: muntoasă, deluroasă și șeasă.

Partea de Nord a regiunii muntoase este formată de Sar-planina și Târnavora.

Partea de Miazăzi este formată dintr'o linie oblică, reprezentată la Răsărit prin valea Strumei și la Apus prin strâmtoarea Kărlă Derwent (276 m.). Cea din urmă o separă de muntele Nerezka.

Partea de Apus este formată din valea Drinului, țărmul vestic al ezerului Ohrida și linia care trece prin cele două ezere, Malik și ajunge la Kastor, în valea râului Bistrița. Munții cari se înalță în apusul acestei linii, aparțin sistemului muntos al Albaniei.

Macedonia de Est. — Se împarte în trei zone:

Zona muntoasă este formată din sistemul Rhodopilor, descriși mai sus, precum și din munții Perinului.

Munții Perinului constituiesc un lanț muntos, mai lung și mai larg decât Rhodopii de Vest. Din creasta principală a lor se detașează numeroase ramuri în spre Sud-Vest și Nord-Est, care acoperă toată suprafața dintre afluenții din stânga Strumei și cei din dreapta Mestei.

Comunicațiile

Centrul căilor ferate și al celor de comunicație din Macedonia, este Salonicul.

Căi ferate.—Salonic-Skopia-Priștina-Mitrovița, cu lărgime normală și lungă de 360 klm. Dela început merge pe valea Vardarului, trecând de câteva ori de pe un mal pe altul; intră apoi în valea râului Sitnița.

Lângă Scopia se desparte ramura Scopia-Vrania-Niș. Aceasta este de gradul I-ii, cu lărgime normală, iar lungimea sa delà Scopia până la graniță este de 188 klm.

2. Salonic-Karaferia-Vodena-Bitolia;

3. Salonic-Seres-Dedeagaci-Constantinopol. La Nord de Salonic s'a construit o stație militară, de unde pleacă o mică ramură, care leagă liniile Salonic-Dedeagaci și Salonic-Bitolia, fără ca trenurile să treacă chiar prin stația orașului Salonic. Lungimea totală a liniei între Salonic și Dedeagaci este de 461 klm.

Drumuri ordinare. — Fiindcă cea mai mare parte din Macedonia este acoperită cu munți, construcția drumurilor artificiale cere mari cheltueli, astfel că nici administrația turcească nu a putut a le face, nici administrația greacă, sârbă și bulgară după 1913, nu a avut vreme a se ocupa de ele.

Centrul comunicațiilor ordinare din Macedonia este tot Salonicul.

Căi navigabile. — Râurile Macedoniei nu îndeplinesc condițiunile necesare pentru plutirea vaselor mari; pe ele nu poate să plutească decât materialul de lemnărie și mici șalupe.

Macedonia excelează prin numeroase și mari ezere, din cari cea mai mare parte ar putea servi de comunicațiuni între orașele așezate pe marginea lor, însă pentru un moment nu funcționează decât bărcile pescarilor.

Centrul comunicațiilor maritime, ca și al celor de uscat, este tot Salonicul, care, prin situațiunea sa constituie punctul principal, pentru exportul și importul comercial al întregii Macedoniei. Afară de acestea, el se arată pe cel mai scurt drum, care duce din Europa centrală în Indii, fiind legat prin calea ferată cu Nișul.

Vastul port al Salonicului poate să adăpostească o numeroasă flotă comercială și să servească ca bază de operație sigură, pentru o puternică flotă militară.

Afară de Salonic, mai au importanță ca porturi maritime, însă pe o scară incomparabil mai mică:

- a) Kavala; portul întregii câmpii a Dramei;
- b) Ciaiazihan (Gura Strumei), nuc port al câmpiei Seres.

Din cele expuse putem să conchidem, că Macedonia, ca regiune muntoasă și cu un număr foarte restrâns de comunicațiuni bune, este improprie pentru marile operațiuni militare.

Afară de câteva câmpii întinse, mișcarea armatei nu este posibilă decât pe drumuri. Mișcarea în afară de ele este posibilă numai pentru detașamente mici, compusă din infanterie, cavalerie, montată pe cai indigeni, și artilerie de munte. (Cantargiew).

Salonic ¹⁾, (105,000 locuitori), formează obiectivul geografic cel mai însemnat din Macedonia și din peninsula balcanică, după Constantinopol, el este nodul cel mai important de comunicațiuni pe uscat. Salonicul este chemat, prin situațiunea lui avantajoasă, în fundul golfului cu același nume, să joace un rol important ca legătură directă între Europa și Asia (Indii). Posedă întăriri vechi care fac față atât spre Mare, cât și spre uscat. În ultimul timp s'a reînnoit, construindu-se și altele.

„Din cauza văilor râurilor cari se dirijează concentrice în spre golful Salonicului, zona șesului se găsește în foarte tesnicioase comunicațiuni cu zona deluroasă și muntoasă. Această împrejurare face din coasta golfului Salonic cel mai important nod de comunicațiuni din Macedonia. Din această cauză, orașul Salonic, așezat în fundul golfului are importanță nu numai ca port de Mare, și ca punct final al drumului natural, care traversează întreaga regiune începând dela Belgrad, dar și ca punct

1) În anul 996 Simeon Cel mare a învins lângă acelaș oraș pe greci. În 1207 împăratul Kals'an a asediat Salonicul, unde la 8 Octombrie acelaș an a fost ucis de voevodul Manastrare.

central al unei bogate rețele de drumuri și al unei întinse regiuni, a cărei ieșire spre Mare o ține.

Prin favorabila pozițiune și importanța sa, poate să se compare perfect de bine cu Adrianopole". (Cantargiew).

Din **fronturile strategice** al teatrului de operațiune al Macedoniei, pentru noi astăzi prezintă interes cel de Nord-Est.

Cele mai importante comunicațiuni, cari traversează acest front și duc în interiorul regiunii, sunt:

1. Potecile, cari duc din valea Mariței și Iskerului alb, pe lângă piscul Sivricaia și prin Dimir-Kapia la Iakuruda-Bansko-Nevrocop-Drama-Kavala sau Drana-Xanti prin Bukovo. Prin urmare, într'un războiu între Bulgaria și Grecia cari își dispută această parte a Macedoniei, aceste poteci vor avea o importanță militară secundară. Grecii vor trimite pe ele detașamente secundare cari să înlesnească luarea orașului Samokoy și să acopere dreapta altei coloane mai numeroase, ce ar înainta pe valea Strumei către Dubnița, pentru a întoarce apărarea dinspre Kiustendil.

2. Șoseaua Dubnița-Djumaia-Seres, este cea mai probabilă direcțiune, pe care se vor desfășura cele mai importante operațiuni militare dintre Bulgari și Greci, fiindcă este drumul cel mai scurt dintre cele două obiective însemnate ale teatrelor de operație corespunzătoare: *Sofia și Salonicul*.

3. Kadin Most-Târna la Carevo-sela și de aci la Iștip sau prin Pehevo în valea Strumei sau în aceea a afluentului său Strumița. Aceasta este, asemenea, o direcțiune de operațiune, care are o mai mare importanță pentru Sârbi decât pentru Bulgari, fiindcă prezintă cea mai scurtă distanță dintre calea ferată Salonic-Scopia și Bulgaria. Prin urmare, Sârbii vor avea cea mai mare înlesnire ca să concentreze cu ușurință pe această direcțiune, atât trupele, cât și materialul de războiu. Iștip, prin poziția sa centrală și apropierea sa de calea ferată, este chemat să joace un rol însemnat de conducerea trupelor sârbești pe acest front.

4. Șoseaua Kiustendil-Egri-Palanca-Kumanova-Scopia. Și aceasta este una din liniile de operație importante. Țara în contra căreia va fi Serbia, nu va putea să se folosească fără primejdie de această comunicație, de oarece își va expune flancul și spatele. Această linie de operații este probabil azi pentru armatele aliate, de oarece ea are posibilitatea ca rezemându-se pe Scopia să înainteze spre Kiustendil.

BULGARIA

Notițe istorice. 1)

Bulgarii sunt de origină filo-uraliană (turanieni).

Numele de Bulgar (bâlgar) aparțineă unui popor finc, bulgarii, cari pe la finele secolului al V-lea trăiă pe malurile Volgei constituind un stat cu capitala Bolgar.

Prin secolul al VIII-lea, ei înaintează de pe malurile Volgei spre Vest, se opresc mai întâiu în Basarabia, în colțul format de Nistru, Dunăre și Marea Neagră, și mai târziu prin Dobrogea, pătrund în Peninsula Balcanică, subjugând triburile slave, fără coheziune, aflate între Dunăre și Balcani, însă fiind puțini la număr, (50.000 bulgari) și mai puțin civilizați, ei sunt înghițiți de slavi a căror limbă o adoptă, uitând propria lor limbă.

Un trib bulgar trecu Dunărea la 679; sub conducerea chanului Asparuch; se aliază cu slavii împotriva împăratului bizantin și reușește a grupă într'un tot diversele triburi slave și bulgare. Astfel, bulgarii actuali au luat numele unui popor străin. Primii lor suverani poartă nume uraliene: Krum, Omortag, Sursubul, Alogobotur. La curtea lor se vorbeă trei limbi: greacă, slavă și bulgară.

Krum (802—807) ajunge victorios până la porțile Constantinopolului. Unul din succorii săi, Boris sau Bogoris, se convertește la creștinism la 864; puțin câte puțin poporul bulgar imitează pe suveranul lor.

Grație creștinismului, elementul slav iese învingător și absoarbe definitiv pe uralieni.

Țarul Simeon (893—897), mărește granițele Bulgariei, întinzându-le până la Ibar și Sava, și parte din Ungaria; stabilește capitala la Preslav, ale cărei ruine se văd și azi lângă Șumla, și fu unul din prinții cei mai instruiți ai epocii. Fiul său Petru iă în căsătorie o principesă bizantină. După moartea sa, bulgarii cad în anarhie și se împart în două, fiind atacați rând pe rând de către ruși, greci, și pecenegi. La finele secolului al X-lea, împăratul bizantin,

1) Prelucrate după Geografiile arătate în paginile precedente, după broșura Marelui Stat Major și după Războiul din 1912—1913 de Lt.-Colonel Dabija.

Vasile al II-lea, în urma unor lupte sângeroase, ia numele de bulgaroctonul (omorătorul bulgarilor). În această epocă, capitala statului bulgar e la Ochrida în Macedonia. Dela 1018—1196 Bulgaria fu supusă imperiului bizantin. Sub domnia lui Isac al II-lea, Ingerul, doi boieri români, Ioan și Petru Assan, reușesc să scuture jugul grecesc și fundară o dinastie națională româno-bulgară, care durează până la 1257. Bulgaria liberă atinge cele trei Mări: Marea Neagră, Archipelagul și Marea Adriatică. Târnova, capitala imperiului româno-bulgar eră, după arătarea grecilor, „o a doua Constantinopol”, iar țarul se intitula în documentele latine: Imperator Bulgarorum et Vlacorum.

După moartea Asanilor, Bulgaria decade din nou, o parte fu atacată și cucerită (Macedonia), de către Țarul sârb, Dușan cel Tare. De altă parte, Turcii ocupară Filipopole. Țara se împarte în două: una cu capitala în Târnova și alta cu capitala în Vidin:

În 1832 Turcii au ajuns la Sofia; după subjugarea Serbiei de către Turci, în anul 1389 (bătălia dela Nicopole), Turcii cuceriră Târnova, iar țarul Ivan Șișman dispărură, în 1393. La 1396 cade și Vidinul, cu care se sfârșeste independența bulgară. Puterea politică trecu în mâinile turcilor, iar cea spirituală, în mâinile clerului grec, care reuși încetul cu încetul să elimine preoții bulgari. Mare parte dintre bulgari se turcesc; descendenții acestora, numiți Pomaci, se găsesc și azi, mai ales în munții Rhodopi.

În diferite rânduri bulgarii încercară să se revolte, dar în zadar; o parte emigrară în Țările române și Transilvania, câțiva se făcură haiduci și, refugiați în munți, căutară a se opune autorităților turcești.

Cei ce au emigrat în Țările române, fură primiți aci cu o dragoste spontanee. Se duseră, — spune Peppin și Sparsoviți (*Histoire des literatures slaves*, T. I. pag. 143) „La vecinii lor mai fericiți, la care găsiră azil, milostenie, manuscrise și mai târziu imprimare”. Acești vecini erau românii, cari, deși sub suveranitatea turcilor, se guvernau după legile și obiceiurile lor, și-și exercitau liber obiceiurile lor; și cultul¹⁾.

În România călugării bulgari găsiră azil prin mănăstirile române, care în curând deveniră adevărate pepiniere de cultură slavo-românească. În anul 1493, când se introdusese în Țările române tipografia slavonă, multe cărți bisericești se tipăriră în limba bulgară (în Târgo-

1) Românii erau numai ingenuchiați între ceilalți de tot aruncați la pământ și în mâinile lor aveau măcar o spadă ruptă, pe când de picioarele vecinilor atârnavau lanțuri sculare cu cari se deprinseseră Vasal, cum era scaunul Domnilor români era un tron, pe baldachinul căruia strălucea crucea; la români sunau în voce clopoțele bisericilor și treceau în voce steagurile ostașilor. (N: Iorga „Două conferințe”).

viște) și servită astfel pentru folosul vecinilor subjugăți. În Bulgaria populațiunea bulgară suferea cu docilitate jugul nemilos al Turciei.

După încheierea păcii dela Kuciuk-Kainardgi (1774), Rusia își însușește dreptul de protecție a tuturor creștinilor din imperiul otoman.

Bulgarii patrioți, îndemnați la revolte de emisarii rusești, veneau în Țările române, unde se țineau toate conciliabulele: aci luau ființă toate comploturile bulgărești contra Turciei, aci se tipăreau toate manifesturile patriotice, toate cărțile de școală, și tot aci veneau bulgarii cari nu aveau cu ce să se hrănească în țara lor și aci se îmbogăteau.

La finele secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, țara avu să sufere îngrozitor de pe urma jefuirilor, numiți basibuzuci și kirlajii.

Cu toate acestea conștiința națională bulgară începuse să se deștepte, grație scrierilor călugărilor Paisie și Sofronie. Succesele grecilor și revoltele sârbilor, dădeau bulgarilor speranța unor zile mai bune, dar nu putură imita exemplele vecinilor lor: Bulgaria de Sud era prea aproape de Constantinopole, iar cea de Nord cu câmpiile sale, era improprie războiului de guerilă. În 1806 și 1829 haiducii bulgari dau concursul lor armatelor rusești, dar Bulgaria nu trase nici un profit de pe urma războaielor rusești.

Neputincioși din punct de vedere militar, patrioții bulgari își concentrează activitatea lor pe terenul școlii și al religiei. Pentru a scăpa de dominațiunea clerului fanariot, ei se gândiră mai întâi a îmbrățișa catolicismul, recunoscând supremația papei; apoi, stăruriră a dobândi independența bisericii lor. După lungi și grele încercări reușiră: Un firman din 1870 îi recunoscă ca comunitate religioasă independentă, în capul căreia fu numit un exarh cu reședința la Constantinopole. Exarhul bulgar fu escosmunicat de Patriarh, dar aceasta nu se ținu în seamă și nici că a avut vreo influență asupra independenței sale.

Constituirea și recunoașterea exarhatului bulgar fu un succes foarte important și constituie oarecum recunoașterea oficială a naționalității bulgare.

De altă parte, Poarta se străduia să paralizeze dezvoltarea acestei naționalități, stabilind în Bulgaria colonii de cerkezi, care deveniră teroarea populațiunei.

Când izbucni revolta în Bosnia și Herțegovina (1875), bulgarii se revoltară la rândul lor; turcii excitară la rândul lor pe basibuzuci și pomaci, care făcură cele mai groaznice măceluri. Ministrul Angliei, Gladstone, luă apărarea bulgarilor; puterile europene mișcate, trimiseră comisari, care reclamară în zădar autonomia provinciilor

bulgare. Rusia intervine, luând apărarea creștinilor din Orient și consecință politice sale seculare de pătrundere spre Constantinople, declară războiul Porței în 1877. Declarația de război avu loc la 12 Aprilie. Armata rusă trecu Dunărea în vara anului 1877¹⁾

Situațiunea strategică a rușilor în Peninsula Balcanică eră complet defavorabilă și aruncarea lor în dezordine peste Dunăre, eră din ce în ce mai probabilă. Atunci văzură rușii ce greșeală făcuseră de a nu fi acceptat cooperarea armatei române, iar Marele Duce Nicolae adresă Domnitorului României următoarea telegramă:

„Turcii grămădind mulțime mare de oștiri la Plevna, ne nimicesc. Rog să fuzionăm, și dacă e posibil, treci Dunărea precum doriai, etc.”.

România trimite armata ei pe câmpia Bulgariei. Precipitarea capitulării armatei lui Osman Pașa (dela Plevna), sê datorește iscusinței și energiei trupelor române („Defense de Plevna”, de un comandant turc, Paris 1889). Cu prețul a mii de soldați români, soarta războiului și cu aceasta a populațiunii bulgare, se decide.

Se încheie tratatul dela San Ștefano (3 Martie 1878), prin care Rusia cerea constituirea unei mari Bulgariei, care se întindea până la Marea Egee, despărțind Constantinopolul și Turcia de celelalte provincii ale Imperiului Otoman din Europa (art. 6—12). Dar diplomația europeană intervine: Tratatul dela Berlin din Iulie 1878, modifică complet pe cel dela San Ștefano, sub presiunea lordului Beaconsfield. Acest congres constituie două Bulgarii:

1. Un principat autonom și tributar sub suzeranitatea Porței, guvernat de un principe ales cu consimțământul puterilor. Acest principat, numit Bulgaria de Nord de Balcani, se întindea între Serbia și România cu Dobrogea.

2. O provincie privilegiată la Sud de Balcani, Rumelia

1) România încheie cu Rusia convențiunea dela 4 Aprilie 1877, prin care guvernul rus se obligă a respecta drepturile politice ale statului român, a-i menține și respecta integritatea teritoriului și alte condițiuni privitoare la trecerea trupelor rusești prin România.

În fața ostilității Turciei, România răspunde cu desfășurarea armatei sale pe tot litoralul Dunărei, iar după sosirea armatei ruse, forțele sale militare se concentrează în Oltenia.

Se cunoaște din istorice atitudinea demnă și condițiunile de cooperare puse de Domnitorul României, propozițiunilor ruse. Aceștia vroiau însă, siguri de succes cum erau, să nu împartă cu România fructele victoriei, de aceea nici nu voiră să primească cooperarea armatei noastre, de cât în condițiuni umiltoare pentru noi, ceea ce Domnitorul nostru de atunci a refuzat categoric.

Dar soarta războiului la început nu fu favorabilă armatelor rusești. În a doua jumătate a lunii Iulie, rușii sunt bătuiți în toate părțile: pe Lom, la sud de Balcani și la Plevna (a 2-a bătălie) și astfel interveni faimoasa telegramă de „ajutor”.

Orientală, sub dependența politică și militară a Sultanului, administrată de un guvernator creștin; Dobrogea fu dată României, căreia i se răpește Basarabia; Pirot, Niș și Vrania au fost date Serbiei, iar celelalte provincii, Macedonia și Adrianopol, rămâneau cu totul supuse administrației otomane.

Despărțirea grupului bulgar în două mase, nu putea decât să grăbească o încălzire a sentimentelor, fatală funcționării regulate a statului, turburând neconținut echilibrul european în peninsula.

Prințul Alexandru de Battemberg, un tânăr ofițer rus, e ales Principe al Bulgariei la 29 Aprilie 1879. Sultanul propuse ca guvernator general al Rumeliei pe Aleco Pașa Vogorides, bei de Samos, care în Martie 1884, fu înlocuit cu Gabriel Pașa Krestovici.

În luna Septemvrie 1885, o revoluțiune pașnică izbucni la Filipopoli; guvernatorul fu ridicat din palatul său și dus la Sofia, iar guvernul provizoriu instalat, proclamă unirea cu Bulgaria și chemă pe Prințul Alexandru, care își face intrarea triumfală în Filipopoli. Puterile Europei surprinse de aceste evenimente, începură a bănui amestecul Rusiei. Aceasta însă nu fusese consultată de bulgari; Împăratul Alexandru recheamă ofițerii ruși, cari serveau în armata bulgară, iar guvernul rus nu recunoscă actul dela Filipopole. Regele Serbiei, — Milan — pentru motiv de a menține echilibrul în Balcani, declară războiul Bulgariei și trece frontiera cu armata sa, îndreptându-se spre Sofia. Bătut la Taribrod și Slivnița de bulgari, este urmărit de armata Prințului Alexandru, când intervine Austria, care oprește armata bulgară victorioasă la frontiera Serbiei. Războiul se încheie cu pacea dela București, 1885.

Turcia recunoaște pe Prințul Alexandru ca guvernator al Rumeliei. Rusia însă refuză a recunoaște aceasta. Se formează în Bulgaria un partid ruso-fil, cu scop de a înlătură pe principe. În noaptea de 21/22 August 1886, Prințul fu ridicat din palatul său de către ofițeri, imbarcat pe Dunăre și condus în Basarabia de Sud; autoritățile rusești îl lăsară liber și în curând reintră în triumf în țară. Principali autori ai deltronării Prințului fuseseră: Karaveloff, Tancot și maiorul Gruief; readucerea sa s'a făcut de către Stambulov și Mutkurov. Neputând obține recunoașterea Rusiei, Prințul își dăte demisia la 7 Septemvrie 1886 și lăasă puterea unei regente. Regența convocă adunarea generală, care alege mai întâi pe Principele Valdeemar de Danemarca, însă acesta nu primește. După mai multe încercări, o nouă adunare este convocată la Târnova și la 25 Iunie 1887 se alege Principele Ferdinand de Saxa Coburg, care primește și-și face intrarea triumfală la 13 August 1887.

Momentul istoric din 1885 marchează un pas înainte în evoluția statului bulgar. Incurajată de succesul ușor obținut contra sârbilor, Bulgaria începe să lucreze cu febrilitate pentru a rezolvi chestiunea macedoneană în favoarea ei și a atinge astfel idealul național întrezărit pentru un moment la San Ștefano. Perioada dela 1885—1912 se caracterizează prin o politică constantă de expansiune teritorială urmărită de toate partidele politice, prin întreprinderea de bande armate în Macedonia, prin o atitudine agresivă pe toate fronturile, prin agitarea și infiltrarea în masele poporului a ideii de războiu național și mai ales prin o constantă sporire a forțelor militare ale statului, în vederea unui războiu apropiat și inevitabil.

După o pregătire de 20 de ani, în 1908 Bulgaria profiță de turburările interne din Turcia, provocată de revoluțiunea tinerilor turci și detronarea Sultanului Abdul Hamid, rupe legăturile cu Turcia și la 22 Septembrie se proclamă independentă. Momentul era atât mai favorabil, cu cât Turcia se găsea în conflict și cu Austro-Ungaria, care anexase Bosnia și Herțegovina.

Urmează o perioadă de criză politică provenită din protestul Turciei pentru ocuparea căii ferate orientale de Bulgari, și oarecari neînțelegeri asupra traseului frontierei. Ambele incidente se rezolvă pe cale pașnică prin intermediul Rusiei. Bulgaria se proclamă Țarat, iar Prințul Ferdinand ia numele de Țarul Bulgarilor, devenind prin aceasta întemeietorul noii dinastii de țari bulgari.

Repedea constituire a Bulgariei după războiul din 1877, — la care ea a contribuit numai cu câteva batalioane, — continua ei mărire într'un timp relativ scurt. Dela 1877 până la 1885, precum și succesele diplomatice ce i-au urmat dela 1885 până la 1909, a produs asupra poporului bulgar amețeaua mării dincolo de drepturile lor naționale și astfel asistăm dela 1912 încoace la acte care reamintesc origina acestui popor și cari confirmă, odată mai mult, că salturile nenaturale ale unui popor — ca și ale unui individ — grăbesc mai mult căderea decât ridicarea.

Sămânța acestei amețeli a fost pusă în sufletul poporului Bulgar în ziua când s'a înjghebat, de către Rusia, tratatul dela San Ștefano. De atunci conducătorii bulgarilor, învățătorii, preoții și mamele au îngrijit de încolțirea și creșterea acestor sămânțe, iar împrejurările istorice, arătate mai sus, au favorizat această încolțire și creștere. În geografia lui Cantargiew găsim formulat foarte bine idealul urmărit de bulgari după tratatul dela San Ștefano, și anume:

„Dacă putem să spunem că în general Bulgaria are o bună frontieră naturală, nu putem să spunem tot așa:

și de cea etnografică. Din nefericirea noastră, aceasta este departe de actuala frontieră politică, de aceea idealul nostru național, testamentul nostru ideal, trebuie să fie acea frontieră. Ea este fixată prin tratatul dela San Ștefano”.

După alipirea Rumeliei la Bulgaria (1885), toți bulgarii ce mai rămăsese sub turci începură a nutri speranța unirei lor cu cei liberi; iar aceștia din urmă, începură activitatea pentru a realiza „Marea Bulgarie”, în care trebuie să intre Piroful și Nișul, cari aparțin Serbiei, toată Macedonia și Tracia, ce sunt ale Turciei, și Dobrogea, ce aparține României.

În acest scop, începe organizarea comitetelor macedonene pentru propagandă și agitație în Bulgaria, în străinătate și în Macedonia, începe propaganda intelectuală, școlară și bisericească, întrebuintând convingerea, corupția sau teroarea, acuzând adesea pe Turci de barbariile și terorismul făcut chiar de ei înșiși. În acest timp s’au comis foarte multe asasinat asupra personalităților din alte națiuni cari puteau sau păreau că pun piedică realizării idealului bulgarilor, între aceștia a fost și profesorul Mihăileanu, (1899).

În special, bulgarii au organizat o serioasă propagandă ziaristică și literară în străinătate, astfel că grație acestui mijloc ajung a face să fie iubiți sau susținuți de către Francezi și Englezi, chiar în paguba noastră.

La 1902 și 1903 diplomația europeană ia mai de aproape chestiunea orientală și ajunge a impune Turciei, prin programul din Murzsteg, un program de reforme pe care l’a pus în aplicare, iar în 1908, Turcia întroncăză regimul constituțional, dându-se astfel oarecari speranțe de liniște în Peninsula Balcanică. Cu toate acestea, crimele și terorismul nu încetară din cauza cetelor macedonene. Organizațiile macedonene reîncep activitatea, bulgarii din Turcia trec în mase în Bulgaria, soldații creștini admiși după noua constituție în armata turcă, corupți prin propagandă, încep dezertările și intrigile. Prin aceste mijloace s’a putut întreține și aprinde, pe deoparte, spiritul de mărire al bulgarilor; iar pe de altă parte s’a putut prezintă Turcia, în fața diplomației și opiniei europene, într’o stare continuă de anarhie și violență. Intre alte momente de acest fel sunt și măcelurile turcești dela Iștip-Coceana, în 1911.

În 1912, bulgarii găsesc momentul favorabil pentru realizarea chestiunii macedonene, de oarece Turcia eră în războiu cu Italia.

Partidele politice încep agitațiunile, iar guvernul intră:

în această vultoare¹⁾, statul major declarând că armata este gata de războiu.

Încă dela începutul anului 1912 se pare că a existat oarecare înțelegere între Sârbi și Bulgari asupra cazului unui războiu cu Turcia și chiar cu România.

Între timpul după masacrele dela Cociana, agitațiile crescură continuu, Bulgaria începù la finele lui August și primele zile ale luni Septemvrie, a luă măsuri secrete pentru pregătirea războiului; iar la 17 Septemvrie dădu ordin de mobilizare. Imediat urmează mobilizarea Serbiei, a Greciei și Muntenegrului. Înțelegerea cu aceste două state din urmă pare a se fi făcut cu puțin înainte de mobilizare.

Războiul acestor patru state contra Turciei, durează dela 17 Septemvrie 1912 până la 1 Aprilie 1913, iar după această dată himera Marci Bulgarii reapare în spiritul conducătorilor și a poporului bulgar, producând în sufletul lor amețeala mării, și dând naștere la neînțelegeri între ei și frații lor de arme, Sârbii și Grecii. Astfel, în Maiu, Iunie și Iulie 1913 se produce războiul între Bulgari contra Sârbilor și a Grecilor, se provoacă intrarea României în acțiune și se dă naștere tratatului dela București, din care Bulgaria a ieșit mărită aproape complet pentru realizarea drepturilor ei istorice, dar, cu totul departe de idealele ei amețitoare pentru Marea Bulgaria dela San Ștefano care nu există în istorie, dar a existat scris pe hârtie în tratatul dela San Ștefano.

Intrarea Bulgariei în acțiune alături de puterile centrale în actualul războiu, este unul din actele dramei care s'ar putea intitula: **Cum amețește și cum piere un popor.**

Notițe politice și economice.

Monarhie constituțională și ereditară pentru casa prințului ales de adunarea națională. Constituția este aceea dată din 17/29 Aprilie 1879, revizuită în 15/27 Maiu 1893 și 8/21 1911. Religiunea de stat, ortodoxă.

Prințul Ferdinand de Saxa Coburg și Gotha, duce de Saxa, a fost ales în unanimitate prinț al Bulgariei, de către Marea Adunare națională adunată la Târnova, la 25 Iunie/(7 Iulie) 1877. După 9 ani, firmanul din 2/14 Martie 1896, al sublimei porți, confirmă această alegere și îl numește pe prinț, guvernator general al Rumeliei Orien-

1. Partidul Macedonean avea ca șef pe Ghenadiev care era și șef al partidului Stambulovist din opoziție. Ghenadiev voia să-și recâștige prestigiul pierdut din cauză că el împreună cu alți doi foști miniștri (Generalii Petrov și Savov) erau dați în judecată pentru deturnare de bani publici, de aceea făceau mare propagandă pentru războiu.

tale. Adunarea Națională (Sobrania) este compusă din 213 deputați, aleși de popor prin sufragiu direct pentru 4 ani. Marea adunare națională se compune din 526 deputați.

Ministerul se compune din:

Președintele consiliului, Ministrul Afacerilor străine, Ministrul de interne și salubritate publică, Ministrul de justiție, Ministrul de războiu, Ministrul de comerț și industrie, Ministrul agriculturii și domeniilor, Ministrul lucrărilor publice, Ministrul drumurilor de fier, poște și telegraf.

Înainte de 1913 avea 96.345 klm. □, cu 4.333.513 locuitori; iar după pacea de la București s'a mărit suprafața la 114.017 și 4.711.917 locuitori, ceea ce face 42 locuitori pe klm. □.

Din totalul populației, 3.479.794 sunt bulgari; iar restul de 1.214.723 sunt Turci (466.117), Țigani (121.423), Români (79.787), Greci (43.273), Evrei (40.118), Pomaci (21.145), Tătari, Armeni, Ruși, Germani, Sârbi, Croați, Muntenegreni, etc.

Bugetul general (venituri și cheltuieli), în 1915, e de 275.366.200 din care bugetul războiului are 59.315.960 fr.¹⁾

Datoria publică, amortizabilă la începutul anului 1915, de 695.175.376; iar datoria flotantă de 543.428.336; în total 1.155.732.710.

Pregătirea de războiu a teritoriului.

Căi ferate. — La eliberarea de sub jugul turcesc în 1878, Bulgaria nu avea decât o singură linie ferată de la Rusciuk la Varna, pe o lungime totală de 222 klm., astăzi dispune de o rețea de căi ferate relativ întinsă, 2473 klm. în exploatare și câteva sute klm. în construcție, ceea ce revine cam 2 klm. de linie ferată pentru 200 klm. p. de teritoriu, și 4 klm. linie pentru 10.000 locuitori.

Liniiile ferate bulgare au fost trasate astfel ca, să satisfacă nu numai cerințele economice, dar mai cu deosebire cele militare, pentru asigurarea unei rezezi mobilizări și concentrări.

Principală condiție fiind de a asigura legătura și transporturile dintre cele două teatre de operațiune, despărțite prin lanțul central al Balcanilor. Bulgarii, după ce și-au construit două linii, paralele cu lanțul Balcanilor: una la Nord și alta la Sud, au lucrat în ultimii ani cu multă activitate la unirea lor în mai multe puncte prin linii transversale, care să străbată lanțul muntos, de oarece nu dispuneau decât de linia Sofia-Filipopole pentru această legătură.

1) A. patra parte din totalul veniturilor. Al nostru era cam a opta parte.

Din cauze financiare și din cauze materiale, pentru realizarea acestor legături peste un lanț de munți așa de înalt și sălbatec, lucrările au mers încet, totuși, de curând a fost terminată prima linie ferată care străbate Balcanii prin centrul lor, legând Târnova cu Stara-Zagora-Filipopol. În curând se va pune în circulație și linia Șumla-Karnabat.

Linia dela Nordul Balcanilor pleacă dela Sofia prin valea Iskerului, la Plevna, Levski, Orehovița, Șumna, Kaspician, Varna. Din această linie se ramifică liniile: Vrața, Vidin (cu ramuri la Lom și Berkovița), Plevna-Samovit (Nicopoli), Livski-Șiștov, Orehovița-Rusciuk, și Orehovița-Gabrovo, Kaspician-Razgrad-Rusciuk și Gherbedze-Botevo la Dobrici.

Linia dela Sudul Balcanilor pleacă tot dela Sofia, după ce se unește cu linia sârbească care vine dela Belgrad prin Taribrod-Slivnița, se continuă prin valea Mariței la Ichtiman, Filipopol, Cupan, Stara-Zagora, Nova-Zagora, Iamboli, Burgas. Această linie are o ramificațiune dela Filipopoli la Skobelef, Seimen, Adrianopoli; dela Novo-Zagora la Seimen, dela Kasbakioi, la Sliven; o ramură principală mai pleacă din Sofia, prin Radomir la Kiustendil și Gușevo (frontiera Sud-Vestică), de unde nu mai sunt decât 70 klm. pentru a se uni cu linia sârbească Kumanovo-Skopia (Uskub) spre Salonic. În fine, o linie paralelă cu țărmul bulgar din Marea Egee vine din Grecia, dela Xeres, trece prin Bulgaria, la Xanthi, de aci la portul Dedeagaci și apoi pleacă spre Solu și trece în Turcia la Dimotika.

Șosele și drumuri naturale. — Bulgaria dispune de o rețea de șosele destul de bogată, în teritoriul cel vechiu, însă cea mai numeroasă parte constă din drumuri naturale cari nu au nici o îngrijire și cari constituiesc totuși mijlocul cel mai răspândit de comunicațiune. În general, rețeaua de comunicațiuni bulgare se compune din:

Căi mari naționale, căi județene, cari în cea mai mare parte sunt drumuri naturale cu oarecare îngrijire, și căi vicinale. Găsim încă numeroase poteci în munți pentru cai și oameni.

Șoselele naționale, sunt toate împietrite și în zona dealurilor din Bulgaria de Nord. Cele mai multe șosele sunt acoperite cu un fel de piatră calcaroasă, care dă aspectul unor șosele foarte bune, dar această piatră se sfarmă ușor și se transformă în praf pe timp uscat, iar pe timp de ploii îndelungate nu rezistă la transporturi grele.

Cele mai multe șosele sunt însoțite pe una sau chiar pe ambele părți de drumuri naturale pe unde se face comunicațiunea pe timp bun și cari pot fi de mare folos pentru trupele în marș.

Șoselele sunt kilometrate, podurile cele mai multe sunt

de lemn însă bine întreținute. Sunt și poduri vechi de piatră și poduri de lemn cu picioarele de piatră.

Căile județene, sunt în mică parte împietrite și cea mai mare parte din ele sunt drumuri naturale, cari cer oarecare îngrijire, spre a fi întrebuințate.

Căile vicinale, sunt fără nici o îngrijire, își schimbă foarte des traseul; pe timp uscat se transformă în depozite de praf, iar pe ploaie devin greu de întrebuințat.

Potecile sunt, în munți, mijlocul cel mai răspândit de comunicațiune. Comunicațiunea pe aceste poteci se face obișnuit pe samare.

Bulgaria nu dispune decât de o singură cale navigabilă: Dunărea.

Sistemul de apărare.

Frontierile Bulgariei sunt întărite cu următoarele fortificațiuni:

a) Cetăți vechi, făcute de Turci, pe cari ei nu le-au dărâmat conform tratatului dela Berlin, ci din contră, le-au refăcut, întărit și completat cu noi lucrări;

b) O serie de întăriri permanente, semipermanente și pasagere, construite în ultimii timp de Bulgari pentru a mări valoarea obstacolelor ce prezintă terenul.

Frontiera spre Serbia. — Lanțul muntos, format din Balcanii de Vest, constituie o bună frontieră defensivă față de Serbia.

Sistemul de fortificațiuni pe această frontieră constă din:

a) O serie de fortificațiuni pasagere, așezate dealungul frontierei bulgaro-sârbe, ca puncte de supraveghere și rezistență, construite numai pentru infanterie;

b) În a doua linie se utilizează creasta înălțimilor dintre Briesnic și Bielographic cu o serie de forturi de oprire, situate la o distanță de 27—44 klm. de Sofia.

Distanța dintre forturi e de 3—7 klm. (excepțional între forturile Godeteh și Lescheta 20 klm.).

Acți sunt 7 forturi: Godeteh, Lescheta, Slurnța, Aldumirowtschi, Golubowischi, Gorguliata și Zlatusca.

Tot din această linie se pot considera ca făcând parte și forturile Bielographic, Kula și Vidin, cari o prelungesc la Nord, precum și întăririle executate în 1898 în regiunile cuprinse între Trn și Vrabșa, Vrabșa-Țaribrod și Trn-Radovo.

c) În linia III-a se află Sofia cu o linie de 7 întăriri. Distanța între ele este de 2—8 klm.; iar dela întăriri la oraș 4—9 klm.

După întinderea frontierei Serbiei în Macedonia, dela

Patarița prin Lukow, Lipovick la Nord de lacul Doiran, valoarea defensivă a frontierei bulgare dinspre Serbia nu a scăzut, de oarece nu s'a adăugat Serbiei ca linie de invazie decât Kopie, Kiustendil-Sofia și potecile de cai și căruțe pe ici colea, din cari una la Vardar, pe valea Bregalnița prin Vinica la Djumadia (pe Struma); și a doua dela Stiplje (pe Bregalnița) pe toată valea Strumiței. A-fără de aceste două poteci mai largi, există încă între ele câteva mai greu de parcurs.

Aceste direcțiuni de atac pe cari le-ar putea urmă coloane secundare, sârbești, pe lângă greutatețile de înaintare pe propriul teritoriu, se vor izbi de serioase rezistențe imediat ce vor pătrunde în Bulgaria, de oarece aci apărarea este avantajată de diferitele coline muntoase, cari fac un réduit puternic din platoul Sofiei. Apărătorul dispune aci de excelente pozițiuni pentru a opune, pas cu pas, ofensivei dinspre Sud și Sud-Vest, mai ales că din cauza regiunii muntoase coloanele mari inimice nu pot găsi teren favorabil desfășurării.

Frontiera de Nord și Nord-Est spre România. Pe frontul de Nord și Nord-Est, frontiera Bulgariei se confundă cu vechea frontieră a Turciei cu obstacolul natural al Dunării și Dobrogea, care fiind descoperită și greu de apărat, i-au făcut să construiască cadrilaterul Rusciuk, Silistra, Șumla, Varna. Prin rectificarea noii frontiere (913), cadrilaterul se limitează la frontul întărit Rusciuk-Șumla-Varna.

Toate vechile cetăți turcești dealungul Dunărei au fost menținute, — contra dispozițiunilor tratatului dela Berlin — ba încă au fost ameliorate și completate, ca și cetățile cadrilaterului. Până la 1898, atențiunea Bulgariei eră îndreptată spre alte fronturi, însă dela această dată până azi Bulgarii au dat deosebită atențiune sistemului defensiv dinspre Nord și Nord-Est întărindu-l neconținut.

1. Linia Dunării.

În lungul Dunării au cetățile: Vidin, Nicopole și Rusciuk.

Fortificațiunile acestor cetăți sunt în genere vechi, turcești (un amestec de fortificație feudală cu sistemul Vauban).

Toate au fost reparate, modificate și mult sporite prin lucrări de pământ.

Rolul acestor cetăți este:

a) De a mări valoarea obstacolului destul de puternic al Dunării, împiedcând trecerile de pe malul stâng pe cel drept;

b) De a amenința flancul și spatele armatelor adverse, ce ar fi trecut Dunărea prin intervalul dintre ele, și a le

slăbi, provocând detașări de forțe importante spre a le ataca, investi sau observa;

c) De a sprijini o eventuală trecere pe malul stâng;

d) De a domina fluviul și a paraliza acțiunea flotei adverse.

Se poate presupune că Bulgarii nu vor comite greșala ce au făcut Turcii în 1877, de a nu apăra efectiv și cu forțe suficiente linia Dunării, și că se vor păzi mai bine utilizând în profitul apărării: obstacolul Dunării, comandamentul țărmlui lor, acțiunea directă sau indirectă a cetăților și, mai ales, concursul armatei de câmp.

Cetățile așezate în lungul Dunării sunt: Vidin, Nicopoli, Rusciuk. Toate aceste cetăți au fost, în ultimul timp — 1914—1915—1916, foarte mult întărite cu câte 2—3 linii în lucrări semipermanente. Armamentul este, în general german, adus mai ales în timpul din urmă.

Șumla. Este așezată cam la centrul distanței dintre Rusciuk și Varna și este călare pe comunicațiunile dela Nord la Sud și dela Est la Vest.

Șumla a fost cea mai bună cetate turcească, construită după după modelul Krakoviei.

Vechile lucrări de fortificație ale cetății nu mai au nici o valoare, însă întăririle detașate ale liniei exterioare își mențin toată importanță, unele având chiar armament permanent.

Tăria cetății constă în pozițiile naturale: Un platou înalt, care de jur împrejur comandă și descoperă terenul. Râurile Varna și Golema-Kiamoia la Sud; Ciarendij-Dere la Vest și râul Straj-Dere cu afluenții săi la Nord; înconjoară cu văi adânci platoul Șumlei. Malurile și pantele interioare (spre cetate) ale acestor văi, sunt bătute de forturile detașate, iar malurile și pantele exterioare se ridică ușor, astfel că nu oferă bune poziții atacatorului, care ar fi nevoie să-și instaleze bateriile sub tunul cetății.

Pe frontul de Est platoul este spart de văile râurilor Bakujdă-Dere, Ac-Su și Straj-Dere; platoul e mai puțin înalt și întretăiat.

Varna. Portul Varna este situat în fundul unui golf și înconjurat pe uscat de înălțimi puternice.

Fortificațiunile vechi ale Varnei au fost aproape cu totul desființate.

Din incinta bastionată ce înconjoară pe uscat orașul se menține numai bastionul Kladir-Baba pe frontul de Vest; șanțul exterior, larg de 10 m., și adânc de 8 m., escarpa și contra-escarpa căptușite cu blocuri de piatră. La gâtul bastionului (spre Mare) este o poartă de lemn.

Bastionul nu are armament, nici garnizoană; servește ca depozit pentru munițiuni.

Fortificațiuni noi; pe timpul conflictului Româno-

Bulgar s'a construit pe țărmul Mării, la locul numit Traka, distanță de 200 metri de castelul Euxinograd, o baterie de coastă, din pământ, pentru două tunuri, iar la extremitate pentru două tunuri; la extremitatea capului Galata, la 80 metri de far, două semi-baterii. Pe versantul N.-V. a capului Galata sunt magazii de munițiuni.

Mai în urmă aceste lucrări au fost reconstituite permanent cu zidărie și beton.

Bateria Traka Euxinograd dinspre Mare spre larg și intrarea în portul Varna și bateria Galata sunt singurele fortificațiuni. În interiorul portului, în partea de Vest a digului de Sud, se află noul arsenal al marinei militare.

Cetatea Vrana completează frontul întărit de N.-E. înspre Mare.

Rolul acestui front întărit, în întregul său, rezultă din situațiunea sa față de frontiera Dobrogei. El a fost construit de Turci făcând sistem cu Silistra, pentru a opune un obstacol direcțiunilor principale de înaintare ale Rușilor spre Constantinopol.

Acțiunea cetăților cadrilaterului turc eră individuală. Sprijinul reciproc nu eră posibil din cauză depărtării între ele.

Dela Varna la Șumla, în linie dreaptă sunt 80 klm.; iar dela Șumla la Rusciuk 95 klm.

În genere frontiera de Nord a Bulgariei față de România este destul de puternică, fiind constituită de obstacolul Dunărei, pe o întindere de 460 klm. și frontul întărit Șumla-Varna-Rusciuk.

Valoarea obstacolului scade însă, în raport cu lungimea lui. Cetățile Vidin, Nicopole și Rusciuk, precum și fortificațiunile dela Lom-Palanca, Rahova și Șiștov măresc valoarea defensivă a obstacolului.

Se poate admite că nevoia ce au de a nu slăbi prea mult armata de câmp, vor obligă pe Bulgari, de a afecta acestor numeroase cetăți trupe puține, care se vor putea observa și mișcă cu forțe echivalente, încât operațiunile unei ofensive dela Nord spre Sud, nu se vor găsi prea jenate de prezența lor.

Frontiera de Sud. După tratatul din București și convenția din 1915 dintre Turcia și Bulgaria, frontiera de Sud a Bulgariei a suferit modificări, rămânând din vechea frontieră numai porțiunea dela Nord de Adrianopole (din Suka Planina), până în cursul superior al râului Velika și trecând de partea Bulgariei triumghiul la Est, cuprins între coasta Mării Negre, între gurile râurilor Alaukajrak și Resvaja și cursul superior al râului Velika; iar la Sud toată regiunea dela Vest de Tundja și Marița, din portul Enos până la gura râului Karasu.

În acest nou teritoriu anexat Bulgariei, nu a fost vreme

a se face lucrări defensive permanente și semi-permanente, afară de lucrările ce au existat din timpul stăpânirii turcești. De altfel, liniile noi de invazie în Bulgaria nu ar fi decât valea Struma, pe cari pot înainta coloane inamice grecești, și valea Mariței pentru coloanele turcești. Pe valea Karasu nu ar putea înainta decât o coloană cu desăvârșire secundară, drumul fiind foarte anevoios.

Considerațiuni generale militare.

Bulgaria veche, adică fără teritoriul anexat în 1913, are forma cea mai avantajoasă pentru o bună apărare, aceea a unui patruleter dreptunghiular, împărțit în două prin lanțul Balcanilor.

Față cu o invaziune dela Nord, Bulgaria dispune de două linii excelente de apărare: aceea a Dunărei și aceea a Balcanilor. Singura direcțiune pe unde frontiera sa este deschisă în această parte, este aceea dinspre Dobrogea, totuș, față cu această deschizătură, Bulgaria dispune astăzi de linia cetăților fortificate: Ruscuk, Șumla, Varna.

Față cu o invaziune dela Vest, Bulgaria deși dispune de o frontieră muntoasă bună de apărare, totuș poate fi invadată pe următoarele direcțiuni: prin valea Strumița, prin valea Bregalnița, prin valea Erina către Kiustendil, prin valea Nișava către Taribrod, prin valea Timocului către Vidin, Belogradgik, Ferdinandovo sau Berkovița.

Numai față cu o invaziune dela Sud și având în vedere noua frontieră, Bulgaria este deschisă pe văile Tundja, Marița, Carasu și Struma, deosebit de coastele din Marea Egee, care pot fi amenințate de o flotă puternică.

Bulgaria însă dispune de partea principală a platoului Moesiei, sau platoul Sofiei, care este înconjurat de jur împrejur de munți înalți formând un adevărat reduct al apărării întregii țări. Platouri aproape identice, care ar putea servi Bulgariei în diferite ipoteze de războiu, ar mai fi: Filipopoli, Kardjali, Sliven, Șumla, Târnova și Vrața.

Platoul Moesiei format din dealuri neregulate de 500—600 m. și înconjurat de înălțimi de 2—3.000 m., constituie din punct de vedere geografic un adevărat nod orografic și hidrografic, iar din punct de vedere militar constituie o pozițiune strategică de primul ordin, fiind străbătută la Vest de marea linie de comunicații care leagă Agram cu Salonicul, și pe la Nord-Est de șoseaua și calea ferată care leagă Euroap cu Asia prin Belgrad-Sofia-Constantinopol.

„Această situațiune a platoului, îi dă caracterul unei pozițiuni strategice de primul ordin.

Stăpânitorul platoului Moesiei, are posibilitatea de a

intră în Macedonia prin văile Vardarului și Strumei; în Tracia prin aceea a Mariței; în Serbia prin văile Moravei și Ibarului și în Albania prin aceea a Drinei.

Încă de veacuri, Constantin cel Mare, apreciasse importanța regiunii în căștiune, de aceea înaintea transferării capitalei sale la Țarigrad, se gândise de a o așeza în Sofia. (Cantargiew).

Platoul Șumlei (Afisk Blk), în formă de potcoavă, cu deschiderea spre Est și cu înălțimi de peste 300 m. deasupra șesului, constituie o prea bună poziție în jurul orașelului Șumla. Partea seperioură este goală, acoperită pe margini de mărăcinișuri, cari fac circulația aproape cu nepuință afară de drumuri.

Se poate dar zice că Bulgaria se prezintă în cele mai bune condițiuni de apărare: concentrată, frontiere naturale tari, bune linii de apărare, bun reduit pentru o rezistență îndelungată. Totuș, este nevoie să aruncăm o privire scurtă asupra liniilor de invaziune principale asupra Bulgariei.

O ofensivă dela Nord, peste Dunăre, găsește numeroase linii cari permit înaintarea spre Sud pe mai multe coloane paralele, destul de apropiate una de alta.

Din contră, o înaintare în direcțiune paralelă cu Dunărea, întâmpină la fiecare pas obstacole serioase, dispuse normal liniei de înaintare, formate de aceste râuri.

Deși această regiune este proprie unei bune apărări, totuș, o ofensivă energetică, găsește mijlocul să străbată Balcanii prin numeroasele lor treceri, ceace de altfel se verifică prin toate rășboaiele ce au avut loc între Ruși și Turci.

Regiunea dela Sud de Balcani, Rumelia, are însemnătate, putând servi ca refugiu pentru armata bulgară învinsă și respinsă din partea de Nord a Balcanilor, și ca atare ca obiectiv pentru o ofensivă care, în loc de a se îndreptă spre platoul Sofiei, ar căută să treacă Balcanii prin pasurile Balcanilor centrali sau orientali.

Prin dispozițiunea paralelă a acestei regiuni cu cea dela Nordul Balcanilor și prin prezența pe ea a celei mai fertile văi din Peninsula Balcanică, valea Tundjei și Mariței, formează baza de operațiuni indicată a armatei bulgare, care ar operă la Nordul lanțului Balcanic.

Deși până astăzi există numai două legături de cale ferată directă la Nord de Balcani, totuși, sunt numeroasele treceri peste lanțul Balcanilor.

Șesul văiei Marița reprezintă cea mai bună regiune din Bulgaria.

Așa dar, regiunea dela Sud de Balcani se prezintă în prea bune condițiuni pentru defensivă și poate servi tot așa de bine ca bază de operațiune pentru ofensivă, fie spre Sud, fie spre Nord.

Ofensiva dela Nord se mai poate face prin Dobrogea, pentru a întoarce Balcanii pe la Est.

Oricare ar fi direcțiunea aleasă pentru această ofensivă, se impune imediat ca cetățile Rusciuk și Varna, să fie sau cucerite, sau izolate.

Importanța acestor puncte rezultă nu numai din faptul că primul amenință flancul liniilor de invazie; iar al doilea, pe lângă amenințarea de flanc este port la Mare și sediul permanent al flotei maritime de războiu bulgăre. Ambele aceste puncte sunt noduri importante de comunicațiuni și un centru de aprovizionare pe Mare pe primul ordin.

După aceasta, dacă ofensiva s'ar îndreptă spre Sud cu intențiunea să întoarcă lanțul Balcanilor, nu mai întâmpină obstacole grele decât pe linia Camcicului și apoi pe aceia a pasurilor Balcanului oriental, însă, fie că atacul s'ar îndreptă spre Sud, fie spre Vest, s'ar întâmpina un alt obstacol important, cetatea Șumla, care, în ambele cazuri, s'ar găsi pe unul din flancuri.

O linie de invaziune în Bulgaria de Nord, ar mai putea fi aleasă pe Mare, în cazul când ofensiva ar dispune de o flotă maritimă puternică, însă țarmul Mării dela frontiera română până la capul Emineh, este în general înalt și stâncos. În dreptul golfului Varnei și la gura Camcicului, sunt câteva părți joase și mlăștinoase, sau însoțite de lacuri întinse. (Devno). Adâncimea Mării în apropiere de țarm este mică și abia ici coala atinge 10 m. La Varna adâncimea de 10 metri se găsește la 1500—800 metri de țarm.

Această împrejurare face ca o debarcare directă, cu vasele mari de războiu, nu se poate face, căci nu se pot apropia mai mult de doi klm., ci numai prin trasbordare.

Porturile Burgas, Misivria și Vasilka sunt de asemenea puțin adânci, în deosebi Burgas este presărat cu numeroase stânci, cece împiedică intrarea vaselor de tonaj mare mai aproape de 5—600 metri.

Locuri de debarcare se găsesc în punctele: Varna, la gura Camcicului și a lui Cifte-Dere și la Nord de capul Emineh.

Această direcțiune de invaziune pe Mare, se prezintă dar, în destul de grele condițiuni și nu ar putea fi întrebuințată decât cel mult ca o amenințare de flanc, sau ca o linie secundară de operațiuni, în timp ce linia principală ar fi pe uscat prin Dobrogea, unde terenul se prezintă bine pentru Bulgari, spre a fi apărat pas cu pas și pe Dunăre în lungul Dunării dela Vest de Turtucaia.

Ofensiva dinspre Serbia trece prin pasuri grele, pe care apărarea le poate interzice cu ușurință unei invaziuni,

fie prin distrugeri, fie prin ocuparea numeroaselor pozițiuni defensive din lungul lor.

Pe frontul de Sud, care desparte platoul Sofiei de Grecia și Serbia, liniile de invaziune se reduc la două, mai bune, arătate dejă:

Șoseaua din valea Strumei și șoseaua Skupic-Kumanova-Kiustendil-Radomir-Sofia. Celelalte drumuri cari străbat această regiune sunt grele și nu pot servi decât pentru mici unități.

În general, cucerirea platoului Sofiei nu este o operațiune ușoară; căci apărătorul dispune de excelente pozițiuni pentru a opri la fiecare pas acțiunea ofensivă din orice direcțiune s'ar produce și a-i creâ tot felul de greutăți prin distrugerile ce ar organiza.

Din analiza sumară făcută asupra diferitelor teatre de operațiuni ale Bulgariei, rezultă că această țară se găsește în prea bune condițiuni pentru apărare, atât ca frontiere, cât și ca linii de apărare naturale, ce se găsesc în interiorul său.

Regiunile cari permit operațiuni cu armate mari, sunt numai cele dela Nord de Balcani până la Dunăre și valea Mariței.

Restul: teritoriului, din cauza naturei muntoase și întretăiate de numeroasele obstacole, nu convine decât pentru trupe cu efective mici.

Operațiunile ofensive în Bulgaria trebuie încă să aibă în vedere greutățile de mișcare din cauza terenului muntos și greutățile de trai, din cauza sărăciei și a lipsei de apă în unele regiuni ale țării pe care le-am menționat mai sus.

CAPITOLUL II.

ORGANIZAREA ARMATEI BULGARE.

Recrutarea și împărțirea anilor de serviciu.

Armata bulgară¹⁾ este organizată astăzi, în baza legilor din 31 Decembrie 1903 și cuprinde următoarele elemente:

1. Armata activă cu rezerva ei, chemată a luptă în interiorul țării sau în afară.

2. Milițiile de 1-a și a 2-a chemare. Chemarea a 2-a sunt chemate a luptă numai în interiorul țării.

Teritoriul se împarte în 10 regiuni de divizie (divizioni oblasti) grupate în trei inspectorate militare. Fiecare regiune de divizie să împartă în patru regiuni de regiment, numite „Districte militare” și fiecare regiune de regiment cuprinde patru cercuri.

1) Sâmburele armatei bulgare s'a format în lagărul dela Kismen la 1786 Aprilie 1, iar la 1877 acest sâmbure avea 6 batalioane (5 comp.) și 6 escadroane, numite toate la un loc «Miliție Bulgară».

La 25 Aprilie 1877 această miliție ajunge la Ploești unde timp de o lună își completează organizarea și instrucția. De aci a trecut Dunărea luând parte la luptă, în special la Șipka și Kazanlâk, cu corpul lui Gurko.

La sfârșitul războiului 1877 găsim: 12 batalioane, 6 sotnii și 18 tunuri organizate în trei brigade mixte cu 10—12000 oameni.

La începutul anului 1878 în urma proiectului principelui rus Dondukov-Korsakow, lăsat în Bulgaria cu misiunea de a organiza statul din punct de vedere politic și militar, găsim: 19 batalioane, 4 escadroane, 7 jum. baterii în Bulgaria, iar în Rumelia 9 bat., 2 escadr. și o jum. baterie.

La 1885 alipindu-se Rumelia de Bulgaria găsim: 4 regimente de infanterie (24 batalioane), 2 regimente de artilerie, 2 regimente de cavalerie, 1 escadron de gardă, 1 batalion de săpători, 1 companie de telegrafie și flotila Dunărei.

Afară de acestea mai erau 21000 oameni instruiți ai miliției Rumeliste care era împărțită în batalioane, baterii și escadroane.

Dela 1885, ideea de mărire, după prevederile tratatului dela San Ștefano, pătrunse adânc, și, început o organizare solidă a armatei astfel că dela 12,000,000 budgetul în 1886 ajunge la 40 milioane în 1911 afară de bugetele extraordinare care în acest timp au atins 120 milioane.

Grație idealului urmărit de bulgari și a contiunității în lucru a tuturor oamenilor politici ai Bulgariei s'a ajuns ca în 1912 la începutul războiului, Bulgaria avea:

36 regimente infanterie a 4 batalioane.

23 regimente rezervă infanterie a 4 batalioane.

54 companii mitraliere.

37 escadroane.

187 baterii (inclusiv munte și obuziere) pe lângă batalioanele de pionieri, tren, coloane de subzistență, companii de intendență, companii sanitare, etc.

DURATA SERVICIULUI MILITAR

Vârsta	Infanteria	Celelalte arme și servicii	Termen redus		Marina	Prisosul	Putea armată
			6 luni	1 an			
18 ani	LA DISPOZIȚIA MINISTERULUI DE RASBOIU						ARMATA ACTIVĂ CU REZERVA EI (Armata de operațiune) REZERVA DE RECRUTARE (PRISOSUL CONTINGENTELOR)
19 "	IN CAZ DE RASBOIU						
20 "	IN REZERVA						
21 "	ARMATEI ACTIVE						
22 "	SUB ARME						
23 "	SUB ARME						
24 "	SUB ARME						
25 "	SUB ARME						
26 "	SUB ARME						
27 "	SUB ARME						
28 "	SUB ARME						
29 "	SUB ARME						
30 "	SUB ARME						
31 "	SUB ARME						
32 "	SUB ARME						
33 "	SUB ARME						
34 "	SUB ARME						
35 "	SUB ARME						
36 "	SUB ARME						
37 "	SUB ARME						
38 "	SUB ARME						
39 "	SUB ARME						
40 "	SUB ARME						
41 "	SUB ARME						
42 "	SUB ARME						
43 "	MILIȚII DE 1-a CHEMARE						Apărarea teritoriului armatei active
44 "	MILIȚII DE 1-a CHEMARE						Apărarea teritoriului
45 "	MILIȚII DE A 2-a CHEMARE						
46 "	MILIȚII DE A 2-a CHEMARE						

In 1914 s'a mărit durata serviciului militar cu 2 ani, iar prin noul proiect asupra reorganizării armatei, cu încă 2 ani (până la 50 ani).

Fiecare regiune de divizie cuprinde o întindere de teritoriu, astfel ca populațiunea să ajungă în principiu pentru a da recruții și rezerviștii necesari încadrării diviziei în timp de pace și la războiu.

Subdiviziunile de regiune (districtele militare), dau în principiu un sfert din recruții de infanterie ai diviziei. Recruții pentru celelalte arme și servicii sunt luați din tot cuprinsul regiunii de divizie.

Personalul unui district militar (de regiment), este: 5 ofițeri, 1 reangajat, gradele inferioare necesare.

Serviciul militar în armata bulgară este personal și obligator, neadmițându-se înlocuirea sau răscumpărarea.

Recrutarea are loc între lunile Ianuarie și Mai, și nu ține mai mult de două luni.

Printr'un ucaz regal se hotărăște data începerii operațiunii și contingentul ce se cheamă la recrutare.

Din momentul tragerii sorțului și până la încorporare, tinerii poartă numele de recruți.

În acest interval de timp, ei nu pot părăsi comuna decât cel mult o lună, fiind obligați a comunica aceasta primarilor comunei de unde pleacă și aceleia unde se duc; contravenienții se amendează cu 2—20 lei.

Ei nu pot părăsi țara, decât depunând o cauțiune de 500—5000 lei.

Durata serviciului militar se arată în tabloul de aci.

Liberarea contingentului se face obișnuit în Octomvrie.

Incorporarea având loc în luna Februarie sau Martie, rezultă că, în realitate, serviciul militar este mai mic de 2 sau 3 ani. Toți ofițerii și trupa, liberați, trebuie să-și aleagă un domiciliu.

Trecerile dintr'un element într'altul (rezervă, miliții), se fac în Octomvrie sau Noemvrie, prin decret regal.

Pentru a completa pierderile de aproape 80.000 oameni, din timpul războiului din 1913, bulgarii au recrutat și instruit oamenii dela 20—46 ani din teritoriile anexate și au revizuit și întrunit oamenii din contingentele vechi din vechiul teritoriu, prelungind în acelaș timp obligațiunea serviciului militar cu încă patru ani, adică până la 50 ani.

Recrutarea ofițerilor.

I. Ofițeri activi. Ofițerii activi se formează în școala militară, unde urmează 2 ani de serviciu.

Se primesc tinerii ce au liceul complet, supunându-se la un concurs de matematici, limba franceză și bulgară.

Sund admiși cu acești elevi și elevii ce urmează școala ofițerilor de rezervă și cari îndeplinesc aceleași condițiuni.

Statul procură elevilor, în mod gratuit, îmbrăcămintea, întreținerea și cărțile (înainte se plăteă), iar elevii trebuie să aducă rufăria și una sută lei pentru prima de instalare.

Școala Militară are două secții:

- a) Secția de infanterie și cavalerie;
- b) Secția de artilerie și geniu.

Ofițerii ieșiți în artilerie și geniu rămân, după terminarea școlii, încă un an, pentru a urma un curs special; cei din cavalerie se duc la școala de cavalerie.

Școala este îndreptată mai mult în direcția practică și rezultatele sunt multumitoare.

Sub-locotenenții ce au absolvit această școală, trebuie să servească în armată patru ani ca ofițeri; dacă, însă, vor să părăsească armata, trebuie să plătească statului o despăgubire de 10 mii lei.

Completarea studiilor ofițerilor se face în următoarele școli:

1 Școala de cavalerie, are trei cursuri:

- a) Cursul sub-locotenenților ieșiți din școala militară;
- b) Cursul căpitanilor tineri. Căpitanii nu pot comanda un escadron până nu au terminat școala;
- c) Cursul sub-ofițerilor.

Fiecare curs ține un an.

2. Școala de tragere a infanteriei, înființată în 1914.

3. Școala de tragere a artileriei, înființată în 1915.

4. Școala superioară de războiu, deschisă în 1915.

Dobândirea cunoștințelor superioare și speciale, se face la școlile străine.

Ofițerii de stat major. Înainte, în fiecare an, se trimeteau prin concurs, în străinătate, un număr de ofițeri, pentru a urma cursurile unei școli superioare de războiu, în special în Rusia, Italia și Franța. După terminarea școlii, erau atașați la statul major al armatei pe timp de un an, iar după șase luni de stagiul prin decizie ministerială se treceau pe lista ofițerilor atașați la statul major. La terminarea stagiului de un an, ofițerii se trimet în arma lor, ca stagiari (comandantul titular rămâne acolo), iar după un an se trimet în celelalte două arme pentru câte un stagiul de șase luni.

Cei atașați la statul major, cari au comandat înainte unitate în arma lor (companie, escadron, baterie), se trimet la stagiul direct în cele două arme.

Trecerea în statul major se face după terminarea tuturor stagiurilor, alegându-se de către o comisiune specială a statului major sub președinția șefului de stat major al armatei. Această comisiune are în vedere: certificatul școlii de războiu ce ofițerul a făcut, notele ce a căpătat la stagiul la trupă în arma sa și în celelalte două arme, în fine, aptitudinile generale ale ofițerului pentru

DOȚAȚIUN

statul major. Cei ce satisfac la toate aceste condițiuni, trec în corpul de ofițeri de stat major, iar ceilalți se trimit în arma lor.

Ofițerii tehnici de geniu și artilerie. În fiecare an se trimit la școlile de aplicație în Rusia, Italia, Franța și Belgia, un număr de ofițeri, cari după terminarea cursurilor, se întorc în țară, pentru a face un stagiu de doi ani în arma lor, după care dobândesc titlul de ofițeri ingineri de geniu și artilerie.

Ofițerii sanitari. Toți sunt supuși bulgari cari au terminat o școală sanitară (medicină veterinară sau farmacie și care au dobândit dreptul de liberă practică), pot deveni ofițeri sanitari, cu condițiunea să fi terminat școala de ofițeri de rezervă.

Gradul cel mai mare pentru medici și veterinari, este colonelul, iar pentru farmaciști, este cel de maior.

În timp de războiu se primesc în serviciul sanitar, chiar supuși străini, dar se întrebuintează numai înapoia armatei.

Ofițerii de intendență, trebuie să fi terminat o școală de intendență din străinătate, în special din Rusia, în care școală se trimit în urma unui concurs și dacă au trei ani de serviciu efectiv la trupă. Cum numărul ofițerilor de intendență ce au absolvit o asemenea școală este mic, și cum nevoile armatei sunt mari, se iau pentru acest serviciu ofițeri din celelalte arme, fără să fie trecuți în corpul de intendență.

Ofițerii de justiție. Se trimit anual un număr de ofițeri în Rusia, la academia de drept militar, în urma unui concurs, la care sunt admiși numai ofițerii ce au terminat școala militară din Sofia, cu un succes foarte bun, și cari au servit patru ani la trupă. După terminarea academiei de drept se întorc în țară, servind la trupă, pe timp de un an, comandând o companie, escadron sau baterie, apoi sunt numiți ofițeri de justiție militară.

Ierarhia gradelor ofițerești este: General de corp de armată, General de divizie, General de brigadă, Colonel (Comandor), Lt.-Colonel (Căpitan comandor), Maior (Lt.-Comandor), Căpitan, Locotenent, Sub-locotenent.

2. Ofițerii de rezervă.

Pentru o mai bună formare a ofițerilor de rezervă, s'a format din 1913 o școală specială:

Școala ofițerilor de rezervă, la Kniajewo (lângă Sofia), cu două secții, una de infanterie și una de artilerie.

Secția de infanterie, are patru companii. Primește tineri cu instrucție mijlocie și superioară, și excepțional elevii ce au terminat cinci clase liceale; acești tineri sunt recrutați odată cu ceilalți tineri ai contingentului anual.

Cursurile țin 11 luni, din care 7 teoretice și 4 practice.

Secția de artilerie e organizată într'o baterie pe două grupe: artileria de câmp și artileria de celate.

Cursurile școlii țin doi ani. Cele teoretice:

În anul 1-îu, dela 1 Octombrie—15 Aprilie (6½ luni).

În anul al 2-lea, dela 15 Septembrie—15 Martie (6½) luni.

Restul timpului se întrebuintează pentru instrucția practică, în primul an la școală, iar în al doilea la corpurile de trupă.

Ofițerii de rezervă se mai recrutează: a) Dintre ofițerii activi ce părăsesc armata, fie prin demisionare, fie prin punere la retragere din oficiu, și rămân în rezervă până la vârsta de 60 ani, după care nu mai fac parte din nici un element al armatei.

b) Dintre ofițerii cari au servit în armata activă timp de 15 ani, și cari nu au trecut de vârsta de 37 ani, ținându-se în cadrele ofițerilor de rezervă până la vârsta de 45 ani.

Recrutarea subofițerilor.

Toate gradele inferioare poartă numele de sub-ofițeri (podofițeri).

Pe timpul serviciului activ, oamenii de trupă nu sunt înaintați decât la gradul de caporal, iar gradul de sergent nu se dă decât celor ce se reangajează.

În fiecare regiment sau batalion independent, funcționează câte o „școală regimentară” pentru formarea gradelor de caporal.

Școlile funcționează dela 1 Septembrie (sfârșitul anului de instrucție), la 15 Ianuarie (sosirea recruților), sub direcțiunea unui căpitan, ajutat de ofițerii și subofițerii necesari.

Reangajări. Caporalii, ce au terminat serviciul activ și nu vor să se reangajeze, sunt trecuți în rezervă cu gradul de sergenți, aceia însă, cari doresc să se reangajeze, continuă a servi cu gradul de caporal reangajat pe timp de un an, după care pot fi înaintați ca sergenți după trei ani de serviciu pot fi înaintați sergenți majori.

Reangajarea se face pe termen scurt, un an, doi ani, și trei ani, (până la 6 ani), sau pe termen lung, de câte 5 ani (până la 15 ani la armatele de uscat și 20 ani la marină și sanitari).

În afară de școlile regimentare mai există următoarele școli profesionale pentru gradele inferioare:

Școala de cavalerie. Ține curs pentru subofițerii de cavalerie, ce vor ca să se reangajeze și cari singuri pot fi înaintați ca sergenți majori.

Școli sanitare. La spitalele divizionare, destinate a formă infirmieri. Cursul ține patru luni.

După terminarea examenului, cei mai buni rămân la spitale, iar ceilalți se trimet la corpuri.

Școala pentru pregătirea subofițerilor sanitari. Anual câte două școli sanitare, pe lângă două spitale divizionare. În aceste școli se primesc infirmierii (sanitarii) ultimului contingent de recruți.

La sfârșitul cursului, cei mai buni sunt înaintați la gradul de sergenți sanitari, și sunt trimiși la spitale, pentru a termina serviciul militar, ceilalți sunt trimiși la spitale ca simplii inferiori și înaintați la eliberare ca sergenți sanitari în rezervă. Aceștia nu au dreptul a se reangaja în armata activă.

Detășamentele sanitare de garnizoană, au de scop a pregăti și ele subofițeri sanitari; în acest scop se trimet de către fiecare companie, escadron sau baterie, câte patru soldați ce au două clase gimnaziale.

Școala veterinară. Elevii sunt distribuiți de către comisiunile de recrutare, în proporție de șase de fiecare divizie. Acești tineri sunt recrutați pe trei ani; ei trebuie să aibă două clase gimnaziale.

Când contingentul anual este încorporat, aceia repar-tizați școlii veterinare, se duc direct la școală, unde fac și instrucția practică.

Cursul ține un an, făcându-se teorie și practică.

În fine, mai sunt: Școala de potcovărie, școala de mecanici, școala de căi ferate și școalele de marină. Există școli pentru mașiniștrii, focari, minieri, cârmaci și scafandri.

În fine, în scopul ca reangajații să nu uite cele învățate, și spre a li se completa cunoștințele, se formează în fiecare corp de trupă câte o școală, care funcționează dela eliberarea contingentului (1 Septembrie) și până la venirea recruților, (15 Ianuarie).

Subofițerii de rezervă, comandanți de plutoane în timp de războiu, sunt chemați în același scop, la concentrările anuale de instrucție, spre a le reaminti însărcinările lor.

Compunerea armatei.

Infanteria

40 regimente a trei batalioane, o semi-companie de mitraliere și o companie afară din rânduri. (Două batalioane a patru companii și unul a trei companii).

20 companii de grăniceri, cari fac parte din regimentele de infanterie apropiate de frontieră.

Probabil că în timp de războiu infanteria bulgară mobilizează: 40 regimente de infanterie a patru batalioane și o companie de mitraliere; 20—30 regimente de rezervă a patru batalioane, (din câte două batalioane luate dela regimentele active), cu o companie de mitraliere; 40 batalioane de miliții, 1-a chemare, (câte 1. de circumscripție) și 20 batalioane de a 2-a chemare.

În total, infanteria bulgară are:

În timp de pace		În timp de războiu
40 regim. infanț. activă	80 batalioane a 4 comp. 40 batalioane a 3 comp. 40 semi-comp. mitraliere 40 companii A. R 20 companii grăniceri	160 batalioane active (se desdoesc cele 80. a 4 companii) 80—120 bat. rezervă (se desdoesc cele 40 bat. a 3 comp.) 40 companii mitr. la reg. active 40 companii mitr. la reg. rezervă 40 bat. de miliții a 1-a chemare 20 bat. de miliții a 2-a chemare 21 companii de grăniceri.

Efectivele infanteriei sunt cele din tabloul de aci: ¹⁾

UNITĂȚILE	OFIȚERI DE TRUPĂ						ARME	Mitraliere	Trăsuri, Cai, Samare	
	Combatanți	Medici	Funcționari	Tot l	Combatanți	Necombat.				Total
Comp. act., rez.	2	—	—	2	258	5	263	252	2 trăs. aprov. cu 4 cai, 2 cai pt. buc., 2 cai pt. apă, 3 pt. aprovizionare	
Comp. mitralieră	3	—	—	3	80	—	80	—	4	
Batalionul activ și de rezervă	10	—	—	10	1032	25	1057	1008	—	2 trăs. pt. muniție 1 trăsură sanitară 1 trăs. bagaje, plus 2 cai rezervă.
Reg. act. și rez.	58	5	3	66	4208	375	4583	4032	4	3 tr. aprov., 1 tr. unel., 2 tr. far., 2 tr. c-rie, 2 tr. tlg., 1 tr. bag., 2 tr. san.
Compania A. R.	3	—	—	3	—	180	180	—	—	—

1) În campania din 1913 regimentul de infanterie activ și de rezervă a fost organizat astfel:

4 batalioane a 4 companii fiecare, 1 pluton pionieri și 1 companie mitraliere (2 secții).

Companiile aveau: 3 cai samare muniții, 1 cal samar pentru apă, 2 cai samare pentru bucătărie, 2 trăsuri aprovizionare.

In total, un regiment are 57 trăsuri, 124 cai de ham, 146 cai de samare.

Armament. — Arzua Manlicher Md. 88 și 95, calibru 8 milimetri.

La începutul războiului balcanic au avut 270.000 arme Manlicher.

In timpul războiului balcanic au primit 50.000 arme Manlicher.

Munițiuni.

Asupra omului	In cartușiere	60	150
	In sacul de pesmeți	50	
	In raniță	40	
La trenul de luptă al corpului		50	
La trenul de luptă al diviziei		100	
Total cartușe în divizie		300	

Unelte.

UNITATEA	Unelte mici portative			Unelte mari la trăsura regim.		
	Lopeți Lineman	Târână-coape	Topo așe	Lopeți mari	Târână-coape	Topoare
La 1 Companie	120	60	20	—	—	—
La trăsura de unelte a regimentului	—	—	—	160	80	40
Total unelte la 1 regiment infanterie activ și rezervă	1.920	960	320	160	80	40

Batalionul are: 2 trăsuri de muniție, 1 trăsură sanitară, 2 cai samare pentru bagaje, 1 trăsură de bagaje, 2 cai de ham de rezervă.

Regimentul are: 2 cai samare pentru telefonul de campanie, 2 cai samare pentru serviciul sanitar, 1 trăsură unelte, 1 cal samar pentru bagaj, 3 trăsuri aprovizionare, 1 trăsură bagaje, 2 trăsuri cancelarie, 2 trăsuri farmacie, 2 cai de ham de rezervă.

Compania de mitralieră mai are, afară de cai pentru cele 4 mitraliere: 4 cai pentru apă și muniție, 8 cai pentru muniții și 2 cai de rezervă.

După războiul balcanic, au primit din Austria 50 mii arme Manlicher.

Total 400.000 arme.

Din care 370.000 arme Manlicher, 30.000 arme rușești de 3 linii.

În plus mai au vreo câteva zecimi de mii de arme luate dela Turci și arme vechi Berdan, pentru o parte din miliție.

În timpul războaielor balcanice au pierdut vreo 20—30.000 arme Manlicher.

La companie sunt: doi subofițeri și opt soldați pionieri.

La regiment: pionierii companiilor se adună eventual, formând un pluton de pionieri sub comanda unui ofițer.

Pentru semnalizare compania are fanioane, lanterne și câte patru soldați de contingent, ca semnalizatori, iar la regimentele de infanterie 11 stații microtelefonice și cablul necesar pentru legături.

Mai au și telemetrul sistem Görtz de regiment.

Hrana asupra omului: 2 zile hrană de rezervă și 1 de pâine.

La trenul regimentar: 2 rații de om.

În total la trupe: 4 zile hrană (carne pe două zile).

La tren divizionar: 4 zile hrană.

Total, în interiorul diviziei: 8 zile de hrană.

Greutatea purtată de infanterist, cu ținuta de companie completă, 26 kgr.

Este de notat că în personalul regimentului, în bugetul din 1914 s'a adăugat un intendant Maior, șeful serviciului administrativ al corpului, în scopul de a descărca pe comandanții de regimente de multiplele însărcinări administrative.

Pentru încadrarea infanteriei se dispune:

2.501 ofițeri combatanți și 3.354 reangajați pentru 40 regimente. În schimb economisesc foarte mult dela cadrele în termen pe care se pune puțin temei. Așa, la infanterie au numai 2.685 sergenți în termen și 1.944 caporali în termen. Nu contează prea mult pe gradele în termen, le consideră numai ca un stimulant, căci cu reducerea termenului la 20 luni, abia pot să-și apropie cunoștințele indispensabile armeei, necum ca să fie și buni instructori. (Au intenția a ma' mări durata serviciului în activitate). Dau un interes încadrării și instrucției infanteriei, de aceea se susține de către cunoscătorii militari că arma de elită a Bulgariei este infanteria.

Cavaleria.¹⁾a) *In timp de pace*

1 regiment de gardă a patru escadroane.

10 regimente de cavalerie a patru escadroane.

Fiecare regiment mai are un pluton AR, un pluton de pionieri și un pluton de mitraliere.

In timp de războiu, probabil, plutoanele de jandarmi rurali vor fi întrebuințate pentru ținerea ordinii în spațiile armatei.

Efectivul este cel arătat în tabloul de aci.

	OFİTERI DE TRUPĂ						Cai de șea	Mitraliere	Trăsuri, cai de hamuri și samare
	Combatant	Medici	Total	Combatanți	Necombat.	Total			
Escadroane	5	—	5	125	15	140	125	—	1 trăs. aprov. muniții, 1 trăs. furaje și cai de ham și 1 de samar.
Regimentul a 4 escadroane	26	4	30	500	75	575	500	4	1 trăs. sanitară, 1 tr. unelte, 1 tr. bagaje, 1 tr. cancel., 4 cai de samar și 8 de ham.

Armament. — Carabina Manlicher, calibru 8 mm.; sabia Md. rusesc, teaca îmbrăcată în piele neagră. Regimentul de gardă singur are teaca sabiei de oțel.

Ofițerii au sabie și revolver Parabelum. Reangajații, trompeții și muzicanții (muzică are numai regimentul de gardă), poartă sabie și revolver Smith-Weason.

1) In campania din 1913 regimentele de cavalerie au fost organizate astfel:

4 escadroane și 1 secție de mitraliere.

Escadronul avea: 1 trăsură de muniție, 1 cal unelte, 1 trăsură de aprovizionare, 1 furgon.

Secția de mitraliere avea pe lângă cele 2 mitraliere, 4 chesoane de muniții și 2 cai de rezervă.

Regimentul avea: 1 trăsură sanitară, 1 trăsură cu unelte și 4 cai samare cu unelte, 1 trăsură bagaje, 1 trăsură cancelarie.

Unelte. — La escadron, pe un cal samar:
 La regiment, pe patru cai samare:
 32 lopeși Linemann, 16 târnăcoape, 8 toporașe.
 128 lopeși, 64 târnăcoape, toporașe.
 La escadron există 4 călăreși pionieri; iar la regi-
 ment: pionierii escadroanelor se pot întruni în detașament.
Munițiuni. — Asupra oamenilor:

40 cartușe	{	20 în cartușiere
		20 în buzunar, la șea.

La trăsurile de muniții ale corpului: 50 cartușe.

La trenul divizionar: 40—50 cartușe.

Total, 130—140 cartușe în divizie.

Pentru mobilizare, escadronul dispune de fanioane
 2 lanterne și 4 oameni de contingent, semnalizatori.

La regiment: materialul de telegrafie, telefonie și he-
 liografie, purtat de pionierii regimentului.

Hrana. — Asupra oamenilor: 2 zile hrană de re-
 zervă și 1 pâine proaspătă și ovăz pe o zi.

La trenul regimentar: 2 zile hrană pentru oameni.

La trenul divizionar: 2 zile hrană pentru oameni și
 2 rații furaj.

Total: 8 zile hrană pentru oameni, 1 zi pâine și
 3 zile rații furaj.

Greutatea șelei și echipamentului.	50 kgr.
--	---------

Greutatea călăreșului.	70 kgr.
--------------------------------	---------

Total, circa	120 kgr.
--------------	----------

Artileria.¹⁾

10 regimente artilerie de câmp a trei divizioane de
 câte trei baterii și o baterie de parc.

1 divizion artilerie călăreață de 2 baterii.

3 regimente artilerie de munte (2 regimente cu 3
 divizioane și unul cu 2 divizioane și una baterie de parc.

3 regimente de obuziere a 2 divizioane și una ba-
 terie de parc.

1) Regimentul de artilerie a fost organizat astfel în 1913 : 3 divi-
 zioane a câte 3 baterii de 4 tunuri fiecare.

Bateria avea : 12 chesoane, 1 car de baterie, 6 atelaje de rezervă,
 1 forje, 1 trăsură bu-ătărie, 1 trăsură aprovizionare, 1 trăsură bagaje,
 6 furgoane.

Divizionul avea : 1 trăsură bagaje și 1 trăsură cancelarie.

Regimentul avea : 1 trăsură aprovizionare, 1 trăsură bagaje, 1
 trăsură sanitară, 1 trăsură farmacie, 1 trăsură veterinară, 1 trăsură can-
 celarie.

3 regimente artilerie de cetate a 2 divizioane, a 2 baterii și una baterie de parc.

În timp de războiu, Bulgaria, probabil, mai mobilizează: 10 regimente de artilerie de câmp cu tragere înceată, 3 divizioane artilerie de munte cu tragere înceată, 3—4 divizioane obuziere cu tragere înceată și 3 regimente de cetate a câte 2 divizioane de 2—3 baterii ²⁾.

În total artileria bulgară are:

In timp de pace:

60 baterii cu tragere repede și 10 baterii de parc; 2 baterii artilerie călăreață tragere repede; 20 baterii munte tragere repede; și trei baterii de parc; 12 baterii obuziere; și 3 baterii de parc; 12 baterii de cetate; și 6 baterii de parc.

In timp de războiu:

90 baterii cu tragere repede; 60 baterii cu tragere înceată; 3 baterii artilerie călăreață cu tragere repede 30 baterii de munte; 9 baterii de munte cu tragere înceată; 12—18 baterii obuziere cu tragere repede; 12 baterii cu tragere înceată; 18—27 baterii artilerie de cetate.

Tunul de câmp cu tragere repede (Schneider-Canet), are calibru 7,5 mm., greutatea de baterie 1016 kgr. cu scut, greutate în total cu antetren 1720 kgr. Antetrenul are 38 lovituri; iar chesonul 98. Șrapnelele 294 gloanțe. Focos cu dublu efect. Linie de miră independentă. Bătaie maximă 5900 m. V. I.; 500 m.

Obuzierul de câmp Schneider are calibru de 12 cm., lungime 1740 m., greutate totală 2900 kgr., greutate în baterie 1450, frână idraulică și iuțea de tragere 7—8 lovituri.

Antetrenul are 18 lovituri, iar chesonul are în antetren 27 lovituri. Șrapnelul are greutate 21 kgr. cu 588 de gloanțe.

Obuzierul de 15 cm., are greutate în baterie de 1800 kgr., iar cu antetrenul 2466 kgr. Antetrenul are 5 lovituri. Greutatea proiectilului 40 kgr. V. I.: 260 m.

Tunul de munte Schneider de 7,5 cm., are frâna idraulică, recuperator cu aer, greutatea țevii cu închizător 120 kgr., afetul compus din două părți, are sapă și două scuturi. Trage cu obuz brizant și cu șrapnel. Bătaie maximă 5050. V. I.: 330 m.

Tunul de munte cu tragere repede Krupp de 75 mm. (Md. 1904), se desface în 4 (1 țeava și 3 afetul), greu-

1) De artilerie mai tin următoarele instituții: Arsenalul de a Sofia, 2 ateliere de artilerie în Șumla și Stara-Zagora și câte un depozit de muniții la Sofia, Șumla și Târnova.

Regimentele de artilerie poartă un număr de ordine adăogându-se la unele din ele numele capului de regiment.

tatea țevei 83,5 kgr. Inchizătorul 19,5 kgr. Afetul 280 kgr. Greutatea tunului în baterie 380 kgr. Are scut și sapă. Bătae maximă 4600 m. V. I.: 330 m. Acelaș proiectil ca tunul Schneider.

Ținând seamă de materialul ce au mobilizat Bulgarii în campania din 1912—1913, de pierderile suferite, de materialul capturat și de comenzile făcute după acest războiu, s'ar putea socoti că în 1914 dispuneau de:

400 tunuri Schneider sau Krupp tragere repede, 120 tunuri Krupp de 87 tragere înceată, 140 tunuri Krupp de 75, tragere înceată, 34 obuziere Schneider 120 tragerea repede, 24 obuziere tragere înceată, 34 obuziere Krupp tragere înceată, 24 obuziere grele 150, tragere înceată, 32 tunuri de munte Schneider 75 tragere repede, 56 tunuri de munte Krupp de 75, 18 tunuri de munte Schneider tragere înceată, 36 tunuri de munte Krupp tragere înceată, 2 tunuri de coastă de 240 tragere repede Schneider, în fine tunuri de cetate luate dela Adrianopole și o cantitate necunoscută de material nou.

Efectivul artileriei în trăsură, cai și oameni, se arată în tabloul de pe contrapagină.

Echipament și harnașament. Ofițerii și subofițerii artileriei de câmp au sabie și revolver cu 20 cartușe.

Ofițerii artileriei de cetate, ca și cei ai artileriei de câmp; subofițerii au la revolver 36 cartușe.

Trupa artileriei de câmp și munte poartă săbii rușești; servanții artileriei de câmp nu au nici carabină, nici revolver; artileria de câmp și de cetate este armată cu carabina Mannlicher de 8 mm., fără baionetă, purtată ca la infanterie.

Artileria de cetate are raniță, iar cea de munte un sac pe spate.

Harnașamentul ca cel român, Md. 1890, cu mici modificări.

Unelte: bateria de câmp Schneider și de obuziere au 8 casmale, 6 târnăcoape și 2 scuturi. Bateria de câmp Krupp are 24 casmale, 12 târnăcoape și 8 securi. Bateria de munte are 8 casmale, 8 târnăcoape, 2 securi.

Fiecare regiment de câmp are trei teletre, iar cele de munte au două teletre.

Pentru semnalizare și corespondență, fiecare baterie de câmp, munte și obuziere, dispune de patru microfoane.

Fiecare regimente de artilerie de câmp are 36 stații microtelefonice.

Fiecare divizion de obuziere are 12 stații microtelefonice.

Fiecare baterie mai are fanioane pentru semnalizare.

UNITAȚILE	Ofițeri				Trupa	Cai	Tunuri	TRASURI													
	Superiori	Inferiori	Medici	TOTAL				Chesoane	Car de bater.	Forje	Bucătărie	Aprovizionare	Bagaje	Furgoare	Afet port roate	Sanitare	Farmacie	Veterinare	Cancelarie	TOTAL	
Artileria de câmp cu tragere repede (sistem Schneider de 7,5;																					
Bateria (4 tunuri) Reg. cu 9 baterii	— 3 4 38	— 3 4 46	207 1.930	178 1.687	4 12 36 108	1 1 9 9	1 1 9 10	1 1 13 13	6 54	—	—	—	—	—	—	—	—	27 259			
Artileria de câmp cu tragere înceată (sistem Krupp de 8,7 cm.)																					
Bateria (6 tunuri) Reg. a 6 baterii	— 4 3 35	— 4 4 42	150 1.045	178 1.687	6 8 36 48	1 6 2	—	—	1 6	—	1 6	—	—	—	—	—	—	17 108			
Obuziere cu tragere repede (sistem Schneider de 12 cm.)																					
Bateria 4 piese . Divizion cu 3 bat	— 3 1 11	— 3 2 14	172 530	164 502	4 12 12 36	1 3	—	1 3	1 3	1 4	4 12	—	—	—	—	—	—	24 177			
Obuziere cu tragere înceată (sistem Krupp de 12 cm.)																					
O baterie	— 4	— 4	213	216	6 12	1 1	1 1	1 1	1 1	4	—	—	—	—	—	—	—	33			
Obuziere cu tragere repede (sistem Schneider de 15 cm.)																					
Bateria 4 piese . Div. a 3 bat. de 15	— 4 1 14	— 4 2 17	173 533	163 499	4 12 12 36	1 1 3 3	1 1 3 3	1 1 3 3	1 1 4 4	4 12	—	—	—	—	—	—	—	25 80			
Artileria de munte cu tragere repede (sistem Schneider și Krupp de 7,5 cm.)																					
Bateria 4 piese . Div. a 3 baterii .	— 3 1 11	— 3 1 13	194 597	115 355	4 12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Artileria de munte tragere înceată (sistem Krupp de 7,5 cm.)																					
Bateria	— 4	— 4	233	131	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Artileria de oetate																					
1 grup	— 4	— 4	232	200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
1 bat. cu 6 grupe	2 24	1 27	1.392	1.200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			

Hrana. — a) Asupra omului: două zile hrană de rezervă și una de pâine proaspătă.

b) La trenul regimentar; 2 rații;

c) La trenul divizionar: 4 rații.

Una rație pe cai, iar la trenul divizionar 2 rații (fără fân).

SERVICII

Serviciul subzistenței

Serviciul se execută sub conducerea intendantului general al armatei, ajutat de intendenții de armată și de divizii. De fiecare divizie se mobilizează o companie de intențență, una brutărie fixă și una brutărie mobilă.

Ca organe vor mai fi:

Nemișătoare	}	Magazii principale sau de bază (una din fiecare armată sau detașament izolat).	Fiecare magazie cuprinde 4 secții: a pâinei, productelor, cărnei și turajelor.
		Magazii cu rezerve (în spatele celor principale, depozitând resursele adunate de comisii).	
		Magazii de distribuție (servesc pe cele mobile și se instalează la 1—2 etape în urma trupelor).	
		Magazii intermediare.	
		Magazii rezerve (se deschid pe drumurile probabile de retragere).	
Mișătoare	}	Magazii de etape.	
		Coloana de subzistență (4 eșaloane a mai multe secții).	
		Tren regimentar (2 părți).	
		Asupra omului.	

La o divizie există două zile hrană de rezervă, șase zile hrană și o zi pâine proaspătă.

Serviciul artileriei

Serviciul se execută de inspectorul artileriei ajutat de comandanții artileriei de armate, având ca organe pe cele arătate mai jos.

Aprovizionarea în muniții se va face astfel:

Izvoare mișătoare	}	Cartușele dela oameni (150).	}	50 cartușe de armă. Un sac conține 1000. Doi saci constituiesc o încărcătură. 9 saci într'o cărăță.
		Chesoane (40).		Comp. de mitraliere are 12,000 cartușe.
		Trenul de luptă al regimentului		Bateria are 332 (tragere repede), 144 (tragere înceată 75 m/m.), 138 (tragere înceată și calibru 87 m/m.) proiectile.
La coloanele unităților mari	}		}	Compania de parc de infanterie.
				Bateria de parc de artilerie.
				Secția de parc de pionieri.

Depozite

Permanente (cele din timp de pace).

Temporale

Principale sau de bază (de fiecare armată sau mare detașament izolat 100—250 de armă și tun).

De distribuție (1 de divizie, nu mai departe de 2 etape în urma trupelor și conțin 50—100 de armă și 30—50 de tun).

Intermediare. (Se deschid când distanța între cele principale și de distribuție e mai mare de 3 etape și nu sunt legate prin cale ferată, 20—50 de armă și tun).

Serviciul sanitar

Serviciul se îndeplinește prin Comandantul serviciului sanitar, având următoarele mijloace:

1. Ambulanțele corpurilor, cari formează punctul de prim ajutor.
2. Ambulanțele divizionare cari formează punctele principale de prim ajutor (1 companie sanitar-brancardieri);
3. spitale divizionare (6 secții mobile, 2 secții semi-mobile);
4. Spitale de etape;
5. Stații sanitare pentru convalescenți;
6. Transporturi (convoiuri) sanitare (1 transport — 300 bolnavi și răniți);
7. Trenuri sanitare;
8. Depozit principal sanitar;

Serviciul veterinar

a) Ambulanțele veterinare ale regimentelor de cavalerie și artilerie, etc.;

b) Ambulanțele veterinare ale punctelor de etape deschise, câte unul la două puncte de etapă.

În timpul luptei, pentru darea primului ajutor cailor bolnavi și răniți, se deschid ambulanțele veterinare ale corpurilor, posturi de prim ajutor.

Serviciul genului

Se conduce de către inspectorul trupelor speciale, având ca ajutori pe comandanții parcului de telegrafie al depozitului principal tehnic și al trupelor speciale ale armatelor.

Serviciul telegrafo-poștal

Șeful serviciului poștal și telegrafic, ajutat de șefii serviciului poștal al armatei, iar aceștia având sub ordine pe șeful de stație principală poștală, șeful de stație obișnuită și șeful stației poștale prin călăreți.

Trupe tehnice

5 batalioane de pionieri, având fiecare batalion câte 4 companii pionieri, 1 companie telegrafie, 1 companie pontonieri și $\frac{1}{2}$ companie A. R. Batalioanele sunt dislocate la Sofia, Filipopole, Iamboel, Șumla și Nicopole.

La războiu se formează 10 batalioane de pionieri.

Batalionul are ca efectiv: 13 ofițeri, 473 trupă, 460 arme, 7 trăsuri, 28 cai ham, 9 samare.

Compania de pionieri are următoarele unelte asupra oamenilor: 90 lopeți mari, 60 târnăcoape mari, 20 târnăcoape mici, 20 topoare mari, 20 topoare mici, 7 ferestrac mari, 20 burghiuri, 4 topoare speciale, 4 fringhii, 3 panglici de măsurat, 3 metri.

Batalionul de pontonieri și parcul de pontonieri sunt puse la dispoziția comandantului suprem al armatei. Poate forma două echipagii de poduri, construind fiecare un pod sistem Birago de 53 m. lungime, în total un pod de 106 m.

Materialul este purtat de 85 trăsuri.

Sunt pe cale de a-și procura încă un nou material de poduri mixte (pentru a servi la râuri și Dunăre).

O semi-companie de pontonieri sau de parc de pontonieri divizionar are materialul compus din 4 semi-pontoane metalice și 4 suportți cu care se poate întinde un pod de 37 metri.

Materialul este purtat pe 11 trăsuri.

1 batalion de cai ferate a 3 companii construcții, 3 companii exploatare și $\frac{1}{2}$ companie A. R. (Sofia). Efectiv 24 ofițeri, 1068 trupă, 1008 carabine, 40 trăsuri, 160 cai de ham și 20 samare.

Dispune de instrumentele și materialul necesar pentru a repara repede o linie sau a o distrage.

1 batalion de telegrafie și 3 companii de telegrafie, 1 de radiotelegrafie și $\frac{1}{2}$ companie A. R. (Sofia).

Materialul de telegrafie la o companie este: 24 stații telegrafice, 18 stații telefonice, 17 stații heliografice, 96 kgr. sârmă izolatoare și 60 kgr. cablu.

Compania de telegrafie are efectiv: 6 ofițeri, 327 trupă, 297 carabine, 10 trăsuri, 40 cai de ham și 20 samare.

1 Batalion tehnic cu companii de: automobile, proecloare, baloane, aeroplanc, $\frac{1}{2}$ companie A. R. (Sofia).

1 batalion de pontonieri și 4 companii și $\frac{1}{2}$ companie A. R. (Rusciuk). Efectiv: 14 ofițeri, 528 trupă, 496 carabine, 7 trăsuri, 28 cai de ham și 9 samare.

1 atelier și depozit general de inginerie, (Sofia). Din toate acestea, la războiu, se vor forma unitățile necesare în raport cu gruparea marilor unități în ordinea de bătae a războiului.

Porumbei călători. — Acest serviciu este bine organizat. Are stoluri de porumbei călători la: Vidin, Bielogragik, Taribrod, Tran, Sofia, Kiustendil, Dubnița, Plovdiv, Ladyane, Hvoina, Stața Zagora, Xarmanlu, Kazalagaci, Iambole, Burgas, Varna, Șumla, Târnova, Plevna, Nicopele și Ruse.

Armamentul și muniția trupelor tehnice

Batalioanele de pontonieri au arma Manlincher de 8 mm.

Batalioanele de telegrafie, pontonieri, comp. tehnică și secțiile de bicicliști au arma Manlicher de 8 mm. (la neajungere carabina Berdan, fără baionetă, purtată ca și carabina cavaleriei.

Câte 60 cartușe de armă și 40 de carabină.

Impărțirea armatei în mari unități.

Efective

3 inspectorate de armată, din care două a trei divizii, iar unul a patru divizii.

10 divizii de infanterie.

1 inspectorat de cavalerie (cu patru brigade de cavalerie).

În total armata bulgară în timp de pace are:

4136 ofițeri combatanți.

423 Asimilați.

4559 ofițeri de rezervă.

6965 subofițeri reangajați.

598 funcționari.

67.458 funcționari în termen.

Total 74.423.

În campania din 1913, Bulgarii au avut 13 divizii combinate din două sau trei brigade cu efective diferite: o brigadă separată, o brigadă Xeres, o brigadă Drama, o brigadă Adrianopol, un regiment de complectare și un

regiment de miliții. Miliția Macedo-Adrianopolitană, comitatii Societății Slivnița și garnizoana Adrianopole.

Din cecece au avut în războaiele balcanice și din organizarea arătată în paginile precedente, și după cât se poate deduce, că și de data asta, dela început, Bulgaria va putea mobiliza 280—320 batalioane, din cari: 240 grupate în mari unități, iar 60—80 batalioane pentru a forma detașamente cu diferite însărcinări.

Cele 240 batalioane se pot grupa în divizii de câte 24, 16 sau 12 batalioane.

Divizia în campania din 1913 a fost organizată astfel:

1 comandant de divizie.

1 divizion cavalerie a 2 escadroane.

2 comandamente de brigadă activă a câte 2 regimente de 4 batalioane fiecare.

1 comandament de brigadă de rezervă a 2 regimente rezervă din câte 4 batalioane.

1 regiment artilerie cu tragere repede.

1 regiment artilerie cu tragere înceată.

1 secție bicicliști.

1 batalion pionieri (cu pontonieri și telegrafisti).

1 coloană de subzistență (4 eșaloane a mai multe secții).

1 Brutărie mobilă.

1 companie de parc (coloana de muniții) de infanterie, (2 eșaloane).

1 baterie de parc (coloana de muniții) de artilerie (2 eșaloane).

1 transport special de artilerie (eventual).

1 ambulanță divizionară (companie de brancardieri).

1 spital divizionar (6 secții mobile, 2 secții semi-mobile).

1 parc de pionieri.

1 pluton de jandarmi.

Această formațiune a diviziei (normală în războiul trecut) a prezentat desavantajul că atunci când brigadele trebuiau să lupte izolat, aprovizionarea în hrană și munițiuni se făcea foarte greu, în plus, lipsa de mijloace tehnice pentru asigurarea legăturii dintre brigade, a făcut ca orientarea Comandamentului să se facă cu greutate și întârziere, în detrimentul conducerii operațiilor (luarea târzie de dispoziții).

Aceste motive fac să se creadă că Bulgarii vor remedia relele trecutului: fie prin reorganizarea serviciilor diviziei și dotarea ei cu mijloace tehnice în așa fel, ca la nevoie, fiecare din cele trei brigade să poată lupta izolat (autonomia brigadelor), fie prin gruparea batalioanelor câte 16 sau câte 22 de fiecare divizie.

În cazul grupării batalioanelor câte 16, dacă unitățile

de rezervă se grupează aparte, vor putea avea 10 divizii active și 5 divizii de rezervă, fiecare cu următoarea formațiune:

4 regimente de infanterie a 4 batalioane.

1 $\frac{1}{2}$ Escadron de cavalerie.

1 regiment de artilerie a 9 baterii.

1 divizion artilerie de munte a 2 baterii.

1 divizion obuziere a 2 baterii.

Trupele speciale și serviciile necesare.

În cazul grupării batalioanelor câte 12, prin dublarea actualelor regimente de infanterie, ar putea avea 10 divizii active și 10 divizii de rezervă, întrunite sau nu în corpuri de armată, de formațiunea următoare:

4 regimente a 3 batalioane sau 3 regimente a 4 batalioane.

1 escadron de cavalerie.

1 regiment artilerie de câmp a 6 baterii.

1 divizion artilerie de munte a 2 baterii.

1 baterie obuziere.

Trupe speciale și serviciile necesare.

Gruparea diviziilor în armate se va face în raport cu ipoteza de războiu, de executat, consecințe a situațiunei politice externe, formându-și în momentul războiului 3, 4 sau 5 armate.

Timpul relativ scurt dela 1913 până la intrarea în acțiune din 1915, materialul disponibil în oameni, în artilerie, precum și situațiunea politică turbure prin care au trecut dela 1913 până în prezent, ne face să credem că numărul batalioanelor și felul grupării unităților în actualul războiu nu va diferi mult de cel din 1913.

Din cele arătate mai sus se poate admite că efectivul total mobilizabil nu va depăși pe cel din războiul balcanic decât cu cel mult 50.000, adică va avea în actualul războiu maximum, 500.000, (10% din populația totală de 5 milioane).

Flota.

Flota cuprinde:

I. Statmajorul flotei.

II. Apărarea fixă care cuprinde: serviciul minelor, căpitania portului, compania de port, și serviciul semafoarelor.

III. Apărarea mobilă, care cuprinde:

a) Incrucișătorul de școală (avizo-torpile), „Nădejdea”, lungime 55 m., lărgime 8,3 m., de 715 tone deplasament, 2600 cai putere, 18 mile viteză și armat cu: 2 tunuri de 10 cm., 2 tunuri de 6,5 cm., 2 tunuri de 4,7

cm., și 2 tunuri de lansat torpile, rază de acțiune 1224 mile;

b) 6 Torpiloare de Mare, cl. I, lungime 38 m., lățime 42, de 100 tone deplasament, 26 mile viteză și 2 tuburi de torpile. Cinci din ele poartă numele de Letiași, Smeli, Hrobri, Sumni, Dârski;

c) Un depozit de mine.

IV. Artileria de coastă, compusă din 1 baterie de 24 cm., și 1 baterie de 10 cm.

V. Școlile de: mașiniști, fierari, minieri, cărmaci, artileriști și scafandri:

VI. Arsenalul.

VII. Unitatea de Dunăre, care cuprinde: apărarea cu mine, serviciul semafoarelor și atelierul.

VIII. Unitatea de Marea Egee care cuprinde: apărarea cu mine, serviciul semafoarelor și atelierul.

Ca vase mai aveau pe Dunăre, la 1913, câteva vase, însă au fost înecate chiar de Bulgari spre a nu cădea în mâinile Românilor.

CAPITOLUL III.

PORTUGALIA

Istoric sumar. — Populație; suprafață; densitate pe km. pătrat pentru Metropola și Colonii. — Căi ferate. — Comerț. — Buget.

În vechime Portugalia avea numele de Lusitania. Heric cel tânăr primii dela socrul său, Alphonse VI, regele Castiliei, teritoriul, din peninsula iberică, cuprins între Minho și Mondego.

Primul rege al Portugaliei a fost Alphonse I, la anul 1136—1185, care reuși, în timpul domniei sale, să cucerească dela Mauri, Lissabona și Algarva. Dela acea epocă și până azi, Portugalia și-a păstrat limitele sale.

Constituția portugheză datează dela 1143; iar în anul 1279 se înființă universitatea dela Coimbra.

La anul 1383, vechea dinastie fundatoare fû înlocuită cu dinastia d'Aviz, sub primul rege din această dinastie, Jean I-u, mare maestru d'Aviz. Sub această nouă dinastie, Castiliani fură înfrânți, iar dominația portugheză începû să prindă rădăcini în Africa, în timp ce navigatorii portughezi, foarte întreprinzători, ocolind Africa pela Sud, ajung în India, unde formară un mare și puternic imperiu colonial.

În anul 1578, Portugalia trecu sub dominația lui Filip II-a al Spaniei. Franța, însă, o sprijini și reuși ca în 1640 să pună pe tronul regal portughez, casa de Bragança, care a domnit până acuma câțiva ani, eliberând-o, astfel, de stăpânirea streină.

Napoleon I, rupând pacea dela Amiens, ceru Portugaliezilor să închidă porturile lor, Englezilor. Aceștia refuzară; iar Napoleon trimise o armată de ocupație sub conducerea lui Junot, iar mai târziu sub Massena. Englezii, întăriți înapoia lîniei dela Torres-Vedras, rezistară tuturor atacurilor înverșunate ale Francezilor și îi forțară, în cele din urmă, să părăsească țara. De aci au pornit primele mari înfrângeri ale lui Napoleon.

În anul 1822, în sfârșit, Portugalia se declară independentă; iar în anul 1833, regimul constituțional a fost definitiv întronat în această țară.

În anul 1908, regele Carlos I, a fost asasinat, îm-

preună cu fiul său, moștenitor al tronului, și luă succesiunea fiul al doilea, Manuel.

În anul 1910, casa de Saxa-Coburg și Gotha Brașanța, fu detronată și, în ziua de 5 Octombrie acelaș an, republica a fost proclamată și sancționată de adunarea națională-constituantă dela 21 August 1911.

Țara se guvernează azi: puterea legislativă este formată din două Camere: Camera deputaților, compusă din 164 deputați, și Senatul, compus din 71 membrii.

Președintele republicii este ales pe patru ani de către congres. Actualul președinte al republicii, ales pe periodul 1915—1919, este Bernardino Machado.

Populația. Suprafața. — Populația regatului este de 5.960.000 locuitori, iar suprafața este de 91948 klm. p.: are deci o densitate de 65 locuitori pe klm. pătrat.

Portugalia are, însă, și următoarele colonii:

ASIA AFRICA	1) Insulele capului Verde . . .	3822 kmp	143929 loc.	38 pe kmp.
	2) Guineia	33900 "	820000 "	24 "
	3) Ins. Snt Toma și Principală .	939 "	63221 "	73 "
	4) Angola	1270300 "	4200000 "	3 "
	5) Mozambicul	761100 "	3150000 "	3 "
	6) Câteva orașe pe coasta Indiei	3807 "	604390 "	158 "
	7) Macao	10 "	74866 "	— "
	8) Timor și Kambing	19000 "	156299 "	12 "
Total		2093000 "	9210000 locuitori.	

Căi ferate. — În anul 1913, se găsiă în exploatare o întindere de 2.983 klm., din care jumătate aparțineau statului.

Comerț. — Portugalia exportă, în special: vinuri, animale, pește, aramă, lemne, fructe și undelemnuri.

Mișcarea porturilor a fost, în anul 1913: Năvi intrate, 10.638, cu un tonaj de 24.568.000 tone.

Bugetul general al statului este de 88.000.000 escudos (= 4 lei 80 b.) la cheltueli și 78.043.630 escudos la venituri. Din acest buget, ministerul de războiu avea 11.722.144 escudos; iar marina 4.063.699 escudos.

Datoria publică este de două feluri: interioară și exterioară.

Datoria publică interioară se ridică la suma de 713 milioane 689.720 escudos; iar datoria publică externă este de 175.396.150 escudos. Prin urmare, datoria întreagă a statului este de 889.085.870 escudos, ceea ce face, aproximativ, 4 miliarde lei.

Armata și marina portugheză.

Recrutarea. — Legea din 12 Septembrie 1887 și accia din 7 Decembrie 1901, prevedeau serviciul militar personal și obligator pentru toți cetățenii portughezi. Acest ser-

viciu se făcă, timp de 15 ani, între 20 și 35 ani, din cari trei ani în armata permanentă.

Legea din 23 August 1911, a introdus milițiile naționale. Toți cetățenii, după această lege, fac parte din armată, dela vârsta de 17—45 ani. Incorporarea, însă, în timp de pace, are loc numai la vârsta de 20 ani.

Serviciul militar se împarte în: *armata activă*, cu *rezerva ei și armata teritorială*.

A. În *armata activă*, durata de serviciu este obligatoriu pe timp de zece ani și se împarte în:

- a) timpul de recruți:
15	săptămâni	pentru infanterie;
20	„	„ artilerie și tren;
25	„	„ geniu;
30	„	„ cavalerie.

b) timpul de repetiție, socotit câte 14 zile în fiecare an, până la completarea celor zece ani de serviciu în armata activă.

B. În *armata de rezervă*, serviciul durează iarăș zece ani. În acest timp, oamenii fac o repetiție a exercițiilor, socotit câte 14 zile la fiecare doi ani, precum și tragerile în fiecare Duminică și după ordine speciale.

C. *Armata teritorială* cuprinde toți oamenii între 17-45 ani, cari nu au făcut serviciul militar activ, precum și toți cari au terminat serviciul militar, trecând prin partea activă și prin rezervă. În acest timp se fac numai trageri, din când în când, Duminică, după ordine speciale.

Contingențul se vôtează în fiecare an, de către puterea legislativă. În ultimii doi ani a fost aproximativ de câte 20.000 tineri.

Nu se admite, în principiu, nici o dispensă, ci numai amânări, cari, însă, trebuiesc a fi bine justificate. Aceia cari nu fac, din diferite motive, serviciul militar, plătesc o taxă anuală care variază după veniturile individului și după situația sa. Familiile acelor încorporați și cari nu dispun deloc de nici un venit, primesc ajutoare dela comunele respective.

Armata se împarte în următoarele patru categorii:

- a) Trupe active sau de linia întâia;
 b) „ de rezervă, sau de întăriro;
 c) „ teritoriale;
 d) „ coloniale.

A. Armata activă.

a) *Infanteria*. — Teritoriul regatului este împărțit în opt mari regiuni de recrutare, subîmpărțite fiecare în

câte patru districte de recrutare, la cari se mai adaogă încă trei districte corespunzătoare insulelor Azore, Madere și Capului Verde.

Fiecare district formează câte un regiment de infanterie a trei batalioane; fiecare batalion a câte trei companii.

Infanteria este înarmată cu arma cu repetiție Mauser-Vergueiro, de 6,5 m.m.

De fiecare patru regimente există câte un grup de trei baterii mitraliere.

b) *Artileria*.—Fiecare regiune de recrutare formează câte un regiment artilerie de câmp, adică un total de opt regimente artilerie de câmp, din cari cinci regimente a câte trei grupe, pe câte trei baterii, și trei regimente a două grupe.

În afară de artileria de câmp, armata portugeză mai dispune de:

Două regimente artilerie de munte a trei grupe, a câte două baterii;

Una grupă artilerie călăreață, a trei baterii;

Trei grupe artilerie de munte independentă;

Un batalion artilerie de cetate a 6 companii.

Una grupă a două companii și una baterie artilerie de poziție;

Două batalioane artilerie de coastă, a șapte companii.

Artileria de câmp este înarmată cu tunurile Schneider-Canet, de 75 m.m., Md. 1904, cari au înlocuit vechiul material de 90 m.m.

Artileria călăreață este sist. Krupp, cu tragere repede, de calibru 75 m.m.; Artileria de munte are tunuri Schneider-Canet, de 70 m.m., cu tragere repede.

Calibrul celorlalte tunuri variaza între 90 și 240 m.m.

c) *Cavaleria*. Este formată din 11 regimente, din cari opt pe trei escadroane. Aceste regimente intră în compunerea diviziilor, câte unul de fiecare divizie. Celelalte trei regimente, întrunite, constituiesc o brigadă independentă, căreia i se atașează și grupul de artilerie călăreață, și câte o baterie călăreață de mitraliere de fiecare regiment.

Cavaleria are carabina Mannlicher, cu repetiție, Md. 1896, calibru 6,5 m.m.

d) *Geniul*. Este format din:

Două batalioane săpători, a patru companii, și o secție conductori;

Un batalion pionieri a patru companii și trei secții conductori;

Opt detașamente pionieri, câte unul de divizie;

„ „ „ „ proiectoare, câte unul de divizie;

- Opt detașamente de telegrafie de companie;
- „ „ de telegrafie fără fir;
- Un parc pentru poduri;
- Una companie aerostație;
- Două companii căi ferate și una companie telegrafie de cetate.
- e) Serviciul de subzistență este asigurat de către opt companii;
- f) Trenul, ca și serviciul sanitar, asemenea, din câte opt companii.

B. Armata de rezervă.

- a) *Infanteria*. De fiecare district de recrutare, se recrutează și câte un regiment infanterie de rezervă, organizate și armate la fel cu cele active.
- b) *Cavaleria* este formată din opt escadroane, adică câte unul de fiecare regiment de divizie;
- c) *Artileria* mobilizează opt regimente de artilerie de câmp, cu vechiul material de 90 m.m., Krupp; apoi, trei grupe de artilerie de coastă și trei grupe artilerie de cetate;
- d) *Geniul*. Opt companii de săpători și una companie de pionieri.

C. Armata teritorială.

Armata teritorială cuprinde: 20 companii și 20 escadroane de vameși.

D. Armata colonială.

Armata colonială este astfel repartizată:

- Capul Verde*: una companie infanterie și una companie artilerie;
- Guineia*: Două grupe artilerie și una companie trăgători indigeni.
- Saint Tomas*: Una companie inf. și una artilerie.
- Angola*: Două companii infanterie și artilerie; două escadroane de dragoni, două companii de infanterie europeană; optsprezece companii infanterie indigenă și una companie de disciplină.
- Mozambic*. Una baterie artilerie; două escadroane dragoni; una companie infanterie europeană; zece companii infanterie indigenă; cinci companii depozit.
- India*. Una companie infanterie europeană și șase companii infanterie indigenă.
- Macao*: Una companie artilerie și una companie infanterie.

Timor. Una companie artilerie, una infanterie și un escadron.

Organizarea armatei în comandamente.

Armata portugeză este constituită din mari unități corespunzătoare marilor regiuni de recrutare. De fiecare regiune de recrutare se alcătuieste câte o divizie. Prin urmare, armata portugeză este formată din opt divizii, cari alcătuiesc armata activă.

Pe lângă fiecare divizie activă se mai formează și câte două brigade de infanterie de rezervă.

O divizie activă, la mobilizare, este alcătuită astfel:

Patru regimente de infanterie, a trei batalioane și o secție mitraliere;

Un regiment de câmp, a două secții;

Un regiment cavalerie, a 3—4 escadroane;

Una companie săpători; una companie poduri; o secție telegrafică; o companie sanitară; o companie aprovizionare și o companie de tren.

Efectivul total al unei asemenea divizii este de, aproximativ, 15.000; iar al întregii armate active, este de 110.000 oameni.

Armata de rezervă este formată tot din opt divizii.

O divizie de rezervă cuprinde:

Patru regimente de infanterie, a trei batalioane; un escadron cavalerie; o secție artilerie de câmp; o companie săpători; o secție sanitară; o secție de aprovizionare.

În afară de aceste unități indivizionate, armata portugeză mai are și următoarele unități independente, sau cari depind direct de marele comandament:

a) Una brigadă cavalerie a trei regimente, fiecare a 3—4 escadroane, cu câte o baterie călăreață de mitraliere și cu câte o secție de artilerie călăreață.

b) Câmpul întărit al Lisbonnei, care cuprinde: două batalioane a câte patru companii și un grup artilerie de coastă; un batalion și un grup artilerie de garnizoană; o baterie artilerie de poziție, o companie de săpători, etc.;

c) Parcul de poduri; secții de telegrafică fără fir; compania aeronautică; un grup de căi ferate; un grup artilerie de munte, etc.;

d) Trupele insulelor. Din aceste trupe se pot alcătui, la mobilizare, trei divizii, și anume: divizia 1-a din trupele de Angola, Capul Verde, Guineia, San Toma; divizia 2-a din acelea din Mozambic; și a 3-a din trupele din India, Macao și Timor.

Efectivul de mobilizare al tuturor forțelor armatei de uscat portugeze ar fi, aproximativ:

Armata activă	110.000
Armata de rezervă și miliții.	150.000
Total.	<u>260.000</u>

Din cari, cel puțin, jumătate pot fi întrebuințate afară din țară.

Armata de apă.

Războiul cel mare, izbucnind în 1914, a surprins Portugalia în plină transformare a marinei sale. Noua flotă proiectată trebuia să cuprindă trei cuirasate de câte 20.000 tone, trei crucișătoare; douăsprezece contratorpiloare de câte 820 tone; și șase submarine de câte 350 tone. Acest program, însă, a rămas în stare de proiect.

Azi, Portugalia dispune de următoarele vase:

	Tonaj	Lansat	Refăcut	Armament	Echipaj
1 crucișetor cuirasat. Vasco de Gama	3000	1875	1903	$\frac{2}{203}$; $\frac{1}{15}$; $\frac{11}{0.75}$	260
1 Almirante Reis, crucișetor protejat	4250	1885	—	$\frac{4}{15}$; $\frac{8}{12}$; $\frac{1}{0.75}$	350
3 crucișătoare protejate, Republica (scufundat în 1915), Sao Gabriel, Ada nistor	1700	1883	—	$\frac{6}{12}$; $\frac{6}{0.75}$	200
1 canonieră „Patria”	635	—	—	$\frac{4}{10}$	—
4 canoniere câte	500	1895	—	—	—
11 „ ”	350	1874—90	—	—	—
2 contratorpiloare	550	—	—	—	—

În afară de aceste vase, mai sunt: un aviso, o navă pentru școală; un submarin; un vas port-mină.

Personalul marinei cuprindeă acum câțiva ani: 2 vice-amirali; 5 contra-amirali; 16 coloneli; 25 Lt-Coloneli; 35 maiori; 80 căpitani; 110 locotenenți și sublocotenenți; iar ca echipaj inferior aproape 4.000 marinari. Efectivul total, ofițeri și trupă, atingeă aproape 6.000 oameni.

După cum se vede, forța armatei de apă portugeză este mult redusă, ca valoare ofensivă, față de noile și puternicele vase ale aliaților și ale adversarilor lor; de aceea, nici nu credem că vor fi întrebuințate în altă parte decât în paza coastelor țării lor.

PARTEA II

Descrierea sumară a operațiunilor pe toate fronturile

I. — OPERAȚIUNILE FRONTUL DE EST

(Teatrul de operațiuni Austro-Germano-Rus)

1. Operațiunile dela 1 August până la 5 Septemvrie 1)

Ținând seamă de ultima situațiune și ultimele operațiuni din Iulie 1915, descrise în Volumul II, la paginile 141—145, pentru a putea continua firul operațiunilor ulterioare, dăm aci schița A a situațiunei din frontul general în August, precum și un rezumat al operațiunilor din acest timp.

Aruncând o privire pe această schiță, observăm imediat că evacuarea capitalei Poloniei și retragerea trupelor rusești dela Nord și Sud de Varșovia până la Riga, Kovno, Grodno, Brest-Litowski, Tarnopol, din cauza puternicei presiuni a armatelor Prințului de Bavaria, și a generalilor Galwitz, Mackensen și Linsingen poate fi un succes german, de oarece a forțat pe adversar a părăsi o mare parte din teritoriul său, dar a slingerit încercuirea, ca într'un clește, a armatei rusești.

Cele trei brațe ale cleșteului german, care trebuiau să încercuiască pe ruși, au fost prea scurte. Aceste trei brațe erau reprezentate prin următoarele trei grupe de armate:

Grupa de Nord, sub ordinul Marelui Von Hindenburg, dela Riga la Nord de Narew, cuprindea: armata lui Falkenhauseu în Curlanda, armata lui von Below la Nord de Niemen, armata

1) A se vedea *Bibliografie*: Vol. II de Lt.-Col. Găvănescul și Major I. Manolescu.

Einhorn spre Kowno, precum și armata lui Scholtz pe Bobr și Narew. Fiecare armată avea 3—5 corpuri de armată prevăzute cu artilerie foarte numeroasă de toate calibrele.

În total, pe la 20 August, această armată avea ca trupe de operații, 16 C. A. cu 32 divizii.

Grupa dela Centru, dela Narew la Tcheremka, sub comanda prințului Leopold de Bavaria ¹⁾, cuprinde armata lui Von Galwitz, armata IV-a, care a intrat în Varșovia și armata von Woyrsch, care înaintase dinspre Ivangorod. Fiecare din aceste armate, aveau 4—5 corpuri de armată, între care 2—3 erau austriace. Total 15 corpuri de armată cu 30 divizii.

Grupa de Sud. Sub ordinele mareșalului Mackensen, cuprindea: armata austriacă a Arhiducelui Iosef Ferdinand; corpul generalului Mackensen mărit cu o fracțiune nouă sub generalul von Arz; armata von Böhm-Ermoli, rechemată dela Lemberg spre a prelungi dreapta germană. Acest grup era foarte puternic, aproape 18 corpuri de armată (36 divizii). Tot acestui grup aparține și armata von Linsingen, compusă aproximativ din 2—3 corpuri de armată, răspândită spre Kovel și la sud până la frontiera română.

Germanii, văzând că succesele ofensivei de până acum nu le-a adus încercuirea proiectată, pare că au fixat următorul plan de luptă pentru operațiunile următoare:

Atacuri centrale spre a fixa linia rusă; și atacuri pe ambele aripi spre a învălui această linie la sud pe Bug și la nord pe la Niemen, Kowno și Vilna, iar de va fi posibil, și mai pe la nord pe la Duna asupra Duna-burg-ului.

În rezumat, operațiunile din acest timp s'au desfășurat astfel:

La Nord, Below, și-a continuat înaintarea spre răsărit. Aripa-i stângă, după ce a ocupat Mittau, a avut de susținut mai multe atacuri inimice pornite din Riga, iar coloanele principale ale acestei armate, luându-și mersul spre est și sud-est, au dat, în ținutul Kupișki, peste forțe

Revista *Le Rays de France*. Edité par Le Matin, Boulevard Poissonniere Paris.

Răsboiul Popoarelor; Redactat de I. Gorun.

L'illustration Rue Saint Georges, Paris.

Buletinul Statului Major General. Bulletin des Armées.

Almanach Hachette 1916. La Guerre mondiale.

Lectures pour Tous. Les Annales. Times. Le Temps și Science et la Vie.

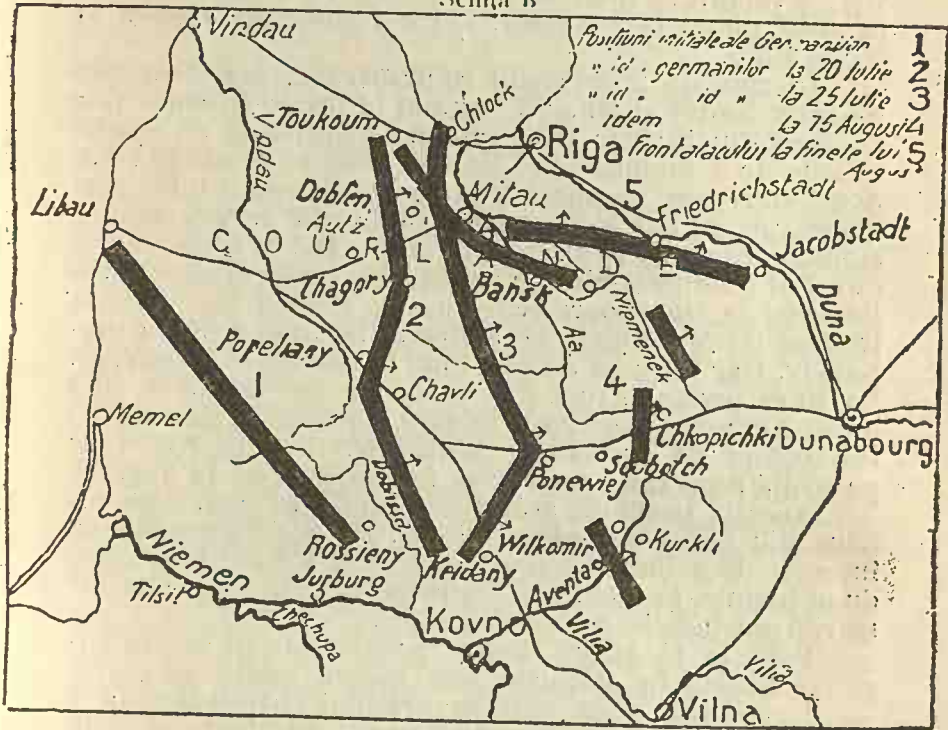
Le Panorama.

Diferite ziare străine și române.

1) Este trecut de 70 de ani.

însemnate rusești, din cari o parte au fost împinse în direcția nord-est. Kovno, punctul de sprijin al aripei rusești de pe linia întărită Niemen, este atacat și din Vest și din Sud-Vest de către trupele lui Below și de către artileria grea germană. Garnizoana, însă, încearcă mai multe eșiri, fără rezultat.

Schița B

Pentru a înțelege luptele ce se dau de aci, este nevoie să ne amintim faptele antercedente arătate aci și în schița B.

Germanii s'au stabilit la Nord de Niemen în două moduri: 1. trecând fluviul în regiunea Iurburg-ului și mergând în direcția nord-est spre Dubissa; 2. punând stăpânire pe Libau, și stabilind aci o bază navală. Ei au avut deci la început un front dela Rossieny la Libau, cu dreapta sprijinită pe Niemen, iar cu stânga pe mare. (A se vedea pozițiunea însemnată cu No. 1).

La jumătatea lui Iulie, începură a împinge aripa lor stângă în direcțiunea orașului Riga, și ajunseră să formeze frontul Toukoum-Doblen-Chagory. Dar centrul nu putu să înainteze la aceiași înălțime și fu obligat de a se stabili în formă de cârlig la Popeliany. (Poziția No. 2 pe schița și care arată frontul cam pe la 20 Iulie).

Ofensiva reîncepù la 24 pe toată linia. La 25 stânga

Ponoviej și dreapta de Keidany (Poziția No. 3 din schiță).

La 26 Iulie stânga germană este oprită înaintea lui atinsese Chlok la gura râului Aa. Centrul se apropie de Mitau, centrul înaintea lui Ponoviej, la Souvolch. Lupta se imobilizează pe frontul acesta, până în ziua de 31, când germanii reușesc să treacă Aa în jos de Basuk. Dar și de data aceasta centrul este oprit la Est de Ponoviej; germanii se întăresc și se angajează o luptă violentă în acest punct la 1 August. Cei doi adversari atacară în acelaș timp.

În ziua de 2, germanii continuară să înainteze spre est între Bansk și Mitau, ajungând la Ickau. Ei chiar trec de acest fluviu; dar rușii reluând ofensiva îi dă înapoi în ziua de 4 împingându-i apoi în ziua de 8, până la Aa. Acest mare eșec paralizează progresul pe restul liniei germane, care în fața localității Bansk trecuse de Schoenburg și înaintase spre Friedrichstadt; mai la sud ea ocupa malul de est al Niemanek-ului; în acelaș timp centrul înaintă dela Ponoviej la Dunabourg și trecuse de Chkopiciski, dreapta trecuse de Wil-Komir și ajunsese la frontul Kovarsky-Kurkly. Dar întreaga această linie fu nevoită să se retragă. La Nord germanii fură dați înapoi la vest de Aa în ziua de 12 August; la sud rușii reluară Kovarsk în ziua de 11, respingând pe dușman la Wilkomir. (Poziția No. 4 de pe schiță reprezintă acest front în spre ziua de 14 August).

Această pozițiune având un eșind spre centru nu eră bună din punct de vedere militar. De aceea germanii au încercat de a îndreptă cele două aripi ale lor împingându-le înainte, la înălțimea centrului. Aceasta este ființa urmărită de luptele descrise mai jos.

Până la 15 August, Below prepară atacul contra Rigei și insistă în atacurile sale asupra cetății Kovno.

La centru, după căderea orașului Ostrolenka, la 3 August, armatele Scholtz (din grupul de Nord) și Gallwitz (din grupul de centru), au ocupat sectorul Narew-ului, și mai pe urmă au ocupat fortăreața Lomza, apărată cu multă îndârjire de ruși. Lomza a fost luată la 10 August, la 5 zile după căderea Varșoviei. De aci și-au îndreptat mersul spre răsărit, pătrunzând între Bug și Narew împotriva liniei Lomza-Ostrov-Malkin. Rușii părăsiseră a avea de scop să opună o rezistență stăruitoare, în poziții întărite, pe Czervony-Bor, la Sud de Lomza, spre acoperirea flancului drept. Dar cu căderea cetății Lomza poziția eră expusă atacurilor de flanc ale trupelor germane. De aceea fu părăsită de ruși, cari se retraseră mai spre răsărit, continuând a fi urmăriti de trupele germane.

O parte din aceste trupe înaintând cu aripa stângă pe Narew, înfrânse împotrivirea inamică în sectorul de

la răsărit de Lomza, ocupă capul de pod dela Vizna și ajung până la sectorul Slina, spre Vest de Bialystok.

O altă parte, urmări defășamentele inimice cari se retrăseseră îndărătul sectorului Nurzec, format printr'un confluent din dreapta râului Bug. In urma unor lupte îndârjite, au înaintat în direcția sud-est, împotriva flancului drept al defășamentelor rusești ce mai stăteau la Bug cu frontul spre Vest.

Grupul de armate al Prințului Leopold de Bavaria, după ce ocupase Praga, după ce asigurase bine linia Ivangorod-Varșovia și după ce ocupase Zegrje (8 August), a înaintat spre răsărit, respingând ariergardele rusești și trecând pe linia Lozice-Mendzyrzec, în câteva zile ajunse la o depărtare numai de 50 klm. de Brest-Litowsk.

In acest timp, fortăreața Nowo-Georgiëwsk, rămasă complet împresurată îndărătul trupelor aliate, se mai ține, dar se prevede că nu va mai putea rezista mult din cauza bombardărilor.

Armata Arhiducelui Iosef Ferdinand, formând aripa stângă a grupului de armate Mackensen, după ce a trecut râul Wieprz și a luat pozițiile inimice de dincolo de Bistrița și Tismienița, și-a îndreptat frontul spre nord-est și s'a alăturat mersului înainte al armatei prințului Leopold.

Grosul de armate Mackensen, după numeroase lupte, a putut pătrunde la Bug până în ținutul Mendirzița-Rozanka, ajungând cu aripa lui dreaptă la o depărtare numai de 40 klm. de Brest-Litowsk.

De aci își grăbește înaintarea întârziată pe râurile Wieprz și Bug, și ajunge la 10 August, înaintând pe șoselele ce duc dela Cholm și Vlodava. La 11 August, stânga sa trece de Lukow, mergând spre Siedlce. La 12, progresează continuu în cooperare cu armata dela centru, care atinsese Minsk, Radzykin, Wyszkow pe Bug; dar joncțiunea celor două mari grupuri e rău făcută, cu toate eforturile ce fiecare le aduce în lupta generală. Armatele germane câștigă puțin teren din cauza luptelor cu ariergardele rusești ce dau naștere la adevărate bătălii.

La stânga grupului de Sud a armatelor, aliații țin pozițiile la Bug-ul de sus, la Zlota-Lipa și la Nistru. Trupele aliate se țin în defensivă, având lupte locale fără mare importanță. Armata Pflantzer Baltin s'a statornicit pe țărmul de Sud al Nistrului, — Rușii pe țărmul de Nord.

Intre 12 și 15 August, atacurile germanilor sunt respinse mai pretutindeni; iar pe ici-coleă rușii au succese.

Intre Mittau și Brusik, pe râul Aa, rușii luară ofensivă, aruncând spre Vest corpurile de armată ale lui Fal-

kenhausen, cari țineau să înainteze spre Dvina. În același timp, mai la Sud spre Wilkomir, trupele germane care înaintau cu intențiunea de a ajunge pela Nord și Nord-Est cursul râului Wilija, fură respinse.

Însă aceste succese rusești n'au fost de lungă durată, de oarece, cu începere dela 16 August, germanii reîncep ofensiva.

La grupul de Nord, armata lui von Eichorn, atacase Kowno. Această localitate întărită, care apără Niemen-ul inferior, a rezistat la 13 și 14 August mai multor atacuri. Eră necesar și chiar de folos pentru armata lui Hindenburg a cucerii Kowno, pentru ca să pornească asupra Vilnei și să amenințe astfel retragerea tuturor armatelor rusești ce se mai aflau pe Bug. Modul de atac și căderea acestei cetăți se va descrie mai jos.

Pierderea cetății Kowno coincidea cu momentul în care trupele lui von Bellow își pronunțau mișcarea lor ofensivă asupra Wilkomir-ului, amenințând deci direct Vilna, la Nord, cu tendința de a porni spre Dumaburg (Dvinsk), pe Dvina. Pentru a accelera această mișcare de atac pe linia Petrogradului, statul-major german decise în acest moment o debarcare în golful Riga. Ocuparea Rigei trebuia să le asigure o bază de concentrare, de îndată ce ea va putea fi prevăzută cu provizii de către puternica flotă germană, singura stăpână a Balticei.

Grupul central al prințului de Bavaria, după ce pusesse stăpânire pe linia căilor ferate dela Varșovia la Bialostock și dela Varșovia la Siedlce, Turno, Tschereukha, atinse la 12 August linia transversală Ostolenka-Malkin-Siedlce, la 15 Bug-ul, la 20 Nuretz, iar pe la 25 se află în apropierea noii căi ferate transversale Bialostock-Bielsk-Tschereukha-Brest. A înaintat 200 km. în 20 zile, adică în mediu, 10 klm. pe zi, ceea ce este foarte mult pentru o armată atât de mare.

Armata Von Scholz a înaintat pe Bobr și a atacat Ossovețul, pe care l-a bombardat cu o puternică artilerie grea.

Poziția înaintată dela Nowo-Georgiewsk, pe care rușii o lăsaseră în urmă, a trebuit a capitula în urma atacurilor repetate ale generalului german von Bessler, cum se arată mai jos.

La grupul de Sud, mareșalul Mackensen își reluă marșul spre Brest-Litowsk. Ținutul mlăștinos și acoperit cu pădurici mărunte, e cât se poate de impropriu și dificil pentru marșul trupelor. Malul drept al Bug-ului e cu deosebire nepracticabil, atingând de aproape bălțile mari ale Pripet-ului. Dealungul acestui mal șerpuiește o strâmtă șosea care întovărășește cursul apei. Pe această șosea a înaintat corpul de armată al generalului

von Arz, căutând a ocoli marele câmp retransat dela Brest, pela Sud și Sud-Est, ajungând acolo, însă, cu foarte mari greutăți din cauza terenului greu și a ceței continue.

La aripa sa dreaptă, Mackensen a înaintat mai ușor și a putut ajunge calca ferată dela Siedlce la Byala și Brest-Litowsk. Aci, împreună cu trupele Prințului Leopold de Bavaria, au alins malul stâng al Bug-ului mai jos de Brest-Litowsk.

Se vede dar că prin aceste mișcări căutau să ocolească cetatea, combinând atacul împreună cu detașamentul lui von Arz, care ar fi ocupat părțile dinspre Sud și Sud-Est. Prin această manevră, germanii sperau să reușească a încercui câmpul retransat și să nu lase să le scape trupele apărării, precum scăpase la Przemysl, la Lemberg și la Varșovia.

La 20 August, armatele Archiducelui Iosef Ferdinand ajunsese la râul Bug, iar la 21 trecuse la Nord de confluența râușorului Lesna, așteptând în curbă formată de cursul acestei ape spre Sud-Est.

Operațiunile în golful Riga.

Incepând dela 9 August, recunoașterile făcute de către flota germană în trecătorile golfului Riga, a costat-o pierderi considerabile în vase scufundate ¹⁾ de către minele și flotila cuirasată rusească, care operă în golful Riga și care cunoșteă admirabil acele părți.

O escadră puternică, compusă din mai multe cuirasate și crucișătoare cuirasate, Dreadnought, între cari și Moltke; din mai multe crucișătoare protejate și aproximativ 20 torpiloare și contratorpiloare, însojea mai multe vase de transport de trupe destinate a fi debarcate pe coasta golfului și a amenință pela spate pe apărătorii orașului Riga.

Două escadrile de hidroaeroplane ajutau la recunoașteri.

Strâmtoarea Irben, care formează intrarea de Vest a golfului, eră minată pe mai multe rânduri, de către Ruși; iar înapoia acestor linii de mine stătea escadra rusească din golful de Riga, compusă din: a) cuirasatul Slava de 13.556 tone cu 4 tunuri de 305; 12 de 152; 20 de 76 și 4 de 47.

1) Vasele germane distruse: Crucişetorul de tipul Moltke 23000 tone.

Două crucișetoare Thetis și Ariadne.

Câteva torpiloare.

Vasele ruse care au luat parte; Slava de 13556 tone cu tunuri de 305, 152, 76 și 47.

Contratorpilorul Novik.

Canoniera Sevutsch.

b) Contratorpilorul Novik cu 4 tunuri de 105 și

c) Canoniera cuirasat Sivutsch.

d) Un număr de mai multe torpiloare, contratorpiloare și submarine, câteva submarine engleze, în Marea Baltică dădeau un sprijin eficace Rușilor.

Cea dintâi operație a flotei germane fu pescuirea minelor sub protecția artileriei de pe vasele din fața zonei minate.

Rușii ripostară cu multă energie și pierderile sunt mari de ambele părți, însă, mult mai dureroase pentru Germani, cari au avut și pe Moltke (23.000 tone) torpilat și care abia a putut fi remorcat până la Iärm.

La 20 August a fost încercată o debarcare la Pernau, care, însă, nu a reușit. Trupele debarcate au fost respinse cu pierderi, iar vasele de transport forțate să se retragă.

Deși intrarea în golful de Riga a fost forțată; însă, pierderile germane au fost așa de mari (un crucișător de luptă, trei crucișătoare și 7 torpiloare), iar teama de submarine atâta de puternică, încât Germanii au renunțat de a mai întreprinde ceva în contra coastelor golfului de Riga, retrăgându-se din această parte.¹⁾

Riga n'a putut fi luată nu numai din cauza flotei rusești, ci și din cauza terenului ce o înconjoară. Lacul Babet contribuie la apărarea acestei regiuni. Intre acest lac și țărmul mării terenul este îngust și nepracticabil. Parte e acoperit cu bălți, parte traversat de râul Aa. Din lipsa de spațiu, coloanele germane nu puteau lua desvoltare mare. Terenul depe celalt mal al lacului este și mai impracticabil. În regiunea satului Kanzeln un singur drum se poate urma.

Situația generală pe frontul de Est la 25. August

Schițele C și D.

La 25 August situația generală se prezintă astfel: germanii au continuat marșul frontal, au respins linia rusească depe Bug; Brest Litowsk evacuat de Ruși dela Bialostock prin Bielsk la Brest, este o imensă linie de atac germană, care se prelungește până la sud spre Kowel. Ossoveț-ul a căzut, armata von Scholz ocupă tot frontul.

O mare parte din front în fața Niemenului mijlociu, dela Grodno până la Kowno, rămâne liberă, precum și în fața câmpiilor mlăștinoase mazuriene.

Von Bellow înaintează spre Vilkomir, pela Nord, cu ținta Dunaburg (Dwinsk).

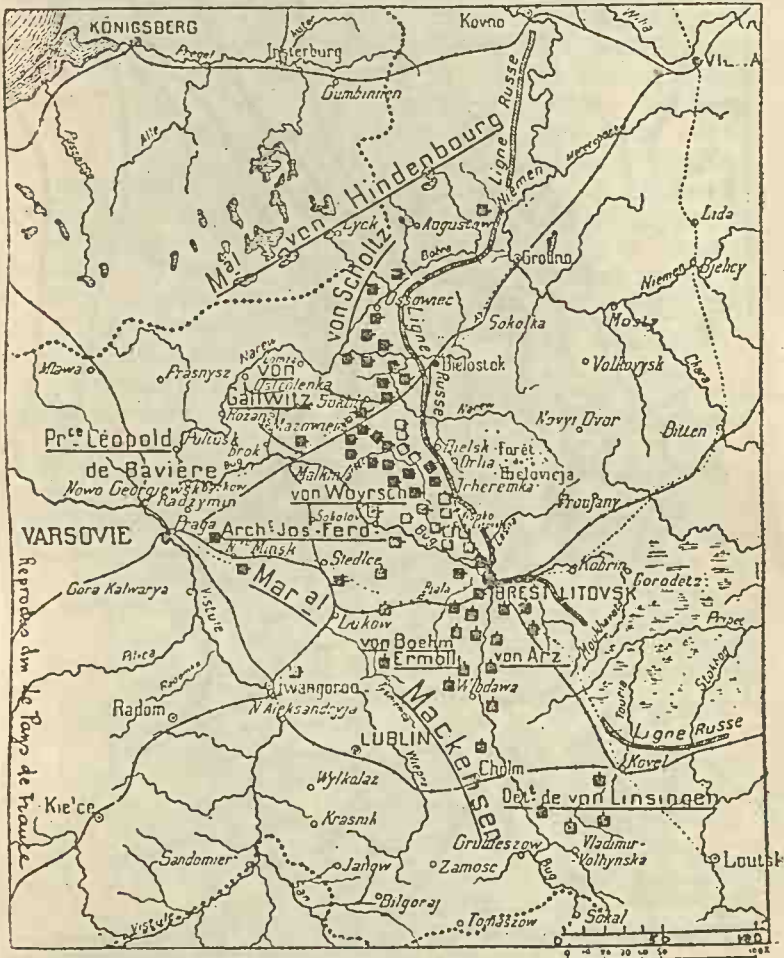
¹⁾ Vezi și descrierea sumară a terenului pe care se petrec operațiunile germano-austre-ruse. Pag. 102.

Mai la Nord spre Riga, eșecul debarcării dela Pernau a stingherit operațiile de pe râul Aa.

Rușii continuă retragerea; ei au părăsit linia Vistulei, sub acoperirea fortărețelor Nowo-Georgiewsk, Varșovia, Ivangorod.

Aripa lor dreaptă a părăsit Narevul, protejată de Os-

Schița C

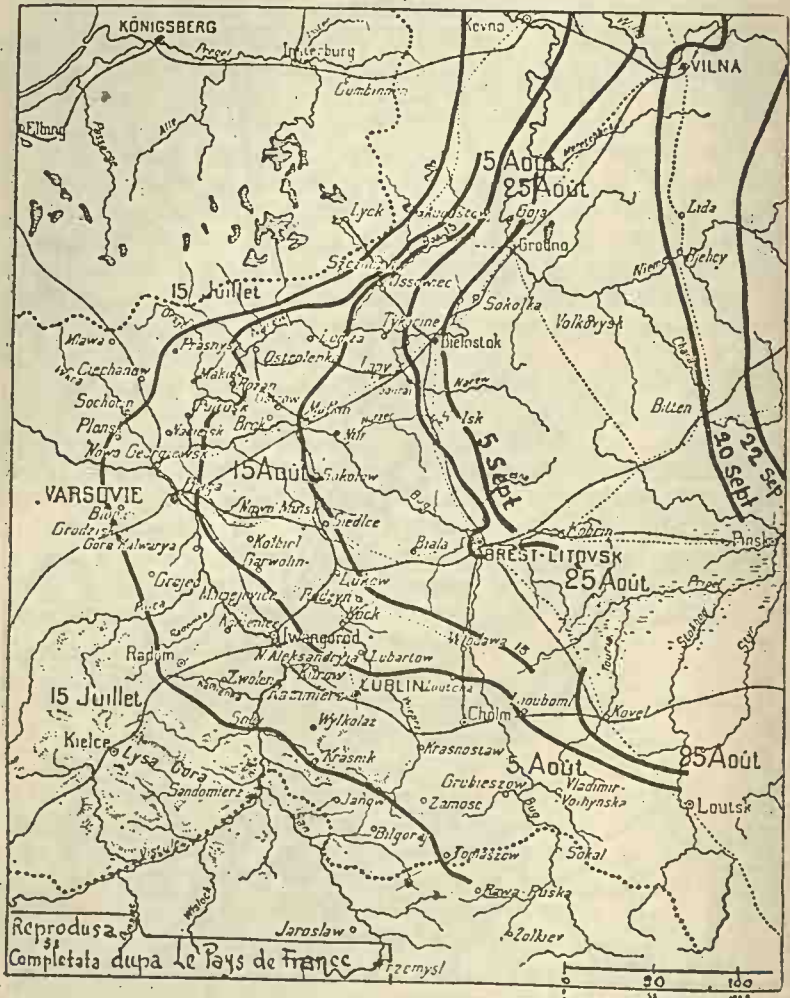
trolenka și Ossoveț, cari au căzut după ce au jucat fiecare rolul ei spre a opri, pentru un moment, înaintarea inamicului.

Fără a se lăsa să fie învâluți, rușii au ajuns astfel linia cuprinsă între Narew și Bug. Apoi, împinși de atacul

frontal și mai ales fiind amenințați la Nord de către armata mareșalului Von Hindenburg, rușii au părăsit linia de pe Dobra, Narew, Nuretz.

Pentru a înțelege bine situațiunea dela 25 August a grupului de armate dela Sud (Mackensen), reamintim aci operațiunile precedente:

Schița D

După luarea Lemberg-ului, s'a întors cu fața spre Nord, între Vistula la Vest și Bug la Est, îndreptându-se spre transversala Lublin-Cholm, iar Austriacii, intrară la 12 August la Lublin. Rușii atunci, printr'o nouă conversiune, pivotară pe aripa lor stângă, retrăgând dreapta, ast-

fel ca să refacă în locul unui front Est-Vest, un front Nord-Sud.

Stânga rusă formând pivotul, se stabilise la Vladova, unde a fost atacată cu putere, și de care atac se degajă și se stabile puțin mai înapoi. În acest timp dreapta se retrăgea. Înaintea ei, Austriacii din armata Arhiducelui Iosef-Ferdinand, erau la rândul lor sprijiniți de către armata Woyrsch, în timp ce încă și mai la stânga armata Principelui de Bavaria trecea la Est de Varșovia. În ziua de 25 August mișcarea de conversiune era terminată și toată linia rusească formă un front Nord-Sud dela Ossoviec la Nord până la Bug la Sud, pe care îl atinsese între Vladova și Cholm. De acolo continuă spre Sud, dealungul fluviului Bug, apoi dealungul râului Zlota-Lipa, atinge Nistrul, trece peste el, lăsa Cernăuțul și împrejurimile lui pe o întindere de 15 kilometri, în mâna Austriacilor și se termină la frontiera română.

Această linie formă numai o umflătură, la centru, pe liniile de retragere dela Varșovia, înaintea Brest-Litowsk-ului, marea fortăreață depe Bug. Germanii încearcă să învâluiască această umflătură pe la Nord și pe la Sud, cum vom vedea mai jos.

Să vedem acum operațiunile din jurul cetăților Kovno, Novo-Georgiewsk, Grodno și Brest Litowski pe timpul operațiunilor descrise mai sus.

Kovno. La pagina 141 din volumul II spuneam că: din modul cum se urmează mișcările generalului v. Below se pare că a renunțat pentru un moment la înaintarea spre Riga și că pare a îndrepta acțiunile principale spre est și sud-est între Ponewjetz și Kovno.

În adevăr, unul din episoadele importante ce a urmat a fost atacul cetății Kovno. Cartierul german anunță încă dela 7 August că înaintarea împotriva frontului dela vest de Kovno continuă. În zilele următoare, atacul s'a apropiat de linia forturilor.

La 8 și 9 August, în urma unor atacuri germane pe țărmul stâng de Niemen au căzut uvrajiile dela satul Piple la Niemenul de jos (față de gura râului Neviașa) și întăririle dela Godlevo pe drumul dela Mariampol, amândouă aceste puncte la vre-o 6 km., depărtare de linia forturilor.

La 11 August s'a încercat o eșire a garnizoanei, care însă, a fost respinsă; la 14 a fost ocupată pădurea întărită dela Dominikanka; la 15 a fost respinsă o nouă încercare de eșire iar la 17 August fortăreața a căzut.

Orașul Kovno nu a fost întărit cu centură. A fost împresurat numai de forturi înaintate, la o depărtare de vre-o 4 km., spre nord și sud și la vre-o 6 spre est și vest. Aceste forturi sunt din secolul trecut dar au fost reînolite

acum 10—15 ani și prevăzute cu mijloacele de apărare moderne. Pe țărmul stâng al râului Niemen erau 8 forturi, 6 între Niemenul de jos și Iessia, 2 între Iessia și Niemenul de sus. Pe țărmul drept erau 4 forturi, câte 2 de fiecare parte a râului Vilia. Diametrul liniei forturilor e deoparte de 8, de alta de 14 km., iar circumferința de 38 km.

Râul Niemen străbate fortăreața în direcția est-vest. Din spre sud se varsă aci Iessia, un râu mic, iar din spre nord, Vilia, un râu mai mare. La vre-o 8 km. sub Kovno se varsă din dreapta Neviașa, și la vre-o 31 km. Dubissa. Țărmurile acestor râuri sunt în parte mocirloase, dar în genere nu ofer greutatea prea mari construirii uvrașilor de pământ.

O legătură de cale ferată cu celelalte două fortărețe de pe Niemen, Olita și Grodno, există numai peste Vilna.

Rușii au pus mare preț pe posesiunea fortăreței de prima ordine Kovno, căci ea formează punctul de unghiu al liniei de apărare a Niemenului, care merge în direcția sud-nord dela Grodno până la Kovno, și se opunea în unghiu drept înaintării trupelor germane.

Kovno formă punctul de sprijin al aripii de nord a liniei întărite a Niemenului și a jucat un rol însemnat în desfășurarea războiului. Din această linie au pornit armatele rusești în Prusia Orientală și tot în această linie s'au retras forțele respinse. Sub protecțiunea acestor fortărețe rușii au izbutit să-și readucă în ordine, într'un timp relativ scurt, forțele lor risipite, și, aducând și întăriri noi, să formeze alte armate cu cari au putut relua ofensiva spre granița Prusiei Orientale. Astfel întăririle de pe Niemen au adus mari servicii comandamentului rusesc, și, însemnau o primejdie permanentă pentru provinciile germane dela hotar.

Deodată cu fortăreața Kovno, a căzut în mâna germanilor o însemnată pradă de războiu. Numărul prizonierilor n'a fost așa de mare, considerând garnizoana numeroasă ce trebuia să aibă o asemenea cetate; aceasta din cauză că fortăreața n'a fost împresurată de toate părțile, și ea s'a predat după ce în zilele de 15—18 August germanii luaseră numai o parte a forturilor. Grosul garnizoanei s'a putut retrage la timp, urmând aceeași tactică de până acuma, din moment ce forțe covârșitoare făceau imposibilă orice șanse de împotrivire cu izbândă.

Căderea fortăreței Kovno se pare că a înrăurit și asupra pozițiilor întărite spre vest de linia Niemen, aproximativ linia Mariampol-Augustovo, deoarece rușii sub apăsarea înaintării germane, au evacuat o parte a acestor poziții, apropiindu-se mai mult de linia Niemenului.

Novo-Georgiewsk. În volumul II la pagina 145 arătam că după ocuparea cetății Varșovia și Ivangorod, ger-

manii au asediat Novo-Georgiewsk sub comanda generalului Von Bessler.¹⁾

Aşa dar această fortăreaţă rămăsese împresurată de toate părţile, îndărătul trupelor germane ce înaintau. Luarea acestei fortăreţe mai avea importanţă pentru liberarea trupelor de asediu spre a le putea întrebuinţa în altă parte şi spre a înlătura orice pericol în spatele armatelor germane. Novo-Georgiewsk închidea în adevăr, linia ferată Danzig-Soldau-Varşovia şi intrerupea navigaţia pe Vistula.

După bombardări violente, forturile au fost luate unul după altul cu asalt; iar în ziua de 9 August fortăreaţa a fost luată după o împotrivire îndârjită. Intreaga garnizoană şi numeros material de războiu au căzut în mâinile germanilor. După scrierile germane numărul total al prizonierilor făcuşi aci pe rând, s'ar fi urcat la 85.000, dintre cari 20.000 la asaltul din urmă. Printre prizonieri ar fi fost şi 6 generali. Tunurile găsite în cetate ar fi fost în număr de 700. Comunicatele franceze spune că aci s'au luat prizonieri cam 25.000 iar ceilalţi au căzut luptând.

Grodno. În regiunea Niemenului, acţiunea cea mai importantă a fost căderea Grodno-lui.

Capetele de pod Olita, Ossowiec, Grodno, formau un triunghi fortificat, în care Grodno era oraşul cel mai puternic.

Oraşul propriu zis nu este fortificat — ci înconjurat numai de o centură de forturi cum se vede în schiţa N, legate între ele prin uvrage mai mici. În total sunt 8 forturi, din care trei se găsesc la nordul oraşului în jurul localităţii Grandzicze, pe drumul care vine dela Olita, peste Druskeniki, probabil cu misiunea de a opri înaintarea spre sud a inamicului, care s'ar fi îndreptat asupra cetăţii Kovno şi a capului de pod Olita.

La vest de oraş, pe malul stâng al Niemenului se găseşte un alt fort, la Sososna, pe şoseaua ce leagă Grodno cu marile localităţi din sudul ţinutului Suvalki, cu misiunea de a apăra şoseaua aceasta şi trecerea Niemenului (care în acest punct este navigabil), contra unui inamic ce ar fi înaintat dinspre Augustowo.

Dar importanţa strategică cea mai mare o aveau cele trei forturi aşezate la sud-vestul oraşului, cari stăpâneau calea ferată Varşovia-Grodno şi şoseaua principală Bjalostok-Grodno.

Al 8-lea fort se găseşte la est de Grodno, pe drumul la Lunno, pe care-l apăra, în acelaş timp cu calea ferată care duce la marea linie Varşovia-Potok.

Prin căderea cetăţii Kovno şi a capului de pod dela

1) Împăratul s'a dus la Novo-Georgiewsk şi a felicitat în persoană pe Generalul Von Bessler.

Olita, precum și prin înaintarea armatei Generalului Gallwitz la est de Bjalostok, importanța militară a cetății Grodno scăzuse cu desăvârșire acum și rușii l'au evacuat din vreme, astfel că pierderea acestei cetăți nu i-a costat decât câteva sute de prizonieri și câteva tunuri.

Brest-Litowski. Armata Gallwitz înaintase cu aripa stângă pe Narew în direcția generală spre Bialystok și luase Tikotinul deschizând toate drumurile cari duc spre Ossowieț și în spatele poziției depe Bobr, amenințând linia Bobr și Niemen dela Sud, în acelaș timp în care armata Eichhorn o amenință dela Nord.

Grupul de armate al prințului de Bavaria și aripa stângă a grupului Mackensen, atinsese linia Bialystok-Brest Litowsk, punând stăpânire pe această importantă linie după cum s'a arătat în paginile precedente.

După 28 August corpul 6 armată al generalului von Arz a sosit în apropiere de Brest-Litowsk, așezându-se de-alungul liniei forturilor, având la dreapta și la stânga lui trupe germane cari se aflau cu aripele lor spre nord la Gorbov și spre sud la Dobrynca, întărindu-se bine pe tot frontul până la 2 Septembrie, mai ales că aveau în față armata XIII-a rusă.

La 3 Septembrie sosește ordinul să se înceapă fortarea cetății de către corpul VI austro-ungar; iar trupele germane dela flancuri să stea în defensivă.

La 4 Septembrie ajunge înaintea pozițiilor înaintate și așează artileria grea în fața pozițiunii principale (punctul de sprijin 158).

Aceste pozițiuni înaintate au fost foarte bine întărite cu puternice săpături de pământ în fața cărora s'au răsturnat copaci și împletit cu sârmă ghimpată. Înaintea acestora se găseau mine așezate în pământ cărora li se dădea foc prin curent electric.

Acest sistem de mine a fost adoptat și la fortificațiile principale rusești la o distanță de 100—200 m., înaintea pozițiilor.

Poziția aceasta, n'a putut fi atacată de front, ci numai de flanc.

Cu ajutorul lopeței, înaintând încet și câte unul, la 23 August trupele austro-ungare s'au apropiat de dușman, deși artileria rusească ținea sub un foc viu infanteria.

La 5 Septembrie seara se primește ordinul ca în ziua de 6 Sept. pozițiunile înaintate să fie luate.

Divizia de honvezi „Hadfy” primește ordin să înconjoare flancul dușmanului și să-l atace în spate în direcția Malassevig; iar divizia Kesztrancok să curețe pădurea de-a-supra Dobrinului și să atace poziția 158.

Regimentul de honvezi din Kassau (No. 9) și cel din

Bistrița (No. 16), au atacat făcând 350 prizonieri și au ajuns la flancul pozițiunii 158.

Rușii părăsesc pozițiunile din Kobilany și încearcă un contra-atac. Honvezii îi lasă să se apropie și îi seceră apoi cu focuri, în care timp regimentele Kesztranek înaintază, dând lupte crâncene către pozițiunea 158. Rușii văzându-se atacați din două părți, părăsesc chiar în timpul nopții pozițiunea (158).

De aci mai erau 2—3 km. până la linia cea mai puternică de apărare a cetății. La nord se află fortul Koroscrin, iar la sud Kobilany. Intre aceste două forturi și înainte există ca punct de sprijin, o poziție bine întărită, ce închideă drumurile. Aceste lucrări erau făcute astfel: erau înainte mai multe rânduri de mine așezate în pământ, apoi se ridică o pantă repede, pe care erau așezate vre-o 8-10 rânduri de rețele de sârmă ghimpată. După acestea urmă un șanț adânc, în care de asemenea erau așezate mai multe rânduri de sârmă ghimpată ascunse vederei. Din șanț se ridică iarăși o pantă repede și lunecoasă până la șanțul adăpost făcut din beton de o grosime de 3 m. iar betonul era așezat pe 3 rânduri de șine de fier.

Ordinul de atac pentru ziua de 7 Sept. prescria să înceapă atacul la 4.30 p. m.

Atacul principal era îndreptat spre fortul Kobilany.

După o scurtă pregătire de artilerie, infanteria a înaintat. La ora 6, honvezii „Hadfy” se aflau la 400 pași depărtare de fort, iar divizia Kresztanek se află la 800 pași. Acum se observă că forturile sunt apărate de ruși cu un foc de infanterie ucigător. Generalul Arz, își exprimă dorința, că trupele să dea asaltul numai noaptea, înaintând cu precauție și distrugând mai întâiu gardurile de sârmă ghimpată.

Contrar ordinului dat, regimentul 9 honvezi înaintază la atac intrând cel dintâiu în satul Kobilany-Nadubzne, care era în flăcări, după care urmează regimentul honvezi (19). În decurs de 10 minute se descarcă 35 de mine, dar regimentele trec de zona minelor și ajung la gardurile de sârmă, pe care le rupe întrebuințând și patul puștilor. Două ore întregi a durat lupta cu gardurile de sârmă, (dela ora 8 până la 10 seara). Brest-Litowsk și toate satele dimprejur erau incendiate.

Când honvezii au ajuns la pereții de beton, rușii au părăsit pozițiunile și au distrus caponiera principală.

Atacul regimentului 10 honvezi a progresat până la un șanț plin cu apă.

Regimentul 11 honvezi pătrunse în poziția dintre forturi, în interval, la sud de punctul 141 și o cucerește cu baioneta. Punctul fortificat 141 a fost luat cu baioneta de către regimentul 20 infanterie.

După aceasta Divizia *Hadfy* și *Kresztanek* au înaintat dincolo de linia forturilor. Un batalion de nonvezi ajunse la 3 dimineața în partea sudică a centrului cetății și făcându-și un pod a început trecerea peste Bug.

La 8 Septembrie dimineața, trupele austro-ungare intrară în Brest-Litowsk. Orașul era în flăcări, o singură stradă rămăsese neatinsă de foc, aceea unde a stat comandamentul rusec, care a părăsit orașul cel din urmă.

Brest-Litowsk devnie astfel centrul luptelor pe aripa de sud a armatelor germane.

Această mare piață de arme rusă formă stâlpul dela sud-est al cadrilaterului de fortărețe dela vestul Poloniei și asigură retragerea aripei rusești de sud, totuși se poate vedea clar că părăsirea ei a fost admisă și studiată de comandamentul rus.

Dela un mecanic făcut prizonier de austriaci în fortul Kobilany, s'a aflat că rușii au așteptat atacul pe la miezul nopții și au avut ordinul că dacă pătrund austriacii în fort, ei să se retragă înapoi, căci Kobilany va fi asvârlit în aer, prin cablul electric ce lega minele cu fortul VII. Dându-se atacul mai din vreme și mecanicul temându-se „nu fi îngropat sub dărâmăturile forturilor, a tăiat cablul ce ducea la mine.

Din această mărturisire precum și din faptul că niște întăriri atât de bine organizate au fost luate atât de ușor de către austro-ungari, reese lămurit că s'a făcut aci o retragere voită și ajutată de o rezistență organizată numai pentru a câștiga timp. Așa se explică cum nu s'au luat aci prade însemnate.

2. Schimbările în comandamentul rusec.

În ziua de 5 Septembrie Țarul a luat comanda supremă a armatelor, în locul marelui duce Nicolae Nicolae-vici, care a fost numit vice-rege al Caucazului.

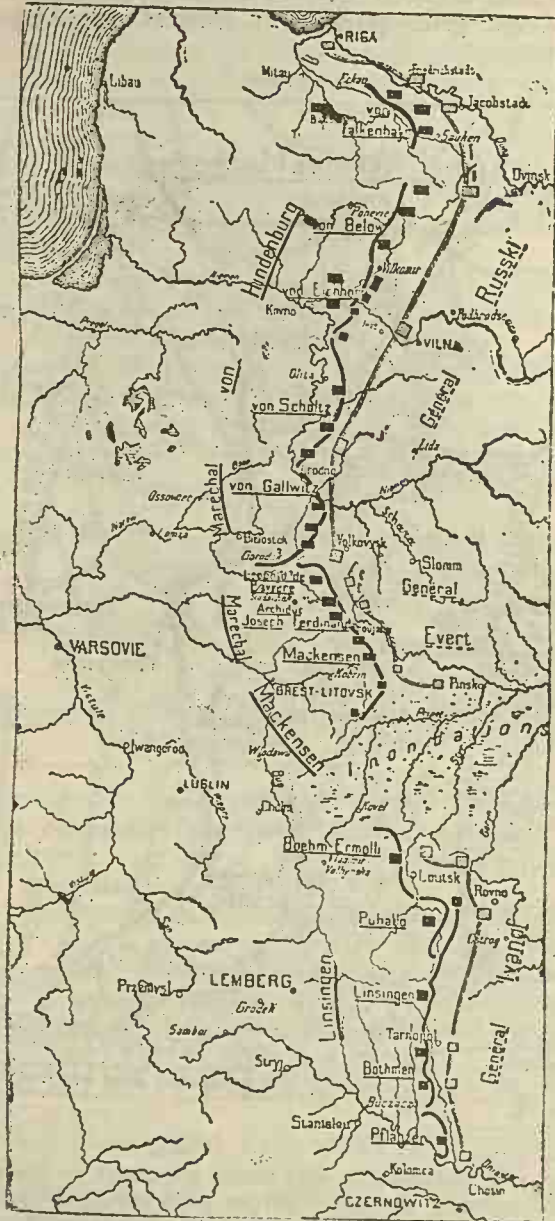
Hotărîrea Țarului de a lua comanda armatelor sale, a avut drept urmare și alte schimbări în înaltul comandament militar rus.

Textul ordinului de zi dat de Țarul cuprinde:

„Am luat astăzi comanda tuturor forțelor de uscat și de mare care se găsesc pe teatrul de războiu. Cu o credință adâncă în bunătatea divină și neclintită încredere în victoria finală, ne vom îndeplini sfânta datorie de a ne apăra patria până la sfârșit și nu vom necinsti pământul Rusiei”.

Șef al statului major general fu numit generalul Alexief 1) în locul generalului Ianușkievici.

S. hita E

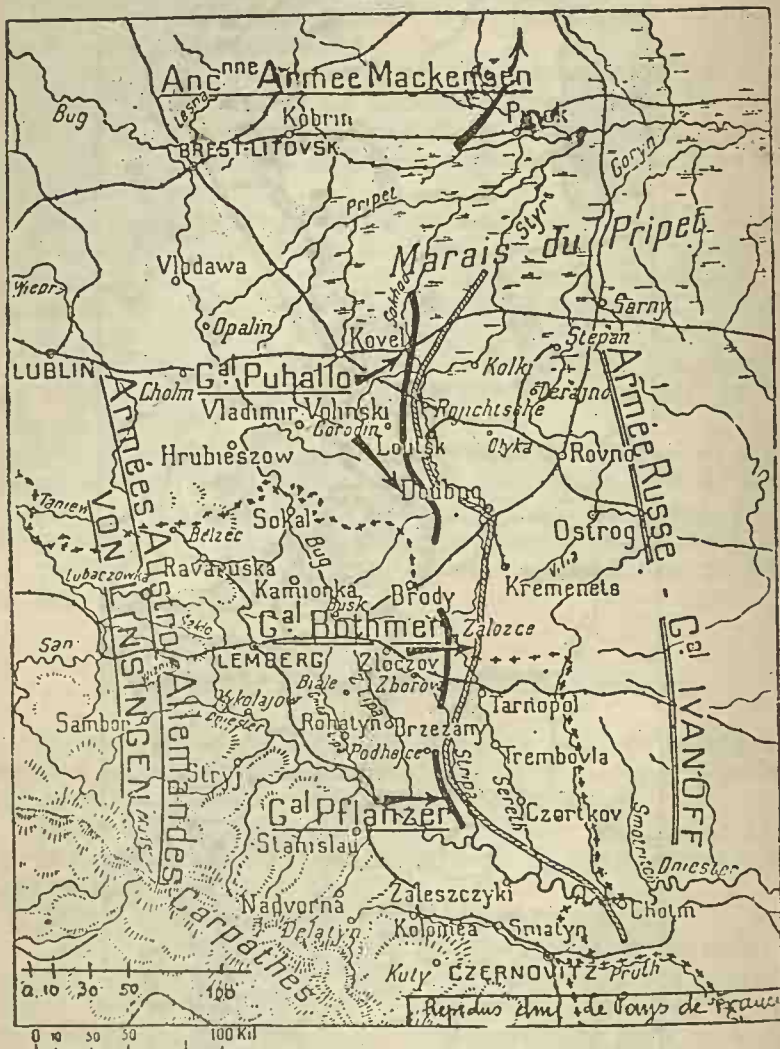

1) Generalul Alexief a fost mai înainte și șef de stat major al generalului Ivanof, în operațiunile de pe frontul sud-vest al de s'a distins

În acelaș timp frontul rusesc s'a împărțit în trei mari sectoare: nord, centru și sud. (Schita E și F).

Sectorul de nord sub generalul Russky, rechemat în activitate aci, unde îl înlocuise timp de 3 luni generalul Alexief. Acest grup pare a fi format din Armata VI de

Schita F

ca strateg și ca șef chibzuit Mai târziu a înlocuit pe generalul Russky în fruntea armatelor de pe frontul de nord-vest, când acest general a fost nevoit să ia un concediu, din cauza sănătății sale sdruncinate, după unii, iar după alții din cauza unor neînțelegeri cu marele duce Nicolae.

Petrograd, părți din armata 33-a (4 divizii). Armata XII (generalul Tciurin) armata X-a generalul Ratkievici și armata V-a generalul Plehwe.

În fața acestui sector se găsește grupul de armate al lui v. Hindenburg, compus din armatele generalilor v. Below, Eichhorn, Scholtz și Gallwitz.

Sectorul din centru fu încredințat generalului Evert, care în timpul războiului cu Japonia fusese general adjutant al generalisimului. La începutul războiului actual i se dăduse comandamentul armatei a patra, care s'a distins în luptele dela Lublin, în Septembrie 1914. Acest grup pare a fi compus din armata I-a (Smîrnow), armata II-a (Litvinov), armata III-a și o parte din armata VII-a (4 divizii).

Sectorul de sud rămâne sub generalul Ivanov. Pare a fi compus din armata 8-a, Brusilov, armata 9-a (Lacitzky) și armata 11-a (Cerbatioc).

Ca ministru de războiu în locul generalului Sukomlinof a fost numit generalul Polivanof. El a ocupat și mai înainte o situație înaltă în ministerul de războiu. I se atribuie toate reformele importante, toate îndreptările cari s'au adus în domeniul militar dela războiul ruso-japonez încoace.

Generalul Polivanof, astăzi în vârstă de 60 de ani, a luat parte ca și ceilalți șefi actuali ai armatei, la războiul ruso-turc din 1877—78, în care a fost rănit. În 1905 a fost șef al statului-major general.

3. Descrierea operațiunilor după schimbările din comandamentul rusesc.

La sfârșitul lui August și în primele zile ale lui Septembrie, cum văzurăm, teatrul de operațiuni de războiu pe frontul oriental se împarte în două părți bine definite.

Să fie aceasta din cauza noilor grupări de forțe austro-germane, să fie din cauza împărțirii armatei rusești în 2 grupe, sau, poate, din cauza întinselor mlaștine ale Pripetului cari stânjenesc orice operație de războiu în această regiune? Oricum, ar fi, cele două teatre de războiu sunt foarte despărțite unul de altul, iar operațiile sunt conduse pe fiecare dintre ele cu o fință hotărâtă de mai înainte de către austro-germani.

La Nord. Dela golful Riga până în mlaștinele Pripetului, o vastă întindere de teren de peste 550 kilometri, imense câmpii pe cari curg Niemenul, Willia, Duna. Aci sunt strânse forțele cele mai importante ale germanilor cu două mari grupe arătate mai sus: una sub ordinele ma-

reșalului von Hindenburg, caută să câștige teren spre râul Duna, și să taie calea ferată Vilna-Dvinsk-Petrograd, cealaltă sub ordinul mareșalului von Mackensen, își continuă mersul său înainte plecând dela Brest-Litowsk și ia direcțiunea spre Minsk, sperând a se întâlni cu prima grupă pe Vilna superioară și să opereze înfârșit o nouă manevră de învăluire a armatelor rusești, cari au scăpat de prima combinație tactică.

La Sud. Dela mlaștinele Pripetului până la frontul României, grupul armatelor austriace sub mareșalul von Linsingen, încearcă să înainteze spre sud-est. Obiectivul său e fără îndoială Kiew cu bogatele ținuturi al Dnieprului. El va opera singur în această regiune întretăiată de râuri cari coboară toate în jos vărsându-se în Nistru. Direcția cursurilor acestor râuri, toate venind dela nord spre sud, va ușura rezistența rusă. (Schiza E).

În urma acestei fracționări ale operațiunilor militare, făcând două teatre diferite, e necesar să prezentăm fiecare teatru separat, însă, mai înainte este necesară să facem cunoștința cu aceste teatre de operațiuni.

Descrierea sumară a terenului pe care se petrec operațiunile germano-austro-ruse.

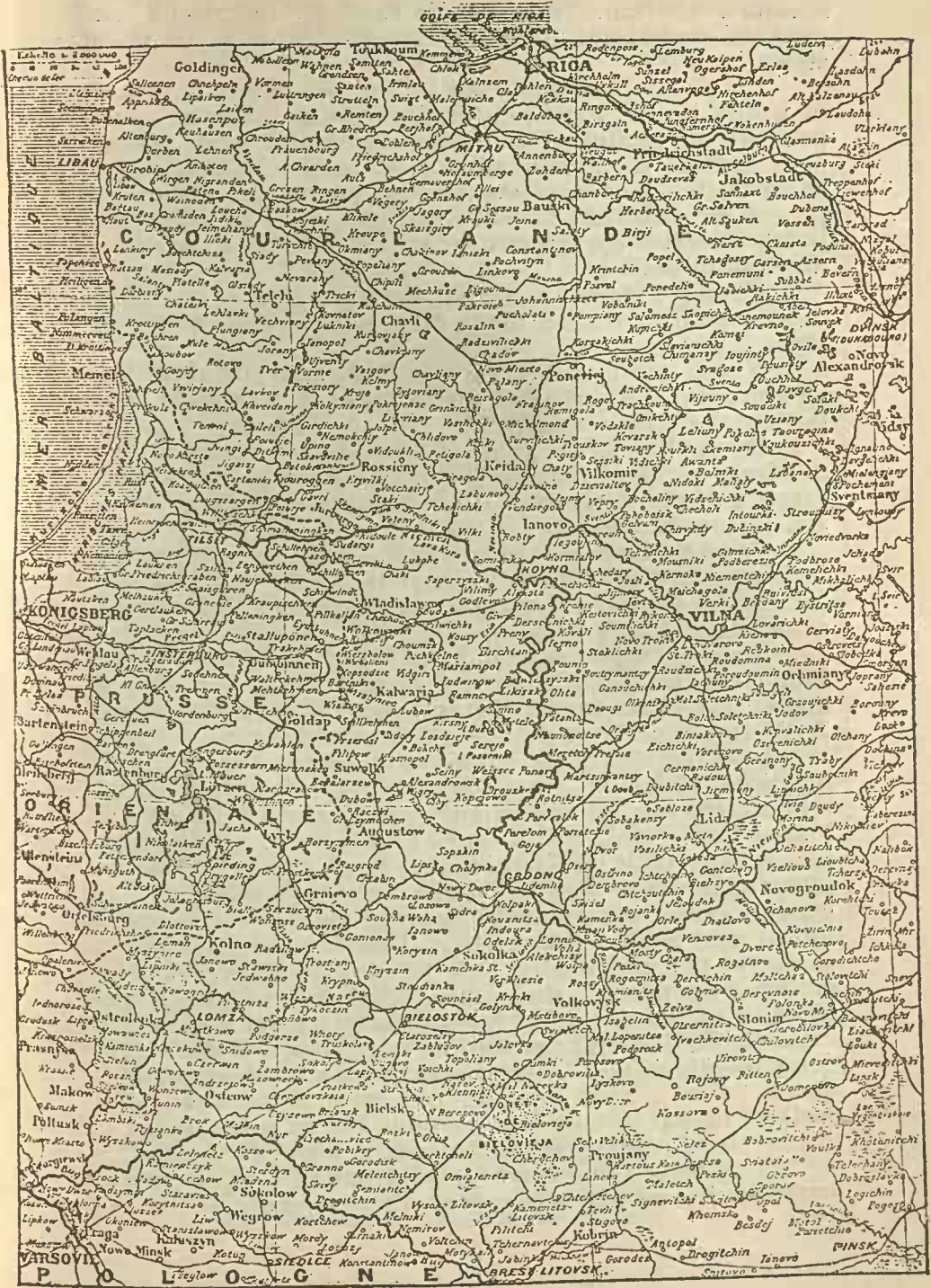
Schiza G și H.

Retragerea rușilor de pe linia Vistula și Narew i-a adus spre a treia linie de apărare formată în direcția de nord-est de coastele Baltice, golful Finlandez, partea de sud a golfului Botnic, coastele Livoniei și Curlandei cu golful Riga; râurile Duna, Beresina și Dnipru, iar direcția sud-est format de Poliessia, râurile Styr și Goryn, triunghiul de cetăți Luțk, Rovno, Dubno și râurile Sereth, Sbrucz și Nistru.

Coastele mării Baltice aparțin Rusiei dela Tornea până la Polagen, pe frontiera Germaniei și cu aceasta partea orientală a golfului Botnic, întregul golf al Finlandei și Rigei. Ele sunt foarte întretăiate de fiorzi pe tot conturul peninsulei finlandice și sunt precedate de sute de insule cari devin așa de numeroase către gâtul golfului Botnic încât par a forma ca un pod între Finlanda și Suedia, al cărui teritoriu aparține de altfel aceleași formațiuni geologice.

Grupul Aland care închide intrarea golfului Botnic aparține Rusiei. Dintre porturile ruse dintre acest golf, singur Abo, vechea capitală a Finlandei e mai important. O cale ferată urmează țărmul între Abo și Uleaborg, aflat în fundul golfului.

Schiff G

Golful Finlandei deschis între Finlanda și Estonia, măsoară 450 km. lungime. În fund St. Petersburg este capitala imperiului în delta fluviului Neva și pe malul stâng.

La 25 km., înaintea capitalei, se află cetatea Kronstadt în insula Kotlin, legată cu St. Petersburg printr'un canal; pasurile la nordul și la sudul Kotlin-ului sunt apărate prin forturi construite adesea pe insule artificiale, punând astfel la complect adăpost portul de războiu și pe cel de comerț al Kronstadt-ului, care la rândul lui poate interzice apropierea de St. Petersburg a unor flote de războiu inamice.

Coasta Estoniei e lipsită de fiorzi; cu porțiuri mediocre și bancuri de nisip care jenează debarcarea pe țarm.

Narva și Revelul, oraș comercial, ante-portul St. Petersburgului, Baltichsport, anexa militară a capitalei, importantă stațiune maritimă.

Două linii ferate plecând de la St. Petersburg și terminându-se la Hango și Baltichsport completează apărarea golfului Finlandic, centrul puterii maritime a Rusiei în marea Baltică.

Coastele Livoniei și Curlandei încadrează golful Riga, închis la larg prin insulele Dago și Oesel; în fundul golfului, gura Dunei este apărată prin fortăreața Dunamunde, avantpostul Rigei.

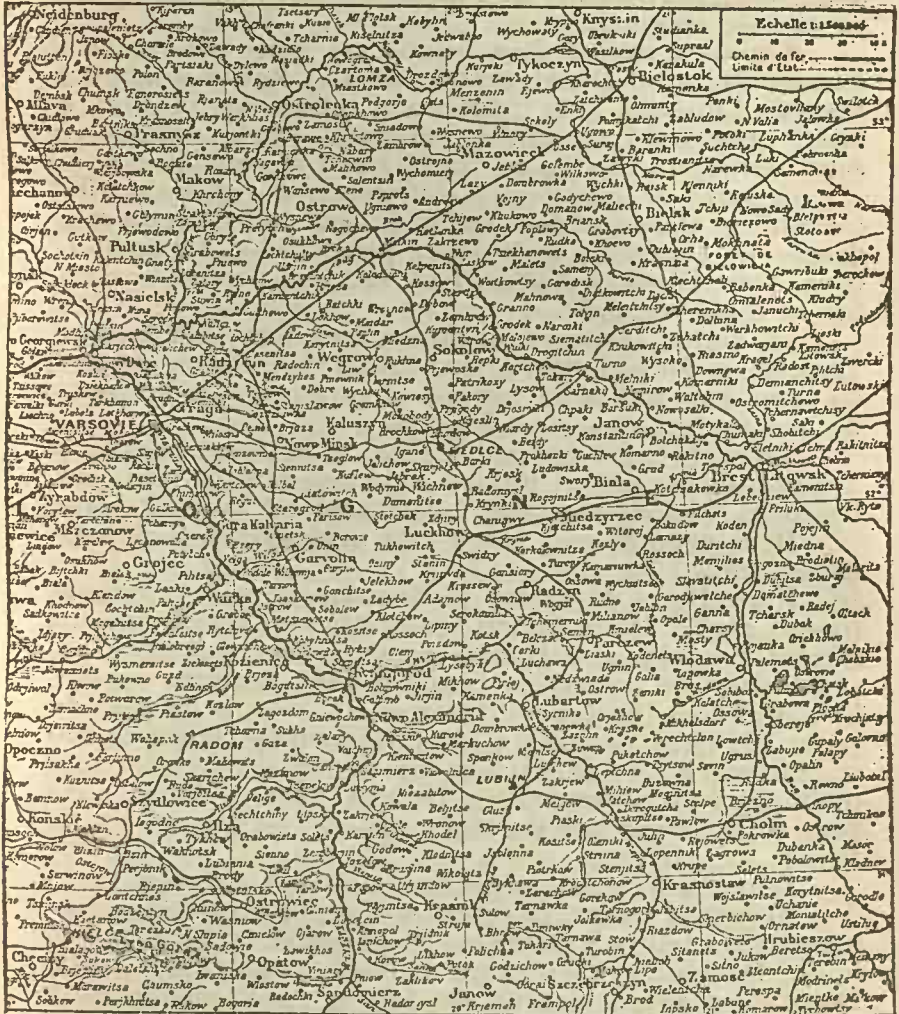
Coastele Curlandei până la Libau sunt mlăștinoase. Libau este un excelent port, format dintr'un lac legat cu marea printr'un canal; aproape de Libau se împreună 2 căi ferate cari vin de la St. Petersburg și de la Vilna.

Însemnătatea maritimă a portului Riga e mare. La izbucnirea războiului orașul avea aproape 300.000 locuitori, dintre cari 45% germani, ceilalți ruși și lituani. Valoarea importului era de acum 15 ani de 58 milioane ruble, a exportului de 74 milioane. Mărfurile principale de import erau fier, mașini, bumbac, cărbuni, cafea, etc., de export: grâne, lemne, turte uleioase, etc. Vase comerciale intrau cam 2.000 pe an în port. De la începutul războiului comerțul portului Riga a fost cu totul paralizat. Mulți locuitori l-au părăsit, din cauza lipsei de apărate a orașului; s'au îndepărtat și toate obiectele prețioase sau de artă. Golful Riga nu permite accesul în Baltică decât prin două trecători: una la nord spre insula Worms, puțin adâncă (4 m.), prin care nu pot trece decât vase mici; cealaltă la sud-vest în fața portului Pissen între coasta și insula Oesel. Aci se găsește adâncimi între 6—7 metri.

Fortăreața Dunamunde posedă puține uvraji permanente pentru apărarea coastelor, însă, se crede că au fost

completeate prin întărituri de pământ. Îndărătul unui mare dig de piatră, la capătul căruia se ridică un far, e portul de iarnă al oraşului Riga, adânc de 5 m., şi putând încăpea 300 de vase. Afară de Libau şi Vindau, ocupate

Schi, a II

de germani, Rusia nu mai are în această parte alt port liber de ghețuri afară de Riga. Căci porturile de mai spre nord din golful finlandez, Reval, Helsingfors, Kronstadt, etc., iarna sunt de obicei blocate de ghețuri.

Din toate acestea se vede de ce mare însemnătate ar fi pentru germani luarea și a acestei linii de apărare cu portul, pe de altă parte ce mare preț trebuie să pună rușii pe contra ofensiva care să le asigure rezistența, dacă nu și recucerirea celorlalte linii de apărare.¹⁾

Linia Duna până în Poliessia e apărată de întărituri. Celelalte cursuri de apă prezintă obstacole naturale formate de băuri mocirloase mai mult sau mai puțin largi pe ambele țărmuri.

Regiunea întinsă dela frontiera Prusiei peste bazinul Niemenului și al Dunei dincolo de linia Kovno-Dunaburg, numită Lituania, este păduroasă, plină de mlaștini și bălți, întretăiată de râulețe cu patul foarte adâncit cu solul umed, dar fertil; cu clima aspră și nesănătoasă.

O serie de ondulațiuni întretăiate de afluenții Niemenului și Berezinei barează intervalul dintre aceste ape; drumurile Dunaburg la Moscova prin Vitebsc, Vilna, Moscova, prin Minsk și Vilna Pinsk și Vilna Grodno o străbat în toate sensurile.

La sudul Lituaniei, regiunea care formează bazinul Pripetului, Polesia, este o țară lipsită de mijloace de trai, cu totul impracticabilă toamna și primăvara și acoperită de ape în timpul topirii zăpezei.

Satele la mari distanțe așezate în mijlocul bălților și înconjurate de păduri întinse au dimensiuni cu totul restrânse și mai adesea sunt formate de cel mult 20 case.

Drumurile lipsesc, clima este nesănătoasă și populațiunea săracă.

Între Duna de mijloc și Berezina de sus se întinde ținutul râului Disna lat de vre-o 100 km. Disna este un afluent pe stânga al Dunei, curgând dela vest spre est și întrerupt de numeroase lacuri și bălți. Berezina ajunge, în apropierea liniei Brest-Litowsk-Moscova, o lărgime de peste 100 m., e canalizată, iar la Bobrinsk e largă de 200 m. Intinderile de bălți cresc pe țărmul de vest tot mai mult până la revărsarea în Dnipro, apoi pe lângă acest râu, și nu încetează decât la sud de revărsarea râului Pripet.

Duna închide drumurile care duc spre Petrograd.

Trecerile acestui râu sunt apărate prin întărituri permanente și semi-permanente. Póduri sunt la Vitebsk, Polotok, Dunaburg, Kreutzburg și Riga (nouă). La Vitebsk, Duna care are o lărgime de 180 m., o adâncime de 3 m., la Dunaburg o lărgime de 300 m., și o adâncime de 6 m., la Riga ajunge la o lărgime de 800 m. Bălți nu sunt

1) A se vedea și operațiile în Golful de Riga.

decât pe ici pe colo la cursul de jos. Spre vest de Dunaburg, un mare număr de cleștee și lacuri mici îngreunează apropierea de râu.

Dintre trecerile peste linia ferată, Poloțok, pe linia Siedlez-Bologie și Kreuzburg pe linia Mittau-Dunaburg, au fost întărite numai în decursul războiului. Dunaburg este o fortăreață de clasa 1. Riga e apărată de mica fortăreață Dünamünde. Nu se știe cu siguranță dacă orașul Riga, care mai înainte nu era fortificat, nu va fi apărat în timpul din urmă, cu uvragii de pământ.

Dunaburg are o deosebită importanță militară ca nod de linii ferate dela Vilna și dela Libau spre Petersburg, precum și dela Mittau și Riga la Vitebsk și Moscova. Cetatea era una din cele mai importante piețe de arme ale imperiului și avea în timp de pace o garnizoană foarte puternică.

Sâmburele fortăreței este pe țărmul drept al râului și formează o încercuire închisă cu numeroase cazemate și mai multe uvragii înaintate. Pe țărmul stâng e un puternic cap de pod format de mai multe uvragii de sine stătătoare. În anii din urmă, dinainte de războiu, s'au ridicat pe ambele țărmuri un șir de forturi moderne cu puternice uvragii intermediare. Bălți și lacuri îngreunează apropierea de aceste uvragii.

La stânga există zona de sud a Poleziei și frontul întărit Luțk, Kovno, Dubno și bazinul apelor Sereth, Sbrucz, Bug, Nistru și Dniuru superior.

Polezia formează un obstacol absolut care împarte în două teatre zona frontierei occidentale: unul la nord, redus la 180 km. lărgime între Polesia și frontiera Prusiei; altul la sud unde lărgimea sa nu trece de 70 km., între Polezia și frontiera Galіției.

Regiunea dela sudul Polesiei, întinsă din Nistru la Nipru și mărginită la miazăzi de stepa propriu zisă, face parte din teatrul de sud al operațiunilor între Bug și Nipru se dezvoltă mai întâiu platoul Volino-Podolian (160 km. lungime) încadrat spre nord-est și sud-vest de terenuri calcare, cu văile adâncite și țărmurile de maluri verticale stâncoase, cu râpa dreaptă comandând de obicei pe cea stângă; relieful regiunii crește către frontiera austriacă (între Crementz și Ostrog se văd râpe pietroase de 400 m. altitudine).

Câteva păduri există în partea despre Kiew și mai peste tot în Volinia; în Polesia despădurirea este așa de desăvârșită încât apele seacă și lemnele de foc lipsind, silesc pe locuitori a exploata turba.

Solul este format din Cernoziom, fertil mai ales în Podolia; clima sănătoasă, temperaturi extreme; în rezu-

mat, regiunea se prezintă în bune condițiuni pentru operațiuni.

Legătura ei cu Polonia se face printr'o fâșie îngustă în lungul frontierei austriace.

Lusc (Michailograd) pe Stry, afluent al Pripetului, este nodul drumurilor ce leagă Volhinia cu Polesia și Polonai.

Prin ocuparea acestui punct de austriaci, s'a despărțit teatrul de operațiune al Poloniei de teatrul Volhino-Podolian.

Colțul de nord-vest al acestui triunghi, Luțk, a căzut, cum am spus, în ziua de 1 Septemvrie 1915 în mâinile trupelor austriace. Rușii au părăsit fortăreața abia cu câteva ceasuri înainte de intrarea austriacilor. În același timp cu cetatea, au căzut și întăriturile de capete de pod pe Stry, cari aveau menirea de a apăra linia ferată Kovel-Rovno.

A. Operațiunile la Nord de Pripet până la 31 Ianuarie 1916.

Schițele I și J.

În timpul când armatele austro-germane erau ținute în loc, în regiunea dela Sud de mlaștinele Pripetului, cum vom vedea mai jos, armatele dela Nordul acestei regiuni, sufereau și ele o puternică presiune mai ales în regiunea Niemenului superior, afară de armata Mackensen, care a putut accentua și zilele acestea înaintarea sa în regiunea dela Est de Drohiczin, dealungul drumului Kobrin-Pinsk, precum și la Est de linia Kartuszkaja-Bereso-Kossova. Aripa stângă (generalul Scholz) a grupului principelui de Bavaria, a fost împinsă spre Skeludok printr'o puternică ofensivă rusească, în zilele de 12 și 13 Septemvrie, însă aripa dreaptă și centrul acestui grup de armate, au reușit să rămână stăpâne definitiv pe linia Selwanca care trece prin Rushany și Selwa. Afluentul Selwanca a fost foarte bine întărit de ruși.

Dela 13 Septembrie aceste armate fac eforturi mari pentru a pune stăpânire pe Slonim și pe întreaga linie de rezistență a râului Schara (afluent al Niemen-ului), pe care rușii au întărit-o tot așa de puternic ca și Selwanca. Această linie are mare importanță de oarece apără linia ferată transversală, care leagă cele patru linii principale: Brest Litowski-Homel, Brest Litowski-Minsk, Volkomisk-Polock și Grodno-Wilna-Petrograd.

La aripa nordică (în Kurlanda și ținutul Wilnei) armatele feldmaresalului Von Hindenburg desfășură multă

energie între Riga-Dunaburg pe Dwina și la nord de Wilna, însă și aici rezistența rușilor opune piedici serioase.

La 10 Septembrie se dau lupte îndârjite în regiunea Jacobstadt, continuând și în zilele de 11 și 12, alternând succesele când deoparte, când de alta. La 15 Septembrie, luptele au continuat în regiunea la Vest de Jacobstadt și în regiunea lacurilor Piskstern și Sauken. Germanii au înaintat numai spre satul Rekinski.

În același timp a început o acțiune puternică germană în ținutul la Est de Wilkomir, între Ucjany și râul Wiljia, silind trupele rusești din sectorul acesta, să se retragă înapoia căii ferate Wilna-Dunaburg. La 14 Septembrie, germanii au reatacat și ocupat gara Podbrodze.

La sud de Wilna, aripa dreaptă a grupului de armate Von Hindenburg, înaintează la Est de Olitza și Grodno, având ca țintă nodul de cale ferată dela Lidă.

În rezumat, la 16 Septembrie, linia ocupată de germani, pe teatrul de operațiuni oriental, trece prin următoarele localități și puncte:

Începând dela Marea Baltică, descrie un arc de cerc înconjurând bălțile dela Vest și Sud de Riga, și atingeă Dwina la Friedrichstadt. De aci, treceă cam la 35 km. pe la Vest și Sud-Vest de Jacobstadt, cam 40 km. la Vest de Dunaburg, prin Soloki, atingând apoi la Podbrodze, calea ferată Wilna-Dunaburg. De aci înconjură pozițiunile dela Wilna pe la Nord și pe la Vest, și treceă prin Orany, Skedelj, Vest de Mosty, Zelwa (Vest de Slonim), Kosovo, și tăie calea ferată Kobrin-Pinsk cam la 20 km. la est de Drohiczin. La Sud de mlaștinile Pripețului, treceă dela Derashro, urmă linia înălțimilor de pe râul Stibel (malul vestic), treceă pe la Kremenez și Nowo-Alexinetz, de unde părăsind linia Serethului, sub presiunea ofensivei rusești, dela 8 și 9 Septembrie, descrie un arc de cerc cu convexitatea spre vest între Jezierna și Zlotniki, (pe râul Strypa). Dela Budzanow spre Sud, frontul ocupat numai de trupele austro-ungare urmă linia înălțimilor dintre Strypa și Sereth (malul vestic al râului Dupa) până la Nistru, de unde trecând în Bucovina, atingeă localitățile Sadagura și Mahala, urmând apoi linia Prutului până la frontiera Basarabiei și a României.

Înapoia acestei linii, germanii fac toate eforturile posibile pentru a-și asigura o cât mai bună legătură cu bazele lor de operațiuni. În scopul acesta, toate drumurile au fost reparate, altele noi au început a fi construite, iar mare parte din căile ferate, atât din Polonia, cât și din Kurlanda, au fost transformate în linii cu despărțarea normală între șine. După cum se află din sursă

suedeză, 800 km. cale ferată, precum și inginerii necesari, au fost aduși din Belgia pentru a construi noi căi ferate și a repara pe cele distruse de ruși. Lublin și Cholm au fost deja legate cu Zamostie-Tomoschow (Galitia).

În rezumat, germanii se pregătesc după sistemul lor de perfectă organizare, pentru orice eventualitate.

Ocuparea Vilnei.

Schița J.

Ocuparea Vilnei de germani era un fapt care trebuia să se producă cât mai repede, fiind o necesitate pentru grupul german care înainta în această parte. Pentru ruși, cari se retrăsese la Nord și Sud cu mult de Vilna, părăsirea acestui punct nu le mai putea aduce acum vre-un avantaj strategic. Prin căderea cetății Kowno, puterea de rezistență a Vilnei scăzuse mult.

Inversunarea luptelor date de ruși pe râul Vilia și îndârjita rezistență a lor în acest sector, înainte de a părăsi Vilna, se justifică numai prin aceea că acest râu acoperea Minsk, arteră necesară retragerii rușilor.

Afară de cercul ce se făcuse la Nord, la Vest și la Sud de Vilna, până la 16 Septembrie se mai concentraseră însemnate forțe germane din armatele lui Eichhorn la Vidsy cu însărcinarea de a înainta pe mai multe coloane în direcțiunea sudică până în linia Molodetchno-Smorgen-Vornjany ca să se poată învâli Vilna din toate părțile.

Distanța până la linia aceasta era de 80—120 km., și trebuia parcursă în marșuri forțate. Coloana cea mai dela Est a fost compusă dintr'o masă de cavalerie (40.000 călăreți) și din infanterie transportată în automobile ca să poată sosi odată cu celelalte coloane germane dela Sud de Vilna.

În timpul când executau o ofensivă viguroasă ca să atragă atențiunea rușilor asupra lor, forțele generalului Eichhorn, la 18 Septembrie, ajunseseră linia arătată arătată mai sus.

Aceste mișcări au creat o situațiune grea trupelor rusești dela Vilna și dela Est de Vilna, strângându-le între două linii germane, care formau un unghiu cu creștetul la Vest de Vilna și cu deschizătura spre Sud-Est.

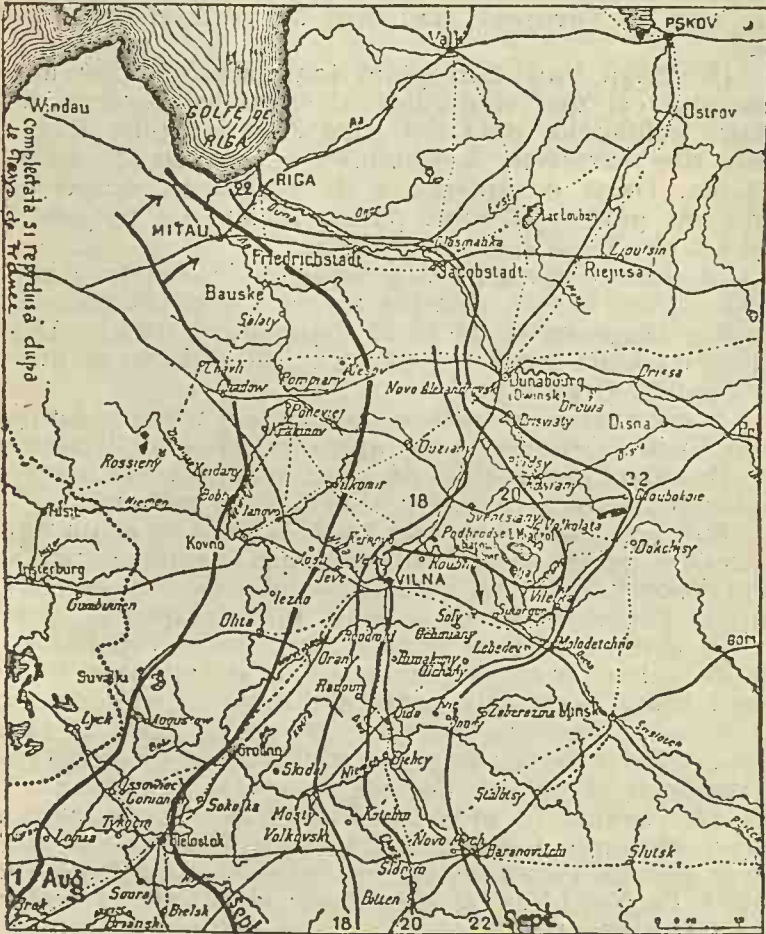
Astfel rușii fiind constrânși a părăsi Vilna, se retrag în grabă în direcțiunea Sud-Est, lăsând în mâinile austro-germanilor 25.000 prizonieri (după comunicatele germane).

Retragerea trupelor rusești din împrejurimi și dela

Est de Vilna s'a făcut cu greutate, însă în ordine, timp de câteva zile, deoarece au fost siliți a defilă aproape înaintea frontului austro-german, care amenință continuu linia de retragere.

Pentru a înțelege bine cum au voit germanii să facă

Schita I

aci încercuirea, trebuie să privim pe hartă următoarele două direcții de cale ferată:

1. Calea ferată Vilna-Lida. 2. Calea ferată Vilna-Molodetchno-Minsk. Pe calea ferată Vilna-Lida se găsește gara Biniaconi unde ajunsesse trupele germane dela Sud.

Pe calea ferată Vilna-Molodetchno se găsește gara Soli, localitate importantă pe marele drum Vilna-Molo-

detchno-Minsk. Germanii tindeau să ocupe Soli, încercând să îngusteze în fiecare moment, zona rămasă liberă pentru ruși, între Biniaconi și Soli. Dar grație spiritului de sacrificiu al ariergardelor rusești, acest unghiur rămase deschis.

Pentru a-și ușura retragerea, rușii au aruncat toate forțele lor disponibile asupra acestor trupe germane. La început au făcut o încercare de contra-ofensivă la Smorgen, apoi la Vornjany, dar fără alt rezultat decât întârziere.

În sfârșit, rușii îndreptară toate atacurile lor, asupra punctului cel mai vulnerabil al frontului german, adică asupra coloanelor dela Est care erau compuse în majoritate din cavalerie, forțându-le să se retragă până la Wilejka. După o săptămână de rezistență, trupele germane au părăsit și acest punct, făcând cu trupele dela Sud-Est de Vilna o linie dreaptă.

În ultima chenzină din Septembrie, cea mai importantă acțiune a fost ofensiva aripei stângi rusești, care a reușit a respinge, la 24 și 25 Septembrie, divizia 41 germană, cu mari pierderi, spre Sud de Iasiolda și dincolo de canalul Orginsky.

Acest succes a oprit și înaintarea armatei Archiducelui Iosif Ferdinand, care ajunsese până în dreptul gărei Molotkowitschi și rușii s'au menținut aci cu toate contra-atacurile germanilor, din zilele următoare.

Sub presiunea exercitată, însă, la Nord de aripa stângă a armatei generalului Eichhorn, care înaintase spre sectorul Wileyka-Nisnew, a silit frontul rusesc a se retrage înapoia Berezinei, fiindu-le amenințat dreapta și spatele.

În urma înaintării armatei generalului von Below la Est de calea ferată Dunaburg-Vilna și sub amenințarea aripei stângi a armatei generalului von Eichhorn, care înaintase în regiunea Bistryca, pe malul stâng al râului Vileja, unde aruncase detașamentele sale de cavalerie până în regiunea căii ferate Molodeczna-Vilejka, rușii au trebuit să renunțe la îndârjita lor rezistență, pe care au opus-o aproape 4 săptămâni în fața Vilnei și să părăsească această localitate, care la un moment dat era amenințată la Nord-Vest și dela Est, retrăgându-se luptând spre Oszmjana.

Cucerirea capitalei Lituaniei, are o importanță destul de mare pentru germani, căci devenind stăpâni pe acest nod de comunicație, aripa stângă a grupului de armate de sub comanda feldmaresalului von Hindenburg, își va putea continua cu mai multă putere misiunea sa, fiind și în legătură cu puternica masă ofensivă, care operează la Nord de linia Brest-Litowsky-Pinsk.

După cât se pare, misiunea acestei aripi este ex-

clusiv de învăluire. Ea vizează Minsk-ul (situat cam la 160 km. de Vilna) și interceptarea celor două căi ferate, care leagă Petrograd-ul cu centrul Rusiei sud-vestice.

Operațiunile după ocuparea Vilnei până la 1 Octombrie.

Schița J.

Sub presiunea puternicelor atacuri executate între 15 și 19 Septembrie de armatele germane în regiunea Kurlandei, a Vilnei, în sectorul Nowo-Alexandrowsk, la Sud de lacurile Drizvaty și în regiunea Zodziszki Smorgenez, frontul rusec a cedat retrăgându-se în regiunea dela Sud de Dwina.

La 20 Septembrie rușii cuceriră Vidzy, ce fusese ocupat la 16 Septembrie de către germani.

După cum confirmă comunicatele austriace, trupele rusești executară în zilele de 28, 29 și 30 Septembrie atacuri puternice pe tot frontul; mai târziu, însă, pentru a da mai multă vigoare atacului, atacară numai la Wisniewec și apoi la Alexienetz, fără însă a putea obține vreun succes, cu toate că punctul atacului fusese admirabil ales.

Armata generalului Von Bülow, (în regiunea Dwinei) sprijinită la aripa stângă de detașamentul generalului Von Lauenstein (spre Riga) au continuat eforturile spre Dunaburg, reușind, în ziua de 9 Octombrie, a cuceri localitatea Garbunowka situată la sud de Illuxt, astfel că trupele germane se apropie din ce în ce mai mult de trupele rusești cari apără Dunaburg pe malul de vest al Dwinei.

În ziua de 22 Octombrie, un detașament rus a debarcat la Domesnes, unde sub protecția vaselor de război, care bombardau Petragge, Domesnes și Gipken, au atacat forțele germane de aci, pricinuindu-le pierderi considerabile, după care s'au reîmbarcat înainte de a sosi în tăriri germane.

În regiunea Dwinsk, germanii au dat, în ziua de 27 Octombrie, patru atacuri viguroase la Vest de Illuxt, în direcțiunea Pasilina și la Nord de lacul Sventen, întrebunțând o puternică artilerie, dar contra-atacurile rusești le-a reluat terenul câștigat, trecând Drisviatitza și respingând pe germani pe lângă Ustielive la Vest de Boguinskof.

Trupele germane au atacat cu multă vigoare, în zilele de 22 și 23 Octombrie, în regiunea Scharden, mai ales la Vest de Schlok, fără însă a putea înainta; de asemenea austro-germanii cari înaintau spre Riga, au avut

violente ciocniri cu rușii, cari au oprit această înaintare. Germanii, cu toate puternicile atacuri ce dau la Nord de Kalten, la Sud de Uexhül, au fost opriți în înaintarea lor și chiar respinși. Aceste atacuri mai continuă în regiunile Friedrichstadt, Iacobstadt și în regiunea păduroasă dela Vest de Litvenow.

În ziua de 23 Octombrie, după ce germanii au con-

Schița J

centrat focul artileriei asupra regiunii dela Vest de Illuxt, au dat o serie de atacuri, reușind a ocupa către seară orașul, unde lupta a continuat pe străzi, iar rușii s'au retras, rezistând cu succes în pădurile dela Est de Illuxt.

În ziua de 29 Octombrie, la Nord-Est de Mittau, în direcțiunea Riga puternicile atacuri rusești, au silit tru-

pele germane ce luptau la Nord de Olay, a se retrage spre Sud, retrecând Missa.

În zilele de 27, 28 și 29 Octombrie, germanii au atacat cu îndârjire în regiunea dela Uexhüll și Neu Serbulg, însă rușii au opus aci multă rezistență.

În zilele următoare toate atacurile germane au fost respinse.

Un puternic atac întreprins de ruși în ziua de 3 Noembrie în regiunea Pripetului, la Nord de Pinsk, nu a reușit.

În zilele de 6 și 7 Noembrie viguroasele atacuri germane în direcțiunea Dwinsk, la Sud de lacul Sventen, au fost respinse de contra-atacurile rusești, cari au reușit să pătrundă în pozițiunile germane, mai ales lângă Ilhuxt și între lacurile Sventen și Ilsen.

În ziua de 8 Noembrie, rușii, prin contra-atacurile executate în Kurlanda, au reușit să ocupe regiunea Frankendorf și să înainteze spre lacul Babit, iar linia Zallay-Ollay, în regiunea Mittau, disputată de ruși cu forțe superioare în primele zile ale lunii Noembrie, a silit pe germani a părăsi această linie.

Rușii au atacat, în ziua de 10 Noembrie, în direcția Kemmern, sprijiniți de flotă, silind trupele germane de aci a se retrage în ziua de 11 Noembrie, după cum confirmă chiar comunicatul oficial german. Deci, încercările germanilor de a pune stăpânire pe coasta golfului Riga, nu au reușit.

S'ar putea spune, că manevra pe care o executară germanii în Lituania, se aseamănă foarte mult cu aceea, care acum un an s'a desfășurat dela Meurthe spre Escaut și care s'a terminat la Marnă. Acuma, armata generalului von Eichhorn, cași aceea a lui von Kluck atunci, figurează aripa învăluitoare, acoperită, însă, de data aceasta, de către armata generalului von Below, spre Iacobstadt și spre Dunaburg.

Continuarea operațiunilor dela 1 Octombrie 1915 până la 31 Ianuarie 1916.

Caracteristica operațiunilor din Octombrie este următoarea:

Armatele rusești par mai active, deși dau numai atacuri izolate și fără urmări prea simțitoare asupra situației adversarului, afară de succesele depe Strypa și Siret, cari au oarecare însemnătate.

Armatele germane își potolesc ofensiva pe tot frontul,

afară de unele încercări mai serioase împrejur de Dwinsk¹⁾ și alte încercări de ofensivă după 20 Octombrie către Riga și Dwinsk, însă fără succes.

Operațiunile dela Dwinsk, începute în Octombrie, au durat până în prezent și vor constitui desigur un capitol special al Bătăliilor dela Dwinsk.

Dăm aci operațiunile mai însemnate ce au avut loc până la finele Ianuarie 1916.

Bateriile germane stabilite la Chlock, aproape de gura râului Aa, au fost reduse la tăcere de către vasele rusești. Trupele germane de aci, sub comanda lui Von Lauenstein, întărite cu divizii formate din trupe de marină, au efective slabe, probabil din cauza trimiterii unor trupe de aci pe frontul sârbesc.

Între 20—28 Octombrie, Germanii reiau atacurile în Kurlanda și Lituania, cu nădejdea ca să ierneze în Riga și Dwinsk. În unele din atacurile date, întrebuițează și gaze asfixiante.

Lupta se dă mai ales la Sud de Riga, în jos de Olai, stație pe linia ferată Mittawa (Mittau). Germanii au reușit

1) Dwinsk este capitala județului și constituie o fortăreață importantă a guvernământului Vitebsk.

Regiunea Dwinei cuprinzând populațiunea cea mai curat rusească, rușii au voit să termine aci perioada retragerilor și să înceapă pe cea a rezistenței până ce vor fi în stare a lua ofensiva.

Importanța orașului Dwinsk se explică și prin rețeaua drumurilor și căilor ferate al căror centru este. Sunt cinci linii cari se ramifică din acest centru. Cele spre Vilna și spre Libau sunt în mâna germanilor. Rușii mai țin însă pe celelalte trei de o însemnătate capitală.

Linia Dwinsk-Riga merge pe țărmul drept al râului Dwina care îi servește de șant în fața inamicului. E mijlocul esențial de a se reaproviziona linia rusească. În adevăr, la cele două extremități, și la centrul ei, trei linii vin să se împreune, toate spre baza chiar a armatei ruse din Livonia.

Mai sunt două linii ferate ce pleacă dela Dwinsk. Una merge la Vitebsk, iar cealaltă la Petrograd prin Pskov. Din aceste nume reiese în deajuns importanța lor.

Ținutul ce împresoară orașul Dwinsk face din el o cetate temută. E o țesătură întreagă de locuri mici și mari, întretăiate de bălți.

La vest, lacurile Sventen și Islen, acesta o prelungire spre miază-zi a celui dintâi, apără în chip până acum neînving pozițiile înaintate ale Rușilor. Numai intervalele trebuie să păzite.

Trimisul special al unui mare ziar german, doctorul Werthener, studiind aceste ținuturi, recunoștea greutatea situației germanilor față de Dwinsk. Acest oraș, scria el, e o fortăreață foarte veche, cu toate acestea este modernizată și constituie cea mai puternică poziție de câmp ce se poate închipui. Ea constituie poate tipul fortăreței viitoare, care se întinde într'o serie de uvrăgii pe o sută de kilometri. Luptele din apropiere sunt grele și ucigătoare. Rușii de îndată ce zăresc un om, un călăreț, trag cu obuze de calibru mare. A început și frigul. Nu va fi lucru ușor să se pună mâna în decursul iernei pe bastionul Dwinsk.

a pune piciorul pe insula Dahlen, cuprinsă între două brațe ale Dwinei, dar le rămâne să treacă fluviul însuș, a cărui lărgime și adâncime constituiesc un obstacol considerabil în fața unei armate puternice (se socotește la 500 de metri cubi apă pe secundă, pe când debitul mijlociu al Seinei, la Paris, nu e decât de 44 metri cubi).

Un atac direct asupra orașului Riga n'a fost încercat până acum. Germanii au pus piciorul la Vestul orașului, pe țărmul golfului, dar n'au acolo o situațiune solidă; flota rusă ține țărmul sub bătaia tunurilor ei.

La 22 Octombrie rușii, sub protecția vaselor cari bombardau Pettrage, Domesnäs și Cupken, au debarcat la Domesnäs și atacat forțele germane de aci, pricinuindu-le pierderi simțitoare, însă, după câțva timp, s'au retras, înainte de a sosi întăriri germane.

În zilele de 22 și 23 Octombrie, germanii au atacat în regiunea Scharden, mai ales la Vest de Schlock, fără însă a putea înainta; au mai dat puternice atacuri la Nord de Kalten, la Sud de Uexhül, însă au fost opriți în înaintarea lor și chiar respinși. În zilele următoare, aceste atacuri au continuat în regiunile Friedrichstadt, Jacobstadt și în regiunea păduroasă dela Vest de Litvenow.

În ziua de 29 Octombrie, la Nord-Est de Mittau, în direcțiunea Riga, puternicele atacuri rusești au silit trupele germane ce luptau la Nord de Olay, a se retrage spre Sud, retrecând Missa.

În zilele de 27, 28 și 29 Octombrie, germanii au atacat cu îndârjire în regiunea dela Uexhüll și Neu Serbulg, însă rușii au opus aci multă rezistență.

În zilele următoare, toate atacurile germane au fost respinse.

Germanii (Von Bellow) îndreptează eforturi mai serioase la Vest și Sud-Vest de Dvinsk (Dunaburg), fără a se putea apropia de oraș. În ziua de 9 Octombrie au ocupat localitatea Garbunowska, situată la Sud de Illuxt.

Între 10—20 Octombrie, Germanii înmulțesc silințele ca să iea Dunaburg. Luptele cele mai vii s'au dat la Nord-Vest de oraș și de localitatea Illuxt. Rușii s'au instalat pe înălțimile zise Schlossberg, respingând atacul inamic; mai multe zile dearândul, germanii au încercat, fără succes și cu pierderi, să reia acele poziții.

În ziua de 23 Octombrie, după ce germanii au concentrat focul artileriei asupra regiunii dela Vest de Illuxt, au dat o serie de atacuri, reușind a ocupa către seară orașul, unde lupta a continuat pe străzi, iar rușii s'au retras, rezistând cu succes în pădurile dela Est de Illuxt.

În regiunea Dvinsk germanii au dat, în ziua de 27 Octombrie, 4 atacuri viguroase la Vest de Illuxt, în di-

recțiunea Pasilina și la Nord de lacul Sventen, întrebuintând o puternică artilerie, dar contra-atacurile rusești le-a reluat terenul câștigat, trecând Drisviatitza și respingând pe germani de lângă Ustielive la Vest de Boguinskof.

În regiunea lacurilor (între Dunaburg și Disna), luptele au luat mai mult caracterul de războiu de tranșee și s'au întins până la Kosiany și la calea ferată Sventiany. Germanii n'au mai înaintat nicăeri nici aci. La Sud de lacul Naroci până la Smorgon, pe linia ferată dela Vilna la Molodecino și aproape de Krevo, Rușii au atacat și oprit pe inamic să se folosească de marea linie ferată dela Vilna la Minsk și la Nipru.

În regiunea Pripetului (Poliesia sau „țara Pădurii”), Austro-Germanii n'au făcut progrese, fiind opriți de terenurile desfundate din cauza ploilor și atacați de trupe izolate rusești și chiar de țărani, cari le pricinuesc pierderi simțitoare și îi turbură.

In Noembrie. În Kurlanda, în prima chenzină Noembrie, toate sforțările germanilor de a se apropia de Riga au rămas zadarnice; Rușii, cu ajutorul flotei lor și al submarinelor engleze, au împiedicat pe germani să-și aducă întăriri și s'au putut menține între Dvina, Missa și lacul Babit, prelungit în apropierea cursului inferior al râului Aa. Dvina n'a putut fi trecută nicăeri, cu toată puternica desfășurare de artilerie a germanilor.

În zilele de 6 și 7 Noembrie, viguroasele atacuri germane în direcțiunea Dwinsk, la Sud de lacul Sventen, au fost respinse de contra-atacurile rusești cari au reușit să pătrundă în pozițiunile germane, mai ales lângă Illuxt și între lacurile Sventen și Ilsen.

În ziua de 8 Noembrie, rușii, prin contra-atacurile executate în Kurlanda, au reușit să ocupe regiunea Frankendorf și să înainteze spre lacul Babit, iar linia Zallay-Ollay, în regiunea Mittlau, disputată de ruși cu forțe superioare în primele zile ale lunii Noembrie, a silit pe germani a părăsi această linie.

Rușii au atacat în ziua de 10 Noembrie în direcția Kemmern, sprijiniți de flotă, silind trupele germane de aci, a se retrage în ziua de 11 Noembrie, după cum confirmă chiar comunicatul oficial german.

Se pare că pe frontul dela Illustsk la lacul Drisviaty (40 klm.), au germanii 6 divizii de infanterie și două brigade de cavalerie, adică aproximativ 80.000 oameni, cu o puternică artilerie de toate calibrele și, în special, mortierele de 21 cm. și tunurile lungi dela Königsberg, cari au servit și la Kowno.

În primele zile ale atacului dela Dwinsk, germanii au câștigat 13—16 km. de teren, apoi timp de 3 luni, deși luptele au durat cu atacuri și contra-atacuri de ambele

părți, germanii nu au mai putut progresa. La început, trupele germane de aci au fost comandate de generalul Morgen, apoi a fost înlocuit cu Lauenstein.

Ofensiva luată de ruși, la 10 Noembrie, a surprins pe germani, nu numai prin tactica rusă adoptată: apărare activă, — dar și prin abundența de munițiuni.

Se zice că trupele rusești și, în special, artileria rusă, a avut moralul foarte ridicat, când au primit primele obuze, pe care scria: „Comitetul industriei mobilizat, 1915” și când pe lăzi sau în lăzile de munițiuni găseau bilete și inscripții făcute de lucrători: „Nu lăsați fortăreața Dwinsk; noi vă trimitem obuze câte vreți”. „Nu economisiți munițiile”.

Scrierile particulare germane probează că germanii au apreciat mult tirul artileriei ruse și cantitatea de munițiuni de aci.

În ziua de 3 Noembrie, rușii au atacat puternic și în regiunea Pripetului, la Nord de Pinsk, însă nu au reușit.

Între 18—24 Noembrie, efortarea germană în Kurlanda continuă să slăbească. Rușii resping ușor atacurile ce se mai dau pe litoralul dintre lacul Babit și golf.

Germanii n'au putut trece peste Dvina din jos de Dwinsk, cu toate grelele sacrificii de oameni ce au făcut. La Sud-Vest și Vest de oraș, toate contra-atacurile germane au dat greș, pe când rușii, cu o ardoare extremă, își repetă atacurile în liniile inimice și fac numeroși prizonieri. Cele mai violente din aceste atacuri se dau la Sud și la Vest de lacul Sventen ¹⁾.

De altfel, știrile din acest sector sunt foarte reduse. Știrile germane arată oarecari pierderi și declară că aci sunt serioase lupte de partizani, țărani ruși înarmați.

Dela 25—30 Noembrie, în Kurlanda; Mareșalul de Hindenburg continuă a stă mai mult pe loc. Rușii au curățat cu totul limba de pământ îngustă cuprinsă între lacul Babit și golf, și prin care curge râul Aa, cucerind și satul Kemmern.

Între Riga și Mittau, Rușii au luat și ocupat platoul Olay, de unde pot merge spre Mittau; Germanii au evacuat magazinele din acest din urmă oraș. Germanii spun că au retras puțin stânga din cauza terenului extrem de dificil: printre lacurile regiunii dintre Tukku și Mittau.

Dela Dvinsk la Pripet, nici o acțiune importantă. *Decembrie.* În Decembrie, nu s'a produs nici o schimbare. Activitatea beligeranților este foarte marginală, din cauza timpului rău. Germanii execută lucrări

1) Acest lac este format din revărsarea râului Sventa (Sfânta) afluent al Viliei care își trage apele din vreo sută de lacuri mai mici.

de consolidare pe frontul ce ocupă, iar rușii, prin atacuri locale, împiedică această fixare. Canonadele se execută cu intensitate de ambele părți.

Ianuarie. În Ianuarie, în regiunea Riga, Iacobstadt și Dvinsk, rușii dau atacuri locale, căutând a împiedica lucrările pe care le fac germanii, pentru întărirea frontului în vederea trecerei iernei.

B. Operațiunile la Sud de Pripet până la 31 Ianuarie.

După ocuparea cetății Brest-Litowsk, a cărei descriere o vom face mai jos, Germanii, întreprinseseră imediat o altă manevră: Cavaleria generalului Linsingen, care dela Vladimir-Volynsk se duseseră la Nord-Est prin Kovel în direcțiunea Pripet, pentru a amenința centrul rus asupra flancului său stâng, se întoarse brusc spre Sud-Est și toată dreapta austro-germană începuse o manevră generală contra triungiului Voliniei: Dubno, Rovno, Lutsk. Cu alte cuvinte, în loc de o mișcare învăluitoare asupra flancului stâng al centrului rusesc ce era în retragere spre Pinsk, se începea o mișcare tot învăluitoare, dar asupra flancului drept al aripii stângi rusești.

(Expedițiunea trebuia să fie condusă în felul următor: la dreapta, în Galiția, armatele Pflanzer, Bothmer și Böhm Ermolli, care dela luarea Lemberg-ului erau imobilizate pe o linie situată puțin la Est de acest oraș, trebuiau să atace de front, cu fața la Est. La stânga o armată sub ordinele generalului Puhallo, trebuia să opereze o mare rabatere din regiunea lui Vladimir-Volynsk în spre Sud-Est, să întoarcă dreapta inamică și să ia pe la spate triungiul fortificat din Volinia. Un plan destul de mareț, însă pare a fi reușit mai mult din încrederea ce căpătase Austro-Germanii prin înaintările lor continue începute din Mai, decât dintr'un calcul pozitiv bazat pe date reale.

Atacul de front a început la 11 Septembrie și a fost o crudă reducere a realității Austro-Germanilor: Armata Bothmer fu aruncată înapoi printr'un contra-atac, lăsând în zilele de 11 și 12, mulți prizonieri. Mișcarea executată de armata Puhallo a reușit în parte: la 31 August regimentul 59 infanterie austriacă intră în Lutsk și Rușii se retraseră până la jumătatea drumului ce duce dela Rovno la Olyka. Armata Boehm Ermolli mergând la dreapta armatei Puhallo, exact la Est de Lemberg, intră la 1 Septembrie în Brody. Această retragere a dreptei obligă stânga rusă să se retragă și ea, — dela linia râului Strypa pe linia râului Siret, atingând Nistrul la Zaleszczyki. Aceasta era aproximativ, frontul în ziua de 15 Septembrie.

Situația rămase aproape staționară câteva zile. La

stânga Puhallo, înaintând dela Olyka spre Klevan încercă de a forța aci tăetura râului Stubieli și fu respins în ziua de 21 Septemvrie. La centrul stâng, Boehm-Ermolli cu stânga armatei sale înaintă dela Brody în direcția Dubno și cu dreapta înaintă dela Kremenetz și fu oprit pe acest front de tăetura râului Ikwa. La centrul drept, armata Bothmer care plănuia un atac asupra orașului Tarnopol, se lăsa întrecută și surprinsă de Ruși, cari zdrobiră în ziua de 20 Septemvrie eșalonul său din cap, la 25 kilometri Sud de Tarnopol, iar dreapta aceleiași armate eră bătută înaintea localității Trembovka. În aceste două zile (20 și 21 Septemvrie), generalul Bothmer lăsa în mâinile Rușilor 17.000 prizonieri. Singură armata Pflanzer, la dreapta, reușise să treacă Siretul. Dar acest punct nu a fost norocos; un atac de flanc luă vre-o mie de prizonieri Austriacilor, cari trecură înapoi Siretul și se retraseră pe Strypa.

Rușii încercară de a împinge mai departe succesul lor și de a forța linia Strypei, dar armata Pflanzer formă la Sud un flanc defensiv care îi împiedecă de a înaintă.

Mai la Nord, frontul se fixă de asemenea înaintea armatei Boehm-Ermolli, pe o linie care-și avea dreapta la frontieră înaintea localității Novo-Alexinetz și stânga în fața localității Dubno. În fine armata Puhallo eră de asemenea imobilizată pe drumurile ce duc la Rovno; dreapta sa spre Olyka, stânga spre Derajno, punct important în marea tăetură a râului Goryn și care rămase în mâinile Rușilor, după o luptă violentă, în ziua de 29 Septemvrie, în care dâșii făcură 3.000 prizonieri.

În rezumat, la finele lunii Septemvrie, ofensiva germană asupra stângei ruse, începută cu trei luni mai înainte, cu tentativa de învăluire asupra flancului interior al acestei aripi, eră oprită, iar frontul celor patru armate eră fixat astfel: Pflanzer și Bothmer pe Strypa, Boehm-Ermolli pe Ikwa, Puhallo în fața râurilor Stubieli și Goryn.

Aceste operațiuni fac să rămână un gol de peste 100 kilometri între dreapta Mackensen și stânga Puhallo, sau cu alte cuvinte, între Pripet la Nord și Derajno pe Goryn la Sud.

Rușii au încercat la finele lui Septemvrie a profita de acest interval¹⁾ pentru a arunca în el masse de cava-

1) Teritoriul de aci este o mare câmpie mlăștinoasă și păduroasă, pe care o traversează dela Sud la Nord atât o sumă de gropi transversale înaintea frontului cât și afluenții Pripetului; întâlnim astfel, venind dela Est, mai întâi tăieturile făcute de râul Goryn, acele ale râului Styr și ale râului Stochod, apoi ale râului Turia.

lerie și poate de a încercă, înapoia armatei Puhallo, o lovitură asupra orașului Kovel, nod important de căi ferate.

La 28 Septemvrie, cavaleriile sunt în contact către partea inferioară a râului Turia, acolo unde râul se varsă în Pripet. Germanii sunt dați înapoi, dar revenind cu forțe mari, aruncă pe Ruși, la 25 Septemvrie, în tăietura râului Stochod. În aceeași zi, Rușii apar la Gulevitichi, amenințând stânga lui Puhallo printr'o ofensivă puternică. Acesta amenințat de a fi întors, se retrage de pe Stubiell pe Styr, cu vre-o 40 de kilometri. În zilele de 31 Septemvrie și 1 Octomvrie, este bătut pe acest din urmă râu, la Rojichtchi și la Kolki.

Germanii formau atunci o linie aproape Nord-Sud dela Stochod-ul de jos până la Lutzk. La Nord de acest oraș Rușii stăpâneau Styrul la Rejitchi; la Sud ei luară Iaroslavitchi. Germanii încercară de a se degaja printr'o ofensivă, pe care o pronunță la 2 Octomvrie pe frontul Est al orașului, dar nu reușesc, fiind opriți de Ruși cu baioneta. La 5 Octomvrie, însă, au reluat Lutzk după o luptă în care făcură 4.000 de prizonieri.

Austro-Germanii ripostară, ducând întăririle lor mai jos de Styr, la locul unde acest râu face un cot, traversat de linia Kovel-Sarny. Acest cot este aproape limitat de Rafalovka la Nord și Kolki la Sud¹⁾. Ciartorisk ocupă centrul. La 8 Octomvrie se angajează lupte vioelnte și Kolki

1) Cotul acesta are forma unei curbe duble, a unui fel de uvraj deschis spre Nord-Vest și convex spre ruși. Terenul aci este șes acoperit de păduri mlăștinoase, de unde ies coline goale a căror importanță tactică este considerabilă. Prima curbă începe la Sud-Vest la Kolki și se termină la Novo-Sielki; cele două maluri ale râului sunt mărginite de coline. Este numai un singur sat pe malul drept, Kulikovitchi, abordabil numai pe cărări de lemn. Pe malul stâng o șosea și satul Komarovo. Curba a doua începe puțin în aval de Novo-Sielki, la Ciartorisk. Colinele sunt de data aceasta pe malul stâng (Vest) între Ciartorsk și Madvieje. La vreo zece kilometri spre Nord, urmând râul, se văd colinele încetând de a mai fi pe malul stâng și trecând pe cel drept (Est). Pe flancul acestor coline se găsește Rafalovka (malul drept). Diferitele operațiuni ce au loc aci, arată, că obiectivul Rușilor trebuie să fie de a pune stăpânire pe aceste coline de pe malul Vestic și pe colina Nord, între Ciartorisk și Rafalovka. Ele formează cheia poziției. Pentru Germani, din contra, obiectivul este cu totul altul. Tot ceea ce ei pot face la colina dela Nord, este de a interzice accesul Rușilor; dar lor le este foarte greu să debușeze fie prin Rafalovka (o colină de luat dincolo de un fluviu, acoperit el însuși cu mlăștini), fie prin Ciartorisk. Acest lucru l'au încercat de mai multe ori, fără a reuși vreodată. Adevăratul lor punct de sprijin este la dreapta lor, la extremitatea colinei meridionale, la Kolki. Acest sat, situat pe un fel de șosea natu'ală care duce Sud la Karpilovka, este pivotul lor de manevră, fie că ei atacă, fie că rezistă. Aceste condițiuni sunt atât de clar scrise pe teren, în cât ele au determinat aproape toate acțiunile.

este puternic bombardat. La 10 Octomvrie toată partea de Sud este în mâinele Austro-Germanilor. Ei înaintează la Est de Kolki. Au ocupat Ciartorisk și au aruncat pe Ruși pe malul stâng al râului Styr. Linia râului Styr fiind forțată la dreapta lor, Rușii nu mai puteau rezista la Lutzk. Ei evacuară Lutzk la 10 Octomvrie. Frontul se stabilă pe o linie Nord-Sud care, părăsind Styru în fața localității Ciartorisk, suia mai întâi micul râuleț Kormyn, apoi trecea pe dinaintea unui front de mlaștini și atingeă în fine drumul Lutzk-Rovno, la jumătatea drumului între aceste două orașe, la Olyka. Austriacii încercară de a forța linia mlaștinilor la 11 Octomvrie, spre Karpilovka și Silno, dar nu putură să sosească acolo.

În rezumat, tentativa rusă asupra armatei Puhallo eșuase la rândul ei, după cum cu 15 zile mai înainte, dăduse greș tentativa Puhallo asupra dreptei ruse.

La aceeași dată, frontul armatelor Ivanov, dela Pripet la fruntaria română, eră stabilit aproape cam așa: Extrema dreaptă dela Pripet până la Rafalovka compusă din elemente ușoare, eră stabilită înainte de Styr, între acest râu și Stochod; centrul cu dreapta se deslipea de Styr, la cotul acestui râu și se întindea prin Kormyn și mlaștinile dela Silno și Karpilovka până la drumul Lutzk-Rovno, pe care îl bară la înălțimea localității Olyka; iar cu stânga eră pe râul Ikwa între Dubno și Novo-Alexinetz¹⁾; stânga acoperea Tarnopol și îngrămădiă pe Austriaci pe Strypa.

Luptele din Octomvrie au avut loc mai ales la dreapta centrului, în cotul râului Styr, pe linia perpendiculară care duce dela Kovel (înapoi de liniile germane), la Sarny (înapoi liniilor rusești).

În prima chenzină Octomvrie, Germanii respinseră pe Ruși dela Kolki și dela Ciartorisk și împinseră liniile lor până la un râuleț dela N.-S., numit Kormyn, care se varsă în Styr mai jos de Ciartorisk. Rușii trecură la contra-ofensivă și în ziua de 16 trecură râul Styr pe o întindere cuprinsă între Rafalovka, la Nord, (Sobiechtchitor) până în apropiere de Ciartorisk. La jumătatea drumului, între aceste două orașe, atacă colinele dela Medvieje pe la frontul lor dela N.-E., punând stăpânire pe satul Tomny. A

1) S'au bătut cu îndârjire pe acest front, fără mare rezultat; la 31 Septembrie au atacat cu dreapta între Dubno și Kremenetz, Austriacii au contra-atacat mai la Sud asupra stânzei rusești aproape de Vichnevetz. Acest contra-atac se termină cu un mare eșec, Austriacii sosiți la întăriturile rusești, fură aruncați înapoi cu baioneta, luați pe flanc în timpul retragerii, urmăriți în întiturile lor, masacrați și făcuți prizonieri (1 Octombrie). Rușii în urma acestui succes, își împinseră dreapta înainte spre Novo-Alexinetz. O luptă furioasă se angajă împrejurul acestui oraș, care a fost luat și pierdut din nou de mai multe ori.

doua zi ei ocupară Medvieje. După ce progresară astfel la colina dela Nord, atacă cu stânga lor dreapta germană înainte de Kolki, fără a reuși însă să o deslășească de Kormyn.

În ziua de 30 Octomvrie, Rușii reiau atacul dela Nord de Ciartorisk până în jos de Rafalovka și repurtează un succes strălucit. De fiecare parte a localității Ciartorisk ei luară un punct de sprijin pe malul de Vest, Novo-Sielki la stânga, Kozlinitchi la dreapta; înainte de Rafalovka ei luară de asemenea două sate. A doua zi fură opriți la dreapta lor printr'un contra-atac german, având însă succese la stânga lor. Ciartorisk a fost luat în ziua de 1 Oct., iar coloana care intrase la Novo-Sielki, împinsese avangardele ei la o leghe dincolo de fluviu spre Butka și Rudka; cu alte cuvinte, din ziua de 16 dusesese centrul înainte spre Medvidje, iar atacul din ziua de 30 a produs înaintarea celor două aripi.

Germanii, conform tacticei lor de continuă acțiune, nu întârziară mult cu contra-atacurile: La 2 Noemvrie contra-atacurile lor au fost mai violente la dreapta către Kolki; iar la 7 Noemvrie între Medvidje și Kolki. Timp de o lună de zile și-au disputat și unii și alții cu îndârjire extremă și succes oscilator, frontul de 50 kilometri care se întinde între Rafalovka și Kolki. În fine, la 30 Noemvrie, Germanii reușiseră să reia Ciartorisk.

În timp ce pe Styr duceau contra armatei Linsingen acea bătălie de două luni, care în Octomvrie îi împinse înainte de Ciartorisk și în Noemvrie îi aduse înapoi de acest oraș, iată ce se petrecea mai la Sud pe fronturile armatelor Puhallo, Boehm-Ermolli, Bothmer și Pflanzler, adică pe fronturile armatelor care luaseră parte la mișcarea inițială contra stângei ruse în luna Septemvrie.

În prima chenzină Octomvrie, armata Puhallo, stăpână pe Lutsk, înaintă în direcția Rovno (Est) până la Olyka și în direcțiunea Dubno (Sud-Est), până la jumătatea drumului între aceste două orașe. Armata Boehm-Ermolli îi urmă la Sud, cu stânga ei pe drumul dela Brody la Dubno, spre locul unde ea atinge Ikwa, la Verba, cu dreapta la fruntaria galițiană la Novo-Alexinetz. Apoi veniă armata Bothmer, având stânga ei pe drumul dela Lemberg la Tarnopol, puțin mai înainte de Strypa, la Ezerna, în timp ce ea apăra cu centrul și cu dreapta, linia Strypei. În fine armata Bothmer stăpâniă linia Strypei de jos până la Nistru și intervalul între Nistru și Prut.

La 20 Octomvrie, Rușii porniră un atac de ansamblu: pe drumul Lutsk-Dubno, bătură dreapta Puhallo luându-i 1500 prizonieri; pe malul Vest al râului Ikwa luară din mâna armatei Boehm satul Sapanow la Nord-Vest de Kremenetz; pe Strypa luară din stăpânirea armatei Both-

mer una din trecerile peste râu, satul Semikovce; în fine atacară armata Pflanzler la Est de Buczacz.

Bătălia se continuă în zilele următoare. La 21 Octombrie, dreapta Boehm-Ermolli este bătută la rândul ei în regiunea Novo-Alexinetz și pierde mai mult de 1200 prizonieri. În fine în zilele de 23 și 24 pe frontul Strypa, Rușii repurtară un mar succes. La 14 km. Sud de Semikovce, într'o pozițiune analoagă, adică acolo unde apropiindu-se doi pinteni fac trecerea ușoară, se găsește satul Hajvoronka. Satul este pe malul Vest; dar înălțimile de pe malul Est, cu fața spre Ruși fuseră puternic întărite. Ele fură luate, râul fu trecut pe un pod de fier, satul fu ocupat și cavaleria rusă începă a se răspândi pe malul occidental al râului Strypa. S'au făcut 2000 de prizonieri. Primejdia eră foarte mare pentru Austro-Germani, cari aduseră în grabă întăriri și încercară de a relua Hajvoronka. În ziua de 28 în special, acoperiră pozițiunile rusești cu un „Trommelfeuer” care dură o oră și jumătate și care fu urmat de mai multe asalturi, toate respinse.

Acțiunea dela Hajvoronka s'a desfășurat la locul joncțiunii armatelor Pflanzler și Bothmer. În ziua de 3 Noembrie, lupta reîncepă la extremitatea aripei drepte a armatei Boehm-Ermolli spre Novo-Alexinetz. Un strălucit atac rus luă o parte din pozițiunile dușmane și făcū 7000 de prizonieri. Comunicatul rus dela 25, revenind asupra acestei chestiuni, declară că pierderile inamicului erau enorme. Chiar în aceeași zi, Austriacii dădură trei contra-atacuri, puțin mai la Nord de Novo-Alexinetz, dar au fost respinși.

La 12 Noembrie lupta reîncepe pe Strypa. Armata Pflanzler ia ofensiva între Buczacz și confluentul Nistrului, pe frontul Trijbuchowce-Latacz, însă este ținută pe loc, iar Rușii reiau ofensiva la Nord. Satul Semikovce care fusese pierdut, este reluat; trec lacul Iskow și la 14 Noembrie ocupă și satul Rakowice, la o mică distanță spre Sud, pe malul Vest, făcând în aceste două zile 3500 prizonieri. Ca și la bătălia dela Hajvoronka, inamicul dădū contra-atacuri îndârjite, însă fără succes — mai ales asupra flancului Sud al Rușilor, care trecură Strypa și cari ocupând un pinte înaintat spre acest râu, la Sosnov, pūteau să ia pe Germani pe la spate. Acesta este ultimul din marile atacuri rusești din 1915. În luna Decembrie se semnalează hărțuiele pe tot frontul luptelor precedente și atacuri austro-germane repede reprimate.

Situațiunea spre Crăciunul anului 1915, la aripa stângă a frontului rusesc eră: Extrema stângă dela Novoselitz pe Prut (fruntaria română) la Oknă pe Istru; de acolo ridicându-se spre Nord, linia de luptă trece la Tlusta (între Siret și Strypa, la Ezerna (la N.E. de Tarnopol între

acest oraș și Zborov), la Novo-Alexinetz, Novo-Potchaiev, Verba (pe linia Brody-Dubno), Mlynov (între Lutsk și Dubno), Olyka (între Lutsk și Rovno), Silno, în fine Komonovo și Medvieje în cotul râului Styr.

În aceste condițiuni Rușii aveau să angajeze marea ofensivă dela finele anului, asupra frontului ce acoperă Cernăuții și Rarancea.

Iată cum se prezintă acest front:

Orașul este pe malul de Sud al Prutului; înaintea orașului, mergând spre liniile rusești, găsim mai întâi valea largă în care, în amont și în aval, rătașește râul Prut. Chiar în fața Cernăuțului această vale este strânsă de un pînten, care formează un punct de trecere. Datorită acestei treceri, orașul este stabilit aci. Pe celălalt mal se află Sadagura; cine stăpânește Sadagura stăpânește și Cernăuțul instalat în șpalier sub ochii Sadagurei. Dincolo de Sadagura terenul se prezintă sub forma unui vast platou ondulat, mare de aproape 300 metri, care continuând drumul nostru spre Ruși, dă într'o tăetură, aceia a râului Heiken. Această tăetură este limitată la stînga de înalțimi păduroase, la dreapta de Prut, în care se varsă. Înainte de această tăetură pe malul stîng, (Est) sunt stabiliți Austriacii. Poziția este foarte puternică. Ea nu poate fi întoarsă nici pe la dreapta nici pe la stînga. Înaintea ei terenul se scoboară în glaciș și oferă apărătorului un bun câmp de tragere. Trei mari târguri jalonează linia: Toporăuți, la Nord, Rarancea la centru, și Boian la Sud.

Nu se poate ști considerațiunile cari au făcut pe Ruși să aleagă acest front de atac extrem de greu, mai ales că Germanii adusesese aici o parte din diviziile venite din Serbia, amenințând astfel flîncul stîng al pozițiunilor rusești înaintea râului Strypa. Pentru a executa acest atac greu, trebuia mai întâi a degaja flîncul stîng rusec de amenințarea care îi venia dela Sud și pentru aceasta trebuia să ia ofensiva în această direcție și în sectorul fluviului Nistru spre Zaleszczyki care a fost atacat în ziua de 27, și în sectorul Cernăuțului.

Atacul din ziua de 9 Ianuarie pe tot frontul dela Nord de Toporăuți până la Prut a fost preparat de o acțiune de artilerie extrem de puternică, trăgându-se rafale cu piesele cele mari. După această preparație au urmat cinci atacuri de infanterie și apoi un al șaselea executat cu masse adânci de trupe 15 sau 16 rânduri, destinate pentru un efect de izbire.

La 10 Ianuarie, atacul reîncepù pe acest front, urmînd aceleași metode și odată cu acțiunea pe frontul Cernăuțului și acțiunea pe râul Strypa.

Rezultatul acestor atacuri nu se cunoaște exact, totuș din confruntarea comunicatelor date de ambele părți, re-

iese că Austriacii s'au retras pe pozițiunile principale de rezistență aflate aproximativ la jumătatea drumului între Siret și Strypa.

A doua zi, la 12 Ianuarie, acțiunea se întinde nu numai pe frontul basarabean și pe frontul râului Strypa, dar și pe frontul râului Styr, unde se semnaleză mai multe atacuri.

La 12 Ianuarie, atacul rus a fost violent, mai ales pe fronturile dela Styr și dela Strypa, cu acalmie pe frontul basarabean. Dar atacul reîncepă cu putere pe acest front în noaptea de 12—13 Ianuarie. Două asalturi avură loc noaptea și două dimineața; un al cincilea la ora unu după amiază la aripa dreaptă aproape de Toporăuți se transformă într'o luptă furioasă corp la corp; cu două ore mai târziu, în acelaș punct, avu loc un al șaselea atac executat de șase regimente rusești. Rușii au atacat din cele două părți ale localității Burkanow, sat care formează extremitatea de Sud a pozițiunilor armatei Bothmer la joncțiunea ei cu armata Pflanzer. Comunicatul din Petrograd anunță că inamicul, scos din pozițiune, s'a retras pe o nouă linie. În fine atacuri rusești se semnaleză pe Ikwa și pe Kormyn. La Styr, atacurile austriace sunt respinse de către Ruși la Nord de Ciartorisk.

La 15 Ianuarie, lupta are aproape aceeași fizionomie. La dreapta pe Styr, Austriacii contra-atacă, ca și în ajun, pentru a relua pozițiunile câștigate de Ruși în ziua de 12 Decembrie la Nord de Ciartorisk, pe colinele dela Medvedje; la centru, Austriacii contra-atacă pe Strypa pentru a relua pozițiunile câștigate de Ruși la 13 Ianuarie; la Sud, în sectorul Basarabiei, Rușii continuă atacurile lor din ajun asupra localității Toporăuți, câștigă teren și fac prizonieri.

În ziua de 16, Rușii înaintează pe toată linia. Pe Styr, dau înapoi cu dreapta lor pe Austriacii cari erau într'o pădure aproape de calea ferată. Pe Strypa iau o parte din tranșeele inamice dinaintea localității Bielowince, just la jumătatea drumului între Burkanow la Nord și Buczacz la Sud.

În ziua de 17, tot pe frontul Basarabiei, se urmează lupte cu furie; de data aceasta Rușii cari au mișcat înainte dreapta lor spre Toporăuți, înaintează de asemenea și cu centrul; după datele austriace, acest centru se găsește la fruntaria Basarabiei adică la aproape 6 km. la Est de Rărancea spre Rekitna. Unitățile austriace care apără frontul, regimente din Croația și Ungaria de Sud, contra-atacă pentru a relua terenul pierdut. Pe restul frontului nu se petrece nimic important; pe Strypa Rușii întăresc pozițiunile câștigate între Burkanow și Buczacz și protejă aripa lor stângă prin acțiuni de detașiu pe Strypa la Sud

de Buczacz (Iaslowice) pe Nistru, spre Uscieczko. Este de ajuns a privi o hartă, pentru a vedea că Rușii nu pot materialmente să ia ofensiva prin sectorul de 24 km. care separă aceste două puncte; ei au înaintea lor două fluvii înfundate între maluri păduroase și admitând că ar forță trecerea, ar cădea imediat sub focurile de flanc. În realitate, acest sector ținut de Austriaci la Nord-Est de cele două fluvii printr'o linie Iaslowice-Chmielova-Uscieczko, este o amenințare perpetuă asupra flancului stâng al Rușilor cari operează pe Strypa.

În ziua de 18 Ianuarie, liniștea este aproape completă pe tot frontul Bașarabiei. În sectorul Styr, Rușii iau cimitirul la Nord de Ciartorisk și a doua zi iau orașul, apoi înaintează doi km., la Vest spre coline. Calmul continuă pe Strypa. Pe frontul basarabeian, un contra-atac este respins.

La 20 Ianuarie, Rușii reiau ofensiva pe frontul Strypa, sub protecția unei cețe dese, în această regiune, între Burkanow la Nord și Buczacz la Sud, care este punctul atacurilor lor și după cum mărturisesc Austriacii ei pătrunseră nu numai în tranșeele inamice, dar chiar până la bateriile de artilerie. Aci s'a angajat o luptă corp la corp susținută de regimentele 16 și 24 de Honvezi, și 57 infanterie compus din galișieni. Pe o lungime de 30 km., Asturiacii trec înapoi Strypa în dezordine. Se zice că jumătate dintr'o divizie s'a înecat. Pe celelalte două fronturi, ca totdeauna, după progresele rusești, Austriacii încearcă de a lua prin contra-atacuri terenul pierdut. Pe Styr, ei nu izbutesc a recăpăta Ciartorisk; între Toporăuși și Rarancea, lupte crâncene, progrese rusești, contra-atacuri inamice.

Din ziua de 21, Austriacii au reînnoit zadarnicele lor încercări asupra Ciartoriskului. Celelalte fronturi par a fi fost calme. La 22 și 23 afară de un atac nereușit fa Toporăuși, în ziua de 22, nu mai avem nimic de semnalat.

În noaptea de 23 spre 24 aliații au atacat pe un front larg, în masse, însă numai asupra unor puncte determinate, pentru a rupe frontul.

Patru din acest fel de atacuri violente, cu formațiuni strânse, au avut loc dela ora 11 noaptea până la ora 6 dimineața la picioarele colinei păduroase la Est de Rarancea. Aceste păduri încoronează extremitatea de Vest a glaciului unde trebuiau să se ridice Rușii venind dela Est și care bate direct Rarancea.

Acțiunea întreruptă în ziua de 24, dimineața, a reînceput la amiază printr'o preparație cu artilerie urmată la ora 3 de șase atacuri de infanterie consecutive, ultimul producându-se în coloane adânci la ora 10 noaptea. Austriacii semnaleză că au luat parte la acțiune din trupele

lor regim. 93 din Moravia și regimentele 30 și 37 de Honvezi. Bătălia a durat încă până la 27 după care s'a produs o acalmie.

C. Operațiunile de pe întreg teatrul de operațiuni dela 1 Februarie la 1 Maiu 1916.

Schița K.

Februarie. Timpul rău și pregătirile care se fac de beligeranți în vederea operațiunilor plănuite, au mărginit acțiunile în prima chenzină Februarie numai la câteva întreprinderi limitate și necesitate mai mult de nevoile tactice, impuse de configurația terenului. Câteva recunoașteri au avut loc în sectoarele Riga, Illuxt și Ciartorisk.

În regiunea Riga s'au executat canonade mai cu deosebire de către artileria grea. De asemenea și în regiunea Dwinsk, au fost bombardări violente și mici atacuri date de către detașamentele de infanterie. Rușii au reușit a ocupa localitatea Karburow.

În Galiția, în regiunea dela N.V. de Tarnopol, Austro-Germanii au dezvoltat o acțiune de artilerie mai intensă, cu tunurile de calibru mare. În schimb Rușii au atacat necontenit pe Strypa, reușind a înainta spre îmbucătura acestui râu cu Nistrul. Astfel la Nord-Vest de Zalescziki, ei au ocupat Uzieczko trecând pe malul vestic al Nistrului.

Martie și Aprilie. În primele zile se semnalează bombardări în regiunea Riga, Dwinsk, pe Styr și Nistru și mici corectări de fronturi pe ici colea.

La începutul chenzinei 2-a Martie Rușii au ocupat câteva tranșee germane la Sud-Vest de lacul Balut. Pe restul frontului acalmie.

În cursul chenzinei viitoare însă Rușii continuă ofensiva lor lărgind frontul mai la Sud și S.E. de Riga, la Friedrichstadt, la V. și S.V. de Iacobstadt, în jos de Dwinsk, în sus de Wundsy și între lacurile Narocz și Wisniew. Cel mai violent atac rus a fost în regiunea dela Nord-Vest de Portavy.

În acest timp se remarcă oarecare activitate pe frontul rusesc caracterizată prin următoarele acțiuni importante: au ocupat localitatea Velicoe-Selo în direcția localității Twerétsch, la Sud de lacul Driswiaty pentru a corecta frontul; iar la Sud de lacul Narocz, Rușii au ocupat localitatea Zanarocz și tranșeele dela liziera satului Petrovliany. Prin aceste ocupări Rușii au reușit a-și fixa linia dintre cele două lacuri pe un teren mai ridicat.

Un alt fapt important a fost cucerirea de către Ruși a două păduri din regiunea situată la Vest de Iacobstadt,

interpunându-se între armata generalului v. Below și a generalului Scholtz. Ruperea acestui front s'a făcut cu destul de multe pierderi pentru Ruși. Germanii voind să

atenueze consecințele rupturii frontului, au atacat cu putere Mirciuny situat la o distanță de 40 verste de Dwinsk; acest atac a fost însă respins de artileria rusă.

Totodată ofensiva aceasta i-a adus pe Ruși la 60

verste aproape de Swienciany, fapt foarte important prin aceea că amenință linia ferată ce leagă Dwinsk cu Vilna.

În urma atacurilor rusești în sectorul Riga—lacul Wisznevscoe, Germanii încercară prin contra-atacuri înversunate, să recupe pozițiunile căzute în ultimele zile în mâna Rușilor; aceste contra-atacuri au rămas însă infructuoase până acum.

Deși trupele rusești înaintează încă în sectorul de mai sus, și mai ales în locul unde au pătruns în frontul german, în regiunea Iacobstadt, totuș greutatea vremii mărindu-se tot mai mult, prin desghețul ce a început prin aceste părți, această ofensivă și-a mai încetinit avântul cu care pornise. Desghețurile și marile revărsări de fluvii cari au început în această regiune, constituiesc o enormă piedică pentru ofensiva rusă, care este nevoită a se desfășura printre lacuri și terenuri mlăștinoase; cu toate acestea, operațiunile se urmează.

Pe frontul galițian în prima chenzină Martie, Rușii au ocupat localitatea Uszciesco, tranșeele corespunzătoare acestei localități de pe malul drept al Nistrului, cât și capul de pod dela Mihaiceze pe Nistru. În a doua chenzină Martie Rușii au ocupat localitatea Latoč și Khmelewka.

În cursul lunii Aprilie, din cauza desghețurilor, a ploilor și a creșterii apelor, nu au avut loc operațiuni mari și de efect, mărginindu-se la bombardări și ciocniri mici de interes cu totul local. Germanii au încercat deseori să ocupe terenul și pădurile din regiunea dela Vest de Iacobstadt, dar nu au reușit. Afară de aceasta, bombardări mai puternice au fost în regiunile Dwinsk și Nistru, adică la extremitățile frontului.

Tot în acest timp Rușii au pus stăpânire pe două coline în regiunea Dunaburg la S.-V. de Gărbunovka și înaintară cu câțiva km. la Sud de Olyka. În urmă ei au izbutit să ocupe satul Kroniakovo din regiunea Rowno-Kovel și Mlynov în sectorul Dubno. În pozițiunile austriace din regiunea râului Strypa. Rușii au cucerit înălțimea Popow.

Ca răspuns la aceste acțiuni, Germanii au întreprins la rândul lor o contra-ofensivă în sectorul Sud de lacul Narčez, și au izbutit să ia din stăpânirea Rușilor pozițiunile între Stenhrocze și Glastokowce. Acțiunea Germanilor, s'a continuat, împingând linia lor până la satele Tachowezi și Samarocca.

Starea actuală a armatei ruse.¹⁾

Astăzi toate companiile au fost urcate la câte 300 oa-

1) Reprodus din ziarul „Epoca”, care l'a tradus din „Stampa”.

meni, bine armați, bine echipați. De fiecare companie s'a adăugat un al cincilea pluton nou, numit „plutonul granatierilor”, fără puști, înarmați numai cu baioneta și cu granate de mână. Puștile străine au fost eliminate treptat din rândurile trupelor de prima linie, așa că toate cele cinci armate (prima, a doua, a treia, a patra și a cincea) înșirate pe frontul german, dela Riga la Pinsk, sunt azi înarmate cu puști rusești, de un model nou.

Numai trupele atașate serviciilor legitice mai au puști străine și anume: puști austriace, pe frontul sud-vest; franceze, foarte moderne și sosite de curând, pe frontul central al armatei a treia; japoneze și mexicane pe frontul de nord.

Nu s'a putut spori cu prea mult numărul pieselor de artilerie grea. În schimb s'a făcut acest lucru la mitraliere. Fiecare regiment are astăzi opt mitraliere, sistem american foarte modern „Kolt”.

Problema munițiilor de artilerie în care până acum Rusia eră absolut inferioară Germaniei, pare pe cale de rezolvare. Toate depozitele de muniții de pe front sunt fixate, încât pe alocurea se refuză primirea de noi transporturi. În acelaș timp, înapoia liniilor se organizează numeroase centre de reprovizionare.

Multe mai sunt de făcut în această privință, întrucât Germanii dispun de 20—25 de mitraliere de fiecare regiment. Străduința pe care o depun Rușii nu lasă nici o îndoială, ca maximum de desăvârșire cu puțință va fi atins.

Fiecare corp a fost înzestrat cu 80 de lansatoare de bombe, și cu o mare cantitate de granate de mână. S'a început apoi, după pilda germană, fabricarea gazeilor asfixiante, cari au și fost experimentate cu succes pe frontul de nord.

Unitățile de luptă au fost sporite. Cu toate pierderile suferite de Rusia în optsprezece luni de războiu, noi corpuri de armată au fost create.

Intrată în războiu cu 35 de corpuri, Rusia are astăzi aproximativ 80, — printre cari 45 de armată regulată, 2 turketan, 5 caucaesizene, 4 siberiene, 1 de grăniceri, 2 de gardă și încă câteva corpuri mixte și de cavalerie. Asta înseamnă că Rusia și-a dublat forțele de oameni.

De notat e și dezvoltarea care s'a dat infanteriei.

La începutul războiului, armata rusă număra 52 de divizii de infanterie, cu regimente de câte 4 batalioane, 12 divizii de infanterie siberiană, 5 divizii de „strioki” (vânători) cu regimente de vânători finlandezi, 8 regimente turkestanice, 3 divizii de infanterie de gardă, 1 divizie de vânători de gardă, cu câte 2 batalioane de regimente, și încă 20 batalioane de vânători caucazieni.

Astăzi s'a și constituit a 127-a divizie de infanterie.

Toate regimentele de vânători cari erau formate cu câte două batalioane, au primit un al treilea; s'au creat 3 noi divizii de infanterie siberiană. Ceva mai mult, corpul de gardă al finanțelor a fost transformat în speciale diviziuni de frontieră, dintre cari trei se și găesc în activitate, iar altele în formație.

Rezervele, cari sunt instruite în interiorul țării trec de două milioane de oameni.

Fiecare divizie de infanterie mai are apoi de anexă o brigadă de artilerie, constituită dintr'un complex de 6 baterii de câmp de 75. Fiecare corp de armată va fi înzestrat cu încă 3 baterii de artilerie grea, fiecare de câte 6 piese.

O altă îmbunătățire e în constituirea de grupuri de automobile blindate. La începutul războiului aproape nici nu existau, astăzi se poate spune că ele sunt din belșug. Noua armă a fost în mare parte organizată de soldații belgieni, sosiți anul trecut împreună cu ofițerii lor la Arhangelsk precum și din engleze tot așa formate. Sunt azi 10 plutoane de automobile, armate cu câte 3 sau 2 mitraliere și un tun.

Reforme generale, de care nu este acum momentul să se vorbească în amănunt, au fost introduse în dizlocarea trupelor de rezervă, înapoia frontului, în jurul nodurilor de comunicație dintre corpuri și comandamentul general.

Cu chipul acesta, rezervele pot fi azi trimise cu mai multă elasticitate, în orice punct unde se va simți nevoie.

Pe de altă parte, grija cercurilor superioare de a nu trece cu vederea nimic din cele trebuitoare armatei și hotărîrea de a lua grabnice și energice măsuri de îndreptare în orice chestiune priyitoare la armată, care ar lăsa de dorit, a făcut ca moralul trupelor, destul de viguros și până aci, să fie și mai întărit.

Conștiința primejdiei care amenință pământul patriei, pătrunde tot mai adânc în masele poporului rus, care pe front sau la vatră, nu mai vede astăzi altă datorie mai sfântă decât aceea de a învinge.

Observațiuni și învățăminte

1) Cetatea Novo-Georgiewsk a îndeplinit perfect de bine rolul ce i s'a încredințat: A rezistă cât mai mult timp pentru a susține retragerea armatelor din fața Varșoviei. Misiunea aceasta a îndeplinit-o în mod glorios și a făcut cinste apărătorilor ei și armatei rusești.

Despre cetatea Ossovetz, se poate spune acelaș lucru.

2) Pierderea cetății Kovno, a constituit pentru Ruși un dezavantaj mult mai mare decât pierderea cetăților Ivanogrod, Varșovia și Novo-Georgiewsk. Acestea devenise puncte geografice care nu mai compromiteau manevrele Rușilor, din momentul ce armatele lor erau retrase; pe când cetatea Kovno, fiind situată pe flancul drept și în imediată apropiere a ultimelor linii de apărare rusești, prin rezistența ei îngreună înaintarea Germanilor, menține neatinse comunicațiile din urmă ale Rușilor și acopereă Vilna, marele centru al Lituaniei. Afară de aceasta, acopereă calea ferată centrală ce duceă la Petrograd. Pentru aceste motive, Germanii au hotărât luarea cetății Kovno și au făcut sacrificii enorme de trupe pentru a-și realiza hotărârea.

* * *

3) Incetineala operațiunilor austro-germane în timpul iernei 1915—1916 nu se datorește numai faptului că trupele erau istovite, că efectivele erau reduse și că Rușii începuse a se reculege, dar și faptul că Rușii au distrus în retragerea lor, toate satele, așa că trupele inimice erau nevoite să bivuacheze sub cerul liber, ceea ce a mărit mult oboseala lor și greutatea de aprovizionare.

* * *

4) Sunt critici militari cari fac o asemănare între bătăliile din Curlanda și între cele din Flandra. Rușii au refăcut trupele și au rezistat întocmai precum Englezii și Belgianii au refăcut și rezistat în Flandra. Natura terenului, a apelor și a lacurilor, apropierea mării și sprijinul naval dat aci în Curlanda precum a fost dat și în Canalul Mănecei, fac ca aceste bătălii să se asemene.

* * *

5) Luptele pe Styr din lunile Septemvrie, Octomvrie și Noemvrie au fost îndârjite și li s'au dat mai multă importanță, pentru motivele următoare:

Răul Styr este tăiat pe malul vestic de importanta linie ferată Kovel-Sarny. Venind dela Kovel ea trece fluviul la gara Ciartorisk, situată la Nord de localitatea cu acelaș nume, și merge spre Sarny.

Stăpânirea acestei comunicațiuni prezintă importanță pentru ambii beligeranți: Dacă germanii ajung la Sarny, ating acolo marea arteră de comunicație dela Rovno la Vilna, pe care o ocupă numai în pozițiunea nordică dela Vilna, la Baranovici. Prin această înaintare, austro-germanii evită Pynsk la stânga lor, unde frontul prezintă un intrând, și încă poate amenința Kovno pe la dreapta

lor, atacându-l odată cu trupele dela Sud pentru a-l cuceri și a stăpâni astfel întregul triunghiul Volhynian.

6) Un succes rus la Nord și Sud de Pripet cu scopul de a strânge și învălui eșindul dela Pinsk, ar fi avut o influență mare asupra mersului general al operațiilor pe teatrul estic.

Dela început, atât în sectorul central comandat de generalul Everth, cât și în sectorul meridional comandat de generalul Ivanov, rușii au avut oarecare succese, a căror importanță a fost de ajuns a influența mersul operațiilor ulterioare, căci a forțat pe germani a aduce trupe dela Nord, slăbind frontul în acea parte.

În cursul lunii Septembrie, când era evident că ofensiva germană în Rusia fusese oprită, și când ca o urmare a acestui lucru începuseră preparativele expediției în Serbia, germanii au retras 14 divizii — mai mult de 200.000 oameni — de pe centrul frontului oriental. Dacă examinăm acum acest centru slăbit și care înaintază în unghiul spre Pynsk, vedem că la Nord germanii s'au retras între Styr și Stochod. Desigur că cel mai natural mod de acțiune pentru ruși ar fi fost să strângă acest eșind al frontului german, pela cele două laturi, să le împingă și să le rupă și dacă se poate să învăluiească tot eșindul.

Pare că rușii ar fi urmărit un asemenea plan: au atacat la 100 kilometri spre Nord în direcția Baranovisk și la 100 kilometri spre Sud la Ciartorisk, și au avut succese destul de evidente în ambele sectoare. La Nord, plecând dela frontul Deniskozitchi-Nesuyn, unde au ajuns la Tschara, pe care au trecut-o, amenințând de aproape Baranovisk. La Sud au atacat colul râului Styr, dela Kolki la Rafalovka, aruncând în pădure o parte din arkmata Puhallo. Germanii s'au întărit și au contra-atacat, dar în acest timp rușii au atacat într'un sector mai meridional, pe colinele dela Novo-Alexinetz.

Baranovisk (obiectivul la Nord de Pinsk) și Kovel (obiectivul la Sud), sunt pe transversala dinapoia armatelor germane; și unul și altul sunt noduri importante de căi ferate. Dacă aceste două puncte ar fi fost amenințate de aproape, tot centrul german s'ar fi găsit într'o situațiune foarte grea. Este lămurit însă, că asemenea manevre nu se puteau executa de către armata rusă în acel timp, din cauza multiplelor ei lipsuri, deși comandamentul și soldații au dat probele necesare pentru garantarea unor astfel de manevre.

7) Relativ la modul de retragere al rușilor din vara și toamna anului 1915, relativ la modul cum au scăpat de încercuire, și relativ la rezultatul ce trebuia să aducă această retragere, reproducem din „Le Pays de France” următoarele:

„Când în epoca noastră, în 1915, studiem campania militară întreprinsă acum un secol (în 1812) și când citim însemnările din admirabila lucrare a lui Thiers, rămânem mirați când găsim la Ruși aceleași mijloace de apărare, aceleași proceduri de retragere ale armatelor lor spre interiorul țării.

„Rămânem foarte tulburați la citirea enormelor scăderi de efective și pierderi de tot felul pe cari le-a avut de suferit armata lui Napoleon în marșul ei de înaintare, în mijlocul ținuturilor deșerte.

Aceste cugetări constituiesc pentru noi, în acest moment, chezașa unei speranțe de izbândă, gândind că înaintarea armatelor germane în interiorul imensei Rusii va aduce cu sine, ca în 1812, începutul înfrângerii și distrugerea armatelor cutropitoare.

În arma războiului ruso-japonez, ilustrul general Nogi, a și proclamat această maximă: „Victoria va aparține de aci înainte acelei armate, care va ști să suporte cel mai îndelungat suferințele și lipsurile”.

Locotenent-Colonel Rousset repetă cuvântul generalului japonez și îl aplică în actualul război:

„Victoria finală aparține, fără îndoială, nu aceluia care va deține cele mai multe orașe și teritorii, ci aceluia care va fi ținut piept mai îndelungă vreme. În acest război atât de nou prin procedeele sale, prin metodele și mijloacele întrebuițate, victoria a devenit o simplă chestiune de perseverență”.

Aceste reflecțiuni nu puteau fi decât agreabile spre a aminti, în momentul când Rușii își executau mișcarea lor de retragere luptând cu tenacitate, o siguranță și o constanță într-adevăr remarcabile. Nici o singură zi, de când s'a început ofensiva generală austro-germană, ei nu au disperat. Obligați la retragere sub presiunea formidabilă a armatelor admirabil întrebuițate, Rușii s'au retras pe vasele lor întinsuri, disputând pas cu pas terenul, și dând lupte atât de ucigătoare, încât învingătorii înșiși rămâneau impresionați în fața hecatombelor uriașe pe care au trebuit să le sacrifice spre a-l face pe inamic să dea înapoi.

După evacuarea cetății Brest-Litovsk (25 August), armata rusă, care până aci, sprijinindu-și aripa sa stângă pe cetate, a făcut o mișcare circulară bazată pe stânga și a adus centrul și dreapta, înapoi, spre Bielostok-Bielsk,

— marea pădure dela Bielovieja, — își modifică tactica. Nu va mai fi aripa dreaptă aripa de retragere.

Câmpul retranșat dela Brest-Litovsk și-a jucat de altfel rolul; el a permis armatelor ruse dela Sud, de a se menține solid pe linia Bugului, în timpul întregii durate de evacuarea trupelor aflate pe pozițiile întărite dela Varșovia. Acum, aripa stângă ar fi compromisă și prea înaintată. Printr'o mișcare inversă celei precedente, aceeași aripă stângă va deveni mișcătoare, și învârtindu-se împrejurul aripei drepte, armatele ruse din dreapta, sprijinindu-se pe Bieloslök și pe râul Narev, își vor retrage trupele lor de pe frontul Bugului, cu începere dela 26—27 August.

Acoperite de marea pădure dela Bielovieja, ele vor da repede îndărăt, și la 1 Septembrie vedem deja linia rusă formându-se spre Prujany la Nord de canalul imperial al Pripetului.

Aripa stângă s'a susstras astfel mișcării de învăluire urmărită de Mackensen, iar corpurile armatelor lui von Arz, cari se răspândesc pe drumul ce duce dela Brest la Kobrin, nu pot decât să urmărească de aproape puternicile arier-garde ruse, cari le dispută terenul pas cu pas.

Astfel, prin mișcările alternative de retragere ale celor două aripi, marea armată rusă din centru și-a părăsit pozițiile de pe Vistula și a scăpat de orice încercuire.

* * *

8) Orașele Riga și Dvinsk, despărțite printr'un interval de 200 kilometri, sunt două noduri de căi ferate a căror pierdere ar fi fost simțitoare pentru ruși, iar germanilor le-ar fi adus mult avantaj strategic. Așa se și explică atacurile îndărjite ale lor și rezistența ce au pus rușii aci. Intre alte cauze cari au făcut că germanii nu au putut lua aceste două puncte (obiective geografice), de sigur într'o largă măsură a contribuit și faptul că multe trupe de aci au fost trimise în Serbia și pe frontul de Vest.

Ocuparea Rigei ar fi permis germanilor, pe de o parte, înnoarea și dominarea cursului Dvinei inferioare, iar pe de altă parte stabilirea unei baze în golful Riga, unde îndată ce și-ar stabili o bază, le-ar fi foarte înlesnite operațiile ulterioare. Ocuparea Dvinsk-ului ar fi pus pe germani în posesia unui mare punct de sprijin pe Dvina, ceea ce le-ar fi înlesnit stăpânirea completă a râului.

* * *

9) Relativ la ofensiva rusă dela începutul anului 1916 ziarele rusești spun:

„Ofensiva rusă din Bucovina și din Galiția nu trebuia și nu putea să aibă caracterul unei sfortări hotărâtoare. Momentul nu venise.

„Rușii n'au terminat pregătirile lor în vederea viitoareii presiuni, căci au avut mult de lucru cu împlinirea lacunelor de odinioară. Acum au ridicat armate noi, au turnat tunuri, au fabricat sau au cumpărat arme. În uzinele lor se lucrează cu activitate, din afară le vin ajutoarele din partea aliaților, a tuturor aliaților și a furnizorilor americani.

„Intr'un viitor apropiat vor fi în posesia, de astă dată a tuturor mijloacelor lor. În acel moment se va deslănțul cu adevărat acțiunea Rusiei, atunci ea își va da examenul”.

Din descrierea operațiunilor dela August 1915 la Mai 191, se poate observa că germanii cu toate atacurile eroice parțiale date pe diferite puncte ale frontului rusesc, nu mai pot avea succese ca cele pe cari le-au avut din Mai până în August; ceea ce înseamnă că rușii au putut să se refacă atât ca trupe cât și ca munițiuni pentru a rezista până ce vor face alte pregătiri, fie diplomatice, fie militare. Rezistența depusă de ruși pe frontul Dvinei și în special în jurul orașelor Riga și Dvinsk, pe cari germanii țineau să le ocupe, precum și ofensiva încercată în regiunile dela Sud de Pripet, dovedesc că rușii au început pregătiri serioase chiar din Septembrie 1915 și că s'a apropiat momentul pentru a-și da proba pe care ei înșiși o anunță în rândurile de mai sus.

10) Iată observațiile sumare făcute de generalul Lacroix relative la retragerea rușilor din Mai și August 1915:

Bătălia aceasta din Polonia care se urmează de luni de zile, arată într'adevăr rolul important pe care-l joacă artileria și munițiile în războiul actual și sfortările ce trebuiesc făcute, pentru a da armatelor forța ce procură acești factori de izbândă; dar ea ne luminează și asupra valorii ce o are manevra, iscusința Comandamentului, rezistența și frumoasele virtuți militare ale soldatului.

Austro-Germanii, cu toate mijloacele lor grozave de distrugere pe care le posedă, n'au putut sfărâma o armată, care înzestrată mai puțin cu asemenea mijloace, a putut totuși, să le țină piept, să-i contra-atace și să rămână stăpână pe manevra sa.

Ofensivele furioase ale lui Hindenburg și generalilor săi ș'au oprit în fața manevrălor luminate ale Marelui Duce Neculae. Acesta este un fapt de reținut.

Să luăm situațiunea de astăzi, după evacuarea Varșoviei. Noi constatăm o apărare energetică și eficace între

râurile Dvina și Niemen, pentru a răspunde unei amenințări, ce ar fi putut deveni periculoasă și-ar fi ușurat întoarcerea frontului rusesc de pe linia Dvina, Kovno, Niemen, Bielostok, Brest-Litovsk, Kowel-Nistru.

Vedem de altă parte Comandamentul austro-german încercând mereu a realiza învăluirea, din care cauză au ajuns la o prea mare întindere de front.

Dar învăluirea nu este o rețetă universală, iar întinderea prea mare a frontului, poate fi o cauză de slăbire, căci ea este contrară marelui principiu de războiu, care vrea realizarea maximului de mijloace, pe partea frontului bătăliei unde dorim a obține acțiul decisiv, „evenimentul” cum îl numea Napoleon.

Fără îndoială, că încercarea generalului w. Bülow în Kurlanda nu a reușit, din cauză că Inaltul Comandament nu a putut a-i pune la dispoziție mijloacele de care avea nevoie și aceasta din cauza prea marelui întinderi a frontului general.

Trebue atacat peste tot, în Kurlanda ea și la Narew, la Viatbla și între Bug și Vistula; dar nu trebuie căutată deciziunea decât acolo, unde ea va procura prin izbândă maximum de urmări folositoare, mai întâi din punctul de vedere tactic și apoi strategic.

Ceeace se poate constată din concepțiunea germană, este o serie de acțiuni violente, fără rezultat hotărâtor, isvorâte fără îndoială dintr'un plan de ansamblu, dintr'o idee de manevră, dar aceasta rău susținută.

Nu voiesc a face comparațiune din trecut și prezent; factorii în joc se deosebesc foarte mult; totuși, se poate pune față în față două idei, când ele sunt primele date (premisele) a două acțiuni cari tind la acelaș scop.

Ei bine, în trecut eu văd de exemplu Austerlitz și în prezent bătălia actuală din Polonia.

Austerlitz este distrugerea inamicului, căci s'au concentrat mijloacele necesare, acolo unde a trebuit să se dea lovitura; bătălia din Polonia, este urmărirea de a obține un *lucru mare*, fără a dispune de mijloacele corespunzătoare scopului, este o manevră în proporțiuni vaste, răspunzând unei idei, care însă a fost rău combinată și fără o strânsă relațiune între scopul urmărit și mijloacele întrebuintate.

Pe frontul unde Rușii par a fi ajuns, ei sunt stăpâni absoluți pe manevra lor și vor putea la momentul voit să reia ofensiva în condițiuni favorabile.

Ei păstrează dispozitivul unei rețele ferate, care asigură în deajuns aprovizionările lor; rămân în atingere la aripa stângă cu România, ceeace nu este fără interes și sunt în situațiunea de a putea interzice printr'o even-

tuală acțiune de flanc, orice încercare a inamicului de a înainta în direcțiunea Petrograd.

Ni se poate în fine îngădui de a merge mai departe, și de a-i vedea în legătură cu operațiunile, cari sunt de prevăzut pe alte teatre de războiu și cari s'ar putea combina cu ofensiva rusească.

Toate acestea sunt presupuneri; dar ele mi se par a fi în logica lucrurilor.

În rezumăt, în prezenți planul de înconjurare al Marelui Stat-Major german a dat greș, iar manevra în retragere a Marelui Duce Neculae, impusă de forțe curat materiale, va rămâne una din cele mai frumoase pagini ale istoriei militare rusești.

Austro-Germanii au motive de a încerca să forțeze evenimentele; dar oricât de mare a fost energia lor, pe care trebuie s'o recunoaștem, ea începe cu siguranță a se resimți și indicii numeroase mă fac a gândi, că inamicii noștri merg spre slăbire.

Nu voesc a cită cifre, dar pierderile lor sunt impresionante, și dacă au cerut materii omenești de care ei dispun, tot ceeace putea să dea, moralul Imperiilor centrale slăbește văzând cu ochii; nici tunurile cele mari, nici mitralierele, pe care le-ar putea fabrica până la saturație, nu vor putea să înlocuiască flacăra ce se va stinge.

Nu vreau să zic că ceasul este aproape; dar el va veni și trebuie să știm a-l aștepta.

Aruncând o privire asupra bătăliilor, cari au avut loc dela începutul războiului, ne-am putea pune întrebarea: Cum trebuie pregătită și condusă o mare operațiune, care ar putea să se termine cu o victorie care ar putea fi exploatată?

Subiectul este vast; nu-i voi face decât o schițare.

Mai întâi este evident că pregătirile unei acțiuni de războiu, chiar dacă inamicul le-ar fi putut afla, nu trebuie să face să cunoască punctul căutat de către Comandament pentru a da deciziunea.

Aceste pregătiri trebuie să fie întinse, iar preliminarile acțiunii începute pe tot frontul, sau mai probabil pe anume părți din el. Prin urmare, elementele armatelor cari vor trebui să intervină la bătălie, vor fi în principiu adunate puțin mai departe de frontul lângă care nu se va grupa la început, decât trupele necesare primei ciocniri.

Acest dispozitiv va oferi folosul că permite generalului comandant en chef, de a adapta mai cu ușurință hotărârile sale conform primelor rezultate obținute.

El va concepe planul său de atac și-și va propune a forța numai un punct determinat al frontului, pentru că acest punct îi va părea cel mai slab, sau mai bine pentru

că el va judeca, că dacă va reuși să facă acolo străpungerea înapoia liniilor inamice, urmările ce ar decurge vor fi de cea mai mare importanță.

Numai în asemenea condițiuni va începe acțiunea; dar ar comite o greșală dacă, *orice s'ar întâmplă*, el și-ar menține în mod invariabil prima idee.

Napoleon nu angajă niciodată o bătălie, fără să-și fi făcut un plan; dar acest plan nu era absolut rigid, ci din contra prezenta destulă supleță, pentru a putea fi modificat după cum cereau evenimentele.

Se poate întâmpla, ca pe punctul unde generalul en chef hotărâse a face primă sforțare, inamicul să fi adus la vreme forțe mari; în acest caz a se încăpățâna cu orice preț de a urmări dezvoltarea angajamentului, în asemenea condițiuni noi, ar însemna de a riscă să meargă la nesucces, atunci, când poate la câțiva kilometri mai departe, s'ar prezenta o situațiune cu mult mai favorabilă.

Este cazul, că atunci șeful să știe a adapta intențiunile sale evenimentelor.

Rezervele constituiesc instrumentul pe care-l are în mână, pentru a manifesta totdeauna voința sa; ei trebuie, deci să-și asigure mijloacele cu care să acționeze acolo unde îi convine.

În teorie, totul pare ușor de realizat; în practică însă, este cu mult mai greu și tocmai în asemenea împrejurări trebuie să intervină calitățile de comandament ale unui adevărat șef.

Informat prin rapoartele ce-i sosesc de pe întinsul câmp de bătălie, pe care nu-l poate îmbrășișă, el trebuie să-și facă o idee, lămurită asupra situațiunei și să găsească adevăratul punct unde trebuie să se dea lovitura.

Marea artă a lui Napoleon, constă în a descoperi acest punct; dar pe timpul său câmpul de bătălie avea proporțiuni reduse (la Austerlitz el nu depășia de 15 kilometri), Napoleon vedea deci întregul și chiar amănunțele.

Astăzi însă, generalul-șef trebuie, de cele mai multe ori, să-și sprijine hotărârea sa pe dările de seamă; totuși, trebuie de adăugat că, în războiul actual este o condițiune care ușurează greutățile artei Comandamentului și anume durată bătăliilor.

Această durată dă șefului timpul de gândire. Cu toate acestea execuția actului final trebuie să fie repede; dacă s'ar face prea încet, ar riscă să dea timp adversarului, spre a lua la timp măsurile necesare de apărare.

Înțeleg prin execuția actului final, atacul dat de trupele de rezervă, din momentul ce au intrat în acțiune și dispuse așa cum a ordonat Comandamentul.

Arma principală a preliminărilor, este tunul. Bătălia se angajează printr'un foc intensiv și continuu de artilerie pe timp de mai multe zile și dacă este nevoie pe un front foarte mare; sunt ispitit de a adăuga: *pe tot frontul* căci operațiunea ar da greș, dacă primele lovituri de tun ar arăta inamicului punctul unde se proiectează a se da lovitura.

O asemenea canonadă va cere o consumare enormă de munițiuni.

Acesta este forțamente o condițiune a succesului. Germanii din nenorocire au probat-o pe frontul Oriental. Acest foc de artilerie intensiv trebuind a dură câteva zile, aprovizionarea continuă a bateriilor va trebui să fie pregătită cu cea mai mare grijă. Nu trebuie deci decât a urma prescripțiunile regulamentului, a le aplică cu pricepere și a se inspira, mai înainte de toate, de nevoile ce trebuiesc satisfăcute conform cu ordinea lor de urgență.

O parte din munițiuni vor rămâne în vagoanele trenurilor căilor ferate, destul de departe de front pentru a avea puțință de a le îndrumă către punctul, unde se va judecă necesar de a da cea mai mare intensitate focului.

Liniiile cari preced nu dau decât o schițare a unor caracteristice ale bătăliei; dar formele sale sunt de o variație infinită și este imposibil de a le închide într'un cadru rigid. Aceste considerațiuni nu sunt decât o contribuțiune pur speculativă a tacticei.

II. OPERAȚIUNILE PE FRONTUL DE VEST ¹⁾

(Teatru de operațiuni Franco-Anglo-Belgo-German)

La 1 Iulie 1916, situațiunea generală a frontului, față de situațiunea dela 1 Ianuarie 1915, se prezentă cum se arată în schițele A și B. Din aceste schițe și din descrierile ce vor urmă se va putea vedeă că, deși Germanii, în unele cazuri, au avut succese, totuși, în situațiunea generală, ei au pierdut din primele avantaje ce câștigase.

Cele mai mari schimbări s'au produs în Champagne și în regiunea Verdun cu ocazia celor două ofensive: cea din Champagne pronunțată de Francezi în Septembrie 1915 și cea dela Verdun pornită de Germani în Februarie 1916.

Pe celelalte sectoare, deși nu s'au produs schimbări mari în situațiunea generală a frontului, totuși, s'au pe-

1) *Bibliografie*: Le Pays de France. L'illustration. Comunicările oficiale din „Viitorul”, „Adevărul”, „Epoca”, „Universul”, „Moldova”, „Buletinul Marelui Stat-Major”. „Lectures pour Tous”. „Le Panorama”. „Bulletins des Armées”. „La science et la Vie”. „Almanach Hachette” „Războiul Popoarelor”. „Le Journal”. „Times”. „Le Temps”.

trecut lupte serioase și schimbări locale de fronturi cari pot servi în istorie atât pentru știința tacticei militare, cât și pentru studiul sufletului omanesc și pentru contribuțiuni la știința militară în general.

Schija A

Vom întrebuiți acelaș procedeu de dezvoltare ca în volumul II, adică vom împărți operațiunile pe sectoare, și anume:

- a) Sectorul litoralului și Ypres-Lille.
- b) Sectorul Arras—Valea Somme.
- c) Sectorul Aisne-Reims-Soissons-Champagne.

Schia B

d) Sectorul Argonne-Meuse-Mosela.

e) Sectorul Vosgi.

Vom studia operațiunile din toate aceste sectoare până la 31 Decembrie 1915 și apoi deosebit și tot pe

sectoare vom studiã operaþiunile din 1916 pânã la 31 Aprilie.

La începutul acestor operaþiuni, în Franþa, erã Şef de Stat-Major şi Generalisim, Generalul Joffre, care însã la 2 Decembrie a fost numit General-Şef al armatelor din Franþa. La câteva zile dupã aceasta, generalul Douglas a fost numit comandant al trupelor engleze din Franþa, în locul Mareşalului French. Aceste schimbãri s'au fãcut în scopul ca Joffre sã poatã lua parte în Consiliul superior al armatelor aliate, consiliu ce a luat naştere în urmã experienþei ce s'a fãcut timp de şapte luni şi din care s'a dedus cã, fãrã un comandament unic şi un front unic, nu se poate duce rãzboiul la bun sfârşit.

I. Operaþiunile dela 1 August la 31 Septembrie 1915

a) Sectorul Litoralului şi Ypres-Lille 1)

În ziua de 30 Iulie, Germanii au atacat localitatea Hooge, precum şi un punct de sprijin al englezilor la Sud de şoseaua ce duce la Ypres şi au reuşit a pune mâna pe tranşeele engleze, uzând de stropitori cu lichide corosive, gaze asfixiante şi inflamabile. În unele părþi, cãldura produsã de aceste gaze a fost atãt de mare, încât a gonit pe apãrãtori.

Tot la aceastã datã a fost bombardat Dunkerque, fãrã însã a suferi pierderi însemnate.

La 9 August, englezii, dupã o bombardare la care a cooperat şi artileria francezã, au reocupat poziþiunile dela Hooge (cucerite de Germani la 30 Iulie), luând şi patru kilometri de tranşee germane.

La 20, — se semnalezã cã Germanii acumuleazã în Belgia enorme cantitãþi de muniþiuni şi de material.

La 23, se pronunþã o luptã foarte vie de artilerie în regiunea Boesinghe.

La 1 Septembrie, se pronunþã o acþiune eficientã a artileriei franceze, drept rãspuns la o bombardare a Nieuport-ului.

În primele zile ale luni Septembrie, artileria aliaþilor a avut o acþiune foarte intensã în regiunea râului Yser şi mult mai scãzutã în regiunea Ypres. Artileria francezã a rãspuns cu succes la bombardãrile puternice germane cãtre Nieuport-Ville şi Steenstraete-Boesinghe. Englezii au

1) Operaþiunile pânã la 31 Aprilie 1915, a se vedea în volumul II, pag. 152-161. Tot în volumul I' se gãsesc schiþele C. D. E. F. F. H. şi I., cari pot servi la studierea în detaliu a operaþiunilor de pe sectoarele, dela Mare pânã la Argonne.

bombardat și incendiat un tren german în apropiere de stația Langemarck.

La 9 Septembrie, artileria belgă, a distrus tranșeele inamice de pe malurile Yserului. Germanii lansează 1500 obuze asupra localității Ramscapelle, fără a provoca nici o stricăciune.

Artileria franceză și belgiană au bombardat tranșeele germane din fața lor, iar artileria germană, pe lângă răspunsurile ei, a aruncat în special bombe asupra Ramscapelle, Streenstraele, Oudecapelle, Pervyse. Asupra ruinelor dela Ypres a aruncat în zilele de 12 și 13 Septembrie peste trei sute de obuze.

În intervalul dela 16—23 Septembrie, artileria belgiană răspunde cu succes artileriei germane care a dat intensitate bombardării către Ramscapelle, Dixmude, Oostkerke, Oudecapelle și Pypegaac. Artileria engleză de asemeni a răspuns incendiind pădurea Houtulst; iar flota engleză, în legătură cu artileria franceză de calibru mare din regiunea Nieuport, au produs distrugerii și pierderi apărării germane din această parte.

La 21, se pronunță violentă bombardare a localității Ramscapelle și a altor localități.

La 22, artileria belgiană împrăștie mai multe grupe inamice în momentul când acestea lucrau la instalații de război.

La 23, se dă luptă cu granate și bombe de mână în tranșeele Nord de Dixmude și Sud de Nieuport.

La 25, trupele belge cuceresc un post de observare, pe malul drept al Yserului, și-i silesc pe Germani să evacueze 200 metri tranșee dealungul râului.

La 1 Octombrie, întregul front belgian este bombardat de către bateriile germane.

La 2, germanii pun piciorul într-o tranșee belgiană în apropiere de Dixmude, de unde sunt scoși de îndată.

La 3, în urma unei vii bombardări a pozițiilor belgiene dela Nord de Dixmude, — se pronunță un atac de infanterie german, care e respins cu înlesnire.

Până la 14 Octombrie au fost următoarele operațiuni mai importante:

S'a pronunțat o luptă cu bombe către casa Passeur, fără rezultat.

S'a produs un contra-atac german principal, contra Englezilor, între 4—8 Octombrie. Bombardarea a ținut dela 4—8 Octombrie.

La 8 Octombrie, atacul s'a pronunțat de către 3 divizii aproximativ care au pornit dinapoi de acoperirile Loos-en-Gohelle în valuri succesive. Către Loos s'au izbit de efective engleze numeroase, care i-a respins grație focului de artilerie englez și francez care a bătut toată

coloanele ce înaintau. Atacul a fost pronunțat și mai spre Nord între Hulluch și Cariere, însă a fost respins și aci, iar Francezii au ocupat aci o tranșee la Vest de Saint-Eloi. Comandatele engleze spun că aceste atacuri au fost respinse fără a fi nevoie de intervenirea rezervelor.

Se crede că Germanii au pierdut aci 7—8000 oameni.

În acest timp, s'au produs atacuri cu bombe la Sud de canalul La Bassée. Englezii au continuat a avea succes către Nord de Loos între Hulluch și cota 70, câștigând teren pe o adâncime de un kilometru.

Dela 6 la 12 Octombrie, Germanii continuă bombardarea frontului belgian, însă li se răspunde cu artilerie grea, distrugându-se inamicului numeroase lucrări.

La 11, germanii bombardează Furnes și regiunea Maison du Passeur.

La 13 Octombrie, englezii au reluat ofensiva și în noaptea de 13—14 au ocupat la Nord-Est de Vermelles câteva tranșee inamice făcând prizonieri și capturând câteva mitraliere.

La 19, germanii atacă din nou trupele engleze, în teren descoperit, între Carrières și Hulluch, însă au fost respinși cu pierderi. În acest timp însă germanii se întărise puternic în pozițiunile pe care le-a ocupat mai înainte la reduta Hohenzollern.

La 22 Octombrie, către Lombartzyde, germanii au pregătit prin artilerie un atac însă nu l-au putut executa deoarece coloanele fiind descoperite de artileria belgiană, au fost răspândite.

La 27, germanii bombardează din nou localitatea Furnes și Loos, iar la 30, toate posturile înaintate ale belgienilor sunt viu bombardate.

Pe frontul britanic până la finele lunii Octombrie se produc lupte de artilerie și de bombe, mai ales în lungul canalului La Bassée.

La 31 Octombrie au avut loc vii acțiuni de artilerie în regiunile: Nieuport, Pervyse, Moskerke, Dixmude, la Nord de Steenstraete.

La 1 Noembrie, inamicul pregătește un atac în regiunea dela Lombaertzyde, dar executarea atacului este oprită de către artileria franceză.

La 4, bombardare îndelungată și eficace, de către bateriile franceze, a pozițiunilor inamice situate în regiunea dela Lombaertzyde.

La 6, grupe de lucrători germani sunt împrăștiate, la Nord de Dixmude, de către artileria belgiană, care trage cu precizie.

La 9, germanii bombardează Furnes și mai multe puncte de pe frontul belg.

La 10, lucrările germane de organizare din regiunea Dunelor, sunt cu succes bombardate de către artileria franceză de calibru mare.

La 16, germanii bombardează cu îndârjire pozițiile belgiene aflate la Nord de Dixmude; belgienii răspund energic.

La 20, dărâmarea lucrărilor germane din regiunea Boesinghe.

La 29, inamicul bombardează pozițiile belgiene din împrejurimile Dixmude.

La 1 Decembrie, aproape de Boesinghe, în unire cu artileria engleză, tunurile franceze produc mari stricăcuni lucrărilor defensive ale inamicului, și fac o spărtură de treizeci metri într'o redută germană.

La 5, se petrece tir eficace al artileriei franceze în regiunea Hetsas, unde se produce continue mișcări de trupe inamice.

La 7, artileria franco-belgiană distruge în regiunea Hetsas, o lucrare inamică, și face să sară în aer două depozite cu munițiuni.

La 8, au loc violente lupte de artilerie cu succes pentru belgieni, în regiunea dela Maison du Passeur.

La 10, duel de artilerie destul de viu în regiunea Hetsas.

La 14, artileria belgiană face să sară în aer un important depozit cu munițiuni, în apropiere de castelul Blankaert.

La 15, englezii cuceresc lucrări defensive germane, în apropiere de Messines.

La 18, cantonamentele inamice dela Essen și bateriile din regiunea Luyghem, sunt viu bombardate.

La 19, artileria franceză, în unire cu cea engleză, bombardează și dărâmă tranșeele germane de pe frontul Ypres.

La 20, bombardarea postului german dela Bentoren.

La 22, canonadă energetică a tuturor posturilor inamice de pe malul stâng al Yser-ului, și distrugerea unui blockhaus german la Nord de Dixmude.

La 24 Decembrie, Francezii au bombardat pozițiile germane din Dune și dela Lombaertzyde la Est de Nieupoort.

La 23, belgienii au suferit o canonadă puternică germană pe întregul lor front, în special la Vest de Dixmude. Artileria belgiană a ripostat.

În acest timp artileria engleză a luptat cu cea germană în regiunea Ypres și a intervenit în lupta dela Ploegstert la Nord de Armentières.

Au fost și lupte de mine în spre La Bassée. Engle-

zii au adus aci contingente noi, înlocuind trupele indiene trimise probabil pe alt front.

La 25, luptă de artilerie extrem de înfierbântată în împrejurimile dela Lombaertzyde.

La 27, o mare parte din lucrările germane situate între Dună și Mare, e distrusă de către artileria franceză.

La 28, francezii fac să explodeze un depozit cu munițiuni în fața localității Steenstraete. În vecinătatea orașului Dixmude, belgienii distrug, prin lovituri de tun, mai multe lucrări inamice.

La 31, bateriile franceze bombardează cu succes tranșeele germane de întâia și a doua linie, precum și calea ferată dela Boesinghe.

b) *Sectorul Arras-Valea Somme (Artois și Picardia)*

În ziua de 1 August, după un atac executat la Souchez trupele franceze au câștigat multe tranșee germane.

La 9 August, germanii au încercat să iasă din tranșeele lor în sectorul Neuville St Vaast la Est de drumul Lille însă au fost opriți de artileria adversă.

Luptele cu granate și petarde au avut loc împrejur de Souchez și castelul Carleut în zilele de 12 și 13 August, apoi între Roelincourt și Thelus, unde s'au distrus lucrările înaintate ale inamicului, aruncând în aer un depozit de munițiuni.

La Est de drumul ce duce spre Lille, în Artois, la 14, Francezii au aruncat în aer, cu ajutorul minelor, lucrările înaintate ale Germanilor.

La 13 August, Francezii au reluat oarecare activitate.

La 15, Germanii bombardează dela distanță mare Montdidier, oraș deschis.

După o luptă puternică de artilerie, la 18 August, Francezii au atacat punând stăpânire pe unghiul dintre drumurile Béthune-Arras și Aplain-Angres, care intră în poziția franceză, făcând prizonieri și luând 5 mitraliere.

La 20 August, Germanii au încercat un puternic atac la Nordul Gărei Souchez și pe drumul Abrain-Angres, reușind a ocupa o parte din tranșeele ce le fusese luate de Francezi la 18 August pe drumul arătat mai sus.

La 22, la Ville-sur-Tourbe, Francezii au distrus cu ajutorul minelor, mai multe tranșee inamice.

În această zi Germanii au atacat posturile dela Fris (pe Somme în Picardia) în sus de Perrona, fără succes. Scopul acestui atac nu s'a putut înțelege.

La 28, bombardare violentă a întregului front de luptă francez, până în Vosgi, după ce la 25, s'au petrecut acțiuni din ce în ce mai violente în regiunea Roye.

În general, în a doua chenzină August, în Arras, au

avut loc intense bombardări, de ambele părți, fără a aduce vreunui dintre beligeranți vreun folos.

La 1-iu Septemvrie, între râul Somme și Oise, bateriile franceze reduc la tăcere artileria germană dela Armancourt și dela Canny. Inamicul lansează bombe incendiare asupra localității Soissons.

În zilele de 7, 8, 9 și 10 Septemvrie, acțiunea artileriei ambilor beligeranți, a ajuns la extrem, la Nord și Sud de Arras în regiunea Wailly și în regiunile Berlin-court, Raucourt. Această bombardare s'a prelungit și în sectorul următor, între Roye-Reims, și pe platoul Quenneieres, între Laigue și d'Oausmps în valea Aisne. S'au aruncat bombe și în Montdidier, la care a răspuns artileria franceză. Comunicatele din acest timp lasă a înțelege că artileria franceză a stricat multe lucrări germane. Arras a fost bombardat cu câteva obuze de calibru mare.

La 12 Septemvrie s'au petrecut lupte cu granate în apropiere de Souchez și lupte de mine la Nord de râul Somme.

La 15 Septemvrie, Germanii au bombardat Arras, însă răspunzându-li-se puternic de artileria franceză, au încetat.

În special, în acest timp, au fost serioase lupte de mine, împrejur de Fay, la S.-E. de Peronne, unde sunt înălțimile care comandă drumul Peronne-Amiens și unde Germanii s'au întărit foarte solid.

Până la 16 Septemvrie, lupta de artilerie este accentuată dela Souchez până la tărâmul Crinchon, unde din când în când se produc și lupte locale cu bombe și lupte corp la corp. În această zi bătălia de artilerie a fost pe tot frontul.

Până la 18 Septemvrie, zona de luptă a artileriei se întindea și pe platoul Roelincourt.

La 18 și 19 Septemvrie, între Angres și Souchez, precum și la Sud de Arras, artileria franceză a obținut un important succes asupra celei germane, fără însă ca trupele de infanterie ce au atacat cu bombe și granate de mână să poată pune definitiv stăpânire pe tranșeele germane.

În Picardia, până la 16, tot lupte de artilerie.

La 17 Septemvrie, lupte cu bombe și focuri de infanterie, în regiunea Roye.

La 19, la Sud-Est de Peronne, aproape de orașelul Fay, Germanii aprind o mină și încearcă a ocupa pârâna produsă, dar fură respinși.

Operațiunile ce au urmat în Artois între 20 Septemvrie și 10 Octomvrie, sunt descrise în capitoul următor, la Bătălia din Champagne, fiind în strânsă legătură cu această bătălie.

La 7 Octomvrie, o ofensivă germană îndreptată : pre Loos nu se sfârșește decât cu pierderi foarte ridicate pentru ei.

Până la 10 Octomvrie au^e avut loc zilnic bombardări intense între Filloy și Pienne, precum și pe frontul râului Aisne, în scopul de a opri pe adversari să-și deplaseze trupe pe fronturile de unde se produc operațiuni mari importante. După urma acestor bombardări au suferit mai mult orașele Soissons și Reims.

Mai ales luptele de artilerie au fost indoite pe platoul Craonne de la Paissy și Craonelle până la Godat. Aci Francezii au un puternic cap de pod din care au încercat adesea Germanii să-i gonească.

La 13 Octomvrie, ofensivă germană la Nord de Souchez, unde inamicul ocupă pentru un moment câteva elemente din tranșeele franceze situate în pădurea Givenchy.

La 14, Germanii revin la atac, după o puternică bombardare, cu efective importante, către Bois-en-Hache, către Cinq-Chemins, către creasta Vimy și contra întăririi dela Givenchy, însă au fost respinși, afară de o tranșee pe care au ocupat-o în pădurea Givenchy.

La 15, 16 și 18 Octomvrie, Germanii deбуșând din orașelul Angres, au atacat către Bois-en-Hache, în lungul râșorului Souchez.

În acest timp Francezii progresează foarte încet în pozițiile din pădurea Givenchy și distrug puternicile baricade dela Sud-Est de Neuville-Saint-Vaast.

În legătură cu luptele din Artois se produc puternice canoade de artilerie și lupte de bombe în Santerre, cu Libons ca centru, între Oise și Aisne, pe platoul dela Est de pădurea Laigne la ferma de pe platoul Quennevieres și pe platoul dela Nouvron.

După ofensiva din Artois în timpul dela 25 Septemvrie până la 7 Octomvrie, trupele franceze au ocupat Tahure și cota 199 în Champagne. (Vezi bătălia din Champagne).

La 18 Octomvrie, un atac german, în regiunea dela Fay (Nord-Vest de Peronne), e respins de către focurile de artilerie și infanterie franceze. Francezii fac prizonieri.

La 19, lupta de artilerie se întelește pe întregul front, cu un pronunțat succes pentru Francezi.

La 23, se produce o energetică acțiune a artileriei franceze în regiunea Arras.

La 24, trupele engleze reușesc să înainteze mult, în apropiere de Loos. În legătură cu ele, soldații Francezi înaintează la Nord de Arras.

La 23 Octomvrie, pentru a opta oară în cinci zile, inamicul atacă pozițiile franceze dela pădurea Givenchy, însă e decimat de mitraliere.

Cele 8 atacuri pe cari le-au dat Germanii aci, au rămas fără succes și le-au cauzat mari pierderi. În ziua de 26 Octomvrie, Francezii au distrus unele tranșee germane la Sud-Est de Neuville, pe marginile drumului Arras-Lille, iar pâniile produse de obuze au fost ocupate de Francezi.

La 25 și 26 Octomvrie, Germanii au contra-atacat puternic, însă fără succes, iar Francezii progresează pe drumul Arras-Lille.

În ziua de 26 Octomvrie, la Nord-Est de Souchez, Germanii au reînnoit atacurile în direcția Bois-en-Hache, la Est de drumul Souchez-Angres, contra pozițiilor franceze din apropiere de Cinq-Chemins pe grotă Vimy, mai ales contra unui mic post din pădurea Givenchy, cucerit de Francezi cu câteva zile mai înainte. În zilele următoare, au avut loc câteva atacuri executate de Francezi contra pozițiilor germane deal Nord-Vest de Souain și dela Nord de Lemesnil și lupte cu granate la Sud de Bois-en-Hache, unde, în ziua de 17, au fost respinși Germanii, cari încercară un atac; aceste atacuri s'au reînnoit în zilele de 31 Octomvrie, 1 și 2 Noemvrie, fără însă a putea înfrânge rezistența trupelor franceze din această parte și dela Nord-Est de Souchez.

Numai la 29 Octomvrie, Germanii ocupă câteva tranșee la Nord-E. de Neuville-Saint-Vaast.

La N.-V. de Souchez, în ziua de 3 Noemvrie, un eșind al pozițiunii germane a fost cucerit, cu tot focul violent al artileriei germane, după cum confirmă chiar comunicatul german.

La 6 Noemvrie, la Nord de râul Aisne, artileria franceză distruge organizațiunile germane din regiunea dela Vingre.

La 12, vii lupte cu granate de mână în regiunea dela Chaulnes și la colina Souain.

La 14, în Labyrinthe, un atac brusc permite Germanilor să ocupe mai multe dintre tranșeele franceze de prima linie, cari însă sunt reluate de îndată. Inamicul își părăsește toți răniții pe teren.

La 15, se dau lupte înțelepte de artilerie, în regiunea Berry-au-Bac, precum și în Argonne și în Vosgi.

La 20, în regiunea Somme, aproape de Beuvraigne, artileria franceză dă rămă posturi mici și o cupolă blindată a inamicului.

La 21, se petrece acțiune vie de artilerie în regiunea Somme și Aisne, unde Francezii cauzează stricăciuni numeroaselor lucrări germane.

La 24, Germanii bombardează gara Arras cu vre-o 50 obuze.

La 2 Decemvrie, inamicul lansează 60 obuze asupra localității Arras.

La 5 Decemvrie se aruncă obuze incendiare asupra Arras-ului fără mari stricăciuni.

La 6, în regiunea Fay, între râurile Somme și Oise, convoiuri germane sunt distruse de către artileria franceză.

La 7, violentă bombardare reciprocă la Givenchy. Un atac german este oprit la Nord de Arras de către tirurile franceze de baraj.

La 8, în regiunea Roye, a fost distrusă de artileria franceză, moara Saint-Aurin, care fusese fortificată de către inamic. Francezii dinaintea la Est de colina Souain; bateriile lor distrug rezervoare cu gaze asfixiante, în apropiere de Béthincourt.

La 10 Decemvrie, în Artois, baterii inamice care trăgeau asupra pădurei La Hache, sunt reduse la tăcere.

La 11, un depozit german de munițiuni aflat la Nord de Puiselaine (Aisne), lovit de bombe mari explodează.

La 10, Francezii distrug convoiurile inamice, în regiunea Roye.

La 16, la Sud de Vailly, inamicul este silit să părăsească o grupă de case.

La 19, o sută de obuze germane cad asupra Arras-ului. În sectorul Thélus, la Nord de Arras, trăgătorii inamici sunt împrăstiați.

La 21 Decemvrie, trupele britanice provoacă Germanilor mari pierderi în regiunea Armentières.

La 27, pozițiile germane la Nord de Albert sunt viu bombardate de către Englezi.

La 28, în regiunea Récims, uvrajele germane dela Prunay sunt incendiate de către artileria franceză.

La 29, se dă o luptă de artilerie în Artois, sunt viu Aisne.

La 31 Decemvrie, a fost respinsă o violentă ofensivă germană contra pozițiilor franceze de pe Hirzstein.

c) Sectorul Aisne-Reims-Soissons-Champagne

În ultimele zile Iulie, între Oise și Aisne, s'a continuat canoada pe platoul Quennevieres.

La 31 Iulie, o piesă cu tir lung german, a azvârlit nouă obuze asupra orașului deschis și neapărat Compiègne.

La 13 August, artileria franceză a bombardat pozițiile germane dintre Berry-au-Bac și Loivre, la Est de drumul Laons-Reims.

În ziua de 26 August, a fost respinsă o recunoaștere ofensivă germană către Auberive-sur-Suippes, la pa'ru kilometri de drumul de fier Bazancourt-Challerange. Tot în această zi, Reims a fost din nou bombardat.

În zilele de 10 și 13 Septemvrie, luptele de artilerie

au fost foarte violente în regiunea Artois: sectorul Neuville. Au fost întrebuițate bombe și granate de mână.

În zilele de 7, 8, 9 și 10 Septembrie, luptele de artilerie au fost de o violență extremă în regiunea Roye și pe platourile dintre Oise și Aisne. Francezii au făcut o mare întrebuițare de munițiuni.

La 11, Germanii bombardează intens pozițiile franceze de pe platoul Paissy, la Nord de râul Aisne, iar artileria franceză răspunde cu succes.

La 12, se prouuce bombardarea tranșeelor și bateriilor inamice, situate pe canalul ce duce dela Aisne la Marne.

La 13, bateriile franceze reduc la tăcere mitralierele din pădurea Mortmare.

La 14, Germanii fac încercări de a scoate pe Francezi din pozițiile lor dela Sapigneul, însă fără succes.

Până la 19 Septembrie, Germanii n'au mai încercat a lua capul de pod Sapigneul, precum încercase mai înainte. La 19 Septembrie, Francezii resping un post inamic, iar a doua zi ocupă malul drept al canalului dela Aisne la Marne.

În această zi, pe canalul dela Aisne la Marne, au fost respinse două ofensive germane contra posturilor franceze dela Sapigneul.

În ziua de 26, Reims a fost din nou bombardat.

La 19 Septembrie, pe malul stâng de Oise, se produce un puternic duel de artilerie, aproape de Tracy-le-Val, la Sud de Noyon, între Oise și Aisne, și către Berry-au-Bac.

Seara zilei de 20 Septembrie le-a adus Germanilor încă un insucces, fiind respinși în atacul pozițiilor franceze între movila câmpului de tragere și Prunay (regiunea Reims), cu toată admirabila pregătire a atacului prin artilerie și întrebuițarea de gaze asfixiante.

După această dată începe ofensiva din Champagne a cărei descriere o dăm mai jos:

Ofensiva franco-engleză din Champagne și Artois.

Această ofensivă a durat dela 22 Septembrie la 10 Octombrie, și a avut loc în două părți deodată, și anume:

1. În Champagne, de către Francezi;
2. În Artois, de către Franco-Englezi.

Bătălia din Champagne.

Descrierea terenului. — Frontul ofensivei din Champagne, lung de 25 klm., se întinde dela Auberive, spre Vest, unde se mărginește cu râul Suippe, până pe valea râului Aisne, la Servon, spre Est.

Acest front este cuprins între malurile abrupte dela Maronvilliers, deoparte, și terenurile împădurite din Argone, de altă parte.

Regiunea prezintă multe și largi ondulațiuni, având cotele între 130 și 190 metri. Este presărată în mare parte cu păduri de brazi, ale căror margini au forme aproape geometrice.

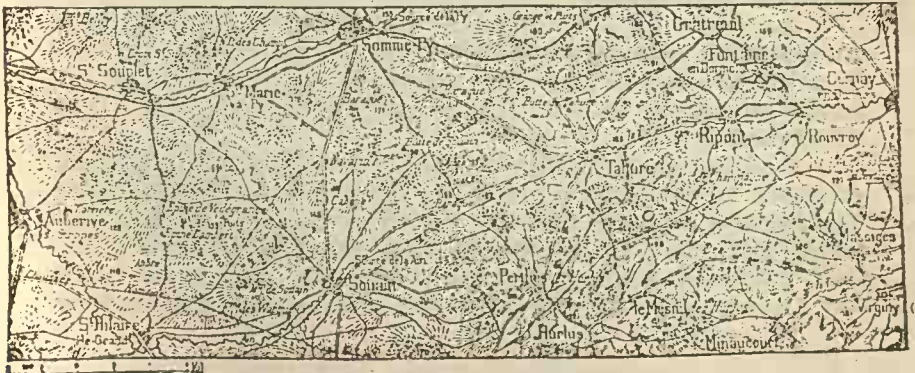
Terenul este eretos și alunecă pe timp umed și pe ploaie, (cazul dela 25 Septembrie).

Satele sunt rare și clădite aproape toate pe țărmul râurilor Suipe, Aisne, Tourbe, ale căror văi formează între masivele împădurite, ușoare depresiuni. Frontul inimic trece prin Auberive, Navarin, Tahure. Maison de Champagne, cel francez prin Souain, Perthes le Mesnil și Massignes.

Movilele dela Nord de Souain, Perthes, Tahure, etc., sunt neacoperite și descoperă tot terenul către pantele dela Sud.

Lucrările de apărare germane nu sunt repartizate în mod egal pe toată această lungime de front. Aci, ca și în Artois, ele cuprind: 1. O primă linie continuă formată din două sau trei linii de tranșee, unele după altele, pe 3—500 m. adâncime, cu apărări accesorii complete, cu bârne, fontă, peșteri, adăposturi, etc.; 2. Centre de rezistență, adevărate redute, înconjurată de rețele de sârmă și constituind vaste uragii închise, în stare de a susține, după căderea liniilor de tranșee, un asediu special. Aceste centre de rezistență, sunt dispuse la intervale de vreo 2 km., variind, însă, aceste intervale după natura terenului; 3. O a doua linie de rezistență, la 2—3 km., înapoia primei linii, organizată destul de tare, și cam după aceleași principii ca întâia linie.

Schița C

Pe acest front, au avut Germanii cinci centre de rezistență. Primul la Est de Auberive, al doilea la Vest de Souain, ambele flancând la dreapta și la stânga șoseaua dela Saint Hilaire la Saint Souplet. Al doilea centru de rezistență este bine întărit pe o înclinare de 3 km. cu întreituri și împătrite linii de tranșee cu mici forturi, păduri întărite, etc. Frontul formează o serie de ieșiri și întăriri, care se flanchează reciproc, formând un traseu în clește. Francezii, cum vom vedea, au atacat mai la Est în intervalul care separă primul centru de rezistență pe șoseaua dela Saint Hilaire la Saint Souplet. Aci se găsesc resturile unei păduri

Al treilea centru de rezistență, în pădurile Trou-Bricot.

Al patrulea în intervalul dintre șoseaua Perthes-Tahure și partea de Est a movilei Mesnil.

Al cincilea centru de rezistență, alcătuit de platoul dela Massiges, care, flanchează dela răsărit toată partea dreaptă a câmpului de luptă. Flancurile lui răpoase, formează o serie de ieșituri. La Sud, cota 191, având la vârf o groapă veche de carieră, e botezată „Craterul”. La Vest sunt trei protuberanțe numite degețele mâinii și „urechea”. Tranșeele erau stabilite pe aceste înălțimi; râpele intermediare erau apărate numai cu rețele dese de sârmă și pe margini cu mitraliere. Înălțimea platoului variază dela 191 metri spre Sud, la 199 metri spre Nord; această înălțime se numește Têtu. Aceste cinci centre fuseseră botezate de soldații francezi cu numele: eșitura, trapezul, por-dcaua, pintelul, bastionul.

Terenul dela prima linie la adoua, se prezintă în genere, astfel: La Vest, pe țărmul drept al râului Suipe, terenul e un înclinat povârniș ușor, care se ridică spre Nord și culminează la înălțimile care dominează direct localitățile Saint-Souplet și Saint-Marie-à-Py. Acest clin întretăiat de grupuri de copaci, era numit de statul major francez povârnișul Vedegrange.

La răsăritul acestui povârniș, clinul se schimbă și ajunge într-o căldare împădurită; în centrul căruia este satul Souain. Tranșeele germane formează un semicerc pe cărările din jurul satului, la distanțe, ce variază între 700—1800 metri.

Pantele orientale ale clădirii se ridică prin păduri, până la o creastă, Nord-Sud, care împarte apele între Vest și Est. Aceste păduri, pe acest versant, au fost botezate, dela Sud la Nord, pădurea Spandau, pădurea Kiao-Ceu, pădurea Kammerun. Sunt veșnicile păduri de braz din Champagne, dar formând aci o acoperire continuă pe

o adâncime de 2 km. În general, sistemul întreg este cunoscut sub numele de: pădurile dela Trou-Bricot. Vârful dela Sud-Vest, care înaintează în linia întâia, direct spre Souain, se chiamă pădurea Sabot. La răsăritul acestei păduri, marginea meridională a liniei germane face o curbă convexă care a fost botezată la Poche (Buzunarul).

La ieșirea spre răsărit din pădurile Trou-Bricot, la Nord de Perthes, se află o spinare de teren întins, având pe ea două rânduri de copaci și care se întinde spre Nord; în pădurile Trou-Bricot la stânga, și drumul dela Perthes la Tahure, la dreapta. Dincolo de acest drum sunt terenuri împădurite, ondulate foarte puternic apărate, formând sectorul care se chiamă: înălțimile dela Nord de Mesnil. El se mărginește la Nord cu pozițiile franceze dela cota 196; la Est de movila Mesnil, e un podiș ondulat pe care se află ferma Beauséjour, e cea mai răscolită de obuze din Champagne, brăzdată de tranșee în toate direcțiunile. Pădurile care figurau pe hartă sunt destăințate, uscate sau trunchiuri ciuntite.

În sfârșit, câmpul de luptă se termină printr'un fel de bastion, podișul Massiges, formal de coasta Champagniei pe valea râului Aisne, dominând spre Est.

Germanii au depus mare grije pentru organizarea liniei a 2-a. combinând flancarea cu o dibace defilare și aranjând întreaga linie, astfel încât nu se putea descoperi de jos. Din distanțe în distanțe posturi disimulate și armate cu mitraliere, care bău tot povârnișul, iar îndărătul crestei, rețele de sârmă cu țepi.

Înainte de a începe descrierea bătăliei din Champagne, adăugăm următoarele:

Intr'un an au fost trei bătălii în Champagne.

Scopul bătăliilor pare a fi fost ruperea liniilor germane pe transversala Bazacourt-Challerange, de oarece atingând Bazacourt la Vest se amenință flancul stâng al pozițiilor germane la Nord de Reims; atingând Challerange la Est, se amenință flancul drept al pozițiilor germane în Argonne.

Francezii au sosit înaintea acestei transversale prin Châlons-Veuzières, după bătălia dela Marna, făcând încrușișarea celor două linii dela Somme-Py.

Prima bătălie s'a dat la satul Souain, în Octomvrie 1914, în jurul acestui sat și a moarei situate la Vest, rămânând amândouă în mâinele Francezilor. Atunci liniile franceze se întindeau la Vest și la Est, închizând deacurmezișul întreaga lărgime a regiunii din Champagne.

În Ianuarie și Fevruarie 1915, s'a dat a doua luptă și a avut drept rezultat să ducă aripa dreaptă franceză înainte. Satul Perthes a fost luat; iar la Nord de Mesnil,

a înaintat până la creasta care urmează drumul dela Perthes la Maisons-de-Champagne și cota 196.

La dreapta acestor cote, frontul se îndoiă spre Sud-Est, lăsând o dungă de vreo 1500 m., la Nordul fermei Beauséjour și atingând înălțimea dominantă ce flancă tot răsăritul câmpului de bătaie, și care se numește Mâna Massiges. Mai în urmă, Francezii s'au retras ceva mai înapoi.

Aceste descrieri rezumază planul poziției tranșelor germane la începutul lunii Septemvrie, când începe a treia bătălie din Champagne, pe care o descriem mai jos. Tranșeele germane și cele franceze nu erau depărtate în cele mai multe părți mai mult de 500 m. unele de altele.

Germanii aveau în majoritate avantajul terenului.

Pregătirea atacului

Încă dela începutul lunii Septemvrie artileria franceză neliniștează mai mult ca de obicei: frontul german, iar escadrilele de aviatori, pe lângă desele lor recunoașteri, bombardau gări, parcuri, fabrici, zone de adunare etc. Sub acest foc continuu de artilerie, repartizat pe tot frontul franco-englez dela Mare la Vosgi, au adus Francezii prin sectoarele destinate ofensivei lor, tunuri de toate calibrele și au făcut pregătirile necesare de instalare și reperare, fără să fie observați de Germani, de oarece franco-englezii băteau tot frontul, schimbând intensitatea când pe un sector, când pe altul.

La 23 Septemvrie, generalisimul armatei franceze, a adresat trupelor următorul ordin de zi:

Marele Cartier General
23 Sept. 1915

Soldați ai Republicei,

După luni de așteptare, care ne-au permis a mări forțele și resursele noastre, în care timp adversarul a uzat pe ale sale, ora a venit de a atacă pentru a învinge și pentru a adăuga noi pagini de glorie la cele dela Marna, Flandra, Vosgi și Arras.

După uraganul de fier și de foc, deslănțuit grație muncii uzinelor Franței, unde frații voștri au muncit zile și nopți pentru voi, veți merge la asalt toți deopotrivă, pe tot frontul, în strânsă legătură cu armatele aliaților noștri.

Elanul vostru va fi irezistibil. Va trebui un prim e-

fort până la bateriile adverse, dincolo de liniile fortificate pe care ni le opune.

Voi nu-i veți lăsa nici răgaz, nici repaus, până la desăvârșirea victoriei.

Mergeți cu inima deschisă pentru liberarea solului patriei, pentru triumful dreptului și al libertății.

I. JOFFRE

Focul puternic al artileriei pe frontul din Artois și Champagne, a început la 22 Septembrie și a durat în unele locuri până la 72 ore, adică până în dimineața zilei de 25, ora 9,15, când s'a început asaltul. Tunurile de 75 au acoperit tot frontul distrugând rețelele de sârmă și paraapele. Tunurile scurte au bătut adăposturile ascunse; iar cele lungi de calibru mare au bătut și demoralizat bateriile inimice și au barat drumul trupelor din linia a doua. Se pare că în nici una din luptele de până acum nu s'a asvârșit așa mare cantitate de proiectile.

În revista „La Science et la Vie”, găsim următoarele cu privire la această pregătire a atacului cu artileria: „Un ofițer german spune că într'un colț din tranșee din Champagne, unde se găsea o cavernă solid construită la 10 m. adâncime, a fost distrusă căzând peste ea 8000 de proiectile pe o suprafață de cel mult 100 metri.

Trupe obișnuite cu războiul, aduse din Rusia, și Artois, spăimântate de această bombardare, au fost cuprinse de panică și au fugit. Trupele germane din prima linie amefite și zăpăcite la această bombardare, la începutul asaltului, au fost incapabile de rezistență”.

„Toată atmosfera era într'o stare surdă de vibrație. Se poate spune că nu se mai percepea sunetul cu urechea. Se avea senzația fizică de a fi zguduită de undele aeriene. Era ca și cum sunetul ieșea din adâncimea necunoscută a pământului. Aceasta seamănă mai mult cu zgomotul subteran al unui vulcan depărlat, în erupție. În fine, se spune, că un ofițer german ar fi zis cu privire la precizia artileriei: Ah! Cum urăsc, însă, cum admir artileria franceză. Sunt meșteri în arta tragerii șanoi, într'adevăr, nu-i putem imita, regret a o spune”.

Revistele franceze spun că au fost piese care au tras peste 3.000 de proiectile.

În zilele de 22 și 23, cerul a fost senin, așa că artileria și aviatorii au putut regula tirul cu precizie. În ziua de 24 au fost nori, însă, nu s'a împiedicat prea mult preciziunea și observațiile aviatorilor. La acest bombardament de artilerie, a luat parte artileria franceză de toate categoriile și din creațiile cele mai noi, dând rezultate surprinzător de mari.

Desfășurarea luptei.

În desfășurarea luptelor de acțiune, nu trebuie să ne așteptăm a vedea diferite faze de desfășurare, precum suntem obișnuiți din campaniile trecute sau din exercițiile din timp de pace. Desfășurarea luptelor în cazul de față, se aseamănă întrucâtva cu ceace prescrie regulamentele noastre pentru înaintarea la distanță mică, începând deal 4—500 m. de inamic, de când se prepară atacul și până la năvălire.

Instrucțiunile generale de atac ale cartierului au fost comunicate la timp tuturor trupelor. În fiecare sector se cunoștea bine direcțiile de atac, legătură în timpul atacului, modul de susținere, etc.

Trupele franceze purtau acum o cască special construită, pentru a-1 feri de spărturile obuzelor și de lovituri. Ei purtau asupra lor obiectele de sac, cartușe în plus, unelte de pionieri, hrană pe două zile, mantaua în bandu-soldați, purtau mici suluri de sârmă dințată și alte apărări accesorii, necesare când lupta se localizează în șanțuri.

Atacul a pornit pe toată lungimea frontului de 25 klm. dela Auberive la Ville sur Tourbe exact la ora 9,15 în ziua de 25 Septemvrie. Liniile de atacători înaintau prin drumuri săpate dinainte sau descoperiți, dând aspectul unor valuri ce merg sau să spargă, sau să fie sparte. Artileria a prelungit tirul, liberând câmpul din fața primelor tranșee.

Pe când preparația de artilerie este și trebuie să fie lungă, pe atât atacul este și trebuie să fie repede. În 22 minute primul val de infanterie colonială, plecată din Massiges, atinsese cota 191, adică înălțimea platoului; în 45 de minute două din degetele „Mâinei” erau ocupate și mai la stânga se zăria infanteria amică pe creasta bastionului, adică pe acea înălțime care este la Sud de Maisons de Champagne, între „Mâna dela Massiges” și mica colină dela Mesnil. În 25 minute a început a se trimite prizonieri înapoia liniilor franceze. Numai coloanele de atac dela Auberive dela St. Soupplet către spinarea zisă Vedogrange, precum și cea dinspre Ville sur Tourbe, nu au putut face progrese decât a doua zi.

Liniile de atac înaintau în pas de atac, în rânduri strânse, cot la cot, privind fiecare om către obiectivul destinat fracțiunii din care făcea parte. Muzicile și corniștii au însoțit atacul cântând.

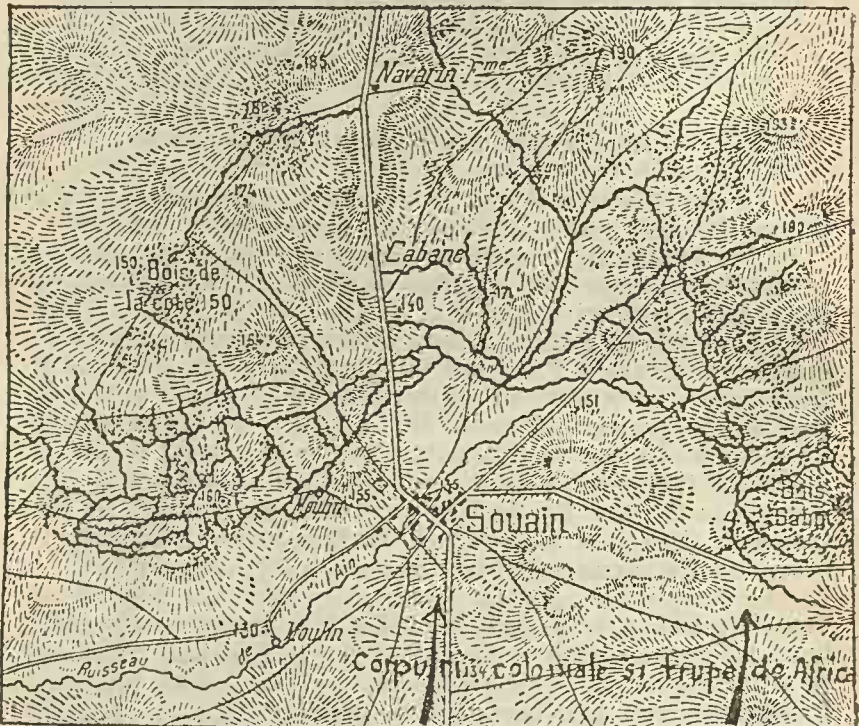
Cu toate acestea, în seara de 25 Septemvrie Francezii stăpâneau în Champagne o linie foarte întortochiată, având unele unități cu fața îndreptată spre Est, iar altele spre Vest.

Se pare că rezervele franceze, în unele părți n'au sosit la timp, fie din vreo interpretare greșită a ordinelor sau a situațiunii, fie din cauza artileriei germane, care, reculegându-se a îndreptat aci un puternic foc de baraj, fie chiar din cauză repeziciunii cu care s'a pronunțat atacul.

În cursul zilelor de 26 și 27, ei reușiră la Nord de Souain și de Perthes să stabilească frontul cu fața la Nord și să se ia atingere cu poziția a doua germană pe o întindere de 12 klm.

În rezumat, în ziua de 28, Francezii sunt în contact cu a doua linie germană pe o lungime de 13 klm. la Sud de Saint Souplet și Somme-Py. La Vest spre Auberive

Schiza D

sunt încă stăpâni Germanii, iar la Est ei se mențin pe moșia de la Mesnil și în pădurile din împrejurimi.

În total, Francezii au cucerit o suprafață de 10 klm. p., acoperiți cu tranșee în adâncime, peste 100 de tunuri, 27.000 de prizonieri, 233 mitraliere și multe materiale. Se

spune că Germanii au avut 92.000 morți și răniți, scoși afară din luptă.

În luptele de tranșee pe fronturi așa de întinse, imediat ce se atinge prima linie inamică, luptele se izolează unele de altele. De aceea este absolută nevoie să studiem desfășurarea bătăliei din Champagne, pe sectoare sau regiuni, așa cum s'au izolat luptele după atingerea cu prima linie inamică și până la terminarea ofensivei din Champagne, adică până la 10 Oct.

După modul cum s'au desfășurat aceste lupte, am putea să le separăm pe regiuni, astfel:

a) În sectorul Perthes (între cele trei drumuri ce duc de la Souain la Somme-Py la Challerange și la Tahure). La Vest de acest sector s'a dat atac și către spinarea Vedegrange.

b) În sectorul Mesnil-Beauséjour;

c) În sectorul Massiges-Ville sur Tourbe;

d) Luptele de la a doua linie germană.

a) *Luptele din sectorul Perthes.*

În acest sector atacurile au mers foarte repede. Până la ora 11 cele mai multe coloane înaintaseră 3 klm.

Aci Francezii, trupele coloniale și trupele africane, au pornit trei atacuri divergente, aproximativ în direcțiunea celor trei drumuri descrise mai sus.

La Vest, în regiunea morii de la Souain, Francezii au luat uvrăgile zise Palatinat și Magdeburg, au pătruns în tranșeele Von Kluck, în subterana Von Tirpitz și au intrat în subterana Guillaume II, la 2 klm. de la tranșeele lor de plecare. În centru la mai puțin de o oră după semnalul de asalt, trupele franceze, care înaintase pe drumul de la Souain la Somme-Py, la 2 și jum. klm. de Souain, au luat tranșeele Gretchen și au ajuns în fața fermei Navarin. În seara de 25, Francezii nu atinsese, însă, a doua poziție la Est de ferma Navarin, iar Germanii stăpâneau pădurile de brazi Spandau și Kammerun. La Est, trupele din Africa trecând peste liniile germane și intrând în păduri, în direcțiunea șoselei Souain-Tahure, au pus mâna pe liniile ferate de campanie germane și pe depozite.

Aci sunt: Movila de la Souain, 190, movila Arbre 193, movila Tahure 192. La dreapta trupelor africane, contingentele din Savoia și Dauphinée au pus mâna pe ieșitura inamică, zisă „Buzunarul”, în 16 minute și au sosit la tranșeele germane de la Trou-Bricot,¹⁾ la mai bine de un klm.

1) Dăm aci un episod tactic de la Trou-Bricot:

Se vede pe hartă un drum care merge de la Perthes la Somme-

dela paralela lor de plecare. In spațiul liber între pădurile dela Trou-Bricot și șoseaua Perthes-Tahure, Francezii au ajuns la o puternică tranșee germană, unde au suferit pierderi.

La miazăzi au trecut peste șoseaua Souain-Tahure și au ajuns pe clinurile cotei 193, făcând în total 4 klm.

Începând dela 25 trupele franceze, care ajunseseră la Vest până la punctul unde șoseaua Souain-Tahure străbate pădurea, reușiră să dea mâna cu acelea care se instalaseră la cota 199. Astfel, fură încercuși cei din urmă apărători ai uvrajiilor din pădure. Francezii au făcut acolo vreo 2.000 de prizonieri.

In același timp, trupele africane curățau pădurile și puneau mâna pe o tabără plină de material, a cărei existență le fusese descoperită de aviatori: tabăra „Sadova”.

Mai la Est, linia franceză fu de asemenea, împinsă înainte, ajungând la cota 201, care vine în fața movilei Tahure, pe care Germanii și-au instalat a doua linie, zisă: tranșeea „Vistulei”. La extremitatea acestei linii trupele franceze luară cu asalt un mic fort.

Bateriile franceze au schimbat primele pozițiuni, trecând peste tranșeele și șanțurile de comunicație și s’au instalat la înălțimea liniei de plecare franceze.

Până în seara de 25 Septemvrie, Francezii au sosit la Nord de Souain și la Nord de Perthes, în apropiere de a doua linie germană întinsă între movila Souain și movila Tahure.

Către spinarea Vedegrange, în direcția pădurii „dela Chaise”, inamicul a depus mare rezistență, grație enormelor apărări accesorii, astfel că în ziua de 25 trupele franceze de aci nu au putut înainta în ziua de 25. Abia în ziua de 26, au putut, Francezii, a atinge cota 150; la 27 creasta mamelonului de aci; iar la 30, după trei zile de lupte, au ocupat spinarea Vedegrange.

b) Luptele din sectorul Mesnil-Beauséjour

Centrul de rezistență dela Nord de Mesnil, numit „Trapezul”, prezintă figura unui îndoit bastion, având la

Py. Unitățile care au plecat dela Perthes au atacat pe acest drum mergând spre Baraque. Ele urmau o creastă având la stânga lor o pădure pe pante care scobora spre Souain și care era plină de germani. Pe măsură ce francezii înaintau dela Perthes spre Baraque, ei detașau unități la stânga lor, pentru a bara liziera orientală a acestei păduri. In acest timp, alte trupe, de data aceasta coloniale, plecați dela Souain, înaintau în direcția nord-est pe drumul ce merge dela Souain la Tahure. Aceste trupe veniră deci să dea mâna cu cele întâi care porniseră spre la Baraque. Germanii care se găseau în pădure, în interiorul unghiului, și mai cu osebire spre casa dela Trau-Bricot se pomeniră astfel învăluți complect.

Est movila dela Mesnil, iar la Vest cele două înălțimi ale Mamelelor (cota 187). Frontul între aceste bastioane, constă dintr'o perdea împătrită de tranșee, așezate în contrapantă și ascunse observațiunilor. Aceste apărări rezistaseră, la 25 Septemvrie, preparației franceze de artilerie.

La Vest, până la 25 Septemvrie, Francezii au atins până la Tahure, regiunea împădurită care impresoară movila dela Mesnil, și ale cărei părți sunt cunoscute după forma lor, sub numele diverse, de: „Pumnalul”, „Tridentul”, „Piaptănul”, „Peria de dinți”. Germanii își organizaseră apărarea acestei regiuni mulțumită șanțurilor lor de comunicație laterală. Ei mai țineau afară de acesta două înălțimi, mamelele, care-i flanchează la Vest movila dela Mesnil. În noaptea de 1 spre 2 Octomvrie, Francezii au reușit să prinză picior pe clinurile mamelei dela Nord și să respingă un energie contra-atac al înamicului. Contra-ofensiva germană, în regiunea dela Mesnil, a continuat și în noaptea de 3—4 Octomvrie, tot fără succes. Inimicul, respins din linia întâia, a trebui să se instaleze îndărăt, în poziția lui a doua.

La 1 Oct. artileria franceză a oprit un contra-atac german în regiunea Maisson de Champagne.

A doua zi, Francezii au ocupat o parte dintr'un uvraj german în apropiere de șoseaua ce trece pe la Maison de Champagne, trecând și prin mijlocul unor baterii germane ai căror servanți au fost omorâți între tunurile lor. Germanii au contra-atacat fără succes și au bombardat cu gaze asfixiante, dar în curând artileria lor a fost redusă la tăcere.

În jurul movilei dela Mesnil s'au angajat câteva acțiuni în primele zile din Octomvrie, de către trupele franceze, punând mâna pe „Râpa Bucătăriilor”. Această denumire a fost dată din luptele din Fevruarie și Martie, când această scufundătură serviă îndărătul frontului, drept adăpost bucătăriilor germane.

Pe mamela dela Súd, unde uvrajiile germane sunt cunoscute, din cauza formei lor, sub numele de „trapezul”, Francezii nu putură prinde picior. Linia germană era trasă acolo pe marginea platoului, având vederi asupra tranșeelelor franceze și ascunse, pe cea mai mare întindere a ei, proprie vederii inimicului.

Mamelele Nord, cum arătasem, căzuse în puterea Francezilor și astfel ei reușise să apuce trapezul de trei părți. Apărătorii germani nu mai dispuneau pentru combinațiile lor decât de câteva șanțuri, pe o lărgime abia de 300 metri. Totuș, se menșinură în tranșeelelor lor cu îndârjire. Francezii au întrebunțat aci mijloacele materiale cele mai puternice. Mai întâiu explozia unui cuptor de mine, încărcat cu 22.000 kgr. de exploziv, care, pe o lungime de vre-o

800 m., făcù să dispară tranșeea germană. Apoi tunurile franceze, de tranșee acoperiră cu proiectilele lor cele mai grele, colțul inimic. În acelaș timp, noaptea și ziua, șanțurile de comunicare erau bombardate de artilerie și luate sub focul mitralierelor așezate sub mămela Nord.

După câteva zile, rezistența germană cedă, pierderile fiind prea grele. Sub această bombardare, cei din urmă rămași în viață fugiră, și când infanteriștii francezi pătruseră în uvragii, la 8 Octomvrie, găsiră în mijlocul cadavrelor sfășiate și neîngropate, 43 de răniți părășiți acolo. Se crede că Germanii au pierdut aci aproximativ efectivul unui batalion.

La Nord de Béauséjour, deși rezistența germană se mențineă pe înălțimile dela Mesnil, Francezii au luat un vast povârniș, în regiunea pădurii „En fer de lance”, și a pădurii „En Demi-Lune”, cuprinzând cinci linii pe o adâncime de vreo 400 metri. Acest câștig a permis trupelor franceze să înainteze, pe șoseaua dela Perthes la Cernay, până mai sus de Champagne,¹⁾ pe drumul care conduce dela Perthes la Cernay en Dormoise.

c) Luptele dela Massiges-Ville sur Tourbe

Platoul dela Massiges are pereții pieziși spre Vest și spre Sud. Creasta lui șerpuiește și formează la Sud-Vest forma unei urechi. Spre Est, platoul se lărgeste și se înclină ușor spre Ville sur Tourbe. Pe culme e o carieră ce aparține de departe în forma unui crater. Soldații numiau aceste lucrări astfel: „Arătătorul”, „Mijlociul”, „Inelarul”; apoi „Craterul” și „Urechea”.

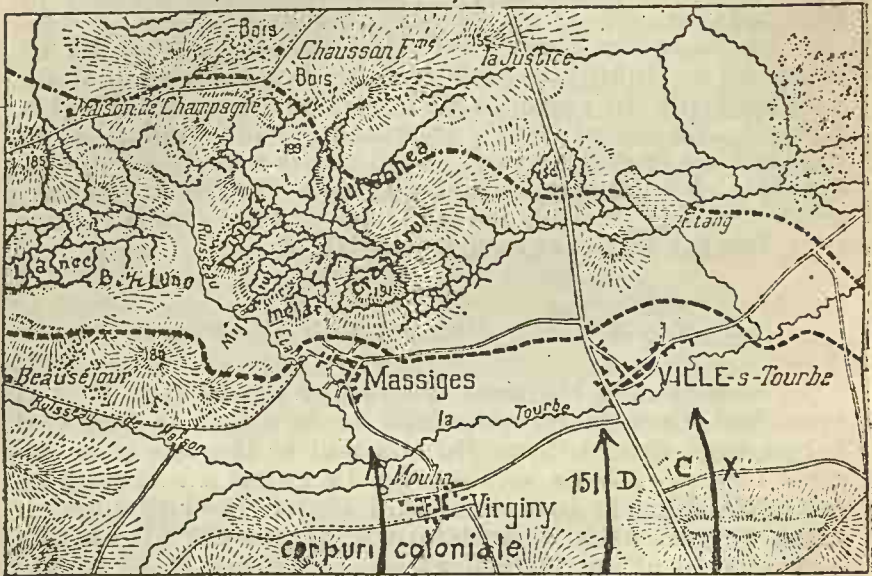
Posesiunea acestei fortărețe eră indispensabilă pentru succesul atacului francez.

La primul asalt, la 25 Septemvrie, Francezii ajunseră sus pe platou. Artileria răscolise cu desăvârșire clinurile și râpele și desființase largile rețele de sârme pe care inamicul le întinsese în adâncimi. Numai pe „Inelarul” scăpase din mitraliere care se împotriviau înaintării Francezilor și astfel, Germanii au putut să se mențină în tranșeele ce făceau vârful platoului. Germanii contra-atacară „Craterul”, dar fură respinși. Trupele coloniale franceze, meștere în luptele cu granatele, porniră la curățirea pe rând a pozițiunii, fiind ajutate de o artilerie puternică și precisă, care precedă înaintarea lor.

1) Localitatea Maison de Champagne a mai jucat un rol important în timpul luptelor dela Volmy în 1794.

Trupele germane, care ocupau întărirea dela cota 191, adică „Mâna”, în momentul atacului, încrezători în soliditatea fortificațiilor lor, fură dezorientați de repezițiunea năvalci dela început. Ajutați de mitraliere, au putut prelungi câțva timp împotrivițiile, însă, sub loviturile artileriei și ale granatelor, puțin câte puțin, trebuiră să cedeze. S'au trimis aci ajutoare din rezervele cele mai bune ale prințului moștenitor, care au luptat cu îndârjire sub

Schiza E

ploaia de obuze și de granate franceze, și care au preferat să moară luptând decât să se predea. Se zice că la cota 191 precum și în unele puncte ale platoului, șanțurile se umpluse de cadavre, peste care trebuiră să treacă liniile următoare de atacatori.

Înaintarea metodică a Francezilor a urmat dela 25 până la 30 Septembrie.

Spre Nord au ajuns până la muntele Têtu care dominează ușor platoul spre Est, coborîră spre Ville sur Tourbe, iar la Massiges înaintară până la „Ureche” pe clinurile căruia erau instalate adăposturile germane.

d) Luptele dela a doua linie germană

În unele părți ale acestei linii, pusese stăpânire Francezii, și anume: la extremitatea tranșei „Viștulei” la Est

de movila Tahure, la Vest de ferma Navarin, între paralele pădurii Chevron și a tranșeei Lübeck.

Pe acest din urmă punct Francezii au înaintat chiar cu câteva trape, dar inamicul concentrând un tir de artilerie grea, pe o lărgime care nu trecea de 400 metri, a putut ține ușor în loc progresele. În acelaș timp, a construit o tranșee în semi-cerc îndărătul aceleia pe care o pierduse, restabilindu-și astfel, linia de apărare.

În fața acestei a doua pozițiuni, trupele franceze au reușit să se agațe de teren în împrejurări din cele mai grele, stăpânind tranșee în atingere chiar cu inamicul și creind astfel, în câmp deschis, o nouă linie franceză la limita terenului cucerit. Legăturile au fost restabilite într'un chip mai complet cu artileria, ale cărei piese de câmp și piese grele, au fost apropiate din nou de front.

Francezii se găseau în fața unei a doua poziții germane, aproape intacte; ei se găseau instalați pe un teren în condiții grele. Trupele franceze erau nevoite să se mențină pe clinuri goale, în tranșee provizorii sub focurile de flanc ale unor puncte de sprijin solid organizate.

În ziua de 16 Octombrie, după o serioasă pregătire de artilerie, Francezii au atacat și aci.

Lupta în jurul fermei Navarin

De ambele părți ale șoselei Souain-Somme-Py, la Nordul fermei Navarin, se întindeau perpendicular pe drum: la Vest tranșeele „Vandalilor”, la Est tranșeele „Kultur”, tăind în lărgimea lor dumbrăvi de molifișii ocupate de trupe din C. X., ce fusese readuse din Rusia. În dimineața de 6 Octombrie trupe africane deoparte și trupe franceze de Răsărit, de alta, se repeziră asupra acestor tranșee.

Aci s'a observat efectele bombardărilor din ziua de 5 și noaptea de 5 spre 6. Rănișii nu putuseră să fie evacuați din cauza tirurilor franceze de baraj în valea râului Py și aceste trupe aruncate brusc într'o poziție necunoscută, tăiate dela spate supuse violenței, nouă pentru ele, n'au opus valului asaltului o împotrivire lungă, predându-se 482 de oameni și 10 ofițeri. Cu o zi înainte își isprăviseră proviziile de rezervă.

De 4 zile n'avuseră nimic de băut.

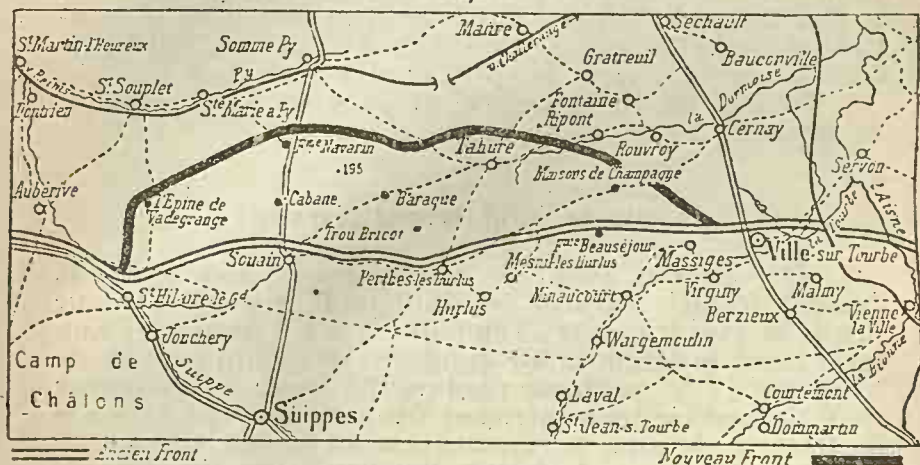
Africanii porniră imediat înainte și surprinseră în tabără trupe al căror colonel fu ucis, însă, în curând se găsiră în fața unui foc de mitraliere, ascunse în păduri și fiind în acelaș timp contra-atacați de Germani, fură forțați a se retrage și a se organiza în tranșeea „Vandalilor”.

Atacul dela Tahure și Peria de dinți, a fost condus

cu aceeaș metodă și cu acelaș succes; prepararea puternică de artilerie, asalturi date cu bravură și rezezițiune.

Încă dela 28 Septembrie movila dela Tahure a fost cucerită de o divizie din Picardia. Un regiment normand, săpase tranșea sub focul inamic, organizând înaintea liniei germane, o tranșee, care fû, pentru asalt, paralela de plecare a Francezilor pentru cucerirea acestei movile. La Sud de movila Tahure, obiectivul atacului francez eră pădurea dela „Brosse-à-dents”, (Peria de dinți, după forma ei). Tranșeea pe care germanii o organizaseră în contra pantă în această pădure, eră îndreptată cu fața spre Sud, ca toate apărările din această regiune. Dela prima linie până la Tahure, erau șapte tranșee pe o adâncime de 3 kilometri.

Schiza F

Intreaga această organizare defensivă se găsi compromisă prin înaintarea franceză pe flancul ei vestic, până la movila dela Tahure.

Tunurile franceze scerară arborii pădurii în ziua de 6 Octombrie; iar la 7 Octombrie, de dimineață, brotonii și vendeenii, se aruncară asupra liniilor germane, ocupând Tahure și manelonul cu acelaș nume și făcând aci prizonieri chinuți de foame și de sete.

Luarea acestor două înălțimi făcă situația Germanilor în sat nesigură. Nici nu opuseră o rezistență prea îndelungată; trupele franceze trecură repede prin sat și înaintară numai decât la vreo 500 de metri spre Vest de marginile pădurii.

Pe la ora 5 d. a., în aceeași zi, Germanii bombardară cu artileria grea și încercară a relua satul. Timp de vreo 20 minute ei executară așa numitul „Trommel feuer” (foc de tobă), adică imitând sunetele repezi ale unei tobe, cu tunurile de 210 și 150 și cu gaze înăbușitoare. Această cheltuială de munițiuni fuse, însă, zadarnică, de oarece infanteria franceză nu a lăsat nimic din terenul câștigat.

Mai la Nord, în regiunea împădurită și accidentată care se întinde între Tahure și râpa dela Boutte, ziua de 8 Octombrie a fost de asemenea însemnată prin alte ciocniri cu isbândă pentru Francezi.

Încă dela 6, Francezii ocupaseră tranșeele pădurii Brosse-à-dents, dar nu putuseră lua cele două mici forturi, care formau, cu fața spre Sud, apărarea înaintată a acestor tranșee. Germanii le transformaseră în uvrăgii închise și garnisite cu mitraliere, în același timp săpaseră cu fața spre Vest o nouă tranșee, tăind râpa dela Boutte.

La 8, în zori, Francezii dădură o lovitură prin surprindere, cu câteva batalioane, unele dela Nord spre Sud, altele dela Sud-Vest spre Nord-Est și uvrăgiile și tranșeele noi căzură.

În momentul în care atacul francez pornea, un batalion german se pregătia să facă schimbul în tranșee. În câteva minute fu luat sub focul artileriei franceze. Dintre companii, unele se risipiră în dezordine și nu fără pierderi; altele, prinse în mișcarea de învăluire, executată de trupele franceze, se prețurară în frunte cu ofițerii.

Trupele care au dat acest atac erau în foc fără întrerupere dela 25 Septembrie.

Atacurile dela 6, 7 și 8 Octombrie au permis Francezilor să modifice în chip fericit pentru ei această situație, împingându-și linia în diferite puncte asupra înălțimilor și luând astfel adversarului avantajul unei situații pretutindeni dominante. Atacul acesta nu s'a dat peste tot, ca acela dela 25 Octombrie. Nu existau mijloace de a se grămădi rezerve mari în piețe de arme adăpostite. De asemenea lipseau șanțuri destul de numeroase pentru reprovizionări și evacuări. Artileria nu mai operă asupra unui teren pe care, după un studiu de mai multe luni, putuse să-l recunoască cu o precizie minunată.

Cu toate aceste greutăți, deși contra-ofensiva germană a fost foarte puternică, Francezii au putut ameliora întru câțva pozițiile în jurul fermei Navarin și în jurul de Tahure, în împrejurările următoare:

Bătălia din Artois

Descrierea generală a terenului. — Șoseaua națională Arras-Béthune trece mai întâiu prin Targette, unde s'au dat luptele în Mai, apoi duce drept spre Nord și coboară între două șiruri de ploi rari, spre o vale unde se ascunde, printre dumbrăvi, Souchez. Înainte de a ajunge la case, drumul face o colitură la dreapta, împresurând o clădire izolată, înconjurată de o grădină „Hanul Roșiu”; apoi, după trecerea coliturii, rămâne la stânga cimitirului. La 100 metri mai departe, e prima casă, la Sud, din Souchez.

La dreapta satului se ridică un clin ușor, cu țarine întretăiate de garduri și ridicături de pământ, cari formează mici terase. Pe această creastă sunt presărați la stânga câteva grupuri de copaci, unde se află și colțul de Sud al pădurii Givenchy. Apoi linia de creastă presărată cu arbori rari, se întinde până la pădurea dela Folie. Această linie se ridică astfel dela cota 119, la Est de Souchez, până la cota 140 la Sud. Îndărăt e câmpia care coboară spre Donai: Vezi schița F., vol. 2, pag. 167 și schița 4, pag. 177.

La stânga localității Souchez, sunt două vâlcele care dau spre acest sat: vâlceaua Carency și vâlceaua Saint-Nazaire, formând împreună râul Souchez, care trece la Lens.

Două înălțimi dominează aceste vâlcele: la Nord Notre Dame de Lorette, la centru pintenul dela Moulin-Tropart, care coboară la Ablain-Saint-Nazaire, la Nord; și Carency la Sud.

Calea ferată dela Frevent, la Lens, urmează vâlceaua Carency, dealungul pădurii cu acelaș nume, și se aprește la stațiunea Ablain-Souchez, la colțul de Vest al parcului castelului Carleul, de acolo trece la Souchez, Givenchy, Liévin și, în sfârșit, Lens.

Aceasta e configurația generală a terenului, pe care încă din luna Mai, s'a dat neconținut lupte, încununată acuma cu luarea localităților Souchez și cu asaltul trupelor franceze asupra înălțimilor 119 și 140.

Organizarea defensivă germană de aci cră făcută cu scopul să taie Francezilor drumul spre șesul dela Donai, și să fie ținuți îndărătul ultimelor contra forturi ale plutoului Artois. Francezii din contră, țineau să prindă picior pe înălțimile dela Lorette și Moulin-Tropart. Ei au isbutit în Mai să se instaleze pe înălțimile acestea, socotite de o însemnătate atât de mare, și au scos pe inimic din Carency și Ablain-Saint-Nazaire. Veneă acum o altă e-

tapă de trecut, aceea a vâlcelei Souchez, ca să ajungă la creasta care dominează tot ținutul dela Est și după care urmează șesul. Aceasta a fost opera zilelor dela sfârșitul lunii Septembrie.

Schiza G

Souchez și bastionul lui înalt, castelul Carleul, erau bine organizate. Făcând lucrări de derivarea apelor râulețului Carençy, Germanii transformaseră terenul mlăștinos dela Sud-Vestul acestui fund de vale într'o baltă cu neputință de trecut.

De altă parte, bateriile germane instalate la Angres, luau dela Nord vâlceaua în curmeziș, iar îndărătul creștelor 119 și 140, garnisite cu tranșee legate printr'o rețea de șanțuri de comunicație, cu liniile săpate pe versantul Vest, în față de Carency, numeroase baterii loviau împotriva acelor franceze regiunea Lorette, Ablain-Saint-Nazaire și Carency. În sfârșit, la Nord-Vest de Souchez, tranșeele germane erau înșirate pe panta dela Lorette.

Germanii au ținut să oprească cea mai mică înaintare franceză în direcția spre Souchez. Cimitirul din Souchez și Hanul Roșu au fost trecute de mai multe ori din mână în mână.

Aceste operațiuni s'au desfășurat pe frontul dintre Neuville St. Vaast și la Bassé în două sectoare, și anume: în sectorul Loos au atacat Englezii; iar în sectorul Souchez au atacat Francezii. Vom descrie în parte pe fiecare.

Ofensiva franco-engleză din Mai, descrisă în volumul I-ii, la paginile 157—176, deși în general a fost norocoasă pentru ei, luând dela Germani linia I-ia, pe un

front de aproape 10 kilometri, totuși nu-i putuse face stăpâni pe toate pozițiunile principale germane. Mai ales la Nord de Loos, către sectorul La Bassé anglo-francezii nu avusese succes.

De astădată, ofensiva a avut de scop ca, pe lângă rolul de front demonstrativ, față de frontul de atac din Champagne, să pună stăpânire și pe punctele principale din pozițiunile germane.

Ofensiva engleză în sectorul Loos

Englezii, după succesul dela Neuve-Chapelle, rămăsesse sprijiniți cu dreapta pe canalul la Bassé, iar din August pe măsură ce le soseau întărituri, se întindeau puțin câte puțin spre Sud, înlocuind trupele franceze pe înăl-

Schița I

țimile cucerite de acestea, în sectorul Vermelles, Bully, Grenay. În fața lor aveau șeaua pe care e satul Loos-en-Gohelle, apoi valul dela Wingles, pe care se găsește Hul-luch și Benifontaine, pe care se găseau întăririle germane, nu atât de tari ca cele dela Sud de Neuville St. Vaast, dar în orice caz nici atât de slabe ca să fie ușor ocupate. La

2 kilometri la Sud de la Bassé se găseau uvragiile Kaiser Wilhelm și Hohenzollern, foarte tari.

Forțele engleze se întindeau până la înălțimea dela Grenay, unde Francezii erau instalați pe clinurile faimoase dela Lorette, spre Noulette și Souchez. Acest din urmă sat eră ocupat de Francezi; iar restul, din castelul Carleul și cimitirul eră transformat în fortăreață de către Germani. După o preparare a atacului cu artileria, timp de trei zile, Englezii atacară acest front în ziua de 25, în strânsă legătură cu atacul francez, începând, însă, atacul la ora 6,30 a. m. Pe o întindere de vreo 10 kilometri, trupele britanice deteră năvală, surprinzând pe năvălitorii germani demoralizați și luând linia I-ia, dela Germani, în mai puțin de o oră.

În mai multe puncte, până la ora 8,30, retragerea inamicului atinsese 4 kilometri. Satul Loos-en-Gohelle și terenul dela Est până la înălțimea cu cota 70 fură ocupate. În satul Loos-en-Gohelle s'au dat luptele casă cu casă. Au fost aci câteva lupte puternice în redute organizate special în pivniți și subsoluri. Ofițerii germani de aci anunțau prin telefon artileria lor asupra punctelor unde trebuie să bată. Satul a căzut repede și, grație faptului că trupele britanice luând cimitirul au debordat satul pe la Sud-Est ocupând și înălțimea 70 la 800 metri de Loos, de unde dominau și Loos și Lens. Aci au luptat trupele corpului IV german.

Mai la Nord, între Loos și Hulluch, englezii au ajuns până la liziera satului Hulluch, iar după un al doilea atac, au pus stăpânire pe carierile dela Vest de platou, între Hulluch și Haisne, iar la Nord-Vest de Hulluch, după alternative dese, de înaintări și retrageri carierile au rămas în mâinile Englezilor în ziua de 26. De asemenea au câștigat ceva teren la Sud de cota 70; Germanii, în schimb, își reocupară uvragiile Hohenzollern.

Peste două zile Englezii reiau cota 70, iar la Sud înaintau din nou în direcția spre Lens, atacând apoi a treia linie germană.

Alte lupte s'au petrecut la Nord De la Bassé, în regiunea dela Neuve-Chapelle, unde Germanii aduseseră rezerve puternice.

La 26, trupele britanice luptară aci cu îndârjire, respingând pe Germani.

Atacurile și contra-atacurile urmară, la 27 la Nord Vest de Hulluch și la 28 la Est de Loos, cum s'a spus. La sfârșitul acestei zile pierderile totale ale Germanilor erau de mai bine de 50 ofițeri și 3.000 prizonieri, 25 de tunuri, 40 mitraliere și o mare cantitate de material.

Ofensiva franceză în sectorul Souchez

În cursul luni Mai și Iunie, Francezii ajunseseră stăpâni pe prima linie de tranșee germane la Notre-Dame de Lorette, Ablain, Saint Nazaire, Carency, Neuville St. Vaast și Labiranthie.

Pentru a fi, însă, stăpâni pe o linie tare, Francezii trebuiau să cucerească linia de 7 kilometri, zisă creasta dela Vimy. Această linie a fost atacată în ziua de 25 Septembrie. Souchez, împreună cu cimitirul, cu cârciuma roșie și cu parcul Carleul, erau la centrul aceste linii. În tot cursul luni August se dăduse lupte aci.

Prepararea atacului de către artilerie a durat cinci zile. Tragerea a fost atât de bine regulată și de puternică, încât unele tranșee au fost părăsite înainte de terminarea tragerii artileriei.

După cinci zile de pregătire a atacului cu artileria, în ziua de 25 Septembrie la amiază, trupele franceze au pornit la atac, ocupând în primul avânt, cu o coloană, castelul și parcul Carleul, și ostrovul înaintat dela Souchez. Cu alte coloane, înaintau la Sud de Souchez, ocupând cimitirul și un bastion, iar cu altă atacă spre Souchez, pe care l-au ocupat și apoi au înaintat pe panta dintre Souchez-Givenchy, cota 119. Mai la Nord alte trupe franceze au ocupat liziera pădurii la Hache, unde Germanii erau puternic întăriți. La 26, bateriile germane din Givenchy, Liévin și Angres, opresc avântul ofensivei franceze; iar infanteria germană recucerește centrul. Francezii atacară satul Souchez de front înaintând către cota 119, și forțând astfel pe Germani a repăși centrul. De aci înainte Francezii atacă și înaintează pas cu pas către panta cu cota 119, și către sectorul pădurii Folie, la cota 140, punctele culminante ale crestei Vimy, despre care vorbeam mai sus. Atacurile franceze, care au pornit din direcția Neuville St. Vaast, s'au îndreptat către tranșeele dela Thélus, care acoperă Vimy pe la Sud. Atacul despre cota 140 a întâmpinat mari greutăți, înaintând însă pas cu pas cu ajutorul bombelor și al granatelor. Alle două atacuri s'au dat către pădurea Givenchy și între Souchez și Angres.

Germanii au fost foarte puternic întăriți în acest sector atacat de Francezi, ceea ce se explică prin însemnătatea acestei pozițiuni care domină tot șesul dela Lens. Prograsele Francezilor, măsurate pe hartă, au fost mai puțin simțitoare decât ale Englezilor, tocmai din această cauză. Francezii au avut de luptat pas de pas, împotriva celor mai bune trupe germane; în special contra gardei prusiene, readusă în grabă de pe frontul rusesc.

Comunicatele franceze spun că în două zile s'au luat aci 1378 de prizonieri, între cari un mare număr de ofițeri. La cota 140, s'au luat 300 prizonieri din 2 divizii ale gardei prusiene. Aci germanii au avut pierderi mari iar francezii au ocupat un fort mic din pădurea dela Givenchy precum și cota 140.

Germanii chemă întăriri din toate cantonamentele vecine: Lille, Douai, Valenciennes. În aceste lupte au intervenit și aviatorii. Bombele aruncate de aparatele engleze au atins și au făcut să deraieze trenuri militare între Douai și Souain, la împreunarea liniei dela Bapaume și a mării linii dela Paris, în apropiere de Achet. Circularea acestor convoiuri a fost oprită; prepararea altor trenuri fu compromisă prin aruncarea de bombe asupra gării celei mai mari dela Valenciennes.

Continuarea operațiunilor după bătălia din Champagne

La 1 Octombrie, francezii realizează noi progrese la Nord de Mesnil.

La 8 Octombrie, francezii ocupă uvrajele numite „Trapez”, unde au luat și prizonieri; iar la 9, germanii atacă ferma Navarin, între Souain și Somme-Py și înălțimea Tahure, însă sunt respinși.

La 10, francezii ocupă o nouă tranșee la Sud-Est de Tahure; iar la 11, ocupă toate întăririle de aci, făcând 800 prizonieri.

La 14, între Oise și Aisne, se petrec lupte de artilerie, iar în regiunea Lihons, aproape de Chaulnes, s'a petrecut o luptă de bombe în tranșee.

La 15 Octombrie, germanii au încercat un puternic atac între Auberive și drumul Saint-Hilaire la Saint-Souplet. Aci s'au produs bombardări atât de puternice în cât englezii au fost siliți a părăsi unele tranșee. Această bombardare a continuat până la 19 Octombrie, prelungindu-se spre Reims. În această zi, după ce germanii au asvârlit tot felul de bombe, au pornit la atac pe un front de zece kilometri, între Reims-Auberive dela fortul Rompelle la Prosnes, reușind a pune stăpânire pe unele tranșee din linia întâia, însă fură curând respinși. A doua zi și a treia zi, au revenit la atac cu aceeași îndârjire, însă au fost respinși cu mari pierderi.

În zilele de 18, 19 și 21 Octombrie, germanii au pronunțat la Est de Reims, cu mai multe divizii, o ofensivă foarte violentă, ca răspuns la ofensiva franceză în Champagne. Germanii s'au servit în acest atac de gaze asfixiante, dând trei asalturi succesive, — însă au fost respinși cu mari pierderi.

Ei au mai făcut pe același front, o a treia încercare,

în ziua de 26 Octombrie, întrebuițând iarăși gaze asfixiante în mare cantitate. Aceste încercări ale lor au fost zădărnice prin focurile de baraj executate de trupele franceze, cari de altminteri nu au fost supărate de astă dată de gazele asfixiante, grație focurilor puternice ale artileriei și grație infanteriei franceze care putându-se apăra cu eficacitate, nu a fost surprinsă prin această manevră intervenind la timp în sectoarele amenințate. Germanii nu au putut avea aci nici un succes. Pe când francezii în ofensiva lor în Champagne au înaintat pe un front de aproximativ 25 kilometri și pe o adâncime de 2—3 kilometri, germanii, cu manevra lor demonstrativă dela Reims, nu au putut înainta.

În acest timp germanii bombardează violent în Champagne, în special spre Tahure.

La 24 Octombrie, în urmă unei viguroase pregătiri prin artilerie și după o luptă violentă, trupele franceze cuceresc în Champagne importantul uvraj, numit uvrajul Courtine.

La 25, germanii încearcă a relua Courtine, însă francezii se mențin.

La 26, germanii reatacă la Est de Reims, fără succes.

La 28, francezii înaintează la Est de Courtine, făcând 200 prizonieri valizi.

La 29, germanii au dat patru contra-atacuri la Courtine, însă au fost respinși cu pierderi.

La 30, după o bombardare intensă pe un front de 8 kilometri, masse de infanterie formate mai cu seamă din trupe aduse din Rusia, atacă cu îndârjire pozițiile franceze. Câteva elemente din aceste masse reușesc a se instala pe vârful colinei Tahure, dar de altfel pretutindeni, și mai ales în fața acestei localități, Germanii se retrag, lăsând pe teren un mare număr de morți.

La 31, patru atacuri noi către Tahure și Courtine, nu reușesc. Francezii fac aproape 400 prizonieri valizi. Pierderile germane sunt mari.

La 1 Noembrie, tunurile franceze risipesc în apropiere de Soissons, o coloană de infanterie inamică. În regiunea Roye, ele silesc un tren blindat să se întoarcă, și trag asupra unor convoiuri germane.

La 3 Noembrie, în Champagne, inamicul, — după o bombardare cu ajutorul obuzelor asfixiante, — se instalează în unele dintre tranșeele înaintate franceze, din sectorul Massiges, de unde însă sunt respinși.

La 4, Germanii atacă fără succes contra uvrajului Courtine.

La 9, se dă luptă vie de artilerie pe platoul Neuvron, unde Francezii distrug mai multe lucrări inamice.

La 10, două violente asalturi germane contra pozițiilor franceze de pe pantele colinei Tahure, sunt respinse cu succes.

La 26, în regiunea Fille-Morte (Argonne), Francezii fac să explodeze un depozit inamic cu munițiuni.

La 27, la cota Sainte-Marie, Nord de Saint-Mihiel, o baterie germană a fost distrusă, prin lovituri de obuze grele.

La 7 Decembrie, Francezii reiau o tranșee ce o pierduse în zilele precedente.

La 8, bateriile franceze răspund cu putere la un atac german.

La 11, Francezii au distrus tranșeele inamice de pe creasta Chausson, drept răspuns la tirul german cu obuze lacrimogene.

La 17, bateriile germane aflate la Nord și la Est de Massiges, sunt reduse la tăcere.

La 25, Francezii bombardează și împrăștie un convoiu pe drumul dela Tahure la Somme-Py.

La 27, Germanii încearcă o ofensivă în Champagne, însă sunt respinși.

d) Sectorul Argonne-Meuse-Mosela.

În prima chenzină August, Germanii încearcă în Argonne mai multe surprinderi de noapte.

În noaptea de 1—2 August, în apropiere de cota 213, la Nord de Harazée, Germanii au ocupat o tranșee pe care Francezii au reluat-o printr'un contra-atac. După amiază Germanii au atacat, servindu-se de lichide inflamabile și au reușit să ocupe o tranșee în regiunea Marie Thérèse, din care însă Francezii au reluat o parte prin contra-atac. În noaptea următoare și în zilele de 2 și 3 August, Germanii au atacat fără succese.

În legătură cu aceste atacuri, Germanii au atacat și către Hauts de Meuse.

La 1 și 4 August inamicul a trimis de trei ori coloanele de atac contra pozițiilor franceze Bois-Haut între Eparges și tranșea Calonne, iar dincolo de Eparges în câmpiile Woëvre localitatea Champlon la Sud de Fresnes-en Woëvre.

La 10 August, trei regimente germane execută un atac înverșunat contra pozițiilor franceze din scobitura de teren dela Houyette, în Argonne; ajutați de obuze asfixiante, ei pătrund în tranșeele franceze, din cari însă sunt scoși afară în cursul zilei.

Deși armata kronprințului este continuu întărită și atacă cu îndârjire, totuși, nu are succes. În noaptea de 12, trupele germane au atacat în două rânduri în regiunea Ma-

rie Thérèse și Fontaine-aux-Charmes, însă au fost respinși cu pierderi mari, reocupându-se de către Francezi o parte din tranșeele pierdute la Est de drumul Vienne-le-Chateau-Benarville.

A doua zi Germanii pronunță alte noi atacuri în sectorul între acest drum și râșorul Houyette, însă au fost respinși, iar seara atacă pe tot frontul Marie-Thérèse, fiind respinși cu mari pierderi.

La 12, inamicul bombardează Raon-l'Etape undeucid patru bărbați și rănesc șapte femei și copii printre populația civilă.

La 14 August, Germanii renunță la atacul deschis și asvârlă bombe și petarde contra tranșeele de la Courtes-Chausses și de la Fontaine-aux-Charmes, însă, curând artileria franceză împiedică această acțiune.

La 16 August, Germanii încearcă altă luptă de granate, pe drumul de la Haute-Chevauchée și la Marie-Thérèse (Vest de pădurea Malancourt), însă focul artileriei franceze îi respinge.

La 17 și 18, se produce schimb de granate și petarde la Haute-Chevauchée, și Fontaine-aux-Charmes, până la pădurea Cheppy, însă Germanii bătuiți de artileria franceză, se retrag în tranșeele lor.

În ziua de 24 August, are loc o luptă corp la corp la Marie-Thérèse, la Est de pădurea Malancourt.

În zilele de 10 și 11 Septembrie, în Argonne, micile încercări și lupte cu bombe din săptămânile trecute, s'au transformat în lupte foarte violente, provocate de Germani.

Pare că artileria germană, prin puternicile ei canoade, voiește a ascunde că infanteria ei nu mai poate ataca. În aceste lupte de artilerie, Francezii au fost mai ales superiori la Fontaine-aux-Charmes pe râșorul Houyette, la Courtes-Chausses și la pădurea Bolaute.

La 10 Septembrie, a fost respins un atac al infanteriei germane pe drumul Harazée-Saint-Hubert. După această dată luptele s'au redus la bombardări, la Fontaine-aux-Charmes, Saint-Hubert, Courtes-Chausses. Astfel kronprințul nu a putut atinge Biesne, primul său obiectiv.

În după amiaza zilei de 27 Septembrie, armata kronprințului, pentru a oprî ofensiva franceză care devenia tot mai amenințătoare, execută o puternică ofensivă, în Argonne, atacând de 4 ori, fără a obține vre-un rezultat. În tot timpul luptelor din această regiune, luptele de artilerie au fost foarte vii, de ambele părți.

În primele zile ale lunii Octombrie, mai multe lupte de mine, bombe și petarde au avut loc în regiunea Vienne-le-Château, în sectorul Marie-Thérèse, Courtes-Chausses și Fontaine Madame.

Germanii au bombardat și Vauquois, ocupat de câțva timp de către Francezi.

La 3 Octomvrie, în împrejurimile dela Vauquois, lucrările inamice sunt distruse de către Francezi cu ajutorul minelor. Spre a-și răzbună distrugerea tranșelor lor, Germanii lansează asupra orașului Reims vre-o sută de obuze incendiare.

În zilele de 2 și 3 Octomvrie, aripa dreaptă a armatei generalului Langle de Cary a executat în partea vestică a regiunii Argonne mai mult atacuri, ca răspuns la atacurile germane, progresând puțin la Nord de Tourbe și în pădurea La Grurie, la Nord de localitatea Harazée.

La 7 Octomvrie în Argonne, inamicul ocupă mai multe tranșee franceze, grație întrebuițării intense a obuzelor asfixiante, în urma unui atac dat de două divizii; ei nu reușesc însă a rupe frontul francez.

Până la 10 Octomvrie, lupte de artilerie și de bombe, se produc în regiunea Tour-de-Paris și Court-Chausses, și cele din Argonne la orașelul Thomas.

Pentru luna Noemvrie nu avem date.

La 12 și 13 Decemvrie, Francezii au avariat podul aruncat de germani dela Saint-Mihiel peste Meusa, bombardându-l și distrugându-l.

La 16, bateriile franceze au dărâmat lucrările germane situate în pădurea Chevaliers pe Meusa de sus, iar la 17, produc stricăciuni asupra lucrărilor germane dela Eparges și pădurea Pretre.

La 19, Francezii produc stricăciuni la Chauvaucourt, în regiunea Saint-Mihiel.

La 20, Francezii distrug mai multe lucrări germane în pădurea Lamorville, aproape de Saint-Mihiel.

La 29, luptă de artilerie, în legătură cu întregul front.

e) Sectorul Vosgi.

În Lorena, Germanii au încercat deseori, însă fără succes, a relua pădurea Le Prêtre. În ziua de 30 Iulie, după o puternică canonadă, au fost respinși la Croix-des-Carmes; iar la 1 August, în regiunea Haye, un batalion german a fost surprins de focurile artileriei franceze în orașul Vilcey-sur-Trey. Germanii, ca răspuns, au bombardat cu obuze incendiare Pont-à-Mousson și Meizières.

În Alsacia, Germanii aduc rezerve pentru a împiedică progresul Francezilor la Nord de Münster. Cu începere dela 29 Iulie, ei încearcă zilnic a-și relua pozițiunile pierdute.

La 2 August au atacat de trei ori fără succes, asupra pozițiunilor dela Barrenkopf. La 4 August au recapat

oarecari tranșee la Linge și Schratzmaennele care domină Fecht.

La 15 August, Francezii, pentru a răspunde Germanilor cari au bombardat Saint-Dié, au bombardat și ei gara Sainte-Marie-aux-Mines și câmpul dela Barrenstall.

Germanii s'au încercat în zadar în cursul lunei August a-și relua pozițiunile dela Linge. Francezii au respins toate aceste atacuri, reușind chiar a ocupa o cută de teren la Sondernach, între Fecht și Landersbach la Sud de Munster.

La 16 August, Francezii bombardează localitatea Saint-Dié, executând și represalii asupra gărei Sainte-Marie, unde gazometrele fac explozie.

La 17, infanteria franceză pune piciorul pe creasta dintre Sondernach și Landersbach, în regiunea lui Reichackerkopf. Toate contra-atacurile inamice sunt respinse.

La 22 August, Germanii au atacat la Sondernach, unde au fost respinși cu mari pierderi; iar a doua zi, Francezii au mai câștigat teren la Linge și Barrenkopf.

În zilele de 24 și 26 August, Germanii au contra-atacat tranșeele franceze dela Linge, Schratzmaennele, Barrenkopf și Sondernach, în scopul de a recâștiga terenul pierdut cu două zile mai înainte, dar au fost cu desăvârșire respinși.

La 23, se dau lupte foarte îndârjite pe înălțimile Est de râul Fecht de Nord, unde inamicul nu izbuteste să reocupe terenul pierdut.

La 26, Francezii înaintează pe creasta dintre Sondernach și Landersbach. Germanii bombardează Thann și Vieux Thann. Ei trag șapte obuze, cu distanță lungă, asupra regiunii Compiègne.

La 31, în Vosgi, în urma unei bombardări cu ajutorul obuzelor asfixiante, inamicul dă un atac îndârjit contra tranșeele franceze dela Linge; Francezii își mențin pozițiile lor.

După modul cum s'au desfășurat luptele de artilerie, în acest timp și după consumarea făcută de Francezi, reiese că criza de muniții pentru Francezi nu mai există la această dată.

În primele zile ale lunei Septembrie, Francezii au acționat asupra pozițiilor germane din jurul localităților Embermenil, Leintrey și Angerwiller, unde, după comunicațiile germane, n'au avut succes.

Luptele de artilerie franceze au fost puternice mai ales în sectorul dela Gondrexon până la Gremencey, un oraș mic la Nord de Seille. Această regiune prezintă mare importanță militară, de oarece drumul Paris-Strassbourg trece la Blamont aproape de Gondrexon și Avricourt, punct de joncțiune de căi ferate.

În aceste prime zile, Francezii au cucerit și pus stăpânire solidă pe unele porțiuni de tranșee dela Linge, Sondernach și Landersbach ce mai rămăsese neocupate. Comunicatele oficiale arată că Francezii și în special trupele tinere din clasa 1916 au săvârșit aci mari acte de eroism.

La 9 Septembrie, se dă un atac dintre cele mai înverșunate, cu obuze asfixiante, la Linge, Barrenkopf, creasta Hartmannswiller, etc.; inamicul pune piciorul în câteva puncte, însă e imediat scos prin contra-atacuri.

La 13, artileria franceză distruge organizațiile germane dela Embermenil, în Lorena.

Pâna la 19 Septembrie, lupte de artilerie mai intense în Lorena au fost la Est de Eparges în pădurea Parroy și Leintrey. Aci Germanii au încercat în ziua de 11 un atac, însă au fost respinși.

La 14 Septembrie, o baterie germană a fost distrusă pe înălțimile dela Hauts-de-Meuse.

La 17, artileria franceză distruge marșie pod din fața localității Saint-Mihiel, precum și un pod de vase și trei trecători.

Până la 20 Septembrie, artileria franceză bate cu succes pozițiunile inamice împrejur de liniile care formează colțul Saint-Mihiel. La Est de Challon, la 10 kilometri de Saint-Mihiel, un balon captiv german a fost lovit și dărâmat și tot în aceea zi artileria a sfărâmat un pod de vase și trei podete, ceea ce a pus în imposibilitate pe Germani de a debușa pe malul stâng al Meusei.

Artileria franceză stăpânește de asemenea cu tocul ei la Nord de Flirey în direcția Thiaucourt drumul cea mare St. Maurice Thillot. Artileria de calibru mare, atinge chiar gara Thiaucourt, unde vine și noua linie militară construită de Germani dela Saint-Mihiel la Vigneuilles.

De asemeni artileria franceză a distrus lucrările întreprinse de germani pentru a instala piesele cu bătaie mare, destinate să bombardeze Nancy și Lunéville.

La Hartmannswillerkopf, francezii au progresat puțin prin lupte de granate, iar artileria a atins uzina electrică dela Turekheim, oraș situat la 5 kilometri de Colmar.

Deși germanii contra-atacă rar, totuși atacurile sunt destul de puternice mai ales asupra pozițiilor dela Barrenkopf și Lingekopf. În această parte, francezii fiind superiori, au avut succese aproape zilnic.

La 4 Octombrie, ofensiva germană din Vosgi e respinsă.

În primele zile ale luni Octombrie au avut loc bombardări continue (la care s'au întrebuițat și tunuri de calibru mare), urmate de violente atacuri de infanterie, care n'au modificat de loc însă situațiunea generală, cu toate eforturile făcute de Germani pentru recucerirea pozițiilor

ocupate în ultimul timp de francezii pe crestele dela Linge și Schratzmaennelle.

În Lorena, trimet dese recunoașteri ofensive către Seille și pădurea Parroy. La 8 Octombrie o asemenea recunoaștere ocupă o tranșee între Leintrey și Resillon, însă a doua zi sunt respinși din ea.

La 12 și 13 Octombrie, germanii au atacat puternic pozițiunile dela Linge și Schratzmannaele, fiind respinși, afară de un punct la Sud de Linge unde au rămas stăpâni, dar de unde a doua zi au fost respinși.

La 15 Octombrie, germanii au încercat un atac puternic, precedat de aruncări de bombe și gaze pe un front de 5 kilometri, contra pozițiilor franceze dela Linge și Hartmannswillerkopf (sau Viels-Armand) deși nu au reușit complet pe tot frontul, totuși, au ocupat o tranșee situată la Viels-Armand, de unde însă au fost respinși în zilele următoare.

Un asemenea atac au pronunțat și către Schratzmaennelle, însă tot fără succes.

În Vosgi, germanii au încercat la 19 Octombrie de a recuceri pozițiunile pierdute în primăvară, ceea ce a provocat atacurile din ziua de 20 Octombrie dela Hartmannswillerkopf și Sudelkopf, reușind a ocupa creasta pozițiunii Hartmannswillerkopf și a pătrunde în două posturi telefonice, pe cari însă le-au pierdut a doua zi, după un vigoros contra-atac francez, plus un mic fort stăpânit până atunci de germani.

La 22 Octombrie, trupele franceze au cucerit o tranșee în apropiere de încrucișarea drumului Leintrey-Gondrexon și Amenoncourt la Reillon.

Pentru luna Noembrie nu avem date suficiente.

La 21 Decembrie, la Hartmannswillerkopf, francezii cuceresc o parte din lucrările inamice, făcând 1200 prizonieri.

La 22 și 23, germanii contra-atacă și reiau o parte din tranșeele pierdute.

La 24, germanii încearcă să reia și celelalte tranșee însă sunt respinși cu pierderi.

La 27, francezii distrug lucrările germane din regiunea Linge.

La 28, francezii cuceresc câteva noi tranșee la Hartmannswillerkopf, făcând 100 prizonieri.

La 29, francezii mai ocupă lucrările germane de pe înălțimile Rehfelsen și Hirschstein, făcând și 300 de prizonieri, între cari și ofițeri.

La 31, germanii atacă violent pozițiunile franceze dela Hirschstein, însă sunt respinși.

II. Operațiunile dela 1 Ianuarie
la 31 Aprilie 1916

La începutul lui Ianuarie, trupele aliaților în acest sector sunt repartizate astfel: de la litoral până la Lys, sunt croupe belgiene și franceze; de la Lys la Lens către Loos-en-Gohelle sunt trupe engleze; de aci la Arras sunt trupe franceze. În Artois și în Picardia, câteva corpuri de armată engleze ocupă frontul dela Crinchon la Somme; iar de aci până în Alsacia, sunt numai trupe franceze.

Vom urmă descrierea operațiunilor tot pe sectoare cum am procedat în cele două volume apărute în trecut, precum și în capitolul precedent.

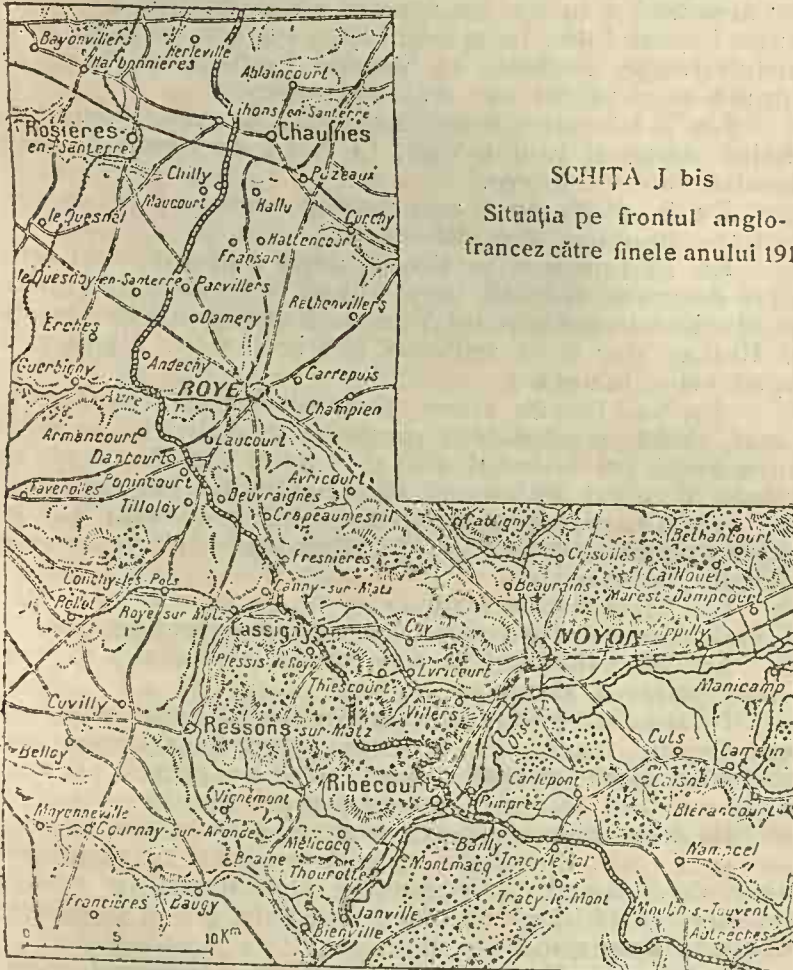
a, Sectorul Litoralului și
Ypres-Lille

La 1 Ianuarie, dela țărmul Mării până la Boesinghe, artileria Belgiană a cauzat mult rău lucrărilor germane. Deia Boesinghe la Ypres au lucrat la fel francezii; iar de aci la Armentières englezii au ținut o canoadă aproape fără întrerupere.

În primele zile ale lunii Ianuarie, englezii au pronunțat dese atacuri către Armentières, mai mult cu scopul de a obișnui trupele. În acest timp, ei au dat și dese lupte de mine și de artilerie. În special luptele de artilerie au fost foarte active în regiunea dela Nord de Neuve-Chapelle și Aubers.

Au mai fost oarecari mici atacuri în sectorul englez Loos și Hulluch. Artileria franceză a intervenit în lupte de artilerie la Beaurains la Sud de Arras. La Fricourt și la Boisselle au fost lupte de mine și patru atacuri germane respinse de artileria aliată.

La Sud de Somme, aproape de Peronne, artileria

franceză a produs stricăciuni la unele tranșee germane.

La 2 Ianuarie, artileria franceză aduce grave stricăciuni lucrărilor germane din regiunea Dunelor, stîrînd mai multe incendii și aruncînd în aer două depozite cu munițiuni.

La 3, se petrec violente acțiuni de artilerie pe lot frontul râului Yser.

La 4, lupte cu bombe, aproape de Steenstraete, în avantajul aliaților.

Între 7 și 13 Ianuarie, dela Mare la Arras, s'au petrecut la flancuri, adică pe frontul belgian până la Lys și pe frontul francez până la Arras, lupte de artilerie; iar la centru, pe frontul englez, pe lângă serioase lupte de artilerie, s'au dat și atacuri cu alternative de succes între Lys și Lille. În aceste lupte, englezii au bombardat instalațiunile germane la Sud de Frelinghten, localitate situată pe Lys, în sus de Armentières.

La 7 Ianuarie, fermele ocupate de către inamic pe malul stâng al râului Yser, la Nord de Dixmude, sunt bombardate cu succes.

La 9, distrugerea mai multor convoiuri de aprovizionare inamice, spre Clercken.

La 12 Ianuarie, în Belgia, după o pregătire cu artileria destul de violentă, Germanii au încercat în mai multe rânduri să treacă canalul Yser, în direcțiunea Steenstraete și Hetsas, dar focul artileriei și mitralierelor Aliaților, a oprit orice înaintare.

La Sud-Est de Ypres, Germanii de asemenea au atacat, după o prealabilă pregătire de artilerie, și după cum arată comunicatul oficial german din 2 corent, au reușit a cuceri 800 metri din pozițiunile engleze.

La 14, explodează depozitele de munițiuni din lucrările germane dela Nord de Steenstraete, pe urma unor violente bombardări.

La 16, artileria franco-engleză provoacă mari stricăciuni tranșeelor germane din regiunea Het-Sas.

La 20, canoada îl constrânge pe inamic să evacueze pădurea Merkem.

În ziua de 24 Ianuarie, germanii au bombardat violent frontul francez ce acoperea drumul la Dunkerque, asvârlind peste 20.000 obuze, apoi au pornit la atac, însă, au fost respinși, suferind mari pierderi.

În acest timp, artileria engleză a contribuit la bombardarea către Boesinghe și au bombardat lucrările germane dela Monchy, Fricourt și Marencourt pe drumul Peronne și Ovillers și către Boisselle pe drumul dela Aibert la Baupaume.

Tot în ziua de 23, germanii, după o bombardare puternică, au atacat cu coloane dese și succesive frontul între Neuville și Thélus și au reușit să ocupe o parte din tranșeele primei linii. După dese lupte și încercări de a trece la celelalte linii, până seara, germanii au rămas în stăpânirea a 200 metri din tranșeele franceze. La 24, s'a reluat lupta cu explodări de mine, cu granate, etc., și

după alternative de succese până la 27, germanii nu au mai putut înainta.

La 30 și 31 Ianuarie, artileria grea franceză a fost foarte activă la Steenstraete. Artileria engleză a bombardat mai ales între Ypres și munții Flandrei, către Bai-l-Yleul și Cassel, atacând și cu infanterie pe ici-colea.

În acest timp, între Loos și Givenchy-en-Gohelle, a fost liniște, însă de aci la Arras au fost lupte serioase de artilerie și infanterie. Orașul Arras a fost bombardat și apoi atacat până în apropiere de porțile lui, însă germanii au fost respinși cu pierderi. Aproape de Givenchy, la Vest de cota 140, exploziile de mine și atacurile puternice au permis germanilor de a ocupa unele tranșee, însă după câțva timp au fost alungați din ele.

Alte atacuri germane au fost respinse de artilerie și infanterie între Neuville-Saint-Vaast, Vimy, și direcțiunea Arras, la Nord de Roclincourt.

Artileria franceză a mai oprit și un atac german către Givenchy, la cota 119, și apoi a bătut prin lungirea firului, în spatele acestor trupe, centrele lor de aprovizionare.

În ultimele zile din Ianuarie, trupele noi engleze au înlocuit trupele franceze dintre Arras și Somme și au avut de susținut unele atacuri și bombardări, mai ales între Albert, Carnoy și Marincourt. Dela orașul Frise către Noyon, sectorul este ocupat de trupe franceze care au avut dese lupte pentru ocuparea localităților Armencourt, Doncourt, Tilloloy și Beuvraignes, Fresnières și Lassigny.

Între 28 și 30 Ianuarie s'au produs câteva atacuri germane între Somme și Roye, mai ales la Sud de Frise, Dompierre și Lihons, însă au fost respinse.

La 30, coloane inamice au apărut la Sud-Est de Roye, între acest oraș și Laucourt și împrejurimile Beuvraignes, însă au fost respinse.

Până la 10 Februarie, deși s'au continuat bombardările și încercările slabe de atac pe ici pe colo, totuși, în general, se pare că a fost în acest timp o perioadă de liniște.

Între 10 și 12, germanii au reîncercat operațiunile lor, de a trece peste Yser și Yperlee, după o violentă bombardare, la Steenstraete, unde drumul dela Dixmude trece peste Yser, și la Het-Sas, însă nu au putut ajunge malul stâng, fiind opriiți de focul bateriilor și al infanteriei. S'au făcut asemenea încercări și pe frontul belgian, însă fără succes. Belgienii au avut de susținut în acest timp o canoadă de artilerie și un atac cu granate de mână în apropiere de Steenstraete, distrugând și un

convoiu german pe drumul dela Ostenda la Nord de Dixmude.

Pe platoul Neuville-Saint-Vaast, lupta de artilerie s'a întins dela cota 140 până la drumul Arras-Vimy.

Dela 9 la 13, s'au dat diferite atacuri și contra-atacuri cu alternative de succes, mai ales între Folie și Neuville.

La 13, germanii, cari nu avuseseră succese în zilele precedente, revin la atac, dela cota 140 până la drumul Neuville (front 1500 metri) și după trei atacuri nereușite, reușesc la al patrulea atac să ocupe o tranșee, de unde, după câțva timp, au fost alungați.

Englezii, în acest timp, au avut de răspuns artileriei inamice, care bombardea tranșeele lor dela Hoodge și aceleia care bombardea dela Armentières până la Loos-en-Gohelle.

Până la 26 Februarie, pe frontul belgian dela Yser la Ypres, s'a pierdut din intensitatea luptelor; în schimb, germanii încearcă atacuri pe frontul francez între Steenstraete (dreapta belgiană) și Boesinghe (stânga engleză).

La 20 Februarie, după o bombardare violentă, germanii încearcă trecerea la Steenstraete, reușind a se apropia de tranșeele franceze, însă printr'un contra-atac au fost respinși.

Între 16 și 22 au fost atacați și englezii cu alternative de succes, însă la 22 au pierdut 400 metri din tranșeele ce adesea au trecut din mână în mână și care, pentru acest motiv, se numesc internaționale.

La 13 Februarie, artileria franceză face să explodeze un depozit cu munițiuni, la Nord de Boesinghe.

La 14, bombardare inversunată între Ypres și canalul Comines. Germanii ocupă 600 metri de tranșee engleze.

La 18, în urma unei violente bombardări, germanii se încearcă să treacă canalul Yser-ului la Steenstraete, însă sunt decimați de către artileria franceză.

La 21, în fața localității Steenstraete, tunurile franceze deschid mai multe spărturi în tranșeele germane.

Dela 21 la 29, tiruri de artilerie, mai toate eficace, asupra organizațiilor inamice.

În regiunea Loos-Arras și în special între Givenchy-en-Gohelle și Neuville-Saint-Vaast, luptele de mine s'au continuat fără întrerupere în Februarie. La 20 și 21 s'au dat lupte la Sud-Est de Givenchy de către 7 batalioane, după o violentă bombardare, și au reușit a ocupa tranșeele liniei 1-a, ajungând chiar la cele ale susținerilor, dar, francezii au contra-atacat izgonindu-i pe germani cu mari pierderi.

La Sud de Arras, între Sauterre, între 18—21 Fe-

bruarie, germanii au atacat puternic pe un front de 7 kilometri, întrebunțând și gaze asfixiante.

Până la 11 Martie, deși toată atențiunea se dă luptelor dela Verdun, totuși s'au petrecut oarecari acțiuni și în celelalte sectoare.

În Belgia, bateriile aliaților au tras contra uvrăjelor inamice dela Lombaertzyde și Steenstraete. Englezii au avut oarecari ciocniri către Ypres.

La 2 Martie, englezii recuceresc toate tranșeele pierdute la 14 Februarie și fac mai multe sute de prizonieri.

La 6 Martie, luptă violentă, cu ajutorul bombelor, între Belgieni și Germani, în apropiere de Maison du Passeur.

La 8, nouă luptă cu bombe de mână, la Maison du Passeur.

La 15, artileria franceză dărâmă organizările inamice dela La Plage (regiunea Nieupoort-ului).

În a doua chenzină Martie, pe frontul belgian, s'a semnalat numai bombardări reciproce și o luptă cu bombe de mână în apropiere de casa Passeur.

La 17, tranșeele germane dela Boesinghe suint cu desăvârșire dărâmate de către obuzele franceze.

La 22, Francezii bombardează cu înverșunare linia doua inamică, din regiunea dela Steenstraete.

La 25, bombardarea tranșeelelor germane la Est de Boesinghe și în preajma localității Het-Sas.

La 27 Martie, trupele engleze au atacat pînțenul Saint-Eloi, cucerind două linii de tranșee și luând 170 de prizonieri.

Până la 28 Martie, englezii au susținut de asemeni bombardarea pe tot frontul, iar la 28, au luat brusc ofensiva la Sud de Ypres, aproape de Saint-Eloi, ocupând aproape 600 metri din tranșeele inamice, — cauzându-le pierderi, și luând prizonieri.

La Sud de Somme, către Sauterre, germanii au încercat la 27, o ofensivă viguroasă; iar la 4 kilometri spre Sud-Vest de Lehons și de Chalnes, Francezii au rezistat în Maucourt, pe care germanii l-au bombardat și apoi au atacat.

La 30, Englezii opresc cu artileria lor, o încercare a germanilor, care vor să iasă din tranșeele dela Boesinghe.

Între 1 și 5 Aprilie, englezii au înlocuit o parte din trupele franceze dela Ypres. În acest timp, Englezii au avut o continuă bombardare între La Bassée și Arras, precum și asupra cantonamentelor din Langemarck, având oarecari lupte la Saint-Eloi.

La Sud de Somme, germanii au încercat să forțeze liniile franceze între fluviu și Chalnes, aproape de Vermandovillers, în ziua de 29 Martie, reușind a pătrunde

în unele tranșee. Din comunicatele franceze reiese însă, că au fost izgoniți imediat.

S'a mai produs la 31 Mai un atac mai la Nord și un alt atac contra pozițiunii dela Dompierre, însă ambele au fost respinse.

La 1 Aprilie se semnaleză bombardare intensă și prelungă a cantonamentelor inamice dela Langemarek.

La 5, luptă de tranșee la Steenstraete.

La 7, artileria grea franceză distruge în parte organizațiile germane dela Langemarek și Middelkerke.

La 10, la Sud de Saint-Georges, inamicul ocupă o mică poziție belgă, care apoi în urma unui contra-atac este recucerită.

Între 13 și 19 Aprilie, în Picardia, artileria franceză a lucrat foarte activ pentru a distruge lucrările germane de pe platoul Santerre, între Roye și Lassigny; iar germanii au reînviat recunoașterile lor către Parvillers, precum și la Boisselle care le barează drumul dela Cambrai la Amiens. Duelurile de artilerie au fost către Hebuterne, între Arras, Albert și Carnoy, cum și între Albert și Peronne.

Tot în acest timp, belgienii răspund artileriei germane între Nieuport și Boesinghe, iar englezii între Ypres și Lys în apropiere de Wytschaete. La cătunul Saint-Éloi au fost câteva lupte pentru ocuparea unor pânii.

În Artois, dela Bassée până la Neuville-Saint-Vaast, în special între Vermelles și Loos-en-Gohelle, continuă micile ciocniri și luptele cu mâine.

Între 20 și 26 Aprilie, bombardări fără intensitate pe tot frontul belgian, deși știrile din presa străină anunță că aci vor lua germanii ofensiva.

Pe frontul englez au atacat germanii cu oarecare intensitate, în patru puncte, dar au fost respinși; în special a fost serios un atac spre Manätz.

b) Sectorul Arras și Somme

În ultimele zile ale luni Decembrie a fost puternică activitatea de artilerie în regiunile Souchez și Arras.

Lupte de artilerie de oarecare importanță au fost la Albert, unde s'au adus unele forțe engleze, precum și la Lassigny (oraș stăpânit de germani).

La 1 Ianuarie, în regiunea Vimy, la Sud de Roye, artileria grea franceză a redus la tăcere bătăliile inamice.

În primele zile ale luni Ianuarie, germanii au atacat fără succes la Vest de Roye și în apropiere de Ribecourt. În valea Aisne, duel de artilerie, în care artileria franceză a distrus două mări întărite situate între Vic-sur-Aisne și Soissons.

La 17 Ianuarie, la Nord de râul Aisne, importante lucrări germane au fost distruse în parte de către locul bateriilor franceze.

La 23, energică ofensivă germană în regiunea Neuville Saint-Vaast, unde inamicul, cu prețul a pierderi considerabile, câștigă mai multe sute de metri din tranșeele franceze de prima linie. În aceeași zi însă, Francezii recuceresc cea mai mare parte din aceste tranșee.

La 24, în succes a două atacuri noi inamice în regiunea Neuville-Saint-Vaast.

La 27, Francezii reiau câteva elemente cari se mai aflau ocupate de inamic; în regiunea dela Neuville.

La 28 Ianuarie, germanii, după o pregătire foarte intensă cu artilerie, au îndreptat atacuri, pediferite puncte ale frontului: la Sud de Givenchy după explodarea unor mine, ei au reușit a ocupa câteva elemente înaintate de tranșee franceze; la Nord de Roelincourt, însă au fost oprîți de focul artileriei franceze; un alt atac pe drumul Saint Laurent spre Saint Nicolas la Nord-Est de Arras, a fost cu totul respins.

La Sud de drumul Neuville-La Folie, germanii au reînnoit atacurile în cursul zilei, cu o deosebită violență, dar nu au reușit fiind respinși de Francezi.

În ziua de 29 Ianuarie, francezii după o vie canoadă, atacând, au reiat o parte din elementele de tranșee dela Vest de cota 140, pierdute în ziua de 28 corent. Luptele au continuat și în ziua de 30 corent, când francezii au reușit a reocupa succesiv tranșeele pierdute.

Comunicatele oficiale germane din 1 Februarie arată că rezultatele încercării ofensivei germane din Arras și Lens sunt foarte importante și că în atacurile acestea date dela 21—29, s'au putut cuceri 1500 metri din prima și 200 metri din a doua linie franceză.

La 29, violență ofensivă inamică la Sud de râul Somme; întregul atac rămâne fără rezultat, în afară de cel dela satul Frise, unde Francezii nu posedau decât o gardă mare, foarte puțin numeroasă.

La 30, la Sud de Somme, în zona localității Dompierre, două atacuri de infanterie inamice sunt energic respinse.

În primele zile Fevruarie, s'a observat mai multă activitate în sectorul dela Sud de Somme către Sauterre și pe Aisne. În zilele de 10, 11 și 13 Fevruarie, Germanii au atacat către Sauterre fără succes, suferind pierderi. La 13 Fevruarie, ei au atacat violent în Arlois și au ocupat unele tranșee, de unde însă sunt scoși chiar în aceeași zi. La 14, Francezii au atacat și au reușit să ocupe unele tranșee, luând prizonieri și material. Pe Aisne, Germanii au atacat persistând către Vie-sur-Aisne, însă, au fost oprîți în loc de rețelele de sârmă. O altă încercare au făcut-o

Germanii către Soissons în ziua de 11, după ce au bombardat uvrajele din direcțiunea Crouy pe drumul Laon, reușind a se apropia de primele tranșee; însă, printr'un contra-atac' au fost respinși. A doua zi s'a produs un alt atac pela capul de pod Vailly, însă coloanele de infanterie au fost oprite de artileria franceză. Al treilea atac a avut loc direct către Soissons, în ziua de 13, venind pe drumul Saint-Quentin, dar și acest atac a fost oprit de focul de baraj al artileriei.

De aci până în Champagne nu s'a petrecut nimic deosebit.

La 20 Fevruarie, în sectorul Lihons, la Sud de râul Somme, un atac pe care Germanii l-au dat pe un front de șapte kilometri, este oprit în loc de către focurile infanteriei franceze și de către tirul de baraj al tunurilor.

La 1 Aprilie, frontul englez a fost întins dela canalul Yser la Nord de Ypres până la râul Somme. Englezii au înaintea lor armatele: Prințipele Albert de Württemberg, General v. Buelow, Prințul regal al Bavariei; în total 35 divizii.

c) Sectorul Soissons-Reims-Champagne.

În prima chenzină Ianuarie, au avut loc oarecari canonade de artilerie la Nord de râul Aisne și în Champagne. Germanii au pronunțat atacuri cu granatele de mână în valea Py, dela Saint-Souplet la Somme-Py și Tahure.

La 3 și 5 Ianuarie, Germanii au atacat violent către Tahure, însă au fost respinși.

În noaptea de 4 spre 5 Ianuarie, Germanii au pronunțat un puternic atac între Tahure și cota 193, însă au fost de asemenea respinși.

Artileria franceză a ieșit din obiceiul de a bombardă numai întăriturile germane, bombardând de astă dată cantonamentele inamice din pădurea Malmaison, aflată la 4 kilometri de gara Challerange, centrul de aprovizionare al armatei kronprințului.

La 10 Ianuarie, Germanii atacă în Champagne pe un front de 28 kilometri, luând câteva tranșee dela Francezi.

În ziua de 12 Ianuarie, Francezii, după o violentă bombardare, au atacat la Est de ferma Maison de Champagne, la N.-E. de Massiges, reușind a pătrunde în pozițiunile germane.

Între 21—27 Ianuarie, Francezii au bombardat violent în regiunea Soissons și trecerea dela Berry-au-Bac, iar între Reims și Corberry au fost și oarecari ciocniri la

ferma Godat, în valea Fontaines, la Sud de Berry-au-Bac și în apropiere de ferma Cholera.

La 1 Februarie, Francezii bombardează toate lucrările germane din Champagne.

La 13, Germanii pronunță un atac violent în regiunea Soissons și ocupă câteva tranșee. Comunicatele franceze spun că Germanii au fost scoși imediat din ele.

Între 10—12 Februarie, Germanii au fost foarte activi, bombardând și contra-atacând continuu între drumul Chalons și Massiges. Ferma Navarin și cota 199 au fost direcțiunile unde au atacat Germanii viguros, reușind în ziua de 12 a se instala în câteva tranșee. Francezii au contra-atacat, luând 300 metri tranșee și 56 prizonieri.

În aceeași zi, Germanii au pronunțat o ofensivă pe drumul Tahure-Somme-Py, reușind a se instala în primele tranșee, cari, fiind minate de Francezi, au fost aruncate în aer.

În Champagne, în a doua chenzină Februarie, a fost mai mult tir de artilerie contra coloanelor inamice în marș și contra unor întăriri.

În Argonne, canonada a fost dirijată în împrejurimile Saint-Hubert. Lupte de mine la Vauquois și tir de artilerie contra observatoarelor inamice din pădurea Cheppy.

Aceste bombardări, împreună cu cele de pe coastele Meusei, și cele din Woevre, sunt în legătură cu ofensiva dela Verdun.

În primele zile din Martie, Germanii au atacat înălțimile dela Massiges între ferma Maison de Champagne și muntele Tetu, întrebuițând lichide inflamabile, gaze asfixiante etc. Au fost respinși dinspre Tetu, însă au ocupat spre Maison de Champagne o tranșee, pe care Francezii au reluat-o a doua zi.

În a doua chenzină Martie nu s'a produs nimic deosebit pe Aisne și în Champagne.

În primele zile Aprilie, în valca Aisne, s'au continuat bombardările, în special către platoul Vauclerc în apropiere de Craonne, pădurea Ville-aux-Bois și muntele Saigneul.

În Champagne, artileria franceză a distrus unele lucrări de apropiere dinspre Sainte-Marie-à-Py.

Pe Aisne, între 20—26 Aprilie, recunoașterile germane către drumul Des Dames aproape de Troyon și Passy, au fost respinse.

Francezii au atacat o pădure din apropiere de Ville-aux-Bois și au făcut prizonieri aci.

Sectorul Argonne-Meuse-Mosela.

La 1 și 2 Ianuarie, Germanii au bombardat Nancy cu tunuri de calibru mare.

Între 4 și 6 Ianuarie, au fost lupte de mine și bombardări în Argonne și pe coastele Meusei.

În prima chenzină Ianuarie, nu s'au petrecut operațiuni importante între Champagne și Vosgi, afară de unele lupte de mine în Argonne și o bombardare violentă a pozițiilor germane dela pădurea Chevaliers la Nord de Saint-Mihiel.

Între 21—27 Ianuarie a fost bombardat Nancy cu câteva obuze germane.

La 4 Februarie, Francezii bombardează lucrările germane din Argonne.

În cursul luni Februarie s'au petrecut câteva ciocniri și dese bombardări în Argonne în pădurea dela Harazee până la Boureilles și în Argonna Orientală dela Vauquois la pădurea Cheppy în împrejurimile Malancourt.

Dar evenimentul principal petrecut în acest sector a fost bătălia dela Verdun, care a ținut dela 20 Februarie și se continuă și astăzi. Operațiunile s'au desfășurat cum se arată mai jos.

BĂTALIA DELA VERDUN.

Descrierea cetății și a regiunii Verdun.

Schițele K și L

Afară de datele din volumul I la pagina 261 asupra Verdun-ului, mai adăugăm următoarele:

Frontul francez începând dela Aire până la Etain și de aci la Sud până la St. Mihiel, prezintă un ieșind pe malul drept al Meusei. Acest ieșind ce intră în frontul german ca o săgeală, a luat naștere tocmai din tăria ce prezintă fortificațiile dela Verdun și regiunea dimprejurul său.¹⁾

Verdunul este o cetate de primul rang. După războiul dela 1870—1871, cetatea a fost bine întărită; ea este înconjurată pe o periferie mare de două centuri de focuri.

Diametrul centurei exterioare este de 50 km. Centu-

1) Eșindul acesta în care se găsește cetatea Verdun, deși amenințat din trei părți, totuși a rezistat dela începutul campaniei (Vezi vol. I, pag. 306—309 și vol. II pag. 184—197) formând un zid puternic de care s'a izbit armata germană.

Încă din Septembrie 1914 a fost oprită aci înaintarea Principelui Wilhelm. Pe această cetate s'au sprijinit Francezii în tot timpul retragerii de la Nord până la bătălia dela Marna, rezistând aci atât contra atacurilor dela Nord cât și celor dela Est.

rile constau dintr'un total de 88 de fortificații diferite, dintre cari 14 sunt forturi mari, 3 mijlocii, 21 sunt forturi independente și 50 sunt pozițiuni fortificate pentru baterii. Între Verdun și St. Mihiel sunt patru forturi mari: Camp des Romains, Génicourt, Troyon și les Paroches.

Cetatea Verdun așezată pe ambele maluri ale râului Meuse, domină acest râu și linia ferată către Metz. Orașul este scutit chiar și prin situațiunea sa naturală de vederi și bombardări, forlurile fiind așezate pe puncte, care se ridică în jurul cetății. În fața sectorului Toul-Verdun, se află câteva forturi înaintate până la Etain și Frouard cari se reazimă pe coasta estică a înălțimilor „Cotes de Meuse”.

În orice caz aceste forturi de oprire reprezintă o putere de rezistență, care nu trebuie desconsiderată, deși puterea tunurilor grele de 42 cm., nu a putut fi luată în considerație la construirea acestor forturi.

Forturile cetății sunt prevăzute cu toate mijloacele de apărare ale tehnicii moderne ca: cazemate acoperite pentru adăpostirea servanților în timpul bombardărei, șanțuri largi și adânci, cari pot fi flancate de focul infanteriei și mitralierelor, baterii cuirasate precum și tunuri în cupole transportabile, o artilerie compusă din 30—40 tunuri de calibre diferite precum și o vastă presărare a terenului dimprejur cu mine.

Garnizoana fixă a fiecărui fort, în timp de pace, are un efectiv de 700—1000 soldați.

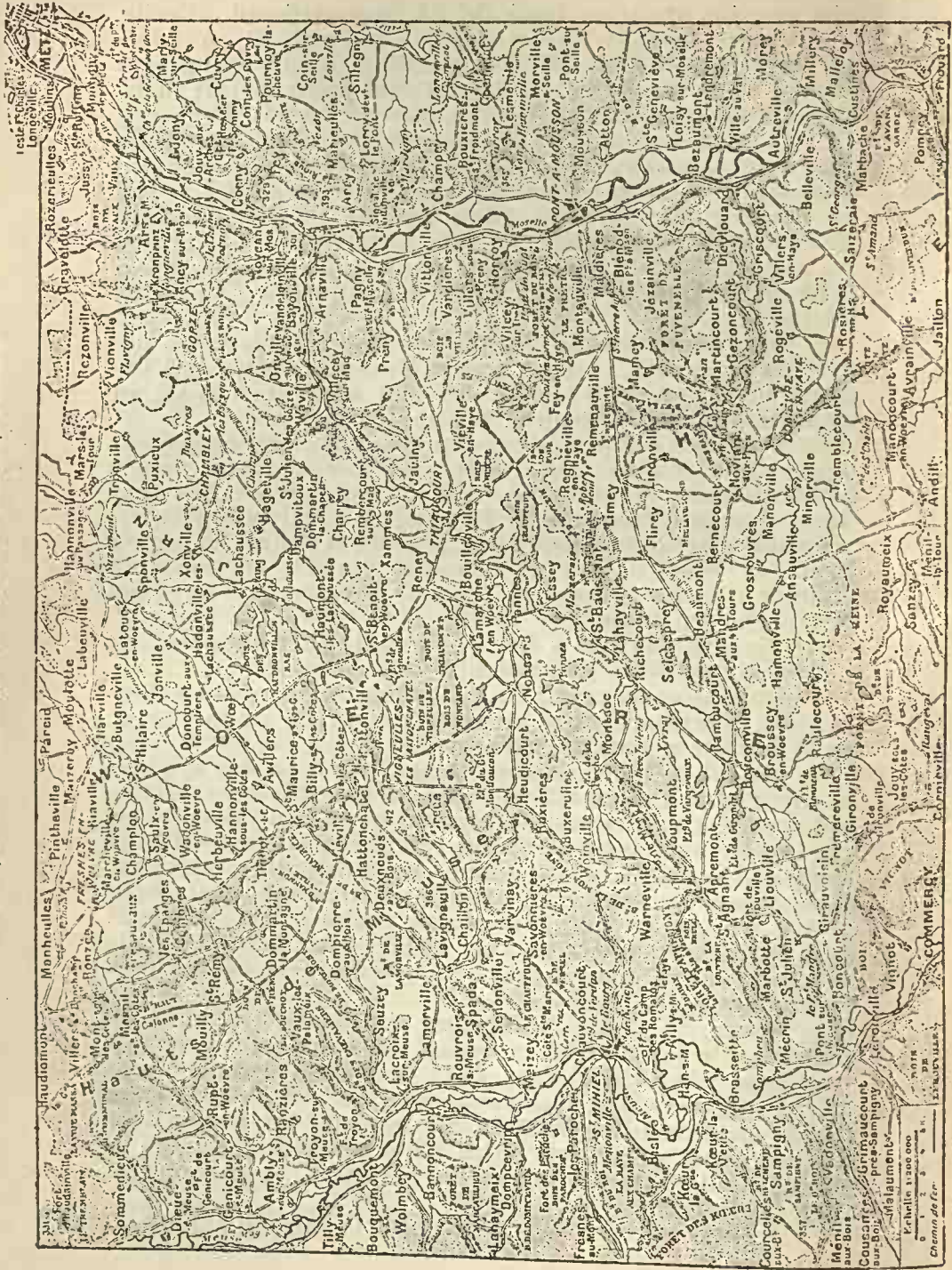
După această primă linie de apărare, urmează a doua centură interioară, care servește de sprijin armatelor ce ar fi nevoite a bate în retragere.

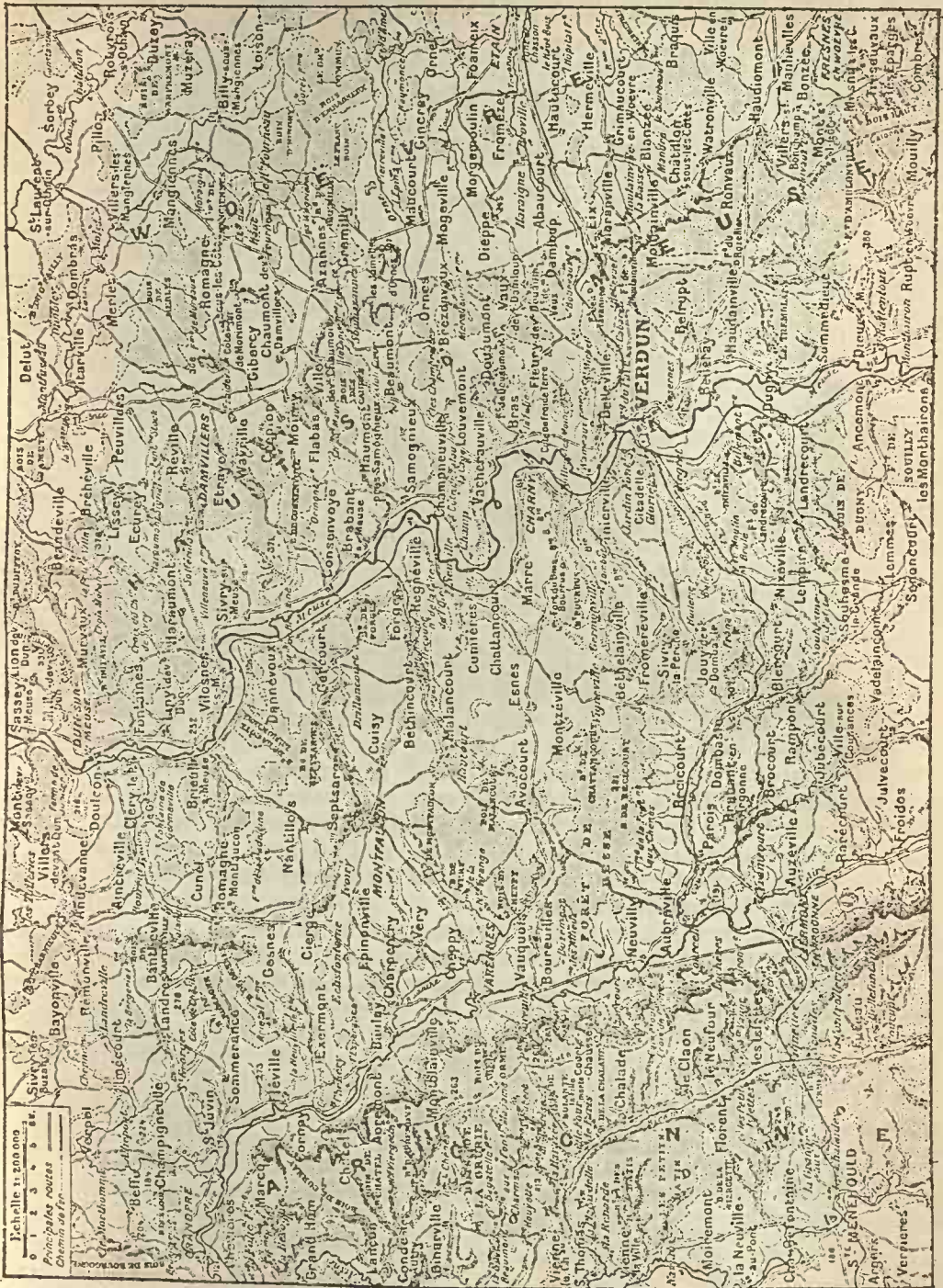
Orașul în afară de incinta și citadela sa, nu are nici o importanță militară. Generalul Séré de Rivières, creatorul acestui câmp retranșat, credem că ar fi necesar 4 corpuri de armată pentru asediul cetății. Astăzi însă cu forțe mult mai mari s'a atacat numai un sector din această cetate. Autorul acestui câmp retranșat a crezut că atacurile se vor da contra uvrajelor de pe malul stâng al Meusei care formează un arc de cerc dela Dugny la Charny, de oarece coastele Meusei de pe malul drept le credeă inex pugnabile.

Meusa, la Nord de Verdun, trece printre multe sinuozități de teren până la orașul Brabant, unde primește pe stânga râșorul Forges, care desenează frontul adversarilor, de aci până la izvorul său. Dela Brabant, Meusa merge spre Sud-Est până la Samogneux, iar de aci face un mare cot spre Vest între Champneuville, Champ și Vacherauville. De aci merge spre Verdun pe care îl traversează.

Terenul pe care s'au desfășurat la început luptele în

SCHITJA K. — Regiunea Voevre, dintre Meusa și Mosella

SCHEITEL. — Regiunea Verdun dintre Argone și Voevre

jurul Verdunului, pe dreapta Meusei,¹⁾ se prezintă sub forma unui platou calcaros înalt de aproape 350 m., ale cărui vârfuri sunt acoperite pe alocurea de păduri izolate. Format în totalitatea sa dintr'un teren care prezintă multe crăpături ce absoarbe apa, platoul este sec, dar tăiat de vălcele. Este o mare deosebire între vârful platoului unde calcarul alternează cu argila și flancurile versanților, compuse din calcar pur.

Partea dreaptă a terenului, adică la Est de Meusa se termină spre câmpia Woëvre prin diferite boturi de deal pe al căror vârf se găsește pădurile Haumont, Caures, Herbebois, Vauches și Vaux.

Vâlceaua Beaumont-Vacherauville tace în două câmpuri de bătaie dela dreapta.

La fundul vălceleii, un drum, adânc ascuns, defilat aproape din toate direcțiunile; se ridică încet și iese la suprafață la 7 kilometri aproximativ la Nord de Beaumont. Acest drum se ridică acolo pe suprafața platoului, între două păduri, pădurea Caures la stânga și pădurea Ville la dreapta. În acest punct platoul se întrerupe și cade la Nord spre câmpia argiloasă din Woëvre.

La dreapta acestui drum, platoul formează botul dela Herbebois. La piciorul sud-estic al acestui bot, în Woëvre, se găsește satul Ornes. Înainte de Ornes, două insule mici de calcar, Les Jumelles, izolate în câmpia argiloasă, constituie unul din acele observatoare unde Germanii s'au stabilit în atâtea rânduri și de unde a fost atât de greu a-și scoate. Ei stăpâneau acest observator, după retragerea dela Marna. La stânga drumului Beaumont-Vacherauville, platoul se întinde până la Meusa; dar două vălcele îl descompun în trei sectoare. Platoul din stânga se termină deasupra Meusei, la Brabant; este o întindere mare de pământ șeasă și goală. Platoul din centru, mai mic și ondulat, este încununat de pădurea Haumont; înapoi de această pădure (Sud) se află satul; apoi încă mai înapoi se găsește Meusa cu Samogneux.

În general regiunea Verdunului formează un câmp de bătaie natural, care nu are toate părțile deopotrivă de puternice. Partea dreaptă se prezintă mai bine pentru rezistență. Pentru a ajunge la ea, trebuie a escalada panta de peste 100 metri înălțime care duce dela Woëvre pe platou; odată ajuns pe platou inamicul este bătut fără a se putea adăposti de focurile dela Douaumont.

Partea stângă este mai puțin favorabilă apărării din cauza îmbucățirii terenului format din vălcele din ce în ce mai adânci pe măsură ce se înaintează tot mai mult în liniile franceze. Alacătóruil poate să înainteze în această

1) Descrierea terenului de pe stânga Meusei a se vedea la paginile 217—225 unde sunt descrise și operațiile.

regiune, adăposturile de vedere fiind numeroase (regiune acoperită). Toate aceste vâlcele converg spre Meusa către Vacherauville.

Woëvre, flancul drept al regiunii Verdunului, este o imensă întindere de argilă, schimbată în noroi în timpul ploilor și cu totul nepracticabilă în afară de patru drumuri, ce merg de la Nord la Sud și anume: drumul de la Etain la Verdun, drumul de la Warq la Châtillon, drumul de la Mars-la-Tour la Verdun și în fine drumul de la Thiaucourt la Verdun, care se confundă cu precedentul la Manheulles.

Înainte de bătălie, frontul francez tăia drumul întâi la Sud de Fromezey, drumul al doilea chiar la Warq, drumul al treilea înainte de Pintheville și drumul al patrulea între Marcheville și Fresnes. Vom vedea că trupele franceze s'au retras de aci în direcția înălțimilor Meusei (Hauts de Meuse) spre ziua de 25 Februarie, în mod natural, fără a angaja lupte cu Germanii.

Față de această descriere, atacatorul avea să aleagă unul sau două din cele trei sectoare ale Verdunului. Unul la Vest de Meusa unde Germanii ocupau Montfaucon-Cuisy-pădurea Forges, o creastă dominantă și pe unde ar fi scoborit între Argonne și Meusa.

Al doilea sector de la Est de Meusa până la creasta Hauts-de-Meuse, pe care l'au ales ei în realitate.

Al treilea sector, acela din Woëvre, care însă are foarte mari inconveniente, bătut direct de către fortificațiunile permanente ale Verdunului, în plus este format dintr'un noroi gras, adânc și tare, care-l face cu desăvârșire nepracticabil.¹⁾

Demonstrațiunile pe întregul front de Vest înainte de desfășurarea bătăliei de la Verdun.

De la finele lui Ianuarie până la 20 Februarie Germanii au dat peste 26 de atacuri demonstrative. Mai

1) Rolul acestor trei sectoare, apare bine în campania din 1792, în care au fost utilizate toate trei. Armata prusiană a sosit deodată prin sectorul al 2-lea, Woëvre, trecu Hauts-de-Meuse la Est pe drumul care merge la Douaumont și la Fleury și bivucă pe partea sudică a platoului Douaumont la cota Saint-Mihiel. O coloană a trecut drept pe unul din itinerariile de atac ale armatei prusiene; venind de la N.-E. pe la Pillon, ea a urmat drumul de la Bras. Goethe care însoțea această coloană, povestește că itinerariul era prin pădurea Haumont, localitatea Haumont și Samogneux. La 30 August 1792, armata prusiană era deci bivucată între Bras pe Meusa și partea sudică a platoului Douaumont, drept pe pozițiunile la cari a încercat să ajungă la 13 Februarie 1916. La 21 August, ea aruncă un corp de trupă de cealaltă parte a Meusei, la Charny, adică acolo unde s'a arătat că este sectorul I-iv.

ales armata III, II, IV, V VI, VII și armata de Vosgi, au pronunțat dese atacuri demonstrative la Nieuport, Thelus, Neuville, Roclincourt, La Folie, cota 140, St. Nicolas și St. Laurent, în Champagne și în Vosgi.

Între 16—20 Februarie Germanii au bombardat cu oarecare intermitență întregul front dela Mare până la Woëvre. La 20, Germanii au bombardat și apoi au atacat frontul francez între Steenstraete unde se leagă cu Belgienii și Boesinghe unde încep pozițiunile franceze.

Între 16—22, de asemeni s'au dat diferite atacuri asupra pozițiunilor engleze în sectorul Ypres. În aceste lupte Englezii au pierdut vreo 400 metri din tranșea numită „Internațională”, numire dată pentru motivul că adesea a trecut dela unii la alții.

Pe restul frontului infanteria germană a avut oarecare succes, însă imediat a fost contra-atacată.

În regiunea Loos-Arras și între Givenchy-en-Gohelle și Neuville-Saint-Vaast, s'a continuat războiul de mine. În ziua de 20 și 21, acest războiu de mine a luat o mare dezvoltare la S.-V. de Givenchy (cota 140) unde se mai dăduseră multe atacuri. După un bombardament puternic de artilerie, urmat de un atac de 7 batalioane inamice contra pozițiunii dela pădurea Givenchy-en-Gohelle, Germanii au înaintat ocupând 800 metri din tranșeele primei linii franceze. Francezii au contra-atacat și au produs pierderi Germanilor, însă au scos pe Germani complet din pozițiile ocupate.

Un alt atac puternic precedat de bombardare și de gaze asfixiante, au pronunțat Germanii pe 7 kilometri de front la Sud de Arras en Sauterre, însă a fost respins.

În ziua de 18 se respinsese un alt atac german la Nord de Lihons, între acest oraș și Somme, care se poate socoti ca o demonstrație, înaintea atacului de mai sus.

În acest timp, pe Aisne și în Champagne, pe coastele Meusei și în Woëvre, se petreceau dueli de artilerie.

Desfășurarea bătăliei 1)

La 20 Februarie, frontul francez pe dreapta Meusei se găsea astfel:

Prima linie: cu stânga rezemată pe Consevoye, Brabant, Haumont²⁾, le Caires; *centru* pe Bois de Ville, Herbebois, Ornes; *dreapta* pe Maucourt, Mogeville, Etang de Braux, Bois des Hautes Charrieres și Fromezy.

1) Pentru studiul terenului și urmărirea operațiunilor a se vedea schițele K. L. M. N. O. P. R. S.

2) Brabant și Haumont fusese luat de Francezi încă dela 15 Octombrie 1915.

A doua linie: stânga rezemată pe Samogneau, cota 344 și ferma Mormont; centru pe Beaumont, Wavrille, les Fosses, la Chaume, les Caurrières; dreapta pe Bezonvaux, Grand-Chenas, Dieppe.

Inapoi a acestor două linii de apărare, linia forturilor este jalonată prin localitățile Bras, Douaumont, Hardaumont și forturile Vaux, Lauzée, Eix.

Între a doua linie și linia forturilor există o linie intermediară de apărare pe contra-părțile pozițiilor dela Douaumont la Louvemont, cota Poivre și cota Talou.

Germanii au preparat acest atac în cele mai mici amănunte aducând aci 8 corpuri de armată și o numeroasă artilerie de toate calibrele pentru a da cel mai puternic atac ce s'a produs până acum în acest războiu. Comunicate asupra forțelor germane cari au atacat, arătau la început 18 divizii, însă, din modul cum s'au produs atacurile și din stirile răzlețe de aci colea, reiese că au fost aci între 27—35 divizii, adică $\frac{1}{5}$ din totalul forțelor germane de pe frontul de Vest.

Bătălia dela Verdun a început la 20 Fevruarie și s'a continuat până dincoace de data la care ne-am oprit cu publicarea acestui volum.

Bătălia până la 1 Mai cuprinde 2 părți distincte: a) Operațiunile depe dreapta Meusei între 20-29 Fevruarie; b) Operațiunile depe ambele maluri ale Meusei dela 29 Fevruarie la 1 Mai.

Trupele germane arătate mai sus, sunt puse sub ordinile directe ale Kronprințului, având ca ajutor pe generalul von Haeseler. Pare că generalul Deimling, comandantul corpului XV armată, are însărcinarea conducerii operațiunilor.

Armata kronprințului se compunea din corpurile V, XIII și XVI active, corpurile V și VI de rezervă. Afară de acestea s'au observat în timpul luptelor trupe din corpurile III, XV și XIII. Socotind cel puțin 35.000 pentru un corp de armată, se vede că au luat parte la această bătălie în primele săptămâni peste 300.000 de oameni.

Cu privire la trupele franceze cari au luptat aci, comunicatele germane susțin că au fost peste 50 divizii. Comandantul acestor trupe a fost generalul Petain, care a înlocuit pe generalul Sarail, ce a fost trimis la Satonic.

1. Operațiunile de pe dreapta Meusei între 20—29 Fevruarie.

Germanii au început o bombardare violentă în ziua de 20 și 21 pe o întindere de 40 kilometri dela Malancourt până la Etain.

Bateriile franceze au răspuns cu mare activitate de pe

ambele maluri ale Meusei. Guvernorul oraşului a trebuit să ordone evacuarea ultimilor locuitori ai cetăţii.

În ziua de 21 Februarie la 7,15 dimineaţa se deschide o bombardare puternică acoperind linia I-a cu obuze lacrimogene şi sufocante. După o oră toate comunicaţiile telefonice erau întrerupte, iar întăririle franceze ale primei linii distruse în parte. La pădurea Caures şi la Ville, grupuri de soldaţi Francezi au fost ucişi şi îngropaşi sub tranşee. Artileria franceză, ajutată de observatorii aerieni, a început a contrabate artileria germană, în special massele dela pădurea Spincourt şi pădurile vecine. Observatorii aerieni au renunţat de a mai plasa pe hartă locul bateriilor dela Nord de Jumelles, de oarece, spun ei, aici era un câmp întreg de baterii de toate calibrele. La ora 6 p. m., bombardarea artileriei germane atinse maximum ce-şi poate închipui mintea omenească. După această oră infanteria germană a atacat, reuşind a pune stăpânire pe unele puncte ale primei linii franceze şi pe unele întăriri de susţinere; însă pe alte puncte şi chiar pe unele din cele atacate au fost respinşi şi contra-atacaşi. În pădurea Haumont, terenul a fost cedat pas cu pas; în pădurea Caures trupele Lt-Colonelului Driant au reluat toată partea meridională, iar în pădurea Ville şi Herbebois şi în regiunea Soumazannes trupele franceze rezistă puternic.

Operaţiunile propriu zise au început în ziua de 22 Februarie, când Germanii după o pregătire violentă cu artileria, începută de dimineaţă, şi terminată după amiază, au atacat poziţiunile situate între Consevoye şi Azanne.

Unele comunicări arată că la Consevoye s'a atacat la 7,30 şi că graţie enormelor gaze asfixiante, Germanii au ajuns până în vale.

În luptele de artilerie, Germanii au dublat bombardările asupra satului Haumont, ferma Anglemont, ferma Mormont şi Wavrille, producând mari stricăciuni. În special satul Haumont a suferit mult.

O luptă în deosebi de înverşunată s'a dat în Bois des Caures, pe care Francezii o stăpâneau în cea mai mare parte. La Est de această pădure, la Nord de Ornes, Germanii au putut pătrunde în câteva tranşee la Wavrille, în urma unor atacuri sângeroase. Deşi Germanii au atacat cu aceeaşi vigoare şi liniile franceze dela Brabant şi Herbebois, însă nu au reuşit a pătrunde în ele.

Odată cu acest atac, s'a mai produs un altul mai la Est, în Woëvre, între Fromézy şi Mogeville, regiune în care se găseşte pădurea Haute-Charrière. Focul de baraj al Francezilor a oprit acest atac, reducându-se la lupte de artilerie.

După o violentă bombardare a ambelor maluri ale

Meusei, și după o serie de atacuri extreme de îndârjite asupra frontului francez între Meusa, Brabant, pădurea Haumont și Herbebois, peste 15 kilometri, Germanii au putut ocupa pădurea Haumont și eșindul francez care încheiă linia franceză la Nord de Beaumont.

Trupele franceze, încurajate de bravura comandanților lor, aflați între rânduri, au rezistat aici eroic, astfel încât atacul german de aci n'a reușit.

De asemenea n'au reușit complet nici atacurile dese ale Germanilor asupra întăririlor dela Herbebois și pădurea Wavrille, unde Francezii aveau interes a se menține, de oarece de aci puteau bate în anfiladă linia defensivă dinspre Beaumont.

Către seara zilei de 22 însă, Germanii au reușit a respinge pe Francezi din Herbebois.

În noaptea de 22—23 și în ziua următoare, după o violentă bombardare cu artileria grea, și după lupte crâncene de infanterie, Francezii au evacuat satele Brabant, Haumont, Samogneux și Ville. Comunicatele franceze spun că lupta dela Haumont va constitui una dintre cele mai emoționante pagini ale acestui războiu. În acest timp, în Woëvre, nu au putut progresa, dar au bombardat continuu Dieppe, Braux și Fromezy.

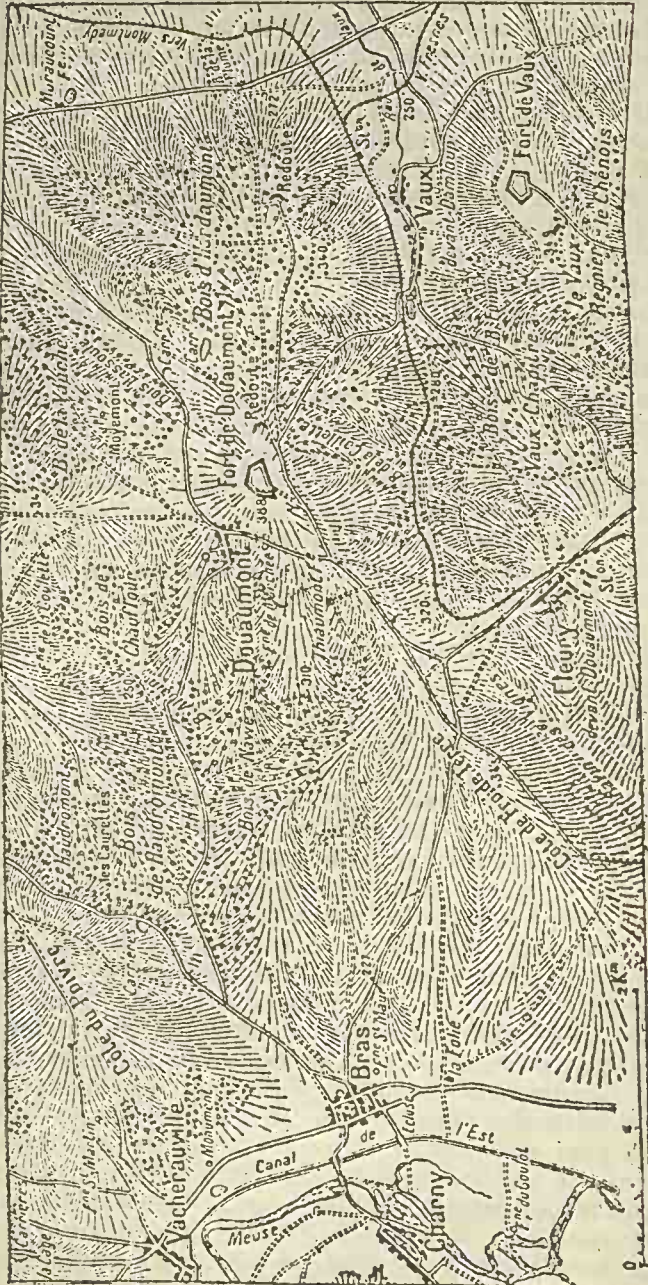
În ziua de 23, coloanele germane s'au desfășurat în vălceaua Haumont, la 800 metri de ferma Auglemont; bombardând cu tunurile de 305 și de 380 ferma aceasta și ferma Mormont.

În noaptea de 23—24, Francezii părăsind Samogneux au luat măsuri pentru a rezista pe pozițiile dela cota Poivre și Talou. În ziua de 24, au rezistat aci și au respins un atac german spre Champneuville. În acest timp Germanii atacă spre Wavrille și aduc forțe numeroase pe această parte. Câteva batalioane franceze au atacat și au menținut liziera de Sud-Est a pădurii Wavrille. Către seară însă, Germanii au atacat cu obuze de toate calibrele și cu diferite gaze, și au ocupat liziera de Sud a pădurii și au debordat Beaumont pe la Vest și pădurea Fosses pe la Est, ocupând pădurea, disputând pas cu pas satul Chaume și ocupând pădurea Chaume. Către ora 5 p. m., forțe numeroase germane deusează între Louvemont și cota 347, punând în situațiune critică trupele franceze. În acest moment inamicul stăpânește Chambrettes, pădurea Fosses, Beaumont și pădurea Caurrières și Samogneux.

Comunicatul francez din 24 arată că satul Brabant pe Meusa a fost evacuat în cursul nopții de 23—24, trupele fiind ocrotite prin tragerile de flanc de pe pozițiile care Francezii le ocupă pe malul stâng al Meusei. Tot acest comunicat spune că în ziua de 24 cor., un atac german executat cu o brigadă, a ocupat pădurea Caures. Satul Beau-

mont, nu a putut fi ocupat de Germani până la sfârșitul acestei zile.

Schița M

În general, Francezii, față de impetuozitatea atacurilor germane, și pentru a evita pierderi zadarnice, după cum semnalează comunicatul oficial din 24 cor., s'au retras progresiv, fără ca Germanii să reușească a pătrunde frontul în vreun punct. Retragerea s'a făcut, pivotând pe dreapta și retrăgând stânga.

La Ornes, Francezii fiind atacați din trei părți, au retras puțin dreapta pentru a se adăposti într'o serie de văcețe în contra focurilor de artilerie inamică așezată în bune poziții.

În noaptea de 24—25 Fevruarie, a fost liniște. Pozițiunile ocupate de Francezi trec aproximativ pe la Champ-neuville, Louvemont, Sud de Ornes. *Astfel se termină prima fază a ofensivei dela Verdun*, caracterizată prin ofensiva bruscă a Germanilor contra dreptei franceze din acest sector aflată pe malul drept al Meusei.

Până în ziua de 25, aceleași trupe franceze au rezistat în luptele descrise până aci. După această dată, au început să sosească trupe noi de înlocuire și de întăriri.

Noaptea de 24—25, a fost liniștită.

Pozițiunea pe care se găsește Francezii la 25 Fevruarie dimineața, se prezintă astfel:

O linie de creste, care se prezintă în felul următor: la stânga, creasta formează un lung pinten paralel cu frontul și învăluit de un colț al Meusei. Fluviul a ros versantul Sud, care este escarpat; versantul Nord, din contră, se înclină în taluz spre direcția atacului german. Acest pinten ajunge în înălțime până la 288 metri (cota Talou). Mai la N.-E. pozițiunea se continuă prin marele platou al cotei 314.

Înapoi de această pozițiune se întinde marca vâlcea care merge dela Beaumont la Vacherauville. Odată această vâlcea trecută, asediatorul dă peste un nou platou, numit cota Poivre și pe care se află satul Louvemont. Înapoi de acest platou este o altă vâlcea paralelă cu întâia, urmată de drumul dela Bras la Ornes.

La Sud de Beaumont, platourile sunt întrerupte printr'un fel de scobitură, formată de o stea de vâlcele terminate prin capete de văi. Pereții acestei depresii sunt păduroși. Organizarea defensivă de aci este destinată să oprească orice înaintare în această regiune accidentată. La Est de aceste vâlcele dela Beaumont, se întinde suprafața goală a platoului, care se desparte în mai multe locuri ce se opresc brusc deasupra câmpiei Woëvre.

Puțin mai la Sud de Ornes, există rețeaua de vâlcele ramificate, a cărei poartă de intrare spre Woëvre este ocupată de satul Brezonvaux și unde s'a retras dreapta franceză din Woëvre în seara de 24 Fevruarie, fără a fi observată retragerea de către Germani.

În aceste condițiuni se găseau atunci Francezii, când în dimineața zilei de 25 Februarie a început să cadă ninsoarea asupra câmpului de luptă, fără ca aceasta însă să întrerupă operațiunile. Dela această dată începe a doua fază a ofensivei de pe malul drept.

Germanii se hotărâse să atace spre Douaumont. Se pare că Germanii au renunțat de a mai înainta către stânga franceză din acest sector, în lungul Meusei, de oarece coloanele erau expuse la focurile de flanc ale bateriilor franceze instalate pe celalt mal, în special focurile de anfiladă dela Charny. Dela Brabant la Samogneux, Germanii însă, nu au suferit prea mult de aceste focuri, grație măștilor ce erau formate de teren până aici.

Se mai crede că Germanii au deplasat centrul ofensivei spre Douaumont, de oarece slăpânind acest punct împreună cu cota 388 care domină toată regiunea, credeau că vor coborî spre Bras și vor învăluî cota Poivre fără a mai forța frontul.

În dimineața de 25 Februarie, o canonadă de o violență extraordinară a preparat atacurile infanteriei cari s'au pronunțat cu o brutalitate nenaipomenită.

Înaintarea Germanilor a continuat și au ocupat localitățile și fermele dela Champneuville pe Meusa, înălțimile din Mormont, Chambrettes și Ornes, precum și liniile franceze până în spatele dealului dela Louvemont. În această zi acțiunea artileriei germane a început să se micșoreze între Malancourt și țărnul stâng al Meusei, neproducându-se nici un atac în această parte; pe când pe țărnul drept al Meusei până la Ornes, Germanii au continuat aceeași activitate, dând atacuri peste atacuri, iar Francezii retrăgând linia lor la ambele aripi mai înapoi.

Comunicatul oficial german din 26 cor., arată că fortul Douaumont, care făcea o esitură la Nord-Est de linia principală a fortificațiunilor Verdunului, a fost luat cu asalt în după amiaza zilei de 25 de către Regimentul 24 Brandenburghez, după ce tunurile de 42 au distrus fortificațiunile.

Alte comunicate spun că s'a luat în dimineața de 26 și că spre sfârșitul zilei pozițiunea era din nou reluată de Francezi.

Comunicatele germane spun că în apropiere de Douaumont a fost distrus fortul Lucien cu o singură lovitură de 43 și că până în ziua ocupării fortului Douaumont Germanii au înaintat 10 kilometri în pozițiunile franceze.

Până la 25 seara, Germanii au ajuns linia Moulin de Cotelettes — poalele dealului 342 — (la S.-E. de Louvemont) — dealul 378 — și fortul cuirasat Douaumont, cel mai avansat punct din centura exterioară a Verdunului. Comunicatele germane susțin că în cursul acestor lupte au

luat peste 10.000 prizonieri și mult material de război.

Spre a se face o idee tactică despre aceste lupte, reproducem aci următoarea descriere:

„La Est de cota Poivre, centrul pozițiilor franceze este format de pădurea Haudromont, care acopere un mare pînten ce coboară spre vâlcea. Aci ajungem la ceea ce pare a fi acțiunea principală. Pe hartă se vede aci o vâlcea largă, care are la fundul ei, aproape de capătul văii, cota 259. Înaintea capătului văii, cu fața spre Nord-Est, se întinde o creastă cu o șea la mijloc și care are la stînga ei cota 378 și la dreapta cota 347. În ziua de 25 Fevruarie, această creastă eră în mîna Francezilor. Nu se știe ce s'a petrecut la stînga la cota 378, dar un martor ocular a istorisit atacurile ce le-au dat Germanii la cota 347 în fața pădurei Vauche. Mai întîi a fost un bombardament de o așa mare intensitate, încît locul unde au fost tranșeele susținătorilor se vedeă complet nivelat: pare că ar fi fost un pămînt arat. Apoi acest bombardament se mai rări. Când norii de fum, de țărână și de ninsoare, s'au risipit, observatorii francezi văzuseră la o mică distanță, într'o vâlcea accesibilă, coloanele străse ale infanteriei germane. Ele se desfășurară, și imediat alte coloane sosiră înapoia lor. Observatorii Francezi telefonară, și primul obuz francez șuierînd, căzî în massa adunată. Imediat urmară altele, în special aruncate de artileria grea. Primul val german a fost zdrobit. Formîndu-se un al doilea val, fu zdrobit și el și silit să se retragă, și fiind din nou reperat, el fu urmărit de focul artileriei franceze. Toată valea nu fu decît un vulcan, în timp ce tragerile de baraj închideau orice eșire.

Cu toate acestea cu forța sacrificiilor, linia de înălțimi 378—347 fu luată, și în modrul acesta Germanii pufură, în dimineața zilei de 26 Fevruarie, să atace pela dreapta lor, dela cota 378, în spre localitatea Houdromont, și pela stînga lor dela cota 347 asupra lui Douaumont. Pentru atacul lui Douaumont, Germanii trebuiau să se ridice pe pante lungi și goale, unde fură din nou decimați. Șase valuri se sfărîmară sub focul artileriei franceze și abia la al 7-lea val, trei companii din Regimentul 24 Brandenburghez pătrunseseră în fort”.

Sforțările Germanilor au continuat în zilele de 26 și 27 c.

În ziua de 26, deși atacul german a fost mai puternic, comandamentul francez a oprit oarecum retragerea sa. Artileria germană de pe ambele maluri ale Meusei a îndoit bombardamentul său în scopul de a ajuta ofensiva să ocupe regiunea fortului Douaumont și să poată înainta atacatorii pe pozițiunile cari stăpînesc linia ferată dela Metz la Verdun. Atacurile Germanilor către Champneuville

și cota Poivre, au fost respinse. Către sfârșitul zilei, Germanii încearcă alte două atacuri la flancurile pozițiunii: unul la Est către ferma Haudromont (între Louvemont și Douaumont), dar a fost respins printr'un contra-atac; iar altul către pozițiile franceze dela Haudromont (între Bezonvaux și Vaux), de asemenea respins.

Cum vedem, în ziua de 26, Germanii au concentrat atacul dela drumul Louvemont la Bras, până la Hardaumont și au fost respinși, afară de Douaumont unde situațiunea rămâne nelimepziată.

În ziua de 27 cor., lupte foarte crâncene s'au dat pentru stăpânirea fortului Douaumont, iar la Vest de acest punct, Germanii au ocupat în acea zi Champneuville, înaintând până aproape de marginea sudică a pădurei situată la Nord-Est de Bras și părăsind posturile dela cota Talou. La Est de acest fort trupele germane au ocupat diferite întăriri lângă Hardaumont.

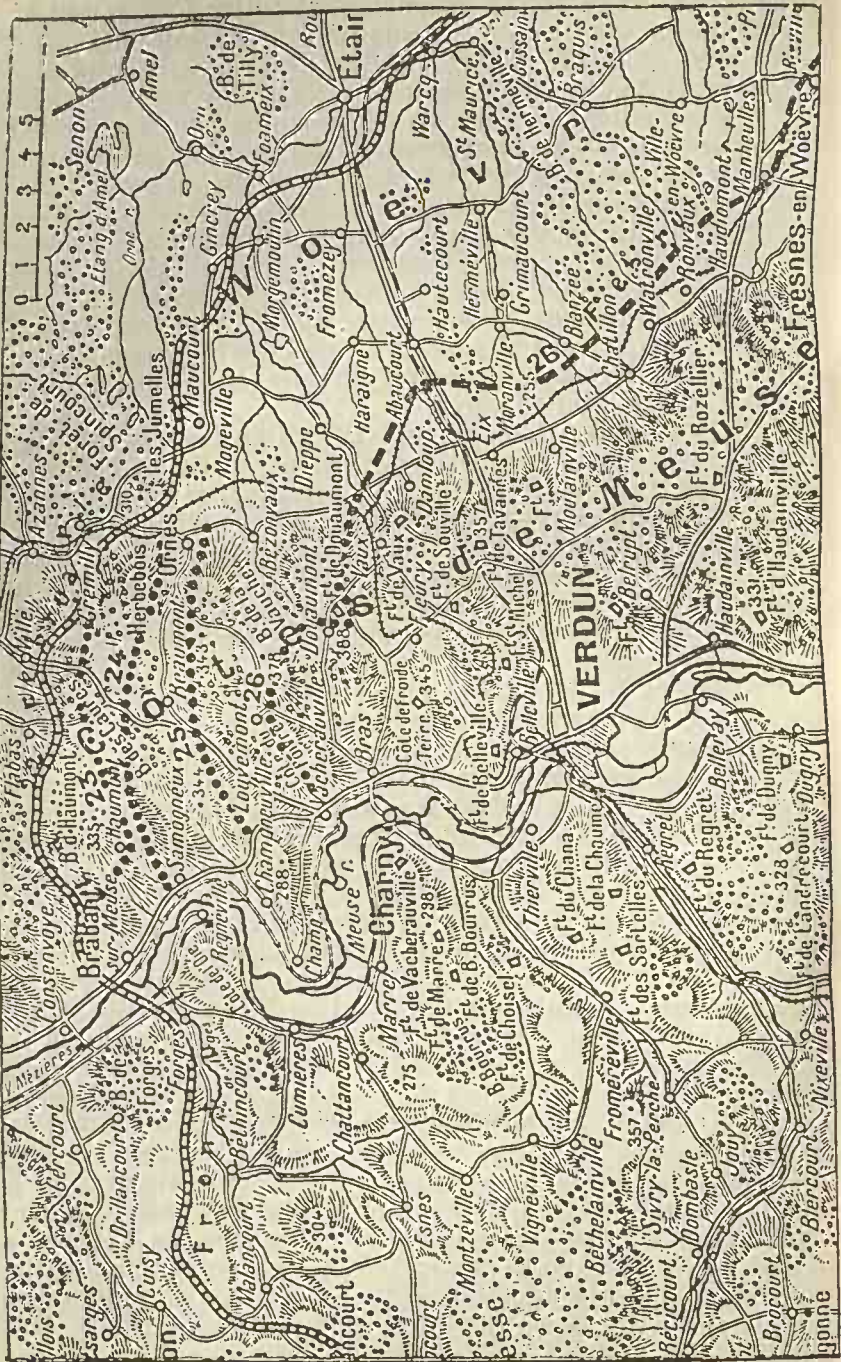
Spre sfârșitul zilei un puternic atac german, s'a deslănșuit în regiunea fermei Haudromont, la Est de cota Poivre, dar a fost oprit de focurile artileriei și mitralierelor franceze, după cum și o altă încercare nu mai puțin violentă, în regiunea pădurei Haudromont la Est de Douaumont, a fost de asemenea respinsă. În acea zi frontul francez din Woëvre a fost retras și spre Blanzée și Oranville. Chiar în această zi Germanii au căutat a deбуșă aci, dar au fost oprți.

Noaptea de 27—28 și ziua de 28 Fevruarie, sunt caracterizate prin următoarele două manevre:

Prima — Nereușind la dreapta (cota Poivre) și fiind oprți la stânga (Douaumont), Germanii au încercat de a străpunge frontul atacând foarte viu în fața fermei Haudromont, după comunicatele franceze și peste pădurile dinaintea localității Bras după textele germane, ceea ce este exact acelaș lucru. Este vorba, în adevăr de un grup de capete de văi păduroase, cari formează o pâlnie drept la mijlocul pozițiunilor franceze, având cota Poivre la Nord-Vest, colina 378 la Nord și platoul Douaumont la Est. Această pâlnie ar duce pe Germani la Bras, pozițiune importantă pe Meusa. Atacul german de aci a fost respins.

Secunda — Cum am arătat dejă, în ziua de 27 Fevruarie, Germanii înaintați în unghiu ascuțit spre Douaumont, se găseau într'o situațiune foarte defavorabilă pentru atac, ceea ce i-a făcut să încerce în acelaș timp un atac venit dela Est prin acest mare pinten, care domină dela Nord localitatea Vaux. Acest atac a fost respins. În acelaș timp, printr'o mișcare mai mare, ei desinau în Woëvre o amenințare a flancului drept francez, încercând de a deбуșă dela Moranville și dela Blanzée. Această mișcare a fost de asemenea și ea oprită.

Schita 0

În zilele următoare, Germanii au continuat bombardarea cu multă intensitate, asupra sectorului Verdun, mai ales la centru, Nord și Est, și în zilele de 28 și 29 cor., au încercat să cucerească satul Douaumont,¹⁾ atacând la Vest de fort cu elemente din gardă și din corpul IV.

S'au dat opt atacuri pe rând, însă fără rezultat, fiind oprite de tunurile de 75, de mitraliere și de lupta corpului la corp.

În noaptea de 28—29, inamicul a dat o luptă corpului la corp, reușind a se instala bine pe versantul de Nord al cotei Poivre.

În Woëvre, Germanii au avut în această zi o activitate mai mare, atacând neconținț spre cota 255 la S.-E. de Eix și mai spre Sud contra satului Manheulles și spre Fresnes, dar după cum arată comunicatul oficial francez toate încercările au fost zădărnice.

În ziua de 29 cor., Germanii au înaintat în apropiere de Douaumont, însă Francezii încercuiri în această zi ruinele fortului Douaumont, în care câteva sute de Germani rezistă, așteptând dela înaintarea trupelor lor, eșirea dintr'o situație critică.

În general, în această zi atacurile se domolesc și nu se pronunță atacuri de luat în seamă decât către pantele de Nord ale cotei Poivre, care au fost bine ținute de Francezi; după părăsirea cotei Talou, pe care nu au putut rezista nici Germanii. În această zi creasta cotei Poivre este în stăpânirea franceză, pe când panta ei este presărată cu tranșee ocupate de către Germani.

Știrile germane spun, că acțiunea din aceste zile nu s'a făcut ca să ajungă liniile germane înainte, ci ca să înlesnească alte mișcări în alte direcțiuni, ceea ce însemnă că aceste acțiuni au făcut serviciul de demonstrațiuni pentru a mască atacurile cari au început la 1 Martie pe stânga Meusei.

Cu privire la pierderile Germanilor din aceste lupte, știrile franceze spun că au pierdut în întregime C. III și c. XVII; iar corpurile VII de rezervă și c. XV au pierdut jumătate din efectivul lor; corpul al V-lea a avut pierderi simțitoare la divizia 113 și divizia bavareză.

2) Operațiunile de pe ambele maluri ale Meusei, dela 29 Februarie la 1 Mai.

Cu începere dela 1 Martie, cum se putuse prevedea încă cu 2—3 zile înainte, după intensitatea bombardări-

1) Satul Douaumont este format dintr'o stradă cu direcția E-V, mărginită de o parte și de alta cu vreo 50 de case. El barează drumul Germanilor spre un pinten al platoului din spate.

lor, inamicul aveà să lărgească frontul acțiunii ofensive încercându-l simultan sau parțial pe unul din următoarele trei sectoare: Pe dreapta Meusei, până în Woëvre; pe stânga Meusei (în Argonne) și la extrema dreptei franceze, în Woëvre.

Operațiunile acestea constituiesc partea doua a ofensivei dela Verdun și se caracterizează prin aceea că au loc când pe un mal când pe altul, când pe ambele maluri ale Meusei, cu întrerupere de 3—8 zile.

Vom descrie deosebit acțiunile petrecute în aceste sectoare în cursul lunilor Martie și Aprilie.

Pe dreapta Meusei.

În ziua de 1 Martie s'a executat un bombardament fără mare intensitate pe întregul front.

La 2 Martie, după o violentă bombardare, Germanii au pronunțat un atac de infanterie la ora 4 p. m., în regiunea Douaumont. Focurile vânătorilor francezi a oprit atacurile în loc, iar artileria a luptat contra artileriei germane și a executat un foc de baraj pe drumurile pe unde înaintau coloanele la atac. La ora 6, Germanii au pronunțat un alt atac cu companii proaspete, însă au fost din nou respinși.

În acelaș timp, Germanii au pronunțat atacul în trei sectoare: satul Douaumont, fortul Douaumont și întăririle dela Est de sat, însă, după repetate atacuri, s'au retras cu mari pierderi.

La 3 Martie, Germanii au reatacat asupra satului Douaumont, de oarece Francezii dețineau creasta pantă pe care se aflau ruinele unor case pe care le ocupase Germanii din ajun. Francezii au contra-atacat și până seara au reluat cătunul, fără ca Germanii să părăsească tot ceea ce cuceriseră aci. La 4 Martie, Douaumont a fost din nou atacat și a trecut de câteva ori când de o parte când de alta. Către seară lupta a luat o mare desvoltare bombardându-se violent un sector de peste 3 kilometri între cota Poivre și fortul Douaumont, urmat imediat de atacuri de infanterie puternice, oprite însă de focurile de baraj ale Francezilor. La 5, s'au reluat atacurile fără succes. În această zi a fost respins un atac și spre pădurea ce acoperă Vacherauville, și au fost bătute cu artilerie coloanele germane ce se găseau în marș către satul Louvemont.

În noaptea următoare, Germanii au bombardat puternic întregul front dintre Meusa și Woëvre,¹⁾ ca demon-

1) În luna Aprilie 1915 s'a produs un mare atac la Est de Verdun, contra liniilor de comunicație germane din spatele frontului. De

strațiune pentru atacurile ce s'au pronunțat în zilele următoare pe stânga Meusei.

La 8 Martie, Germanii au dat un alt atac la Est, de Douaumont, contra pozițiilor dela pădurea d'Haurdaumont și au ocupat aici o redută pe care au pierdut-o până seara și au recapat-o a doua zi.

În a doua chenzină Martie, între Meusa și câmpia Woèvre, s'au petrecut numai bombardări cu intermitențe,

Schița P

în special în sectorul Douaumont-Vaux-Damloup, unde tirul german a fost îndreptat și contra întăririlor din li-

astă dată Francezii au înaintat cu forțe numeroase, în spațiul dintre Meuse și Moselle pe șesurile dintre Woèvre, în lupte crâncene de mai multe zile; Francezii au fost însă învinși. Totodată Francezii au încercat să înainteze din Verdun în direcția sudică, însă în luptele crâncene ce s'au desvoltat pe dealurile Combres, Germanii reușiră a respinge toate atacurile, și la 25 Aprilie, ajunseră a cuceri chiar câteva linii franceze, făcând o bogată pradă de război și păstrând toate pozițiunile noui cucerite.

nia doua. La 30, Germanii au atacat, reușind a cuceri unele tranșee.

Intre 30 Martie și 5 Aprilie, Germanii au continuat atacurile pe fronturi înguste și în special între Vaux-Douaumont, pe dreapta Meusei și între Avocourt-Béthincourt, pe stânga Meusei.

După o bombardare continuă, în ziua de 30, în noaptea de 30—31 și în ziua de 31, Germanii au atacat cu o extremă violență pe un front de 5 kilometri, dela pădurea Haudromont până la fortul Vaux.

În noaptea de 31, ei nu îndreptat două atacuri cu efective mari contra satului Vaux. Primul atac a fost oprit de focurile de artilerie și infanterie, însă al doilea atac îndreptat mai mult contra satului a reușit, ocupând partea de Vest.

La 1 Aprilie, coloanele de atac germane au pornit dinspre Douaumont către Vaux; au fost de asemenea respinse.

La 2, bătălia s'a reluat cu artilerie de calibru mare, iar apoi, patru coloane cu efectiv de o divizie au atacat frontul între Douaumont și Vaux, reușind a ocupa unele tranșee, la Sud de drumul ce leagă cele două sate cu pădurea Caillette. Prin câteva contra-atacuri, francezii au reușit a-i alunga la Nordul pădurei înspre Douaumont. Lupta s'a continuat toată noaptea; în avantajul Francezilor, reluând încă câteva tranșee în pădurea Caillette.

În ziua de 3, Germanii nu au mai revenit la atac, însă Francezii au continuat contra-atacurile, reușind a relua aproape în întregime pădurea Caillette, afară de liziera dinspre fort. De asemenea au reușit a relua o parte din satul Vaux.

Din ziua de 3 până în după amiaza zilei de 4, Germanii au bombardat violent frontul Douaumont-Vaux și apoi la ora 4 p. m. au pornit masse compacte de atac (aproximativ o divizie) din pădurea Chauffour, urmate la distanță de coloane gata de a profita de spărturile din liniile franceze. În acest atac nereușit, Germanii au suferit mari pierderi, iar parte din trupe s'au retras în dezordine.

În acest timp, Germanii au încercat a distruge trecurile de pe Meusa, lansând mine flotante dela Saint-Mihiel, însă nu au reușit.

Pe coastele Meusei, Germanii au dat trei atacuri asupra unui uvraj vecin, Haudromont, însă au fost respinși.

La 6 Aprilie, un bombardament intens s'a dirijat asupra liniilor franceze, preludiul atacurilor ce se prevedeau. Artileria franceză a răspuns cu mare intensitate. Până la 9 seara, nu s'a produs nici un atac.

Mai la Est, pozițiunile ocupate de Francezi în pădu-

rea Caillette, la Sud de frontul Douaumont, au fost atacate la 5, însă Germanii au fost siliți a se retrage.

A doua zi, Francezii au atacat cu baioneta pe un front de 500 metri și o adâncime de 200 metri. Germanii au contra-atacat, însă fără succes. În zilele următoare, Francezii au câștigat teren.

La 9 Aprilie dimineața, Germanii au început o ofensivă de mare întindere, pe un front de peste 20 kilometri, dela Avocourt la Meusa și până la Douaumont, cu sfortarea principală pe țărmul stâng al Meusei.

Această ofensivă a durat trei zile și pare că a fost dată cu toată intensitatea posibilă pentru a se sfârși odată cu această rezistență franceză care a zădărnicit mult acțiunea diplomatică germană și micșorat încrederea poporului german în rezultatul final.

La 9, bătălia dela cota Poivre se întinde până la marginile satului Vaux, însă fără succes.

În noaptea de 9—10 s'a angajat o luptă în pădurea din vecinătatea fântânei Saint-Martin, iar a doua zi a continuat bombardarea.

A doua zi, încercările slabe de atac ale pădurei Caillette, au fost respinse. Seara Germanii au atacat înălțimea Douaumont, însă fără rezultat.

În noaptea de 10—11, s'a produs un atac, precedat de lichide asfixiante, către marginile satului Douaumont, însă fără succes. În urmă Germanii au reluat bombardarea regiunii Douaumont și Vaux.

La 11 Aprilie, Germanii au revenit la atacurile lor în masă coloane de batalion, iar în ziua de 12 Aprilie au întreprins foarte multe lichide arzătoare, însă rezultatele obținute au fost negative.

În rezumat, încercările de atac ale Germanilor la 9, 10 și 11 s'au produs asupra Douaumont, pădurea Caillette și Vaux.

La 12 Aprilie, Germanii treiau ofensiva, violent, cu obuze de toate calibrele și cu toate mijloacele chimice, atacând între Douaumont și Vaux, însă, au fost respinși cu mari pierderi, lăsând în urmă și câțiva prizonieri.

După ofensiva generală germană dela 9—12 Aprilie, care nu a dat Germanilor rezultatele dorite,¹⁾ Generalul Pétain a dat următorul ordin de zi:

„9 Aprilie este o zi glorioasă pentru armatele noastre. Atacurile furioase ale soldaților kronprințului au fost pretulindeni sfărâmate: infanteriștii, artileriștii, săpătorii, aviatorii armatei 2-a, au rivalizat în eroism.

„Onoare tuturor.

1) A se vedea și operațiunile pe stânga Meusei în zilele de 9—12 Aprilie.

„Germanii vor ataca încă, fără îndoială; fiecare să muncască și să vegheze pentru a obține acelaș succes ca ieri.

„Curaj!”

Până la 13, a fost o canoadă slabă între Meuse și Douaumont. In seara de 13, tirul s'a accentuat preparând la Sud de Douaumont un atac care a fost respins. Tirul s'a accentuat până la 15.

Infanteria franceză a pronunțat, în seara de 15, o ofensivă asupra tranșelor germane dela Douaumont, ocupând o parte din tranșee și luând 200 prizonieri.

Următoarele două zile, tirul s'a continuat. Germanii au bombardat în special partea de Sud a pădurilor Haudromont, la piciorul ultimelor pante ale cotei Poivre.

La 17, bombardarea se accentuează și devine furi-oasă în ziua de 18 dimineața, dela Meuse la Douaumont, acoperind cu obuze cota Poivre, pădurea Haudromont și Chaufour, până la ora 2 p. m., când s'a pronunțat o puternică ofensivă germană pe un front de 4 kilometri. Se pare că ofensiva s'a pronunțat cu un efectiv de 35.000—40.000 oameni.

Coloanele trimise către cele două extremități ale cotei Poivre, către Meusa, către pădurea Haudromont și pe restul frontului, au fost respinse cu pierderi serioase, afară de coloana dinspre pădurea Chaufour care a reușit a stăpâni unele tranșee.

Comunicatul oficial german din ziua de 18 Aprilie, arată însă, că trupele saxone care au atacat pozițiunile franceze situate la 700 metri spre Sud de Haudromont, cum și cele dela N.-V., de ferma Thiaumont, au cucerit linia franceză dela carierele din acea parte, reușind a face și peste 1.500 prizonieri. Cu această ocaziune, comunicatul german arată, că cifra totală a prizonierilor Francezi luați în cursul luptelor dela Verdun, este de 711 ofițeri și 38.555 soldați.

Tot comunicatele germane susțin, că Francezii au la Verdun 50 divizii. Pare însă că nu s'ar verifică aceasta și că se dă acest efectiv pentru a justifica oarecum nereușita germană.

Se crede că Germanii au consumat o cantitate enormă de munițiuni în atacurile dela Verdun și se susține că numai în prima lună a bătăliei au consumat cinci milioane de proiectile, din cari, majoritatea de calibru mare.

În ultimile zile din Aprilie, a avut loc un singur atac mai principal pe malul drept al Meusei, pe când pe celalt mal s'au produs două atacuri, cum vom vedea mai jos.

La 20 Aprilie seara, Germanii au pronunțat un atac pornind dela ferma Thiaumont, la S-V de Douaumont până

spre Vaux. În urma obișnuitei bombardări puternice, massele inamice au reușit să pună piciorul într-o parte a liniilor franceze. Contra-atacați fără întârziere, Germanii fură respinși în pozițiile lor. Un alt atac fusese pregătit în zilele următoare; însă trupele de asalt zărite în tranșee, au fost atât de crâncen bombardate de către bateriile franceze, încât ele au trebuit să se dea îndărăt.

Pe stânga Meusei.

Generalul Séré de Rivières, creatorul câmpului întărit dela Verdun, spune că sectorul cel mai amenințat este cel de pe stânga Meusei, între Aire și Meusa; de aceea propunea lucrări la Sivry, la Perche și Morthomme.

De altfel luptele date până la 1 Ianuarie 1916, au confirmat această teamă. În urma diferitelor lupte și bombardări între Montfaucon și Meusa, frontul adversarilor s'a stabilit în prelungirea râului Forges care ia naștere dela Sud de Malancourt, traversează Béthincourt și se varsă în Meusa în fața satului Brabant. Germanii au luptat mult pentru a ocupa Montfaucon (oraș feudal instalat pe un monticul), socotindu-l ca un punct important de unde să îndrepte atacurile în sectorul dintre Aire și Meuse. Orașul Malancourt, pe frontul francez, este situat la 4 kilometri de Montfaucon.

Terenul dintre Malancourt și Meusa este împărțit exact în două prin vălceaua ce izvorăște dela Nord de Vigneuville și se varsă la Béthincourt. Coastele râului Forges și ale acestei vălcele se termină prin diferite boturi și mameloane cu pante dulci (ex.: Mort-Homme), cu altitudini între 250—300 metri, cari frământă terenul și îl fac pe deoparte să fie dispătat pas cu pas, dar pe de altă parte înlesnește strecurarea trupelor inamice.

Acest sector a jucat rolul cel mai principal în campania din 1870.

În această regiune, în timpul luptelor din sectorul de pe dreapta Meusei, s'au petrecut dese bombardări de artilerie și acțiuni locale și rari de infanterie.

La 1 Martie, bombardările artileriei germane s'au accentuat mult asupra punctului Mort-Homme, cota l'Oie și diferitele treceri de pe râul Forges.

În noaptea de 4—5 Martie, în ziua de 6 și în dimineața zilei de 7, bombardarea a fost foarte violentă dela Béthincourt până la Meusa (coincide cu bombardarea de pe dreapta Meusei, dintre Meusa și Woëvre, ca o demonstrație pentru a mască atacul ce se pronunță acum pe stânga Meusei).

Germanii se hotărâsc să dea un atac de infanterie la Vest de Meusa, în ziua de 6 Martie.

zii erau stabiliți acolo în cele două sate cari se află la marginea acestui râuleț: Béthincourt la Vest și Forges la Est.

Inapoia satului Béthincourt se deschide o vâlcea lungă perpendiculară de front și pe unde tunurile Francezilor defilate de formele terenului, bat terenul înainte de acest sat. Intre aceste forme de teren, se găsește imediat la Est de vâlcea înălțimea Morthomme, care are marmelonul cu cola 295.

Acest marmelon este situat la încrucișarea a două linii de înălțimi: una dela Nord la Sud, merge dela Béthincourt la Bois-Bourrus, alta dela Vest la Est paralelă cu râul Forges are pe ea: pădurea Corbeaux, pădurea Cumières, înălțimea dela cota l'Oie, cota 265 și se termină în taluz îndulcit spre Meusa deasupra localității Regnéville.

În ziua de 6 Martie, Germanii au atacat satul Forges, pe care l-au luat. În noaptea de 6—7, ocolind piciorul taluzului care le servea de mască și urmând calea ferată, intrară în localitatea Regnéville. În fine luară și pintenul lung care se lasă în pantă spre Regnéville și a cărui bază, sat l'orges, ei o amenințau de flanc. Germanii au înaintat astfel până la cota 265, unde acest pinte se leagă printr'o trecătoare cu restul teritoriului. Într'un cuvânt, ei s'au făcut stăpâni pe interiorul cotului fluviului și stăpânesc acum comunicația între cele două maluri prin podul care leagă Regnéville de Samogneux.

Linia franceză a retras deci dreapta ei abandonând acest promontoriu închis de Meusa, și ea nu se mai sprijină acum pe valea fluviului Forges, ci deasupra localității Cumières la înălțimea cotei l'Oie. Această retragere a pozițiilor înaintate franceze executată și pe malul stâng pare a fi o racordare necesară cu pozițiile franceze de retragere de pe malul drept. Acum Francezii apără pozițiile dela Béthincourt la cota l'Oie prin pinteul Nord-Est al înălțimei Mort-Homme, pădurea Corbeaux și pădurea Cumières.

Admițând că Germanii vor lua această linie, situația lor s'ar îmbunătăși și pe celalt mal, dar succes desăvârșit nu vor avea, de oarece se vor găsi în fața unei a doua pozițiuni dominante formată din coline de 300 metri cari merg dela Malancourt la pădurea Bourrus și la fortul Marre.

Frontul Béthincourt cota l'Oie se compune din două platouri; platoul de Vest constituit în mod esențial de către masivul Mort-Homme și acel dela Est de cota l'Oie; între aceste două platouri se află o vâlcea; la capul acestei văi este pădurea Corbeaux.

În ziua de 7, după o bombardare violentă cu obuze

de calibru mare și cu diferite gaze, Germanii au pronunțat diferite atacuri între Mort-Homme și Meusa, reușind cu mari pierdere a pune stăpânire pe unele puncte din tranșeele dela pădurea Corbeaux situată între dealul l'Oie și Est de Béthincourt.

În ziua de 8, Francezii au contra-atacat, respingând pe Germani numai din unele puncte ocupate la pădurea Corbeaux. În această zi Francezii au respins și un atac puternic german îndreptat spre Béthincourt.

Aceste atacuri au încetat la 12 Martie, după care a urmat o perioadă de liniște în ceea ce privește atacurile de infanterie, acțiunea reducându-se numai la puternice bombardări.

În acest timp, Germanii au aruncat mine plutitoare pe Meusa, pentru a distruge podul de pe acest râu la Verdun, ceea ce însă nu le-a reușit.

În ziua de 14 Martie, Germanii, după ce au îndoit violența bombardărei cu artileria grea, au pornit un puternic atac asupra pozițiilor franceze dela Béthincourt și Cumières, dar au fost respinși cu mari pierderi, reușind a pune stăpânire numai pe două locuri ale tranșeelor franceze, între Béthincourt și Mort-Homme, la Vestul pădurei Corbeaux, pe înălțimile Mort-Homme.

Cu începere dela 19 Martie, ofensiva germană dela Verdun intră într'o nouă fază:

Germanii încearcă a întoarce apărarea de pe înălțimile vestice ale Meusei, pe platoul dintre Meusa și Aire, platou larg de vre-o 17—20 kilometri, ușor înclinat spre Est, către văile ce-l mărginesc. Spinărea platoului este jalonată de localitățile Malancourt-Esnes-Monzeville-Béthelainville-Sivry la Perche, având un comandament care variază dela 30 metri la 80 metri asupra văilor Aire și Meuse.

Stăpânirea acestei coame pune în situație dificilă apărarea de pe malul stâng al Meusei însă pătrunderea pe acest platou este foarte grea, căci atacul poate fi luat de flanc prin întreprinderi ofensive din Argonne, sau dinspre Est din valea Meusei. De altfel Germanii au ales pentru înaintare regiunea păduroasă dintre Malancourt și Vauquois, cuprinsă între râulețele Buanthe și Forges, care-i duce în direcție sudică spre Avocourt la Vest de Esnes, de unde ar întoarce rezistența franceză dela Malancourt, Béthincourt și Cumières.

Până la 20 Martie, frontul francez trece tot prin Malancourt-Béthincourt-Morthomme și Cumières la Est de Meusa și pe la satul Vaux-Champneuville, Sud de Louvemont, satul și fortul Vaux-Cota Talou la Sud de Champneuville.

Incercările Germanilor, neîncununată de izbândă, de

pe malul stâng al Meusei, spre Chattaucourt, i-au făcut să execute o diversiune mai la Vest spre Malancourt, unde,

Schiza S

printr'o mișcare de întoarcere caută să cadă în flancul apărătorilor de pe malul stâng al Meusei. După o violență bombardare cu artileria grea și cu ajutorul gazelor asfixiante, au pornit un atac cu efective foarte puternice, în ziua de 20 cor., între Malancourt și Avocourt, reușind a pătrunde la Est de pădurea Malancourt,¹⁾ unde terenul accidentat le-a înlesnit înaintarea.

În cursul nopții dela 21—22 curent, și în ziua de 22 curent, Germanii au continuat bombardarea, îndreptând mai multe atacuri asupra pozițiilor franceze cuprinse între colțul pădurei Avocourt și localitatea Malancourt. Toate încercările Germanilor de a eși din pădurea Avocourt, au fost oprite de tragerile de baraj ale artileriei și focurile infanteriei franceze. Cu toate acestea, Germanii au putut pune stăpânire pe movila dela Haucourt, situată la aproape un kilometru Sud-Vest de Malancourt.

Zilele de 22—28 Martie s'au strecurat fără lupte de infanterie împrejur de Verdun, deși 'au fost bombardări aproape continue către pădurea Apremont, către Grand-pré, Argonne, Montfaucon etc.

În ziua de 29, Germanii au reînceput lupta în regiunea Malancourt-Avocourt. După ce au bombardat intens dela Béthincourt la Avocourt pe o întindere de 3 kilometri, au atacat pe un front de un kilometru, având ca obiectiv Malancourt și Haucourt, însă au fost respinși cu mari pierderi.

A doua zi, artileria franceză a bombardat pădurea Avocourt pe care o pierduse în săptămânile precedente și a atacat în mod violent, reușind a ocupa tranșee pe o adâncime de 300 metri. În acest timp, Germanii au reatacat la Malancourt din trei părți și l'au ocupat. Francezii spun că lăsaseră aci numai un batalion care după o rezistență eroică s'a retras. Modul de atac aproape același: atac brusc prin surprindere, precedat de lichide inflamabile, gaze asfixiante, etc.

După ocuparea satului Malancourt și înaintarea până la Avocourt, Germanii au căutat un alt punct pentru a se apropia de valea Esnes și cota 304 care o domină.

În ziua de 30, la ora 6 seara, după ce Germanii au bombardat Mort-Homme, la N.-E. de cota 195, în direcția pădurei Corbeaux, Germanii au acoperit tranșeele franceze cu o ploaie de obuze lacrimogene și apoi au atacat, ocupând pentru un moment unele pâlnii, însă curând au

1) Malancourt a mai fost cucerit de Germani în Decembrie 1914 și în Februarie 1915.

Localitatea Vauquois se afla în lunile Februarie și Aprilie în mijlocul unei încercări ofensive mai mare franceză, însă ofensiva nu a reușit a rupe frontul, după cum ei ar fi dorit.

foști respinși. Au atacat și între Esnes și cota 295, însă tot fără succes.

Până la 2 Aprilie s'au continuat bombardări cu intermitență, iar în această zi, Germanii au atacat în câteva rânduri redutul Avocourt, însă au fost respinși. Asemenea atacuri au dat și pe frontul Haucourt-Béthincourt, ocupând tranșeele de aci. Comunicatele franceze spun, că aceste tranșee erau părăsite încă dela 31, din cauza că erau expuse prin ocuparea satului Malancourt.

În ziua de 4 Aprilie, un atac german contra Haucourt a fost respins, iar a doua zi un alt atac, precedat de bombardări violente, s'a produs, între Avocourt și Béthincourt, cu efective mari.

Asaltul dela Béthincourt a fost oprit cu pierderi; însă la centru contra Haucourt, cu toate că atacurile repetate au fost respinse până noaptea, totuși, Germanii au reușit a ocupa orașul. Către Avocourt, Francezii nu numai că au respins pe Germani, dar au ocupat zona zisă Bois Carré.

Ziua de 6 a fost întrebuițată de inamic pentru bombardare spre Béthincourt, către Esnes și Montzeville, iar către seară a atacat între Béthincourt și Mort-Homme, reușind a ocupa o parte din tranșee către cota 265.

La 7, Germanii au atacat din nou între Haucourt-Béthincourt, însă au fost respinși cu mari pierderi de către focurile de artilerie, de mitraliere și de infanterie. Mai la Est, la esirea Sud de Haucourt, între sat și cota 287, Germanii au ocupat câteva tranșee. Noaptea au reatacat același front, însă tot fără succes. În timpul acestui atac, Germanii continuau o bombardare violentă asupra Mort-Homme și Cumières.

La 8 Aprilie, Germanii continuă bombardarea, mai ales către Béthincourt-Cumières, în timp ce bateriile franceze bombardau către pădurea Cheppy și între Montfaucon și Malancourt, unde observase mari adunări de trupe germane. Aceste mișcări de trupe au făcut pe comandamentul francez să înțeleagă că se prepară o ofensivă puternică.

În zilele de 9 și 10 Aprilie, s'a atacat pe trei direcțiuni: primul atac, cu o brigadă, împotriva sectorului francez, între Avocourt și extremitatea de Est a pădurei. Rezultatul a fost negativ.

Al doilea atac, cu trei brigade, contra celui de al doilea sector francez, între pădurea Avocourt și încrucișarea drumului Sud Béthincourt, având ca obiectiv cota 304, la Sud-Vest de Morthomme. Rezultatul de asemenea a fost negativ.

Al treilea atac, contra celui de al treilea sector francez, dela încrucișarea drumului Sud Béthincourt-Cumières,

cu două divizii și numeroase detașamente de pionieri, având ca obiectiv principal vârful Morthomme. Acest atac a fost repetat de șase ori în timpul nopții, și au reușit Germanii să pue piciorul în tranșeele de prima linie pe o oarecare întindere, ajungând la 400 metri de vârful Morthomme.

În ziua de 11, Germanii au dat atacuri locale în sectorul 2 și 3. În al doilea sector, cu o divizie pe un front de $2\frac{1}{2}$ kilometri, având ca obiectiv cota 304, însă nu au reușit.

În sectorul al treilea, atacul a fost executat cu o divizie, împotriva vârfului Morthomme și pe un front de atac de doi kilometri, ocupând câteva tranșee în linia întâia.

La 12 Aprilie, numeroase indicii făceau să se presupună un asalt spre sfârșitul zilei. Artileria franceză, pentru a împiedică acest asalt, a deschis focul asupra tranșeelelor inamice și adunărilor de trupe semnalate în pădurea dela Malancourt. Acest tir a avut drept rezultat, că a împiedicat formarea coloanelor de asalt¹⁾. Germanii din întâia linie n'au eșit din tranșeele lor. Până la 19, toată activitatea s'a limitat în acest chip la duelul de artilerie. Tirul inamic a fost îndreptat în câteva rânduri cu extremă intensitate contra păduriceii Caurettes, între Cumières și Mort-Homme, cota 304 și chiar contra tranșeelelor de a doua linie, dela Montzéville până la pădurea Bourrus. Băteriile franceze și-au îndreptat acțiunea iar asupra pădureii Corbeaux, cursul râulețului Forges, drumurile cari se ramifică în jurul localității Montfaucon îndreptându-se spre frontul atacat.

În ultima chenzină Aprilie, inamicul dovedește, că n'a renunțat la speranța de a forța frontul francez la Mort-Homme, iar activitatea crescândă a artileriei sale din regiunea Avocourt poate îndreptăți presupunerea unei tentative din această parte.

La focurile bateriilor franceze, Germanii au răspuns printr'o bombardare violentă; apoi, în noaptea dela 21 spre 22, ei au atacat pantele Nord de Mort-Homme; intrați pentru o clipă în tranșeele franceze, ei fură izgoniți. În acelaș timp, îndreptau lichide inflamabile înspre lucrările franceze de apărare situate la Nord de pădurea Caurettes și au întreprins și un atac care fu repede respins. În ziua următoare, ei și-au reînnoit eforturile, între Mort-Homme și Esnes, cu aceleași rezultate negative.

În urma acestor insuccese, inamicul a reluat bombardarea cu obiectivul Mort-Homme, dând acestei bom-

1) Sa arătat în paginile precedente ordinul de zi dat de generalul Petain în urma rezistenței opuse de trupele franceze la această ofensivă.

bardări o intensitate din ce în ce mai mare, care apoi se sfârși prin noi atacuri. În trei rânduri, aceste atacuri au fost respinse.

In Woivre.

Până la 1 Martie, Germanii ocupaseră Manheulles și ajunseseră la Sud de Champlon situat pe drumul Metz-Verdun la 2500 metri de botul d'Haudromont, dar nu reușiseră în atacurile ce dăduseră asupra orașelului apropiat Fresnes-en-Woivre.

În acelaș timp când această bătălie se dădea în sectorul Nord-Vest de Verdun, la cealaltă extremitate a câmpului de bătăe. în sectorul Est, se reîncepea lupta în Woivre. Germanii, la începutul acțiunii, aveau dela Etain la Fresnes 2½ corpuri de armată (divizia 5-a de landwehr, corpul V-lea și corpul al III-lea bavarez), adică 50—60 mii baionete pe vre-o 20 kilômetri. Înaintarea din primele zile ale ofensivei a micșorat în mod simțitor lungimea frontului, reducându-se la 12 kilômetri dela Fresnes la Abaucourt. Efortul german a fost îndreptat asupra localității Fresnes, în fața frontului corpului al III-lea bavarez.

La 7 Martie, — după lupte cu mari pierderi, timp de câteva zile, — Germanii ocupară localitatea Fresnes. Francezii se retrăseseră spre Hauts-de-Meuse spre Bonzée, aliniindu-se cu direcția generală a frontului.

Se menționează că Germanii primesc cele necesare în această parte, pe drumul de fier Commercy-Montméédy care primește la Vigneulles-les-Hattonchâtel munițiunile la Saint-Mihiel. Așă se explică pentru ce aviatorii francezi au bombardat adeseori stațiunea Vigneulles.

În a doua chenzină Martie, au fost bombardări pe coastele Meusei, dela Moulainville la Eparges, luându-se ca obiectiv și Chatillons-sous-les-Cotes între Moulainville și Haudromont. Artileria franceză a bombardat adesea trupele inamice ce se mișcau pe linia ferată și împrejur de Vigneulles-les-Hattonchâtel. Un convoiu ce staționă în apropiere de gara Heudicourt la șase kilômetri Sud de Vigneulles, a fost lovit, precum și un tren militar în gara Vigneulles.

În prima chenzină Aprilie s'a produs o bombardare violentă către coastele Meusei, și în special către Moulainville care proteje la Sud intrarea drumului de fier și a șoselei dela Conflans-Haudromont, unde drumul direct dela Metz intră pe coasta pentru a merge la Verdun.

Artileria franceză instalată pe marginile drumului Pont-à-Mousson-Saint Mihiel, a bătut convoiurile și trupele ce se mișcau între Madine și Rupt de Mad. Germanii

au încercat și un atac de infanterie contra pozițiilor franceze dela Eparges, însă au fost respinși.

d) Sectorul Vosgi.

La 1 Ianuarie, Germanii au bombardat atât de puternic la Hartmannswillerkopf, încât trupele franceze au fost nevoite a părăsi două sute metri de tranșee, pe care însă nu le-au putut ocupa Germanii.

La 2 Ianuarie, Francezii au distrus câteva blockhaus-uri germane, în regiunea Hartmannswillerkopf.

Mai la Sud, în valea Largue, la șapte kilometri spre N.-V. de Altkirch: Francezii au bombardat la 3 Ianuarie urajele germane dimprejurul orașului Balschwiller, situat pe drumul Colmar.

La 8 Ianuarie, Germanii atacă îndârjit la Hartmannswillerkopf, ocupând o mică poziție, din care însă au fost alungați în aceeași zi.

La 9 Ianuarie, Germanii ocupă mică trecătoare Hirtzenstein, respingând pe Francezi.

Intre 10—13 Ianuarie, Germanii au reînceput luptele la Hartmannswillerkopf, bombardând fără încelare pozițiile ocupate de Francezi între Hirtzenstein și Rehlfelsen.

La Sud, în valea Fecht, după o bombardare puternică, Francezii obligă pe Germanii să părăsească Le Hameau Stocka, la Nord de Mètzeral, bombardând trupele germane în retragere: iar în apropiere de Stossvihr, artileria franceză a incendiat cantonamentele.

Intre 21—27 Ianuarie, Francezii au bombardat lucrările inamice dela Rehlfelsen, în flancul poziției Hartmannswillerkopf, și drumul dela Bonhomme la Colmar.

La 2 Februarie, Francezii fac să explodeze în Alsacia mai multe depozite de munițiuni. În această zi, este luptă de artilerie pe toate fronturile.

La 4 Februarie, Francezii bombardează lucrările germane din Lorena, dela Nomeny.

La 8 Februarie, un tun german lansează trei obuze asupra localității Belfort și împrejurimilor sale, iar Francezii trag asupra stabilimentelor militare dela Dornach din apropiere de Mulhouse.

La 9, Germanii aruncă alte șapte obuze asupra Belfortului.

Intre 11—19 Februarie, Germanii au pronunțat un pronunțat un atac pe drumul dela Saint-Dié la Sainte-Marie-aux-Mines, în apropiere de Wissembach; — însă au fost respinși.

În acest timp un alt atac interesant s'a produs în Jura Alsaciană, în apropiere de Seppois, pe râul Larque.

La 13, trupele franceze au fost atacate la Est de Seppois-le-Bas, însă inamicul a fost oprit de focurile artileriei. Către seară, după o bombardare violentă, s'a produs alt atac, luând 200 metri de tranșee, din cari însă au fost izgoniți îndărăt, fără a le ocupa Francezii de oarece erau prea distruse. A doua zi, Germanii crezându-le ocupate, le-au bombardat din nou. Ajutoarele ce le-au sosit Germanilor din spre Dirlinsdorf, au fost bătute de artileria franceză. Germanii au continuat luptele aci toată luna Fevruarie, însă fără rezultat.

În Lorena, în a doua chenzină Fevruarie, au avut loc două lupte: în valea Loutre, în apropiere de Bezange-la-Grande. Acest atac a fost precedat de o bombardare de mai multe ore către Sainte-Marie, însă a fost respins. Cel al doilea, s'a petrecut în Vosgii mici, în apropiere de Badonviller, în care Francezii au ocupat câteva tranșee și au luat 60 prizonieri.

În a doua chenzină Martie, Francezii au ocupat un urvaj inimic în pădurea Parroy, între Lunéville și frontiera; iar în Alsacia, artileria franceză a avut oarecare activitate în valea Fecht, în apropiere de Münster.

Între 1—5 Aprilie, a fost oarecare activitate către Lunéville, Avricourt și micii Vosgi, precum și în valea Celles, în apropiere de Saint-Dié.

Între 13—19 Aprilie, Germanii au făcut o slabă încercare între Ban-de-Sapt și Provençières și către Hammeu de Provençères, care au fost respinse.

Între 20—26 Aprilie, s'au petrecut câteva atacuri germane în Lorena, pe Mosela și în Vosgi, în apropiere de Bonhomme. O luptă serioasă s'a desfășurat la trecătoarea Chapelotte, unde drumul Lunéville-Schirmech trece din bazinul Vezouse în valea Plaine.

Observațiuni și învățăminte

1. În istoria germană se mai găsește un caz analog, când germanii încercuți de inamici, în războiul de 7 ani, au scăpat numai grație lipsei de coeziune a inamicilor.

Acum, Germania prevăzând pe deoparte că se prepară de aliați un atac pe toate fronturile, ca în 1813, contra lui Napoleon, iar pe dealtă parte că diferendele dintre aliați sunt pe cale a se așula, au voit să dea o lovitură contra Franței, înainte de a isedăci pe toate fronturile. Este lovitura ce încearcă marele jucător de cărți când situațiunea devine disperată: dacă nu va câștiga direct o victorie, cum s'a și întâmplat, va avea un câștig indirect prin aceea că în tratativele de pace va putea fi mai curajoasă pentru apărarea ei proprie.

2. În urma constituirei consiliului superior de răs-

boiu al aliaților, Guvernul Republicii franceze a hotărât ca generalul Joffre, deși continuând să păstreze comanda directă a armatelor de Est și Nord-Est, va primi conducerea superioară a tuturor armatelor franceze de pe toate fronturile.

S'a prevăzut în acelaș timp alături de generalisimul, un șef de stat-major general: Generalisimul și-a ales ca imediat colaborator pe generalul de Castelnau. Guvernul a aprobat această numire.

Generalul de Castelnau se bucura în armată, înainte de război de o reputație de tactician pe care a îndreptățit-o în mod strălucit și de o încredere unanimă. Rolul său dela începutul războiului e considerabil. Lui i se datorește victoria dela Nancy și retragerea trupelor germane în fruntea cărora Kaiserul spera să intre în acest oraș neapărat de vreo fortificație și a cărui cucerire era considerată de germani ca sigură chiar înainte de război. În calitate de comandant al unei armate de pe Somme, de Castelnau a luat o parte însemnată la bătălia din Flandra care încheia pentru totdeauna drumul Germanilor spre Calais. Mai târziu el primi comanda grupului de armată din centru: el a fost acela care a condus în această calitate operațiunile din Champagne în Septembrie și Octombrie.

Aceste servicii au făcut ca generalul să fie numit succesiv mare ofițer și Marea Cruce a Legiunii de onoare.

3. Din luptele date în Champagne în Septembrie și Octombrie, se poate constata superioritatea trupelor franceze, atât în ofensivă cât și în defensivă.

Acest lucru s'a putut constata de mult în operațiunile locale, în care avantajul rămânea aproape întotdeauna Francezilor. Dar acum preponderența trupelor franceze se afirmă și în operațiuni cu mare rază, cari sunt adevărate mari bătălii de asediu.

Ofensiva franco-engleză din Artois și Champagne deși era pregătită încă de mult timp, se părea totuși că va mai întârzia. Această întârziere însă nu a mai putut dura de oarece către sfârșitul lunii Septembrie, Rușii erau amenințați de ofensiva Austro-Germană; în Serbia se anunța ofensiva austro-germană, iar în Dardanele expediția franco-engleză nu făcea progrese.

4. Liniile de atac în Champagne înaintau cu pas de atac, în rânduri strânse cot la cot, având fiecare privirea fixată către un punct desemnat (reper) asupra obiectivului fracțiunii din care făceau parte.

5. Revistele franceze spun că Germanii pentru a apăra unele linii de tranșee, din Champagne, asvârleau granate cu atâta risipă și constanță, încât au fost obligați de a forma un lanț de oameni în șanțuri cari trecând

din mână în mână granatele le trimeteau la destinație, și au reușit astfel a bară drumul Francezilor în unele părți.

6. Cu privire la modul cum a lucrat artileria franceză la Champagne, găsim următoarele în „Le Journal”:

„Toate calibrele de artilerie tună și trăznesc pozițiunile inamicului. Bateriile de câmp rad și nivelează ca o greblă tranșeele din linia doua. Piesele cu tragere curbă trimit obuzele, cari prin căderea lor verticală să slăbăvime răme adăposturile - caverne; prizonierii Germani vorbăsc de adăposturi ascunse la 10 metri adâncime și care au fost dărâmate. Piesele lungi trag la mare distanță asupra tranșeelor din linia doua, asupra gărilor, asupra căilor ferate, pe care le mai bombardează și avioanele. In fine, tirul întrerupe orice comunicații și oprește aprovizionarea adversarului”.

S'a publicat o scrisoare a unui ofițer german care arată foarte clar, izolarea ce o creiază focul în jurul unităților bombardate, demoralizate și flămânzite.

„Neegalitatea riposteii artileriei germane, descurajase infanteria sa, iar calitățile superioare ale artileriei franceze produse impresia la inamic — una din cele mai deprimante în război — că adversarul dispunea de o armă nemaipomenită.

„Ultima preparațiune de artilerie, în Champagne, a ținut în ziua de 23, 24 și 25 până la 9, 15 a. m., ora fixată pentru asalt. Este ultima criză. Sunt operațiuni ce nu pot fi făcute decât în acel moment. Simți pe deplin, de pildă, că distrugerea unor anumite adăposturi de mitraliere, bine reperate, nu trebuie să fie executată decât în ultimul moment, căci dacă nu, adversarul ar muta mitraliera ce ar recunoaște că este vizată, sau ar pune o altă ceva mai departe. Trebuie deci să vă imaginați aceste trei zile de tunuri continuu, acest ropot neîntrerupt de oșel și apoi deodată atacul”.

7. Încă de pe timpul vechiului imperiu roman, pe când năvălirea popoarelor barbare eră în toiul ei, în frunte cu Hunii conduși de vestitul lor Atila, platoul Champagne și-a câștigat renumele pe care și l-a păstrat și mai apoi, și pe care și l-a reînnoit în actualul războiu.

Pe aceste locuri, cari pe atunci se numeau câmpiile catalaunice, avu loc, sub împăratul Valentinian al III-lea, marea și cea din urmă luptă a imperiului roman de apus, în anul 451, în care legiunile de sub comanda viteazului general Aëtius învingându-i pe Huni, au pus stavilă înaintării lui Atila, care până aci pusese sub ascultarea sa toată lumea barbară dela hotarele Persiei până la Rinul și Dunărea Romană.

După o trecere de 13 secole, platoul Champagne a jucat iar un rol hotărâtor.

În anul 1792, adică tocmai în momentul în care Franța se află pe marginea prăpastiei, când Comuna sub Robespierre ajunsese teroare și nimeni nu mai era stăpân pe persoana și avutul său iar sângele nevinovat curgea în valuri, — împăratul Frederic cel Mare își îndreptase contra Franței armatele sale prusiene, puse sub comanda generalului Braunschwick. N'a avut însă norocul la care de altfel se putea aștepta, căci un geamăt de durere și rușine a cutremurat toată suflarea franceză, iar poporul, cu mic cu mare a alergat dintr'odată la arme, formând „armata desculților”, neinstruită, neîmbrăcată ce e drept, dar plină de sacral foc al datoriei către țară.

În ziua de 20 Septemvrie a aceluiași an, „bandele desculților”, sub comanda lui Dumouriez, au frânt pe renunșii soldați ai lui Frederic cel Mare.

Goethe, privind rezultatul atât de neașteptat al acestei bătălii, ar fi zis: „În această zi, în acest loc, începe o nouă epocă în istoria omenirii”.

Mai apoi, în anul 1814, dela începutul anului până în luna Martie, Napoleon, marele geniu, a străbătut pământul platoului Champagne în lung și în lat, câștigând victorii peste victorii asupra nenumăraților inamici cari călcaseră pământul Franței. Numărul covârșitor și încă o serie de greșeli, au permis aliaților să intre în Paris; — gloria însă, a rămas tot Franței.

În actualul războiu, Germanii au înaintat iar în Champagne, însă s'au înșelat în speranțele lor.

8. Serierile franceze dau următoarea explicație în dârjirei pe care au pus-o Germanii în ofensiva dela Verdun:

Să ne închipuim Germano-Austro-Ungarii ca o imensă piață asediată, pe o linie de întărituri Nieuport-Belfort-Lacul de Garda-Isonzo-Salonic-Tarnopol-Riga. Înapoia cercului armatelor asediatoare, se mobilizează armate proaspete formidabil de numeroase și înzestrate cu tot felul de instrumente de război. Din contră, asediatul simte deja lipsa de oameni și a început distribuirea din ce în ce mai riguroasă a alimentelor. El nu mai are decât o speranță: să rupă cercul inamic, înainte ca nouilne armate să îi putul veni să cimenteze acest cerc.

Când spunem să rupă cercul, trebuie să înțelegem bine că este vorba totodată de o lovitură puternică și de o manevră morală. Primul obiect al unei tentative de acest fel a fost Anglia, care se crede că este vulnerabilă în Egipt. Germania o amenință deci prin Turcia. Dar iată că drumul Orientului este păzit din amândouă părțile la Vest de Salonic, la Est de Erzerum. Dacă ar face o

eșire pe aci, ar fi loviți la ambele flancuri. Trebuie deci a căută o altă eșire. O înaintare în Rusia nu ar da nici un rezultat. Așa fiind, lovitura se va încerca a se da pe frontul francez. Se va alege punctul care va răsună mai mult în lumea întreagă: Verdun. Se știe foarte bine că Germanii nu vor rupe linia franceză: dar cel puțin o va face să se retragă, Germanii nădăjduiesc a descuraja un adversar pe cari ei îl cred schimbător și nervos și mai nădăjduiesc să îmbărbăteze opinia germană, care se descurajează din ce în ce. Francezii într'un mod general au prețuit Verdunul prea mult sau prea puțin.

Germania a adunat deci pe acest front foarte multe trupe și mijloace de luptă. La 25 Februarie a început atacul, aruncând în furnal 7 sau 8 corpuri de armată. Ori cum ar fi, vedem că atacul pe acest front, dat de trupe cari aveau o densitate extremă și cu prețul a sacrificii neauzite, s'a prăbușit în ziua de 28 Februarie, sub focurile celei a doua pozițiuni franceze.

Oare Germanii se mai puteau opri? După atâtea preparative, ce dezastru moral pentru ei! Tot ceea ce au încercat ar fi spre profitul Francezilor. Nu trebuie a gândi că Germanii vor ataca în altă parte: nu trebuie oare mai mult de două luni pentru a monta un atac modern în stil mare? Deci, atât timp cât Germanii cred că au șorocul de a câștiga partida, trebuie să se muncească a da lovituri asupra aceluiaș punct unde au început.

9. Să se observe că înainte de începerea ofensivei dela Verdun, Germanii au dat diferite atacuri, unele destul de îndârjite, pe întregul front dela Ypres la frontiera Elveției: La Sud de Ypres și la Sud de dealul Lorette, în regiunea localităților Souchez și Neuville, imediat lângă Arras, la Sud de Somme, contra localității Frise (aci s'a cucerit Francezilor 3 jum. kilometri de front), în Champagne la Sainte-Marie-a-Py la Tahure, în Alsacia la Obersept aproape de granița Elveției. Negreșit că o asemenea demonstrație viguroasă a avut efectul ei și așa se explică cum atacul decisiv dela Verdun a surprins pe Francezi.

10. Criticii germani spun că știind sigur că în 1916 vor fi atacați de Francezi și pentru a primi în bune condițiuni un asemenea atac, a trebuit ca să se aducă modificări frontului lor defensiv, luând dela Francezi punctele ce i-ar fi putut contraria în cazul unei ofensive franceze. Frontul francez având unele eșinduri în frontul german, se impunea netezirea acestor eșinduri, care netezire, în mod indirect, aducea și avantajul de a lăsa disponibile unele trupe.

Ei mai spun că scopul ofensivei dela Verdun a fost, că pe lângă îndreptarea pozițiunilor pe întreaga linie, să

asigure și comunicațiile înapoi, mai ales comunicațiile care din Argonne și Champagne mergeau îndărăt pe la Nord de Verdun, în direcția generală Metz-Thionville-Luxemburg, și cari printr'o ofensivă mai viguroasă a Francezilor spre Nord-Est ar fi fost amenințate.

11. În general, Germanii, au dezvoltat în cursul lunii Ianuarie o activitate deosebită, față de altitudinea pe care au avut-o până acuma pe teatrul de operațiuni din Vest, ceea ce arată, că această activitate a fost o demonstrație puternică pentru a masca marea ofensivă dela Verdun, pe care au început-o la 25 Februarie.

12. Atacul asupra malului stâng al Meusei, în prima fază a ofensivei dela Verdun, a fost executat în urmă unei preparațiuni formidabilă de artilerie în masă și a unei enorme consumațiuni de munițiuni; dar mitralierele și tirul de baraj al Francezilor, cum și contra-atacurile executate la timp de către aceștia, au mărginit progresele Germanilor.

Cu privire la aceasta, se poate vedea care a fost rezultatul bombardărei, din depoziția unui locotenent aviator german, căzut prizonier în mâinile Francezilor, depoziție publicată în „Le Journal”. Aviatorul german arată că rezistența Francezilor, la care Germanii nu se așteptau, a surprins cu totul Inaltul Comandament german.

Germanii înainte de a-și porni masele de infanterie la primele atacuri, credeau că cu artileria lor cea grea reușiseră a pulveriza trupele franceze din întăririle de prima linie, căci bombardamentul durase 70 ore. Dar repede își dădură seama de eroarea credinței lor. Trimis în observație, aviatorul de mai sus, recunoscu că liniile de apărare franceze erau intacte.

De altfel atât comunicatele franceze cât și cele germane, au arătat că Francezii s'au retras în cursul bombardărei germane, din întăririle bătute de proiectilele artileriei grele, înlesnind prin aceasta întru câtvă înaintarea atacului german, care însă a fost primit cu o barieră de focuri de artilerie și infanterie.

13. Diviziile franceze care au rezistat la Verdun în primele cinci zile de atac, au jucat rolul de acoperire și l-au îndeplinit cu glorie până ce comandamentul francez s'a fixat bine, până ce Germanii au lăsat să se întrevadă scopul ce urmăresc și până ce rezervele franceze au putut interveni la timp.

14. Dela 22 la 24 Februarie, armata Franceză, fără a se lăsa străpunsă, s'a retras din pozițiune în pozițiune, retrăgând mai mult stânga sa, care a fost adusă dela Brabant până la cota Poivre, în timp ce dreapta se retrase ușor dela Herbebois până la Nord de Douaumont. Sensul acestor retrageri a fost foarte clar arătat de comuni-

catele oficiale franceze, când ele au vorbit de necesitatea de a nu expune infanteria la pierderi inutile și când aceste comunicate au anunțat, că densitatea infanteriei nu a fost sporită în acest scop. Nu se poate arăta mai clar că s'a dat lupta împotriva acestor pozițiuni înaintate cu pușini oameni relativ, făcând pe adversar să plătească cât mai scump fiecare din greșelile lui, astfel că el a ajuns istovit la pozițiunea principală. Aceasta e sub o formă nouă, faimoasa tactică a ante-liniei, despre care s'a vorbit atât de mult înainte de războiu. Aceasta este în orice caz reedițiunea bătăliei dată de generalul de Castelnau în luna August 1914, în fața orașului Nancy. Într'o serie de lupte parțiale, el a șicanat adversarul, retrăgându-se totodată din poziție în poziție, până la pozițiunea definitivă, platoul Amance, unde el a rezistat într'un mod victorios.

15. Francezii susțin că retragerea trupelor franceze de pe primele poziții dela Verdun, pentru a transforma frontul din arc în coardă, a trebuit să o facă, pentru a rectifica frontul și a nu-l mai lăsa expus focurilor de artilerie din cauză formeii ce avea de arc de cerc.

16. În ultima fază a bătăliilor dela Verdun, atacurile germane nu mai sunt date în massă și cu formațiuni strânse, ci cu lovituri dese date principalelor pozițiuni franceze, prin formațiuni mai puțin strânse, compuse din valuri succesive, aruncate la o distanță de 100 metri, în fiecare val soldații fiind la 1½ metru distanță.

Comunicatele germane spun că Francezii au adus pe lângă artileria sectorului atacat, tunuri din altă parte, — se zice de pe vasele de războiu declasate.

17. Unii critici francezi spun, că Germanii ar fi putut demonstra puternic la Verdun și atacă decisiv spre Nancy, Amiens sau Calais. Comandamentul francez având în vedere un asemenea caz, a preferat a ceda ceva din teren pentru a ocupa puncte și pozițiuni în cari să poată rezista cu rezervele de sectoare, fără a aduce rezervele generale necesare pentru alte cazuri și alte ipoteze.

18. Ziarul „Figaro” arată că evoluțiunea planului german dela începutul luptei dela Verdun, a avut patru faze mai însemnate. Mai întâi, statul major al kronprințului și-a luat ca țintă spargerea frontului francez la Est de platourile Meusei. În a doua fază, a făcut o încercare de învăluire prin aripele armatei germane. În a treia, a întrebunțat o metodă de ciocnire prin atacuri directe, când într'un loc, când într'altul. În a patra fază, în sfârșit, statul major a inaugurat așa zisul sistem de pauză și proclamă că asediul Verdun-ului va fi urmărit după regulile războiului de cetăți.

19. Odată ce ofensiva germană dela Verdun nu a

reușit complet pentru a cuceri cetatea, nu rămâneă Germanilor de urmărit decât două scopuri:

a) Să păstreze ceea ce au cucerit, căci altfel moralul poporului german ar fi fost cu desăvârșire scăzut;

b) Să încerce atacuri noi, pentru a continuă să cucerească cât de puțin, spre a avea timp să prepare alte lovituri de efect și pe alte fronturi sau în diplomație.

Cu sacrificii enorme a putut realiză aceste două părți.

20. Din modul cum s'a desfășurat bătălia dela Verdun și din asemănarea ce există între metodele de aci și cele întrebuintate în bătălia dela Goritza, din Champagne și de pe Siret (Cernăuți), în ceea ce privește timpul întrebuintat, alternarea atacurilor pe diferite secțoare, perioadele de acalmie dela o fază la alta, și densitatea pe metru curent a trupelor atacatoare, se încearcă de unii critici militari a stabili caracteristica marilor bătălii moderne și anume:

a) Progresele în organizația defensivă și organizarea pozițiilor în adâncime pe mai multe linii, face ca bătăliile mari în actualul război să se deă într'un timp lung și cu intervale de acalmie necesare pentru organizarea punctelor câștigate și prepararea noilor atacuri.

b) Cum artileria are rolul principal în pregătirea atacului, și cum această pregătire atârună de instalare, de grupare și de proporția de calibre, ea nu poate avea acelaș succes asupra liniei a doua; de aceea se impune un interval între atacuri, pentru ca artileria să se poată pune în bune condițiuni.¹⁾

c) Necesitatea intervalului între atacuri, constituie un avantaj pentru apărător, de oarece, se dă timp de reculegere și de aducere a rezervelor. Aceasta mărește durata acestui interval, de oarece atacatorul trebuie să aducă aci forțe superioare spre a puteă avea acciași sorți de izbândă.

d) Cu alte cuvinte, caracteristica bătăliilor mari, din Champagne, dela Goritza și dela Cernăuți, este: mai multă organizare în durată și în densitate pe frontul de atac; decât organizare în întindere și în intensitate.

21. Critici militari socotesc că Germanii în primele atacuri date asupra Verdunului, au avut peste 20 oameni pe metru curent și că pierderile lor trebuie să fi atins dela 21—29 Februarie 150.000 oameni scoși din luptă, din cari cel puțin 30.000 morți, adică 10% morți din efectivul întrebuintat; ceea ce dă proba măcelului sângeros de aci.

1) Probabil că dacă s'ar dispune de rezerve numeroase de infanterie, cavalerie și mijloace de distrugere, atunci intervalele de pregătire dela o linie la alta s'ar micșora, de oarece, pentru fiecare linie s'ar întrebuinta trupe noi.

Știrile ulterioare lasă a se înțelege, că pierderile Germanilor la Verdun, până la 31 Aprilie, ar fi de peste 300.000 oameni.

22. Criticii francezi spun că atacul asupra Verdunului nu a fost o surpriză pentru Francezi decât numai prin aceea că ei întotdeauna s'au așteptat să se facă aci puternice demonstrații, dar niciodată să se pronunțe aci o ofensivă decisivă.

Tot criticii Francezi spun, că din punctul de vedere german și privind numai terenul, s'ar explică decisiva de aci, prin aceea că se dădea un atac contra unui adversar ce avea în spate un fluviu puternic cu obstacol, ceace este admis în știința militară.

23. În luptele dela Verdun, deosebit de întrebuințarea falangelor de artilerie și deosebit de focurile de baraj, — principii noi în știința militară — au mai reeșit câteva metode de luptă întrebuințate de Germani, și anume:

A strivi cu tunurile grele fiecare centru de rezistență și a creia apoi în jurul lor o zonă a morții prin tragere de baraj. După aceasta, înaintează primele coloane de atac ce par a avea rol de recunoaștere. Grupele acestor coloane sunt compuse din câte 15 oameni, iar înapoi lor înaintează grenadierii și pionierii, apoi urmează primul val de infanterie. Cu alte cuvinte, s'ar putea zice: artileria cucerește și infanteria ocupă și slăpânește.

Negreșit că la asemenea tactică, artileria franceză întrebuințează unele baterii contra artileriei inamice, unele execută foc de baraj între diferitele coloane; iar altele izolează printr'un cerc de foc inamicul ce a reușit a se infiltra în unele puncte.

24. Comunicatele franceze spun, că în luptele dela Verdun au fost cazuri, când artileria a tras cu înălțător de 700 metri, pentru a putea susține infanteria și a împiedica susținerile dinapoi germane să ajute pe luptătorii corp la corp din tranșee.

25. Succesele avute de Germani în ofensiva dela Verdun, nu ne pot duce la o concluzie decisivă din punct de vedere militar, dar persistența lor în această ofensivă, când la Est, când la Vest de Meusa, precum și iușeala și îndârjirea cu care Francezii fac față la atacuri, sau cu care contra-atacă asupra pozițiilor pierdute, ne duc la concluzia, că ambii adversari socotesc că succesul de aci poate avea o influență puternică asupra situațiunei pe celelalte fronturi, și, mai ales, asupra situațiunei diplomatice și atitudinei neutrilor.

26. Este de observat, că foarte multe atacuri germane au fost împiedicate de la se produce, prin focul artileriei franceze. Reese de aci importanța mare a observatorilor

artileriei, cari trebuie să îmbrățișeze câmpul inamic în cele mai mici cute de teren.

27. Tactica bătăliei dela Verdun, de a străpunge frontul printr'un atac puternic de front, a fost întrebuintată de Germani în bătălia dela Gorlice, pe frontul galișian, la 1 Mai 1915, când pe un sector aproximativ identic ca cel dela Verdun (vreo 15 kilometri), au rupt frontul rusesc cu un uragan de artilerie grea însoțit de energice atacuri de infanterie. Acolo aveau 10 corpuri de armată. Aci pare a fi fost 7—8 corpuri de armată. Acolo au reușit să spargă frontul fiindcă aveau în față o armată rău înzestrată; nu au reușit însă să distrugă pe inamic, fiindcă acel inamic era bine comandat și avea încredere în cauza pentru care luptă.

Din punct de vedere teoretic, s'ar putea critica acțiunea Germanilor de a sparge frontul în lungul Meusei, de oarece teoreticește nu se caută deslipirea unui adversar de un fluviu, ci împingerea lui cu spatele în fluviu.

28. Să se observe că alegerea regiunii Verdun, pentru un atac în stil mare, chiar decisiv, este și nu este justificată.

Este justificată dacă considerăm că frontul francez în această parte avea forma unui eșind înspre liniile germane; deci posibilitatea de a fi învăluit de forțele germane, iar focurile lor să fie cu direcție convergentă.

Mai era justificată și din punctul de vedere politic, reactiv la impresia ce ar fi făcut asupra neutrilor căderea bruscată a unei cetăți de forța și importanța Verdun-ului. Însă, tot din punct de vedere militar regiunea nu a fost bine aleasă, deci nu este justificată, fiindcă înapoia frontului de atac propus, se află o cetate din cele mai bine pregătite. Adică, după ce toate sforțările atacului ar fi reușit a zdrobi frontul, a-l face să se retragă chiar în dezordine, în loc să găsească în față-i câmpul liber pentru a putea începe lupta de manevră, se lovește deodată de zidurile puternice ale unei cetăți care rupe, la rândul-i, avântul atacului și îl face a se eterniza în asalturi sângeroase, dând astfel posibilitate ajutoarelor apărării să sosească.

Acelaș efect s'ar produce dacă Francezii ar ataca, d. ex. linia germană din Lorena, care are în spate cetatea Metz.

Deci, credem că regiunea nu a fost bine aleasă pentru un rezultat atâta de mare, ce se așteaptă, și atâta de mult și de bine pregătit. Oricare alta, poate, că ar fi dat mai bune și mai pozitive rezultate.

29. Să se observe, că Francezii tind să provoace dezorientarea în centrele de adunare și de aprovizionare ale inamicului: Tunurile lor cu bătaie lungă, ating căile de

comunicație, iar avioanele azvârlă bombe asupra cantonamentelor și gărilor.

30. Sunt scriitorii militari, cari arată, că deși fronturile s'au întins enorm și au schimbat oarecum principiile de luptă, totuș, cu cât războiul se prelungește, cu atât apar lupte, pe porțiuni de fronturi, cari pot fi perfect comparate cu bătăliile de altă dată, în cece privește scopul propus și efectivul trupelor întrebuițate.

La Verdun s'au întrebuițat 7—8 corpuri de armată pe 15 kilometri, adică 1500—2000 metri pentru un corp de armată, deci o apropiere de teoria științei militare.

Comparând trupele de aci cu efectivul total, găsim că sunt $\frac{1}{e}$ din efectivul total; deci poate fi o demonstrație pentru o lovitură ce se plănuiește pe alt front.

31. Atacurile germane date pe fronturi de 2—4 kilometri timp de câte 3—4 zile, repetând asalturile unele după altele, se pot asemăna cu loviturile de ciocan asupra cuiului ce trebuie să pătrundă într'o materie tare. Se întâmplă câteodată ca să pătrundă cuiul, însă, de cele mai multe ori, el se frânge, și aceasta pare a fi cazul Germanilor: nu e cuiul destul de tare față de lăria zidului pe care voește a-l găuri Germanii.

32. Teatrul de operațiuni din Artois a fost secundar în ofensiva franceză începută la 25 Septembrie. Totuș, și pe acest teatru trupele aliate au obținut rezultate satisfăcătoare. Operațiunile în acest sector au fost duse de astă dată în legătură strânsă cu trupele engleze. Ele aveau de scop ocuparea marilor aglomerațiuni Lens, Lievin și Angres, care alcătuiesc, ca în fundul unei cuvette, o pozițiune foarte serioasă, a cărei fiecare grădină, fiecare stradă e ră amenajată pentru a se putea apăra. Această grupare de întăriri odată cucerite, stăpânește și câmpia Gohelle ce se întinde până la Douai, la mai bine de 25 klm. spre Est.

Formarea unui semi-cerc la Nord-Vestul și Sudul acestei pozițiuni, a fost deci urmărită de către aliați, trupele engleze înaintând dela Nord, iar cele franceze dela Sud.

Primele lor șanțuri-adăposturi aflându-se actualmente în apropierea lizierelor Vest a localităților Lens, Lievin, Angres, Givenchy și Vimy, dacă trasau această linie pe hartă, ne dăm seama de motivele cari îndeamnă pe Germani să caute cu orice preț a respinge de acolo pe aliați.

De aceea au avut loc aci multe contra-atacuri germane. Aceste contra-atacuri au fost însă zadarnice, neputând recăștiga terenul cedat și au pricinuit atacatorului pierderi enorme. Se crede că 7—8000 Germani au pierit în atacurile dela Lens. Numai la Givenchy s'a înregistrat

al 8-lea atac german, în 5 zile având la fiecare pierderi mari.

33. Găsim în ziare următoarea observație:

„După mărturia rapoartelor oficiale și a răniților din primele lupte, soldații francezi nu erau nici deprinși, nici prevăzuți cu instrumentele necesare, pentru săparea tranșeei sistematice, a căror importanță s'a dovedit hotărâtoare mai târziu. De aceea totuși a trebuit să fie refăcut, din acest punct de vedere. Deși războiul anglo-bur din 1903 și războiul ruso-japonez din 1905 dovediseră însemnătatea adăposturilor subterane, totuși comandamentul francez le recomandă mai mult în teorie decât în practică — având mereu în vedere necesitatea ofensivei și temându-se ca deprinderea cu adăpostul să nu slăbească curajul soldaților neadăpostiți.

În privința artileriei, o greșală a comandamentului francez a fost prea slaba legătură directă care există între această armă și infanterie în timpul luptei. Dela începutul campaniei, însă, această legătură a fost strânsă în așa fel încât artileria să fie subordonată mișcărilor infanteriei.

Armata franceză era delà început lipsită de artilerie grea — în proporția în care cerea actualul războiu. Există credința că cu o egală greutate totală de proiectile, artileria ușoară obține același efect ca și artileria grea, dar cu mai mare ușurință.

În realitate însă s'a constatat că artileria grea avea *altceva* de făcut: să lovească obiective îndepărtate, pe care le putea reperă cu ajutorul aeroplanelor. Germanii se organizaseră mai bine dinainte în vederea acestui scop și avioanele lor erau în continuă legătură cu bateriile grele.

Despre lipsa de munițiuni, care a paralizat succesul delà Marna, s'a vorbit destul până acum.

Iată greșeli mărturisite chiar de francezi, utile pentru ei — și pentru alții”.

CAPITOLUL IV

Operațiile în contra Serbiei

(Teatru de operațiuni Austro-Germano-Sârbo-Bulgar)

PRELIMINARII.

Încă din luna August se anunța prin ziare, că Puterile Centrale pregătesc ofensiva contra Serbiei și că dacă până acum s'a întârziat cu strivirea Serbiei, s'a datorat aceasta unor serii de evenimente cari au amânat operațiunea, dar nu au înlăturat-o.

„Până ce nu ne-am consolidat pozițiunile de pe frontul de Vest și până ce pe frontul de Est nu am împins pe dușman înapoi silindu-l să apere linia Riga-Dunaburg-Pinsk-Rovno, nu am fi putut întreprinde o acțiune comună cu Austria contra Serbiei, chiar dacă ajutorul Bulgariei ne-ar fi stat la dispozițiunea noastră. Nu puterea militară a Serbiei ca atare, ci situațiunea de pe celelalte fronturi, nu ne-a permis să întreprindem o acțiune principală în Balcani”, zice Maiorul Morat în „Berliner Tageblatt”.

Cu toate acestea deși ziarele europene și chiar telegramele agențiilor austro-germane anunțau din August această ofensivă, totuși, ea nu s'a produs decât în Octomvrie, ceea ce făcuse pe mulți să creadă că această ofensivă nu nu va mai avea loc, sau că Austro-Germanii au anunțat-o pentru a ascunde alte intențiuni de atac pe alte fronturi, ori spre a ascunde lipsa de trupe disponibile pentru alte atacuri. Rămâne ca istoria să explice dacă această întârziere a pronunțării ofensivei dela August până la primele zile Octomvrie nu se datorește fie imposibilității pentru Austro-Germani de a aduna, organiza și echipa mai repede cei 200—250.000 oameni ce au luptat aci; fie unor tratative ce au trebuit să urmeze între Austro-Germanii-Turci deoparte și Bulgarii de altă parte.

În tot cazul, timpul dela August—Octomvrie 1915 a fost întrebuițat în o luptă diplomatică din cele mai aprigi. Puterile centrale aveau nevoie de: neutralitatea Greciei și de alianța Bulgariei. Pentru atingerea acestor două puncte toate mijloacele au fost întrebuițate și de o parte și de alta, și de Puterile Centrale și de multipla înțelegere pen-

tru a împiedică executarea acestui plan. Reușita diplomatică și militară în peninsula balcanică în această perioadă a fost completă de partea Puterilor Centrale. Grecia a rămas neutră, lăsând pe aliata sa de ieri să fie atacată de dușmanul comun, Bulgaria. Bulgaria intră în acțiune în contra Serbiei răsbunându-se astfel de întâmplările anului 1913. România păstrează în acest timp, expectativa armată, în o semi-mobilizare.

Prin invaziunea germano-austro-bulgară în Serbia, pare a se fi ținut la următoarele rezultate:

- a) A stabili legătură cu Turcia;
- b) A asigura această legătură prin distrugerea armatelor ce ar putea să amenințe, sau să rupă, legătura;
- c) A influența și a strânge de parte-le țările vecine și neutre, din această parte: Grecia și România;
- d) A menține moralul în poporul german și austro-ungar, amenințat să scadă din cauză că ofensiva de ocupare a teritoriilor din Rusia nu adusesse cu ea și izbândă militară;
- e) A se asigura, pentru Germania și Austro-Ungaria, noi debușuri de import și export;
- f) A încercă vre-o pace separată cu Serbia și Muntenegru, obținând, astfel, un mare succes moral.

Concentrarea și gruparea armatei austro-germane înainte de începerea ofensivei s'a făcut aproximaliv astfel:

În Banatul de jos și în Sirmia se concentrează patru corpuri de armată germane, formate din 11 divizii și două corpuri de armată austro-ungare. În plus se mai adaugă încă câteva detașamente.

Diviziile germane erau constituite în majoritate (7) pe câte trei regimente infanterie, a câte trei batalioane, la cari se mai adăugă și câte un batalion vânători; iar restul de patru divizii erau, pe câte patru regimente de infanterie, cu sau fără batalion de vânători.

Fiecare divizie mai aveă câte două regimente de artilerie cu 12 baterii, adică 72 tunuri; iar armata dispunea de o numeroasă artilerie grea, foarte multe mitraliere și un însemnat număr de aeroplane.

Forțele germano-austriace sunt împărțite în două armate comandate de generalii Koevess și de Galwitz și sunt concentrate:

Armata Koevess, compusă din 6 divizii, pe malul stâng al Savei, din dreptul Obrenovatzului și apoi încălcând Dunărea, trece de direcția Belgradului, pe malul stâng al Dunării.

Armata Galwitz, compusă din 9 divizii, se întinde pe malul stâng al Dunării din dreptul Semendriei, până dincolo de Ragi.

Cartierul general al lui Mackensen, comandantul su-

prem al tuturor forțelor germano-austro-bulgare, este stabilit la Temișoara.

Operațiunile contra Serbiei le vom grupă și dezvoltă astfel:

1. Operațiunile Austro-Germanilor până la joncțiunea cu Bulgaria în ultimele zile Octomvrie.

2. Operațiunile armatei bulgare dela mobilizare până la joncțiunea cu Austro-Germanii.

3. Intervenirea Anglo-Francezilor în ajutorul Serbiei.

4. Operațiunile dela 1 Noemvrie până la comp'ecta invadare a Serbiei. Retragerea Anglo-Francezilor.

5. Operațiunile după retragerea Anglo-Francezilor până la 1 Martie 1916.

6. Operațiunile în contra Muntenegrului.

Înainte de a începe dezvoltarea operațiunilor, comp'etăm aci oarecari date asupra teatrului de operațiuni.

Descrierea teatrului de războiu sârbeșc. (1)

Pe lângă descrierea teatrului de operațiune Austro-Sârbe ce am făcut în vol. I, la pag. 234—244, și acelea date în acest volum la pagina 9—36 dăm aci o completare după datele ce s'a adus la cunoștința oișterilor Austro-Germani de către cartierul general.

Această descriere o facem și în scopul de a se vedea câtă grijă s'a pus de către statul major austro-german pentru a pregăti pe oișteri și trupa asupra terenului pe care vor opera, și poate și în scopul de a scoate din mintea lor ideea că terenul în Serbia este peste puțină de învins²⁾.

Serbia are 450 kilometri dela Nord la Sud, în lungime și 150—250 klm. în lărgime. Granița ei spre Ungaria, e formată de Sava și Dunărea; spre Apus râul Drina, spre România la răsărit Dunărea și apoi în continuare la Sud, spre Bulgaria Timocul și crestele Balcanilor apuseni cu promontoriile lor îndreptate spre Sud, și cari la Osogovska Planina, pe linia Sofia-Uskueb, ajung până la o înălțime de 2250 de metri. Granițele spre Sud, dinspre Grecia, și spre Apus dinspre Albania și Muntenegru, urmează mai mult dealuri nu prea mari, ce nu formează împiedicări serioase de comunicări.

Capitala Belgrad, la vărsarea Savei în Dunăre, este expusă așa că nu poate fi apărată contra unui atac serios.

1) A se vedea și planșa „Harta generală a teatrului de operațiuni în Serbia“ la finele volumului.

2) Reprodus cu oarecari modificări după revista «Războiul Poșoarelor».

Însă Belgradul e un punct foarte important de comunicație. Marea linie orientală pătrunde acolo în Serbia și trece prin Palanca în valea Moravei, râul cel mai însemnat din Serbia de Nord, la Niș; de aci urmează valea Nișava în sus peste Pirot, atingând granița bulgară. O a doua linie ferată merge dela Belgrad paralel cu Dunărea de jos la Semendria (Smederevo) și Pozarevat. Afară de acestea sunt patru drumuri cari duc în interiorul țării și fac cu puțină înaintarea concentreiă a unor forțe mari în ținutul de o deosebită importanță politică și economică al Serbiei de mijloc, Cupria-Niș-Krusevat. O a treia linie ferată duce dela Belgrad de-alungul Savei la Obrenovat la revărsarea râului Kolubara spre Pelibrod, unde se ramifică unindu-se spre răsărit cu linia orientală, spre apus cu linia Valievo-Loznitza la Drina, iar la sud spre Ciaciak până la Morava sârbească.

Văile adânci mergând mai mult dela Sud spre Nord, ale micilor confluenți ai Drinei și Savei, sunt favorabile apărării numai împotriva inamicului care vine dela Apus. De aceea ofensiva austro-ungară din Noemvrie 1914 a întâmpinat dificultăți.

Drumurile foarte rele și caracterul aspru muntos al ținutului prezintau, pe lângă vremea rea de iarnă, foarte mari greutăți. Piedici grele se opuneau aprovizionărilor cu muniții și alimente, iar forțele austro-ungare întregi fiind duse în Carpați împotriva Rușilor, s'a părăsit acest teatru de războiu, cu totul, pe la mijlocul lunii Decemvrie și puținele forțe ce mai rămăseseră s'au menținut timp îndelungat în defensivă la granițe.

Approape jumătate din Serbia e acoperită cu păduri; numai un sfert din pământul ei e folosit pentru agricultură și abia a zecea parte pentru pășuni și livezi. Stabilementele industriale lipsesc aproape cu totul.

Prin conformația aceasta a țării, și prin faptul că exploatarea agricolă, a creșterii vitelor, pământului și exploatarea de păduri, formează obiectul aproape a întregii economii naționale, liniile ferate ca artere de comunicație dobândesc o deosebită însemnătate. Astfel, s'au creat și alte linii în afară de cele amintite, și anume: linia dela Batucina de pe calea orientală, peste Kragujevat la Krusevat.

Forțele beligeranților.

Serbia. Anul 1914 se încheie, pentru Serbia, cu o pagină mai mult decât frumoasă. Victoria dela Colubara-Lig va rămâne, multă vreme, în istorie ca un model de concepție și de execuție și mulți ani, de acum încolo, școlile militare vor trebui să studieze acele operațiuni ca unele

foarte variat. În tot cazul este o armă care a probat o bună instruire în luptele precedente și care a dat mare ajutor infanteriei sale. Este destul să amintim că datorită, în mare parte, obuzierelor sârbești s'a luat Adrianopolul în primăvara anului 1913 dela Turci.

Acest material eră:

Artileria de câmp	360	piese	lr. repede	216	lr. înceată	=	576
" călăreașă	8	"	"	8	"	=	16
" munte	48	"	"	16	"	=	64
Obuziere 12	36	"	"	20	"	=	56
" 15	8	"	"		"	=	8
Mortiere 12				4	"	=	4
	460			264		=	724

În afară de această artilerie, întrebuințată la artileria de câmp, se mai dispune și de următorul material:

24 tunuri de 12 ctm.

8 turele transportabile, cu tunuri de 57.

8 obuziere de 15 ctm.

4 tunuri de 12 ctm., engleze.

6 tunuri de 15 ctm., ruse.

Serviciile erau și ele completate și aprovizionate cu toate cele necesare.

* * *

Toate aceste forțe erau alcătuite în 13 divizii din cari:

6 divizii de 1-iul ban.

5 divizii de al 2-lea anb.

2 divizii macedonene.

Pe lângă aceste mari unități constituite, s'au mai alcătuit și mici detașamente din cele trei arme, formate în majoritate cu elemente din al 3-lea ban.

Toate aceste forțe au fost, dela începutul operațiunilor în contra germano-austro-bulgarilor, grupate în cinci armate, cum se va vedea la dislocarea lor.

Valoarea armatei sârbe scăzuse în timpul din urmă, cu toate paginile glorioase ce înregistrase. Ofițerii, cam o pătrime, pieriseră și fuseseră înlocuiți cu elemente noi, tinere, fără prea multă cultură, sau din gradele inferioare înaintate la gradul de sublocotenent pentru umplerea golurilor.

Trupa, asemenea, își diluase mult valoarea prin pierderea elementelor bune și tinere și prin înlocuirea lor cu macedoneni creștini sau musulmani, dar nesiguri, sau chiar cu Sârbi în vârstă, sau nevârștici.

Voivodul Putnic deși bolnav, conducea întreaga armată, ajutat, cu multă energie și capacitate de colonelul Jivko Pavlovici, sub-șeful statului major general.

Pe lângă toate acestea, este de observat că orice pierderi în efectivele unităților nu mai pot fi înlocuite întrucât aproape totalitatea oamenilor valizi au fost încorporați. Golurile provocate de arme sau de boli, vor rămâne go-uri.

Bulgaria. (A se vedea organizarea armatei bulgare la p. 1 a acestui volum).

Războiul cel mare, a găsit armata bulgară în plină organizare și foarte mult ocupată cu îndreptarea rețelilor și astuparea golurilor din campania 1912 și 1913.

Germania, care urmărea cu mare îndârjire atragerea Bulgariei în raza ei de acțiune, i-a dat tot materialul de războiu de care avea nevoie. Era, însă, o mare dificultate în îndeplinirea completă a acestei chestiuni: neutralitatea României care nu permitea — pe cât era posibil omeneste — tranzitul materialelor de războiu, nici pentru Turcia care era în războiu, nici pentru Bulgaria care putea trimite, apoi, acest material la Turci.

Puterile mării alianțe — înțelegerii — asemenea căutând să-și atragă simpatiile Bulgariei, i-au înlesnit multe aprovizionamente, aduse prin porturile Salonic, Cavala și Dedeağaci.

Totuș se poate spune, că războiul din 1915, în contra Serbiei, a găsit armata bulgară aproape tot așa cum era în 1912 în momentul când a început războiul în contra Turcilor, căci, dacă armata, acum este mai bine înarmată, cu mai multe muniții, și poate ceva mai numeroasă ca atunci, apoi nu trebuie să se uite pierderile ce a avut în luptele sângeroase în contra Turcilor, la început, și apoi în contra Sârbilor și a Grecilor.

Se poate socoti că numărul ofițerilor pierduți, în acele lupte, a fost de cel puțin 1000; că numărul soldaților morți și invalizi de 70—80.000; că armele și tunurile erau uzate, că golurile au fost completate cu oameni nu îndestul de instruiți.

Astăzi, Bulgaria a mobilizat pe toți valizii, creștini sau nu, Bulgari sau nu, atât din vechea Bulgaria cât și din teritoriile noui cucerite. Se poate socoti că Bulgaria a mobilizat cam 12—13% din întreaga populație.

Așa Bulgaria are azi:

1. *Infanterie.* Cele patruzeci regimente de infanterie a 5 batalioane au mobilizat, fiecare, câte opt batalioane și anume: câte 6 batalioane infanterie de linie; câte un batalion de depozit și câte un batalion de miliții.

Total 320 batalioane; la care se mai adaugă și miliția macedoneană de 24 batalioane.

Deci un total de 344—350 batalioane.

II. *Cavalerie.* Cavaleria, din lipsă de cai, și de personal pregătit în această direcție, își păstrează organiza-

rea din timp de pace, adică 11 regimente a 4 escadroane.=
14 escadroane.

III. *Artileria.* Artileria bulgară cuprinde următorul material:

a) artileria de câmp cu tr. repede	99	baterii a 4	piese=396
b) " " " accelerată	33	" 6	" =198
c) " munte " repede	22	" 4	" = 88
d) " " " accelerată	13	" 6	" = 78
e) obuziere de 105 și de 120 tr. repede	9	" 4	" = 36
f) " de 120 tr. accelerată	13	" 4	" = 52
g) " " 150 " înceată	6	" 4	" = 24
h) tunuri de câmp cu tragere înceată			90
i) artilerie călăreață	2	" 4	" = 8
Total general al gurilor de foc=970			

Toate aceste forțe au fost alcătuite la început în divizii a trei brigade. Numărul total al diviziilor a fost de unsprezece; iar organizarea unei divizii este:

trei brigade infanterie a câte 8 batalioane 24 batal.

Două escadroane cavalerie 2 escadr.

Două regimente artilerie, din care unul cu tragere repede, a două divizioane a câte trei baterii = 6 baterii și unul cu trei baterii cu tragere repede, și trei cu tragere accelerată = 6 baterii.

Adică, o divizie, cuprinde:

24 batalioane infanterie.

2 escadroane cavalerie.

36 piese de câmp cu tragere repede

18 piese de câmp cu tragere accelerată.

Serviciile.

Efectivul de mobilizare al unei asemenea divizii se ridică la cel mult 31—32.000 de oameni, din cari 25.000 luptători.

Efectivul întregii armate mobilizate este aproximaliv de 450—480.000 oameni, din cari cel mult 350.000 de luptători. Aceasta constituie un maximum peste care nu se poate trece.

Repartizat pe arme ar fi:

11 divizii a câte 32.000	352.000
Divizia de cavalerie	4.000
40 batalioane de depozit	40.000
40 batalioane de miliții	40.000
Trupe de cetăți și de etape	20.000
Grăniceri, servicii, etc.	20.000

Total 476.000

Aceste forțe au fost grupate, la început, în trei armate cu următorul comandament:

Comandant de căpetenie, general de brigadă Jecov.
 Șef de stat major general, general de brigadă Jostof.
 Sub-șef de stat major general, colonel Lukof.

Armata I:

Comandant, general Bojadjief.
 Șef de stat major, colonel Azmanof.

Armata II:

General Teodorof.
 Colonel Russef, șef de stat major.

Armata III:

General Toșef.
 Colonel Popof, șef de stat major.

De sigur, însă, că în timpul operațiunilor această distriubție de forțe s'a schimbat nu numai în compunerea armatelor, ci chiar în compunerea diviziilor. Așa s'au văzut divizii cu câte două brigade de infanterie în loc de trei; s'au văzut armate cu câte două divizii, ca și altele cu câte 4—5. După necesitate și împrejurări.

Germano-Austro-Ungarii. Forțele germano-austro-ungare, cari se concentrează la nordul Dunării și Savei, pentru a ataca pe Sârbi, se compune:

I. Armata 3 Austro-ungaro-germană, sub comanda generalului Koevess (fostul comandant al corpului 12 Sibiu). cuprinde:

a) Corpul 19 austro-ungar	26 batalioane	18 baterii
b) " 8 "	20 "	18 "
c) " 22 german rez.	20 "	18 "
d) Detașamentul Sorcik	12 "	6 "
Total	78	60 bat. cu 366 tun.

II. Armata 11 germană, sub comanda generalului Galwitz, cuprinde:

a) Corpul 3 arm. german	40 batalioane	220 tunuri
b) " 4 " "	40 "	220 "
c) " 10 " "	40 "	220 "
d) Detașament la Orșova	12 "	36 "
Total	132	696 "

Corpurile de armată germane sunt, la început, pe două divizii; dar în timpul operațiilor, pe Dunăre, au fost ridicate la câte trei divizii; fiecare divizie are câte un batalion de vânători; câte două regimente de artilerie a câte 6 baterii a câte șase piese; iar corpurile de armată sunt dotate cu artilerie grea în mare cantitate.

Corpurile de armată austro-ungare sunt tari de câte două divizii.

Efectivul tuturor forțelor germano-austro-ungare destinate a opera în contra Sârbilor era:

Armata Koewess	78 batalioane	366 tunuri
" Galwitz	132	696 "
Total	210	1062 "

Adică în țifă rotundă, 250.000 oameni, din cari cel puțin 200.000 de luptători.

Dacă se pun față în față forțele ce sunt chemate a se ciocni, decoparte: Sârbii și eventual franco-englezii ce le vor sosi în ajutor și de alta: germano-austro-ungarii-bulgarii și eventual Turcii vom avea:

Serbia	300.000	Austro-Germani	200.000
Franco-Englezi	70.000	Bulgari	400.000
	370.000	Turci	100.000
			700.000

Adică un raport de 1:2, în afară de considerația că armata germano-austro-ungară este perfect aprovizionată cu muniții și are o superioritate zdrobitoare în artilerie, precum și de considerația că Sârbii vor fi nevoiți să lupte pe două frontiere, în echer cari permit dușmanilor a învâului forțele sârbe, dată fiind și superioritatea numerică zdrobitoare.

Decamdată, în contra Sârbilor, nu vor porni decât totalitatea forțelor germano-austro-ungare arătate aci și majoritatea celor bulgare, adică aproximativ 500.000 de oameni, restul rămânând ca o rezervă la dispoziția comandamentului superior, sau ca trupe de observație a coastelor Mării Negre, în contra Rușilor; și a Dunării, în contra Românilor.

Comandant superior al tuturor forțelor aliate a fost numit Mareșalul Mackensen, faimosul făuritor al falanșei de foc de pe Dunajetz. El își alege cuartierul la Te-mișoara.

PLANURI DE OPERAȚII (1)

Concentrarea și distribuția forțelor.

I. Serbia. În ziua de 8 Septembrie 1915 mobilizarea bulgară fu cunoscută de Serbia, deși nu a fost anunțată oficial decât la 10 Septembrie. Sârbii erau convinși că vor fi atacați de Bulgari îndată ce-și vor termina mobili-

1) Datele de pe acest teatru de operațiune sunt în stil vechiu, pe când pe celelalte teatre sunt în stil nou.

zarea și concentrarea și de aceea au plănuit a le lua înainte: a-și concentra majoritatea forțelor pe frontul bulgăresc și a-i ataca în perioada lor de mobilizare și concentrare, a zdrobi primele unități ce le-ar sta în cale, a ocupa Sofia și apoi a opera după împrejurări. În acest timp, restul forțelor sârbe, ar întârziă, cât mai mult înaintarea forțelor germano-austro-ungare retrăgându-se mereu spre Sud fără a se lăsa să fie angajați în o luptă disproporționată cu forțe mult superioare.

Cu acest mod se putea spera a se obține un rezultat politic: alipirea Greciei către Serbia, conform tratatului anterior; unul militar: distrugerea unei părți importante din forțele inamicului și la nevoie păstrarea singurei linii de retragere bună, spre Salonic, linia Vardarului.

Față de o asemenea hotărîre înțeleaptă, guvernul a ordonat concentrarea forțelor în două mase:

A. *Massa ofensivă* cu fața la Est, contra Bulgariei compusă din:

a) *Armata General Ștefanovici*: Divizia Morava de 1-iul ban.

Divizia Timok de 1-iul ban.

Divizia Sumadia de 1-iul ban.

Divizia Morava de al 3-lea ban.

Divizia de cavalerie.

ocupând frontul Balta Berilovica-Piroł-Surdulica.

b) *Armata de Timoc* sub general Goicovici:

Divizia combinată de 1-iul ban.

Divizia Sumadria de al 2-lea ban.

Divizia Timok de al 3-lea ban.

ocupând frontul Brestovatz-Zaiciar-Kniajevatz.

c) *Armata de Macedonia* sub general Popovici:

Divizia de Vardar cu formații macedonene.

Divizia de Bregalnița de 1-iul ban.

ocupând frontul Dealul Truica-Egri Palanca-Kamenica S. de Vinica.

d) *Deșamentul de Negotin* compus din trupe din divizia de Dunăre 1-iul ban; și Timok 2-lea ban, împrejur de Negotin.

Această masă cu un efectiv de 180.000 era gata, pe pozițiile ordonate, la 17 Septembrie. Concentrarea s'a făcut cu iușcă, energie și cu mult entuziasm, prin marșuri pe jos și cu trenul și avea toată șansa să surprindă complet pe Bulgari, cari, la această epocă, încă nu începuseră marșurile de concentrare.

B. *Massa defensivă*, cu fața la N., în contra Germano-Austro-Ungarilor.

a) *Armata 1-ii Voivod Misici*:

Divizia de Dunăre al doilea Ban.

Divizia de Drina al doilea Ban.

Divizia de Morava al doilea Ban.

Brigada mixtă de Ujiće.

Brigada mixtă Sakolska.

ocupând frontul gura Drinei-SabatZ-Obrenovatz.

b) *Armata III, general Sturm:*

Divizia de Dunăre de 1-iul ban.

Divizia de Drina de 1-iul ban.

Detasamentul Branicevo.

Detasamentul Krajna (Milanovatz-Tekia)

ocupând frontul Semendria-Ram.

c) *Armata de apărare a Belgradului*, numită Beogradska Odbrana sub comanda generalului Zifkovići.

Detasamentul de Belgrad cu artilerie grea.

Divizia de Timok al 2-lea ban, la S.-V. de Belgrad ocupă sectorul Ostrujnița-Belgrad-Grocka.

Această massă, aproximativ 100.000 de oameni, era pe pozițiile ordonate la 20 Septemvrie.

Cu aceste forțe totale și astfel distribuite, Serbia fu gata să înceapă ofensiva în contra Bulgariei. Marile puteri aliate, însă, în cap cu Rusia, se opuseră pentru a nu îndispune pe Bulgaria, care promitea tuturor și Rușilor ea și Francezilor și Englezilor că nu va intra în campanie și în nici un caz în contra Sârbilor.

Cum, însă, Germano-Austro-Ungarii erau gata cu începerea ofensivei, Sârbii fură nevoiți să-și schimbe planul de operație și deci și concentrarea forțelor. Acest din urmă plan se bază pe coordonarea mișcărilor cu ajutoarele ce vor sosi și deci pe ajutorul ce-l vor da aliații Franco-Englezi. Planul general adoptat fu acesta:

Grosul forțelor sârbe, cam 160—170.000 oameni, se vor concentra cu fața la N., în contra Germano-Austro-Ungarilor, căutând a le întârziă înaintarea cât mai mult timp posibil. Restul forțelor sârbe, cam 120.000, în unire cu o armată franco-engleză de cel puțin 200.000 vor ataca pe Bulgari pe direcțiile Kustendil-Sofia și Pirot-Sofia, în timp ce rezerva generală de 100.000 aliați, la Niș, avea a întări: ori un front, ori altul, după necesitate.

Acest plan, conform cu principiile de operațiuni militare greșii prin aceea că se speculau și se luau drept sigure posibilități cari erau numai în plan, fiindcă aliații abia la 20 Septemvrie au început a debarca la Salonic; iar debarcarea acestor forțe ce ar fi trebuit să ia parte la campanie, trebuie să dureze cel mai puțin două luni, fără a socoli aprovizionamentele, transporturile spre N., concentrările etc. etc., timp în care Sârbii erau lăsați singuri la propriile lor forțe.

Oricum ar fi, Sârbii au fost nevoiți, din cauza începerii ofensivei Germanilor, să-și schimbe și ordinea de bătaie și gruparea forțelor. Unități din massa de pe fron-

tul bulgăresc, au fost luate și îndreptate în grabă spre Nord. În această perioadă de marșuri și contra-marșuri de schimbări de planuri și de ordine și contra-ordine, se angajează lupta la început în contra Germano-Austro-Ungarilor și apoi în contra Bulgarilor.

II. **Germano-Austro-Ungarii-Bulgarii.** Mareșalul Mackensen, comandantul superior al tuturor forțelor îndreptate în contra Sârbilor, a adoptat planul următor:

Atacul se va începe pe frontul de Nord; când luptele vor fi serios angajate în această parte, vor intra în acțiune și forțele Bulgărești, atacând dela Est, și îndreptându-și atenția în special spre dreapta sârbă, pentru a o rupe de eventuale legături cu aliații dela Salonic. În acest mod se speră a se tăia linia de retragere naturală a armatei sârbe, spre Sud, și a o îngrămădi în munții Albaniei, unde, din lipsă de drumuri, să fie forțată a capitula.

Planul, în trăsături generale a fost îndeplinit, numai capitularea armatei nu s'a putut obține.

În vederea acestei ofensive, trupele germano-austro-ungare se concentrează:

Armata Koeves.

Detașamentul Sorcik, cu însărcinarea de a amenința extrema flancului stâng al Sârbilor, peste Drina.

O brigadă mixtă pe Sava, în colțul Jarak sup-est de Mitrovița.

Câteva detașamente de câte un regiment pe Drina spre gura ei și a Bijelinci.

Corpul 19 armată austro-ungar pe stânga Savei, în drept de Obrenovatz.

Corpul 22 de rezervă german, în apropiere de vărsarea Savei în Dunăre, în fața ostrovului Ada și localitățile Tiganlia-Semlin.

Corpul 7 austro-ungar pe stânga Dunării cu fața spre Belgrad.

Armata Galwitz.

Corpul 3 armată german, pe stânga Dunării în fața Semendrici;

Corpul 4 armată german, pe stânga Dunării în sectorul dintre râul Mora și Sighet;

Corpul 10 german în fața sectorului Mlava-Ram.

Detașamentul de Orșova.

Un corp combinat de Austro-Germani, tare de 10 batalioane și șase baterii, în regiunea Orșova.

Din distribuirea acestor forțe se vede că armata Koeves, inferioară în număr (80.000 oameni), ocupă un front înțins; iar armata Galwitz superioară (120—130.000 oameni) ocupă un front mult mai redus. Prima armată, este așa distribuită în cantonamente încât observațiile și recunoașterile inamice să poată să o vadă; secunda, Gal-

wiltz, ascunsă cât mai mult de vederi și menținută mult mai spre nord de Dunăre, spre Temișoara. Această din urmă armată, eră, deci, destinată a pronunța decisiua pe frontul de Nord, în timp ce armata Koeves avea sarcina de a atrage spre ea cât mai multe forțe inamice.

Bulgarii. La începutul operațiunilor în contra Sârbilor, armata bulgară se găsea astfel concentrată:

Armata I, general Bojadjeff, compusă din diviziile 1, 6, 8, jumătate din divizia 9 și jumătate din divizia 5. (un regiment de cavalerie, unul de artilerie de celate și unul de obuziere), pe frontul Kula-Bielogradic-Bercovița, cu cartierul general la Brusarli. Efectivul acestei armate se ridică la aproximativ 150.000, din cari 120.000 luptători cu 350 tunuri.

Armata II, general Teodoroff, compusă din diviziile 7, 3, 11 macedoneană, divizia de cavalerie, pe frontul Taribrod-Trn, Kiustendil-Djumaia-Doiran.

Efectivul acestei armate eră aproximativ de 120.000 oameni.

Diviziile 2-a și 10 apărau sectorul Nevrocop-Mehnic-Xanti-Giumuldjina-Dedeagaci.

Divizia 11, jumătate din divizia 9-a și jumătate din divizia 5-a, erau lăsate în observație spre frontiera română.

Din distribuția generală a acestor forțe și din comparația lor se poate vedea că Sârbii nu aveau nicăeri forțe suficiente pentru a face față numeroșilor inimici ce se pregăteau să-i atace.

Așa, pe frontul de Nord, la începerea ofensivei germane, forțele față în față erau următoarele:

Armata Koeves până la Belgrad inclusiv, cuprindea 66 batal., 428 t.

Armata sârbă, opusă, pe acelaș front, cuprindea 52 b., 124 t.

Armata Galwitz, pe frontul Semendria-Ram, 120 b., 660 t.

Armata sârbă, opusă, pe acelaș front, 40 b., 108 t.

Total Germano-Austro-Ungari 186 b., 1088 t.

Total Sârbii, pe frontul de Nord 92 b., 232 t.

Adică infanteria în proporție de 2:1; iar artileria 5:1, fără a se mai ține seamă de superioritatea calibrelor și de munițiuni.

Pe frontul de Est, față de Bulgari forțele sunt:

Forțele bulgare, pe tot frontul de Est, la 10 Octomvrie 250 bat., 700 t.

Forțele sârbe, pe tot frontul maximum 150 b., 350 t.

Deci proporția de aproape 2:1 pentru infanterie, și pentru artilerie.

Aliații Sârbilor, Franco-Englezii, aproape nu comp-

tează în această perioadă atâta de dureroasă pentru Sârbi. Ei, abia au putut trimite 50.000 de oameni spre Strumița, fără a fi putut să păstreze deschisă poarta prin care trebuia să se retragă Sârbii.

Inceperea primelor operațiuni.

1) Operațiunile Germano-Austro-Ungarilor până la legătura cu Bulgariei.

Conform planului, Germano-Austro-Ungarii încep de la 15 Septembrie a face o serie de demonstrații pe tot frontul de Nord, pentru a atrage cât mai multe forțe sârbești în acea parte, ținând cât mai ascuns posibil planul forțării Dunării. Bombardări zilnice, atât ziua cât și noaptea, au loc. În special la 22 Septembrie au avut loc demonstrații mai puternice pe Sava, la Sabatz și Obrenovatz; iar Belgradul începe a fi bombardat cu pulere de artileria așezată în insula Temeș Siget, și pe malul stâng al Dunării.

Primele încercări de trecerea obstacolului au loc după prânzul zilei de 23 Septembrie. Corpul al 10-lea german, începe acțiunea. Mai multe detașamente din acest corp, sub protecția artileriei și monitoarelor de pe Dunăre, debarcă în spre Ram, atacând această porțiune din front și reușește a se stabili solid în această localitate.

În același timp armata Koeves atacă Belgradul și dinspre Sava și dinspre Dunăre. Atacul asupra Belgradului durează trei zile — 23, 24, 25 Sept. — și abia la 26 Septembrie dimineața, prin ocuparea înălțimii Topcider, de către corpul 22 german, au putut să forțeze pe Sârbi să părăsească orașul, după ce mai întâi aceștia au dat lupte sângeroase chiar pe străzile capitalei.

La 24 Septembrie, armata Galwitz începe trecerea atacând în direcția Semendria și numai grație superiorității zărobitoare a artileriei, care a redus la tăcere artileria sârbă, au putut să pună piciorul pe malul drept al Savei și al Dunării și să se mențină.

Trecerea peste Drina, Sava și Dunăre a continuat în zilele de 24—28 Septembrie în condițiuni bune, întâmpinând însă rezistență în unele puncte în timpul trecerii, iar în altele după trecere. La Sud-Vest de Belgrad Austro-Germanii au făcut prizonieri 4 ofițeri și 296 de oameni cu două mitraliere, iar în fața de Ram au cucerit trei tunuri.

După ce trupele coloanei dinspre Est din armata de Vest austro-ungară, von Koeves, au pus mâna pe insula Tiganilor, și pe înălțimile dela Sud-Vest de Belgrad, tru-

pele austro-germane au izbutit să ia în posesiune citadela și partea de nord a Belgradului, iar trupele germane noul conac, înaintând în partea de Sud a orașului astfel că până la 28 Septembrie orașul era în posesia Austro-Germanilor. Cu acest prilej au luat 9 tunuri de artilerie marină, 26 guri de foc de câmp, un proiector, arme, muniții și au făcut prizonieri 10 ofițeri și 600 soldați. La 29—30 Septembrie luptele au continuat pentru stăpânirea înălțimilor de la Sud, S.-E. și S.-V. de Belgrad pe cari Sârbii le-au apărat cu îndârjire, mai ales muntele Verde Veleki Vracia și muntele Lupar. Satul Zeznik și înălțimile de ambele părți ale localității Topsisider au fost luate cu asalt, cu pierderi serioase.

Armata generalului Von Gallwitz a trecut Dunărea prin mai multe puncte pe linia din jos de Semendria și împinge peste tot pe inamic spre Sud. La 1 Octombrie orașul și fortificația de la Semendria au fost ocupate.

În acest timp luptele se desfășoară pe Drina, iar pe frontul dintre Sabatz și Gradiște, trecerea peste Dunăre e terminată. Spre Sud de Belgrad înălțimile dintre Zarkova și Mirieva sunt cucerite. Poziția Anatema la colțul Dunării de la Râm a fost luată cu asalt; mai departe spre Est până la Orșova se dau lupte de artilerie în diferite puncte, de pe un mal pe altul.

Până la 14 Octombrie s'au mai petrecut următoarele operațiuni:

Armata generalului Koevess, după ocuparea Belgradului, și-a continuat înaintarea spre Sud, respingând deșasamentele sârbești de la Avala, Kamen, Lepovica, Ripotec și Ripani, care au încercat să-i întârzie înaintarea.

Aripa dreaptă a armatei, după ocuparea Obrenovatzului a înaintat pe valea Kolubarei, ajungând în regiunea gurei Turei, în timp ce aripa stângă a ajuns pe Ralia.

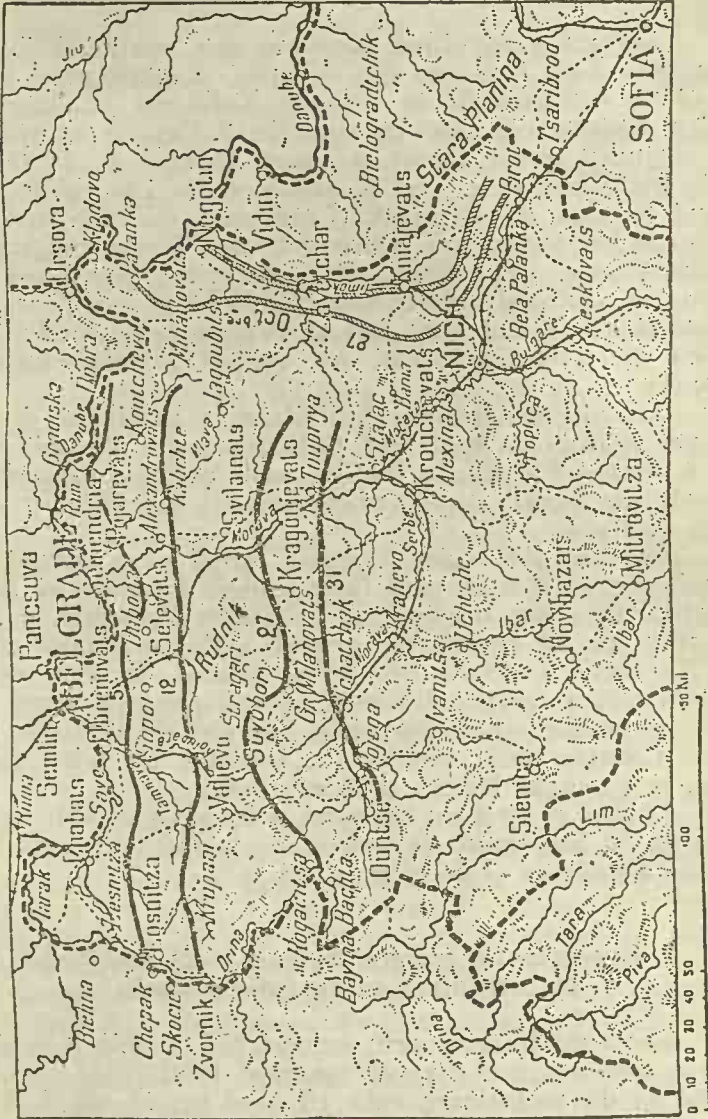
Armata generalului Galwitz, și-a continuat asemenea înaintarea spre Sud pe valea Moravei, respingând deșasamentele sârbe ce ocupase Lipa și Pojarevatzul.

În rezumat, armatele austro-germane, au pătruns în Serbia în dreptul Belgradului, 35 km.; în dreptul Pojarevatzului (valea Moravei) 30 km.; în dreptul Ramului 40 km. Frontul lor de înaintare este 110 km., iar legătura între cele două armate este stabilită.

În ziua de 10 Oct., austro-germanii au început trecerea Dunărei și la extrema lor stângă în Serbia, în zona Moldova—Tekia. Sârbii nu au opus nici un fel de rezistență, retrăgându-se în interior. Trecerea în dreptul insulei Moldova, austro-germanii au executat-o de dimineață, astfel că la 7,30 a. m., deja trecuseră o parte din Trecerea în dreptul Tekiei, s'a făcut după o puternică canoadă, la care Sârbii nu au răspuns, cu a-

jutorul a o mulțime de bărci-automobile aduse pe Cerna. Inceputul trecerii în această parte a fost la ora 9,30 a. m. In timpul când la extrema stângă se petrecea tre-

Schița A

cerea dela Tekia și Moldova, la extrema dreaptă, un detașament austriac din spre Vișegrad a respins detașamentul sârbo-muntenegrean ce ocupase acest oraș, a ocupat Vi-

șegradul și a trecut Drina (9 Septemvrie) ajungând în ziua de 14 Octomvrie la Dobruny (în Bobr 10 kilometri la Est de Vișegrad și 5 kilometri la Vest de frontiera austro-sârbă).

După 9 Octomvrie operațiunile s'au desfășurat astfel: Detașamentul din câmpia Macvei înaintează spre Sud-Est.

Armata generalului Koevess și-a continuat înaintarea spre Sud: Coloana din dreapta, a ajuns până la Ub (nod de comunicație la Vest de Kolubara). Coloana din valea Kolubarei, care în ziua de 9 Octomvrie ajunsese în regiunea gurei Turiei, a atacat în ziua de 11 Octomvrie înălțimile dela Vest și Sud-Vest de Lazarevac, ocupând în ziua de 12 orașul Lazarevac. Coloana din spre Belgrad ce înaintează dealungul căii ferate Belgrad-Arhanghelovac prin Ralia, după cucerirea pozițiunei dela forțe, cu ajutorul a unor vapoare și bărci-automobile. Kosmai a înaintat spre Sud și după o luptă îndârjită la Nord de Arhanghelovac, au ocupat Arhanghelovac și Topala.

Armata generalului Gallvitz și-a continuat de asemenea înaintarea spre Sud. Coloana sa din dreapta după ce a ocupat Palanka a luat cu asalt pozițiile succesive aparate de Sârbi, depe ambele maluri ale râurilor Jase-nica și Raca.

Coloana din valea Moravei, după ce a ocupat Alexandrovac și a luat, prin lupte, satele Livadica și Zabar (ambele în șesul Moravei) și înălțimea Presenda, a atins în ziua de 12 Octomvrie orașul Svilayac (malul drept al Moravei); Coloana din valea Mlavei, în ziua de 11 Octomvrie, a ocupat Petrovac, respingând în urmă trupele ce ocupau înălțimile dela Sud-Est de Petrovac-Melnica. Coloana dela Gradiște a înaintat pe valea râului Pek, și a ocupat Ricevo și Nerascina.

Lăsăm pentru un moment descrierea acestor operațiuni și ne întoarcem să vedem ce s'a făcut în acest timp de către Bulgari și de către aliași.

2. Operațiunile armatei bulgare dela mobilizare până la întrunirea cu austro-germanii.

Guvernul bulgar, prin ucazul No. 7 dela 8 Septemvrie a ordonat mobilizarea claselor 1886—1915 socotind primă zi de mobilizare dela 10 Septemvrie ora. 1 p. m.

Deși, în mod oficial, Bulgarii nu au declarat războiul Serbiei decât în ziua de 1 Octombrie, totuși, ei încă din ziua de 24 Septemvrie au neliniștit detașamentele sârbe de pe frontieră și au atacat chiar în unele părți. Cum o

parte din puterile multiplei, în special Franța și Rusia, înclinau a crede că Bulgarii nu vor trece de partea Austro-Germanilor și cum declarațiunile oficioase și chiar oficiale ale guvernului bulgar lăsau a se întrevede asemenea posibilitate, a fost natural să se creadă la început că erau niște simple incidente între trupele dela frontiera celor două țări, și că ele se vor mărgini aci. Inșă un comunicat oficial sârb a lămurit situațiunea, arătând că și de data aceasta ea și în Iunie 1913, Bulgaria a atacat pe Sârbi. Iată acel comunicat:

„La 24 Septemvrie dimineața, în zori, Bulgarii ne-au atacat prin surprindere la Gorița Glava. Atacul a fost respins. In aceeași zi Bulgarii au ocupat pozițiunea Kitka și au înaintat 1 kilometru pe teritoriul nostru. La 24 Septemvrie Bulgarii au atacat pozițiile noastre dela Jvanova, Livada, dar au fost respinși. In aceeași zi au atacat pozițiunile noastre dela Pisana Bukasi, cum și de asemenea fără rezultat, pozițiile noastre dela Rasovați Kamen, Basova și Goles.

La 1 Octomvrie, Bulgarii au atacat linia noastră Traveni-Pisana-Bukaseli și Nova Ciuka, fiind respinși; la 2 Octomvrie, Bulgarii au atacat prin surprindere Deceani-Kladenatz-Tarmi, ocupând aceste puncte.

Au continuat atacurile lor spre Djurzeva Glava-Plasița și Kovacev Rici, lângă Pirof. Lângă Kriva Palanca, Bulgarii au atacat la 2 Octombrie frontul Ravna și pozițiunile Dever Bair, Cojivardița și Rovan. Lângă Radvoin Radoviște în aceeași zi și la aceeași oră, Bulgarii au atacat în direcția Radicevo, Ogragdena și Paravalle-Strumitza.

Deci Bulgaria a început războiul cu noi ca și în 1913 prin trădare, prin surprindere, fără declarațiune de războiu”.

Cu toate aceste probe evidente că Bulgaria a mobilizat și concentrat în scopul de a ataca Serbia, probe ce vor eși încă și mai bine la iveală când se vor publica acte oficiale de către toate statele, totuș prin comunicatul de mai jos caută a arunca vina pe Sârbi. In adevăr în ziua de 13 Octomvrie prin reprezentanții săi pe lângă guvernele țărilor neutre, guvernul bulgar a adus la cunoștința acestora că, Bulgaria a declarat războiul Serbiei: iar în ziua de 2 Octomvrie s'a dat următorul comunicat oficial bulgar:

„Președintele consiliului a adresat legațiunilor statelor neutre și însărcinatului de afaceri al Olandei, care reprezintă interesele sârbești în Bulgaria, o notă, unde relevând agresiunile Sârbilor declară: In aceste condițiuni, considerând violarea sus zisă și atacul îndreptat din senin contra regatului, am onoare a aduce la cunoștința

D-Voastră, conform art. 2 din convenția relativă la deschiderea ostilităților adoptată la a doua conferință din Haga, că cu începere de astăzi, orele 8 dimineața, Bulgaria se află în stare de război cu Serbia.

În cursul ostilităților cari au început, Bulgaria va observa cu scrupulozitate, sub condițiunea reciprocității bine-înțelese, convenția Crucii Roșii din Geneva, precum și convenția privitoare la legile și obiceiurile războiului pe uscat, adoptate la conferințele din Haga la 1899 și 1907.

Cercurile compelinte observă cu acest prilej că Serbia este aceea care prima a rupt relațiunile cu Bulgaria, iar aceasla a trebuit să ridice mânușa¹⁾.

În acest timp Tarul Ferdinand I a dat către poporul bulgar următorul manifest:

„Sunteți cu toții martori ai sforțărilor ne mai auzite ce s'au făcut un an întreg dela începerea războiului european pentru păstrarea păcii în Balcani și liniștea țării.

Eu și guvernul Meu, ne-am silit, prin neutralitatea observată până aci, să realizăm idealurile națiunii bulgare. Cele două grupări ale marilor puteri beligerante recunoscând marea nedreptate ce ni s'a făcut prin împărțirea Macedoniei, sunt de acord că ea trebuie, în cea mai mare parte să aparție Bulgariei. Singură perfida noastră vecină, Serbia, a rămas inflexibilă în fața sfaturilor amicale și aliaților ei. Departe de a asculta sfaturile lor, în amozitate și cupiditatea ei, a atăcat propriul nostru teritoriu și bravele noastre trupe au trebuit să se lupte pentru a apăra propriul nostru sol.

Bulgari! Idealurile naționale care ne sunt scumpe, m'au obligat în 1912 să chem viteaza noastră armată la luptă în care ea a desfășurat steagurile libertății și a rupt lanțurile robiei. Aliații noștri Sârbi au fost atunci cauza principală care ne-a făcut să pierdem Macedonia. Sleșiți și oboșiți, dar nu învinși, am trebuit să ne strângem steagurile pentru zile mai bune.

Zile mai bune au sosit mai repede decât ne puteam aștepta. Războiul european merge spre sfârșit. ¹⁾ Victorioasele armate ale imperiilor centrului sunt în Serbia și înaintează repede.

Chem națiunea bulgară la apărarea solului natal pângărit de un vecin trădător, cum și la liberarea fraților noștri aserviți sub jugul sârbesc.

Cauza noastră este dreaptă și sfântă. Ordon deci vitezei noastre rmate să alunge pe inamic din hotarele regatului, să zdrobească pe vecinul trădător și să scape de suferințe pe frații noștri asupriți sub jugul sârbesc.

1) Această afirmație era o minciună pentru a înșela poporul bulgar

Vom combate pe Sârbi în acelaş timp cu bravele armate ale imperiilor centrale. Soldatul bulgar să zboare din victorie în victorie.

Schița B

Înainte! Dumnezeu să bine-cuvinteze armatele noastre'.

Acest manifest este iscălit de regele și contra-semnat de toți miniștrii.

Ca completare, generalismul bulgar a dat armatei următorul ordin de zi:

„Sarcina mare pe care trupele bulgare trebuie s'o îndeplinească pentru liberarea fraților oprimați de sub jugul sârbesc și pentru realizarea unității patrimoniului național răpit în mod trădător de sârbi cari, atunci când armata bulgară luptă eroic pentru apărarea lor și liberarea membrilor neliberați ai familiei naționale, au violat jurământul dat și în disprețul cinstei ne-au jefuit de fructul victoriilor noastre glorioase. Mai mare în nenorocire decât în glorie, poporul bulgar și-a reținut lacrimile amare cari umpleau ochii săi pentru pierderea Ierusalimului său dar nu l'au uitat și nu numai că nu s'a dat disperării, precum sperau dușmanii ei, dar s'a recules și făcându-se bloc, într'o unanimitate desăvârșită el se ridică astăzi contra celui care a furat patrimoniul său.

Providența, care nu lasă crimele nepedepsite, ne trimete acum un prilej fericit de revanșă. Indărătul flăcărilor incendiului care pustiește Europa întreagă lucesc primele lumini ale aurorii bulgare mai strălucite și mai radiantă. Tari pe credința noastră, sdruncinați în legibilitatea operei noastre tari pe sprijinul noilor noștri aliați, animați de amintirile gloriei noastre militare trecute, suntem conduși de ferma hotărâre de a sacrifica ceace avem mai scump în lume și nu vom depune armele înainte de a fi văzut Bulgaria unită — mărită — fericită și glorioasă.

Sorțul este aruncat. Acum sau niciodată e clipa de a realiza dorințele strămoșilor. Nu vom pune lanțuri pe gâttelej alțiua, ci vom rupe lanțurile fraților. Lupta noastră nu e o luptă de cucerire dar de liberare. Trăiască regele, șeful nostru suprem! Trăiască Bulgaria unită și mărită”. (Agenția Bulgară).

Dăm aci prima concentrare a armatei bulgare după sursele germane publicate și în buletinul oficial al M. S. M., însă, dăm nota de mai jos asupra acestei prime concentrări luată din revista „Le Pays de France” care se deosebete într'u câtva 1).

1) 1-a Armată.— Ofensiva—Generalul Bojadgief. Frontul dela Niș la Usküb. Formată din div. 1, 7, 11.

2-a Armată — Defensiva—Generalul Tenieff. Frontul de sud către Grecia. Formată din div. 2, 8, 10.

3-a Armată.— In observație și rezervă — Generalul Teodoroff — Frontul Timocului. Formată din diviziile 6 active și 1-a de rezervă.

Afară de acestea:

Divizia 1-a era cu fața spre Dobrogea.

Divizia 9-a era cu fața spre Rusciuk.

A. *Prima concentrația*

I. Spre Serbia s'au format două armate de operațiuni și anume:

a) Armata I (Generalul Locotenent Bojadgieff Clement) compusă din:

Divizia 6-a (împreună cu reg. 2 cav. și reg. art.-cct. Vidin) în regiunea Pregovo-Kula;

Divizia 8-a la Belogragic;

Divizia 9-a la Ciuprene;

Divizia 1-a la Taribrod-Trn;

Cartierul general al armatei la Brusartzi. În total 4 divizii sau 150,000 oameni din care 115,000 combatanți. La acestea trebuiesc adăogate serviciile dinapoi ale armatei. (1)

b) Armata II-a (Generalul Locotenent Teodoroff) compusă din:

Divizia 3-a pe frontul Bosilegrad-Kiustendil.

Divizia 7-a pe frontul Guimaia-Strumița.

Cartierul general al armatei la Kiustendil: în total 2 divizii sau 75,000 oameni din care 56,000 combatanți, la care se mai adăogă serviciile armatei.

c) Divizia de cavalerie (probabil reg. 1, 3, 4, 7 și 6 și reg. cav. gardă, 2 bat. căl. General-Maior Tanef Alex). S'a concentrat la Trn și împrejurimi, pentru a face legătura între cele două armate.

d) În rezervă și în formațiune la Sofia, divizia 11-a macedoneană (aproximativ 30—35,000 oameni. Comandant Colonel Protogherof).

e) Marele Cartier General al armatei la Sofia.

II. *Spre Grecia și Marea Egee.*

O divizie (37,500) spre Melnik-Petrici.

O divizie (37,500) la Dedeagaci-Ghiumurgina-Xanthi.

În total 75,000 de oameni din cari 56,000 combatanți, la acestea se adăogă încă serviciile dinapoi ale armatei.

III. Spre România și Marea Neagră, se găseă armata III (General Locotenent Toșef), compusă din:

1. Div. 5 împărțită în 2 grupe și anume: reg. 2, 5, 49 inf., 1 art. tr. rep. și 9 cav. spre Rusciuk și reg. 18, 20, 50 inf. și 1 art. tr. acc. la Șiștov. Quart. div. 5-a la Dve Moghili.

2. Divizia 4-a între Sumla și Varna.

Divizia 4 a era la Varna.

Divizia 3-a era în rezervă generală.

În total un efectiv de 370.000 oameni.

1) *Observațiune*: La operațiunile diviziei a 6-a către Negotin, pare a fi luat parte și 2 batalioane din regimentul 6 miliții, la acelea ale diviziei 1-a Pirov, regimentul 1 miliții.

Schița C.

3. Trupe de miliții la Burgas.

4. Cartierul general al armatei la Gorna-Orehovița.

În total cam 90,000 de oameni, din cari 70,000 combatanți, la cari se mai adaugă serviciile armatei.

Această repartizare de forțe a suferit schimbări în cursul operațiilor începute contra Serbiei, cum vom arăta mai jos.

Desfășurarea operațiilor bulgare până la 13 Octombrie

După revistele franceze, scopul operațiilor bulgare par a se caracteriza astfel:

a) Să facă presiune de front spre a ușura înaintarea armatelor austro-germane.

b) Să înainteze repede pe valea Moravei, tăind calea ferată, singura comunicație a Serbiei cu Sudul.

c) Să izoleze grupa sârbă de la Sud de armatele de la Nord.

d) Să înainteze în sus pe valea Vardarului ca odată cu această acțiune să încercuiască toate diviziile sârbe zădărniciind orice rezistență.

Negreșit că acest împătrit scop precum și terenul trebuia să impună împărțirea armatelor bulgare în multe coloane cum vom vedea mai jos.

Operațiunile cu începere de la 2 Octombrie s'au desfășurat astfel:

A. Armata I-ia din Serbia veche (G-1 Lt. Pojadgrëff) a înaintat pe 6 coloane în modul următor:

Coloana No. 1, compusă dintr'o brigadă din div. 6-a împreună cu reg. 2 cav. și 2 bat. miliții din reg. 6 miliții, au înaintat de la Bregovo la Negotin, pe care l'au cucerit. După aceasta numai un singur batalion cu reg. 2 cav. a înaintat pe malul Dunărei, pentru a efectua legătura cu armatele austro-germane lângă Brza Palanka.

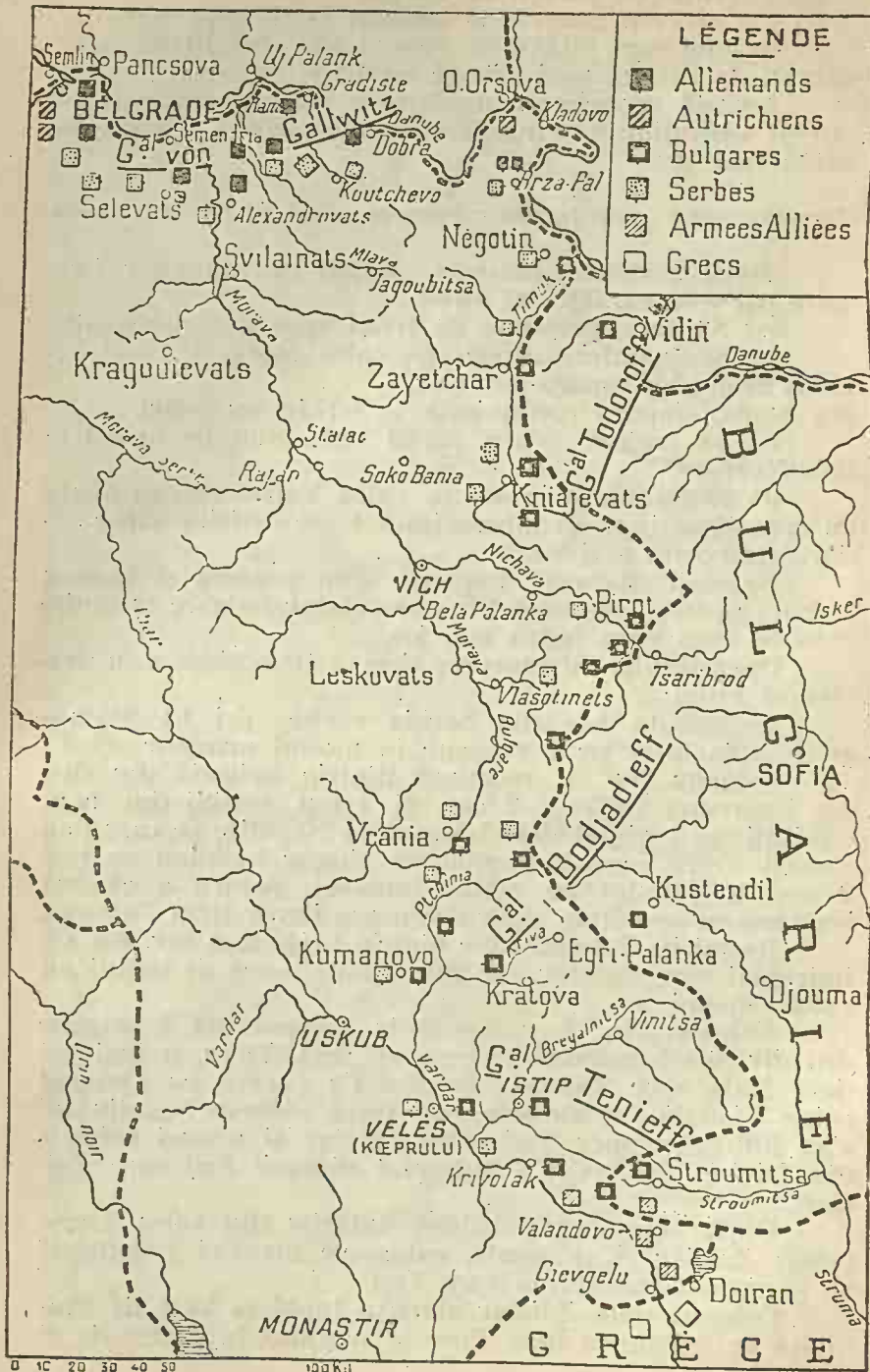
Restul de 7 batalioane dintr'o brigadă a div. 6-a s'a îndreptat spre Zaiciar, iar cele 2 batalioane de miliții au rămas înapoi.

Coloana No. 2, compusă la început din 2 brigade din div. 6-a împreună cu reg. art. cet. Vidin, a înaintat de la Kula spre Zaiciar, pe care l'a cucerit cu ajutorul celor 7 batalioane ale sale, care după căderea Negotinului s'au îndreptat spre Sud către Zaiciar și a unei brigade din Divizia 2-a, ce s'a îndreptat dinspre Sud spre Zaiciar.

După ocuparea punctelor întărite din valea Timocului: Zaiciar, Kneajevatz, coloanele armatei Bojadgieff au continuat înaintarea spre Vest.

Coloana de la Zaiciar, după o luptă la Vest, de Planița pe înălțimea de la Pucovo, a ajuns la Boliewatz și

Schiya D

înaintează spre Paracin (valea Moravei), spre a face joncțiunea cu aripa stângă a armatei Gallwitz.

Coloana No. 3, compusă la început din div. 8-a a înaintat dela Belogragic spre Kneajevatz. După trecerea frontierei o brigadă a fost detașată spre Nord, pentru a concură cu div. 6-a la cucerirea Zaiciarului iar celelalte 2 brigade au luat Kneajevatzul.

După ocuparea Kneajevatzului o parte din trupele div. 8-a îndreptate spre Alexinatz (Valea Moravei) au ajuns la înălțimea Bezdan, în timp ce majoritatea trupelor s'au îndreptat spre S.-V. După respingerea trupelor sârbești care ocupase Tresibaba și valea Svreljski Timoc, a ajuns pe linia înălțimilor Calafat și Vișegrad (aci se zice că ar fi azistat și regele Petru), la 10—15 km. spre Nord-Est de Niș, înlesnind înaintarea coloanei, care dela Pirot înaintează prin valea Nișavei direct asupra Nișului și care după ocuparea Bieli-Palanca, a înaintat până la Vrandol.

Coloana No. 4, a înaintat dela Ciuprene spre Balta Perilovica și de aci spre frontul de Nord al Pirotului concurând cu div. 1 la cucerirea acestui punct după care a fost îndreptată spre Niș pe la Nord de Valea Nișavei și a luat parte la cucerirea Nișului prin ateurile sale îndreptate spre frontul de N.-E. După aceasta div. 9-a a fost îndreptată în urmărirea armatei sârbești prin Prokuplic spre Kurșumlic.

Coloana No. 5, pe valea Nișavei, formată la început din div. 1 împreună cu Reg. 1 obuz și reg. Art. Cet. Sofia a înaintat dela Taribrod la Gradiște și apoi pe valea Nișavei a atacat și cucerit, Pirotul, cu ajutorul div. 9-a dinspre Nord și al unui detașament format din brig. 3-a a diviziei 1-a de înaintase dela Trn spre Pirot, atacându-l dinspre Sud. 1)

După căderea Pirotului, coloana No. 5, a fost slăbită, compunându-se numai dintr'o brigadă din div. 1-a și a înaintat prin Valea Nișavei spre Niș, concurând la căderea lui prin atacuri dinspre Est.

Coloana No. 6, formată la început, cum spuneam mai sus, din brig. 3-a a Diviziei 1-a, a înaintat dela Trn spre Sud de Pirot, iar după căderea acestuia, întărită cu încă o a doua brigadă din divizia 1-a, a fost îndreptată prin Vlasotinetz spre Lescovetz, pe care l'a cucerit împreună cu un detașament din div. 3-a (a armatei Theodoroff). Se pare că această coloană n'a mai putut lua parte la asalturile asupra Nișului, fiind reșinută mult de rezistența sârbă la Lescovatz. După căderea Nișului și Lesco-

1) Unele comunicate arată că coloana din Valea Nișavei ar fi fost formată din trupele armatei Theodoroff.

vașului, întregă div. 1-a a fost îndreptată spre Lebanc și Pristina.

B. *Armata II-a* (din Macedonia, General Theodoroff), a înaintat pe 4 coloane în modul următor:

Coloana No. 1, compusă din divizia de cavalerie, a înaintat dela Trn spre Vrania, pe care l'a ocupat în ziua de 4 Octomovrie.

După aceasta pare a fi operat puțin spre Nord spre Lescovatz, împreună cu detașamentul format din coloana No. 3; iar apoi a fost îndreptată spre Sud-Vest în Macedonia, spre Kumanovo, și apoi între Uskub și Veles, pentru a face legătură între div. 3-a și grosul armatei a II-a ce luptă spre Sud. În urmă grosul diviziei de cavalerie a fost atașat diviziei a 3-a pentru a concura la operațiunile asupra Pristinei.

Comunicatele din acele zile spuneau:

În zilele următoare și-a continuat înaintarea spre Sud prin Boianovaș și defileul Konciul.

Sârbii cari se retrăseseră, au contra-atacat în direcția satului Kerbovaș respingând trupele dela N. de Vrania, pe malul stâng al Moravei.

Mai la Nord Bulgarii au fost respinși până dincolo de Surdulița, pe care au reocupat-o după o luptă violentă în ziua de 16 Octomvrie.

În regiunea Cacicanak nici o acțiune importantă.

Coloana No. 2, pe valea Krivei, compusă din grosul div. 3-a, a înaintat dela Kiustendil prin Egri-Palanka și a ocupat Kumanovo și Uskub la 24 Octomvrie. Se zice că la luptele de aici a azistat și Tarul Ferdinand. După acest succes coloana s'a împărșit în două către Gilian și Kacicanik, pe care le-a cucerit, apoi a fost îndreptate spre Pristina, care fiind atacată din 3 părți a căzut în mâinile Bulgarilor.

Această coloană pare că a fost întărită ulterior cu o brigadă din divizia 5-a.

Din această coloană s'a detașat, încă dela început, dela Basilegrad spre Vrania, un detașament compus aproximativ cam 2 regimente care după ocuparea Vraniei a fost îndreptat spre Lescovatz unde a concurat la căderea localității împreună cu trupele col. 1.

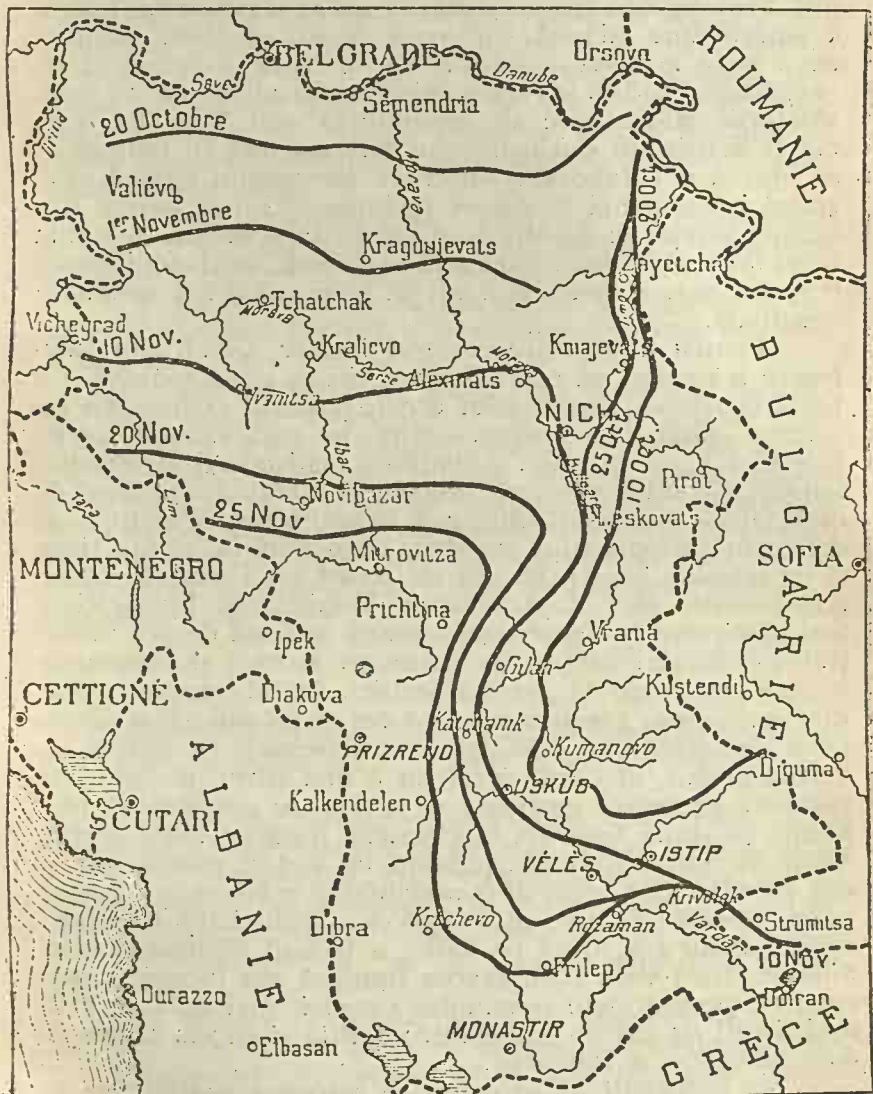
După spusele unui român macedonean din Kiustendil acest detașament s'a înapoiat apoi la Vrani și de aici a fost îndreptat la Pristina, pentru a se lega cu divizia sa.

Coloana No. 3, dinspre Djumaja, formată din $\frac{1}{2}$ divizia 7-a a înaintat dela Gorna-Djumaja, prin Koceană Stip la Kiupriuli (Veles) unindu-se aici cu coloana No. 4 (tot din divizia 7-a) și operând apoi spre Prilep, pe care l'a cucerit.

Coloana No. 4, dinspre Strumitza formată la în-

ceput din 3 mici coloane (in total $1/2$ divizia 7-a) au inaintat din sectorul Bresnica-Microvo-Strumitza, au cucerit Pehcevo Berovo-Radovište, și s'au întrunit apoi cu coloana No. 3, întregind divizia 7-a spre Stip-Veles.

Schita E

3. Intervenirea Franco-Englezilor în ajutorul Sârbilor.

Cu prilejul declarării de războiu a Bulgarilor contra Sârbilor, d. Viviani, președintele consiliului de miniștri francez, a făcut în Cameră următoarea declarațiune asupra situațiunii diplomatice. A reamintit că dela începutul războiului chestiunea balcanică se impunea atențiunii lumii. Tratatul din București lăsa regelui și poporului bulgar o amărăciune adâncă. Guvernele aliate au căutat mijlocul de a pară această situațiune cu spirit de dreptate și generozitate, tinzând să refacă uniunea balcanică, dar cu toate sforșările stăruitoare ale aliașilor la cari România, Grecia și Serbia au dat concursul lor, n'a fost cu puțință să se obțină o colaborare sinceră a guvernului bulgar care ridică revendicări în dauna vecinilor săi. Din partea României sforșările noastre n'au rămas fără succes. România fiind favorabilă unei înțelegeri balcanice; semi-mobilizarea trupelor sale îi permite a voi să respingă orice agresiune eventuală.

Pentru a satisface poporul bulgar, Quadrupla Înțelegere n'a ezitat să ceară Serbiei viteze, grele concesii. Cu toată cruzimea sacrificiului cerut, poporul sârbesc s'a resemnat, gândind la compensațiile pe cari victoria înțelegerii i le-ar garantă. Atitudinea echivocă a guvernului bulgar, a condus guvernul grecese să mențină o politică de respectativă. Guvernul bulgar a răspuns tardiv și în mod delatoriu propunerilor noastre, negociind în acelaș timp și cu inimizii noștri, făcând un acord cu Turcia și luând angajamente față de Germania. Mobilizarea Bulgariei a fost răspunsul la întrebarea noastră amicală despre intențiile guvernului bulgar, în vreme ce Austria și Germania concentrau trupe la granița Serbiei. În fața acestei atitudini am retras propunerile noastre și ne-am reluat libertatea de acțiune cu celelalte state balcanice. De partea ei, Serbia eroică, al cărui curaj nu a fost știrbit de cele trei războaie succesive glorioase ce a dus, se pregătea să răspundă pe două fronturi la atacurile hotărâte între Berlin, Viena și Sofia. Atât din punctul de vedere moral, cât și din punctul de vedere al consecințelor militare, nu putem primi izolarea Serbiei nici ruperea comunciației cu aliașii noștri. Pentru a ajuta pe Sârbi a trebuit să trecem prin Salonic. Încă dela mobilizarea bulgară am început negocieri cu președintele consiliului Greciei, cari erau cu atât mai firești cu cât un tratat între Serbia și Grecia se ocupa de o agresiune a Bulgariei.

S'a îndrăznit să se compare acțiunea noastră, cu aceea a Germaniei, violând neutralitatea Belgiei. Condițiunile în care am debarcat la Salonic, ajung spre a demon-

stră zădărnicia acuzărilor aduse acțiunii întreprinse de Anglia și Franța.

Principala noastră preocupare este apărarea frontului nostru, avem datoria de a îndeplini datoria ce ne impune interesul și onoarea noastră. În deplin acord deci cu Generalul șef al armatelor franceze și în urma acordului între guvernele britanic și francez, Franța și Anglia, de acord cu aliații lor, sunt pe deplin înțelese pentru a veni în ajutorul Serbiei, care le-a cerut sprijinul și voința sigură în profitul Serbiei, Greciei și României pentru respectarea tratatului din București, ai cărui garanți suntem. Guvernele britanic și francez sunt de acord asupra importanței efectivelor de trîmisi. Rusia se unește aliaților ei pentru a ajuta pe Serbia. Măine trupele sale vor lupta alături de noi acolo.

Am făcut cu aliații noștri datoria noastră. Niciodată, acordul n'a fost mai strâns între aliați, niciodată n'am avut mai mare încredere în victoria comună".

O telegramă din Atena anunță că în ziua de 5 Octombrie ministrul Franței a trimis președintelui consiliului de miniștri grec, următoarea notă:

„Din ordinul guvernului meu, am onoare a înștiința Excelența Voastră, despre sosirea la Salonic a unui prim detașament de trupe franceze și de a declara în acelaș timp că Franța și Anglia, aliatale Serbiei, trimit trupelelor spre a o ajuta, precum spre a menține comunicațiunilelor cu dânsa. Aceste două puteri sunt încredințate că Grecia, care le-a dat până acum atâtea probe de amicitie, nu se va opune la niște măsuri luate în interesul Serbiei, a cărei aliată este și ea”.

(ss) GUILLEMIN.

La această scrisoare, președintele consiliului de miniștri grec, d. Venizelos, a răspuns în modul următor:

„Răspunzând scrisoarei D-Voastră, am onoare de a declara Excelenței Voastre că guvernul regal fiind neutral cu atât mai caracterizat, cu cât purcede dela două puteri în actualul războiu european, nu poate autoriza astfel de măsură, de oarece atinge neutralitatea Greciei într'un mod cu atât mai caracteristic cu cât purcede dela două puteri beligerante.

Prin urmare, guvernul regal are datoria de a protesta în contra trecerii trupelor străine prin teritoriul elen.

Imprejurarea că aceste trupe sunt destinate numai a veni în ajutor Serbiei, aliata Greciei, nu modifică nici

de cum condiția juridică a guvernului regal, de oarece, chiar din punctul de vedere balcanic, neutralitatea Greciei nu ar putea, înainte de realizarea cazului foederis, să fie afectată prin pericolul, care amenință actualmente Serbia, provocând trimiterea în ajutorul ei de trupe internaționale”.

(ss) VENIZELOS.

După îndeplinirea acelor forme, la 22 Septembrie (dimeiața, 1) cinci mari transporturi apărură în raza Salonului aducând primii soldați Francezi pentru siguranța Serbiei.

La ora 11 a. m., debarcările erau terminate în foarte mare ordine, trupele trecând prin oraș către locul de bivouac ales la 3 klm., în apropiere de cazarmile grecești dela Zeitenlik. În zilele următoare au continuat a sosi transporturi de trupe anglo-franceze, de munițiuni și de aprovizionamente.

În acest timp, Grecii, deși au arătat o deosebită atenție și entuziasm pe trupele debarcate, totuși, concentrău la Salonic 3 corpuri de armată. La 29 Septembrie a sosit la Salonic Generalul Sarrail cu statul său major. (2).

Misiunea trupelor franceze, care trebuiau să fie la început tari de 2 divizii sub generalul Bailloud și Leblois, eră să păzească împreună cu trupele engleze, drumul dela Guevgheli-Uskub pe măsură ce vor sosi trupele.

La 2 Octombrie, adică a doua zi după invadarea frontierei sârbe, de către Bulgari, pornea din Salonic către frontiera bulgară primul tren cu trupe franceze către frontiera sârbă, apoi zilnic au continuat acele transporturi, însă, cu efective mici din cauză că se dispunea de o singură linie și de puțin material rulant. Totuși, dacă trupele anglo-franceze ar fi fost numeroase și suficient aprovizionate, ar fi putut corecta defectul liniei și al lipsei de ma-

1) După unele telegrame primele debarcări s'ar fi făcut la 20 Septembrie.

2) Generalul Sarrail, comandantul șef al corpului expediționar francez în Balcani, este în vârstă de 58 ani.

El a făcut campania din Algeria; a luat parte la campania din Tunisia și a fost succesiv infanterist, legionar. El a comandat un batalion în Alpi; a condus timp de trei ani școala militară de infanterie; a servit în statele-majoare de divizie și corp de armată; pe urmă a îndeplinit funcțiunea de ofițer de ordonanță a generalului André, fost ministru de război.

Îsbucnind războiul generalul Sarrail a luat comandamentul corp. 6 de armată la Châlons.

La 17 August, a luat comanda corp. III de armată. Până la Ianuarie 1915 gen. Sarrail a fost la Verdun; unde a lărgit zona de acțiune a acestei piețe, iar până la Iulie a operat în Argonne.

La 23 Septembrie a luat comanda armatei din Orient.

terial prin transporturi pe jos. Au pornit trupe franceze și pe linia Vodena-Monastir iar de aci pe jos către Veles.

Dela Salonic la frontiera sârbă sunt aproape 80 klm. Mayadala este ultima stație de cale ferată la frontiera greacă. Apoi de aci Vardarul pe a cărui vale înaintează calea ferată spre Uskub, trece prin defileuri cu flancuri dominate spre Vest de vârfuri de 2000 m., iar spre Est de păduri dese cari acoperă toate pantele versantului dintre Vardar și Strumița. Pe unele părți, din aceste defileuri, abia trece calea ferată și drumul paralel cu ea. In unele părți valea este așa de strâmtă că se aude vocea dela un flanc la celălalt al ei.

Podurile dela Valandovo, dela Pardovitzza dela Nord Gradac, dela trecătoarea Sf. Nicolae și Demircapu sunt imediat sub focul de pe flancurile defileurilor. Defileul dela Krivolak este cel mai important fiindcă pe lângă dificultățile topografice, pleacă din el 2 drumuri: unul spre Uskub și altul spre Prilep.

La 3 Octomvrie Francezii primesc știrea că linia ferată Salonic-Niș a fost întreruptă prin aruncarea unui pod în aer la Nord de Uskub, că linia a fost ocupată de o divizie bulgară la Sud de Uskub și că trupele bulgare înaintază spre Uskub.¹⁾

Totuș în ziua de 5 a circulat un tren, probabil, a fost linia restabilă ori s'a făcut transbordare. La 6 a fost ultimul tren ce a mai circulat.

La 3 Octomvrie a sosit primul detașament francez la Ghevgheli unde gara eră pavoazată cu inscripțiile „Bravelor trupe apărătoare ale dreptului și justiției”, „Marilor nostri aliați” etc. Negreșit că sosirea acestor trupe a putut avea un efect de electrizare a poporului și a armatelor sârbo-muntenegrene, însă, cum vom vedea, ele sosind prea târziu și în număr insuficient nu au putut avea nici un efect militar. Din contră, cred că, primii prizonieri francezi și englezi a produs asupra Bulgarilor un efect de încredere oarbă în puterea lor și a fascinat poporul bulgar legându-l oarecum de guvernanți. Nu se poate concepe o situațiune mai grea decât a prizonierilor anglo-francezi în Bulgaria!?

La 3 Octomvrie un alt detașament francez cuprinzând și un regiment de cavalerie a pornit către Serbia.

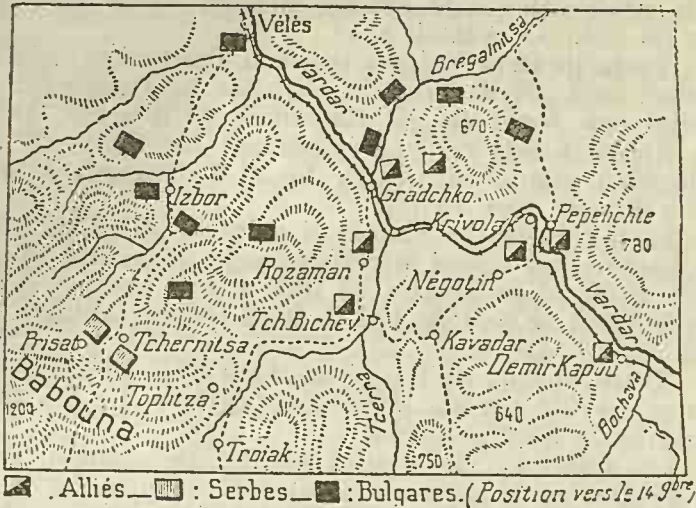
La 5 generalul Bailloud a sosit și el cu alte noi trupe.

1) Corespondentul ziarului „Illustration” zice: toată noaptea, cu picioarele în ploaie pe o ploaie deasă, o parte din populația din Uskub aștepta înaintea gării deschiderea și în toată lungimea străzilor și drumurilor, erau lungi convoiuri de femei, de copii și de bătrâni fugind de groaza sosirii bulgarilor.

La 6 și 7 forțele franceze s'au îndreptat către Krivolak după ce au ocupat o pozițiune la Demir-Kapu. Primele trupe înaintate spre Krivolak s'au izbit de o companie bulgară ce fusese trimisă în recunoaștere dela Iștip.

La 9 Octomvrie trupele anglo-franceze au fost atacate cu înverșunare de trupe bulgare în regiunea stației Strumița pe teritoriul sârb pe un front de 21 klm., între

Schița F

Gradek și Tatarli. În noaptea de 9—10 atacul bulgar a slăbit astfel că Anglo-Francezii s'au putut menține pe tot frontul.

La 10 Anglo-Francezii la rândul lor au atacat la Gradek; iar a doua zi Bulgarii sunt respinși și Anglo-Francezii încep a deveni stăpâni pe un front de aproximativ 60 klm., între Krivolak și V. de lacul Doiran.

La 12 Bulgarii bombardează pozițiunile dintre Strumița și Rebrovo.

4. Operațiunile până la completa invadare a Serbiei. Retragerea Anglo-Francezilor pe teritoriul grec.

Comandamentul superior sârb, pierzând speranța unui ajutor eficace și la timp din partea Franco-Englezilor, și văzând realitatea atât de dureroasă, holărăște a retrage trupele, treptat-treptat, înapoia celor două Morave și a așteptă aci ajutorul promis, sau a operă după împrejurări.

Problema retragerii forțelor angajate în luptă, pe un front de 6—700 klm., de pe o frontieră în unghi drept, ba chiar ceva mai ascuțit decât drept și cu vârful într'un intrând foarte pronunțat, în cotul Dunării spre Orsova, nu era tocmai ușor de rezolvat. Retragera trebuia așa fel făcută, ca să nu fie pierdută nici o unitate, să nu aibă nici o trupă linia de retragere tăiată.

Pentru aceasta, trebuiau retrase mai întâi armatele dinspre Nord; apoi treptat-treptat acelea dinspre Est, începând cu flancul stâng al armatei de Timoc și în special cu unitățile din fața Orșovei. Unitățile trebuiau a lupta în retragere și a nu se retrage decât față de forțe superioare, și în tot cazul să se păstreze legătura cu unitățile vecine. Spre lauda statului major sârb, problema s'a rezolvat bine.

Față de Bulgari, armatele sârbe au rezistat cu succes și nu s'au retras decât atunci când detașamente germane le amenințau flancul.

Așa de ex., pe frontul Pirot-Kneajevatz-Zaiccar-Pravovo, Sârbii au respins toate atacurile Bulgarilor; când, însă, s'au apropiat Germanii, pe la 13 Octomvrie, Sârbii au fost nevoiți să părăsească pozițiile și să se retragă în direcția Parocin și Alexinaț.

În timpul acestor retrageri s'au dat lupte înverșunate, în special la Kneajevatz și la Pirot-Vlassina unde s'a făcut mare vărsare de sânge.

Bulgarii ocupară Negotinul la 11 Octomvrie; Zaiccarul și Kneajevatzul la 14 Octomvrie, iar Pirotul la 15 Octomvrie. La această dată tot frontul de Nord este în mâna Germanilor și s'a făcut legătura între stânga germană și dreapta bulgară.

Dunărea este liberă și primele vase, cu transporturi pentru Turcia și pentru Bulgari încep a circula.

În acest timp stânga armatei Teodoroff, bate slabele unități sârbești ale generalului Popovici Damian și pătrund în Macedonia.

La 4 Octomvrie o brigadă bulgară, din armata Teodoroff ocupă Vrania și taie calea ferată a Salonicului; iar diviziile 3 și 7 înaintează spre Veles-Uskub, unde intră, în acest din urmă oraș, la 9 Octomvrie.

Pierzând Uskub și Tetovo (Kalkandelen) armatele sârbe sunt complet izolate, tăiate, de Salonic și nu mai pot intra în legături cu aliații, ca linie de retragere și comunicație decât prin relele și rarele poteci din Albania.

Toate încercările făcute aci pentru recăpătarea liniei de comunicație au rămas fără rezultat favorabil.

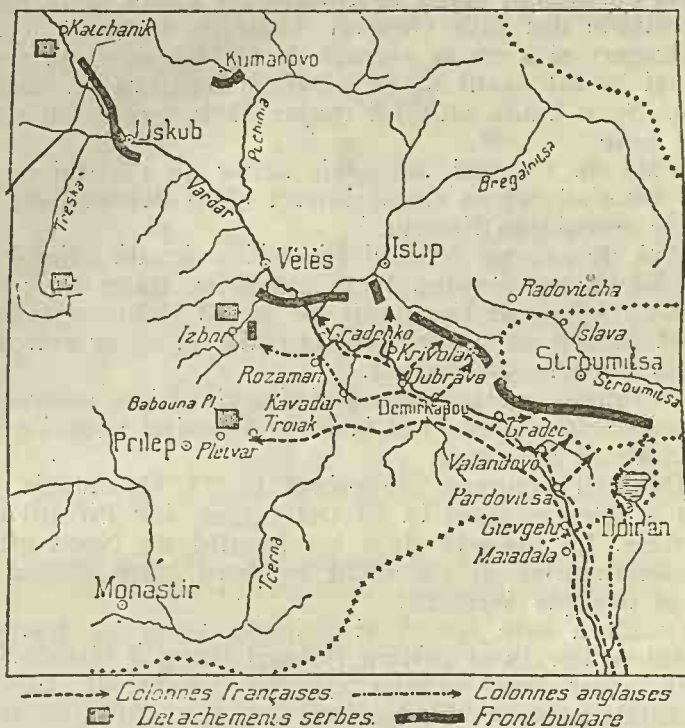
În timpul retragerii, conform hotărîrii luate, înapoia celor două Morave, armata sârbă a fost nevoită să-și distrugă singură toate depozitele ce se găseau pe calea fe-

rată Stalaci-Ujița și Stalaci-Niș, pentru a nu cădea în mâinile dușmanilor. Materiale, muniții și aprovizionamente de tot soiul au fost date pradă focului.

Hrana începù a se împușină și se micșorară porțiile; iar în loc de pâine s'a dat soldaților mămăligă uscată.

După ce armatele s'au retras înapoia celor două Morave, marele comandament îndreaptă majoritatea forțelor

Schița G

înspre câmpia Cossova, de unde plănuește să atace cu disperare forțele bulgare din această parte și să-și resta-Strumița, deschizându-și astfel calea spre Salonic.

În timpul retragerii înapoia Moravelor, un moment, retragerea armatei II-a Voivod Ștefanovici, spre Priștina, este periclitată prin ocuparea Leskovațului de către divizia 1-a bulgară, însă Ștefanovici atacă și în disperatele lupte din zilele 29—30 Octomvrie și 1 Noemvrie zdrobește rezistența bulgară din această parte, aruncă divizia 1-a bulgară, în dezordine dincolo de Morava și își recapătă linia de retragere spre Priștina.

Aci, în regiunea Cossovei, se strâng resturile armatei sârbe cari luptaseră pe frontul de Est la aripa dreaptă.

Cu aceste forțe se încercă în zilele 4, 5, 6, 7 Noemvrie, în lupte disperate a se sparge frontul bulgar și a deschide comunicația cu Salonicul. Toate eforturile au fost zadărnice.

Forțele cari s'au luptat aci au fost:

Sârbii. Divizia de Morava 2-lea ban; divizia de Vardar; divizia de Morava 1-iul ban; divizia de Bregalnița; divizia combinată și alte câteva mici detașamente.

Bulgarii. Armata 1-a cu diviziile 6, 9, 1 și 3; iar divizia 2-a înainta în legătură cu coloana din stânga germană spre drumul Kursunlie-Priștina.

Frontul de atacat era Lescovatz-Vrania, Gilan-Ferizevici. În acest timp armatele 1-a și 3-a sârbă se retrag suptând în fața forțelor germano-austro-ungare.

Ultimele lupte și retragerile continuă, distrugerea materialului și tăierea legăturii cu Salonicul, ca și nereușita încercărilor de a rupe frontul bulgar spre Sud, au adus demoralizarea completă în armata sârbă. Totuș nu se gândește nimeni la capitulare.

Retragerea este îndreptată spre potecile Albaniei, distrugând însă, prealabil, artileria, automobilele și toate materialele ce nu se pot lua și nu se pot transporta prin munți. Aprovizionamentele în hrană și munițiuni se împart asupra oamenilor, socotind că traversarea munților va ține 6—8 zile.

Direcția generală de retragere este spre Prizrend-Djacoa-Ipek; o parte din armata Voivodului Misici este trimisă să întărească dreapta muntenegreană spre Rोजane-Berane. Restul armatei sârbe, formează mai multe coloane, cari se retrag: una prin Muntenegru spre Podgorița-Scutari; alta prin Albania de Nord prin Puka la Scutari; a treia coloană urmând potecile Prizrend-Liumcule la Alessio.

În acest timp aripa stângă, (armata muntenegreană) rezistă în regiunea muntoasă de pe frontiera Nord-Est a Muntenegrului, până la 26 Noemvrie, iar după această dată, atacată de forțe superioare se retrage pe malul stâng al râului Cehotina.

Centrul, format din forțele sârbești care disputase cu înverșunare deuseurile în câmpia Kosovei, și-a continuat retragerea spre vest, grosul acestor forțe gravitând către câmpiile Ipekului, Djakovei, legate cu marca prin cele două comunicațiuni Ipek-Antivari și Djakova-Alessio, pe unde Sârbii sperau să le sosească dela aliași ajutor în mijloace de luptă și hrană, de care au mare nevoie.

Aripa dreaptă a forțelor sârbești, care apăra Prizrendul amenințată a fi tăiată de centru, a fost retrasă cea dintâi în munții dela vestul Prizrendului și de unde asigură comunicația Djakova-Alessio.

După respingerea armatelor sârbe din regiunea Ipekului, Djakovei și Prizrendului, având în spatele lor masivul muntos lipsit de comunicații al munților Alpii albanezi de Nord, s'au retras cu o parte pe la nordul acestui masiv în Muntenegru spre Berana și Andrjevița, ocupând regiunea izvoarelor Limului, pentru bararea comunicației spre Podgorița-Antivari, iar cu o altă parte pe la sudul

Schiza H

acestui masiv, pe valea Drinei, pentru bararea comunicației Scutari-Alessio. Restul armatelor sârbești, care luptase la Sud de Vardar, spre Kicevo, Krusevo și Bitolia, s'au retras pe teritoriul albanez și barază comunicațiile: Dibra-Tirano-Durazzo, Strunga-Elbasan și Korița-Elbasan, precum și Korița-Valona.

Urmărirea armatelor sârbo-muntenegrene s'a executat astfel de armatele austro-germane și bulgare:

Detășamentul austriac dinspre Foca a avut o luptă destul de puternică cu Muntenegrenii lângă Celibic, pe cari, i-au respins spre frontieră.

Detășamentul austriac care a înaintat dinspre Go-

razda, după ce a respins detașamentul muntenegrean care apăra muntele Goleș și trecătoarea Kozara, a ocupat Klajnice în ziua de 25 Noemvrie și Metalca în ziua de 27 Noemvrie, și a înaintat spre Sud-Est, spre orașul Plevlje (în valea râului Cehotina) afluent al Drinei) pe unica șosea bună din Nord-Estul Muntenegrului. După o luptă violentă a ocupat Plevlje, iar trupele muntenegrene de aci amenințate și dinspre Est de coloanele austriace dinspre Bieboj și Priepolje s'au retras pe pozițiunii defensive de pe malul stâng al râului Cehotina.

Detașamentul austriac care ocupase Priboj, înaintază spre Sud-Vest de această localitate.

Detașamentul austriac dinspre Novibazar după ce ocupase Sienica ajutat de populația mahomedană înarmată, înaintând spre Sud-Vest, a respins trupele muntenegrene care apărau panta Nord-Estică a muntelui Goljevo planina și înaintază pentru a deбуșă în valea râului Limul superior, în drumul ce pe această vale, leagă orașul Priepolje cu orașul Berana.

Coloana austro-ungară, din armata generalului Koevess, care ocupase Mitrovița, înaintând spre Sud-Vest pe drumul ce duce către Ipek, după trecerea muntelui Cica-vica planina, a ocupat după o luptă localitatea Rudnic aflată la izvoarele râului Drenisca, și înaintază luptând pe muntele Djevic planina pentru a deбуșă în câmpia Ipekului. La 7 Decemvrie după lupte serioase în zilele de 5 și 6 în Valea Drinei, a ocupat Ipek.

Coloana germană, din armata generalului Galwitz, care cooperase cu Bulgarii la luarea Priștinci, a trecut muntele Ribaroco planina și înaintază pe panta sudică a muntelui Djevic Planina, pe drumul ce duce la Djakova, drum disputat de ariergarda sârbească.

Coloana bulgară, din armata generalului Bojadjieff, dela Priștina, după ce a ocupat muntele Goleș Brodo la 13 Noemvrie, ajutată de coloana bulgară ce dela Kaccanic înaintând pe valea Lepeniței, spre Prizrend, a reуșit a respinge ariergarda sârbească ce ocupase muntele Crnlieva Planina, și a ocupat Prizrendul la 29 Noemvrie luând, după știrile din sursă bulgară, prizonieri din diviziile de Dunăre, Drina și Sumadia.

După ocuparea acestui oraș cu grosul coloanei urmărind pe Sârbi, dealungul Drinei albe, a respins la 29 c. trupele sârbești cari ocupase poziție pe versantul vestic al munților Sar Planina (sud-vest de Prizrend), între râul Lima și confluența celor 2 Drine, pentru a asigura scurgeră coloanei sârbe care se retrăgea dinspre Djakova spre Scutari. Un detașament din această coloană, compus în mare parte din cavalerie înaintând dela Prizrend spre Nord-Vest, a ocupat Djakova.

Prin respingerea grosului armatei sârbești dincolo de câmpul Kosovei, flancul drept al armatei a 2-a bulgară a generalului Teodorof și o parte din trupele lui Bojadjeff ne mai fiind amenințate au mărit intensitatea ofensivei începute în direcția Monastirului și a Vardarului, des-

Schiza I

fașurându-se operațiunile astfel: O parte a urmărit în direcția Dibra, alta în direcția Ohrida, alta în direcția Monastir și alta în direcția Vardar.

Coloana bulgară care înaintase la Sud de Kalcandele până la Gostivar, a ocupat Kicevo. La 5 Decembrie a ocupat Dibra. A doua coloană după ce a luat pozițiunea fortificată dela Smedovo, a ocupat Ohrida în ziua de 8 Decembrie.

Coloana care luptă în regiunea Prilepului, a ocupat la 28 Noembrie orașul Krusevo, în timp ce grosul acestor trupe, după ce, prin atacuri repetate, a pus stăpânire pe tot malul stâng al Cernei, de pe care aliații amenințau înaintarea Bulgarilor spre Monastir (Bitolia), a trecut râul

Cerna în cursul său superior, și a început lupta pentru cucerirea Monastirului (Bitoliei).

Detășamentul trimis de această coloană, prin Smilevo spre Rezana, pentru a tăia retragerea spre Albania a trupelor sârbești, ce apărau Bitolia, s'au lovit la muntele Biela, de flangarda sârbească însărcinată cu asigurarea retragerii și pe care după ce a respins-o, a ocupat Resna.

Trupele bulgare de pe Cerna și Vardar au reușit a trece pe malul drept al Vardarului între confluența lui cu Cernu și Krivolak. Scopul urmărit de Bulgari pare a fi de a forța pe Francezi să se retragă pe linia Kavadar-Negotin, Demir Kapu-Petrova. Un atac bulgar în regiunea Krivolakului, executat în același timp cu înaintarea spre Monastir (Bitolia) în scopul probabil de a fixa trupele aliate din această regiune a fost respins de aliați, iar Krivolakul ocupat de ei. Totuș eșindul francez format de Cerna și Vardar spre confluența lor fiind greu de apărat în urma căderii Bitoliei, Francezii au corectat frontul în această parte, retrăgându-l puțin înapoi.

În sectorul Kosturino-Doiran, ocupat de Englezi, nu a fost nici o acțiune importantă în acest timp.

În rezumat între 15 Noemvrie și 1. Decemvrie, s'au petrecut următoarele:

a) Armata muntenească se retrage încet rezistând inamicului în condițiuni favorabile aplicării calităților sale defensive în țară proprie.

b) Armatele sârbe, învinse de inamic cu un efectiv mai mult ca dublu, după ce au pierdut mai mult ca jumătate din efectivul lor și mare parte din materialul de războiu, au fost silit să se retragă pe teritoriul străin, în Muntenegru și Albania, în o regiune săracă în mijloace de trai, lăsând din cauza impracticabilității terenului regiunii, mare parte din mijloacele lor de tracțiune în mâinile inamicului.

c) Armata franco-engleză atacată de forțele superioare și-a corectat frontul retrăgând eșindul de Nord.

d) Armatele austro-germane și bulgare în înaintarea lor victorioasă, au pus stăpânire pe toată Serbia și pe aproape toată Macedonia și au trecut cu capetele coloanelor spre Vest în Muntenegru și Albania, iar spre Sud pe malul drept al Vardarului. Aceste armate, fără a reuși în manevra lor de a impresura armatele sârbe, pare a fi atins maximum de capacitate ofensivă, iar posibilitatea înaintării lor până la Adriatică pare exclusă, dată fiind natura, practicabilitatea și viabilitatea regiunii Muntenegrului și Albaniei, starea armatelor muntenești și sârbe, precum și ajutorul în oameni, mijloace de trai și materiale de războiu ce aliații au început să debarce în Albania.

e) În Serbia se numește guvernator Conte Jean de Salis-Sceewis.

Retragerea Anglo-Francezilor

Pozițiunea Franco-Englezilor în flancul liniei de operațiuni a armatei bulgare, devenind din ce în ce mai periculoasă, cu cât efectivul lor crește și cu cât linia de operațiune a armatei bulgare se lungea prin înaintarea ei spre Vest, a obligat pe Bulgari a concentra în regiunea Vardarului forțe superioare și a lua ofensivă slăbind pentru un moment urmărirea spre Vest contra Sârbilor.

Șase divizii din armata Galwitz au fost retrase de pe frontul contra Sârbilor și aduse în regiunea Vardarului; o a șaptea divizie se zice că a fost trimisă pe frontiera dobrogeană.

Armata aliată nereușind a face joncțiunea cu armatele sârbe, și atacată de forțe superioare bulgare, a fost forțată să schimbe atitudinea sa, adoptând manevră de retragere și având ca axă de mișcare valea Vardarului. Bulgarii au încercat în ofensiva lor o învâluire începând cu operațiunile pentru ocuparea Bitoliei.

Scopul Bulgarilor era de a învălui flancurile franceze după ce ar fi avut forțe îndestulătoare. Ocuparea pantelor orientale Rodoba-Planina i-a apropiat de scopul urmărit, de oarece Francezii se aflau astfel întorși spre nord-est, nord-Vest și sud-vest.

După aceasta trupele bulgare trecură la ofensivă pe tot frontul și ocupară spre miazăzi linia Krivolak-Negotin-Kavadartzi; franco-englezii se retraseră în grabă.

Atacul principal bulgar a fost îndreptat în ziua de 4 Decembrie, spre aripa dreaptă a aliaților contra Englezilor, în scopul de a cădea pe linia lor de retragere. Comunicatele bulgare spun că au fost luați în această zi 1234 prizonieri, printre cari 18 ofițeri.

La 6 Decembrie trupele bulgare urmăresc pe anglo-francezi pe ambele maluri ale Vardarului. Între 4—6 Decembrie anglo-francezii au rezistat la Demir-Kapu și la Gradetz.

La 8, 9 și 10 Decembrie trupele anglo-franceze, susținute de o artilerie puternică și de numeroase mitraliere, opun cu succes o rezistență înverșunată la Gradetz, la înălțimea localității Mirovci pe malul stâng al râului Kozludere și la înălțimea localității Milecovo, muntele Baba și localitatea Dedeli.

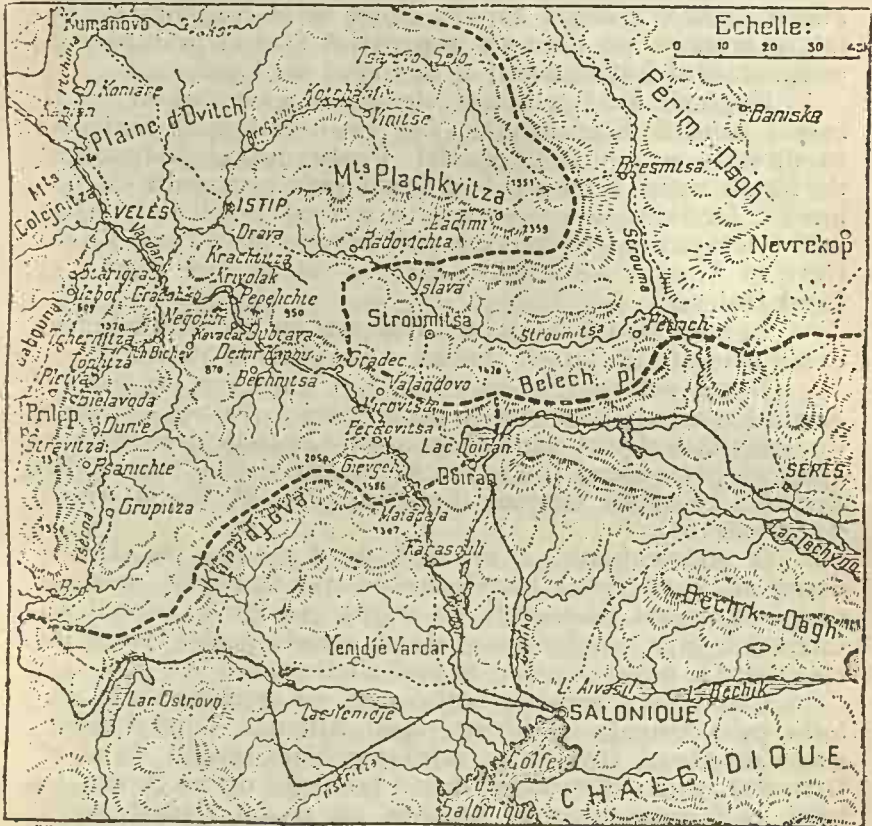
Cu privire la aceste lupte cari au ținut 12 zile, comunicatele bulgare spun:

Coloanele noastre cari urmăresc pe dușman pe ambele maluri ale Vardarului au ajuns la esirea meridională

a trecătoarei Demir-Kapu și au trecut dincolo de gara din Mirafce. Pe malul drept al fluviului, am capturat niște prizonieri Francezi aparținând regimentelor 421, 148, 48 și 84.

Înaintând la Sud de Kostorino, am ajuns la râul Kozlu Dere, cucerind satele Cealikli, Tatarli, Rabrovo.

Schița J

Valandovo și de asemenea Udovo, unde se găsește mai înainte statul major al generalului Sarrail.

Francezii au dat foc gărilor din Udovo și Mirafce. Am găsit în Udovo, 5.000 lăzi de cartușe, o mare cantitate de proviziuni, merinde, material sanitar și alte lucruri cari au nu au fost până acum inventariate. În gara din Mirafce am găsit 30.000 kgr. de orz, numeroase cutii de untdelemn, vin și diferite materiale. Am capturat dela Englezi cinci mitraliere și multe puști.

În ziua de 11 Decembrie aliații au rezistat la înăl-

timea localității Smokavitze — lacul Doiran — și localitatea Ghevghel Doiran. Lupte mai înverșunate date de ariergardele anglo-franceze au fost lângă satele Milekovo-Smokavitze, lângă cota 726 la Sud-Vest de Kovast, au fost luate cu asalt unde a luptat trupe din divizia 122-a franceză compusă din regimentele 45, 84, 148 și 284. De asemenea mai fusese în ajun și în zori lupte la muntele Baba, cota 510, satul Dedeli cota 670 și cota 610.

Cavaleria care acoperă flancul armatei bulgare a atacat la ora 2 după amiază lângă satul Negortzi un batalion francez pe care l'a împrăștiat făcând prizonier pe comandantul batalionului și omorînd un locotenent.

Englezii au continuat retragerea spre Sud-est în direcția satului Karaoglular, iar Francezii spre Sud-Vest în direcția orașului Bogdantzi. Pozițiunea anglo-franceză de lângă satul Furka a fost luată printr'un asalt cu bacioneta. Diviziunea macedoneană a luat Bogdantzi, tăind astfel detașamentele franceze cari operau între apele Kozlu Dere și Vardar de Englezi cari se retrag spre Furka și lacul Doiran.

În ziua de 12 Decembrie Bulgarii au luat ultimele trei orașe ocupate de aliați: Doiran, Ghevgheli și Struga.

După retragerea centrului lor împrejur de Furka, Anglo-Francezii s'au retras pe teritoriul neutru, urmăriți de coloana bulgară până la graniță. Comunicatele bulgare spun că prizonierii luați cum și morții și răniți erau din diviziile 10 și 25 engleze (brigăzile 29, 30, 65, 66 și 67 de infanterie).

O altă coloană a urmărit pe Francezi pe țărmul drept al Vardarului respingându-i pe teritoriul grec și ocupând orașul Ghevgheli. În retragerea lor Francezii au incendiat gara, cazărnicile și două spitale goale. Podul de cale ferată peste Vardar a fost distrus.

Rămășițele armatei sârbe cari se retrăgeau din Bitolia prin Ohrida și Struga spre Albania, după înfrângerea de lângă Ohrida se retrăseseră pe țărmul stâng al Drinului negru distrugând toate podurile de pe fluviu. În zorii zilei detașamentele bulgare au trecut Drinul lângă Struga și la Nord de acest oraș și au atacat pe Sârbi făcând 400 de prizonieri, luându-le 3 tunuri și continuând urmărirea în direcția Elbasan.

Comunicatele bulgare spun următoarele:

În cursul acestor operațiuni, care în istorie vor fi cunoscute ca operațiunile dela Vardar și Cerna, am avut de luptat în contra armatei întregi a generalului Sarraif cuprinzând 97.000 Francezi și 73.000 Englezi, adică în total 170.000 oameni, cu 600 tunuri de câmp, 130 tunuri de munte, 80 de obuziere și artilerie grea.

După retragerea Anglo-Francezilor pe teritoriul grec

se citeau următoarele în toate comunicatele și ziarele bulgare și germane:

„Cu chipul acesta, mobilizarea armatei bulgare a fost decretată la 23 Sept.; șase zile în urmă s'a procedat la concentrarea trupelor. Ostilitățile contra Serbie încep la 13 Octomvrie. La 23 Noemvrie, adică 40 de zile după declararea războiului, armata sârbă este definitiv înfrântă lângă Priština și Ferisovici și respinsă pe teritoriul albanez. La 29 Noemvrie rămășițele acestei armate sunt făcute prizoniere lângă Prizrend și Kulalum. Operațiunile în contra Anglo-Francezilor încep pe Vardar și Cerna la 1 Decemvrie. În zece zile tot corpul expediționar al generalului Sarrail este bătut și respins pe teritoriul neutru. La 12 Decemvrie Macedonia întreagă este debarasată de cel din urmă soldat inamic. Această dată va însemna momentul liberării ei. Urmărirea inamicului a încetat provizoriu”.

5. Operațiunile după retragerea Anglo-Francezilor până la 1 Martie 1916.

După retragerea Franco-Englezilor pe teritoriul grec, la adăpostul neutralității Greciei, austro-bulgaro-germanii și-au oprit înaintarea la frontieră, iar guvernul bulgar a stabilit, în acord cu cel grec, o zonă neutră de ambele părți ale frontierei peste care trupele bulgare să nu treacă.

Pare că ambii adversari cred a trage profit din această stare de acalmie: puterile centrale urmăresc a atrage de parte-le sau cel puțin a menține neutralitatea Greciei; iar pe de altă parte aliații câștigă timp pentru a se întări și a debarca noi trupe. Poate mai gândesc că dacă ar ataca Austro-Bulgarii pe teritoriul grec, s'ar vedea obligați Grecii a-și apăra teritoriul luptând contra lor.

La această dată situațiunea generală a Austro-Germano-Bulgarilor este:

După ocuparea Monastirului (Bitolia) situațiunea armatelor austro-germano-bulgare eră:

1. Armata generalului Koevess, compusă din 2—3 divizii, se găsește cu capetele coloanelor pe frontiera cea veche a Muntenegrului, pe țărmul drept al râurilor Tara și Lim.

2. O divizie bulgară spre Drinul alb.

3. Armatele I-a și a II-a bulgară, compuse probabil din diviziile 1, 2, 5, 6, 7, 9, 11 și divizia de cavalerie; având între ele armata Galwitz, compusă din 4—5 divizii, se găsesc concentrate pe frontul Ohrida-Doiran, cu deta-

șamente spre Dibra și Elbasan pe care l'au ocupat și se pregătesc pentru a lua ofensiva spre Sud.

4. Armata muntegreaună rezistă pe frontiera muntegreaună.

Cum resturile armatei sârbe, aproximativ 40—50.000 oameni, dimpreună cu Muntegrena, se retrăseseră în Muntegrea și în Nordul Alabniei, formând un pericol permanent în flancul Austro-Germanilor și cum forțele acestui grup, puteau fi mărite prin debarcările Italianilor la Durazzo și Valona, Austro-Germanii s'au văzut nevoiți a întreprinde înainte operațiuni de urmărire, contra grupului din Muntegrea, iar Bulgarii, pentru a depărta pericolul care s'ar mări prin unirea grupului italian cu Sârbo-Muntegrena, înaintează spre Elbasan.

Aliații profilând de această acalmie aduc efective noi și se întăresc în împrejurimile Salonicului.

Englezii au adus chiar din Peninsula Galipoli, trupe pe cari le aveau la capul Suvla.

Evenimentele militare petrecute între 12—20 Decembrie sunt următoarele:

Armata muntegreaună din Herșegovina a respins un atac austriac și își menține pozițiunile sale dela râul Salica.

Armata muntegreaună din Sandjac, disputând cu îndârjire terenul Sandjacului, s'a retras în ziua de 15 Decembrie pe vechea frontieră la Muntegrea, în regiunea: malul stâng al râului Tara (sud-Vest de Pleovje), Pavinopole.

Forțele sârbești, retrase în Muntegrea, în regiunea Berane-Andrjeegia, rezistă tot pe vechea frontieră muntegreaună. Armatele sârbe din Albania sunt în curs de reorganizare.

Italianii continuă debarcările la Durazzo și Valona. La Valona întăresc pozițiunile de pe râul Vojsa.

Aliații continuă debarcările la Salonic și lucrează cu asiduitate la organizarea defensivă a regiunii dela Estul Vardarului până spre Kukus și Langaza.

Armata Koevess, după ce a pus stăpânire aproape pe tot Muntegrea nou (Vechiul Sandjac), pare a-și scuză încetineala înaintării, prin următorul comunicat:

„Trupele noastre au să lupte cu teribila rezistență a elementelor naturei, pe lângă altitudinea extrem de ostilă a populației din Muntegrea. Fiecare pas de înaintare în munții de zăpadă se poate considera ca un fapt victorios. Dificultățile ofensivei armatei noastre dispar cu desăvârșire, pe lângă greutatea ce se întâmpină în interiorul Muntegrea. În ținutul vestic al cursului râului Lim și pe drumurile din munții Negri nord-estici, nici în timpuri favorabile nu se poate parcurge decât cu mari greutate. Cărarile de munte, precipitate, sunt acuma în-

zăpezite și înămolite cu desăvârșire. Cu toate acestea, trupele noastre înaintează pas cu pas, bine înțeles cu mare încetineală”.

Atacul nostru dela Sud de Plevlje, cu toate viscoalele din munții sălbateci, a înaintat. Am ocupat pozițiunile principale muntene grece, situate pe șirul munților dintre Plevlje și Bjelopolje și dela râul Tara, între înălțimile Glibați și Grab din valea Limului. Pe această linie armata noastră a luptat pe înălțimi de 1400 metri. Și se poate imagina câte dificultăți au cauzat transportul muniției și al alimentației. Toate piedicile supraomenești au fost învinse de rezistența de fier și spiritul de ofensivă al trupelor noastre. In toate strâmtorile și spărturile de munte înzăpezite, urmărim dușmanul”.

„Pe întreg sectorul de Nord și Nord-Vest de Berane și până la Ipek, cete armate de mahomedani și albanezi (mirdiți) luptă alături de soldații noștri. Toată populația mahomedană și albaneză a luat armele, pentru ca să-și răzbune ura împotriva muntene greilor. Ținuta locuitorilor care nu sunt sârbi sau muntene greci, întrece așteptările cele mai îndrăznețe. Zi cu zi, cete armate care cunosc greutatea teritoriului, se aliază la armata noastră și ne sprijinesc cu însuflețire. Astfel înaintările din Muntenegru, pot fi puse alături de învingerile glorioase de pe hotarele grecești și albaneze”.

Din armata Bojadjieff, flanc-garda stângă dirijată spre Elbasan, s'a ciocnit la localitatea Pogradet (pe malul apusean al lacului Ohrida) cu trupele grecești. Asupra acestui incident, Bulgarii dau următorul comunicat:

„Semnalându-se bande în regiunea orașelului Pogradetz, unde se retrăsese o parte din trupele sârbești bătute la Struga, un detașament bulgăresc a fost silit, spre a asigura flancul stâng al trupelor cari urmăreau pe Sârbi în spre Elbasan, să meargă asupra acestui oraș, care este situat pe teritoriul albanez, la Sud de lacul Ohrida. Apropiindu-se însă de Pogradetz, detașamentul bulgăresc a fost întâmpinat cu focuri de pușcă, dat fiind că se credea de greci că erau soldați sârbi. Bulgarii au ripostat. Băgându-se de seamă că erau soldați greci, regulați, acci ce trăgeau asupra bulgarilor, lupta a încetat. Din nenorocire au fost câteva perdeiri de plâns, și anume: 1 ofițer, 2 soldați răniți de partea Bulgarilor și 1 soldat ucis și un ofițer rănit de partea Grecilor. In afară de aceasta, 33 soldați greci au fost prinși împreună cu căpitanul lor.

La 19 Decembrie, toți acești oameni cu ofițerul și armele lor au fost eliberați autorităților grecești.

Acest incident regretabil, care a fost repede aplanat, după explicațiunile reciproce, a dat loc la diferite comen-

tarii, dar schimbul de note dintre guvernele din Sofia și Atena, au tăiat scurt aceste comentarii, afacerea fiind socotită ca lichidată”.

6. OPERAȚIILE ÎN CONTRA MUNTENEGRULUI

Cucerirea Lovtchen-lui și a Cetinge-lui.

Cucerirea Serbiei fiind terminată și armata sârbă risipită sau împinsă în Albania și o parte în Muntenegru, comandamentul forțelor germano-austro-ungare ordonă a se începe operații mai active în contra Muntenegrului.

Cucerirea acestei țări și distrugerea ultimilor apărători era necesară din îndoitul punct de vedere: politic internațional, pentru influențarea neutrilor vecini, și militar pentru a asigura flancul trupelor germano-austro-bulgare cari operau în Albania și spre Salonic.

Toate încercările făcute timp de 18 luni, în contra puternicilor poziții ce apăra Cetinge pela Vest, și în special în contra înălțimilor dela Lovtchen, au rămas zadarnice. Pozițiile erau prea tari, prin situația lor, și prea bine apărate de Muntenegreni.

Prin ocuparea acestor înălțimi se trăgea nădejde a se întoarce toată apărarea de Nord și de Est a Muntenegrului, apărare făcută pe vechea frontieră a acestei țări, iar prin ocuparea Celingelui se obținea un efect moral asupra întregii populații localnice.

Operațiile începură în preajma sărbătorilor Crăciunului. Trupele chemate a operă, în această parte erau sub comanda feldmarșalului locotenent (general de divizie) Weber von Webenau, cu cartierul general la Castelnuovo și se compunea din:

15 batalioane de bosniaci; 4 batalioane de români; 4 batalioane de unguri; 3 batalioane din reg. 22 al corpului 16 armată; 3 batalioane vânători imperiali; un batalion vânători de frontieră și 5000 bosniaci catolici din Dalmația și Boka; inf. aveau și 300 mitraliere; — Se mai găseau și 3000 marinari din cari 1000 cu încălțăminte specială, pentru urcare pe munți; iar ca artilerie era: Regimentul 5 artilerie de cetate; regimentul 2 artilerie de munte; 2 divizioane obuziere cu tragere repede; două divizioane artilerie de câmp cu tragere repede; șase baterii obuziere de 305; 4 baterii mortiere de asediu de 305; opt baterii obuziere de asediu de 150 cu tragere repede; opt baterii obuziere de câmp de 120 cu tragere repede; 12 baterii de obuziere de câmp de 105 cu tragere repede; artileria forturilor Tarabosch, Praterztern,

Steinbruch, Lovka, Markoo-do, Signarevo, Gorazda, Grabovatz, Radovitsch și Radovanitsch.

Totalitatea acestor forțe se ridică la 50.000 și 480 tunuri, și erau îngrămădite, în special, în fața pozițiilor dela Lovtchen. Infanteria mai dispunea de aproape 300 mitraliere;

Trupele muntenegele chemate a apăra acest sector, atâta de important, se compunea din:

3 batalioane la Vest de Krimail; un batalion dela Viltia la cota 409; un batalion la înălțimea Poberdić; un batalion dela cota 234 la Itreconitza; un batalion de voluntari dela Poberdić la drumul de căruțe; un batalion de aci la Berino-Brdo; un batalion la biserica Sf. Dimitrie; un batalion la Krimail; un batalion de voluntari la Troliez; un batalion la Solar; una companie colonială franceză la Krstatz; un batalion în rezervă la Kuk; iar ca artilerie: 4 tunuri de 87 Krup la Golich; 2 tunuri de munte de 75 cu tragere repede la Chichitch; 2 tunuri Krup de 75 la Ponikvé; un obuzier la Berino-Brdo; două tunuri de 75 cu tragere repede și unul cu tragere accelerată la Kolojunji; 2 tunuri franceze de 155; 4 tunuri de 120; un tun de 87 Krup la Rudirutzé; 2 obuziere de 210, italienești; 2 mortiere de 240 idem; 2 mortiere de 150 idem; 2 tunuri de 155 franceze, pe poziția dela Kuk, considerate ca cea mai importantă; 2 tunuri de munte Krup la Kolovir.

Batalioanele nu aveau, nici unul, mai mult de 500 luptători; iar tunurile nu dispuneau de mai mult decât 400—500 lovituri de fiecare piesă; erau unele cari nu aveau decât 150 lovituri. Femeile, soțiile și mamele serveau pentru transporturi de aprovizionare.

Bombardarea făcută cu cel puțin 480 tunuri, începând în ziua de Crăciun (25 Decembrie st. v.) și fiind fără întreruperi patru zile și patru nopți, bătăndu-se în special poziția Troliez și dela Kuk. În ziua de 29 Decembrie dimineața atacurile infanteriei austriace reușiră, la ora 11 a ocupat poziția dela Troliez. O întoarcere ofensivă făcută de un batalion de voluntari îi aruncau afară din poziție, dar față de violența bombardării au fost nevoiți să se retragă singuri. În toate părțile luptele fură mai mult decât sângeroase și după patru zile de luptă inversunată de ocupări și pierderi de poziții, Muntenegreții fură nevoiți să se retragă, înspre Vietreni Mlin de unde încercară o întoarcere ofensivă fără rezultate pozitive.

În special poziția dela Kuk a fost bombardată trei zile fără întrerupere, iar tirul îndreptat cu ajutorul a opt aeroplane. Întreg pământul eră răscolit și toate lucrările dărâmate și șanșurile astupate.

Poziția dela Vietrei Mlin a fost ținută numai o zi

și odată cu retragerea de aci la apărătorilor fu evacuat și Cetinge care pentru prima dată în istoria țării trebuie să fie ocupate de inamic.

Prin ocuparea acestei poziții și a Cetingelui, întreg frontul de Nord și de Est era întors iar trupele ce luptau în această parte trebuiau a se retrage cât mai repede pentru a nu fi tăiate de linia de retragere. Pentru a se câștiga puțin timp se trimise parlamentari și se ceru un armistițiu.

La cucerirea Lovtchen-lui, Austriacii, au capturat 26 tunuri din care 2 de 12 cm., 2 mortiere de 15 cm., și 2 mortiere de 24 cm.

După știrile din Viena, regele Muntenegrului și guvernul muntenegrean au cerut în ziua de 1 Ianuarie, încetarea ostilităților și începerea tratativelor de pace, cerere admisă de puterile centrale. Pe de altă parte, însă, știrile din izvor francez, italian și englez, arată că, de parte de a se fi predat, armata muntenegreană rezistă în munți, iar Guvernul și Casa Regală părăsind țara s'au retras în Franța la Lyon.

În timpul acestor operațiuni, o coloană înaintă în colțul Nord-Est al Muntenegrului, dela Nord spre Sud, prin Plevlje. În această direcțiune Austriacii trecând râul Tara: au pus stăpânire pe malul stâng al acestui râu;

O coloană a înaintat în ținutul Beranci. Această coloană a reușit a ocupa Berana și a stăpâni înălțimile dela Sud-Vest de această localitate.

Obiectivul coloanei care înaintă pe malul Adriaticei și care a ocupat Cetinge, era orașul Podgorița. Acest oraș este nodul de comunicație cel mai important din Muntenegru și către el converg toate comunicațiile bune existente în Muntenegru.

Prin comunicația Podgorița-Scutari se reaprovizionează, armata muntenegreană și parte din armata sârbă aflată în Muntenegru și în situațiunea actuală a acestor armate această comunicațiune constituie unica linie de retragere, căci masivul muntos al Alpilor albanezi de Nord, care se găsește la Est de acest drum și la Sud de Andrijevița și Berana, fiind cu desăvârșire lipsit de orice fel de comunicațiuni.

În acest timp regele, cu familia și cu statul major pleacă spre Podgorița pentru a se refugia în Italia sau Franța.

Tratativele cu Austriacii nu reușiră, fiindcă ei cerură capitularea necondiționată, predarea tuturor armelor, luarea de prizonieri a tuturor bărbaților între 16—55 ani; iar prințul Petre să fie ostatic. Tratativele mai durară încă opt zile și la urmă fură rupte, iar Austriacii începură marșul ofensiv, în special către Scutari, pentru a tăia

retragerea definitivă și ultimă. Totuș, în timpul tratativelor, majoritatea forțelor muntene gre ne au putut fi retrase și în unire cu trupele sârbe din această parte, să se retragă spre litoral.

Regele s'a retras în Franța la Lyon, împreună cu guvernul său, iar Muntenegru, în întregime, este ocupat de inamic.

Observații și învățăminte

1) La început Sârbii, dându-și seama de situațiunea strategică în care se găseau s'au retras spre Sud-Vest disputând terenul pas cu pas în scopul de a epuiza pe adversar și a da timp aliaților să le vină în ajutor. Când au văzut Sârbii că nu pot conta pe ajutorul aliaților, eră prea târziu și conducerea operațiunilor nu s'a mai putut face.

Pare că Sârbii au comptat pe ajutorul aliaților până la 16—23 Noemvrie, de oarece numai așa se explică cum în valea Cosovei și a Moravei, Sârbii au contra-atacat între 16—19 Noemvrie în speranța obținerii legăturii.

2) După unirea Austro-Germanilor cu Bulgarii spre Krivrin pe drumul Paracin-Zaiclar, către sfârșitul lui Octombrie, stăpânind văile Moravelor, ei au atins primul obiectiv, adică legătura cu Turcia (Viena-Constantinopole) însă din cauza diferitelor distrugerii pe calea ferată și căile de comunicație din Serbia, această legătură cumptează deocamdată numai pe Dunăre și apoi prin Bulgaria. Legătura pe uscat prin Serbia nu s'a putut stabili decât mai târziu.

3) La câteva zile după joncțiunea Bulgarilor cu Austro-Germanii, punându-se solida stăpânire pe regiunea Kacianik-Telova, Sârbii au fost tăiați de aliații lor cari înaintau pe valea Vardarului.

4) Se poate susține că participarea Germanilor și a Bulgarilor la războiul Balcanic a fost o surprindere pentru multipla înțelegere. Germanii păreau că nu vor trage din efectivele lor pentru a le aduce aci; iar Bulgarii prin dese comunicate și interviuuri precum și prin multe legături oficiale și particulare ce aveau în Franța și în Anglia lăsau a se înțelege că în orice caz dacă nu vor intra alături de multipla, vor rămâne în neutralitate.

5) Motivele pentru care au pornit Austro-Germanii războiul contra Serbiei par a fi următoarele:

a) Războiul prelungindu-se în iarnă avea nevoie de resurse de tot felul și sperau să găsească o bună parte din ele aci.

b) Turcii aveau lipsuri de materiale pe cari Austro-

Germanii nu le puteau trimite decât deschizându-și drumul prin Serbia.

c) Atitudinea Greciei și a României oscilând între puterile centrale și între multipla înțelegere, trebuiau intimi date sau puse într'o situațiune de fapt care să asigure măcar neutralitatea lor, dacă nu chiar alipirea la puterile centrale.

d) Puterile multiplei înțelegeri începuseră a observa greșala făcută că nu au rezervat trupe pentru o ofensivă în Balcani, și făceau pregătire de îndreptarea acestei greșeli, ceeace ar fi slăbit influența Austro-Germanilor asupra Bulgarilor.

e) Desigur sperau că Serbia văzându-se izolată și ne ajutată de aliații ei să ceară o pace separată precum s'a încercat cu Muntenegru.

f) A slăbi frontul aliaților la Vest sau la Est pentru ca apoi să ia ofensiva contra uneia din ele.

6) Modul de atac în cordon al Bulgarilor pe un front de peste 350 kilometri pare a fi pornit dela următoarele trei scopuri: să contribuie la învăluirea armatei bulgare; să intre în stăpânirea Macedoniei; să facă față eventualelor atacuri ale aliaților din spre Salonic.

7) Cu privire la atitudinea Italiei față de operațiile din peninsula balcanică și cu privire la greșala făcută de aliați lăsând pe Serbia singură, reproducem cele spuse de d. general Crăiniceanu în ziarul „Universul” din ziua de 1 Martie a. c.:

„După intrarea Italiei în războiu și ajungerea ei pe Isonzo, eu am scris, că n'aș putea înțelege un războiu ofensiv al Italiei în valea Dunării de mijloc, spre Budapesta și Viena, fără o bază de operațiune mai dezvoltată decât aceea de pe Isonzo.

„Cu sfială, mărturisesc, am presupus, că Italia ar plănui ceva spre Sud, pe coasta Adriaticei, unde o mare operațiune putea fi executată și acoperită cu o flotă puternică. Am reamintit chiar războaiele Romanilor și am pomenit numele cetății lor, *Dyrrachium*, (Durazzo), fără însă, a dezvoltă ceva, de teama de a nu descoperi poată un secret al Italiei (ce presumpțiune!)

„Văzând, însă, că Italia stă pe loc, am cugetat, că ideea mea eră o nălucă, ori că Italia voia să facă războiul ei irridente, adică să-și cucerească numai țările sale italiene. Acuzarea mea a fost nedreaptă, căci planul ce eu i-am bănuit a fost o realitate.

În adevăr, toată lumea știe, azi, ceeace „*Le Gaulois*” rezumează astfel: „Este o oarecare ironie în a mărturisi, „că Italia cea dintâia a plănuit o operațiune generală în „Balcani. Ea a înțeles, că Muntenegru și Serbia puteau formă

„punctele de sprijin al unei ofensive importante și că nu trebuiau părăsite.

„Ceilalți aliați nu au intrat în acest plan, a cărui înțelepciune le-a scăpat. Cele două mici popoare au fost lăsate în izolare:

„Noi am comis, acum 8 luni, una din cele mai mari greșeli ale războiului. Fiecare din Aliați s'a închis în rolul ofensivelor lor particulare, mărginite, omorătoare și fără rezultate. Unitatea de vederi și de direcție ne-a lipsit în acest moment, spre a înțelege, că trebuia să luăm în Serbia inițiativa unei ofensive, care ar fi fost roditoare în rezultate și care ar fi atras, la sigur, Grecia și România. În același timp pe Sava și pe Dunăre, venind din peninsula balcanică și din România prin Transilvania, noi am fi dus războiul în Ungaria, răsturnând tot eșichierul strategic al Germanilor și omorând în ou toate poartele orientale ale Germaniei. Nu erau drumuri în Albania, dar erau 60 de mii de lucrători albanezi și italieni, cari puteau să le facă”.

În aceste rânduri, precum se vede, se descoperă și se confirmă atât planul ce eu atribuiam Italiei în Balcani, cât și planul ce neconținut, eu am lăsat să se întrevadă pentru România: Aliații sau cel puțin Sârbii, la aripa stângă a noastră. Italia a cerut înțelegerii, cecace cu ce ream Italiei.

Fac aceste constatări, nu fiindcă ele sunt favorabile mie, dar fiindcă ele dovedesc că, pentru înfrângerea suferită de Aliați în Balcani nu sunt vinovați decât înșiși Aliații, și aceasta trebuie să fie bine constatăta”.

De altfel schimbările ce au urmat imediat în guvernul francez și discuțiile din parlamentul francez, englez și italian, au dovedit că s'a dus o politică greșită față de Bulgaria și că s'a întârziat cu formarea unei armate aliate în peninsula balcanică.

8) Imediat după primele succese ale Austro-Germano-Bulgarilor în Serbia, și, în special, după retragerea Franco-Englezilor din Dardanele, presa puterilor centrale anunță următorul plan uriaș: Continuarea ofensivei de către Turci ajutați de Austro-Germani pentru cucerirea Egiptului și atacarea Indiilor.

Un asemenea proiect se poate socoti o utopică față de situațiunea armatelor în Europa, față de efectivele reduse ale Turcilor și față de lungirea liniilor de comunicație.

Austro-Germanii au trebuit să ia unități de pe fronturile de Vest și de Est ca să poată înjgheba armata din Serbia. Această armată ar fi fost strivită de Sârbi dacă nu ar fi cooperat cu ea și armata bulgară. După terminarea operațiunilor efectivele austro-germano-bulgare se

reduseseră mult din cauza pierderilor așa că abia se comp-
ta pe numărul necesar pentru a face față masei aliaților
care se mărea zilnic la Salonic precum și eventualelor e-
venimente ce s'ar fi putut naște prin atitudinea Greciei
și a României. De unde dar s'ar fi putut aduce efective
noui pentru realizarea uriașului proiect în Egipt și Indii?

Turcii, în urma luptelor din Caucaz și Dardanele,
precum și din cauza pierderilor de boale și a lipsurilor
de diferite feluri nu aveau posibilitatea să mărească cu
mult efectivele existente. Rezerva de 100—150.000 ce ar
putea formă într'un timp d'eușul de lung abia poate să
ajungă pentru nevoile situației în care se găsește.

Afară de aceasta:

Dela Constantinopol până la frontiera Egiptului sunt,
în lungul coastei mării, circa 1500 klm. și Turcii n'au
decât o singură linie ferată, care în unele puncte e întrer-
uptă, iar în altele se desfășoară la o distanță ce nu trece
de 8—10 kilometri de coastă, așa că e expusă tunurilor
flotei aliaților.

O demonstrație contra Egiptului ar fi posibilă, iar
o ocupare a acestei țări, este cu neputință, din cauza
forțelor numeroase ce necesită și cu deosebire a fragili-
tății liniei de comunicație cu Constantinopol și prin ur-
mare cu Germania, care are nevoie să alimenteze arma-
tele de ocupațiune și operațiune, cu toate cele necesare.

Expediția Turco-Germeană, chiar dacă ar reuși să
pătrundă în Egipt, e expusă la toate neajunsurile și la
soarta ce-a avut armata de ocupație a lui Năpoleon.

O expediție contra Indiei, trebuie considerată ca o
imposibilitate, când se știe că dela Constantinopol până
la frontiera Indiei sunt mai bine de 4000 km., printre cari
mai mult de jumătate constituie o regiune nu numai lipsită
de linii ferate, dar având și drumuri de uscat foarte puține
și în proastă stare.

Luptele din Mesopotamia și revoltele locale din Per-
sia nu pot comp- ta, ele nu au nici valoarea unor demons-
trații, căci să fac cu triburi pe jumătate sălbatice, ar-
mate și comandate la întâmplare.

Admițând chiar ipoteza că trupele germane ar a-
junge la golful persic, silințele și sacrificiile lor nu le-ar
servi la nimica, căci dela gura Eufratului până la frontiera
Indiei, s'au de străbătut, fie pe uscat, fie pe mare, mai bine
de 1000 km.

9) S'au aruncat, de mulți strategi, de ocazie, acuzațiuni
generalului Sarrail, că din totalitatea forțelor ce avea la
Salonic — cam 90.000—100.000 oameni, nu a trimis spre
Demir-Kapu și Srunitza, decât cel mult jumătate, păs-
trând restul în Salonic.

„Cu 100.000 armată frumoasă franco-engleză, s'ar

fi putut obține succese mari asupra aripei stânga bulgare și s'ar fi reușit a se deschide linia de retragere a Vardarului, Sârbilor”.

Se uită, însă, când se fac astfel de afirmațiuni, că în acel timp, Grecia avea în regiunea Salonicului, mobilizat și concentrat trei corpuri de armată. Aceste forțe, sub indemnul puternic și sugestiv al Germanilor, ar fi putut ataca pe la spate armata franco-engleză ce ar fi mers spre Nord în ajutorul Bulgarilor.

În acest caz s'ar fi sfârșit cu expediția aliaților în peninsula balcanică, mai ales că în acest mod și Grecia, sub conducerea regelui Constantin, s'ar fi pronunțat pe față și în mod efectiv de partea puterilor centrale.

Oricâte represalii ar fi urmat din partea flotelor aliate asupra coastelor și porturilor Greciei, nu ar fi șters marea înfrângere a capturării întregului corp de debarcare.

Cei șazecei de mii de aliați, păstrați la Salonic, țineau în respect forțele grecești și serveau de acoperirea spatelui, celor patruzeci de mii angajați spre Nord.

Demobilizarea tuturor forțelor grecești și excluderea din câmpul întărit al Salonicului, a oricărui detașament grec, dă libertate de acțiune, întregului corp de expediție anglo-franco-sârb, în vederea operațiunilor ulterioare.

10. Politica quadruplei în Balcani a fost bazată pe două elemente: întâi pe tratatele de alianță dintre Serbia, Grecia și România; *tratate ce aveau la bază multe interese greco-române în victoria și existența unei Serbii puternice*; și în al doilea rând pe credința, astăzi atât de amar înșelată, că Bulgarii nu vor ridica armele contra creatoarei ei Rusia, și că nu vor înfră orbește într'o poliică de adevărată sinucidere nu numai morală, dar și de sinucidere de Stat.

Când se vor cunoaște toate actele diplomatice dintre aceste state se va ști desigur motivele puternice cari au făcut Grecia și România să nu poată executa în acel moment tratatul lor față de Serbia. Credem că este aci tot vre-o greșală a vre-unora dintre puterile multiplei înțelegeri, decât rea voință sau nepăsare din partea Greciei și a României.

„Cu toată înfrângerea ei momentană, Serbia nu este pierdută. Serbia își va recăpăta independența și strălucirea ei. Ea va deveni de trei ori mai mare și mai puternică. Un popor care știe să facă atâtea sacrificii, care luptă cu atâta eroism, nu piere! El va fi în viitor stăpân în Balcani. El va fi cel mai mare moștenitor, la succesiunea deja deschisă a imperiului habsburgic; el va pune singur genunchiul pe grumazul poporului bulgar.

Toate acestea cu ajutorul quadruplei care, fie că va

vărsă sângele fiilor ei pe câmpiile Rusiei, pe acelea ale Franței sau pe cele ale Bulgariei va eși totuș victorioasă și pedepsind pe asasinii și pe lași va răsplăti pe acei cari în lupta pentru *dreptate, civilizație și naționalitate*, n'au cruțat nici viață și nici avere.

Și Serbia se află în fruntea acestora! (1)

11) „De două ori s'a ridicat poporul bulgar pe culmea mării, pentru ca să cadă apoi în mizerie și aservire.

Bulgarii n'au păstrat din trecutul lor decât elasticitatea poștei de mărire și au uitat toate celelalte învățăminte istorice. Psihologia lor nu cunoaște măsura și cumpătarea pe care le dă aiurea cultura adânc înrădăcinată.

Astfel pregătit istoricește și sufletește, poporul bulgar trebuia să meargă cu Germanii. Aceștia, ca buni cunosători ai sufletului semi-barbar, au pus înaintea guvernului Radoslavof perspectiva mării nebunești, — o Bulgarie care să se întindă peste toată Macedonia și Albania, la Apus, dela Salonic până la Constantinopol, la Miazăzi; dela Constantinopol până la gurile Dunării, la Răsărit; și dela Gurile Dunării până la Porțile de Fer, la Miazănoapte, — iar guvernul Radoslavof înaintea unei asemenea perspective n'a putut rezistă!

Cu intrarea Bulgariei în acțiune, alături de Germania, se produce și pentru atitudinea României un fapt nou, și cel mai însemnat pentru ea, dela începutul războiului european. Acum România se găsește înaintea unui nou imperialism bulgar; cel de-al treilea în decurs de zece secole. Chiar în epocile anterioare ale imperialismului bulgar, România, ca vecină, a fost direct interesată. Țării din dinastia Asanilor purtau titulatura de „Imperator Bulgarorum et Vlacorum”, și de această titulatură Bulgarii ne-au adus adeseori aminte, cu vădita intențiune de a ne ofensă. Așa, nu mai departe decât în anul 1913, în timpul negocierilor pentru noua frontieră a Dobrogei, jurnalele din Sofia aveau amabilitatea să ne asigure că Bulgaria nu-și va întinde pretențiunile dincoace, între Dunăre și Carpați, deși istoricește ea ar fi îndreptățită! Cu izbânda noului imperialism, jurnalele din Sofia nu s'ar mulțumi cu simple ironii; ele ar împinge la rotunjirea hotarelor din spre Nord — și poporul bulgar așa de elastic când este vorba de a-și satisface lăcomia, nu va așteptă să fie îndemnat de multe ori.

Prin urmare, intrarea Bulgariei în războiu, în condițiunile în care se face, adică cu promisiunile date de Germania, este o provocare directă la adresa României. Să sperăm că cel puțin de astă dată guvernul român va înțelege gravitatea momentului”. (C. R. M.)

1) Mihail Valerian.

12) Ofensiva austro-germano-bulgară din Serbia se poate socoti ca o demonstrație strategică pentru a obține două rezultate dintr'odată: slăbirea frontului de Vest și Est spre a se da o lovitură decisivă pe unul din ele (de astă dată la Verdun) și atragerea Greciei și a României de partea Puterilor centrale.

13) Bulgarii par a nu avea simțul proporțiilor. Din această cauză ei nu-și dau seama nici de partea ce au putut lua la civilizația omenirii, nici de drepturile ce au; nici de puțința realizării lor.

14) Fără îndoială că interesele materiale ale Bulgariei și veleitățile ei absurde de cuceriri, sunt mai legate de ale Puterilor Centrale, însă, acesta nu era de ajuns pentru a o face să intre în războiu alături de aceste puteri, de oarece erau destule considerațiunile de ordin istoric și moral cari o legau de cealaltă parte și destule avantaje ar fi putut ieși de aci chiar numai printr'o neutralitate.

15) Relativ la politica dusă de multipla alianță și înțelegere, în peninsula balcanică, precum și de ajutorul dat Serbiei, dăm aci, în traducere un articol publicat în „Le Journal” și trecut fără cenzură. Este foarte interesant pentru toți, și de aceea îl dăm în extenso:

„Istoria este mereu la începutul ei. Este bine de a se privi în spre trecut, atunci când prezentul este întunecos. Dacă guvernării de altă dată puteau cu nerușinare să comită greșeli pe cari popoarele le reparau prin străduirea lor, acci de astăzi au nevoie de un sprijin mai energetic, căci greșelile lor nu se mai înnumără.

După retragerea armatelor rusești cari, fără abuze și fără cartușe, fuseseră expuse lovirurilor unui inamic teribil, a urmat falimentul quadruplei înțelegeri în Balcani. Aceasta se încăpățănase de a câștiga pe Bulgari de partea sa, când regele acestui popor era deja legat de Germania. Ea n'a voit să dea crezământ avertismentelor Sârbilor. Ea le interzisese de a împrăști prin o ofensivă bruscă, uraganul care se îngrămădește pe aripa lor dreaptă; această însemnă că le garantează ajutor și protecție căci ea le împuneă voința sa. Inșă, când lovitura de trăsnet s'a dat, incapacitatea militară a înțelegerii a egalat incuria sa diplomatică și am asistat atunci, rușinci eternă! la sfărâmarea unui popor și a unei armate a cărei cauză era aceea a două treimi din Europa și a jumătate din omenire. La ce bun să promiți acestor oameni mărețe reparațiuni în viitor când, în prezent, țara lor nu este decât un cimitir, iar mizeria și foametea sunt pe drum de a termina ceea ce armele începuse?

N'ar fi fost mai bine oare să-i predea Austriei la începutul lui Iulie 1914 de oarece erau și atunci incapabili de a-i apăra?

De atunci, tot ce se întâmplă este straniu. Ni se vorbește de o armată rusească gala pregătită pe care vederea tatălui său țarul, a umplut-o fără îndoială de un curaj invincibil. Inșă nimeni nu știe în ce consistă această armată, nimeni nu poate să spună pe unde va trece.

Italia este în războiu cu Turcia de câteva luni, cu Bulgaria de câteva săptămâni; ea are drept însărcinare specială de a proteja țărmul de răsărit al Adriaticei în contra întreprinderilor germanismului și a aliaților săi. Dară ea nu a trimis nici un soldat Sârbilor; ea n'a organizat nici măcar o coloană de aprovizionament. Este aceasta cu voință, sau este o nepuință regretabilă?

Trope debarcă în Salonic în proporție de câteva mii de oameni pe zi. Armata de Macedonia crește. Dar această armată, ale cărei mișcări se pare a nu fi fost ordonate cu artă consemnată, n'a răspuns chemărilor îngrijorate ale Sârbilor, și când la rândul său va fi atacată, ceea ce nu poate să întârzie, Sârbii nu-i vor mai fi de nici un ajutor.

Cu toate acestea la Paris și la Londra sunt strategi cari cunosc lucrurile mult mai bine ca noi.

Ei anunță surprize viitoare, ei spun că afacerile sunt pe cale bună iar noi facem apel la tot ce mai rămâne în noi, ca credință, pentru a-i crede pe cuvânt. Dar nu mai înțelegem.

În schimb, ceea ce înțelegem net, pentru că o vedem cu ochii, este că soldați eroici, cu sute de mii și milioane, se înspăimântă de apropierea iernei în tranșeele lor înghețate, hotărâți a-și face datoria până la capăt; înțelegem că voința popoarelor crește în loc să slăbească; că puternica Anglie a cărei flotă imensă sugerează resurse din lumea întreagă, se aruncă în linie în războiu cu toată ardoarea sa, cu toată pasiunea sa. Și cum, în împrejurări încă mai grele pentru libertatea popoarelor, a dus la bun sfârșit însărcinarea ei prin energie și încăpățănare, de data aceasta, odată mai mult, ea va ține până la victorie.

Ce curioase rezultate sunt acelea ale metodei germane! Părtași ale preceptelor din *Kriegsbrauch im Landkriege* care declară ca legal: „Orice mijloc de războiu fără de care scopul războiului n'ar putea fi atins”, șefii militari au făcut să planeze teroarea când au crezut-o necesară cauzei lor. Împăratul însuși, i-a plăcut rolul de judecător temut, în același mod ca acel bătrân rege Etzel pe care într-o zi îl dădea ca exemplu soldaților săi: „Nenorocire aceluia ce se va împotrivi planurilor mele”, frază pe care o scrisese tremurând cumnatului său din Atena.

Teama a paralizat vigoarea popoarelor și a guvernelor cari ar fi voit să lucreze; din cauza ei și alle popoare s'au atașat la carul germanismului. De altminteră

ea e foarte întrebuințată astăzi; e invocată fără pudoare pentru a justifica o mulțime de lucruri; descendenții lui Aristide și ai lui Leonidas fac din ea chiar abuz de întrebuințare. Dar amenințarea și violența nu au aceleași efecte asupra fiecăruia. Francezii cari, de îndată ce hotărîrea lor a fost luată, au înfruntat fără crâcnire lupta cea mare, nu au simțit decât mânia în fața incendiului satelor lor sau a ruinelor catedralelor lor. În Rusia, voința națională s'a afirmat mai clar ca niciodată în momentul cel mai tragic al năvălirii. Italienii s'au cabrat sub insultă când au văzut că brațul puternic al împăratului german se întinde către țara lor pentru a conduce pașii oamenilor lor de Stat. Și națiunea engleză n'a crezut în războiu decât atunci când a simțit pericolul venind".

16) Dăm aci parte din aprecierile Sârbilor asupra armatei austro-ungare pe timpul celor două ofensive din Serbia:

Serviciul sanitar destul de bine organizat; aveau câte un medic de fiecare batalion, cu o trăsură de ambulanță și cu personalul și materialul sanitar suficient. Nu a funcționat însă bine din două cauze:

Mare parte din medici și sanitari erau izraeliți, se dezinteresau de răniți, nu se expuneau pericolului și în genere formațiunile sanitare se țineau prea departe de șaloanele de luptă.

Trăsurile de ambulanță prea grele, nu puteau urma peste tot batalioanele respective.

Se pare că serviciul de aprovizionare a funcționat rău, căci, în mod constant dela începutul războiului, prizonierii austro-ungari în Serbia s'au plâns de insuficiența și chiar de lipsa hranei.

Mijloacele de reaprovizionare au fost însă complete.

Trăsurile coloanelor de subzistență divizionare, până la trăsurile de hrană ale companiilor, erau prea grele.

Armata austro-ungară de Sud a suferit mai ales de lipsa de pâine; Sârbii afirmă că dotațiunea armatei austriace de Balcani cu brutării de campanie era relativ redusă și că ele erau prea grele.

Din tabloul prăzilor de războiu făcute de Sârbi, se vede de pildel că aceștia au capturat puține brutării de campanie, față de numărul cel mare al prizonierilor.

Se pare că în timpul ofensivei ultime în Serbia, comandamentul armatei austriace de Balcani a contat, pentru aprovizionări și hrană, și pe resursele regiunilor invadate, unde însă nu au găsit nimic.

Infanteria austro-ungară nu întrebuințează focul de salvă, ci numai focul individual și tragerile colective (de voie și repezi).

Distanța maximă de tragere a infanteriei a fost 1450 metri.

Regularea tragerii, conducerea și disciplina focului la începutul angajării luptei erau foarte bune, de îndată însă ce trăgătorii austro-ungari intrau în zona eficace a focurilor infanteriei sârbe, efectele focului infanteriei austro-ungare scădeau foarte mult.

Coefficientul moral scade în proporțiuni mai mari la infanteristul austro-ungar, decât la cel sârb — sub presiunea pericolului material — și de aceea efectele focului nu sunt la înălțimea instrucției și dresajului din timp de pace.

În ceea ce privește mitralierele, Austriacii dispun de câte o serie a două mitraliere de fiecare batalion; în timpul din urmă trebuind a se dota și nouile formațiuni de Landsturm, Ersatzreserve, etc., cu mitraliere, proporția a mai scăzut.

În genere infanteria austro-ungară utilizează prea bine focul mitralierelor, în totdeauna în linia 1-a ascunse pe cât posibil și de preferință la distanțele mijlocii și mici.

De asemenea în general infanteria austro-ungară utilizează bine terenul de luptă, având îndemănare de manevră, cu tendința de a învălui linia de foc adversă. Ea păstrează până în ultimul moment rezerve proaspete, pe cari le aruncă pe flancul liniei de luptă adverse.

Pentru lupta la baionetă, infanteria austro-ungară s'a găsit în totdeauna în inferioritate față de Sârbi, cari au mai mult elan și sunt prevăzuți cu bombe de mână.

Infanteria austro-ungară întrebuițează pe o scară foarte întinsă fortificațiunile, atât în defensivă, cât și în ofensivă.

La companii ofițerii și șefii de secții se țin de obicei înapoia liniei de trăgători și pe loc și în timpul înaintării; adesea, în împrejurări critice, rămân departe de unitățile lor.

Când se prevedeau lupte crâncene și în special în timpul atacului, comandamentul austro-ungar obișnuia a da băuturi alcoolice oamenilor; în ultimul timp văzându-se abuzul și inconvenientele procedurii, se pare că s'a renunțat la asemenea mijloace de substituire a moralului.

În genere capacitatea de a mășalui a infanteriei austro-ungare este destul de bună; se întrebuițează foarte adesea transportul unităților de infanterie în trăsură (rechiziționate), când nu sunt căi ferate la dispoziție și când nu au nevoie de marșuri repezi.

Toate coloanele se acoperă în timpul marșului cu avangarde și numeroase patrulare de infanterie foarte bine instruite.

Ca semne și semnale în special, se întrebuițează

semnele cu drapele, pentru a marca artileriei linia de luptă proprie; din această cauză pare justă afirmațiunea prizonierilor că mai niciodată nu s'a întâmplat ca artileria austro-ungară să tragă în trupele proprii; din contră se citează câteva asemenea cazuri la Sârbi. Aceasta provine din cauza asemănării uniformei și greutatei distingerii lor de departe. *De aceea este necesar a se diferenția cel puțin capela (coifura), sau să se pună semneori semnale de recunoaștere, atât pentru a se evita ca trupele amice să se bată între ele cum și ca artileria să nu tragă în propria-i infanterie.* (Un motiv mai mult ca artileria să nu rămână la distanță prea mare, înapoia liniei de luptă a infanteriei).

Din cauza nevoiei în care s'au găsit Austriacii, de a trimite mai toată cavaleria lor înspre Ruși, armata de Balcani a fost dotată cu prea puțină cavalerie (două regimente afară de cavaleria divizionară). Niciodată în cursul actualei campanii, nu s'a avut ocaziunea să se șarjeze; patrulele de cavalerie nu erau nici numeroase, nici active ori îndrăznețe.

Pentru recunoașteri, în cursul războiului actual serviciile aduse de cavalerie au fost destul de restrânse, izbindu-se mai peste tot de unități de infanterie adverse, peste cari nu mai puteau trece.

Austro-Ungarii au întrebuințat de asemenea pentru recunoașteri:

a) Automobile-mitraliere, asupra cari Sârbii spun că produc un efect moral destul de mare;

b) Aeroplanelle le-au făcut servicii foarte mari în recunoașteri.

Asupra acțiunii artileriei s'a putut afla următoarele:

Se întrebuințează regulat tragerea indirectă și se aleg pozițiile sale, în raport cu terenul și cu obiectivele.

Se întrebuințează fortificația de câmp pentru tunuri și mai ales pentru servanți.

Se ocupă pozițiuni la distanțe variabile (3000—5000 metri).

Nu se schimbă des pe poziție, decât atunci când este forțată de focul artileriei adverse.

Tragerea se regulează destul de repede și bine; nu poate schimba însă ușor de obiectiv.

În cursul luptei infanteriei, artileria în genere nu răspunde artileriei adverse, ci trage de preferință contra infanteriei. Din contră, Sârbii lasă adesea infanteria la propriile ei mijloace — la început — și trage contra artileriei austro-ungare pentru a o neutraliza complet, după obținerea acestui rezultat în total sau în parte, atacă coloanele sau linia de trăgători adversă după cazuri și sus-

bine invariabil acțiunea infanteriei, când aceasta intră în zona eficace a focului infanteriei inamice.

Niciodată nu au lipsit munițiunile, deși reîmprospătarea lor n'a funcționat tocmai bine.

Nu se întrebuițează nici salve, nici rafale, ci mai obișnuit lovitură cu lovitură.

Ofițerii sârbi de infanterie și cavalerie, recunosc că artileria lor este mai bună decât cea austro-ungară.

Ca concluziuni generale, armata austro-ungară este disciplinată și bine instruită; dispozițiunile în vederea luptei și până în zona eficace a focurilor adverse, se execută cu multă metodă și în ordine, admirată adesea de Sârbi; de îndată ce pericolul material devine din ce în ce mai mare, dezordinea și dezorientarea, confuziuni și flotări, se observă în ordinea de luptă austro-ungară, într'o măsură mai mare ca în armata sârbă.

Sârbi explică aceasta, prin lipsa de avânt și spirit de sacrificiu datorit iubirei de patrie, prin moralul lor (Austro-Ungarii) scăzut și mai ales prin lipsa de coeziune morală și solidaritate între luptătorii de diferite naționalități (slavi, italieni, unguri, austriaci, români), și între luptătorii și șefii lor imediați (ofițerii fiind în marea lor majoritate Austriaci sau Unguri). Toate acestea precum și lipsa de încredere și incriminările reciproce, fac ca efortul unităților austro-ungare în luptă, să fie mai mic decât al Sârbilor; și totuși armata austro-ungară opusă Serbiei s'a bătut bine și eră pe punctul de a învinge.

Aceasta se datoră:

1. Superiorității numerice și mijloacelor de organizare mai complete: efective mari, lunuri și mitraliere și puști mai numeroase, munițiuni în abundență, etc.

2. Instinctului de conservare, care forțează pe soldat, odată angajat în luptă, să atace sau să se apere cu îndârjire; efortul datorit instinctului de conservare nu întrece însă anumie limite, și în anume împrejurări înlesnește predarea la inamic ca prizonieri, precum s'a constatat adesea la Austro-Ungari.

Mijloacele tehnice ale războiului actual fac redutabil, chiar pe un adversar mediocru ca moral. Pentru a-l zdrobi, trebuie atacată partea lui slabă, moralul; o serie de înfrângeri succesive descurajează repede armata austro-ungară și elementele disponibile ce o compun, nu întârzie a se predă în massă.

Din contră, succesul le întărește partea slabă, moralul, și atunci sunt mult mai greu de învins.

17) Se dă aci modul cum s'a executat trecerea Savei. Este foarte interesant și instructiv.

„Trecerea Savei în zilele de 7 și 8 Octombrie 1915 a durat aproape două zile și constituie un exemplu tactic

principal atât ca operațiune de trecere, cât și ca apărare a trecerei.

Pregătirile pentru trecerea râului Sava erau făcute din vreme în toate amănuntele și studiate toate posibilitățile. O brigadă austriacă trebuia să forțeze trecerea în sectorul Biserica Bejania-Fabrica de zahăr și cota 115 spre Sud de podul de cale ferată dela Zemun. Un regiment avea însărcinarea să ocupe mai înainte cu o parte din trupe mica insulă a Țiganilor, la care se putea ajunge printr'un zăgaz, pe când cu alte trupe avea să ocupe insula cea mare.

Luarea insulei mari a Țiganilor era o operațiune grea deoarece insula era puternic ocupată, tufișurile din față ascundeau bine pe apărători, iar apele râului puteau să conțină mine explosive.

În ziua de 6 Octomvrie, la miezul nopții, regimentul sta gata îndărătul zăgazului Savei. Artileria austro-germană bătea fortificațiunile Belgradului, țărmlul drept al Savei și insulele, cu un foc din cele mai puternice.

La ora 1 și 15 minute exact își începură acțiunea aruncătoarele de torpile aeriene de toate calibrele, asupra insulelor. În acest timp pionierii lucrând în tăcere, târîră bărcile peste zăgaz în apă, și în aceeaș tăcere, oamenii se îmbarcară.

La 2 și 10 pontoanele începură să plece dela țărml. În acest timp, la inimic era liniște; nu răspundeă nici la focul de artilerie, nici al acela al torpilelor austro-germane.

Când, însă, pontoanele se apropiară de insulă, un foc puternic de infanterie le întâmpină. În acelaș timp, artileria sârbească începù să tragă cu violență. Multe pontoane străpunse de gloanțe, se cufundară, altele se ciocniră de mine, unele fură luate de cursul apei, iar cele ce se apropiară de țărml fură întâmpinate cu granate de mână și cu foc de mitraliere din cel mai îngrozitor, suferind grele pierderi. Totuș, o parte din pontoane ajunseră la țărml și debarcară.

Pontoanele goale se întoarseră, lăsând pe primii oameni debarcați în soarta lor, — dar curând sosiră iar încărcate. Astfel, cu jertfe mari, pionierii transportară pe rând șase companii și 3 mitraliere. Alte trupe nu s'au mai adus aci, fie că nu mai avea cine să le transporte fiind răniți aproape toți pionierii fie că nu erau alte trupe disponibile.

Companiile cu toată violența împotrivire a Sârbilor, dădură lupta piept la piept, printre tufișurile dese, și ocupară două poziții importante ale inamicului, și întărindu-se aci prin lucrări de sapă.

Sârbii au contra-atacat de 4—5 ori, ca să reia în stăpânire insula cu alternative de succes și înfrângere, însă.

în cele din urmă Austro-Germanii rămaseră definitiv pe poziția cucerită dela început.

Cu toată împotrivirea eroică a Sârbilor, companiile austro-germane își continuară înaintarea și ajunseseră aproape până la marginea de sud a insulei, până în zorii zilei, unde Sârbii se mai țineau pe țărm. În acest moment începură să lipsească muniție soldaților austro-germani. Sârbii observând numai decât acest lucru, încercară să-și impresoare adversarii, — dar n'au reușit.

Situația totuși la un moment eră critică, de oarece lipseau bărci și plutăși cu cari să se transporte trupe în ajutor și muniții.

Se zice că un ofițer îndrăzneț, însoțit de câțiva oameni, trecu atunci Sava înmota și aducând știri despre starea luptei, iar dela o divizie din susul râului, doi înnoțatori aduseră în acelaș timp un ponton, pe care se transportă numai decât muniție îndestulătoare pentru luptătorii din insulă.

Regimentul, de pe malul cestălalt, nu aveă încă posibilitatea de a merge în ajutorul camarazilor. Tocmai spre seară se putu transporta pe câteva pontoane reparate, batalionul al treilea, apoi restul celorlalte batalioane.

Când tot regimentul fu trecut, cu muniții din belșug, se întrunî toate aceste forțe și scoase pe inimic din ultima poziție întărită pe care o mai ținea.

Dimineață la ora 6, partea dela răsărit a insulei Tiganelor (insula mare) eră și ea în stăpânirea asaltatorilor.

Spre mirarea Austriacilor, Sârbii lăsaseră neatins un pod de plute dela insulă la celălalt țărm. După ce artileria luă sub foc pozițiile sârbești de pe malul drept al Savei și se pescui minele de sub pod, regimentul trecu și ocupă țărmul drept al Savei.

Operațiunile de pe frontul Italian ¹⁾

(Teatrul de operațiuni Austro-Italian)

Operațiunile ce au avut loc pe acest teatru de operațiuni, dela începutul ostilităților (26 Mai 1915) și până la 1 August 1915, descrise în volumul II, la paginile 209—219, se pot rezumă astfel:

In Tirol și Cadoria, s'a cucerit: malul drept al râului Done; valea Chiese până la Condino; valea Adigelui până la Ala; valea Vallarsa până la Valmorbia.

Afară de aceasta s'a ocupat: Conca Tesinului în valea Sugana; câteva ramificații ale muntelui Col di Lana din valea superioară Cordevole; și Conca Cortina d'Ampezzo în valea Boite.

In Carintia și Carnia, s'a asigurat ocuparea pasurilor în contra atacurilor insistente ale inamicului, în scop de a pătrunde acel front foarte important. Din modul conducerii operațiunilor se poate deduce că Italienii au păstrat aci mai mult defensivă.

Pe frontul Isonzo, s'a cucerit tot teritoriul de pe malul drept al râului, afară de capetele de poduri dela Tolmino și Görz. Pe Isonzo superior, pe malul stâng, s'a ocupat în mod solid partea centrală a muntelui Nero, culmea cea mai înaltă și cea mai aspră a aceluia masiv.

După o încetare a operațiunilor, datorită ploilor torențiale și inundațiilor, Isonzo fu trecut și în cursul lui mijlociu, la Plava, precum și în cel inferior, în dreptul masivului Carsului.

La finele lunii Iunie 1915 (st. n.), s'a început atacul capetelor de poduri de pe Isonzo. La Tolmino Italienii au cucerit o parte din crestele muntelui Nero, cari se întind înspre Tolmino. La Vest de Görz (Goritz), s'a ocupat unele din colinele de pe malul drept al râului, deși

1) Este necesar ca pe lângă schițele din acest text, să se consulte cele trei hărți anexate la volumul II și anume:

Regiunea Alpilor dintre Italia și Austria;

Teatrul de operațiuni Austro-Italian;

Frontul de Est al Italiei: Carniola și Friul.

erau acoperite de tranșee austriace și înarmate cu foarte multă artilerie. Italienii au mai obținut succese și în regiunea Carsului, unde, cu toată asprimea terenului și a formidabilei apărări austriace, au ocupat marginea platoului dintre Sagrado și Monfalcone.

Dela 1 August 1915 până la 1 Maiu 1916, când punem sub presă acest volum, nu s'au petrecut operațiuni în stil mare pe acest teatru de operațiuni, dar au fost ata-

Schița A.

curi puternice pe multe părți din acest front, cari trebuiesc cunoscute. Vom descrie aceste operațiuni împărțind teatrul de operațiuni tot astfel cum am procedat în volumul II, adică:

- In Tirol și Cadoria;
- In Carintia și Carnia;
- Pe Isonzo.

Situațiunea generală descrisă mai sus, a se vedea și în schița A., de aci.

a) Operațiile în Tirol și Cadoria.

(Schiza B)

La 1 August, în regiunea Rovereto-Folgaria, se continuă luptele artileriei grele.

Pe Brenta (Val Sugana), Italienii au înaintat la începutul lui August până la Maso, cu stânga pe munții Cima și Cinon-Rava, menținându-se aici deși au fost bombardați de artileria austriacă de pe muntele Panaritta (Nord de Levica).

Comunicatele italiene spun că în primele zile August, trupele austriace s'au arătat foarte active și că au atacat cu forțe superioare între valea Cismone și Rienz.

În valea Rienz, Italienii au făcut progrese simțitoare pe muntele Paterno și Dreii Zinen; iar în valea Bodénbach au ajuns pe povârnișul munților Hochriedel Krotten.

În valea Cordevole, atacurile austriace nu au reușit, dar în zilele de 6 și 7 au bombardat Pieve di Livinalonga.

În ziua de 8 August, Italienii au cucerit o importantă redută austriacă pe muntele Maggio.

La 10 August, trupele italiene au produs pierderi simțitoare Austriacilor la trecătoarea Cèvedale (3.627 metri altitudine).

La 13 August, Italienii ocupă, în valea Sexten, vârful Oberlachen.

Până la 17 August, Italienii au înaintat la Cina-Cesta (Val Lugano) respingând pe Austriaci și de pe muntele Salubis.

Cete de alpini italieni legați între ei cu ajutorul frânghiilor, pun stăpânire pe diferite înălțimi de 3.084, 3.432 și 3.469 metri altitudine, în masivul Ortler, între valea Addei și a Adigelui, gonindu-l pe inamic.

În zona Tonale, Italienii ocupă fortul Pozzi-Alti.

La 20 August, Italienii ocupă pozițiunile dela Tele-Vale Stimo și resping atacurile înverșunate ale Austriacilor pentru alungarea lor de aci.

Către sfârșitul lui August, trupele italiene care ocupau linia Monte Civarone — râul Maso, au împins ocupațiunile lor către Vest, către Sud și către Nord de Brenta, până în linia Monte Armentera-Monte Salubio, iar trupele austriace s'au retras către muntele Panarotta (cam la 15 kilometri de cetatea Trentin), de pe vârful căruia au bombardat timp de câteva zile orașelul Borgo (Valea Brentei).

La 25 August pun stăpânire pe înălțimile muntelui Adamello; iar la 27, ocupă fortul Belvedere, în apropiere de Rovereto.

În primele zile Septemvrie, zăpada începe să cadă pe munți, ceea ce stânjenește elanul trupelor alpine.

În primele zile Septemvrie, cu toate greutatea ivite (teren, anolimp, precum și o înverșunată rezistență din partea Austriacilor), totuși ofensiva italiană înaintează fără întrerupere, deși încet, dezvoltându-se din ce în ce mai mult dealungul frontierei Tirolului, Trentinului, ocupând unele părți din Monte Melino Frunitario, precum și din Monte Dei Pini. Monte Melino se găsește sub focul artileriei austriace dela fortul Landare.

Comunicatele italiene spun că Austriacii au dat două atacuri împotriva liniilor italiene pe valea Rienz, fără rezultate apreciable.

La 23 Septemvrie, în urma unei abile manevre de învăluire, Italienii pun stăpânire pe puternica pozițiune Monte Cosion, pe platoul situat la Nord-Est de Arsiero.

La 5 Octomvrie, Italienii au reușit un succes în apropiere de Rovereto; ocupând împrejurimile dela Camperi, Alba-Volla, și forșând pe Austriaci să părăsească grabnic Piazza.

În seara de 7 Octomvrie, Austriacii, ajutați de artilerie, au încercat un contra-atac asupra pozițiilor pierdute în cursul ultimelor lupte, dar au fost respinși.

Tot la acea dată, trupele italiene dela Rienz înaintând prin muntele Cristallo până în vârful muntelui Rauchkofel și prin șes către Soluderbach, au cucerit lucrările de întărire ale Austriacilor, fugărind pe Austriaci din Valea Fella și Seisera.

În Valea Giudicaria, Italienii au cucerit până la 17 Octomvrie, la intrarea văiei Daone, o puternică pozițiune de pe muntele Meleno.

Curând după aceasta, în urma unei violente lupte, au ocupat punctul Pregasina, care este o importantă pozițiune înaintată a grupului fortificat dela Riva, Vest de lacul Garda și s'au stabilit în mod solid pe înălțimile cari comandă Valea Ledro. Acest succes a fost completat prin luarea vârfului Palona, care domină îmbucătura văiei Daona cu capătul văiei Ledro.

La 15, după trei zile de luptă, Italienii ocupă Pregasina și înălțimile care dominează valea lui Ledro, făcând numeroși prizonieri.

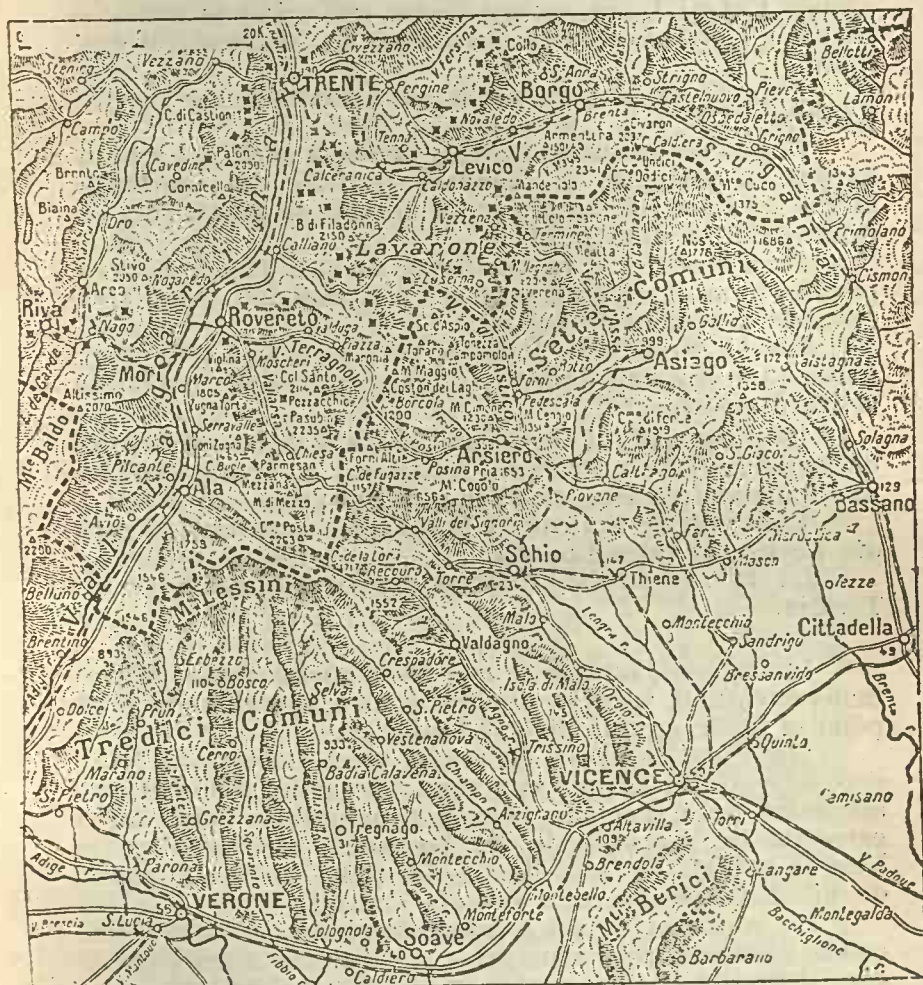
La 19 Octomvrie, trupele italiene au numeroase succese: ele cuceresc muntele Sief pe Cöl di Lana, înălțimile Polone, înălțimile Bresano, etc.

În a doua chenzină Octomvrie, Italienii cuceresc în întregime valea râului Ledro împreună cu conca Bezzecca; teritoriul dintre Garda și Adige până la depresiunea Nago-Mari; valea Adigelui până la ultimele ramificații ale muntelui Zugna Torta deasupra localității Rovereto; importante poziții de pe munții Sétole și pasul San Giovanni în sectorul Val Sugana.

În rezumat, până la finele lunii Octombrie trupele italiene au fost mai active ca de obicei pe tot teatrul operațiilor, probabil pentru a răspunde ofensivei Aliaților în Serbia.

În următoarele zile, se petrece ocuparea muntelui Col

Schișa B.

di Lana și ramificațiile cari dela muntele Sasso di Mezzo se scoboară spre Cordevole.

Trupele austriace au trecut la rândul lor la atac în regiunea Folzarego, dând lupte mai crâncene asupra punctului Piccolo-Lagazoni, dar au fost respinși.

Pe înălțimile Podgorei, Austriacii dau dese contra-atacuri.

La finele lui Octombrie, trupele italiene au atacat între Garda și Adige, sub focurile artileriei inamice dela Braeno și Riva, și au ocupat pozițiunile dela Dossocasina și Bossoremi.

La începutul lui Noembrie, s'au dat lupte violente pe creasta Col di Lana, care a trecut din mână în mână, și pe valea Cordevole, unde Austriacii au contra-atacat continuu.

Luptele de aci au durat cu intermitență și în Decembrie.

După comunicatele italiene, artileria austriacă a bombardat cu violență, în Ianuarie, pozițiile din Cordevole la Col di Lana, folosindu-se cu bombe de mână, cari au produs multe stricăciuni.

La 8 Noembrie, pe Cordevole de sus, trupele italiene resping în mod strălucit un mare atac austriac, luând apoi cu asalt vârful muntelui Sief.

La 11 Noembrie, Italienii pun stăpânire pe Col di Lana, care eră una dintre cele mai formidabile lucrări de apărare austriace.

La începutul lui Decembrie, după o acțiune puternică de artilerie și de miștraliere, Austriacii au atacat pozițiunile italiene dela Muntele Piana, fără a reuși.

Piesele grele italiene au bombardat cazărmile și gara din Levico, în valea Lugana.

La 17 Decembrie, Italienii cuceresc Cima Nore, în Trentin.

În rezumat, iată ce se zice în raportul oficial al Comandamentului superior italian despre operațiunile până până la finele anului 1915 (7 luni):

„*In Tirol.* — Prin cucerirea văiei Daone, văiei Ledro, depresiunii Lappio și a văiei Teragnolo, Italienii pun stăpânire pe o regiune bogată și populată, tăind astfel extremitățile meridionale ale Tirolului, care înaintau la Vest și la Est de lacul de Garda, până la câteva zecimi de kilometri de șoseaua Brescia-Verona.

Pe latura orientală a intrândului fură închise (baricadate) numeroasele drumuri, care trec frontiera între Adige și Brenta și cari conduc în câmpia Padului între orașele Verona și Vicenza. În această porțiune a frontului se găsesc concentrate cele mai mari lucrări de apărare austriacă și deci fu considerată în totdeauna ca o zonă periculoasă de invazie în câmpia venețiană.

Mai spre Nord-Est, Italienii ocupă valea Sugana până la Borgo și toată vasta regiune care se întinde la poalele Alpilor di Fassa (Valea Calamento, și Campello împreună

cu conca Strigno, valea Grigno cu conca Tesino, valea Vanoi cu conca Canale, valea Cisson cu conca Ferra di Primiero)."

„In Cadoria, Italienii cuceresc: valea superioară Cordevole până la Chertz și conca Cortina d'Ampezzo împreună cu masivurile Tofana și Cristallo.

Se interceptează astfel drumul important al Dolomiților, construit de către Austriaci, pentru a putea deplasa trupe în lungul frontierei italiene și ca să scurteze comunicația dintre Tolbach și Trento. Italienii ocupă de asemenea văile superioare Rieux și Sexten, la câțiva kilometri de marea comunicație austriacă din valea Dravei".

*

* *

În primele zile Ianuarie, Italienii au ocupat prin surprindere unele pozițiuni dela Sud de Giovanni, lângă muntele Sporoza.

Un fapt important s'a petrecut în a doua chenzină Ianuarie, când un detașament de sky, cu toată zăpada abundentă, s'a ridicat în defileul Sforzellino, la Sud de masivul Ortler, dominat de masivul Tressero (3620). Trecătoarea însăși se găsește la 300 metri. De aci, sky-eurii au coborât către Val de Monte, distrugând prin mine, două blockhaus-uri.

La 8 Februarie, Italienii au succese în regiunea Cedale și în valea Lagarina.

În prima chenzină Februarie, Italienii au ocupat pozițiile austriace din valea superioară a Brentei (valea Sugano), după o luptă de zece zile, între 9—19 Februarie.

Tot în prima chenzină Februarie, o luptă serioasă de artilerie s'a angajat la Nord de Cortina d'Ampezzo, în valea superioară a râului Boite; la picioarele muntelui Tofana (3241 m.). În acest timp, artileria italiană a ținut sub focurile ei pozițiunile austriace de lângă Pontaneda, în regiunea Lugana, iar infanteria a încercat, fără vreun rezultat mare, să atace trecătoarea dela Nord de Borzo.

La 18 Februarie, Italienii, în urma unei acțiuni energice, pun stăpânire pe mai multe vârfuri din Tirol, în regiunea muntelui Collo.

Către Landro, au fost răspândite de artileria italiană niște coloane austriace.

Gara Tolbach, a fost atinsă de obuzele italiene. Acesta este un punct important pe linia Viena-Vilach-Trento.

La 29 Februarie, cu toate nesfârșitele greutăți naturale, trupele italienești întind ocupația în regiunea muntelui Marmolada.

Între 3—6 Martie, dealungul frontierei Trentinului, au fost lupte intermitente de artilerie și oarecari atacuri.

Pe Alto-Adige, în ziua de 4 Martie, au fost acțiuni

intermitente de artilerie. Artileria inamică a bombardat pozițiunile italiene de pe Monte Collo-Valsugana.

În Valea Fella, sky-eurii italieni au efectuat îndrăznețe incursiuni dincolo de torentul Pontebana și Leopoldskirchen.

În noaptea de 4—5 Martie, un detașament de munte, cu sprijinul artileriei, a escaladat pozițiunea Gelbewand, la N.-E. de Jof di Montassio, Alta Dogna, atingând pe adversar și luându-i câțiva prizonieri.

La 16 Martie, trupele italiene cuceresc pozițiile dela Forcella și Fontana Negra, în Tirol, făcând și prizonieri.

La 23 Martie, în valea Cordevole, la Nord de Trentin, Italienii cuceresc mai multe localități fortificate.

b) Carintia și Carnia.

Până la 8 August 1915, Italienii întind continuu lucrările de apropiere în jur de Plezzo (Flitsch) și în întreg sectorul până la Tolmino, iar atacurile lor au fost violente pentru ocuparea capului de pod dela Plezzo.

Pe frontul Carintiei, Italienii stau, în general, în defensivă; iar Austriacii au atacat în câteva rânduri la Seikofel spre Nord de Zellenkofel și la Vest de Monte Croce, însă fără rezultat.

Câteva progrese în valea Sexten. E de reținut o operație îndrăzneță a alpinilor; la 16 August, în timpul nopții, un detașament împărțit în grupe, legat cu frânghii, a trecut Passo dei Camossi la 3084 metri înălțime, surprinzând grupe inamice; acest detașament a ocupat apoi vârful numit Hintere-Madatasch-Spitz, care se află la o înălțime, pe ghețari, în mijlocul zăpezilor. În aceste condițiuni au fost ocupate trecătorile Lagoscuro și Corno-Bodola, de pe muntele Adamello.

În valea Sexten și în valea râului Seebrach, o înversunată luptă de artilerie a arătat superioritatea bateriilor italiene.

Succese mai însemnate au câștigat Italienii în regiunea Flitsch și Tarvis, unde detașamente italiene s'au strecurat până la Reibl, peste Predil, și unde Austriacii au depus o rezistență îndârjită.

La 12 Noemvrie, în Carnia, la capătul râului Chiarzo, în urma unei lungi și sângeroase lupte, mai multe coloane austriace sunt respinse cu foarte mari pierderi.

Relativ la operațiunile din Carintia, până la finele anului 1915, iată ce zice raportul oficial al comandamentului italian:

„Italienii mențin linia frontierei în contra tuturor atacurilor repetate austriace, făcute în scop de a pătrunde

și amenință flancul forțelor italiene. Cu artileria și cu atacuri neașteptate de infanterie, neliniștim comunicațiile adversarului în lungul văilor Gail și Fella. Am dărâmat de asemenea fortul Hensel, iar fortul Predil a suferit stricăciuni”.

În primele zile Martie, au fost bombardări puternice de artilerie în valea Logarina și în văile Copena și Rio-Bianco.

În noaptea de 18 Martie, s'a dat o luptă în regiunea Marborgheto, Italienii având oarecare succes.

c) Isonzo.

La 30 Iulie, Italienii au ocupat Forcella-Gianalo și au respins un înverșunat atac inamic, în zona Monte-Sei-Busi. La 2 August, Austriacii au reînnoit atacurile contra acelor-aș pozițiuni, dar fură respinși, cu mari pierderi, iar Italienii își accentuează progresele.

În prima chenzină August 1915, Italienii dau lupte îndârjite pe platoul Carso, în jurul punctelor dominante ocupate de Austriaci. Deși Italienii au avut oarecari succese, totuș nu au putut ocupa decât câteva puncte dela centru și din dreapta liniei a doua, care, fiind solid întărită cerea mari sacrificii pentru cucerirea ei.

Austriacii au atacat cu înverșunare, la 17 August, centrul italian, însă au fost respinși, iar Italienii au ocupat o puternică pozițiune la Vest de Marcollini.

Austriacii execută dese contra-atacuri la aripa dreaptă italiană, spre muntele Sei Busi. În primele zile August, a fost bombardată o mahala din orașul Görz, iar diferitele atacuri austriace au fost respinse. Aproape în tot cursul lunii August, s'au dat lupte de artilerie aci.

La 10 August, Austriacii au contra-atacat zadarnic pe Carso, unde Italienii progresează.

La 13, artileria italiană dărâmă lucrările inamice din bazinul Plezzo și de pe Carso.

La 16 August, se pronunță o înaintare simțitoare a Italienilor în regiunea dela Tolmino, luând 600 prizonieri 4 mitraliere și diferite materiale.

La 20 August, trupele italiene cuceresc redutele inimice de lângă Monte Maggio, ocupă drumul Dolomiți și tranșeele dela Monte-Nero, iar la 20 accentuează investirea Tolmino-ului.

În regiunea Isonzo superior, până la 20 August, după căderea punctelor Sf. Lucia și St. Maria, Italienii au îndreptat toate eforturile asupra capului de pod dela Tolmino amenințându-l de aproape prin lucrări de apropiere, cari au dat naștere la lupte și pierderi serioase de ambele părți, cu succese mici pentru Italieni. La 27

August, Italienii cuceresc vârful Rombon (2.208 m.), și obțin noi progrese pe colinele Santa Maria și Santa Lucia, în fața localității Tolmino. Până la 29 August, înaintarea Italienilor în sectorul Tolmino, se face greu.

Prin ocuparea diferitelor pozițiuni de pe Monte Nero și pe înălțimile Santa Lucia și Santa Maria (dreapta Isonzului), Tolmino este bătut de tunurile grele italienești de la Vest și dela Noerđ.

Comunicatele italiene spun că Austriacii fac în sectoarele de pe Isonzo noi întăriri și că au adus trupe noi. În primele zile Septemvrie, Italienii au reușit a ocupa pădurea Ferro di Cavallo, unde forțele austriace au depus o rezistență crâncenă.

La 1 Octomvrie, Italienii pronunță o viguroasă ofensivă în regiunea dela Tolmino, însă contra-atacul inamic se sfârșește cu reocuparea în cea mai mare parte a terenului câștigat.

În primele zile Octomvrie, Austriacii au încercat diferite atacuri, pe Carso și pe întregul front Isonzo, deși vremea este rea, cu frig, ninsoare și ploaie.

La 6 August, Italienii resping un atac puternic austriac, în apropiere de Tolmino.

La 10 Septemvrie, Italienii resping alt atac austriac, în bazinul Plezzo.

La 29, alpinii italieni îl atacă pe inamic în apropiere de Tolmino, silindu-l a se retrage și cauzându-i mari pierderi.

Comunicatele italiene semnaleză că și Austriacii au atacat violent pe Italieni în zona Monte Nero, pe pozițiunile dela Mrzli, precum și liniile italiene dela Azatolino la Mrzli, unde au avut oarecare succes la început, dar au fost respinși în urmă prin contra-atacuri.

În dimineața de 8 Octomvrie, Italienii, după o intensă pregătire cu artilerie (dealungul Isonzului: dela Caporetto până la Mare), au atacat pozițiunile austriace, cucerind, în regiunea Monte Nero, importante lucrări și un uvraj pe muntele Mezli; în sectorul Tolmino, numeroase tranșee pe colina Santa Lucia (la Nord de Gorizia) și un uvraj bine întărit la poalele muntelui Sabatino; iar pe Carso, liniile austriace au fost străbătute în multe puncte, făcându-se numeroși prizonieri.

Comunicatele austriace spun următoarele relativ la operațiunile din ziua de 8 Octomvrie:

Cu toate eforturile și pregătirile făcute de Italieni, atacul general, pe tot frontul dela Plave până la Sud de Gradisca, la Monte dei Sei Busi, n'a avut nici un succes din cauza timpului extrem de nefavorabil.

La 11 Octomvrie, un atac austriac foarte larg, precedat de o violentă pregătire prin artilerie, este respins, pe Carso.

În a doua chenzină Octomvrie, Italienii atacă spre Görz cu mai multă vigoare.

În partea mijlocie a râului Isonzo, ei măresc capul de pod italian dela Plava, cucerind localitățile fortificate Globna și Zagora.

La 21 Octomvrie, Italienii au succese pronunțate; iar pe Carso au făcut peste o mie de Austriaci prizonieri.

La 22, se continuă norocoasa ofensivă din ajun. Italienii capturează munițiuni, material, mitraliere și fac peste 2000 de prizonieri, pe Carso.

Pe înălțimile dela Vest de Görtz, Austriacii concentraseră un numeros material de apărare. Contrariați de timpul rău care oprî operațiunile de mai multe ori, Italienii reușiră cu mari sacrificii să cucerească versantul occidental al înălțimilor, și să ocupe o parte din creastă înaintând în unele puncte chiar în partea dinspre Isonzo.

În zona Carsului, Italienii cuceresc muntele Peteano și împing linia până la vârful muntelui San Michele și până la primele case din San-Martino.

În zona centrală, se pune stăpânire pe un adevărat labirint de puternice tranșee, iar la aripa dreaptă fu mărită ocuparea muntelui Sei Bussi.

În noaptea de 26 Octomvrie, un contra-atac foarte puternic austriac, n'a avut alt rezultat decât a aduce în stăpânirea Italienilor vârful muntelui Sief, după un contra-atac executat de aceștia.

Până la 28, se mai continuă înaintarea italiană, însă mai încet, și cu intermitențe de succes și insucces.

În prima chenzină Noemvrie s'a desfășurat pe Isonzo o vie activitate de ambele părți, care nu își dau o clipă de răgaz. Cu deosebire luptele sunt puternice la Nord-Vest de Goritza și în preajma salului Oslevija, pe înălțimile dela N.-E. de acest sat. După atacuri îndârjite și pierderi însemnate, Italienii au ocupat aici o porțiune însemnată. Pozițiunile celelalte atacate, trec de mai multe ori dela o mână la alta.

La 2 Noemvrie, Italienii progresează pe înălțimile dela Vest de Gorizia.

În Carso, trupele italiene au realizat progrese spre muntele San Michele. Trupele austriace au dat aci puternice contra-atacuri pentru recucerirea pozițiilor pierdute, dar fără rezultat. La Sud de Zapra, mici detașamente au reușit să treacă fluviul Isonzo, dar nu s'au putut menține. Luptele sunt violente în jurul înălțimei Podgora, care domină capul de pod al Goriziei.

La 16 Noemvrie, la Nord-Vest de Gorizia, trupele italiene ocupă importante înălțimi.

La 19 Noemvrie, pe muntele San-Michele, aproape de Gorizia, după ce au dat șapte admirabile atacuri cauzând

inamicului pierderi enorme, Italienii ocupă pozițiuni foarte avantajoase pentru ei.

În general, în a doua chenzină Noemvrie, atacurile combinate de artilerie cu infanterie au mai scăzut, dar activitatea artileriei merge crescând. În special artileria italiană bombardează Goritza și împrejurimile. Activitate de infanterie se observă în sectorul platoului Doberdo și mai cu seamă contra pozițiunilor austriace de pe lângă Pedi Publia, Palazzo și aproape de San-Martino. Îndârjite sunt de asemenea atacurile Italienilor dela Oslavia.

La 23 Noemvrie, Austriacii sunt scoși din puternicele pozițiuni pe care le ocupau pe muntele San-Martino.

În ultimele zile ale lunii Noemvrie, după sforțarea ofensivă făcută de Italieni asupra Goriziei și pe Carso, la care Austriacii au rezistat puternic, a intervenit o acalmie, întreruptă doar de violentele bombardări ale artileriei italiene.

În ultimile zile, cu toată vremea rea ce domnește în acele regiuni, Italienii au atacat neconținut unele sectoare ale frontului austriac din regiunea Göriz, câștigând prea puțin teren față de sforțările ce au făcut. De asemenea, atacuri locale s'au dat și lângă Oslavia, Monte San Michele și lângă San Martino.

La 2 Decembrie, Italienii ocupă diferite înălțimi strategice în apropiere de Tolmino.

La 3, trupe austriace atacă pozițiile italiene de pe Monte Nero, răzbesc până în tranșee, dar la sfârșit sunt respinse cu pierderi considerabile.

La 7, Italienii ocupă un puternic retransament inamic, la Est de Peteano și la Nord de muntele San Michele.

La 10, alpinii italieni ocupă puternicele pozițiuni austriace de pe muntele Marcio.

La 11, Italienii iau tranșee austriace pe Calvario, la Vest de Gorizia.

La 14, Gorizia e intens bombardată de către artileria italiană.

La 16, un violent atac austriac este respins pe Carso.

La 19, în bazinul Plezzo, infanteria italiană reia printr'un atac de noapte o pozițiune pierdută.

La 21, artileria italiană bombardează în mod foarte eficace, Tolmino.

În rezumat, iată ce zice raportul Comandamentului italian, după șapte luni de războiu, relativ la operațiunile de pe Isonzo:

„După o pauză generală, necesară pentru a se aduna noi mijloace, la 18 Iulie, lupta reîncepe pe frontul Isonzo-ului. În valea superioară a râului, se cuce-

rește o mare parte a coneei Plezzo; se cucerește de asemenea ramificațiunile colinelor Santa Maria și Santa Lucia în fața localității Tolmino. Pe înălțimile dela Vest de Görtz, Italienii obțin cu mari greutatea oarecari succese. Regiunea Carsului: In urma marilor sforțări, se cucerește o înălțime care plecând dela poalele muntelui San Michele și trecând prin marginea orientală a pădurii Capuccio, pe la Est de Castello Nuovo, ajunge la Est de muntele Sei Busi”.

„Importanța acestor operațiuni e cu atât mai evidentă, cu cât trebuie ținut seamă că era nevoie să fie respinse numeroase contra-atacuri, inamicul încercând să reia fiecare din aceste pozițiuni pierdute. De aci până la finele anului, operațiunile nu au nici o importanță.

„Mai în urmă se cucerește conca Plezzo până la ramificațiile muntelui Rompon și al muntelui Ivarocek și se ocupă o mare parte din masivul muntelui Nero, ocupându-se astfel în mod solid un punct pe malul stâng al râului.

„De pe pozițiile dela Vodil și Mrzii, precum și de pe colinele Santa Maria și Santa Lucia, Italienii țin sub focul lor cetatea Tolmino.

„In valea mijlocie a Isonzo-ului, Italienii organizează un cap de pod puternic la Est de Plava.

„Prin ocuparea unui mare număr de înălțimi la Vest de Görtz, acel cap de pod formidabil a pierdut mult din valoarea sa, iar orașul e despopulat. Austriacii au fost respinși de pe toată populata câmpie de pe dreapta Isonzo-ului și Italienii trecând Isonzo, au străpuns în unele puncte puternicile linii ale adversarului, construite dealungul poalelor Carsului.

„Adversarul neputând nega succesele italiene, afirmă că lupta se desfășoară pe pozițiile alese pentru rezistență, are grija de a nu indica însă care sunt acele poziții. Pe tot frontul, Italienii au împus inițiativa operațiilor lor, forșând pe Austriaci să recurgă la teren, ca la singurul mijloc de a rezista.

„In proclamația către trupe, dată de către Comandamentul austriac, la începerea războiului cu Italia, se spune:

„Trebuie să păstrăm un teritoriu care e fortificat dela natură. Inaintea voastră se află un mare curs de apă, iar în spre partea noastră o mare serie de înălțimi, de pe care se poate trage ca dintr'o casă cu zece etaje. Gândiți-vă la acei munți cari reprezintă toată forța noastră”. Acestea erau spuse de acel comandament, care în timpuri recente proiecta invazii și marșuri militare până în centrul văiei Padului.

„Austriacii au pierdut numeroase forțe; au pierdut

mai mult de 30.000 prizonieri, 5 tunuri, 65 mitraliere, câteva mii de arme de infanterie, aparate de lansat bombe, munițiuni și diferite materiale de războiu.

„Din contra, armata italiană înfruntând marile greutăți ale ofensivei, mărite enorm în războiul actual, obligată să lupte în condițiuni de inferioritate pentru ocuparea pozițiilor și pregătirea terenului, a menținut pe tot timpul celor șapte luni o conduită agresivă.

„Luptând cu avânt și tenacitate pe teatrul de războiu cel mai înalt și cel mai aspru din Europa, suportând cu resemnare adversitățile intemperiilor și oboselile, armata italiană a câștigat respectul chiar și în ochii adversarului ei”.

La 14 Ianuarie, Austriacii au bombardat puternic pozițiunile Osvalia la Nord-Vest de oraș și apoi s'au aruncat la atac în două rânduri. Grație efectivului mare, au pătruns în câteva tranșee italiene. Până la 17, Italianii spun că au reluat pozițiunile. Austriacii, în comunicatul lor, spun că au atacat acei detașamente din regimentele 52 și 80 și au capturat 31 ofițeri, 933 soldați, 3 mitraliere și 3 aruncătoare de bombe.

Comunicatele austriace mai spun că s'a ocupat de ei și o tranșee inamică, în fața capului de pod dela Tolmino.

La 24 Ianuarie, Austriacii dau nouă și energice atacuri contra pozițiilor dela Osvalia, aproape de Gorizia; Italianii sfârșesc prin a rămâne în avantajiu față de inamic.

La 25, ofensiva austriacă este definitiv oprită în loc, pe tot frontul.

În a doua chenzină Ianuarie, timpul rău îngreuiază mult operațiunile, care sunt reduse numai la canonade.

La 27 Ianuarie, aproape de Javorzeck, pe cursul superior al lui Isonzo, Austriacii, după o bombardare violentă, au atacat în trei rânduri, însă au fost respinși.

Imprejur de Goritza (Görz), luptele s'au continuat. La 24 Ianuarie în special, s'au dat lupte la Nord-Vest aproape de Oslavia. Austriacii au intrat în linia întâia a tranșelor italiene, însă s'au izbit de a doua, cu toate atacurile date noaptea.

La 4 Februarie, austriacii iau ofensiva, însă sunt opriți de către trupele italiene, în regiunea dela Tolmino și la Vest de Gorizia.

La 10, operațiunile de pe frontul Isonzo-ului sunt oprite din cauza ceței.

La 12 Februarie, austriacii reușesc să pătrundă într'un retransament italian din zona vârfului Rombon, pe Isonzo-de-sus.

La 22 Februarie, un violent atac austriac, pe mun-

tele Nero, precedat de o intensă pregătire prin artilerie, este respins cu pierderi importante.

În primele zile din a doua chenzină Fevruarie, Austriacii au mai atacat în dreptul capului de pod dela Goritza și au reușit a distruge și ocupa o tranșee italiană. În acelaș timp la marginea platoului Doberdo, după o pregătire puternică de artilerie, infanteria italiană atacă de ambele părți ale muntelui San Michele, însă a fost respinsă.

Pe platoul Doberdo, luptele sunt cu deosebire îndârjite.

În preajma muntelui San Michele, Italienii au făcut progrese simțitoare, păstrate cu toate contra-atacurile austriace. În preajma San Martino, luptele continuă.

Comunicatul italian dela 6 Martie zice: „În zona Plavei, după o puternică pregătire de artilerie, cu toate dificultățile de teren, ajuns impracticabil din cauza vremei rele, detașamente de infanterie au năvălit asupra pozițiilor dușmane. Susținute de mitraliere și de îndrăznețe plutoane de aruncători de bombe, au pricinuit stricăciuni lucrărilor de apărare vrăjmașe. În biserica San Martino (Carso), s'a observat o mare explozie, provocată de bombele noastre”.

La 12 Martie, se pronunță o vlguroasă ofensivă a Italienilor, cari pun stăpânire pe mai multe pozițiuni destul de importante de pe Carso.

La 15, Austriacii pronunță două atacuri foarte energice în regiunea lui San Martino, care sunt zădărnicate sub focurile italienilor.

La 18, pe înălțimile dela Tolmino, în regiunea Santa Maria, și cu prețul a pierderi grele, Austriacii reiau câteva elemente înaintate, ocupate mai înainte de italieni.

La 19, Italienii îl gonesc pe vrăjmaș din tranșeele dela Santa Maria.

La 20, Austriacii iau ofensiva generală, având puține succese, după cari sunt respinși pe întregul front.

La 26 Martie, se pronunță o luptă înversunată la Nord-Vest de Görtz, unde, după 40 ore de luptă, Italienii rămân stăpâni pe acel teren.

La 29 Martie, se produce o violență ofensivă austriacă în fața Gorizicii. După mai multe ceasuri de luptă, și cu toată intervenirea a unor noi contingente, vrăjmașul este silit să părăsească terenul. El este de asemenea bătut și pe Carso.

Marea ofensivă austro-ungară în Trentin.

Pe la sfârșitul lunii Aprilie știri aduseră știrea că Austriacii pregătesc o mare ofensivă în contra Italienilor. Nu se știa, însă, nimica precis și în special, nu se știa regiunea unde se va desemna această ofensivă.

Mai târziu, peste câteva zile dela primele știri, s'a constatat că Austriacii au îngrămădit forțe numeroase în Trentin și curând după aceasta ofensiva se și pronunță cu o vigoare neobicinuită pe acest front.

Puterile centrale, după ce au respins pe Ruși până în pozițiile pe cari i-a găsit iarna 1915—1916, și după ce au terminal cu Sârbii, cucerindu-le întreaga țară cu ajutorul Bulgarilor, au organizat două mari lovituri: una în contra Francezilor, spre Verdun și alta în contra Italianilor în Trentin.

Cu această din urmă misiune a fost însărcinată Austro-Ungaria. Întărindu-se pe frontul Galițian, prin numeroase lucrări de pământ și apărări de tot felul, a putut reface forțe destul de numeroase pentru a le îndreptă în contra Italianilor. Din peninsula balcanică, de asemenea, după cucerirea Muntenegrului, și respingerea ultimelor defășamente sârbe din această parte, a rețas majoritatea artileriei grele și o bună parte din trupe, în special, acelea cari au operat în Muntenegru.

Toate aceste forțe au fost îndreptate în cea mai mare măsură spre Trentin.

Totalitatea forțelor austriace destinate acestei ofensive cuprinde 38 de divizii, cu 500 batalioane, ajutate de o numeroasă și puternică artilerie.

Regiunea aleasă pentru ofensivă este cuprinsă între Val Suzana la Est către Borgo, culuarul Adigelui și Val Lagarina.

Planul Austro-Ungarilor pare a fi fost: pătrunderea în Veneția și ocuparea regiunii cuprinsă între Verona-Vicenta-Bassano. Dacă s'ar fi reușit executarea acestui plan, prin înlăturarea sau baterea forțelor italienești din această parte, și s'ar fi coborât, în regiunea arătată o masă de 4—500.000 de oameni, armată victorioasă, s'ar fi putut zice că operațiile în contra Italianilor erau aproape definitiv terminate.

În adevăr, toate forțele italienești din Carnia și de pe Isonzo ar fi fost complet întoarse, liniile lor de comunicație și aprovizionarea, tăiate, și nu le-ar fi rămas altceva de făcut decât să lupte cu ultima disperare pentru a-și deschide drumul retragerii, sau chiar a se predă.

Acuma se vede și mai bine, desavantajul cel mare al traseului frontierei italo-austro-ungare.

Bătălia cea mare începe în valea Ledro pe la Vestul Lacului de Garda, în spre Riva, și capătă o dezvoltare și o violență extremă la Sud de Rovereto între Adige și Vallarsa. Toate înălțimile dintre cele două văi Zugna-Tosta au fost părăsite de Italiani în urma bombardărilor furioase ale artileriei de calibru mare austriace.

Valea Lagarina nu fû prea mult amenințată, ea fiind

bine închisă prin întăririle dela Rivoli; de aceea Austro-Ungarii îndreptară alt atac spre Est spre a forța trecerile în văile Bacciplone și Astico. O coloană mare austriacă ajunge la Posina un afluent al lui Astico. Italienii după o rezistență înverșunată se retrag în direcția Arsiero.

Lupta, însă, cea mai înverșunată, s'a desfășurat între Vallarsa și Val Terragnolo.

Italienii luptă cu disperare pentru a ține piept inamicului și a nu-l lăsa să deașeze în platoul Assiago la Sette Comuni, de unde le-ar fi fost ușor apoi să-și continue operațiile ofensive, cu succes.

Lupte înverșunate au loc în aceste părți, ca și la Sud-Est de Rovereto, în jurul muntelui Pasubio, considerat ca cheia poziției din această parte.

Italienii părăsesc basinul superior al lui Astico și al lui Posina retrăgându-se pe înălțimile dela Nord de Asiago; iar în Val Sagano se retrag treptat în lungul Brentei.

Italienii au pierdut mai multe tunuri, în special artileria grea ce fusese urcată pe poziții, cu multă trudă; prizonieri, și au avut mulți morți și răniți. Nu este mai puțin adevărat, însă, că Austriacii au obținut aceste succese cu prețul unor pierderi extraordinare în oameni.

Ofensiva Austro-Ungară la început parecă irezistibilă, apoi se mai domoli la aripi — Adige și Brenta — continuând, însă, cu intensitate tot așa de mare, la centru.

Între Adige și Arsa, Italienii au rezistat admirabil. Artileria grea austriacă, numeroasă și superioară acelei italiene, atât ca număr cât și ca bătae, acoperă cu părțile sale poziția italiană dela vârful Zugna. Asalturi înverșunate au avut loc, fără nici un rezultat. În special luptele din ziua de 25 Mai, date în direcția Coni-Zugna și gâtul Buole s'au terminat cu înfrângeri dureroase pentru Austriaci. Diviziă 37 italiană ca și regimentele 62 și 207 de infanterie s'au acoperit de glorie.

La Posina, Italienii păstrară Vallarsa, stăpânind muntele Pasubio, ce domină și drumul Vicenți. Austriacii, însă, reușiră a se strecura pe valea Terragnole și respingând puținele forțe italienești din această parte au ajuns la satul Bettale situat la 11 km. de Arsiero considerat ca reduct al unui fel de câmp întărit al acestei regiuni.

La 29 Mai (s. n.) Austro-Ungarii pronunțară atacuri furioase în contra pozițiilor dela Soglio di Campiglia contra puternicului masiv Pria Foro și reușiră a respinge pe Italieni, cari retrăgându-se ocupară alte poziții pe pantele meridionale ale înălțimilor spre a face față iarăși atacului.

Pe când se dădeau aceste lupte înverșunate aci, coloanele austriace cari coborau valea Astico, amenințau

direct Arsiero. Toate întăririle ce acopereau această poziție căzură în mâinile Austriacilor, cari aveau ca sprijin și puternicul foc al artileriei lor grele din forturi.

Austriacii, aci, au avut mari succese, și amenințau, prin debușarea lor pe două direcții, să înconjoare forțele italiene din această parte. Italienii părăsiră la timp poziția și se retraseră la Arsiero, care la rândul său era foarte amenințat.

Austriacii ajungând în valea Astico și Assa, detașară forțe importante în spre platoul Șapte Comune (Sette Comuni), cari reușiră foarte repede a zdrobi rezistența italiană, a ocupa fortul ce apără intrarea pe platou și a respinge trupele italienești. O numeroasă artilerie, de toate calibrele, adusă pe multele drumuri bune ale acestei regiuni, a ajutat la succesele acestea așa de rezezi.

Italienii se retraseră și fură pe punctul a pierde și două baterii, aci, cari nu scăpară decât printr'un atac inverșunat pronunțat de regimentul 141 infanterie.

În Val Sugano, Italienii, asemenea au fost forțați să se retragă în lungu Brentei. Se opresc, însă, la Borgo și organizează o nouă rezistență.

La muntele Civaron Italienii rezistaseră atacurilor inverșunate date la 24 și noaptea de 24—25 Mai; dar a doua zi au fost forțați să părăsească și această poziție retrăgându-se pe malul opus al Brentei, unde rezistară tuturor atacurilor inamicului.

În rezumat, ofensiva austriacă, dusă pe un front de peste 60 km., a fost oprită la cele două aripi, Adige și Brenta. La centru către Arsiero și Asiago, a înaintat repede și a exercitat o mare presiune asupra forțelor italiene.

După o săptămână de lupte inverșunate, pe la începutul lunii Iunie, (stil nou), Austriacii pronunțară un atac pe la Vestul Lacului de Garda, în Val Giudicari. Această ofensivă, în această parte, are, în tot cazul, aerul mai mult al unei mari demonstrații pentru a atrage forțele italienești în această parte și a slăbi frontul dela Est de Adige. Gazetele austriace, chiar anunțau această ofensivă și spuneau că vor ocupa Peschièva, Verona, Leguano și Mantua.

Toate atacurile Austriacilor, pe toate direcțiile, rămaseră fără succes. Italienii rezistară foarte bine.

În acest timp, 4 Iunie, începe să se pronunțe ofensiva rusă în Galiția și Austriacii sunt nevoiți, din lipsă de alte mijloace, să retragă o parte din forțele lor angajate în Trentin și să le trimită în contra Rușilor.

Aceasta permite Italienilor a-și lua revanșa. O puternică contra-ofensivă, întoarcere ofensivă, este pronunțată cu foarte multe șanse de succes.

Observațiuni și învățăminte.

1. Din modul cum s'au desfășurat luptele Italianilor din August până la 1 Decembrie 1915, reiese, că operațiunile pe centru au avut de scop de a menține în respect forțele austriace, în timp ce la Flancuri, — în Trentin și pe Isonzo—au urmărit a câștiga teren. Rezultatele câștigurilor de teren, nu au fost destul de pronunțate.

2. Se constată că luptele în munți, în special pentru ofensivă, sunt foarte grele. Regiunile acestea, atâta de accidentate, nu permit nici desfășurarea tuturor forțelor, nici a tuturor mijloacelor de luptă. Artileria grea, în special, este urcată cu greutate enorme pe munți. Săptămâni întregi, trec, până când, o piesă de 210, sau de 280, să poată intra în acțiune, după ce, mai întâiu, s'au croit drumuri speciale, tăindu-le în stâncă, sau după ce s'au făcut șafodajele necesare, la cari au lucrat mii de lucrători.

În astfel de condiții este ușor de înțeles că orice atac reușit al inamicului, și care poate înainta numai câțiva kilometri, pe o anumită direcție, pune în pericol această artilerie, care este cu totul imobilizată.

3. Italianii n'au putut, într'un an de campanie, să aibă succese apreciabile asupra Austriacilor. Câțiva kilometri ocupați dincolo de frontieră, în unele părți, și în altele și mai puțin, nu constituie un succes.

S'ar părea că nu vor să se angajeze în o luptă mare și că preferă a păstra o defensivă activă, mulțumindu-se numai cu faptul imobilizării forțelor austriace în această parte. Dacă aceasta ar intra în planul general de acțiune al Marelui alianțe, nu avem nimic de zis; dacă, însă, acțiunea lor este izolată și a fost lăsată numai pe seama lor, atunci s'ar putea aduce multe critici modului lor de operațiune.

Așa, ca plan de operație primordial, Italianii, trebuiau să acționeze dela început ofensiv energic, în Trentin, cu demonstrații pe restul frontierei. Acțiunea din Trentin nu ar fi trebuit încetată, până ce nu s'ar fi ocupat valea Adigelui până la Neumark și întreaga linie de rocadă ce leagă Ada superior cu Adigele superior, pe la Val di Sole.

Ocupată această regiune, cu oricâte sacrificii, s'ar fi obținut un avantaj politic însemnat, acela de a fi eliberat pe frații Italiani, cu un minut mai curând; și unul militar mult mai important, acela de a-și avea asigurat flancul stâng și spatele armatelor ce ar fi fost chemate să opereze pe Isonzo.

Odată ajunși în această regiune, ea trebuia întărită și închisă, în mod absolut, pentru orice ofensivă inamică

ce ar fi venit în această parte. Forțe, relativ mici, și cu artilerie suficientă, ar fi putut ține în loc forțe mult superioare; în timp ce majoritatea armatei de operație ar fi fost îngrămădită în primăvara anului 1916 înspre valea Isonzo pentru a opera ofensiv, cu direcția generală Laibach, Vilache, Klagenfurt.

În loc de a face așa, Italienii s'au întins pe întregul front al frontierei lor, pe aproape 700 klm., și au acționat ofensiv, peste tot, fără a avea undeva o masă care să le dea rezultate pozitive.

Astfel, ei, prin inițiativa lor, au permis Austriacilor să ridice forțe de pe frontul italianesc și să le ducă pe frontul rusesc și sârbesc, în cursul anului 1915, și apoi terminate operațiile în această parte, să poată aduce iarăși forțe aci și a încerca o mare lovitură în contra Italienilor și care avea toată șansa să reușească.

V. Operațiile în Asia Caucaz. Persia. Mesopotamia

Totalitatea forțelor turcești pe la jumătatea anului 1915, erau organizate și împărțite astfel:

I. În Europa și pe coastele asiatice împrejur de Dardanele:

a) în regiunea Adrianopol-Kirkilise:

Divizia 10 din corpul IV, — regimentele 28, 29, 30 infanterie.

b) La Nord de golful Saros (regiunea Keshan):

Corpul I armată — divizia 1 cu regimentele 70, 71, 24 inf.; div. 2 cu regimentele 1, 5, 6 inf.

Corpul II armată — divizia 4 cu regimentele 10, 11, 12 inf.; divizia 6 cu regimentele 16, 17, 18 inf.

Corpul III armată — div. 8 cu regimentele 22, 23, 24.

c) În Dardanele, pe malul european:

Corpul I armată, div. 3 cu reg. 31, 32, 39 inf.

Corpul II armată, div. 5 cu reg. 13, 44, 15 inf.

Corpul III armată, div. 7 și 9 cu regimentele 19, 20, 21, 25, 26 27 inf.

(Aceste unități completează corpurile de armată arătate la lit. b.).

Corpul V armată, div. 14 și 13 cu regim. 40, 41, 42, 37, 38, 4 inf.

Corpul VI armată, div. 16, 24, 26 cu regimentele 125, 47, 48, 2, 3, 72, 57, 58, 59.S

Pe malul asiatic:

Corpul IV armată, div. 11 12, cu regim. 126, 127, 33, 34, 35, 36.

Corpul V, div. 15 cu regim. 43, 44, 45.

Div. 19 cu reg. 57, 58, 59.

d) În dreptul ins. Mitilene:

Divizia 20 cu reg. 61, 62, 63 infanterie.

Părți din divizia 12.

25.000 jandarmi.

II. In Caucaz:

Corpul IX armată, cu div. 17, 28, 29, cu regim.
49, 50, 51, 82, 83, 84, 85, 86, 87.

Corpul X armată, cu div. 30, 31, 32 — regimentele
88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96.

Corpul XI armată, cu div. 18, 33, 34, — regimentele
98, 102, 53, 99, 97, 32, 100, 101, 54.

III. In Siria:

Corpul VIII armată, cu div. 23, 25, 27, — regim.
67, 68, 69, 73, 74, 75, 79, 80, 81.

Schiza A.

IV. *In Arabia.*

Corpul VII armată, cu div. 39, 40 — regimentele 115, 116, 117, 118, 119, 120.

Divizia independentă 21, 22 cu regimentele 121, 122, 128, 129, 130.

V. *Spre Bagdat.*

Corpul XII armată, cu div. 35 — regimentele 103, 104, 105.

Corpul XIII armată, cu div. 37, 38 — regimentele 109, 110, 111, 112, 113, 114.

Toate aceste forțe au fost grupate în 5 armate (1, 2, 3, 4, 5) și o armată de Arabia.

Forțele din apropierea Dardanelelor, fie din Europa, fie din Asia, au constituit armatele I, II, V.

Armata I sub comanda lui von der Goltz, în Tracia, compusă din 6 divizii;

Armata II cu cartierul la Scutari (Marmara), cuprinde deocamdată numai corpul 5, celelalte unități fiind trimise în Dardanele.

Armata V, este cea mai puternică, în Dardanele, sub comanda lui Limann v. Sanders, cuprinde 17 divizii.

Armata III este în Caucaz formată din cele trei corpuri de armată, total nouă divizii.

Trupele din Siria constituiesc armata IV; acelea din Mesopotamia, sunt alcătuite în armata de Bagdat, tot așa cum acelea din lungul coastei Mării Roșii, poartă numele de armata de Arabia.

Până în luna Noemvrie 1915, forțele turce fură spornite dela 32 divizii, la 52, grupate în 18 corpuri de armată, în loc de 13, și în 6 armate, în afară de corpul din Iemen. Diviziile aveau, ca regulă generală, câte trei regimente a 3 batalioane, la început, apoi, a câte 4 batalioane; noile divizii sunt alcătuite din câte 4 regimente a câte 4 batalioane; iar batalioanele a câte 1350 soldați din cari 257 fără arme.

Fiecare divizie are câte 3—4 baterii artilerie.

Armatele, după noua organizare și deplasare, sunt astfel distribuite și împărțite:

Armata I, tare de 11 divizii, constituie rezerva generală în Europa, în regiunea Uzun-Küprü-Keschan.

Armata II, sub comanda lui Djemal Pașa, în Siria. Această armată face mari pregătiri pentru o ofensivă în contra Egiptului, prin atacul canalului de Suez.

Armata III, în Caucaz, compusă din 11 divizii.

Armata IV, la Bagdat, sub comanda lui Goltz Pașa.

Armata V, în Dardanele sub comanda lui Liman v. Sanders, cuprinde peste 12 divizii.

Armata VI, se află în Bulgaria de Sud, cu o rezervă generală în spre Vest, și este compusă din 6—8 divizii.

Situațiunea generală a beligeranților la începutul lunii August și rezumatul operațiunilor până la finele anului 1915.

*Turcii*¹⁾. Armata III-a turcă formând armata de Caucaz, eră rezemată cu aripa stângă pe Marea Neagră, la înălțimea Trebizondei, iar cu aripa dreaptă pe Tigru, coborîndu-se până la înălțimea localității Mosul. Centrul acestei armate, care ocupă un front de mai bine de 600 klm., se găseă în dreptul lacului Van. Pe extrema sa dreaptă și cam la 2—300 klm. spre Sud, se găsește grupul de forțe al lui Von der Goltz, care constituie armata din Mesopotamia, ce operează în regiunea Bagdad și care face față forțelor englezești.

Armata II-a destinată operațiunilor contra Egiptului, se găsește su bordinele lui Djemal Pașa și momentan face serviciul de acoperire al coastei Siriene, având aripa dreaptă la înălțimea Adaniei, iar aripa stângă în fața gurei Suezului. Și această armată are un front foarte întins, de aproape 700 klm.

1) Fiindcă în acest volum nu avem ocaziunea de a vorbi într'un singur capitol despre toate armatele turcești, dăm aci ca notă unele date din buletinul de St. M.

Armata 5-a turcă din Dardanele, în urma retragerii aliașilor din Peninsula Galipoli, a fost dizolvată și actualmente se operează cu majoritatea forțelor o dislocare spre Tracia, pe uscat, urmând direcțiile: Bulair-Uzum-Köprü și Bulair-Rodosto, către spașii Keschan-Adrianopol-Giorlu-Constantinopol. În Dardanele a rămas numai Djevad Pașa, fostul comandant al grupului de Sud, jînând garnizoana cu 3 divizii.

Toate știrile din izvor francez, englez și grec, concordă, arătând că trupele cari au luptat în Dardanele, fiind oboseite, s'au luat dispozițiuni a fi așezate în cantonamente largi. După acele știri, dislocarea în prezent a trupelor, ar fi următoarea: 3 divizii în Dardanele, 2 la Smirna, 2 la Ciorlu (4-a și 5-a) 2 la Adrianopol (11-a și 12-a), 6 la Uzum-Köprü, din care trei sunt: a 4-a, 5-a și 6-a divizii, 9 divizii la Constantinople din care primul corp de armată format din noile divizii: 48, 49, 50; al 5-lea corp de armată numai cu diviziile a 10-a și 13-a și patru divizii, ultimele cari au fost create, a căror organizare mai continuă. În Turcia, Dardanele și Smirna sunt în total 23 divizii, a 3 regiamente de infanterie, fiecare a 12 batalioane; artileria este înarmată cu tunuri Krupp sosite de curând din Germania; organizarea însă a acestor divizii este încă incompletă; iar 10 divizii provenind din Dardanele sunt foarte încercate și oboseite.

Formașiunile noi care nu sunt încă complet organizate, se compun din 13 divizii, din care 9 a câte 9 batalioane și 4 a câte 12 batalioane. Reorganizarea armatei turcești prevede însă 12 batalioane pentru toate diviziile. Efectivele necesare s'ar găsi, căci în depozitele regimentelor se mai află mai mult de 230 000 oameni, iar deschiderea comunicașiunii directe cu Germania va grăbi de sigur această reorganizare. De altfel Germanii trimet mari cantități de arme, echipament și munișiuni, numeroase baterii grele și de câmp, precum și chiar soldași de artilerie pentru serviciul pieselor. Pe de altă parte recrutarea continuă, iar școalele de ofișeri de rezervă și subofișeri funcționează într'un mod foarte activ.

În fine, o armată, formată mai mult din triburi arabe, acoperă coastele mării Roșii dela Abaca până la Aden.

Rușii. La extrema dreaptă (Nord), în regiunea litoralului mării, Rușii ocupaseră încă din Fevruarie Khopa și Arkhara; o altă coloană înaintase mai departe de Bortchka dealungul lui Murul. Extrema stângă turcă se găsește separată de mare prin aceste trupe și printr'un înalt lanț muntos, Taurus Pontic, de forțele ce operau mai la Sud în cele două direcțiuni, în direcția Ardansutch și direcția Olty. Pe direcția Ardansutch frontul rus bară valeda Tortum la Nord de lacul cu acest nume; de aci tăia drumul ce duce dela Erzerum la Kars în valeda cursului râului Arax care este imediat deasupra de Kiopriukioi. Din această vale un drum se îndreaptă spre Sud trecând din bazinul Alaschkert în bazinul Dutakh și urmând de aci spre Bitlis pe malul occidental al lacului Van. Rușii atacară trecătoarea încă din Martie între bazinurile Alaschkert și Dutakh; apoi acest oraș a fost luat la începutul lunii Mai și Rușii continuă înaintarea spre Melaschkert și Khop.

Un detașament rus venit din Persia, ocupase în timpul primăverii regiunea Kotur-Dilman și intrând în Turcia ocupă în luna Mai, orașul Van la capătul S.-E. al lacului. De partea lor trupele turcești, reprezentate mai ales prin detașamente de Curzi, stăpâneau teritoriul, atât în Turcia cât și în Persia, care se întinde la Sud de lacurile Van și Urmiah. În rezumat frontul rus formă un mare arc de cerc dela gura râului Arkhane (la Marea Neagră) până al Sud de lacul Urmiah în Persia. Un prim sector, numit în comunicate zona litorală, mergea dela mare până la Taurus Pontic (malul drept al râului Ciorok, în cursul său pe teritoriul turc). Un al doilea sector este numit sectorul Olty; având ca axă principală, drumul dela Erzerum la Olty. Un al treilea sector este numit valeda Passin; are ca axă valeda Araxului și drumul dela Erzerum la Kars. Al patrulea sector, zona largă care se întinde până la lacul Van și care este traversată perpendicular de Eufrat.

La finele lui Iulie, Rușii începură o serie de acțiuni între Khop, pe fluviu și Karmundji, pe lac, la capătul occidental. La 28 Iulie, centrul turc fu străpuns, iar la 29, stânga (Nord) fu gonită dela Khop.

Al cincilea sector este acela care leagă cele două lacuri Van și Urmiah. Curzii aruncați spre Sud, încearcă incursiuni asupra liniei rusești. La finele lui Iulie, se semnalează o acțiune la frontieră, la Badgirjia (acesta este un sat care se găsește drept pe linia Urmiah-Van).

Situațiunea a variat foarte puțin până la finele anului. Singura schimbare mai importantă a fost retragerea

liniei ruse în sectorul Eufратului. La finele anului retragerea lor ajunsese până la Est de Melaschkert și pe malul Nord al lacului până la Ardjic. Afară de aceste operațiuni din 1915, cum se știe, în Septembrie 1915 a fost trimis aici Marele Duce Nicolae ca comandant al trupelor din Caucaz.

Operațiunile în anul 1914

1. Operațiunile până la căderea cetății Erzerum.

În condițiunile și situațiunea arătată mai sus, Rușii au reluat ofensiva la începutul anului 1916. Această ofensivă s'a produs, în timpul când evenimentele de pe celelalte teatre modificaseră rolul frontului din Caucaz, obligând a se da atențiune mai mare. În adevăr, în Europa, în timp ce frontul francez era aproape imobil și în timp ce frontul italian devenise impracticabil, din pricina iernei, Rușii începuseră la finele lui Decembrie o mare ofensivă la aripa lor meridională. În Serbia, operațiunile principale erau terminate dela 12 Decembrie; Aliații se organizau la Salonic, Austro-Germanii rechemară armata Galwitz de pe teatrul de Vest; în timp ce armata Koewess, întorcându-se spre Vest se ducea să distrugă Muntenegrul.

Se nășteă întrebarea: ce avea oare să se petreacă în Orient? Se atribuiau Germanilor proiecte mari. Pentru unii era ofensiva asupra Saloniciului; pentru alții o campanie asupra Egiptului; iar alții și mai îndrăzneți prevedeau o operațiune în Mesopotamia.

Englezii aveau interes să fie stăpâni pe Mesopotamia nu numai pentru a-și asigura zăcămintele petrolifere, dar și pentru că de aici amenințau pe de o parte tendințele germane pentru germanizarea Asiei Mici; iar pe de altă parte închideau drumul armatelor turcești spre Indii.

Puterile Centrale însă, au trebuit să caute efectele pe alte fronturi, în timp ce Rușii au devenit mai activi în Armenia, în Mesopotamia și în Persia. Vom descrie sumar operațiunile ce au avut loc în aceste părți.

In Armenia.

În prima chenzină Ianuarie, a fost o luptă importantă la orașul Ardjiche (13 Ianuarie) pe malul Nordic al lacului Van, unde Turcii au fost bătuti, lăsând în mâinile Rușilor 400 de soldați, 6 tunuri și 8 mitraliere.

În a doua chenzină Ianuarie, trupele ruse sunt mai active pe întregul teatru dela mare până la Eufрат și la lacul Van.

La stânga, Turcii erau solid instalați în apropiere

de frontiera Caucazului pe un afluent al fluviului Ciorok, numit Tortum, unde Turcii barasera toate trecerile. Rușii au atacat aceste poziții și Turcii a se retrage spre Erzerum în care timp alte coloane rusești venind din spre Sarykamis au respins trupele turcești din această parte, au ocupat Kiopriukiöi și apoi Hasssan Kalé.

Marșul trupelor rusești dela Tortum spre Erzerum s'a făcut cu mult curaj și multă abnegație pe vremuri anevoioase, pe frig și zăpadă și la altitudini ce au atins 2000 metri.

În acest timp alte operațiuni au avut loc pe Eufratul superior (Mourad-Sou): au bătut bandele Curde la Melaschkert și au pus în dezordine trupele turcești din Valea Charia-Sou.

Ofensiva în Armenia la începutul lunii Februarie se desfășoară pe frontul Trebizonda-Bitlis, cu o desvoltare de 360 kilometri executată în 4 coloane;

Coloana din dreapta pe valea râului Ciorok, care se varsă în Marea Neagră, a ajuns la Baiburth, pe care l'a ocupat și s'are periclitează legătura armatei turcești cu Trebizonda.

Coloana din centru care înaintează către Erzerum. Coloana din stânga care a înaintat prin Baiazid-Melaschkert, ocupând la 14 ianuarie a. e. Kinis.

În fine coloana 4-a pe la Sudul lacului Van către Bitlis.

Față de asemenea situațiune retragerea Turcilor din Armenia se precipită. Fugarii Turci au ajuns la Mouch în Valea Eufratului la 60 kilometri de Melaschkert și 70 de Erzerum, iar orașul Knys-Kala a fost ocupat de Ruși. Cetatea Erzerum este învaluită pe la Nord.

Rușii progresează și în regiunea lacului Van deși frigul și zăpada împiedică operațiunile.

Descrierea cetății Erzerum și a regiunii respective.

În regiunea frământată a Armeniei, formată în cea mai mare parte din munți vulcanici, cari trec de 3000 metri înălțime, cetatea Erzerumului se găsește la aproape 2000 metri altitudine. Importanța acestei cetăți rezultă din faptul că e centrul de legătură al tuturor comunicațiilor ce din valea Tigrului și a Eufratului duc în Transcauzia.

Tot prin Erzerum trece cel mai bun drum ce leagă Trebizonda de pe malul Mării Negre și regiunea lacului Van cu Transcauzia.

Erzerum e așezat în apropiere de izvorul fluviului Eufrat, pe afluentul Carasu.

Originea orașului Erzerum — care este un centru

comercial și industrial important și formează piața tranzitului comercial în Persia și Europa — e foarte veche. Numit dintr'un timp *Garin* sau *Garin-Khalah* de către Armeni, pe la 415 al erei creștine, orașul primi numele de Theodosiopolis în onoarea împăratului Theodosiu cel tânăr și vreme îndelungată servi de zăgaz contra năvălirii popoarelor barbare din Asia. Numele lui modern e derivat din acela de Arzen-Errum („pământ al Romanilor”).

În secolul al XI-lea Erzerum a aparținut Selgiucizilor din Iconium; cari, ocupându-l în 1241, măcelăriră parte din locuitorii lui, iar restul îi duseră în robie. Tamerlan, fiorosul han al Tătarilor, cucerise Erzerum în 1387, iar Mahomet al II-lea îl încorporează Imperiului Otoman, în 1400.

În 1829, Rușii, sub conducerea generalului Paschievici, cuceriră orașul și-l pustiiră. La plecare, ei au fost urmași de un mare număr din familiile armenesti mai bogate cari se stabiliră apoi în Rusia. Prin tratatul dela Adrianopol, încheiat în acelaș an, Erzerum fû retrocedat Turciei.

În 1877 a fost împresurat de Ruși și ținut ca gaj timp de un an.

Erzerum e o pozițiune militară și o fortăreață de o foarte mare valoare strategică, situată la încrucișarea șoselelor cari îi vin din Kars și Olty și a unei importante rețele care deservește Trebizonda și celelalte ținuturi ale Anatoliei.

Guvernul ture, studiasc în vechiul timp un traseu de cale ferată dela Angora spre Erzerum pentru a-l lega cu Constantinopolul, însă nu l-a realizat. Actualmente comunicația cu Constanținopole se face pe Marea Neagră până la Trebizonda, iar de aci pe un drum bine construit până la Erzerum. Această situațiune face ca operațiunile din Marea Neagră să aibă importanță mare față de acest teatru de operațiuni.

Orașul e încins cu un brâu de apărare de pământ și o linie de forturi construite unele pe creasta dealurilor împrejmuitoare, altele pe povârnișul răsăritean al muntelui Dereboyun. Citadela și zidurile vechi cari constituiau apărarea din timpurile îndepărtate, nu mai există.

Populația Erzerumului e de 43.000 locuitori, cea mai mare parte Armeni.

Distruș în bună parte de un cutremur de pământ în 1859, Erzerum a suferit pentru a doua oară de pe urma cutremurului din 1901.

Încă dela începutul războiului fortificațiile cetății au fost puse în bună stare și aprovizionate cu muniție și

artilerie de către Posselt Paşa, înlocuit mai în urmă cu Ahmed Ferzi Paşa, comandantul cetăţii până la căderea ei.

Relaţiunile franceze evaluează că cetatea ar fi avut 1030 guri de foc din care 460 grele şi 200 de câmp şi de munte. Garnizoana cetăţii între 80,000—100,000 oameni întăriţi în urmă cu trupe din armata III-a. Afară de aceasta, fortăreaţa era bine aprovizionată şi avea aparate de radio-telegrafie, aeroplane, automobile blindate, proce-toare, etc.

Căderea cetăţii Erzerum.

Atacul şi asaltul acestei cetăţi a durat 5 zile şi 5 nopţi. Coloana rusă din centru comandată de Generalul Judenici (1), care mai obţinuse două succese în 1914 la Sarykamis şi Ardagan, înaintă în trei grupe şi anume:

Prima grupă dela Nord-Est pe drumul dela Olty către forturile Kara-Subek şi Tafta.

A doua grupă pe direcţiunea Kars-Kiopriukioi către poziţiunile Devé-Boinou.

A treia grupă înconjura pe la Sud forturile Plan şi Teken.

La 11 Fevruarie, prima grupă atacă şi ocupă Kara-Sutek, fortul cel mai izolat, după ce îl redusese la tăcere printr'o bombardare cu piese grele. Apoi după o altă pregătire de artilerie au ocupat Tafta, cucerind cu baioneta şi unele poziţiuni vecine pentru a deschide drumul spre Erzerum. Din aceste poziţii a putut bate cu tunul în spatele poziţiilor turceşti de pe Devé-Boinou, înlesnind astfel atacul coloanei din centru care se dirijase în această parte. Această manevră a fost condusă de generalul Mihail Pryevalsky.

În seara de 15 Fevruarie, toate forturile turceşti din stânga şi din centru fusese ocupate de Ruşi.

În dimineaţa de 16, trupele turceşti încep a părăsi şi celelalte forturi, astfel că până către seară, grupa rusă din stânga ocupă forturile de pe Plan Teken.

Din cauza ocupării poziţiunilor de pe Devé-Boinou,

1). Generalul Judenici are 53 ani. A urmat şcoala militară „ALEXA DRU” din Moscova şi a fost avansat Sublocotenent la 18 ani în Regimentul de gardă imperială din Lituania. Trei ani în urmă a intrat în Academia Militară din Petrograd. A fost numit succesiv şef de stat major la un corp de armată, apoi la o brigadă şi în fine avansat Colonel la 33 de ani, fiind numit comandant al Regimentului 18 vânători. În capul acestui regiment a făcut campania din Mandciuria unde a fost rănit în urmă a fost avansat General-Maior şi numit comandant de câmp de stat major al unui district militar din Caucazia. Cinci ani în urmă a fost avansat General-Locotenent şi numit şef de stat major al districtului militar din Caucazia.

Turcii nu au putut rezista nici în forturile și lucrările de fortificație din a doua linie. Ei se retrag în Erzerum încercând a-l incendia și de aci, în dezordine, se retrag către Vest de Erzerum pe direcțiunile Barbourth și Erzidjan, unde trupele rusești încearcă a le tăia retragerea.

La ora 11.30 a. m., primele trupe de cavalerie rusă intrau în Erzerum. Celatea, cum se vede, nu s'a predat ci a fost părăsită, de aceea nu s'a capturat aci decât 12,753 soldați, 235 ofițeri, 323 piese de tunuri.

2. Operațiunile după căderea cetății Erzerum până la 1 Maiu 1916.

Căderea Erzerumului, care nu este altceva decât străpungerea centrului turcesc de pe frontul armenesc, a constituit pentru Turci un pericol, de care conducătorii și-au dat seama, de oarece nici o altă barieră nu poate opri progresul armatelor rusești în înaintarea lor victorioasă, afară doar de vreo nouă armată înjghebată din ajutoare trimise în pripă dinspre Vest.

Aceste ajutoare au fost trimise până la începutul lui Februarie și anume: 4 divizii, trimise în Ianuarie a.c., 3 div. în prima jumătate a luni Februarie 1916, adică diviziile 1, 2, 3 din corpul I armată, divizia 23 din Corpul VIII armată precum și diviziile 25 și 27 din Corpul VIII armată, îndreptate la început spre Adalia și Bagdad și apoi o parte din ele spre Armenia. Alte știri spun că s'ar fi trimis 7 divizii din Tracia și 2 din Siria. Se pare însă că aceste ajutoare nu au putut sosi, cecace se deduce din rezultatele urmăririi pe care Rușii o fac, în cursul căreia capturează materiale și prizonieri, împingând cu căzăcimea rămășițele dezorganizate ale forțelor armatei turcesci de Caucaz.

Calea ferată anatoliană, cu cele două mari ramuri (această din urmă cu tunelul dela Taurus — neisprăvit încă), compuse din ale sale Haidar Pașa—Angora și Haidar Pașa — Alep are un debit abia de trei trenuri pe zi și acestea numai din câte optsprezece vagoane (tracțiune simplă), din cauza pușinelor locomotive și acelea mult slăbite, precum și a combustibilului defectuos.

După căderea Erzerumului, operațiunile rusești din Armenia fără a pierde nimic din avântul lor, au întâmpinat mari dificultăți din cauza terenului și a comunicațiilor. Rușii au urmărit în trei direcțiuni: către Trebizonda, către Erzidjan la Vest de Erzerum, către Taurus pe valea Tigrului. Trupele turcesci dezorganizate și în nepuință de a fi întărite imediat se retrag.

Coloana dinspre Trebizonda a ocupat Ispir în Valea Ciorok și încearcă a urca către Barbourth.

Coloana dinspre Erzingjan urmărește vîguros cu cazacii cari au prins câteva tunuri.

Coloana dela centru dinspre Erzingjan are de scop de a arunca spre Vest resturile armatei turcești din Caucaz; împiedicînd-o de a mai putea colabora în altă parte; iar înaintarea către Taurus, urmărește interceptarea comunicațiilor armătelor de Egipt și Bagdad cu Constantinopolul, ceea ce ar avea consecințe incalculabile.

Înaintarea spre Vest de Erzerum, este înlesnită prin faptul stăpînirii Mării Negre care înlesnește aprovizionarea prin numeroasele ei porturi la distanțe mereu egale. Coloanele dinspre Taurus, traversează o regiune bogată, cu un teren relativ ușor pentru mișcarea masselor mari de trupe.

Coloana dinspre Tigru a ocupat Bitlis. Atacul s'a dat pe o vreme friguroasă și pe ninsoare, la ora 3 dimineața, fără a se trage focuri. Turcii surprinși au luptat eroic la baionete, însă au părăsit orașul lăsînd în mâinile Rușilor multă muniție și 20 tunuri. Bitlis se află situat pe un afluent al Tigrului. Prin ocuparea sa se încheie drumul către Tigru și se poate spera a se încheie de aci operațiile spre Bagdad, căci dela Bitlis la Sert sunt 60 kilometri, iar dela Sert pleacă drumul la Diarbekir și Bagdad.

Coloana dinspre Erzingjan urmărește vîguros cu cazacii.

Toate știrile din izvor grec semnaleză, că Turcii au luat măsuri pentru întărirea de urgență a orașelor Siwas (375 kilometri de Erzerum) și Angora (350 kilometri la Vest de Siwas), în care scop s'au trimis trupe de pionieri și batalioane de lucrători, la care s'au adăugat 1000 pionieri de cetate sosiți de curînd din Austria.

Căderea Trebizondei.

Coloana rusă din dreapta, ajutată de flota de pe Marea Neagră și de trupe debarcate la Vest de Trebizonda, după ce a ocupat localitățile Rize, Of (pe coasta Marii Negre) și Ispir (pe Valea Ciorok) au atacat Trebizonda pe la Est, Vest și Sud și au ocupat-o.

Trupele turcești cari o apărau, după puțină rezistență, o parte s'au predat; iar o parte au avut timp a se retrage.

Se zice că pierderea acestui important port a fost prevăzută de către comandamentul turcesc, care a organizat o nouă linie de rezistență pe frontul Kerason, Karahisar Siwas. Acest front se găsește cam la 200 kilometri de linia Trebizonda. Erzingjan și cu aripa dreaptă formează eșalon înapoi, rezemată pe localitatea Siwas, care se găsește cam la 300 kilometri de Erzingjan.

Siwas, e o localitate destul de importantă, căci are 50.000 locuitori, și se găsește pe marea linie de comunicație, ce jalonează centrul Asiei mici, prin Jozgad, Angora, Ismid, Constantinopol.

E drept că noul front de luptă Siwas-Kerason, se găsește cam la 700 kilometri de Constantinopol, dar e de notat două lucruri: întâi că prin pierderea Trebizondei, Turcii au dat înapoi frontul lor cu 200 kilometri și al doilea că Siwas, Karahisar, Kerason se găsesc în câmpie, așa că le e posibil masselor rusești să atace noul front turcesc pe toată întinderea lui, și chiar să execute o mișcare de întoarcere, pe aripa dinspre Siwas; operațiune ce până acum nu s'a putut executa din cauza terenului muntos, unde Rușii n'au putut lupta decât cu detașamente mai mult sau mai puțin izolate.

In Mesopotamia. Cucerirea localităților Bassorah, Amara și Naseryé, constituie prima etapă a înaintării engleze înspre Bagdad, stăpânind întreg vilaietul Bassorali, cu o suprafață de 130.000 kilometri și o populație de 950.000 locuitori

În volumul 1 la pagina 395 și în volumul 2 la pagina 249 am arătat câte ceva despre operațiunile din Mesopotamia. Vom completa acum unele date și vom descrie operațiunile ce au urmat:

Această primă etapă a expedițiunii engleze, a fost foarte neplăcută Germanilor, cari considerau Mesopotamia ca una din posesiunile lor. De la Bassorah, expedițiunea urmă răul Chatt-el-Arab până la Korna, la confluența Tigrului și a Eufratului, unde se separă în două coloane cari urcară în mod simultan cele două fluvii. Cartierul general al expedițiunii se instalează la Korna.

Coloana de pe valea Tigrului sub ordinele Generalului Townshend, înaintează până la Kut-el-Amara, unde ajunsese la 28 Septembrie.

Această localitate se află pe malul stâng al Tigrului și face parte din provincia Bagdadului.

Turcii, în așteptarea atacului, întăriseră poziția. Așa, la vreo 10 kilometri spre Est lucrările solide construite de pe Tigru, acopereau și păzeau singura direcție de înaintare spre Nord.

Englezii atacară pe ambele maluri ale Tigrului și fură ajutați și de flotila de canoniere de pe fluviu. O coloană compusă din două brigade, din divizia 6-a britanică, atacă pe malul stâng sub conducerea generalilor Hoghton, Fry și Delamain; alte forțe atacară dreapta. Stânga turcă se prăbuși cu toată rezistența eroică a Turcilor; întreaga

poziție fû părăsită lăsând pe câmp foarte mulți morți, și numeros material ca: tunuri, arme, muniții și câteva sute de prizonieri. Englezii au avut cam 600 morți și răniți.

Turcii se retraseră spre Bagdad, în fugă; iar Englezii ocupară și Kut-el-Hal cu întreaga regiune respectivă.

La 19 Noemvrie, Englezii atacară și ocupară oca-litatea Zeur; iar la 22 Noemvrie atacară pe Turci la Ctesiphon în apropiere de Bagdad. Forțele turcești din această parte erau sub comanda lui Nur Edim Pașa, și erau compuse din regimentele 38 și 39 infanterie regulate, cu aproape alte patru batalioane complimentare, neregulate, 26 tunuri și șase escadroane de cavalerie. Efectivul acestor forțe eră, aproximativ, de opt mii de oameni, ajutați și de triburile arabe, foarte numeroase. Atacul a durat întreaga zi de 22 Noemvrie fără a face vreun popas în timp ce generalul Townshend, imbarcat cu infanterie urca Tigrul și pătrunse în Ctesiphon, în speranța ca prin amenințarea liniei de retragere a Turcilor să-i forțeze a se retrage.

În ziua de 23 Noemvrie, lupta a fost staționară; dar în noaptea de 23—24 Turcii atacară cu multă vigoare și cu forțe superioare. Trupele engleze abia putură să-și păstreze pozițiile cucerite.

La 24 Noemvrie, din cauza lipsei de apă, Englezii fură nevoiți a se apropia de fluviu, părăsindu-și pozițiile cucerite cu atâtea jertfe.

În aceste lupte, Turcii, în afară de mulți morți, au pierdut și 1600 prizonieri; însă și Englezii au avut pierderi foarte serioase cari se pot socoti până la 4500 morți și răniți.

Acest rezultat eră mai de grabă un însucces pentru Englezi, mai ales că această coloană volantă se găsea foarte departe de ajutoarele sale, nu eră nici aprovizionată suficient; iar Turcilor le-au sosit multe ajutoare în ultimul timp.

În adevăr, chiar a doua zi, Turcii luară ofensiva cu forțe superioare zdrobitoare, aproape patru divizii, forțându-i pe Englezi a se retrage, dintr'odată, tocmai la Kut-el-Aman, adică la 125 kilometri de vechia poziție dela Ctesiphon și la 157 dela Bagdad. Retragerea începută la 25 Noemvrie fû terminată la sfârșitul luni.

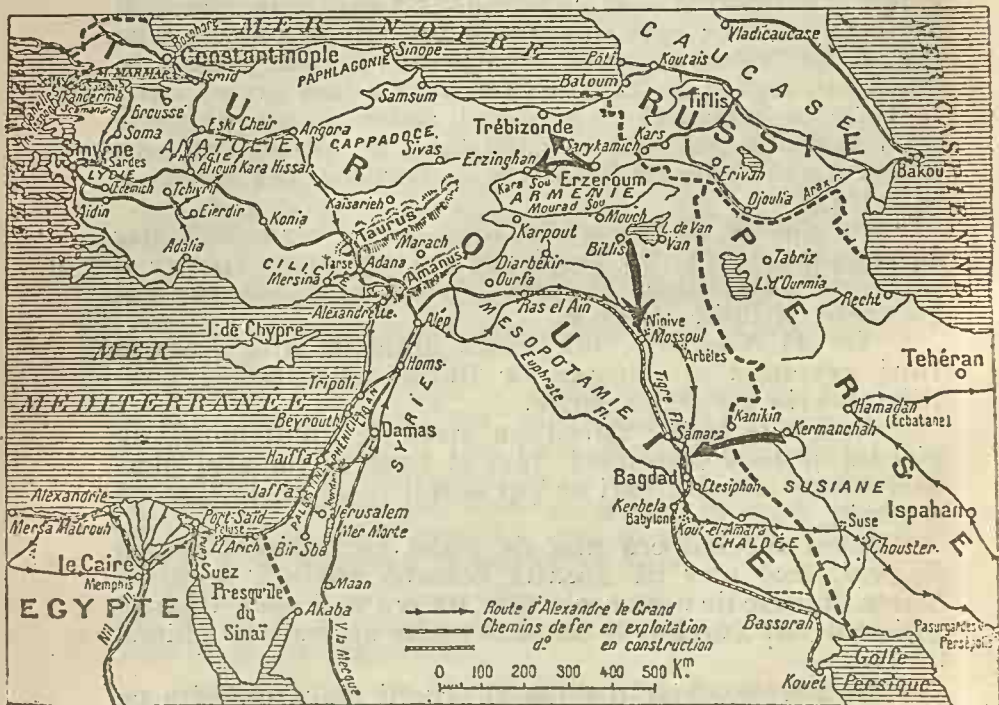
Generalul John Nixon comandantul șef al forțelor engleze, ordonă a se păstră poziția solidă dela Kut-el-Amara, până la sosirea ajutoarelor.

Turcii sosiră în fața Englezilor la 4 Decemvrie.

Generalul Townshend nédându-și seama de forțele turcești ce le avea în față, se oprî la Kut-el-Amara, pentru

a rezistă aci până la sosirea ajutoarelor. Nuredin, comandantul trupelor turcești, dispunând de trupe suficiente, asediază complet coloana engleză. În acelaș timp în care atacă apărarea Kut-el-Amarii, el duse o parte din forțele lui spre El Belga pe Tigru, la Est de mlaștinile Suaikia. Efectivul coloanei Townshend nu trecea de 10.000 oameni și se găsiă acum înconjurată la o distanță de aproape 50 kilometri dela Korna în timp ce forțele turcești atingeau 60.000 oameni. Cartierul general engiez stabilit în

Schița B.

acest oraș, trimise, pentru a degaja trupele Generalului Townshend, două noi coloane sub ordinele Generalilor Campbell și Aylmer, cari urmărară cele două maluri ale fluviului. Inclineala marșului trupelor britanice și întârzierea aparițiunei lor, trebuie să fie atribuită lipscii aproape totală de drumuri și localități, precum și căderii de ploii torențiale aproape fără întrerupere. Trupele bivuacară aproape totdeauna în noroi, iar aprovizionarea lor se făcea cu greutate enorme. În cursul lunei Decembrie și Ianuarie, Englezii se întăresc în Kut-el-Amara

și fac dese eșiri. Coloana Aylmer, pe malul oriental, ajunsese la 19 Ianuarie aproape de Cheir-Said, unde luă contactul cu Turcii, dând o luptă chiar în primele ore ale zilei de 20 Ianuarie și ținu toată ziua. Lupta a durat în ziua de 21 și o parte din ziua de 22, forțându-i pe Turci a se retrage spre Orah. În seara zilei de 20, trupele Generalului Campbell atacară pe Turci mai puțin numeroși pe malul occidental, respingându-i.

Generalul Aylmer, care avea comanda superloară a celor două coloane engleze, la 22 Ianuarie se îndreptă spre Orah, localitate situată aproape la vărsarea în Tigrul a râulețului Wadi. Acest râuleț are un curs nesigur și servește de canal de scurgere mlaștinelor Suaikia. Aci, la Orah, el întâlni trupele turcești pe care le înfrânse în ziua de 26 Ianuarie, și în ziua de 28 Ianuarie, el trecu râulețul Wadi, urmărind pe Turci care băteau în retragere spre Es-Sinn, unde îi atacă în ziua de 3 Fevruarie, cu alternative de succese. Timpul rău și inundațiunile, nu lăsară puțință Generalului Aylmer de a reînoi atacurile, așa că timp de o lună, operațiunile fură complet suspendate.

La sfârșitul lunii Fevruarie, Turcii au reluat lupta la Kut-el-Amara, pe ambele maluri ale Tigrului. Englezii deși au fost atacați în ziua de 6 de forțe superioare evaluate la trei divizii, însă grație ajutoarelor sosite, (Generalul Aylmer) în dimineața de 7, au putut rezistă, și a durat lupta până la 8 seara, când sosind în foc încă o brigadă (Generalul Campbell) a luat cu asalt pozițiile turcești de pe dreapta Tigrului, făcând 700 prizonieri, fără însă a putea urmări pe Turci. După aceasta Generalul Aylmer reluă marșul spre Kut-el-Amara și în ziua de 21 Martie atacă din nou pe Turci, stabiliți în pozițiunea dela Es-Sinn, însă nu parveni să-i scoată de aci. Comunicatele nu au vorbit decât pentru a ne face cunoscut, în ziua de 10 Martie, că din pricina lipsei de apă, ele trebuiră a se retrage spre fluviu, apoi în ziua de 15 Martie, ne anunță că ele au scos pe Turci dintr'o pozițiune înaintată, dar neprecizată. La 25 Martie abia se putu află, că coloana Aylmer, dintr'o lovitură luase un mic post turcesc la Felahie, la 20 kilometri Nord-Est de Es-Sinn.

La 1 Aprilie găsim ofensiva turcă oprită de aproape trei luni la Kut-el-Amara (160 kilometri spre Sud), în neputință de a pătrunde liniile de apărare engleze dela Kut-el-Amara și Fellahieh, cu tot ajutorul celor două divizii (a 37-a și 39-a) ale Corpului XIII armată, venit dela armata III-a din Caucaz, cecece a slăbit această din urmă armată, tocmai în preziua ofensivei care fusese

crezută în Turcia ca puțin probabilă, din cauza timpului extrem de friguros.

La această dată, corpul englez era trecut sub ordinele Generalului Gorring. Chiar în seara de 19, Generalul Gorring împinse coloana sa până la Felahie, pe care Generalul Keary o atacă, în același timp, pe malul Sud al fluviului.

Despre a doua coloană (Generalul Cambell), care înainta pe malul occidental, nu s'a arătat de loc. Se știe numai, că această coloană urmă Eufратul până la Naserye, și urcă canalul Chat-el-Haly până la Chatra, unde avu o ciocnire cu trupele turcești la începutul lui Fevruarie.

Generalul Townshend blocat la Kut-el-Amara timp de 5 luni, s'a predat, ne mai având cu ce să-și hrăniască trupele și în lipsă de munițiuni s'a predat, cu toate că Generalul Gorring se află numai cel mult la 15 kilometri departe de Kut-el-Amara.

Forțele britanice cari au fost forțate să se predeau erau:

2970 Englezi și aproape 6000 Indieni.

Toate tunurile și proviziunile ca și munițiunile au fost din vreme distruse.

Cu privire la căderea Kut-el-Amarei, telegramele din Paris zic:

„După o rezistență eroică de mai mult de 143 zile, armata engleză, comandată de generalul Townshend, care era înconjurată în Kut-el-Amara, a fost nevoită, să capituleze, fiind cu totul istovită și nemaî având de loc merinde.

Se pune temei pe activitatea armatei de ajutor, care se găsește acum la 100 klm. de Kut-el-Amara, pentru a recâștiga terenul pierdut și a răzbună înfrângerea suferită”.

Contrazicere există între comunicatele germane și turcești, în privința capitulării dela Kut-el-Amara. Statul Major turcesc, zice că garnizoana engleză era de 13.300 oameni. Marele Cartier General german anunță 18.000. Comunicatul englez dând cifra de 9000 oameni, e de sigur adevărat.

Telegramele din Anglia adaugă:

„Cu toate eforturile disperate ale ajutoarelor trimise în ajutorul său, (din cauza inundațiilor însă, ele nu au putut ajunge la timp pentru a-i asura situațiunea. Apărarea lui eroică însă este demnă de cele mai bune tradițiuni ale armatei engleze și a impresionat adânc pe toți compatrioții săi, provocând chiar admirația inamicilor”.

Schija C.

In Persia.

In cursul lunii Ianuarie Ruşii au de luptat cu bandele plătite de Germani.

Ruşii operează între Hamadan şi Kermanbach, oraş situat pe linia ce merge dela Bagdad la Teheran, şi au ocupat Kengover după o luptă serioasă cu bandele cari au avut pierderi serioase. O altă luptă a avut loc la Sud-Est de Hamadan.

La 22 Ianuarie un detaşament ruşesc a avut o întâlnire cu o asemenea bandă la câteva zeci de kilometri de Teheran şi i-a produs mari pierderi, dezorganizând-o. In general Ruşii reuşesc, cu încetul, a pune stăpânire pe oraşele persane.

In regiunea lacului Urmiah, bandele Curde au fost

bătute de Ruși, cari au ocupat orașul Sultanabad la Sud-Est de Hamadan.

Până la 4 Martie, forțele rusești, sub Generalul Baratoff, au avut două importante succese: au ocupat Kachan, situat pe drumul Teheran-Ispahan, și Kermanbach, situat pe drumul Teheran-Bagdad, unde Rușii mai stăpâneau și Hamadan.

În fine, la începutul lui Aprilie situația ofensivei din Persia este:

Ofensiva pe la Estul lacului Urmiah, s'a scoborit spre Sud, ocupând succesiv Tebriz, Sauitschbulak, Hamadan, Kermanschach și ajungând la Kerino, localitate la Vest de Kermanschach, în drumul spre Bagdad, de care este numai la 200 klm. depărtare.

Au mai ocupat Bidjar, de unde au respins pe Turco-Germani și Kizil-Ouzen. Au mai ocupat Kola (40 klm. de Kermanschach) și Seneh, în Kurdistan, la 50 verste de Kermanschach și Kirind la 200 klm. de Bagdad.

Această înaintare a Rușilor pune în siguranță și trupele engleze dela Kut-el-Amara.

Îtot în Persia, Rușii au mai ocupat și Ispahan, apropiindu-se astfel tot mai mult de Gulful Persic; iar alte forțe înaintază pe șoseaua Hamadan-Kermanschach-Bagdad, amenințând direct acest oraș. Aceste forțe, bătând mereu forțele turcești, au ajuns la frontieră, trecând de Chanikin, găsindu-se, astfel, la 170—200 klm. departe de Bagdad. Aci s'au imobilizat pentru câțva timp căutând a se reorganiza și apoi să-și continue înaintarea ofensivă. În acest timp Turcii au adus ajutoare și din Europa, și de pe coasta Siriei și încercară a face față îndoitului pericol — englez dela Sud și rus dela Est.

Situația generală la 1 Aprilie. 1)

Armata rusă.

Până la 1 Aprilie armatele rusești ocupă aproape întreaga Armenie, iar o bună parte a forțelor ruse, după ocuparea orașului Bitlis și localității Said (45 klm. Sud de Bitlis), stăpânește debușeurile în valea fluviului Tigru, singura comunicație între Armenia și Mesopotamia. Ei se află acum numai la 220 klm. de linia ferată a Bagdadului. și sunt puține probabilități, ca Turcii să fi avut timpul necesar de a trimite trupe suficiente spre a putea opri progresul rusesc la Sud de Bitlis, distanța dela Adana (punct de cale ferată) la Said, fiind 600 klm. de parcurs pe jos.

Consecințele ocupării căii ferate, a Bagdadului, pot fi

1) Din „Buletinul“ No. 89/1916.

mari; armata VI-a turcă ar fi pusă într'o grea situație. Progresul armatelor ruse spre Vest continuă în același timp, și, pentru a-i împiedica, Turcii trimiț de trei luni în șir ajutoarele menționate mai sus.

S'a svonit în ultimul timp, cum că chiar Puterile Centrale, vor interveni direct, trimițând trupe de ajutor în Turcia; astfel știrile din izvor grec și italian precizează că o divizie austriacă e pe punctul de a sosi în Turcia și că vor veni și trupe germane care apoi vor fi trecute în Anatolia, spre a apăra calea ferată a Bagdadului.

In urma acestor evenimente, armata turcă a suferit o nouă grupare.

După știrile din izvor italian, grec și francez, dislocarea armatei turcești la începutul lui Aprilie, ar fi următoarea:

Armata I-a (Constantinopole) General Essad Pașa; este compusă din Corpul I armată: Divizia I-a (Ceatalgea-St. Ștefano), Divizia 49 (Marea Neagră, coasta europeană a Bosforului), Divizia 50 (Marea Neagră), coasta asiatică a Bosforului, până la Zuguldac).

Armata II-a (Uzum Köprü), General Izzet Pașa; este compusă din: Corpul II armată: Diviziile 4 și 6 în zona Ipsala-Uzun Köprü.

Armata V-a (Lule-Burgas) Mareșal Litmann von Sanders Pașa; este compusă din Corpul III armată: Diviziile 7, 8, și 9 (Kirkilisse și împrejurimi); Corpul XVI armată: Diviziile 11 și 12 (fost corpul IV armată), (Adrianopole); Corpul XVII armată (Baba Esky și împrejurimi).

În afară de aceste divizii se mai află în Tracia: Diviziile 19, 20, 23 și 42, ceace ar face un total de 14 divizii, împărțite la cele trei armate de mai sus, într'o proporție necunoscută. Ceace este cert, însă, e faptul că armata 5-a își menține cele nouă divizii ale sale.

Armata de Dardanële (Bökaly lângă Jalovo) General Djavid Pașa; este compusă din diviziile 24 și 26 (Corpul IV armată), diviziile 25 și 27 (Corpul VIII armată); adică un total de patru divizii, larg împrăștiate, dela Enos la Kum-Kalek.

Grupul Smirna (care pare a ține de armata V-a), este compus din diviziile 46, 47 și 48 (prima de jandarmerie, a doua de mustafizi, iar a treia de creațiune recentă), deasemenea larg împrăștiate pentru paza coastelor dela Aivali la Sud de Smirna.

De remarcat este faptul, că cele două divizii din Bosfor, cele patru dela Dardanele și cele trei dela Smirna sunt fixate pentru apărarea coastelor.

În Asia Mică, dislocarea armatelor turcești, este următoarea:

Armata III-a (pe linia Siwas-Marach), General Vehib Pașa, în plină reculegere spre o concentrare, retrăgându-se încet în fața Rușilor; ea este compusă din diviziile 2, 3, 5, 10, 13 (17, 18, 29 Corpul XII armată). Diviziile 14 și 15 (din Corpul V armată) în drum prin Anatolia, două divizii noi create din armata IV-a din Egipt, în marș spre Aleppo. Adică un total de 21 divizii.

Armata IV-a (Bagdad-Ierusalim), General Djemal-Pașa, două divizii noi create (Corpul VII armată, diviziile 39 și 40 plecate în Yemen; altele două divizii plecate spre armata IV-a, probabil diviziile 43, 44, 45 și 52), numere ce nu sunt găsite astăzi în altă parte în ordinea de bătae. Totalul acestei armate deci 2 divizii.

Armata VI-a (Mesopotania) fost comandată de Mareșalul Von der Goltz Pașa, este compusă din divizia 38-a (Corpul XIII armată), diviziile 37, 41, diviziile noi create 51, 53 și 54, adică un total de 6 divizii.

La Aden. Diviziile independente 21 și 22.

În Yemen. Corpul VII armată (diviziile 39, 40).

Adică un total general în Asia de 36 divizii (cu cele trei dela Smirna).

Toate știrile din sursă greacă, arată că în ultimul timp armata turcă s'a sporit cu 4 regimente noi de infanterie a 3 batalioane, ceea ce ridică numărul regimentelor dela 158 la 162, iar aceluși număr al diviziilor dela 52 la 54.

Divizia XVI-a (Corpul VI armată) este pentru moment desmembrată, batalioanele sale formând al 4-lea batalion la regimentele diviziilor 2, 3 și 5, plecate în Armenia.

Divizia 23 (Corpul VIII armată), desmembrată, a fost din nou creată în infanterie, cu 9 batalioane de depozit. Din cele 54 de divizii, arătate mai sus, 10 sunt a 11 batalioane, iar restul de 44 sunt a câte 9 batalioane.

Observațiuni și învățăminte

Cucerirea cetății Erzerum arată o superioritate locală rusească și prezintă un mare avantaj geografic, căci Rușii au posibilitatea de aci să se îndrepte: fie spre Constantinopole, în contra armatei din Mesopotamia, fie spre Alexandreta, pentru a pune mâna pe marea arteră ferată asiatică, fie spre Alep Bagdad.

Terenul și distanțele nu sunt favorabile Rușilor.

Pentru a eși din Armenia, regiune cu deosebire muntoasă, Rușii au de străbătut, fie spre Vest, fie spre Sud, o distanță de 250—300 klm.

Obiectivul cel mai apropiat, pentru ei, ar fi regiunea Diarbekir, la Sud-Vest de Van, unde ar tăia linia ferată în spatele armatei din Mesopotamia, ce dela Alepp duce la Bagdad.

Al doilea obiectiv apropiat ar fi Alexandreta, de care se găsește numai la 700 klm. Pentru aceasta însă trebuie nu numai să respingă armata lui Linemann, dar să pună slăpânire și pe linia Alepp-Bagdad și cu neajunsul de a avea în spate o linie de aprovizionare lungă de aproape 7000 klm., fără nici o cale ferată.

Până la Constantinople, Rușii ar avea de străbătut o distanță de 1200—1400 klm.

Dacă Rușii au puterea și timpul necesar pentru a întreprinde o operațiune în stil mare în Asia Mică, operațiunile lor ar urmă probabil să se desfășoare în modul următor:

O primă acțiune contra liniei Alepp-Bagdad, care dacă ar reuși, le-ar da, pe deoparte, posibilitatea intrării cu Englezii, iar de altă parte, prin schimbarea liniei lor de operație, să se alimenteze prin golful Persic.

O a doua fază a acestei ofensive îndrăznețe, ar fi o operațiune contra Alexandretei, unde, dacă ar ajunge, ar găsi Marea Mediterană la îndemână pentru aprovizionarea lor, cu toate cele necesare, de către puternica flotă aliată.

Prin ocuparea Alexandretei, puterea turcească ar fi mai mult decât ingenunchiată, așa că marșul spre Constantinople n'ar mai fi necesar, decât numai dacă ar fi impus de alte considerațiuni ale războiului european.

Toate aceste considerațiuni strategice pot servi de fir logic, dar numai teoretic, pentru o dezvoltare mai de-părtată a acțiunii rusești.

Pentru realizarea ei, însă, le-ar trebui Rușilor 6—700.000 de oameni și o sforțare considerabilă, ca să învingă dificultățile de teren, care în această regiune frământată și lipsită de comunicații sunt mai puternice decât rezistența ce ar putea să opună armatele turcești.

Cucerirea Erzerumului, la rândul ei, mai este de o importanță considerabilă pentru Ruși și prin aceea că le deschide spre Nord drumul la Trebizonda, adică a celui mai mare port turcesc din această parte.

Din punctul de vedere tactic, e de notat că direcțiunea de mișcare a ofensivei rusești către Trebizonda are loc mai mult în lungul malului Mării Negre. Această operațiune e explicată prin greutățile de comunicațiune pe cari le întâmpină coloanele rusești de aprovizionare, în această regiune, cu deosebire muntoasă și lipsită de comunicații.

Rușii, cari domină Marea Neagră cu flota lor, au cea

mai mare înlesnire pentru a se aprovizionă prin depozițiile formate în porturile mării Negre, cari sunt alimentate de vasele lor.

Nu tot așa se prezintă cazul pentru Turci cari au pierdut trei sferturi din flota lor comercială, iar flota de război e redusă la câteva submarine și torpiloare, a căror acțiune e așa de slabă, încât nu turbură cătuș de puțin transporturile rusești.

Situațiunea militară a Turciei, în urma înaintărei Rușilor în Armenia, face să reiasă lipsa de forțe solid organizate, în raport cu marea întindere a frontierelor imperiului, care este lipsit de comunicațiuni lesnicioase și rezezi, pentru a putea face față nevoilor pe diferitele fronturi. Paralel cu amenințarea din Armenia, se prezintă un alt pericol pentru Turcia, la frontierele europene ale Turciei; adică pe coastele Mării Negre, Dardanelele și coastele Smirnei, unde astăzi sunt imobilizate 9—10 divizii pentru paza lor, adică $\frac{1}{5}$ din totalul forțelor de cari se dispune.

Acțiunea rusă a atras spre Caucaz 21 divizii, adică mai mult de $\frac{1}{3}$ din forțele totale, și va mai atrage încă, căci forțele armatei III-a de Caucaz sunt sleite și decimate.

Diviziile trimise în spre Caucaz, după știrile din sursă greacă și italiană, se zice că au fost sporite cu câte 3 batalioane (adică în loc de regimente a 3 batalioane, au plecat cu 3 regimente a 4 batalioanê); sporul de 12 batalioane a fost luat dela 4 alte regimente din alte divizii din armatele de Europa, care regimente au fost pentru moment dizolvate. De altfel sistemul acesta s'a întrebuințat în totdeauna de către organizatorii turci, din cauza nevoiei ce aveau de a face față împrejurărilor urgente, provocate de schimbările survenite pe diferitele teatre de operațiuni turcești, și cum nu se puteau trimite unități constituite, căci nu toate aveau aceeași pregătire, recurgeau la sistemul detașării de regimente și batalioane din alte divizii pe cari mai târziu le-au înlocuit cu noi creațiuni, bine-înțeles din ce în ce mai slabe.

Dacă se face o apropiere între operațiunile actuale și cele din 1877, fie în această regiune, fie în Bulgaria, se vede că acțiunea armatelor turcești urmează o formă foarte ciudată: așa, în 1877, la începutul războiului, Mukhtar-Pașa impune Rușilor o înfrângere sângeroasă la Zevin, în Songanli-Dac, care face pe Ruși nu numai să bată în retragere, dar să evacueze chiar și Karsu.

Survin evenimentele din toamna anului 1877 prin care Turcii pierd Plevna în Bulgaria și Karsu în Caucaz.

Ca prin farmec toată vitejia turcească se prăbușește și acelaș Muktar-Pașa, care bătuse pe Ruși, cu câteva luni mai înainte, nu mai poate să reziste la nici o întâlnire cu forțele rusești și e bătut succesiv la Zedin, Hass-Kalé și în fine în defileul dela Deve-Buyum.

Soarta armatelor turcești în Caucaz ca și în Bulgaria eră hotărâtă.

VI. Operațiile în Dardanele și Galipoli

Bătălia dela 12—13 Iulie. Bătălia dela 6—12 August.
Evacuarea peninsulei.

Operațiile în peninsula Galipoli s'au continuat în anul 1915, cu o deosebită înverșunare și din o parte și din alta. Ambii adversari, după luptele din Maiu 1915, au adus meru forțe și s'au întărit, pe pozițiile ce le aveau, pregătindu-se pentru lupte și mai mari, pentru lupte decisive, în această parte, după cum le credea fiecare din adversari pentru el.

Situația la data de 1 Iulie 1915, la care am iăsat descrierea acestor operațiuni în vol. II (vezi vol. II pag. 231—235) eră următoarea:

Forțele franco-engleze ocupau vârful de S.-V. al peninsulei Galipoli, Francezii la dreapta, Englezii la stânga și erau înaintați până la poalele dealului Atchi Baba, până la malul râșorului Kereves-Dere, rezemați cu ambele flancuri, pe flota care, de fapt, stăpânea marea.

Forțele totale de cari dispuneau aliații se ridică la aproximativ 100.000 oameni, cu peste 300 de tururi, în a"ară de întreaga flotă ce sprijină puternic acțiunea de uscat, cu numeroasele sale tunuri.

Forțele turcești chemate a apăra cheia Constantinopolului și a imperiului, se compuneau din:

Apărarea Dardanelor și în special a peninsulei Galipoli; eră împărțită în cinci grupe:

a) *Grupul dinspre Sed-el-bar* (S.), cuprindea următoarele forțe:

Corpul V armată cu diviziile 13, 14, 15.

Corpul I armată cu divizia 1-a.

Total 4 divizii=36 batalioane; cartierul general la Maghran; iar grupul eră comandat de Djavad Pașa.

b) *Grupul dinspre Ari-Burnu* (N.), cuprindea:

Corpul I armată cu diviziile 2 și 3.

Corpul VIII armată cu diviziile 23, 25.

Total 4 divizii=36 batalioane; cartierul la Bockaly; iar grupul eră comandat de Ali Riza Pașa.

c) *Grupul dela Anafora*, cuprindeă:

Corpul XVII armată cu diviziile 48, 49, 50.

Corpul VI armată cu divizia 26.

Corpul VIII armată cu divizia 27.

Total cinci divizii = 45 batalioane, cartierul eră la Turschumkeoi; iar grupul eră comandat de colonelul Mustafa Kemal.

d) *Grupul de pe coasta asiatică*, cuprindeă:

Corpul VI armată cu diviziile 16, 24.

Total două divizii = 18 batalioane, cu cartierul la Tscha Kaleh.

e) *Rezerva generală spre Bulair-Galipoli*.

Cuprindeă corpul IV armată cu diviziile 10, 11, 12.

Totalul general al acestor forțe se ridică deci la:

15 divizii cu 135 batalioane infanterie, 280 tunuri și 124 mitraliere.

Comandant al tuturor acestor forțe, cari constituiau armata 5-a germană, eră mareșalul Limann von Sanders Pașa, având ca șef de stat major pe Lt.-colonel Kiazim bey.

Luptele înverșunate din prima jumătate a lunii Mai 1915, și arătate de noi în vol. 2, la capitolul respectiv, au demonstrat până la evidență că mijloacele de cari dispuneau aliații sunt insuficiente. Generalul Hamilton, comandantul suprem al forțelor franco-engleze, dându-și seama de această slăbiciune, a cerut ajutoare, cerând, la 10 Mai, numai două divizii; dar curând și-a dat seama că două divizii sunt prea puține și a telegrafiat, din nou, cerând două corpuri de armată.

Primele trupe ce au sosit în ajutor, au fost unitățile diviziei 52 engleză.

Rușii, cari trebuiau și ei să coopereze la luptele în contra Turcilor, prin debarcări pe coasta Mărei Negre spre Midia, au renunțat la această operațiune. Din această cauză, forțele turcești ce erau păstrate a se opune, unor eventuale debarcări rusești, au fost aduse înspre Galipoli și astfel forțele aliate se găsiră în continuă inferioritate; Generalul Hamilton, față cu această nouă situație, a crezut că încă trei divizii active și altele două teritoriale, nu ar fi prea mult.

Bătăliile cele mai importante cari au avut loc, în această perioadă, sunt acelea dela 12—13 Iulie și dela 6—12 August, cu cari s'au terminat marile operațiuni în peninsula Galipoli.

Bătălia dela 12—13 Iulie.

Bătălia dela 12—13 Iulie eră considerată numai ca acțiune preliminară a marelui bătălie ce eră proiectată pen-

tru începutul luni August. Această acțiune avea drept scop numai de a rectifica frontul, de a câștiga noi poziții, de a păstra moralul trupelor, și de a atrage forțele turcești în această parte, pentru a înlesni marea acțiune ce urmă a se da în direcția generală Anaforta.

În operațiunile ce au precedat această acțiune, dreapta turcească de pe frontul de Sud al peninsulei, a fost respinsă până lângă Kritia.

Acțiunea dela 21 și 13 Iulie se îndreaptă spre centru și stânga Turcilor pentru a-i împinge înapoi.

Corpul francez de atac cuprindea două divizii accolate și avea sarcina să atace stânga turcă întărită pe malul sudic al cursului inferior al râului Kereves-Dere. La stânga acestei brigade se află brigada 157. Aceste brigade constituiau divizia 52.

Toate aceste constituiau trupele de atac; celelalte forțe erau ținute în rezervă, gata de a intra în acțiune dacă nevoie va fi. Divizia 29 engleză trebuia să facă demonstrații spre stânga sectorului de Sud; iar Australianii și Noui-Zelandezii asemenea spre frontul poziției lor, pentru a împiedica rezervele inimice să întărească adevăratul punct de atac.

La ora 7,35 a. m., trupele franceze și engleze eșiră din tranșeele lor și din primul avânt cuceriră două linii de tranșee. În special divizia 1-a franceză, dela dreapta a obținut un foarte frumos succes, cucerind întregul sistem de întăriri, care mărginează partea de jos a râului Kereves-Dere. Divizia 2-a franceză și cu brigada 155 scotiană stăpâni și păstră, în contra tuturor încercărilor inimice, cele două linii de tranșee câștigate. Din nenorocire, batalionul din stânga al brigadei 155 engleză, înaintă prea mult și urcând pe colină, căzu sub focul de baraj francez, și în câteva clipe, înainte de a se recunoaște greșcala, fu decimat și nevoit a se retrage, cu pierderi enorme în linia 2-a de tranșee, unde ar fi trebuit să se oprească dela început.

Lupta continuă cu înverșunare, Turcii dând vigoare întoarcerii ofensive și luptând cu disperare pentru recuperarea pozițiilor pierdute. Pentru terminarea mai repede a acestei acțiuni, se ordonă și brigadei 157 să atace. După o violentă bombardare, dar de scurtă durată, această brigadă se repede la atac și luă în câteva minute toate tranșeele inimice ce avu ca obiectiv. În această parte trupele engleze înaintaseră cu peste 400 m. dela vechile poziții și cu peste 200 m. înaintea aceloră din dreapta lor.

Divizia 52-a engleză și diviziile 1 și 2 franceză, primară ordinul a se întări pe pozițiile cucerite.

Turcii încercară toată noaptea, puternice întoarceri ofensive pentru a recuceri terenul pierdut, dar fură me-

reu respinși de către aliați, cari erau sprijiniți și de focul și proiectoarele vaselor.

În dimineața zilei de 13 Iulie, însă, aripa dreaptă a brigădei 157 engleză se văzu silită a da înapoi în fața unui puternic atac turc, în care bombele jucară un foarte mare rol.

În acest moment trei batalioane engleze din divizia navală, primiră ordinul să întărească brigada 157, să atace și să respingă pe Turci; iar toate celelalte trupe de pe front să-și continue înaintarea atacând fiecare înaintea-i cât mai viguros.

Acest ordin de atac s'a executat cu multă vigoare și fiecare unitate înregistrează succese destul de importante, putând să-și păstreze câștigurile în contra atacurilor turcești. Din nenorocire, greșeala din ajun s'a repetat: un batalion englez, batalionul din Portsmouth, înaintând prea mult, căzū și el sub focul de baraj al Francezilor și avu pierderi grele.

Pe seară bătălia încetă, puțin câte puțin; iar rezultatul fu următorul: câștigarea a două linii de tranșee inimice și găsirea unui foarte bun câmp de tragere. Din nenorocire pierderile au fost îndestul de serioase. Răniții și morții Englezi se ridică la vreo 3000, iar la Francezi nu au trecut de 1000. Turcii au avut peste 5000 pierderi între cari și 520 prizonieri cu două mitraliere. Generalul Masnou, comandantul diviziei 1-a franceză, fu rănit mortal.

Bătălia dela 6—12 August.

Bătălia dela 6—12 August a fost cea mai mare din bătăliile ce s'au dat în peninsula Galipoli, atât prin numărul cel mare de forțe angajate deoparte și de alta, cât și prin rezultatele obținute. Rezultatele, din nenorocire, au fost defavorabile pentru marea alianță și dela această dată s'a văzut că acțiunea în Galipoli, începută rău, nu mai are nicio șansă de a fi terminată bine. Rezultatul acestei bătălii a decis părăsirea acțiunii, complet, în această parte.

Forțele promise a veni în ajutorul trupelor debarcate, trebuiau să sosească aci, chiar în timpul începerii operațiilor. Așa, după socoteli matematice făcute, ele trebuiau să înceapă să sosească pe la 10 Iulie, la insulele unde urmau să fie adăpostite și strânse, așa că la 6—8 August să fie gata de a fi aruncate în luptă.

Data începerii mării acțiuni a fost fixată pentru 6 August, fiindcă din ziua de 7 August, luna răsăria dela ora 2 dimineața, așa că lupta se putea da pe întuneric sub lumina proiectoarelor de pe vase și a aceloră din liniile întăiu.

Planul alcătuit fu următorul:

a) Diversiuni, cu amenințări de diferite debarcări, în diferite puncte ale peninsulei și în special în fundul golfului Saros și spre gura Mariței, precum și în dreptul insulei Mitilene; această pentru a atrage atenția forțelor turce în mai multe părți.

b) Diversiuni puternice la Sudul peninsulei, atacând puternic linia turcă din regiunea Korithia, pentru a menține aici cât mai multe forțe turcești.

c) Un atac puternic, decisiv, pornind de pe frontul corpului Australian și Nou-Zelandez, ajutat și de alte trupe de debarcare. Acest atac trebuia să fie decisiv și să tae, în direcția Maitos, peninsula în două, fie printr-o înaintare în acea direcție, fie prin ocuparea înălțimii Sari-Bair, de unde să poată bate toată strămoarea.

d) Debarcare prin surprindere în golful Suvla; aceste forțe aveau, apoi, însărcinarea a întoarce pe la Nord, poziția de pe dealul Sari-Bair.

Este de remarcant următoarele cestiuni foarte importante, relativ la aceste operațiuni: a) Trupele chemate a opera în peninsula Galipoli, nu puteau fi aduse, dinainte, pe uscat, și apoi după ce s'ar face repartitia lor să se procedeze la pregătirea atacului și la executarea lui, având toate trupele la îndemână. Aci, trupele ce urmau a lupta erau adunate în insulele vecine, la Mudros, Imbros și chiar în Mitilene, cari se găseau la câte 150, 120 și 240 klm. departe de locul de operațiuni. Ele urmau a fi aduse în ultimul moment, în luptă și debarcate, fără a ține socoteală de posibilitatea unor vremi rele ridicată pe neașteptate sau chiar de acțiunea submarinelor inimice cari deveniseră, în ultimul timp, foarte de temut.

b) În acelaș timp, mai trebuie observat că punctele de atac nu aveau nici o legătură, între ele, afară de Marea, așa încât comandantul suprem fu nevoit a rămâne în insula Imbros de unde conduce prin telegrafia fără fir lupta, sau prin ordine trimise cu torpiloare iuți, cari nu puteau face niciodată drumul mai repede de 2 ore și ceva.

Pentru statul major a fost, în special, o muncă colosală pentru a aranja sosirea la timp a tuturor acelor detașamente și coloane, însoțite de întreg materialul necesar, de aprovizionamente cu apă, animale, trăsuri, etc. În special grija apei a stăpânit pe toți comandanții, dela cel mai mare până la cel mai mic. Intreaga regiune este lipsită de apă și pentru aprovizionare s'au alcătuit convoiuri speciale; un rezervor de 30 metri cubi a fost instalat la corpul de armată Australian; vasele de petrol, tinichelele toate, curățate și amenajate, erau umplute cu apă și adusă din insulele vecine. O întâmplare nenorocită, — ciocnirea a două vase, din care unul aducea apă,

a produs un moment o adevărată panică, stăpănită, însă, curând prin bărbăția și energia comandanților.

În tot cazul, se vede aci, în mod clar, că adevărata bază de operație, de aprovizionare și liniile de operație, de comunicație și de aprovizionare, erau constituite de Flotă, și ea, însă, foarte agitată din cauza amenințării continuă a submarinelor inimice.

O astfel de bătălie dată în asemenea condiții defavorabile pentru aliași este unică în lume; iar rezultatele, spre cinstea lor, dacă n'a fost un succes decisiv, cel puțin nu au fost nici înfrânți, deși aveau în fața lor forțe mult superioare, iar în spatele lor atâta nesiguranță și amenințare.

Pentru lămurirea mai bine a întregii acestei bătălii vom studia acțiunile separat.

A. *Demonstrații în diferite puncte ale coastei turcești*

Cu câteva zile înainte de începerea marci lupte, pe la sfârșitul lui Iulie și începutul lui August, un detașament de voluntari greci, în număr cam de vreo 500, a fost debarcat în fundul golfului Saros și cu mult zgomot îndreptat spre primele localități de pe coastă.

După câteva încercări cu jandarmii Turci, ei s'au retras la vasele ce-i așteptau la larg.

În același timp o parte din flotă se concentrează la insula Mitelene; iar generalul Hamilton merge în persoană să o inspecteze; trupele aliate debarcară aci și cu mult zgomot se aduse hărțile regiunii Smirnei, hărți cumpărate din Egipt.

Aceste demonstrații, după câte s'au știut mai târziu, făcuseră mare impresie asupra Turcilor.

B. *Atacul demonstrativ dela Sudul peninsulei, spre Krithia.*

Cu acest atac au fost însărcinate următoarele forțe:

Divizia 29 engleză să atace dreapta și centrul;

Divizia 42 engleză să atace două tranșee puternice, înlimice, cari luau de amfiladă atacul diviziei 29.

În zorii zilei de 6 August, începî o puternică bombardare a pozițiilor ce urmau să fie atacate. Bombardarea ținu până la ora 3,50 p. m., când infanteria trecu la asalt. Aripa stângă turcă a fost curând respinsă și Englezii cuceriră aproape în întregime linia 1-a inimică. La centru și dreapta, însă, nu se putu face nici un progres. Turcii erau aci, foarte numeroși, în masse mari, strânse, pentru a porni chiar ei la atac. O coincidență ciudată a făcut ca alegerea punctului de atac, din această parte, și momentul atacului, să fie aproape la fel.

Din declarațiile prizonierilor turci, ei urmau a ataca pe Englezi, pe la ora 5 p. m., și de accia toate întăririle erau împănate cu trupe. Așa fiind, toate atacurile Englezilor se prăbușiră în fața focului eficace al armelor și al mitralierelor inimice. În seara zilei de șase August, Englezii, nu avansaseră nici măcar cu un pas.

În zorii zilei de 7 August, atacară de astă dată, Turcii. Atacul lor fu foarte energic și a trebuit intervenția brigădei 125 spre dreapta și încă a alte patru batalioane spre stânga pentru a putea restabili lupta și a-i respinge pe Turci din pozițiile și punctele ce ocupaseră.

În special spre centrul poziției la Vest de drumul Krithia, o vie cu o întindere de aproximativ 200/100 m., a fost teatrul celui mai înverșunat măcel. O porțiune mare din vie, fusese ocupată dela primul atac de către trupele din Lancashire. Turcii dădură puternice contra-atacuri și întoarceri ofensive, pentru a reocupa pozițiunea pierdută, dar fără rezultat. Englezii aveau aci opt batalioane și au reușit a se menține în vie în tot cursul nopții de 7—8 August.

În ziua de 8 August, divizia 42 schimbă trupele, din această parte, ce luptau de două zile fără întrerupere. Turcii atacară din nou, cu noi forțe, colțul estic al viei—atacuri pronunțate la 11⁴⁰ a. m. și la 8^{1/2} — și fură din nou respinși. În dimineața de 9 August, bătălia se mai liniști. În noaptea de 12—13 August, Turcii printr'un atac prin surprindere și dat cu multă energie, ocupă întreaga vie; dar în dimineața de 13 via fu reocupată din nou de către Englezi; de astădată, rămase definitiv în mâinele lor, organizând-o puternic.

Astfel se termină lupta angajată spre Krithia. Dacă ea nu a reușit să ocupe înălțimea, definitivă, cel puțin a reușit să atragă aci o bună parte din rezervele turcești, și să fixeze și să uzeze pe poziție toate forțele ce au luat parte la luptă.

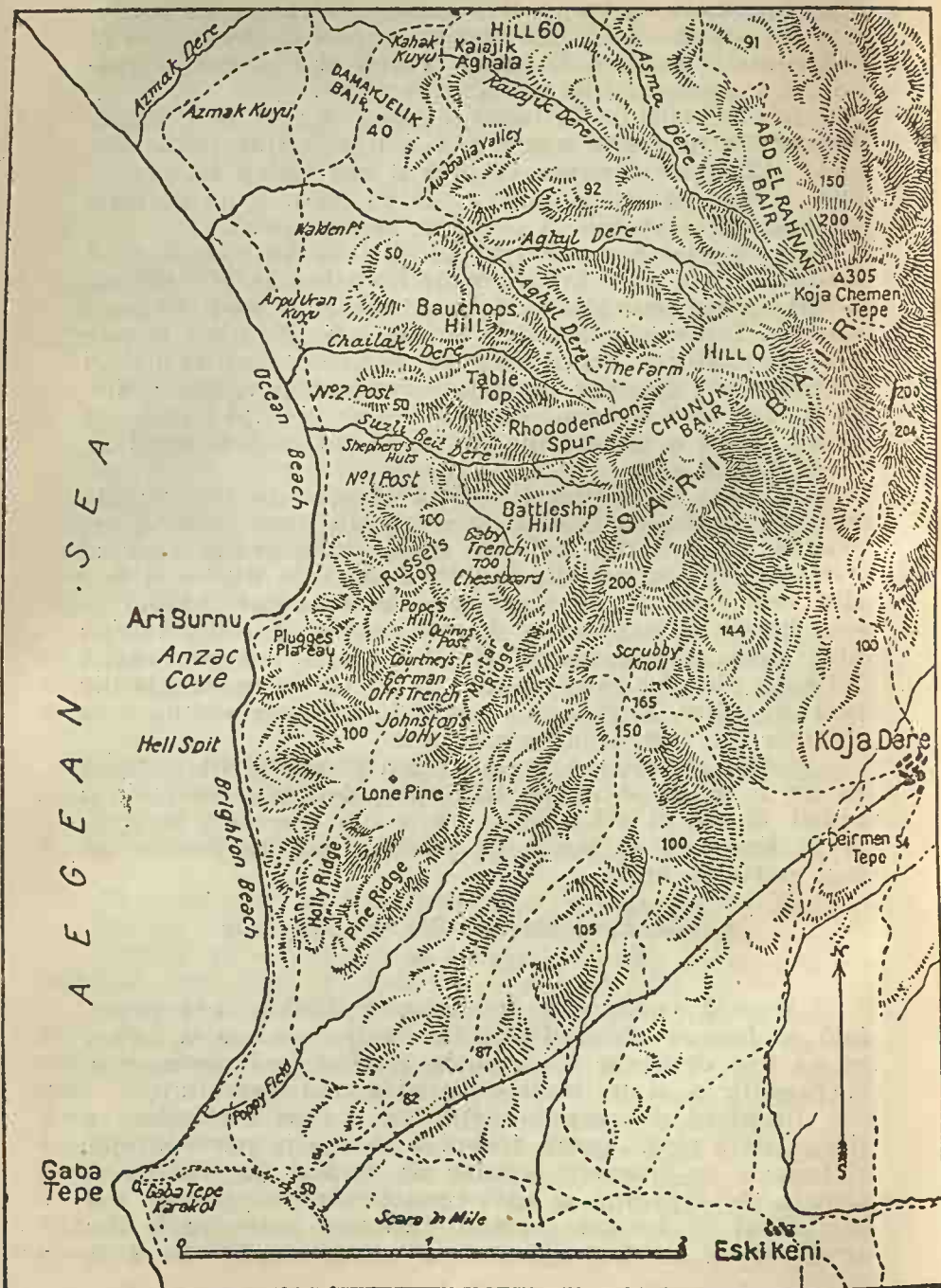
C. Bătălia dela Ari-Burnu—Sari-Bair

(Schiza A)

Această porțiune a frontului de bătălie, era proiectată să formeze frontul decisiv. Pentru aceasta și forțele ce au fost destinate să ia parte, au fost mai numeroase, și pregătirea și mijloacele decisive mai dezvoltate.

În afară de corpul australian și Nou-Zelandez, ce țineau deja plaja Anzac, trebuiau să mai ia parte la luptă și trupele ce fuseseră trimise de curând, să întărească armata de expediție și cari erau ținute de aproape trei săptămâni în insulele vecine. Cea mai mare parte din aceste trupe au fost aduse noaptea, în nopțile de 4, 5,

Schița A

și 6 August, în cea mai mare tăcere, și debarcate la Anzac, fără ca să deștepte atenția Turcilor, deși după dealurile ce ei ocupau, descopereau Marea până departe.

Singură instalarea trupelor, în afară de celelalte greutăți de aprovizionare, a cerut o muncă uriașă, căci bivacuările noi și instalațiunile trebuiau a fi bine ascunse de vedere, spre a nu fi bătute de focurile inamicului și pentru a nu le atrage atenția că aci se fac mari debarcări de trupe.

Forța totală a trupelor din această regiune se urcă la 40.000 de oameni, cu 72 tunuri, sub comanda generalului Birdood. Această armată eră susținută de o escadră specială, compusă din două crucișătoare, patru monitoare și două contratorpiloare. Totalitatea forțelor a fost împărțită în două mari grupe, după rolul ce avea de îndeplinit și după direcția de atac, și o rezervă.

Așa avem:

a) Divizia australiană, brigada 1 și 3 de cavalerie ușoară — cavalerie pe jos — și două batalioane din brigada 40. Această grupă, sau coloană, avea însărcinarea a ataca drept înaintea sa și să păstreze la nevoe și poziția ocupată de întreg corpul Australian-Nou-Zelandez.

b) Divizia Australiană-Nou-Zelandeză, divizia 13. brigada 29 de infanterie indiană și brigada de artilerie de munte indiană. Această coloană avea însărcinarea a opera la stânga coloanei precedente, a înainta direct asupra înălțimei 305 dela dreapta turcească și a ocupa, cu orice preț, această înălțime.

c) Brigada 29 din divizia 10, și brigada 38 erau ținute ca rezervă, a acestui sector.

Bătălia, în acest sector, s'a început prin atacul unei tranșee turcești, numită de englezi „Lone-pine” și care eră așezată pe un platou, ce domină și apără conductele de apă turcești, în afară de faptul că din această tranșee turcii puteau lua pe flanc orice atac inamic s'ar fi făcut înspre pozițiile lor centrale. Tranșeele cari țineau platoul formau sistem cu alt punct de sprijin la nordul platoului și cunoscut de Englezi sub numele de „Johnston Jolly” și cu alte întăriri și lucrări făcute la Est și la Sud. În special, tranșea „Lone-pine” eră foarte tare, organizată cu rețele de sârmă, cu blindaje și cu numeroase șanțuri de apărare și de comunicație cu celelalte întăriri.

Atacul, aci, s'a dat de către patru batalioane din brigada 1 australiană, din cari trei linia 1-a și unul în rezervă, în ziua de 6 August, ora 5½ p. m., după ce au fost bombardate mai multe ore, atât de artileria de pe uscat cât și aceia de pe vase. Australianii ajunseră la rețelele de sârmă în câteva clipe, strecurându-se, cu prea puține pierderi, printre ploaia de gloanțe. Atunci veni un mo-

ment îngrozitor, când se avu impresia că, fizicește, orice încercare va fi imposibil să aibe reușită. Blindajele cu grinzi mari de pin, ale tranșelor, rezistau sforțărilor supraomenești făcute de Australieni, iar prin crenelele lor, turcii aruncau pânze de foc, fără întrerupere, din sute de arme și din mitraliere. Se formară, atunci, grupe de luptători, cari ridicau pe tovarăși de ai lor peste grinzi și le ajutau să intre pedeașura, în tranșee. Australienii, în acest mod, intrară, unul câte unul, în tranșeele turcești, în galeriile lor întunecoase și la ora 6²⁰ întreaga tranșee eră ocupată de cele trei batalioane, iar al 4-lea, cel de rezervă, veni să întărească poziția.

La ora 7 însă, Turcii atacară, încercând a relua tranșeea pierdută, fără a reuși. În dimineața de 7 August, la ora 11^{1/2}, o nouă încercare, pornită din șanțurile de comunicațiune și precedată de aruncare de bombe, avu loc și lupta finu până la ora 8 dimineața; fără nici un succes pentru Turci. În cursul zilei de 7, la ora 11^{1/2} p. m., un alt atac se pronunță, care dură până la ora 5^{1/2} p. m., tot fără rezultat. În ziua de 8 fu relativ liniște; dar în ziua de 9 August, la ora 5 dimineața, turcii pornese la asalt, din două direcții, dela Est și dela Sud. Acest atac, care dură până la ora 7⁴⁵ a. m., se prăbuși.

Australienii păstrară poziția.

Acest atac asupra stânzei turcești, avu întreg succesul așteptat, mai ales că atrase aci foarte multe forțe turcești și le distrase mai ales atenția dela adevăratul și decisivul punct de atac dela dreapta lor.

Pierderile au fost mari de ambele părți; la Turci însă, cu mult mai mari, fiindcă în timp de cinci zile, ei atacară fără întrerupere, iar această linie, în defensivă, îi primea mereu cu ploaie de focuri, de arme, de mitraliere și de tunuri. Tranșeele erau pline de morți. Pentru a face loc luptătorilor, morții neputând fi ridicați, erau așezați în rânduri, unii peste alții, la intrările tranșelor. După primul atac din ziua de 6, 1000 de morți au fost ridicați și scoși din tranșee. Australienii au mai luat 134 prizonieri și 7 mitraliere, precum și o mare cantitate de muniții și de echipament.

Atacul asupra pozițiunii principale se pronunță de patru coloane: coloanele extreme, de dreapta, și de stânga, aveau însărcinarea a face mai mult apropierea celor două coloane centrale, însărcinate cu atacul decisiv al pozițiunii.

Așa: a) Coloana de acoperire din dreapta, sub comanda generalului A. H. Russell — brigada 2 Nou-Zee-

landeză, regimentul Otago de trăgători călări, contingentul Maori și un pluton călăreți din Noua-Zeelandă, — avu ca misiune de a pune stăpânire pe ruinele Sazli-Beit Dere și Aghyl-Dere și înălțimea Table Top.

Prin ocuparea acestei poziții, acoperă dreapta coloanei de asalt din dreapta.

b) Coloana de asalt din dreapta, sub comanda generalului F. E. Johnston — o brigadă de infanterie Nouă-Zeelandă, o baterie artilerie de munte indiană și o companie de geniu Noua-Zeelandă — avu misiunea de a ataca și ocupa înălțimea Chunuk-Bair.

c) Coloana de asalt din stânga, sub comanda generalului H. W. Cox, — brigada 29 indiană, brigada 4 infanterie australiană, o baterie de munte indiană, o companie de geniu Noua-Zeelandă; iar ca rezervă: 2 batalioane, brigada 39 infanterie și o jumătate companie geniu — avu însărcinarea a ataca și ocupa înălțimea Sari-Bair, 305.

d) Coloana de acoperire din stânga, comandată de generalul Gh. Travers — o companie de geniu și două batalioane infanterie — aveu însărcinarea să ocupe dealul Demak Jelik Dere, pentru a acoperi coloana de asalt din stânga, în contra focurilor și încercărilor inimice din acea parte, pentru a face legătura cu trupele destinate a debarca la Suwla.

Cele două coloane de acoperire își îndeplinesc însărcinarea, relativ ușor. Așa: coloana de acoperire din dreapta, ce trebuia să ocupe Table Top, se aruncă la asalt, fără a trage nici un foc și pentru mai multă siguranță, magaziiile armelor erau goale. Numai baioneta și la urmă, bombele, lucrău (1).

Ocuparea unei întăriri, cea mai puternică a acestui platou și care determină stăpânirea platourilor — fortul No. 3 — s'a făcut cu ajutorul unei înșelătorii: cuirasatul englez „Cölne”, cu câteva zile înainte și în toate nopțile, luând acest punct, fix la ora 9, începea să-l bombardeze, în serii de câte 10 minute, întrerupte de fășii luminoase. Turcii observând regularitatea acestei operațiuni, îndată ce vedeau fășiile luminoase ale proiectoarelor părăseau reduta, se duceau înapoi și apoi, după terminarea bombardărei, o reocupău fără a avea pierderi.

1) Platoul Table Top se ridică la 120 m. deasupra nivelului mării; are coastele foarte înclinate și impracticabile; numai ici-colo sunt câteva mici tufărișuri, aflaie, însă, sub focul tranșeelor inimice. Ele prezintă până la oarecare punct, puncte de sprijin. Platoul dela vârf era în întregime acoperit de tranșee și comunica printr'un pînten, numit Rhododendrou, cu Sari-Bair.

În noaptea de 6 August, aceiaș operațiune a fost făcută; cu deosebire că la ora 9 $\frac{1}{2}$ când coloana engleză se urcă în redută, sub protecția fâșiilor luminoase ale proiectoarelor, le găsi goale; iar mai târziu, când Turcii voră să reentre în redută, fură primiți cu un foc din cele mai omorătoare.

De aci, coloana de acoperire purcedă la ocuparea tuturilor celorlalte puncte desemnate a le ocupa. În special înălțimea Table Top a cerut sfortări supraomenești, dar însfârșit, coloana Roussell, reuși a-și îndeplini însărcinarea.

Coloana de acoperire din stânga, execută la început un marș pe plajă, apoi o luă spre Nord și înaintă urcând valea lui Aghyl Dere. Fiecare tranșee întâlnită fù luată cu asalt, în goana mare, și întreaga coloană fù aruncată asupra înălțimei Demak-Jelik-Dere. La ora 1 $\frac{1}{2}$ dimineața de 7 August, întreaga colină fù ocupată și însărcinarea coloanei îndeplinită.

Coloana de asalt din dreapta intră în rovinele Sazli-Beit-Dere și Chailak Dere, pela ora 12 noaptea, iar pela ora 1 $\frac{1}{2}$ dimineața, începù o luptă înverșunată pentru luarea tranșelor.

Coloana de asalt din stânga, aceia care trebuia să dea lovitură de grație, urmă la început coloana de acoperire din stânga, trecù Chailak-Dere la 12 $\frac{1}{2}$ și intră în Aghyl-Dere, imediat în urma coloanei de acoperire.

Surpriza a fost completă. Turcii au fost găsiți dormind; parte din ofițeri au fost găsiți în cămășile de noapte. Cea mai mare dezordine se produse printre unele trupe turcești,

Terenul eră, însă, foarte greu de trecut; potecute înguste, cari se încrucișau în lungul a nenumărate vâlcelușe; tufișuri cu arbuști cu ghimpi, întunericul absolut, făcù înaintarea foarte dificilă și mări jöboseala trupei, scăzându-i oarecum încrederea ce aveă în victoria decisivă.

Coloana, înainte de a intră în Aghyl Dere, se împărți în două alte coloane mai mici: patru batalioane o luară înspre nordul furcii Aghy Dere, direct spre cota 305; iar alte patru batalioane indiane, începură a urcă pe furca sudică a lui Aghy Dere, pentru a atacă culmea Sari-Bair. Lupta începù, în întunericul nopței și ajutați mai mult de baionete și de granate, ambele coloane câștigară teren înspre obiectivele lor, deși terenul nu le permittea a merge decât mai mult pe brânci și agățându-se fiecare soldat de crăci și burueni.

Când începù a se lumina de ziuă, coloanele se găseau la capul văilor înălțimilor ce trebuiau să ocupe.

Aci ele aveau o bună poziție, unde puteau să se odihnească și apoi să reînceapă atacul.

În acest timp, coloana de asalt din dreapta, a generalului Johnston, înaintând, a întâlnit rezistență mai mare și a trebuit să se desfășoare; iar la ora 6 dimineața, atinse pintelul Rhododendron, după o luptă destul de înverșunată. Prin ocuparea acestei înălțimi, coloana de asalt din dreapta se găsea numai la un kilometru departe de obiectivul desemnat, vârful Chunuk-Bair. Se obținuse încă un mare avantaj, legătura cu coloana de asalt din stânga.

La ora 9 $\frac{1}{2}$ a. m., se purcede la asaltul înălțimei Chunuk Bair, cu ajutorul unei alte coloane proaspete, ce fu aruncată direct asupra vârfului. Turcii, cari în acest timp prinseseră de veste și adunaseră trupe spre a face față pericolului, resistară și făcură ca asaltul să nu reușească, mai ales că nici trupele ce atacau nu mai erau în stare să dea prea mult, fiind cu totul obosite din timpul nopții. Ele avură, însă, destule forțe, pentru a se crampona de poziție și a rezista tuturor contraatacurilor turcești.

Restul zilei de 7 August se petrecu, numai cu împușcături de afară și de altele fără mare importanță.

În noaptea de 7—8 August, în zorii zilei de 8 August, atacul se reînoi, cu și mai multă înverșunare. Pe când se atacă înspre Chunuk Bair, se văzură trupe, în zorii zilei, urcând creasta dinspre dreapta. Cu telescopul se distingeă că sunt trupe amice. În adevăr, erau forțele generalului Johnston, cari reușiseră în atacul lor.

Prin urmare, rezultatul atacului, până acuma, asupra obiectivului principal, dacă nu eră prea favorabil și conform cu așteptările, nu eră, însă, nici de disprețuit. Panta de S-V a colinei eră ocupată; atacurile, însă, asupra centrului și stângei, în special stânga, care trebuia să treacă de colina 305 pe la nord și venind spre dreapta să concure la asaltul celorlalte poziții, acesta, zicem, a dat greș.

Se amână asaltul hotărîtor pentru noaptea următoare. Se formară din toate forțele disponibile, trei coloane: *Coloana Johnston* — o baterie de munte, 2 regimente trăgători călări; 4 batalioane Noua-Zeelandă și 2 batalioane din divizia 13-a — care aveă sarcina de a ocupa Chunuk Bair și o altă înălțime numită Q, așezată între Chunuk Bair la sud și cota 305 la nord; — *coloana Cox* — o baterie de munte, 4 batalioane australiene, 3 batalioane infanterie, 1 batalion Lancashire, și 4 batalioane indiene — aveă însărcinarea de a ataca aceleași înălțimi ca și coloana Johnston; și *coloana Bald-*

win, — cu șapte batalioane — cea mai dinspre stânga; care trebuia să atace numai înălțimea Q.

Atacul principal era rezervat coloanei 3-a, în timp ce celelalte două coloane urmau a concura și a-i da întreg sprijinul.

Atacul fu ordonat pentru dimineața zilei de 9 August. La ora 4 $\frac{1}{2}$ a. m., toate înălțimile ce urmau a fi atacate, începură a fi bombardate cu sute de tunuri de diferite calibre. Toate vasele de războiu, cari puteau lua parte la bombardări, directe și indirecte, fură concentrate aci; toată artileria de pe uscat, acelea dela coloana din dreapta ca și acelea dela flancul stâng, se alătură bombardărei furioase. În câteva clipe, toate înălțimile-obiective, fură transformate într'o mare de flacări. Bombardarea fină fără întrerupere până la ora 5 $\frac{1}{4}$ a. m., La ora 5⁰⁶ urmă a se lungi tirul și a se bate toate povârnișurile și pantele din spatele înălțimilor, făcând un tir de baraj, spre a împiedica sosirea ajutoarelor turce. În timpul bombardărei, și încă înainte de bombardare, coloanele urmau a se aduna și a fi gata de asalt, în momentul 5⁰⁶, când artileria își lungea tirul. Coloana Baldwin, însă, care trebuia să se găsească adunată la locul hotărât, înapoia brigădei de Noua-Zeelandă, la începutul bombardărei, nu ajunse aci decât după 5 $\frac{1}{4}$, așa că toate celelalte coloane porniră la asalt înainte de sosirea coloanei Baldwin. La început avură succes, ajunseră sus pe culmile-obiective și începură chiar a coborî pantele și clinete opuse, când deodată fură primite cu focuri înversunate de șrapnele dinspre stânga, tocmai din direcția de unde trebuiau să fie apărate prin coloana Baldwin. Această bombardare pe cât de violentă, pe atâta de neașteptată, aruncă cea mai mare confuzie și zăpăceală în cele două coloane. Turcii prinseră acest moment mai mult decât favorabil și contraatacară cu infanterie cele două coloane, destul de sdruncinate și în câteva minute le respinseră cu multe pierderi, la locurile de unde porniseră la asalt.

Generalul Baldwin, văzând că nu a putut ajunge la timp, spre a concura la atacul înălțimilor, se desfășură pe locul ce-l ocupă, pe pîntenul *Rhododendron* și apoi porni și el singur la asalt; dar în acest timp, Turcii, cari ajunseseră pe culmea înălțimilor, îl atacară și îl copleșiră cu focuri înainte de a-și da seama și îl respinseră cu multe pierderi înapoi pe pîntenul ce-l ocupase. Așa că Turcii, cu forțe, la început inferioare, reușiră a respinge trei coloane, cari toate la un loc, erau superioare forțelor inimice și aveau și avantajul inițiativei; dar dintr'o greșală de orientare a coloanei Baldwin, totul se prăbuși.

Turcii încurajați de acest prim succes, atacară trupele din Noua-Zeelandă și două batalioane ale colanei 1, cari mai păstrau încă partea S-V a înălțimei Chunuk-Bair, însă, nu putură deloc câștiga teren în tot cursul zilei de 9 August, trupele engleze păstrând cu ultima energie punctele ce ocupau.

Așa se termină ziua de 9 August.

Ziua de 10 August a fost ziua măcelului. Luptele cele mai înverșunate ce au avut loc în întreaga peninsulă și una din cele mai îngrozitoare prin enormele pierderi cauzate trupelor amice și inimice, ce au luat parte la luptă. Pe pozițiile ocupate, trupele engleze încercau a-și face tranșee, dar atât oboseala, cât și terenul stâncos împiedicară a se face tranșee mai mari decât de 20 cm. adâncime, și fără nici-o apărare accesorie; așa că Turcii, în atacurile lor, din ziua de 10, au găsit trupele engleze foarte puțin pregătite pentru lupta defensivă.

Linia engleză mergea dela ferma de pe Chunuk Bair, spre Nord la Azmac Dere și de aci spre Vest spre mare la Azmac Kuyu; divizia australiană ocupa „Lone Pine”; iar trupele de Noua Zeelandă ocupau o linie ce ducea dela mare prin o rovine la o înălțime cotată cu 300 m.

Trupele, în urma luptelor și formațiunilor de tot felul, timp de trei zile, erau foarte obosite, iar efectivele foarte mult reduse. Așa: brigada 1 australiană dela 3000 luptători, abea mai avea 1000 arme în linie, având pierderi, în acele trei zile, numai dela focul inimic, peste 1500 oameni; trupele de Noua Zeelandă cari au luptat trei zile și trei nopți fără întrerupere, și cari aveau nevoie absolută de odihnă, de apă, de mâncare, au fost retrase, având și pierderi, ce depășeau proporția de 25% din efectiv, și au fost înlocuite cu două batalioane din divizia 13-a, legate cu regimentul 10 Hampshire.

În dimineața zilei de 10 August, se deslănțu marea furtună a atacului înverșunat turc, care făcu să seceră viața a mii de luptători, de o parte și de alta.

Turcii porniră la atac de pe linia înălțimei Chunuk Bair și înălțimea Q., precedând atacul cu o puternică bombardare. Macul se dădu cu efectivul de cinci regimente infanterie (15—18 batalioane) și fură îndreptate mai toate înspre cele două batalioane ce înlocuiseră trupele de Noua-Zeelandă. Unul din batalioane a fost strivit și aruncat înapoi în câteva clipe; iar celalt a fost complet distrus, fiindcă a fost prins pe platou, în câmp, și înconjurat aproape din toate părțile. Nici un prizonier și nici un om viu n'a rămas din acest batalion. După acest succes, obținut prin număr și prin surprindere, masa turcească înconjură întreaga creastă, mergând pe clinele opuse, întoarse flancul drept al liniei

de jos și atacă cu furie trupele de Hampshire și coloana Baldwin, forțându-le a se retrage cu imense pierderi.

Trupele turcești, în urmărirea succesului lor, ajunseră pe clinele înălțimilor, văzute de artileria engleză, atât de aceea de pe uscat, cât și de aceea de pe apă. Într-o treaga flotă, și toată artileria de uscat, bombardară coloanele turcești și le cauzară pierderi fără seamăn; totuși Turcii împinși de ofițerii și comandanții lor germani, înaintau mereu, ca și cum ar fi avut intenția de a arunca în mare toate trupele engleze de aci. O baterie de 10 mitraliere engleze bine mascată, deschise focul asupra Turcilor la distanță mică și pânza de gloanțe secără totul ce întâlnește în cale. Atacul fu respins numai cu focul artileriei și al mitralierelor. Turcii se retraseră în fugă, punându-se la adăpostul înălțimilor.

Înainte de a termina această fază, frontul englez fu atacat dinspre stânga, de forțe mari turcești, cari soseau dinspre Anaforta și cari forțe trebuiau a fi anihilate prin atacul englez dinspre Șuola. Frontul englez, în această parte, a fost rupt în mai multe părți, iar trupele aruncate în desordine până jos în vale, în apropiere de coasta mării. Aci, un căpitan de administrație — Street — le adună, din inițiativa lui, și le porni din nou la atac. După lupte disperate de ceasuri întregi, de atacuri și contraatacuri, deoparte și de alta, date mai mult cu baioneta, atacul turcesc începuse a pierde din vigoare, iar pe la ora 10 $\frac{1}{2}$ a. m., se înmuieă; Turcii începură a se retrage mai mult în fugă, spre a se adăposti dincolo de înălțimi.

Pierderile engleze au fost enorme, neînchipuite, și numai pierderile Zuavilor francezi la Woerth le poate egală. Este o cinste fără seamăn, pentru astfel de trupe, cari, cu atâtea pierderi, tot și-au menținut moralul și ordinea în luptă.

Așa, au murit în acea zi: Generalul Baldwin, generalul Cooper, lt. colonel Num, lt. colonel Leonige, lt. colonel Carden, lt. colonel Gillespie, toți comandanți de regimente. Întreg statul-major al generalului Baldwin, zece ofițeri comandanți de unități, din totalul de 13 câți erau, au fost scoși din luptă. Regimentele Worcester și Warwicks au pierdut toți ofițerii. Divizia 13, comandată de generalul Shaw, a pierdut 6000 de oameni din 15.000 cât avea efectivul. Această divizie și patru batalioane din divizia 10 irlandeză, au pierdut peste 50% din efectiv. Totalul pierderilor acestor forțe, cari au luptat aci, sub comanda lui Birdwood, pentru această zi, au fost de 12.000, dintr-un efectiv total de 37.000, adică peste 30%.

Situația era foarte critică. Generalul Hamilton mai avea în rezervă încă două divizii, nebăgate în foc

și avu un moment intenția de a le arunca și pe acestea spre a încercă soarta armelor. Lipsa de apă, în special, — abia câte 250 grame de fiecare om — îl făcu să renunțe. Atacul nu s'a mai dat și toți își păstrară vechile poziții, ce le aveau înainte de luptă.

Faptul, însă, dominant, este, că deși pregătirile acestui mare atac, dela care se așteptă rezultate strălucite, au fost făcute în cele mai mici amănunte; deși lupta tuturor a fost mai presus de orice laudă; deși pierderile au fost îngrozitoare și superioare oricărei alte proporții, totuș rezultatul a fost cu totul negativ. Marea lovitură proiectată a dat greș și de acuma încolo, pe zi ce merge, va fi și mai greu de realizat. Turcii au fost deșteptați și rezervele lor soseau din toate părțile în această parte.

D. Debarcarea în golful Suvla și luptele din această parte.

(Schiza B).

A doua mare operațiune, care făcea parte din ansamblul întregii bătălii dela 6—12 August a fost debarcarea din golful Suvla. Zicem mare operațiune, fiindcă pregătirea și executarea unei debarcări pe coasta inimică apărute de forțe destul de numeroase inimice; debarcare făcută în timpul unei nopți fără lună, cu ordin de a nu se trage nici un foc, decât numai după ce s'au făcut primele debarcări; pe o coastă cu totul avidă, trebuind să se transporte și apă pentru trupe; trebuind a debarca în noapte, pe lângă infanterie și artileria necesară să o ajute în lupta ce urmează să o dea imediat după debarcare; să debarce cai și tot felul de animale și vehicule necesare unui corp de expediție, cu numeroase aprovizionamente, și toate acestea sub ochii și sub focurile inamicului și să fie pe punctul să reușească, — aceasta constituie una din marile operațiuni de războiu. Dacă n'a reușit până la sfârșit, n'a fost nici vina marelui comandament, nici a statului major, ci numai vina a 2—3 șefi, nu îndestul de pregătiți și de cari, din nenorocire, se găsește destui în diferite armate.

Forțele destinate a operă debarcarea în golful Suvla erau alcătuite din diviziile 11 și 10 ce făceau parte din corpul 9 armată, comandat de generalul Stopforda.

Misiunea acestor forțe eră: a pune, în cel mai scurt timp, mâna pe înălțimile dela Anaforta, a lăsa aci o parte din forțe pentru apărarea flancului stâng și cu restul a se rabate spre Sud, spre a întoarce apărarea turcă dela cota 305, concurând astfel la marea bătălie și la ocuparea punctului decisiv.

Forțele turcești din această parte, la început, nu treceau de 4000 oameni cu câteva baterii. Aceste forțe erau

răspândite în multe puncte de supraveghere, fără a prezenta undeva o adevărată rezistență.

Avangarda trupelor de debarcare, se află în insula Imbros. De aci ea urmă a fi transportată la locul de debarcare, pe torpiloare și monitoare; iar debarcarea trebuie să înceapă în ziua de 6 August, la ora 10,30 p. m., adică o jumătate oră în urma începerii atacului pozițiilor turcești de pe flancul Nord al operațiilor dela Sari-Bair. Până la luminatul zilei, trebuie să debarce, cel puțin, cele 12 batalioane ce alcătuiau divizia 11.

Debarcarea urmă, conform ordinului de operațiune, să se facă pentru toate trupele, pe plaja dela Sîd de Nîbrunesi. Comandantul corpului 9 de armată ceru, și generalul Hamilton aprobă, ca o parte din forțe să debarce la Nord de acest punct, în interiorul golului. Generalul Hamilton se exprimă în raportul său, în această privință: „...însă sub impresia cererii comandantului de corp de armată, am aprobat, *din nenorocire*, ca patru batalioane să fie debarcate în interiorul golului”.

În ordinul de operațiune se prevedea că trebuiesc ocupate cât mai curând posibil, îndată după debarcare, înălțimile zise: „Ciocolate” și Ismail Oglu Tepe.¹⁾

1) Dăm aci o parte chiar din raportul generalului Hamilton, relativ la această operațiune, spre a se vedea greutatea neînchipuită ce s'au întâmpinat și măsurile de prevedere ce s'au luat pentru a face ca operația să reușească:

„Pentru ziua de 22 iulie (6 august) am dat instrucțiuni secrete și tabele arătând numărul vaselor disponibile pentru corpul 9 armată, capacitatea lor și punctele unde trupele trebuiau a fi debarcate, precum și numărul animalelor, vehiculele și aprovizionările cari puteau și trebuiau a fi debarcate în acelaș timp cu trupele împărțirea pe vase a fost lăsată la dispoziția generalului Stopford, în înțelegere cu marina.

Nici un vas nu putea părăsi golul Chefalos înainte de întineric, la ora 9 p. m.; să nu se atragă deloc atenția inamicului, prin nimic, cel puțin până la ora 10 p. m.

Generalul Stopford dădu ordinele sale, în aceeași privință, după ce i le-am aprobat prealabil, comandanților diviziilor 10 și 11, chemați pentru aceasta la Medros. Ca și în prima debarcare vremea bună ne-a favorizat și toate dispozițiile luate la Chefalos au fost bine executate de către marină. Divizia 11 trebuia debarcată în trei locuri arătate pe hartă la literile a, b, c. Contraorpileoarele fură trimise la locurile de debarcare având la remorcă un șlep și un remorcher. Toate luminile trebuiau micșorate și ajuns aproape de lărm, remorcherul ducea până la plajă șlepu. După debarcarea oamenilor se întorcea la contraorpileoare unde încăreau din nou.

Vasele Endymion și Theseus fiecare cu câte 1000 oameni, aveau ca misiune a părăsi Imbros după contraorpileoare, a rămâne în vederea coastei și a desimbarca trupe în remorchere; apoi a începe transportul tunurilor, catarelor și aprovizionărilor. Aceste vase aveau în urma lor: a). Două monitoare având fiecare la remorcă câte patru șlepură cu cai, patru tunuri grele și 24 cai; b). Un monitor, având la remorcă un șlep cu 40 cai; c). Un remorcher cu 500 oameni și având la remorcă un șlep cu opt tunuri de munte; d). trei monitoare având la remorcă șlepură cu opt tunuri grele și 65 cai.

Debarcările au început conform planului stabilit. Plaja dela B. și C. eră foarte bună; acea dela A., însă, eră mai rea și șlepurile au trebuit să oprească foarte departe de țârm și apoi cu apa până din sus de brâu. să meargă câteva sute de metri până la țârm.

Focuri turcești de infanterie de pe înălțimile Lala Baba și Ghazi Baba primiră primele detașamente ce debarcară. Regimentul Yorkshire repezi două batalioane asupra înălțimei Lala Baba și cu tot întinericul o ocupă fără prea multă rezistență din partea inamicului.

Brigada 31, debarcată la Nord, în fundul golfului Suvla, era ținută în loc de un detașament turc, așezat pe înălțimea 10: brigada 32 fu îndreptată în această parte spre a o ajuta. Un batalion din brigada 31, înaintă și cupă înălțimea Karakol Dagli.

Brigada 31, ajutată de brigada 32, ajunsese în zorii zilei lângă înălțimea „10”, de unde se primeau multe focuri de infanterie și chiar de artilerie. Totuș un atac energic și ordonat ar fi sfârșit repede cu această rezistență. Atunci s'a văzut un lucru straniu, din punct de vedere militar: nu eră nici un comandant care să ia conducerea acestor trupe engleze și să le arunce la atac. Au fost câteva momente de ezitare și de confuzie foarte penibile, de cari Turcii profilară pentru a trage necotenit asupra dușmanilor și a încercă chiar un atac cu baioneta, coborînd de pe înălțime. În sfârșit inițiativa personală a comandanților de regimente 9 de Lancashire și 11 de Manchester, făcū să înceteze confuzia, și cu baioneta se repeziră asupra Turcilor cari se coboriseră de pe înălțime și îi respinseră cu pierderi mari în spre colina pe care ardeau toate tufărișurile. În tot cazul, aproape totalitatea forțelor diviziei 11 erau angajate aci. Se luminase de ziuă.

În acest timp începū debarcarea și diviziei 10, la plaja C. Aci debarcarea începū numai 6 batalioane care fură îndreptate imediat spre înălțimea „10” spre a ajuta

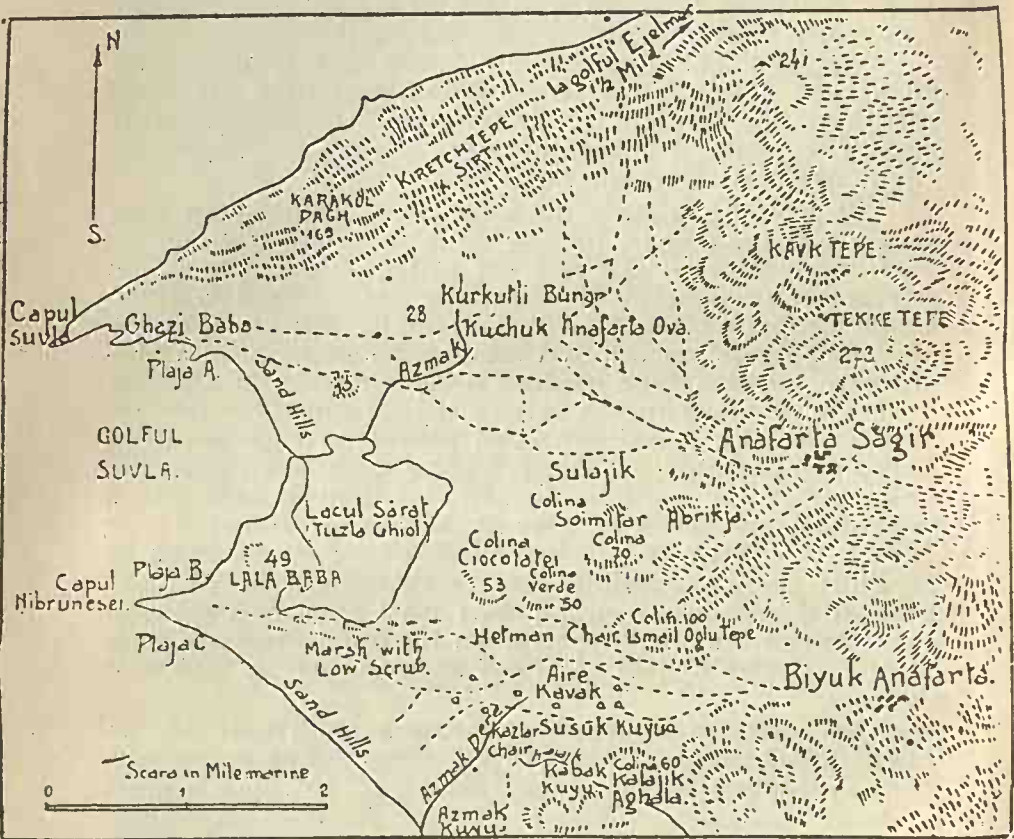
Șlepurile cu apă aveau ordin să fie la punctul A dinainte. Odată golite aveau ordin a se întoarce la Chefalos pentru a fi reumplute. Un vas special „Prah” fu comandat, conform cu experiențele noastre, dela 25 Iulie, ca fiind foarte necesar. El conșinea toate sculele necesare pentru a face pușuri.

Prima grijă a mea a fost aprovizionarea cu apă în valea Biyult Anafoti și la Suvla. Exemple prudențe au arătat că trebuie a renunța la întreaga operație dacă nu aveau cantitățile suficiente de apă. Obșinând totuși ceace cerusem dela ministerul de rășboi din Anglia, am cerut în India și Egipt și mi s'a procurat vase de tablă 41 burdufe mari de piele pentru cărat apă.

Pe lângă aceasță mai erau și vasele pentru apă ale marinei, și aduse 3700 catăre cu 1750 sacale, în afară de 950 catăre ce erau la corpul australian etc. etc.

celorlalte trupe angajate aci. Celelalte trei batalioane din divizia 10, cari urmasă, fură debarcate la Ghazi Baba și îndreptate pe la stânga brigadei 34, spre Nordul înălțimeii „10”, spre a se întâlni la Nordul acestei înălțimi cu celelalte forțe din divizie și înaintă pe la Estul lacului Sarat, înconjurând astfel pe apărătorii înălțimeii „10”.

Schiza B.

Turcii, însă se retraseră la timp, în spre Est spre Sulajik și Kuciuk Anaforta Ova, urmăriți de divizia 11-a și de brigada 31 din divizia 10.

Este de remarcă că aproape totalitatea forțelor din această parte au fost angajate în operațiuni cari erau cu totul opuse planului de operațiune. Ele ar fi trebuit, în cel mai scurt timp să înainteze, să ocupe Anaforta și apoi să se reabată spre Sud spre a întoarce înălțimea

305, pe când, din contra au fost angajate la Nordul lacului Sărat și au pierdut un timp atât de prețios cu atacul înălțimei „10” fără nici un folos pentru restul operațiilor. Toată această confuziune și schimbare de plan, neprevăzută, a născut din greșeala generalului Hamilton, că a cedat insistențelor generalului comandant al corpului 9 armată, care a cerut ca o parte din forțe să debarce și în plaja A.

Forțele engleze urmărirea pe Turci și ajunseră în spre seara zilei de 7 August, aproximativ pe linia Hetman Chair, înălțimea Ciocolata, Sulajik, până în apropiere de Kuciuk-Anaforta-Owa, adică înaintaseră abia 3-4-5 klm., dela locul de debarcare și cu totul oboșite, când ar fi trebuit ca în acest timp toate înălțimile Teke Tepe și Anaforta să fi fost ocupate și chiar organizate.

Generalul Mahon cu trupele diviziei 10, debarcate la Ghazi Baba, a atacat și pus stăpânire pe înălțimile Kiretch Tepe.

Generalul Stopford dădu ordin diviziilor 10 și 11, adică tuturor forțelor ce se aflau cu fața la Est, pe linia arătată mai sus, să înainteze cât mai repede, chiar în timpul nopții și să ocupe înălțimile desemnate prin ordin. Comandanții diviziilor, însă, refuzară sub pretext că trupele sunt foarte oboșite din noaptea de 6-7, și din cauza luptelor din ziua de 7. Ei mai arătară ca motiv și lipsa de apă. Un ofițer de stat-major trimis la Suvla de generalul Hamilton, în zorii zilei de opt, raportă generalului că Turcii nu au aproape de loc artilerie, că forțele inimice sunt foarte puțin numeroase și arată, în acelaș timp și inacțiunea trupelor engleze, cu toate că ordinul comandantului de corp de armată era pentru ofensiva imediată. Acest raport făcu pe generalul Hamilton să părăsească postul său de comandă dela marele cartier general, lăsând comanda provizorie a trupelor șefului său de stat major, și să vină la Suvla pentru a se convinge în persoană de întreaga situație. La ora 5 p. m., a întâlnit pe bordul vasului „Jonquil”, cartierul general al corpului 9 de armată, unde, după câteva discuții și cercetarea situației, a dat ordin ca imediat, în timpul serii și al nopții de 8-9 August trupele să înainteze la atacul pozițiilor ordonate. Comandanții de divizii, însă, refuzară și de astă dată, astăpe motivul că este noapte și nu se poate orienta trupele, și pentru că trupele lor sunt răspândite, întrucât ordinul a fost dat abia în dimineața de 9 August se va mai continua cu luptele. A da acum un alt ordin, ar fi dat naștere la o confuzie și mai mare. Se admise, totuș că brigada 32 care avea oameni mai la îndemână, să încerce să atace chiar în timpul nopții. Insuș generalul Hamilton a ordonat brigăzii să se pregătească de luptă și să atace imediat.

și apoi să fie urmată, în zorii zilei de 9, de către restul diviziei 11. În realitate, mișcarea celor patru batalioane ordonate a atacă noaptea, începû abia la ora 4 a. m., în ziua de 9 August, pe motivul că unitățile erau prea răs-pândite, și oamenii asemenea.

În acest timp, însă, Turcii profitară de inacțiunea En-glezilor și avură timp să aducă forțe suficiente de infan-terie și chiar de artilerie. Atacul brigădei 32, dat de pa-tru ori asupra înălțimilor Anaforta, fu respins cu pierderi mari. Brigada 33 înaintă spre Ismail Oglu Tepe, când deodată centrul liniei începe a da înapoi. Un ordin de re-tragere, nu se știe dela cine, a fost dat aci și făcû ca întreaga brigadă să se retragă spre colina „70”; iar bri-gada 23 se retrase spre Sulajik. Pe această linie veni să întărească cele două brigade 32 și 33, două batalioane din brigada 34, spre stânga, apoi restul brigădei 34 și două batalioane din divizia 53 de curând debarcate. Bri-gada 33 avû dreapta spre înălțimea Ciocolata. Ziua de 9 August eră pe sfârșite fără nici un folos.

Divizia 53 teritorială, care constituia rezerva gene-rală, fu debarcată în noaptea de 8—9 August, așa că în dimineața zilei de 9 August eră complet debarcată. Această divizie eră formată numai din infanterie și mi-traliere, fără artilerie. Cu această divizie și cu toate ce-lelalte forțe se proiectă pentru ziua de 10 August un mare atac asupra înălțimei dela Anaforta. Acest atac a fost dat de divizia 53 teritorială, ajutată de divizia 11 și de unități din divizia 10. Artileria debarcată și artileria de pe vase concură la acest atac. Atacul, însă, nu reuși și pierderi mari fură înregistrate. Seara, trupele engleze oc-upau linia: Azmak Dere, Ciocolata, Sulajik, Kiretsch Tepe pe care se întăriră cu lucrări de sapă.

În ziua de 11 August, fu adusă și divizia 51 terilo-rială (tot numai infanterie) și debarcată, pentru a fi ținută în rezervă.

Generalul Hamilton, dădû ordin ca această divizie să execute în noaptea de 12—13 August un marș spre Nord pe la spatele liniilor engleze și să atace în zorii zilei de 13 înălțimile Kavak Tepe și Teke Tepe. Pentru a ajuta acest atac trebuia ocupat prealabil terenul din împreju-ri-mile lui. Kuciuk Anaforta Oglu, spre a acoperi stânga diviziei. Lupte înverșunate avură loc în această parte. Ge-neralul Hamilton le descrie așa: „...Regimentul Norfolk's eră pe aripa dreaptă și la un moment dat găsi mai pu-țină rezistență decât restul brigăzii. Inimicul retrăgân-du-se, coloana Sir Beauchamp, un ofițer curajos, îm-pinse înainte batalionul său. Focul deveni mai intens și pământul mai avid. Mulți soldați fură răniți, iar alții căzură jos istoviți de oboseală și morți de sete. Aceștia

se înapoiară, mai târziu, noaptea, la bivouac; ceilalți, însă, din coloană, 16 ofițeri și 250 oameni merseră înainte mereu în spre inimică și au fost cu toții uciși”.

Luptele cari se angajară aci, în cursul zilei de 14 August, au fost foarte sângeroase. Atacurile prost organizate, produsură încercătură de coloane și aduseră rezultate foarte rele pentru Englezi. Au fost regimete, ca regimentul 5 Inniskilling, și regimentul 6 de Dublin, care nu mai aveau nici un ofițer. Turcii aduseseră întăriri cari depășeau de 20.000 de oameni și în acest mod orice succes era exclus.

În ziua de 21 August, generalul Stopford a fost înlocuit, în comandă prin generalul De Lisle, care primi însărcinarea de a pune ordine în unitățile corpului de armată și a pregăti un nou atac asupra înălțimilor Ismail-Oglu Tepe și pîntenul dela Anaforta. Forțele puse sub ordinele noului comandant al corpului debarcat la Suvla erau: Divizia 10, divizia 11, divizia 53 și 54. Total, aproximativ 30.000 oameni.

Pierderile se socoteau cam 27% din efectivul total; iar pierderile cele mai dureroase și cari nu se puteau înlocui așa de ușor erau acelea în ofițeri. Scopul atacului nu a fost de loc atins. prin urmare rezultatul acțiunii se poate socoti ca nul. Totuș generalul Hamilton nu dispera și făcu o nouă sforțare pentru a pune mâna pe pozițiile ce hotărîse prin ordinul de operație anterior. El adusc ca întăriri, aci la Suvla și divizia 2-a din Egipt, și divizia 29 din regiunea deal Sudul peninsulei. Turcii întăriri toate pozițiile ce stăpâneau, cu redute puternice și cu multe apărări accesorii; ascunse și cu multă artilerie.

Noul atac proiectat trebuia să se dea în ziua de 21 August. Bombardarea pozițiilor de atacat începù la ora 2.30 p. m., și dură, cu o înverșunare fără seamăn până la ora 3 p. m. La această oră se începù înaintarea infanteriei la aripa dreaptă. Brigada 34 din divizia 11, luă tranșeele turcești aflate între Hetman Chair, Aire Kanak cu oarecare ușurință; însă, brigada 32 trimisă tot spre Hetman Chair și tranșeele de legătură dintre acest punct și colțul Sud-Vest dela Ismail, Oglu Tepe, greși direcția, și în loc să înainteze spre Est a mers spre Nord-Est și n'a mai putut rectifica greșeala inițială. Atunci se dete ordin brigadei 33, adusă în cea mai mare iușeală posibilă, să atace obiectivul fost al brigadei 32 și să-l ocupe cu orice preț. Această brigadă căzu și ea, în acciaș greșeală ca și precedentă, mergând o parte spre Nord-Est și o parte spre Sud-Est de Susuk Kuyu. Divizia 29 porni și ea la atac la ora 3.30 p. m., spre țota 70 Scinutar. Brigada 87, din această divizie, ocupa spre stînga tran-

șeele inimice pornite de pe marginea unei păduri ce trebuia să atace; ea încercă apoi să atace spre Est însă a fost decimată de focurile de artilerie inimice, atât de infanterie cât și de artilerie. Brigada a fost forțată să se retragă cu mari pierderi, pe o muche a colinei 70, unde găsiră puțin adăpost.

În acest timp divizia 2 din Egipt, care se află înapoia înălțimei dela Lala-Baba, ieși dela locul său în formație de manevră și înaintă la atac; ea suferi, însă, pierderi foarte mari în timpul marșului, dela artileria inimică, mai ales că terenul pe care se execută marșul pe o întindere de 2 km. eră câmpie plană unde „nu se putea ascunde nici un șoarece”. Divizia, însă, rămase neclintită în mărețul și maestosul său marș, înaintând mereu cu pas sigur spre inamic. Față de această situație critică, generalul Hamilton a dat, în persoană ordinul de retragere al acestei viteze unități; în schimb înaintă brigada 2 pentru a ajuta trupele din atac.

Luptele se urmară fără întrerupere până se înseră, fără nici un succes aparent. Turcii aveau superioritate, de data asta, din toate punctele de vedere. Pierderile în această zi se ridicară la peste 5000 oameni; iar dintre comandantii de seamă, Englezii pierdură pe generalul Conte de Longfort și pe generalul A. Kerina.

Se pregăti, apoi, fără întârziere, un nou atac, fără a se da timp Turcilor să se desmeticească bine.

Trupe, dela detașamentul generalului Birdwood și dela detașamentul dela Suvla au fost hotărâte pentru acest nou atac. Aceste forțe erau: 2 batalioane Nouă-Zeelandezi, 2 batalioane din brigada 29, batalionul Sut Wales No. 4, și brigada 29 indiană, toate sub comanda generalului Cox.

Acesta își împărți forțele sale în trei, cu următoarele obiective: coloana din stânga să ocupe linia înaintată dintre divizia 11-a și frontul corpului australian dinspre Sari Bair; coloana din centru să ocupe puțul dela Kabak Kuyu; iar dreapta să ocupe tranșeele dela Nord de Kaiajik Aghala. Câte treile coloane porniră la atac și în foarte scurt timp reușiră a ocupa obiectivele desemnate; însă o întoarcere ofensivă turcă respinse coloana din dreapta și o împiedică să mai progreseze.

Luptele se mai continuară cu destulă îndârjire de o parte și de alta fără nici un succes de nici o parte. Englezii păstrau terenul ce-l ocupaseră fără a putea, însă, să mai facă un pas înainte și pe zi ce trece această posibilitate devenea mai problematică.

În aceste zile ale lunii August, pierderile corpului expediționar englez se ridicară la cel puțin 50.000 oameni, morți, răniți și bolnavi. De sigur și pierderile Turcilor

erau cel puțin egale, ei însă, aveau posibilitatea să-si completeze mult mai repede pierderile decât aliații.

*
* *

În astfel de condiții, începù în Anglia a se agita ideia, în comandamentul superior, dacă nu ar fi mai prudent a se renunța la expediția în Galipoli și a se îndrepta forțele în altă parte. Două alte puncte începeau a deveni, cel puțin tot așa de importante, dacă nu chiar mai importante: Suezul, unde Germanii organizau o mare expediție în contra Egiptului; Salonicul, care putea servi de o puternică poziție de flanc în contra oricărei încercări germano-bulgare, fie în contra Sârbilor, fie pentru o expediție în stil mare în contra Egiptului sau Indiei.

La 11 Octomvrie, generalul Hamilton a fost întrebat care ar fi pierderile în cazul unei părăsiri a pozițiilor din Galipoli. Generalul Hamilton se pronunță în contra unei părăsiri a operațiunilor. El fu chemat la Londra pentru a da explicațiuni. În ziua de 16 Octomvrie el a părăsit comanda corpului de expediție. El fu înlocuit cu generalul Mouro.

Turcii, pe la sfârșitul lunei Octomvrie încercară câteva atacuri asupra corpului de aramată Australian și Nou-Zelandez, fără nici un rezultat. Australianii atacară, din nou la rândul lor, pe la 15 Noemvrie, și avură oarecare succese. La 21 Noemvrie Turcii atacară cu forțe numeroase spre a recupa pozițiile pierdute. Au avut, însă, pierderi mari și fură nevoiți a se retrage în vechile lor poziții.

Generalul Mouro, convingându-se de imposibilitatea sau în tot cazul de marile greutăți și sacrificii în continuarea acestor operațiuni în peninsula, făcù un raport amănunțit prin care opină că peninsula trebuie părăsită.

Lord Kitchener, ministrul de războiu al Angliei, avu însărcinarea a veni să se convingă în persoană despre realitatea lucrului. În prima jumătate a lunei Noemvrie el sosi în Galipoli și vizită toate pozițiile engleze. El luă hotărârea definitivă de a se părăsi expedițiunea și de a se întrebuintă forțele aiurea.

În adevăr, în zilele de 19 și 20 Decemvrie, Englezii părăsiră golful de Suvla și Gaba Tepe, fără a lăsa în mâna Turcilor nici un rănit, nici un prizonier și nici un material.

Mai rămase în peninsula numai forțele cari ocupau colțul sudic al ei, forțe compuse din două divizii franceze și din trei engleze. Ridicarea și a acestor forțe fu hotărâta pentru începutul lunei Ianuarie. Operațiunea a fost cu foarte multă îngrijire pregătită și la 1 Ianuarie ea trebuia să fie pusă în executare, chiar în dimineața

acestei zile. Turcii atacau cu forțe mari frontul englez dinspre capul Heels. Un atac cu baioneta se pronunță, dar Turcii fură respinși cu foarte multe pierderi. Îndată după respingerea atacului, operațiunea evacuării se puse în aplicare și se continuă fără întrerupere și cu foarte multă ordine, în timpul nopții de 7—8 Ianuarie, în cursul zilei de 8 Ianuarie, și în noaptea de 8—9. La ora 4 în dimineața de 9 Ianuarie, totul fu terminat și ultimul soldat al expediției îmbarcat. Și aici reîmbarcarea nu a făcut nici o pierdere; câțiva răniți Englezi și atâta, și aceasta a fost datorită unei întâmplări cu totul neașteptată. În adevăr, vremea care în tot acest timp era foarte liniștită, începuseră să se strice și un vânt destul de puternic dela larg împingea îmbarcațiunile ușoare spre țărm. Câteva poatoane se răsturnară fără a se încercă vreun om. Focul inamicului începuseră a se face simțit și mai mulți răniți căzură în bărcile cari, datorită unei încetări a vântului, putură a se depărta în liniște.

Întregul material al corpului de expediție a fost ridicat, afară de șese tunuri de marină franceze, fixe și unsprezece tunuri englezești, cari, însă, toate au fost puse arara din serviciu înainte de a le părăsi.

În momentul când ultima barcă se depărta dela țărm, un puternic incendiu și explozii multe, distruseră ultimele aprovizionamente și muniții ce nu putuseră fi luate. Câteva sute de corturi cari au trebuit fi lăsate întinse până în ultimul moment spre a masca retragerea, și câteva zeci de cai și catări căzură în mâinile Turcilor, care, însă, rămaseră foarte surprinși de o retragere așa bine efectuată și pe care ei n'au știut să o împiedice.

Observații și învățăminte.

1. — Am spus în volumul II, relativ la operațiile în peninsula Galipoli, că aliații au procedat față de Turci, întocmai ca pisica cu clopoșei, care voește să prindă șoareci, și ne-am exprimat de atunci teama că expediția nu va reuși așa ușor. În adevăr: după încercarea nenorocită de a pătrunde strămtorile numai cu ajutorul flotei — tunului — s'a văzut nevoia absolută de a se aduce trupe de debarcare. Acest plan s'a trâmbișat în toată lumea și oricine știa unde sunt forțele destinate acestei viitoare operațiuni, unde se instruiesc, când se îmbarcă și când vor porni spre țintă. În acest timp Turcii au putut și ei să-și aducă forțe importante în peninsula și s'a văzut că primele încercări de debarcare nu au fost prea fericite deși operația de debarcare era reușită de fapt.

2. — S'a văzut în luptele ce s'au dat, că artileria fran-

ceză întrebuiință tirul de baraj pentru a împiedică înaintarea rezervelor inimice spre poziția de luptă. Două batalioane amice trecând de linia hotărîită și intrând în focul acestui tir de baraj au fost decimate în câteva minute. De aci nevoia ca șefii să dea ordine precise subalternilor; iar conducătorii unităților să nu depășească de linia hotărîită și să nu se dezorienteze.

3. — Coloane cari au pierdut direcția în timpul înaintării; coloane care au atacat alte puncte decât acelea hotărîite prin ordine. Aceasta are mai multe cauze: lipsa de hărți bune și detaliate; lipsa de pregătire suficientă a unor comandanți în subordine; greutatea de orientare în timpul nopței.

4. — Comandanți cari n'au executat ordine de a merge la atac, pe motivul că trupele sunt oboseite, uitând că și inamicul este obosit. Cea mai bună odihnă este după înfrângerea inamicului. O înaintare grabnică făcută în ziua de 7 August în spre Anaforta ar fi permis ocuparea chiar din prima zi a acestor înălțimi și poate și întoarcerea înălțimilor dela Sari Bair.

5. — Slăbiciunea în comandament. Generalul Hamilton a admis schimbarea ordinului său, de operațiuni, judecat cu multe zile înainte, relativ la locurile de debarcare pe plajele dela Suvla. Dacă întreg corpul 9 arată ar fi debarcat la Sudul lacului Sărat, cum fusese ordonat, întreg corpul ar fi fost angajat în atacul înălțimilor dela Anaforta chiar în cursul zilei de 7 August; forțele inimice de pe înălțimea „10” și de pe înălțimile dela Kiretsch Tepe ar fi rămas complet izolate fără nici o acțiune asupra operațiilor. Dacă ar fi venit să atace trupele debarcate, ar fi trebuit să coboare de pe înălțimi și deci să se pună în inferioritate față de Englezi.

6. — Operațiunile de debarcare sunt cele mai grele operațiuni și cu atâta mai grele cu cât ele se fac în prezența și sub focul inamicului.

Tot așa și operațiunile de retragere pentru reîmbarcare. Acestea, în special, sunt extrem de periculoase, fiindcă trupele cari au rămas cele din urmă pe țărni — ariergarda — nu mai speră nici un ajutor, iar un inamic vigilant ar putea transforma o asemenea încercare într'un dezastru.

Spre cinstea comandanților de orice grad, aceste operațiuni s'au făcut în mod magistral.

La debarcare, aci în peninsulă, trebuiau avute în vedere și greutatea de aprovizionare cu apă, căci terenul uscat și calcaros nu avea nici o picătură de apă.

În afară de aceste greutăți, mai erau și submarinele inimice, cari cercetau întreaga regiune. Aceasta făcea ca navigația să fie foarte nesigură.

7. — Trupele engleze, chiar cele mai noi, s'au dovedit a fi de primul rang. În adevăr, a avea pierderi de peste 50%, o unitate în cursul unei zile și ea încă să lupte cu aceeași vigoare ca mai înainte, face să credem că trupele engleze, făurite din poporul englez bine pregătit anterior, sunt aceleași ca și pe timpul lui Napoleon la Tores Vedras sau la Waterloo.

Teoria că o trupă care ar pierde 25% din efectiv în cursul unei zile, este coasă din serviciu, ca moral, pentru mai mult timp, cade față de asemenea exemple vădite de curaj, de demnitate și de mândrie națională.

Aceasta ne arată că fiecare popor are armata ce o merită, adică un popor bine pregătit fizicește, intelectualește și mult ridicat din punctul de vedere moral, va avea o armată care să facă mândria aceluia popor.

Așa este azi armata engleză. Poporul este bine pregătit din toate punctele de vedere, iar mândria de rasă și istoria de sute de ani, îi susține în momentele cele mai grele.

Când „mica armată” a lui Kitchener va deveni o armată de câteva milioane, așa cum va fi în curând, desigur că Germanii nu vor mai putea „să o aresteze cu jandarmi”, cum se pronunțase acum câțva timp.

8. — Marina, în operațiunile de debarcare și reîmbarcare joacă rolul predominant. Ea formează baza de operație și de aprovizionare ca și corpul ce apără această bază.

Flota engleză în operațiile din Galipoli s'a arătat la înălțimea misiunii sale.

Ea a transportat sute de mii de tone de material, peste două sute de mii de oameni, a luat parte la lupte continue și în tot momentul a fost gata să sprijine trupele amice în acțiunea lor. Pierderile sale au fost grave. Mai multe cuirasate au fost scufundate, în afară de foarte multe alte vase mai mici și de câteva transporturi și totuși ea vesnic a fost la postul său de cinste.

9. — Încă odată se verifică afirmațiunea noastră făcută în volumul II, că numai prin artilerie nu se slăpănește nimic. Singura armă care cu adevărat pune stăpânire pe teren și îl păstrează, este numai infanteria. Ea, însă, trebuie să fie ajutată de acțiunea celorlalte arme, pentru ca pierderile sale să nu întrecă o anumită limită.

VII. Aviatia. Aerostatia ¹⁾

(Vezi și volumul II)

Considerațiuni generale.- Organizare.- Lupte aeriene.

I. Considerațiuni generale.

Nu există serviciu în armatele aliate care să fi dat mai bune rezultate ca Corpul de Aviație. La începutul războiului, aerul era un element de probabilități, căci valoarea tactică și strategică a serviciului aviației nu putuse încă să fie constatată în vreo campanie. Germanii, la început, au avut superioritate incontestabilă asupra aliaților.

Mașinile lor, mult mai numeroase și mult mai bine utilizate, brăzdau cerul, fără a întâmpina nici o piedică. Treplat-treplat, însă această superioritate începuse să scadă și a ajuns un moment când ea s'a echilibrat, pentru a trece apoi, din ce în ce mai vădit de partea aliaților, unde se întrunește azi și superioritatea numerică și superioritatea în conducere. În special în întrebuintărea practică a avioanelor, nu se poate face nici o comparație. Aviatorii din Franța și din Anglia au stabilit completa lor superioritate.

Avioanele au întrebuintări foarte variate în războiu. Primul și cel mai important pentru că începe odată cu mobilizarea, este serviciul de recunoașteri.

Mai iuți decât cavaleria, avioanele apar aproape prin surprindere, afară de cazul când o pădure deasă se interpune sau când condițiile atmosferice sunt astfel, încât aviatorul nu poate observa. Exemplele sunt nenumărate. Aviatorii Germani sunt aceia cari au descoperit și comunicat generalilor lor slăbiciunea Aliaților pe tot lungul Meusei și a Sambrei. Grație aviației, Francezii află dela început îngrămădirea de trupe germane la frontiera belgiană, ceea ce denotă că atacul principal se va da pe aci. Aceasta a permis lui Joffre să schimbe concentrarea armatei sale și să se îndrepte cu majoritatea spre Nord. De asemenea grație numai aviatorilor, statul major francez și englez află cel dintâiu despre mișcarea înconjurătoare a lui Von Kluck înaintea bătăliei dela Marna și tot aviația a anunțat pe Foch despre golul dintre cele două armate inimice ce se aflau în față-i, ceea ce a permis maestrului să dea lovituri dureroase și în dreapta și în stânga.

Avioanele informară pe Germani despre mișcarea în-

1) Aproape întreg acest capitol este prelucrat după articolele publicate în: *Le sais tout, Lectures pour tous, Le pays de France, L'illustration* și gazetele: *Le journal, France Militaire, etc.*

conjurătoare franceză spre Aisne și dădură de veste aliaților despre contra-mișcarea germană care se termină prin încercarea acestora de a pune mâna pe coastă (fuga spre mare). În lunga și sângeroasă luptă din jurul localității Ypres, 1914 Octombrie, aliații numai după rapoartele aviatorilor au putut să-și dea seama, în tot momentul, de toate întăririle și trupele germane și să poată, la rândul lor, să facă în bune condițiuni apărarea punctelor slabe.

Aviația informă pe Japonia asupra tot ce doreă să știe despre fortăreața Tsing-Tan; ea spuse Aliaților că o mișcare turcească se pregătea din spre deșert contra canalului de Suez; ea anunță sosirea gardei prusiene la Ypres.

Când războiul de tranșee începuse, avioanele dădură detalii foarte precise asupra apărării germane. Se utiliză fotografia și grație clișeele luate din avioane, planuri foarte complete putură fi făcute; iar în Macedonia, generalul Sarail a întocmit harta întregii regiuni numai cu ajutorul aviației.

Înainte a unui atac și când o concentrare trebuia să aibă loc înapoia liniilor Aliaților, acțiunea avioanelor fu de cea mai mare utilitate. Datoria lor era de a face baraj și a apăra frontul contra incursiunilor avioanelor inimice spre a nu se putea raporta nimic din aceea ce se pregătește. În consecință, orice avion inamic era atacat de îndată ce era văzut. Se recunoscă în curând că arma eficace contra avioanelor nu este tunul, ci un alt avion. În Septembrie trecut, înainte de începerea mișcării ofensivei din Champagne, avură loc mai mult de douăzeci lupte aeriene în săptămâna care a precedat lupta; rezultatul fu că nici un avion german nu putu să înainteze până deasupra tranșeelor și concentrarea rămase astfel secretă.

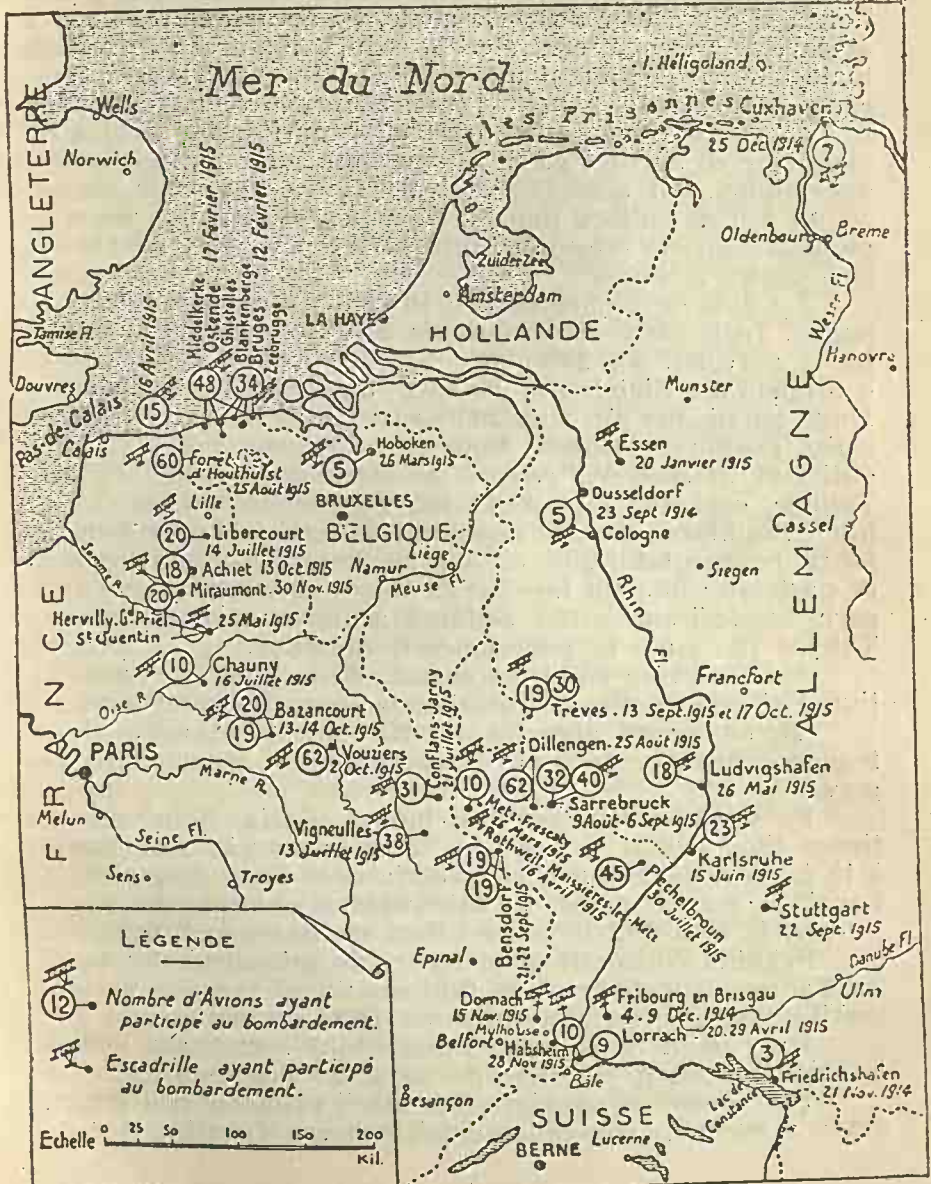
Avioanele sunt de asemenea foarte folositoare într'un alt gen de recunoaștere: ele fac repetarea tragerii la artilerie, reperează bateriile inimice. În campania din Dardanele în special, avioanele fură acelea care înlesniră vaselor de războiu, mijlocul de a bombarăda pe deasupra șirului de înălțimi. Fără avioane ar fi fost aproape imposibil să se tragă asupra bateriilor nevăzute și perfect ascunse în pământ.

Altă însărcinare a aviației este de a distruge stabilimentele mari industriale: fabrici, depozite și de a bate trupele inimice prin ajutorul bombelor; de a produce stricăciuni fortificațiilor, vapoarelor, transporturilor și munițiilor de războiu. Aproape nu este zi în cursul ultimului an de războiu în care să nu se fi făcut bombardări dintr'o parte și din alta.

În timp ce Germanii atacau mereu orașele din Estul

Franței și pe acelea de pe coasta Angliei, aviatorii Englezi au făcut raiduri deasupra Belgiei și în lungul văii de jos a Rinului, în timp ce Francezii luau drept obiectiv regiunea cuprinsă între Rinul de sus, marele ducat de Baden și Wurttemberg. Așa au fost atacate orașele Dusseldorf și Cologne în 1914. Bruxelles își avu rândul său în Decem-

Schișa bombardărilor făcute de escadrilele franco-engeleze asupra Germanilor.

vrie, și în ziua de Crăciun, 7 hidroplane engleze bombardară flota germană la Cuxhaven. În timpul primelor luni ale acestui an (1915) orașele Ostande și Zeebrugge au fost neîncetat atacate, iar în timpul atacului dela Neuve-Chapelle, avioanele aduseră mari servicii, bombardând drumurile de fier din șpatele liniilor înimice. În luna Martie 1915, Metz fu bombardat de către Francezi, iar în luna Maiu, fabrica de produse chimice dela Ludwigshafen fu serios bombardată. Ca represalii, contra bombardărei de către Germani a orașelor deschise aliate, 24 aeroplane franceze atacară Karlsruhe etc. etc. În schița alăturată se văd toate bombardările mai importante — în escadrile sau în grup — făcute de Franco-Englezi asupra Germanilor. Aci se arată prin lifrele din interiorul cercurilor numărul avioanelor ce au luat parte la operațiune; iar alături data operațiunii. Un aeroplan echivalează, ca mijloc de atac cu un tun de calibru mare și cum încărcătura pe care o poate transporta crește din zi în zi, el devine un ajutor serios pentru artilerie.

La data de 25 Septemvrie 1915, în bătălia din Champagne, regimentele de infanterie 205 (formațiune de rezervă a regim. 5), 219 (rez. 19), 336 (rez. 136) formau o brigadă din diviziunea „volantă” a generalului Micheler. Două batalioane din reg. 205 cari în atac urmaseră inlinrarul Perthe-les-Hurlus, Bois de la Brosse à Dents, — oblicând în spre V., reușiră să ocupe la Vest de satul Tahure, cota 192 cunoscută sub numele de Bulte-de-Tahure. Înaintarea aceasta repede fu datorită tacticei colonelului regimentului 205, care în tot timpul înaintării reuși să păstreze contactul imediat cu trupele germane în retragere, împiedicând astfel acțiunea artileriei înimice. Satul Tahure rămăsese în posesiunea Germanilor.

Aci intervine rolul important, deși negativ, al aviațiunii și care probează utilitatea ei pentru comandament.

În tot cursul atacului din 25 Septemvrie, avioanele franceze fură foarte active recunoscând și regulând tragerea.

Pe seară se lăsă ceață și începù ploaia. Rolul aviațiunii fiind anulat — legătura între infanterie, care înaintă la Vest de Tahure, și artileria care făcè trageri de baraj în acea regiune—fu întreruptă. Coloanele de atac intrară la cota 192 în zona bătută de bateriile franceze.

Primind concomitent și focuri de mitralieră din satul Tahure, trupele franceze fură nevoite să evacueze pozițiunile câștigate, rétrăgându-se cu 1800 m. înapoi.

Acest teren ca și satul Tahure fură recâștigate, însă cu pierderi mari, în zilele de 26 și 27 Septemvrie.

Știm acum că ușurința înfundării primelor linii germane a surprins comandamentul francez. Mai știm că a-

tacul din Champagne a avut drept scop ocuparea pozițiilor dela Vouziers. Probabil că atacul, bruscat cum era și bine pregătit, și-ar fi putut îndeplini mai departe rolul, dacă aviația ar fi avut o atmosferă ce i-ar fi permis observațiunile.

După cum s'a văzut, aviațiunea la începutul războiului a fost întrebuințată numai în recunoașteri și în bombardări. Treptat, treptat, însă, ea și-a dezvoltat calitățile și curând aproape nu a fost operațiune militară la care să nu ia parte. Recunoașteri strategice, tactice, regulări de tragere a artileriei, bombardări făcute pe o scară foarte mare, lupte aeriene izolate și în escadre, fotografierea terenului, refacerea planurilor și facerea de hărți tot prin mijlocul fotografierei. Mai târziu a fost întrebuințată la fotografierea întăririlor inamicului. De sigur, nu se pot fotografia și lucrările subterane, dar toate lucrările dela suprafață ca: redute, baterii, șanțuri de comunicații și cu puțină experiență, având acestea, se pot deduce și celelalte ca: posturile de comandă, ascunzătorile mitralierelor etc. Cu ajutorul acestor planuri făcute citeț și cari dau imaginea fidelă a terenului, artileria își pregătește toate elementele și când este nevoie, tragerea sa are tot efectul dorit putând să-și concentreze focul mai multor guri de foc asupra punctului celui mai vulnerabil.

De aci, însă, se poate trage învățământul, că trebuie să ne ferim de investigațiunile aeriene ale inamicului. Prin urmare, toate lucrările în pământ trebuiescă așa fel făcute încât să nu poată fi văzute de sus. Ele, în tot cazul trebuiesc acoperite fie cu crăci de arbori, fie cu pae, fie cu iarbă, așa fel, ca de sus să se confunde cu culoarea fondului pe lângă care sunt făcute. Un alt mijloc care a reușit și mai bine este următorul: pe o pânză mare se vopsește un teren cu culoarea identică cu a împrejurimilor. Această pânză este întinsă peste tunuri, chesoane, lucrări de pământ, etc., așa ca de sus, ochiul celui mai dibaciu observator nu va vedea nimica.

Se obișnuiește asemenea, pentru a înșelă vederea de sus, a face cât mai multe lucrări risipite prin tot locul așa că de sus nu se va mai ști adevăratele lucrări, de falsele. Tot așa și cu artileria. Două roți și un lemn gros pus între ele are aerul unui tun în baterie.

În rezumat, dar, avioanele după felul de întrebuințare al lor, se împart în: avioane de goană și de luptă, avioane de bombardare, avioane de observare și regularea tragerii artileriei. Nu trebuie să uităm și hidroplanele cari au însărcinarea specială la mare.

Bine înțeles că fiecare din acest fel de aparate nu este absolut exclusiv întrebuințat numai pentru acțiunea pentru care a fost creat, ci fiecare are posibilitatea de a întreprinde și una din celelalte operațiuni deși într'o măsură așa încât să se poată achita îndestul de bine, într'o situație dată și adesea neprevăzută.

Așa, ca regula generală, orice avion trebuie să poată luptă; de aci a născut nevoia absolută ca fiecare avion să fie înarmat. De sigur, înșă, că avionul de luptă va fi înarmat mai puternic, decât oricare altul.

Caracteristicile acestor trei tipuri de aparate sunt:

A. *Avionul de goană și de luptă.* a) *Iușeală mare în juță.* Azi avioanele de luptă și de goană, la toate armatele mari, au cel mai puțin 160 klm. pe oră. Sunt aparate la Francezi cu 190—200 klm. pe oră, cu un loc și cu două locuri. Germanii au 170—180 klm. pe oră. Englezii și Italienii asemenea.

b) *Iușeala mare de ridicare.* Este socotit că un asemenea avion trebuie să atingă 2000 m. înălțime în cel mult 6—7 minute.

c) *Armament puternic.* Fiecare din aceste aparate sunt înarmate cu 1—2 și chiar 3 mitraliere.

Sunt aparate franceze care au un tun de 37 mm., cu care se servesc aproape ca cu o mitralieră.

d) *Să fie blindat.* Asemenea aparate au nevoie de un blindaj al părților vii ale aparatului și al locului piloților. Plăci de oțel, nikel de 2 m. 5 grosime s'a constatat ca suficiente pentru a proteja aparatul.

e) *Să fie foarte maniabil.* Aparatele de luptă trebuie să poată face evoluțiile și virajele cât mai scurt, pentru a putea să-și ia poziția ce-i convine pentru luptă în timpul cel mai scurt.

f) *Să aibă o vizibilitate* cât mai întinsă posibil, pentru ca pilotul și mai ales ochitorul să poată lupta în toate direcțiile.

g) *Rază de acțiune mare:* o distanță de 500 klm. ar fi un minim ce s'ar cere.

B. *Avionul de bombardare.*

a) *Greutatea utilă mare.* Avioanele de bombardare au însărcinarea specială de a putea duce greutatea mari și cât mai mari posibile, pentru ca randamentul lor să fie maxim. A putea ridica 1—2 bombe cu o greutate totală de 100—150 kgr., acesta este un nimic, avându-se în vedere greutatea de întâmpinat pentru executarea unui raid și unui bombardament.

Un bun avion de bombardare trebuie să aibă greutatea utilă de aproximativ 1000 kilograme. Dacă am socoti această greutate repartizată astfel: 170 kgr. pilotul și observatorul-bombardier; 200 kgr. benzina; 30 kgr. ulei;

armamentul și muniția 150 kgr, ne-ar da un total de 550 kgr., ar mai rămâne ca greutate pentru bombe purtate 4—500 kgr. În asemenea condiții se zice că acest avion are un bun randament, și se poate ușor înțelege ce rezultate ar obține 30—40 asemenea avioane, aruncând fiecare câte 500 kgr. de explosibil asupra unei fabrici oarecare.

b) *Să fie puternic blindat.* Un asemenea avion își formează siguranța lui mai mult din blindaj. Plăci de oțel, nikel acoperă toate părțile vii ale aparatului.

c) *Să fie armat.* Deși însărcinarea principală a acestui aparat este de a bombardă, însă, putând întâlni în calea lui obstacole, avioane inimice, el trebuie să fie în stare de a luptă. Azi avioane de bombardare cele mai moderne au cel puțin o mitralieră; de obicei, însă două, una la babord și alta la tribord.

d) *Iușeala satisfăcătoare.* Față de greutatea cea mare a aparatului, este ușor de înțeles că iușeala lui va fi mult redusă față de aceea a unui aparat de goană. Totuș această iușeală nu trebuie să scadă sub o anumită limită. De obicei, azi, aparatele noi au iușeala cuprinsă între 130—150 klm. pe oră și tind mai mult spre această din urmă limită.

Iușeala de înălțare se consideră ca suficientă, dacă se obține 2000 metri în 12—15 minute.

e) *Să aibe aparate perfecționate de ochire, pentru lansatul bombelor.* Se știe că aruncatul bombelor din aeroplane și căderea lor este o operațiune foarte grea, fără un aparat de ochire perfecționat. Cu cât înălțimea avionului este mai mare, cu atâta și rezultatul obținut este mai slab, fără un aparat de ochire. S'au văzut aviatori cari, cu riscul vieții lor, au coborât 50—100 m. de obiectiv și au lansat bombele, pentru a fi siguri de izbândă. Azi, însă, cu artileria specială, antiaeriană, a face așa ceva, ar însemna a merge la moarte sigură, fără îndeplinirea însărcinării.

f) *Raza de acțiune mare.* Cel puțin 500 km. sunt necesari pentru îndeplinirea unei asemenea însărcinări.

C) *Avionul pentru regularea tragerii artileriei.* a) *Iușeala mare de înălțare.* Un asemenea aparat nu trebuie să piardă mult timp până să-și ia înălțimea necesară, căci adesea artileria are nevoie de relațiuni grabnice.

b) *Iușeala să-i fie redusă.* Acest avion neavând sarcina de a merge departe, ci de a se menține ceasuri întregi mai mult pe acelaș loc, iușeala cu cât va fi mai mare, cu atât este mai nefolositoare. Prin judecată la maximum, am ajunge la concluzia că, dacă ar putea stă pe loc, ar fi cel mai perfect aparat. Iușeala de 80—100 km., este un maximum ce se cere.

c) *Să aibe bună vizibilitate.* Pentru a se putea ob-

servă loviturile, în tot momentul, acest aparat trebuie să fie așa făcut, încât observatorul să poată vedea bine în toate direcțiunile, în orice poziție ar fi aparatul.

d) *Să fie înarmat.* Ca orice avion, poate fi și el, la un moment dat, atacat fără veste de inamic și în acest caz el trebuie să riposteze. O mitralieră sau o piesă mitralieră îi este suficientă, mai ales că nefiind la înălțime mare (800—1000 m.) și fiind mai mult deasupra liniilor amice, el poate coborî repede la aerodrom.

e) Să aibe bune aparate de semnalizat, fie optice, fie cu telegrafia fără fir. Azi se întrebunțează aparate de T. f. f. la o depărtare de peste 50 km.; cele mai obișnuite, însă, pentru artilerie, sunt numai până la 15—20 km.

D. *Hidroaeroplanul.* Acest aparat, ca regulă generală, trebuie să îndeplinească și condițiunile unui bun aparat de luptă și unui bun aparat de bombardare. El poate fi chemat a bombardă arsenalele maritime; a bombardă o flotă la ancoră; a căută și bombardă submarine, etc., de aceea el trebuie să aibe posibilitatea de a ridica greutăți destul de mari. O greutate utilă de 400—500 kgr. se crede ca suficientă pentru un hidroaeroplan.

Asemenea acest aparat trebuie să poată lupta. El trebuie să fie bine înarmat. Cel puțin o mitralieră îi este necesară.

Iușcala unui hidroaeroplan este obișnuita iușcală a unui aparat de bombardare, adică cuprinsă între 130—150 km. pe oră.

Ele, de obicei, sunt purtate pe vase speciale și sunt lăsate pe apă numai când urmează a fi înălțate.

*

Bombardările ca și luptele, azi, nu se mai fac de către unități izolate, decât în cazuri cu totul excepționale. În majoritatea cazurilor, escadrile întregi, escadre, flote, pornesc la operațiuni ordonate și sute de bombe sunt aruncate asupra obiectivului ales.

Avioanele de bombardare sunt însoțite, în drumul lor, de avioanele de goană și de luptă. Dăm aci, din „Lectures pour tous”, o mică parte dintr’un articol: „La bataille aérienne de demain”, care se apropie de aceia ce se întâmplă azi.

„...Avioanele de bombardare pleacă cele dintâiu, pornind unul câte unul la intervale de 10 secunde unul de altul. Acestea prime, cari deschid marșul, sunt formate într’un grup de 30 de aparate. Îndată, apoi, și la acelaș interval, se înalță zece avioane de goană și luptă, cari având iușcala mai mare, ajung iute pe celelalte și apoi se așază înaintea lor pentru a supraveghea orizontul. Ele trebuie să împiedice orice atac inamic, venit în direcția

sborului. Ele zboară în linie, de front, și nu scapă un moment din ochi aparatele ce au în spate. Cele treizeci de avioane de bombardare din acest prim grup, au sarcina de a bombardarea artileria specială anti-aeriană, care trage în contra avioanelor.

Acest prim grup constituie antegarda.

Când antegarda s'a depărtat suficient, se pune în marș, grosul flotei, compus din 120 aparate de bombardare și din 40 aparate de luptă. Ele pleacă în aceeași formație și normă ca și antegarda, adică: întâiu un grup de 30 aparate de bombardare, urmate de 10 avioane de luptă și apoi altul și altul etc., până își iau sborul toate. Fiecare grup de 30 aparate de bombardare și zece de luptă, deși fac parte din marea escadră, însă, ele operează mai mult izolat. Aparatele de goană și de luptă le înconjoară pe părțile laterale pentru a împiedică sosirea inamicului. Grupele sunt, însă, în imediata apropiere unele de altele.

Ajunse deasupra locului de bombardare, toate avioanele de bombardare formate în linie de șir, se învârtesc deasupra obiectivului și lansează obuzele, în timp ce avioanele de luptă fac roată, în afara grupului și le protejează, luptând cu avioanele inimice ce ar voi să împiedice bombaradrea.

La înapoere, flota aeriană va lua acciăș formație ca și la ducere.

După „Corriere della Sera”, avioanele italiene când navighează în grup, adoptă o formațiune inspirată de aceea în V a păsărilor migratoare. Avantajele principale pare a fi: evitarea de către fiecare avion a ramurilor celui dinaintea lui și micșorarea adâncimei coloanei fără pericol de coliziuni. Următoarele particularități sunt de notat la ordinea de sbor italiană: comandantul coloanei formată în V, nu zboară în vârful formațiunii, ci la una din cozi. Aceasta provine din faptul că semnalizarea între avioane neexistând, comandantul nu are ordine de dat în cursul raidului; pozițiunea la coada formațiunii îi permite de a avea sub ochi toate unitățile; în caz de atac aerian, vârful va fi cu greu atacat, fiind periculos pentru inamic (ca la torpiloarele în escadrilă în recunoaștere) flancurile asemenea; în consecință, extremitățile flancurilor au mai mari probabilități de a fi atacate dinapoi, unde celelalte avioane nu pot susține pe cel atacat. În caz de sbor pe flancurile inamicului, aripa corespunzătoare este întărită, rămânând cealaltă cu efectiv și lungime reduse. Avioanele Caproni de luptă-bombardament, par a naviga în această formațiune.

În Franța și Englitera formațiunea de bombardament

pare a fi în coloană câte unul, sau, la efective mari, în coloană îndoită, la interval suficient.

În Germania și Austro-Ungaria, unde raidurile au loc cu efective reduse, coloana simplă pare a fi utilizată fără excepțiune.

II. Organizare.

La început aparatele de sburat făceau de toate: și bombardare, și recunoaștere și regulări de tragere și lupte, Azi la toate armatele s'au repartizat avioanele pe specialități și pe specialități s'au grupat.

În Franța avioanele sunt grupate în escadrile de câte opt aparate din cari 6 active și 2 de rezervă. Această escadrilă este escadrilă de goană și de luptă, tot așa cum este o altă, de bombardare. Escadrilele de regularea tragerii artileriei sunt compuse numai de 4—6 aparate.

Personalul unei escadrile este compus din: opt piloți, opt observatori, 1 mezanic șef, 4 mecanici, adică unul la două aparate, opt ochitori și bombardieri și socotit global cam câte 12—14 soldați—cu gradați—de fiecare aparat.

Fiecare corp de armată are câte un grup compus din o escadrilă de luptă, una de bombardare și una de regularea tragerii.

În afară de această armată are acum 1—2 grupe atașate la cartierul ei; iar marele cartier general are întreaga rezervă disponibilă care este numai la ordinele marelui cartier general, fie pentru operațiuni ordonate direct, fie pentru a întâri escadrilele uneia din armate.

Fiecare escadrilă constituie o unitate aproape autonomă cu tot materialul său, cu piesele de schimb, cu atelierul mobil de lucru, etc., fără a avea nici un amestec cu celelalte. Comandantul de grup conduce ansamblul.

Când se organizează un mare raid, atunci, se strâng mai multe grupe dela mai multe corpuri de armată, dela armată și chiar dela rezervă, cari, însă, trec îndată la unitățile lor după îndeplinirea însărcinării avute.

Ca principiu, însă, totdeauna rămân la sediul fiecărui grup, câteva aparate de luptă.

Aparate. Azi Francezii au aparate excelente. Nu se cunosc toate datele acestor aparate, dar, după câte au transpirat, se știe că în Franța, azi sunt următoarele tipuri mai întrebuițate.

Aparatul de luptă și de goană: *Nieuport* biplan, cu motor Clerget sau Rohne, rotativ de 110 cai putere, Are o înălțime de cel puțin 160 klm. pe oră, este încărcat cu două mitraliere. Urcă la 3000 m. în cel mult 15 minute.

Nieuport, bébé, biplan dar monoplace, acciaș putere în motor, dar poate face până la 1900 klm. pe oră. Are

o singură mitralieră, iar elicea este cuirasată putându-se trage prin ea.

Spad, construit de casele Bleriot și Deperdussiu, cu motorul și pasagerul înainte. Are un motor de Hispano-Suiaz și face până la 200 klm. pe oră.

Aparate de bombardare, Maurice Farman, cu motor Renault de 130 cai. Acest aparat face, în mijlociu 150 klm. pe oră, iar la 3000 m. înălțime este socotit că este mai iute chiar ca Nieuport-ul. Are aproape aceleași caracteristice ca și cel din 1914. Poate duce o greutate utilă de peste 500 kgr. și este înarmat cu două mitraliere, de fiecare bord câte una.

Voisin transformat. Nu se cunosc datele. Se știe, însă, că are în partea dinainte a Carling-ului un tun de 37, cel puțin, care bate în goană, și o mitralieră, sau chiar două. Forța motorului este de cel puțin 200 cai, iar iuțea cam 140—150 klm. pe oră.

Breguet este un aparat care seamănă mult cu Voisin-ul. Are un motor Renault de 220 cai. Este, se crede, aparatul tip de bombardare, putând ridica greutate utilă până la 1000 kgr.

Candrou. bimotor.

Ca aparate pentru regularea tirului artileriei ar fi tot candroul de 80 cai. Gnôme.

Aviația franceză în ultimul timp, a făcut progrese enorme. În tot cazul, ea singură, poate face față aviației germane, ca număr; ca valoare a căpătat o superioritate pe care cu greu ar mai putea Germanii să și-o reia.

Unitatea tactică este *escadrila*. Dela începutul campaniei au fost grupate avioanele similare în escadrile desemnate prin inițialele majuscule ale numelui constructorului, urmate de un număr de ordine. Nu pare a fi domn nici un principiu în această numerotare. Dacă luăm numerele escadrilelor în ordine crescândă vedem mărci de avioane diferite succedându-și fără regulă aparentă. Când după câteva săptămâni de campanie, necesitatea evidentă determină comandamentul armatei franceze să suprimă toate monoplanele în serviciu, afară de parasolul Morane-Saulnier, golurile în numerotarea escadrilelor fură umplute cu formațiuni noi de biplane. Pe măsură ce numărul avioanelor crescù, iar golurile umplute, escadrilele noi căpătară numere de ordine în urmare la cele existente. Numărul monoplanele suprimate Nieuport, Borel, Deperdussin, Ponier, Rep, etc., fu de 180, iar cel al monoplanele Blériot tot 180, în total 360. Toți piloții acestor aparate fură trimiși pe aerodromurile de antrenament pentru a se familiariza, fie cu biplanele în serviciu, fie cu acelea de

tip nou aflate în construcțiune. (Biplan Voisin-tun, Nieuport, Dorand-2 motoare, Candrou 2 motoare, etc.).

Publicațiunile oficiale, la începutul războiului, dădeau puține detalii despre aviațiune, însă peste câteva săptămâni, ivindu-se prin presă critici violente la adresa aviațiunii, comandamentul crezù de cuviință să fie în comunicatele sale mai puțin laconic relativ la aviațiune. Timp de câteva luni găsim în relatarea operațiunilor aeriene, pe de o parte nomenclatura și numerile de ordine ale escadrilelor, pe de alta, la operațiunile de bombardare, numărul avioanelor și încărcătura lor în proiectile, arătându-se cantitatea de proiectile și indicându-se calibrul lor. De exemplu la Carlsruhe, biplanele Maurice Farman duceau fiecare: șase proiectile de 90 mm., sau un proiectil Rimailho de 155 mm., plus 2 proiectile de 90 mm., ceea ce dă aproximativ câte 90 kgr.

Din primăvara 1915, comunicatele privitoare la aviațiune au redevenit laconice și au de ordinar formula următoare: „un număr de atâtea avioane au aruncat atâtea proiectile asupra obiectivelor cutare și cutare”.

Această schimbare în tonul comunicatelor și severitatea cenzurei care suprimă în ziare și reviste orice indicațiune în nomenclatură, numerotare și compunerea escadrilelor ne face a crede că provin din faptul că aviațiunea militară franceză se află în plină reorganizare de material, reorganizare ce-și va da roadele în cursul anului 1916.

E de remarcat că comandamentul aeronauticii militare, ajungând cu numerotarea la cifra 60, a rezervat cifrele mai mari de 10 pentru escadrilele de bombardament, cari, cum se știe nu fac parte din escadrilele alocate corpurilor de armată sau armatelor, ci având o organizare aparte, cu cadre speciale, sunt grupate în grupuri de bombardament sub comanda unui ofițer superior, după nevoile frontului. Dacă Buletinul armatelor Republicii și comunicatele oficiale sunt de câteva luni de zile mute în privința numerelor escadrilelor, totuș mai găsim indicațiuni prețioase în listele de morți și mai cu seamă în citațiunile la ordinea zilei și în tablourile Legiunii de onoare și ale Medaliei militare. Or, cifrele de la 50 la 100, nu se găseseră nicăieri, pe când cele mai mari de 100, ale escadrilelor de bombardament, cresc în continuu. Singurele excepțiuni sunt escadrilele trimise de Franța în străinătate, M. F. S. 99, prima trimeasă, și M. F. T. 98, a doua, una în Serbia, cealaltă în Turcia, la Dardanele.

M. F. S. nu mai există, personalul fiind nevoit să se refragă pe jos în Albania după distrugerea materialului, a ajuns în Franța acum o lună.

M. F. T. se află probabil actualmente la Salonic cu

corpul expediționar, lăsând hidroaeroplanelor engleze, sarcina serviciului aerian la Dardanele.

Aviația germană.

O escadrilă germană se compune din șase avioane active și două de rezervă. Din cele șase avioane, două sunt destinate a face raiduri și recunoașteri la distanțe mari, două fac regularea tragerii artileriei și două sunt aparate de luptă.

Fiecare escadrilă are, ca personal: opt piloți, 8—9 observatori, trei mecanici și 130 oameni pentru serviciul aparatelor, cum și un birou optic. Aparatele de fotografiat pot lua fotografii la 3000 m. înălțime.

Opt specialiști fotografi servesc în fiecare escadrilă aceste biurouri.

Avioanele germane cele mai multe sunt biplane, afară de Fokker care este monoplan.

Fiecare uzină de aeroplanare are câte o școală pentru format piloții. Școala aceasta este făcută de un personal tehnic compus din ingineri mecanici și lucrători, care chiar dacă sunt piloți nu iau parte la zbururile armatei de operație, ci servesc numai la construirea și încercarea aparatelor și la formarea piloților.

La Hamburg este o școală specială pentru perfecționarea aviatorilor.

Fiecare persoană din escadrilă și fiecare lucru au câte un supranume. Așa: Ofițerul observator se numește: Frantz, de unde a venit și verbul „franzten” care înseamnă a se orienta; pilotul este numit Heinrich.

Un pilot expert este numit ein fliegerkanone — tur zburător; un aparat se numește eine kiste — o ladă; unui aparat în stare proastă, i se zice eierkiste—ladă cu ouă.

Fiecare escadrilă are 8 automobile rapide și 12 camioane tractoare cu remorcă.

Fiecare corp de armată are câte o asemenea escadrilă; în fiecare armată este câte un director al aviației care primește ordine de la inspecții (Flieger inspecțiön) de la Berlin.

Cea mai mare parte dintre piloți sunt ofițeri.

Corpul aviatorilor este considerat ca un corp de elită și au dreptul a purta insignele trupei gardei imperiale.

Aparate Cele mai renumite aparate germane sunt Fokker și L. V. G. și noul Aviativ.

S'a vorbit în ultimul timp atâta de mult de acest aparat, încât o mică descriere a lui este necesară.

Fokker, un olandez, a construit un aparat acum câțiva ani, copiat în mare parte după Morane-Saulnier francez.

N'a dat însă rezultate. Olandezul Fokker s'a stabilit în Germania, la Schweinigen, câteva luni înainte de începerea războiului și a prezentat aparatul administrației germane; însă, primele încercări nu au dat rezultate. Mai târziu, însă, l-au perfecționat și l-au transformat într'un aparat foarte bun, de goană și luptă. Datele lui sunt următoarele:

Lungimea dela cap la coadă 7,25 m.

Lungimea totală a aripelor 12,00 m.

Lățimea planurilor 1,25 m.

Suprafața planurilor principale 20,15 m. p.

Suprafața cârmei de direcție 0,65 m. p.

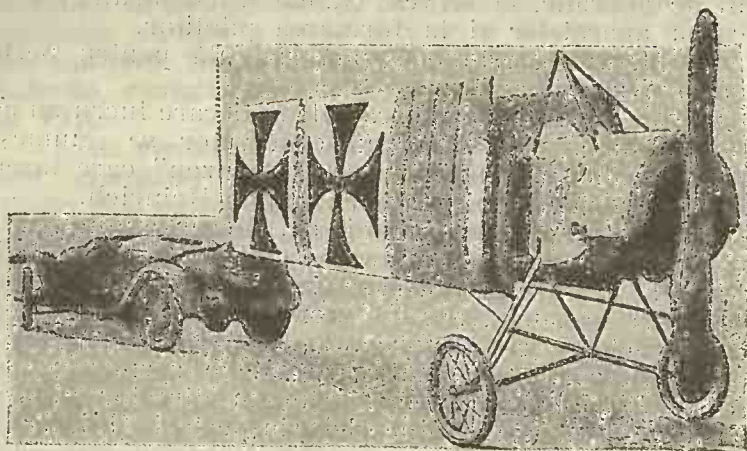
Suprafața cârmei de adâncime 2,70 m. p.

Diametrul elicei 2,55 m.

Motorul tip 80 cai „Oberursel”.

Aripile seamănă, ca formă, cu acelea ale unui Morane-Saunier. Extremitatea lor au o îndoitură mai accentuată pentru a da mai mare putere acțiunii de gauchissement. Aceasta poate obține viraje mai scurte. Longeroanele principale, cari constituie osătura aripilor, sunt

Schi'a A.

din lemn. Aripile se pot strânge, și pune în dreapta și stânga fuselajului și unde se bagă cu aceleași piese cari servesc la montajul lor. Aceasta permite a se transporta repede un aparat, fie cu un automobil, fie cu trenul.

Fuselajul este în tub de oțel. În afară de aripi unde longeroanele și nervurii sunt de lemn, întreg aparatul este în tuburi de oțel și metal topit prin sudură antagemă. Fuselajul are practicat în laturile sale, în fața pilotului și observatorului, tăcturi longitudinale cari permit tragerea de sus în jos, aparate mânuite printr'un pare-brise.

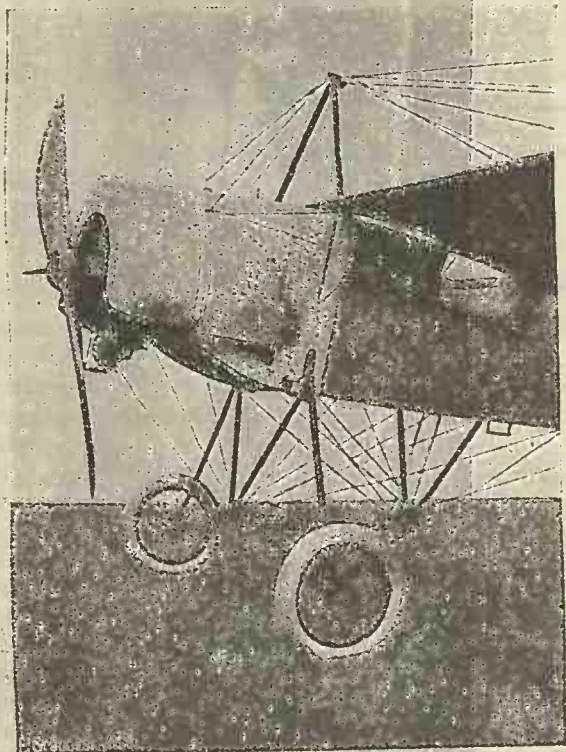
Tuburile de oțel au aproape 25 mm. de diametru exterior și 0,5 mm interior. Tuburile acestea au avantajul de a permite o repede construire și elimină lemnul, care se aprinde foarte ușor.

Fuselajul se termină în spate în forma unei lame de cuțit. Extremitatea din urmă a fuselajului este terminată prin un tub de oțel care servește de șarnieră tubului principal al cârmei de adâncime.

Cârma de adâncime este și ea în tub de oțel și este echilibrată în felul cârmelor vaselor de război, adică o parte din planul de acțiune este așezat înaintea pivotului de rotație.

Cârma de direcție este construită după același principiu și se compune din două semicercuri neegale, din

Schița B.

cari cel mai mic este înaintea pivotului cârmei, centrul împingerii fiind astfel mai aproape de pivot decât într-o cârmă neechilibrată.

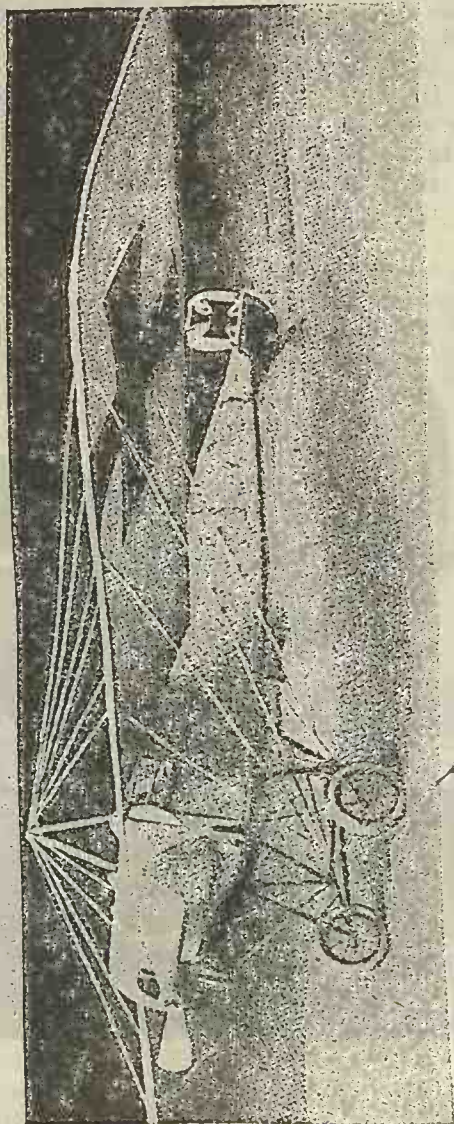
Comenzile sunt cele obișnuite.

Partea dinaintea aparatului este învelită în o placă

de aluminiu, o cămașă metalică acoperă jumătatea superioară a motorului; cele mai noi din aceste aparate au o placă de blindaj, de oțel de 2,5 mm., care înconjură locul aviatorilor și rezervoarele de benzină și ulei.

Motorul este de tip rotativ foarte asemănător cu

Schița C.

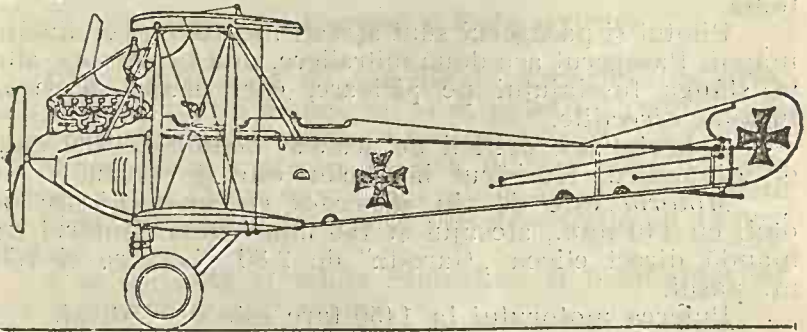
motorul Gnôme francez. Forța 80 cai la 1200 tururi. Motorul se numește oberursel.

Elicea este blindată. Blindajul constă într'un collier

așezat pe fiecare aripă la o distanță de centru de rotație egală cu înălțimea pozițiunii mitralierei deasupra axului motorului. Acest collier are un fel de șanț în plan înclinat, care deviază gloanțele mitralierei ce întâmplător ar lovi-o. Este, însă, socotit că cel mult 3—4% din gloanțe trase ar putea lovi elicea la blindajul său.

Tușeala unui asemenea aparat, după datele Germanilor ar fi de 180 klm pe oră. Dacă s'ar reduce la 160 klm. de sigur că s'ar apropia de adevăr și tot ar fi una din cele mai frumoase viteze până azi. Această tușeală este datorită în mare parte formei aripilor aproape plate și având un unghiu de atac mare. Tușeala de ridicare este asemenea frumoasă, în 10—12 minute urcă la cel puțin 2500 m.

Schifa D.

Raza de acțiune, față de cantitatea de carburant ar fi cam de 500 klm., socotind $3\frac{1}{2}$ de mers.

Ca armament are o mitralieră care are un câmp de tragere foarte întins și întrebuințează benzile cu câte 250 cartușe.

Bordul aparatului este foarte frumos aprovizionat cu toate cele necesare: Manetele obișnuite, nivele de execuție; compte-tours, manometre, pompe de presiune, pompe de ungere, ceas, altimetre, indicator de viteză, porte-carte, busolă etc.

Aviaticul. Este un biplan întrebuințat pentru bombardare și luptă. Aviaticul model nou diferă de cel vechiu prin dispoziția aripilor cari în loc să fie oblice dinainte înapoi, în plan orizontal, ele sunt acum normale pe u-selaj. Alte perfecționări de detaliu asemenea au fost aduse.

Datele acestui nou aparat sunt:

Lungimea totală a aripilor 12,6 m.

Lungimea dinainte înapoi 8,15 m.

Lățimea aripilor 1,870.

Greutatea totală, 805 kgr.

Încărcătura utilă — pilot, pasager, carburantul și armament — 656 kgr.

Suprafața totală 41 m. p.

Planurile de jos sunt mai mici decât cele de sus cu 1,70.

Distanța între planuri, 1,95 m., și sunt paralele.

Planurile, în sens vertical, au forma unui V deschis cu o săgeată de 0,70 m.

Planurile sunt legate între ele prin opt montanți de oțel, găuriți și fuselați. Aripile superioare sunt terminate prin cleroame cu o suprafață de 1,60 m. p.

Viteza mijlocie este de 140 klm. pe oră la 2000 m., înălțime, putând lua 2000 m. înălțime în 15 minute.

Longeroanele și nervurile aripelor sunt de lemn.

Fuselajul are o carcasă în lemn acoperită înaintea prin o placă de aluminiu. Părțile laterale sunt cu pânză emailată.

Pilotul și pasagerul sunt așezați în fuselaj, cel dinlăun înapoi. Pasagerul are două mitraliere, una la dreapta, alta la stânga fuselajului pe picioare, cari permit tragerea în toate direcțiile.

Aparatul are orificii de aruncat bombe de 180 mm. de dinăuntru. Numărul bombelor este de patru.

Motorul este de tip *Mercedes* cu șase cilindri de oțel, cu 110 mm., alesajul și 160 mm. cursă. Motorul comandă direct elicea „Garuda” de 2,80 diametru și 1,73 m. pasul.

Puterea motorului la 1450 ture este de 170 cai.

Cilindreele motorului sunt învelite cu o cămașă de apă, al cărui circuit trece printr'un radiator de 26 kilo și așezat pe tuburile de oțel destinate a suporta aripile.

Pistoanele au patru segmente.

Suaparea gazului se face într'un silencieux, ce comunică cu atmosfera printr'un tub cu o secțiune destul de pronunțată și îndreptat înapoia aparatului.

Greutatea motorului este de 307 kilograme.

Aviaticul poate duce carburant 193 kilograme, repartizat în trei rezervoare. Uleiul are 18 kgr.

Raza de acțiune este aproximativ de 500 klm. pentru patru ore de mers.

Motorul este foarte robust și foarte bun.

Este unul din cele mai bune aparate.

— Germanii, se zice, au construit aparate mai mari și mai puternic armate. Așa: unele au două fuselaje și două cozi. Fiecare din fuselaj este blindat și conține două mitraliere și un tun mic și munițiile necesare. Aparatul are două motoare. În mijlocul aparatului între cele două

fuselaje, se află locul pilotului, asemenea blindat. Echipajul este compus din șase oameni, în care intră pilotul și mecanicul.

-- Ur monoplan tip Fokker, dar mult mai mare și mai puternic. Fuselajul se împarte în partea dinainte în forma unui Y. Pe fiecare ramură este câte un motor puternic cu câte o elice. La intersecția celor două ramuri ale ulreei, se află un tun pentru tirul în goană; de fiecare parte laterală se află câte o mitralieră, iar pentru tragerile înapoi o altă mitralieră. Echipajul ar fi: un pilot, un observator, doi mecanici, un servent pentru tun și trei pentru mitraliere, adică opt oameni.

Și se mai vorbește și de altele mult mai mari și mai puternice.

Dacă vor apare, le vom prezenta cititorilor noștri în volumul viitor.

C. Operațiuni aeriene și lupte aeriene.

Dăm aci, o serie de operațiuni întreprinse de aviației, alături de marea alianță cât și ai puterilor centrale. Atragem, în special atenția cititorilor asupra descrierilor din ultima parte a acestui capitol, unde descrierile operațiunilor sunt făcute cu cât mai multe detalii. Acea parte este luată aproape în întregime, din descrierile lui Jaques Mortane.

A se consultă și schița raidurilor și bombardărilor dela începutul acestui capitol (1).

Diverse operațiuni ale aviației franceze și ale aliaților ei.

În ultimele zile Iulie 1915 o escadrilă de 15 avioane a bombardat uzina petroliferă dela Pechelbronn, între Huagneneau și Wissemburg, apoi gara Detiviller, aproape de Thalsbourg și de hangarul dela Strasbourg. Toate avioanele s'au întors nealinse.

O altă escadrilă de 7 avioane a bombardat gara și uzinele „Aviatik” la Tribouy-en-Brisgan. Un aviator a fost silit să aterizeze înapoia liniei inamice din cauza unei pane de motor.

La 31 Iulie, câteva avioane franceze au lansat 30 obuze pe câmpul de aviație dela Dalheim și 6 obuze asupra unui tren militar aproape de Chateau-Salins.

În dimineața zilei de 10 August 1915, o escadră de 32 aeroplane franceze, escortată și de aeroplane de urmărire, au pornit în direcția Saarbrück. Cu toate condițiunile atmosferice nefavorabile (cer noros, ceață), totuși 28

1) Seria de operațiuni date aci nu este completă dar o dăm pentru a se face o idee de operațiunile ce se desfășoară de către aviație.

aeroplane au ajuns la țintă și au aruncat 161 proiectile de diferite calibre, asupra obiectivelor intenționate.

În ziua de 15 August, 19 aeroplane franceze au bombardat parcurile și depozitele germane din Valea Spada, aruncând peste 100 bombe.

Între 19—26 August, aproape zilnic escadrilele franceze dintre care una cuprindea 62 avioane, au plecat să bombardeze gările, cantonamentele și uzinele germane.

La 22 August, avioanele franceze bombardară gările: Lens, Hénin, Lictard, Loos, și calea ferată ce duce dela Lille la Douai, adică centrele de cale ferată cari aprovizionează trupele inimice aflate în Artois.

În noaptea dela 23—24, o escadrilă compusă din 7 avioane, a bombardat gările Tergnier și Noyon; s'au iscat incendii în gara Tergnier, cea mai importantă.

Gara Lorrach, din marele ducat de Baden, și gara din Offenburg, din acelaș ducat, a fost de asemenea bombardată de avioane franceze.

La 25 August, 62 avioane franceze au zburat pe deasupra cuptoarelor centrale ale fabricii de obuze și plăci de blindajiu din Dillingen, districtul Trêves. Peste 150 obuze dintre cari vreo treizeci de mare calibru, au fost aruncate asupra uzinelor.

În cursul aceleași zile, avioanele au bombardat, în Wœvre, cantonamentele germane dela Pannes și Bausant, la Sud-Vest de Thiancourt, gările și bivuacurile germane din Grandpré, Châtel, Cornay și Fléville din munții Ardennes, precum și gara din Tergnier, parcul de aviație dela Vitry-en-Artois și gara Boisieux din Pasul Calais.

O escadră de 60 avioane franceze, engleze și belgiene, au bombardat pădurea Houthulst, între Langemark și Dixmunde, făcând să izbucnească mai multe incendii în acoperămintele cari adăposteau trupele și depozitele cu muniții inimice.

La 26 August, un hidroavion englez scufundă un submarin german, în largul Mării, la Ostenda, încoronând astfel succesele pe care flota aliată le-a avut la 23, când a distrus mai multe submarine germane aflate la Zeebrugge, și un distrugător german.

Între 26 August și 2 Septemvrie, aviatorii francezi au bombardat gările Cierges și Ivoiry, două sate din Argonne, aproape de Montfaucon, pe unde Germanii au construit o cale ferată spre a face legătură între Montfaucon și rețeaua lor.

La 27 August, gara dela Châtel-en-Argonne unde se primeau munițiunile destinate armatei Kronprinzului, a fost bombardată de aviatorii Francezi, cauzându-i serioase stricăciuni. A doua zi a fost bombardată gara și adă-

posturile inimice din Grandpré și adăposturile dela Moncheutin și Lanen, din Argonne.

În noaptea dela 28 spre 29 August, avioanele franceze au bombardat instalațiile germane din Ostenda, cantonamentele dela Middelkerke și gara Thourout.

În decursul săptămânei dela 9—16 Septemvrie, aviatorii aliați au executat numeroase bombardări. La 10 Septemvrie, ei au bombardat minele de potasă și bateriile din pădurea Nonnenbruck, precum și gara Lutterbach, între Cernay și Mulhouse. Vre-o 30 obuze au fost lansate asupra gării din Grandpré.

La 10 Septemvrie, ca răspuns la bombardarea orașului Nancy, avioanele franceze au bombardat stabilimentele militare dela Frasaty și asupra gării Sablons.

Ca represalii pentru bombardarea efectuată de Germani la Luneville și Compiègne, 19 avioane franceze au aruncat 100 bombe peste orașul Ypres, în zilele de 13 August.

La 13 Septemvrie, la Trêves, centru strategic al căilor ferate germane, o escadrilă compusă din 19 aparate franceze, ca răspuns la bombardările avioanelor germane dela Luneville și Compiègne, a aruncat vre-o 100 de obuze peste gară și peste banca Imperiului.

Acciași escadrilă, la reîntorcerea sa, a lansat 58 obuze asupra gării din Baronecourt, districtul Murthe-et-Moselle, asupra căii ferate Nancy-Mézières; aceasta este unul dintre principalele centre de repartiție pentru armatele germane. Alte avioane au bombardat, în acciași zi, gările: Donaueschingen, de pe linia Strassburg Constance și Marbach, din regatul Württemberg.

La 14 Septemvrie avioanele franceze au bombardat gara de bifurcație din Bendorf, aproape de Morhange, în Lorena, precum și cantonamentele inimice dela Châtel-en-Argonne și de la Langhemark, Nord de Ypres.

La 22 Septemvrie, o escadrilă a bombardat orașul Stuttgart, capitala Württembergului, vre-o 30 obuze au fost lansate asupra palatului regal și asupra gării, răspuns la bombardările Germanilor asupra orașelor deschise și asupra populației civile din Franța și Anglita. Stuttgart găsindu-se la o depărtare de 220 klm. de Nancy, marile orașe de pe Rin nu se mai pot pune la adăpostul represaliilor, căci avioanele franceze vor putea merge și mai departe când va fi nevoie.

În ajunul acestui raid, un grup de 19 avioane au lansat vre-o sută de obuze peste gara de bifurcații din Bendorf, la Est de Morhange, în vreme ce unul dintre avioanele franceze bombardă bifurcația dela Amagne-Lucguy, unde se încrucișează liniile Paris-Luxemburg și Troyes-Hirson.

La 2 Octombrie, 65 avioane au bombardat gara din Vouziers și din Charlerange; alte avioane au lansat proiectile asupra bifurcației Guignicourt-Amifontaine; a doua zi, au fost bombardate gara, podul și construcțiile militare din Luxemburg.

La 13 și 14 Octombrie, escadrile compuse din vreo 20 avioane au lansat numeroase obuze asupra gării din Barancourt, între Reims și Reihel, care este punctul de plecare al liniei strategice care conduce spre Challerange și Apremont; o escadrilă a bombardat bifurcația dela Achiét-le-Grand în apropiere de Baupaume.

În noaptea dela 13 spre 14 Octombrie, mai multe Zeppelinuri au sburat pe deasupra comitatelor le de Estul Engliterei și, pe deasupra unei părți din teritoriul Londrei, omorînd 27 bărbați, 9 femei și 5 copii și căuind 64 bărbați, 30 femei și 7 copii. Mai multe case au fost distruse.

Ca o măsură de represalii contra raidului Zeppelinurilor deasupra Londrei și atacarea orașelor deschise, de către aeroplanelle germane, — un grup de avioane franceze au lansat, la 16 Octombrie, treizeci de obuze deasupra orașului Trèves.

În ziua de 13 Decembrie 1915, o escadrilă franceză de aeroplanelle, compusă din 11 aparate, a atacat gara Mulheim și calea ferată de lângă ea. O altă escadrilă compusă din 22 aparate, a aruncat proiectile peste instalațiunile și depozitele germane dela Haurancourt; și în fine o a treia escadrilă compusă din 21 aparate, a bombardat lucrările de întărire germane dela Sud de Hampont în regiunea Chateau-Salin și de castelul Burthcourt. În timpul acestor atacuri aeriene, escadrilele franceze erau însoțite de aparate de escortă, care au susținut acțiunea, punând pe fugă aparatele dușmane care au încercat a împiedica atacul.

Un comunicat oficial german, arată că Francezii ar fi pierdut 4 aparate, și că pagubele materiale cauzate de aceste atacuri aeriene, nu au nici o importanță din punct de vedere militar.

În noaptea de 3—4, aeroplanelle franceze au bombardat gările Ablons și Metz. În noaptea de 4—5 și 5—6, o escadrilă franceză compusă din 4—7 aparate, au atacat gările sus arătate, aruncând asupra lor peste 100 obuze.

Avioanele germane au aruncat și ele în ziua de 6 Decembrie, câteva bombe asupra localității Poperinghe. (Din Buletinul 6—12 Decembrie.)

În ziua de 20 Februarie, o escadrilă de 5 avioane, a bombardat cu succes depozitele de munițiuni germane dela Chateau-Martincourt și Azondange la Sud-est și Sud-Est de Dieuze.

În ziua de 22 Fevruarie, o altă escadrilă compusă din 7 aparate a avut o luptă cu 4 aeroplane germane în regiunea Vigneuilles-Hattonchâtel, reușind a face să aterizeze două din aparatele germane.

Tot în acea zi, un grup de aeroplane franceze de bombardare, compus din 17 aparate, a aruncat 66 obuze de calibru mare, asupra câmpului de aviație din Hadsheim și asupra garei Mulhouse.

Un alt grup compus din 28 aparate, au aruncat numeroase proiectile asupra fabricii de munițiuni dela Pagny pe Mossele.

Din toate aceste lupte aeriene, aparatele franceze s au întors nevătămate.

Un alt succes aerian al Francezilor este doborîrea în ziua de 21 Fevruarie, a unui Zeppelin în apropiere de St. Menchould, care a căzut distrus lângă Brabant le Roi.

Între 14—21 Fevruarie, o escadrilă franceză a bombardat parcul de aviație german dela Ghisteltes (51 klm. la Est de Nieuport), oprind astfel pe aviatorii Germani, de a respinge raidul unei escadre de aeroplane și hidroplane engleze (după un comunicat din Petrograd 40 la număr), care în timpul acestuia bombardase coasta belgiană dela Ostende-Zeebrugge (23 klm. la Est de Ostende), producând mari stricăciuni bateriilor germane, docurilor și tuturilor lucrărilor de pe coastă.

În ziua de 20 Fevruarie, o escadrilă de 5 avioane, a bombardat cu succes depozitele de munițiuni germane dela Chateau Martincourt și Azondange la Sud-Vest și Sud-Est de Dieuze.

În ziua de 21 Fevruarie, o altă escadrilă compusă din 7 aparate a avut o luptă cu 4 aeroplane germane în regiunea Vigneuilles-Hattonchâtel, reușind a face să aterizeze două din aparatele germane.

Diverse operațiuni ale aviației puterilor centrale.

Între 2—9 Iunie 1915, avioanele germane au bombardat Reims, Lunéville, Nancy, etc.

Între 16—23 Iunie 1915, un Zeppelin german plutea deasupra orașului Gand, când un aviator francez și unul englez l'au surprins și distrus după o luptă în văzduh, la care au lucrat bombe, tunurile și mitralierele.

Un comunicat rus arată că un Zeppelin a zburat deasupra orașului Libau aruncând și bombe.

Ca represalii pentru bombardările Francezilor dela 23 August, avioanele germane au atacat coasta engleză, reușind a provoca (zice comunicatul german), importante stricăciuni, însă un Zeppelin a fost distrus.

Ca contra măsură pentru bombardarea de către avioa-

nele franceze a văii Spada, Zeppelinurile germane au aruncat bombe asupra Londrei în noaptea de 30 și 31 August. Au suferit (spun telegramele din Berlin) mai cu deosebire Londra, diferite întreprinderi de pe Tamisa și fabricile din Voadbridge și Ipesich.

Germanii spre a răspunde activității aeriene franceze, din ultimele zile August și primele Septemvrie, au încercat un raid asupra Parisului, la 28 August 1915, pe la orele 10 dimineața, șase aparate inimice au pătruns în câmpul retrănat al Parisului. Bombardați de către bateriile din forturi și urmăriți de aviatorii Francezi, ei s'au înapoiat după ce au aruncat bombe peste Nogent-sur-Marne, Montmorency, Montfermeil, Ribécourt și Compiègne. Unul dintre aparatele germane fu lovit și doborât la Nord de Senlis.

Între 7—12 Septemvrie 1915 acroplanele germane au bombardat din nou Londra.

În același timp dirijabile germane au bombardat Batic-port.

În dimineața de 9 Septemvrie 5 aeroplane germane au aruncat un număr de bombe peste platoul Malzéville-Nancy; avioanele germane în aceeași zi au bombardat hangarele germane dela Ostende St. Ménéard și asupra gărcii Deluze.

Între 21—28 Septemvrie aviatorii Germani au doborât un avion englez lângă Cubrai, un avion francez lângă Metz și 2 avioane franceze lângă Freiburg.

O escadrilă de avioane germane a bombardat vasele rusești de războiu în golful Riga.

La 22 Septemvrie, 5 aeroplane germane au aruncat un mare număr de bombe peste platoul Malzéville și peste Nancy.

În noaptea de 24—25 Septemvrie, locurile Londrei și împrejurimile au fost din nou bombardate de Zeppelinurile germane.

În primele zile Octomvrie două avioane germane au fost doborâte de către Francezi: unul în pădurea dela Pavenelle la Sud de Pont-à-Mousson, cei doi aviatori aflați într'insul au fost uciși; celalt, la Nord de râul Aisne, spre Bucy-le-Long. Unul dintre aviatori a doborât un balon captiv german care s'a prăbușit la Sua de Monthois.

Mai multe avioane germane au fost doborâte în rândurile armatei franceze, însă în același timp, dirijabilul Alsace, care bombardase în noaptea de 1 Octomvrie, gările Amagne, Attigny și Vouziers, a fost silit să aterizeze la 3 Octomvrie în apropiere de Rethel; echipagiul său a fost făcut prizonier de către Germani.

În noaptea de 13—14 Octomvrie, la aceeași oră, un Zeppelin a sburat peste Château-Thierry unde a aruncat

bombe fără a cauză stricăciuni; el a fost silit să se înapoieze în liniile germane fără a putea înainta spre Paris, care e bine păzit.

La 26 Octombrie, un pilot francez a luat la goană un biplan german care avea o înălțime foarte mare și l'a silit să aterizeze în apropiere de Jaulgonne, în valea Marnai; cei doi ofițeri Germani, un căpitan și un locotenent, au fost făcuți prizonieri; aparatul intact a rămas în mâinile Francezilor. Intre timp, un grup de avioane aliate au bombardat parcul de aviație german de la Cunel, în Argonne, la Nord de Montfaucon.

La 27 Octombrie, au fost doborâte două avioane germane: unul a căzut în liniile engleze, iar celălalt în apropierea tranșeeilor din spatele frontului inamic.

Aviatorii Germanii au arătat o activitate mai mare în cursul ultimelor zile de Februarie 1916. Astfel avioanele germane au atacat stațiunea de aviație franceză din Avsele la Sud-Vest de Poperinghe, cum și instalațiunile de c. f. din acea parte.

Intre 22—29 Septembrie 1915, un avion austriac a bombardat cu săgeți lagărele italiene.

Intre 27 Noembrie 1915, avioane austriace au bombardat orașul italian Verona.

În ziua de 20 Februarie, aviatorii Germani au atacat cu bombe Lunéville, Dombasle și Nancy, precum și pozițiunile franceze din Lorena. Tot în aceea zi, avioanele marinei germane au atacat pe coasta engleză, instalațiunile industriale de la Deal, instalațiunile c. f. și portului, precum și localitatea Lowstaff, unde s'au asvârlit bombe asupra gării și portului.

În ziua de 21 Februarie, avioanele germane, au bombardat Bar-le-Duc și Revigny. În apropiere de această localitate însă o escadrilă germană a fost atacată de avioanele franceze care au reușit să doboare 2 aparate.

În Octombrie avioanele austriace pe frontul italian Alla și Veneția unde a făcut mari stricăciuni unei biserici au fost foarte active și au bombardat: Brescia, Bellune,

Diverse descrieri de lupte aviatice.

Modul de luptă aeriană, individuală, este descris așa de un celebru aviator francez:

„Un post vecin semnaleză apariția unui avion inamic care încearcă să treacă deasupra liniilor noastre. Îndată ne ridicăm cu aparatul nostru de luptă. În 12—15 minute am atins 3000 m., înălțime. Pilotul și mai ales observatorul caută, cu ochii, în toate părțile orizontului pe inamic. Un punct negru se zărește, care apare și dispăre în razele soarelui. Iute, spre el. Punctul se mărește din ce în ce

mai mult și mai repede, pe măsură ce ne apropiem de el. Este un aviator. Vânătoarea începe, fie că adversarul fuge, fie că simțindu-se tare și bine înarmat primește lupta.

Ambii adversari sunt față în față și au și început să-și arunce fără socoteală gloanțele unul spre altul. Ullimele lovituri se trag la 20—30 m. departe de adversar.

Rezultatul luptei nu este totdeauna sângeros, fiindcă adesea observatorul inamic ridică ambele brațe în sus, iar pilotul începe scoborîrea în semn că se predă. Jos erau luați prizonieri. Fie pană de motor, fie oboseală, fie teamă, rezultatul este același.

La câțiva metri de inamic, când el este hotărît să lupte, se ochește cu îngrijire și se trag rafale de 25 cartușe. Dacă este observatorul lovit cel dintâi, el cade în fuselaj și mitraliera lui se ridică în sus; pilotul nu mai are decât să se predea, sau să fugă dacă poate, sau este distrus. Dacă pilotul este ucis, atunci avionul, în o clipă se prăbușește, aruncând foarte adesea, pe observator afară din aparat. Rezervoarele dacă sunt lovite fac explozii și aparatul se aprinde; până jos este o dără de foc și fum.

O luptă interesantă a fost acum câteva luni, deasupra localității A. Cinci Taube sburau pe deasupra gării locale și făceau viraje de bombardare sau de recunoaștere. Trei aparate dintr'o escadrilă franceză se înapoiau dintr'o recunoaștere. Ele au văzut pe inamic și s'au îndreptat, ca fulgerul; spre el. Două aparate inimice au luat fuga; unul este dat jos zdrobit; iar unul din aparatele franceze se văzi atacat de celelalte două germane. Deodată aparatul francez, condus de pilotul sergent M., a făcut un looping chiar sub nasul adversarilor și dintr'odată se distanțează atâta de mult de ei încât orice luptă le era imposibilă.

O altă întâmplare interesantă este așa povestită:

„Pe aerodromul german G., din Belgia doi aviatori Francesi au aruncat mai multe cartoane cu tricolor și cu următoarea înștiințare în franțuzește și în germană:

„Măine seară, 28 Martie, la ora 16, nouă avioane franceze armate fiecare cu câte o mitralieră și cu câte 100 cartușe, la înălțimea de 2500 m., se vor zări deasupra localității N., la încrucișarea liniilor. Piloții și observatorii acestor aparate provoacă la luptă patru aparate germane, armate cum ar voi”.

A doua zi dimineață, comandantul grupului, aflând de această provocare, mecanicii escadrilei, chiamă pe „culpabilii”:

— Ați făcut o provocare Germanilor din G.?

— Da!

— Vă interzic, în mod absolut, de a vă duce.

— Domnule maior, drept ce ne luați? Onoarea...!

— Am zis! Vă interzic!

Dimineața trece. Trebuie să se supună ordinului. Erau însă, dezolați. La ora 15 maiorul îi chemă din nou:

— Sunteți gata de luptă?

— Da, domnule maior.

— Ei bine, duceți-vă. Bun noroc și altă dată să mă anunțați din vreme, când aveți de gând să faceți așa ceva.

— Mii de mulțumiri, domnule maior.

Câte patru pleacă voioși.

Cele două avioane se înalță ca niște păsări ușoare, fiecare cu credincioasele lor Hotchkiss...”

La ora 4 fără un sfert erau deasupra locului de întâlnire. Nimic! Ora 4,30. Meru nimic! Nici urmă de adversari pe sus. În schimb, jos pe șosea se văzu patru autocamioane, cu tunuri speciale, cari începură a arunca în noi cu sute de proiectile.

Adversarii noștri, așa au înțeles lupta cinstită.

— Care este rezultatul? Câți doborâți? ne întrebară la înapoere tovarășii.

Oh! Mișcii! De acum încolo le vom arunca obuze, în loc de invitații cinstite de luptă dreaptă!

— Sublocotenentul aviator francez Nungesser a dat jos al optulea avion german. Intrat în aviație la începutul anului 1915, își luă brevetul după două luni. Cu începere din luna Aprilie acelaș an, și până în luna August 1915, a fost citat de patru ori prin ordin de zi pe armată și până la sfârșitul anului 1915 a dat jos trei avioane inimice. Cu această ocazie a fost numit cavalier al legiunii de onoare. La începutul anului 1916 a căzut cu aparatul său și a intrat în spital cu câteva coaste rupte, cu o maxilă sfărâmată, cu capul spart și cu mușchii, unui picior, smulși. Cinci zile a stal în nesimțire. După o lună putu să părăsească patul și să meargă cu cârjele, în timp ce un aparat special îi ținea maxila.

A fost reformat; dar el se reangajă ca voluntar refuzând concediul de convalescență de trei luni ce i se dăduse.

La 29 Martie 1916 se urcă pe noul său aparat și intră în escadrilă din care făcea parte. Într-o lună mai dă jos încă două avioane germane și un balon captiv. Un ordin de zi de toată splendoarea îl citează pe întreaga armată.

„Adjutantul Nungesser este un erou și un exemplu neîntrecut de energie fizică și morală. Rănit grav într-un accident de aviație și reformat definitiv, el s'a reangajat și a refuzat concediul de trei luni pentru convalescență. La 29 Martie s'a prezentat la escadrila sa. Dela această dată el se întrece pe el în tot felul de fapte eroice, fără să se gândească la starcă lui fizică. În șase zile a sburat

19 ore și a susținut douăsprezece lupte, forțând tot mereu pe adversarii săi, să ia fuga; a dat jos două noi aparate inimice și un balon captiv și de patru ori s'a înapoiat cu aparatul său străpuns de gloanțe și de spărături de obuze".

La 25 Aprilie este din nou citat prin ordin de zi, pentru că a atacat singur trei avioane germane și a dat jos unul din ele.

La 27 Aprilie el căzu în o escadrilă de șase aparate inimice, trei Foker și trei L. V. G. El atacă viguros pe unul din acestea din urmă și în o clipă îl doboară — al șaptelea dat jos — dar celelalte cinci îl înconjoară și îl atacă cu mii de gloanțe. El se bătă imediat în mijlocul cercului format de cele cinci aparate germane, ceea ce făcu că le împiedică a mai trage de teamă de a nu se lovi între ele; apoi printr'un picaj aproape vertical scăpă de urmărire și reveni în mijlocul liniilor franceze cu 28 gloanțe în aparat, iar motorul funcționând numai cu 5 cilindre. Unul din gloanțe îi pătrunsesse casa și un altul șosonul. A fost niăintat la gradul de sublocotenent. Pe cât este de agil sus, pe atât, când coboară pe pământ abia se târăște din cauza multelor răni ce are.

—...Iată cele șase aparate destinate pentru bombardare, aliniate. Echipele de mecanici trec în revistă ultima lor inspecție... Totul este gata.

La orizont se arată o lumină palidă, care anunță zorile: Suntem chemați în biroul comandantului de escadrilă; scoatem cu toții hărțile: „Obiectiv, bombardarea gării X și în special punctele din A și Z, arătate pe schiță. Itinerariul de urmat la ducere...; itinerariul la întoarcere. Toți grupați.

„Este ora 3 dimineața. La ora 3¹⁰ prima plecare, apoi din 15—15 secunde.

La aparate”.

Pe drum. Unul câte unul motoarele mai sunt încercate încăodată cu maximum de pulere. Ne urcăm. Pilotul încercă toate comenzile; ochitorul, mitraliera, încărcătoarele, carabina de ajutor, verilică așezarea bombelor, percurtoarelor, detunătoarelor, etc. Totul este gata.

Primul aparat, aparatul pilot alunecă pe pământ, rulează, se ridică dispăre în noapte; imediat un al doilea, apoi al treilea etc., toate celelalte urmând la distanțe, în timp hotărât.

Mergem să aruncăm moartea.

La început mersul este condus de busolă. Atmosfera la această oră este așa de liniștită, că parcă doarme și ea ca și toate viețuitoarele, dulcele somn al dimineții.

Zorile se arată; soarele răsare. Urcăm mereu. O pă-

ature, sub noi, parcă este fără sfârșit. Patruzeci de minute de sbor și nu avem decât 1600 m. înălțime. Pilotul se întoarce spre observator și cu gestul disperării îi arată harta și altimetrul. Observatorul îi face semn: „Ce-are aface? Înainte!”

Mergem mereu în luminoasele raze ale unui soare luminos. Cele trei aparate, ce precedaseră pe acestea, se văd; ele au luat formația în linie, pe un singur front. În jurul fiecărui aparat, încep să se vadă mici globuri de fum alb, ceea ce ne arată că inamicul ne-a văzut și ne safulă cu obuzele sale și, fără să gândim la pericol, admirăm frumusețea unui asemenea spectacol.

Unul dintre aparatele noastre este prins între 2 obuze și printr'o schimbare bruscă de comandă, scapă; apoi își continuă mersul în linie dreaptă.

O explozie în apropierea aparatului nostru și apoi altele, de jur împrejur, la dreapta, la stânga, în sus, în jos, în toate părțile; aparatul este lovit și se clatină; eu sunt lovit și mă așez solid pe scaunul meu. Văd în aparat două mari găuri de intrare și ieșire, dar încolo nimic.

Pilotul se întoarce spre observator și îl întrebă:

— Rănit?

— Nu; dar tu?

— Nu.

Înainte! Suntem peste teritoriul inamic; am trecut peste bateriile de baraj și acum mai sunt 40 km. și am ajuns la țintă. Privesc carling-ul și văd mai multe găuri în el, pe unde au pătruns gloanțele șrapnelilor. Deodată suntem iar primiți de focuri; iar suntem înconjurați de globurile de fum alb. Arăt pilotului aceste globule și el îmi arată mie altele. Suntem deasupra altor linii germane. Se văd tot felul de lucrări, de șanțuri, de redute etc. Iată un drum care duce direct spre obiectivul nostru; îl vom urmă, căci suntem mai siguri; doar jos pe drum se vede un automobil-tun care ne urmărește. Schimbăm direcția și intrăm pe deasupra câmpului, dar și aci alte obuze ne es în cale. Atunci, direct spre obiectiv! La noroc. Iată și obiectivul se vede la orizont. Armez obuzele, desfac delunătoarele; înșurubez percurtoarele și aștept. Totul este gata. Rectific visorul cu nivel cu apă și apoi pornesc. Jos, acolo, trebuie să arunc bombe. Un avion era deja sosit înaintea noastră și ne fu semnalat prin multele explozii ce se zăreau împrejurul lui.

Îmi făcui planul: „Să iau calea ferată dela N.-E. și să o urmez dela Nord la Sud, până la gară”. Iată un alt aparat vine dinspre Est și descrie un viraj spre obiectiv; el este așa de înconjurat de explozii de obuze, încât în tot momentul mă aștept să-l văd dat jos.

Încă câteva secunde și este rândul nostru. Pun mâna

pe prima bombă, percurtorul este liber din cuiul de siguranță; ochii pe visor și aștept. Prea la stânga și prea înapoi; fac semn pilotului cu mâna stângă pentru a-și îndrepta mersul. Încă prea la stânga! În sfârșit. Obuzul de 155 pleacă. Din nenorocire a fost puțin la dreapta. Celelalte două de 155 cad pe gară.

S'a isprăvit. Inapoierea începe. Acum se văd bine obuzele inamice, cari în timpul bombardării erau uitate.

Pe drum văd haina pilotului străpunsă de o spărtură de obuz; când am fost deasupra pământului Franței, i-am spus-o. Nu era nevoie mai de vreme.

La coborîre, am constatat că lovitura ce o primisem era o spărtură de obuz, care prin carling ajunsese la port-contul meu, de aluminiu, în care se oprise.

Aceasta a fost primul meu sbor de bombardare.

— Odată cu fiecare ofensivă se înregistrează și o întrebuintare a aviației și din ce în ce mai dezvoltată și mai metodică. De altfel, aceeași întrebuintare și aceeași activitate se observă și la germani; dar trebuie să recunoaștem — fără a fi șoviniști — că dacă germanii sunt perfect utilizați și pregătiți cu material, nu pot rivaliza cu ai noștri, când este chestia de eroism și de vitejie.

Înainte de începerea atacului, inamicul a întrebuintat sistemul cu care noi suntem obișnuiți dela primul atac asupra Eparges-lui, la 19 Februarie 1915: *barajul*.

Barajul constă în a face poliția aerului printr'un grup de avioane care observă cu toată atenția, tot timpul cât este în aer și numai când atmosfera este favorabilă sborurilor. Indată ce se vede o pasăre inamică, iute se reped asupra ei și o forțază a se întoarce din drum.

În fața avioanelor noastre Germania nu au avut mai niciodată curajul să stea la luptă; din contră n'a existat barieră pentru avioanele noastre. Recunoașteri, regulări de trageri pentru artilerie, bombardări, toate s'au împlinit de partea noastră, fără nici o piedecă absolută din partea inamicului, și totuși el a concentrat în fața liniilor noastre cea mai importantă flotă aeriană ce s'a putut înapoiă vreodată.

Pentru prima dată, Germanii au încercat bombardarea pe o scară mare, așa cum o facem noi de mult timp, și care făcea admirația lor cu tot necazul și durerea ce le-o cauzam.

Ei au încercat fiindcă, de data asta, importanța atacului aerian era, prin urmare, prea vital pentru ei, spre a nu o încerca. Era vorba de a distruge calea ferată care duce dela St. Menchould la Verdun; sperau ca prin această să împiedice transporturile de trupe, de material și de munițiuni.

Ideia era frumoasă și interesantă; rezultatul a fost,

însă, aproape nul. Linia a fost atinsă doar într'un singur loc și a putut fi reparată în câteva ore; acest rezultat a fost obținut de către un Zeppelin care a și fost doborât de bateriile noastre auto-tunuri.

Incercări zadarnice. Sforțarea germană nu a dat de loc rezultatele la cari se așteptau comandamentul lor; speranțele lor au fost înșelate. Cu toate aparatele lor numeroase, cu toate bi-motoarele lor; cu toți Fokerii și L.V.G., etc., toate încercările lor au rămas sterile, fiindcă avioanele noastre de luptă și de goană erau de pază și această aglomerare de forțe chiar ne permisă a doborî câteva din aparatele inimice.

La 25 Februarie, Charles Ledoux, campionul Europei în box, sergent în infanterie scrie următoarea scrisoare:

„Am văzut Zeppelinul 77 dat jos, seara trecută. După ce la început a trecut peste liniile noastre, el a fost urmărit de proiectoare, piese incendiare și obuze. Am văzut lovitura care i-a dat sfârșitul și am asistat cu bucurie la ultimele clipe ale piratului. Un al doilea monstru îl urmă; voia să treacă, dar de teamă s'a înapoiat” etc.

Atacurile lor au rămas fără nici un efect: barajul lor n'a barat nimic; reglajul artileriei a fost împiedecat și toate avioanele noastre au revenit la locurile de plecare.

Cu toată zăpada, bruma, ploaia, aviația a concurat și colaborat fără încetare și cât mai strâns cu armata de uscat. De altfel generalul Herr este unul din cei mai competenți admiratori ai armei 5-a, este unul din aceia cari înainte de războiu a prezis importanța cea mare pe care o va avea „mai greu ca aerul” în armată. De anul trecut, deja, el nu ar fi început tragerea cu artileria, pentru nimic în lume, fără ajutorul aviației, El a înțeles că nu poate fi nici o ofensivă fără ajutorul recunoașterilor de aviație și fără o legătură absolută între aeroplan, infanterie și artilerie. Avionul, de sigur, nu va câștiga victoria, dar el va ajuta foarte mult pentru a fi câștigată; numai grație lui se vor putea străpunge liniile inamicului unde vor fi mai slabe; el va fi ochiul care de sus, va observa toate fazele luptei, va preveni iute pe comandant de mișcările primei linii, va cere ajutor la caz de nevoie; el va semnala bateriile inimice încă neatinse de focul bateriilor amice, locul ascuns al mitralierelor inimice.

Un auxiliar prețios. Câteva date asupra muncii întreprinse de aviația noastră va adevăra cât este de prețios acest auxiliar, atât ziua ca și noaptea.

Să reamintim deocamdată fazele memorabilei zile

de 21 Februarie care se sfârși cu distrugerea Zeppelinului 77. Caporalul G., cu brigadierul D., pe un bi-motor, atacară un Fokker deasupra localității Pagsdorf. Cincisprezece cartușe fură deajuns și inimicul începui a aluneca pe o aripă și apoi prin o cădere verticală se prăbuși la pământ. Imediat luară în goană un aviatie și îl puseră pe fugă. Mitrălierul avu o rană în mână.

Adjutantul Navarre atacă două avioane: unul care făcea reglajul tirului refuză lupta și coborî brusc; celălalt după ce a susținut lupta câțva timp, coborî într'un picaj dezordonat.

Căpitanul T., cu două aparate din escadrilă atacă și doboară în liniile noastre un Albatros care căzu absolut vertical dela 1000 m. Avionul complet sfărâmat, acoperă cu resturile sale cadavrele pilotului și observatorului.

Căpitanul Q., cu piloții săi luă la goană 15 avioane inimice cari înaintau spre Revigny. Ofițerul se repezi asupra unui grup de patru dintre ele; forță două să aterizeze cu grabă, doborî pe al treilea în liniile inimice, iar pe al patrulea, un L. V. G., îl doboară în regiunea Givry-en-Argonne. Cei doi aviatori au fost făcuți prizonieri. Căpitanul Q., după ce a terminat toate cartușele în timpul unui raid, când a doborât trei avioane, a revenit la câmp pentru a se reaproviziona cu muniții și apoi a plecat din nou.

În fine, pe timpul unei recunoașteri fotografice, cinci din avioanele noastre de goană ce escortau două mari biplane pentru fotografiere, atacară, în regiunea ce se fotografia, patru aparate inimice: două luară fuga, iar două coborî în grabă.

În privința bombardărilor, asemenea s'au dat rezultate admirabile. Șaizeci și șase de obuze au fost aruncate în cursul acestei zile, de către 17 aparate, pe câmpul de aviație dela Habsheim și pe gara de mărfuri dela Mulhouse; douăzeci și opt avioane au aruncat una sulă opt proiectile de calibru mare pe o fabrică de grenade și uzinelor de munițiuni.

Noaptea, avioanele noastre s'au transformat în li-lieci și au aruncat 28 obuze pe un castel unde era instalat un cartier general și pe un centru de aprovizionare.

Și astfel în fiecare zi lupta continuă fără întrerupere, ca și regularea tragerii, bombardările, recunoașterile, și numai când o escadră a noastră se întâlnește cu una inimică, numai atunci se constată în mod evident superioritatea noastră.

Cu tot viforul din ziua de 25 Februarie, opt avioane nu ezitară a se duce, la o înălțime mică, pentru a arunca 40 obuze pe garile de reaprovizionare ale inimi-

cului. Altele trei s'au dus să-și arunce proiectilele pe o gară la o înălțime de 500 metri și sub focul bateriilor speciale. Apoi este bombardarea gărei Metz-Sablous: în noaptea de 23—24, una din escadrilele noastre i-a aruncat 15 proiectile de mare calibru. În cursul operațiunii, șeful escadrilei, căpitanul L., unul din cei mai distinși piloți, a avut elicea frântă de o sărămatură de obuz, totuși parveni să reintre în liniile noastre. La 26 atacul se repetă: opt avioane de bombardare aruncă 144 obuze pe toate părțile importante ale gărei. În noaptea aceleasi zile, au fost aruncate 37 obuze pe gara d'Arnaville, cari au provocat un puternic incendiu.

În fiecare zi se produc noi fapte de eroism. Arma noastră este demnă de armata de uscat. Se poate cere dela ea orice, rezultatele ce se obțin întrec toate așteptările.

Ne permitem, numai, să reamintim ideea de a se intensifica fabricarea săgeților. În momentul unei ofensive mari, o asemenea armă aruncată ca un potop din înălțimile cerului va isprăvi curând cu formațiunile cele mai bine înrunite și cele mai rezistente. Acest potop de oțel este de o eficacitate înspăimântătoare, și avioanele pot duce cu ele cu miile. Un dute-vino fără întrerupere al escadrilelor noastre pe deasupra dușmanilor, va grăbi prin ploaia lor de proiectile zăpăceala și dezordinea și va provoca fuga dușmanilor, în momentul contra-atacului nostru.

— *Aviatorul Boillet.* Locotenentul aviator Boillet a căzut pe câmpul de onoare, pe malurile Meusei. Moartea sa a fost de o frumusețe neînchipuită, cu adevărat eroică.

În dimineața de 20 Maiu 1916, el se scula vesel. Atmosfera era calmă și clară. El se înalță spre a-și îndeplini sarcina ce avea. Abia era la 2000 m., când fu atacat de cinci aparate germane, cinci Fokker. Aparatul său însă, era mult superior ca viteză tuturor aparatelor inimice, și i-ar fi permis să fugă. N'a făcut-o, a stat la luptă, la o luptă cu totul disproporțională.

Debutul i-a fost favorabil. Dela început a doborât pe unul din adversari care s'a prăbușit în liniile noastre. De jos se privea lupta cu multă încordare de toți Francezii.

Aproape în acelaș timp, însă, Boillet a fost atacat deodată, de aproape, de două aparate și fu lovit de două gloanțe, ambele mortale, unul la cap și altul în inimă. Aparatul său se prăbuși în mijlocul fraților săi de arme.

Ț. Boillet avea 31 ani. Era demult celebru în lumea sporturilor, unde a debutat ca ciclist. Apoi mecanic îndemânat, s'a pasionat de automobil, unde a luat campionatul în circuitul dela Dieppe 1912. La începutul răs-

boiului a avut cinstea de a conduce automobilul lui Joffre. Apoi trecu la aviație.

Aci el își câpătă repede gradul de sublocotenent și fu citat prin ordin de zi, de mai multe ori și decorat cu crucea de războiu, iar la 15 Mai, cu 5 zile înainte de a muri, fu decorat cu legiunea de onoare.

Inmormântarea a avut loc la Vadelaincourt pe Meusa în mijlocul a mii de admiratori cari îl plângeau. Doi camarazi, distinși aviatori, Navarre și Nungesser, veniră cu avioane să-i aducă flori din partea camarazilor, și apoi ei se reîntoarseră la serviciul lor tot pe sus, după câteva evoluțiuni deasupra mormântului camaradului iubit.

În aceeași zi, Navarre și Nungesser au răsbunat pe camaradul său. La Chattancourt, Navarre a doborât pe al 11-lea al său dușman, iar Nungesser deasupra pădurii Forges a distrus pe al 5-lea al său.

— *Navarre.* La începutul războiului a fost vărsat centrului dela Tours. Acest soldat era rece și tăcut, întunecat și puțin comunicativ. Acest tânăr cu fața voluntară, nasul de vultur, semăna mai mult a unui jockey. El avea câte odată crize de veselie, deși cam rar. Visă mereu războiu și voia să plece cât mai curând, dar antrenamentul său din lipsa de material, mergea foarte încet. El se urcă pe un Maurice Farman, aparat greoiu și fără înțeleală atunci, și ale cărui calități nu erau de loc în raport cu ale sale. Trecu brevetul său militar cu succes strălucit și fu trimis la Villacoublay pentru a i se da un pararasol de chasse. Acolo uimi lumea prin măestria sa.

El fu expedit curând pe front, cu o escadrilă, cu gradul de caporal. La 6 Decembrie 1914, pentru prima dată, el se remarcă urmărind un aviație pe care îl forță a fugi. Acesta era începutul.

În Martie el întâlni un Albatros și se plasă la 30 metri de el. Observatorul, un ofițer, care, pentru prima dată se găsea în o asemenea situație, se turbură, se grăbește să tragă, pierde sângele rece, trage prost și nu nemerește. Când au ajuns jos, Navarre îi spune ce gândește după o asemenea acțiune. Ofițerul face jurământul de a se reabilita. După două zile, la 1 Aprilie, Navarre pleacă cu el la ora 6,25 dimineața în încercare. Către ora 8,30 zăriră un Aviație deasupra localității Fraisine și se apropiară de el la 30 metri.

După ce a primit focurile inamicului, observatorul ripostă cu trei gloanțe de carabină care nemeriră câte treile. Germanul fu forțat să aterizeze în liniile noastre. Imediat învingătorul coborî și el și veni alături de învins și-i arestă pe ambii aviatori — răniți. Radiatorul fusese găurit și volant-ul sfărâmat.

La 13 Aprilie, Navarre doborî al doilea avion dușman. Pe timpul unei recunoașteri spre Verdun, el atacă un aparat și îl urmărește până în liniile sale parvenind a-l doborî; dar tunurile inimice voind să răsbune pe camaradul lor, traseră asupra-i. Elicea a fost găurită, însă, a putut să se înapoeze în liniile amice, aterizând la Sainte Menchould.

La 28 Aprilie, nou succes. În direcțiunea St. Thierry-Brimont el are o nouă luptă. Adversarul face un picaj brusc și fuge.

În momentul când se hotărește atacul dela Arras se tăcu apel la mai mulți aviatori cu aparate de goană pentru a întări escadrițele. Se alese ce eră mai bun și Navarre fu printre ei. Însurcinarea lor eră de a face baraj și a împiedică aparatele inimice să treacă deasupra liniilor noastre, în acelaș timp eră interzis de a trece dincolo, deasupra liniilor inimice. Într'o zi el fu atacat de un Aviatie și tocmai în acel moment i se oprește și mitraliera; atunci el se apropie de inimici la mai puțin de 30 metri, descarcă întreg revolverul asupra lui și apoi printr'un picaj brusc până la 200 m. de pământ scapă de riposta inamicului.

La 26 Octomvrie el eră bolnav și dormea în patul său de campanie

Fu anunțat, pe la ora 11, că un avion inimic este semnalat. El se sculă și în câteva minute monoplanul său își luă zborul în urmărirea inamicului. Adversarul zăbindu-l, fugi spre liniile lui, refuzând lupta. Deodată Navarre vede un al doilea avion îndreptându-se deasupra liniilor noastre spre Sud. El îl luă numai decât în goană. Deasupra Marnei, avionul german, un L. V. G. de goană și luptă se întoarce. În timp ce observatorul începe a prepara mitraliera, pilotul încearcă a scăpa cu fuga intrând, prin picaj, într'un nor, dar Navarre coboară și el și regăsește avionul german tocmai când eșcă din nor. Adversarul trage cu mitraliera; Navarre se precipită asupra-i și la 50 metri trage o bandă de cartușe. Motorul Mercedes este lovit de mai multe gloanțe și se oprește iar avionul descinde foarte repede aproape de Jaulgonne în valea Marnei. Germanii nu au timp să-și distrugă aparatul fiindcă aproape în aceeași clipă N., eră lângă ei și îi face prizonieri ajutat de alți soldați, apoi se răinaltă și merge la escadriță. După, cel mult o oră dela această faptă, el eră din nou întins în patul său scuturat de tremurăturile unei febre.

La 21 Fevruarie, chemat să ia parte la bătălia dela Verdun, dă jos, chiar în această zi, un avion inimic. După trei zile a dat jos, în liniile noastre, două aparate: unul la Maheulles capturând pe aviatorii inimici și altul la Dieu, cu aviatorii uciși în cădere.

La 2 Martie, în regiunea Douaumont a capturat un Albatros împreună cu aviatorii, ambii răniți.

Navarre este un „bohème de l'air”. Nu stă niciodată la îndoială de a face 5—6 ore de zbor într-o zi pentru a-și apuca prada; el străbate cerul în lung și în lat ore întregi și în acest timp poate are norocul să-i cadă ceva în mână. Intocmai ca și vânătorul pasional. Câteodată stând jos, pe scaunul lui, din carling, pe pământ, nu scoate o vorbă ceasuri întregi și în tot timpul caută cu ochii cerul și pe dușmanii cari câteodată înfărziază prea mult.

El are un frate gemen ce servea, la începutul campaniei, în geniu. Navarre se ducea foarte des să-și vadă fratele. El plecă cu aeroplanul și la o înălțime de 30 m. cel mult, aproape lovind vârfurile arborilor, stau amândoi 2—3 ore de vorbă; adesea luau masa împreună. Sapeur-ul este și el un erou — aceiași viță —; are și el foarte multe citații prin ordine de zi; dar văzând că fratele său îl întrece prea mult, a cerut și a obținut să facă pilotajul. Acum el este pilot și funcționează pe front, cu aceleași calități ca și fratele său.

Navarre, într-o zi, neavând nimic de lucru, cere permisiunea să se urce pe un Caadron ce servea la antrenamentul observatorilor și să-l încerce. El se urcă pentru prima dată pe un asemenea aparat. În câteva minute fu la 600 metri d'asupra tranșelor inimice dela Neuville și timp de o oră dădă cea mai splendidă reprezentare de aeroplan: loopings, alunecări pe aripi, pe coadă etc., și așa de frumoase încât Germanii nici nu se gândiră să tragă un foc, atâta erau de fermecați de frumusețea spectacolului.

Când se vorbește de Navarre, toți spun: Este tot așa de fin ca și Garros.

— La 22 August 1915 locotenentul Cabanes, observator-aerian de artilerie de mare valoare, plecă în zbor cu un pilot caporal ce-și luase brevetul de curând, care se arătă că are foarte mult talent. Ambii se urcară cu aparatul Maurice Farman și după câteva sboruri deasupra liniilor inimice, pe când se înapoiau, zăresc de departe un mic punct negru care înainta spre ei cu mare iuțeală. La început aviatorul crezută că este un Morane-Saulnier care reintră la escadrilă și care în timpul drumului său de înapoere vine să facă o mică recunoaștere.

Acest mic monoplan se ținea la aceeași înălțime ca și Maurice-ul. Iuțeala sa era extraordinară și se apropia văzând cu ochii. Continuând a crede că este un monoplan francez pilotul își luă însă oarecare precauțiuni de pază; el viră în așa fel ca să aibă soarele la stânga, iar monoplanul să-l aibă mai mult în față. Îndoiala era încă mare, fiindcă nu se vedeau culorile naționa-

lității pe aripi, fiind la aceeași înălțime. Indată, însă, ce francezul l'a forțat să se așeze cu fața în soare, el profitând de iuțea sa mult superioară, căută să-i ōca drumul de înapoere.

Văzând că aviatorul acesta se apropie prea mult, locotenentul Cabanes se pregăti pentru orice eventualitate: își desfășură centura, se ridică în picioare și își pregăti mitraliera, însă, cu hotărârea formală a nu o întrebuiși decât dacă vor fi atacați, fiindcă nici până acuma nu au putut preciza identitatea avionului ce aveau în față.

Caporalul pilot începù un viraj și chiar în clipa când se aplecă pe o aripă, avionul străin deschise focul. Eră un Fokker dintre cele dintâiu ce își făcuseră apariția pe front și de aceia Francezii au stat alăta timp în nedemirire asupra lui.

Tragerea Germanilor este foarte precisă. Locotenentul Cabanes, care eră încă în picioare și care locmai voia să înceapă tragerea, este lovit de la prima salvă: Un glonte îi pătrunde umărul și îi taie aorta.

În mai puțin de zece secunde pilotul primește și el două gloanțe în mâna stângă. Stăpânindu-și durerea și nedându-și încă bine șeama despre aceia ce s'a întâmplatul avù prezența de spirit de a închide gazele și de a face picajul pentru coborire cât mai bine. Cabanes, care fusese ucis, căzù cu fața înainte; brațele sale alunecară pe umerii pilotului și valuri de sânge îi eșcă pe gură și pe nas.

Își poate face cinevă idee de tabloul acesta: deoparte aparatul german mult mai iute și mult mai bine înarmat, foarte îndemânic, căutând să-și doboare pe adversarul din față; de cealaltă parte pilotul rănit, manevrând numai cu o mână și având în spinare-i pe camaradul său mort, agățat cu brațele de umerii săi.

Taote instrumentele de bord, ca ceasornic, completos, altimetre, busolă, fură sfărâmate de ploaia de gloanțe. Mari fășii de pânză din aripi atârnav în jos bălute de vânt; coada aveă opt gloanțe unul lângă altul; unul din montanți ce susțineau fuselajul, eră lăiat și făcea aterisajul foarte periculos.

Urmărirea îngrozitoare continuă. Pilotul rănit și inundat de sângele camaradului său, pichează cu toată iuțea spre liniile noastre, fără a pierde prezența de spirit. El se îndreaptă spre un punct pe care îl știă ocupat de tunurile noastre speciale în contra aeroplanelor și încearcă a țări pe dușman în acea parte. El cobori de la 2300 metri la 1500 metri. Cele două aparate sunt unul lângă altul, aripă lângă aripă și dușmanul trage mereu fără a primi nici o ripostă. Pilotul face storfări supraomenești. Mortul îl împiedica în manevrare, iar brațul stâng îi deveni imobil și el avù două-trei clipe im-

presia unui leșin. Nemaiputând continuă așa sborul, său, el își sprijini direcția bine între genunchi, apoi cu mâna sănătoasă, reuși a se desface de strânsoarea cadavrului.

Germanul, când își dădă seama de pericolul de a zbură așa aproape de focurile inamicului părăsi prada sa și se retrase spre liniile sale.

Caporalul pilot își regăsi, cu greutate direcția aerodromului și merge direct cu aparatul la postul de ajutor spre a da îngrijiri camaradului său, crezând că-i vor fi de vreun folos.

Aterisând, el ceru numai decât o brancardă pentru a-și transporta pasagerul, al cărui corp era, însă, deja rece; apoi se duse și el să se îngrijească și în urmă a fost evacuat la spitalul din interior.

— La „Invalizi” se poate vedea unul din avioanele căpitanului Morris cu patru sute urme de lovituri de gloanțe și spărturi de obuze.

Gara din Saint-Quentin a fost bombardată și a ars 18 ore fără întrerupere.

La 25 Maiu aceiași piloți au revenit asupra gărei pentru a repeta bombardamentul. Sosind deasupra obiectivului, aparatele toate erau la cel puțin 1500 m., numai căpitanul Morris, comandantul escadrilei, era la cel mult 600 m. El voia ca loviturile sale să lovească toate. Gara nu era apărată cu tunuri ci cu mitraliere cari începură a trage cu înverșunare. Deodată aparatul căpitanului Morris fu atins, una din comenzi tăiată de un glonț și biplanul pierdă din înălțime și se angajă pe o aripă prăbușindu-se la pământ ca o piatră. Toți piloții escadrilei au asistat la acest spectacol înfiorător și la înapoere raportară cu lacrimi în ochi tristul sfârșit al șefului lor, sfărâmat de zidurile mahalei din Saint-Quentin.

După câțva timp se află, însă, cu bucurie că vileazul pilot nu a fost decât grav rănit și că acuma este prizonier de războiu și foarte bine îngrijit.

Căpitanului Morris îi urmă la comanda escadrilei M. F. 8, căpitanul Sallier. Acesta era și instructorul piloților săi și îi învăță mereu și zilnic cum trebuie să lupte în aer. El îi luă cu el, îi antrenă și le insuflă curajul necesar, acelor cari aveau nevoie.

În Septemvrie 1915, cu câteva zile înainte de bătălia din Champagne, căpitanul Sallier însoțit de un tânăr observator, locotenentul Gall, plecă în recunoaștere. În timpul drumului său, întâlni un Aviatie de goană care se repezi asupra-i pentru a-i tăia retragerea și a-l forța la luptă.

Bine înțeles, Francezii primiră lupta. Locotenentul Gall puse în funcțiune mitraliera, pe când pilotul încercă a-și pune aparatul cât mai favorabil pentru tragere. Ger-

manul trage fără întrerupere; proiectilele sale sunt explozibile; unul din ele sparge rezervorul de benzină și aprinde benzina.

Avionul ia foc. Lupta este terminată. Aceasta este moartea sigură. Germanul sigur de succes părăsește lupta și se retrage. În acest timp focul se întinde și aparatul are de jos, aparența mai mult a unei torțe aprinse. Pilotul și pasagerul se gândesc, în primul rând, a distruge documentele importante ce au la bord. Gestul lor ultim este pentru siguranța Patriei, pentru Franța. Ei rup în sute de bucățele toate hârtiile, hârtile și schițele și le aruncă în vânt. Din tranșeele lor, soldații noștri admiră cu inima strânsă, eroismul celor doi viteji și în timp ce aparatul se prăbușea la pământ, între liniile germane, în o grămadă de foc și flacări, bucățelele de hârtii scumpe sburau, duse de vânt spre liniile noastre.

O parte din bucățelele de hârtie au fost găsite de Germani și au apreciat actul acesta de eroism în toată a lui măreție. Comandantul sectorului german, de unde căzuse aparatul, a trimis comandantului sectorului francez din fața-i, prin un aeroplan scrisoarea următoare:

„Pilotul și observatorul avionului M. F., doborât ieri de un aviator al nostru au căzut în mod eroic distrugând hârtiile ce aveau la bord. Ei au fost înmormântați cu onoruri militare și mormântul lor a fost împodobit ca și acela al eroilor Germani”.

— *Moartea lui Pégoud.* Când renumitul Pégoud a fost ucis, toate gazetele au fost lăsate să publice știrile cu detaliile cele mai emoționante și numai din aceste dări de seamă ale noastre, au aflat Germanii victoria lor.

Aparatul german contra căruia a luptat Pégoud era un biplan de 24 metri lungime de aripi și zbură cu 130 km. pe oră, având posibilitatea de a sbură și mai încet, până la 80 km. pe oră, fără a scobori. Intreg karling-ul era cuirasat; numai capetele aviatorilor rămâneau vulnerabile. Era un aparat nou, care putea îndeplini orice însărcinare: bombardare, regulare de tragere, recunoaștere și luptă. Fiind sigur pe cuirasa sa, el evoluă la 100 m. înălțime și fără nici o teamă de loviturile de jos. Dacă zărea de departe un aparat francez ce voiă să-l atace, pilotul german puneă motorul la iuțeala mică și făcând viraje la acciași înălțime, așteptă. Singura lui măsură era de a împiedica pe adversar să se urce mai sus ca el, însă, și în cazul acesta, el cu cele două mitraliere nu se prea temeă. Tirul adversarului de jos în sus nu-l făcea nici cea mai mică gaură, căci gloanțele se turteau sau ricoșau pe cuirasa puternică.

La 31 August 1915, Kandulski, pilot, și Bilitz, observator, făceau câteva ridicări fotografice în împrejurimile

Belfort-ului. Pégoud care, îndată ce zărea un aviator inamic, eră cel dintâiu a porni în sbor și a-l lua în goană, sbură și de data asta întâiu, cu toată puterea, pentru a lua cât mai repede înălțimea necesară; se părea că urcă pe o scară aproape verticală, atâta de cabrat eră aparatul. Inimicul se află între 1800—2000 m. și părea că așteaptă atacul fără nici o grijă. De pe aerodrom se vedeau prea bine, ambele aparate; toți cei de jos, francezii, urmăreau cu încordare lupta și așteptau să vadă, din moment în moment, pe adversar doborât la pământ, atât erau ei de siguri pe acțiunea lui Pégoud, care, pe lângă neîntrecutele calități de pilot, întrunea și pe acelea ale unui kibaciu trăgător. Se auzi de câteva ori sgomotul mitralierelor; apoi, tocmai când Pégoud se găsea sub adversarul său, se văzu micul său biplan aplecându-se și pierind în jos ca o săgeată, căzând ca o piatră, nu departe de locul de aterizare al escadrilei. În acest timp, avionul german fugea înspre liniile sale fără să știe nimic despre rezultatul luptei.

Observatorul Bilitz povestește lupta așa: „Eu și cu Kandulski eram tocmai ocupați cu ridicarea a câtorva fotografii a întâririlor dela Belfort, când deodată vedem venind spre noi un mic punct negru și care urcă ca o săgeată, de pe aerodromul care se vede. Siguri pe aparatul nostru, puternic cuirasat și armat, am lăsat adversarul să sosească și să se apropie, fiind decisi a-l primi cu toate onorurile. Știam că aparatul nostru neavând aspectul unui aparat de luptă, ne inspira încredere și va da curaj francezului.

Încetănim iuteala și chiar coborâm puțin pentru a merge înaintea adversarului. Francezul, la 50 m. de noi se așează puțin sub carling în lături și deschide locul. Eu ripostez, grație mitralierei care îmi permite a trage de sus în jos. Gloanțele cad ploaic și de o parte și de alta, fără efect. Deodată mitraliera mea se oprește și câteva clipe nu poate trage; însă, repede o repun în funcțiune. Francezul schimbă bandele cu cartușe cu o repezițiune nimitoare și noi salve de gloanțe cad asupra noastră, el apropiindu-se și mai mult. Unul din gloanțele lui lovi blindajul fuselajului, ricoșează și lovește rezervoriul cu benzină. Ii spun lui Kandulski și îi dau ordin să întoarcă cât mai iute pentru a merge acasă căci îmi eră teamă ca rezervoriul să nu fie crăpat. Pilotul execută ordinul și în mișcarea de întoarcere eu măi trag ultima salvă, ultima bandă de cartușe, tocmai când el trecea pe sub aparatul nostru. Nu l'am mai văzut.

Foarte ocupați de grija unei aterisări forțate în liniile franceze din lipsa de carburant, dacă rezervoriul eră crăpat, nici nu ne-am mai gândit la el. Am ajuns cu

bine la locul de aterizare și am constatat că rezervoriul era îndoit în locul unde fusese lovit. Am povestit lupta noastră celorlalți, fără a-i da nici o importanță, întrucât credeam că aviatorul era unul obișnuit și că, în tot cazul, lupta nu a avut nici un rezultat.

La 6 Septembrie am aflat, cu mirare, dela gazetele franceze, că adversarul nostru fusese Pégoud și că a fost ucis în timpul luptei.

Ce bucurie și ce mândrie de a fi doborât un asemenea adversar. Ultima mea bandă de cartușe mi-a dat acest rezultat.

În aceeași zi, Kandulski și cu mine am mers și am aruncat o coroană în locul unde am doborât acest adversar atât de celebru și prin valoarea și prin curajul său”.

— În Iunie 1915 un sergent-pilot evolua la 2200 m., deasupra pădurii Le Prêtre. Observatorul, locotenentul G. luă fotografiile bateriilor inimice ce se aflau în această parte. Aparatul pe care sburau era un bi-motor. Deodată cinci lovituri: de tun au fost trase asupra noastră. Lovitura 5-a a fost exact sub nasul motorului din dreapta, și care s'a topit într-o clipă sub acțiunea căldurii exploziei, ca sub efectul unui coptor. Elicea a dispărut complet, fără să se mai vadă nici cea mai mică urmă din lemnul ei. Un cilindru și cu pistonul era dispărut. Celelalte cilindre ca și carterul erau străpunse dintr-o parte în alta. Rezervoriul era acoperit de găuri. Toate sârmele celulei din dreapta erau tăiate, afară de una, Elicea motorului din stânga era găurită și rezervoriul crăpat; iar nacela era făcută ciur, în timp ce aparatul fotografic era praf. Cele patru pneumatice ale roților dispărușeră iar trenul de aterizat era străpuns în mai multe părți.

Din nenorocire, locotenentul G. era grav rănit la brațul stâng, având o arteră ruptă. Celelalte spărturi l'au rănit în mai multe locuri pe corp, fără multă gravitate. O bucată enormă de fontă care traversase carlingul trecuse printre picioarele pilotului, fără să-l atingă. El își păstră, însă, toată prezența de spirit și sângele rece și se grăbi a se întoarce. Se aștepta din minut în minut a se prăbuși cu aparatul. Nacela era un lac de sânge venit dela camaradul său.

În sfârșit liniile amice fură trecute și sergentul se îndreptă în cea mai mare grăbă spre locul de aterizare, înaintat, unde escadrila sa aterisă în timpul regulărilor de tragere ale artileriei. În timpul scoboririi, el observă, deodată, că nacela din stânga a luat foc și că flacărele se întindeau cu o repeziciune uimitoare, amenințând a se întinde la întreg aparatul. Trebuia un aterisaj cât mai iute și totuș picajul bruse amenință și mai mult aparatul, căci flacărele se întindeau mai repede. Atunci începù des-

cînderea „a plat”. Preparativele acestui aterisaj au fost pentru pilot momentele cele mai îngrozitoare. Înainte de a se așeza pe pământ, el făcî trei tururi deasupra câmpului, din cauza remou-urilor și pentru a găsi locul bun de aterisaj. El reuși a face un aterisaj fără fereală și printr'un noroc orb, avionul nu se sfărîmă la aterisaj. Soldații de jos, cari urmăreau scena, au sărit și încercară să slîngă aparatul, aruncînd asupra-i noroiu, în timp ce sergentul pilot scotea, cu greutate, din scaunul său pe locotenentul G. leșinat. Ambii fură conduși cu automobilul la castelul vecin, unde un chirurg fû chemat în grabă și ampută brațul stîng al locotenentului care, însă, muri a doua zi.

Avionul bi-motor al acestui sbor îngrozitor, care ar fi putut inspira și pe un Edgar Poe, este expus la Invalizi.

Lovitura primită a fost o lovitură în plin și numai un noroc, o întîmplare unică, a permis pilotului să readucă acasă un aparat care nu se mai ținea decît în câteva sârme.

— ...În urma duelului său, la 2500 m. înălțime, adjutantul pilot N. a fost decorat cu legiunea de onoare.

Plecat de dimineață pe monoplanul său, pentru a face un sbor de încercare și a trage câteva bande cu cartușe, el întîlni, deodată, două avioane de goană, germane. El se și repezi asupra-le. Unul dintre ele luă fuga; celalt angajă lupta. Acolo sus, la 2500 m. înălțime, se desfășură una din cele mai frumoase lupte aeriene. Trei sau patru ori cei doi adversari se încrucișau unul pe lângă altul cu iușeala fulgerului; gloanțele cădeau ploaie deoparte și de alta. Adjutantul N. trase trei bande a câte 25 cartușe, fără nici un succes. Ii mai rămăsese una. El își jură să fie prudent și să nu mai risipească muniția, căci până acum trăsese la 50 m. de inamic; voia acum, să tragă și mai de aproape, chiar dela 10 m. orice s'ar întîmplă.

El se așeză paralel cu adversarul său, puțin înainte și la aceeași înălțime pentru a-i evita gloanțele și a-i paraliza tirul, apoi judecînd momentul oportun sosit, într'o aplecare pe aripe el se așeză sub avionul dușman la 50 m. înapoia stabilisatorului. În acest mod el nu mai riscă nimic, fiindcă nu putea fi atins. Văzîndu-se la o distanță așa dea propiată el avu tentația de a trage și i-ă trebuit sfoțări mari pentru a se abține dela acest gest care ar fi putut să-l salveze pe adversar. Acela își închipuia poate, că N. nu mai are muniții, și tragea asupra-i bande peste bande, fără a-i face vre-un rău. N. se apropie și cabrînd aparatul, ajunge la 10 m. de dușman. Atunci dădu drumul direcției, se ridică în sus, se urcă pe scaunul dinapoi, ochi și începî a trage ultima sa bandă de 24

cartușe, în completul ei, în o clipă de ochiu toate gloanțele nemerită ținta. Deodată avionul german plecă în picaj brusc cu motorul în plin, pilotul fiind ucis. Aparatul trecu ca o piatră prin fața aparatului lui N., care trebuia să facă un viraj scurt pentru a nu fi atins. După 500 m. de coborîre aparatul german luă foc și începu a se da peste cap; înainte de a ajunge la pământ a făcut explozie. Jos se văzu o mică grămadă care arată ce mai rămăsese din aparatul german.

— *Lupte aeriene deasupra Verdun-ului.*—La începutul ofensivei germane în contra Verdun-ului trebuia luate măsuri și organizat iute toate cele necesare pentru a face față unui inamic puternic și bine pregătit. Toți șefii știură a coordona sfaturile și a obține maximum de randament. Germanii aduseseră aci pe cei mai buni piloți ai lor, afară de Immelmann, care fu lăsat în Artois. Rivatul acestuia, locotenentul Boelke și toți șampionii erau pe frontul de Est.

Intr'o clipită au fost alcătuite: grupele de goană, avioanele de reglajul tirului, avioanele de bombardare, secții pentru servirea artileriei grele care sosea zilnic și în foarte scurt timp, o adevărată armată acriană se înigheabă, care avea sarcina să lupte în contra formațiunilor dese și puternice inimice.

Până la 8 Martie, Germanii operară numai în escadrile de câte 2-3 aparate. Dela această dată, însă, din zori și până în seară, barajul lor eră format din escadrile de câte 10 aparate, care supravegheau orizontul, gata a se arunca în masă pe orice pasăre franceză ar fi întâlnit în cale. Multe lupte au avut loc, fiindcă ai noștri nu s'au intimidat în fața unei asemenea bariere. Aparatele germane întrebuițate aci sunt: biplane cu două motoare și cu un fuselaj, Fokker și L. V. G. Aviaticele și Albatroasele fiind ceva mai inferioare, ei le au în altă parte. Avioanele franceze sunt, însă, ceva mai rezeși în iuțea ascensională decât cele germane ce au în față.

Pierderi simțitoare s'au înregistrat de ambele părți, însă, pare că francezii au mai puțin și că, în tot cazul, au obținut superioritatea. Germanii au obținut oarecari succese. Așa: la 8 Martie două avioane amice din aceeaș escadrilă aterizând, s'au văzut și piloții și observatorii că erau morți. Intr'o altă escadrilă un avion se înapoia cu observatorul ucis și cu pilotul cu brațul străpuns de 2 gloanțe. În această zi, fratele lui N. a fost rănit. Câteva zile mai târziu, Guynemer asemenea fu rănit luptând cu două avioane, dintre cari unul se prăbuși la pământ.

De partea Germanilor de asemenea multe avioane fură date jos și aproape zilnic.

De sus privit, câmpul de bătae seamănă cu un loc

devastat de un cutremur, de un cataclism. Numai gropi și prăpastii. Se cunoaște că obuzele mari ale artileriei au trecut pe aci. Mișcările trupelor se văd foarte cu greu, căci ele se ascund sau se fac mai mult noaptea. Fumul artileriei acoperă adesea întreaga regiune ca o pauză care se întinde între cer și pământ și care până în timp liniștit se urcă încet în sus și acoperă adesea avioanele amice și inimice. Reglajul tragerii artileriei s'ar putea spune că este aproape imposibil fiindcă artileriile de baraj, ce sunt așezate în toate părțile sunt așa de ocupate cu tragerile asupra aeroplanelor încât aproape nici nu mai iau în seamă semnele aparatelor însărcinate cu aceasta și ele stau două-trei ore în aer, nevoite a lupta adesea cu avioanele dușmane, și aceasta fără nici un profit fiindcă artileria lor nici nu le mai bagă în seamă foarte adesea.

Recunoașterea fotografică și-a căpătat superioritatea din punctul de vedere al recunoașterilor. Documentele aduse sunt prețioase pentru comandament și clișeele permit a cunoaște toate dispozițiile luate de inimie și ca întăriri și ca artilerie.

Tactica germană este ușor de înțeles; ea se poate rezuma în o singură vorbă: *numărul*. Cu numărul au încercat ei să-i învingă pe ai noștri și tot prin număr caută a-i strivi. Noi suntem forțați a răspunde la această tactică, care nu este conformă cu spiritul nostru, prin acția a noastră: *iușcala*. Da! Să dăm aviației noastre aparate cu inuțeli din ce în ce mai mari.

Germanii se înalță cu 7—8 avioane de goană deasupra liniilor lor, la înălțime mare, 3000—3500 m. Un alt avion cuirasat, cu o viteză mai mică, se îndreaptă spre liniile noastre, fără să le depășească și la o înălțime înică evoluează mai mult timp. Tactica a reușit de câteva ori. Avioanele franceze se înalță! 2—3, pentru a ataca pe adversarul imprudent; deodată cele 7—8 germane, cari stau la pândă se reped și fără a se ști de unde apar, surprind avioanele franceze, căutând a le încercui și distruge. Dacă la început au reușit, apoi au dat greș.

Pentru reglajul tirului de artilerie, ei stau la 5'—6 km. cel puțin, în interiorul liniilor lor și se țin numai la 7—800 m. înălțime pentru a putea descinde cât mai repede în caz de pericol. În acest mod ei joacă rolul unui balon captiv.

Germanii nu fac recunoașteri. Cele mai multe acțiuni ale lor, sunt bombardările cari întrunesc cele două însărcinări: lupta și bombardarea. Ei pornesc în linie de șir, urmând toți cu strictetă linia urmată de șeful lor. Fiecare duce câte două bombe.

Este constatat că toți piloții Germani, nu sunt prea mult îndrăzneți în luptă față de ai noștri. Ei nu insistă prea mult într'o angajare ce o au cu unul din ai noștri. Dacă întâmpină o rezistență mare ei nu încearcă să o sfărâme; se înapoiază. Ei fac un mult mai bun serviciu în baraj decât în atac; fac mai mult spaimă și nu atacă decât când au superioritate numerică sau când ai noștri îi forțază.

De altfel toți inimicii-piloți capturați nu-și ascund deloc admirația lor adâncă pentru piloții noștri și pentru vitejia lor fără seamăn.

— *Avioanele aliate, la Galipoli.*

Henry Dumas, care înaintea războiului făcea aviația numai ca amator, deveni în scurt timp, unul din cei mai buni piloți ai noștri. El fu trimis în Dardanele și avu însărcinarea a face zboruri deasupra mării pentru a descoperi minele și submarinele. El scrie în jurnalul său:

„De două ori am luat parte la una din aceste urmăriri fatale fiecare cuirasatelor engleze. Prima dată a fost în ziua torpilării cuirasatului „Switshire”, care a scăpat și a lui „Triumph” înecat; a doua dată a fost în dimineața torpilării lui „Majestic”, scufundat sub ochii mei, în radă; în mijlocul altor douăzeci vapoare. Noi am găsit și am pierdut de două ori submarinul în această zi. Prin o înșelătorie, el intră înainte în strâmtoni și apoi se strecură mergând la Dedeagaci, portul bulgăresc, care îi formă adăpostul său. Scufundarea lui Majestic a fost spectacolul cel mai îngrozitor ce am văzut vreodată și s'a întâmplat așa de repede, că abia s'a putut observa. Câteva clipe înainte, se zări un periscop fără să se știe dacă este francez, englez sau german, când deodată se văzu o coloană de apă enormă, la 500 m., lovind cuirasatul care se clătină și se scufundă, întorcându-se cu fundul în sus, într'o clipă. În 5 minute nu mai rămăsese nimica dintr'un cuirasat de 16.000 tone, decât vârful proreii care dispărea încet sub apă. M'am dus și am aruncat flori pe locul unde s'a scufundat iar observatorul care era cu mine, un englez, a luat câteva fotografii.

La 21 Iunie, generalul Gounard a citat întreaga escadrilă prin ordin de zi pentru modul cum a luat parte la atacul dela Kereves-Dere. Cei șase piloți au făcut peste 60 ore de sbor. Eu singur am avut mai mult de nouă ore și eram zăpăcit de oboseală. Săptămâna trecută am fost citat prin ordin de zi și am fost propus la înaintare în gradul de sublocotenent.

Am început a face bombardări cu noile bombe engleze de 45 kilo, încărcate cu tolneu, sau așa ceva; am luat două și am făcut minuni.

La 5 Iulie, 16 avioane, dintre cari 4 engleze, escortate de Morane-Saulnier și două Sopwith, au mers să bombardeze câmpul de aviație dela Tchanak. Un englez reuși a arunca două bombe de 75 în mijlocul celui mai mare hangar; cari și luă foc.

Pierderile noastre până la 3 August au fost de două aparate pierdute în mare și două aparate lovite de obuzele turcești: unul al comandantului de escadrilă și altul al meu. Într'o zi am asistat la un zbor fantastic. Un pilot englez a avut o criză de nebunie în aer. Atunci începî un zbor atîta de dezordonat că nici nu se poate descrie; el a trecut printre sirmele telegrafiei fără fir și a aterisat înapoia hangarelor, apoi s'a rînălțat sārînd peste hangare și a aterisat din nou, fără mari stricăciuni la aparat, în fața lor. Pilotul a fost prins cu greutate și închis în cămașa de forță; iar observatorul, care pentru prima dată se urcase în aer, stă înmărmurit.

În Iulie am făcut 80 ore de sbor deasupra inimicului. Am consumat în două luni și jumătate 5300 litri benzină, 550 de ulei și două pneumatice. Elicea are 200 ore de sbor și o sfărîmătură de obuz în ea.

Inchipuiți-vă că Turcii au îndrăznit să vină să ne bombardeze acum trei zile la ora 4 dimineața. Eu dormeam, când deodată o delunătură puternică mă deșteaptă din somn: un hidroavion ne atacă cu bombe. Patru bombe căzură, fără a face mari stricăciuni, în lungul hangarelor engleze. Locotenentul Maryx sări în sus și porni cu aparatul în goana adversarului; el luă repede înălțimea și în câteva minute goana începî. Aproape de Erekeni fu ajuns și lovit de mitraliera noastră, fu doborît în mare. Pasagerul a fost rănit, mai târziu a murit.

În seara aceleiași zile, plecarăm să reacționăm: 10 avioane cu obuze de 155 și cu bombe engleze de 90, porniră să bombardeze toate adăposturile de aeroplane. Rezultatul nu a fost prea strălucit.

Cel mai bun, al nostru, ochitor cu bombe este D., care foarte rar greșește ținta chiar dela înălțimi mari.

Săptămîna trecută a fost una din acțiunile cele mai importante. Trebuia să fac un reglaj al tragerei artileriei flotei asupra bateriilor inimice dela Achi Baba, cari puteau fi luate de amfilada dela mare.

La ora 3 am intrat în contact cu „Suffren”, căruia trebuia să-i semnalez și începui imediat prin t. f. f. să-i dau informațiile necesare. În acest timp un mare vas de transport aducea balonul captiv, care trebuia de asemenea să semnaleze unui crucișător englez care luă și el parte la bombardare, căderea loviturilor. El făcă anunțurile servindu-se de telefon și de semnale. Mai departe ceva, acelaș lucru se petrecea din partea unui hidroavion, pentru

un monitor care bombardă aciaș (intă cu piesele sale de 370. Timp de două ore, un adevărat potop de obuze a căzut asupra întăririlor inimice de pe Achi-Baba. Se vedeau zburând în aer, smulse, grinzi întregi, pietre enorme; iar cazematele se prăbușeau ca un nimica față de loviturile marelor obuze. Eră un spectacol uimitor pe care niciodată nu mi l'am putut închipui să-l văd".

„Acum două zile am avut ocazie să fac o bombardare cu totul neobișnuită. Am plecat cu un camarad să încercăm a distruge hidroavionul ture în noua sa ascunzătoare. Pe când sburam, am zărit jos un convoiu de aprovizionare pe care ne-am hotărât să-l bombardăm. O parte din convoiu se risipi; cea mai mare parte însă, avu imprudența să se strângă și să se maseze într-o colitură a drumului Erenkeni. Eu am aruncat, dela 800 m., înălțime, două bombe engleze drept în mijlocul convoiului. O puternică explozie se produse și o bună parte din chesoane, cari erau încărcate cu munițiuni, au sărit în aer. În zece minute convoiul dispăruse".

„Eri am fost trecuți în inspecție de generalul Bailoud, care a distribuit câteva cruci ale legiunei de onoare observatorilor noștri și câteva cruci de războiu piloților respectivi. Am cerut, oficial, să mă înapoiez în Franța.

Englezii au pierdut săptămâna trecută pe unul din cei mai buni piloți ai lor, căpitanul Pollet, lovit de o spărtură de obuz și a ars împreună cu aparatul său. În aceeași zi, căpitanul Samson a fost dat jos cu aparatul, de un obuz: a avut însă, norocul să aterizeze în bune condițiuni.

„De câtva timp este o vreme imposibilă, furtuni și atmosferă grea. Nici nu se mai poate respira; așteptăm ploaia ca o binefacere cerească".

„Mai avem numai un singur pilot de goană; ceilalți, bolnavi, au fost evacuați. Piloții bombardieri au devenit: doi piloți de reglajul tragerii artileriei, cel de-al treilea un excelent aviator..." scrisoarea se oprește aci. În acel minut Dumas a primit ordinul se plece în recunoaștere. El pleacă cu sublocotenentul Saint-André ca pasager. Abia s'au înălțat și la 200 m. înălțime au fost luați de un vârtej puternic și a'runcați la 500 m. de insula Marros, în mare. După o oră și jumătate a fost scos, pilotul; cră cu mâinele încețate pe comandă, corpul ușor înclinat la dreapta; picioarele prinse în plausul carling-ului. Eră mort. Observatorul nu a mai fost găsit.

— *Cea dintâi mare luptă aeriană. Treizeci avioane germane în contra douăzeci și trei franceze.*

La 18 Martie 1916 o mare bătălie aeriană, cea dintâi în istoria aviației, a avut loc în Alsacia. Comunicatul Francez spune:

„Paris, 19 Martie. — Una din grupele noastre de bombardare, compusă din 23 avioane, a aruncat 75 proiectile pe câmpul de aviațiune d'Habsheim și asupra gărci de măruri dela Mulhouse. Avioanele inimice, trimise în contra avioanelor noastre au avut cu ele o bătălie aeriană în cursul căreia un avion francez și unul german s'au doborât reciproc cu focul mitralierelor respective. Alte două avioane germane au căzut jos aprinse și trei ale noastre, lovite, au fost forțate să aterizeze în teritoriul inamic”.

Comunicatul german zice: Berlin, 19 Martie. „Patru aparate franceze aparținând unei escadrile franceze care a atacat Mulhouse și Habsheim, au fost date jos într'o luptă aeriană ce a avut loc deasupra Mulhouse-ului. Aviatorii lor au fost toți găsiți morți. Bombardarea a ucis la Mulhouse, 7 persoane și a rănit 13, toți din populația civilă. Un soldat a fost ucis la Habsheim.”

Comunicatele oficiale nu pot însă da detalii asupra măreșiei luptei aeriene ce s'a desfășurat în acea zi, unică în aviație. Mulțumită informațiilor pe cari le-am obținut delă eroii supraviețuitori ai acestei omerice lupte, precum și dela martorii oculari, s'a putut reconstitui diverse faze ale acestei drame aeriene.

Acela pe care noi l'am numit corsarul aerului, căpitanul H., a primit ordinul să meargă și să atace, în nou, aerodromul inamic dela Habsheim, de unde pleacă avioanele germane cari vin să bombardeze regulat Belfort-ul. Douăzeci și trei de aparate fură destinate pentru aceasta. Plecarea a vut loc sub ochii și în aclamările întregii populații locale. Abia au trecut de linia întăririlor noastre și o ploaie de obuze le fuă în primire. Eră o linie de baraj, de artilerie, care plecând dela frontiera elvețiană se întindea până la Thann. O ploac de obuze de spărturi și de gloanțe cădea fără încetare; o pânză de foc și oțel se ridică înaintea avioanelor.

La trei klm. de frontieră, un avion, al cărui motor nu mai dă bine, fu nevoit să aterizeze în apropierea tranșeelor noastre. Celelalte continuă, disprețuitoare, mersul lor. Mai departe o armată aeriană inimică, de cel puțin 30 aparate apărū la orizont formând o perdea destul de deasă printre care avioanele franceze trebuiau să treacă.

Lupta începū imediat: Un biplan francez atacat de două Fokker luă imediat foc și căzū jos într'o mare de flăcări. Camarazii săi nu puteau să-i ajute cu nimic; ei își continuă mereu șborul spre obiectivul hotărīt prin ordin. Ei nu au decât o preocupare: împlinirea datoriei. Un alt avion este aprins, focul înconjurându-i aripile. El scoboară în picaj brusc la pământ.

Locotenentul F., este atacat de un Fokker. Un glont incendiar îi explodează rezervorul de benzină. El virează

brusc și se repede cu toată forța în aparatul inamic; ambele se prăbușesc.

Două alte aparate franceze sunt atacate de două Fokker. Adjutantul R., având pe locotenentul P., ca oculator, luptă mult timp și reușește să revină în liniile franceze cu aparatul său ciuruit de gloanțe. El are un braț sfărâmat, iar companionul său două proiectile, unul în umăr și altul în braț. R., de două ori, în timpul coborîrii, a leșinat, dar și-a revenit și a putut aterisa în foarte bune condiții. Ajuns la pământ, a leșinat din nou.

Voluntarul sârb, sublocotenentul M., cu sublocotenentul P., manevrează admirabil și reușește a degaja pe R. de atacurile Fokker-ului. Deodată însă se pomeni atacat de un enorm L. V. G.; el însă îl atacă imediat cu obuze percutante și unul din cele dintâi, lovește carling-ul în mijloc, care se sfărâmă în două iar aparatul german se prăbușește la pământ.

Restul escadrilei de bombardare, însă, își continuă zborul spre obiectiv, sub ordinele căpitanului H. Nimic nu o poate opri din drumul dătoriei. Ea înaintează, se apropie de țintă, pentru a arunca moartea asupra Germanilor și a răzbună victimele noastre. Ea nu va plânge pe prietenii dispăruți decât la înapoere cu misiunea îndeplinită.

Germanii au pierderi și mai simțitoare în timpul luptei: trei avioane, din cari două Fokker și un L. V. G. au fost date jos. În timpul când escadrila noastră bombardă aerodromul dela Habsheim, două aparate care tocmai voiau să se înalțe au fost lovite de bombele noastre și făcute șandări.

Adjutantul A., voluntar, plecat cu câteva minute mai târziu decât camarazii săi, din cauza unei pane de motor, a făcut drumul singur. El a făcut tot drumul, ca și bombardamentul la o înălțime de 1200 m., și se înapoiază fără nici o lovitură; iar Francezul care se oprise la 3 klm., de linie, din cauza unei pane de motor, repară repede stricăciunea, în timpul nopții și a doua zi dimineașa, se duce, singur și lansează bombele pe obiectivul ordonat, spunând la înapoere: „nu puteam să re-întru în aerodrom cu proiectilele mele netrase”.

Bombardierii au aruncat asupra Mulhous-ului, trei obuze aproape de hangare; unsprezece la gară, unul pe uzină. Cincizeci și șapte au fost rezervate pe aerodromul dela Habsheim.

Această epopee acriană s'a petrecut între 3—5 p. m. Pagubele cauzate Germanilor au fost foarte mari, victimele numeroase, cu totul contrar afirmațiunilor comunicatului lor oficial. Aceasta s'a știut mai târziu, întâ-

plător. Asupra caporalului Steinberg, doborât cu aparatul său, după câțva timp, în liniile noastre, i s'a găsit copia unui ordin de zi al generalului Goedke. El transmitea aviaștii armatei ce comandă, felicitările împăratului pentru această bătălie aeriană.

„Pierderile cauzate de bombardare la Mulhousse, și la Habsheim, au fost sângeroase, spuneă ordinul, iar ele au fost compensate prin avioanele inimice ce am doborât”.

Așa a fost prima mare bătălie de escadre aeriene și aceasta probează încă odată mai mult, necesitatea absolută, ca escadrele de bombardare să fie escortate de altele de goană și luptă, care să deschidă drumul celorlalte și să le apere de orice atac inamic.

Aviația aliată, la Salonic.

Cele dintâiu elemente de aviație au debarcat la Salonic la 19 Octomvrie 1915. Se poate imagina de oricine greutățile fără seamăn ce s'au întâmpinat cu instalarea parcului diferitelor escadrole. Grecia fiind mobilizată, eră foarte natural ca ea să fi rechiziționat toate locurile și toate cele necesare armatei.

În sfârșit, cu greutate, se putu găsi în apropierea mării un teren care se putea întrebuința. Fu nivelat: fu legal cu orașul cu un tren Decauville și începû facerea hangarelor.

Cea dintâi escadrilă fu ga'a în mai puțin de o săptămână, și la 31 Octomvrie ea făcû primele recunoașteri în regiunea Ghevgheli.

Scurt timp după aceasta, celelalte escadrole, una câte una, fură puse în funcțiune și dădură comandantului suprem al forșelor aliate forța aviatică de care aveă nevoie.

În Macedonia, în special și în întreaga regiune până la Balcani, aviația este foarte stingherită; iar piloții trebuie să compleze totdeauna cu o nenorocire provenită din lipsa locurilor de aterisaj. În adevăr întreg terenul este frământat; iar zborurile trebuese a se face totdeauna dincolo de 2000—2500 m. înălțime pentru a fi șiguri că nu se lovesc de înălțimile munților cari trec foarte adesea de 1600 m. O pană ar fi aproape totdeauna fatală; iar dacă nu ar aveă înălțimea suficientă, deasupra piscurilor, ar putea fi cu înlesnire împușcați, fie de trupele de acoperire ale armatei regulate bulgară, fie de comitajii cari trăese prin acele locuri. Terenul prezintă și văi adânci, cu pereții brucei, deasupra cărora remou-urile sunt foarte puternice și foarte numeroase; iar frigul este înspăimântător, atingând jos, adesea 20 grade minus. Lipsa de drumuri, asemenea exclude posibilitatea ajutoarelor.

Totuș aviatorii au făcut recunoașteri până la depăr-

tare de 120 km., în interiorul liniilor bulgare; numai în luna Noemvrie au făcut 54 asemenea recunoașteri. Aceste recunoașteri au adus informații foarte prețioase asemenea și numeroase fotografii care au fost în special întrebuințate la retragerea făcută de generalul Sarail în spre câmpul întărit dela Salonic.

Au bombardat bivouacurile și cantonamentele adversarilor dela Uskub, Iștip, Kara-Hodzali, Strumița și Petrici. Dela 24 Noemvrie aceste bombardări au făcut mari stricăciuni dușmanilor în special aceia dela Strumița și dela Petrici unde, chiar după mărturisirea Bulgarilor, au avut peste 400 morți și peste 600 răniți și după știrile ulterioare, aruncase o adevărată panică în armatele locale.

În acelaș timp, cu ajutorul aviației și fotografiei se stabilește planul regiunii viitoarelor operațiuni, căci nu sunt hărți ale regiunii decât 1:200.000 austriacă.

Pentru a ajuta pe aviatorii noștri, s'a instituit un serviciu aerologic, foarte complet și foarte perfecționat. În această regiune muntoasă și cu deosebire grea, acest serviciu ne dă informațiuni cu adevărat prețioase. În fiecare zi se publică trei buletine cari dau până la 3000 m. înălțime viteza vântului și înălțimea norilor.

Dar aviația la Salonic a mai avut efect și asupra Grecilor. Ea a influențat foarte mult în bine autoritatea noastră morală asupra armatei și populației grecești, căci ei admiră zilnic atât organizația, cât și perfecțiunea materialului ca și eroismul piloților și observatorilor noștri.

— *Aviația franceză în Serbia. Ultimul raid.* (După R. Vaucher).

— Îndată ce Germanii au început a bombardă Belgradul, ei aruncară cu tunurile lor de calibru mare și obuze asupra câmpului de aviație dela Sudul orașului. Trebură să se retragă. Grupa dela Belgrad a fost împărțită în două escadrile: una la Ralio la 30 km. de Belgrad și alta la Pojarevatz. Aceasta din urmă era destinată a supraveghea frontul, adică de a da informații statului major sârb asupra marșului armatelor austro-germane. Ea fu făcută mobilă și urmă arma a sârbă în retragerea sa până la Rachka.

Cea dintâiu escadrilă, îndată ce Bulgarii au declarat războiu Serbiei, merse la Niș. Tot frontul bulgar dela Zaicear la Vrania și Kumanovo era supravegheat de aviatorii acestei escadrile și fiecare mișcare de trupe inimice era semnalată cartierului general sârb.

Aparatele, însă, erau oboșite și mai ales când a fost tăiată linia Salonic pe unde veneau aparate noi și piese de schimb, aviatorii trebură să sboare pe aceste aparate cari în Franța ar fi fost dela început declasate. Toate

erau cârpite, lonjeroanele descleite de umézeală, comenziile rupte erau înodate cu sârme; la fiecare sbor se rupea câte ceva. Optsprezece zile ploaia căzu fără încetare pe aparate care nu puteau fi puse în corturi sau hangare fiindcă nu erau. Toate aceste piedeci, însă, nu opreau pe nici un pilot de a-și îndeplini misiunile cu cari eră însărcinat: dar fiecare simțea un fior când se urcă pe aparat și nu știa dacă își va mai revedea camarazii.

Statul major sârb nu știa nimic din toate acestea, fiindcă aviatorii francezi, foarte mândri de ei și de materialul lor, nu ziceau nici odată *nu*. Putea să moară, fie, dar va sbura până în ultimul moment, până la ultima picătură de benzină. Ei urmau cartierul generalului Putnic din sat în sat, suferind foamea cu ei la un loc și se mulțumeau foarte adesea scara cu o bucată de mămăligă, în loc de mâncare. Ei lucrau la reparația aparatelor lor toată noaptea, iar dimineața îi găsea totdeauna gală de sbor și veseli.

La Niș, în momentul când se auzia tunul Bulgarilor, ultimul avion trebuia să pornească la Krusevatz, unde merseseră escadrila. El se puse în mișcare, rulă roțile intrară în noroiu până la osie, însă, decolă; la 50 m. de pământ elicea se sfărâmă. Aviatorul cere la telefon maiorului Vitrat o elice care îi promite una, dimineața, trimisă cu un aeroplan. Un colonel sârb spune pilotului: „suntem pierduți, la noapte Bulgarii intră în oraș”. Dimineața erau tot Sârbii la Niș. Pe locul de aterisaj, din zorii zilei, mecanicul și pilotul așteaptă elicea promisă. Ziua înaintează și se termină, venind noaptea, și nu se văzu nimica din elicea promisă. Zgomotul tunului se apropie. A doua zi aceeași așteptare fără rezultat. În sfârșit a treia zi nenorocirii ce așteptau, văd de departe un punct care crește mereu. Eră camaradul care le aducea elicea promisă. Toți puseră mâna pentru a ajuta la reparat. Camaradul care aduse elicea își ia zborul și pleacă; cesticălalt, din cauza ploaiei care continuă a cădea, nu se poate înălța. El rulează mereu și tocmai spre sfârșitul câmpului începe a se ridica în sus, trece pe deasupra brașului tocmai când primele patrulare bulgare intrau în el. Ajuns la Krusevatz, elicea se rupse din nou.

Germanii înaintau mereu; ei ocupaseră de trei zile Krusevatz. Parcul de aviație eră trimis la Mitrovitza. Mai rămăsese doi aviatori la ariergardă, așteptând lângă aparatele lor ca atmosfera să se liniștească, pentru a putea pleca și ei. Vântul bătea îngrozitor. La Krusevatz eră zăpăceală completă: toți fugeau înaintea armatelor năvălitoare. Ultimele deșamente militare sârbe traversau orașelul în grabă.

Pentru câtvă timp atmosfera se mai liniști. Aviatorii puseră motorul în mișcare și porniră. La 2000 m. înălțime vântul eră așa de tare încât nu numai că ei nu mai înaintau, dar chiar dădeau înapoi. Două ore luptară, când mai sus, când mai jos și abia au putut face 25 klm. Deodată unuia dintre aparate i se rupse aripile și aparatul în o clipă fu prăbușit la pământ. Din fericire pilotul a putut ateriza în condițiuni destul de bune. Celălalt a putut ajunge la Alexandrovatz.

Un car cu boi trece mergând spre Priștina. Unul din piloți se urcă; celălalt vrea să mai facă o recunoaștere care poate ar servi Sârbilor. El ia dela aparatul strîcat totul ce-i poate servi la aparatul său și cu ajutorul mecanicului lucrează toată noaptea pentru a-l pune în funcțiune. A doua zi aparatul se înalță, dar numai pentru puțin timp fiindcă iarăși avu o avarie care de data asta îl puse în imposibilitate de a mai zbură.

Ei plecară pe jos, fără conducător, ducând în spinaie piesele bune ale aparatului, printre cari magnetoul; iar resturilor le-a dat foc.

Drumul a fost un chin. La un moment dat erau să fie împușcați de niște Arnăuți. Au dormit sub cerul liber și au trebuit într'o noapte să facă 40 klm. până a doua zi spre a nu fi prinși de Bulgari.

În sfârșit au ajuns la Mitrovitza, unde erau resturile celor două escadriile reunite.

Maiorul Vitral se pregătea de a ordonă noi recunoașteri, când veni vestea că defileul Katchanik a fost forțat și că armata sârbă se retrage în dezordine. Acuma nu mai eră retragere strategică; eră fuga în fața unor trupe mult mai numeroase și victorioase. A trebuit să plecăm în grabă la Prizrend până nu eră drumul tăiat de Bulgari.

Se distribuî ultima benzină la cele mai bune aparate și primiră ordinul de a însoți mereu cartierul sârb.

La Prizrend, unul din aviatori grav bolnav, se hotări a merge cu aeroplanul, cu un alt pilot, până la Valona, decât să cadă în mâinile Bulgarilor. Rezervoriul de benzină fu umplut. Aparatul revizuit și cu o hartă rudimentară a Albaniei, plecară pe deasupra munților ei, fără nici o nădejde că vor ajunge cu viață la scopul propus.

Abia intrați în defileul Drinului, aparatul începû a urcă întocmăi ca o barcă pe valurile unei mări înfuriate, din cauza puternicilor curenți ce erau acolo. Din pâlniile, gropile și prăpăstiile terenului se ridicau vârtejuri cari îi arunca în toate părțile. Vântul eră, însă, favorabil, îl aveau în spate. Aparatul mergea cu 150 klm. pe oră. Nori deși se lăsaseră peste aviatori, încât 15 minute nu au văzut nimica înainte.

Aparatul abia era la 1200 m. și cum multe vârfuri ale munților în această parte trec de 1500 m., aveau mare groază să nu se strivească de un perete ce nu l'ar putea evita la un moment dat. Pilotul încercă să mai urce. Deodată norii se risipesc și se văd între două vârfuri la câteva zeci de metri de un perete și de altul.

Iată Adriatica. Erau scăpați. După trei ore și 10 minute de zbor dela Prizrend au ajuns la Valona unde ofițerii italieni i-au sărbătorit. Un contra-torpilelor italian i-a dus în 4 ore la Brindisi.

Aerostația.

S'a văzut în volumul II al lucrării noastre discuțiile relative la necesitatea și întrebuințarea aerostației în războiu. S'a văzut asemenea și considerațiunile ce au condus pe Germani la continuarea construirii acestui instrument de luptă și modul cum ei îl întrebuințează precum și rezultatele ce a dat.

Germanii au ajuns cu construirea Zeppelinurilor la No. 100. Aerostația germană chiar a sărbătorit acest număr printr'un mare banchet unde a preamărit importanța acestui organ de luptă „absolut indispensabil”.

Se pare că un ultim lip are 32.000 m. c. cubajul și ea lungime ajungând până la 240 m., cu o iuteală de peste 100 klm pe oră și raza de peste 1000 klm.

Pierderile însă, sunt colosale. După calculul ziarului „Giornale dei lavori pubblici”, până la 1 Aprilie 1916, s'au pierdut 47 Zeppelinuri, iar personalul lor, în cea mai mare parte, mort.

Anglia întrebuințează și ea de câtvă timp un dirijabil special pentru marină. Caracteristica acestui dirijabil este în nacelă, care este constituită ca și fuselajul unui aeroplan pe care stau pilotul și observatorul.

Acest dirijabil cu volum mic, deformabil, iute, foarte manevrier și cu nacelă, putând să se așeze cu ușurință pe platformele vaselor mari, aduce mari servicii Englezilor. Ei l'au botezat: „ochii flotei noastre”.

Acțiunile Zeppelinurilor s'au arătat mai ales asupra Angliei, pe coasta de Est și la Londra, și asupra Estului Franței și Paris.

Unul din raiduri asupra Londrei:

„Noaptea de 8 Septembrie era rece, senină, înstelată și fără lună. De departe zăream Tamisa ca și o panglică lată desfășurată care ne arată drumul Londrei. Englezii puteau să întunece Londra și să-i șlingă toate luminile și Tamisa tot ne va arăta calea ce duce spre marele oraș al

negustorilor. Londra se vedeă ca o pată mare neagră, luminată pe ici pe colo de lumini ce nu erau stinse și cari ne făcură să o vedem chiar dela 40 mile distanță. Se vedeau pele mari negre și alte părți puțin luminate; spre părțile întunecate ne am îndreptat mersul. Eram prea sus, pentru a vedeă locuitorii; nu se vedeă nici un semn, nici o urmă de viață; în depărtare, lumini cari lugeau, probabil turnurile, încolo nimic, liniște absolută.

Deodată liniștea se schimbă în mișcare. De jos, o fâșie mare și puternică de lumină se ridică în sus și începe să se plimbe pe cer ca și cum căută ceva. Pe noi, de sigur, ne căută. După o clipă, altă fâșie luminoasă și alta, și alta, încep să roiască și să se încrucișeze în toate sensurile pe cerul înstelat, întocmai ca fâșii mari de panglici aruncate în toate părțile de mâini nevăzute. Orașul liniștit și adormit părea că se deșteaptă, deodată, și își întinde brațele în toate direcțiile căutând să se apere de un pericol ce-l simte aproape, dar pe care nici nu-l vede.

Londra, după cât se vedeă avu o bună pază.

Elicile și motoarele ne dedeau de gol. Una din fâșiile luminoase și curând aproape toate celelalte ne prinseră și se fixară pe noi, în timp ce de jos ne sosesc, la urechi, șgomote foarte îngrijitoare întrecând zgomotul făcut de elici și de motoare. Se și văd mici explozii roșii, sub noi, cari se proiectează pe fondul negru.

Dela Nord, dela Sud, dela dreapta, dela stânga, din toate părțile, apar asemenea exploziuni, cari ne urmăresc fără răgaz și cari se apropie de noi pe fiecare clipă, în timp ce zgomotul lunurilor, de jos, se aude perfect, prin zgomotul motoarelor și al elicilor. Ochii și mintea ni se concentrează asupra aceia ce aveam de făcut, căci voiam să terminăm cu bine însărcinarea, înainte de a fi dărâmați.

Am îndreptat nava spre Saint Paul și apoi spre banca. Un mare proiector, poate cel mai mare, se găsea în apropiere de Saint Paul. Cu toate că se trăgea de mult asupra noastră—de câteva minute—noi nici nu lansaserăm încă nici o bombă. În apropiere de bancă, strigam prin tubul acustic, locotenentului meu: „trage încet”.

Atunci se produsera exploziunile al căror zgomot se amestecă cu acela al tunurilor și cu al exploziilor de proiectile. Am văzut îndată mari incendii în mai multe direcții.

În apropiere de viaductul d'Holborn și în vecinătatea acestei gări, deasemenea am aruncat câteva mari bombe.

Dela bancă la Turnul Londrei, este o distanță mică. Am încercat să lovesc podul Turnului și cred că am reușit; dar n'aș putea spune mărimea stricăciunilor. Flăcări multe și scurte izbucniră deodată din Turnul Londrei, ceea ce probă că acolo sunt tunuri speciale și multe, în

contra noastră. Ele trăgeau cu o iuțcală foarte mare. Le-am ocolit.

Ajuns deasupra gărei din strada Liverpool, am comandat: „foc repede” și bombele căzură ca pleava. Mai multe explozii și incendii urmară. Am observat că ele loviseră ținta.

Toate bombele fiind aruncate, am dat ordin de întoarcerea Zeppelinului. Nu am fost de loc atinși. Observăm cu multă atenție carcasa lui să văd dacă nu se observă vreo gaură. Nici una nu s'a văzut.

Înălțându-ne și scoborîndu-ne pentru a găsi un vânt favorabil, am putut să mă înapoez cu bine la postul meu.

Toată expediția deasupra orașului a durat dela 10,50 până la 11 noaptea, adică 10 minute”.

Cenzura engleză a permis publicarea acestei proiecțiuni a maiorului Mathy comandantul Zeppelinului, tocmai pentru ca și Londonezii să vadă exagerările.

Zeppelinul L. 20 a căzut într'un fiord în Norvegia.

La 3 Maiu, unul din cele patru Zeppelinuri, cari noaptea precedentă, au bombardat coasta de Est a Angliei și Scoției, a căzut într'un fiord pe coasta Norvegiei.

Escadrila care părăsise pe timp liniștit Germania, întâlnește pe coasta Angliei, un vânt destul de puternic — 16—18 m. pe secundă — care batea cu direcția S.-H. Zeppelinul 20, după ce și-a îndeplinit însărcinarea, la ora 3 a. m. și voi să se înapoeze în țară, se văzu în imposibilitate de a lupta cu vântul, și de a merge spre Sud. El se îndreptă spre N.-Est spre Norvegia. La ora 9.30 a. m., Zeppelinul apărură pe coasta Sud-Vest a Norvegiei deasupra câmpiei Jaedern și se ridică spre Nord urmând calea ferată locală. Se scoborise foarte mult. Mai departe, el încercă, din nou, a merge spre Sud, încercând atmosfera la diferite înălțimi; apoi se îndreptă iarăși spre Est. Scoboară și mai mult, sperând să găsească alt curent. Deasupra lui Gandfiord se îndreptă iarăși spre Nord și deasupra localității Stavanger începură a scobori brusc, intrând cu partea dinainte în apa golfului.

Căpitanul și seșe oameni ai echipagiului, profitară de ocaziune și săriră în mare. Dirijabilul descărcat de greutate se ridică din nou, și merse iarăși dus de vânt, însă foarte jos. Cei rămași aruncară ancorele, dar ele nu se prinseră. Zeppelinul dus de vânt se lovi de o înălțime la Vest de Gandfiord. Massa enormă a dirijabilului se opri, se culcă pe o coastă și ridică partea dinapoi în sus și apoi se

rupse. Patru oameni din cei ce mai erau înăuntru săriră jos; iar alții au fost scoși cu bărcile de salvare. Dirijabilul a mers 36 ore.

Zeppelinul L. 17 căzut pe coasta Iliswig-ului

A doua zi după acest accident, la 4 Mai un alt Zeppelin a fost distrus de crucișătorii Englezi.

„Crucișătorii erau, în escadrilă, în număr de patru. Deodată ei zăriră Zeppelinul și se îndreptară spre el; dar și Zeppelinul venea spre escadrilă, probabil pentru a le arunca bombe.

Patru obuze brisante fură aruncate asupra lui; trei au explodat sub dirijabil și unul deasupra. Dirijabilul a părăsit lupta și se îndreptă cu toată iuțeala spre coastă. După 20 minute el căzû ca o masă inertă, în mare. Cele personalul; dar se văzû mai multe submarine și se retraseră. Curând o explozie puternică se produse și întreg dirijabilul se distruse.

Zeppelinul L. 85 distrus la gura Vardarului.

Acesta eră unul din cele mai moderne dirijabile. Eră atașat armatei germano-bulgare din Macèdonia și își avea sediul la Temeșvar (Ungaria, Banat).

Acest Zeppelin făcuse încă câteva sboruri deasupra Salonicului și bombardase orașul și portul. Pentru a patra oară se încearcă acum dar i-a fost fatală încercarea.

Dela Galipoli el a fost semnalat; apoi văzut la Karasuli, la Amafovo, Topsisin și Gundular. Eră dat în primire din loc în loc.

La ora 2 a. m., el ajunsese la Salonic; dar fu primit din vreme cu focurile tunurilor ante-aeriene. Proectoarele îl orbiră și îl dezorientară complet, mai ales că orașul și portul, fiind anunțate din vreme, erau în întunericul cel mai desăvârșit. El merse, conducându-se mai mult de reflectul apei mării; dar bateriile flotei anti-aeriene, ajutate de proectoare îl încadrară, ca și bateriile flotei franco-engleze din port. În acelaș timp se înălțară și avioanele de luptă.

Se constată repede, că în mersul lui nu mai avea siguranță, că se legănă, schimbă de direcție, că mergea încet. Eră lovit și rănit destul de grav. Incepû să coboare cu prora mult în jos spre pământ. Echipajul arunca afară totul ce se putea arunca pentru a-l ușura: bombe, lăzi, bidoane, armament etc., cari fură găsite apoi pe țarm.

Cădea mereu și din ce în ce mai repede și se înomoli în mlaștinile dela gura Vardarului, făcând explozie.

Merseră la el, aviatorii și personal militar luând

prizonieri personalul ce se ascunsesese în ierburile și trestia vecină locului de naufragiu. Patru ofițeri și opt oameni fură găsiți.

Zeppelinul L. 15 doborât la gura Tamisei.

Acest Zeppelin făcea parte (din escadrila de cinci dirijabile cari în noaptea de 31 Martie—1 Aprilie au zburat deasupra coastelor Angliei și au aruncat bombe.

El a fost prins în conurile de lumină ale proiectoarelor și bombardat de tunurile de pe coastă și de aceea a le vaselor supraveghetoare dela coastă. Lovit în partea dinapoi de un obuz începù a coborî și fu zărit de vasul salupă Oliviu tocmai în momentul când intra în apă. Echipajul — 2 ofițeri și 17 soldați și grade — era strâns pe partea superioară a dirijabilului și se predă Englezilor. Un singur german s'a înecat, în momentul căderii în apă. Pe când se încerca a-l remorca spre coastă, se rupse în două și se scufundă.

Zeppelinul L. 77 doborât la Revigny 21 Fevruarie 1916.

Acest Zeppelin, unul din cele mai noi dirijabile germane, se îndreptă spre Saint-Menehould, pe la ora 8,30 seara, când fu semnalat. El luptă cu vântul ce bătea spre Est, însă, înaintă mereu, vântul făcându-l să-și încetinească mersul.

De sigur, acest dirijabil care intră în Franța tocmai în momentul când începea atacul Germanilor la Verdun, avea de îndeplinit o misiune din ce e mai importante.

Eră la 2500 m. înălțime, când fu descoperit de proiectoare și luat la țintă de auto-tunurile ante-aeriene din această parte. Primele cinci obuze nu-l loviră; al șaselea, însă, tras de tunul comandat de adjutantul Grameling, îl traversă și îl aprinse. Imediat se și plecă pe o parte, încet la început apoi își precipită căderea din ce în ce mai țute, având impresiunea unei torțe colosale. El căzù, grămadă de ruine, arzânde și fumegânde, în marginea comunei Brabant-le-Roi. Intregul echipaj pieri în flăcări; iar din întreg acest monstru aerian nu mai rămase decât ruine.

Alle raiduri ale Zeppelinurilor.

— În noaptea de 5—6 Martie, o escadrilă de 3 Zeppelinuri hura în direcțiunea Angliei, sburară pe deasupra comitatelor York, Lincoln, Rutland, Huntningdon, Cambridge, Kent etc., lansând 80 de bombe și făcând stricăciuni însemnate.

— După treisprezece zile, la 19 Martie, patru mari

avioane germane, apărură la ora 2 p. m., deasupra localității Douvres și două deasupra Ramsgate, trecând apoi asupra localităților Margate și Westgate. Ele au aruncat 48 de bombe și fiind luate la goană de avioanele engleze, se depărtară. Majorul englez Bone, din aviație, se luă după unul din aceste avioane și la 30 mile departe de țarm îl ajunse; în lupta ce a avut cu el l'a prăbușit, aprins, în valuri.

— La 31 Martie, cinci Zeppelinuri, din cari patru de cel mai nou tip, atacară din nou coasta Angliei: Primele patru luară drept obiectiv comitatele de Est; iar al cincilea coasta de Nord-Est.

Peste 200 de bombe explosibile au fost aruncate, cari au distrus: o biserică, trei case mari, un hotel, peste alte 40 locuințe și omorîl 43 persoane, au rănit 70 de inși.

Expediția a pierdut Zeppelinul L. 15, după cum s'a descris mai sus.

— Noaptea următoare, alte două Zeppelinuri revinură și bombardară coasta de N.-Est, cauzând asemenea însemnate stricăciuni.

— În noaptea de 2—3 Aprilie 1916, alte șase dirijabile executară un raid mare asupra coastelor de N.-E. ale Angliei și de S.-E. ale Scoției. Ele au aruncat 53 proiectile asupra Scoției; iar asupra Angliei aruncară restul de peste 150 bombe. Pagubele materiale fură mari, mărturisite de Englezi.

Unul din aceste dirijabile, la înapoere a trecut peste Dumkerque și-i lansă opt bombe făcând stricăciuni materiale fără importanță.

— În noaptea de 4—5 Aprilie, alte încursiuni de dirijabile asupra Angliei avură loc, însă, toate se limitară la aruncarea a câteva obuze, fără a produce stricăciuni.

Stricăciunile pricinuite în Anglia de raidul aerian german.

Berlin, 11 (24). — Wolffbureau află din izvor autorizat următoarele asupra rezultatelor ultimului atac aerian în contra Angliei, mai ales la 1 Februarie: La Liverpool podurile și instalațiunile portului au fost atât de vătămate încât provizoriu sunt inutilizabile. De asemenea un oarecare număr de vase au fost atinse pe fluviul Morsey, mai ales un crucișetor și un transport al liniei Leylondline.

Mari pagube au fost pricinuite la Birkenhead, Garston și Boette, Boethline și Toewardline; au suferit grave stricăciuni în urma distrugerii parțiale a docurilor lor. Debarcaderele și casele de mașini vecine cum și debarcaderele din Birkenhead și șantierele Engine and Boi-

ler au fost complet distruse. Peste 200 de case au fost distruse cu bombe incendiare.

La Manchester două cupitoare înalte și două oțelării au fost complet distruse.

La Schoffield un cuptor înalt a fost considerabil vătămat.

Tot așa alte uzine și gara au fost bombrdate; incendiile au fost observate multă vreme încă mai târziu.

La Nottingham o baterie anti-aeriană a fost redusă la tăcere. O fabrică de munițiuni și mai multe alte fabrici au fost foarte striccate.

Cele mai mari stricăciuni au fost cauzate la Schoffield și la Nottingham, unde ele sunt socotite de către societățile londoneze de asigurare la 8 milioane de mărci.

La Birmingham, două șantiere ale statului și fabrici de munițiuni au fost complet distruse; o braserie a fost avariată.

La Eccleeshill, lângă Bradford, o fabrică de muniții și trei filaturi au fost distruse.

Pe Humber, o baterie antiaeriană a fost redusă la tăcere; tunuri și proiectoare au fost distruse.

La Grimbsby, cheiurile și docurile au fost în parte avariate, precum și mai multe vapoare comerciale. În sus de Hull, o pulberărie a fost distrusă. Devastațiunile au fost foarte mari la Hall în Kingstreet, unde o grupă de case a fost cu totul distrusă. În plus, pe Humber, micul crucișător „Caroline” și contratorpilorul „Eden” și „Nith” au fost scufundate; „Caroline” s'a înecat în cinci minute, 31 de oameni din echipagiu au fost uciși, 58 răniți și 47 înecați.

Lângă coasta orientală a Angliei, steamerul englez „Franzischer” a fost scufundat de un dirijabil.

Efectul moral a fost în plus foarte mare, cecace se confirmă de presa engleză, care se plânge de măsurile de apărare până în prezent ineficace. Comisiunea financiară din Liverpool a corporațiunei a decis să asigure toate clădirile publice din oraș în contra stricăciunilor atacurilor aeriene, urcând totalul asigurărilor la 60 milioane de mărci. (Wolffbureau).

* * *

Franța asemenea, nu a fost scutită de vizitele Zeppelinurilor; dar mult mai puțin decât Anglia.

Parisul a fost bombardat, ultima dată și i s'a produs stricăciuni.

Zeppelinul care a trecut pe la Epernay, a atras după sine, ca represalii, bombardarea orașului Freiburg-im-

Breisgau, în noaptea de 27—28 Ianuarie 1916; 38 obuze aruncate de către unul din dirijabile, au atins gara și stabilimentele militare învecinate. Dacă ar fi să se dea credință ziarelor germane, atunci Zeppelinul, care în noaptea următoare a venit să bombardeze Parisul, ar fi făcut aceasta numai spre a răzbună bombardarea orașului badez. Acest Zeppelin a fost semnalat la Ferte-Milon la ora 9²⁰ seara. Cu puțin înainte de orele 10, sosi și lăra la Paris; câteva minute mai târziu, enormul vas plană la o înălțime foarte mare deasupra unui cartier popular dela periferie, aruncând în grabă 27 bombe. Avioanele însărcinate cu supravegherea câmpului retranșat, s'au pus în urmărirea Zeppelinului; unul dintre ele a reușit să se apropie foarte mult de Zeppelin. Grație forței sale de înălțare și a brumei care plutea deasupra Insulei Franței, Zeppelinul a putut scăpa. Stricăciunile au fost serioase, însă s'au limitat numai la proprietăți particulare; o casă cu cinci etaje a fost aproape cu desăvârșire dărâmată; numeroase imobile au fost devastate; 26 persoane, printre cari multe femei și copii, au fost omorâți; numărul răniților se ridică la 28. Ceeace comandamentul german numește că „a atacat cu succes aparent, fortăreața Parisului”.

În seara următoare, posturile de observație din regiunea Nord, semnală ră sosirea unui alt Zeppelin. El fu operat înainte de a fi putut ajunge la Paris. Dar în retragerea sa, el a aruncat toată încărcătura sa de bombe asupra unei părți din marea rețea de cale ferată din Nord. Nu sunt nici stricăciuni materiale, nici victime, deoarece bombele au căzut pe câmpii.

În noaptea următoare, o a treia încercare fu zădărnicită, înainte ca dirijabilul inamic să fi putut trece liniile franceze, între Soissons și Compiègne; dar în acest timp, o puternică escadrilă se îndreptase asupra Angliei, aruncând bombe asupra comitatelor dela Nordul Londrei: Suffolk și Norfolk; apoi peste Leicester, Derby și Stafford; în inima Angliei. Nu s'a dat nici un detaliu precis asupra punctelor atinse de bombe, însă la 1 Februarie, seara, telegramele spuneau că acest raid a provocat 54 morți și 67 răniți.

Această pătrundere atât de îndepărlată a unei flote de dirijabile, denotă că Zeppelinurile au actualmente o mare rază de acțiune: Dela Bruges sau Ostenda la Derby sau Stafford, sunt vre-o 400 km., prin urmare cel puțin 1000 km. rază de acțiune.

Zeppelinul Kaiserului. S'a vorbit de un accident al unui Zeppelin, care avea ca pasager pe Kaiser.

Cercurile germane l'au desmințit, afirmând că Ma-

jestatea Sa n'a efectuat nici o călătorie aeriană în care să-și fi expus viața.

Dar, cu toată această desmințire, „Gazeta Armatei” a publicat numele unor ofițeri ai echipajului unui Zeppelin, decorați „pentru că au salvat viața Impăratului în cursul unui sbor peste linia frontului”.

Amănuntele acestui sbor accidental, au fost apoi cunoscute, în Rusia, din cuprinsul unor scrisori interceptate, care le dă precum urmează:

„Zeppelinul de care este vorba e cel cu No. 18. O cameră de dormit, un cabinet de lucru și un salon erau instalate special pentru Impărat. Cabina de observațiune era așezată în fundul nacelii, cu o fereastră înzestrată cu niște dispozitive binoculare, cari măreau de șaptesprezece ori.

„Printre alte lucruri noi, se mai aflau acolo apăracăderi speciale, destinate pentru salvarea aviatorilor, în caz de accidente.

„După mai multe amânări, sborul se hotărî pentru o zi când ploua cu găleata.

„Zeppelinul se ridică repede deasupra norilor. Străluceă un frumos soare (de toamnă și dirijabilul se coborî normal la Varșovia, unde-l aștepta un arhiduce austriac cu o gardă de onoare. Impăratul, în ținută de marină, eși din compartimentele nacelii cu ceasornicul în mână, arătând celor de față exactitatea cu care sosise mașina sburătoare.

„După o jumătate de oră, Zeppelinul își reluă sborul în spre frontul de luptă al armatelor germane. Atunci rostul bunei călătorii aeriene se strică. Motoarele se opriră. I se spuse Impăratului că un accident, destul de comun Zeppelinurilor, se produsese. O elice sărise din loc și rupsese acoperișul de aluminiu, prin care începuse să iasă gazul.

„Schimbară elicea, reparară rupătura făcută în acoperiș și dirijabilul fu îndreptat spre baza sa. Reparațiunile însă erau evident insuficiente, căci curând puterea de plutire a năvăii aeriene se lăsă mai în jos de limitele normale; dirijabilul începù să se plece într'o parte și o apăracădere se pregăti numai decât pentru Impăratul.

„În acelaș timp, comandantul Zeppelinului telegrafiiă jos prin T. S. F. Toți se puseră în mișcare. Călăreți și automobile alergau în toate direcțiunile, ca să prepare o aterisare, care se puteă produce oricând și ori și pe unde.

„Pe bordul dirijabilului se opriră motoarele și, tot ce puteă servi ca lest, se aruncă jos, împreună și cu săbiile ofițerilor. Cu toate acestea, mașina uriașă continuă să cadă mereu, până când, printr'o șansă nesperată, an-

cora dirigiabilului se agăță de niște copaci și, de acolo, putu să se lase pe pământ fără accidente.

„Pe lângă decorațiile și medaliile ce li se conferiră oficial, ofițerii și soldații aflați în Zeppelin, primiră și recompense personale dela Impărat”.

Zeppelinurile au făcut foarte multe raiduri asupra Angliei. Dăm aci o listă a acestor ascensiuni, dela 19 Ianuarie 1915—13 Octomvrie 1915.

19 Ianuarie 1915.— Jarmouth-Cromer- Seringham-Kugs-Lym: 4 morți, 9 răniți. S

14 Aprilie 1915. — Blygt-Choppingtom-Bedlington-Cramlington: 2 răniți.

15 Aprilie 1915. — Maldon-Harvich-Ipswich-Loweitof: 1 rănit.

23 Aprilie 1915.—Spre Blyth: nimic.

30 Aprilie 1915. — Bury St. Edmunds-Ipswich-Withou: nimic.

10 Maiu 1915. — Westeliff aproape de Southend: 3 morți.

17 Maiu 1915. — Ramsgate-Margate-Douvres: 3 răniți.

26 Maiu 1915.—Southend: 2 morți și un 1 rănit.

31 Maiu 1915. — Ramsgate-Brentwood, aproape de London: 7 morți.

4 Iunie 1915. — Coasta Sud-Est a Angliei: nimic.

6 Iunie 1915.—Coasta de Est a Angliei: 24 morți și 40 răniți.

15 Iunie 1915. — Coasta Nord-Est a Angliei: 16 morți și 10 răniți.

10 August 1915. — Coasta de Est a Angliei: 14 morți și 14 răniți.

12 August 1915.—Litoralul: 6 morți și 23 răniți.

17 August 1915.—Comitatele de Est: 10 morți și 36 răniți.

7 Septemvrie 1915.—Comitatele de Est: 17 morți și 39 răniți.

8 Septemvrie 1915. — Regiunea Londrei și comitatele de Est: 38 morți și 124 răniți.

11, 12, 13 Septemvrie 1915: fără efect.

13 Octomvrie 1915. — Londra și comitatele litoralului: 56 morți și 114 răniți.

Se constată că în șapte incursiuni, Zeppelinurile n'au putut face nici o victimă.

VIII. Operațiuni Maritime.

În volumul I al lucrării noastre am tratat pe larg uestiunea războiului maritim, împărțirea teatrului de războiu maritim în teatre (de operații; și operațiunile pe apă, dela declarația de războiu până la 1 Februarie 1915.

În volumul al II-lea am făcut descrierea operațiunilor maritime, mai ales în cecece privește submarineele.

În volumul de față, facem un rezumat al operațiunilor navale, pe teatrele de operațiuni maritime din Europa și încheiem cu marea bătălie navală din Marea Nordului, dela Skager-Rack.

Nici în aceste relațiuni, ce dăm aci, nu intrăm în amănunte, cum n'am intrat nici în relațiunile ce am dat în celelalte volume. Enumerăm, numai, întâmplările, rămânând ca partea de detaliu să se dea mai târziu, când se vor cunoaște toate amănuntele și împrejurările cari au adus operațiunea respectivă.

Dela izbucnirea marelui războiu, toate statele au lucrat zi și noapte, în toate șantierele existente și în altele de curând înființate, la sporirea flotei lor prin construirea de noi unități de luptă. Timpul de construire a fost redus aproape la jumătate și se socotește, azi, pentru un enorm Dreadnought, că în cel mult un an (și jumătate dela punerea în lucru, să poată intra în rândul flotei de războiu.

Nu se cunosc date precise asupra noilor vase construite sau asupra aceloră puse pe șantier, în construcție. Sunt ținute secret. Totuș se poate presupune că: pentru:

a) Dreadnought-uri se menține tonajul cuprins între 26-32.000 tone; iuțeala între 23—26 mile; armamentul între 8—12 tunuri de 350—381;

b) Pentru crucișetoarele Dreadnought-uri, tonajul până la 30.000; iuțeala 28—30 mile; armamentul 8—10 tunuri de 340.

c) Crucișetoare-eclerori, 5—6000 tone; iuțeala 30—32 mile; armamentul 6—10 tunuri de 120—150, cu tragere repede.

d) Submersibile, tonajul între 1000—2000 tone; iuțeala la suprafață 25—26 mile, în scufundare 14—16 mile; armament două tunuri de 120 cu tragere repede sau o baterie de 6 tunuri cu tragere repede de 0,75; 4—6 tunuri

acuplate pentru aruncatul torpilelor de calibru superior 0,50; iar raza de acțiune depășind 5—6000 de metri.

În acelaș timp toate statele se îngrijesc și de marina de comerț, care a avut atâta de suferit de pe urma războiului submarin, mai ales.

Războiul submarin a făcut adevărate ravagii atât unora cât și altora din beligeranți. În special submarinele germane nu mai cruțară nimica: vase de război, vase de comerț, de pasageri, spitale, transporturi, toate sunt scufundate fără prealabilă înștiințare și, aproape totdeauna, fără a da timp echipajilor și pasagerilor de a evacua vasul.

Președintele Wilson al Statelor-Unite, în această privință, a declarat: „Conduita comandanților submarinelor germane devine din zi în zi mai crudă... Tragediile s'au succedat într'un așa mod, încât acest fel de a face războiul — dacă aceasta se poate numi a face război — nu mai poate continua, fără a violă preceptele și drepturile umanității”.

Pe când președintele Wilson spunea aceasta dela înălțimea tribunei, gazeta generală a Germaniei de Nord, organ guvernamental, anunța: „Autoritățile germane sunt hotărâte a începe noua campanie a submarinelor în contra năvilor de comerț, la data hotărâtă”; iar deputații naționali-liberali, printr'un proiect de lege din inițiativa lor, cereau guvernului a duce acest războiul submarin: „a fond și fără nici un scrupul”; și mai departe: „întrucât cestiunea întrebuiințării submarinelor nu este încă regulamentată prin dreptul ginților, trebuie a se profita pentru a asigura Germaniei întreaga libertate în întrebuiințarea acestei arme”.

Dăm aci o listă de vasele cele mai principale, înecate:

Tubania, la 16 Martie.

Sustex, la 24 Martie.

Portugal, la 31 Martie (navă-spital).

Santanderino, la 10 Aprilie.

Ludjwick von Nassau, 20 Aprilie.

Giava (italian), bombardat.

Mineapolis, la 23 Martie.

Provence II, crucișetor auxiliar, 26 Fevruarie.

Fastreet, Tornberg, Dido, la 26 Fevruarie.

Maloja, 27 Fevruarie.

Empress of fort Wilhai, 27 Fevruarie.

Trignac, Pestheuga, la 28 Fevruarie.

Thornaby, la 1 Martie.

Elisa, Alexander Wentel, 2 Martie.

Hermatrice, 9 Martie.

Louisiana, 9 Martie.

Aceasta este o listă foarte mică și care cuprinde numai vasele scufundate în Aprilie-Martie-Februarie 1916.

În Marea Baltică, însă, submarinele engleze și apoi și cele ruse, își răsbună foarte dureros, scufundând toate vasele de comerț cari fac traficul cu Suedia și Norvegia, precum și vasele de războiu ce le cad la îndemână.

Mai mult de 20 de vase mari au fost scufundate numai în câteva luni. Linia de comunicație cu Suedia este aproape întreruptă.

Diverse operațiuni din 1915.

2 Martie.—În largul mării Irlandei două vase comerciale engleze „Atalanto” și „Fingal” sunt torpilate de submarine germane.

4 Martie.—Submarinul german U. 28 a torpilat vasul englez „Leewarden”, aproape de coasta landei.

— În Marea Irlandei, a Mânecii și Marea Nordului submarinele germane au scufundat navele de comerț engleze: Glenartmy, Hyndford, Blue Jacket, Avocet, Camenoria și Lesbris.

— În Marea Irlandei, un submarin german a scufundat vasul englez „Falaba”, făcând numeroase victime între cari femei și copii din țările neutre.

22 Martie.—Incrucișătorul turcesc „Medgidie” lovindu-se de o mină, s'a scufundat lângă fortăreața ru-rească Oceacov.

— „Norddeutsche” publică notele schimbate asupra afacerii vasului cu pânze scufundat „William Frye”. Nota ambasadorului american, adresată secretarului de Stat dela externe, zice:

„Vă supun, din ordinul guvernului meu, reclamațiuni cu privire la suma de 227.095 dolari contra guvernului german, în favoarea proprietarilor și căpitanului vasului cu pânze american „William Frye”, care fiind proprietatea cetățenilor americani și navigând în mod legitim sub pavilionul Statelor-Unite, a părăsit Seattle la 4 Noemvrie 1914 st. n., închiriat fiind de numitul Houser din Portland (Oregon), cu destinațiunea pentru Queenstown, Falkmouth sau Plymouth, cu o încărcătură de 186,980 busheli de grâu, proprietatea numitului Houser, consemnată la ordin. Ambasadorul întrebă dacă guvernul german va plăti daune interese pentru distrugerea vasului de către crucișătorul „Eitel Fredrich”.

Nota de răspuns germană zice:

„Comandantul german a fost în deplină conformitate cu dreptul internațional: Queenstown, Falmouth și Plymouth sunt așezate pe coasta engleză, puternic fortifi-

cale și pe lângă, aceasta sunt puncte de sprijin ale forțelor maritime engleze. Încărcătura de grâu a trebuit să fie socotită ca merinde, deci destinate forțelor inamice și a trebuit să fie tratată ca contrabandă, până la proba contrarie. I-a fost de asemenea permis să scufunde vasul, de oarece crucișătorul auxiliar nu avea puțința de a aduce în port german prada de războiu fără a-și primejdi siguranța și a prejudicia succesul operațiunilor. În procedura tribunalului prăzilor, care va avea loc în curând, proprietarul vasului și încărcăturii, ar putea proba că încărcătura nu avea un caracter de contrabandă. După tratativele în vigoare, între Germania și Statele-Unite, contrabanda nu poate fi confiscată ci numai oprită sau luată contra plății valorii, deci proprietarii vasului și încărcăturii ar obține despăgubiri chiar dacă tribunalul ar declara încărcătura drept contrabandă”.

— Germania a adresat o notă Statelor-Unite plângându-se că reprezentatiunile Statelor-Unite pe lângă aliași, cu privire la încărcăturile de merinde, destinate pentru populațiunea civilă a țărilor beligerante au rămas fără efect. Nota zice că Statele-Unite sunt departe de a accentua acest drept cu aceiaș energie ca dreptul de a prda arme aliaților. Aceiași notă insistă ca Statele-Unite să păstreze mai cu îngrijire neutralitatea.

— Un submarin german a aruncat o torpilă în contra vaporului olandez, ancorat lângă vasul far din Noordhenger. Vaporul „Katwyk” s'a scufundat, dar echipajul a fost salvat.

— Amiralitatea engleză anunță că în Marea Mediterană orientală, într'un punct pe care nu-l precizează, distrugătorul „Louis” (965 tone, lansat în 1913), s'a scufundat; echipajul a fost salvat. Submarinul englez „E-20” (810 tone la scufundare), care făcea serviciul în Marea Marmara și despre care nu s'au primit vesti dela 30 Octombrie încoace, e considerat ca pierdut, inamicul anunțând că trei ofișeri și șase oameni din echipajul său au fost făcuți prizonieri.

25 Aprilie. — Transatlanticul englez al companiei Cunard „Lusitania” (1), venind dela New-York spre Liverpool, a fost torpilat cu două torpile de un submarin ger-

1) Lansat în 1907 transatlanticul „Lusitania” avea un tonaaj de 32.500 tone, cu o lungime de 245 metri pe o lățime de 26 metri 40 cm. Mașinele aveau o putere de 65.000 cai. Echipajul se componea din 26 ofișeri, 874 marinari, oameni de serviciu, etc. Pe ea contine 2.800 pasageri. Costul construirii și a amenajării a fost de 31 milioane.

În 1907 „Lusitania” bătuse recordul transatlanticului german Deutschland al companiei Hamburg-America, traversând atlanticul în 5 zile și 57 minute în loc de 5 zile și 7 ore; iar în 1909 a făcut aceiaș cursă în 4 zile și 10 ore.

mân pe coasta Irlandei, în fața localității Kinsle, la ora două după amiază, pe timp trumos, și s'a scufundat în 20 de minute.

Avea pe bord 2205 persoane, din cari 1441 au fost înecate, iar 764 salvate (462 pasageri și 302 din echipaj). Pasagerii erau 956 englezi, 188 americani, 62 ruși, 5 francezi, 3 olandezi, 1 belgian și 1 italian.

— Știri sosite din Statele-Unite arată că indignarea contra Germaniei, cu privire la scufundarea „Lusitaniei” crește continuu. Intre cei 1145 de dispăruți, se aflau 340 femei și 154 de copii—vre-o 50 de mai puțin de un an—cetățeni americani erau 188 din cari au pierit 148.

— Dăm aci un sumar complet al notei Statelor-Unite, către guvernul din Berlin, asupra scufundării vaporului „Lusitania”:

1. Statele-Unite atrag atenția Germaniei asupra diferitelor incidente ce s'au petrecut în zona de războiu proclamată de germani în jurul insulelor engleze și anume: scufundarea vasului „Falaba” cu pierderea cetățeanului american Thrasher; atacul aviatorilor germani împotriva piroscafului „Cushing”, torpilarea fără preavizare a piroscafului „Gulflight” și în sfârșit torpilarea fără înștiințare prelabilă a vaporului transatlantic de pasageri „Lusitania”, cu pierderea a mai mult de 1000 de nebeligeranți, printre cari peste 100 americani.

2. Aceste acte nu se pot îndreptăți după dreptul internațional. Guvernul Statelor-Unite recușă, că nu a recunoscut nici odată dreptul Germaniei de a înfăptui astfel de acte; ceva mai mult, el a înștiințat Germania că va fi ținută răspunzătoare de atacurile în contra vieților și năvilor americane. Și această responsabilitate se reclamă acum în întregime.

3. Se vor cere despăgubiri bănești obișnuite, totuș, amintind că nici o îndemnizație nu va fi în stare să restituie viețile pierdute prin scufundarea „Lusitaniei” și celorlalte vase.

4. Espresionile de părere de rău sunt fără folos, dacă nu sunt însoțite de încetarea sistemelor cari pun în pericol viața celor necombatanți.

5. Se afirmă dreptul neutrilor de a călători pe vase de comerț, fie ale Statelor neutre, fie ale Statelor beligerante, în orice zonă din largul mării.

6. În numele sentimentului de omenie, și dreptului internațional, Statele-Unite cer garanția că aceste drepturi vor fi respectate și că nu se vor mai repeta atacuri împotriva năvilor mercantile cari transportă necombatanți.

7. Avertismentele date publicului american (fără a se da însă nici o comunicație oficială guvernului) asu-

pra intențiunii de a face acte nelegale, nici nu justifică, nici nu scuza astfel de acte.

8. Se face atent guvernul german că, fără indoială, el nu poate să se fi gândit la nimicirea atâtor vieți nevinovate și că probabil comandanții submarinelor au interpretat greșit instrucțiunile ce li s'au dat. Guvernul american exprimă speranța că această supozițiune a sa, va fi găsită întemeiată și că prin urmare va face astfel ca să înceteze aceste sisteme nelegale".

La aceasta nota Germaniei răspunde în esență următoarele:

„Guvernul imperial dorește să contribuie în mod amical și leal la lămurirea unor neînțelegeri eventuale. Guvernul a și anunțat că nu voeste să lase să se atace vasele neutre, cari n'ar comite nici o acțiune ostilă și a dat în repetite rânduri instrucțiuni forțelor navale germane. Dacă din cauza unei confuziuni vase neutre au putut fi stricate, au fost cazuri izolate, excepționale, din cauza abuzului făcut de guvernul britanic cu un pavilion străin și din cauza alitudinei neglijente sau suspecte ale căpitanilor în chesliune. În toate celelalte cazuri de păgubire de vase neutre, guvernul a exprimat regrete și a făgăduit îndemnităși, când se va fi dovedit vina sa. Guvernul german va trata în felul acesta vasele americane „Golflight” și „Cushing”. O anchetă are loc actualmente. Rezultatul va fi comunicat la timp. La nevoie ancheta ar putea fi completată printr'o comisiune de anchetă internațională, conform art. 3 din Convenția dela Haga din 1907.

„Când cu scufundarea vasului englez „Falaba”, comandantul submarinului german a voit să dea pasagerilor și echipagiului timp suficient spre a se salva; numai după ce vasul „Falaba”, cu tot ordinul primit, nu numai că nu s'a oprit dar a și fugit, chemând ajutor, — comandantul submarinului a dat pasagerilor și echipagiilor, prin semnale și cu vocea, zece minute spre a părăsi bordul, ba le-a lăsat chiar în realitate 23 minute și a aruncat torpila numai după ce vase suspecte se apropiau cu grabă.

„Cât despre pierderile de vieți umane de pe „Lusitania” guvernul german a exprimat statelor neutre interesate, viile sale regrete pentru moartea conaționaliilor lor. Guvernul nu poate ascunde însă, că fapte esențiale în relațiune imediată cu torpilarea vasului „Lusitania”, au putut să scape atenției guvernului Statelor- Unite și socolește deci util, în vederea unui acord clar și complet, să se asigure că cele două guverne au asupra acestui caz informații complete și identice.

„Guvernul american pleacă dela principiul că „Lusitania” trebuie socolit ca un vas de comerț ordinar, near-

mat; guvernul imperial insistă asupra faptului că „Lusitania” eră unul din vasele de comerț cele mai mari și cele mai repezi, amenajat ca crucișător auxiliar, cu material guvernamental și este trecut ca crucișător auxiliar în Navy List a amiralității engleze. Guvernul imperial știe, prin indicațiuni sigure ale serviciilor sale și prin mărturisirile neutrilor, că de multă vreme, aproape toate vasele de comerț, destul de costisitoare, sunt prevăzute cu tunuri, munițiuni și alte arme, cu un echipagiu de servanți de artilerie bine exercitați. Tot astfel „Lusitania” avea tunuri ascunse și instalate sub punte. Guvernul imperial atrage în special atenția guvernului Statelor-Unite asupra faptului că amiralitatea britanică a recomandat în Februarie vaselor de comerț nu numai să se apere punându-se sub pavilion neutru, dar încă să atace prin abordagiu submarinele germane. Guvernul britanic a instituit mari prime pentru distrugerea submarinelor de către vasele de comerț. Așa fiind, guvernul german numai poate să considere vasele de comerț engleze în teritoriul războiului ca un teren neapărat, comandanții germani nu mai pot să observe regulile de pradă navală obișnuite ca altă dată.

„În sfârșit, „Lusitania” transportă acum, ca și de cealaltă dată, trupe canadiene, material de războiu, dintre cari 5400 lăzi cu munițiuni destinate la omorîrea vitejilor soldați germani. Guvernul a lucrat în legitimă apărare, când prin distrugerea munițiilor dușmane a apărât viața propriilor săi soldați. Compania engleză trebuia să știe pericolele ce le înfruntă „Lusitania”, dar cu sânge rece s’au gândit să se folosească de prezența pasagerilor americani, pentru a-și trece la sigur munițiile.

„Lucră astfel contrar dispozițiilor limpezi ale legislațiunii americane, care interzice sub pedeapsă, transportarea de pasageri pe vase cari conțin materii explozibile. Compania s’a făcut astfel „criminal responsabilă de moartea a numeroși pasageri”.

Din raportul formal al comandantului submarinului german, confirmat de toate celelalte mărturii, este indubitabil că repede scufundare a vasului „Lusitania” a avut loc în prima linie.

A. Operațiuni în Marea Nordului, Marea Baltică și Canalul Mânecei.

In Marea Nordului. — Crucișătorul englez „Arcthusa”, s’a scufundat în largul coastei orientale a Angliei, lovindu-se de o mină.

O încercare de eșire a flotei germane în Marea Nor-

dului: — Informațiuni din izvor olandez reproduse de presa engleză, asigură că o escadră germană, compusă din 25 vase, a fost semnalată în largul coastei olandeze, luând drumul spre Vest, în dimineața zilei de 6 Martie 1916. Această eșire, coincidând cu atacul Zeppelinurilor efectuat în ajun asupra Angliei, a fost atribuită grijei pe care amiralitatea germană o avea cu privire la soarta escadrilei aeriene surprinsă de un vifor de zăpadă.

Fie din această cauză, sau pentru a pregăti echipele, în vederea viitoarelor operațiuni, rămâne stabilit că o forță navală germană a executat o eșire destul de accentuată în Marea Nordului, până în dreptul coastelor olandeze.

In Marea Nordului. — Pe coasta estică a Angliei trei vase engleze: crăcișătorul auxiliar „Fauvette”, distrugătorul „Coquette” și torpilorul „No. 11”, s’au scufundat lovindu-se de mine.

Atacarea vaselor de comerț de către submarinele germane. — Printre vasele de comerț scufundate de curând, sunt: Pachebotul francez „Louisiane” al Companiei Generale Transatlantice; vasul cu „patru catarge francez „Ville-de-Havre” și cel cu trei catarge norvegian „Silius”, torpilate în apropiere de coasta franceză din Canalul Mânecii.

Un mic vapor englez „Hermaerie” fu torpilat aproape de Boulogne.

Luptă între flotile și bombardarea coastelor din Marea Nordului. — O divizie, compusă din patru distrugătoare engleze, zăbind trei distrugătoare germane în apropiere de coasta belgiană, s’au pus să le urmărească în dimineața zilei de 20 Martie 1916. Două dintre distrugătoarele inimice au fost lovite în decursul acestei urmăriri de proiectilele tunurilor engleze.

Crucișătoare și monitoare engleze au bombardat Zeebrugge, Knocke și Hyst, în vreme ce o escadrilă compusă din vre-o 50 aeroplane și hidroaeroplane engleze, franceze și belgiene, escortate de 15 aeroplane de luptă, au atacat coasta belgiană, runcând bombe. Fiecare apărat transportă câte 100 kgr. bombe. Această bombardare, repede și îndemânată condusă, înaintea ivirii zorilor, a cauzat stricăciuni considerabile, mai cu osebire la Zeebrugge, unde uzina electrică și bazinul de adăpostire al submarinelor germane au fost foarte avarite, precum și aerodromul dela Houtave, situat în apropierea portului.

Luptă între un crucișător german și un crucișător auxiliar englez în Marea Mănecii. — La 29 Februarie 1916, a avut loc o luptă între crucișătorul german „Greif” și crucișătorul auxiliar englez „Alcantara”, în Canalul Mănecii. „Greif”, care ducea știri, arme și munițiuni pentru vasele germane fugite din porturile Americii, ca să le pună în stare de a face războiul de curse în Atlantic, contra vaselor de comerț, — a fost oprit în Canalul Mănecii de către „Alcantara”, căruia îi semnalase a fi un simplu vapor de comerț; dealtfel purta colorile norvegiene pe flancuri. Însă, primind ordinul de a se opri spre a i se inspecta hârtiile de bord, el a dat jos pavilioanele sale, și-si demască tunurile cu care era înarmat. În acest moment, cele două vase se aflau la o distanță de 1000 metri unul de altul. Lupta începui, de îndată, și părea sigur că ea trebuia să se sfârșească în avantajul crucișătorului englez. Dar Greif, apropiindu-se, a lansat trei torpile, dintre cari două l-au atins pe „Alcantara” care începui să se scufunde, fără însă a înceta de a-l bombardă pe adversar, care la rândul-i, lovit, fii inundat de apă, scufându-se aproape în același timp. În toată durata luptei, Greif a continuat să poarte culorile norvegiene.

Amiralitatea engleză anunță că tot în această zi, un distrugător englez a scufundat un submarin german.

Atacarea coastelor Schleswig-Holstein-ului, de către avioanele engleze. — La 25 Martie, o escadrilă de hidroaeroplan engleze, escortată de o flotilă de crucișătoare ușoare și distrugătoare a bombardat hangarele de Zeppelinuri de pe coasta vestică a Schleswig-Holstein-ului, aproape de orașul Hoyer, cap de linie al cărei ferate ce se termină la Gravenstein, pe coasta de Est a Schleswigului. Trei dintre aparatele engleze au dispărut. De altă parte, la întoarcere, în noaptea de 25 spre 26, două dintre vasele flotilei de escortă, torpiloarele „Medusa” și „Lassoo” s-au ciocnit între ele, primul scufundându-se. Echipajul a fost salvat. Crucișătorul englez „Cleopatra” a lovit în coastă și scufundat un distrugător al flotilei germane. În decursul perățiunii aeriene, două vase germane, „Otto-Rudolf” (222 tone) și „Braunschweig” (252 tone) au fost scufundate în apropierea insulei Sylt.

*

Torpilea vasului de poștă francez „Sussex”. — În Canalul Mănecii, la 24 Martie 1916, „Sussex”, care făcea cursă regulată pe linia Folkestone-Dieppe, fu torpilat fără aviz prealabil, de către un submarin german.

Un submarin german scufundat. — O escadrilă franco-englăză a scufundat la 5 Aprilie, un submarin german, al cărui echipagiu a fost salvat și capturat.

*

Comandamentul frontului de Mare al armatelor de Nord. — Acest comandament nou creat (vice-aniral Ronarc'h) se întinde dela capul Antifer până la extrema limită a frontului de Mare spre Nord. Ofițerul general care exercită acest comandament, are sub ordinele sale flotilele din Marea Măneții orientală și din Marea Nordului, împreună cu bazele lor, precum și aviația maritimă. Pentru toate operațiile combinate, el e alăturat comandamentului de armată care operează în regiunea coastelor.

*

Se semnalează, de câtvă timp, aproape zilnic, eșirea flotilelor și diviziilor de crucișătoare ușoare germane; ele fac eșiri în Marea Nordului până în dreptul localității Bergen de pe coasta Norvegiei.

În Baltică, Germanii desfășoară o activitate destul de mare; mai cu osebire spre Beltul.

În apele insulei Texet, la intrarea lui Zuiderzee, a fost scufundat un submarin englez.

Cuirasatul „King Edward VII” lovindu-se de o mină în Marea Nordului, s'a scufundat.

B. Operațiunile în Marea Neagră, în Dardanele și Marea Egee.

La Salonic. — Generalul Castelnau, șeful stat-majorului general al armatelor franceze, a orânduit la Salonic, împreună cu generalii Sarrail, comandantul armatei franceze din Orient, și Sir Bryan Mahon, comandantul corpului expediționar englez, planul de apărare al acestei baze de operații.

Generalul Sarrail, în urma aruncării de bombe asupra Salonicului, de către aeroplanelle inimice, la 30 Decembrie 1915, — a dispus arestarea consulilor Germaniei, Austro-Ungariei, Turciei și Bulgariei, cum și a personalului consulatelor și a membrilor familiilor lor; deasemenca s'a procedat la arestarea a numeroși supuși de-ai puterilor inamice, dat fiindcă prezența lor constituia un real pericol pentru apărarea câmpului retrănsat.

Regele Petru al Serbiei, a sosit la Salonic, venind din Brindizi. Se svonește că trupele sârbe, cari se află în retragere spre coasta Albaniei, vor fi transportate la Salonic, spre a fi reorganizate. Această măsură ar avea

marile avantagii de a concentra pe această bază de operații, cea mai mare parte a forțelor aliaților, care se află împrăștiate pe fronturi depărtate și de cari se va avea nevoie pentru a lua ofensiva la timpul necesar.

Trupe engleze au fost debarcate pe malurile golfului Orfano, la îmbucătura râului Struma, care deșează la Est de țărmul peninsulei Calcidice, după ce mai înainte a format lacul Tachyno. La gura râului se află un bun loc de ancorat, având o adâncime de 30 m. La extremitatea lacului e situată stațiunea Seres, pe linia Salonic-Constantinopol. Ocuparea acestei regiuni se impune spre a pune o eventuală ofensivă venită dinspre N.-E. Stabilirea trupelor aliate în acest punct, desăvârșește apărarea câmpului retranșat al Salonicului.

Flota rusească din Marea Neagră. În primele zile ale intrării Bulgarilor în acțiune, vase rusești au bombardat portul bulgar Varna, fără a pricinui însă pagube prea însemnate și fără vre-o altă urmare. Forțele navale rusești din Marea Neagră, mobilizate încă dela începutul războiului, sunt următoarele:

Sâmburele flotei îl formează escadra de vase de linie activă, dintre cari vasele „Ioan Zlataust”, „Svitoi Iefstafi” de câte 13.000 tone sunt din 1906, „Pantelimon” (fost „Potemkin”) de 12.800 și „Tri Sviatitelia” de 13.500 tone sunt din 1900 și 1893. Afară de aceasta s’a mai mobilizat o a doua escadră: vasele „Rostivland” de 9000 tone, „Pobiedonosetz” de 11.200 tone și „Sinop” de 11.400 de tone; toate aceste vase sunt însă mai vechi, și anume din 1893 și din 1887. Incrucișătoarele protejate „Kagui” și „Ramsati Merkuria” au fost încorporate flotilelor de torpilare și contra-torpilare, cele dintâi în număr de 17, cele din urmă de 25. Afară de aceea, Rusia mai are în Marea Neagră 11 submarine. Dintre contra-torpilare, 9 sunt noi cu o deplasare de 1100 tone. Despre „Pantelimon” și „Svitoi Iefstafi” se spune că au fost serios avariate în luptele cu flota turcească. În același timp însă unul din cele 3 mari vase de războiu în construcție „Împărăteasa Maria” de 22.800 tone a fost complet înarmat cu douăsprezece tunuri de 30,5 și douăzeci de 12,7 și încorporat flotei de războiu. Acest vas își făcuse prima plutire de probă în Mai 1914. Celelalte două mari vase în construcție „Imperator Alexander III” și „Iekaterina II” au început să fie construite în Aprilie și Iunie 1914 și au fost gata în spre sfârșitul anului 1915.

Flota Mării Negre a dezvoltat o activitate mai vie cel puțin față de aceea a mării Baltice; ea a apărut de repetite ori la Bosfor și pe țărmurile Asiei mici. Unitățile mai mari

stau la adăpost în porturi sigure, lăsând contra-torpiloarelor (sau distrugătoarelor) și altor vase de patrulare, serviciul de supraveghere al coastelor. Apariția submarinelor germane în Marea Neagră a făcut flota rusă mai prudentă în acțiunea ei. Țărmlul bulgar a fost asigurat cu mine împotriva unei apropieri a vaselor rusești în scop de debarcare.

Flota rusă din Marea Neagră a bombardat, după cum am spus, portul Varna pe Marea Neagră, ca răspuns la declarația de războiu ce Bulgaria a făcut Serbiei. Acțiunea s'a petrecut la 27 Octomvrie:

Tragerile s'au făcut dela 10 km. de țărm și au produs pagube însemnate, în special stabilimentelor și lucrărilor de întărire, precum și șantierelor de construcțiuni navale și cheiului.

Bateriile de coastă bulgare au răspuns, însă, fără efect. Crucişătoarele Goeben și Breslau, ca și Hamidieh se găseau în port și se crede că au luat parte la acțiune.

Pe timpul bombardărei, flota rusă a fost atacată de către submarine inimice, cari au fost, însă, respinse de tirul artileriei ușoare de pe vase, fără ca în acest timp să se întrerupă tirul asupra orașului.

La 29 Octomvrie bombardarea a reînceput cu aceeași violență, atât la Varna cât și la Burgas.

Flotila de torpiloare bulgară se ascunsese, în timpul bombardărei, în fundul lacului Devno care se întinde printr'un braț la Vestul orașului Varna.

Asupra acțiunii flotei ruse asupra coastelor Bulgariei în direcțiunea Varnei, Agenția bulgară, dă următoarele știri:

„După ziare, patru contra-torpiloare rusești care supraveghează în Marea Neagră spre a opri contrabanda turcească, s'au apropiat ieri de un torpilor bulgar, care era de pază în fața mănăstirei Sfântului Constantin, în apropiere de Varna. Unitățile rusești au tras asupra torpilorului bulgar care a ripostat; bateriile noastre de pe țărm au intervenit și ele; puțin mai pe urmă contra-torpiloarele rusești s'au depărtat spre largul mării. Torpilorul bulgar a fost avariat”.

La 19 Aprilie, flota Mării Negre a bombardat cu energie timp de mai multe ore lucrările întărite de pe Bosfor și în special farul Karidje, Fiburnu, Biukliman, Kavakașul de sus și de jos precum și Kyla. Bateriile au ripostat, dar fără rezultat. O mare explozie, urmată de un incendiu, a fost văzută la Elmas. Tirul flotei a fost să se ascundă în Strâmători la sosirea ei.

Un crucişător aliat a distrus un mare vas încărcat al cărui echipaj a fugit în bărci la apropierea crucişătorului. S'a inspectat apoi Kilimli, Zunguldak, Ereğli și li-

toralul, dar nu s'a văzut nici un vas în afară de unul cu pânze purtând pavilion persan, care a fost distrus; de asemenea, noaptea, un vas cu pânze ture pe litoralul Bulgariei, după ce s'a dat timp echipajului să se salveze.

*

Bombardarea coastelor bulgare din Mare Egee. O escadră aliată, sprijinită de mai multe unități mici, a efectuat mai multe încrușișări în fața coastelor bulgare. La Dedeagagi și la Porto-Lagos, ca a bombardat cazărmile, lucrările de apărare și trenurile ce se aflau pe linii.

*

Ocuparea localității Kara-Burun. Un corp de debarcare compus din detașamente: francez, englez, rus și italian, a debarcat la Kara-Burun și, cu ajutorul unui corp de trupă anglo-francez, a ocupat fortăreața greacă, care dominează rada, și a cărei garnizoană fu imbarcată pe bordul unui vas, care a dus-o la Salonic.

Kara-Burun (din două cuvinte turcești: *kara*, negru și *burun*, cap), care împreună cu gura Vărdarului situată la vreo 4 klm., spre Vest formează intrarea în golful Salonic, — e un lanț de stânci cu suprafața netedă, așezate în formă inelară, înalte de vreo 30 metri și cari se sfârșesc la punctul Tuzla.

De curând un transport englez, „Norseman”, fiind torpilat de către un submarin german, care a putut să se apropie la 3 klm., de intrarea în acest port, — nu se mai putea întârziă cu luarea de măsuri pentru siguranța numeroaselor vase de războiu și de comerț aliate cari în fiecare zi intră sau ies din Salonic.

Prezența trupelor italiene în corpul de debarcare, arată ferma voință a Italiei de a lua parte la acțiunea Alișilor pe frontul balcanic.

*

Activitatea flotei rusești din Marea Neagră. Flotilele de torpiloare ruse cari crucișează prin fața porturilor bulgare din Marea Neagră, au întrerupt aproape cu desăvârșire transporturile inamicului între aceste porturi, Constantinopole și coasta anatoliană.

În ziua de 12 Aprilie, la orele 6 dimineața, flota mării Negre, s'a apropiat de Bosfor. La orele 8 dimineața vasele deschiseră focul cu tunurile de calibru mare contra forturilor și bateriilor, bombardând cu succes forturile Karibje, Iumburjon și Uzuniar și forturile Kavaka și Magiar. Ca rezultat al bombardării s'au observat puternice explozii la unul din forturi.

Vascele de războiu turcești, cari se aflau în Strâmtoare, au fost canionate și au trebuit să se retragă. Cuirasatul „Torgut” a tras fără rezultat în contra vaselor noastre. Torpiloarele inimice cari au avansat, au fost îndată alungate de focul vaselor.

Observațiunile făcute de hidro-avioane au arătat precizia focului escadrei. Bateriile inimice au încercat a bombardă fără succes pe aviatorii aliați.

*

Ocuparea insulei Fano. Un detașament de trupe franceze, a ocupat insula grecească Fano, la N.-V. de Corfu, pe drumul dela această din urmă insulă spre Valona. Insula Fano, cea mai occidentală dintr'o grupă de insule, între cari și Merlera și Samoθraki, e situată la 12 mile de punctul Nord al insulei Corfu și la 45 mile de capul Santa-Maria-de-Leuca, punct extrem sudic, pe țărmul italian, al canalului Otranto.

*

Activitatea rusă în Marea Neagră. O telegramă oficială din Petrograd anunță că, la 9 și 10 Februarie 1916, vasele flotei rusești din Marea Neagră, au continuat bombardarea intensă a pozițiilor turcești din apropierea capului Ieros, pe litoralul otoman, la E. de Bostor, și că au redus la tăcere mai multe baterii de coastă. La 11 Februarie, ele au distrus mai multe lucrări de artă pe drumul dela marginea mării.

*

Evacuarea trupelor sârbești pe insula Corfu. Ultimele trupe sârbești cari se mai aflau în Albania, au debarcat la Corfu. Peste 130.000 oameni, 25.000 cai și cătări și un important material de artilerie au fost transportate în câteva săptămâni dela San-Giovani di Medua, Durazzo și Valonia, la Corfu. Transporturile au fost executate, de către marina franceză și cu ajutorul marinei engleze și italiene. Mulțumită acestei operații, armata sârbă se va putea prepara să intre în luptă alături de trupele aliate din Balcani.

*

Înaintarea Rușilor asupra Trebizondei. Un corp de debarcare rusesc, sprijinit de focul unei escadre, a ocupat, în noaptea dela 4 Martie 1916, Atina, pe litoralul Mării Negre, la 80 klm., aproximativ spre Sud de Batum. Trupele ruse înaintând cu renezițiune spre Sud, i-au silit pe Turci să evacueze pozițiile lor și au ocupat satul Napravi, situat între Atina și Rizeh, iar mai apoi și localitatea

Rizeh. În ajun, o escadrilă de distrugătoare rusești bombardase Trebizonda. Acest din urmă port, este obiectivul principal al trupelor rusești cari, în această operație, beneficiază de marile avantagii pe cari li oferă stăpânirea Mării.

*

Bombardarea coastelor bulgare. Portul Varna a fost violent bombardat de o divizie de cuirasate rusești, cari au scufundat mai multe vase cu pânză inimice, încărcate cu ummuțiuni și provizii. În decursul acestei acțiuni, două distrugătoare de patrulă, au fost atacate de submarinele inimice în apele Varnei, iar unul dintre distrugătoare, „Locotenentul Pușkin”, fu torpilat și scufundat.

*

Pe litoralul turcesc al Mării Negre. Escadrele rusești au bombardat bateriile inimice din liniile înaintate dela Trebizonda și au protejat debarcarea unui corp de trupe la vreo 10 klm. de acest oraș.

Pe litoralul turc al Mării Negre, Rușii continuă cu succes înaintarea spre Vest. În apropiere de gura râului Baltagi, la 50 klm. Est de Trebizonda, ei le-au pricinuit Turcilor însemnate pierderi, în momentul când aceștia se retrăgeau pe malul stâng; apoi, cu ajutorul tunurilor unei escadre care bombardă pozițiile inimice, Rușii au ocupat orașul Ofi, pe litoral.

Se anunță că crucișetore engleze aflate în recunoaștere în insulele grecești, au descoperit patru baze de reprovizionare ale submarinelor inimice și că au distrus aceste baze.

Un cuirasat englez a bombardat, în mai multe ceasuri, lucrările de apărare de pe coastele Smyrnei, care au suferit stricăciuni de pe urma proiectilelor tunurilor sale de calibru mare.

*

Torpilarea unui vas-spital. În Estul Mării Negre, pe coasta Anatoliei, aproape de Ofi, vasul-spital franco-rus „Portugal” a fost torpilat și scufundat de către un submarin inimic, cu toate că arborase, foarte vizibil, toate semnele distinctive ale Crucii Roșii. Acest vas de 5.558 tone a fost construit în 1897 la Ciotat. Canoniera rusă „Donetz” ancorată în apropierea lui, fu de asemenea scufundată.

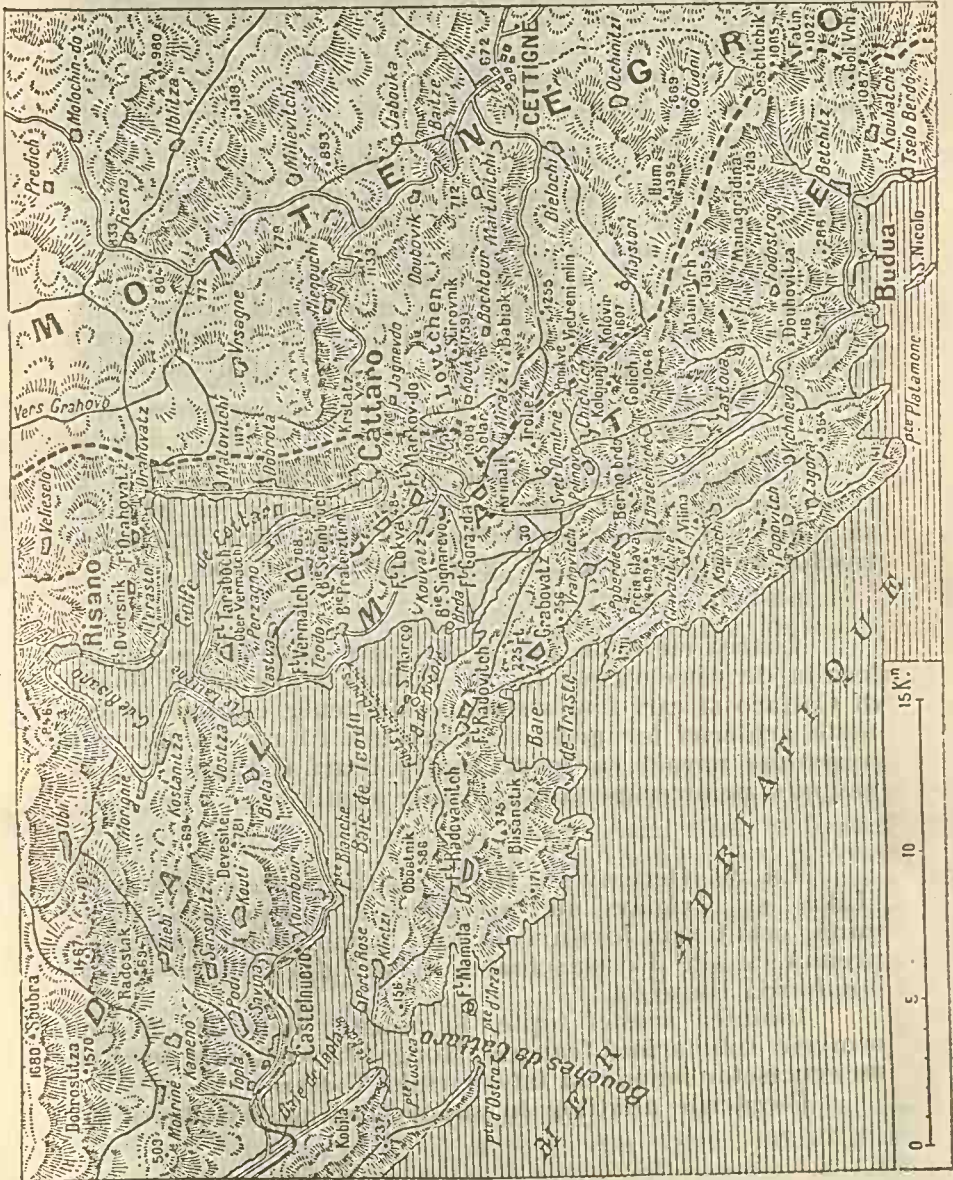
*

Activitatea Rușilor în Marea Neagră. În apropiere de Bosfor, submarinele ruse au scufundat un mare transport escortat de un torpilor și au distrus vase cu pânze încărcate cu cărbuni. Un cuirasat rusesc a bombardat, dela o mare depărtare, crucișetorul german „Breslau”, punându-l pe fugă. Distrugătorul rus „Stroyny” a reușit să scu-

funde un submarin german în apropiere de locul unde vasul-spital franco-rus „Portugal” fusese torpilat cu câteva zile mai înainte.

Activitatea în Adriatică. La 3 Februarie 1916, mai multe distrugătoare și un crucișetor austriac au bombardat

Schița E

localitatea San-Vito, așezată pe o colină, destul de ridicată aproape de țărmul mării. În acel loc nu se află un adevărat port; însă, la vreo 20 klm. spre N.-V., se află situat portul Ortona, accesibil micelor vase. Drumul de fier dealungul litoralului trece în apropierea localității peste un pod, a cărui distrugere ar avea grave consecințe pentru reprovizionarea bazelor italiene. Aceasta era, probabil, ținta pe care și-o propuseseră vasele inimice. Ceea ce e de reținut din acest atac, este că flota inamică venind de la Cattaro a putut traversa Adriatica la ducere și întoarcere, făcând un drum de peste 200 mile marine fără a întâmpina obstacole. Stăpânirea Adriaticii nu aparține deci nimănui încă.

Austriacii, profitând de faptul că au o nouă bază la Durazzo pe care l'au ocupat, își întind crucișările lor spre Sud până la canalul Otranto. Se asigură chiar, că una dintre diviziile lor, a înaintat până la 30 mile spre Nord de insula Corfu. E probabil, că ei profită de liniștea relativă (care de mai multă vreme domnește în Adriatica) spre a-și întări flota lor de vase ușoare și spre a-și întregi protecțiunea marilor unități de luptă, prin submarine.

*

Austriacii, întâmpinând mari greutăți spre a-și aproviziona pe uscat armata lor din Albania, se încearcă să mineze coasta respectivă spre a împiedica crucișările vaselor aliate și a efectua aprovizionarea pe apă.

*

Luarea muntelui Lovcen de către Austriaci a fost înlesnită de către vasele lor de războiu ancorate în Bocca di Cattaro și cari i-au strivit pe Muntenegrenii sub proecțiile artileriei lor grele. E regretabil că nu s'a încercat o acțiune navală energică, contra bazei Cattaro, care amenință neîntrerupt comunicațiile aliaților.

*

La 30. Decembrie 1915, distrugătoarele austriace „Lika” și „Triglav” au fost distruse, primul lovit de o mină, celalt prin lovituri de tun, în momentul când împreună cu alte 3 crucișetoare, ieșiseră din Cattaro spre a bombardă Durazzo.

Înainte a acestei lupte, în noaptea dela 28—29 Decembrie, submarinul francez „Monge” fu scufundat de către un crucișetor inamic în fața portului Cattaro.

Pierderile aliaților în submarine, au fost destul de

numeroase în Adriatică și Mediterana. Cauza este, că ele se aruncă asupra vaselor de războiu și asupra transporturilor cu trupe înarmate și escortate cari se pot apăra tot așa ca și asupra vapoarelor de comerț.

Micul crucișetor italian „Piemonte” (2.500 tone, lansat în 1888), care se află în drum dela Mudros la Salonica, a trecut pe lângă portul Dedeagaci, pe care l'a bombardat. În decursul acestei operațiuni, el a fost atacat de către un submarin, contra căruia a deschis apoi focul, obligându-l a se retrage. Se confirmă, că anumite puncte ale căiei ferate care șerpuesc dealungul litoralului bulgar au fost atât de mult stricate în timpul primei bombardări executată de către flota aliată, încât comunicațiunile nu au putut fi restabilite.

Unul dintre vasele flotei franceze a avut un succes remarcabil: surprinzând în largul insulei Creta un vas cu pânze care transportă în Tripolitania arme și munițiuni, având pe bordul său 48 Turci dintre cari 11 ofițeri, l'a capturat împreună cu tot personaul. Micul vas francez n'avea decât 10 oameni înarmați. Acest var ar fi, după cum se spune, vasul de pescări „Nordcaper”, de 418 tone, construit în atelierile și șantierile franceze, la Dunkerque în 1907 și rechiziționat de către Ministerul Marinei care l'a înarmat în vas de patrulare și punător de mine.

*

— O escadrilă de avioane austro-ungare venită din Cattaro, a bombardat regiunile dela Durazzo și Valona.

— Un transport austriac a fost scufundat în Marea Adriatică de către un submarin aliat.

*

O nouă debarcare pe coasta turcă din Asia Mică. Un detașament de trăgători marinari francezi, a debarcat la Andophilo, orașel situat pe coasta Asiei Mici, în fundul unui golf, și aproape în fața insulei Castellorizo, pe care trupele franceze o ocupaseră cu o lună mai înainte. Voluntari din Castellorizo împreună cu detașamentul francez sprijinit de două vase înarmate cu tunuri cu tragere repede, l'au ținut pe inimic la distanță. Un ofițer și 25 oameni din garnizoană au fost făcuți prizonieri.

*

Mediterana. Coasta egipteană. Canalul de Suez se află la adăpostul oricărei surprize din partea inamicului. În decursul unei recunoașteri în golful Solloum care se află

la frontiera Egiptului și Tripolitaniei, un crucișetor francez a bombardat și distrus o baterie turcă. Cu acest prilej, Biurul prese engleze anunță că la 8 Noemyrie 1915, un transport escortat de un submarin german, a debarcat în acest golf 200 ofițeri și soldați turco-germani, cu tunuri, mitraliere și o mare cantitate de munițiuni. Comandantul postului englez, și-a retras trupele sale până la golful Matrouh, care se află cam la 80 klm. Est de Sol-loum. Trupele inimice debarcate aveau destinația să încadreze noi formațiuni indigene.

*

Pe coasta Albaniei. Guvernul grec a trimis în fața portului Durazzo crucișetorul „Hellas”, spre a proteja la nevoie pe nașionalii săi numeroși cari se află în acest oraș.

Pachebotul francez „Memphis” (ex-„Byzantion”), a fost torpilat în fața portului Durazzo.

*

Pierderea unui torpilor francez în Adriatica. La 18 Martie, 1916, torpilorul de escadră „Renaudin” fu torpilat și scufundat de către un submarin inamic pe coasta Albaniei.

*

La Salonic. raza cheiului nefiind suficientă pentru a primi numeroasele vase cari fac serviciul expediției în Orient, această rază a fost rezervată pentru transporturile de trupe, iar cargoboturile încărcate cu material, munițiuni și alimente, descarcă conținutul lor în șleperi acostate dealungul bordului, în radă. Acest trafic, care depășește în activitate tot ce se poate imagina, dă o impresie de putere, mărită prin sosirea escadrelor aliate și a monitoarelor engleze ancorate în margul radei portului. Protejarea convoiurilor a fost asigurată în modul cel mai sigur posibil; de asemenea numeroasele transporturi cari sosesc în fiecare zi, n'au întâmpinat oarecari accidente grave.

Trupele aliate construiesc noi linii telegrafice și telefonice, precum și poduri, și consolidează drumurile. Au fost luate măsuri, la Salonic și în împrejurimi, de către autoritățile militare, spre a se asigura secretul operațiunilor aliaților.

Torvilările în Mediterana. După pachebotul italian „Ancona”, a cărui pierdere a produs o emoție profundă, alte două pacheboturi italiene „Firenze” și „Bosnia” au fost distruse de către submarinele inimice. Astfel, în mai puțin de o săptămână, trei mari vase ale flotei de comerț italiene au fost scufundate. Nu se știe încă, dacă aceste

ultime două vase au avut de înregistrat victime; bărci încărcate cu pasageri și oameni de echipagiu au ajuns la coastele din vecinătatea locului scufundării. Ministrul Afacerilor Străine al Italiei, d. Sonnino, a ațlesat o energetică și mișcătoare protestare guvernelor neutre, dintre cari mai multe aveau supuși de-ai lor pe bordul vaselor scufundate. El a cerut, în acelaș timp, explicații urgente cu privire la alimentarea cu provizii a submarinelor inimice.

De asemenea au fost torpilate și vase de comerț engleze, precum și vaporul norvegian „Vacusta”, al cărui echipagiu a putut ajunge în golfulețul Sude.

Cu prilejul torpilării vaporului francez „Calvados”, ministrul Marinei franceze a deschis o anchetă, și mai ales asupra faptului că telegrafia fără fir n'a funcționat. Comandantul acestui vapor a fost ucis și mai mulți oameni au dispărut.

Apariția într'o foarte mică rază și aproape în acelaș timp a unor submarine arborând pavilioane defriate, face să se creadă, că ele își ascund faptele lor sub culorile cari le convin mai bine din punctul de vedere politic. Astfel s'a întâmplat că vase italiene, al căror stat nu e oficial în război cu Germania, n'au fost atacate decât de către submarine cu pavilion austriac, în vreme ce, în vecinătatea, au fost scufundate pacheboturi engleze de către submarine cu pavilionul german.

Vasul de pescări „Paris II”, deschizând focul asupra a două mari submarine germane pe cari le întâlni pe coasta otomană, acestea, după ce au luptat două ore dela o distanță mare, au profitat de viteza lor superioară, fugind, ceea ce probează că artileria lor eră inferioară artileriei vasului patrulă.

— Pachebotul francez „Ville-de la Ciotat” (6390 tone) a fost torpilat în dimineața zilei de 24 Decembrie. Acest vas se întorcea din Extremul Orient, cu destinația Marsilia.

Torpilările de pacheboturi în Mediterana. Printre vasele cari au fost torpilate în timpul săptămănei dela 1—8 Ianuarie 1916, se află și pachebotul englez „Persia” (7.975 tone, construit în 1900) care eră în drum dela Marsilia la Bombay. Acest vas fu scufundat fără o prealabilă încunoștiințare de către un submarin inimic. Tot fără prealabilă încunoștiințare au mai fost torpilate: „Falabă”, francez; „Lusitania”, englez; „Arabic”, englez; „Hesperian”, englez; „Ancona”, italian; „Ville de la Ciotat”, francez; „Persia”, englez; cu un total de 1.987 victime.

Toate aceste vase n'au avut nici trupe, nici material de războiu pe bord.

Torpilele au scăzut considerabil în mări e Nordului, în urma măsurilor de protecțiune cari au fost luate și pe cari Ministrul Marinei franceze a ordonat să fie aplicate și în Mediterana.

Reaprovizionarea submarinelor inamice în Mediterana. — Un distrugător englez a capturat, la Chio, vasul cu pânze grec „Adelphotis”, pe bordul căruia s'au găsit 1.000 bidoane cu petrol. Tot asemenea și alte două vase, „Altanaxia” și „Christopolis”, de aceeași naționalitate, semnalate că reaprovizionează submarinele inamice. Aceste vase au fost areștate și conduse în porluri italiene.

De altă parte se anunță, că au fost descoperite mai multe depozite de petrol pe coastele grecești și mai ales în apropierea Salonicului.

Adriatica. — Un submarin englez a doborât și scufundat, pe coasta N. de golful de Triest, în larg spre Grado, un aeroplan austriac, făcând prizonieri pe cei doi aviatori. Un torpilor inamic care sărise într'ajutorul lor, fu torpilat și scufundat de submarin.

Ținutul insulei Castellorizo. — La 27 Decembrie 1915, un detașament de trupe franceze, fu debarcat pe insula Castellorizo, aproape de Tough-Burnu, care se află la jumătatea distanței între insula Rodos și golful Adalia, pe coasta Asiei Mici. Această insulă, — a cărei ocupare eră necesară pentru a ușura vaselor aliaților supravegherea acestor părți, cari din destule motive ar putea servi submarinelor inamice, pentru reaprovizionare, — a fost pusă sub autoritatea unui administrator francez. Insula Castellorizo, sau Insula Porumbului, e cea mai considerabilă, dintre toate insulele situate în această parte a coastei Asiei; ea are o înălțime de 250 m. deasupra mării; e lungă de 6 km.; lărgimea ei maximă e de 2½ km. Populația variază între 6—7.000 locuitori. Portul Mandraki situat pe partea de N. a insulei, poate servi la staționarea vaselor de orice tonaj. Spre Est de acest port se află mai multe insule joase, cari formează o radă bine adăpostită.

C. Diverse operațiuni, observațiuni și chestiuni generale.

Pierderile suferite de marina comercială în timpul războiului. (1). — În „Revista Porturilor” găsim următoarele tabele, întocmite de I. C., după „Lloyd's List”, din cari se văd pierderile suferite de toate naționalitățile până la 22 Ianuarie 1916:

1) După revista „Democrația”.

Tabela I.

Numărul total al vapoarelor reținute, capturate și distruse de la începutul războiului până la 22 Ianuarie 1916

	Număr	Tonaj
Engleze	485	1.506.415
Puterile aliate	167	282.188
Germane	601	1.276.560
Austriace	80	267.560
Turcești	124	nesigur
Neutrale	736	441.742
Total	1193	3.774.289

Prin urmare, tariful mondial maritim a fost redus cu 2193 vapoare, având un tonaj de aproape patru milioane tone. Examinând fiecare Stat în parte, vom vedea că Anglia a suferit cele mai mari pierderi, din cauza submarinelor și minelor, iar Germania a pierdut cea mai mare parte din flota ei comercială, prin capturare și reținere în porturile inamice.

Tabela II. Pierderile engleze.

	Num.	Tonaj
Vapoare englezești reținute în porturi germane la izbucnirea războiului	80	171.603
Reținute în porturi turcești	9	12.496
Capturate și scufundate de inamic	56	234.589
Capturate de inamic	3	9.111
Scufundate de submarine	225	746.468
Avariate de submarine	27	129.287
Scufundate de mine sau explozii	53	103.548
Avariate de mine sau explozii	28	94.191
Avariate de aeroplan	4	5.128
Total	485	1.506.416

Considerând că aproape 5% din vasele engleze sunt rechiziționate de amiralitate, este ușor de priceput cauzele cari au condus la o stare destul de critică a marinei comerciale. Guvernul și-a dat toate silințele pentru a ușura situația luând diverse măsuri.

În primul rând s'a căutat a scăpa porturile principale engleze de congestia cea mare de vase; guvernul a readus de pe câmpul de războiu peste 40.000 de lucrători din porturi pentru a accelera astfel descărcatul mărfurilor din hambare. S'a dat asemenea o atențiune specială pentru terminarea vapoarelor noi, 45 vase au fost terminate, iar în cazul altor 140 vapoare comerciale, construcția lor a fost declarată ca lucru de războiu. O măsură similară se va aplica de aci înainte la toate vapoarele comerciale ce se găsesc sau se vor construi în diverse șantiere particulare. În fine o a treia măsură a fost restricțiu-

nea importului, cu scopul de a lăsa libere hambarele va-
poarelor pentru transportul articolelor de prima necesi-
tate, în detrimentul obiectelor de lux.

Tabela 3. — Pierderile aliaților.

	Num.	Tonaj
Reținute în porturi inamice . . .	37	23.481
Capturate și scufundate	15	38.161
Capturate de inamic	14	10.111
Scufundate de submarine	73	178.562
Scufundate de mine sau explozii	21	17.439
Avariate de submarine	5	11.558
Avariate de mine sau explozii .	1	2.866
Scufundate de aeroplane	1	
Total	167	282.178

Tabela 4. — Pierderile Germanilor

	Num.	Tonaj
Rețineri în Anglia la începutul războiului	70	84.716
Reținute în porturile coloniale ale Angliei	90	134.808
Capturate în momentul când intrau în porturile engleze	23	95.269
Reținute în porturile egiptene	18	85.038
Capturate în porturile coloniale ale Germaniei	28	68.870
Scufundate de englezi	9	31.424
Capturate de englezi	74	189.401
Reținute în porturile Belgiene	89	163.171
Reținute în porturile franceze și rusești	95	142.936
Reținute în porturile italiene	36	153.866
Capturate și scufundate de aliați	5	6.456
Capturate de aliați	31	44.308
Scufundate de submarine	20	49.480
Avariate de submarine	9	20.755
Scufundate de mine prin exploziuni	4	6.081
Total	601	1.276.590

Tabela 5. — Pierderile Austriace.

	Num.	Tonaj
Reținute în porturile engleze	13	37.929
Reținute în porturile coloniale	7	28.056
Reținute în porturile egiptene	3	11.929
Capturate și scufundate de englezi	1	6.223
Capturate de englezi	7	32.688
Reținute în porturile belgiene	2	5.873
Reținute în porturile franceze și ruse	14	48.461
Reținute în porturile italiene	23	79.777
Capturate și scufundate de aliați	1	4.006
Capturate de aliați	4	13.426
Avariate de submarine	1	3.125
Scufundate de mine sau exploziuni	4	3.468
Total	80	267.664

Trebue să adăugăm că nu numai Germania și Aus-
tria au pierdut tot tonajul indicat în tabelele de mai sus,
dar întreaga marină comercială a celor două imperii s'a

adăpostit dela începutul războiului în porturile proprii sau cele neutrale, unde au stat fără a putea desfășura cea mai mică activitate.

Tabela 6. — Pierderile turcești.

	Num.	
Reținute în porturile engleze	4	Tonajul este nesigur
Reținute în porturile coloniale engleze . . .	43	
Capturate de englezi	11	
Scuf. sau avariate în M.-Neagră și Marmara .	59	
Capturate și scufundate de aliați	2	
Capturate de aliați	5	
Total	124	

Tabela 7. — Pierderile țărilor neutrale.

	Num.	Tonaj
Capturate de englezi	40	80.617
Capturate de aliați	12	18.126
Capturate și scufundate de Germani	6	11.250
Capturate de germani	409	
Scufundate de submarine germane și austr. .	92	122.182
Avariate de submarine	9	24.734
Scufundate de mine sau exploziuni	94	125.446
Avariate de mine sau exploziuni	14	59.018
Total	736	441.472

Multe din aceste vase neutrale au fost eliberate; după naționalități erau: Suedeze 346, Norvegiene 57; Daneze 11; Olandeze 15; Americane 6 și Grecești 4.

Relațiile maritime cu Rusia septentrională. La Vardo (Norvegia), a sosit, la 20 Ianuarie, vaporul „King-Helge” venind dela Alexandrovsk (peninsula Kola) care deservește noua linie de navigație dintre Rusia septentrională și coasta Norvegiei. Această cale, efectuată fără incidente, în mijlocul iernii, denotă că comunicațiile pe mare, între porturile rusești și oceanul Glacial și Europa occidentală, sunt de acum înainte asigurate.

Războiul contra vaselor de cursă. Guvernul german a adresat puterilor neutre un memorandum, relativ la vasele de comerț înarmate, care conchide că aceste vase purtând tunuri și neputând fi considerate ca vase pașnice, forțele navale germane vor primi ordinul de a le trata ca vase beligerante.

Diferite alte incidente întâmplate, par a dovedi că Germania tinde a organiza războiul contra vapoarelor de comerț.

Războiul submarin. Amiralitatea engleză, răspunzând memorandului german care ordonă ca vasele de comerț înarmate să fie tratate ca vase de războiu, — dă instrucțiuni căpitanilor marinei de comerț, arătând că, dreptul echipajului unui vas de comerț de a rezista vizitărei și urmăririi și de a lupta pentru propria sa apărare, este adânc recunoscut de legea internațională. Cu toate acestea, armamentul care se află pe bord cu scopul de a rezista atacului vreunui vas de războiu inamic, nu trebuie să fie întrebuințat în nici un alt scop, oricare ar fi el.

*

Avantagiile maritime ale intrării Portugaliei în războiul european. Cu începere dela 9 Martie 1916, la 6 ore seara, guvernul Republicii portugheze și guvernul imperial german sunt în stare de războiu. Din ziua în care Germanii au pătruns în coloniile portugheze din Africa, la începutul ostilităților, relațiile între cele două state au devenit din ce în ce mai grele și ruptura, care se așteptă de mult, n'a fost amânată decât cu mari greutate. Sechestrarea vaselor de comerț germane cari se aflau internate în porturile portugheze a servit Germaniei de pretext pentru a declara războiu noului aliat.

Porturile Portugaliei, eșalonate pe o întindere de 650 klm. de coaste, sunt excelente, bine prevăzute cu mașini și se găsește în ele mari ușurinți pentru aprovizionare și pentru repararea de vase. În insulele portugheze Açore, Madeira și ale Capului Verde, vapoarele de comerț și de războiu ale aliaților vor găsi de asemenea toate înlesnirile posibile. Germanii o știu aceasta bine. E bine știut faptul, că ei au violat în mai multe rânduri neutralitatea Portugaliei, făcând uz în mod clandestin de avantajile pe cari le ofereau golfurile din aceste insule și acelea de pe litoralul portughez.

De altă parte, prin faptul intrării Portugaliei în războiu, colonia germană din Africa orientală, ale cărei coaste se află blocate, e complet încercuită: la Nord, prin Estul african englez; la Vest, prin Congo-ul belgian; la Sud, prin Rhodesia engleză și Mozambicul portughez.

Flota de războiu a Portugaliei se compune dintr'un cuirasat de 3.080 tone; din 4 crucișetoare, dintre cari cel mai mare are un deplasament de 4.100 tone; din câteva torpiloare și vreo 12 canoniere coloniale. Această flotă nu reprezintă o mare valoare militară, ea poate însă aduce foarte mari servicii supraveghiând coastele Portugaliei și ale insulelor ei, interzicând accesul vaselor germane.

Toate la un loc, aceste avantaje constituie o contribuție de care aliații vor ști a se servi.

Austro-Ungaria solidarizându-se cu Germania, guver-

uul portughez a sechestrat vasele de comerț ale acestui stat cari se găseau internate în porturile Portugaliei.

*

— *Submarine fără periscop?* La noile submarine germane s'ar fi suprimat periscopul, înlocuindu-se printr'un „aranjament ingenios de lentile și de oglinzi încastrate în corpul submarinului, la babord și la tribord, permițând comandantului de a face observațiile necesare pentru conducerea vasului său”. Submarinele prevăzute cu acest nou dispozitiv, vor fi silite a se ține mai la suprafață, dar acest desavantaj va fi compensat prin faptul că, fără periscop, ele nu riscă să atragă atenția vaselor pe cari le vor întâlni. Această idee, a submarinului fără periscop, vine de acolo, că mai mulți căpitani de-ai vaselor aliate torpilate, și în special cel de „Sussex”, au afirmat că n'au zărit nimic la suprafața apei în momentul atacărei. De aci, să se conchidă la suprimarea periscopului nu eră decât un pas.

Germanii și-au perfecționat probabil, periscopul, și poate că au ajuns să facă dintr'însul un fel de aparat complet de viziune panoramică, care, cu alte cuvinte, cuprinde tot orizontul, în locul sectorului mai mult sau mai puțin mare pe care-l cuprind periscoapele actuale. Ne putem închipui că, după zărirea siluetei vre-unui vas care se află în mers la extrema limită a orizontului cuprins de acest aparat, determinându-i drumul (calcul care se face lesne), submarinul se apropie de vas urmând linia care trebuie s'o întretaie pe aceea ținută de vas, la o distanță care poate fi evaluată cu aproximație, iuțelile respective fiind date.

Apropierea vasului, e descoperită probabil prin microfoane, de cari Germanii s'au și servit, înainte de războiu, pentru semnalele fonice, prin clopote submarine pe cari le întrebuițau pe bordul tuturor transatlanticelor lor și pe cari au ajuns să le perfecționeze la un grad foarte înaintat. Prin acest mijloc, se poate ajunge destul de aproape de un vas în mers, fără a fi observat de acel vas. Necesită, de sigur, un îndelungat exercițiu pentru a învăța urechea.

Poate că Germanii mai utilizează și niște aparate noi de radiotelegrafie, cari permit a determina poziția unui vas în momentul când face semnale prin T. F. F.

Submarinul reprezintă groaza tuturor vaselor cari plutesc pe mări și oceane, fie ele nave comerciale sau de războiu. Oricât de formidabil, ca forță militară, ar fi un vas de războiu, el are o teamă grozavă de submarine, fiindcă sunt invizibile atunci când atacă.

Modul de luptă al submarinelor este următorul:

Un submarin plecat la luptă merge lin la suprafața apei, având afară numai chioșcul dela mijlocul vasului. Căpitanul comandant al vasului stă în chioșc și observă orizontul. De îndată ce la o depărtare, care nu se poate încă vedea, un vas se pune în mișcare, microfoanele cari se găsesc pe puntea submarinului, dau de veste, apune la orizont, comandantul submarinului observă dacă are de a face cu un vas de comerț sau cu unul de războiu.

Dacă este un vas de comerț, comandantul submarinului îl somează să stea. Acesta trebuie să se supune de teama tunurilor din chioșcul submarinului, cari sunt destul de puternice ca să poată scufundă doar în câteva minute, un vas de comerț oricât de formidabil ca volum ar fi el.

Dacă însă vasul este de războiu, atunci submarinul se scufundă imediat și nu-și lasă la suprafață decât periscopul cu care poate observa toate mișcările vasului inamic fără ca acesta să vadă sau să bănuiească prezența submarinului. Cu ajutorul periscopului submarinul se orientează și când se apropie la câteva sute de metri de vasul pe care vrea să-l atace, submarinul se afundă și mai mult, astfel că dispare dela suprafața apei și periscopul. Când cei din submarin observă în apă umbra vasului pe care vor să-l atace, atunci lansează torpila. Torpila lovește vasul în coastă sau cuirasă, și făcând explozie, scufundă nava, oricât de puternică ar fi ea.

Cât sunt de temute însă submarinele, au și ele un dușman destul de redutabil. Acest dușman este aeroplanul sau hidroplanul.

Se știe că cu cât cineva se înalță mai sus deasupra nivelului unei ape, cu atât vede mai bine în adâncul ei. Dacă un aeroplan sau un hidroplan se înalță la 300 metri deasupra unei ape, observatorul poate vedea până la o adâncime de 20 metri dela nivelul apei, iar dacă se înalță până la 600 sau șapte sute de metri, atunci poate observa până la o adâncime de 50 metri și pe o rază de 500 metri în lături.

De îndată ce submarinul este observat, pulerea lui este cu mult anihilată, căci poate fi ușor bombardat, fie din aeroplan, cu bombe sferice, cari nu deviază în apă și cari de îndată ce ating submarinul, fac explozie, fie de vasele de războiu, cari sunt orientate de observatorii din aeroplane sau hidroplane, și cari pot ușor bombardă submarinul.

De îndată ce un submarin a fost descoperit, el nu mai reprezintă un pericol pentru celelalte vase de războiu, și în cazul acesta el trebuie să fugă pentru a scăpa de

primejdie. Toată forța și tot pericolul submarinelor constă în invizibilitatea lor.

Iată dar cum prin aeroplane din înălțimea văzduhului s'a reușit să se diminueze pericolul submarinelor, cari operează în adâncul apelor.

*

Lupta din regiunea Schlock, la Vest de Riga, a avut pentru aliați un rezultat care a întrecut toate așteptările, de oarece le-a înlesnit luarea orașului Koemern, obligându-i pe Germani de a se retrage și mai mult spre Riga.

Împăratul și țareviul au vizitat Revel la 10 Noemvrie și au inspectat fortăreața navală și garnizoana. Pe bordul vasului „Europa”, pe care se găseau reunite echipagiile submarinelor ruse și engleze, împăratul a decorat cu Crucea Sfântului Gheorghe doi comandanți a'c acestor din urmă vase. A doua zi, împăratul și țareviul au plecat la Riga și au trecut în revistă trupele și echipagiile diviziei navale.

Crucișările mercur active ale submarinelor engleze și ruse le garantează stăpânirea Ballicei. Un submarin englez a scufundat crucișătorul german „Frauenlob”, care aparținea aceluiaș tip ca și „Undine”, scufundat acum vreo câteva zile; din acest tip de vase n'a mai rămas decât „Arcona”.

Alte vapoare de comerț germane au fost sărămate; ele se tem atât de mult de submarinele aliate, încât comandanții lor au început să neglijeze regulile ce'e mai elementare ale navigației, astfel că mai multe dintre aceste vase, fiindu-se prea aproape de coastă, în golful Bothnic, s'au lovit de stânci. Golful Bothnic oferă vaselor germane un refugiu în arhipelagul suedez, dar nu vor beneficia de acest refugiu; de oarece ghiața ajunge să umple această parte a Ballicei.

Atacul Angliei de către Germani cu flota de apă, cu flota aeriană și cu răscoala în Irlanda.

La începutul lui Aprilie, în mai puțin de opt zile, Anglia a fost atacată cu înverșunare în toate chipurile, de către Germani, încercând să o intimideze.

S'a văzut că dela 31 Martie și până la 8 Aprilie, au avut loc 6 atacuri aeriene cu flota Zeppelinurilor.

La 25 Aprilie, la ora 6,30 p. m., o escadră compusă din crucișetore germane de ultimul tip, repezi până la 30 mile pe o ră, și cu un tonaj între 23—28.000, însoțită de o altă escadră ușoară de crucișetore mici, contratorpiloare și submarine, apărură, fără veste, în largul coastei de Est a Angliei spre Lowestoft pe care îl bombardară,

împreună cu portul Yarmouth. Bombardarea a durat o jumătate oră, făcând oarecari stricăciuni și pagube mai mult la câteva clădiri.

Escadra engleză de patrulare, deși inferioară numericeste celei germane, sosi în goana mare și atacă îndată flota germană care începuse retragerea. În timpul luptei, trei crucişetoare mici engleze, între cari un contratorpilor au fost lovite de proiectilele germane.

Această acțiune a escadrelor volante germane asupra coastelor Angliei, este a treia în cursul războiului. Prima a avut loc la 3 Noiembrie 1914; a doua la 24 Ianuarie 1915, când Germanii pierdură pe „Bluecker”, lovit de tunurile flotei engleze și pe „York”, lovit de o mină.

Dela 24—27 Aprilie alte trei raiduri ale Zeppelinurilor au avut loc asupra Angliei, după cum s'a arătat la operațiunile aeriene.

În acelaș timp cu aceste operațiuni militare, a avut loc și o răscoală în Irlanda. Între 20 și 21 Aprilie, a fost prins pe coasta Irlandei un bastiment de comerț — culoarele Olandei — deghizat, care în realitate era un crucişător protejat german, și escortat de un submarin, care încercă a debarcă arme pe coasta de Sud-Est a Irlandei. O barcă pliantă, a submarinului în acțiune, a adus până la țarm, într'un punct cu totul nelocuit, doi ofițeri germani și pe Sir Roger Casement, fost consul general al Mării Britanii și de sigur organizatorul revoltei irlandeze. În acelaș timp, cu căpitanul vasului, au fost prinși și acești trei, cari tocmai se pregăteau să înceapă debarcarea armelor.

În Lunea Paștilor izbucni o mare revoluție în Dublin, capitala Irlandei, condusă de membrii asociațiunii Sinn Finners „Prin noi înșie”, care cercă autoomia completă a Irlandei. În câteva clipe revoluția se întinse ocupând parcul Saint Stephen's, centrul orașului, sediul administrației, Sackville Street unde se află palatul poștelor și telegrafului și întreg centrul și inima orașului. Au pus mâna pe întreaga rețea telegrafică și au suprimat toate legăturile cu exteriorul. Au uitat, însă, să fac legăturile telefonice cari legau palatul guvernatorului cu câmpul de instrucție dela Curragh, Trupele sosiră curând, iar o canonică urcând râul Liffey bombardă și distruse din temelie Liberty-Hall, sediul „Sinn Fein”-iștilor. Lupta, pe străzi și baricade, a fost înverșunată și sângeroasă. Palatul poștelor a fost luat și pierdut de patru ori, în aceeași zi. Numărul total al rebelilor, numai în Dublin, era de peste 12.000.

Mărti, lupta continuă cu aceeași înverșunare. Pe seară, șefii rebelilor se predară: James Connoly, P. H. Pearse și contesa Markiewicz. Primii doi și cu institutorul

Mac Donagh au fost condamnați la moarte și împușcați. La 1 Mai se anunță oficial, că revolta este înăbușită atât în Dublin cât și în provincie.

Roger Casement a fost judecat și condamnat la moarte mai pe urmă.

Marea bătălie navală dela Iutland (Skager-Rak)

La 31 Maiu 1916 a avut loc o mare bătălie navală între totalitatea forțelor navale germane și o parte din forțele navale engleze, la început, și apoi, spre sfârșit, aproape totalitatea forțelor navale engleze.

Bătălia aceasta navală a avut loc pe coasta occidentală a Iutlandei, cam la 20 mile de frontiera germano-daneză și între parălela Esbjerg și acela al Hanstholm, dela care coasta Iutland-ei se îndreaptă spre N.-Est până la capul Skagen formând malul sudic al strâmtoarei Sagger-Rack.

Dela Esbjerg la Hanstholm, aproape pe 100 de mile marine, coasta este joasă, fără nici un loc de adăpost și semnat cu multe bancuri de nisip și stânci cari au provocat foarte multe naufragii, ceace ne indică că bătălia trebuie să se fi dat mult la larg spre a nu fi vasele expuse a se lovi fundul în timpul manevrării. Se remarcă că bătălia a avut loc în o regiune, la 100 mile departe de baza germană și la 400 mile de accia engleză.

Care motiv a născut această mare bătălie, încă nu se știe cu precizie, căci un lucru este sigur: Flota germană, umlt inferioară flotei engleze, nu s'ar fi încumetat niciodată să iasă la luptă, în întregime, cu flota engleză. ar fi fost distrusă până la ultimul vas.

Sunt mai multe ipoteze:

a) Englezii au atras flota germană în cursă, trimițând mai multe zile în șir o escădră volantă care să evolueze pe la Sud-Vestul Norvegiei și N.-Vestul Danemarcei. Restul flotei engleze se ținea gata în porturi pentru a alerga la luptă la cel dintâiu semnal.

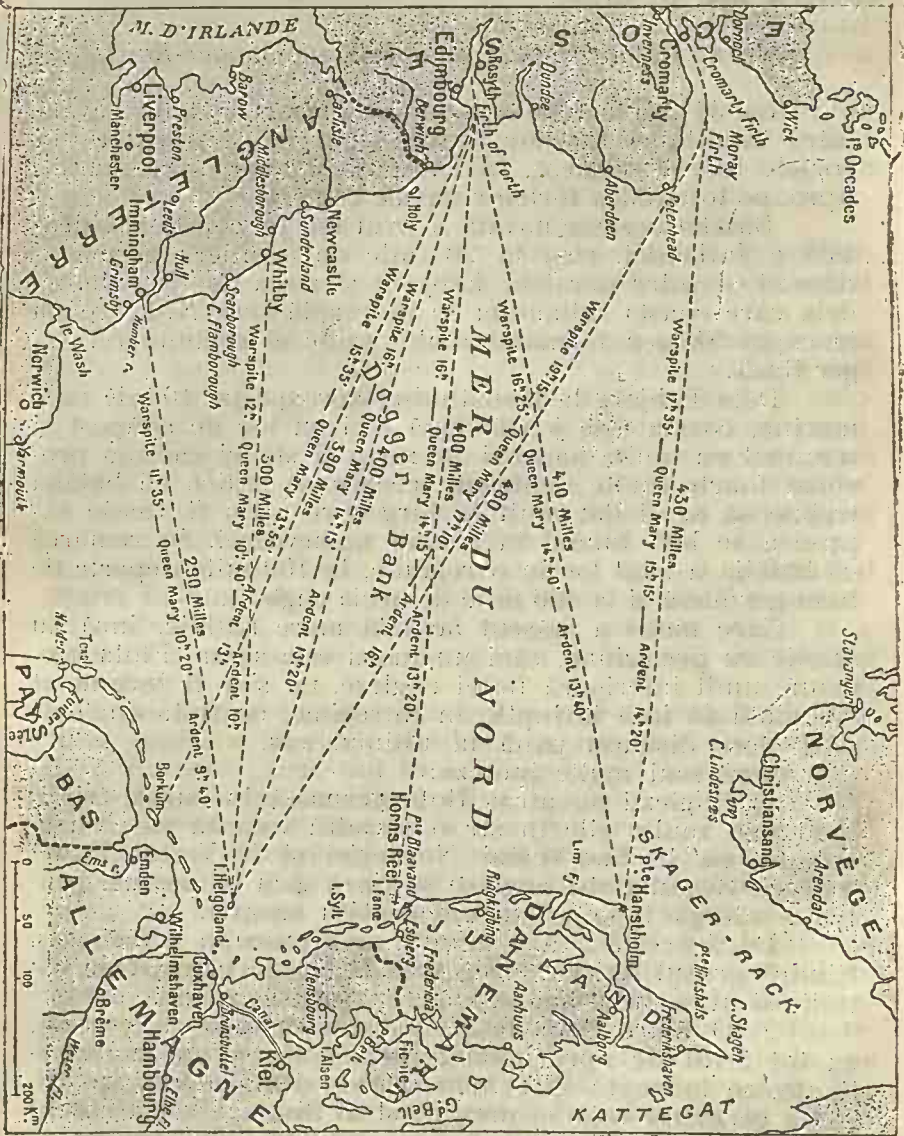
Dacă acesta a fost planul, apoi execuția a dat greș, fiindcă grosul flotei a sosit prea târziu pe câmpul de bătălie și nu a putut tăia retragerea flotei germane.

2) O mare flotă de câteva sute de vase de comerț, cu tot felul de aprovizionamente militare, ale mării alianțe, se îndreaptă spre Arhanghesk, deblocat de ghețuri. Flota germană voia să meargă și să distrugă acest enorm convoiu. Ar fi fost o greșală capitală, căci pentru aceasta ar fi trebuit să înainteze mult spre Nord și cu cât s'ar fi ridicat mai spre Nord, cu atât retragerea ar fi devenit mai problematică.

3) S'a crezut că s'a închis pentru câțva timp cana-

lul de Kiel, dintr'un accident oarecare, și flota în întregime având nevoie de a lua parte în Ballica la o mare

Schița A.

operațiune combinată în contra Rigei și coastelor rusești, a ales singurul drum prin strâmtorile dela Nordul Iutland-ii.

Flota, în drumul ei, s'a lovit de escadra lui Beatty și a trebuit să angajeze lupta.

Accasta este una din ipotezele ce pot fi luate în considerație.

1) Totalitatea flotei germane strânsă la Helgoland, Wilhelmshafen și Cuxhaven, pentru exerciții și manevre; află că o escadră inimică patrulează, aproape regulat, spre N.-V. Julland-ei. Se hotărăște a-i da o lovitură puternică, a o distruge și apoi a se retrage în interiorul bazei sale înainte de sosirea ajutoarelor engleze.

Dacă așa s'au petrecut lucrurile, apoi, putem spune că flota germană nu și-a îndeplinit misiunea, fiindcă nu numai că nu a distrus escadra volantă engleză, dar a avut ea pierderi foarte simțitoare și puțin a lipsit ca să nu le aibă și mai simțitoare.

Oricum ar fi, orice ipoteză s'ar lua, bătălia a avut loc. Ea se poate împărți în trei faze principale:

a) Angajarea escadrei Beatty, compusă din crucișătorii-Dreadnought, escadra de crucișători-Dreadnought germani sub vice-amiralul Hipper, și o escadră de Dreadnought-cuirasate.

b) Sosirea grosului flotei germane.

c) Sosirea întregii flote engleze sub comanda lui Jellicoe și urmărirea flotei germane până în baza sa.

Escadra lui Beatty, vice-amiral, era compusă din opt crucișătoare-Dreadnought: a) Lion, Tiger, Princess Royal și Queen Mary, armate fiecare cu câte opt tunuri de 343; și din Invincible, Indefatigable, inflexible și New-Zeeland, armate fiecare cu câte opt tunuri de 305, în afară de tunurile de 15 și de 12 ce fiecare avea; apoi

b) Din trei crucișătoare cuirasate: Warrior, Black Prince, cu câte șase tunuri de 234 și Defence cu patru tunuri de 234, în afară de tunurile de 190, de 150 și de 102 ce fiecare avea;

c) Câteva crucișătoare protejate, eclerori, și o escadrilă de contratorpiloare.

Vice-amiralul Beatty avea pavilionul pe Lion, iar contra-amiralul Horace Hood pe Invincible.

Escadra germană sub comanda vice-amiralului Hipper cuprindea:

a) Unsprezece crucișătoare-Dreadnought și cuirasate-Dreadnought. Au fost, până acuma constatate: Hindenburg, Derflinger și Lutzow, armate cu câte 10 tunuri de 305, Seydlitz și Molke cu câte zece tunuri de 280; von der Tann cu opt tunuri de 280.

b) Crucișătoare cuirasate.

c) Crucișătoare protejate-eclerori.

d) Contra-torpiloare.

e) Submarine și două Zeppeline.

Forțele celor două escadre fiind aproape egale, vice-amiralul Beatty atacă cu toată vigoarea escadra germană. Primul foc fu tras de Lion la ora 3,15—3,20 p. m., la o depărtare de 6 mile. Amiralul englez căută a tăia retragerea forțelor germane și făcî manevră aezându-se cu spatele spre Sud. În acest moment sosi prima escadră de Dreadnought-uri germane și prinse între două focuri escadra lui Beatty, care văzînd pericolul și făcîndu-și seamă de importanța acțiunii, a anunțat pe Jellicoe, cerînd ajutor.

Inimicul superior numericeste, concentrează focul asupra lui Lion, care deveni punctul de ochire al majorității Dreadnought-urilor germane. O lovitură mare îl atinse în coastă; două alte obuze mari asfixiante îi curățăra puntea, cu un zgomot infernal; dar și el se luptă cu îndârjire. În timpul luptei, manevrînd, escadrelle se depărtară, pentru a reîncepe după un sfert de oră cu înverșinare și mai mare. Focul german eră îndreptat acum spre Queen Mary. În câteva obuze îl încadră și cu un obuz de 305, care pătrunse cuirasa și făcî explozie în camera de muniții, îl dădă la fund cu o explozie formidabilă și în câteva clipe.

Indefatigable, atacat de mai multe cuirasate, avînd cuirasa ruptă, coșurile sfărîmate, mai multe găuri în coaste, se scufundă.

Invincible, care tocmai scufundase un crucietor-eceloror inimic, fu atacat de către Derfflinger. Un proiectil care pătrunse cuirasa și care făcî explozie în interior, aprinse muniția; Invincible se scufundă în câteva minute.

Tiger, atacat de două Dreadnought-uri, se luptă vitejește apărîndu-se în acelaș timp și în contra unui atac al contra-torpiloarelor inimice, cari roiau în jurul lui. El scufundă cu tunurile de 152, trei contra-torpi-oare, iar celelalte foarte avariate o luară la fugă. Tiger avînd suprastructurile în fășii, coșurile găurite ca o sită, puntea curățată de tot ce formă mobilier, fu părăsit de adversar, pentru a se îndreptă în contra escadrei de Dreadnought-uri engleze ce soseau pe cîmpul de bătălie.

Escadra I-a de Dreadnought-uri compusă din Warspite, Valiant, Barham și Malaga sosiră cu 25 mile pe oră și de departe, dela 9—10 mile, începură a arunca obuzele lor de 381. Această escadră a salvat pavilionul britanic, angajat cu escadra lui Beatty. Este aproape sigur, că o întîrziere de 1—2 ore, ar fi fost suficient, ca întrecuta escadră de crucișătoare-Dreadnought să fi fost distrusă.

Valiant și Barham, cele dintăiu sosite, concentrară focul asupra ultimelor vase ale liniei germane pe cari le

atacări cu inversunare. În câteva clipe se văzu efectul proiectilelor de 900 kgr.

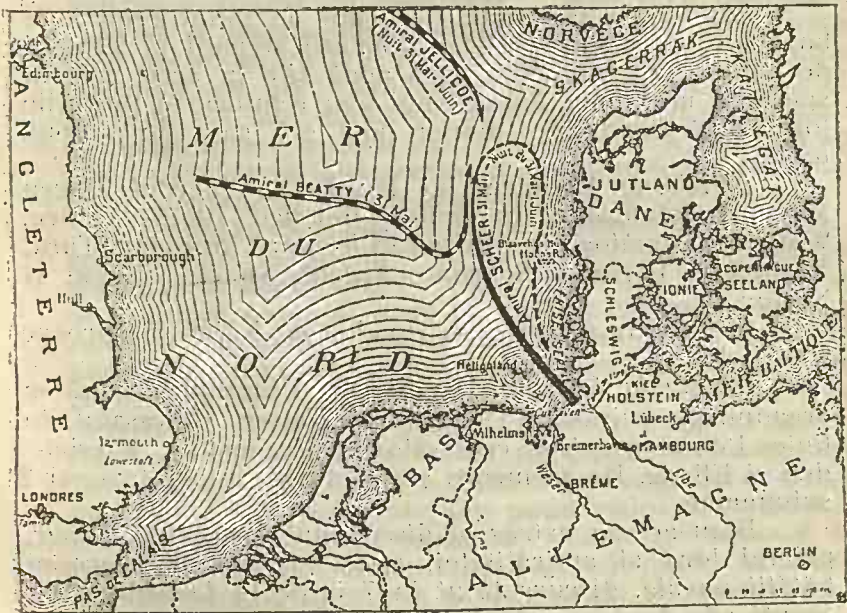
Warspile intră în luptă cu două crucișătoare-Dreadnought. Unul din ele, probabil Derfflinger, fu scufundat în mai puțin de 5 minute.

Malaya angajă lupta cu Hindenburg care, curând se retrase, legându-se.

Un mare cuirasat german, ale cărui mașini încetaseră să mai funcționeze, imobilizat în mare, trăgea din toate tunurile sale asupra vaselor engleze, în toate direcțiile. Barham și Vailant se apropiară și îi trimiseră câteva salve din tunurile lor de 381 și curând îl văzură aplecându-se pe o coastă și scufundându-se.

New-Zealand, scufundă cu tunul un submarin; iar un altul a fost dat la fund de un cuirasat care îl lovi în coastă.

Schița B.

Lion, în lupta din faza 1, avusese mari stricăciuni la dinamă, ceea ce l'a împiedicat pe Beatty să mai dea ordine. În acest timp fiecare vas a luptat pe socoteala sa. Curând, însă, reparând avariile, el a putut relua comanda.

Pe la ora 8, tocmai când începea să se însereze, se văzu la orizont sute de coșuri cu fum. Marea flotă en-

gleză, sub conducerea lui Jellicoe, soseă, cu o viteză de 25 mile pe oră.

Contra-torpiloarele trecând înainte, ca fulgerul, se repeziră la atac în urmărirea flotei germane care se retrăgea. Comandantul flotei de contra-torpiloare, amiralul Robert Keif Arubthnot, și-a găsit moartea în această urmărire fantastică.

Crucișătoarele-eclerori asemenea au ajutat la această urmărire. Crucișătorul Southampton, la ora 11 seara, a căzut pe un mare crucișător Dreadnought, — Seydlitz — însoțit de alte trei crucișătoare. În o clipă Southampton a fost decimat și scufundat.

Cuirasatele mării flote n'au putut lua parte la luptă decât numai cu câteva obuze trase dela o depărtare dincolo de 20 km., căci adversarul fugea cu cea mai mare viteză. Singur Marlborough a fost atins de o torpilă a unui contratorpilor. A putut însă, să reîntre singur, fără ajutor, în porturile engleze.

Bătălia s'a terminat. Germanii au putut reîntra în baza lor, cu resturile flotei; Englezii stăpâni pe câmpul de bătălie, au încrucisat încă două zile în acele ape, în speranța unei noi lupte. Apoi s'au reîntors în posturile lor. După două zile, marea flotă era gata de o nouă luptă.

Pierderile. Escadra lui Beatty a pierdut: Queen Mary, Indefatigable, Invincible, Defence, Black, Prince, Warrior și următoarele, contra-torpiloare: Tipperary, Turk, Turbulent, Fortune, Sparono, Ardent, Shark, Nomad și Nestor.

Doi contra-amirali, pe Hoad și pe Keint, și aproape 6000 echipaj.

Germania. Lutzow, Derfflinger și încă un crucișător dreadnought, cuirasatul Dreadnought Kaiser. Cuirasatul de linie Pommern; trei crucișătoare, Frauenlob, Wiesbaden și Elbeig. De asemenea șase-opt contra-torpiloare și 2 submarine.

Dăm aci un extras al discursului Lordului Balfour, primul lord al amiralității, relativ la urmările acestei bătălii navale, discurs ținut la 7 Iunie la Londra, adică șapte zile după această bătălie:

„Acum dați-mi voie să mă reîntorc la adevăratul rezultat — rezultatul larg al acțiunii flotei. Vreau să înțeleg anumite linii largi de argument cari sunt cu totul în afară de ceace numesc cu vorbe goale, asupra pierderilor comparative. Eu nu mă îndoesc că pierderile Germaniei au fost mai mari decât ale noastre, dar despre ceace vreau să vorbesc acum este diferit de aceasta. Aduceți-vă aminte care era atitudinea Germanilor cu pri-

vire la marea noastră flotă. Ei de obicei lăsau să circule știrea care deveni curență în toată Germania, că flota britanică se ascundea în dosul apărărilor sale și refuză să iasă afară ca să întâlnească pe „valoroșii” germani în mijlocul oceanului. O asemenea afirmațiune era de sigur o nebunie, dar ceeace vreau să arăt acumă este extraordinară nepotrivire cu ceeace s'a întâmplat în realitate.

Dacă ar fi adevărat că flota germană, dacă ar întâlni flota britanică ar învinge-o, cum se face că — după povestirile germane — crucișătoarele de linie ale flotei germane și însăși flota germană după ce a cauzat aceste mari pierderi cum se face că primul lucru ce au făcut după aceea n'a fost ca să îmbunătățească situația, să facă ceeace orice general victorios face, anume să împingă avantajul său cât mai departe și să completeze zăpăceala unui înimic învins? Cum se face că primul lucru ce-au făcut după aceea a fost să se repeadă în port de îndată ce flota principală de sub comanda lui Sir John Jellicoe a apărut pe scenă (Aplauze). Nu e de nici un folos să se argumenteze asupra unor detalii comparative când acest simplu fapt îți sare în ochi. Cu cât înmulțesc mai mult, cu cât inventă mai multe pierderi pentru Englezi, cu cât mai multe eurasale imaginare sunt trimise în fundul mării, cu atât mai extraordinar se pare că acei care au reușit să aibă aceste succese uimitoare, de îndată ce le îndeplinesc, o luară la goană.

De sigur că trebuie să facem o distincțiune. Toate aceste vorbe despre dorința pasionată a flotei de larg germane să întâlnească flota britanică care în mod tot așa de pasionat doreă să o evite, n'a fost niciodată convingerea statului major german. Trebuie să facem o distincțiune între controlul german și poporul german. Ei sunt cu totul deosebiți. Ei au sau cel puțin își exprimă vederi diferite și recomandă politici diferite. Poporul german este convins că flota lor este nu numai o foarte bună flotă, ceeace este, dar și o flotă superioară flotei dușmanului ei. Bazat pe aceasta, am putut vedea toate acele invențiuni asupra flotei britanice. Bazat pe aceasta s'au produs acele laude germane și după cât înțeleg și arborarea de steaguri în Berlin și alte orașe și promisiuni de vacanță pentru greu muncii școlari germani (rășete) se datorește tot acestei convingeri.

Bazat pe această politică și pentru a menține această iluzie, am avut acele raiduri pe coastele britanice în care un crucișător de linie de rufeală mare, foarte des se repede în marea Nordului, trage la focuri timp de o jumătate oră și o ia la goană înainte de a putea fi prins. Aceasta este o politică de „dă și fugi” (rășete). Și toate acestea numai spre a menține moralul poporului german

cu privire la afacerile maritime. Dar fiți siguri că statul-major german nu și-a făcut niciodată iluziile acestea. El știe foarte bine că posedă o flotă admirabilă în ceea ce privește personalul cu ofițeri competenți, cu marinari viteji, toate cele esențiale unei flote mari, dar ei știu de asemenea că această flotă cu toate meritele sale nu este în stare să dea piept cu flota britanică când forțele sunt egale. (Aplauze).

Greșeala lor n'a constatat în faptul că s'au retras; greșeala lor constă în toată această fanfaronadă ridicolă care îi face să spună vorbe goale pentru beneficiul concelătenilor lor ca și când flota lor ar fi fost superioară, în timp ce amiralii lor știu că nu este superioară și lucrează în consecință. (Aplauze).

Sunt unii oameni cari au descris această luptă ca nedecisă și dintr'un punct de vedere este nedecisă, adică dacă condițiile atmosferei ar fi dat putința lui Sir John Jellicoe ca, cu forțele sale superioare, să forțeze într'adevăr toată flota germană să intre în acțiune și nu mă îndoiesc, ar fi făcut-o atunci să sufere o astfel de înfrângere, încât nici o ființă omenească n'ar fi putut să neghe că ar fi fost decisivă și conclusivă. Din punctul acesta de vedere, de oarece norocul n'a fost de partea noastră, putem dacă vom, să spunem că acțiunea a fost nedecisă.

Dar dacă prin nedecisă înțelegi că rezultatul luptei a fost ca cele două forțe să rămâie de aceeași putere relativă după cum erau și înainte de luptă, atunci faci o greșeală enormă. Germanii sunt relativ cu mult inferiori față de cum erau înainte de luptă. Lupta n'a fost nedecisă, victoria nu este numai o victorie pe hârtie, în care partea care gonește pe cealaltă de pe câmpul de luptă pretinde cu drept cuvânt să fie victorioasă. Este mai mult decât atât. Nu numai că noi am luat laurii zilei, dar am luat fracțele substanțiale. Și dacă vă îndoiiți de aceasta, vă voi ruga să țineți în considerație beneficiile pe cari le avem ca urmare a puterii noastre maritime, și ceea ce Germanii ar vrea să ne smulgă prin luptă?

Sunt 3 probleme: problema blocadei, problema invaziei și problema mai generală, comandamentul mărilor pentru legături comerciale ordinare. Cu privire la care din aceste probleme nu este situația germană mai rea decât și-ar fi putut-o închipui?

Care dintre ei se îndoiește că blocada este mai sigură decât a fost vreodată înainte și că este în putința noastră să mărim strânsimea?

În ceea ce privește puterea navală, este mai curând mărită decât micșorată. Venind asupra problemei invaziei,

putem spune că această problemă a fost cimilitura fiecărei puteri pe rând care a dorit să domineze Europa din timpul lui Filip al II-lea al Spaniei până în zilele noastre. Intotdeauna acea Putere s'a lovit de forța maritimă a Britaniei. Intotdeauna puterea în chestiune și-a pus întrebarea: „pot eu să distrug efectul puterii navale britanice încercând o invazie a Mării Britanii?” Această a fost eterna problemă, problema lui Filip al II-lea și a lui Ludovic al XIV-lea, problema lui Napoleon și problema lui Wilhelm al II-lea al Germaniei.

Este această problemă mai aproape de soluție decât a fost înainte de luptă? Din contră, dacă vreun german s'a gândit serios vreodată că această invazie ar fi posibilă, nu o privește el acum ca unul din multele visuri neimplinite pe care acest războiu le-a risipit pentru totdeauna? (Aplauze).

Dacă privim dar la lupta de Miercuri trecută în lumina largă pe care am îndrăznit să o sugerez astăzi, dacă lăsăm deoparte pentru moment și până vom obține informații mai complete, orice discuție, fie asupra mișcărilor unor vase în particular, sau asupra ordinelor date de anumiți amirali — dacă privim la ea în această lumină largă și în legătura ei cu acest războiu al lumii, atunci de bună seamă că sunteți justificați bând în sănătatea flotei imperiale într'un spirit de chiar mai mare încredere, mai mare speranță și mai mare triumf decât ar fi fost posibil acum 10 zile”. (Aplauze zgomotoase).

Din tabloul alăturat, se poate vedea, care este diferența între forțele navale engleze și cele germane, atât în timpul bătăliei și după bătălie.

ANGLIA.

1) Cuirasate Dreadnought-uri și super-dreadnought-uri.

5. Queen Elizabeth, Warspite, Barham, Valiant, Malaya, anul lansării 1913, tonaj individual 29.000, lungimea în metri 183, puterea în cai 58.000, înălțimea 25, echipaj 12000, armament pentru fiecare vas 8:38.1—16.152.

5. Ramillies, Resolutions, Revenge, Royal Sovereign, Royal Oak, anul lansării 1914—15. Aproape aceleași date și acelaș armament ca cele de mai sus.

4. Emperor of India, Iron Duke, Benbow, Marlborough. Anul lansării 1912, tonaj individual 28.000, lungimea metri, 177, puterea în cai 29.000, înălțimea mile 22, echipaj 1200, armament pentru fiecare vas 10:34.5—12.15.2.

1. Crin, lansat 1913, tonaj ind. 23.400, lung. m. 160,

puterea cai 26.500, iuț. mile 21, echipaj 10000, arm. p. fiecare vas 10:34.3—16:15.2.

1. Azincourt, lansat 1913, tonaj ind. 28.000, lung. m. 195, put. cai 32.000, iuț. mile 22, echipaj 1.000, arm. p. fiecare vas 10:30.5—20:15.2.

1. Almirante Latore, lansat 1914, tonaj ind. 28.540, lung. m. 190, put. cai 40.000, iuț. mile 23, echipaj 1075, arm. 10:35.6—16:15.2.

3. King George V., Centurion, Ajax, lansate 1911—1912, ton. ind. 27.000, lung. metri 169, put. cai 27.000 iuț. mile 22, echipaj 900, arm. pentru fiecare vas 10:34.3—16:10.2.

4. Orion, Conqueror, Monarck, Thundaerer, lansate 1910—11, tonaj ind. 23.000, lung. m. 166, put. cai 27.000, iuț. mile 22, echipaj 900, arm. pentru fiecare vas, 10:34.3—16:10.2.

3. Neptun, Colosus, Hercules, lansat 1910, ton. ind. 20.300, lung. m. 155 put. cai 26.600, iuț. mile 21,5, echipaj 900, arm. p. fiecare vas 10:30.5—18:10.2.

3. S-nt Vincent, Banguart, Colningwood, lansate în 1908—1909, tonaj ind. 19.560, lung. m. 152, put. cai 24.500, iuț. mile 22, echipaj 870, arm. pentru fiecare vas 10:30.5—18:10.2.

2. Bellerphon, Temeraire, lansate 1907, ton. ind. 18.900 lung. m. 149, put. cai 23.000, iuț. mille 22,5, echipaj 800, arm. p. fiecare vas 10: 30.5—16: 10.2.

1. Dreadnought, lansat 1906, tonaj 18.200, lung. m. 149, put. cai 23.000, iuț. mille 21,5, echipaj 800, adm. 10:36,5—16:10.2.

Total 33.

2. Incrucișătoare cuirasate „Dreadnought-uri”

1. Tiger, lansat 1913, ton. ind. 28.960, lung. m. 201, put. cai 87.100 iuț. mille 30, echipaj 1200 arm. 8:34.4—12.15.2.

2. Australia, New Zeelanda, lansate 1911, ton. ind. 19.500, lung. m. 169, p. cai 32.000, iuț. mille 25, echipaj 1100, arma p. fiecare vas 8:30.5—16:10.2.

+ 3. Lion, Princes Royal, „Queen Mary”, lansate 1910—12, tonaj ind. 30.0000, lung. m. 201, put. cai 26.500, iuț. mille 28, echipaj 1100, arm. p. fiecare vas 8:34.3—16:10.2.

++ 4. „Invincible”, Indomitable, Inflexible, „Indefatigable”, lansate 1907—1909, ton. indiv. 19.050, lung. m. 178, putere cai 40.0000, iuț. mille 25, echipaj 1075, arm. p. fiecare vas 8:30.5—16:10.2.

Total general 43 Dreadnought-uri și super-dreadnought-uri.

3. Cuirasate Pre-Dreadnoughturi.

2. Lord Nelson, Agamemnon, lansate 100, tonaj ind. 16.800, lung. metri 125, putere cai 16.750, iuf. in noduri 19, echipaj 750, arm. tunuri 4:30,5—10:23,5.

8. King Eduard VII, Commonwealth, Dominion, Zealanda, Hindustan, Britania, Hibernia, Africa, lansate in 1903—1905, tonaj ind. 16.600, lung. m. 129, put. cai 18.000, iuf. in nod. 19,4, echipaj 780, arm. tunuri 4:30,5—4:23,4—10:15,2.

2. Triumph, Swiftsure, lansate 1903, tonaj ind. 12.000 lung. metri 133, putere cai 12.000 iuf. in noduri 20, echipaj 700, arm. tunuri 4:25,4—14:19.

8. Formidable, Irresistible, Implacable, Venerable, Bulwark, Queen London, Prince of Wales, lansate in 1898—1902, tonaj ind. 15.240, lung. m. 122, put. cai 15.000, iuf. nod. 18,3, echipaj 760, arm. tun. 4:30,5—12:15,2.

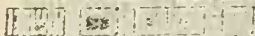
5. Duncan, Russel, Cornwallis, Exmouth, Albemarle, lansate 1901, tonaj ind. 14.200, lung. m. 123, p. cai 18.000 iuf. nod. 19,4, echipaj 760, arm. tun. 4:30,5—12:15,2.

6. Canopus, Goliath, Ocean, Albion, Glory, Vengeance, lansate 1897—99, ton. ind. 13.160, lung. m. 199, p. cai 13.5000, iuf. nod. 18,7, echipaj 750, arm. tunuri 4:30,5—12:15,2.

+ 9. Majestic, Magnificent, Victorious, Mars, Jupiter, Prince George, Caesar, Hannibal, Illustrious, lansate 1894—1896, ton. ind. 15.140, l. m. 119, p. cai 12.000, iuf. nod. 18,7, echip. 750, arm. tun. 4:30,5—12:15,2.

8. Royal Sovereign, Ramillies, Repulse, Resolution, Revenge, Royal Quak, Hood, Empress of India, lansate in 1891—92, ton. ind. 15.100, lung. 18,116, put. cai 13.000, iuf. nod. 19, echipaj 715, arm. 4:34,3—10:15.

Total 48 cuirasate pre-dreadnoughturi.

4. Incrucişătoare Cuirasate.

+ 3. Defence, Minotaur, Shannon, lansate 1906—1907, ton. ind. 14.830, lung. m. 149, p. cai 27.000, iuf. nod. 23,5, echipaj 755, arm. t. 4:23,4—20:19.

+ 5. Duck of Edimburg, Blank Prince, Cochrane, Achilles, Natal, lansate in 1901—1905, tonaj ind. 13.700, lung. m. 116, p. cai 23.500, iuf. n. 23,5, echipaj 720, arm. tunuri 6:23,4—10:15,2.

6. Antrim, Devonshire, Carnarvon, Noxbourg, Argil Hampshire, lansate 1903—904, tonaj ind. 11.000, lung. m. 137, p. cai 21.000, iuf. n. 23,5, echipaj 650, arm. 4:19-6:15,2.

8. Cornwall, Lancaster, Donegal, Kent, Essex, Suffolk, Berwick, Cumberland, lansate 1901—1902, tonaj ind.

9960, lung. m. 133, putere cai 22.000, iușeala noduri 24,7, echip. 540, arm. tun. 14:15.2.

1. Bedford, lansat 1901—902, tonaj 9960, lung. m. 134, put. cai 22.000, iuș. noduri 24,7, echipaj 540, armat tunuri 14:15.2.

3. Dracke, Leviatham, King Alfred, lansat 1901, tonaj ind. 14.330, lung. m. 152, put. cai 33.000, iuș. nod. 24, echip. 900, arm. t. 2:23,4—16:15.2.

3. Sutley, Curyalus, Bachante, lansate 1900—901, tonaj ind. 12.2000, lung. m. 134, put. cai 21.000, iuș. n. 22, echipaj 750, arm. 2:23,4—12:15.2.

Total 29 crucișătoare cuirasate.

La acestea se mai adaugă:

11 crucișătoare protejate, mari, tonaj 8—12.000.

36 crucișătoare protejate, iuși, tonaj între 4—6000, cu iușeală 24—30 mille.

30 diferite crucișătoare.

25 crucișătoare mici.

250 contratorpiloare.

80—90 submarine.

200 torpiloare, etc. etc.

Total 43 Dreadnought-uri;

„ 48 Pre-dreadnought-uri;

„ 22 Crușișătoare cuirasate, etc. cele de mai

sus.

Tonajul întreg aproximativ: 3.000.000.

Tunurile mai mari de 10 ctm., peste 3500.

Echipagiul: 350.0000.

GERMANIA.

1. Cuirasate, Dreadnoughturi și Super.

6. König, Grosser, Kurfürst, Margraf, Ersatz Brandenburg, Ersatz Wörth și T., lansate 1912—14, ton. ind. 26.000, lung. m. 180, p. cai 30.000 aprox., iuș. nod. 24, echipaj 1200 arm. t. 10:34—14.14.

5. Kaiser, Frederick der Grosse, Kaiserin, König Albert, Prinz Regent Luitpold, lansat 1911—12, ton. ind. 24.700, lung. m. 172, p. cai 28.000, (turbine) iuș. nod. 23, echip. 1079, arm. t. 10:30,5—14.15,5—12:8,8.

4. Helgoland, Ostfriesland, Thüringen, Oldenburg, lansate 1909—10, ton. ind. 22,800, l. m. 166,5, p. cai 28.000 iuș. nod. 21, echip. 1106, arm. t. 12:30,5—14.15,5—14.8,8.

4. Nassau, Westfalen, Rheinland, Posen, lansat 1908, ton. ind. 18,900, l. m. 145,7, put. cai 25.000, iuș. n. 200,5, echipaj 965, arm. t. 12:28,4—12.15,4—16:8,8.

6. K. (probaibl Lutzow), Ersatz Kaiserin Augusta, Ersatz Herta, Derfflinger, Seydlitz, Von der Tann, lansat

1910—14, ton. ind. 19.000—28.000, l. m. 186,5, put. cai 52.000, iuț. nod. 25—28, echip. 1000—12000, arm. tun. 10:28.5—12:8.8. sau 10:30,5—12:15 sau 8:29.4—10:15.

Total 25 Dreadnought-uri, cuirasate și crucișătoare cuirasate.

2) Cuirasate mai vechi de 1906.

10. Deutschland, Hannover, Pommern, Schlessien, Schlewig-Holstein, Brunschweig, Elsat, Hessen Preussen Lothringen lansat 1902—906, t. ind. 13.200, l. m. 125,9, p. cai 17.000, iuț. n. 19, echip. 743, arm. tunuri 4:28.4—14:17—4:20:8.8.

5. Wittelsbach, Wettin, Zahringen, Schwaben, Mecklemburg, lansat 1900—901, t. ind. 11.800, l. m. 125, put. cai 14.000, iuț. n. 18, echip. 683, arm. tunuri 4:24.4—18:15.4—16:8.8.

5. Kaiser Friederich III., Kaiser Wilhelm II., Kaiser Wilhelm Grosse Kaiser Karls d'Grosse, Kaiser Barbarossa, lansat 1896—1900, t. ind. 11.550, l. m. 120, put. cai 13.000, iuț. n. 17,5, echip. 622, armament tunuri 4:24.4—14:15.4—14:8.8.

Total 20 Cuirasate.

3) Crucișătoare Cuirasate.

1. Roon, lansat 1903, t. ind. 9500, l. m. 128, put. cai 19.000, iuț. nod. 21,5, echipaj 633, armament tunuri 4:21.4—10:15.4—14:8.8.

1. Prinz Heinrich lansat 1900, t. ind. 8900, l. m. 124, put. cai 15.000, iuț. noduri 20, echipaj 560, arm. t. 2:24.4—10:15.4—10:8.8.

La aceste forțe se mai adaugă:

22—25 crucișătoare protejate.

50—60 contratorpiloare.

40—50 torpiloare de tonaj mare.

Total: 25 Dreadnought-uri, cuirasate și crucișătoare
30—40 submarine.

cuirasate;

20 cuirasate vechi, având cel mult 13.000 tone fiecare. (A se compara fiecare categorie cu corespunzătoarele englezilor).

2 crucișătoare cuirasate.

Tonajul întregii flote este de cel mult 1.000.000 tone

Numărul total al tunurilor mai mari de 10 cm., este cel mult 1000.

Echipagiul aproximativ 120.000 oameni.

In luna Aprilie 1916, s'au constatat cele mai mari pierderi de vase maritime (1): „Dela începutul războiului în nici o lună distrugerea aceeași n'a atins proporții mai mari ca în Aprilie 1916.

Nu e vorba în această statistică decât despre distrugerea vaselor de comerț, în urma faptelor de războiu.

În cursul luni Aprilie trecut, nu mai puțin de 125 de vase au fost scufundate prin torpile, mine sau tunuri reprezentând o capacitate totală de 258.000 de tone.

Cifra cea mai mare care se obținuse până acum, în această operă negativă, — a fost de 110 vase, reprezentând în total 170.000 de tone. E deci o diferență în plus de aproape 90.000 de tone, adică aproape 50 la sută.

Nu trebuie să se creadă că această sporire a vaselor distruse provine dintr-o activitate mai mare a submarinelor germane. Dimpotrivă, rezultatele obținute de războiul submarin german s'au micșorat în mod simțitor.

Și, în această privință, se dau cifre precise: în August 1915 submarinele germane au scufundat aliaților 53 de vapoare de comerț de un tonaj de 134.740 tone; în Aprilie 1916 această cifră s'a micșorat la 38 vapoare cu 118.382 tone. În aceeași lună submarinele germane au scufundat cu 6 vapoare neutre mai mult decât în August anul trecut. Fiind vorba de vapoare neutre, ele nu intră în calculul pierderilor suferite de aliați.

În ceea ce privește vasele cu pânze, submarinele germane au scufundat aliaților 8, cu un tonaj de aproape 8000 tone, — cu 510 tone mai mult decât le-au scufundat în August.

Cum se explică faptul că, — cu tot insuccesul submarinelor germane, cifra distrugerilor a crescut? Minele au pricinuit mai multe sinistre maritime, apoi sunt cazuri îndoioase, atribuite cu siguranță unor mașini de distrugere submarine, mine sau torpile rătăcitoare pe întinsul mărilor. Se știe că vasul pe care se află lordul Kitchenian s'a scufundat într'un asemenea accident.

Dar mai e și un alt fapt: vasele submarine ale aliaților sau alte vase, au făcut și ele războiu vaselor de comerț adversare, și storfările lor au dat rezultate, deși navigațiunea marinelor de comerț ale puterilor centrale e cât se poate de redusă, mai mult în mări închise cum e Baltica, Adriatică și Marea Neagră.

Astfel Austriacii, Germanii și Turcii au pierdut, după datele biroului „Veritas” prin scufundare, de către submarinele aliaților, tot în Aprilie 1916, 12 vapoare cu 14.771 de tone și prin alte fapte de războiu 22 de vase,

1) Din ziarul „Viitorul” No. 5036, Iulie 24.

că un tonaj de 37.138 de tone — adică în total 13 de vase, cu 51.909 tone.

În acest total nu sunt cuprinse micile vase cu pânză scufundate în Marea Neagră de torpiloarele rusești.

În rezumat pierderile navale generale se ridică, în timpul unei singure luni a anului curent, la 60 de vapoare și 158.594 tone pentru aliați, la 32 vapoare cu 46.459 tone pentru neutri, și 34 vapoare și 51.909 tone pentru imperiile centrale și Turcia.

Cifrele sunt adânc vorbitoare. Molochul războiului trimite în adâncimea nepătrunsă a mărilor și oceanelor, nu numai sute și mii de vieți omenești, ci și valori (de sute de milioane și munca multor ani....) Și asta, în afară de pierderile vaselor de războiu!...

IX. Observațiuni și învățăminte generale

A. Chestiuni generale.

Se poate face o asemănare între proiectul uriaș al Rușilor în 1877, cari credeau că în câteva luni vor fi la Constantinopol și între proiectul Germanilor față de Francezi. În ambele cazuri, alacatorii au nesocotit pe adversari. În ambele cazuri întârzierea în executare a fost semnalul nereușitei. În ambele cazuri au trebuit să dea înapoi și să-și caute aliați noi. Rușii au găsit aliați în 1877, Austro-Germanii caută, dar nu găsesc.

2. În situațiunea critică în care s'au găsit germanii la Marna, s'a găsit și Napoleon la Ulm. Rezultatele însă nu au fost identice. Napoleon s'a retras pe o pozițiune mai înapoi pentru a creia Austerlitz-ul; pe când germanii s'au retras pentru a se apăra până ce, prin succese pe alte fronturi sau prin vicisuguri diplomatice, să-și salveze situațiunea.

3. Un rol dureros dar plin de înalt patriotism, îl au administrațiunile comunale, mai ales când teritoriul este invadat de inamic.

Când vrăjmașul calcă pământul patriei, când sate și orașe cad sub stăpânirea lui, ceea ce mai subsistă din ființa națională se concentrează în gura municipalităților, respectate și păstrate cele mai multe ori de vrăjmaș. Când se va scrie istoria acestui războiu, se va cunoaște câte

vexațiuni și câte dezastre s'au evitat orașelor, prin patriotismul neobosit și rezistența eroică a edililor, cari au impus, prin forța morală a dreptului, brutalității învingătorului. (Hălăceanu, Op. cit.)

4. Până la Verdun cetățile au căzut foarte repede, dar atunci împrejurările erau cu totul altele. În Belgia s'a produs atacul prin surprindere asupra Liege-ului; Namur nu a fost pe deplin pregătit pentru apărare. Efectul tunului de 30,5 cm. era încă necunoscut, tot astfel și al mortierelor de 42 cm.

Armata belgiană nu a reprezentat o armată așa de rezistentă și bine instruită ca armata franceză. La Anvers, apărătorul nu a putut schimba sistemul de apărare al forturilor actuale, necunoscând încă superioritatea artileriei de atac, așa că artileria grea a forturilor era o țintă fixă și ușor de nimerit pentru atacator.

Defectul principal al cetăților rusești, era, că periferia liniei forturilor era prea mică și distanța forturilor exterioare era prea aproape de centrul cetății. Afară de aceasta, Rușii, exceptând Nowo-Georgiewsk, nu au apărut cetățile până la ultimul om, ci de regulă cum cădea un fort exterior sau o linie a forturilor, ei evacuaș celateau. La Verdun, împrejurările sunt cu totul altele. Ea este o fortăreață modernă, întărită cu cele mai moderne mijloace așezate pe o periferie de peste 50 kilometri. Francezii au adus aci tunuri de cele mai mari calibre, între cari și tunuri de pe vase, așa că posedă o artilerie egală cu aceea a agresorului, plus o armată mobilă. În fine, la Verdun a rezistat bine apărarea exterioară, ceea ce nu s'a petrecut la celelalte cetăți căzute.

5. În urma crudei dezamăgiri suferită de diplomația înțelegerii, când Bulgaria a trecut de partea Austro-Germanilor, precum și în urma rezultatelor slabe ce se obțineau de fiecare aliat în parte în operațiunile ce duceau pe fronturile respective fără o unitate de conducere, — guvernele multiplei înțelegeri au ajuns la convingerea că se impune formarea unui consiliu superior de războiu al Puterilor multiplei.

Acest consiliu s'a întrunit în luna Maiu, la Paris, și se compune din:

Generalul Joffre (Franța); Mareșalul French (Anglia); Generalul Porro (Italia); și Generalul Gilinski (Rusia); din partea Angliei a mai asistat Generalul Murray și Robertson.

Imediat după întrunirea acestui mare consiliu, s'a hotărât înființarea unei comisiuni superioare economice pentru a asigura unitatea în ceea ce privește interesele eco-

nomice sociale ale publicului multiplei, pe timp de războiu și după războiu.

Demonstrațiunile cari se făceau altă dată cu trupe pe unele fronturi pentru a mască decisiunile pe alte fronturi, s'au încercat în acest războiu și cu luptele aeriene, demonstrând cu ele pe unele teatre, de ex.: înaintea începerii ofensivei în Italia, s'au produs atacuri aeriene puternice pe frontul francez, contra Angliei și pe frontul rus.

6. Luptele francezilor în colonii, și în special luptele din Maroc, au contribuit mult pentru pregătirea lor de războiu, atât în ceea ce privește sufletul, cât și în ceea ce privește oțelirea fizică și practica profesională.

În special, pentru ofițeri, războiul din Maroc, a fost școala care i-a înzestrat cu cunoștințe atât de folositoare lor astăzi pe noul și marele front de luptă. De aceea ofițerii cari au condus trupe în Maroc s'au distins pe câmpul de onoare din Franța. Unii din ei au ajuns la situațiuni înalte, căpătând astfel răsplata merituului și sacrificiilor lor făcute pe câmpiile aride și dunele de nisip ale Marocului.

Obișnuința faptelor de armă, le-au dat ofițerilor francezi din Maroc liniștea și libera cugetare a situațiunei. Patriotismul lor era încercat și refluxul pornirilor din sufletele lor era mai liniștit. De aceea s'au și distins repede prin prudența hotăririlor și îndrăzneala execuțiunei.

Ca o încoronare a activității acestor ofițeri unul dintre ei a fost ales să ajute pe marele comandant. Generalul Pellé, care a aparținut trupelor din Maroc, a fost numit major general al armatelor și este colaboratorul cel mai apropiat al generalisimului Joffre.

7. Războiul actual a modificat întrucîtva formula: Războiul hrănește războiul. Austro-Ungurii în Serbia și Austro-Germanii în Rusia, au suferit multe lipsuri din cauză că resursele ținuturilor prin cari treceau erau strănse din timpul operațiunilor precedente sau fusesse distruse în timpul retragerii.

Este necesar a se comta numai pe resursele dinapoi.

8. Introducerea serviciului militar obligatoriu în Anglia într'un timp atât de scurt, într'un mediu atât de contrariu acestei obligativități, precum și organizarea repede a unităților și a comandamentelor militare engleze, ajungând dela câteva sute de mii de luptători la peste 2 milioane de soldați intrași deja în luptă, și înzestrați cu tot ce știința modernă a pus la îndemâna armatelor, face una

din paginile cele mai mărețe ale voinței de a învinge în acest războiu. Fără a căuta să micșorăm cu ceva admirațiunea pentru pregătirea militară la Germaniei, suntem obligați să constatăm că Anglia merită mai multă admirațiune, deoarece, a pregătit într'un an ceea ce Germania a pregătit în 40 de ani.

Negreșit că ori care ar fi fost situațiunea materială a Angliei, ea nu ar fi putut ajunge la asemenea rezultat fantastic, dacă la bază nu ar fi fost forța morală și intelectuală a fiecărui englez în parte.

Intr'o situațiune identică materială, dacă ar fi fost Turcia sau China, poate chiar Spania, desigur că nu s'ar fi ajuns la asemenea rezultat, fiindcă lipseă elementul moral și intelectual al fiecărui individ. Așa dar, înainte de toate, și la baza oricărui ideal social, să se asigure forța morală și intelectuală a indivizilor.

9. Introducerea serviciului militar obligatoriu în Anglia a dat naștere la mișcări în acest sens și în America. Această stare de lucruri trebuie să dea de gândit pacifiștilor în special și sociologilor în general. Pacifiștii vor înțelege poate, că nu în dezarmare, ci în alle direcții să caute formula păcii; iar sociologii să găsească proporția în care trebuie să între pregătirea de războiu alături de celelalte activități ale progresului omenirii. Roosevelt, fostul președinte al Statelor-Unite, a zis într'unul din discursurile sale: „Singurul mijloc ca să nu fim atacați, e să fim destul de puternici pentru ca să nu-i vie nimănui ideea să ne atace”.

Și mai departe:

„Pregătirea de războiu nu te apără întotdeauna de războiu, după cum pompierii nu pot să prevină incendiile”.

„Dacă Elveția ar fi fost tot așa de rău pregătită de războiu ca și Belgia, neutralitatea ei ar fi fost călcată.

„Avocații păcii cu orice preț, vor să implanteze în America disprețul de arme, pe care-l aveau odinioară Chinezii, o greșeală care i-a condus la sclavie și asupra căreia par a fi revenit de vre-o 20 de ani încoace.

„Nu vreau ca America să ajungă în halul Chinei”.

Concluzia sa a fost că pentru ca Statele-Unite să aibe o armată și o marină demnă de acest nume, trebuie să se înființeze serviciul militar obligatoriu în genul celui pe care-l are Elveția.

11. Aproape toată muncitorimea engleză, în special cea de la Căile ferate, au făcut diferite manifestațiuni contra serviciului militar obligatoriu.

„In ziua de 6 Ianuarie crt.,—ne înformează d. V.

I. Bărbat în „Noua Revistă Română”, — 900 delegați, reprezentând cam 200 milioane de muncitori, s’au adunat la Londra ca să discute legea prezentată de guvern, asupra serviciului militar obligatoriu. Rezultatul discuției a fost că legea a fost dezaprobată cu două treimi din totalitatea voturilor. În urmarea imediată a acestui fapt, a fost că cei trei miniștri care reprezentau, în guvernul de coaliție, muncitorimea, au trebuit să se retragă, „nu pentru că ei ar fi fost opuși legii”, ci cum zice „Times” „pentru că erau partizanii ei”, — cecace-i puneau în dezacord cu partidul pe care-l reprezentau”.

Sindicaliștii francezi, văzând această atitudine a lucrătorilor englezi, au căutat să-i convinge de contrariu.

Iată în rezumat argumentațiile sindicaliștilor francezi:

„Situațiunea de însuiari a Englezilor ajută să înțelegem opoziția camarazilor englezi în fața unei situațiuni atât de nouă pentru ei. Pentru noi, Francezii, nu ar fi posibilă ezitarea: toți muncitorii țărilor aliate și accia ai Angliei, trebuie să participe până la capăt la lupta contra militarismului german, și prin urmare trebuie să facă sacrificiul care le este cerut în numele cauzei comune”.

Aceste cuvinte îndemnătoare la fertă patriotică n’au rămas fără efect și serviciul militar obligatoriu s’au putut întemeia fără atitudine prea ostilă și fără opozițiuni grave.

Fenoménul introducerii serviciului obligatoriu în Anglia, rămâne curios și semnificativ pentru timpul nostru, căci prin el se dovedește cum mult criticatul militarism este o necesitate și că ostirea este în timpul celei mai puternice civilizații, o necesitate imperioasă.

Astfel, după un an și jumătate de războiu, s’a dovedit că visul internaționalei nu se mai poate reuă pe aceeași iluzii pe cari s’a întemeiat în trecut și că *fraternitatea* va fi înțeleasă altfel în viitor. În loc ca desfășurarea mereu surprinzătoare a evenimentelor să readucă pe pacifiști la credințele dintâi, după ce-i îndepărtase prin prima zguduire, ea i-a confirmat din ce în ce mai mult în constatarea erorilor primejdioase prin trecut.

Gustave Hervé, antimilitaristul care a intrat și în temniță pentru aplicarea convingerilor sale antimilitariste, reprezintă mai bine ca orice această interesantă evoluție a conștiinței socialiste. Hervé și-a schimbat titlul ziarului său „La Guerre Sociale” în „La Victoire”.

„La Guerre Sociale” dusesse violența împotriva partidelor de guvern până la limite necunoscute aiurea. Nu erau pentru Francezii proletari antimilitariști, mai mari dușmani decât Francezii înșiși, din burghezia financiară nu clericală...

Iar astăzi „La Victoire” simbolizează unirea tulu-

rora pentru desăvârșirea operei comune, salvarea Patriei...

Astăzi cei mai clericali francezi sunt mai buni decât „tovarășii” internaționaliști din Germania...

„Pacifistul” Hervé declară în noua pagină a gazetei sale, că respinge orice pace germană, că vrea continuarea războiului, până la victoria deplină,—iar socialiștii germani și englezi fac și ei aceleași declarațiuni.

12. Se pare că intrarea în tranșee aduce o scădere a spiritului războinic și a puținței de a manevra. Trupele intrate în tranșee au o tendință de eroism local, negativ, acela de a se păzi, etc. Unitățile dinapoi aduse aci, sau se pierd în intervale, sau intră în tranșee ca și ceilalți.

Armata sârbă intrată în tranșee pe Drina și Sava, între 16 Septembrie și 14 Octombrie 1914, nu numai că pierduse din calitățile manevriere și din avântul războinic, dar căzuse într-o demoralizare ce putea să aducă consecințe fatale. De altfel, din modul cum se pregătesc ofensivele pe frontul de Vest, se poate vedea că se comptează pe frupe proaspete, iar nu pe cele din tranșee. Rezultatele obținute de germani la Verdun, se datoresc avântului trupelor proaspete.

13. America—grație acestui uriaș războiu,—a căpătat asupra Europei o mare superioritate economică, financiară și morală; iar în cece privește pregătirea pentru viitoarea rezistență, desigur că America va deveni o mare putere militară.

Oricâte efortări va face Europa, nu va mai putea lua înaintea Americii și nici nu va putea să se păzească de a nu i se comandă în unele cazuri, și a ține seama de dorințele Americii în alte cazuri.

Dacă, mai ales, conflictele naționale nu se vor rezolva acum în Europa, atunci inferioritățile ei față de America vor fi și mai vădite.

14. Sunt statisticieni cari susțin că dacă războiul va continua și în 1917, Germania va fi silită a reduce simțitor efectivele unităților pentru a nu micșora numărul corpurilor de armată, sau a micșora numărul corpurilor de armată pentru a întreține efectivele celorlalte. Contingentul 1917 a fost chemat sub drapel; iar elementele vechi, până la patruzeci și cinci de ani, au fost luați în rândurile luptătorilor. Ceeace se va mai aduce din contingentele noi sau din cele vechi, nu vor ajunge pentru umplerea golurilor, având în vedere, mai ales, pierderile din ultimul timp.

15. Să nu se treacă cu vederea că, deși poporul german se caracterizează prin spirit de datorie și prin cult pentru puterea suverană, totuși, aflându-se aici cel mai mare număr de „socialiști”, este de prevăzut că imediat după războiu vor fi în Germania mișcări zguduitoare contra capitalismului și imperialismului, cauze ale războiului. Protestul lui Karl Liebknecht pe care-l dăm aici și care nu a fost primit în Reichstag, va fi punctul de plecare al acestor mișcări și curente pe care le prevedem:

„Protestez împotriva războiului, împotriva acelor care sunt răzpunzători și împotriva acelor care îl diriguiesc. Protestez împotriva politicii capitaliste care i-a dat naștere. Protestarea mea este îndreptată contra capitaliștilor pe care-i vestește, contra planurilor de aneclare, contra violării neutralității Belgiei și Luxemburgului, contra dictaturii militare, contra uitării desăvârșite a datoriilor sociale și politice de care se fac vinovați, astăzi chiar, guvernul și clasele stăpânitoare”.

16. Din războiul actual, — pornit, la început, mai mult din cauze economice, — apar, totuși, pe zi ce trece, în întâiul plan, cauzele naționale. Este sigur că numai la adăpostul lor se va putea realiza pe ici-colea și unele interese economice ascunse ale beligeranților.

Actualul războiu este o prelungire al celui din 1912 care a pornit din cauze naționale și cărui a s'a pus piedici din cauze economice.

De astădată războiul cel mare, a pornit din cauze economice, dar i se pune piedici din cauze naționale.

Înainte oricărui interes economic urmărit de către cei doi uriași ce s'a încăerat, va trebui să se realizeze chestiunile naționale care au găsit teren de dezvoltare tocmai în slăbiciunea beligeranților care au împiedicat această dezvoltare. Acum se va realiza chestiunea Alsaciei și Lorenei, a Statelor germane din Austria, a drepturilor istorice din Peninsula Balcanică, a drepturilor naționale și istorice ale Românilor, a drepturilor naționale și istorice ale Italiei, a drepturilor Belgiei și Serbiei, a drepturilor Poloniei, etc.

Iată aici situațiunea Germaniei în războiul actual, descrisă de un critic militar (1):

„Dreptul de a folosi Mările poate fi recâștigat de Germania, numai pe două căi. Or prin a obliga Marea Britanie să renunțe la supremația Mărilor, or prin a cedă față de condițiile cari-i vor fi fixate de Marea Britanie, ca preț pentru dreptul de a naviga. Prima cale va fi urmarea unei victorii, cealaltă a unei înfrângerii. Însă până acum

1) Frank Simonds, critic al ziarului american „New-York Tribune”.

Germania n'a fost în stare să întrebuișteze nici în cea mai mică măsură forța în contra Angliei, pentru a o obliga să renunțe la supremația mărilor. Orice sfortare încută de Germania s'ar termina printr'o înfrângere decisivă. Dacă se pune față în față cu ocuparea unui teritoriu de 84000 mile pătrate din teritoriul francez de către germani, cu controlul britanic asupra Mărilor, poți avea măsura raportului dintre puterile cari se luptă în Vest. E evident că în Franța lipsurile nu se pot compara cu cele simțite de Germania, pentru că Franța mulțumită forței navale a Angliei, e în stare să capete cărbuni, aramă, și toate cele necesare din afară. Franța a fost în stare să-și reorganizeze stabilimentele industriale în așa fel, încât tot ce se făcea înainte la Lille, Roubaix, St.-Quentin și Tourcoing adică centrele esențiale ale vieții economice franceze, se face acum în alte părți. Dacă s'ar putea discuta pacea astăzi e cert că germanii vor trebui să evacueze Franța și Belgia. În nici un alt chip nu ar putea convinge pe Engiezi să admită ca vapoarele lor să navigheze și Germania nu are nici un mijloc pentru a obliga pe Anglia să-i dea consimțământul. Lucrul acesta însă, ar însemna, să se revie la statu-quo ante; ar însemna că Germania să nu câștige dela Franța și dela Marea Britanică nimic, pentru enormele sacrificii făcute, și pe lângă asta să piardă și coloniile. Se poate concepe că Anglia nu va admite un asemenea lâng. Atunci ce se va întâmpla? Germania va trebui să ofere mai mult sau va trebui să continue lupta în niște condiții cari vor paraliza pentru totdeauna instituțiile ei industriale.

„Chiar dacă ar fi posibil ca Germania să facă pace cu Franța, cu Rusia și cu toți dușmanii ei de pe continent, încă acest lucru nu o va apropia nici măcar cu un pas de libertatea mărilor, de care nu s'a putut apropia nici Napoleon după ce a cucerit continentul. E sigur că ar putea să trimeată produsele industriale în Rusia și în Franța, dacă aceste țări ar fi gata să reînceapă relațiuni prietenești, însă acceptă-vor ele vre-odată?

„Această chestiune — viitorul comerțului german — e aceea care arată adevăratul dezastru pe care acest războiu l-a produs industriei germane. Înainte de războiu, Germania a dominat piețele Rusiei, și eră capabilă prin condițiile tractatului dela Franckfurt, să desfacă produsele ei în mod avantajos în Franța. Inșă, atât Rusia, cât și Franța și-au reluat libertatea lor economică. Fără îndoială că produsele Britaniei și ale Statelor Unite vor căpăta tarife favorizate față de Germania, după războiu. Până acuma Marea Britanie rivaliză cu Germania pe piața ei și a coloniilor ei.

„E absolut cert că după războiu Anglia va fi pre-

ferată, precum va fi preferată și Franța în coloniile lor respective. În Franța, în Rusia și chiar în Italia, bazele comerțului german au fost înlăturate. Pe lângă toate acestea, s'a creat și un curent anti-german care nu va dispărea ani de zile și va fi un punct în contra intereselor germane. În chestiunile ancorării în diferitele porturi e foarte probabil că Franța și Marea Britanie nu vor permite Germaniei, să profite de exporturile lor ca escale pentru comerțul transatlantic și mediteranean.

„Prin urmare, ce a câștigat Germania? Cuceririle ei din Belgia și din Franța sunt fără altă valoare decât de a servi ca bază pentru tratativele cu Britania asupra blocădei. Ele sunt impunătoare pe harță, însă în realitate Germania este în situația unui rău-făcător, care a intrat într-o casă și a luat toată argintăria, însă nu o poate transporta. Prin urmare, în războiul cu Marea Britanie și cu Franța, e evident că Germania a fost hătulă”.

Vorbind de Răsărit, criticul spune că Germania nu ar putea să îndeplinească nimic în Răsărit care să-i redea viața comercială, pentru că flota Angliei va bloca comunicația.

„Germania a pierdut războiul pentru că l-a început cu hotărîrea de a câștiga supremația mondială și ese din acest războiu încăreată cu datorii și lăsând Marea Britanie, marele ei rival, organizată pentru războiu oare cum pe baze germanice și pierzând piața mondială unde găsise prosperitatea cea mai mare înainte de războiu”.

17. Găsim într-unul din ziarele noastre românești, următoarele observații temeinice, relative la războiul de uzură:

„Se zice că războiul actual se va termina deodată prin prăbușirea bruscă a unuia dintre combatanți.

„Această idee are o sancțiune istorică în războiul de secesiune american, care după o durată de patru ani de zile s'a terminat deodată brusc prin prăbușirea armatei sudiste.

„Făcând mai mult o analogie decât o comparațiune după metoda clasică, între războiul american și cel actual, european, se pot vedea multe asemănări izbitoare:

„Sudiștii, ca și Germanii din ziua de azi, erau soldați din instinct, prin jobicețul ereditar, sau prin cel de a comandă armatele de lucrători negri, ce aveau în serviciul lor. Ei formau o castă imperioasă și arogantă, care avea în subordine soldați și subofițeri, tot așa de orgolioși ca și ei, căci erau conștienți de superioritatea lor asupra negrilor.

„În fața lor se găseau nordiștii, țară eminentă democratică, ca și Franța de azi, frământată și sfâșiată

de luptele interne ale politicianilor fără principii. Afară de aceasta, o pace îndelungată o despuise aproape de spiritul mîntar și de cel de sacrificiu.

„Mândri și încrezători în puterea lor de organizație, sudistii atacă în primăvara anului 1861, căutând să-și desvolte superioritatea militară și să obțină triumfuri hotărătoare prin ofensivă, manevră și bătălie.

„Fenomen curios, în 1861, ca și în 1915, ofensiva, manevra și bătălia n'au hotărât nimica. O încercare ofensivă contra Washingtonului, capitala nordiștilor, deși condusă de cel mai bun general al lor, Robert-Lee, rămâne fără succes din cauza mai multor incidente militare conuize.

„Încercarea nordiștilor de a ocupa Richmond, rămâne fără rezultat.

„Timp de patru ani, toate luptele și victoriile alternative, au urmărit iluzorii.

„În războiul american ca și în cel de acum, s'a uzat cu prisosință de fortificații, armate întregi au venit să se adăpostească înapoia șanțurilor de fortificații, prelungite indefinit până la punctele inexpugnabile. Un fapt curios e că aceste tranșee n'au fost luate niciodată în ultimul moment însă, generalul Lee a trebuit să le părăsească, de bună voie, căci nu mai avea nici oameni, nici muniții pentru apărarea lor.

„Blocusul nordist al coastei sudistilor n'a putut să-i flămânziască pe aceștia din urmă; întocmai precum astăzi toată puterea maritimă a aliaților și în special a Angliei n'a putut flămânzi pe Germani.

„Eficacitatea blocusului, atunci ca și acum s'a manifestat prin scumpirea fără seamăn a obiectelor manufacturate și chiar a celor de primă necesitate.

„Creditul sudistilor, ca și acela al Germanilor, azi, se resimte foarte mult: La sudisti hârtia monedă se bucură de o primă de 900 la sută față de aur. Germanii n'au ajuns încă aci, dar dela împrumuturile lor nu se mai poate realiza decât printr'o toleranță și subtilități financiare, cum e de pildă garanțiile bunurilor funciare, pe cari tezaurul le primește la subscrierile împrumuturilor lor.

„Niciodată nu se văzuse până atunci un războiu mai înșelător: Pe când generalul sudist Lee era redus la defensivă și avea zilele numărate: generalul Early ajungea până la Washington și aruncă panica în capitala nordiștilor.

„Până în ultimul moment sudistii au putut să se fălească cu succese strălucite. În ajunul predării sale, generalul Lee și sudistii dispun de forțe cu mult superioare

„Se credea, în afară de geniul său militar, că gene-

ralul Lee și sudiștii dispun de forțe cu mult superioare celor pe care le aveau.

„Decodată totul s'a prăbușit.

„Ce se petrecuse? Fenomenul care produsese această minune e că patru ani de luptă, 20 batalii mari și 2000 lupte istoviseră toate rezervele de oameni ale sudiștilor. Această istovire nu mai putea fi reparată prin nici un succes militar.

„Disproporția de populație era de asemenea mare între cei doi combatanți, căci se găseau în luptă 24 de milioane de nordiști contra 10 milioane de sudiști.

„Uzura, care provocase istovirea și învingerea sudiștilor, n'a avut loc decodată; ea își urmă mersul ei progresiv, mărindu-se pe fiecare an. În ultimul an, armata generalului Lee, pierduse mai mult de 50 la sută din efectivul său.

18. Se susține de unii, că, în fond, Germanii sunt victorioși, pe motivul că luând ofensiva pe toate teatrele de operație, ei se găsesc în majoritatea cazurilor pe teritoriul inamic, nici o parcelă a teritoriului german nefiind încăcată de inimici.

Nu trebuie însă să se uite, că ofensiva nu urmărește asigurarea inviolabilității solului, ci un singur lucru: victoria finală.

Din punct de vedere strategic, avantajul de a lupta pe terenul inamic este negativ, fiindcă toate operațiile militare nu trebuie să aibă altă țintă, decât întesnirea, sau mai bine zis asigurarea obținerii succesului final, cu prețul a oricărui sacrificiu. Și, dacă nu se realizează acest lucru, adică, dacă pentru a se obține inviolabilitatea solului național, s'a deplasat trupe, sau s'a executat acțiuni care sunt dăunătoare succesului final, atunci firește vom spune, că nu mai este vorba de avantaj, ci cu totul contrariu.

Dacă înaltul comandament francez s'ar fi condus de ideia — chiar susținută de unii militari în Franța — ca să nu se cedeze un petec de pământ inamicului, este cert că armata franceză ar fi fost zdrobită de la început, de către formidabila armată germană, care ar fi putut astfel să-și asigure destul de lesne succesul final. Dar înaltul comandament trecând peste orice alte considerațiuni, a cerut populației franceze marele sacrificiu care rezultă din cedarea teritoriului până la Sud de Paris, pentru ca să poată înlăptui manevra, al cărei rezultat a fost retragerea armatei germane la 120 kilometri înapoi.

Dacă statul major german are în planurile sale pe acela, că va învinge, cu metoda întrebuintată, adică prin sfârșeala și sleirea forțelor adversarului, atunci calculul

sau planul ese din orbita lucrurilor normale: ofensiva nici odată nu câștigă prin *rezistență contra rezistenței defensive*. *Germanii în Vest, nu fac altceva decât ceea ce fac aliații, adică rezistă.*

Se poate considera că această procedură constituie o tactică din cele mai primejdioase pentru Germani, în loc să fie pentru aliați, fiindcă îi ține pe aceștia în gardă și îi costă mai mult pe Germani decât pe protivnicii lor, căci sacrificiile ce fac nu sunt în raport cu înfimele avantaje ce obțin și cu atât mai puțin în raport cu scopul întregii operații.

Dar Germanii mai sunt în pagubă și din alt punct de vedere: Este știut și recunoscut de toată lumea, că ei au fost militarește cu mult superior pregătiți pentru luptă, față de antagoniștii lor, *superioritate rezultată din drepțurăriunea din timp de pace din toate punctele de vedere, dar mai ales din acela al tehnicii de luptători; ori, prin procedul tacticii întrebuișate, prin contactul îndelungat ce ei au dat iprilei aliaților să-l aibă cu dânsii, această superioritate este acum pierdută pentru Germani, așa încât ei au făcut opera diametral opusă scopului ce-l urmăresc, găsindu-se astfel în fața unor adversari egali în capacitate de a lupta.* Aceasta revine la ceea ce se știa de mult, din timpul războaielor lui Napoleon I, când tot luptându-se cu adversarii săi, vremea a ajuns ca aceștia să se fi deprins cu felul de a lupta al Impăraului, și mai la urmă chiar să-l și bată prin însuși înșeșugul învățat dela el. (Din România Militară: „Cum trebuie judecate operațiunile militare”).

19. Din operațiunile beligeranților în 1916 și în special din rezultatele obținute de Germani la Verdun, relativ slabe, față de extraordinarul lor efort, din discursurile ținute de politicienii puterilor centrale ca răspuns la diferitele declarații și consilii superioare ale conducătorilor multiplei înțelegeri, pare a reeși că războiul și tratativele se vor prelungi și în 1917.

Precum intrarea Austro-Ungarilor în Serbia, strivirea Belgiei și înaintarea Rușilor până în Carpați în 1914, au fost preludiul unei prelungiri de un an, tot așa atacurile și tratativele din primele luni ale anului 1916, par a anunța prelungirea pentru 1917.

20. Generațiunea actuală a asistat la două din cele mai mari evenimente ale omenirii:

Unul din timp de pace în care puterea omului și puterea dumnezeiască luase cea mai mare dezvoltare și când o tabără spunea omului: „tu ești totul; altceva mai mare decât tine nu este”, iar alta îi zicea: „nu te crede

prea mult în tine; ia seama că rânduirile lui Dumnezeu sunt cele eterne; tu ești o frântură din El și poți să faci minuni de voință, de energie și de deșteptăciune; dar nu poți călca legile Lui de dreptate și de iubire". Cel dintâi argument era aproape să răușească și să-și atragă toată generațiunea nouă a pământului convingând-o că puterea omului este mai presus de legile firei. Iată însă că vine al doilea mare eveniment al omenirii care atrage atențiunea generațiunii nouă asupra pedepselor și consecințelor ce trag acia cari voiesc să calce legile firei, asuprind popoare cu drept de viață liberă, întocmind legi în favorul unora și în paguba altora, etc.

Cel puțin dacă acest curiaș războiu va opri răul aci, realizând, dacă nu tot, dar cel puțin în majoritate, idealul național al țărilor cărora li s'a răpit teritoriul, al popoarelor subjugate, și dacă nu ne va da o generațiune mai bună, mai dreaptă și mai umană. Acesta trebuie să fie războiul prin care Pacea va fi întronată pe principiul dreptății, iar nu pe dreptul celui mai tare, fără dreptate.

21. Cu cât războiul s'a prelungit mai mult, cu atât s'a văzut de către statele luptătoare că a se opri ar fi a se sinucide. Miliardele angajate, teama de a plăti despăgubiri de războiu și de a pierde situația economică, politică, financiară și colonială, a devenit din ce în ce mai mare, mai ales pentru statele multiplei înțelegeri, așa că dacă o conducere unică nu au avut, dar un interes comun au avut, — și aceasta i-a legat indisolubil.

Pe măsură ce războiul s'a prelungit, se poate zice că această prelungire a fost în avantajul multiplei înțelegeri, nu numai pentru a-și completa lipsurile, dar și pentru a rezolva unele conflicte de interes ce păreau de neînlăturat. Pe acest conflict de interes a comptat mult diplomația germană pentru a rupe legăturile dintre puterile multiplei.

22. Prelungirea războiului a mai scos în absolută evidență, că planul german s'a rezemat pe o acțiune fulgerătoare, pentru a strivi repede pe adversari înainte de a se desmetici. Recurgând la o comparație, se poate asemăna acest procedeu cu al acelor cari au interes să-și termine opera în plină noapte și înainte de a se face ziua.

Cum însă rezistența Belgiei, a Serbiei și a Rusiei cum și intrarea Angliei în acțiune, a întârziat opera fulgerătoare a Germaniei, împingând-o către revărsatul zorilor, aceasta tot încearcă să lase perdelele pentru a nu zări lumina, dar va termina prin a se vedea însăși înșelată.

23. Multipla înțelegere nu ar trebui să se bizuie mult

pe zvonurile de pace lansate de Germani, de oarece acest mijloc se întrebunișează adesea pentru a-l opri pe adversar din avânt, etc. S'au încercat și în războaiele trecute asemenea fapte și au fost fatale pentru cei cari au crezut prea mult în ele.

24. Războiul european a răsturnat multe idei, teorii, convingeri și prejudecăți. Intre acestea cităm:

— Socialiștii germani luptă contra frașilor socialiști Francezi; iar aceștia din urmă, cu cel mai puternic sentiment de ură caută să scoată pe frașii lor socialiști din Franța.

— Convenșiiile umanitare dintre state sunt călcate în picioare.

— Germanii vor recunoaște că aveau idee greșită despre poporul francez, pe care îl credeau decăzut și în puregăiu. Teoria șubredei Rusii a dat greș.

— Credinșa că războiul va dură puțin, a fost spulberată.

— Păreerea germanilor asupra valorii absolute a propagandei pentru a adoptă orice mentalitate într'o direcșiune voită a sa, suferă modificări, intrucât s'a putut convinge că sistemul acesta nu le-a dat rezultatele așteptate.

25. Șubreda Austrie și șubreda Turcie au fost ridicate prin încadrarea germană. Deci, teoria fatalistă a decăderii popoarelor, a fost greșită. Altceva lipsește popoarelor, ca să nu decadă. Printre cauzele decăderii austro-germane, cea mai principală este, că nu avem aface cu un popor, ci cu un conglomerat de neamuri oprimare.

26. Intre cauzele decadenșii Turciei trebuie socotită și slăbiciunea femeiei turce. Ea este o consumatoare în adevăratul înțeles al cuvântului. Inchipuiți-vă atâtea milioane de femei cari nu știu altceva decât ca să li se aducă și să consume. Odată plecași soșii lor în războaie, ele nu au fost în stare să-i înlocuiască pe ei în diferitele ramuri de producție ale statului. De aci să tragă învățături acei cari vor să înalțe popoarele; de aci să ia învățatură cei cu dor de bine pentru poporul nostru.

B. Chestiuni tactice, tehnice și de organizare.

1. Curățirea câmpurilor de tragere a lua o mare importanșă. La curățire, se laie copacii groși, pentru ca trunchiurile tăiate să nu poată servi dușmanului ca adăpost; în caz însă când trunchiurile tăiate nu s'ar putea lua de

pe teren, ele sunt răsturnate paralel cu linia de tragere și nici într'un caz perpendicular cu aceasta.

Mitralierele trebuie așezate astfel în șanșurile-adăpost, ca să poată executa focuri de anfiladă.

2. Pentru a se vedea cum războiul impune adesea măsuri excepționale, dăm aci un fragment din instrucțiunile date de comandantul corpului de armată din Boheția la intrarea în Serbia:

„Războiul ne duce pe un teritoriu dușman, cu o populație plină de o ură fanatică împotriva noastră; ne duce pe pământul de unde a pornit atentatul din Serajevo, îngăduit chiar și de clasele înalte, care îl privesc ca o bravură glorioasă.

Față de o asemenea populație, orice umanitate și noblețe nu-și are nici un rost, ba după cum se vede din acest războiu, ea amenință până și siguranța trupelor noastre.

Ordon, ca în tot timpul operațiilor militare, să se procedeze față de oricine, cu cea mai mare severitate, cu cea mai mare hotărâre și cu cea mai mare neîncredere.

Ordon, ca locuitorii din teritoriul dușman, fără uniformă dar înarmați, fie că s'ar găsi în grupuri, fie singuratici, să fie făcuți prizonieri și să fie uciși necondiționat.¹⁾

Cei ce va avea milă în asemenea cazuri, să fie pedepsit cât se poate de aspru.

Efectul focului și natura terenului influențând mult asupra ruperii ordinii de luptă, trebuie pusă multă grijă pentru păstrarea direcției, menținerea ordinii și menținerea sectoarelor afectate.

3. Iată ce se zice în instrucțiunile unui comandant de corp de armată austro-ungar, relativ la desfășurarea luptelor:

„Pentru a se putea menține continuu direcțiunea de înaintare ordonată, trebuie să studiem mai întâi terenul respectiv și apoi să ne alegem puncte, linii și obiecte intermediare, bine marcate. Înainte de a intra într'un teren acoperit, pentru a nu pierde direcțiunea, — mai cu seamă pe timp ploios, noaptea și în zilele cu ceață, — se va procedă cu multă precauțiune în alegerea mijloacelor ajutătoare de orientare (busola, etc.). Legătura între trupe trebuie menținută și în timpul nopții.

„Ingrămădirile mari pe linia de foc vor fi evitate; fie:

1) Parte din trupele de al 2-lea ban sârbe și toate trupele din al 3-lea ban, aveau numai căpele și tunici sau mantale.

care trăgător să aibă loc pentru a executa tragerea. Când în timpul înaintării se face o oprire mai îndelungată, se va întrebuiți imediat lopata (din poziția culcat)".

În aceleași instrucțiuni găsim următoarele:

„Telefonul este de folos, dar de multe ori nu se poate întrebuiți, nefiind sigur; de aceea se impune a se instala totdeauna stații de semnalizare optică (cât mai acoperite).

„Semnalul de recunoaștere al fiecărui batalion, baterii și al statului major al brigadei, trebuie să fie cunoscut de fiecare post de semnalizare.

„Postul de semnalizare dela statul major al brigadei nu va putea să răspundă în totdeauna, căci de multe ori se poate trădă, neputându-se instala totdeauna acoperit.

„Posturile de semnalizare ale trupelor din prima linie, pot să semnalizeze în totdeauna înapoi, căci statul-major al brigadei va fi atent”.

„La artilerie, de multe ori, se întrebuițează tragerea pe secții și chiar cu câte un singur tun, între tunuri se lasă de regulă intervale mari. De multe ori se împing tunuri izolate pe linia trăgătorilor, pentru a respinge atacurile infanteriei inamice; aceste tunuri trag cu șrapnele cu durată de ardere pusă la zero, sau cu mitralii până la distanțele cele mai apropiate”.

4. Iată ce zice comandantul unui corp de armată austro-ungar relativ la artileria sârbă:

„Artileria sârbă a cauzat până în prezent pierderi simțitoare infanteriei noastre. Liniiile noastre de trăgători sunt prea dese; infanteria noastră ar trebui să înainteze, sub focul artileriei inamice, pe plotoane cari să meargă la aceeași înălțime; rezervele să nu se dispună chiar înapoia liniei de trăgători. Atât la înaintare, cât și în timpul luptei, infanteria trebuie să se folosească și de cea mai mică cută de teren. Artileria noastră în pozițiune, n'are a se teme de efectul artileriei dușmane. Artileria constituie arma cea mai bună a armatei sârbești; dacă efectul ei va fi paralizat prin o conducere dibace și precauță a infanteriei noastre, am câștigat un mare avantaj, căci pierderile noastre vor scădea cu a 10-a parte.

5. Recunoașterile în timpul luptei numai cu cavaleria singură, sunt foarte rar posibile; în schimb recunoașterile cu infanteria au căpătat o foarte mare importanță.

Când inimicul se găsește în pozițiune, se întrebuițează linii de trăgători foarte subțiri, risipindu-se în trăgători de fiecare batalion, 2 plotoane, cu intervalele de circa 10 pași între trăgători. Această linie de trăgători forțează pe inimic să deschidă focul, demascându-și

prin aceasta întinderea frontului și foarte adesea, chiar forța sa.

6. Relativ la luptele în pădure, iată ce zice instrucțiunile austro-ungare:

„Foarte adesea ori dușmanul a urcat linia de trăgători în vârful copacilor dela marginea pădurei. Uneori au fost urcate pe acești copaci chiar și mitraliere. Trupele noastre după ce au pătruns în pădure, de multe ori au fost atacate din spate de focul inamicului, care rămăsese ascuns sus pe copaci; de aceea este necesar să se tragă asupra marginilor pădurilor ocupate de dușman cu șrapnele, având punctul de spargere sus”.

Prin păduri este absolut necesar să se țină rândul și să se păstreze direcția de înaintare, precum și cea mai mare liniște. Sgomotul trădează apropierea noastră și ușurează dușmanului sruprinderea prin foc.

7. Iată ce spun instrucțiile Ministerului de războiu austriac pentru instrucția recrutilor cu privire la cavalerie:

„Cavaleria a fost prea mult menajată în timp de pace. Ea trebuie să fie obișnuită a rămâne sub cerul liber, cel puțin 4 ore pe zi, precum și a bivua în câmp deschis; caii să fie obișnuși cu hrana de campanie.

„Deprinderea cailor pentru executarea aliorilor repezi, nu are atâta importanță; este cu mult mai necesar să fie pregătiți pentru marșuri lungi și aliori încete.

„Călăreții să cunoască la perfecție întrebuințarea armei; ei trebuie să știe luptă cu arma și a executa lucrările de fortificații de câmp ca și infanteria. Șarjele nu mai joacă aproape nici un rol.

„Patrulele de cazaci se lasă de multe ori a fi urmărite, pentru ca apoi din ascunzători, să surprindă pe urmăritori cu un foc viu”.

8. Ministerul de războiu austriac, a dat următoarele instrucțiuni pentru instrucția oamenilor dela părțile sedentare:

„Educațiunea morală a soldatului este de o foarte mare importanță. Pentru acești gen de educațiune se vor întrebuința toate mijloacele, spre a face să se nască și să se desvolte simțimântul patriotic, insuflând în același timp soldatului credința nestrămutată către suveran și patrie.

„Profitând zilnic de toate împrejurările, se va căuta a se menține spiritul de disciplină, a ținutei corecte și plină de vigoare în toate împrejurările și mai ales în contactul cu superiorii, a exactității și stăruinței cu care

se execută ordinele, precum și a scrupulozității în îndeplinirea datoriei.

„Se va proceda cu cea mai mare severitate, contra acelor care cãrtesc contra disciplinei și a spiritului rãsbolic, aplicãnd pedepse grave și exemplare; printre aceștia se vor socoti și aceia care fac propagandã de șovãialã.

„În ceea ce privește educațiunea gradelor, ei sunt acei cari în prima linie trebuie sã pãstreze o disciplinã de fier și sã fie oglinda oamenilor de sub comanda lor, mai ales sub raportul simțimãntului datoriei.

„Orice gradat trebuie sã aibã cãvingerea, cã el trebuie sã serve de exemplu subalternilor, atãt în greutãțile luptei, cãt și în diferitele împrejurãri dificile ale rãsboului (ca privațiuni de tot felul, oboseli mari, etc.), cãci știut este cã „*șinuta trupei atãrnã numai de aceea a șefilor sãi*”.

La asemenea instrucțiuni avem de adãogat cã numai într-o armatã rãu pregãtitã se poate întâlni instrucțiuni de acestea date în timp de rãsbou.

9. Privitor la luptele de tranșee, dãm aci ordinul de zi dat de generalul V. Kluck, comandantul unei armate germane care operã pe frontul de vest:

„În acest rãsbou de tranșee, unde mai înainte de toate se impune menținerea pozițiunilor noastre, comandãții de toate gradele, în cele mai multe cazuri, trebuie sã a-și punã urmãtoarele întrebãri, a rãspunde la ele și ca urmare a luã dispozițiunile necesare:

a) Ce ar mai trebui de fãcut pentru a mãri valoarea defensivã a pozițiunei, a întãri (fortificã) apãrãrile accesorii, adãposturile, tranșeele, de contra-atac etc..

b) Ocuparea repede a pozițiunei este ea asiguratã? (dispozițiuni în caz de alarmã, exerciții de alarmã, numãr suficient și instalațiuni bune a cãilor de comunicație) etc.

c) Sunt suficiente dispozițiunile luate pentru a evitã surprinderile? (posturi de ascultare, paza santinelelor, bazine de sãpã, patrule) etc.

d) Cum am puteã vãtãmã cãt mai mult posibil pe inamic? (mine, aruncãtoare de mine, granate aruncate de armã, trãgeri cu carabina cu lunetã (periscoape), patrule prevãzute cu granate de mãnã, atacul cu ajutorul minelor, legãtura strãnsã cu artileria, a asigurã ca acțiunea artileriei sã fie cãt de repede și cãt mai eficientã posibil, a nu rãmãne niciodatã neactiv în fața inamicului).

e) Ce dispozițiuni trebuie luate în cazul când pozițiunile de tranșee ar fi pierdute? Cum a fost prevãzutã și pregãtitã pentru angajarea rezervelor?

f) Cari sunt cele mai bune mijloace pentru a perfecțiã instrucția ofițerilor, a subofițerilor și a soldaților? (în tranșee și în cantonamentele dinapoi) etc.

g) Cum s'ar putea menține în cel mai înalt grad buna stare de spirit a trupei. (A da exemplu de o bună dispozițiune sufletească pentru îndeplinirea datoriei, a avea grijă de hrana, sănătatea, de odihna și petrecerea oamenilor, a cunoaște la timp oamenii lipsiți de vigoare, abătuți, pușin siguri, a le vorbi și a-i împiedica de a deveni vătămători celorlalți).

Morahul este lucrul mai principal, el singur conduce la izbândă”.

10. Relativ la atacul în timpul nopții, dăm următoarele deslușiri din instrucțiunile unui comandant de corp de armată francez:

Noaptea poate fi întrebuințată:

a) Pentru a ataca un punct de sprijin, bine cunoscut din timpul zilei.

b) Pentru a împinge linia de luptă în contact cu șanșurile inimice.

Pentru cazul întâi atacul se va executa de trupele cari au ocupat pozițiunea sau cari au recunoscut-o, având asupra lor foarfeci și de e posibil granate de mână.

Se vor jalona direcțiunile de marș prin punctele cele mai vizibile de pe teren.

Companiile, precedate de patrule la mică distanță, vor înainta în linie de plotoame prin flanc (cu oameni de legătură la înălțimea frontului).

Dacă inimicul va întrebuința proiectoare sau artificii luminoase, trupele se vor culca, cât timp fâșia luminată sau lumininele de artificii ar putea descoperi marșul.

Se va împinge direct asupra obiectivelor numai două companii, debordând în acelaș timp cu o altă companie partea cea mai favorabilă. Comandantul batalionului va păstra o companie în rezervă, cu care va merge înapoia unei aripi sau în dreptul unui interval și la mică distanță. Cu aceasta, va pară contra-atacurile, sau va reinol imediat atacul.

Când atacul reușește, trupele vor ocupa imediat poziția, iar cele rămase încă în rezervă vor pune în stare de apărare poziția cucerită, organizând totdeodată înainte și ambuscade.

Pentru cazul al doilea la începutul nopții, companiile din linia 1-a vor împinge patruțele înainte până la luarea contactului cu linia inimicului; dacă vor primi împușcături se vor opri, își vor face gropi individuale pentru adăpost și vor da de veste înapoi.

Companiile vor fi conduse apoi la înălțimea patruțelor și vor săpa șanșuri, unind gropile individuale. Aceste șanșuri în cele din urmă vor fi adâncite și înzestrate cu apărări accesorii.

11. *Mașinite pentru aruncat rachete și lichide gazoase; aruncătoarele de bombe se pun la dispoziția armatelor de către comandantul șef pentru trebuințele lor.*

Instrumentele pentru aruncat rachetele și lichidele gazoase, sunt încredințate numai pionierilor, anume instruiți; ele sunt niște aparate asemănătoare unei stropitori de mână, pentru stingerea incendiului și care aruncă lichidul ce se aprinde îndată singur. Valurile de flacără au influență pe o lungime și lățime de douăzeci de metri și servește pentru observațiune, gonind în acelaș timp pe dușman la o mare distanță, prin ajutorul căldurei pe care o dezvoltă. Mașinele pentru aruncat rachete, se vor întrebuința mai cu seamă în luptele pe străzi și prin case și se vor ține la îndemână pe poziție, până când se va da asaltul.

Aruncătoarele de bombe grele, trebuie să se întrebuințeze în primul rând pentru distrugerea obstacolelor și pozițiilor dușmane. Se va ordona să se facă o economie cât se poate de mare la munițiuni, și să se interzică de a se servi de ele la aruncatul asupra satelor și zidurilor. Nu se va face nici o economie însă, când e vorba să se arunce asupra baricadelor puse la intrarea satelor, când trebuie să se arunce asupra unor importante apărări, cum sunt redutele, sau asupra unor clădiri amenajate ca puncte de rezistență (castele și altele).

Aruncătoarele de bombe trebuie să se întrebuințeze mai cu seamă la începutul atacului, ca să se dea o lovitură de grație dușmanului, forțându-l să-și părăsească poziția. Aceste aruncătoare de bombe intră în acțiune, când artileria nu mai poate trage asupra dușmanului, temându-se ca nu cumva să atingă propriile trupe. Ele se vor întrebuința după regulament câte una sau două. Ele nu o tragere foarte precisă când observarea (tinte) este bine făcută. Când atacul este hotărît, comandantul trupeii dă ordin să se pună în acțiune aruncătoarele de bombe într-un loc anume, deslegând el însuși problema.

Este de folos ca să se concentreze focul, chiar dela început asupra punctului de atac, iar în timpul atacului focul să fie mai puțin intens dincolo de sat. Infanteria are obligațiunea să dea tot ajutorul care se cere dela ea, pentru aducerea bombelor.

Aruncătorul mijlociu de bombe, aruncă bombe de o greutate mai mică; modul lor de întrebuințare este în general acelaș ca și al aruncătoarelor grele.

Aruncătoarele ușoare de bombe, servesc mai cu seamă să neliniștească pe inamic, să-l împiedice a lucra la fortificarea pozițiunei ce și-a ales, sau pentru a distruge apărările ușoare.

12. Bombele de mână se întrebuițează de către pionieri și soldații infanteriști și pentru aceasta nu-i nevoie de nici o instrucție specială; ele servesc mai cu seamă în defensivă ca să întârzie încercările dușmane la atac, iar în atac, să alunge pe dușman în momentul pronunțării asaltului. Bombele acestea sunt niște globuri mari, cât un pumn, cari sunt pline cu explozibile și bucăți de fier și cari au un dispozitiv de aprindere. La bombele de fabricație germană, asvârlirea se face prin ajutorul unei curele legate de mână; la modelul francez, prin ajutorul unei sfori lungi de 4 metri, care se desfășoară în aer. Bombele de mână se aruncă la o distanță de 20—30 metri.

Bombele pentru armie se aruncă prin ajutorul puștei infanteristului; ele constau din niște granate mici, legate de capul unui baston, care se introduce în țeava puștei. Ele slujesc în momentul asaltului ca să se fie sub foc o parte din terenul care se găsește în spatele poziției atacate, împiedicând astfel sosirea întăririlor, și sunt aruncate, pe cât e posibil, de pe niște scări, pentru aranjarea cărora îngrijește parcul tehnic.

13. Șiretenii în lupte.—Au fost cazuri când linii de trăgători inamice și baterii de artilerie încetau focul și ridicau batiste albe în semn că se predau și când se apropiu trupele de dânsii deschideau un foc violent și eficace.

S'a făcut întrebuințare mare de lucrări false, în care s'a instalat chiar garnizoană falsă, figurată prin capete, așezate deasupra adăposturilor, sau bucăți de lemn înapoia crenelelor. Deasemenea, s'au instalat anumite adăposturi și baterii false, figurate prin șasiuri de trăsură scasoase afară din luptă.

14. O relație franceză zice relativ la luptele de tranșee: „S'a ajuns la un punct, în care fiecare dintre adversari își face o lege de cinste să nu cedeze nici o palmă de pământ. Se pot vedea Francezi și Germani, ajutați de formidabila putere defensivă a armelor noi, rezistând în condițiuni care ar fi putut părea cu neputință vechii arme militare; și se câștigă decorații de războiu realizându-se teme tactice care ar fi fost clasificate cu un zero la școala de războiu. O bătălie în războiul actual, e o operațiune extrem de complicată. Mai înainte de toate trebuie o îngrămădire enormă de munițiuni. Mai trebuie o pregătire materială și morală a soldatului. Bătălia actuală a luat forma violentă ucigătoare și scurtă a unui asalt. Nu orice trupă este bună de asalt.

Trebuie unități perfect omogene, în cari fiecare om să-și cunoască vecinii și să se poată bizui pe ei, în cari

prin urmare cele din urmă întăriri primite să fi avut timpul să fie asimilate și contopite. Trebuie să avem oameni antrenati, viguroși și proaspeți iar nu oameni cari ies din tranșee, unde obișnuința adăpostului și izolării dă soldaților celor mai viteji un spirit preocupat; ci oameni cărora li s'a redat obișnuința câmpului deschis, turbați de spirit ofensiv, de un curaj neclintit, înaintând ca un zid care ar umbla.

Nu trebuie să se creadă că asaltul este o aventură individuală, dezordonată și capricioasă.

La pregătirea unei ofensive de tranșee, pe lângă pregătirea oamenilor se adaugă aceea a terenului; să se lucreze tranșee și săpături până la contact cu înimicul, la distanța de asalt, servind ca paralele de plecare; 2) să se asigure comunicațiunile, săpându-se ganguri, aproape câte unul la 200 metri, nouă până la hunsprezece pe front de divizie, aceste ganguri sunt destinate unele serviciului în sus, altele serviciului în jos; destul de largi ca să treacă prin ele o roabă, tapetate cu fire telefonice, având tablite indicatoare, adăposturi săpate din loc în loc.

La atac se petrece ritmul luptei întocmai ca ritmul lucrătorilor de tranșee:

Diferite coloane luptă ca să pună mâna pe marginile centrelor de rezistență, iar apoi cramponați aci se începe lupta de șicane cu granate. În acest timp forțe proaspete atacă intervalele dintre centrele de rezistență singurul loc pe unde se poate face.

Luptele de localități au jucat mare rol în acest războiu.

15. *Avioane.* Găurile făcute de gloanțe în pânza exterioară a baloanelor sau a aripilor aeroplanelor sunt prea mici, așa că foarte rar pot produce efecte fericite; iar tirul cu armele portative este foarte greu.

Tirul cu șrapnele, în care se puneau multe speranțe, nu dă rezultate prea mari, mai ales din cauză că este foarte greu de nimerit punctul de spargere.

Obuzul explosiv prin izbiri de avion este cel mai eficace, însă rezistența avioanelor fiind foarte slabă, trebuie un sistem de aprindere sensibil la cea mai slabă isbire.

Pentru regularea tragerii, s'a încercat încă de mult în America un dispozitiv adoptat la abuz care lasă o dâră de fum în drumul său.

Înarmarea avioanelor cu mitraliere dă rezultate foarte bune în luptele dintre ele. De asemenea s'au blindat părțile vulnerabile ca: locul pilotului, motorul, comanda, etc.

16. Revista „Die Artillerie im Balkankriege und im

jetztigen Europaischem Kriege", dă următoarele învăță-minte, relative la artilerie:

a) Succesele artileriei grele germane, au fost la începutul războiului, uimitoare.

b) În războaiele viitoare se va înțelege sub expresia „distanțe mari” bătaia armelor.

c) O legătură strânsă și statornică între infanterie și artilerie, este o necesitate indispensabilă.

În această privință arătăm și cece zice un ofițer de stat major în articolul său: „Divizia mea” publicat în „L'illustration”: zi și noapte au ochii deschiși și trag fie după informațiile trimise de observatori, fie după cererea infanteriei. Ei sunt seniorii acestui războiu. Infanteriștii știu din experiență că nu pot nimic fără ei și strânsa legătură de înțelegere care s'a stabilit între aceste două arme este însăși baza bătăliei.

d) Mascarea artileriei contra recunoașterilor aeriene.

e) Cooperarea artileriei și aeroplanelor.

f) Legătura cu posturile cele mai înaintate.

17. Revista „Artilleri Tidskrift” zice relativ la artilerie:

a) Războiul modern a devenit mai mult un războiu de poziții, de durată îndelungată; el se caracterizează prin lupte date împrejurul întăririlor de câmp, solid întărite.

b) Ca factor decisiv în luptele aceștea este artileria grea și mai cu seamă artileria cu tragere curbă.

c) Trebuie să ne folosim de avantajul bătaiei maxime a artileriei.

d) Pierderea numeroasă în artilerie de câmp, dovedește că artileria ușoară de câmp este încă prea grea.

e) Pentru ușurarea serviciului observatorilor, trebuie să atașăm constant pe lângă artilerie și secții de aeroplane.

f) Pentru combaterea aeroplanelor cu artilerie, se deschide artileriștilor un nou câmp de activitate.

g) Consumațiunea munițiilor; se face tot în proporții din ce în ce mai crescânde; datorită industriei interne este deci, a se pregăti chiar din timp de pace, pentru ea în caz de războiu să poată face față nevoilor războiului.

18. Dăm după „Journal de Debats” următoarea observațiune judicioasă:

Prima chestie de care trebuie să fie pătruns publicul, este că munca de preparare a unei mari bătălii moderne, este nemăsurat de mare. Pentru a duce susținerile la înălțimea parălelei de plecare, de pildă, trebuie a stabili între locul unităților dinainte și locul unităților dinapoi, un sistem de șanșuri de comunicație. Așa, de exemplu, în regiunea dintre Perthes și Villes-sur-Tourbe, de fiecare front

al unui corp de armată erau dela 9—12 șanțuri de acest fel, ceace revine un șanț la 3—400 m. pe o lărgime de 12 klm. Aceste șanțuri sunt destinate unele pentru serviciul de ducere, altele pentru serviciul de întoarcere. Destul de bune pentru ca să poată merge o bicicletă; destul de largi, pentru ca să poată trece o roabă, plină de inscripțiuni, ele sunt între altele tapisate cu fire telefonice. Fiecare Tēs este legat — prin telefon — cu unitățile ce le comandă, cu unitățile superioare din care fac parte trupele lui, cu diferitele formațiuni de artilerie. Fiecare fir telefonic este în dublu sau în triplu.

19. *Munca Diviziei.* Dăm aci părțile esențiale asupra activității unei divizii în luptele moderne de pozițiuni, extrase din articolul „Divizia mea”, scris de un ofițer de staf major:

„Efectivul infanteriei este divizat în două părți: trupe de linia I-a și trupe de rezervă. Trupele de linia I-a nu sunt toate în tranșee. O a treia parte, cel puțin, se găsește la 3 sau 4 klm. departe de linia de foc, în cantonamente care nu sunt la adăpost contra proiectilelor de artilerie, dar asupra cărora de fapt inamicul nu trage aproape niciodată, căci această tragere cere o cheltuială de munițiuni care nu este în raport cu rezultatele. Celelalte două treimi sunt în tranșee, fie în linia înaintată, fie în liniile următoare. Trupele ce fac garda tranșee sunt expuse la loviturile nocturne: atacuri, lupte de petarde, dar nu sunt în schimb expuse focului de artilerie: ele sunt în adevăr, prea aproape de inamic. Trupele din liniile următoare cunosc surprinderile nopții afară doar de vre-un atac serios, care cere intervenția lor; dar în schimb sunt expuse bombardamentului artileriei și cu toate precauțiunile, ele pierd adesea mai mulți oameni decât camarazii lor din linia I-a.

O rotațiune continuă repartizează cu egalitate aceste diverse însărcinări. Într-o perioadă de 12 zile, o companie dintr'un regiment zis de linia I-a, petrece 3 zile în fața adversarului, trei zile într'un cantonament apropiat de lupte, șase zile într'un cantonament liniștit.

Cum aceste douăsprezece zile de linia întâia sunt urmate de 12 zile în rezervă, se poate spune că o companie, — afară de cazuri excepționale — este 3 zile pe picior de alarmă, 6 zile în prănejdie și 18 zile în siguranță. Se înțelege dela sine că această regulă nu este absolută și că orariul variază dela divizie la divizie; cu toate acestea cazul de mai sus e cel mai obișnuit într'un sector normal.

În fața inamicului oamenii sunt liniștiți în timpul zilei, ei mănâncă și beau la ora fixă, mulțumită zelului

punctual al bucătăriilor și dorm cât de mult. Noaptea din contră, toată lumea veghează mai mult sau mai puțin, sau mai exact ar fi să spunem că nimeni nu doarme liniștit. Linia II-a are alte însărcinări; ea este aceea care furnizează în adevăr, cea mai mare parte din efectivul lucrătorilor pe care îl cere organizarea sectorului. Acest lucru nocturn este adesea periculos. Când se sapă în câmp deschis, ești expus nu numai la obuze dar și la gloanțele rătăcite. Pământul e greu de scormonit și „peisagiul” nu oferă nici o siguranță pentru viața celor cari sapă. În zorii zilei fiecare intră în gaura lui și se repauzează, fără altă obligațiune decât obișnuitele corvezi zilnice.

La acest lucru de noapte, două elemente au o grea însărcinare: trupele de geniu și teritorialii. Sapeurii merg repede și cu enorme oboseli. În zilele de atac ei merg cu prima linie. Restul timpului fac rotațiunea, în condițiuni mai puțin bune decât infanteria, din pricina efectivului lor limitat. Teritorialii sunt plini de devotament și de curaj liniștit. Fie la lucrările de pământ, fie la îngroparea morților, ei trec în fiice noapte prin aceleași primejdii ca și acei din clasele mai tinere. Ei mai fac încă și alte servicii: amenajează și exploatează pădurile, cosesc câmpiile, trasează piste. Ei sunt factotum a diviziei și nu stau de loc.

Cavaleria cantonată înapoi, face serviciul în tranșee, la un loc cu infanteria. Ea sosește în autobuze și pleacă tot în ele, complet familiarizate astăzi cu necesitatea războiului de asediu.

Artileristii, deși mai puțin încercați de gloanțe, ca infanteristii, au un serviciu oșositor, pentru că fiind puțin numeroși, sunt obligați de a fi continuu în acțiune. Ei sunt repartizați între pozițiunile bateriilor și cantonamente. Zi și noapte au ochii deschiși și trag, fie după informațiile ce le trimit observatorii lor privitor la inamic, fie la cererea infanteriei. Ei sunt seniorii acestui războiu. Infanteristii știu din experiență, că nu pot nimic fără ei, și strânsa solidaritate de acțiune care s'a stabilit între aceste două arme este însuși baza bătăliei.

Aceste diferite organe sunt conduse de statul major al diviziei. Statul major al diviziei diferă cu totul de statele majoare al esaloanelor superioare. Mai întâi este redus la un număr foarte mic de ofițeri. Apoi acești ofițeri stau încontinuu cu trupa. Pentru a frasa programul lucrărilor, pentru a controla execuțiunea lor, ei sunt obligați a fi în orice moment în tranșee. Pentru a supraveghea inamicul și pentru a recunoaște lucrările lui de apărare, ei trebuie să fie familiarizați cu toate observatoarele de linia I. *Postul de comandament de unde ei expediază ordinele, este totdeauna situat în zona focului.*

La fiecare dată, când se angajează o luptă, ei sunt cu generalul într'un adăpost înaintat de unde se împrăstie pe câmpul de luptă, pentru a asigura legătura cu unitățile și să urmărească „de visu” desfășurarea luptei. Un stat major de divizie este într'un cuvânt, mai mult un instrument de acțiune decât un organ de studiu. El nu face concepțiunile de ansamblu. Rolul său este: preparațiunea imediată a bătăliei și execuțiunea.

De asemenea mai are grija de a menține în bună stare din punct de vedere fizic și moral, trupele din subordine, cele mai ales cari puse în rezervă în urma rotațiunei descrișe, și mai sus, își atribuie cu drept cuvânt calificativul de trupe în repaus. Repausul, dacă voii pentru că ele sunt pentru 12 zile în afara bătaei proiectilelor, repaus moral prin urmare, dar nici de cum repaus fizic. E mai multă mișcare în rezervă, decât în prima linie. Toți soldații o știu și-i recunosc necesitatea. Tranșeul, când nu se dau lupte, odihnește fără îndoială legăturile organice. În ele se pierde obișnuința manevrei, a marșului, calitățile de coeziune indispensabile în atac. Aceste calități se reformează și se măresc în perioadele zise în repaus. În fiecare dimineață marș de 15 klm., exerciții de companie de batalion, de regiment sau de brigadă. Unii fac scrimă cu baioneta. Alții se antrenează la aruncarea granatelor.

Aci se exercitează soldații a întoarce repede parapetul unui tranșeu. Se face tragere, se face alergări, se fac exerciții de cățărare. Pocnetul mitralierelor deșteaptă câmpiile liniștite, pe cari războiul nu le-a atins.

De luni dezițe se poate spune că, în fiecare zi, o jumătate din armata franceză este la manevre, în timp ce cealaltă jumătate este în tranșee. Și această antrenare continuă explică incomparabila valoare pe care a câștigat-o trupele noastre în timp de 14 luni de războiu.

20. Aproape toate armatele au adoptat scuturi pentru infanterie în luptele actuale. Aceste scuturi difer de la armate la armate.

În general, sunt trei feluri de scuturi: Scuturi de parapet, scuturi ofensive purtate de soldați; scuturi pentru observatori.

21. Germanii au întrebuințat acum de cu când, cu o adevărată furie, un mortier de tranșee care lansează obuze de 30 kgr.

Întrebuințarea tot mai frecventă a mortierelor de tranșee, este un fapt de cea mai mare importanță. Acest mortier este un nou instrument, care servește a împinge atacul, a menține tranșeea cucerită și a proteja o eventuală retragere.

Cu destulă îngrijorare, ziarul „Le Temp” întreabă dacă armata are mortiere de tranșee într'un număr suficient și de un sistem bun, spre a contrabalansa pe cele germane. Dotarea unei armate cu asemenea material, este un punct de o importanță capitală pentru toate țările, mai ales acum cu caracterul actual al războiului, și trebuie studiată chestiunea (cu atât mai mult, cu cât mortarul este cel mai eficient material de artilerie, iar proiectilul lui poate face o gaură tot atât de mare, ca și aceea pe care o face proiectilul unui obuzier.

22. Pe lângă alte caracterizări ale luptelor moderne, sunt următoarele 3 care ies mai în evidență: lupte aeriene, lupte submarine, lupte subterane.

23. În privința tacticii franceze întrebuințată acum, iată ce spune „Idea Națională”:

Până acum era permis să existe îndoială asupra eficacității incloadelor care urmau să fie întrebuințate de armata franceză spre a gonii treptat pe dușman din ținuturile ocupate. Acum nu se mai poate. Metodele noi adoptate constă mai ales în a se arunca infanteria „à coup sûr”, după ce s'a constatat efectul deplin al focului artileriei. Se reduce astfel cu mult numărul pierderilor de oameni. Se citează ca exemplu cazul unui corp de armată care în trei zile de luptă a pierdut abia 800 oameni; cu totul: morți și răniți. Satul Flancourt, care era bine întărit, a fost ocupat fără nici o pierdere. Această împrejurare contribuie să sporească în tot mai mult curajul și energia trupelor. Acum când ofensiva se desfășoară sub cele mai bune auspicii toți recunosc că criticile aduse acum câteva luni înaltului comandament francez, erau cu totul nedrepte.

C. Chestiuni diverse.

1. Se anunță din Italia că s'a construit un mic mortar, care poate lansa un proiectil special până la o distanță eficace de 300 m. Proiectilul pe lângă încărcătura de explozie, are și o roată cu marginea ascuțită, în scop de a tăia rețeaua de sârmă, asupra căreia este lansat.

În zilele trecute au avut loc experiențe la Roma, care au dat un bun rezultat, astfel că în prezent se construiește asemenea mortiere pentru armata italiană.

2. Față de cantitatea enormă de muniții ce se trage acum, nu se mai poate vorbi de câte piese de artilerie tre-

buie la imia de oameni, ci câte piese de artilerie trebuie pentru a se trage continuu și intens pe întregul front de luptă, oricât timp va ține războiul; deci: câte tunuri la klm. de front; câte tunuri de schimb trebuiesc, admitând că după X proiectile trase, tunul iese din serviciu.

3. Fiecare divizie sau cel puțin fiecare corp de armată are o secție sanitară automobilă, de 18—24 trăsuri, care face serviciu zilnic între ocrpurile de armată și gările de legătură pentru evacuarea răniților și aprovizionarea cu materiale. Poate transporta până la 40 răniți culcați și 80 șezând. În privința încărcării răniților s'a constatat că încărcarea laterală este mai practică.

Instalațiile radiografice la spitalele militare și chiar pe trăsuri la ambulanțele unităților mari au dat rezultate foarte bune și se simte multă nevoie de organizarea lor pe o scară mult mai întinsă.

Metodul de extras gloanțele cu electro-magneți da rezultate bune. S'a propus și injecția cu apă oxigenată, care produce o degajare spumoasă ce înlesnește extracția.

Tratamentul antiseptic al plăgilor a dat rezultate bune cu soluțiuni de 1.200.000 și chiar 1.500.000 nitrat de argint.

4. Impermeabilizarea efectelor este o chestie foarte importantă pentru a păzi soldatul de umezeală. S'au făcut multe încercări dintre care dăm:

Precipitate cu acetat de aluminiu, sulfatul de oxizi amoniacoli de cupru, săpunurile metalice de fier, de aluminiu, antimoniu, staniu, plumb și zinc.

5. Germanii au întrebuințat în largă măsură arderea cadavrelor. Pare că această măsură se va generaliza cu timpul, or poate se va impune de viitorul tribunal de la Haga, față de numărul enorm de cadavre ce sunt a se îngropa zilnic.

6. Generalul Cherffliets în jurnalul „Echo de Paris” zice că o puternică masă de cavalerie, ca să poată fi întrebuințată cu eficacitate, în războiul modern, trebuie să fie prevăzută cu tot felul de instrumente mobile de distrugere, ca mașini de zburat înarmate, automobile blindate, baterii călărețe, mitraliere pe cai, bicicliști și infanterie pe automobile.

O împărțire de divizie de cavalerie în 2 brigăzi de sine stătătoare, este imperios cerută. Fiecare brigadă să fie prevăzută cu 4 aparate de zburat, adaptate pentru luptă; să i se atașeze 8 mitraliere pe automobile; 4 baterii artilerie călărească; 4 plutoane de mitraliere; 4 plutoane bi-

cicliști a 100 ucme; 1 pluton de telegrafiști pe automobile; 1 automobil sanitar și infanterie pe camioane.

7. Pentru prinșii de războiu, statele beligerante trebuie să aibă organizații speciale. Germania are în ultimul timp aproape $1\frac{1}{2}$ milion de prinși de războiu. Paza hrana, igiena, cazarea lor, etc. cer contribuțiuni și cheltuieli enorme, așa în cât chestiunea se impune să fie serios studiată din vreme. Ei nu pot fi căzuți în taberile de instrucție și în cazarene, de oarece acestea sunt necesare pentru trupele din depozite, pentru nouile contingente etc. Ca să se facă o idee sumară de greutatea unei astfel de organizațiuni, se dau următoarele cifre:

Pentru prinșii de războiu din Germania au fost necesare 4500 cazane de fier de câte 500 litri fiecare; trebuie zilnic 600 boi, 30.000 chintale cartofi (1000 gr. pe zi de om); 3000 chintale de alte substanțe (100 gr. pe zi). La o tabără de 2400 prinși (Stuttgart) s'a pus într'o lună 17 mii pachete, prin urmare numai serviciul poștei cere o organizație serioasă. Cenzura scrisorilor de asemenea este grea, de aceea s'a permis prinșilor să scrie numai 4 cărți poștale și două scrisori închise pe lună.

8. Cu privire la organizarea serviciului sanitar a reșit învățătura că chirurgia trebuie organizată mai mult în linia întâia și în zona operațiilor decât în zona etapelor și zona ulterioară, cum se credea și se practica până acum:

PARTEA III.

Chestiuni financiare-economice- sociale. ¹⁾

CONSIDERAȚIUNI GENERALE.

În timpurile vechi, când mijloacele de comunicațiune și de transport nu erau atât de rezezi, atât de sigure și atât de cefine, nici atât de răspândite, și când războiul nu cuprindea spații atât de mari ca cele de acum, vieța economică și financiară nu atârna cu totul de războiu, sau, cel mult, ea se resimțea într'o măsură oarecare numai în țările luptătoare și poate chiar numai pe anumite porțiuni din suprafața acelor țări. Războiul eră simțit atunci

Lucrări consultate.

- Cost. Hălăceanu, Inginer : *Condițiuni pentru prepararea și susținerea războiului.*
- Vintilă I. Brătianu : *Bugetul. Interesele României în actualul războiu.*
- Th. G. Aslan : *Pregătirea economică, financiară și socială a României, față de evenimentele actuale.*
- C. G. Pietraru : *Situația militară după 16 luni de războiu.*
- Virgil Alimaneșteanu, Inginer : *Participarea băncilor la industrie, învățăminte trase din criza actuală.*
- Alexandru Cusin : *Imprejurări politice și diplomatice în legătură cu războiul european.*
- Dr. C. D. Creangă : *Concințele financiare ale războiului actual și măsuri de prevenire cu privire la România.*

de către cei depărtați de câmpul de operație mai mult sub raportul sufletesc decât sub cel material. Tocmai această stare de lucruri a făcut ca în războaiele trecute să nu se consume atâta energie și să nu se pună atâta grijă câtă se pune acum pentru a asigura existența, nu numai a celor de pe câmpul de luptă ci și a acelor rămași acasă.

În timpurile trecute vicața economică și financiară atârnă mai mult de factorii interni pe când actualmente ea atârnă aproape în total de factorii externi.

Astăzi nevoia vieții economice și financiare atât pentru producție cât și pentru consumație, se întinde dincolo de fruntariile țărilor, așa că dacă într'un moment dat intervine o întrerupere între fruntarii, atunci, se impun pe deoparte, operațiuni la nervurile vieții externe, iar pe de altă parte luarea de măsuri pentru funcționarea celorlalte nervuri numai în spațiul rămas neîntrerupt. Afară de acest fenomen de întrerupere circulatorie între fruntarii se mai produce un alt fenomen în interior: organele secundare din timp de pace (industria de războiu) devin acum principale reducând pe celelalte la funcțiune redusă numai pentru satisfacerea nevoilor interne.

Așa dar, războiul aduce transformări sau modificări tuturor organelor cari asigurau vicața economică și financiară în timp de pace. Aceste transformări și modificări — indiferent că sunt prevăzute de mai înainte sau că se îm-

Căpitan Titus Frideric Mayer: *O lature, a pregătirei de războiu: politica de prevedere socială, legi, instituțiuni și măsuri de ajutor social.*

Cost. C. Dobrovici: *Măsuri excepționale, economice, financiare și sociale luate în războiul actual 1914 de statele europene.*

D. R. Ioanișescu: *Industria și războiul. Importanța industriei trasă din evenimentele actuale.*

Ziarul «Argus»: *Revista «Democrația». Revista cercului de studii a partidului conservator.*

Revista «Comerț și Comptabilitate.

C. Negrescu: *Finanțele și Războiul.*

ViCTOR I. Slăvescu: *Lipsă de lucru în vreme de războiu. Biblioteca socială No. 3.*

Marin Dumitrescu: *Elemente de economie politică, drept constituțional și administrativ.*

F. I. Corubat: *Les finances publiques et la guerre.*

André Liesse: *L'organisation du crédit en Allemagne et en France.*

F. Duplessis: *Le crédit de banque.*

Jean Salernes: *Le moratorium, les banques et la reprise des affaires.*

Georges Lechapelle: *Nos finances pendant la guerre.*

pui și se improvizează în momentul războiului — trebuie să repede și bine puse la lucru pentru a asigura pe deoparte buna și continuă funcționare a instrumentului războiului — armata — iar pe de altă parte pentru a nu producă scăderi materiale sau morale elementelor rămase la vatră.

În ultimul deceniu, viața de circulațiune financiară și economică devenise atât de intensă și atât de răspândită dincolo de fruntariile țărilor, încât războiul actual prin lărga dezvoltare ce a luat și prin manifestările sale brutale, a alinat temeliile de așezare și condițiunile de trai ale tuturor țărilor, forțându-le la adaptări schimbătoare și impunându-le sarcini neimaginabile încă de mintea omenescă, provocate atât din cauza cheltuelilor militare cât și din cauza alterării surselor de avuție națională.

Istoria omenirii nu a înregistrat niciodată un asemenea războiu uriaș, în care milioane de oameni să fie prinși în lupte, zguduind până în temelii organizările politice și administrative, punând în joc toate resursele financiare și economice ale celor mai mari puteri europene, și contrariind, în mare parte, principiile politice, administrative, financiare și economice cunoscute până în ajunul războiului.

Este dar de un întreg interes ca în tratatele militare să se studieze aceste chestiuni, pentru a se cunoaște care eră situația financiară-economică și socială la începutul războiului, cum s'a făcut față nevoilor neprăvăzute impuse de acest uriaș războiu, precum și a se ști în ce direcțiuni să se lucreze în viitor spre a se pregăti războiul din acest întreg punct de vedere.

În altă ordine de idei, se mai impune studiul acestor chestiuni și din punctul de vedere strategic, de oarece necunoscând situația economică-financiară și socială a beligeranților și chiar a neutrilor la un moment dat, nu s'ar putea trage învățături complete asupra atitudinii și manevrelor lor în diferitele faze ale războiului, și s'ar putea să greșim criticând acte care nu sunt justificate din punct de vedere militar, dar cari erau imposibile de realizat din punctul de vedere economic, financiar sau social.

Se mai impune încă și prin aceea că știința războiului va intra de aci înainte între științele de cultură generală a acelor chemați a cârmui statele, și, prin urmare, militarii cari vor lua contact cu ei la această cârmuire nu pot fi lipsiți de această cultură.

În fine, în timpul războiului, o parte din militarii fiind chemați la organizarea și administrarea teritoriilor cucerite, se impune că, în trăsături generale, ei să cunoască chestiunile financiare, economice și sociale.

Armata, prin literatura ei, a arătat încă dinainte de 1866, că chestiunile militare devin din ce în ce mai mult chestiuni de vicață națională, iar prin organizarea ei, a întronat cu mult înainte principiul națiunii armate și ideea: „armata, școală a națiunii”, totuși, curente produse de literatura ei, nu au putut fi nici atât de puternice nici atât de complete pentru a face să se prevadă ceea ce actualul războiu pune în evidență absolută, adică: *între legile progresului trebuie să figureze și legile războiului*. Negreșit că nu va trebui să se recurgă la războiu decât ca ultim mijloc, dar, el va trebui pregătit din vreme cu o energie egală cu cea deslășurată pentru toate celelalte fețe ale progresului.

Să se observe că niciodată nu s'au formulat exact și complet principiile călăuzitoare pentru pregătirea războiului și că fiecare comandant sau comandant militar susține ceea ce îi lipsește lui, sau țării lui, în anumite momente, iar nu aceea ce trebuie să existe etern acolo unde se prepară războiul.

Un general din timpul lui Ludovic XIV: precum și Napoleon I, ziceau că pentru a face războiu, trebuiesc trei lucruri:

„*Bani, bani și iar bani*”. Ei aveau atunci armată, dar nu aveau bani și de aceea cereau banii cu atâta insistență. Dacă însă ar trebui numai bani, atunci Anglia ar fi perfect pregătită de războiu; iar Belgia care slăbea cea mai bine cu finanțele, nu ar fi fost invadată și străbătută în câteva zile.

Alt general zicea: pentru războiu trebuie:

„*Îndrăzneală, îndrăzneală și iar îndrăzneală*”. Dar în vremea aceluia nu se simțea atât de lipsă de bani cât se simțea lipsa de forță morală. Dacă ar fi de ajuns numai bani și îndrăzneală, germanii ar fi fost încă de anul trecut la Londra, Paris, Petrograd și Golful Persic, mai ales că ei îndeplinesc încă și o a treia condițiune: oamenii.

Lordul Kitchener susține că pentru a bate pe austro-germani, îi trebuiesc: „*oameni, oameni și iar oameni*”. De siurg că oamenii, fiindcă dintre toate puterile europene, Anglia și Belgia au neglijat formarea unei armate puternice precum ar fi putut-o face.

Iată pentru ce am susținut că până acum nu s'au formulat bine în știința generală principiile călăuzitoare pentru pregătirea războiului.

Războiul actual va demonstra că condițiunile esențiale sunt: *Bani, îndrăzneală, oameni, prevedere politică*.

Dacă privim la actuala organizare militară a beligeranților, la pregătirea lor de războiu și la modul cum duc războiul, observăm că dintre toți beligeranții, Germania

singură, nu a privit chestiunea numai dintr'un singur punct de vedere precum au privit-o ceilalți, ci, a luat măsuri ca să-și pregătească până la maximum de util primii trei factori de mai sus, adică: oamenii, îndrăzneala, banii, rămâne să se vadă dacă nu a neglijat pe cel de al patrulea factor: prevederea politică.

Această solidaritate între factorii morali și factorii materiali, între idealele naționale și sacrificiile materiale ale popoarelor beligerante va forma pagina cea mai caracteristică și cea mai interesantă din istoria omeniirii.

Despre primii factori precum și despre cel de al patrulea am vorbit și vom vorbi adesea în cursul lucrării noastre, acum, — cum spuseserăm mai sus — am găsit absolut necesar să vorbim aci despre al treilea factor: *Banii*.

Negreșit că maximele de războiu, ca orice maxime, fiind prea scurte, nu pot îmbrățișa într'un cuvânt tot cuprinsul noțiunii pe care o cuprinde acel cuvânt, de aceea, adăugăm că prin legea spusă mai sus: „*Banii*”, înțelegem în general starea financiară și starea economico-socială pe cari ne propunem a le trata aci.

I. STAREA FINANCIARA.

Acest înspăimântător războiu, pe lângă groaznicele încercări și măcelăriri pe câmpurile de luptă, pe lângă energia și banii cheltuiți pentru lupta diplomatică și de propagandă desfășurată pe întreg pământul, și pe lângă întronarea în mod brusc și absolut a tuturor mijloacelor nepermise în luptă și în diplomație, a pus în plină evidență și a impus tuturor beligeranților rezolvarea imediată a problemei financiare.

Somitățile financiare ale globului și miniștrii de finanțe ai statelor beligerante și neutre și-au dat cuvântul și obolul pentru a rezolvi cât mai grabnic această problemă, recurgând la tot ce împrejurările le-a putut pune la îndemână, pentru a asigura pe deoparte finanțele necesare armatei și poporului; iar pe de altă parte pentru a nu lăsa bănuiala în opinia mondială că, într'un moment dat, ar putea să cedeze acestui războiu din cauza crizei financiare.

S'a spus și se spune continuu că victoria va fi a aceleia care va putea împrumuta ultimul milion de franci, sau că acesta este războiul gloanțelor de argint, adică al finanțelor.

Negreșit că fără finanțe nu se va putea duce răs-

boiul, așa cum se duce astăzi, dar ni se pare că va fi imposibil a se ajunge la situațiunea ca unul dintre beligeranți să fie cu totul lipsit de finanțe; iar celălalt să nu ducă nici o lipsă, așa încât cel bogat să se impună celui sărac.

Lipsurile financiare se vor simți cam în aceleași proporții la ambele grupe luptătoare pe măsură ce războiul se va prelungi, totuși războiul va continua cu mijloacele reduse în proporția în care finanțele vor fi reduse, până ce o voință se va impune alteia, căci acesta este un războiu de voințe, iar nu un războiu de finanțe. În războiul acesta sufletele popoarelor și dorința de a trăi libere este în luptă cu voințe cari doresc să domine. Dacă pretextul războiului a fost altul, dacă unele combinații de alianțe — deoparte sau de alta a beligeranților — s'au făcut din interese meschine economice sau financiare, dacă, în tențele oricărui dintre beligeranți se vor fi găsimd urme ascunse de acaparare și de dominațiune, totuși, pe măsură ce războiul s'a prelungit și se prelungește, a eșit și ese continuu din întunericul războiului idealul națiunilor libere, întocmai după cum ese ghiocelul de sub frunzișuri negre și murdare. Odată zărit acest ideal de către acei cari sunt din aceeaș rădăcină cu el, chiar de s'ar întâmplă ca o furtună să-l rupă, el va rămâne visul de aur al naționalităților și va întreține focul sacru al sacrificiilor supreme până ce visul se va realiza.

Precum odată a fost deajuns să se arate semnul crucii pe cer „in hoc signo vinces”, pentru ca într'un timp relativ scurt religiunea creștină să cuprindă tot pământul; iar bisericile să se ridice aproape pe fiecare sută de kilometri pătrați de pe scoarța pământului, tot așa principiul naționalităților a apărut ca o lumină în întunericul acestui războiu ca să spună: numai prin mine veți realiza progresul și liniștea omenirii.

Iată de ce susținem că nu „Bani” ci „Sufletele” vor spune ultimul cuvânt, în acest războiu.

Reproducem în această privință un pasagiu sincer din broșura „Finanțele și Războiul” de C. Negrescu:

„La începutul actualei conflagrații europene, Lloyd George pe atunci ministru de finanțe al Angliei, declară, într'un interview, că războaiele moderne se fac nu numai cu gloanțe, ci și cu bani și că victoria va fi de partea celeia din taberile beligerante care va avea la îndemână cele mai multe resurse financiare.

Deși profeția ministrului englez nu s'a realizat până în prezent și nu se întrevede nici măcar pentru viitor momentul când războiul ar trebui încetat din motive financiare, se poate totuși afirma cu certitudine că finanțele

mălboroare constituie unul din elementele indirecte care contribuie la succesul final. Pe de altă parte, însă, finanțele avariate, cu tot cortegiul lor de perturbații în viața economică, nu reușesc să capete o influență așa de covârșitoare încât ele singure să forțeze pe vreunul din combatanți la o pace prematură, — fapt dovedit cu prisosință de războaiele din trecut. Dacă e adevărat că finanțele joacă un rol primordial în pregătirea unui războiu, dacă e incontestabil că de multe ori crizele economice și financiare sunt obstacole la deslănțuirea conflictelor armate, apoi nu e mai puțin adevărat că, odată războiul declarat, finanțele trec pe al doilea plan și rezolvirea logică a dificultăților de ordin financiar se amână, din mai multe considerente, până la lichidarea posteroară a războiului.

Paul-Leroy-Beaulieu după ce arată originea biletelor de bancă și de stat cu curs forțat în legătură cu convulsunile politice din secolul trecut, ajunge la concluzia, aproape contrară afirmației lui Lloyd George, că „un peuple peut longtemps soutenir une grande lutte, malgré que ses finances soient en désarroi”.¹⁾

Autorul adaugă mai departe: că momentul când dificultățile financiare devin intolerabile și sunt pentru țara respectivă o cauză de mare slăbiciune, nu e niciodată la începutul războiului sau în timpul cât durează acesta, ci după pace, atunci când se prepară lichidarea cheltuelilor făcute și întoarcerea la viața normală.

Deocamdată constatăm că nici unul din statele aflătoare în luptă nu e zguduit de vre-o manifestare din care am putea deduce o apropiată epuizare financiară, cu alte cuvinte, chestiunea financiară nu a ajuns la nici unul în stadiul acut de a avea vre-o influență simțitoare asupra operațiilor pur militare. Combatanții își procură, unii mai greu, alții mai ușor, mijloacele necesare războiului. Oameni și bani le stau încă la dispoziție, — oameni cu milioanele, iar bani cu miliardele”.

Cum însă pulerea de rezistență a unui suflet atârnă de modul cum este ea organizată sub raportul material și intelectual, se impune, cum am spus deja, a studia cât mai amănunțit chestiunea financiară, una din fețele de rezistență ale voinței de a învinge.

Mijloacele principale la cari recurg statele beligerante pentru ca pe deoparte să mențină creditul public, iar pe de altă parte să-și asigure finanțele necesare răs-

1) *Traité de la Science des Finances*, Tome Second, p. 725. Ediția 1906.

noiului au fost: a) regularea funcționării bursei, scontul, eliberarea succesivă a depunerilor și a depozitelor, băncile de credit de războiu; b) Moratoriul; c) băncile de emisiune și sporirea circulației biletelor de bancă; d) împrumuturile și impozitele.

Vom studia în parte pe fiecare din aceste patru categorii de mijloace.

A. Bursele, scontul, eliberarea depunerilor și a depozitelor. băncile de credit de războiu, monede.

Conflația europeană a avut o influență alarmantă, provocând o debanklădă îngrijitoare pe toate piețele europene. Guvernele au intervenit imediat, închizând, pe deoparte, bursele, pentru un timp oarecare, cea astfel speculația asupra valorilor să fie înlăturată, iar pe de altă parte a îngrijit ca scontul să nu se ridice prea mult și a luat măsuri pentru menținerea creditului prin diferite mijloace ce vom arăta mai jos.

Dăm aci câteva noțiuni sumare asupra rolului bursei și scontului.

Bursa este o instituție menită să transforme în capital circulant o sumă de valori mobiliare. Cel care are nevoie de capital circulant și care dispune de asemenea valori (obligațiuni și acțiuni), merge la bursă și le vinde celor cari dispun de capitaluri. La începutul războiului cuprinzând panica pe mulți, posesorii de valori mobiliare, ei sunt dispuși să le vândă scăzut. Această stare de lucruri depreciind averea celor mulți și grămădind-o în pivnițele celor puțini, este natural ca Statul să intervie pentru a împiedica deprecierea. În cazul de față mijlocul este închiderea bursei.

Scontul. Se chiamă operația prin care bancherul primește în casă și plătește creditorilor săi, cu o dobândă oarecare, până la scadență, polițele sau actele de împrumut pe cari aceștia le au dela alte persoane.

Cu alte cuvinte, la un moment dat, creditorii având nevoie de bani, transformă în bani polițele sau actele de împrumut ce le au ei dela clienții lor, scontându-le la bănci și plătind pentru aceasta o dobândă mai mică decât cea cu care ei au împrumutat pe clienții lor.

De obicei scontul se face pe durate scurte cari adesea nu trec peste trei luni. La scadență, acel care a scontat actele, este dator să îngrijească de plata lor chiat dacă clientul lor nu s'a achitat către el.

Scontul este o operațiune care înlesnește creditul, înlesnește creditul banului, și asigură rentabilitatea bani-

lor disponibili ai patricularilor, de oarece, aceștia îi depun la bănci ca depozite cu o dobândă convenabilă, iar băncile pot avea bani disponibili ca să scompteze sume cât de mari. Scomptul se face pe termene scurte și scadențele se aranjează zilnic pentru ca băncile să poată răspunde banii și acelor care doresc să-și retragă depozitele. Depozitele se dau pe termene mai mari. Sunt și depozite cari se dau pentru eliberarea la cerere a banilor depuși.

Încă din cursul lunii Iunie 1914 piețele financiare europene începură să simtă oarecari scăderi de valori la bursă, ridicarea sconturilor, cereri de retrageri de depuneri și depozite, ceea ce îngrijea pe conducători.

Iată cum s'au rezolvat aceste chestiuni la diferitele țări beligerante și la unele din țările neutre:

Anglia. Anglia a suferit la începutul războiului o mare sguduire financiară, poate din cauză că în nici o țară din lume nu se face mai puțin uz de monedă ca aci, întrebuintându-se ceul. Sistemul acesta de plată este foarte avantajos pentru timp de pace, însă, are inconvenient în caz de războiu.

Londra fiind piața mondială a aurului tocmai fiindcă se întrebuintează aci în largă măsură ceul, țările străine cereau aur pentru a nu fi surprinse de evenimente. Aceasta a făcut ca Anglia să se resimtă foarte mult în prezilele războiului, iar băncile au fost nevoite a lua măsuri de precauțiune extraordinare.

Bursa din Londra (Stock Exchange) a fost închisă la finele lunii August, iar la finele anului 1915 a fost redeschisă pentru negocierea obligațiunilor dar nu și a acțiunilor.

Stocul de aur al Băncii Angliei scăzu în August dela 38 milioane lire sterlinge la 24½ milioane.

Băncile comerciale pe acțiuni (Joint Stock Banks) suspendară plata în aur și refuzară orice operațiune de scont. Panica fu atât de mare încât se simți nevoia unui moratoriu de polițe care se întinse imediat și asupra obligațiunilor de plăți fără polițe. Negreșit că după câteva zile băncile se mai reculeseră; iar către mijlocul lunii August spiritele se mai potoliră. Banii de împrumut se puteau găsi pe termene scurte și în condițiuni nu prea grele, de oarece nevoia privată era redusă, iar statul nu avea încă nevoie să facă apel la piața financiară. Banca Angliei a dat tot sprijinul său celor aflați în nevoi și a ajutat într'o largă măsură activitatea economică. Pentru prima oară, după 48 de ani, se recurse la suspendarea legii Peel (Peel's Akt), menținându-se plata în nu-

merar și înlesnindu-se aceasta prin bilete de bancă, de 5 livre sterline emise de Banca Angliei în sumă de peste 18.150.000 livre complet acoperite.

Afară de aceasta statul fu autorizat să emită hârtii de 1 și 10 shilingi, care, pot fi schimbate în aur la cerere.

Pe lângă aceasta, Anglia a închis toate băncile germane de pe teritoriul ei și le-a pus sub controlul inspectorilor financiari englezi.

Soldurile acestor bănci au fost vărsate la Banca Angliei; iar toate celelalte obligațiuni contractate cu vre-un german au fost suspendate.

Bank of England a ridicat la 1 August scontul dela 4% până la 8% pentru a-l ridica apoi la 10%, cifră necunoscută încă în Istoria Băncii. Ce este drept, la 8 August, adică după o săptămână, scoboară din nou scontul dela 10% la 6%, iar a doua zi, 7 August, dela 6% la 5%, cât este și astăzi.

Pentru a înlesni operațiunile băncilor, Anglia, a dispus ca toate valorile comerciale trase și acceptate înainte de războiu să poată fi scontate la banca Angliei, urmând ca statul să garanteze acestei bănci riscurile de războiu în proporție de $\frac{1}{3}$ din eventualele pierderi. Pentru acoperirea acestui risc, banca Angliei, percepe o taxă de 2% peste scontul ei legal, sub forma de comision.

Ziarele financiare germane, la începutul războiului, au căutat să arate că este cu totul precară situațiunea financiară a Angliei, arătând între alte motive pe acela că scontul ajunsese în Anglia 10% pe când în Germania nu trecuse de 6%. Ziarele engleze spun că în adevăr Banca Angliei a ridicat la început scontul la 10%, însă numai dela 1—8 August când a ajuns 8%, iar după 2 zile a scoborât la 5% unde se găsește astăzi. De asemeni s'a arătat că lipsa de monedă metalică în Anglia este un semn al stării rele financiare. Se știe însă că nu este nici o relațiune între cantitatea de monedă circulantă într'o țară și între bogăția ei, mai ales când se știe că în Anglia s'a întrebuițat cekul într'o largă măsură.

Trebue să se știe de asemeni, că Anglia este socotită ca creditoară a lumii întregi și că sub acest raport este superioară Franței, de oarece Anglia a plasat capitalurile în străinătate pe termene foarte scurte, prin urmare a putut să se aducă repede capitalurile înapoi, pe când Franța le-a plasat pe termene mari.

În primele luni ale războiului s'au mai luat următoarele măsuri:

Suspendarea efectelor brevelor și mărcilor de fabrici, aparținând supușilor națiunilor inamice, poate fi declarată de ministru de comerț împuternicit de un act

al parlamentului din 7 August și modificat de un al doilea act din 28 August.

În baza aceluiaș act, cererile și orice procedură de noi brevete pot fi anulate.

Această suspensiune nu poate fi declarată decât când exploatațiunea brevetului în chestiune prezintă un interes general al Angliei sau a unui comerț particular și numai dacă persoana ce cere această suspensiune, arată că are intenția de a fabrica articolul asupra căruia există acest brevet sau marcă de fabrică.

A închis toate filialele băncilor germane de pe teritoriul ei și le-a pus să funcționeze apoi sub controlul inspectorilor financiari englezi; a confiscat fondurile germane, mărfurile și proprietățile germane; soldurile activului acestor filiale au fost vărsate la Banca Angliei până după războiu. Cambiile și cecurile indosate de un supus german nu mai sunt achitate în Anglia, iar toate celelalte obligații contractate cu un german sunt suspendate.

Prin o proclamație a regelui s'a interzis de a mai trimite sau a mai primi mărfuri din Germania.

Austria. Banca Austro-Ungară a ridicat scontul dela 4 la 5%; iar Camera Bursei din Viena a închis Bursa la început pentru zilele de 14, 15, 16 Iunie, motivând închiderea prin interesul public de a înlătura orice pagube economice și financiare nejustificate, precum și spre a înlătura umelurile alarmante.

Spre a veni în ajutorul pieței și a întreține creditul, Austria a recurs la aceleași măsuri ca cele luate în Germania, întemeind și ea o bancă de credit de războiu, cu un capital de 6 milioane coroane, din care jumătate va fi acoperit de instituțiile financiare, iar cealaltă jumătate de instituțiile industriale. Comuna Viena și Camera de comerț, donară fiecare câte 2 milioane coroane pentru garantarea sumelor rămase nevărstae din subscrieri. Banca se va ocupa cu operațiuni de sconturi prin lărgirea la extrem a creditului și reescomptarea portofoliului la Banca Austro-Ungăriei, până la de 5 ori valoarea nominală a capitalului subscris (6 milioane plus garanția de 4 milioane, depusă de comună și Camera de comerț), adică până la maximum 50 milioane coroane.

În ceea ce privește ridicarea depozitelor găsim următoarele:

„Cererile de restituire din depuneri, cu livrete de depuneri, cari au fost făcute înainte de 1 August 1914, li se aplică dispozițiunile § 1 din legea din 13 August (des-

pre moratorii,¹⁾ cu restricțiunea că din aceeași depunere în intervalul unei luni să se poată cere restituirea până la 200 k. la băncile naționale și pe acțiuni, precum și la casele de economii, alte instituțiuni de credit, cu excepție casele Raiffeisen, restituirea până la 100 k. și la casele Raiffeisen restituirea până la 50 k.”

Sunt ziare cari susțin că în Austria nu s'au retras depunerile, ci din contră, la casele de economie poștale și la prima cassă de economie austriacă, depunerile erau mai mari decât cererile de restituire.

Franța. Piața financiară franceză a arătat multă nervozitate chiar înainte de declararea războiului²⁾. Dobânzile enormelor capitaluri plasate în străinătate erau amenințate ori plata lor se făcea mult mai greu și mai târziu din cauza greutății modului de plată.³⁾

Toți depunătorii fugeau pe la bănci să-și retragă depozitele.

Băncile, din cauza moratoriului nu puteau realiza portofoliul lor nici prin încasări, nici prin scont la Banca Franței, pentru a face față la toate cererile de restituire.

Acum a început să se simtă în Franța lipsa unei organizațiuni private sau a Statului pentru acordarea de credite atât de necesare în asemenea vremuri și s'a cerut de către mulți crearea de casse de compensații și lichidări cari să dea avansuri pe valori mobiliare, pe mărfuri, etc.

La început statul a recurs la moratoriu pentru res-

1) Paragraful 1 din lege este relativ la amânarea până la 30 Septembrie a creanțelor, cecurilor care luase naștere înainte de 1 August 1914 și a căror scadențe au fost atinse tot până la această dată.— Pentru cele cu scadențe după 1 August prelungirea a fost de 91 zile.

2) Înainte de declararea războiului se făcuse multe anchete financiare în Franța, în urma denunțurilor publice și a interpelărilor în parlament contra unor bănci. Această stare de lucruri micșorase încrederea publicului în bănci.

3) Iată aci emisiunea împrumuturilor diverselor state din lume ce urma a se face în Franța în cursul anului 1914? după dezbaterile din Camera Franceză din 13 Decembrie stil nou 1913:

Turcia	700 milioane	(cuprinși sau nu	100 mil. bonuri de tezaur).	
Grecia	300	»	Brazilia	100 milioane
Bulgaria	300	»	Rusia	1 miliard
Serbia	300	»	China	160 milioane
Spania	500	»	Mexic	800
Portugalia	100	»	Belgia	800
România	300	»	Argentina	100
Japonia	500	»	Ungaria	500
Italia	1 miliard		Austria	1 miliard

tituirea depozitelor, acordând patru moratorii consecutive în această privință. (Vezi capitolul moratorii).

Deși Banca Franței a suspendat la începutul războiului deschiderea de noi recelte „sine die” totuși în Noemvrie 1914 a luat dispoziții ca pentru comercianți și industriasi să se mărească creditul prin împrumuturi asupra titlurilor sau compturilor curente.

Deși la început băncile nu ofereau nici chiar 10% pentru depuneri, ceea ce dovedește că băncile franceze nu dispuneau de o lichiditate suficientă, adică nu aveau la îndemână capitalurile circulante necesare, totuși mai târziu multe bănci au aruncat că nu vor beneficia de legea moratoriului și vor elibera depozitele, ceea ce dovedește că piața financiară franceză s'a recules repede.

Încercarea contractării unui împrumut la New-York la Banca I. P. Morgan & Comp., în vederea aducerii de numerar pe piața franceză, n'a reușit, din cauza opunerii guvernului american. Cererile la Banca Franței erau într'adevăr enorme. La 30 Iulie st. n., circulația fiduciară atingea aproape contingentul fixat 6,8 miliarde franci.

În Franța, ca pretutindeni, se străngea de lumea nepricepută numerariul și în special aurul, așa că se simțea o mare lipsă pe piață. Pentru a se mări mijloacele de plată, Banca Franței puse în circulațiune bancnote de 5 și 20 franci, iar Camera de Comerț din Paris aduce hârtii de 50 centime, 1 franc și 2 franci. În cursul lunii August, după ce Banca Franței a suspendat plata în aur n'a mai dat nici argint.

Scomptul se ridicase în Franța la începutul războiului. Mai în urmă însă s'a scoborit.

Pentru a încuraja tranzacțiile comerciale, Banca Franței la 22 August a scăzut scomptul la 5%, iar avansurile pe efecte la 6%, dar numai până la jumătate din valoarea titlurilor gajate după cursul cotelat la 29 Iulie. Comitetul pentru reluarea afacerilor, reclamă urcarea avansurilor de Banca Franței la 6%. În luna Decemvrie, Banca Franței a scomplat efecte de 4 miliarde și a făcut avansuri pe titluri de aproape 800 milioane lei. Toate aceste măsuri luate de Banca Franței și de guvernul francez au fost însă insuficiente pentru a asigura, în timpul războiului, continuarea vieții economice.

Trebuiau create noi credite necesare pentru a regula conturile în suspensie și spre a procura mijloace de a continua comerțul și industria franceză. De aci au urmat alte măsuri pe cari le vom vedea în capitolele următoare.

În cursul lunii Septemvrie, Banca Franței scomplase polițe de ale particularilor pentru 2 miliarde și acordă statului credite de 2 miliarde; iar lipsa monelară o acoperi prin emiterea de bancnote mici și prin punerea

în circulație de noi cantități de monee de argint. Până la 1 August scăzută și stocul de argint și cel de aur al Băncii Franței.

Circulația fiduciară a sporit de la 6683 milioane franci (cât era la 1 Iulie), la 9299 la 1 Octombrie, iar raportul biletelor de bancă era 29,9% față de stocul de aur de 18%; deci situația nu era prea strălucită.

Bursa a fost închisă la începutul războiului, iar la 7 Decembrie s'a redeschis numai pentru operațiunile fără termen.

Prin deschiderea Bursei și restabilirea scontului efectelor de comerț, comerțul s'a reanimat puțin.

Germania. Germania se găsea la începutul războiului într-o epocă critică economică. Operațiunile de tot felul se făceau cu o prudență deosebită, ceea ce a contribuit ca zguduirea financiară să nu fie prea mare. Pe lângă aceasta, directorul băncii generale de emisiune slătuisese încă din iarnă, la prudență și la restrângerea afacerilor.

Criza în Germania, în prezilele războiului, s'a manifestat printr-o criză de credit, ceea ce a făcut să se înființeze două mari instituțiuni: *Darlehenkasse* (Casa de împrumut) și *Kriegskreditbank* (Banca de credit de războiu), luându-se și alte măsuri pentru menținerea ramurilor de activitate economico-industriale izbite prin războiu.

Casele de împrumut (*Darlehenkassen*) au urmărit acordarea de credite pentru a ușura financierea diferitelor împrumuturi. La început acordau împrumuturi de 60—70%, iar mai târziu de 75%. Banca pentru rentelor și efectelor de stat germane, a diferitelor instituțiuni financiare din Germania precum și asupra efectelor de stat austriace, s'a admis și împrumutul de războiu din 1914. Afară de aceasta se acordă împrumuturi de 40% asupra efectelor câtorva state neutre, și 60% asupra mărfurilor ca: spirt, humbac și zahăr.

Asupra situației financiare în Germania, revista „Democrația” zice:

„Încetarea activității burselor precum și a unelor ramuri de industrie și comerț (d. ex.: comerțul exterior), făcând ca multe din capitaluri să fie disponibile. Ele fură depuse la bănci așa că piața financiară dispunea la un moment dat, — tot ca și în Anglia — de capitaluri circulante suficiente, din care să se acorde credite și pe scurt timp.

Reichsbank, având un mare stoc metalic, numai în luna August a putut acorda credite noi în valoare de 2300 mil. Mk. Plasările ei totale de capitaluri se ridicau la sfârșitul lui August la 5 miliarde Mk. În cursul lunii August a dat în circulație 300 mil. mk. monede de ar-

gint, apoi a pus în circulație bancnote pentru 1300 mil. mk., din care 800 mil. mk. în valori nominale mici, precum și pentru 120 mil. mk. așa zisele „bonuri de împrumut”. Stocul metalic a crescut cu 303 mil. mk. fiind la strâșitul lui August de 1556 mil.

Dobânda și scontul privat erau la începutul lui Septembrie cu 1% sub Reichsbank; în ultimele zile ale lunii ajunsese la $5\frac{3}{8}\%$. Cursul devizelor asupra statelor neutre variaua dela țară la țară. Se căută hârtia de bancă franceză, belgiană și rusă, chiar peste *pari*, ca să se utilizeze pentru armată. „Reichsbank” a continuat să sprijine activitatea economică germană. N'a încetat de a regula și ajuta mereu circulația numerarului și cea fiduciară.

În alte ziare găsim că în cursul lunii Decembrie Bancă Imperiului a scăzut scontul la 5%, iar Lombardele la 6%. Justificarea acestei măsuri ar fi, după presa berlineză, că viața economică germană a tins în ultimele luni spre un curs normal tot mai accentuat, munca economică adoptându-se condițiilor actuale modificate. Viața monetară a fost culantă aproape permanent, iar depozitele la bănci și casele de depuneri au fost în creștere. Starea Băncii Imperiului este absolut satisfăcătoare, grație colaborării constante a poporului german pentru sporirea rezervelor de aur. Având toate acestea în vedere, Direcția Băncii Imperiului a crezut necesar a veni în ajutorul vieții economice germane, scăzându-se scontul.

O comunicare a cancelarului imperiului, din August 1915, cuprinde următoarele cu privire la emiterea monedelor de cinci pfenigi:

Consiliul federal a hotărât în baza paragrafului 3 al legii referitoare la împuternicirea Consiliului Federal pentru luarea de măsuri economice, etc., din 4 August 1914. următoarele:

§ 1. Cancelarul Imperial este împuternicit, în afară de prevederile din § 8 al legii monetare din 1 Iunie 1909. pentru emiterea monedelor de nichel și aramă, să hotărască o limită pentru emiterea monedelor de 5 pfenigi de fier până la limita sumei de 5 milioane mk. La aceste monezi, în afară de prescripțiunile referitoare la emiterea monezilor de 5 pfenigi de nikel, se vor mai aplica următoarele dispoziții:

a) Monezile de fier de 5 pfenigi, se vor bate cu un cerc canelat;

b) Pe una din fețe se va scrie următoarele: La mijloc numărul 5, deasupra „Deutsches Reich” și sub numărul 5 „Pfenig” și sub acest cuvânt anul”.

Italia. Deși la început neutră, totuși ea s'a resimțit

guvernul prin decret regal, a dispus ca bursele să fie închise.

S'a mai decretat următoarele, în August:

1. Băncile, afară de băncile de emisiune, precum și casele de economie poștale, sunt autorizate să restituie, din depunerile ce au primit înainte de 5 August 1914, numai 5% până la 10 Septembrie și alt 5% pentru timpul țela 15—30 Septembrie 1914. Această dispoziție însă nu se aplică meseriașilor cari cer restituirea depozitelor pentru plata lucrătorilor sau pentru cumpărarea de materiale necesare atelierelor lor.

Pentru a asigura creditul intern a creat o instituție de stat cu un capital de 25 milioane lire, subscrise de cele 3 bănci de emisiune (Roma, Neapoli, Sicilia), pentru a acordă împrumuturi pe polițe cu o singură ieșălitură, industrișilor.

Rusia. Bursele din Petersburg și Odessa au fost închise.

Nu se poate vorbi de o pregătire financiară în Rusia, totuș, grație industriei și producțiunei solului, a putut rezistă prin ea însăși, dispunând de credit.

La începutul rășboiului, pentru a veni în ajutorul comerțului, Ministerul de finanțe a acordat un credit de 30 milioane ruble, mărit mai târziu la 100 milioane ruble.

Un ucaz imperial din Noemvrie a interzis exportul aurului, argintului, pietrelor prețioase și a efectelor de comerț, în țările inimice.

Vom vedea în capitolul următor că Banca Rusiei stăteă foarte bine sub raportul stocului de aur, față de emisiunea de bilete.

Ungaria. Prin ordonanța regală dela 1 August s'a fixat următoarele cu privire la banii plasați înainte de 1 August:

„Dacă la 1 August 1914 depunerea făcută pe libret de depunere sau în cont curent, nu a fost mai mare de 2000 cr., deponentul poate pretinde să i se plătească suma de 200 cr., dacă însă a fost mai mare, poate pretinde încă câte 10% pentru suma între 2000—4000. S'au mai luat și alte dispozițiuni privitoare la compturile curente, la dobânzi, etc.

De asemenea s'a hotărît că depunerile făcute după 1 August nu cad sub aceste dispozițiuni.

A înființat și cassa de împrumuturi pentru rășboiu, pentru a servi și a îlesni trebuințele de credit ale cercurilor comerciale și industriale acordându-le împrumuturi pe acoperire (garanție).

Casa are reședința la Budapesta și a înființat dife-

rite sucursale. Administrația se face pe socoteala Statului, iar modul de funcționare s'a stabilit de Ministerul de finanțe.

Casa va emite bonuri pe baza acordului și înțelegerii între cele două Ministere de finanțe ale monarhiei cu Banca Austro-Ungară.

Imprumuturile de bani le face pe 3 luni; excepțional pe 6 luni.

S'au fixat și regulile cum pot fi acoperite imprumuturile. După încetarea stării de războiu și cel mai târziu la un an după încheierea păcii. Ministrul de finanțe dizolvă cassa pentru imprumuturi de războiu, fixând un termen pentru retragerea din circulație a bonurilor de casă emise.

Turcia. Depozitele de bănci constituite în societăți anonime. Cu privire la aceste depozite s'a decis ca 5% din valoarea lor va trebui rambursată, fie la scadență, — pentru depunerile pe termen, — fie la cererea depunătorului pentru depunerile la vedere. Sumele deja vărsate între 21 Iulie (3 Aug.) vor fi considerate ca avansuri făcute asupra sumelor de 5%. Cu toate acestea toți depunătorii au dreptul ca între 21 August (3 Sept.) și 20 Septembrie (3 Oct.) să facă un vărsământ de minimum 10 lire, oricare ar fi suma deja încasată.

Legea din 7 Noemvrie a hotărât ca procentele și amortizarea obligațiilor, imprumuturilor sau bonurilor tezaurului emise de către statul otoman sau municipalitățile otomane și care s'ar găsi în mâinile supușilor statelor beligerante sau aliate lor, nu vor fi plătite până la restabilirea păcii. De asemenea nu vor fi plătite acestor supuși nici procentele sau amortizarea obligațiilor și dividendelor dela acțiunile societăților anonime.

Nici o plată nu se va face nicăeri supușilor statelor beligerante.

Băncile și societățile de lucrări publice din Turcia aparținând supușilor țării inimice Turciei, au fost puse sub controlul guvernului.

Tările neutrale. Relațiunile moderne comerciale leagă statele într'atât încât crizele și zguduiriile dintr'o parte se repercutează imediat, cu aceeași intensitate și în țările neutrale.

„Piețele financiare (din țările centrale ca Olanda, Italia și Elveția, s'au resimțit destul de adânc de războiul european. Bine înțeles neavând greutățile războiului, toate aceste state s'au putut organiza mai ușor și mai solid, împotriva oricăror evenimente ce ar mai putea surveni, așa încât pot străbate în condițiuni favorabile criza provocată de războiul european.”

În războiul actual neutrii sunt la grația și discreția beligeranților și suportă împreună cu ei toate consecințele economice și financiare ale celui mai dezastruos războiu.

Astfel dacă din cele 500 milioane de locuitori, 54 milioane neutrii sunt încă scutiți de războiul pe front, în schimb acești neutrii duc acasă războiul economic și financiar și suportă toate consecințele lui dezastruoase pe teren economic și financiar, în aceiaș sau aproape în aceiaș măsură ca și popoarele beligerante”.

Dar starea economică și financiară s'a resimțit și pe celelalte continente din cauza acestui războiu.

„Strânsele și numeroasele legături comerciale ale Statelor-Unite din America de Nord cu Europa, fac ca întreaga viață economică americană precum și piața financiară să simtă adânc urmările războiului european. Statele-Unite au rămas încă o țară de export prin excelență și în special de export a materiilor prime ce produce: bumbac, cereale, aramă, vite, petrol. Prin acest export câștigă banii cu care se pot achita datoriile și dobânzile și se stăpânește circulația interioară. Neputându-se exporta, înseamnă că și perspectiva câștigării aurului trebuincios este pierdută. În primele săptămâni ale războiului, bilanțurile *clearing-houseurilor* indică stagnarea operațiilor. S'a exportat mult aur în Canada, iar prin tezaurarea numerarului de către persoanele private, numerarul a devenit rar pe piață. *Clearing-House*-urile, au emis niște certificate (*emergency notes*) ce au să servească, cu încuviințarea guvernului, ca mijloace de plată. Caracteristic pentru situația pieței financiare americane este faptul că orașul New-York, care plănuia de mult să contracteze un împrumut lung, trebuie să se mulțumească să emită bonuri de tezură cu 6% și pe termene scurte. Bursele sunt prătutindeni închise, ca să se evite speculațiile de efecte. Statul american a făcut energice încercări să restabilească vechile rapoorturi comerciale cu Europa, cel puțin cu Anglia. Situația financiară se mai îmbunătățește în cursul lunii Septemvrie, deși procentele dobânzilor rămăneau încă cu mult mai mari decât cele din țările beligerante. Aceasta indică ce criză acută financiară străbate Statele-Unite din pricina războiului european”.

Negreșit că în urmă, pe măsură ce America a putut trimite mărfuri Angliei, Franței, Italiei etc., starea financiară s'a îndreptat, și, cum spun mulți financieri, America va fi pentru multe decenii bancherul Europei și al lumii.

B. Moratorii.

Moratoriu înseamnă amânarea plăților de creanțe ajunse la scadență.

Moratoriu nu presupune o imposibilitate de a se mai plăti datoriile ci o jenă momentană financiară provenită din cauze independente de voința celor ce au nevoie de moratoriu, provenite, am putea zice, din forța majoră.

Moratoriul se acordă comercianților în mod individual când se găsește în o asemenea jenă financiară, și când pot face proba că activul este mai mare decât pasivul.

Se acordă și moratoriul general pentru toate plățile când țara trece prin vre-o asemenea criză, fie provenită din cauze interne, ca greve generale și de durată lungă, foamete, etc., totuși, ceea ce se întâmplă foarte rar, de oarece acea țară își pierde creditul în afară; fie din cauze externe cum ar fi războiul actual. Când se acordă numai în interior se numește moratoriu intern, ceea ce, cum am spus, se întâmplă foarte rar. Cazurile mai dese sunt „Moratoriile externe”, adică amânarea plăților numai pentru datoriile din afara țării. Aceste moratorii sunt generale pentru orice fel de creanțe și datorii din orice țară străină sau numai pentru unele feluri de creanțe și datorii și numai către unele țări. Moratoriile se acordă pe termene fixe și se pot prelungi.

Vom vedea mai jos cum s'au acordat aceste moratorii în țările:

Anglia. La 3 August a votat o lege pentru amânarea plăților cu textul următor:

„Majestatea sa poate, prin proclamație, să autorizeze amânarea plăților a oricărei polițe, a oricărui efect de comerț sau a oricărei alte plăți relativă la un contract, în orice limită, pentru orice perioadă și conform condițiilor și altor clauze putând fi specificate în proclamație”.

Cu alte cuvinte avem aci aproape un moratoriu general.

Prin decrete succesive, s'a restrâns moratoriul acesta și se lînde către desființarea lui.

Austria. La 1 August 1914, a declarat moratoriul pentru 14 zile.

Moratoriul acordat nu s'a înlins:

a) asupra depozitelor spre fructificare, până la suma de coroane 200, plasate la instituturile de bani pe țibrete de depozite sau în cont curent;

b) asupra pretențiilor de chirii pentru locuințe,

sau obiectele mișcătoare, cu excepțiunea cazului când debitorul se află sub drapel, sau cade sub aceleași prevederi ca și persoanele aflătoare în serviciul militar activ;

e) asupra pretențiunilor întemeiate pe contracte de serviciu, inclusiv pretențiunile provenite din contracte de muncitori agricoli și industriali;

d) asupra pretențiunilor de susținere, de alimentare și de rente;

e) asupra intereselor ratelor de capital și asupra anuităților împrumuturilor de stat sau ale împrumuturilor garantate de Stat;

f) asupra pretențiunilor, pe cari ministerul le va preciza mai de aproape în o publicațiune specială.

Prin decretul din 13 August 1914 se prelungește moratoriul până la 30 Septembrie.

Nu cad sub moratoriu:

1. Creanțele rezultând din contractele de servicii și salarii.

2. Creanțele rezultând din contractele de închiriere și arendare.

3. Pretențiunile pentru plata dobânzilor și anuităților creanțelor garantate în scris prin imobile închiriate sau arendate, întrucât debitorul nu probează că chiria și arenda pe care în adevăr le-a încasat, după scăderea impozitelor și a altor dări publice, nu sunt suficiente pentru regularizarea dobânzilor și anuităților.

4. Pretențiunile de întreținere și rentele.

5. Creanțele, cari se cuvin societății Crucii Roșii, precum și un fond pentru ajutorarea membrilor celor mobilizați, sau oricărui serviciu de ajutor devenit necesar din cauza războiului.

6. Pretențiunile, rezultând din contractele de asigurări asupra vieții, pentru răscumpărarea sau acordarea de împrumuturi până la suma de 200 k., și asupra plății sumei de asigurare până la 500 de k., precum și din contractele de asigurare, cari au fost încheiate în special pentru cazul de moarte în războiu, până la întreaga sumă de asigurare, și la toate celelalte ramuri de asigurare asupra despăgubirii până la 400 k.

7. Pretențiunile asupra plății dobânzilor și restituirilor de capital din datoriile Statului și obligațiunilor garantate de Stat precum și din scrisorile de gaj și alte feluri de obligațiuni cari au fost admise pentru plasare de fonduri pupilare.

Cererilor de restituire din depuneri, cu livrete de depuneri cari au fost făcute înainte de 1 August 1914, li se aplică dispozițiunile legeri din 13 August (despre moratoriu) cu restricțiunea ca din aceeași depunere în intervalul unei luni să se poată cere restituirea până la 200 k.,

la băncile naționale și pe acțiuni, precum și la casele de economii; a altor instituțiuni de credit, cu excepție casele Raiffeisen, restituirea până la 100 k.

Prin ordonanța din 26 August și prin altele s'au mai adus modificări de reducere sau estindere a moratorului.

Cu privire la moratoriu în Bosnia și Herțegovina s'a făcut o lege specială cu cuprinsul următor:

„Creanțele în bani particulare, care au luat ființă înainte de 2 August 1914, dacă au scăzut înaintea acestei date, se prelungește până la 15 August, dacă au scăzut între 2 și 15 August se amână cu 14 zile socolite din ziua scadenței lor.

Pentru polițe și cecuri, care au scăzut între 2 și 15 August se amână cu 14 zile termenul de plată, termenul pentru prezentare la acceptare sau plată și cel pentru facerea protestului. Excepțiile sunt aceleași ca și în Austria.

Primul moratoriu acordat pentru 15 zile a fost prelungit. Dispozițiunile au fost completate întocmai după moratoriul austriac și în unele privințe detaliat.

Prin urmare, noua lege are acelaș cuprins ca și moratoriul decretat în Austria, cu următoarele deosebiri:

1. Ca zi de începere a aplicării moratorului nu s'a fixat ziua de 1 ci de 2 August.

2. De oarece data expirării moratorului s'a decis să fie analoagă cu a celui austriac (30 Septembrie 1914), creanțele se amână nu cu 61 de zile, ci numai cu 60 zile.

3. Dispozițiunile speciale pentru casele sistem Raiffeisen nu sunt cuprinse în moratoriul din Bosnia și Herțegovina.

4. Dacă data aplicării primului moratoriu, în Bosnia și Herțegovina, a fost fixată pentru 2 August 1914, atunci se amână cererile formale pentru menținerea dreptului de recurs, conform dreptului cambial, pentru acele polițe care au fost trase după 1 August 1914 (în legea austriacă din 31 Iulie 1914).

5. Clauza reciprocității conținută de moratoriul austriac nu a fost prevăzută și în cel din Bosnia și Herțegovina.

Belgia. A votat o lege în luna August 1914 prin care a dat drept regelui să prelungească termenele, să limiteze retragerile depozitelor, să prohibească exportul după nevoi, să ia măsurile ce va crede pentru alimentarea populației și înlăturarea acaparării, să fixeze pedepse pentru acaparatori și să prescrie confiscarea și întrebuințarea mărfurilor.

Tot prin această lege, pentru a înlesni plățile și contractările fără a se pierde mult timp cu formalitățile prescise de legi anterioare, s'a autorizat guvernul a face a-

cestea prin simple ordonanțe, rămânând ca actele să se prezinte ulterior.

După această lege, a urmat diferite decrete pentru fixarea de termene, pentru prohibiri, etc.

Bulgaria. A votat moratoriu de 3 luni pentru toate angajamentele bănești contractate înainte de 25 Iulie st. v. După expirarea celor 3 luni a dat dreptul Ministerului de justiție ca, după încheierea consiliului de miniștri și printr-un ukaz să aducă schimbări.

La 24 Octomvrie 1914 a prelungit moratoriul cu încă 3 luni. În ultimul articol al legii pentru prelungire zice:

„Moratoriul nu se întinde asupra datoriilor rezultate pentru procurarea hranei; asupra datoriilor rezultate din chiria bunurilor imobiliare și asupra datoriilor rezultate din munci efectuate. În cazul mobilizării păsuirea se va întinde asupra tuturor chiriilor pentru debitorul chemat sub steag.

Franța. S'au declarat diferite categorii de moratorii și anume:

1. *Moratoriul restituirii depozitelor și a soldurilor creditoare a conturilor curente dela societățile de credit.*

În această materie a intervenit până acum patru moratorii pentru depozitele anterior datei de 2 August 1914.

Înăiul moratoriu din luna August acordat de Decretul din 1 August ce acordă o lună pentru lichidarea depozitelor. Dreptul de retragere a depozitului a fost limitat la suma de 250 lei și 5% din surplus. Acest moratoriu a fost completat de dispozițiunile decretului din 9 August și 17 August ce mărește disponibilitatea depozitului la 250 lei și 15% din surplus, pentru cei ce nu au retras depozitul lor conform limitei fixate de precedentul decret.

Al doilea moratoriu din luna Septemvrie. Decretul din 29 August mărește disponibilitatea la 250 lei și 20% din surplus. El mai fixează excepții pentru restituiri superioare, dar cari nu pot trece de 60%, din soldul contului; afară de cazuri speciale în cari depozitul e restituit în întregime, fiind întrebuințat pentru apărarea națională, sau serviciul sanitar, sau în fine pentru ajutorul victimelor de accidente de muncă (art. 4, alin. 2, 5 și 6).

Al treilea moratoriu din luna Octomvrie. Decretul din 27 Septemvrie fixează maximum de retragere la 25% din surplusul peste 250 lei, și pentru excepții la maximum 66% din suma ce aparține depozitarului.

Al patrulea moratoriu din lunile Noemvrie și Decemvrie. Decretul din 28 Octomvrie mărește limita retragerii depozitului la 1000 lei și 40% din surplus pentru luna Noemvrie și 50% în Decemvrie. Maximul retragerii pentru

Decembrie se urcă la 75% din soldul contului, dar numai pentru cazuri speciale menționate.

Din aceste 1 moratorii se vede tendința spre rambursare integrală a depozitelor, ceea ce este necesar pentru funcționarea normală a activității economice.

2. *Prelungirea termenelor de protest și a scadenței valorilor negociabile*, a fost acordată prin aceleași decrete de moratoriu.

I. Decretul din 31 Iulie prelungește aceste termene cu 30 zile, dar numai pentru valorile subscrise anterior de 1 August și expirate dela acea dată (nu și cele expirate la 1 Iulie).

II. Prin decretul din 1 August se prelungește aceste termene cu 30 zile pentru valorile semnate înainte de 1 August și cari expiră înainte de 15 August, sau cari au expirat la 31 Iulie (Decretul din 1 August rectifică omisia făcută de decretul-1).

Acest moratoriu a fost prelungit cu încă 30 zile prin decretul din 29 August aplicabil valorilor scadențate înainte de 10 Octombrie și subscrise înainte de 1 August.

III. Prin decretul din 27 Septembrie s'a acordat un nou moratoriu de 30 zile valorilor scadențate înainte de 1 Noembrie.

IV. Prin ultimul decret din 27 Octombrie, s'a acordat un nou moratoriu de 60 zile valorilor scadențate înainte de 1 Ianuarie 1915, dar numai în favorul debitorilor mobilizați sau cu domiciliul în departamentele ocupate militarmente.

S'au mai adus încă diferite modificări prin diferite decrete și circulări, însă, nu ne permite locul a le menționa aci.

3. *Suspendarea prescripțiilor în materie civilă comercială și administrativă, și a tuturor termenelor judiciare pentru menținerea sau vătörarea unui drept*. A fost admisă prin legea din 5 August (art. 2). Contra celui mobilizat nici o acțiune privată nu poate să înceapă sau să continue, nici o executare sau urmărire nu se poate face în timpul războiului, iar contra celui nemobilizat toate aceste acțiuni sau urmărituri nu se pot face decât cu autorizarea tribunalului. Principiul enunțat în precedentă lege a fost explicat prin Decretul din 10 August și circulara din 12 August. Clauzele de decădere în caz de neexecutare la timp (clauza resolutorie sau nulitatea contractului de asigurare pentru neplata la timp a primei) prevăzute în contractele încheiate înainte de 4 August, nu vor produce nici un efect în timpul războiului.

Conform decretului din 21 August, în timpul duratei mobilizării și până la o dată care va fi fixată ulterior,

nici o declarație de faliment nu va putea fi admisă contra cetățenilor prezenți sub drapel.

În timpul acestei perioade, vor fi suspendate acțiunile intentate înaintea mobilizării contra cetățenilor sub drapel.

4. *Moratoriul contractelor de asigurare asupra vieții.* Prin diferitele legi s'au luat măsuri pentru riscul războiului la polițele de asigurare asupra vieții (Decretul din 7 Septembrie).

La Paris s'a constituit o Bancă a societăților de asigurare asupra vieții, cu scopul de a veni în ajutorul societăților de asigurare, luând asupra ei riscul războiului.

Prin *Decretul din 27 Septembrie*, vine în ajutorul atât a companiilor de asigurare cât și a asiguraților, acordând un termen de 30 zile (până la 31 Octombrie) pentru plata primelor expirate și a capitalului asigurat, când contractul de asigurare a fost încheiat înainte de 1 August și a expirat sau va expira după data acestui decret.

Prin acest decret, s'a fixat și maximele din capitalul asigurat, ce compania este obligată a restitui asiguraților ei în această perioadă. Iar cum acești moratorii e facultativ pentru companie, s'a stipulat procente de 3% dela ziua scadenței, pentru plățile suspendate în baza acestui decret.

Pentru asigurările pe viață, compania va plăti 10% din capitalul asigurat, dar până la maximum 5000 lei.

Pentru rentele viagere, compania va plăti până la maxim 1200 lei pe an la fiecare asigurat.

Pentru asigurările contra incendiului, compania va plăti între 10% până la 20% (maximum 10.000—5.000) după cum pagubele cauzate sunt mai mari sau mai mici de 50.000 lei.

Nu mai în asigurările contra accidentelor de muncă, compania este obligată a plăti alocațiile integrale ca și societățile de asigurare mutuală (vezi art. 4, alin. 6 din decretul din 29 August, al 2-lea moratoriu). Este de remarcat, că ar fi fost mult mai just ca renta viageră să fie fixată nu global pentru toți asigurații, ci proporțional cu sumele vărsate.

Din fericire, cele mai multe companii de asigurare nu au profitat de acest moratoriu facultativ și au executat contractele lor atât cât le-a permis fondurile lor.

Decretul din 29 Octombrie a prelungit cu 60 zile (până la 1 Ianuarie 1915) și contractele anterior de 1 August. Acest nou moratoriu se aplică atât contractelor de asigurare pentru capitalizare sau economie cât și la asigurările maritime.

Noul decret din 31 Decembrie a prelungit moratoriul asigurării cu încă 2 luni (până la 1 Martie 1915) dar

mărește proporțiile de sume ce companiile trebuie să achite imediat asiguraților ei. Pentru rentele, viagere și asigurările pe viață se impune integritatea plății ca și pentru accidente de muncă. În timpul acestui moratoriu companiile vor plăti:

1) În asigurările pe viață, 15% din capitalul asigurat până la maximum 7500 lei.

2) În asigurările de incendiu, dela 20 până la 40% (maximum 20.000—10.000 lei) după cum pagubele sunt mai mari sau mai mici de 50.000 lei.

3) În asigurările contra oricărui alt accident, maximum 3 lei zilnic și 30% din capital până la maximum 10.000 lei.

4) În asigurările de capitalizare, 10% din capitalul titlurilor venite la scadență.

5) *Suspendarea termenelor acordate în materie de brevete de invențiuni, de desene și modele.* Prin decretul din 16 August s'a hotărât: cu începere dela 1 August inclusiv și până la o dată ce se va fixa prin decret la încetarea ostilităților, suspendarea termenelor legale în care titularii brevetelor de invențiuni trebuiesc, sub pedeapsă de pierdere a tuturor drepturilor lor, să achite anuitățile brevetelor lor.

Aceeași suspendare se aplică și vărsămintelor ce se fac la depunerea oricărei cereri de brevete de invențiune sau certificate de adăugire (certificat d'addition).

Art. 2. — De asemenea sunt suspendate, pentru acelaș interval, termenele prevăzute în actele sus arătate, fie pentru punerea în exploatare în Franța a invențiunii brevetate, fie pentru încetarea acestei exploatari, fără ca, într'unul sau în celalt caz, titularul brevetului să aibă vreo justificare de făcut pentru a beneficia de această suspendare.

Dispozițiunile de mai sus nu sunt aplicabile brevetelor cari au expirat înainte de 1 August 1914.

Art. 3. — Cu începere dela 1 August 1914, inclusiv și până la o dată care va fi fixată conform articolului 1 din prezentul decret, sunt suspendate:

a) Termenele impuse titularilor de certificate de garanție eliberate cu ocaziunea expozițiilor organizate în Franța cu aulorizarea administrațiunii, sau sub patronajul ei, pentru a reclama protejarea descoperirilor lor, a desenurilor, modelelor, sau mărcilor.

b) Termenul în intervalul căruia e permis depozitului unui desen sau model, de a i se acorda menținerea depozitului său, fie prin publicitate, fie sub formă secretă.

6. *Moratoriul operațiilor efectuate la bursele de valori.* Prin decretul din 29 Iulie 1914, s'a prelungit cu 30 zile, lichidările financiare ce trebuiau făcute la 31 Iulie

și s'a suspendat executarea operațiilor cu termen efectuate la Bursă înainte de 4 August.

7. *Moratoriul și dividendele societăților.* Ministrul de finanțe a voit să evite ca societățile financiare sau industriale cari au uzat de facultatea acordată prin moratoriul de a suspenda plata cupoanelor obligațiilor lor, sau de a plăti totalitatea depozitelor lor, să poată distribui dividende la acțiunile sau părțile lor de fondatori și a luat noi dispozițiuni prin decretul din 23 Septembrie 1914.

Moratoriul depozitelor nu a fost aplicat sumelor necesare pentru procurarea materiilor prime necesare funcționării industriilor, pentru cumpărarea de semințe, îngrășăminte și animale necesare exploatărei.

8. *Moratoriul chiriilor.* În această materie a intervenit 4 moratorii:

1. Moratoriul de 90 de zile pentru plata chiriilor mici ce expirau în lunile August și Septembrie în întreaga Franță. Decretul din 15 August 1914.

2. Moratoriul de 90 de zile pentru plata tuturor chiriilor ce expiră înainte de 1 Noembrie, dar numai pentru cele 20 de departamente ce au suferit de ocuparea militară.

Decretul din 2 Septembrie 1914. Beneficiul acestor moratorii a fost acordate și alsacianilor ce s'au stabilit în Franță. (Decretul din 8 Octomvrie). Parte din dispozițiile acestor moratorii au fost modificate de Decretul din 27 Septembrie ce satisface multe reclamații foarte justificate.

3. Moratoriul de 90 zile pentru plata chiriilor ce expiră sau prin scadența lor sau prin aplicarea precedenteilor moratorii înainte de 1 Ianuarie 1915. Decretul din 28 Octomvrie.

4. Acest din urmă moratoriu a fost prelungit cu încă 3 luni (până la 31 Martie 1915) în aceleași condiții, de decretul din 17 Decembrie.

Este de remarcă că primul moratoriu se aplică deplin drept, pe când cel de al doilea moratoriu nu se aplică deplin drept, decât numai pentru familiile mobilizaților și aceasta în baza unei prezumpții legale „*juris et de jure*” că chiriașul e în imposibilitate de a plăti.

Chiriașii nemobilizați, din al 2-lea moratoriu, nu pot beneficia de el, decât dacă fac declarație la judecătoria de pace sau proprietarului că nu pot plăti decât în parte sau de loc din termenul expirat, și numai dacă proprietarul său nu face proba contrarie înaintea judecătorului.

În ceea ce privește expirările contractelor de închiriere, al 2-lea moratoriu le prelungește cu 3 luni, dar numai dacă familia mobilizatului face o declarație și dacă

casa nu a fost închiriată la un altul înaintea acestui decret din 2 Septembrie. Aceiași prelungire, sub aceleași condiții este fixată și pentru cazul rezilierii contractului și evacuarea casei.

Este de notat că supușii germani și austro-ungari din Franța nu pot beneficia de suspensiunile acestor moratorii.

Al 3-lea moratoriu păstrează distincția între chirișii mobilizați și nemobilizați precum și dispozițiile privitoare la prelungirea contractelor expirate în Noembrie și Decembrie.

Ca consecință a acestei prelungiri, noul moratoriu a trebuit să amâne cu 3 luni nouile închirieri anterioare lunii Noembrie. Orice contestații la executarea acestor moratorii vor fi judecate de judecătorul de pace în primă și ultimă instanță, oricare ar fi cifra litigiului, iar procedura este scutită de timbru și înregistrare.

9. *Moratoriul contractelor de arendă.* Prin un decret din 19 Septembrie, s'a prelungit cu un an, în favoarea arendașilor mobilizați, contractele de arendă ce expiră înainte de 1 Ianuarie 1915, sau în baza concediului legal, sau de plin drept.

Pentru a beneficia de aceste dispozițiuni, arendașul mobilizat sau familia sa, trebuie să facă o declarație, prin scrisoare recomandată, proprietarului sau grefierului judecătorului de pace înaintea expirării contractului sau de data începerii noului contract ce ar fi fost făcut cu un alt arendaș.

Germania. Germania nu a declarat moratoriul intern general, grație casselor de împrumut. Ministrul de finanțe german s'a rezemat mult pe aceasta pentru a susține că situațiunea financiară a Germaniei este superioară celorlalte puteri dușmane și în special Angliei.

Ziarele financiare engleze și franceze susțin că deși Germania nu a declarat moratoriul de formă, însă de fapt prin diferite măsuri a admis un moratoriu parțial.

Prin legea din 1 August 1914 s'a admis ca orice comerciant german care a contractat datorii la o dată anterioară de 31 Iulie 1914, poate obține un termen de 3 luni dela urmărirea legală, în care timp părțile contractante vor găsi o modalitate pentru aranjarea afacerilor lor. A hotărât că cererile de plată din străinătate nu pot fi urmărite înainte de 31 Octombrie 1914.

Prin legea din 4 August s'a împuternicit consiliul federal să ia măsuri în caz de războiu, pentru prelungirea termenului de plată în materie de cambie sau cek și pentru ușurarea pagubelor economice în întreg sau parte din teritoriul imperiului.

Bundesrat-ul german, a interzis de a se mai plăti datoriile în Anglia, în Irlanda și în Franța, precum și în coloniile și provinciile externe ale Angliei, sub orice formă, nici direct, nici indirect.

Afară de aceasta, Bundesrat-ul, în ședința dela 8 August a luat alte măsuri, ca prin mijlocirea justiției, să împie acordarea unor păsuiri și să împiedice falimentele care ar fi distrus sufletul comerțului, adică: *creditul*.

Ordonanța din 22 Octombrie suspendă, până la 31 Ianuarie 1915, orice acțiune a unui creditor străin contra unui debitor german.

Scadența cambiilor emise în străinătate înainte de 31 Iulie și plătibile în Germania a fost amânată cu 3 luni prin ordonanța din 10 August 1914. La 22 Octombrie scadența acestor cambii s'a amânat cu încă 3 luni.

Italia. 1. Pentru polițele cu scadența până la 30 Septembrie se acordă o prelungire de 40 zile cu condițiunea de a se plăti îndată cel puțin 15% din valoarea lor și 6% dobândă.

2. Se vor face înlesniri pentru efectuarea operațiunilor de bursă.

Cecurile asupra instituțiunilor de credit (exceptând băncile de emisiune) sunt supuse aceluiași dispozițiuni ca și restituirile de depozite. (Vezi capitoul precedent).

Ordinele de plată ale băncilor precum și cecurile se vor plăti integral.

Moratoriul acesta, cu o aplicare redusă, s'a prelungit până la 1 Aprilie 1915, când s'a hotărît ca moratoriul general să ia sfârșit pentru toate datoriile.

În „Gazzetta Ufficiale” din 27 Maiu s'a mai publicat un decret prin care:

a) se stabilește moratoriul până la 60 zile după terminarea războiului pentru toți acei din comerț cari, în ziua publicării decretului ar avea pasivul mai mare ca activul și

b) se recunoaște războiul ca o cauză de forță majoră în materie de neîndeplinirea obligațiunilor decurgând din împrumuturi sau altfel de contracte încheiate înainte de izbucnirea ostilităților.

Rusia. Moratoriul constă în prelungirea termenelor de plată și de facerea protestelor la polițele emise înainte de 17 Iulie.

1. Prin un ucaz din 20 Iulie 1914, se prelungeste, până la terminarea războiului, termenul legal al protestelor pentru polițele cu scadența după 17 Iulie, iar procentele se vor socoti dela scadență, iar nu din ziua protestului.

2. Un alt ucaz din 25 Iulie, prelungeste cu 2 luni

plata plăților și facerea protestelor pentru cambiile acceptate înainte de 17 Iulie și plătibile în guberniile din Rusia occidentală.

3. Prin ucazul din 12 Septemvrie se amână cu o lună dela ziua scadenței, facerea protestelor la polițele emise înainte de 17 Iulie, cu scadența înainte de 25 Septemvrie 1914, și a cărei emisiune sau plată este în guberniile din Rusia occidentală. Iar plata polițelor emise înainte de 17 Iulie, în monedă străină, se amână cu 2 săptămâni după ziua deschiderii secției fondurilor din Bursa din Petrograd. Pentru prelungirea aceasta se va socoti dobânzi de 1% înai mult decât scontul Băncii Imperiului sau decât cel oficial din țările felului monedei.

4. Termenele prezentului ucaz se prelungeste cu 4 luni (adică până la 17 Noemvrie 1914) prin ucazul din 21 Septemvrie 1914.

Serbia. Situațiunea ei financiară fiind extrem de zdruncinată încă din timpul războiului balcanic, a fost nevoită să acorde un moratoriu nou când abia expiră cel vechiu, din timpul războiului balcanic.

Turcia. In ziua de 3 August a acordat moratoriu general pentru o lună.

Avându-se în vedere situația precară agravată prin intrarea sa în conflagrațiunea europeană, s'a dispus ca toate obligațiunile Statului și municipalităților otomane ce se găsesc în posesia statelor beligerante sau aliate lor să nu fie plătite decât după restabilirea păcii. De asemenea toate procentele, amortismentele și dividendele acțiunilor societăților otomane, nu vor fi plătite supușilor sau ziselor state, ci se vor consemna la o bancă desemnată de guvernul otoman. Numai obligațiunile posédate de supușii statelor neutrale vor fi achitate la scadența de către Ministerul de finanțe.

Nechiul moratoriu (dela 21 Iulie—3 August până la 21 August/3 Septemvrie 1914), s'a prelungit cu o lună cu modificările următoare:

Datoriile expirate dela 21 Iulie (3 August) până la 20 August (2 Sept.) inclusiv se vor bucura de un nou termen de amânare, până la 20 Septemvrie (3 Oct.) 1914, dar numai pentru 95% din valoarea lor totală, trebuind astfel ca debitorii să plătească 5% din datoria lor; pentru această din urmă plată li se va acorda un termen de 10 zile, expirând la 31 August (13 Septemvrie).

Scadența datoriilor exigibile în intervalul dela 21 August (3 Sept.) până la 20 Septemvrie (3 Oct.) se va raporta cu o lună dela dată, dar numai pentru 95% din

valoarea lor totală, iar 5% se va plăti la scadența primă a datoriei.

Suma de 5%, astfel exigibilă, va fi protestată în caz de neplată, în cele 8 zile care urmează diversele scadențe în ordinea determinării lor. Dela aceste reguli generale fac excepțiune:

În ceea ce privește chiriile, 25% vor fi exigibile la termenele stipulate.

În ultimul timp Camera a votat un proiect de lege prelungind moratoriul până la 13 Aprilie 1915, debitorii fiind însă obligați a plăti în două rate un avans de 10% din datoriile lor, iar băncile constituite în societăți anonime trebuind, oricare ar fi sumele plătite până acum creditorilor lor, să mai plătească în 2 rate încă un avans de 20%. Chiriașii vor trebui să plătească jumătate din chiria datorită.

În același timp guvernul a supus Camerei un proiect de lege prin care se amână până după sfârșitul războiului datoriile soldaților cari sunt sub drapel și un altul prin care să fie autorizat să încheie un avans de 5 milioane lire cu un procent de 6%.

Relativ la datoriile provenite din plata dobânzei, dobânda cuvenită va continuă să curgă pentru sumele acoperite prin moratoriu.

Pentru diversele creanțe cari nu prevăd stipulări de dobândă, dobânda sumelor acoperite prin moratoriu, se va plăti cu 7%, exceptându-se sumele de rambursat din depozite dela bănci, care-i vor produce un interes de 4%. Aceste dobânzi vor curge cu începere dela scadența datoriilor; pentru datoriile neexigibile decât la cererea creditorului, dobânda va curge dela data cererii.

Moratoriul acesta nu se aplică datoriiilor cuvenite Statului.

Noua lege mai stipulează că moratoriul nu se aplică la datoriile și angajamentele contractate posterior datei de 21 August (3 Septembrie) 1914.

Ungaria. Prin ordonanța regală din 1 August a fost fixat primul moratoriu de 2 luni pentru plata datoriilor în bani, al căror termen a expirat, sau cari vor scade până inclusiv la 30 Septembrie 1914, și care se întemeiază pe cambii, asigurații comerciale, vărante și cecuri, emise înainte de 1 August st. n., sau cari se bazează în general pe afaceri comerciale sau pe alte titluri de drept privat, ce datează dinainte de 1 August 1914. Durata moratoriului se va calcula dela ziua scadenței, iar dacă scadența a fost înainte de 1 August 1914, dela 1 August 1914.

Nu cad sub dispozițiile moratoriului acordat:

1. Interesele împrumuturilor de Stat și a celor ga-

rantate de Stat; ratele de amortizare a acestor împrumuturi și rentele.

2. Cupoanele de interes: ale scrisurilor funciare și ale altor obligații pupilare sau admise drept cautions.

3. Interesele și ratele de amortizare ale împrumuturilor ipotecare încuviințate în scrisuri funciare; a acelor pretențiuni, pe baza cărora se pot emite obligațiunile amintite în punctul 2.

4. Taxele ce sunt a se plăti pentru folosirea instalațiilor publice (taxe pentru ape, lumină, electrică, etc.).

5. Obligațiunile, pe care le are debitorul, mijlocul sau nemijlocul, față de societatea „Crucea Roșie”, sau un fond, menit pentru ajutorarea familiilor celor mobilizați, sau pentru alte ajutoare de dat cu prilejul războiului.

6. Pretențiunile de susținere (alimentare) și rentele viagere.

7. Următoarele obligațiuni întemeiate pe contracte de asigurare:

a) la asigurări pentru serviciul militar, sau la asigurări pentru caz de moarte în războiu, plata integrală a sumei de asigurare la alte asigurări de viață, plata sumei de asigurare până la k. 500;

b) la asigurări de foc și grindină plata premiilor și a sumei de desdăunare;

c) la toate celelalte ramuri de asigurare plata sumei de desdăunare până la k. 400;

d) obligațiunile reasiguratorului derivate din aceste asigurări, în proporția sumelor pe cari asiguratorul are să le plătească în sensul punctelor a) c), precum și premiile de reasigurare dela asigurările de foc și grindină.

8. Chiriile, cu excepția cazului când cel obligat este chemat sub drapel, sau cade sub aceeași considerație, ca persoanele cari îndeplinesc serviciul militar — întrucât nu beneficiază de retribuțiunile sale regulate, sau cel puțin de un ajutor public în scop de a plăti chiria. În ultimul caz, chiria trebuie plătită numai până la suma ajutorului primit.

9. Arenzile.

10. Pretențiunile întemeiate pe contracte de serviciu, inclusiv cele ale muncitorilor agricoli și industriali.

11. Pretențiunile, pe cari subîntreprinzătorii le au față de întreprinzători — în proporția în care acești din urmă au căpătat la mână plata lucrărilor prestate.

12. Liberarea veniturilor, încasate în cursul moratoriului din administrarea unei averi străine — pe lângă susținerea drepturilor administratorului acelei averi.

Tările neutrale.

Suedia. Un decret regal publicat în Stockholm la 25 Mai 1915, prelungește moratoriul cu privire la creditorii domiciliați în străinătate, dela 1 Iunie până la 1 Octombrie a. c. Cu toate aceștia moratoriul nu se aplică creditorilor domiciliați în Statele-Unite, Olanda, Norvegia, Elveția sau Spania.

Tunis. „La Dépêche Coloniale” din Paris cu data de 29 Mai publică un decret Beylical, datat 20 Mai, prin care, în vederea recoltei bune se suspendă moratoriul și se prevăd diferite date de plată a datoriilor între 30 Iunie și 31 Decembrie 1915.

Portugalia. Pentru a atenua în măsura posibilului consecințele gravei crize financiare și economice actuale și în conformitate cu autorizațiunea ce îi este dată prin legea votată la 3 August, consiliul de miniștri decretează: Moratoriul este datat din 10 August și conceput în termenii următori:

Se acordă o prorogare de 69 zile tuturor plăților ce urmează a se efectua în monedă străină și reprezentată în: monedă (lire sterline), cecuri, compturi curente sau operațiuni de schimb.

Dobânda sumelor datorite va fi socotită conform taxei Băncii Portugaliei.

Prorogarea la care se referă articolul precedent va fi calculată dela data scadențelor stipulate pentru toate angajamentele contractate înaintea datei prezentului, și dela data acestui decret pentru acelea ce nu au dată de scadență fixă.

„Diario do Governo” din Lisabona cu data de 7 Iunie 1915 publică un decret, prin care se acordă o prelungire a moratoriului cu privire la lichidarea creanțelor comerciale încheiate pe piețele Oporto și Lisabona mai înainte de 3 August 1914.

Art. 1. al acestei legi prevede că 10% din suma datorată se va plăti la 6 Sept. 1915, 15% la 6 Oct. 1915 și alte 3 rate de câte 25% la 6 Ianuarie, 6 Aprilie și 6 Iulie 1916 respectiv.

Danemarca. A făcut oarecari prelungiri de cel mult 3 luni pentru datoriile contractate în interior, dar nu și cele civile. A oprit orice urmăriri până la 10 Octombrie pentru datoriile contractate după 1 August în străinătate sau către un străin.

Elveția. S'au dat termene succesive de câte 30 zile pentru facerea plăților și a protestelor la cambii.

C. Băncile de emisiune.

Înainte de a vorbi de băncile de emisiune, credem necesar a da câteva lămuriri sumare asupra băncilor în general, de oarece, asupra finanțelor în timp de războiu nu au avut influență numai băncile de emisiune ci toate băncile.

Băncile procură capitaluri pe credit dela cei cari nu știu sau nu pot a le utiliza și le dau altora, tot pe credit, pentru a le utiliza.

Se pot compara băncile cu pompele cari, pe deoparte aspiră capitaluri cu ajutorul creditului, iar pe de altă parte le distribuie tot pe credit.

Înainte vreme băncile nu aveau acest rol, ele primiau numai depozite și făceau numai acte de zărafie schimbând monede în schimbul unor mici beneficii. Pentru păstrarea capitalurilor particulare (depozite), primiau băncile o plată oarecare.

Mai târziu observând bancherii că depozitarii în banii mult timp fără a produce, au propus ei a plăti o dobândă oarecare depozitarilor, permițând însă în schimb a se întrebuința banii depuși până la termenul ridicării lor.

Astăzi, băncile întrebuințează aceste depozite, iar pentru garanția depozitarilor își formează și ele un capital propriu prin care garantează depozitele. De obicei însă capitalul depozitelor este mult mai mare decât capitalul propriu al băncilor; astfel că băncile cari au oarecare reputațiune și garanție dispun de capitaluri foarte mari depozitate.

Adeseori băncile întrebuințează aproape numai capitalurile obținute pe credit, iar capitalurile proprii le păstrează ca garanție plasându-le în rentă.

Operațiunile pe cari le fac astăzi băncile sunt: împrumuturi pe credit personal, împrumuturi garantate prin ipotecă, împrumuturi garantate prin mărfuri și produse, avansuri în comptul depozitelor, împrumuturi pe amănent de titluri, acțiuni, obligațiuni, scontarea de cambii, deschiderea de anumite credite în condițiuni prestabile pentru cel cărui a i se deschide acest credit.

După felul operațiunilor, băncile iau numirea de: bănci de depozit, bănci de scont, bănci de circulație sau emisiune, bănci de credit funciar, bănci agricole.¹⁾

1) Am arătat în paginile precedente și cum au luat naștere băncile de credit de războiu.

Băncile de circulațiune sau de emisiune sunt instituțiuni de bancă împuternicite de Stat ca pe lângă alte operațiuni, să emită bilete de bancă.

Pentru ca biletele de bancă emise de aceste bănci să poată avea valoarea reală pe piață și pentru ca populația să aibă încredere în ele, este nevoie ca băncile de emisiune să aibă un stoc de aur egal cu $40\frac{1}{2}$ din suma biletelor de bancă emise, admițându-se pentru cazuri excepționale $33\frac{1}{2}$. Aceste bănci sunt obligate a plăti în moneda metalică biletele de bancă, dacă i se cere aceasta de prezentator. Cum însă din experiență s'a văzut că nu se prezintă niciodată toate biletele de bancă, spre a fi preschimbate în moneda metalică, de aceea s'a admis ca biletele de bancă să fie reprezentate în bancă prin stocul de aur de 40% .

Biletele de bancă pe lângă avantajele economice au și avantajul că înlesnesc mijlocul de plată, de oarece prin moneda metalică plata este foarte incomodă. Englezii au perfecționat și plata prin hârtie înlocuind-o cu cekul.

Băncile de emisiune sunt de obicei instituțiuni particulare, adică majoritatea capitalului lor este al particularelor. Statul ia oarecare parte la ele, rezervându-și dreptul a le conduce direct sau indirect. Numai în Rusia și în Suedia există bănci de emisiune considerate ca secțiuni ale Ministerului de finanțe.

Deși băncile de emisiune nu pot să avanseze statului decât numai sume în limitele legilor și statutelor cari reglementează funcționarea lor, totuș, mai toate statele au modificat în cursul războiului legile privitoare la băncile de emisiune, spre a putea ajuta mai mult creditul public și statul.

Alară de avantajul ce-l au băncile de emisiune pentru stat, ele mai au de îndeplinit două sarcini importante, și anume:

a) Publicul având obiceiul de a ascunde banii în primele faze ale războiului, băncile trebuie să înlesnească mijloacele de plată în locul celor dispărute și ascunse de public.

b) Instituțiile de bancă pierzând din capitalurile lor din cauza publicului care își retrage fondurile, băncile de emisiune trebuie să ajute băncile pentru a le menține puterea lor de lucru.

Înainte de a arăta cum au lucrat băncile de emisiune în actualul războiu, adăugăm câteva cuvinte asupra diferitelor numiri date biletelor emise. Se zice: „*Monedă de hârtie*” sau „*Bilet de bancă*” când acestea sunt emise de bănci pe bazele arătate mai sus. Când însă acestea sunt emise de stat se zic „*Hârtie monedă*”.

Cele dintâi, cum am spus, se plătesc în numerar, la vedere; pe când cele din urmă nu sunt rambursabile.

Din cauză că particularii nu primesc cu încredere hârtia monedă, Statul este silit a declara „cursul forțat”. Prin urmare, când un Stat emite hârtie monedă, trebuie să declare și cursul forțat. Austria a recurs până la 1896 la cursul forțat.

Bogațiile populației, aduse în caseta statelor prin împrumuturi de stat, nu au fost suficiente la un moment dat pentru statele beligerante atât pentru interesele comerciale și de producțiune, pentru creditul public și circulațiunea monetară internă, cât și pentru nevoile crescânde ale războiului. Acest fenomen a născut ideea de consolidare a băncilor naționale de emisiune, aducându-le în pivnițe cât mai mari rezerve de aur, pentru ca prin noi emisiuni de bilete de bancă să poată face datoria față de nevoile financiare, necesare atât cauzei războiului în sine, cât și vieții economice interne.

De aci au luat naștere călduroase apeluri făcute către popor pentru a-și depune aurul la băncile naționale de emisiune. Nu au lipsit din aceste apeluri fraze în felul următor: Vârșali aurul vostru la Banca Națională, căci a păstră la voi aurul în aceste momente înseamnă a trădă patria! Depunând aurul vostru patria vă va fi recunoscătoare, etc. Vom studia, pentru fiecare stat în parte, care eră situațiunea la început a băncilor de emisiune și cum au procedat pe timpul războiului pentru a mări stocul de aur, prin urmare, a mări emisiunea biletelor de bancă.

Anglia. Banca Engliterei s'a înființat în 1699 în împrejurările următoare: Regele Wilhelm al III-lea având nevoie de parale, a promis capitaliștilor cari ar voi să împrumute, că le dă voie să formeze o bancă sub numele de Banca Engliterei. A obținut imediat 30 milioane fr. cu o dobândă de 8%. La început, această Bancă n'avea nici un privilegiu, dar după trei ani împrumutându-se regele încă cu 25 milioane, și la 1708 obținând încă un împrumut, banca a căpălat și ea, în schimb, dreptul să emită bilete de bancă. În perioada dela 1792—1821, din cauza împrumuturilor numeroase făcute guvernului, banca a fost silită să suspende rambursarea biletelor.

Starea actuală. Înființarea de aci înainte în Engliterra a vre-unei noi bănci de circulațiune e interzisă. Afară de banca Engliterei și băncile Scoției mai sunt în Engliterra propriu zisă vre-o 50 de bănci particulare și 35 bănci anonime, cari au dreptul să emită bilete. Circulațiunea băncii Engliterei e însă mult mai mare decât a tuturor celorlalte bănci întrunite.

Cum vedem, Banca Engliterei n'are privilegiul exclu-

siv de emilere a biletelor. În total, Anglittera are peste un miliard bilete în circulațiune. Banca Anglitterei e obligată să cumpere orice cantitate de aur și se prezintă cu un preț care e fixat.

Deși există acest sistem de bănci cât se poate de solid — național — în Trunte cu Banca Angliei, totuși la începutul războiului s'a produs oarecare panică. După ce s'a plătit în câteva zile, dela 27—31 Iulie 1914, peste 50 milioane mărci în aur, s'a suspendat provizoriu la 31 Iulie faimosul act al lui Sir Robert Peel din 1844, care regulează emisiunea și care de atunci încoace numai de trei ori a fost suspendat (la 1847, 57 și 66), la 1 August a ridicat scontul la 10%, cum am arătat în capitolul precedent și a prelungit sărbătoarea legală de Luni 3 August st. n., pe încă 3 zile, până la 6 August, timp în care publicul nu a putut căpăta vre-un ban în vre-o bancă.

În urmă s'a îmbunătățit situațiunea prin intrări de aur și emilerea de către Stat a hârtiilor de 1 și 10 sh.

Pentru asigurarea mijloacelor de plată pe piață, băncile primiau plățile în certificate dela *Clearing-house*-uri, după exemplul băncilor americane din timpul crizei din 1907, și celei actuale. De unde la începutul lunii August stocul metalic al Băncii Angliei era foarte slab, în cursul lunii se mări, pe deoparte prin depunerile particularilor, pe de altă parte cu rezervele de aur ale Egiptului și Indiei, cari se aflau depuse la Londra. În acelaș timp se luară măsuri să se facă depozite de aur în Australia, Africa de Sud și Canada și sunt socotite ca rezervele de aur ale Băncii Angliei.

S'a prohibit exportul aurului, astfel că până la 2 Septembrie fondul de aur al Băncii Angliei s'a mărit la 47,8 milioane lire sterline, iar până la finele lui Decembrie 1914 a atins 64 milioane lire sterline.

Cursul forțat n'a fost stabilit. Biletul de bancă continuă a fi rambursabil la vedere. La începutul războiului producându-se mari cereri de fonduri, guvernul englez s'a crezut dator să autorizeze emisiunea de bilete de stat, ceace nu se făcuse niciodată până aci. El a emis bilete de 1 și 10 lire sterline, al căror total nu depășea către finele anului 1915 de 40 milioane de lire sterline (1 miliard lei), având grija să constituie și să mărească regulat încasso-ul metalic destinat să garanteze această circulațiune de hârtie.

Austro-Ungaria. În Austro-Ungaria, după cum se știe, nu există o lege care să impue Băncii de emisiune rambursarea bacnotelor în aur; acest lucru a venit în avantajul băncii, căci la declararea războiului lumea nu a năvălit la ghișeurile băncii să

ceară aur. Nevoia ce se simția de mărunțis a fost îndestulată prin emiterea biletelor de două coroane (de 10 coroane existau). La 23 Iulie rezerva de aur a Băncii Austro-Ungare era de 1238 milioane coroane și încă 60 milioane coroane trate aur asupra străinătății. Nevoia de credit a fost satisfăcută prin acordarea de largi împrumuturi pe titluri de către Banca de emisiune. Se pare însă că banca de emisiune nu dispune de stocul corespunzător de aur față de monedele de hârtie emise. Marea emisiune de monedă de hârtie a făcut posibil împrumuturile, dar în schimb a avut o influență considerabilă asupra scăderii coroanelor și asupra scumpetei traiului.

Franța. „Banca Franței” a fost creată de Napoleon I, la 1800. Dreptul de a emite bilete de bancă l'a căpătat la 1803.

La început acest privilegiu nu era acordat pentru toată Franța, dar la 1848, l'a căpătat în întregimea lui și actualmente privilegiul i se acordă pe o durată, de ordin, de 30 ani, care totdeauna se reînnoește. Banca Franței este o societate pe acțiuni cu capital subscris de particulari¹⁾.

Încă din 1911, o convențiune intervenise între Ministerul de finanțe și Bancă prin care aceasta se angajă să pună la dispoziția guvernului, în caz de mobilizare o sumă de 2,900 milioane (complimentul de 3 miliarde fiind furnizat prin banca Algeriei.)

Acest avans este independent de împrumutul fără dobândă de 200 milioane, care este exigibil abia la 31 Decembrie 1920, la expirarea concesiunii Băncii.

Printr'o convenție din 21 Septembrie 1914, cifra avansului a fost ridicată la 6 miliarde franci: dobânda a fost fixată la 1 la sută pe an, ea va fi ridicată la 3 la sută pe an, cu începere din anul care va urma pe acel în care se va încheia pacea. Diferența de 2 la sută va trebui să fie aplicată la amortizamentul datoriei de Stat, și de asemenea la rambursarea eventuală a pierderilor pe cari Banca le-ar suferi de pe urma portofoliului său de efecte prorogate.

Banca Franței a dovedit prudență. Ea avea gata un stoc de bilete de bancă de 20 frs. și 5 frs. (căci avea experiența anului 1870) și imediat le puse în circulație. La 23 Iulie avea 4100 milioane frs. aur și 640 milioane frs. argint și a cerut Statului să-i ridice limita de emisiune dela 6.800 milioane la 12.008 milioane franci ceea ce s'a decretat cum se arată mai jos.

1) M. A. Du nitrescu op citat.

Băncile cealalte însă au dat dovadă de slăbiciune, din care cauză Statul a fost nevoit să prevadă moratoriul.

Camera de comerț a emis la 10 August 1914 bilete de 2 și 1 fr., 20, 50 b., pentru 100 milioane lei garanțate cu bilete de 50 și 100 lei depuse la bancă. Guvernul a admis aceasta și a autorizat banca a emite acele monede.

La Octombrie 1914 Banca Franței avea 4476 milioane franci stoc de aur, însă până la sfârșitul anului scăzuse la suma de 4100 milioane franci. În urmă iar s'a ridicat continuu grație și apelurilor patriotice făcute către cetățeni pentru a depune aurul.

Legea din 6 August a hotărât: Cifra maximă a biletelor băncii și filialelor ei se poate ridica deocamdată dela 6,8 miliarde la 12 miliarde frs. Acest maximum poate fi depășit pe baza încheierii consiliului de miniștri. D-l Tăușanu în revista „Democrația” spune că în acelaș timp s'a stabilit cursul forțat pentru bilete de bancă.

Emisiunea băncii de Alger și a filialelor ei se poate ridica la 400 milioane frs. Acest maximum poate fi depășit pe baza încheierii consiliului de miniștri.

Se autoriză Banca de Alger să emită hârtie à 5 frs.

Până la noui dispozițiuni Banca Franței și cea din Alger nu sunt obligate să plătească hârtiile lor în aur. Tot până la noui dispozițiuni Banca Franței nu mai este obligată să publice rapoartele săptămânale de oarece în împrejurările de față depozitele nu pot fi procurate la timp.

Banca Franței a dat un credit destul de mare guvernului, dar acesta în spiritul dominant de a asocia însuși poporul cu micile lui economii la acțiunea de apărare a țării, n'a uzat de acest credit decât foarte puțin și anume pentru circa 6 miliarde. Situația Băncii de altfel este dintre cele mai înfloritoare; stocul de aur era în luna Aprilie 1915 de 5½ miliarde, având o emisiune de bilete în circulație de 11½ miliarde frs. Azi în urma autorizației dată printr'un decret al Președintelui Republicii, această emisiune se poate urca până la 15 miliarde franci.

„Finanțarea războiului în Franța a pus la contribuție Banca Franței într'o măsură mai largă decât au fost puse cealalte bănci continentale, de către statele respective, exceptând poate Banca de stat a Imperiului rus. Ideea că institutul central de emisiune va procura primele și cele mai multe fonduri pentru războiu era privită ca un fel de dogmă în Franța și aplicarea acestei credințe ca ceva foarte natural. Stocul ei metalic, mai mare ca la oricare altă bancă în lume, față cu o emisiune de bilete relativ moderată, da statului posibilitatea de a avea la dispoziție imediat sume de mai multe miliarde și cu o dobândă neînsemnată. Legile privitoare la raporturile dintre stat și

banca sunt de dată mai veche. Prin legea din 9 Iunie 1857, prorogată ultima oară în 29 Decembrie 1911, banca a fost autorizată să împrumute statului, în cont curent, fără dobândă, 200 milioane franci. O altă lege din 1897 obligă banca să avanseze statului, la cerere 2 miliarde 900 milioane pe bonuri de tezaur cu o dobândă de 1%. Cu ocazia afacerii marocane, în toamna anului 1911, banca a fost din nou obligată să avanseze statului, în caz de războiu, până la 6 miliarde, cu aceeași dobândă de 1%. În Februrie 1915, pe baza unei noi legi din Decembrie 1914, banca fu autorizată să mărească limita împrumuturilor către stat până la 9 miliarde. Paralel cu sporirea avansurilor de făcut statului, a trebuit să se sporească iarăși prin lege, maximul de bilete ce era în drept să emită Banca Franței. Maximul de emisiune de 6 miliarde 800 milioane, cât era înainte de războiu, a fost sporit în decursul războiului la 15 miliarde.

Banca Franței cu tot ajutorul dat statului, nu a neglijat piața internă, ci din contră, a ajutat-o prin acordări de mari credite. Dela 27 Iulie până la 1 August 1914, portofoliul a trecut dela 1,6 la 3,1 miliarde franci. Cu introducerea moratoriului, piața s'a mai calmât și prezințările la scont la banca centrală au devenit mai puțin numeroase: azi asistăm în Franța ca și în Anglia și Germania, la „pletoră de bani”!

Observarea și în Franța a efectelor inflaționismului, nu e un fenomen surprinzător: cantitatea enormă de bilete emise și stânjenirea producției naționale prin uriașă sforțare militară nu puteau să rămână fără influență asupra prețurilor și să nu provoace acolo ca în multe alte părți, scumpetea excesivă a lucrurilor și deprecierea ușoară a francului pe piețele neutre!

Inflaționismul s'a manifestat chiar mai târziu în Franța decât în Anglia din următorul motiv: cantitatea de bilete emisă de Banca Franței în primele luni de războiu de abia egală valoarea totală a aurului tezaurizat de populația franceză din timp de pace, valoare apreciată de unii economiști la 5 miliarde franci. Noile bilete se puteau deci considera ca reprezentante ale aurului ascuns, și emise în conformitate cu „currency principle”; ele ar fi avut o influență asupra urcării prețurilor numai dacă n'ar fi existat rezerva ascunsă de aur a poporului francez și emisiunea lor ar fi fost o simplă consecință a celuilalt „banking principle”.

Păstrarea proporției de 30% între stocul metalic și valoarea biletelor emise nu era suficientă pentru a garanta stabilitatea valorii francului, nici în interior, nici în exterior. Guvernul francez a recurs atunci la două măsuri: a făcut pe deoparte apel la public pentru depunerea aurului

la Banca Franței, iar pe de altă parte a contractat, fie singur, fie în comun, cu Anglia, împrumuturi externe în țara de unde importă munițiuni și material prim și unde francul suferă deprecierea, în America.

Stocul de aur al Băncii a crescut dela 4 miliarde 300 milioane cât era la 1 August 1914 până la 5 miliarde 20 milioane cât este astăzi. Surplusul constatat în bilanț e însă în realitate mai mic decât surplusul depozitat de public, căci între timp s'au făcut mari remiteri de aur, fie la Londra, fie la New-York. În afară de aurul exportat de particulari până la interzicerea acestei operații statul francez a exportat în Anglia 300 milioane în Ianuarie 1915, 75 milioane în Aprilie 1915, 350 milioane în Mai 1915, dintre cari 200 milioane pentru contul New-Yorkului.

În ultimele luni din 1915 s'au mai exportat în Anglia 527 milioane aur și acum e vorba să se remită tot acolo o nouă cantitate de aur de aceeași valoare. Franța era autorizată să dispună fie asupra Angliei, fie asupra Americii pentru contul Angliei, de o valoare întreit de mare cât era trimiterea în aur.

Menționăm în treacăt că stocul metalic al Băncii a fost expedit în momentul invaziei, parte la Bordeaux, parte în sudul Franței, Toulouse sau Marseille, în 140 vagoane.

Depunerile aurului de către public continuă mereu. Dacă comparăm dispoziția de astăzi a populațiunii franceze cu mania din trecut de a ascunde aurul la toate convulsivunile politice, trebuie să conchidem că de astă dată poporul francez s'a ridicat, după frumoașa dorință a lui Gambetta, la înălțimea pericolelor cari amenință patria'.¹⁾

Germania. „La 1765 s'a fondat Banca Prusiană care era o adevărată bancă de Stat, căci tot capitalul era al Statului. La 1856 Banca Prusiei a căpătat dreptul să emită bilete cu o singură condițiune: că să aibă stoc metalic $\frac{1}{3}$ din valoarea biletelor în circulațiune. La 1875 Banca Prusiei a fost transformată în Banca Imperiului German, fondată de 120 milioane mărci în acțiuni de câte 3.000 mărci și s'a prevăzut ca ea să aibă dreptul să emită bilete de 250 milioane mărci peste stocul metalic; iar toate celelalte bănci împreună nu pot să emită mai mult de 385 milioane mărci peste stocul metalic. Actualmente, afară de această bancă, mai sunt încă alte 8 bănci cari au dreptul să emită bilete. La 1875 erau 33 bănci în această categorie. Dacă vre-una din aceste bănci se dizolvă sau renunță la dreptul de a emite bilete, Banca Imperiului German e cea care profită de aceasta, și așa se explică de ce ea poate

1) Negrescu op citat.

emite astăzi cu vre-o 300 milioane mărci peste stocul metalic. Poate să emită și peste maximum de 300 milioane, dar cu două condițiuni: a) să dea Statului 5% impozit și b) în nici un caz circulațiunea totală să întreaacă de trei ori încassul metalic. Cancelarul Imperiului e președintele consiliului de supraveghere al băncii. Împăratul poate să desființeze banca și să cumpere toate imobilele în prețul din registrele băncii și să cumpere toate acțiunile în valoarea nominală. Guvernul participă la beneficii și aceasta e cât se poate de logic, căci profitul băncii în cea mai mare parte e datorit privilegiului pe care i-l acordă Statul și prin urmare e drept ca societatea reprezentată prin guvern să ia o parte la aceste beneficii datorite ei. E obligată să cumpere orice cantitate de aur pe prețul de 2,784 mărci kilogramul”¹⁾.

La începutul războiului, Reichsbank avea un stoc de 1,3 miliarde mărci, iar la 17/30 Septembrie a. e., 2,1 miliarde mărci.

Încă de cu vreme a avut grijă Reichsbank să pună în circulație bilete de 20 și 50 mărci și astfel să atragă la sine o parte din aurul ce se întrebuință mai mult în circulație. Rezerva de războiu a Imperiului de 205 milioane mărci aur a fost trimisă Băncii Imperiului ca să-i întărească stocul metalic; tot așa și rezerva de argint. S'a ridicat obligațiunea Băncii Imperiului de a rambursă biletele în aur. S'a menținut însă obligațiunea de a avea o treime acoperire a urși de a publică situația săptămânală. Se dădu putere liberatorie biletelor emise de Cassa Imperiului (Reichskassenscheine) și se făcu o nouă emisiune de astfel de bilete (de 5 și 10 mărci) pentru 120 milioane mărci și tot atât (120 milioane mărci) noi monede de argint.

Pentru a adună cât mai mult stoc de aur la Banca de emisiune, s'a dat cea mai largă publicitate în ziare; s'au făcut cele mai călduroase apeluri la sentimentul de solidaritate al poporului german și s'au instituit comitete particulare și semi-oficiale pentru propagandă și chiar pentru presiune spre a strânge aur.

La strângerea acestei sume a contribuit mult și presa; astfel „Kölnische Zeitung” a adunat aur în sumă de 1/2 milioane mărci; „Norddeutsche Allgemeine Zeitung”, ziarul guvernului german, pentru 1 milion și 200.000 mărci; „Braunschweigische Landeszeitung” pentru 1 milion și jumătate mărci; „Leipziger Tageblatt” pentru 1 milion mărci.

Grăție acestor mijloace s'a strâns la Reichsbank până la Decembrie 1914, 2 miliarde de mărci în monede de aur. S'au vândut băncii obiecte de aur, mai ales dintre acele

1) M. A. Dumitrescu op citat.

ieșite din modă, s'au adus chiar inelele de logodnă, pentru a se mări stocul de aur al băncii de emisiune, banca servindu-se de acel aur ca stoc metalic. Totuși, cum arată revista „Comerț și Finanțe”, sunt scrieri în Germania prin cari autori de seamă se întrebă unde sunt celelalte 3 miliarde de aur bătute de guvernul german.

„Se pare că mișcarea pentru întărirea rezervei metalice în aur a lui Reichsbank — Banca Națională a Germaniei — merge mai rău ca la Banca Franței; sforțările uriașe pe cari le face oficialitatea și presa germană nu au dat rezultatele dorite după cum reiese din citațiunile pe cari ni le dă numita revistă și anume:

„Münsterische Zeitung” scrie: În ultimele săptămâni aducerea aurului la Reichsbank a mers cam încet deși se socotește că ar fi în circulație încă un miliard mărci în aur. Este de datoria fiecăruia să contribuie ca succesul armatelor noastre pe câmpul de luptă să fie sprijinit și încoronat de un succes financiar. De aceea e de dorit ca fiecare să aducă moneda de aur ce posedă la cel mai apropiat oficiu poștal, fiind încredințat că prin aceasta servește interesele patriei!”

Banca Imperiului face toate sforțările să-și mărească depozitul de aur și să facă să intre la ea aurul rămas în circulație ce luă calea străinătății. Deși rezervele de aur ale ei s'au mărit cu 921 milioane lei în Ianuarie 1915, totuși bilețele ei sunt depreciate în străinătate cu 5 la 12%. Aceasta, pentru că rezervele ei de aur nu sunt reale, obligațiile caselor de împrumut putând fi considerate ca aur, sau pentru că Germania este debitoare în străinătate, din cauza micșorării exportului și măririi importului ei mai ales că creanțele ei în străinătate au devenit incasabile dela începutul războiului.

„Berliner Börsen Courier” scrie: Este o dovadă că se mai găsește încă mult aur la publicul din țară, zilnic se schimbă monedele de aur, totuș sunt unii cari se sfieșe să aducă acum aurul la bancă, după atâta trecere de vreme, dela începutul campaniei pentru strângerea aurului și aceasta mai mult de „rușine” de a nu fi învinuiți că au ținut ascuns aurul. „Mai bine mai târziu decât niciodată”, trebuie să-și zică fiecare care simte că inima-i bate pentru țară.”

Cu toate acestea, buna situație financiară a Germaniei se mai poate judeca și după mișcarea fondului metalic în aur a Băncii Imperiului, care a mers progresând, astfel: dela 1.528 milioane mărci cât eră la 31 Iulie 1914, s'a urcat în Ianuarie 1915 la 2.111 milioane mărci, în Aprilie a. c. ajunse la 2.361 milioane mărci, iar la 15 Mai st. n., acest stoc în aur însumează cifra de 2.378 milioane mărci, adică cu 850 milioane mai mult ca în Iulie 1914.

În fine către sfârșitul anului 1915, situația stocului de aur ne-o dă d. Th. C. Aslan, astfel în articolele sale din revista „Democrația”:

Stocul de aur al Băncii Imperiului s'a ridicat astăzi la 3 miliarde 125 milioane franci grație depunerilor în aur făcute de publicul german.

Dacă în Germania s'au întrebuițat și unele măsuri mai drastice pentru a scoate aurul din buzunarele locuitorilor ca să ia drumu Băncii Imperiului, nu este însă mai puțin adevărat că și în Germania cea mai mare parte a milioanele de mărci în aur au fost date de bună voe de publicul german, grație propagandei patriotice care s'a făcut în tot Imperiul pentru ca toți locuitorii cari posedă chiar o piesă de 10 sau 20 mărci în aur să vină și să o depună la Banca Imperiului în schimbul biletelor de bancă. Tot astfel cu ajutorul învățătorilor, cari îndemneau prin discursuri patriotice pe elevi ca să depună aurul lor la Bancă, s'a ajuns la acest admirabil rezultat că sutimi de milioane de mărci în aur au fost depuse la Banca Imperiului.

Rusia. Banca Rusiei a fost fondată cu un capital de 15 milioane ruble. E pusă direct sub controlul Ministerului de finanțe. Directorii guvernatori sunt numiți de guvern. Depozitele făcute la Banca Rusiei nu pot fi urmărite. Funcțiunea ei principală e ca să reguleze circulațiunea hârtiei monedă a imperiului¹⁾.

La începutul războiului Banca Rusiei avea un stoc de aur similar Băncii Franței. Depozitele ei numeroase plasate în străinătate (100 milioane la Berlin) au fost retrase.

Banca de Stat a Rusiei avea la sfârșitul lui Iulie 1914, provizie de aur 1745 milioane ruble, iar la sfârșitul lui Decembrie 1914, 1553 milioane ruble și argint, plus 214 milioane ruble rezervă de aur, în străinătate.

Cu toată mărirea dreptului de emisiune, Banca avea la finele lui Septembrie 1914 un stoc de aur de $\frac{3}{4}$ din bilete în circulație.

Veniturile și cheltuelile Rusiei la 1914 erau de 3 miliarde 500 milioane ruble afară de rezerve considerabile de aur depozitate la Banca Imperială a Rusiei sau figurând la creditul ori la agențiile sale din Paris, Londra și Berlin. Pe lângă aceasta Banca Imperială rusă având o circulațiune inferioară incasso-ului său metalic, era în măsură de a mări cifra biletelor sale de emisiune. La primele sgomote de războiu, ministrul finanțelor dela Petrograd avu grija de a repatriă toate depozitele sale germane. Grație acestor măsuri, Rusia posedă în bancă a doua cantitate de

1) M. A. Dumitrescu op. citat.

aur din lume, față cu o emisiune de bilete care nu egală nici valoarea aurului din tezaur; așa că emisiunile făcute după declararea războiului au fost foarte mari și s'au pus imediat la dispoziția guvernului.

Bulgaria. Banca Națională Bulgară, la începutul războiului european, abia reușise să lichideze situațiunea moștenită după urma celor două războaie balcanice.

La începutul anului 1914, banca, grație unui sindicat, luptă contra crizei cursului schimbului și înlesnește lichidarea datoriilor private și publice cari ajunseseră la scadență din cauza ridicării moratoriului; însă în a doua jumătate a anului intră într'o nouă criză din cauza interzicerii exportului și a încetării comerțului, provocate de războiul european. De astă dată Banca n'a mai putut forma un sindicat pentru a conduce lupta contra acestei crize, toate piețele financiare fiindu-i închise, și nici intrarea de aur în țară, nu putea să-și procure prin exportare. În aceste împrejurări banca bulgară recurse la împrumutul de Stat încheiat în cursul luni Iunie 1914, la Berlin. Dar acesta neputând fi realizat decât în ultimul timp, abia apoi s'a dispus de mijloace cari i-au permis de a combate criza.

Cu toate acestea Banca a reușit să realizeze în cursul anului 1914 un câștig net de 7.789.628,50 franci față de 11.331.282,61 în 1913; de 6.661.853,25 în 1912; 5.516.124 b. 92 în 1911 și 3.102.174,37 în 1910 adică un beneficiu net mai mic cu 31,25 la sută decât cel al anului 1913 și mai mare cu 14,48 la sută decât acel al anului 1912; cu 29,14 la sută decât acel al anului 1911, cu 60,14 la sută decât cel al anului 1910. Nu trebuie pierdut din vedere că cei din urmă doi ani 1910 și 1911, sunt ani cu totul normali.

Italia. Prin decretul din 18 August 1914 a hotărît emisiunea de „Bilete de Stat” de 10 și 5 lire, și emisiunea temporară de „Bonuri de casă”, pe curs legal pentru o valoare nominală de 1 și 2 lire, pentru suma de 250 milioane lire.

Am găsit puține date asupra Italiei. D-l Negrescu zice:

„Izbucnirea războiului european a găsit Italia într'o situație financiară din cele mai favorabile. Totalitatea biletelor de bancă emise de cele 3 instituții de emisiune atinge 2200 milioane lire față cu o acoperire metalică de 1600 milioane lire. În circulație se mai găseau afară de moneda metalică propriu zisă, așa numitele „biglietti di Stato” în valoare de 525 milioane lire, cărora li se desti-

nase ca fond metallic de garantare o sumă de 100 milioane aur.

Țările neutrale. Spre a-și apăra și ele rezervele lor, au oprit exportul aurului. Intre acestea se numără: Statele Scandinave, Olanda, Spania, România, Grecia, Bulgaria și unele state ale Americii de Sud.

Mai toate aceste țări au mărit emisiunea biletelor de bancă.

d) Imprumuturi.

Fondurile de războiu pregătite dinainte de 1914, și diferitele resurse și fonduri ale statelor beligerante împreună cu imprumuturile flotante provocate de războiu, s'au putut crede suficiente de către acei cari socoteau că războiul va fi de scurtă durată. Cum însă războiul acesta a luat o întorsătură cu totul neașteptată atât ca durată cât și ca cheltuieli extraordinare neprevăzute, a trebuit să se recurgă la imprumuturi cari au trecut de suta de miliarde și cari vor atinge sau vor trece de 200 de miliarde dacă războiul nu se termină anul acesta. Afară de aceasta unele state au recurs la impozite noi pentru a-și creia venituri.

În prima lună după războiu nu s'a vorbit de imprumuturi consolidate și părea că nici nu se gândesc statele la aceste imprumuturi, însă în 1914 sosesc știrile despre imprumul german apoi după câțva timp urmează imprumuturile Angliei, Rusiei, Austro-Ungariei, Italiei și în fine al Franței.

Nu se va putea ști exact sumele împrumutate sub diferite forme de către statele beligerante, de oarece nu se publică toate felurile de imprumuturi, totuși din arătările de mai jos se poate face o idee aproape completă de situațiunea împrumuturilor de războiu până în momentul punerii sub presă a acestui volum.

Înainte de a arăta împrumuturile făcute de diferite state, dăm aci câteva noțiuni asupra diferitelor feluri de împrumuturi:

În mod logic și normal, statul trece la împrumuturile publice după ce a epuizat banca de emisiune.

Evoluția istorică ne arată 3 feluri de împrumuturi publice mai importante ¹⁾:

1) Imprumuturile forțate în cari statul ia cu forța dela particulari sumele de cari are nevoie pentru aranja-

1) Reproduș după C. Negrescu care la rândul-i a luat din Paul Leroy-Beaulieu, *Traité de la Science des Finances*. Tome second, pag. 306, ediț. 1906.

rea finanțelor, nefăcând prin urmare apel nici la patriotismul, nici la interesul individului. Imprumuturile de această natură nu au adus rezultatele dorite când au fost întrebuințate în trecut: așa împrumutul forțat al Franței din 1793 a procurat statului suma de 100 milioane din 1 miliard cât se proiectase. Acelaș lucru se poate afirma și despre

2) Imprumuturile patriotice. Apelul făcut de stat la sentimentul patriotic și spiritul de datorie al cetățeanului pentru a-i avansa bani cu dobândă mică, se izbește de egoismul individual care e desul de puternic ca să explice pentru ce împrumuturile patriotice din trecut au avut rezultatul lamentabil al celor forțate.

Nu-i rămâne statului decât să facă apel la interesul cetățeanului și să-i ofere condiții avantajoase, în plasamentul capitalurilor: dobânda cu care se împrumută dela particulari trebuie să fie în conformitate cu situația economică generală a țării, adică să nu fie mai mică decât accia pe care particularul ar dobândi-o plasând banii tot așa de sigur în altă parte. Am putea numi pe acestea:

3) Imprumuturile publice obișnuite sau ordinare cari au jucat un rol imens în istoria popoarelor. Lucrul nu e de mirare. Numai la împrumuturile ordinare interesul personal al individului concordă cu interesul general al statului și nu se calcă nici una din legile cari domină viața economică.

Imprumuturile obișnuite pot fi:

a) perpetue, adică fără nici un termen fix de plată, statul rezervându-și dreptul de a le plăti când va voi. Este evident că aceste împrumuturi oferă avantajii considerabile împrumutătorului și nu pot reuși decât acolo unde statele sunt bine consolidate, unde încrederea în viitorul poporului nu e zdruncinată și unde există bursele cari oferă deținătorului de rentă oricând ocazia de a transforma imediat în bani creanța lui asupra statului.

b) amortibile, cari la rândul lor sunt de două feluri:

1) Imprumuturile amortibile cu trageri la sorți periodice și anuale. Termenul lor e de obicei de 10—100 de ani, după care datoria e integral achitată. Mai puțin avantajoase decât categoria precedentă, ele sunt totuși superioare.

2) Bonurile de tezaur rambursabile la epocă fixă. Termenul lor e foarte scurt, dela 3 luni la 2 ani. Avantajele acestor împrumuturi sunt: 1) datoria integrală se achită după un timp scurt și 2) încarcă bugetul anual cu o mică anuitate. Dezavantajele sunt însă mai mari: cum toată datoria se plătește la o singură dată, și cum statul posedă rar mijloacele suficiente de achitare, e forțat de a preschimba datoria sau de a face alta nouă. Și în-

tr'un caz și într'altul operația dă naștere la cheltueli complementare.

Se mai poate întâmpla ca scadența bonurilor de tezaur să cadă tocmai într'o epocă de criză, în care statul este în imposibilitate să facă față angajamentelor și riscă să devină insolubil. În caz de războiu, ele nu sunt recomandabile decât când nu se pot procura resurse pe altă cale, și aceasta pentru un timp provizoriu, după care trebuiesc transformate în împrumuturi cu termene lungi.

În principiu, nici un stat nu are dreptul să se împrumute cu rentă perpetuă și nici cu rentă amortizabilă pe mai mult ca 30—40 ani, căci nu e permis să arunci asupra tuturor generațiilor viitoare povara nevoilor sau greșelilor tale¹⁾.

Oricare ar fi felul de împrumut și oricare ar fi durata lui, el devine o povară greu de suportat atunci când întrebuințarea lui nu se face pentru ceva productiv cum ar fi: căi ferate, poșta, etc. Așa cum se fac actualele împrumuturi de războiu și cari au întreit și împătrit datoria pe cap de locuitor, este lămurit că ele vor fi o grea povară pe urma celor ce vor supraviețui și nu este speranță că se vor găsi alte mijloace pentru plata lor decât a trece povara pe umerii generațiilor ce vor urma multe decenii de ani. Această povară va apăsa poate secole întregi pe umerii generațiilor viitoare ale învinsului. Poate că aceasta este și lanțul cel mai puternic care leagă pe aliații multiplei înțelegeri să lupte împreună, deși alte multe interese opuse lînde a-i desbină și a părut chiar că îi va dezbină.

Cu privire la veniturile unui Stat, ele se stabilesc prin buget, arătându-se aici și cheltuelile și veniturile. Veniturile arătate în buget se compun din impozitele directe și indirecte și din veniturile proprietăților Statului. Afară de aceste venituri Statul recurge și la împrumuturi.

Studiem aceste chestiuni la fiecare beligerant în parte.

Anglia. După rezultatul ultimelor luni, cheltuelile de războiu pe o lună, se ridicau la un miliard și jumătate. Cum însă aceste cheltueli se ridică continuu, însă n'au fost dela început așa de mari, se deduce că Anglia are nevoie pentru susținerea în cursul unui an întreg a războiului, de 25 miliarde.

Credem că nu exagerăm, aceasta dacă ținem seama de următoarele date:

1) Acum în timpul din urmă cetim că unii economiști susțin că este greșită ideea de a nu trece povara împrumuturilor și pe celelalte generații.

În Iunie 1915 a cheltuit 55 milioane pe zi; în Iulie 75 milioane; iar în Septembrie 87 milioane. În Octombrie 1915 Primul Ministru Asquith a declarat într'un discurs că prevede în curând o cheltuială zilnică de 125 milioane ceea ce face 3 miliarde 750 milioane pe lună.

Din expunerea făcută în Camera Comunelor cu ocazia prezentării noului buget d-l Lloyd George, ministru de finanțe, a arătat că războiul costă $2\frac{1}{10}$ milioane lire sterline pe zi, și dacă războiul durează încă 6 luni, cheltuielile pentru exercițiul în curs vor atinge 700 milioane lire sterline, producând astfel un deficit în buget de 4 mil. l. st., iar dacă acest războiu se prelungește încă un an, Anglia ar trebui să scoală în plus 1 miliard 320.000.000 lire sterline.

Cu toate acestea, Anglia nu va ezita de a face oricât de mari sacrificii bănești, sursele ei fiind considerabile, după cum s'a probat până acum.

Pentru a-și procura aceste resurse, ea a recurs și la impozite și la împrumuturi. N'a recurs la Banca Angliei în măsura în care au recurs celelalte state la băncile de emisiune.

Sunt și în Anglia două curente cu păreri deosebite asupra impozitelor: liberalii sunt pentru impozite; conservatorii sunt numai pentru împrumuturi.

Cheltuielile de războiu ale Angliei sunt mai mari decât ale celorlalte state, pe deoparte, din cauză că ea neavând armată pregătită din vreme, a trebuit să cheltuiască în interval scurt ceea ce alte state au cheltuit în 30—40 de ani, pe de altă parte a trebuit să susție cu bani pe o parte din aliații săi.

Bărbaii de stat ai Angliei fac tot posibilul ca greutățile financiare ale războiului, să nu fie suportate de generațiunile viitoare și de aceea ei au recurs în totdeauna la impozite de războiu.

„În războaiele din trecut, începând cu anul 1688, Anglia și-a procurat banii unind impozitele cu împrumuturile în proporție medie de $\frac{1}{3}$. În războaiele duse contra lui Napoleon, impozitul a furnizat 17% din cheltuiala totală, iar în războiul Crimeei 43%. Exemplul cel mai tipic din acest punct de vedere ni-l oferă expediția din Transvaal. Cheltuielile totale engleze în intervalul de 2 ani și jumătate cât a durat războiul, s'au urcat la 6 miliarde din cari 2 miliarde au fost obținute prin sporirea impozitelor, iar restul de 4 miliarde prin împrumuturi de războiu. Nouile impozite cari se cifrau la 800 milioane lei pe an, erau compuse jumătate din impozite directe și jumătate indirecte și sunt considerate în știința financiară ca cele mai mari sarcini ce și-a pus un popor în decursul unui războiu.

Sporirea sau creerile de impozite dovedesc în afară de forța economică a Angliei, spiritul de jertfă și de patriotisim al poporului englez în cazuri de pericol pentru țară.”¹⁾

Economistul G. R. Levy zice ²⁾:

„Primele trebuinși ale războiului au fost acoperite prin emisiuni de bonuri de tezaur pe care Statul le emitea prin intermediul Băncii Angliei, urmând procedeul de mult timp în vigoare; el anunță suma bonurilor pe care doria să le negocieze, pe termen de șase luni sau un an, și invită pe adjudecători să se prezinte.

Bonurile erau adjudecate până la concurența cantității indicate, oferitelor celor mai avantajoase, adică acelor adjudecători cari se mulțumeau cu dobânda cea mai mică. În cursul ultimelor luni din 1914, Statul a putut astfel să procure 80 milioane lire sterline, sau 2 miliarde franci, cu dobânzi extrem de moderate.

După câțva timp acest sistem a fost schimbat; pentru viitor guvernul fixează el însuși dobânda bonurilor pe care voia să le emită; el invită subscriitorii la această dobândă fixă, rezervându-și dreptul de a se servi de ei până la concurența sumei pe care dorește s'o împrumute.

În luna Noembrie 1914, Anglia a emis cel mai mare împrumut care s'a făcut vre-odată pe o piață financiară: ea a emis în subscripție 350 milioane lire sterline sau 8 miliarde 750 milioane franci, cu o rentă de 3½% rambursabil cel mai de vreme în 1925 sau cel mai târziu în 1928, pe preț de 95%. Ținând seamă de prima de ramburs, aceasta reprezintă un venit de aproape 4%, dar impozitul pe venit reduce acest venit. El îl reduce cu atât mai mult, cu cât printre măririle de impozite volate de parlamentul englez în luna Noembrie 1914, figurează o creștere importantă a impozitului pe venit (income tax), care e în oarecari cazuri dublată prin raportul la starea lucrurilor anterioare. Un drept suplimentar de jumătate peni la jumătate litru de bere și de 3 peni la jumătate kilogram de ceai, contribuie să furnizeze tezaurului britanic un total de venituri care mărește veniturile anuale ale imperiului cu 65 milioane lire sterline, sau mai mult de 1 miliard 600 milioane franci.

În general, prin impozitele și taxele urcate în Anglia se menționează:

Impozitul pe venit, taxele vamale pe obiectele de lux (automobile, motocicletele, ceasornice, instrumente de muzică, filmuri cinematografice, etc.), taxele asupra zahărului, ceaiului, berei, tutunului, etc. Printre impozitele din

1) C. Negrescu op citat.

2) Din ziarul «Argus».

nou create cităm impozitul asupra beneficiilor de războiu de 50%, care a fost imitat de Germania, Franța, etc. Ministrul de finanțe englez prevede încasări anuale de 750 milioane lei din acest din urmă impozit.

Trebue să se știe, că Anglia în afară de susținerea cheltuelilor sale de războiu, și-a luat asupra sa și sarcina finanțelor aliaților săle.

Imprumutul de războiu prin emisiunea de bonuri de tezaur, pentru suma de 100 milioane lire sterline, a avut de scop mai mult să acopere cheltuelile ce se fac cu acțiunea dela Dardanele precum și să ajute pe Rusia, Belgia și Serbia.

Imprumuturile de războiu ale Angliei s'au făcut cu înlesnire fiind un plasament excelent. Numai în 6 zile a fost acoperit de mai multe ori primul împrumut. Toate clasele de popor au subscris. Ghișeele dela poștă au fost luate cu asalt; iar banca Angliei a format bonuri speciale numai pentru a primi înscrierile.

Este de observat însă că pentru a ușura subscripțiile s'a distanțat mult vărsămintele; iar Banca Angliei a consimțit a da în timp de 3 ani, dela ziua emisiunii, avansuri asupra titlurilor acestui împrumut.

În rezumat, până în prezent, Anglia a procurat finanțele prin patru sisteme diferite:

1. Majorarea impozitelor și a taxelor urcate.
2. Imprumuturi prin subscrieri publice.
3. Imprumuturi făcute de bănci, sub formă de avansuri de credit.

4. Imprumuturi făcute în Statele-Unite.

Nu trebue să uităm că o mare parte din împrumuturile Angliei reprezintă sumele împrumutate de această aliaților săi, precum și coloniilor.

Aceste împrumuturi sunt evaluate până în prezent la 7 miliarde, și, probabil vor atinge în curând 10 miliarde.

Nu se cunoșc în detaliu sumele împrumutate de fiecare stat, dar se știe că printre statele împrumutate sunt: Franța, Rusia, Italia, Serbia, Muntenegru, Belgia. De asemenea se știe că aceste împrumuturi nu au constatat în bani trimiși țărilor împrumutate, ci, mai mult în plăți făcute de Anglia în calculul lor pe piețele din America sau chiar din Anglia.¹⁾

Belgiei și Serbiei, la începutul războiului le-a acor-

1) Să se observe că sistemul acesta de a ajuta pe aliați cu bani nu este o inovație ci o veche tradiție engleză și tradiție a țărilor bogate. În vechime, Olanda și Anglia ajutau pe prinții săraci, mai cu seamă pe cei germani să se lupte pentru ele.

dat împrumuturi: 500 milioane lire Belgiei și 800.000 lire Serbiei.

Până în prezent Anglia a făcut următoarele împrumuturi:

A. Imprumuturi consolidate:

1. Primul împrumut de războiu rambursabil între 1923—1925, făcut între 17—24 Noemvrie 1914 de 350 milioane lire sterline cu 3½. Acest împrumut a fost scris în 48 de ore. Bonurile emise nu sunt dispensate de impozitul pe venit.

2. Al doilea împrumut de războiu rambursabil între 1915—1925 făcut între 21 Iunie—10 Iulie 1915 de peste 586 milioane lire sterline cu 4½.

B. Imprumuturi flotante:

1. Bilete ale tezaurului rambursabile la diferite epoci de peste 370 milioane lire sterline cu diferite procente.

2. Eschequer Bonds rambursabile la 1920 făcut la Martie 1915 de 315 milioane lire sterline cu 3%.

3. Eschequer Bonds rambursabile la 1920 făcut dela Decemvrie 1915, nelimitat, cu 5%.

„Anglia a făcut numeroase împrumuturi în Statele-Unite, al căror total nu depășește însă 6 miliarde, pentru plata munițiilor comandate acolo. Ultimul împrumut de 2 miliarde și jumătate lei efectuat la New-York este jumătate în comptul Franței care de asemeni are de achitat muniții în America.

Împrumuturile în America izvorăsc din dorința guvernului englez de a împiedică deprecierea lirei sterline pe piața New-Yorkului. Comerțul dintre Anglia și Statele-Unite se soldează acum printr'un excedent de export de **mărfuri americane** asupra importului de mărfuri engleze în America, ceea ce are ca rezultat urcarea dolarului american la Londra și scăderea lirei sterline la New-York. Prin plata Americii cu bani din America, se atenuiază întru câtva această tendință”. (Negrescu. Op. Citat.).

Ca să vedem cât apasă actualul războiu cu datoria sa, arătăm aci evoluția datoriei publice engleze în lire sterline dela 1775—1915, reproducă după ziarul „Argus”:

1775 (inainte de războiul american)	128.583.000	lire sterl.
1783 (Pacea dela Versailles).	249.851.000	»
1802 (Pacea din Amiens)	520.207.000	»
1816	885.000.000	»
1857	836.000.000	»
1899	635.000.000	»
1903	798.000.000	»
1914 (31 Martie)	707.000.000	»
1915	1.165.802.000	»

Tot ce s'a obținut în 8 ani (1903—1914), ca diminuare a datoriei, s'a dus în 2 luni de războiu.

La finele exercițiului bugetar 1915—1916 adică în Martie 1916 datoria publică a Angliei va atinge 55 miliarde franci, adică s'a mărit cu 37 miliarde dela începutul războiului până la Martie 1916.

În timpul din urmă se citește în ziare că un consorțiu de bancheri a făcut un manifest către poporul britanic arătând că pentru anul acesta trebuie să strângă 40 miliarde, iar pentru anul ce vine 45 miliarde, pentru a asigura și garanta victoria. Suntem siguri că se va reuși.

Austro-Ungaria. Cheltuește aproximativ 1 miliard pe lună. Încă din timpul războiului balcanic se produsese o perturbare în finanțele austro-ungare, iar deficitele începuseră a se acoperi cu împrumuturi desavantajoase. Datoria publică atinsese la începutul războiului 15 miliarde.

Așa dar Austria și Ungaria nu pot fi puse alături de aliații lor, din punct de vedere financiar, situația lor fiind cu totul alta.

Împrumuturile solicitate de Ungaria nu prea au avut solicitudinea poporului care, fie că e mai sărac, fie că e mai zgârcit, nu prea s'a îndesat la subscrieri.

De asemenea nici în Austria nu s'a putut constata o colaborare a populațiunii în jertfirea economiilor lor în ajutorul consolidării rezistenței financiare a imperiului. Totuși până la Noemvrie 1915 au putut realiza împrumuturi de 13 miliarde coroane, acoperind restul deficitului prin resursele bugetare și prin împrumuturi la banca de emisivă.

În urma intrării în războiu a Italiei, ziarele anunță că subscripția ultimului împrumut de războiu al Austriei a obținut sufragii mai numeroase, care ar justifica speranța că succesul acestui împrumut va fi desăvârșit. Cifra scrisă ar fi de 2.200 milioane coroane.

Comunicatele oficiale asigură că s'au plasat; rentă ungară pentru 1 miliard cor., și bonuri austriace pentru 2 miliarde.

E greu de a controla exactitatea acestor cifre, cu atât mai mult cu cât banca de emisiune a imperiului, banca Austro-Ungară, a încetat din luna August 1914 de a mai publica situațiile a căror examinare ar fi putut să dea câteva indicii asupra intervențiunii hârtiei monede, în așa zisul succes al împrumuturilor austro-ungare.

Iată aci, după revista „Democrația”, împrumuturile contractate de Austro-Ungaria:

Austria.

În ultimul timp citim despre al patrulea împrumut austriac, următoarele:

A. Imprumuturi consolidate:

1. al doilea împrumut de războiu rambursabil cel mai târziu dela 1925, contractat între 8—29 Mai 1915 pentru 2688.3 milioane mărci cu 5½%.

2. al treilea împrumut de războiu rambursabil cel mai târziu dela 1930 între 7 Oct.—6 Noemvrie 1915, pentru 1070 milioane mărci cu 5½%.

B. Imprumuturi flotante:

1. primul împrumut de războiu în bonuri de tezaur rambursabil cel mai târziu la 1920, contractat la Noemvrie 1914 pentru 2200.7 milioane mărci cu 5½%.

Ungaria.

A. Imprumuturi consolidate:

1. Împrumut pe rentă statului Ungar contractat între 16—23 Noemvrie 1914 1175 cu 6%.

2. Împrumut pe rentă statului Ungar contractat între 12—26 Mai 1915 pentru 1132 cu 6½%.

3. Împrumut pe rentă Statului Ungar contractat la 18 Octomvrie—17 Noemvrie 1915 pentru peste 2.000 cu 6%.

Afară de aceasta Germania a împrumutat pe aliata ei cu peste 1 miliard.

Utimele știri din ziare mai anunță următoarele despre al patrulea împrumut:

Împrumutul este amortizabil în 40 de ani, lipsit de impozit, dând interese 5 jum. la sută. Prețul subscrierii este de 95 jum. la sută. Prețul subscrierii pentru bonurile de tezaur lipsite de impozit și dând dobândă de 5 jum. la sută rambursabile în 1923, este de 95 jum. la sută. Subscrierile încep la 17 Aprilie și vor fi închise la 15 Mai.

Ungaria va lansa subscrierea la un nou împrumut de războiu, cu procente de 6% și în aceleași condițiuni ca cele precedente.

Cu alte cuvinte Dubla Alianță își consolidează tezaurul în vederea continuării campaniei.

Cu privire la venituri, atât în Germania cât și în Austrô-Ungaria s'au creat venituri prin impozite de războiu pe anumite categorii de venituri și în special pe câștigurile provenite prin industria de războiu.

În ultimul timp în Ungaria s'a ordonat facerea bilanțului la societățile pe acțiuni hotărîndu-se ca aceste societăți să nu distribuie dividende mai mari ca dividendul cel mai mare din ultimii trei ani; iar dacă beneficiul este mai mare, se trece prisosul la rezerva specială, din care o parte se va lua de Stat sub formă de impozit, iar asupra restului se va hotărî mai târziu ce se va face cu el.

Prin această lege s'a limitat și tăntiemele directorilor și membrilor consiliului de administrație, care nu vor înțrece pe cele din anii precedenți.

Facerea bilanşului este reglementată prin urmare în vederea impozitelor de războiu. Această ordonanţă este mai aspră ca aceea a imperiului german, întrucât în Germania nu s'a pus limită la dividend, ci s'a obligat numai societăţile să rezerve jumătate din surplusul beneficiului care întrece media beneficiilor celor trei ani din urmă 1911—12 şi 13, datorită probabil evenimentelor războiului. În Ungaria trebuie să se rezerve întreg surplusul beneficiului, rămânând a se hotări mai târziu ce se va face cu el. Surplusul beneficiului se socoteşte nu asupra mediei beneficiului din anii 1911—1913, ci deasupra celui mai mare dividend distribuit în anii 1912—1914, cuprinzând şi anul 1914 din care 5 luni a fost războiu. Din surplusul ce se păstrează în întregime, nu jumătate ca în Germania, se va hotări ulterior câtă parte să revie Statului şi cât să rămână la dispoziţia acţionarilor.

Dăm aci în extenso ultima stare relativă la cheltuelile de războiu ale Austro-Ungariei:

„Din raportul ministrului de finanţe al Ungariei, făcut în parlamentul ungar pe la începutul lunii curente, reiese că singură Ungaria, dela începutul conflagraţiunei, până la 1 Iulie a. e., adică în douăzeci şi trei luni de războiu, a cheltuit suma de zece miliarde optzeci şi unu milioane coroane, iar Austria în acelaş interval de timp a cheltuit o sumă de optsprezece miliarde patruzeci şi opt milioane coroane, ceace revine în total, pentru întreaga monarhie o cheltuială de douăzeci şi nouă miliarde, şapte milioane coroane.

Asupra cheltuelilor de războiu ale imperiului Austro-Ungar revista „România Industrială” analizând atât raportul ministrului de finanţe al Ungariei cât şi acela al comisiunei datoriei publice din Austria, publică relaţiuni foarte interesante asupra chestiunei despre care ne ocupăm.

Din aceste date rezultă că dela începutul războiului până la 1 Iulie a. e., Ungaria a cheltuit în termen mediu cam 450—470 milioane coroane pe lună. În primele luni după declararea războiului, s'a cheltuit mai puţin, cu cât însă războiul a înaintat cu atât s'au ridicat şi cheltuelile, astfel că astăzi ele au ajuns la cinci sute şasezeci până la şase sute de milioane coroane pe lună, Austria însă cheltuieşte şi mai mult, căci după cum am arătat mai sus cota parte a cheltuelilor de războiu, care o privesc, până la 1 Iulie 1916, se ridică la optsprezece miliarde patruzeci şi opt miliarde coroane.

Până la 1 Iulie 1915, monarhia Austro-Ungară, cheltuisse o sumă de patruşprezece miliarde nouă milioane, iar în al doilea an al războiului, adică dela 1 Iulie 1915

până la 1 Iulie 1916, o sumă de patrusprezece miliarde opt milioane coroane, ceea ce face un total de douăzeci și nouă miliarde șapte milioane coroane.

Această enormă sumă monarhia Austro-Ungară și-a procurat-o în primul rând din cele patru împrumuturi de războiu, a căror valoare totală se ridică la nouăsprezece miliarde șaptezece și cinci milioane coroane. Această datorie se împarte: pentru Austria treisprezece miliarde cincizeci și trei milioane coroane, iar pentru Ungaria la șase miliarde douăzeci și două milioane coroane.

Restul de zece miliarde cinci sute milioane coroane, cari rămân până la completarea cheltuelilor totale de războiu, până la 1 Iulie 1916, monarhia Austro-Ungară și-a procurat această sumă din diferite resurse, între cari intră un miliard, nouă milioane coroane din Germania luată contra bonuri de tezaur: șase sute milioane coroane realizați la băncile din Ungaria, dela diferite bănci, contra bonuri de tezaur cu scadențe scurte și cincizeci milioane coroane sumă realizată de Austria, în urma împrumutului realizat în vara anului 1915, contra bonuri de tezaur.

Din cele de mai sus reese imensele sacrificii financiare pe care Austro-Ungaria a fost silită să le facă pentru războiu.

Dacă la aceste cheltueli se mai adaugă pierderi de ordin economico-financiar suferite tot din cauza războiului, atunci se poate ușor deduce la ce lifre fantastice se ridică întreaga cheltuială de războiu a Austro-Ungariei și să nu se uite că celelalte state beligerante au făcut sacrificii mult mai mari decât monarhia vecină.

Franța. Cheltuelile de războiu ale Franței au mers crescând. Din Iulie până în Decembrie 1915 s'a cheltuit aproximativ 1430 mil. franci lunar, (din cari 800 milioane cheltueli militare) iar în al patrulea trimestru din 1915 s'a cheltuit 2075 milioane (1500 milioane cheltueli militare).

De sigur că în 1916 cheltuelile vor fi mai mari și anume cu 50% mai mult decât în anul precedent.

Putem deduce dar că, în mediu, cheltuelile lunare în Franța, se ridică la 2 miliarde franci, aproximativ 21 miliarde pe an. Pentru a acoperi aceste cheltueli extraordinare, Franța a recurs exclusiv la împrumut. Nu a recurs la impozite nouă și la suprataxe, poate, pentru că unele din departamentele sale erau ocupate de inamic, sau din alte motive pe cari nu le cunoaștem.

Cu toate acestea încă dela 1 Martie 1914 se votase în Franța impozitul pe venit care urmă să se pună în apli-

care la 1 Ianuarie 1915, dar care nu s'a pus în aplicare decât în 1916.

Guvernul francez și-a procurat bani prin avansuri ale Băncii Franței (Vezi emisiunile acestei bănci); prin „Bonurile apărării naționale” și prin „Obligațiunile apărării naționale”.

Despre bonurile și obligațiunile apărării naționale dăm aci câteva noțiuni sumare:

Paralel cu avansurile Băncii Franței, tezaurul a emis „Bonuri ale apărării naționale”. Legea finanțelor din 1 Iulie 1914 autoriză emisiunea acestora pentru o sumă de 600 milioane; la 1 Septembrie emisiunea fu ridicată la 940 milioane; prin Decretul din 3 Decembrie 1914 se fixă la 1400 milioane; prin legea din 26 Decembrie s'a ridicat la $2\frac{1}{2}$ miliarde; prin decretul din Februarie 1915 la $3\frac{1}{2}$ miliarde, iar prin cel din Martie la $4\frac{1}{2}$ miliarde. Bonurile s'au emis cu scadențe variind între 3 și 12 luni. Dobânda 4% pe an, pentru bonurile cu scadența de 3 luni și 5% pe an pentru bonurile de 6 luni până la un an.

S'au luat toate măsurile ca subscripțiile să se facă cu ușurință: astfel s'a emis bonuri în valoare de 100, 500 și 1000 lei pentru a fi accesibile la toate pungile. Subscripțiile se puteau face la administrațiile financiare, la perceptori și chiar la biourile poștale.

Dobânda de 5% plătită anticipat așa că se scadea din vărsământ. Bonurile sunt privilegiate, având drept de prioritate la viitoarele împrumuturi. Aceste bonuri să fie liberate subscriitorilor fără nici o formalitate de identitate. Subscrierea a mers foarte bine, așa că în Decembrie 1914 s'a putut scădea dobânda la 4% pentru noile subscrieri.

Pe lângă aceste bonuri s'au creat obligațiuni de 5%, purtând acelaș nume de „obligațiuni ale apărării naționale”. Ele au cupcane semestriale plătibile la 16 Februarie și la 16 August a fiecărui an. Ele sunt amortizabile cel mai târziu în 1925, dar statul are facultatea de a le rambursa la orice epocă cu începere dela 1920.

Emisiunea obligațiunilor apărării naționale are un triplu obiect: a elibera piața de împrumutul amortizabil de $3\frac{1}{2}$ %, contractat în ajunul războiului, și pe care subscriitorii au trebuit să-l acopere, într'un moment când condițiunile de împrumut de bani erau cu totul altele decât astăzi; a procura subscriitorilor de bonuri mijlocul de a transforma un plasament esențialmente provizor, într'un plasament cu o scadență relativ lungă; în fine de a furniza tezaurului resurse noi, grație subscrierilor acelor cari caută o întrebuițare de oarecare durată pentru capitalurile disponibile.

Legea privitoare la bonurile de tezaur și ale apărării naționale, votată la 8 Mai 1915, are următorul cuprins:

Articolul I. Limita emisiunii bonurilor ordinare ale tezaurului și bonurile apărării naționale s'a ridicat la 6 miliarde franci.

Nu va fi cuprinsă în această sumă, suma bonurilor pe care ministrul finanțelor a fost sau va fi autorizat de a le remite Băncii Franței pentru a fi scontată în profitul țărilor aliate sau amice.

Articolul II. Ministrul finanțelor e autorizat de a crea bonuri de tezaur cu scadența de 6 luni cel mult, pentru a fi scontate de guvernul britanic până la concurența unei sumi maxime de 1.059.500.000 franci (42 milioane lire sterline).

Aceste bonuri vor putea fi reînnoite la scadența lor și vor trebui să fie rambursate un an cel mai târziu după încheierea păcii.

Franța, care are departamentele cele mai industriale din Nord, ocupate de inamic, a fost nevoită a-și procura din străinătate și a plăti în aur cantități considerabile de produse; pe cari în timpuri normale, le găsește în abundență pe propriul său pământ. Pentru toate aceste produse și pentru materialele de războiu, de care a avut nevoie, Franța rămânând deschisă cu sume mari, a recurs la creditul aliatei sale Anglia, care la începutul războiului a avut și ea sprijinul temporar al Franței pentru menținerea în aur a plăților făcute de Banca Angliei.

Și creditul de care se bucură Franța pe piața internă, a fost ferm susținut și la Londra, unde, pentru a-și plăti angajamentele ce avea contractate, pentru furnituri militare în Statele-Unite, Canada și la Londra, a obținut de la guvernul englez un credit de un miliard și jumătate franci contra bonuri de tezaur plătibile peste 6 luni.

Totalitatea creditelor acordate de parlament până la 31 Decembrie 1915, e de 30 miliarde. Scăzând din ele totalitatea veniturilor bugetare ordinare de la începutul războiului până la 31 Decembrie 1915, de 4 miliarde 700 milioane, rămân 25 miliarde procurate prin împrumuturi.

Raportul senatorului Aimond ne dă următoarele cifre pentru sumele împrumutate de guvernul francez până la 1. Noemvrie 1915:

7.500.000.000 milioane frs. dela Banca Franței.

75.000.000 milioane frs. dela Banca Algeriei.

2.388.178.000 milioane frs. obligațiuni ale apărării naționale.

8.319.588.000 milioane frs. bonuri ale apărării naționale.

462.263.000 milioane frs. rest din împrumutul de 900 mil: 3½%.

1.161.692.000 Bonuri de tezaur plasate în străinătate din cari 1.028.976.000 în Anglia și restul în America.

1.200.000.000 Cota partea Franței la împrumutul efectuat cu Anglia în America.

În bilanțul Băncii Franței se găsește încă 785 milioane franci cu cari guvernul francez a venit în ajutorul câtorvâ din statele aliate: Rusia, Muntenegru, Serbia, Belgia. Credem însă că aceste sume de ajutor sunt mult mai mari.

Pentru încasarea impozitelor în mod regulat și la timp, ministrul de finanțe pe lângă ordonanțele date și apelurile făcute la patriotismul cetățenilor, a luat și diferite măsuri de înlesnire. Între altele contribuabilul putea elibera un cek asupra băncilor sau caselor de economie unde avea depozite.

Împrumuturile făcute de Franța, după tabloul dat de revista „Democrația”, sunt următoarele:

A. *Împrumuturi consolidate:*

1. Obligațiuni ale apărării naționale, la 25 Februarie 1915, de 3.659 milioane franci cu 5% rambursabil între 1920—25.

2. Împrumutul apărării naționale, rentă franceză scutită de impozit, dela 25 Noemvrie—15 Decemvrie 1915 de 14.500 milioane cu 5% rambursabil la 1931. Acesta a fost numit împrumutul „Victoriei”. El a fost completat repede cu 8 miliarde numerariu, iar restul preschimbări de bonuri, acțiuni, etc. Acest împrumut a permis statului francez să-și reducă datoria față de Banca Franței cu 2 miliarde 400 milioane, ceea ce este un mare bine.

Relativ la împrumutul Victoriei, găsim în „Viitorul” următoarele date:

„Subscripția a durat douăzeci de zile, începând dela 25 Noemvrie. Operațiile preliminare nu au durat decât zece zile, de oarece la 16 Noemvrie s'a votat legea împrumutului în Parlament și în aceeași zi s'a emis și decretul prezidențial și regulamentul ministerial.

Emsiunea rentei de 5 la sută s'a făcut pe preț de 88 fr. Condițiile subscriitorilor au fost deci extrem de avantajoase.

Iată câteva din aceste condițiuni:

Subscriitorii care achită integral în numerar sau în titluri (în afară de rentă 3 ½ la sută) subscripția lor, au drept la o bonificație de 0,75 fr. la 5 fr. de rentă, încât în realitate având în vedere prețul emisiunii și bonificația, își plasează banii cu 5,73 la sută — un procent de care chiar particularii în împrumuturile lor se desvâțaseră de multă vreme în apus.

Subscriitorii ceilalți pot achita suma subscrisă în patru rate: 10 fr. în ziua subscripției și câte 26 fr. la 15 Ianuarie, la 15 Februarie și la 15 Martie 1916.

Renta începe să curgă dela 15 Decemvrie 1915 — oricare ar fi fost ziua subscripției.

Aceste titluri de rentă sunt scutite de impozite și nu pot fi nici rambursate, nici convertite timp de 15 ani, până la 1 Inuarie 1931.

Bonurile și obligațiile apărării naționale și titlurile de rentă 3 jum. la sută amortizabile, eliberate înainte de 31 Ianuarie 1915, au fost acceptate cu valoarea lor nominală nu cu cea de emisiune pentru achitarea integrală a sumelor subscrise.

Titlurile de rentă 3 la sută nu au fost acceptate decât pentru o treime din sumele subscrise și pe un curs de 22 fr. pentru 1 fr. de rentă, adică pe prețul de 66 fr. pentru suta de valoare nominală.

Spiritul de sacrificiu al poporului francez și condițiile favorabile ale împrumutului au făcut ca subscripțiile să ajungă la o sumă enormă. La ele au participat și muncitorii și micii funcționari — rentierii cu 5 fr. de rentă anuală... — și marii capitaliști din Franța, din Anglia și de peste ocean”.

B. *Imprumuturi flotante:*

1. Bonuri ale apărării naționale început dela Septembrie 1914 de 8 miliarde 533 milioane cu 4 și 5% rambursabil la 1920.

Războiul costă pe Franța până la 31 Decembrie 1915, aproximativ 26 miliarde la cari se adaugă sumele procurate de bugetul ordinar: împreună cu cele 32 miliarde, cât era datoria publică a Statului înainte de războiu și în care nu se cuprind datoriile departamentelor și comunelor. Totalul datoriei publice 58 miliarde la 31 Decemv. 1915.1) În adevăr datoria unui Stat nu trebuie considerată numai din punctul de vedere al capitalului nominal sau numai din acela al anuității cu care e grevat bugetul. Capitalul nominal ne-ar interesa numai pentru ușurarea Statului în viitor, iar anuitatea ne-ar ușura compararea a două datorii naționale prin cercetarea sarcinii cu care ele grevează națiunile în prezent.

Având în vedere pe deoparte averea și venitul național, pe cap de locuitor, pe de alta, averea statului francez, la care se va adăuga peste câțiva ani drumurile de fier în valoare de mai mult miliarde, datoria publică a Franței poate să mai suporte ureări fără ca situația să devie îngrijitoare.

Chestiunea impozitului pe venit împărțise lumea politică și financiară în Franța în câmpuri diferite. Din cauza ei s'au răsturnat multe ministere, ș'au pronunțat multe discursuri, dar mai ales s'a pricinuit Franței marele rău im-

1) Ziarul german „Vossische-Zeitung“ stabilește că la 30 Iunie cheltuielile Franței atinsese 46 miliarde și că până la finele anului vor atinge 63 miliarde.

pedicându-se votarea la vreme a mareului împrumut trebuitor organizării apărării naționale, împrumut, care la început trebuia să fie de 1.300 milioane și care în urmă nu a fost decât de 805 milioane votat tocmai la 19 și 20 Iunie 1914.

Impozitul complementar pe venit trebuia să fie aplicat cu începere de la Ianuarie 1915, însă aplicarea lui a fost amânată. În iarna aceasta, parlamentul francez, cu toată împiedicarea la început a ministrului de finanțe d. Ribot, care arată imposibilitatea sau cel puțin mare greutate de a se aplica în timpul războiului acest impozit, de oarece atât mare parte din personalul chemat să aplice cât și o parte din contribuabili care trebuia să facă declarațiunile prevăzute de lege erau mobilizați, a hotărât totuși, votând un articol adițional la articolul 5 al legii din 26 Decembrie 1914, că punerea în aplicare a impozitului trebuie să fie asigurată înainte de 31 Decembrie 1916.

Iată textul legii și al articolului adițional:

Art. 5. — Se stabilește un impozit general pe venit.

Art. 6. — Fiecare persoană având în Franța o reședință obișnuită, este dator să plătească la 1 Ianuarie a fiecărui an, acest impozit pe venit.

Se consideră ca având o reședință obișnuită în Franța orice persoană care posedă în Franța o locuință cu titlul de proprietar, uzufructuar sau locatar; în acest din urmă caz când locațiunea este încheiată pentru o perioadă de cel puțin un an, fie printr-o convențiune unică, fie prin convențiuni succesive.

Art. 7. — Fiecare cap de familie este impus atât pentru veniturile sale personale, cât și pentru acele ale femeii sale și a acelor membri ai familiei care locuiesc împreună cu el.

Totuși contribuabili pot cere să fie impuși separat:

1. Dacă femeia separată de bunuri nu trăiește cu soțul său.

2. Dacă copiii sau alți membri ai familiei, afară de celalt soț, se bucură de un venit obținut din muncă proprie, sau de la o avere independentă de aceea a capului familiei.

Art. 9. — Sunt scutiți de impozit:

1. Persoanele a căror venit impozabil nu trece peste 5.000 fr., mărit dacă este cazul conform art. 12 se urmează.

2. Ambasadorii și alți agenți diplomatici străini, de asemenea consulii și agenții consulari de naționalitate străină, însă numai atâta timp cât și țările ce ei reprezintă, acordă avantaje analoage agenților diplomatiei și consulari francezi.

Urmează apoi în lege diferitele dispozițiuni pentru declararea venitului, taxarea din oficiu, sancțiunile etc.

Acum în timpul din urmă cetim că Franța face un prumut în Statele-Unite și că băncile americane Morgan și Brown au anunțat că împrumutul va fi închis foarte repede, emisiunea întâmpinând mare succes.

Germania. Cheltuelile de războiu ale Germaniei au mers continuu în creștere.

La 1 Decembrie 1915 erau evaluate la $2\frac{1}{2}$ miliarde pe lună. De sigur că acum s'a atins 3 miliarde lunar.

În mediu se poate susține că Germania cheltuiește $2\frac{1}{2}$ miliarde lunar, ceea ce face 25—30 miliarde pe an, adică cât Anglia.

Germania a început cea dintâi împrumuturile pe termen lung, mai ales că ușoarele succese militare dela început încurajase pe subscriitori.

Împrumuturile publice au dat Germaniei, până la finele anului 1915, $2\frac{1}{2}$ miliarde mărci, însă s'a cheltuit peste 30 miliarde procurându-se diferența prin plasare de bonuri de tezaur la marile bănci berlineze. Mai în urmă, Ministerul de finanțe a cerut un nou credit de 10 miliarde.

Iată ce spune economistul R. G. Levy asupra Germaniei:

„În Germania guvernul imperial a cerut succesiv pentru cheltuelile de războiu două credite de 5 miliarde mărci, apoi în luna Martie 1915, un al treilea credit de 10 miliarde, ceea ce face în total 20 milioane mărci. N'au fost instituite impozite noi, ci toate resursele necesare au fost obținute prin împrumuturi.

Din luna Septembrie 1914, imperiul a lansat subscripție publică un miliard mărci în bonuri de tezaur cu scadența dela 1918 până la 1920 și o rentă de 5% nerambursabilă înainte de 1924, amândouă pe prețul de $97\frac{1}{2}\%$. După comunicatele oficiale, subscripțiile s'ar fi ridicat la mai mult de 4 miliarde mărci; dar trebuie observat că aceste subscripții n'au fost obținute decât grație avansurilor făcute cu cea mai mare libertate de către casele de împrumut la toți acci cari doriau să subscrie.

Casele de împrumut organizate a doua zi după declarația războiului sunt răspândite pe întregul teritoriu al imperiului; ele emit bonuri cari au curs legal, cari pot fi schimbate contra biletelor băncii imperiale, deși n'au alt gaj decât acel al mărfurilor sau titlurilor remise în garanție de către împrumutătorii lor. Pe de altă parte imperiul a mărit emisiunea de bonuri de casă, pe cari le creiașe pentru întâia oară în 1871 și a cărei cantitate nu fusese sporită decât în 1913”.

În luna Februarie 1915, imperiul a făcut un nou apel la credit, emițând bonuri de tezaur, 5% nerambursabile de această dată în 1921—1922 și o rentă perpetuă de

5% nerambursabilă înainte de 1924. O presiune puternică a fost exercitată asupra particularilor, societăților, caselor de economii pentru a le angaja să subscrie. Au fost invitate în particular subscriitorii primului împrumut de a pune titlurile lor în gaj pentru a subscrie cu ajutorul avansurilor obținute astfel la cel de al doilea împrumut”.

Dăm aci împrumuturile totale ale Germaniei:

FORMA IMPRUMUTULUI	Data emisiunii		Suma oferită spre subscripție în milioane	Suma subscriasă nominal de mărci	Procentul %	Cursul emisiunii în °.
	dela	până la				
1. IMPERIUL GERMAN:						
<i>A. Imprumuturi consolidate</i>						
1. primul împrumut de războiu						
a) împrumutul Imperiului care se poate rambursa cu încetare dela 1924	10—19 Sept.	1914	nelimitat	3460,7	5	97,50
2. al doilea împrumut de războiu rambursabil cel mai târziu până la 1921						
a) bonuri ale tezaurului imperiului rambursabil dela 1924	27 Februarie	—	„	750	5	98,50
b) împr. imperiului rambursabil dela 1924	15 Martie	1915	„	8310	5	98,50
3. al treilea împrumut de războiu						
a) împrumutul imperiului	4—22 Sept.	1915	„	12,160	5	99,—
<i>B. Imprumuturi flotante</i>						
1. primul împrumut de războiu						
a) bonuri ale tezaurului imperiului rambursabil cel mai târziu la 1919	10—19 Sept.	1914	1000	1340	5	97,50

În urma celui de al treilea împrumut, spun unele ziare, că s'au întrebuițat toate mijloacele și s'a întreprins o campanie metodică pentru a decide poporul să subscrie. Caracteristic este un articol din ziarul „Lokal Anzeiger” adresat poporului:

Cele 10 porunci pentru noul împrumut de războiu și anume:

1. Nu lăsați să treacă o singură zi, fără să vă gândiți că pentru a duce un războiu, este nevoie de bani.

2. Nu uitați că frații voștri cari își varsă sângele pe

câmpul de luptă pentru voi, au dreptul să vă ceară să le uşuraţi victoria.

3. Să ştiţi odată pentru totdeauna, că nu putem fi siguri de victorie decât atunci când imperiul va dispune de finanţe solide.

4. Gândiţi-vă că pentru cei cari nu sunteţi pe câmpul de luptă, datorita de a contribui la împrumut, este sacrificiul cel mai uşor pe care vi-l cere războiul.

5. Fiţi mulţumiţi că pentru acest împrumut de războiu, Imperiul vă dă în schimb o dobândă de 5% lucru atât de preţios.

6. Observaţi bine că un împrumut cu 5% al statului german constituie o excepţiune rară şi că pe viitor, dacă trece termenul dela 22 Septembrie, veţi fi siliţi să daţi un capital mai mare.

7. Apreciaţi faptul că debitorul care garantează siguranţa împrumutului acestuia, este Imperiul German şi că altă garanţie mai solidă decât aceasta nu există.

8. Păstraţi convingerea că puterea militară şi economică a Imperiului German sunt o bază indestructibilă a creditului său de războiu.

9. Uşuraţi-vă hotărîrea prin faptul că pentru subscrierea la noul împrumut de războiu, nu este nevoie decât de bani numerar.

10. Cereţi la toate ghişeurile poştale şi la casetele de depuneri sau economii, câte un formular pentru împrumutul de războiu, şi veţi vedea câtă uşurinţă se face fiecărui bun german care voeşte să contribuie la împrumut.

Rezultatul noului împrumut german, care a ajuns la 12 $\frac{1}{2}$ miliarde mărci, a fost dobândit prin cooperarea întregului popor ca răspuns la apehurile desperate ale oficialităţii.

S'a probat de ajuns că Germania posedă o organizaţie financiară destul de bună şi că s'a prezentat, dela începutul războiului, formidabil preparată, în ce priveşte resursele financiare, cu toată izolarea de restul lumii, care i-a provocat aproape paralizarea vieţii economice; ea are o situaţie financiară destul de favorabilă.

Financiarii germani spun: cu toate că relaţiunile sale comerciale cu restul lumii sunt aproape întrerupte, ea suportă cu energie greutăţile războiului; ea se susţine prin ea însăşi, căci afară de partea din capitaluri plasate în cheltuelile pentru materialele de războiu, care reprezintă un capital mort, pierdut pentru totdeauna, restul rămânând în afară, la rândul său răspunde la alte nevoi ale Statului, plasându-le în noi împrumuturi. În acest mod formarea şi acumularea de economii se găseşte în continuare.

Prin urmare, sub raportul financiar se găseşte mai

bine decât celelalte puteri belligerante. A se vedea în această privință la capitolul „Observații” și părerile opuse acestei afirmațiuni.

Acum în urmă celim în ziare despre: *Al patrulea împrumut german*, și anume:

Dela 4 și până la 22 Martie st. n., se va deschide subscrierea la al patrulea împrumut de războiu german sub forma de bonuri de tezaur de 4½%, precum și un împrumut al imperiului de 5 la sută.

Bonurile de tezaur vor fi repartizate în 10 serii; amortizmentul se va face prin trageri de o serie în fiecare an cu începere dela 1923 și până la 1932.

Împrumutul imperiului nu va putea fi convertit până în 1924. Prețul de emisiune al bunurilor de tezaur de 95 mărci și cel al împrumutului imperiului de 98 mărci și 50 pfenigi; iar cu înregistrarea în cartea mare a datoriei publice de 98.30 pf.

Cu privire la acest al patrulea împrumut al Helfferich a zis:

„Forța financiară a țării nu depinde de cursul bursei, ci de succesele împrumuturilor de războiu.

„Al patrulea împrumut de războiu german a fost un adevărat împrumut al poporului, contribuind chiar cei mai mici capitaliști. Finanța germană este neapărat asigurată până la loamnă, pe când Anglia luptă cu greutatea financiară, deși o parte a cheltuelilor de războiu a fost plătită din punga aliaților în urma taxelor mari de transport și prețurilor exorbitante ale cărbunilor. Franța este silită a se ajuta cu bonuri de tezaur cu termen scurt cu credite la „Banca Franței”. Rusia luptă de asemenea cu mari dificultăți financiare. Se vede deci că situația financiară de războiu a puterilor centrale este superioară celei dușmane precum e și situația războinică militară”.

Pentru satisfacerea finanțelor de războiu, Germania nu a putut recurge la impozite, căci în 1913, ea a creat pentru 3 ani o *contribuție militară* extraordinară, pentru a putea realiza cele 1,100 milioane mărci necesare la satisfacerea legii militare din 30 Iunie 1913. Acest impozit, ce gravează și capitalul și venitul a fost completat prin restabilirea impozitului pe zahăr, prin crearea impozitului asupra creșterii averilor datorite mai mult colectivității decât titularului, (Legea din 3 Iulie 1913) și mărirea impozitului pe succesiuni.

Intr'un discurs din 20 Decembrie 1915, secretarul tezaurului d. Helfferich a vorbit despre impozitele ce vor trebui votate în primăvara anului 1916 pentru a putea duce mai departe războiul. Printre ele ar fi și impozitul pe beneficiile de războiu. E vorba să fie prezentat sub forma „contribuției de războiu” votată de Reichstag în

1913. Cadastrul averilor stabilit cu ocazia contribuției de războiu (Wehrbeitrag) îi va stabili obiectul. Toate averile și toate veniturile cari se vor fi mărit între 1 Ianuarie 1914 și 31 Decembrie 1916 vor fi izbite de o taxă foarte grea și repede progresivă. Se poate ca și succesiunile dobândite în acest interval să fie cuprinse în aceste taxe. Un proiect de lege a și fost prezentat la 24 Decembrie 1915 și astăzi s'a și pus în aplicare o parte din aceste impozite.

Se face cunoscut oficial: Bundesrat-ul în ședința dela 27 Ianuarie 1916 a aprobat proiectul de măsuri de executare, relativ la legea impunerii câștigurilor de războiu.

Societățile obligate trebuie să depună, până la un termen fixat, autorității indicate de autoritatea superioară a finanțelor țării, darea de seamă asupra afacerilor în anul de războiu, precum și încheierile adunărilor generale, împreună cu încheierile anuale și conturile de profit și pierdere pe anii de pace; societățile mai trebuie să dovedească facerea rezervei speciale impusă de lege, alăturând o socoteală pentru surplusul de beneficiu, dacă din bilanțurile și încheierile anuale depuse, aceasta nu reese destul de lămurit. Pentru societățile cu răspundere limitată și cooperative înregistrate, cari au de scop exclusiv procurarea mărfurilor în comun, numai pentru membrii, sau punerea în valoare numai a produselor membrilor, se hotărăște că nu se va considera ca profit, în înțelesul legii, acea parte a câștigului net care servește drept plată convenită membrilor pentru produsele aduse, sau ca bonificare asupra prețului cu care membrii au cumpărat mărfurile.

Tot astfel la societățile de asigurare trebuie să se separe din beneficiul net acea parte, care vine asiguratului drept *dividend*.

Art. 9 cuprinde dispozițiuni cu privire la fixarea câștigului mediu pe anii de pace, pentru cazul când o societate, care cade în prevederile legii, s'a transformat într-o altă formă de societate, precum și pentru toate cazurile de fuziune. Cancelarul imperiului este împuternicit sub rezerva aprobării ulterioare a Bundesrat-ului, să încuviințeze provizoriu, după cererea societăților obligate o altă modalitate de a stabili câștigul mediu pe anii anteriori, atunci când aplicarea prescripțiunii art. 5 al legii, în unele cazuri, ar da loc la dificultăți.

Ca o apreciere generală asupra stării financiare și economice a Germaniei, cităm rândurile de mai jos cari cuprind destul optimism pentru prezent și multă îngrijorare pentru viitor:

„Admițând că și noile împrumuturi ar fi procurate tot prin împrumuturi publice, datoria publică a Germaniei făcută pentru războiu, ar atinge împreună cu acele 21 mi-

liarde datorate de acest stat înainte de războiu cifra de 61 miliarde, de sigur o sumă mare dar nu exagerată față cu bogăția țării și mai ales în comparație cu datorile celorlalte state.

Imperiul german are o rețea de căi ferate evaluate de economiști la 20 miliarde mărci cu cari s'ar micșora prin urmare datoria publică.

Ușurința cu care imperiul a învins dificultățile financiare se explică prin calitatea grație căreia poporul german a făcut așa de mari progrese pe toate terenurile, calitatea organizării. 380 legi de războiu cu caracter economic și financiar au fost prezentate de Cancelar Parlamentului pentru a îndruma agricultura, comerțul și industria în direcția necesității de împrejurări.

În Germania adaptarea întregii producții la starea de războiu sau mobilizarea economică s'a făcut aproape paralel cu mobilizarea armatei, iar nu un an mai târziu ca la ceilalți beligeranți. Industria producătoare de articole pentru pace și export s'a transformat în industrie de războiu. Odată chestiunea rezolvată atât pe cât se putea față cu blocusul efectuat de Anglia, problemele de ordin financiar, mai în totdeauna în funcție de cele de natură economică, nu mai prezintă greutăți de neînving. Mărirea depozitelor în bănci e o consecință și o manifestare logică a legilor economice.

Germanii trăiesc de aproape doi ani numai pentru războiu și se mențin numai prin „munca organizată”. Superioritatea pe care o posedau adversarii Germaniei la începutul războiului prin posesiunea a mari rezerve de bani disponibili, se atenuiază pe măsură ce războiul se prelungește și populația se adaptează împrejurărilor.

Într'un singur caz, situația financiară ar deveni îngrijitoare: atunci când ea ar fi corolarul unei epuizări economice, foarte probabilă într'un lung războiu și la un popor blocat hermetic cum sunt Germanii.

Situația finanțelor imperiului se mai explică prin cunoscutul drum circular făcut de capitalurile germane în interiorul țării: Germania e astăzi o mare cetate asediată din care nu iese și în care nu intră nimic fără permisiunea Angliei.

Dacă nu intră mărfuri, materii prime și mai ales obiecte alimentare în Germania, în schimb nu iese de acolo nici capitaluri. Exportul Statelor-Unite arată în primul an de războiu un surplus de 6 miliarde, sumă cu care s'a micșorat averile naționale ale Angliei, Franței, Rusiei etc.

Puținele mărfuri ce mai importă Germania din țările neutre trebuiesc însă plătite cu mari pagube din cauza deprecierei „mărcii” și oricâte măsuri s'ar lua în centralizarea comerțului de devize, aceasta va continua

să scadă alăta vreme cât Anglia înăsprește măsurile de blocare sau adaugă noi elemente la înamicii deja destui de numeroși ai puterilor centrale". (Negrescu, op. citat).

Rusia. Cheltuielile de războiu ale Rusiei se evaluează la 1 miliard 800 milioane pe lună. Rusia a făcut mult uz de impozite noi. Până la 31 Decembrie 1915 Rusia cheltuiuse peste 25 miliarde.

„Banca Rusiei fu autorizată, în două intervale diferite de a mări cu un miliard 500 mil. ruble, de fiecare dată circulația sa. Pe de altă parte guvernul își procură prin emisiune de bonuri de tezaur sau de rente interioare, 5. la sută, în cursul celui de al doilea semestru al anului 1914, o sumă de 1 miliard 700 milioane ruble.

Pentru a cumpăra în Angliera aprovizionările de care avea nevoie, ea făcî pe piața Londrei 2 emisiuni de bonuri de tezaur rambursabile în lire sterline pentru o sumă de 1 miliard de franci. O înțelegere intervenită între Banca Franței și Banca Rusiei, a pus la dispoziția acesteia din urmă, la Paris, o sumă de jumătate miliard de franci, care a permis băncilor ruse de a regulă contul acceplelor lor față de băncile franceze. Acestea sunt mijloacele principale prin cari Rusia și-a acoperit până acum cheltuielile ei de războiu, cari se evaluează la 1 miliard 200 milioane pe lună.

Încă din luna Noemvrie 1914, ministrul de finanțe a luat o serie de dispozițiuni consistînd mai cu seamă în măririi de taxe deja existente, cari procură bugetului din 1915 un supliment de resurse de 50 milioane ruble. Cum el realizase pe de altă parte economii pentru o sumă aproape echivalentă, aceasta a permis de a echilibră bugetul din 1915, evaluat la suma de 3 miliarde ruble, cu toată suprimarea unei mari părți a veniturilor provenind din monopolul alcoolului¹⁾; această mare reformă care are consecințele cele mai fericite pentru poporul rus, a produs în buget un gol de 700 milioane ruble; dar acest deficit e puțin lucru în comparație cu binefacerile cari reuzită pentru națiune din suprimarea consumațiunii alcoolului²⁾.

1) Producea peste 1 miliard 700 mii lei, aproximativ un sfert din buget.

2) Din expunerea economistului R. G. Levy în Franța, publicată în traducere de ziarul „Argus”.

Dăm aci împrumuturile făcute de Rusia până acum:

FORMA ÎMPRUMUTULUI	Data emisiunii	Suma oferită spre subscriere	Suma subscrisă nominal	Pondere
<i>A. Împrumuturi consolidate</i>				
1. Împrumut intern, rambursabil între 1925—1964	Octombrie 1914	500	500	5
2. Împrumut intern, rambursabil între 1925—1965	2 Martie 1915	500	500	5
3. Împrumut intern, rambursabil între 1927—1996	15—16 Martie 1915	1000	1600	5½
4. Împrumut intern, rambursabil dela 1925	Decembrie 1915	1000	necunoscut	5½

Afară de aceste împrumuturi interne, Rusia a contractat mici împrumuturi în Anglia, Franța, Statele-Unite, Japonia etc., pentru plata cupoanelor rentei ruse sau pentru achitarea munițiilor comandate în acele țări.

Acum în timpul din urmă cetim că Ministrul de finanțe Bark a intrat în tratative cu Franța și Anglia și a reușit a obține aproape 6 miliarde ruble pentru a regula compturile furnizorilor străini.

Asupra Rusiei găsim în revista „Democrația”, următoarea observațiune justă: „Rusia din punctul de vedere financiar, nu se găsește în aceeași situație ca aliatele sale Franța și Anglia. Bugetul pe anul curent prezintă la venituri și cheltueli considerabila sumă de 8 miliarde 600 milioane franci în lire rotunde, din care numai pentru armată sunt prevăzute 2 miliarde 100 milioane franci.

Rusia are marele avantaj de a fi o țară agricolă și prin urmare la adăpost de privațiunile alimentației poporului, având la dispoziție rezerve alimentare suficiente. De asemenea ea dispune încă de multe bogății terestre și alte resurse, cari în total îi dau o putere de rezistență destul de apreciabilă, deși, cum ar fi judecat după dese împrumuturi ale Rusiei, din timp de pace, ar fi putut crede că această țară se va găsi în criza financiară dela începutul războiului.

Deficitul de aproape 1 miliard de ruble rezultat din interzicerea vânzării alcoolului s'a acoperit pe nesimțite grație avântului luat de noile industrii pentru fabricarea produselor ce se importau din Germania. De altfel această stare de lucruri a ajutat pe Rusia a nu întinde moratoriul.

S'a pus și diferite taxe de războiu și s'a mărit unele din cele vechi, asigurându-se astfel noi venituri. Intre

acestea cităm: taxa pe unele venituri, noi taxe de transport de mărfuri pe căile ferate, unele taxe militare, mărirea taxelor de timbru și înregistrare, majorarea tarifelor telegrafice și poștale, etc.

Italia. Nu avem date sigure asupra împrumuturilor Italiei, dar din ultimele știri reese că se găsește la al doilea împrumut cu care a realizat 3 miliarde și 14 milioane.

Bulgaria. Cheltuelile războaielor din 1912 și 1913 și deficiențele bugetare de atunci îndatoraseră Bulgaria cu peste șapte sute douăzeci de milioane franci.

Guvernul din Sofia a încercat mai întâi un împrumut pe piața Parisului. Franța convenise să acorde Bulgariei împrumutul solicitat, și guvernul bulgar pare că ar fi acceptat condițiunile puse afară de una: ca împrumutul ce-i acordă să fie garantat de către Rusia.

Tratativele fură rupse și Bulgarii se adresară Berlinului și Vienei. Consorțiul Germano-Austro-Ungar, sub conducerea lui Disconto-Gesellschaft a știut să profite în mod mai larg de strămtoarea Bulgariei, impunându-i foarte grele condițiuni economice. În general împrumutul s'a făcut astfel:

1) Consorțiul să primească dela statul bulgar honuri de tezaur pentru o valoare de 120 milioane franci și din produsul cărora Bulgaria va lichida diferite datorii contractate pe piețele europene. Prin acest avans de 120 milioane, consorțiul german și-a asigurat dreptul de opțiune pentru un împrumut de acordat Bulgariei în valoare de 500 milioane franci în două serii de câte 250 milioane, cu 5 la sută, amortizabil în 50 de ani.

2) Împrumutul să fie garantat cu veniturile vămilor; cu produsul monopolului asupra hârtiei de țigară; cu excedentele produsului impozitului asupra banderolelor de tutun; a impozitului timbrului și altele.

3) Din produsul primei serii a împrumutului (250 mil.) guvernul bulgar se obligă să plătească 75 milioane honuri de tezaur emise pe piața Parisului și 120 milioane avansul dat de consorțiu la încheierea împrumutului.

4) Din a doua serie a împrumutului (alte 250 mil.), guvernul bulgar se obligă să construiască drumuri de fier și porturi și în deosebi linia ferată Michailovo-Haskovo-Porto-Lagos și un port la Lagos, lucrări cari vor trebui concesionate unor antreprenori germani și austro-ungari, precum și pentru comanda pe care statul bulgar le va face industriei germane și austro-ungare.

Direcțiunea lui Disconto-Gesellschaft e autorizată să rețină de-a dreptul din a doua serie de 250 milioane, o sumă de 50 milioane pentru construcția zisei linii ferate

și port, precum și 75 milioane pentru plata comenzilor statului bulgar la industriașii germani și 25 milioane pentru acele făcute la industria austro-ungară.

Pentru înghițirea bugetului actual Bulgaria a avut de întâmpinat dificultăți de oarece rămăsese descoperită cu vre-o 30 de milioane în bugetul pe 1915 pe cari guvernul a voit să le acopere cu noi impozite. Facându-se însă o puternică opoziție în Sobranie, a renunțat la acest mod de acoperire.

Neputând acoperi deficitul de 24 milioane al bugetului 1915, a votat crearea unui impozit asupra vinului și exportului cerealelor.

În afară de bugetele pentru 6 luni din 1916 pentru vechea Bulgaria în nouile teritorii alipite Bulgariei prin războiul actual, în cursul lunii Decembrie 1915, s'au mai votat de către Sobranie, următoarele credite extraordinare:

1. 500 milioane pentru acoperirea nevoilor actuale ale războiului și anume:

- a) 450 milioane exclusiv pentru armată;
- b) 35 milioane pentru căi de comunicație ordinare;
- c) 15 milioane pentru căi ferate.

2. 30 milioane pentru ajutorarea familiilor sărace ale mobilizaților.

Cum aceste credite nu pot fi acoperite prin veniturile ordinare ale bugetului general, ele vor trebui a fi procurate prin împrumuturi. În acest scop ministrul de finanțe Tonceff a vizitat în ultimul timp Berlinul.

Aceste noi credite extraordinare, vor ridica datoria publică bulgară și mai mult, și anume dela 1.621 milioane, cât era la începutul anului 1915, la peste 2 miliarde lei, având în vedere că o parte (aproape 77 milioane) a fost amortizată prin bugetul 1915, astfel că în prezent această datorie se va cifra aproximativ la 2.170 milioane, din care vre-o 600 milioane datoric consolidată, iar restul datoric flotantă.

Față de această datorie, situația Băncii Naționale Bulgare, numără un stoc metalic în luna Decembrie 1915, de 61—62 milioane aur și 24 milioane argint; iar biletele de bancă emise se ridică la 279.384.000 lei, garantate prin aur și 55.370.000 lei garantate prin argint. Portofoliul statului se ridică la 60 $\frac{1}{2}$ milioane.

Privitor la bugetul pe 1916, găsim următoarele știri date din Sofia:

„Proiectul de buget a cărui votare este iminentă, face expunerea situației financiare a Bulgariei, din care reiese că exercițiul 1914 dă un deficit de 22 milioane, cel din 1915 de 60 milioane, iar cel din 1916 va da probabil vre-o sută de milioane.

Expunerea zice că marile cheltuieli militare ce Tezau-

rul face de 1 ani, sporirea cheltuielilor ordinare și scăderea veniturilor cauzată de războiu, au adus repede o creștere a datoriei publice.

Aceasta atinge pe la sfârșitul lui Maiu suma de 1.697.756.972 fr. În urma cheltuielilor militare prevăzute până la finele lui 1916 și plata comandelor făcute în Germania, totalul va trece de 2 miliarde la începutul lui 1917. Dar ținând seama de marile sarcini ce are țara în vedere, această cifră nu poate nici să neliniștească poporul, nici să-i micșoreze energia. Când pacea va fi înapoiat forța de bronz a poporului la munca pământului și la producțiune, datoria va încetă nu numai de a crește, dar se va scobori cu repeziciune. (Agenția bulgară).

Elveția. Pentru a face față cheltuielilor de mobilizare necesare pentru menținerea neutralității, Elveția a emis în 5 Septembrie un împrumut intern de 30 milioane lei (5%) și a hotărât ca la nevoie să emită bonuri de tezaur pentru încă 30 milioane lei.

Pentru menținerea creditului intern, Elveția a înființat case naționale de împrumut, garantate de Stat, similare celor din Germania.

Cum veniturile vamale sunt scăzute din cauza războiului, Consiliul federal a emis un proiect pentru monopolizarea tutunului, mărirea taxelor poștale și telefonice și dublarea taxelor militare. Pe lângă aceasta, se proiectează un impozit progresiv de războiu asupra averilor superioare de 5000 lei și asupra veniturilor mai mari de 2500 lei. Tot acest consiliu, prin decizia sa din 8 Septembrie a instituit monopolul grâului (statul Elvețian e singurul cumpărător al grâului străin) și a fixat prețuri maxime pentru el. Prin decretul din 9 Ianuarie 1915, ea a înlins monopolul asupra importului asupra tuturor cerealelor și produselor furagere.

Banca de emisie a pus în circulație bilete de 5, 10 și 20 lei, iar casele de împrumut constituite cu ocazia războiului pot emite bonuri de 25 lei cu curs legal.

Olanda. A votat la 15 Octombrie un nou credit militar de 50 milioane fiorini, pe lângă cel de 50 mil. votat de legea din 3 August și întrebuițat pentru cheltuieli de mobilizare.

La începutul lunii August, bancherii din Amsterdam, în înțelegere cu Banca Neerlandeză, au constituit un fond de 200 milioane pentru a preîntâmpina trebuințele creditului în caz de războiu.

Donemarca. A emis un împrumut de 55 milioane 4%

a 92 lei, care a fost subscris de un sindicat de bănci, de companii de asigurare și alte instituții publice.

Suedia. A emis un împrumut de 80 mil. cor. cu 5% a 100 coroane, ce a fost subscris de un sindicat de 5 bănci suedeze pentru a acoperi cheltuielile de mobilizare.

II. STAREA ECONOMICĂ - SOCIALĂ.

Chestiunile financiare arătate de noi în capitolul precedent, au o mare suprapunere cu chestiunile economice pe cari le arătăm aci, de aceea atragem atențiunea cititorilor, că împărțirea materiei în chestiuni financiare și chestiuni economice am făcut-o mai mult dintr'o necesitate didactică decât din punctul de vedere al deosebirei între conținuturi. În unele tratate, chestiunea morătoiriului, a burselor și a scontului sunt dezvoltate sub capitolul „chestiuni economice”; numai împrumuturile, băncile de emisiune și monedele, sunt trecute sub capitolul „financiare”.

Noi am înțeles a pune în capitolul precedent toate chestiunile relative la bani și la comerț, chiar dacă unele din ele au mai multă suprapunere cu chestiunile economice, lăsând sub capitolul ce urmează chestiunile acelea ce se refer la îmbunătățirea stării economice a fiecărui individ în parte și la unele bresle și unele categorii de clase sociale. Cu alte cuvinte, am rezervat pentru acest capitol numai chestiunile referitoare la întărirea puterii națiunii prin asigurarea mijloacelor de întreținere a celor rămași acasă, prin asigurarea muncii, prin diminuarea pagubelor provocate de starea de război, etc.

Prin această împărțire a materiei, am vrut să ne apropiem oarecum și de obiectul ce pare că va fi copris în viitor de „*politica socială*”. În ultimele decenii „*politica socială*” a prins rădăcini din ce în ce mai puternice și a determinat oarecum obiectul ei, de care am încercă a-l defini astfel:

Toate activitățile Statului sau ale imitativei partitculare care tind a stabili un echilibru material, convenabil, între interesele generale și interesele personale, între capital și muncă, și, între tendințele de acaparare și nevoile personale, constituiesc obiectul „*politicii sociale*”.

Cum, însă, „*politica socială*” — începută mai întâi din lupta dintre capital și muncă — abia în timpul din urmă, și în mod foarte limid, s'a afirmat ca acțiune a Statului în lupta dintre clasele sociale, și cum ea anărusse tocmai în perioada când pătrundeau adânc teoriile anti-

militariste, se credea că ea nu are nici o legătură cu pregătirea de războiu, ba, din contră, se părea că și în ea s'ar cuprinde germenul antimilitarismului.

Războiul actual, al cărui rezultat final va fi o reculegere a tuturor minților și o îndreptare a multor rele, a avut o influență și asupra îndrumării politicii sociale, impunându-i să-și îndrepte activitatea ei și pentru timpul de războiu. O întreagă literatură a apărut în ultimii doi ani asupra rostului politicii sociale în pregătirea de războiu.

Iată ce zice în această privință profesorul W. Zimmermann, din Berlin: ¹⁾

„Pe lângă feluritele organe ale alcătuirii politico-sociale a muncii germane: stați, comune, societăți de tot soiul, s'a adăugat tot mai limpede pe zi ce trece, dela începutul războiului, un factor puțin luat în seamă în timp de pace ca factor politico-social: autoritatea militară. Ar fi foarte greșit să se spună, că administrația armatei ar stă cu totul departe, în timp de pace, de problemele politico-sociale. Impotriva unei asemenea păreri se ridică, chiar dacă nu ținem socoteală deloc de marele principiu social-comunist al gospodăriei militare, rapoarțele anuale ale întreprinderilor administrației oastei și flotei, în care dăm mereu de dovezi de numeroase întocmiri de folos obșteșc social, de o chibzuită îngrijire socială a lucrătorilor la statornicirea salariilor, a duratei muncii și a reprezentării lucrătorilor în comisii. Ba, în întreprinderile marinei dela Kiel și Wilhelmshaven, chestiuni politico-sociale răslețe de muncă au fost deslegate în chip exemplar. Nici la împărțirea furniturilor pentru armată și flotă de cele mai multe ori nu s'a lăsat la o parte în timp de pace anume puncte de vedere ale politicii sociale a claselor mijlocii. Nu trebuie să se treacă sub tăcere că, pe lângă politica socială pozitivă, binevoitoare lucrătorilor, n'a lipsit negreșit nici politica socială represivă, înăbușirea libertății de mișcare politice și de asociere a lucrătorilor întrebuițați în atelierele militare. Dar și din una și din cealaltă reiese oricum că autoritățile militare au un rost politico-social nu de tot neînsemnat și în timpul de pace în Germania”.

Ca o completare a acestei constatări, iată ce găsim în broșura „Politica socială și războiul”, de d-l Virgil Madgearu:

„Ce rost are politica socială în vreme de războiu.

„În fiecare departament al vieții unui Stat în stare

1) „Monitorul Asigurărilor Muncitorești” No. 15 din Noembrie 1914 pag. 370.

„de războiu se pune câte o problemă de finanțare și
 „o problemă de organizare. Înăuntru, trebuie conservată
 „economia națională și mersul ei continuat, și ușurate
 „suferințele aduse de războiu păturilor largi ale popula-
 „ției: două probleme de finanțare și de organizare.

„Rolul Statului este în vremea aceasta mărit, căci
 „numai el are puterea organizatoare, ca să înlesnească
 „adaptarea vieții economice la noile condițiuni și să
 „înlăture stările de lipsă; dar întrebuințarea economică a
 „acestor puteri atârnă de bogăția experienței din vre-
 „murile de pace, căci până și creațiunile excepționale
 „presupun existența unor deprinderi, a unei tehnice ad-
 „ministrative; altminteri funcționarea lor nu poate să
 „dea maximum de folos.

„In acest înțeles trebuie privit și rostul acestei poli-
 „tici în acțiunea de ajutor social pentru ușurarea suferin-
 „țelor create de împrejurările războiului”.

Plecând dela cele arătate aci cu privire la împărțirea
 materiei și urmând aceeași metodă de dezvoltare ca în
 capitolul precedent, vom arăta mai jos măsurile econo-
 mico-sociale luate de diferitele state beligerante și neutre.
 Negreșit, nu avem pretențiunea că am cules pentru toate
 statele și pentru fiecare stat în parte toate măsurile luate
 sub acest raport, dar, din cele pe cari le-am putut cu-
 lege, sperăm că se va putea face o idee, mai mult sau
 mai puțin completă, asupra acestei activități importante
 pe timp de războiu ¹⁾.

*Anglia. — Suspendarea efectelor brevetelor și mărci-
 tor de fabrici, aparținând supușilor națiunilor inimice.*—
 Poate fi declarată de ministrul de comerț. Cererile și
 orice procedură de noi brevete pot fi anulate.

Această suspendare nu poate fi declarată decât când
 exploatațiunea brevetului în chestiune prezintă un interes
 general al Angliei sau al unui comerț particular și numai
 dacă persoana care cere această suspensie, arată că are
 intenția de a fabrica articolul asupra cărui există acest
 brevet sau marcă de fabrică,

Ajutoarele privitoare la soldații de uscat și de apă.—
 Sunt orânduite printr'un decret al Consiliului Oastei și
 al Amiralității. Fiecare soție fără copii, va primi săptă-
 mână 9 shilingi. Familiile mateloților intrași cu leafă,
 vor primi 20% din salariul lunar, și afară de aceasta
 6, 8, 10, 12 shilingi, după numărul copiilor. De fiecare
 copil mai mult la mamă, 2 shilingi.

Familii domiciliate la Londra și lipsite de mij-

¹⁾ Cele mai multe date din acest capitol sunt culese din revista
 „Democrația“.

loace, mai primesc, în caz de lipsă, $3\frac{1}{2}$ shilingi săptămânal. Copii fără mamă primesc 5 shilingi pe săptămână, iar dacă sunt mai mult de 5 copii, lipsiți de mamă, de fiecare copil mai mult se plătesc 4 sh. Vătămății în războiu, necăsătoriți, primesc săptămânal 14 sh: în caz de neputință totală, iar cei căsătoriți, primesc dela $16\frac{1}{2}$ până la 23 sh., după numărul copiilor. Dacă un om intră în asigurările muncitorești de stat, are dreptul 26 săptămâni la ajutor de boală, săptămânal, de 10 sh., până la 70 ani,—când capătă renta de bătrânețe dela Stat. Măsurile pentru combaterea lipsei de lucru și crearea de lucru refugiaților belgieni, au fost și ele subiectul preocupărilor.

Criza de locuințe. Prin legea privitoare la criza de locuințe, serviciile agriculturii și pescăriei sunt împunționate ca în timp de un an dela decretarea legii, să cumpere locuri și case și să dispună de ele. Se vor cădi case când va fi nevoie, iar Statul pune în acest scop mijloace bănești până la suma totală de 4 milioane livre.

Legea a fost întinsă, și în afară de Anglia, — în Scoția și Irlanda.

Polițele de asigurare. S'a interzis societăților de asigurare germane, cu sediul în Anglia, de a emite noi polițe de orice asigurare pentru un supus englez sau aliat, iar societățile de asigurare engleze nu vor mai face nici o plată, în baza unei polițe vechi de asigurare, pentru o pierdere sau o pagubă cauzată prin acțiunea războiului de armatele engleze sau a aliaților ei.

Băncile germane din Anglia. — Încă din primele zile ale războiului, Anglia a închis toate filialele băncilor germane de pe teritoriul ei și le-a pus să funcționeze apoi sub controlul inspectorilor financiari englezi; a confiscat fondurile, mărfurile și proprietățile germane; soldurile activului acestor filiale au fost vărsate la Banca Angliei până după războiu. Cambiile și cecurile îndosite de un supus german nu mai sunt achitate în Anglia, iar toate celelalte obligații contractate cu un german sunt suspendate.

Prin o proclamație a regelui s'a interzis de a mai trimite sau primi mărfuri din Germania.

Asigurările pentru riscurile de transporturi maritime. Guvernul a intervenit contra majorărei primei de asigurare contra riscului maritim de războiu, ce ajunsese la 10%, cecace eră dăunător comerțului englez.

Statul s'a angajat, față de societățile de transport maritim, să-și ia asupra-și responsabilitatea riscului de războiu și nu lasă companiilor decât riscul ce acoperă în timp de pace. Statul percepe pentru aceasta o mică

primă, independent de durata voiajului sau de natura mărfii.

Lupta contra lipsei de lucru ¹⁾. — „Și în Anglia, războiul a avut apreciable influențe asupra pieței muncii — *the labour market*. Deși industria engleză nu se găsea în condițiunile atât de puțin prielnice ale industriei germane, de a se vedea lipsită de deuseurile externe, totuși, se observă o reducere simțitoare a producției, ceea ce aducea, în mod fatal, licențierea lucrărilor. Mai târziu, însă, în măsura în care și industria engleză se adapta noilor condiții, având să lucreze în primul rând pentru nevoile armatei, s'a putut constata și pe piața muncii engleze o înviorare și o îmbunătățire simțitoare, după cum reiese din *datele oficiale*, publicate în această privință de *Board of Trade*, din Londra.

Astfel, până la începutul lunii Iulie 1914, procentul celor lipsiți de lucru — *unemployed men* — varia între 2.5 și 2.8%; în luna August, prin urmare în prima lună de războiu, procentul celor lipsiți de lucru se urcă dintr-o dată, în mod vertiginos, la 7.2%, reprezentând totdeodată maximul lipsei de lucru pentru industria engleză, în cursul acestui războiu general. În cursul lunilor următoare, piața muncii în Anglia se îmbunătățește continuu. La sfârșitul lunii Septembrie erau, în mijlocie, numai 5.8% fără ocupație; la sfârșitul lunii Octombrie, proporția se scoboară la 4.3%, pentru a ajunge, la sfârșitul lunii Noembrie, la 2.3%, iar la finele anului 1914, la 2.6% ²⁾. Aceste *date oficiale* pot permite o orientare generală asupra modului cum s'a prezentat *the labour market* în Anglia, în primele cinci luni de războiu. Putem spune că organizarea muncii în Anglia a fost destul de solidă, pentru ea, cu toate condițiile nefavorabile, aduse de războiul general, să se poată ajunge la o reducere atât de simțitoare a lipsei de lucru.

În primele trei luni din anul 1915, pentru care avem date statistice oficiale, situația pieței muncii a continuat a se îmbunătăși. La sfârșitul lunii Ianuarie, procentul celor lipsiți de lucru se reducea la 1.8%, — pe când la aceeași dată a anului 1914 era de 4.6%; la sfârșitul lunii Februarie proporția celor fără ocupație se coboară chiar la 1.6% — față de 4.4% din epoca corespunzătoare a anului 1914, iar la sfârșitul lui Martie, cei fără de lucru nu reprezentau decât minimul procent de 1.4% față de 5%, cât erau la aceeași dată din anul 1914. Toate aceste

1) Reprodus din „Biblioteca Socială“ No. 3 scrisă de Victor I Slăvescu.

2) „The Board of Trade labour Gazette“ Vol. No. 3 XXIII, Martie 1915, pag. 77.

*date oficiale*¹⁾, ne arată cât de favorabil se prezintă piața muncii în Anglia în primele 8 luni de războiu.

N'am fi compleși dacă n'am adăogă că ceea ce micșorează într'atâta numărul celor lipsiți de lucru este și faptul că în acest timp înrolările în armata britanică și în flotă au fost destul de însemnate, și după toate probabilitățile, muncitorii, și, în special cei lipsiți de lucru au dat un însemnat procent. Între a muri de foame și a se înscrie voluntar, cei mai mulți au ales drumul din urmă, convinși fiind pentru acest din urmă pas de însemnată propagandă făcută de guvernul britanic în acest scop.

Nu posedăm date precise asupra lipsei de lucru a femeilor muncitoare din Anglia, dar după toate probabilitățile, întocmai ca și în Germania, situația pieții muncii pentru femei nu poate fi decât precară.

Mai putem adăogă în treacăt, că dacă muncitorimea engleză nu are prea mult de suferit din cauza lipsei de lucru, în schimb, se resimte foarte mult, din cauza scumpirii articolelor de primă necesitate. Ca atare, muncitorii cer mereu sporirea salariilor, ceea ce neputând fi admise de patroni, dau naștere la greve destul de accentuate, cum a fost de pildă aceea din șantierele Clyde. Guvernul britanic a ulat măsuri foarte severe și împotriva patronilor abuzivi, dar mai ales împotriva lucrătorilor turbulenți".

Austro-Ungaria. Societățile de cereale pentru transport. — Ministrul de Interne la 25 Iunie 1915, a decretat următorul statut, pentru acest fel de societăți (Kriegsgetreideverkehrsanstalt), care are de îndeplinit următoarele funcțiuni:

Va strânge cantitățile de cereale și produse măcinate cari au fost rechiziționate (confiscate) conform dispozițiilor ordonanței imperiale din 21 Iunie 1915, și va îngriji de depozitarea și conservarea lor apropiată.

Va recepționa cantitățile de cereale și produse ale morăritului, ce se vor procura din țările coroanei ungare și va încheia cu organele autorizate ale guvernului regal ungar convențiunile necesare în acest scop.

Va îngriji de măcinarea conformă a cerealelor preluate și de depozitarea și tratarea apropiată a produselor măcinășului.

Va efectua distribuțiunea cantităților de cereale și produse ale măcinășului, ce-i vor stă astfel la dispozi-

1) „The Board of Trade labour Gazette“ Vol. XXIII. No. 4. Aprilie 1915, pag. 115.

țiune, conform cu planul de aprovizionare aprobat de Ministerul de Interne.

Va mai luă asupra sa și alte funcțiuni de acelaș resort, care-i vor fi indicate de guvern.

Aprovizionarea cu cereale și făină. — Prin ordonanța din 21 Iunie 1915, privitoare la asigurarea aprovizionării cu cereale și făină s'a hotărât:

Cerealele indigene ale recoltei anului 1915, și anume: grâu, grâu mărunț (*triticum spelta*), secară, grâu hemi-carp, orz, grâu sarasin și porumb de toate varietățile, se confiscă în favoarea statului, din momentul separării lor de teren.

De asemenea se confiscă în folosul statului, la această dată, cantitățile de cereale vechi de felurile menționate, precum și tot felul de produse ale măciuișului provenite din cereale vechi, încă existente la 15 August 1915, întrucât aceste rezerve nu se află în posesiunea administrației militare sau a instituției de războiu pentru traficul cerealelor.

Posesorii articolelor confiscate sunt obligați să poarte grijă de conservarea lor.

Paragraful 3 al numitei ordonanțe prevede că, prin derogare dela confiscare, întreprinzătorii de economii rurale pot:

a) consuma articolele confiscate pentru hrana membrilor gospodăriei lor, inclusiv acei lucrători și funcționari în al căror salariu intră întreținerea, produse măcinate sau cereale de pâine, și anume într'o măsură fixată prin regulamentul de consumațiune;

b) să întrebuințeze cantitățile necesare pentru semănat, în măsura maximă fixată de autoritate, și

c) să întrebuințeze ca nutreț pentru animale ovăzul și cerealele nemăcinabile rămase la treerat (coadelè), în cantitate care se va fixa prin prescripțiuni speciale.

Urmează apoi o serie de dispozițiuni relative la mori, la statistica cerealelor, la inspecții, la organele însărcinate cu aducerea la îndeplinire, la regulamentarea consumației, la treerat, depozitat și măcinat, la măsuri de constrângere, penalități, etc.

Rechiziționarea rezervelor de porumb. — Ministerul Agriculturii din Ungaria a ordonat rechiziționarea tuturor rezervelor de porumb, cari nu au fost declarate și înscrise la timpul hotărât. Rechiziționările vor fi efectuate de către autoritățile administrative, cari în prima instanță vor putea hotări și asupra cantităților de porumb care trebuie lăsate libere pentru scopurile culturii viitoare, sau pentru întreținerea casei. Până la 15 Martie, —adică până la sfârșitul termenului în care cantitățile de porumb trebuiau denunțate voluntar — toate acele

cantități cari nu au fost înscrise la timp pentru scopurile „Comisiei Agricole”, ei în timpul dela 15—23 Februarie au format obiect de vânzare și cumpărare, vor fi sechestrate.

Ministerul Agriculturii a atras toată atenția autorităților de administrație respective, ca să execute imediat rechiziționarea în cazul când acele autorități s'ar convinge prin faptul că ar exista undeva o rezervă de porumb, și că proprietarul lui, — cu toată somația ce i s'a adresat, — nu a declarat de bunăvoie către autoritatea comunală cantitatea necesară „Comisiunii Agricole”. Proprietarul cantității rechiziționate, în această situație, nu i se va mai acorda atunci prețul excepțional ce i s'ar putea oferi, — cum ar fi fost cazul unei declarații benevole, ci prețul pe care-l va hotări autoritatea de resort cu dela sine putere.

Anularea contractului de cumpărare de porumb. — Monitorul Oficial, din 3 Martie 1915, publică un decret al guvernului în virtutea căruia toate cumpărările de porumb, cari au fost efectuate de „Comisia Economică a Statului”, în scopul revânzării în intervalul de timp dela 15—23 Februarie 1915, sunt declarate nule.

Decretul spune:

„Dacă cineva, în baza § 3 al deciziunii guvernului No. 610/915 M. E., a declarat o rezervă de porumb făcută în scopul cumpărării de către „Comisia Economică a Statului”, pe care rezervă declarantul, la 15 Februarie 1915, sau în intervalul de timp dela 15 până la 23 Februarie a. e., o cumpărase dela o altă persoană, iar rezerva nu fusese luată în posesie până la intrarea în vigoare a acestui decret, în acest caz declararea, cum și orice contract de cumpărare, rămân nule; iar vânzătorul, care are de fapt în posesia sa această rezervă de porumb, este obligat, ca cel mai târziu până la 15 Martie a. e., (în sensul decretului No. 907/915 M. E.), să declare rezerva în numele său.

În baza contractului de vânzare devenit nul, cumpărătorii pot să pretindă dela vânzător numai restituirea mărfii, a arvunei sau a prețului de cumpărare, care s'ar fi dat eventual, fără nici o altă pretenție de despăgubire”.

Controlul întreprinderilor străine. — O măsură aproape identică ca în Germania, s'a luat în chipul următor:

În virtutea dreptului de talion, întreprinderile cari funcționează pe teritoriul austro-ungar sau ilialele (sucursalele) acestora, acelea care sunt conduse sau administrate din străinătate, cum și pentru acele întreprinderi ale căror produse se desfășoară în total sau în parte pe piețele străine, se pot numi supraveghetori (contro-

lori) pe costul întreprinderii, cari vor veghiă la păstrarea dreptului de proprietate sau a altor drepturi private. Ei vor fi obligați să conducă afacerile întreprinderii într-un astfel de mod, încât el să nu fie contrar sau răuvoitor intereselor țării.

Supraveghetorii (controlorii) sunt special autorizați:

1. Să pretindă orice informații și lămuriri asupra afacerilor întreprinderii;

2. Să cerceteze registrele și corespondența întreprinderii și să controleze numerarul allător în cassă, cum și valoarea ce s'ar găsi în efecte (hârtii de valoare);

3. Să interzică orice fel de măsuri ce s'ar lua între timp cu privire la întreprindere, în special, orice dispoziții referitoare la capital și valori, cum și orice comunicări despre afaceri privitoare la întreprindere.

Administrația și angajații întreprinderii, trebuie să urmeze cu strictețe toate ordinele și prescripțiile ce controlorii vor găsi cu cale să dea în scopul unui control mai amănunțit al întreprinderii.

Banii sau orice alte valori ale unei întreprinderi puse sub control, nu vor putea să fie expediate sau transmise (cesionate), fie direct sau indirect în străinătate.

Controlorii pot acorda excepții. În cazuri anumite, ei pot dispune ca banii sau hârtiile de valoare, a căror expediție sau transmisie (cesiune), conform al. 1, nu ar putea să aibă loc, să se depună la o bancă austro-ungară sau la o cassă de economie poștală, la dispoziția celui îndreptățit.

Adunarea federală, printr'o ordonanță, a hotărât următoarele cu privire la interzicerea contractelor de cumpărare cu timbru englez:

Sunt interzise: Contractele de cumpărare de obligații ale statului sau ale unui stat din federație, care ar purta timbrul englez.

Aceeaș dispozițiune se aplică și pentru mijlocirea încheierii unor asemenea contracte.

În aceeaș categorie a obligațiilor de stat, sau ale unui alt stat din federație, se găsește și celelalte obligații particulare a căror rambursare sau plată a dobânzii sunt garantate de stat, sau de alt stat din federație.

S'au prevăzut și alte detalii relative la abateri, la sancțiuni, etc.

Îngrădirea socială a răniților. Un decret imperial din 12 Iunie 1915 aduce noi prescrieri cu privire la pensiile militare. El împuternicește pe guvern, în virtutea Constituției, să plătiască mai departe ajutorul cuvenit după legea din 26 Decembrie 1912, chiar în cazurile când el ar trebui să fie întrerupt pentru trecerea în

activitate. Pot să primească un ajutor dela stat, pe lângă cotele legale ce li se cuvin acei soldați și familiile lor, și în al doilea rând urmașii celor căzuți, dispăruți și morți, dacă face dovada stării de lipsă.

Ministerul apărării fără a stabilit mărimea acestor ajutoare pe cale de decret, potrivit dispozițiunilor ungare, după cum urmează: Rănitul din războiu primește 60 coroane, ajutor anual în caz de scădere a capacității de lucru dela 20—50%, 120 coroane când capacitatea de lucru scade cu 50—100%, 180 coroane în caz de incapacitate totală.

Afară de aceasta mai primesc: soția 60 coroane, fiecare copil legitim sau nelegitim 36 (sau 60 în caz de neputință de muncă deplină a tatălui), fiecare ascendent în nevoie 60, (peste tot, cel mult 120) de coroane pe an. Ajuterul urmașilor cuprinde: pentru văduvă, 120 coroane; pentru fiecare orfan legitim sau fără părinți 36 coroane, când e unul singur, câte 30 de fiecare când sunt doi, câte 24, când sunt trei; câte 18, când sunt patru sau mai mulți; pentru fiecare orfan legitim sau fără tată 124 coroane; pentru fiecare orfan nelegitim 60 de coroane, dacă mama lui primește pensie de văduvă și ajutorul dela stat, în legătură cu ea; pentru fiecare orfan, de amândoi părinții, nelegitim, 108 coroane, dacă e numai unul singur; câte 102, dacă sunt doi; câte 96, dacă sunt trei și câte 90, dacă sunt patru sau mai mulți, pentru fiecare ascendent în nevoie 60 de coroane, (dar la un loc cel mult 120 coroane). Ajutorul se plătește băiatului până la 12 ani împliniți, iar fetei până la 14.

Răniții din războiu pot, excepțional, să capete și un ajutor mai mare, dacă sunt cu totul neputincioși să lucreze, dar suma ajutoarelor la un loc, cu pensia răniților din războiu, nu trebuie să treacă peste 600 coroane pe an. Dacă se în seamă și marile ajutoare cu cele trebuitoare traiului, care se dau pe lângă acest ajutor de stat și se urcă la 1,20 coroane pe zi pentru soția mobilizatului, și de fiecare copil mai mare de opt ani la 1,20 coroane, iar mai mic de 8 ani la 60 de helleri, noul decret dela 12 Iunie 1915, poate fi privit ca un însemnat pas înainte în îngrijirea de războiu austriacă.

Reglementarea străngerii fondurilor pentru ajutoare în timp de războiu 1). — În Austria, cu ocazia războiului, nu a fost îngăduit societăților și particularilor să aibă o acțiune caritabilă independentă; ci ea a fost cu totul subordonată acțiunii statului.

1) Această dispoziție și următoarele trei, sunt reproduse din broșura „O latură a pregătirii de războiu“ de Căpitanul Titus Frideric Mayer.

Sunt trei organe care primesc fonduri: 1) Crucea Roșie; 2) Ministerul de Interne; 3) Ministerul de războiu. Ambele ministere au câte un birou special, numit biroul strănerii fondurilor și al ajutorării în timp de războiu. Toate colectele cari provin din donații sau colectele făcute în public, urmează să le fie vărsate.

Pentru a se înlătură orice încercare de fraude, s'a oprit cu desăvârșire colectarea sumelor prin liste de subscripție. În orașe mari, ca: Viena, Graz, Budapesta, a fost interzisă și adunarea banilor prin casete, pe stradă, sau din casă în casă.

Măsuri luate pentru buna funcționare a casselor de boală. — Dintre așezămintele puse în slujba asigurărilor sociale, cele mai greu lovite de starea de războiu sunt cassele de boală. Ele suferă, pedeoparte, în urma numeroaselor retrageri de membrii, datorite nu numai chemării la oaste, ci și lipsei de lucru; pe de altă parte, cassele au să se teamă de o mare cerere de ajutoare din partea celor rămași, de cele mai multe ori membrii mai în vârstă și șubrezi. De aceea, Ministerul de interne recomandă, într'o circulară din 23.VIII.1914, anume măsuri de economie și prevedere.

Ca măsuri de mărginire a ajutoarelor casselor de boală, ministerul recomandă următoarele:

Ca fiind în stare de boală nu vor fi socotiți decât membrii bolnavi greu, în neputință desăvârșită de lucru. Primirea în spital va avea loc numai când se va dovedi indispensabilă: Operațiile cari nu sunt grabnice și se pot amâna, nu se vor face. Se va întreprinde trimiterea membrilor la țară, în locuri de cură sau în sanatoriile de convalescență.

Circulara cuprinde dispoziții și în legătură cu încasarea cotizațiilor. Cotizațiile pentru asigurarea de boală, pentru asigurarea împotriva accidentelor, a lucrătorilor din mine și bătrânețe, se consideră ca datorite către stat și nu sunt, prin urmare, ajunse de moratoriu.

De altă parte, ministerul trimite un apel către cassele de economie, ca pe cât se poate, ele, să nu se folosească de moratoriu față de cassele de boală și să pună la îndemână, din avuțul casselor de economie, sumele cerute pentru ajutorarea casselor de boală.

Măsuri de îngrijire socială în Viena. — Printre aceste măsuri sunt, mai ales, acelea cari s'au luat în vremea din urmă, împotriva urcării prețului alimentelor, care eră foarte mare, cu deosebire la zahăr și făină.

Altă serie de măsuri privește ajutoarele de întreținere. Numai în Viena s'au făcut 82.063 cereri de ajutor de întreținere din partea statului, din cari mai erau ne-rezolvate, la 22.IX, — 2.469. Familiile primesc zilnic,

în Viena, 300.000 de coroane, ceea ce face într'o lună 9.000.000 coroane.

Sarcina cea mai însemnată a administrațiunii comunale este crearea cererii de brațe. În acest scop, consiliul comunal a căutat să continue toate lucrările și furniturile începute sau hotărâte și a distribuit o serie de lucrări și de furnituri noi, ca lucru excepțional, care în alte împrejurări ar fi așteptat mult și bine. De pildă: comisia de regulare a Dunării a căpătat un împrumut de 3 milioane coroane pentru săpături în raza de inundație până la profilul normal, — lucrare privită ca excepțională.

Pentru a cei cari, totuși, nu pot găsi de lucru să fie ocrotiți de cea din urmă mizerie, se pregătește o alimentare a lor de către stat, în stil mare. Această alimentare a lor de către Stat, în stil mare. Această salubritate a și început în parte, și anume, în deosebi, pentru fugiții din Galizia, cari de multe ori au ajuns în Viena numai cu cămașa de pe ei.

Măsuri cu privire la bursa muncii. — Pentru a se face cu puțină echilibrul dintre cerere și ofertă pe piața muncii, s'a hotărât imediată înființare de biurouri de plasare districtuală și întemeierea biurourilor de plasare provinciale. După îndemnul ministerului de interne, s'a întemeiat, de către orașul Viena, și un birou central, pentru mijlocirea muncii în Austria de jos. Prin nouă întocmire, întreaga Austrie e acoperită cu o rețea neîntreruptă de biurouri de plasare. Biurourile lucrează în înțelegere cu asociațiile industriale, cu sindicatele agricole, cu întocmirile de îngrijire socială a sinecristii și cu altele asemănătoare. Autoritățile le pun la îndemână încăperile necesare, poartă de grijă ca ele să fie cât mai cunoscute și de aducerea la cunoștință a comunicatelor lor.

Biurourile primesc dela comisiile pentru strângerea recoltei, știri cu privire la nevoia de personal de muncă agrico. și pe temeiul acestor comunicări, se pune la cale un schimb de brațe de muncă între comunele districtului. Biurourile de plasare provinciale aduc la cunoștința centralei din Viena orice lipsă sau urisos de brațe ce s'ar afla în ținutul lor.

Tendința este, ca așezămintele publice de mijlocire a muncii să se însărcineze cu funcțiunea unei burse provinciale a muncii.

Activitatea burselor muncii este înlesnită, datorită ministerului căilor ferate, care face mari reduceri de preț de călătorie lucrătorilor trimiși de așezămintele de mijlocire a muncii, la lucru în străinătate.

„În Austria războiul a avut o influență covârșitoare asupra gradului de activitate în diferitele ramuri de pro-

ducție economică, ceea ce s'a tradus, în primul rând, printr'o înrăutățire a pieței muncii. Găsindu-se în imposibilitate de a mai întreține relațiuni comerciale internaționale, fiind, întocmai ca și Germania, blocată de aproape toate părțile, eră firesc ca și activitatea economică să fie simțitor redusă. La aceasta mai adăogându-se și faptul că Austria intrase în războiul general după ce avusese să sufere toate consecințele economice ale războiului balcanic, înțelegem de ce economia națională austriacă a fost și mai sensibilă, din cauza condițiunilor anormale provocate de războiul european.

„Date precise statistice, care să ne indice cum s'a prezentat piața de muncă în Austria, nu avem la dispoziție. Din informațiile publicate de organele sindicatelor muncitorești, reiese în mod lămurit, că mai ales în primele două luni de războiu, lipsa de lucru eră foarte acută în rândurile muncitorilor. Dintre salariații organizați — prin armare dintre aceia cari aveau posibilitatea de a se apără mai bine împotriva condițiunilor nefavorabile — erau 21.7% lipsiți de lucru. Categoriile întregi de industrii, și în special acele ce trăiau din exportul în străinătate, au trebuit să întrerupă pentru un timp, activitatea, și să concedieze lucrători. Industria metalurgică — mai ales în Boemia și Steiermark, industria lemnului, industria mașinilor, industria pielăritului, industria construcțiunilor, a transportului, a sticlăriei, industria de lux. etc., etc., au fost crunt lovite de condițiile nefavorabile create de războiu ¹⁾.

„Cu toate sforțările organizațiilor muncitorești de a îmbunătăți piața muncii, situația rămâneă conținuu nefavorabilă. Chemarea sub drapel a unui mare număr de contingente a mai rărit rândurile celor ce nu aveau nici pâinea zilnică; apoi transformarea producției economice potrivit condițiunilor de războiu, și mai ales marile nevoi ale armatei pentru anumite obiecte, au determinat o înviorare în viața economică austriacă și a făcut ca însemnatul procent de cei lipsiți de lucru să fie simțitor micșorat. Atât statul, cât și comunele, cât și inițiativa particulară, dar mai ales organizațiile muncitorești, au desfășurat o intensă activitate pentru înlăturarea lipsei de lucru, sau, când aceasta nu eră posibilă, pentru îndulcirea traiului celor lipsiți de pâinea zilnică.

„Atât sindicatele muncitorești din Austria, cât și cele din Ungaria, au acordat numeroase ajutoare bănești. Cu timpul, capacitatea lor de rezistență financiară fu redusă simțitor, căci membrii cotizanți erau pușini încă în țară,

1) Soziale Praxis und Archiv für Volkswohlfahrt XXIV. No. 6 Col. 130—131.

o parte fiind mobilizați, iar cei mai mulți lipsiți de lucru. Numai în Viena s'a acordat ajutoare, în August 1914, de 390.746 coroane, iar în Septembrie, acelaș an, de 232.678 coroane ²⁾. Guvernul austriac a oprit sporirea orelor de lucru, pentruca și cei lipsiți de lucru, să aibă măcar ocazia de a lucra pentru câteva ore, acolo unde se simția nevoia de brațe de muncă. În Budapesta, se acordă ajutoare numeroase de către organizațiile muncitorești, celor lipsiți de lucru; astfel, dela Decembrie, se acordă 363.156 coroane, deosebit de alte importante sume pentru înlăturarea altor nevoi ³⁾. Pentru combaterea lipsei de lucru, guvernul austriac a lăsat să se continue lucrările de utilitate publică, pentru a oferi posibilitatea de a-și valorifica brațele cei fără ocupație. Prin aceste *Notstandsarbeiten* s'a putut micșora, cel puțin pe alocurea, — în special în Viena — numărul celor lipsiți de lucru. Tot ce putea fi utilizat, mai ales în vremurile anormale, pentru combaterea acestui flagel social, s'a făcut; evident, fără ca rezultatele dobândite să fie absolut multumitoare. Cu toată adaptarea destul de grabnică a vieții economice la condițiile create de războiu — *Kriegswirtschaft* — tot nu s'a putut ajunge la stadiul din vremurile normale, și aceasta nici în țările cu cele mai bune organizațiuni social-economice ¹⁾”.

Franța. Interzicerea comerțului cu inamicii. — Prin decretul din 28 Septembrie 1914 a interzis relațiile comerciale cu Germania și Austro-Ungaria și a anulat actele sau contractele făcute cu inamicii săi de azi, dela data declărării războiului.

Sechestrul caselor germane. — Pentru a împiedica ca statele inimice să poată, prin mijlocul stabilimentelor ce posedă în Franța supușii lor, să beneficieze în timpul războiului de activitatea economică a Franței și în acelaș timp a-și redă viața financiară și economică atât de necesară, Franța a luat dispoziții ca, în interesul apărării naționale, tribunalele să ordone nu numai anufarea operațiilor prevăzute în decretul din 28 Septembrie 1914, dar și punerea sub sechestrul a tuturor bunurilor mobile și imobile aparținând caselor germane, austriace și ungurești, ce practică în Franța comerțul, industria sau agricultura.

Brevetele de invenție. — În Franța s'a intervenit

1) Soziale Praxis XXIV No. 20. Col. 466.

2) „ „ „ „ 35 „ 824.

3) Victor I. Slăvescu: „Lipsa de lucru în vreme de război“. Biblioteca Socială, No. 3.

în favoarea industriaşilor, modificând, pentru durata războiului, condiţiile de luarea brevetelor franceze.

Această protecţie a fost asigurată în parte de decretul din 16 August 1914, care a suspendat, cu începere dela 1 August şi până la o dată fixată după războiu, nu numai plata anuităţilor brevetelor în curs, dar chiar plata primei anuităţi, înmulţind astfel invenţiile relative la armele de războiu şi alte obiecte ce privesc apărarea naţională.

În baza aceluiaş decret, sunt suspendate toate termenele cerute fie prin punerea în exploatare a invenţiei în Franţa, fie pentru încetarea acestei exploatari, fără ca titularul să aibă vreo justificare de făcut.

Asigurările pe viaţă şi aplicarea Decretului din 27 Septembrie 1914. — Prin decretul din 29 Septembrie 1914, Franţa retrage, din cauza stărei de războiu, aprobarea sau înregistrarea acordată societăţilor germane şi austriace de asigurare pe viaţă sau contra accidentelor de muncă.

În consecinţă şi pentru apărarea intereselor asiguraţilor, agenţii acestor societăţi străine vor fi înlocuiţi prin administratori sequeştri puşi sub supravegherea şi controlul statului francez.

În lupta economică a Franţei contra Germaniei, trebuie să mai notăm că, de curând, Ministrul de comerţ al Franţei a acceptat patronajul său de onoare „*Ligei naţionale franceze de apărare industrială şi comercială*”, pusă sub preşedinţia alsacianului M. Daniel Blumenthal, fost primar de Colmar şi deputat în Reichstag, şi creată, nu atât în scopul de a elimina elementele germane, cât în scopul practic de a reuni toate forţele vii naţionale (individualităţi sau grupări profesionale), pentru a împiedica în viitor, cu orice preţ, intrarea elementelor germane în întreprinderile industriale şi comerciale franceze şi a asigura astfel independenţa economică a Franţei. Această cesiune atinge marea problemă a dezvoltării naţionalităţii franceze.

În baza legii din 24 Decembrie 1914, guvernul francez poate retrage, prin decret dat în Consiliul de miniştri şi cu avizul Consiliului de Stat, naturalizarea acordată oricărui străin, care îşi păstrează naţionalitatea lui de origină, sau care, prin conduita sa faţă de statele inimice, va fi considerat ca nedemn de a conserva naţionalitatea franceză, fie pentrucă luptă contra Franţei sau dă ajutor, sub orice formă, inamicilor Franţei, fie că părăseşte Franţa pentru a se sustrage obligaţiunilor impuse cetăţenilor francezi.

Taxarea articolelor de consumaţie. — Din lipsă de spaţiu nu putem arăta legea în întregime, dar, dăm aci

expunerea de motive, din care se poate deduce economia acestei legi.

„Prețul articolelor alimentare și a materiilor de prima necesitate a crescut în proporții foarte simțitoare în diferitele regiuni ale teritoriului. Urcarea generală a prețurilor se datorează, în mare parte, cauzelor naturale izvorâte din mobilizare: răzirea brațelor de muncă, care are drept consecință o scădere în producția națională, scumpirea tuturilor materiilor prime, lipsa mijloacelor de transport, rechizițiile și cumpărările de merinde pentru armată.

„Guvernul a luat și va lua toate măsurile necesare pentru a îndrepta, pe cât posibil, această situație. Dar această urcare e datorită și cauzelor artificiale: articolele necesare de prima necesitate ajung adeseori la prețuri excesive cari nu mai corespund cu prețurile curente la producători și care apasă greu asupra părții celei mai interesante a populației, muncitorii, femeile și copiii, mai cu seamă în centrele industriale și aglomerările urbane.

„Legea din 19 Iulie 1791 permite primarilor de a taxa până și carnea de măcelărie și autoritățile municipale au putut, în chipul cel mai oportun, să aplice de multe ori această lege.

„Dar această lege dispune, în acelaș timp, prin art. 30, că nu este permis „în nici un caz de a o estinde asupra vinului, grâului și a celorlalte cereale, și asupra altor articole alimentare”.

„Vă cerem să completați legea și să dați primarilor și, în lipsa lor, prefectilor, dreptul de a taxa tot ce este necesar existenței.

„Desigur că nu intră în gândul guvernului de a provoca taxarea generală a articolelor de consumație, și municipalitățile nu vor recurge desigur la această măsură decât atunci când se vor găsi față de scumpiri neîndreptățite sau de speculații vădite. Un avertisment dat la timp, va putea uneori preveni orice urcare anormală și opri abuzurile, dar măsura este necesară prin aceea că va permite adeseaori, printr'o taxare echitabilă, să restabilească regularitatea cursurilor”.

Reglementarea alcoolului. — O circulară a Ministerului de interne, adresată Prefecturilor, cuprinde:

Interzicerea vânzării băuturilor alcoolice cu oarecare excepții, în detali și în debitele de băuturi, dimineața înainte de ora 11.

Aceeaș interzicere, dar fără limită de oră, pentru femei și pentru minori mai jos de 18 ani.

Ministerul, în circulara sa, a adăugat:

„In aplicarea acestei reglementări nouă, va trebui să căutați indulgirile necesare și, prin instrucțiunile ce veți

„La agenților autorităților, veți putea evita asprimi nefolositoare.

„Pentru aceasta, veți trebui să vă inspirați de considerațiile care au determinat acțiunea guvernamentală și să nu pierdeți din vedere scopul însuși ce se urmărește.

„Mai înainte de toate, este în joc o chestie de interes național.

„Scopul este de a feri făuritorii apărării naționale, acei cari constituiesc cele mai bune forțe producătoare ale țării noastre, și care absorbând alcoolul, mai cu seamă pe nemăncate, compromis, în acelaș timp cu sănătatea lor, facultățile lor de muncă; scopul e, de a feri femeile, care părăsind căminul lor și în dauna îndestulării familiei lor, întrebunțează pentru băutura de alcool salariul lor sau alocațiile Statului; scopul e mai cu seamă de a lovi în acele stabilimente care servesc de ascunzătoare adevăratului alcoolism. Acolo trebuie căutat răul și acolo trebuie ca autoritățile publice să intervină, aducând la această intervenție toată supravegherea și toată vigoarea care sunt de dorit.

„Pe de altă parte, veți putea face uz, din contră, de toleranță. Veți admite, mai cu seamă, ca consumația de băuturi alcoolice să fie tolerată pentru femei în cursul zilei, la orele când această consumațiune va putea fi privită ca un accesoriu al mâncării”.

Constatarea și evaluarea pagubelor materiale rezultând din fapte de războiu în Franța. — Prin decretul din 4 Februarie 1915, s'a fixat termenul în care se face reclamația, comisiile cari fac constatările, modul cum se dau hotărârile, etc.

Prin legea din 4 Aprilie 1915 s'a hotărât pedepele ce se vor aplica Francezilor cari vor intra în relații de afaceri cu supușii unuia dintre statele dușmane, în felul următor:

Acela care prin nesocotirea interzicțiilor în vigoare sau acelor cari se vor mai decretă, a împlinit sau va căuta să îplinească sau să încheie o afacere comercială, sau un contract cu un supus al unei puteri inimice, sau cu o persoană care domiciliază pe teritoriul dușman, sau cu un imputernicit al acelu supus sau acelei persoane, în mod direct, sau prin mijlocire, va fi pedepsit cu închisoare dela 1—5 ani și cu amendă dela 500-20.000 fres., sau numai cu una din aceste pedepe.

În caz de condamnare, tribunalele se vor putea pronunța asupra confiscării mărfurilor, valorilor, sumelor rezultate din vânzare, precum și asupra confiscării căilor, căruțelor, vapoarelor și altor obiecte întrebunțate.

Alocațiile acordate familiilor nevoiașe a celor mobilizați. -- Prin legea din 5 August 1914, guvernul a vrut să dea mobilizaților siguranța că persoanele iubite și părăsite, pentru a merge să apere solul și libertățile naționale, vor avea cele necesare pentru trai în lipsa lor.

Femeia militarului mobilizat poate să primească dela percepție, o alocație principală zilnică de 1 leu 25 și o majorație de 0,50 bani zilnic de fiecare copil mai mic de 16 ani. și aceasta în baza unui certificat de admitere la alocație eliberat de comisia cantonală constituită în acest scop la reședința ei obișnuită. Pentru a înlătura abuzurile ce se făceau în aplicarea acestei legi, o circulară din 23 August a intervenit explicând că această alocație, fiind acordată într'un spirit larg de umanitate, nu trebuie acordată decât când ea este absolut necesară spre a nu face din femeile militarilor niște adevărate rentiere ale Statului. Nu vor beneficia de această alocație funcționarii sau lucrătorii ce continuă, în timp de războiu, a primi leafa sau salariul lor obișnuit.

Alocațiile continuă a fi plătite chiar dacă mobilizatului a murit sau a fost făcut prizonier în războiu.

Consiliul municipal din Paris distribuie, din bugetului lui, alocații zilnice de 1 leu, cu o majorație de 0,50 bani de copil, nu numai femeilor mobilizaților, dar și persoanelor lipsite de lucru. Această alocație distinctă, se acordă în baza unui certificat de admitere eliberat în urma unei anchete serioase.

Femeile funcționarilor și lucrătorilor Statului mobilizați, sunt autorizate să încaseze lefurile sau salariile bărbaților lor, în baza simplei declarații că ele au fost autorizate să primească în contul lor. Văduvele funcționarilor Statului, morți în războiu, vor primi, în timpul războiului, $\frac{1}{2}$ din leafă.

S-a instituit o *delegație din oficiu a jumătății soldei* în favoarea femeilor, ascendenților și descendenților mobilizatului, ce în graba mobilizării nu a putut face această delegație.

Pentru copiii mobilizaților orfani de mamă și pentru copiii orfani ai războiului, s'au format asociații populare, constituite conform legii din 1 Iulie 1901, numite colonii, cu scopul de a-i crește, a le asigura instrucția necesară, educația morală și socială, în fine, a-i învăța o meserie manuală pentru a-și câștiga onorabil hrana.

Ministrul de instrucție publică a luat dispoziții a veni în ajutorul familiilor refugiate, sau a celor morți în războiu, pentru ca copiii lor să-și poată continua studiile în liceele Statului. Pentru acești copii, s'a acordat dispensa de cheltuieli de studii sau de pensie pentru internat, dar

numai dacă familiile lor, victime ale războiului, sunt în imposibilitate de a le plăti.

La ministerul de interne s'a deschis un credit, pentru funcționarii din departamentele și comunele ocupate de Germani, cari nu pot primi leașa lor.

În ajutorul văduvelor ofițerilor morți pe câmpul de războiu, s'a intervenit prin o dispoziție care consideră ca valabilă, sub formă de ajutor și chiar după moartea titularului, până la lichidarea pensiei sale, delegația dată de un ofițer mobilizat femeii sale de a primi o parte din solda sa militară în tot timpul războiului.

Plata valorii unei rechiziții poate fi făcută femeii unui mobilizat, chiar în lipsă de procură, dacă ea semnează o declarație că este autorizată pentru aceasta, și numai dacă suma e mai mică de 10.000 lei.

După moartea mobilizaților căzuți pe câmpul de onoare, s'a suprimat impozitul pe succesiuni și în profitul văduvei, și a urmașilor în linie directă.

Suspendarea plății salariilor inferioare de 2000 lei anual, în timpul războiului și până la o dată posterioară fixată, a fost stabilită prin decretul din 26 Septembrie 1914.

Refugiații din departamentele ocupate de Germani. Li s'au dat ajutoare, ce consistă în alocații analoge celor date femeilor mobilizaților. În plus, s'a autorizat casele de economii ca să ramburseze depozitele bănești acestor refugiați, în noua lor reședință, sub prezentarea livrelor, treptat câte 50 lei la 15 zile.

Prin decretul din 20 Septembrie, s'a acordat refugiaților dreptul de a primi imediat $\frac{1}{2}$ din prețul rechizițiilor în noua lor reședință, iar funcționarii Statului toată leașa în noua reședință.

S'a însărcinat inspectorii, pentru aplicarea imediată în folosul acestor refugiați, a tuturor măsurilor de asistență pentru locuință, hrana și întreținerea lor, așteptând a lua măsuri pentru a le procura de lucru în arsenalele și atelierele de războiu.

S'a creat o nouă secție de oficiu departamental de asistență, ce se va ocupa numai de soarta refugiaților, pentru a le asigura maximum de ajutor și nenumerate subscripții și asociații de ajutor din inițiativă particulară, cele mai multe patronate de marele filantrop, D. Leon Bourgeois.

Persoanele sărace s'au plasat pe cale de rechiziție, liberându-li-se bonuri de locuință.

Măsuri contra lipsei de lucru. — Atât consiliul superior al muncii, cât și sindicatele Bursei muncii, au căutat să ia toate măsurile posibile. S'a constituit un fel de oficiu central al muncii la ministerul de interne

și prefecții au primit instrucțiuni, pentru a alcătui liste de cei fără lucru, după vârsta și profesia fiecăruia, pentru a-i furniza industriilor încă în activitate.

S'a alcătuit un fond național în bugetul ministerului de muncă, din care se subvenționează casele cu o alocație egală cu 50% din îndemnizările date de ele muncitorilor fără lucru.

Tot din acest fond național, se subvenționează comunele cu 33% din sumele destinate lucrătorilor fără muncă, când aceste îndemnizații nu sunt mai mari alocației zilnice, acordate femeilor militarilor mobilizați.

Aceste alocații nu sunt acordate, decât acelor ce justifică că au exercitat o profesie mult timp înainte de războiu și că din cauza războiului nu o mai pot exercita.

Repatrierea. — S'a hotărât repatrierea celor fără de lucru, sau în comunele unde rezidează familiile lor, sau în regiunile unde ar găsi mai ușor de lucru decât în centrele aglomerate, ca departamentul Senei, înlesnindu-le transportul, ajutându-i cu bani pe cei lipsiți de mijloace, etc.

Reanimarea vieții economice. — Franța a știut să-și mărească exportul în America, Africa și Extremul Orient, de unde se fac comenzi continue, asigurându-și supremația comercială a ei și a aliaților săi și a luat în clientela Germaniei, ai cărei agenți, așa de abili în afaceri, au dispărut în ajunul războiului.

Sănătatea publică. — S'au luat serioase măsuri pentru aplicarea strictă a obligațiilor, ca toți medicii, șefii de familie, și oricine colocalar, să declare la primărie cazurile de boală contagioasă ce cunosc.

Pentru a apăra sănătatea publică, prefecții au adresat circulare primarilor tuturor comunelor, prin care le indică, între altele, măsurile de curățenie și desinfecție ce trebuiesc luate în localitățile unde sunt îngrijii bolnavii sau răniții militari, sau pe unde au trecut trupe. Asociațiile autorizate să dea concursul lor serviciului sănătății armatelor de uscat și de mare, au dreptul să opereze totalitatea fondurilor depuse de ele, pentrucă ele sunt excluse de moratoriu.

Ajutorarea socială de războiu 1). — „Consiliul comunal al orașului Paris a aplicat legea asupra ajutorării sociale dela 1.VIII.1914, potrivit căreia se dă soțiilor războinicilor 1,25 lei și de fiecare copil 50 bani zilnic; ajutorul se dă și membrilor nelegitimi ai familiilor. Ajutorarea săracilor, potrivit legii dela 13.VII.1905, a fost sporită printr'un adaos și întinsă asupra acelor persoane,

1) Căpitan Titus Frideric Mayer, op. cit. O parte din aceste măsuri s'au arătat mai sus.

cari au ajuns în nevoie în urma mobilizării unui fiu, unui frate, sau altei rude apropiate.

Celor lipsiți de lucru, despre cari s'a zvonit că ar fi fost, încă dela sfârșitul lui August, 600.000 numai în Paris, orașul Paris le dă ajutoare la fel ca și familiilor mobilizaților.

S'au constituit numeroase comitete și instituții din inițiativa privată pentru plasarea refugiaților fără lucru. Pentruca sforțările acestor instituțiuni să fie coordonate cu cele făcute în acelaș scop de oficiul central al muncii, s'au imprimal numeroase liste de numele, pronumele și noua reședință a refugiaților belgieni și francezi din cele 11 departamente ocupate de inimici, liste cari s'au împărțit deputaților, senatorilor și tuturor autorităților, în-vitate, prin circulara telegramă din 3.XI., a se ocupa de cererile și trebuințele locale de lucrători.

Orașul Paris sprijină cu mijloacele lui multe întocmiri de bine public, întemeiate din inițiativa particulară.

Ministrul Guesde a pus la cale o ajutorare excepțională de stat, mai mare, pentru locuitorii cartierelor de lucrători din Est și Nord, pentrucă au trebuit să fugă de acolo din cauza măsurilor militare. Guesde vrea ca uriașele locuințe goale din centrul Parisului să slujească la adăpostirea familiilor, cari au să îngrijească de mai mulți copii. El mai plănuiește să îndatoreze pe acci cari au o locuință cu 4 odăi, să pună la dispoziție cel puțin una pentru îngrijirea răniților, la nevoie.

Criza economică pare mai grea: măsurile de prevedere socială din timp de pace n'au avut extensiunea celor din Germania. În schimb, sistemul mutualităților a avut o influență educativă binefăcătoare asupra tuturor claselor poporului francez. Numeroasele societăți de ajutor mutual: societăți mutuale agricole, școlare, eclesiastice, regimentare, (cooperativele regimentare, etc.), muncitorești, coloniale, etc., au mărit fraternitatea și solidaritatea poporului, a apropiat toate clasele sociale și a contribuit ca socialiștii cei mai îndârjiți, ca Hervé, să alerge sub steag, ba chiar să dea lecții de patriotism socialiștilor din țările neutre, ca Italia. Coeziunea și solidaritatea poporului francez a dat un caracter special și disciplinei lui, care se bazează mai mult pe ideea comună, care încălzește și însufleștește pe toți, decât pe solidă și amănunțită instrucțiune profesională a soldatului; ea compensează, în parte, și neajunsurile unei recrutări, care din pricina populațiunii staționare a Franței și a nevoiei realizării unor efective mari, — n'a putut ține seamă totdeauna de calitatea fizică a celor încorporați.

Lupta contra lipsei de lucru ¹⁾. — „Niciodată Franța n'a rămas crușată de influențele războiului asupra pieții muncii, mai ales în primele luni de războiu, când întreaga viață și activitate industrială și comercială a fost adânc zguduită. Organizațiile muncitorești — și, în special, *Confédération générale du travail* — au lucrat, pe deoparte, pentru întocmirea unui bun serviciu al plăsării, iar pe de altă parte, pentru ajutorarea celor ce se găseau în imposibilitate de a găsi de lucru. Cu organizarea producției în vederea intereselor armatei, s'a micșorat, într'o măsură destul de apreciabilă, lipsa de lucru. Pentru anumite ramuri de producție — de pildă industria materialului de războiu și a munițiilor, — s'a simțit chiar lipsa de muncitori calificați, așa încât guvernul francez s'a văzut chiar silit să ia depe frontul de luptă tot personalul pregătit trebuincios. Franța, ca și Anglia, în deosebire de Germania și Austro-Ungaria, se află în situația favorabilă de a avea drumurile de export și import absolut libere, așa încât industriile ce lucrează cu materii prime din străinătate, cât și industriile ce își au deuseurile lor în străinătate, pot să-și continue activitatea lor, bine înțeles într'o măsură mai mică, decât în vremurile normale. Aceste elemente au o influență destul de apreciabilă asupra pieții muncii în Franța. Nu dispunem de date statistice oficiale și sigure asupra mersului lipsei de lucru în Franța.

Guvernul francez, cât și organizațiile muncitorești, lucrează, însă, din răspuleri pentru ca și actuala lipsă de lucru, oricât ar fi ea de neînsemnată, să fie cât mai bine posibil înlăturată. S'au organizat ateliere unde femeile și tinerii pot găsi o ocupație sigură și destul de mulțumitor retribuită. Sforțările „*Confederațiunii generale a muncii*”, — se îndreaptă în sensul ca aceste ateliere să lucreze numai pe seama statului, departamentelor sau comunelor, căutându-se a se evita intermediarii speculanți. S'au numit comisii departamentale care au misiunea de a organiza aceste ateliere, menite a aduce o îmbunătățire pe piața muncii din Franța. În genere, putem spune numai, că sub acest raport, Franța se prezintă în condițiuni destul de mulțumitoare”.

Germania. Multiplă Înțelegere, cunoscând mai mult sau mai puțin organizația militară a Germaniei, a comptat mult că succesul îl va obține printr'o completă izolare a Germaniei de restul lumii, silind-o să ceară pace de

1) Victor I. Slăvescu, op. cit.

leama foamei, sau din imposibilitate de a face față nevoilor de armament sau de aprovizionare a armatei.

Rezumăm aci, din revista „Democrația”, articolul d-lui Dr. M. N. Coșoiu, asupra acestor chestiuni:

„Prin izolarea completă de restul lumii, Germania se văzu obligată de a transforma organizațiunea ei economică, dintr-una cu caracter distinct internațional, (eine Weltwirtschaft), în aceea potrivită „statului izolat” (in den Zustand eines isolierten Staates)”.

„Soarta războiului, în aceea ce o privea, atârna acum de posibilitatea, cât și de iușeala cu care organele conducătoare germane înțelegeau și reușiau să înlăptuiască această transformare, această adaptare la noua situație”.

„Lipseau, însă, pentru cei ce erau chemați să aducă la îndeplinire aceasta, orice exemplu istoric de imitat, precum și orice pregătire în vederea aceasta”.

„Alteceva fusese blocusul continental al lui Napoleon și alteceva urmărise el”.

„Completa liberare a târgului european de sub puterea economică superioară a Angliei, alungarea acesteia de pe continent, precum și mutarea pentru totdeauna a centrului de greutate al economiei lumii de la Londra la Paris, fusese ținta urmărită de Napoleon. Fusese deci aceasta mai mult un plan de prohibire, contra mărfurilor engleze, de excludere a puterii comerciale britanice de pe continent”.

„Alteceva, însă, eră blocusul înlăptuit acum de aliați contra Germaniei, deci nu din învășămintele acestui exemplu putea Imperiul german să se înspire”.

Această situațiune a obligat Germania să caute scăparea în următoarele trei direcții:

a) Diminuarea pagubelor financiare și materiale provocate de această situațiune;

b) Asigurarea vieții economice și financiare a țării;

c) Asigurarea mijloacelor de hrană a celor rămași acasă.

Pare că a fost mai ușor pentru Germania a-și asigura cele necesare conducerii războiului decât cele necesare vieții celor rămași acasă, adică: pâinea de toate zilele.

Prin încercuirea Austro-Germaniei, materiile necesare pâinei de toate zilele, importate în mare parte, începeau să lipsiască.

În total, Germania importă anual material pentru hrana oamenilor, vitelor și îngrășăminteii lor, cam de 40 mărci de cap de locuitor. Acestea neputând fi aduse decât din țările neutre, din regiunile din interior și din depozitele câștigate de la dușmani, s'au gândit imediat la

limitarea consumului și la înlăturarea speculei, prin țirarea de prețuri maximale.

Prețurile maximale păzeau populațiunea de speculă și, afară de aceasta, obligă pe cel ce se află în posesiunea acestor mărfuri, să le pună în comerț, dacă nu servese pentru consumul propriu.

În Germania, o foarte mare parte din grânele ori măterile nutritive germane, importate de aiurea, ori produse în țară, sunt întrebuințate, în timpuri normale, numai la hrana vitelor, ceea ce a făcut să se înmulțească enorm vitele.

Nutrețurile de tot felul, fructele uleioase din țările calde, orzul rusesc, ce se aducea numai pentru vite, acum lipseau. Din cantitățile de grâne, cari trebuiau acum rezervate oamenilor, o însemnată cantitate trebuia rezervată și vitelor.

Dacă dela început cantitățile de secară națională ori de cartofi, ce trebuiau date la vite, s'ar fi rezervat numai oamenilor, nevoia pentru hrana acestora nu ar fi fost prea simțită, însă ar fi rămas vitele să moară de foame, ori să fie tăiate pe capete și astfel să aducă, pe lângă o depreciere a mărfii-carnă, o distrugere a materialului de muncă și bogăție agricolă, atât de greu format, vita.

Prețurile maximale au ferit pe economii de vite și agricultorii germani de aceste pagube.

Posesorii vitelor făceau orice sacrificii pentru păstrarea lor, iar syndicatele agricole și toate organizațiunile similare, prin amenințări și circulări, împingeau pe proprietarii lor la aceasta.

Însă autoritățile remărcară curând la ce pericol se expune populațiunea din cauza păstrării tuturilor vitelor și, în special, a porcilor, cari consumau mai toată producția de cartofi.

Chiar din Noembrie 1914 se luară măsuri de a se opri consumul cartofilor pentru hrana vitelor, precum și a țărățelor.

Măsura fu completată de Kriegsgetreidegesellschaft, la 1 Februarie 1915, când toate depozitele de grâne din imperiu fură trecute sub controlul ei, confiscând ovăzul din întreaga țară, pentru asigurarea hranei cailor armatei. Curând urmă acelaș lucru și pentru orz, iar din Aprilie, și consumul cartofilor începă să fie controlat.

Vitele și porcii, consumând, însă, măterile de trebuință pentru hrana oamenilor, trebuiau să se găsiască încă din Ianuarie modalități, cari să ajute o rațională tăiere a acestora, în special a porcilor, cari consumau și secară, și cartofi.

Cei ce nu făceau acest lucru de bunăvoie, erau obli-

gați de autorități, asigurându-le, bine înțeles, puțină unci depozitari și conservări a cărnei, pentru a nu se ajunge la o depreciere și, deci, la o păgubire directă a posesorilor lor.

N'a întârziat intervenția autorităților pentru a aduce regulă și în consumul nutrețurilor, — admitându-se dreptul de a confiscă toate nutrețurile disponibile și a fi împărțite proporțional de autorități.

Fabricile de spirț și bere, cari întrebuințau cantități enorme de orz, ovăz, cartofi, porumb, etc., trebuiră să-și economisească consumul lor în aceste mărfuri; fabricile de zahăr începură să-și economisească sfecla, iar zahărul fû măsurat de autorități și echitabil distribuit pe cap de om.

Tot pentru a ajută cât mai mult pe cei ce păgubiau din lipsa nutrețurilor pentru vite, se luă măsura generală, ca toate domeniile forestiere ale statului, provinciilor, comunelor, etc., să fie obligate de a lăsa liber, pe tot timpul acestei crize, păscutul vitelor și al porcilor prin pădure.

Luându-se apoi în seamă, că recolta cartofilor fusese în țară, în vara 1914, extraordinar de bogată, și pentru a preîntâmpina o nevoie în viitor, în cazul unei recolte slabe, cât și pentru a nu da loc la risipă pe vremuri atât de grele, cu ajutorul creditului statului se creară depozite speciale pentru păstrarea lor, precum ajutate tot pe acelaș credit, comunele își luară în slujbă industria frigoriferă, pentru a putea conserva perfect depozitele de carne.

Și astfel, din obligativitatea fiecăruia de a-și declara, precum și de a pune la dispoziția colectivității, fie materiile prime pentru folosul industriei, fie grânele, materiile alimentare și nutrețurile, toate ajutate de fixarea prețurilor maxime, se născu o organizație, atât de complexă și de vastă, în care autoritățile (de stat, provincie, cerc, comună), trebuiră să știe a plănui producțiunea, a regulă drept și omeneste distribuțiunea și consumațiunea tuturor bunurilor, aflate în Germania, încât nu mai fû pericol pentru soarta războiului, din partea asta.

Negustorii nu mai rămaseră decât așa cum îi propovăduise Fichte, adică niște simple organe de distribuție ale puterii statului, agricultori, miorari, etc., niște simpli depozitari.

Iată și unele din măsurile luate de Germania:

Supravegherea întreprinderilor străine. — Consiliul federal german a dat ordonanța din 3 Noembrie 1914, prin care se supune unui control oficial toate întreprinderile conduse sau supravegiate de supuși ai țărilor ini-

mice, sau ale căror venituri se scurg, în total sau în parte, în țările dușmane și au sediul pe teritoriul german.

Pe lângă aceasta, banii sau celelalte valori ale acestor întreprinderi nu vor mai putea fi, nici direct, nici indirect, expediate sau virate în țările inimice. Toate acestea sub pedeapsă de o mare amendă sau închisoare.

Inițierea depozitului imperial de furaj. — Consiliul federal a decretat următoarele dispozițiuni la 25 Iulie 1915:

Pentru executarea prescripțiilor asupra comerțului de ovăz, orz, furaje zaharoase, furaje concentrate, inclusiv țărâțe, s'a înființat un depozit imperial de furaj. El este o instituție care constă dintr'un președinte, unul sau mai mulți vice-președinți și dintr'un număr de membri holărit de Cancelarul Imperiului.

Depozitul imperial de furaj are datoria de a îngriji de asigurarea și distribuirea furajului indigen. În ce privește furnizarea ovăzului și a orzului, sediul central se ocupă cu procurarea celor necesare armatei; în ce privește țărâțe, furajele zaharoase și concentrate, se ocupă societatea anonimă de aprovizionare a agricultorilor germani. Amândouă sunt puse sub supravegherea Cancelarului Imperiului.

Depozitul de furaje al Imperiului îngrijește de lucrările de administrație, inclusiv constatările statistice. El stabilește în special:

a) cât ovăz poate fi furnizat de fiecare din uniunile comunale și în ce timp;

b) întrucât sunt de dat suplimente de furaj la caii din mine, la caii de herghelie, pentru armăsari și pentru alți cai;

c) cât ovăz e de dat stabilimentelor științifice și altor întreprinderi, cari pentru scopul lor nu se pot dispensa de ovăz;

d) în ce condiții ovăzul care nu mai e bun pentru hrana cailor, se poate întrebuiți în alt chip;

e) cât ovăz trebuie împărțit fabricelor alimentare (§ 17, 18, 19 ale ordonanței privitoare la regularea traficului cu ovăz, din 28 Iunie 1915, Reichs-Gesetzblatt, pag. 384).

f) cât orz poate fi procurat de către fiecare uniune comunală și în ce interval de timp;

g) cari stabilimente industriale pot preluera sau face să se prelucreze orzul, și în ce cantitate;

h) în ce mod orzul disponibil se poate distribui autorităților armatei, autorităților marinei și a uniunilor comunale, sau cum ar putea fi întrebuițat altfel.

Urmează apoi diferite dispozițiuni asupra modului

de distribuire al furajelor, al aprovizionării și distribuirii țărâțelor, etc.

Ajutorarea membrilor familiei soldaților activi. — Această chestiune, care a provocat însemnate discuțiuni în statele beligerante, a găsit o soluțiune în Germania, inițiativându-se o lege privitoare la ajutorarea familiilor soldaților încorporați. De curând s'a adus o lărgire mai mare a dispozițiunilor primului proiect. Socotim interesant reproducerea, după revista „Frankfurter Zeitung”, a unora din dispozițiunile acestei legi:

1.—Se vor ajuta și părinții, și bunicii în neputință de muncă, ai acelor soldați activi, cari în timp de pace ar fi putut să fie scutiți de serviciul activ, datorită împrejurărilor familiare, ca singurul lor sprijin, potrivit § 83 al legii militare. Această cerință trebuie, pentru încuviințarea ajutorului, să fie recunoscută drept împlinită, de către președintele civil al comisiei auxiliare competente.

2.—Se vor ajuta, cu începere dela 1 Septembrie 1915 (stil nou) și frații și surorile, mai mici de 15 ani, dar în neputință de muncă, dacă soldații încorporați pentru îndeplinirea serviciului activ erau, la vremea încorporării lor, singurul sprijin al acestora și dacă părinții, în neputință de muncă, nu sunt în stare să-i îngrijească.

3.—Ajutorul familiilor se va da timp de 3 luni peste termenul de când, pe temeiul legii dela 17 Mai 1907, li se cuvine urmașilor pensia care urmează să li se plătească. Ajutoarele familiilor plătite peste acest termen se vor privi ca avansuri asupra pensiei urmașilor și se vor scădea din ea, la plată. Toate dispozițiile dinainte, privind socotirea ajutoarelor familiilor la rentele urmașilor, se schimbă în chip corespunzător.

4.—Cotele minimale ale ajutoarelor familiilor au fost urcate pentru lunile Noiembrie 1915, până inclusiv în Aprilie 1916, la 15 mărci soțiilor și la 7,50 mărci celorlalte persoane în drept să fie ajutate.

Ministerul de Războiu îndeamnă din nou să fie deslușiți soldații, că dreptul asupra ajutorului nu cuprinde pe toți, ci pe cei aflați în lipsă.

Ajutorarea publică a familiilor mobilizaților 1). — „Ajutoarele minime hotărâte prin legea din 1888 sunt neînsemnate și nu corespund prețurilor de astăzi, așa că ajutorarea publică a trebuit să intervie.

O serie de administrații comunale au hotărât să sprijine și din partea lor pe familiile în suferință ale mobilizaților, sau cel puțin o parte din aceste familii. Așa, de pildă, comisiunea financiară din Barmen a încuviințat

1) Căpitan T. F. Mayer, op. cit.

un credit de 500.000 mărci pentru ajutorarea familiilor și pentru aprovizionarea orașului cu mijloace de traiu.

Consiliul comunal din Frankfurt pe Main a hotărât să plătească lucrătorilor statornici sau nu, dela lucrările orașului, cari au fost mobilizați, ca și impiegaților, salariul lor pe 14 zile înainte, dela data chemării. Neuköln a votat $\frac{1}{2}$ milion în acelaș scop. Berlin, Charlottenburg și Teget au hotărât să dea familiilor soldaților mobilizați, la cerere, un adaos comunal la ajutorul pe care-l plătește Imperiul, de 100% din acesta. Frankfurt pe Main dă, deocamdată, numai un adaos de 50%.

Tot în scopul ajutorării publice, s'a hotărât ca 200 milioane de mărci din noul împrumut de 5 miliarde mărci să se destine pentru acordarea de ajutoare de lauzie în vremea războiului, precum și pentru ajutorarea comunelor sau asociațiunilor comunale în acțiunea de îngrijire de buna stare în vremea războiului, în special de îngrijirea celor rămași fără puțință a-și câștiga existența zilnică și pentru ajutorarea familiilor mobilizaților peste minimul prevăzută de lege.

Vedem din acestea că politica socială, în vreme de războiu, îmbracă haina asistenței publice. Într'adevăr, starea de lipsă adusă de războiu este așa de mare, că nu se poate cere dela familiile celor chemați pe câmpul de luptă, nici cel mai mic sacrificiu bănesc, cum ar fi continuarea asigurării prin plata colizațiilor; rămâne, deci, ca statul să aște mijloacele pentru preîntâmpinarea stărilor de mizerie".

Administrația forțată. — Consiliul federal, în baza legii din 4 August 1914, a decretat administrația forțată (din oficiu) a întreprinderilor franceze, rusești și engleze, cu domiciliul în Germania și Austro-Ungaria.

La început, decretul a fost dat numai pentru întreprinderile franceze, apoi s'a întins pentru cele engleze, și, în fine, pentru cele rusești.

„Sfaturi pentru consumarea pâinei”. — Germania a simțit nevoie a da asemenea sfaturi. Ele se rezumă la arătarea că ar fi o greșală să se nutrească vitele cu cereale care servesc la facerea pâinei; în plus, pâinea nu trebuie să fie disprețuită când nu e proaspătă, iar când se va lăsa pâinea, fiecare să ia numai felia care e necesară; soldații de pe front ar fi fericiți să aibă pâinea pe care unii o aruncă.

Proclamația care conține sfaturile acestea, se termină astfel:

„Mâncăți pâinea de războiu (Kommisbrot), e hrăniloare și sățioasă ca oricare alta. Dacă toți ați mâncă pâinea de războiu, am fi siguri să nu ducem lipsă nici-odată.

„Nu uitați să fierbeți cartofii înainte de a-i curăți. Curățind cartofaia înainte de a o fierbe, se pierde mult din ea. Nu aruncați resturile de cartoafe, carne sau legume, care nu le puteți întrebuința: păstrați-le, căci pot servi la hrana vitelor. Țăranul va fi fericit să le capele”.

Uniune centrală pentru comerțul de vite. — Pe baza ordonanței Consiliului Federal s'a hotărât în principiu:

Uniunile provinciale și districtuale formate prin ordinul autorităților centrale ale țării, din 19 Ianuarie 1916, pentru reglementarea aprovizionărilor și plasărilor de vite, precum și pentru reglementarea prețurilor vitelor vii, se vor constitui toate într'o singură uniune generală (cu putere de drept). Uniunile pentru comerțul de vite din statele federale germane, formate pe aceeaș bază de drept, pot fi primite în uniunea generală.

Uniunea generală are de scop să supravegheze activitatea uniunilor aderente, privitor la aprovizionarea, plasarea și privitor la prețurile vitelor vii: vaci, boi, porci și oi.

Ea este în drept:

a) să stabilească normele pentru activitatea statuară a uniunilor aderente;

b) să strângă legăturile cu uniunile aderente în scopul unei activități comune.

Uniunile aderente sunt obligate să urmeze ordinele uniunii generale.

Urmează apoi prescrieri pentru funcționarea comitetului, a consiliului consultativ, a adunării membrilor, a autorităților ce pot lua parte, etc.

Îngrijiri sociale pentru luptători, răniți, și urmașii lor. — Legea din 31 Mai 1906 stabilește renta anuală pe toată durata neputinții desăvârșită de muncă (rentă întreagă): sergent-major, 9000 mărci; sergent, 700; caporal, 600; soldat, 540.

La căpătuirea soldaților pe jumătate invalizi, pe lângă principiul rentelor, mai este în ființă, în parte, și principiul muncii.

În „Legea asupra îngrijirii de persoanele din clasele inferioare ale oștirii, ale marinei, și ale trupelor coloniale”, se prevede următoarele:

„Persoanele cari fac parte din clasele subofițerilor și dintre negradați, au dreptul, la liberarea din serviciul activ, la o rentă (renta militară), dacă și întrucât și-au pierdut, în urma unei vătămări adusă de serviciul militar, puterea lor de muncă întreagă sau ea le a fost micșorată cu cel puțin 10%. Subofițerilor și soldaților, cari nu fac parte dintre reangajați, poate să le dea, la cerere, pe lângă rentă, un certificat pentru un loc de funcționar inferior, dacă ei par vrednici și destoinici de funcționari”.

În privința măririi ajutoarelor, se ține seama de venitul pe care l-a avut mortul înainte, dar ajutoarele trebuie să cuprindă din venitul muncii 30% pentru văduvă, pentru orfan de amândoi părinți cel puțin 30%, pentru fiecare orfan de unul din părinți, pentru părinți, bunici, cel puțin 20%. Urcările se îngăduie numai în măsura în care venitul văduvii și al copiilor din gospodăria ei, nu e mai mare de 5.000 mărci anual. Dacă o văduvă se mărită, având dreptul de ajutor, din nou, ea primește, odată pentru totdeauna, de trei ori valoarea rentei de văduvă.

Lupta contra lipsei de lucru 1). — Războiul general producea la început o perturbare atât de adâncă în viața economică germană, încât numărul celor lipsiți de lucru era cu adevărat disproportionat față cu mijloacele financiare de care dispuneau sindicatele muncitorești, și anume ajutorarea familiilor celor plecați pe câmpul de luptă, cari fuseseră membrii sindicatelor.

Opera de reorganizare a pieței muncii ce-și propuneau sindicatele muncitorești avea un dublu caracter: se căută mai întâi restabilirea echilibrului între cerere și ofertă, prin plasarea muncitorilor în locurile disponibile, și numai în al doilea rând ajutorarea lor materială, în caz de imposibilitate de a-și valorifica brațele. Sprijinul material acordat era de 5 mărci pentru muncitorii însurați și cu copii, și 4 mărci pentru cei neînsurați, pentru o săptămână. Că opera de mijlocire prin biurourile de plasare a dus la rezultate fericite, avem dovada micșorării lipsei de lucru. Evident, au concurat la acest rezultat și alți factori; nu poate fi negată, însă, nici munca sindicatelor.

„Comisiunea generală a sindicatelor”, alcătuită *ad-hoc*, pentru vremurile de războiu, a arătat, într'un documentat manifest, care sunt mijloacele de combatere a lipsei de lucru, invitând, în acest scop, organele comunale și de stat a lua toate măsurile necesare. Întrucât statul avea mari nevoi pentru armată și marină, se cerea o echitabilă repartizare a acestor comenzi, între toate întreprinderile, evitându-se aglomerarea unora cu prea multe comenzi, în timp ce altele erau nevoite să înceteze lucrul din cauza lipsei de cereri. Se cerea apoi continuarea lucrărilor deja începute de stat și comune, pentru ca cei fără lucru să poată găsi o utilizare a brațelor lor 2).

Pretențiunile sindicatelor muncitorești germane s'au arătat a fi juste și întemeiate, căci au fost adoptate, cum

1) Victor Slăvescu, op. cit.

2) Die Arbeitslosigkeit und ihre Bekämpfung in Soziale Praxis. XXIII. No. 48. Col. 1304—1340.

vom arăta mai jos, de comisiunea imperială, numită în acest scop.

În opera de ajutorare a celor în imposibilitate de a-și găsi o ocupație, sindicatele germane au fost la înălțimea situației, acordând, în primele trei luni de războiu — August, Septembrie și Octombrie — nu mai puțin de 12.776.940 mărci. Față de marele număr al lucrătorilor fără lucru, această sumă înseamnă o picătură de apă pe o piatră fierbinte; arată, totuși, tot spiritul de jertfă de care erau animate sindicatele muncitorești germane.

Paralel cu acțiunea organizațiilor muncitorești, în vederea combaterii lipsei de lucru, avem de amintit și activitatea asociațiilor patronilor — *die Arbeitgeberverbände*. Aceștia au pus la îndemână sindicatelor muncitorești însemnate sume de bani pentru a se veni în ajutorul celor fără lucru; au ajutat familiile celor plecați pe câmpul de luptă; au evitat, în măsura posibilului, concedierea de muncitori, mulțumindu-se cu reducerea orelor de lucru.

În sfârșit, tot în categoria inițiativei private pentru combaterea lipsei de lucru avem de amintit *asociațiile de binefacere* organizate de femeile din păturile suprapuse ale orașelor mari, pentru a sprijini, în special, copiii și soțiile celor lipsiți de lucru. S'au organizat, în diferite orașe mari din Germania, *ospălării populare* gratuite — *Volksküche* — și s'au pus la dispoziția celor lipsiți de mijloace din cauza lipsei de ocupație.

Pretutindeni inițiativa privată a secondat inițiativa autorităților, contribuind, într-o măsură destul de apreciabilă, la restabilirea armoniei dintre cerere și ofertă pe piața muncii.

La 19 August 1914, o comisiune imperială a cercetat în toate amănunțele, greaua problemă a lipsei de lucru, cât și mijloacele de combatere. După lungi dezbateri, s'a adoptat următoarele puncte, ce aveau să servească organizațiilor ulterioare, ce aveau să se alcătuiască.

În primul rând, trebuia să se dea o deosebită atenție plăsării prin ajutorul cunoscutelor *biurouri de mijlocire*. Apoi se recomandă a nu se mai îngădui ocuparea fără plată a voluntarilor, în orice întreprindere industrială și comercială, toți aceștia trebuind să fie înlocuiți prin salariați. Lucrătorii, care în afară de ocupația ce au, mai posedă și alte venituri, nu trebuie să concedieze, dar nu se mai admite angajarea de noi muncitori din această categorie. Nu se mai admite sporirea orelor de lucru, munci extraordinare, încărcarea prea mare a unor muncitori cu prea multe însărcinări, se recomandă angajarea de noi forțe, cu o durată de muncă mai mică.

În ceea ce privește comunele și departamentele, se recomandă a nu reduce din lucrările de utilitate publică deja începute, nici întrebuințarea creditelor acordate în acest scop, pentru alte nevoi provocate de războiu. Lucrările acestea trebuie să continue cu orice preț pentru a se putea oferi de lucru celor fără ocupație. Inchisorile și casele de corecțiune, cari în timpuri normale lucrau pentru stat, mai ales pentru armată, nu vor mai fi însărcinate cu nici un fel de comenzi, toate acestea trebuind să fie de acum executate de întreprinderile particulare.

Pentru înlăturarea aglomerării de brațe lipsite de lucru, în centrele mari, se recomandă ajutarea transportării lucrătorilor fără ocupație în diferite regiuni ale imperiului, pentru ca astfel să se poată stabili mai ușor echilibrul dintre cerere și ofertă.

Toate aceste puncte admise de *comisia imperiului*, că urmând să servească diferitelor organizațiuni pentru combaterea lipsei de lucru, au fost aplicate aproape în întregime, acolo unde se putea. Mai toate statele confederate au continuat lucrările deja începute, chiar dacă pentru aceasta a fost nevoia de sacrificii materiale. Amintesc numai executarea restului de lucrări dela „*Wilhelmskanal*”, ce leagă Marea Nordului cu Marea Baltică, pentru a arăta că tot ce s'a hotărât în principiu, a fost pus și în aplicare.

Mai toate orașele Germaniei au organizat, pe cât a fost posibil, piața muncii, întrebuințând pentru aceasta diferite procedee, ce păreau mai potrivite condițiilor locale.

Evident, nu s'a putut ajunge la restabilirea unui echilibru perfect, între cerere și ofertă, pe piața muncii, totuși s'a realizat îmbunătățiri simțitoare, de natură a permite economiei naționale germane să străbată în condițiuni cât mai favorabile grelele timpuri aduse de războiul general ¹⁾.

Diferite măsuri. — În ultimul timp citim și următoarea măsură:

Centrala de îmbrăcăminte, însărcinată cu confiscarea și repartizarea articolelor textile, publică dispozițiile după care se va conduce la acordarea de cartele de haine și rufărie.

Nu s'a stabilit o anumită cantitate de articole de îmbrăcăminte care se va acorda fiecăruia, ci se va cerceta fiecare caz în parte și se va acorda cartele numai acelor cari vor avea absolută nevoie de haine sau rufe.

Prin această organizație se urmărește restrângerea cât mai mare a populației în întrebuințarea articolelor

1) Victor Slăvescu, op. cit.

de îmbrăcăminte, iar clasele avute vor fi silite să-și procure articole de lux, cari nu sunt supuse confiscărei și reglamentărei.

Se va acorda mai cu seama fără dificultăți haine și rufării la întemeierea unei căsnicii, pentru lehuze și copii, în cazuri de boale și de moarte, la anumite sărbători bisericești, și la îmbrățișarea unei noi ocupațiuni.

Italia.—În Decembrie 1914, guvernul italian, în lipsa parlamentului, desființase orice taxă de import asupra grâului și pâinei aduse în Italia — după ce, în Octombrie trecut, redusese taxele existente la jumătate — și redusese la jumătate taxa de transport atât pe căile ferate, cât și pe apă, a grânelor mergând în interiorul țării.

Tot în privința alimentării estive și în condiții suficiente a populațiunii, guvernul a numit o comisiune de specialiști — profesori și chimiști foarte cunoscători — cari să propună un tip de pâine, care răspunzând tuturor exigențelor igienei alimentare, să necesite o consumație de grâu cât se poate mai puțină.

S'au constituit *consorțiile grânare provinciale*, cari au menirea de a se aproviziona cu grâne, cu fonduri puse la dispoziție de institutele de emisiune pe cari grâne apoi să le distribuie în toate comunele țării, în măsura trebuințelor cari se vor ivi.

S'a declarat *rezervele de cereale* printr'un decret al Locotenenței Domnești, hotărîndu-se:

Oricine are în păstrare grâu și porumb pe baza vreunui titlu, fie sub sechestru sau ca depozitar, este obligat să anunțe cantitatea, calitatea și locul depozitelor numitelor cereale. Anunțarea aceasta este facultativă pentru deținătorii unei cantități totale de cereale, care este mai mică de 5 chintale metrice.

Declarația de anunțare trebuie prezentată cel mai târziu până la 25 Ianuarie 1916 la primăria comunei în care se află grâul sau porumbul și o va primi primarul, dacă este delegat pentru aceasta de prefect sau de subprefect.

În lipsa unei astfel de delegații, declarația va fi primită, totdeauna, la primăria localității, în care se află grâul sau porumbul:

De către șeful poliției locale sau de către un funcționar atașat la acest oficiu, în cazul că există o poliție locală; de către comandantul jandarmeriei locale; și în comune, care nu posed nici un post de jandarmi, de către un comisar special, cu delegație din partea prefectului sau subprefectului.

Înștiințarea se poate face și verbal. În cazul din urmă funcționarul, care primește declarația, trebuie să

dispună, ca secretarul comunal sau locțiitorul acestuia, să o scrie.

În declarația de anunțare a tuturilor rezervelor de grân și porumb, păstrătorul va trebui să treacă asemenea și acele cantități care sunt necesare consumului familiei sale, muncitorilor săi agricoli, sau celorlalți salariați ai săi, până la noua recoltă.

Acest consum va fi socotit pe baza a trei chintale de fiecare persoană și pentru douăsprezece luni.

Fiecare depunător va trebui, asemenea, să indice cantitatea, care este neapărat trebuincioasă pentru viitoarea semănătură, precum și ca nutreț, până la recolta viitoare.

Anunțătorul, care exercită meseria de morar, trebuie să declare cantitatea de cereale, convenită pentru acoperirea trebuințelor sale pentru două luni.

Dacă deținătorii de cereale sunt comunele sau alte corporații publice, sau instituții de caritate publică, sau de ajutorare, trebuie să se declare din partea lor acele cantități, care sunt destinate direct pentru trebuințele serviciilor lor, sau pentru scopurile ce și-au propus acele corporații și instituții.

Urmează apoi prescrieri diferite pentru funcționarea acestui serviciu.

Rusia.—Rusia fiind o țară mai mult agricolă, nu a suferit economiceste mult din cauza războiului, găsind brațe suficiente.

Populația Rusiei crește mai mult decât a Germaniei. De asemeni producția agricolă crește grație transformării proprietății colective în proprietate individuală.

Statul rus a luat măsuri foarte bune pentru încurajarea de industrii naționale și înlăturarea emigrațiunii în alte țări a lucrătorilor agricoli.

În definitiv, viața economică a Rusiei merge foarte bine, chiar în timp de războiu.

Măsuri contra colonizării germane în Rusia. — Vechiul proiect de lege al lui Stolypin, care interzicea supușilor străini posedarea de bunuri fonciare în departamentele de frontieră ale statului rusesc, a fost reluat de actualul ministru de interne, pentru a-l aplica supușilor germani colonizați cari posedă suprafețe de pământ enorme la hotarele Rusiei.

Acest nou proiect de lege, aprobat de consiliul de ministrii, interzice, în mod absolut, supușilor germani, de a posedă proprietăți fonciare în vreo 40 de provincii rusești, dealungul Mării Baltice, Negre și de Azov.

Această lege, pe lângă că ia măsuri contra achizițiilor noi de terenuri, mai are dispoziții și contra ve-

chilor proprietari germani din aceste provincii, dându-le un termen de 8 luni pentru a vinde de bunăvoie proprietățile lor fonciare; în caz contrar, statul rus este obligat a proceda la exproprierea lor. Dar ceea ce este și mai grav e, că această interdicție se va aplica și germanilor naturalizați ruși după 1 Iunie 1870 și chiar urmașilor lor. Această dispoziție este totuși justă, având în vedere legea promulgată în Germania, la 1 Iunie 1870, în baza căreia un german naturalizat în o țară străină nu pierde naționalitatea germană.

Dispozițiile acestei legi nu sunt aplicabile slavilor austriaci de religie ortodoxă, nici celor ce au luptat în liniile rusești în actualul războiu.

OBSERVAȚIUNI ȘI ÎNVĂȚAMINTE.

1) Războiul a dat loc, mai ales în statele participante, la schimbări enorme pe terenul economic și financiar, întâi prin transformarea mecanismului economic al țărilor și apoi prin sarcinile enorme, pe cari războiul le-a impus preluțindeni. Mijlocul principal, la care și-au găsit refugiu statele, spre a-și procura mijloacele necesare pentru războiu au fost: sporirea circulației de bilete și acordarea de avansuri de către băncile de emisiune, contractarea de împrumuturi consolidate și flotante și, în sfârșit, ridicarea impozitelor sau impozite noi.

2. Un eveniment de o covârșitoare însemnătate, este acela al Conferinței economice de la Paris, — idee pornită de la economistul și fostul ministru italian Maggiorino Ferraris, — și care are drept țintă, pe lângă formarea unei contra-ligi îndreptată contra Mittels-Verein-ului puterilor centrale, și următoarele: 1) Să sporească și să consolideze rezistența economică, financiară și morală a națiunilor aliate; 2) să atragă statele neutre; 3) să pună popoarele înțelegerii în măsură de a repara cât mai curând printr-o acțiune economică intensă după războiu, consecințele inevitabile ale actualii conflagrațiuni.

Principalele rezoluții luate la această conferință sunt:

- a) Măsuri pentru timpul războiului;
- b) Măsuri tranzitorii pentru perioada de reconstituire industrială și maritimă a țărilor aliate;
- c) Măsuri permanente pentru punerea în concordanță a legilor și regulamentelor cu hotărârile luate.

Decamdată pare că se vor lua următoarele măsuri:

Vor interzice naționalilor lor și tuturor persoanelor cari vor locui pe teritoriul lor, orice relații comerciale cu locuitorii din țările inimice, cu supușii inimicii ori în ce

loc ar locui acești supuși; cu persoanele, casele de comerț și societățile ale căror afaceri sunt controlate în total sau în parte de supuși inimici, sau supuse inimicului și care vor fi înscrise pe o listă oficială.

Impătrita înțelegere va interzice importarea ori-cărui fel de mărfuri din țările inimice. Se va stabili un regim special pentru supușii inimici: se vor sechestra, controla sau după împrejurări se vor lichida casele inimice de comerț. Se vor completa măsurile luate contra aprovizionării inimicului, unificându-se listele de contrabande de războiu și prohibirile de export, cerând totodată garanții riguroase pentru autorizațiile de export în țările neutre.

Partea doua a programului conferinței dela Paris cuprinde măsurile contra puterilor inimice după războiu:

Aliații convin a refuza tratamentul națiunii celei mai favorizate puterilor inimice, pe timpul unui șir de ani ce se va fixa.

Ei se angajează să-și asigure în mod reciproc de-bușul de compensații.

Ei vor fixa o perioadă în timpul căreia comerțul puterilor inimice va fi supus la reguli particulare, iar mărfurile originale ale acestor puteri, vor fi supuse la oarecari prohibițiuni.

Afară de aceasta din declarațiile reprezentanților reiese că s'au hotărât și mijloacele cele mai potrivite pentru a face ca țărilor cari au fost victimele distrugerilor, spoliațiunilor și rechizițiilor abuzive, să li se restituie sau să le ajute să-și reconștituie materiile lor prime, unele lor industriale și agricole, contractele lor de închiriere de vite de povară și flota lor comercială.

3) Puterea conștiinței naționale, unită cu puterea de rezistență financiară și de pregătire continuă de care au dat dovadă popoarele beligerante, face ca actuala conflagrațiune să se prelungească și să se întoțească tot mai mult. Deducem de aci că războiul nu se va termina printr'o oboseală a ambelor părți și prin căderea bruscă a uneia din ele.

1. Ruperea de orice relațiuni comerciale normale între națiuni, produsă de războiul actual, suprimând amestecul statelor, cu o organizațiune mai puternică, a pus deodată în lumină, mai cu seamă pentru statele economice pasive, slăbiciunile lor și a arătat tuturor în mod limpede ce trebuie să fie o viață reală, economică și de sine stătătoare într'un stat modern.

Tot războiul actual a arătat chiar pentru țările cu puternice organizațiuni financiare și industriale, importanta nevoie ce este ca aceste organizațiuni să fie în rea-

litate naționale și însemnata primejdie politică ce naște din lipsa neatarnării economice. Astfel s'a văzut limpede că capitalul are naționalitate și că el poate deveni, în țară vrăjmașul unuia din cele mai puternice mijloace pentru a stănjeți apărarea acestei țări. (Vintilă Brătianu).¹⁾

5. Alături de diferite învățăminte izvorite din acest războiu, este și un învățământ de natură economică, de o însemnată valoare pentru directivele viitoare pe care toate statele civilizate, de aci înainte, vor fi nevoite să le ia. Aceste directive se pot sintetiza în următoarele principii: Un maximum de export; un minimum de import.²⁾

6. Datoria publică a statelor europene înainte de războiu era de 163½ miliarde fr., repartizate astfel:³⁾

No. curent	TĂRILE	Suma datoriei în milioane Lei	Se repartizează pe cap de locuitor Lei
1	Franța	32,500	820
2	Germania	26,041	401
3	Rusia	22,988	138
4	Austro-Ungaria	20,161	392
5	Anglia	16,380	361
6	Italia	14,783	411
7	Spania	9,941	506
8	Portugalia	4,267	786
9	Belgia	3,739	499
10	Turcia	3,437	149
11	Olanda	2,451	407
12	România	1,769	244
13	Grecia	1,073	407
14	Bulgaria	914	211
15	Suedia	865	155
16	Norvegia	695	347
17	Serbia	654	221
18	Danemarca	545	196
19	Elveția	255	290
20	Luxemburg	52	125
21	Muntenegro	9	1
	Total	163,099	7,065

1) Vintilă Brătianu, în prefața lucrării D-lui Virgiliu Alimănișteanu „Participarea Băncilor la Industrie“.

2) Virgiliu Alimănișteanu: op. citat.

3) Din „Biblioteca Economică“ No. 26 Dr. C. D. Creangă.

În total cele 163½ miliarde datorie publică dau 326 lei datorie pe cap de locuitor socotit a 500 milioane locuitori ai Europei.

Această datorie se repartizează astfel pe beligeranți și neutri:

Puterile Centrale	au o datorie de	50,587 mil.	sau	30 ⁰ / ₁₁
" Aliate	" " "	91,054 " "	"	56 ⁰ / ₁₁
<i>Total.</i>		141,641 mil.	sau	86 ⁰ / ₁₁
Puterile Neutre	au o datorie de	21,864 " "	"	14 ⁰ / ₁₁
<i>Total.</i>		165,503 mil.	sau	100 ⁰ / ₁₁

Comparând datoria publică cu bugetele de venituri și cheltueli, găsim, că disproporția cea mai mare între resurse și sarcini există în următoarele țări:

1 Portugalia	cu o datorie de	11	ori mai mare decât	bugetul
2 Spania	" "	8 ³ / ₄	" "	" "
3 Franța	" "	6 ¹ / ₄	" "	" "
4 Italia	" "	5	" "	" "
5 Serbia	" "	5	" "	" "
6 Belgia	" "	4 ¹ / ₂	" "	" "
7 Olanda	" "	4 ¹ / ₂	" "	" "
8 Grecia	" "	4 ¹ / ₄	" "	" "
9 Bulgaria	" "	5 ¹ / ₂	" "	" "
10 Danemarca	" "	3 ¹ / ₄	" "	" "
11 Norvegia	" "	3 ¹ / ₄	" "	" "
12 Austro-Ung.	" "	3	" "	" "
13 România	" "	2 ⁴ / ₅	" "	" "
14 Elveția	" "	2 ² / ₄	" "	" "
15 Rusia	" "	2 ¹ / ₂	" "	" "
16 Anglia	" "	2 ¹ / ₂	" "	" "
17 Turcia	" "	2 ¹ / ₂	" "	" "
18 Germania	" "	2	" "	" "
19 Suedia	" "	1 ¹ / ₂	" "	" "

7. În cifră rotundă se poate admite că până în prezent în războiul actual s'a cheltuit 300 miliarde. Adăugând și cele 163½ miliarde datorie publică a Europei înainte de războiu, avem un total de 163½ miliarde datorie publică.

Împărțind cifra la 500 milioane locuitori ai Europei, avem 926 lei datorie pe cap de locuitor, adică cu 600 lei mai mult decât fusese la începutul războiului. Dacă înainte de războiu argumentul principal al antimilitariștilor era că datorie publică pe cap de locuitor atinge pe a 3-a și a 4-a generație din cauza bugetelor militare; ne

inchipuim ce luptă va fi după războiu pentru a împiedica aceste cheltuieli cari ating poate pe a 15-a generație, ceea ce este cu totul condamnabil de științele financiare.¹⁾

8. Mulți economiști susțin că starea financiară se poate deduce și după subscriitorii la împrumuturi. Cu cât sunt mai mulți subscriitorii particulari la împrumuturi, cu atât starea financiară în acel stat este mai bună. Plecând de la acest adevăr ele demonstrează că împrumuturile germane au mai mult caracter oficial și că particularii contribuiesc cu sume mai mici decât băncile.

Așa de exemplu: La al doilea împrumut de războiu german de 9 miliarde mărci, băncile (fără casele de economii) au subseris, grație amenințărilor indirecte, 6140 milioane mărci, 2000 milioane mărci au fost subserise de casele de economii și numai restul a fost subseris de particulari. În privința depunerilor de la bănci se susțin următoarele: nu se plăteau clienților banii depuși, până ce nu semnau un formular obligându-se să subserie la împrumutul de războiu o sumă aproape echivalentă cu suma pe care doriu să o ridice. În felul acesta deponenții nu făceau în realitate altceva decât să schimbe banii dintr'un loc într'altul. Prin acest mijloc au fost subserise prin casele de economii aproape 2 miliarde mărci.

În ceea ce privește Anglia, partea cea mai mare a fost subserisă de marele public: comercianți, industriași, profesioniști, rentieri, etc. Băncile au subseris și ele în proporție mai mică însă ca Germania. Singura deosebire de timpurile normale a fost că Banca Angliei a oferit avansuri contra rentei de războiu, așa că toate casele de comercianți și industriași știau că dacă mai târziu vor avea nevoie de bani, pentru întreprinderile lor, li se va da avansuri în contra acestei rente, de către Banca Angliei.

9. La toate statele beligerante și chiar la cele neutre s'a simțit la începutul războiului lipsa de monedă metalică. Cauza se explică astfel: Băncile încep să strângă aurul, iar particularii să-l păstreze. Particularii pierd încrederea în hârtia-monedă și pretind plata în monedă metalică pe care caută să o păstreze. Statul, care devine cel mai mare cumpărător, având nevoie de bani pentru a plăti pe furnizori și a-și plăti bugetul în curs, recurge la băncile de emisiune, cari, la rândul lor, pentru a emite bilete noi, strâng aurul în pivnițe. Această lipsă de monedă metalică nu se simte mult timp, de oarece, statul, pe deo-

1) Sunt însă economiști cari susțin că din contra este drept și echitabil că greutatea împrumuturilor să fie simțită și de generațiunile viitoare într'u cât pentru ele se lucrează.

parte, ia măsuri de a se pune în circulație monede de hârtie mici, iar pe de altă parte, particularii încep a se obișnui cu situațiunea de războiu și dau drumul la moneda metalică ce o țineau în rezervă. În perioada când se simte criza metalică la un stat, ar fi imprudent a se recurge la împrumuturi naționale.

10. Asupra scumpirei obiectelor în timp de războiu și asupra faptului dacă succesul împrumuturilor naționale stă numai în patriotismul cetățenilor sau este și alt motiv material, găsim următoarele:

„Cu timpul populațiunea obișnuindu-se cu războiul și scoțând la iveală moneda ascunsă, circulația se înmulțește devenind dublă, triplă etc., decât eră înainte de izbucnirea războiului, pe când lotatul obiectelor care se pot vinde sau cumpăra rămâne staționar. Având, pe de o parte, o cantitate mai mult sau mai puțin fixă de bunuri, iar pe de alta o cantitate de bani numerar și mai ales hârtie care se înmulțește meru, proporția între bunuri și monedă se transformă în disproporție și în consecință asupra aceluiași bun revine o cantitate mai mare de bani. „Bunul” se apreciază, iar „Banul” se depreciază și contribuie împreună cu alte cauze la scumpirea lucrurilor.

„Posesorul de bani are în timp de războiu mai multe posibilități de întrebuințare. Consumarea personală e anihilată prin scumpele generale. Tot această scumpele de titluri decât cele de rentă de Stat, fac ca individul să nu-și plaseze banii în întreprinderi particulare. Se știe și se speră însă că statul să-și retragă după războiu atât hârtia monedă, cât și pe cea pusă în circulație de banca de emisiune, împușinare care are ca rezultat logic și inevitabil scăderea prețurilor și revenirea lor la normal. Disproporția anormală de care vorbirăm mai sus se transformă în proporție normală. Renta de stat oferă capitalistului cea mai bună modalitate pentru această așteptare.

Renta de stat, având un mare câmp de cumpărare și de vânzare și putându-se vinde și cumpăra în orice moment, oferă cumpărătorului posibilitatea de a fi transformată în numerar ori de câte ori posesorul crede că obiectele și-au revenit la valoarea normală sau amenință să se scumpească și mai mult. În această soluție găsim un nou moment când interesul personal al cetățeanului concordanță cu interesul general al statului.”

11. O chestiune discutată mult este aceea că războiul provoacă mult îmbogățirea țării unde armamentul și cele

1) Negrescu: op. citat. A se citi și partea teoretică dela pag. 551-552 relativă la împrumuturi patriotice și împrumuturi publice.

necesare războiului se fac în țară iar nu în străinătate, cum e cazul cu Germanian:

„Este adevărat că sunt ramuri de producțiune favorizate mult de războiu, cecece a făcut pe Imperiul German să impună câștigul realizat cu un impozit până la 50% (1) (Străinii plătesc taxa îndoit).

De aci nu urmează însă îmbogățirea țării.

Nu ai făcut mai sănătos și mai puternic un om dacă i-ai adăugat încă 2—3 degete la cele 10, luându-i în schimb ambele picioare.

Atât pentru Quadrupla cât și pentru puterile centrale, cât timp orice muncă omenească care reprezintă avuția popoarelor, și orice producție, care e baza bunului traiu, servește pentru a se îngropa în pământ și a se distruge bunuri și oameni, această „producție neproductivă”, ca s'o numim așa, nu poate avea ca urmare decât o sărăcie generală, tot mai mare și mai mult simțită în toate direcțiunile vieții omenești.

„Este ca și când am fi imprumutat de ex. unui agricultor o jumătate milion pentru îmbunătățirea culturii pământului, pe care însă dânsul într'un moment de zăpăceală l'ar arunca în Dunăre. Pierdem și noi capitalul, l'a pierdut și el și a păgubit și agricultura. In cazul de față pierde în actualul războiu și statul imprumutat și țara întregă.”¹⁾

12. Alături de problema financiară pentru unele state și problema alimentară, — nici o problemă nu a preocupat într'o măsură mai largă guvernele conducătoare ale statelor ce participă la războiu, decât aceea a lipsei de lucru.

13. Imediat după războiu, statul va avea să rezolve patru probleme importante din politica socială:

a) Aranjarea soartei invalizilor, a văduvelor și a orfanilor;

b) Tratamente speciale pentru invalizi pentru a micșorâ numărul lor, fie prin vindecare radicală, fie prin îndrumarea lor către diferite profesii convenabile infirmității lor;

c) Trecerea economiei naționale din starea de războiu la starea de pace, repartizând brațele în mod rațional.

d) Avizarea de mijloace pentru a asigura cea mai mare natalitate. Vom vedea de sigur unele concepții morale și de paternitate căzând în fața nevoei sociale de a avea brațe.

1) Creangă: op. citat.

14. Relativ la majorarea impozitelor, găsim următoarele:

„Anglia, țară bogată, cu un sistem de impozite perfecționat și cu dreptate repartizat asupra contribuabililor, a putut ușor majora procentul de impunere — un mecanism foarte ușor — spre a-i da 12 miliarde în plus fără însă a putea merge mai departe, căci a trebuit în urmă să recurgă tot la împrumuturi, ca mijlocul cel mai larg de acoperire.

„Țările sărace însă n-ar putea utiliza acest mijloc decât în măsură foarte mică, cum a făcut Italia, care a încasat pe cale de impunere numai 500 milioane fr.”¹⁾

15. Cu privire la preferința ce trebuie dată împrumuturilor sau impozitelor găsim:

„Anglia a început cu impozite și termină cu împrumuturi, Germania a început cu împrumuturi și termină cu impozite.”

Prin urmare nu se poate spune că un procedeu este mai bun decât celalt. Totul atârână de cazul special al fiecărei țări.

16. Charles Humbert într'un discurs ținut în Oct. 1915, privitor la uzura germană, a zis între altele:

Germanii, prin muncă și disciplină au ajuns să remedieze aproape toate cauzele de slăbiciune și de pierire de care erau amenințați.

Pe lângă oțelul și cărbunii din minele din Westfalia și Silezia, au exploatat și minele de cărbuni belgiene și cele franceze dela Briay, iar pentru metalele de adiționat la oțelul lor, ca nichel, chrom, manganer etc., s'au îngrijit din vreme făcând mari depozite chiar după începutul războiului când traficul vecinilor neutrali le oferia încă înlesniri.

Lipsa de aramă au compensat-o interzicând întrebuințarea ei în alte ramuri decât numai în armată și întrebuințând toate rezervele acumulate dinainte de războiu”.

„S'au rechiziționat vasele de bucătărie, clantele dela ușă, mânere etc. etc., s'au demontat mașinile din țările ocupate pentru a lua piesele de leton sau aramă, dacă va trebui, se va lua acest prețios metal de pe domurile bisericilor, de pe liniile conducte de electricitate. Cantitatea de aramă întrebuințată în țară, în decurs de atâția ani, formează de sigur, un stoc considerabil care va fi utilizat.

Lumea va duce lipsă de multe lucruri, dar cartușele și invelitoarele de obuze nu vor lipsi.”

„Germania care întrecea cu mult toate națiunile din

1) Creangă, op. citat.

tune în industriile chimice și farmaceutice .a putut cu ușurință înlocui, în această ordine de idei, materiile primice ce lipseau.

Astfel, lipsită de nitrat, Germania a industrializat procedee de laborator pentru a fixa direct azotul din aer.

Trebuia de asemenea, esență pentru automobile și aeroplan. Au fost înlocuite cu benzol.

În Galiția Germanii au regăsit puțurile de petrol, a căror producțiune a lipsit un moment.

Lipsește de pildă cauciucul pentru pneumatice și pentru pânzele impermeabile, în multe cazuri însă, el poate fi înlocuit prin succedanate”.

Mai gravă a fost chestiunea bumbacului, însă, până ce aliații să observe bine blocusul, Germanii au grămădit rezerve astfel că pot prelungi războiul încă câțva timp. Afară de aceasta, prin diferite mijloace de contrabandă mai introduce încă.

Cu privire la hrană a zis:

„Vom recădea oare iarăși în iluzia de a crede în foamea eminentă a inamicilor noștri? Ei duc lipsă de grâne, de carne, de grăsime alimentară, dar au putut înfruntă, mulțumită măsurilor de prevedere și de cumpătare, greutățile primului an de războiu.

În fața protestărilor neutraliștilor, blocusul a fost în parte, desființat, iată-i dar din nou în posesiunea unor mari cantități de grâu cari le-au îngăduit să mărească porția individuală de pâine. Carnea s'a scumpit, e adevărat, dar nu e indispensabilă.

E înlocuită prin cartofi, a căror recoltă este suficientă pentru a alimenta o țară care, anii trecuți, făceau foarte mare export de cartofi. Să ne scoatem, de altfel, din minte, și să considerăm ca o nebunie, ideea că se poate reduce la foame un grup de națiuni de 115 milioane de locuitori, dispunând de un larg teritoriu.

E posibil, firește, de a rarifica cutare sau cutare produs alimentar, dar nu e cu putință de a împiedica pe om să extragă din pământ, prin cultură, mijloacele de subsistență.

Germanii și austriacii vor mânca prost, vor mânca mai puțin, dacă va trebui, dar de aci și până la a duce lipsă de indispensabil, încât să fie constrânși să ceară pace, e depărtare mare.

Rămâne chestiunea finanțelor și a oamenilor.

Cheltuelile impuse Germaniei de războiu sunt, bineînțeles, înspăimântător de mari și mijloacele întrebuintate pentru a le acoperi sunt simple expediente, dar ajung pentru moment cu titlu provizoriu.

Mulțumită disciplinei impuse tuturor de către Stat, problemele cenoomice și financiare pot fi tratate împreună

prin mijloace îndrăznețe, cari permit cel puțin rezistență. Germania, cu frontierele ei închise, trăește prin ea însăși, ea nu se cputizează. Mijloacele monetare, limitate la trebuința circulațiunii interne, sunt cu totul în mâinele guvernului care se servește de ele cu multă dibăcie. Nici vorbă că, lichidarea acestei situațiuni va fi anevoioasă, dar pare puțin probabil că Germania să fie constrânsă de a înceta războiul din lipsă de resurse, de oarece, propria ei muncă îi ajunge deocamdată.

Dar oamenii? Desigur, aceasta e problema cea mai de temut pentru dușmanii noștri.

Va trebui să sfârșească prin lipsa de oameni. Consumația lor de materie omenească a fost formidabilă și rezervoriul austro-german reprezintă abia jumătate sau o treime din rezervoriul ce alimentează pe aliați.

Să continuăm a-i ține în respect pretutindeni, să-i simțim la sforțări neîncetate și forțele germane vor începe a se uză. Fronturile enorme sunt o imensă suprafață de pierderi unde curge, fără înecutare, sângele fiilor Germaniei care, fatalmente, va ajunge la acea stare de anemie și de sleire, și o va sili să depună armele.

Dar acest raționament, aproape sigur la începutul războiului, nu mai e tot astfel astăzi.

Am spus-o într'un articol precedent: marea înaintare spre Constantinopol, ajutată de trădarea Bulgariei, nu are alt scop decât să remedieze singura cauză de slăbiciune ce amenință pe dușmanii noștri. Ceace caută Germanii în Orient, sunt oamenii. Dacă își butesc, adio nădejdea de a-i birul, într'un termen relativ scurt. *Războiul nu se va termina decât prin procedee pur militare.*

Trebuie deci să ne gândim înlotdeauna numai la aceasta, în prima și în ultima analiză.

Să nu ne lizufim prea mult pe sleirea Germaniei, o repeț, căci aceasta ar însemnă să enervăm acțiunea noastră și să pierdem din vedere opera esențială. Pentru a goni armatele germane, de pe pământul nostru, nimic nu are alăta valoare ca lovitura măturei formidabile care va curăța liniile lor.

Pentru a da această lovitură irezistibilă, avem nevoie de plenitudinea mijloacelor materiale.

Mulțumită marilor lor tunuri, germanii au reușit să spargă retranșamentele ținute de valoroșii ruși și eroicii sârbi. Va trebui să vină o zi când vom izbuti și noi.

Să nu avem decât un gând: victoria și pentru a o face desăvârșită și repede, să ne indoim eforturile, să muncim și să fabricăm.

17. În cursul anului 1915, între alte argumente că finanțele germane se vor slei înaintea celorlalte puteri, se

aducea și unele falimente importante în Germania, între care trei falimente petrecute către sfârșitul anului 1915 și anume: falimentul Companiei de Navigație Hamburg-America-Linie, falimentul marelui Casa de Bancă Mendelssohn-Bartholdy și dizolvarea Băncii Mittel Rheinische Bank, cunoscută prin legăturile ei cu marea industrie renană și vestfalică. De câțiva timp observăm că nu se mai întrebuițează acest argument. Nu va fi fost adevărat, nu va fi fost intemeiat, sau nu se mai poate afla nimic, acestea ni le va spune viitorul.

18. Între mijloacele de salvagardare și asigurare a existenței populațiunii germane a fost și monopolizarea de către stat a stocurilor de cereale aflătoare în interior și împărțirea lor în părți egale tuturor locuitorilor pentru ca lupta de rezistență pe acest teren să poată fi susținută până la recolta viitoare.

19. Reproducem din revista „Comerț și Comptabilitate” No. 10/1915 următoarele observații relative la situația financiară a Germaniei:

„Pentru admiratorii splendidei organizații de credit a Germaniei, cari urmăresc cu atenție desfășurarea situației financiare, a acestei țări pusă în condiții de viață cu totul excepționale, merită deosebit interes două fenomene simptomatice. Ele dovedesc că cea mai bună organizație eșuiază, când se învârteste într-un cerc vicios: izolarea economică.

„Iată aceste fapte:

Ultimul împrumut care a produs Germaniei pe neașteptate suma de 9104 milioane mărci, trebuia plătit în 5 vârsăminte, din care ultimul expiră la 20 August 1915. Nu trecuse ultima zi a celui de al 5-lea vârsământ, de abia se plătise, după ziarele germane, ultimele milioane și statul emise un nou împrumut intern, cu toate că prin realizarea împrumutului de 9 miliarde, gazetele trâmbețau, că necesitățile financiare ale războiului, au fost astfel acoperite până la finele anului în curs.

Graba aceasta, care îngrijorează și pe cei mai optimiști în viitorul militar al Germaniei, spune multe: mai întâi, că miliardele obținute în cele două împrumuturi au fost consumate, apoi, ceeace e de reținut, aceste miliarde au fost consumate mai repede decât s'a crezut: cheltuelile zilnice au crescut, se zice, de la 18 la 70 milioane, adică cam de 4 ori decât la începutul războiului, pe când armata în cazul cel mai fericit n'a putut decât să fie menținută la același nivel, în ce privește numărul și utilizajul.

De ce cheltueli (în bani) de trei ori mai mari la

necesități aproape constante? Pentrucă toate mijloacele împrumuturilor germane se bazează exclusiv pe avuția națională, și cu cât acestea se consumă, cu atât mai mică devine baza altor miliarde din viitoarele împrumuturi, adică mai clar, banul se estinește, căci o cantitate tot mai mare de bani, satisface un quantum tot mai mic de nevoi militare.

Germania va obține, nu mă îndoiesc, și cu acest al treilea împrumut multe „miliarde” dar cu atât mai rău pentru ea, căci Germania se învârteste într'un cerc vicios: cu cât realizează mai multe miliarde în împrumutul acum lansat, cu atât mai curând va fi nevoită să ceară mai multe miliarde prin noi împrumuturi. Economia a apucat pe panta alunecoasă a deprecierei banului!

20. Este de observat și de discutat faptul că Germania nu a impus nici un impozit nou pe când Anglia a impus. Ministrul de finanțe Dr. Helfferich într'un discurs ținut în Reichstag a scos în relief faptul că pe când Germania nu a fost nevoită să mărească impozitele, Anglia a pus noi impozite de războiu asupra cetățenilor ei. Ziarele engleze explică însă lucrul, astfel: În timp ce Germania mărește enorm datoria publică fără să ia nici o măsură pentru răscumpărarea datoriilor sau cel puțin pentru sporirea parțială a cheltuelilor de războiu din venituri curente, Anglia a fost capabilă să ajute la suportarea acestor cheltueli din venituri curente provenite din impozite de războiu, fără să fie obligată să recurgă mereu la împrumuturi. Germania își mărește continuu datoria publică fără să știe de unde vor plăti cel puțin dobânzile, pe când Engllitera face apăsător la patriotismul cetățenilor care se restrâng din alte părți spre a putea plăti birul de războiu.

Anglia și-a clădit politica ei financiară pe baze solide, preferind să impue impozite de războiu cetățenilor ei cari vor plăti și *pot plăti*, decât de a recurge tot timpul la împrumuturi cari vor apăsa mai târziu finanțele statului.

21. Pe lângă considerațiunile militare care ne fac a deduce că Germanii vor accepta o pace impusă, în total pentru aliata ei și în parte pentru ea, trebuie să adăugăm că va contribui la aceasta ruina economică și sărăcia care sunt inevitabile, de oarece, industriile germane pentru export care luaseră o atât de mare dezvoltare în ultimele decenii, sunt în decădere.

Germanii fabrică acum gloanțe și șrapnele în fabricele în care fabricau altă dată unelte agricole, mașini, loșetelul de aparate electrice și atâtea altele care apoi luau

calea străinătăţii şi aduceau în Germania sume enorme; ori, gioanfele şi şrapnelele pătite de Germani cu bani germani se duc în vânt, se pierd, nu constituesc un bun productiv.

Banii cheltuiţi pentru înzestrarea armatei şi procurarea muniţiilor, se distrug, nu se mai pot înapoi naşiei, de oarece, obiectele pentru cari s'au cheltuit sunt distruse, iar banii cu cari s'au cheltuit aceste lucruri nu sunt reprezentaţi nici prin obiecte cumpărate, de oarece, cum spuserăm, aceste obiecte sunt asvârlite în vânt, consumate, etc., deci nu sunt productive.

Aceasta stare de lucruri apasă mai puţin pe ţările din multipla înţelegere, de oarece ele fac într'o măsură oarecare export.

22. Revistele financiare spun că una din cauzele deprecierei mărcii germane este că notele caselor de împrumut (Darlehenskassen) sunt primite de banca imperiului ca monede de aur, iar banca emite bancnote pe baza lor în proporţie de una al trei, — deci o parte din bancnotele băncii imperiului nu sunt reprezentate real prin aur. Statul german justifică dispoziţiunea de a le lua drept aur prin aceea că notele caselor de împrumut sunt reprezentate prin a treia parte aur, de oarece împrumuturile s'au făcut numai pe efecte scomplate şi numai cu 75% maximum din valoarea lor.

23. Ziarele multiplei înţelegeri spun că: dacă s'ar admite că numărul fabricilor germane care se pot transforma în fabrici de muniţiuni, să fie egal cu acel al aliaţilor, ar fi cu nepuinţă ca Germania să nu fie epuizată în curând, de oarece îi lipseşte materiile prime, în special cuprul şi salpetrul.

Prin izolarea completă a Germaniei de restul lumii, a fost pusă în imposibilitate ca să-şi importe aceste materii. Deşi s'a făcut în Germania rechiziţionarea tuturor obiectelor de aramă, ca: obiecte casnice, etalaje de prăvălii, firme şi altele, totuşi ajutorul ce-l vor aduce aceste obiecte este cu totul mic faţă de cerinţele enorme ale armatei.

Arătăm aci cât produce şi cât importă Germania trei din elementele necesare fabricării muniţiilor: cupru, salpetru şi minerais de fier.

Denumirea materiei	Producţia Germaniei		Importul Germaniei	
	dz 100 kg.	val. 100 Mk.	dz 100 kg.	val. 100 Mk.
Cupru brut.	798,618	22,267	1,815,510	223,308
Salpetru	—	—	7,499,447	131,990
Minerais de fier	25,504,464	97,981	98,168,218	148,234

Prin urmare, deficitul Germaniei e de 1.026.892 dz. cupru, iar salpetru nu are de loc.

Cum însă cuprul îl importă Germania din Statele-Unite și din Australia, iar salpetru îl aduce din Chili și comunicația cu aceste state fiind definitiv întreruptă, rezultă că atunci când aceste materiale vor fi epuizate, îi va fi imposibil să le înlocuiască. Atunci armatele germane se vor găsi în poziția în care s'au găsit în luna Mai 1915 armatele rusești, cu singura deosebire că armatele ruse au avut și au puțința de a se aproviziona într'un timp mai mult sau mai puțin scurt, pe când în momentul când se va produce lipsa de muniții la armatele germane, va urmări imediat și înfrângerea lor.

24. Ministerul de finanțe al Franței, d. Ribot, a expus în multe ocaziuni în mod foarte elocuent situația financiară din prezent în raport cu extraordinarele cheltuieli ale războiului, iar într'un expozeu recent a stabilit un principiu rațional în politica financiară de prevedere: după cum nu trebuie să se economisească nimic din ceace este indispensabil pentru a se furniza armatelor franceze toate mijloacele de acțiune de care au trebuință, tot așa nu trebuie să se sporească cheltuielile a căror necesitate nu ar fi evidentă. S'ar face o mare greșeală dacă s'ar avea în vedere numai războiul, fără a se preocupă în mod serios de urmările inerente lichidării.

Franța a găsit în economiile poporului său un izvor imbelșugat de resurse financiare, pe care a căutat să le întrebuințeze în modul cel mai rațional căutând în acelaș timp să înlesnească restituirea lor prin inaugurarea unei înțelepte politici de prevedere.

Toate popoarele beligerante fac toate sacrificiile cerute de războiu, căci dela el se așteaptă deslegarea pentru fiecare din ele a importantelor probleme de care va depinde chiar independența lor economică și socială în viitor.

Încă dela începutul războiului, Franța a dat dovadă de o bună organizație financiară, scoțând în acelaș timp la iveală o enormă bogăție acumulată în economiile poporului. Ușurința cu care au fost acoperite împrumuturile de războiu, solicitate de guvernul francez, au arătat cu prisosință acest lucru. În general mai toate împrumuturile au fost plasate în masa poporului al cărui sprijin a fost cu abundență dat; astfel numai bonurile de tezaur pentru apărarea națională subscrise cu precădere de oameni mai săraci, au atins cifra de 6 miliarde frs., în afară de celelalte împrumuturi de războiu contractate tot pe piața internă.

25. Rezistența economică nu se poate improviza în-

tr'o țară săracă fără comerț exterior, și, mai ales fără industrie națională. Franța, Anglia, Rusia și Italia au avut acestea, și de aceea au putut improviza orice pentru rezistența economică. Serbia, Turcia, Grecia, nu le-au putut improviza. Și noi de asemeni nu putem improviza, deși, relativ, avem oarecare industrie.

26. În ultimul timp s'a ivit și accentuat, mai ales în Italia și Franța, o nouă chestiune economică, demnă de remarcat, prin importanța ei: chestiunea navlului.

Accastă chestiune are o serioasă influență asupra scumpirii mărfurilor și deci și a traiului.

Desigur, războiul, — care a răsturnat toate relațiunile economice, — a închis Dardanelele, a făcut foarte grea navigația pe Marea Baltică, a deplasat piețele. Militarizând și ocupând căile de uscat și îndreptând tot traficul pe calea mărilor, el a înmulțit pedeparte enorm unele transporturi, iar pe de alta a rechiziționat cea mai mare parte din flota de comerț spre a se asigura convoiurile de aprovizionare spre Salonic și Mesopotamia, fapte cari au provocat urcarea excesiv de mare a navlului. De pildă, costul transportului dela Cardiff la Havre, care cu 10 luni înainte de conflagrație era fixat la 5 fr. și 25, s'a ridicat treptat la 8, 10, 20, 30, 40 fr. și chiar mai mult.

Tot războiul, prin blocusul îndreptat contra Germaniei, a făcut să crească pentru toate puterile maritime riscurile și pierderile prin mine și submarine și au ridicat primele de asigurare.

Însă și Anglia, care deține cam 80% din transporturile maritime ale Franței, suferă la rândul ei de pe urma acestei scumpiri a navlurilor. Ziarele economice engleze au publicat statistici impresionante, comentate apoi de presa din Londra, Paris și Roma.

Italia și Franța au trimis la Londra reprezentanți autorizați. În urma schimburilor de vederi avute de aceștia cu guvernul englez, s'a creiat la Londra un birou central și comun de transporturi pe apă, organ centralizator și de control, care se ocupă nu numai cu repartizarea echitabilă a mărfurilor, ci și cu clasarea lor după urgență și utilitate. Pe lângă acestea, biroul are dreptul să supravegheze aprovizionarea particularilor cu alimente, oprind manoperile speculatorilor.

Pe această cale se speră, că și acest nou neajuns, pe care l-a provocat războiul, va fi înlăturat într'o bună parte.

27. Cele mai mari ravagii ale războiului actual sunt cele făcute în munca omenească.

..Ajungem la cel puțin 8 milioane de morți și inva-

lizi, atât din cauza gloanțelor cât și din cauza bolilor și intemperțiilor.

Lordul Landburne în Parlamentul englez evaluează morții și răniții la 16 milioane.

Acest număr de 8 milioane morți și invalizi se repartizează astfel:

Germania	2.700.000
Austro-Ungaria	1.200.000
Turcia	300.000
Bulgaria	80.000
TOTAL	<u>4.200.000</u>

Franța, Anglia și Belgia	1.700.000
Rusia	1.700.000
Italia	250.000
Serbia și Muntenegrul	150.000
TOTAL	<u>3.800.000</u>

Avem deci 4.200.000 morți și invalizi la Puterile Centrale și 3.800.000 la Puterile Aliate, total 8 milioane morți și invalizi,.... un popor întreg, mai mare decât România. (Creangă Op. cit.)

Economia națională merge mână în mână cu finanțele publice ambele se condiționează.

Disparația celor 8 milioane pături de muncă, de ex. are ca urmare o scădere a producției și deci a materiei impozabile.

Disparația celor 8 milioane soldați însemnează dispariția a 8 milioane contribuabili, însemnează dispariția a 8 milioane gospodării, cu toate avantajile directe și indirecte ce rezultau de aci pentru Stat. (Creangă Op. cit.)

PARTEA IV-a.

Tranșee. Războiul de mină.

ISTORIC ȘI CONSIDERAȚIUNI GENERALE. — ORGANIZARE. — LUPTĂ.

Războiul cel mare trebuia să înceapă cu o acțiune tingerătoare și zdrobitoare asupra unuia din adversari, Franța. Ea era inamicul cel mai apropiat, acela care se prezenta cel dintâiu loviturilor colosului german, acela care era cel mai bine pregătit dintre toți ceilalți aliați, Rusia și mai ales Anglia. Acest adversar îngenunchiat, restul mergea mai ușor, față de Rusia; iar față de Anglia poate să ar fi putut ajunge la un compromis: împărțirea puterii și a lumii.

Pentru executarea acestui plan, cu adevărat mareț, trebuia ca acțiunea să se petreacă în timpul cel mai scurt posibil. „Und jetzt rasch”, ar fi zis împăratul și aceasta era baza proiectului trasat, hotărât. Cu cât mai repede, cu atât mai bine.

Au intrat armatele germane în Belgia și au trecut ca un fulger peste mica țărișoară ce și-a făcut datoria pe deplin, și mai mult încă decât datoria. O mică opunere în tâlnesc Germanii în calea lor, în Sudul Belgiei, forțele franco-engeleze, cari în bătălia de trei zile dela Charleroi-Mons, au fost bătute și cari se retrag apoi spre Franța aproape în dezordine.

Germanii urmăresc, executând marșuri de aproape 35—40 klm. zilnic. Francezii aproape fug. Franța merge spre îngenunchiare; planul german începe a fi realizat. Dela 4 August, când au trecut frontiera Belgiei și până la 4 Septembrie, într'o lună, Germanii au parcurs, peste 300 klm. și au zdrobit totul ce li se opunea.

Pentru executarea acestui plan: iuțea și distrugere, nu aveau timp să se oprească din mers, nu aveau timp și nici nu eră necesitate de a face întăriri în pământ, de a se imobiliza, de a câștiga supliment de forță din aceste întăriri. Germanii făceau războiul de manevră, de iuțea — activité, activité, vitesse — iar forța o aveau cu ei: forța numerică, forța pregătirii, forța armamentului, forța lunului. Nu aveau nevoie de alt supliment de forță, din pământ, din lucrări de întăriri.

La 6 Septembrie, începe marea și nemuritoare bătălie de pe Marna. Din acest moment mersul înainte al Germanilor este oprit. După 6 zile de lupte înverșunate, sângeroase și eroice, cum n'au fost altele în lume, Germanii sunt nevoiți a se retrage. S'au retras aproape 100 km., dela liniile înaintate pe cari se începuse lupta și au ajuns pe malurile râului Aisne. Aci s'au oprit. Și unii și alții erau slârșiți de oboseli.

Germanii au recurs la sprijinul pământului, pentru a câștiga noi forțe și pentru a câștiga timp. Forțe, pentru a înlocui pierderile enorme ce au avut și pentru a se opune înaintării forțelor franceze; timp, pentru a rezista până când noile unități și forțe, create în țară, le vor sosi spre a încerca alte lovituri; iar Francezii au recurs la ele pentru a se opune acestor noi forțe cari se anunțau ca mult mai periculoase chiar decât cele dintâiu.

Așa a început construirea tranșelor și deoparte și de alta.

La început au fost făcute șanțuri mici, așa zisele șanțuri-adăpost pentru trăgătorii în genuchi sau picioare, cu adâncime de 0,60—0,80 și cu un parapet în față format din pământul scos din șanț. Zi cu zi aceste șanțuri au fost sporite, adâncite și perfecționate. Au fost făcute legături între diferitele șanțuri și părțile dinapoi, pentru a se permite apropierea de linia întâia, acoperit și fără pericol de a fi văzuți și loviți. Lucrările se executau mai ales noaptea pentru a nu fi văzuți de dușman.

Acuma avem șanțurile noastre de circulație și de legătură cari se întind până la satele vecine, înapoi, traversând câmpurile cu culturi, cu sfecle, unde se mai văd încă și acuma, multe efecte militare aruncate în dezordine și germane și franceze.

Oamenii de corvoadă sunt mai feriți de gloanțe; iar mâncarea sosește mai regulat ca înainte.

Dar iată că a sosit vremea rea; ploile cad într-una. Facem atunci adăposturi solide. Echipa de lucrători, corvezi de oameni, aduc lemn, scânduri, carton gudronat și tablă pentru a ajuta la facerea adăpostului. Aceste adăposturi, însă, la început, erau foarte înguste; abia te

puteai mișcă înăuntru. Ele au început a fi lărgite treptat-treptat cu cât timpul trecea.

Crenele sunt forma de clin saci plini cu pământ iar altele făcute din scânduri; în zilele ploioase, însă, se dărămau și unele și altele. Atunci toată noaptea santinelele stau de veghe și mai atente ca înainte; iar echipele de reparație lucrează toată noaptea în mocirlă, în noroiul care se năruce mereu sub acțiunea ploaii și încearcă a drege aceea ce vremea rea strică. Apa, din ploi, se strânge însă în fundul șanțului, și se ridică, adesea, până în sus de genuchi. Atunci începe o altă muncă: săparea șanțurilor de scurgere; pușuri fără fund și captușirea cu lemne a fundului șanțurilor.

În acest mod, războiul ofensiv și de manevră, bazat pe iuțeală și pe forță, a încetat și a dat loc războiului de uzare, războiului de tranșee. Din acest moment Germanii au scăpat din mână posibilitatea victoriei, fiindcă scopul războiului este de a impune voința sa, adversarului, și prin aceasta se ajunge la „deciziune”. Războiul îngropat, însă, nu face decât să întârzieze această deciziune și cu cât întârzierea va fi mai mare, cu atât se dau posibilitate celorlalți adversari de a se reface, de a se pregăti și de a împiedica, mai sigur, executarea planului inamic.

Este știut că întârzirile, în majoritatea cazurilor, sporesc mai mult valoarea „protecțiunii” decât a „acțiunii”. Ele fac imposibile schimbările de front, tot așa ca și trecerea la ofensivă și războiul de manevră, fiindcă aceste două operațiuni, implică, în primul rând, părăsirea cu totul a protecțiunii ce o dau întârzirile.

În tot cazul, atacatorul nu trebuie să se lipească de fortificațiuni; dacă face aceasta, pierde totmai caracteristica sa dominantă: „ofensiva”, și cu dânsa *inițiativa mișcărilor și acțiunea*.

Cu cât Germanii pierd mai mult timp stând în tranșee, cu atât aceasta este în desavantajul lor, fiindcă adversarii: Francezii, Rușii, Englezii, au posibilitatea de a se perfecționa, de a se pregăti și de a aduna mijloace de acțiune cu mult superioare adversarului lor neîmpăcat, Germanii.

Adversarii sunt azi, în războiul de tranșee, în forma unei cetăți asediate. Constituind un front imens, de sute de kilometri, aproape continuu și fără flancuri — unul se reazimă la mare și altul la frontiera neutră, Elvetia— Prin urmare luptele ce se vor da de azi înainte vor avea caracteristica sângeroasă a luptelor de front, a luptelor de poziții întârșite, cu toate mijloacele moderne, și cari poziții nu pot fi atacate decât de front.

„Fronturile sunt inviolabile”, s'a decretat după războiul anglo-bur. Această inviolabilitate este foarte natu-

rală când forțele mai mult sau mai puțin se echilibrează. Imdată, însă, ce unul din adversari capătă superioritatea pregătirii, superioritatea materială și superioritatea morală, de sigur că fronturile nu vor mai fi inviolabile. Generalul Langlois spune, în această privință: „Nu! fronturile nu sunt inviolabile, ele vor putea fi violate, cu condiția de a obține superioritatea focului, adică de a întruși mijloace cari să producă efecte superioare acelorale ale adversarului și cu condiția ca legătura armelor să fie intimă. Victoria va fi totdeauna rezultatul unui act de putere, executat în masă; dar acest act, preparat mult timp, nu va fi întrebuițat, aplicat, decât atunci când se va obține superioritatea focului, și superioritatea morală. Atunci *deciziunea* va culege un fruct copt gata de a cădea singur. Actul important, nu va fi deciziunea, ci preparatiunea; adică: uzura, nu asaltul”.

În astfel de mod văzuți deciziunea războiului din forma actuală, și numai această este adevărată, se poate deduce cu siguranță:

1) Germanii au recurs la „tranșee” când au constatat nevoia de a trage din pământ și din lucrări accesorii, un supliment de forță spre a se opune adversarilor.

2) Germanii, recurgând la tranșee, au lăsat din mână ofensiva și s’au cramponat de teren, în defensivă. Au renunțat, deci, la marile avantaje ale războiului de manevră, fiindcă nu mai aveau puțința să-și facă:

3) Timpul este în avantajul absolut al aliaților. Au recurs și ei la tranșee, tocmai pentru a câștiga timp spre a se pregăti și a putea face față atacurilor, ulterioare, înversurate, ale Germanilor.

4) Marea alianță obținând pe frontul de Vest imobilitatea adversarilor, a obținut un succes imens. La adăpostul tranșeelelor și întăririlor de tot felul, ei s’au pregătit și au strâns mijloace de luptă imense cu cari vor acționa la momentul oportun.

5) Când pregătirea va fi completă, când materialul adunat va fi suficient, când munițiile vor fi fără număr, atunci și moralul se va înălța, căci fiecare va avea siguranța acțiunii sale. Atunci se va ataca frontul cu „masă” mult superioară forțelor inamicului și el va fi sfărâmat, rupt, îmbucătățit. Prin spărturile frontului vor năvăli armatele nenumărate ale marelui alianțe și vor începe luptele de manevră, de iuteală, luptele cari dau victoria decisivă și cari vor sfârși războiul.

*

Războiul de tranșee s’a practicat în toate timpurile, din timpurile cele mai dedemult și până azi. Câte odată

într-o formă mai accentuată, altă dată mai puțin accentuată.

Întrebuințarea tranșelor a născut din necesitatea absolută de a păstra terenul pe care îl ocupă. În războiu, dacă înaintarea este condiția esențială, apoi este cel puțin tot atât de important de a nu „da înapoi”. Această sursă considerațiune arată importanța tranșelor.

Omul preistoric întrebuință adăposturile pentru a se ascunde de vederea animalelor pentru a le surprinde și a le omorî sau pentru a se apăra contra lor.

Mai târziu s'au făcut șanțuri și gropi mari, curse, pentru prinderea animalelor de cari aveau nevoie. De aci au luat naștere primele tranșee. Și pe măsură ce omul înaintă în lume, pe aceeaș măsură își perfecționează atât mijloacele de atac ca și acelea de apărare.

Consulii romani Postumus și Manilius, debarcați în Sicilia cu legiunile lor pentru a apăra pe regele Hieron, intrând în luptă cu cartaginezii, își construira întăriri și șanțuri cu o foarte mare dezvoltare.

Amilcar Barca, în luptele duse contra lui Iunius, a profitat mult de lucrările în pământ.

Carol cel Mare preconiză lucrările de întărire, și el avea oameni speciali pentru facerea acestor lucrări.

Turenne le întrebuință în operațiunile sale, deși a firmă în gura mare că Francezii nu sunt buni pentru lupta de tranșee și că ei preferă lupta la lumina zilei, în operațiuni de manevră, de înțeleală și de curaj.

Frederic cel mare le-a întrebuințat, în special în luptele contra Austro-Rușilor în câmpul întărit dela Bunzelwitz.

Napoleon a făcut foarte puțin uz de ele. El nu dădea timp nici adversarului, de a le întrebuința, și nu avea nici el timp să le facă.

Războiul din Crimeea a fost caracterizat prin o mare dezvoltare a lucrărilor de sapă. Asediul Sevastopolului a fost o luptă premergătoare a luptelor uriașe de azi. Rușii, după Alma, au făcut întăriri, sub conducerea fii mesului Todleben, asemuitoare, în mare parte, lucrărilor de pe malurile râului Aisne.

Osman Pașa, la Plevna, a făcut lucrări în pământ cari au arătat aceea ce se poate trage din pământ, ca forță, când este bine întrebuințat și judicios repartizat.

Burii, în Transvaal, au demonstrat Englezilor importanța lucrărilor în pământ, și ce rezultate se obțin, când adversarul le neglijează și le atacă fără o pregătire suficientă prealabilă.

(O) Tranșee se compune dintr'un șant cu pereții a-

aproape verticali, cu o lărgime aproximativ de 0,60—1 metru și cu o adâncime ce ajunge adesea la 2 metri.

Aceste șanțuri, se sapă de oameni, fie de armată, care este chemată să le ocupe, fie de lucrători, fie chiar de mașini speciale. Germanii, cei dintâi au întreprins în Belgia mașini de săpat tranșee.

O poziție are mai multe serii de tranșee, de șanțuri puse aproape paralele între ele, și legate prin șanțuri de comunicații cari urmează drumul în zig-zag spre a nu fi pătute, în lungul lor, de focurile inamicului.

Astfel, sunt tranșee de susținere, de retragere, de a doua linie, de a treia, etc. În unele locuri ele sunt pe o adâncime de mai mulți kilometri; iar cu desfășurarea de lucrări se poate socoti cu sutele de km. numai pe porțiuni îndestul de reduse din front. Pe frontul unei divizii franceze, în Champagne, pe un front de cel mult 10 km. se poate măsura o desfășurare de lucrări de cel puțin 100 km. de tranșee.

Alături de tranșee, și la o bună adâncime sub pământ sunt locurile de adăpost și de odihnă. Aci dorm și se odihnesc soldații cari nu sunt de pază. Aceste adăposturi au adesea 1 m. lungime pe 2 lărgimi și la cel puțin 2 m. sub sol; altele mergând chiar la 6 m. adâncime. Aci, prin paturi suprapuse, dorm câte 4—5 inși și mai au și loc de mișcare când se dau jos din pat. Aceste adăposturi sunt acoperite cu bârne groase sau traverse de fier învelite cu pământ, grosime 10—50 cm.; ele au un coș, ventilator, și un loc pentru așezarea unei mici sobițe. Pe jos sunt puse, de obicei, scânduri, paie, lemne, etc. Au mici ferăstrui pentru lumină. Acelea ale comandanților de batalioane, de regimente, sunt chiar luxoase!: „Locuința mea este împărțită în două: în fund un fel de firidă, de 2,20 m. pe 2 m.; am instalat patul de campanie, cu saltea și cearșaf, pe care mă pot culca desbrăcat, în cealaltă parte am sala de mâncare, biuroul, salonul, camera de fumat etc. Aci se află o masă, patru scaune, o sobă, un telefon, și cuere pentru haine.

Pentru lumină, noaptea, am o lămpă cu petrol; iar alături o cabină mică, în scânduri cu un closet” etc.

În teren tare, cu pământ galben, facerea tranșeeilor este ușoară. În nisip este aproape imposibil fără ajutorul scândurilor și scheletului din lemn.

În fața lucrărilor în pământ se așează apărările accesorii, cari au sarcina de a opri pe atacator cât mai mult timp posibil sub focurile apărării. Apărările accesorii cele mai întreprinse și cari s'au dovedit ca cele mai eficace sunt rețelele de sârmă ghimpată. În afară de aceasta se mai fac așa zisele gropi de lup, cari sunt niște gropi tronconice și cari au pe fund un mare pirou cu vârful în sus.

Aceste gropi, spre a nu fi văzute, sunt acoperite, câteodată, cu frunze și crăci, cari nu pot, însă, susține greutatea unui om.

Înapoia primelor rețele de șanțuri adăpost, cari la un loc constituiesc linia I-a, se află linia II-a, compusă și ea din șanțuri și lucrări, însă, mai ales din puncte de sprijin. Aceste puncte de sprijin sunt formate din sale, cătune, ferme, castele, mori, buchete de arbori, o încrucișare de drumuri, o șosea în umplutură, sau săpătură, malul unui râșor, o colină, un deal, o cale ferată, etc. etc.

Ele se pretează la o întărire mai puternică și mai lesnicioasă decât întăririle făcute în câmp deschis. Aceste puncte de sprijin sunt solid organizate și înconjurare cu tot felul de lucrări accesorii.

Punctele de sprijin se găsesc și pe linia I-a de rezistență, ele constituind centrul de rezistență, în jurul cărora se deslășoară lupta cea mai înverșunată și de soarta căreia depinde aceea a tranșelor vecine; ele constituiesc în linia II-a de întărire scheletul rezistenței și permit trușelor de pe linia I-a a se retrage în ordine și a-și construi alte adăposturi sub sprijinul lor.

Ele sunt legate cu șanșurile vecine, precum și cu părțile dinapoi, prin alte șanșuri de comunicație. Ele au instalațiuni și adăposturi cari pot suporta cele mai mari proiectile. Ele constituiesc adevărate centre de acțiune atât ofensive cât și defensive, și pentru a fi ocupate de adversar trebuie, adesea, să se procedeze la lucrări de săpă.

Linia II-a este, în general, numai la câțiva kilometri înapoia liniei I. Adesea 3—4 klm. sunt suficienți. Sunt, însă, locuri și porțiuni din front unde linia II-a se găsește la 10—15 km., înapoia liniei I.

Câteodată sunt organizate și puncte de sprijin mai înapoi ce ar constitui liniei III-a. Ele sunt organizate în jurul satelor, pădurilor sau înălțimilor și sunt cam la 10 klm. înapoia liniei II-a. Intervalul între aceste puncte de sprijin este destul de mare, așa că se poate manevra printre ele și învăluș, în atac.

Pozițiile organizate și lucrările trebuie să îndeplinească mai multe condiții, între cari:

a) Să nu poată fi ușor văzute, nici de jos nici de sus, din aeroplan.

b) Efectul unui obuz mare să fie limitat.

c) Să permită un adăpost bun, în cazul unei lungi staționări.

O poziție este formată din grupe de elemente de șanșuri-adăpost, adaptate la formele terenului. Flancarea lor se face prin mitraliere. Se fac apărările accesorii, se curăță câmpul de tragere.

Între grupele de uvraje se lasă intervale libere pen-

tru a permite trecerea ofensivei. Mitralierele joacă un foarte mare rol în apărarea pozițiilor întărite și în special a punctelor de sprijin. Ele trebuiesc, prin urmare, așa fel așezate încât să nu fie văzute, din vreme, de dușman și deci distruse. Pentru ele se fac adăposturi individuale, legate printr'un șanț de comunicații în spate. Se fac azi, în majoritate, pentru mitraliere adăposturi blindate cu acoperișuri formate din două rânduri de lemne groase acoperite cu pământ și susceptibile de a rezista chiar obuzelor de mare calibru.

Apărările accesorii trebuie să fie bătute cu focuri, dacă se poate chiar încrucișate. Apărările accesorii ce nu sunt bătute de focuri, nu au valoare.

Prima linie de tranșee trebuie să fie prevăzută cu mijloace de protecțiune, suficiente, pentru micșorarea efectului obuzelor. Aci, în această linie, trebuiesc aglomerate tot felul de mijloace de acțiune, defensivă și ofensivă: tunuri, mortiere, mitraliere, tunuri de calibru mic, plăci blindate, apărări accesorii, etc. etc.

Să nu se uite când se vorbește de linia 1-a, că ea este constituită de un ansamblu de lucrări cu mai multe rânduri de șanțuri — adesea chiar patru-cinci rânduri, și pe o adâncime de 5—600—800 m.

Se poate întâmpla ca adversarul printr'un mijloc sau altul să poată intra într'un punct al liniilor de apărare. Pentru a-l da afară, trebuie ca în vecinătate să fie locuri de adunare numeroase, unde trupele de rezervă și de contraatac să poată sta în siguranță și să poată porni repede și pe neașteptate la luptă.

Se fac adesea și tranșee false spre a se înșelă observațiunile aeriene.

Toate tranșeele sunt legate între ele prin comunicații bine adăpostite, pentru ca trupele ce vin să nu fie lovite. Comunicațiile trebuie să fie cât mai numeroase. La sfârșitul șanțurilor de comunicație se fac întăriri, ce servesc ca puncte de sprijin nouilor întăriri. Ele se transformă, cu timpul, în mici forturi perfecționate și bine înarmate, unde trupa să poată rezista până la sosirea de noi ajutoare.

Pozițiile de artilerie asemenea trebuiesc foarte bine alese, bine adăpostite, și cât mai aproape de linia I-a de tranșee.

Pentru întărirea punctelor de sprijin de importanță mai mare se întrebuințează cimentul, făcându-se zidiri în beton armat pentru protecția apărătorilor și materialului.

O poziție, ca regulă generală, o redută, un fort, vor fi fi închise la gât, astfel încât să fie exclusă orice surpriză din partea inamicului.

Luptele cele mai obișnuite, în tranșee, sunt luptele cu granatele, cu bombele, cu gaze asfixiante, cu lichide corosive, cu răsboiul de mină etc. Sunt soldați cari au devenit foarte îndemânateci în aruncarea grenadelor. Ei le aruncă chiar din tranșeele lor, cari de obicei nu sunt mai departe de 50—100 m. de acelea ale inamicului.

Foarte adesea, însă, lupta cu granade se dă în acelaș timp cu esirea din tranșee, precedată, de regulă, cu o bombardare destul de violentă a artileriei.

„Nu poți scoate nasul afară din tranșee, sau la un crenel, fără a fi șalutat de o ploaie de gloanțe, cari șueră, cântă, miauie, pârâc, ropotă. Le vedem cum cad în pământ cu miile, ca picăturile de ploaie repede. Artileria intră și ea în acțiune, asociindu-se șgomotului infernal, cu vocea șa groasă. Marmite de diferite calibre cad în jurul nostru și fac explozii înșpăimântătoare. Un ordin soșește. „interzis de a eși din tranșee orice s'ar întâmplă”. Uraganul de foc și fier se întefeste și durează câtvă timp; apoi deodată se domolește și zărim alergând spre noi infanteria inamică, în o masă compactă, cenușie, care înaintează ca un uriaș val de apă, asupra tranșeeleor noastre. Primele rânduri au arma la șold și trag din fugă; în urma lor vin alte rânduri cari au arma în banduliera și cari urmează a aruncă granade pe deasupra capului camarazilor lor.

„Deodată, ajunși cel mult la jumătatea drumului, sunt luați în primire de focul tunurilor și al mitralierelor noastre, cari până atunci au fost cu multă grijă ascunse. Rânduri întregi sunt secerate, iar restul în dezordinea cea mai mare se întore în fugă în tranșeele din cari plecaseră”.

— „La ora 3 dim., am fost înlocuiți prin batalionul C. din regimentul nostru. Se făcuse ziua. Ni se anunță, că vom atacă așa numitele „întăriri albe”, cari constituiau o masă puternică de tranșee, de șanțuri, de bastioane, șăpate în terenul cretos. Trebuia să ocupăm apoi lucrările drumului Arras-Béthune, și în șfârșit pantele înălțimilor Vimy ce domină cu mai mult de 30 m. câmpia Berthouval. Eră o muncă titanică, de giganți, aceia ce ni se cerea, dar eram hotărâți a o îndeplini cu toată inima, mai ales că toată iarna am suferit după urma acelor întăriri.

La ora 6 dimineața, primul regiment colonial eră așezat în formația următoare: în linia 1-u, în tranșee, batalionul C.; în a doua linie batalionul D., și în fine în a treia linie batalionul A. Cuvântul de ordine eră de a nu se oprî nimeni din batalionul C la șanțurile inamicului, ci de a sări pe deasupra, fără să se ocupe cinevă de aceia cari erau înăuntru, și să înainteze în fuga cea mare spre

ultimul șanț. Batalionul B., avea însărcinarea să curețe șanțurile din urmă, de Germanii ce ar mai fi rămas acolo.

„La ora 6 exact, artileria ce era în urma noastră deschide un foc îndrăcil, până la ora 10 a. m., care șgomot se transformase într'un șgomot infernal, în care nu se mai auzeau loviturile izolate ale tunurilor. În fața noastră este o mare de foc și de nori de fum; s'ar fi putut spune că mii de vulcani s'au deschis chiar în mijlocul tranșeeilor germane și în timp de patru ore au distrus tot ce întâlneau în cale, aruncând în lăndări, în toate părțile, corpuri omenști, saci cu pământ, pietre, unelte, arme, mitraliere, plăci de blindaj, etc., sărind în aer într'un vals dezordonat și drăcesc. În timp ce Germanii sufereau această ploaie infernală de fontă, plumb și foc, noi ne făceam în tranșee ultimele pregătiri pentru asalt. Nu se vedea nici o emoție aparentă, în toată linia: veselie nebunească și glume și mai nebunești avură loc. Apoi luarăm un dejun, care pentru mulți din noi a fost ultimul. Eram nerăbdători de a începe și de a sfârși mai curând orice s'ar fi întâmplat.

„La ora 10 fix, semnalul este dat. Într'un salt, cu toate gloanțele ce cad ca ploaia, batalionul C., iese din tranșee, se repede în tranșeele inimice, în timp ce batalioanele așezate înapoi înaintează și ele într'o linie. Momentul acesta este de o frumusețe tragică, linia întreagă de asalt înaintează, mișcându-se ca și un val uriaș, progresează, fără a fi sfărâmat încă de focul inamic, nici de teren.

„Strigăte de „Vive la France” răsună din mii de piepturi în acelaș timp cu eroica Marseillaise. Batalionul D, și A, se reped cu baioneta la armă, și fug spre inamic, fără a se uita la camarazii grav răniți care se înapoiază la posturile de prim ajutor. Prima tranșee este mult departe lăsată în urmă; a doua și a treia asemenea sunt trecute”.

— Câte odată atacul se dă noaptea prin surprindere.

„...După câteva zile, un atac important a fost hotărât. Au fost aduse, pentru acest scop, două regimente de Senegalezi, cari au sosit noaptea și cari au fost massate în tranșee așteptând momentul proprie. O ploaie fină cade de câtva timp; pământul este moale și alunecos. Către ora 2 noaptea negrii ies din tranșee, cu picioarele goale și baioneta între dinți; mii de oameni se târăsc, în tăcerea nopții ca șerpii și apoi dispar în întuneric. Tranșeele germane sunt numai la 100 m. de acelea ale Francezilor și timpul trece ca o eternitate, fără a se auzi nici un șgomot. Toți ascultă cu urechea așintită spre locul și direcția înspre care au pornit asaltatorii. Nu se aude nimica; din când în când un mic șgomot la fel cu al unei frunze ruptă de vânt sau al unei crăci clătinate.

Trece un ceas întreg; acciua liniște mormântală; trece alt ceas. Toți sunt îngrijorați. Deodată se auzi în tăcerea și întunericul nopții un șuerat ascuțit, care înțioară, și în aceeași clipă au urlet despică întunericul nopții; negrii se aruncă dintr'un salt în tranșeele inimice. Germanii nu au timpul nici să observe ce au în fața lor și sunt înecați de potopul de Senegalezii. Câteva focuri de armă, izolate, răsună, cari se amestecară cu țipetele sălbatice ale atacatorilor și cu strigătele desperate ale învinșilor.

Un ofițer povestește, la înapoere, că Germanii surprinși, plâneau ca copiii și încercară a fugi, în timp ce ofițerii lor, învineții de teroare și mânie trăgeau în ei cu revolverul, obligându-i a sta la luptă. Un căpitan a ucis trei din oamenii săi, și la urmă a fost și el străpuns de o baionetă.

Tranșeea rămase în mâna asaltatorilor cari au lucis cinci sute din acciua ce o ocupă înaintea; iar ei neperzând decât cel mult o sută, grație inșelei cu care au pronunțat asaltul”.

Pentru ca reușita unui atac al întăririlor, să reușească, este nevoie, în primul rând, de o pregătire suficientă făcută de o artilerie puternică. Proiectilele să fie aruncate fără a se înunțără; ploac. Preparația aceasta trebuie să aibă drept scop, distrugerea materialului advers, distrugerea apărărilor accesorii, distrugerea lucrărilor de întărire, distrugerea apărătorilor. Când, după o trecere de ceasuri întregi de bombardare, sau chiar de zile întregi, se crede, sau se constată, că pregătirea este suficientă atunci coloanele de asalt ies din locurile lor de adunare și pornesc în ocuparea pozițiilor inimice, în timp ce artileria lungindu-și țirul trage asupra spatelui pozițiilor inimice executând *tirul de baraj*, în scop de a împiedică sosirea de ajutoare precum și pentru a distruge lucrările inimice, din adâncime. Infanteria pornește la asalt; dar în acest moment se demasoă mitralierele și gurile de foc inimice cari n'au putut fi distruse, fiind prea bine mascate. Ele împiedică foarte mult înaintarea și trebuiesc cât mai curând reduse la tăcere. În acest scop infanteria are cu ea artilerie de calibru mic 53, 57 sau 63 cu tragere repede, care chiar de pe linia infanteriei amice trage prin focuri directe asupra acestor noii piedici.

Prima linie, adică primul sistem de lucrări, pe o adâncime de 5—6—700 metri, fiind luată, se procedează imediat, cât mai repede posibil la atacul celei de a doua linie, care în general se află la 2—3 klm. înapoi. După aceleași norme se procedează și aci, ca și în atacul primei linii, cu deosebirea numai că aci se lucrează mai mult în necunoscut, decât în pregătirea și atacul primei linii. În

tot cazul, trebuie ca timpul ce separa rezultatul obținut cu ocuparea primei linii, de acela al atacului celei de a doua linie, să fie mai scurt decât timpul ce i-ar trebui apărătorului de a-și aduce rezerve suficiente, de oameni și material.

Dacă și atacul acestei a doua linii reușește, și dacă ea este ocupată în termenul calculat, aceasta înseamnă ruperea frontului. Linia 3-a este formată, în general, de întăriri cu mari intervale printre cari se poate cu ușurință manevra. Dacă rezervele, armatele de sute de mii de oameni, proaspete și năințate în luptă sunt aduse atunci la timp și aruncate prin spărtură, frontul s'a prăbușit, iar toate lucrările de mii de kilometri de șanțuri și întăriri urmează a fi părăsite înainte ca linia de retragere să fie tăiată.

Războiul de tranșee a dat naștere războiului de mină. Neputând totdeauna, să ataci pe inamic direct, îl ataci indirect, mergând la el pe sub pământ, prin ajutorul unor galerii săpate în pământ și cari duc până sub lucrările de întărire ale inamicului.

Galeriile acestea au o lărgime de aproximativ 1,20 m., și sunt făcute în pantă dulce, cu înclinarea așa fel în cât să ajungă totdeauna sub cota lucrărilor inimice. Galeria aceasta, pentru a nu se surpa este consolidată, prin bârne și scânduri, pe măsură ce se înaintează la lucru. Pământul este scos cu ajutorul coșurilor sau chiar al vagonetelor. Când galeria a ajuns aproximativ la jumătatea drumului, se subîmparte în două sau trei ramuri, cu o lărgime de aproape la jumătate cu aceia primă. În fiecare din această nouă ramură, lucrează numai câte un om la lumina unei lampe surde, în făcere, căutând a face cât mai puțin șgomot posibil, cu loviturile târnăcopului. Dacă este nevoie, mai departe, se mai face o nouă ramificațiune.

În acest mod, aceste galerii, pornind dela una mai mare, au aerul unor tentacule ce înaintează încet, dar sigur spre inamic sub conducerea unui ofițer inginer și conform unui plan bine stabilit. Ofițerul diriginte calculează grosimea pământului de deasupra, și prin urmare cantitatea de explozibil ce trebuie pus în furnal pentru ca explozia să fie cu efect.

Când lucrările toate sunt terminate, atunci se pun explozibilul în cantitate cât mai mare, în furnalul de mină, închis în cutii în forma unor petarde de câte 135 grame. Cincizeci de petarde sunt suficiente pentru a arunca în aer un șanț.

Explozia se face prin ajutorul fitilului Bickford, sau cu electricitate. Acest din urmă procedeu este de preferat.

Dar războiul de mină, are și reacțiune. Adversarul lucrează prin contra-mină. Când lucrările sunt mult înaintate se fac *locuri de ascultare*, în fundul galeriilor, în care se așează oameni cu instrumente fine, pentru a asculta și intercepta sgomotele ce eventual ar veni dinspre inimic, tot pe sub pământ. Imdată ce s'a constatat prezența inimicului, în apropiere, se îndreptează o ramură a galeriei înspre el, făcându-i o contra-mină și când locul ce-i separă este foarte mic, se dă foc la un furnal ce-i dărâmă întreaga lucrare și ucide pe lucrătorii respectivi. Această operațiune de dărâmare a lucrărilor de mină adversă se numește „camouflet”.

„...Se lucrează: De ambele părți se repară stricăciunile din cursul zilei: sacii darâmați, parapetele stricate, apărările accesorii rupte, etc. Echipe, lucrează cu înfrigurare și termină cât mai iute și cât mai bine lucrul, pentru ca a doua zi adversarul să găsească totul în ordine. În tot timpul tranșeei loviturile târnăcoapelor răsună surd, iar pământul este cărat și aruncat afară cu lopetile altor lucrători.

Un ordin: „încetarea lucrului”. Mergem să ne așezăm în „ascultători”, în „écoutes”. Aceasta constituie timpul cel mai impresionant din tot războiul de mină: momentul când se caută a se ghici și găsi înaintarea pe sub pământ a inimicului spre noi. După sgomotul uneltelor se poate determina înaintarea lor, proiectele lor, și aproape chiar momentul când ar încerca explozia.

Locotenentul de geniu, care conduce lucrările, ne duce la locul nostru trecând peste bârne și diferite lucrări. Jos, la picioare, se vede un puț întunecos, adânc, din care vine un aer umed și închis. Un scripet mare, în jurul căruia se învârtă o frânghie se află în gura acestui puț. Alături un ventilator. Pe aci este intrarea în galerie cu un diametru de un metru, și în jos are o adâncime de 15 m., în interiorul căreia duce o scară de frânghie fixată din distanță în distanță prin sârmă.

Unul câte unul descindem, luând cu putere, cu mâna, scara ce se leagănă. Sunt lângă locotenent, în fundul minei. Două lămpi cu ulei luminează suficient. Oamenii așteaptă, cu târnăcopul în mână, ordinele necesare, ascultând. Ei ascuțesc urechile, ascultând mereu fără ca să răsuflă, pentru a nu le scăpa cel mai mic sgomot. După câțva timp, locotenentul murmură: „ei lucrează; nu-i nici o îndoială”. În acest moment noi înaintăm cu contra-mina. De aci s'a căpătat convingerea că adversarul înaintă spre noi, repede. Nu se putea preciza, însă, nici direcțiunea, nici adâncimea, din cauza unor dificultăți locale; totuși se lucra cu îndârjire, cu gândul de a le eși înainte și a le dărâma lucrările. Neputând să-i atacăm direct, trebuia

să le dărâăm lucrările, printr'un „camouflet”, sacrificând o parte și din lucrările noastre de sapă.

Se auzeau acuma lămurit loviturile; se auzeau nu numai cum lucrau, dar chiar și când țușeau; erau, prin urmare foarte aproape. Victoria eră a aceluia care ar luă o hotărîre cu un minut înaintea celuilalt. Erău de văzut oamenii mei cum lucrau, cu o iușeală și o ordine uimitoare. Fiecare lovitură de tărîncop, puteă să fie ultima, fiecare secundă de întărziere puteă fi întrebuintată de inimic pentru a-și prepară mina și totuș toți lucrau să-și termine pe a lor, fără grabă, cu liniștea oamenilor siguri pe ei.

Când mina a fost plină, o puternică explozie se produse. Un „camouflet” din cele mai frumose ce s'a putut vedea a avut loc. Toți adversarii au fost uciși, iar lucrarea lor stricală pentru mult timp”.

Un miner trebuie să aibă cunoștințe înlinse speciale. El trebuie să știe la perfecție cum să umble și cum să păstreze explosibilele, ce încărcătură trebuie pentru fiecare caz în parte; ce lungime, și grosime de buraj pentru o anumită încărcătură. Toate acestea se învață prin experiență și prin studii. În afară de acestea, trebuie știut cum să se facă pușurile, galeriile și ramurile galeriilor; după natura pământului, etc. Scopul lucrării, asemenea trebuie avut în vedere. Dacă trebuie să se producă o explozie, atunci se face un furnal de mină cu o cameră mare de explozie; dimensiunile sunt în raport cu încărcătura de introdus; iar încărcătura este în raport cu terenul și cu efectul ce urmează a produce. Ea depinde și de felul explosibilului. Nu se vor face lucrări mai mari decât este nevoie. Furnalul terminat, se pune explosibilul în cantitate suficientă, apoi se pune detonatorul și se retrag oamenii, după ce s'au verificat încă odată toate lucrările și toate legăturile. Apoi se face burajul, astuparea furnalului și galeriei pentru a închide, cât mai ermetic explozia, spre a obține efectul maxim al exploziei. În această din urmă operație intră tehnica și știința în mare parte. O anumită formulă arată care trebuie să fie lungimea burajului și aceasta este în legătură directă cu încărcătura. Burajul se face cu saci cu pământ, cu nisip, cărămizi, brazde, lemne groase care să sprijine căptușirea etc. Burajul are și scopul de a împiedică gazele exploziei de a se răspândi în galeria amică.

Explozia se produce la timpul voit; pentru a avea efect ea trebuie să se producă sub liniile inimice. Dacă se produce înaintea acestor linii, inimicul poate să le ocupe

și aceasta însemnează că el a profitat după urma lucrărilor adversarului.

„O galerie era preparată de minerii noștri; ea mergea până aproape de liniile inimice. La ora 12,20 minute toate sunt încărcate; erau cinci furnale, în toată linia.

Era cestiunea de a face cât mai mare rău inamicului; prin urmare de a-i atrage, cât mai mulți, deasupra exploziei. O secție de Zuavi, cu mare șgomot eșiră din tranșee și alergară înaintea spre șanțurile inimice; dar după câțiva pași, se culcară cu toții jos. Germanii încercară un contraatac. Ii vedem cum înaintau în linie strânsă și în siruri ordonate; se auzia și șgomotul cismelor lor pe pământul înghețat.

Un șter scurt se auzi, și apoi, o lumină roșie, o zguduitură puternică, iar pământul se deschise în cinci locuri, ca cinci vulcani înghițind totul ce era în drumul lor; pietre, corpuri mutilate, sângerânde, săreau în aer. În cele cinci pânii făcute de explozie, ne-am repezit noi și le-am ocupat formând un alt șanț înaintea șanțului ce-l aveam înainte”.

De foarte multe ori se poate întâmpla ca două galerii, mergând una spre alta, inimice, să se întâlnească; atunci prezența de spirit și iușeala înving.

„.....Minerii și săpătorii, lucrau la o galerie aproape de Bolante și ajunseseră cu lucrul sub un *post de ascultare* inimic. Se auzea pașii santinelei inimice. „Ascultătorul” francez auzeau loviturile pionierilor inimici cari înaintau și ei cu sapa spre lucrările noastre. Cele două galerii erau așa de aproape încât se luă dispoziție de către Francezii a se încălca și a o face să explodeze. Deodată, însă, pământul se surpă la extremitatea galeriei noastre. Pionierul german care se află la extremitatea lucrării, văzându-se față în față cu săpătorul nostru, o luă la fugă. Înainte de a se da alarma în tranșeele germane, adjutantul șef „ascultător” a barat galeria cu saci de pământ și încărcă repede furnalul.

Se auzia cum Germanii soseau și ei în număr mare, rostogolind lăzile cu explosibil în galeria lor; la noi însă, totul era terminat, iar galeria evacuată. Explozia a surprins pe Germanii în plin lucru, iar furnalul lor explodă odată cu al nostru, prin simpatie, ucizând întreg postul inimic”.

„În apropiere de Reims o ramură a unei galerii ajunsese aproape de o galerie inimică. Se pregătea așezarea minei. Deodată se făcu sub picioarele soldatului săpător, o gaură ce ducea în galeria germană. Iute toate luminile fură stinse și se aduse, în grabă, materialul pentru furnal. Doi ofițeri de geniu și doi săpători, armați cu revolvere

înaintară în galeria dușmană și constatară că este ocupată, după șoaptele ce le auziră. Ei se înapoiară și începură a încărca mina. Operația era grea fiindcă pentru a nu se atrage atenția inamicului, ventilatoarele au fost oprite de a funcționa. Din lipsă de oxigen, lumânările se stingeau; totuși Germanii au prins de veste și au început și ei lucrul, în grabă, pentru umplerea furnalului. Francezii, însă, aveau un mare avans asupra adversarului, și deodată 650 kgr. de cheddite făcū o explozie îngrozitoare, care dărâamă întreaga lor galerie.

De multe ori se poate întâmpla ca săpătorii să fie prinși în galeriile la cari lucrează, fie prin surparea pământului, dacă lucrările de consolidare nu sunt bine făcute, fie chiar prin o explozie făcută de vreun obuz mare, care a surpat galeria de comunicație. În acest caz trebuie mult sânge rece și multă pricepere ca să scape de înmormântarea de viu la care sunt expuși.

Un caz tipic s'a întâmplat în Artois, în Octombrie trecut.

Doi săpători Mauduit și Cadoret, lucrau la o galerie de mine în direcția „Labyrint-ului” când, deodată un furnal de mină german făcū explozie în spatele lucrării lor și dărâamă galeria de comunicație. Cei doi lucrători Francezi se găseau la capul unei galerii lungi de 28 m., iar explozia le redusă galeria numai la 2,50 lungime. Erau îngropați de viu. Au încercat, la început, să-și facă loc prin surpătură; au constatat, însă, curând că aceasta este o lucrare prea grea și nu vor putea-o termina iute. Au început lucrul în sus și oblie, așa fel ca să nu iasă în liniile germane. Aerul devenea din ce în ce mai puțin respirabil și curând deveni așa de viciat încât lumânările se stinseră, iar chibriturile nu mai luau foc. În întunericul cel mai adânc ei lucrau fără încetare și fără odihnă, făcând un fel de coș în care lucrau pe rând, unul urecat pe umerii camaradului său. După mai multe ore de lucru penibil, mici crăpături de pământ se zăriră și aerul respirabil le-a dat noi forțe. Încă puțin de lucru și eșiră la suprafață. Era noapte. Ei ascultă și aud, în vecinătatea lor imediată vorbind nemțește: erau lângă tranșeea germană, ale cărei creneluri le și vedeau la câțiva pași. Pe deasupra nu ar fi fost chip să se reîntoarcă în liniile amice; trebuiau să facă acest drum tot pe sub pământ. Ei începură o nouă sapă orizontală în direcția opusă crenelului german. Toată ziua au lucrat, și abia în noaptea doua au deбуșat într'o mare groapă care era tocmai pământa exploziei ce le astupase galeria lor. În sfârșit tocmai în noaptea a 3-a, la 1 Noiembrie profitând de întuneric eșiră din sapa lor și agățându-se de marginea

pălucii, au putut să reîntre în liniile franceze, după ce trei zile au fost crezuți ca morți.
Ambii au primit medalii militare.

II. DUPĂ DOI ANI DE RASBOIU

Cum trebuie judecate operațiunile și situațiile actuale, pe toate fronturile.

A se ceta aceeaș cesliune.—*După un an de răsboiu*—în vol. 2 pag. 375).

Pe frontul occidental luptă: deoparte Franța, Anglia, Belgia, iar de cealaltă parte, Germania. Cei dintâi ocupă din teritoriul german, în Alsacia, vreo 1000—1200 klm. p., iar cei din urmă ocupă din teritoriul Belgiei, aproape 29.000 klm. p. și din teritoriul Franței vreo 20.000 klm. p.

Pe frontul oriental luptă: deoparte Rusia, iar de cealaltă parte Germania și Austro-Ungaria. Rusia ocupă din teritoriul austro-ungar, în Galiția și în Bucovina, aproape 35.000 klm. p., iar puterile centrale ocupă din teritoriul rusesc aproape 260.000 klm. p.

Pe frontul italian luptă: Italia în contra Austro-Ungaria. Italia ocupă din teritoriul austriac câteva mii de klm. p. în lungul frontierei.

În Peninsula Balcanică deoparte sunt: Anglia, Italia, Franța, Serbia, Muntenegru, iar de cealaltă parte Bulgaria, Turcia, Austro-Ungaria, Germania. Cei dintâi ocupă o parte din teritoriul Greciei, țară neutră; iar puterile Centrale ocupă în întregime Serbia cu 87.000 klm. p., și Muntenegru cu 14.000, afară de o parte din Albania. Și unii și alții, din aceste două partide, luptă să-și atragă de partea lor pe Grecia și pe România, fie pentru a rămâne neutre, fie pentru a lupta alături.

În Asia Mică, luptă: deoparte Rusia și Anglia, iar de cealaltă parte Turcia, cu marele sprijin, în material și în personal conducător, al Germaniei.

Din Europa a rămas afară din luptă deoparte Danemarca, Olanda, Spania, Norvegia și Suedia, cari până la un punct, sunt scoase din influența imediată a diplomației răsboiului, iar de alta a rămas România și Grecia cari pe lângă interesele mai strânse ce au cu acest răsboiu sunt zilnic enervate chiar prin zgomotul tunului inimic ce bate de toate părțile frontierele lor, prin urmare în orice moment, ne poate surprinde atitudinea lor.

În studiul acesta sintetic vom lua, în parte, armatele mării alianțe și apoi acelea ale puterilor centrale.

PUTERILE MAREI ALIANȚE

FRANȚA a fost surprinsă de izbucnirea războiului, totuși ea l'a primit cu seninătatea omului ce nu are nimica să-și impute și cu speranța că, de astă dată *dreptatea va triumfa*.

Având, alături, puternicul sprijin al marilor săi aliați: Anglia și Rusia, a intrat în luptă cu toate forțele sale morale și materiale, fără a se mai uita înapoi. *Totul trebuie sacrificat pentru a câștiga acest războiu, care trebuie să fie războiul dreptului.*

Dacă moralul era pe de-a-ntregul la înălțimea situației, dacă fiecare suflet francez era hotărât să moară, mai bine decât să supraviețuiască unei umilințe a țării sale, apoi, nu se poate spune tot așa și despre material.

Materialul — atât cel omenesc, cât și cel mort ca tunuri, muniții, echipament etc. — era mult inferior față de Germani. Oamenii aveau Franța, dar nu erau toți soldați; materialul avea armata franceză, dar nu era, nici pe departe, la înălțimea celui german. Le trebuiau, deci, Francezilor o pregătire intensă și dusă la maximum atât în pregătirea oamenilor cât și în aceea a materialului, și această pregătire urma să fie făcută sub presiunea evenimentelor, având pe dușman nu numai la poarta casei lor, dar pe teritoriul țării lor.

Au trebuit să facă primul și marele efort, supraomnesc, de a se pune stavilă înaintării Germanilor. Bătălia de la Marna a reușit să îndrepte cursul istoriei ațirădecât îl croiseră și-l tăuriseră Germanii. Din acel moment al bătăliei nemuritoare de la Marna, se începe o nouă istorie a omenirii, a o doua renaștere, aceea a înfrățirii moralei cu rațiunea.

Pregătirea oamenilor s'a făcut chemându-se la armată toți valizii în vârstă 19—50 ani. Tot acest popor, ce constituia întregul suflet al țării, a început a fi instruit, echipat și încadrat. Armata s'a triplă azi, față de ceea ce era la începutul campaniei.

La început, Franța compta numai pe armata sa din timp de pace care a fost constituită în cinci armate. La Marna, deja, avea șapte armate, iar după Marna se formară, numai în cursul anului 1914, încă trei armate care împreună cu ajutorul armatei engleze și cu acela al armatei belgiene, închiseră întreaga frontieră de Nord și de Est, a Franței, de la Mare la frontiera neutră a Elveției. La adăpostul acestei bariere a început adevărata pregă-

tire pentru războiu; la adăpostul acestui zid format din piepturile a două milioane de Francezi s'a făcut pregătirea armatei franceze în personal și material, și crearea din nimic ca și pregătirea armatei engleze „mica armată a lui Kitchener”.

Azi, Franța, în afară de cele zece armate recunoscute ca existente la sfârșitul anului 1914, mai are alte armate create cu unitățile noi fie cu oamenii din țară, fie cu oamenii din colonii. Se știe, d. ex., ce contingente frumoase și ce soldați plini de inimă sunt Algerienii, Marocanii, Tunisienii, Senegalezii etc. etc. Numărul acestora din urmă, al coloniștilor, a crescut enorm și ei sunt azi, în Franța, în număr și în unități constituite de cel puțin 500.000, având la spatele lor alți 2—300.000 pentru umplerea golurilor.

Efectivul tuturor forțelor franceze, organizate în unități, trebuie să se ridice, azi, la aproximativ 60 corpuri de armată, însumând cam 2.400.000—2.500.000 de oameni, și având la spate cel puțin 1.500.000 pentru umplerea golurilor și alți 600.000 mobilizați în uzine.

Mobilizarea și pregătirea materialului cuprinde: echipamentul, armamentul și munițiunile.

Un războiu, sub forma aceasta, sub care se face azi, cere: un material enorm; cere un armament cum nu s'a putut imagina; și consumă muniții în mod fantastic. Într-un timp acest material trebuia făcut pentru o armată de trei ori mai numeroasă ca aceea dela început, mai ales că nici acea armată ce există deja, nu era de ajuns de înzestrată. Cantitățile trebuiau socotite de 100 de ori mai mult, în special pentru muniții, decât erau socotite înainte de războiu.

Franța nu avea artilerie grea de câmp¹⁾, și-a construit-o; nu avea artilerie cu tragere lungă și de calibru mare, și-a construit-o; nu avea tun pentru tragere contra baloanelor și avioanelor, azi are suficiente; nu avea un tun care să poată rivaliza cu acela de 420 german și nici măcar cu cel austriac de 305. Azi are tunul scurt de 400 care deși este inferior în calibru, este superior ca date balistice și ca efect, tuturor gurilor de foc existente. Armamentul francez este astăzi cel puțin egal cu acela german, nu numai comparativ, dar chiar absolut.

Munițiunile cari erau socotite ca suficiente, câte 20 mii de proiectile pe zi, s'au găsit că numărul lor urmează a fi înzecit și încă și mai mult, pentru a putea face față consumului enorm dovedit necesar în bătăliile precedente. Amintim, în treacăt, că după bătălia dela Marna, artilerie-

1) Tunurile de 105 le-a avut România înaintea francezilor.

ria franceză abia mai avea câte 4—5 proiectile pentru o gură de foc.

Industria franceză nu era, însă, pregătită pentru un asemenea lucru, pentru o asemenea sforțare, fiindcă nici casele de comerț, nici societățile industriale nu erau utilizate pentru trebuințele războiului. Statul a făcut apel la industria privată pentru a-i da aceia ce are absolut nevoie pentru apărarea patriei. Toate fabricile existente și altele sute create ad-hoc începură a lucra numai pentru armată, făcând fiecare aceia ce putea și după modelul și repartiția dată de ministrul de războiu. Deși lucrul nu a început în o formă completă, decât la începutul anului 1915, totuși, s'a ajuns în timp foarte scurt că toate cerințele armatei au fost cu prisosință acoperite. Azi, după doi ani de războiu, industria aceasta militarizată este așa de bine organizată încât a dublat producția cerută de armată, atât în armament cât și în munițiuni.

Lipseau mașinile de lucru, pentru atâtea fabrici; au fost comandate în America. Personalul lipsea: a fost angajat dintre civili, dintre femei, și dintre mobilizații înseriași, cari au fost mobilizați pe loc, sau au fost aduși de pe front. Lipsea materia primă, pentru atâtea cantități de lucru; sute și mii de vapoare au adus acest material din toate părțile lumii.

O singură uzină a făcut un contract pentru 1.200.000 obuze de 75 mm. și 1.200.000 șrapnele de acelaș calibru. Contractul este de mult terminat, proiectilele predate, iar fabrica a încheiat un al doilea contract și mai mare.

O altă uzină are 1336 de mașini, consumă 25.000 kw. are 828 motoare, și face zilnic 15.000 obuze și 10.000 șrapnele, întrebuițând, pentru lucru, 6000 lucrători din cari 1900 femei.

Și să se constate că nu acestea sunt marile uzini ale Franței. Acestea sunt cari s'au înființat înspre sfârșitul anului 1914 la cererea guvernului francez. În marile uzini lucrul este și mai intens și mai productiv.

Cheltuielile, pentru formarea acestui material, au fost enorme. Este de ajuns să spunem în treacăt că numai între 1 August 1914 și 30 Sept. 1915, adică un an și două luni, de războiu, s'au cheltuit pentru fabricarea tunurilor, mitralierelor, armelor și munițiilor un total de 3.500.000.000 — trei miliarde și jumătate — lei și să se observe că această sumă a fost cheltuită mai mult în intervalul dintre Ianuarie—Septembrie 1915 adică atunci când industria privată abia începuse să producă.

S'a constatat că un atelier care ar posedă 100 de strunguri perfecționate, și cu trei echipe de lucrători, poate fabrica cel puțin 3600 obuze în 24 ore; un om, în o asemenea fabrică, trebuie să producă el singur aproximativ

trei obuze pe zi. Prin urmare, în fabrică care produce 15.000 de obuze zilnic, lucrează cel puțin 5000 de lucrători.

În privința soldaților și în aceea a echipării și înarmării lor, Franța a atins maximul, idealul. În curând va putea să se emancipeze și de alte comenzi în Statele-Unite sau aiurea. Va face la ea totul de care are nevoie.

În ceea ce privește *banul* cu care se procură toate acestea, Franța a probat, încă odată, că ea este „adevăratul ciorap” al omenirii.

Pentru amănunte, să se citească cu atenție capitoul respectiv din acest volum relativ la partea financiară și economică. În trecut putem spune că până azi Franța a cheltuit peste 50.000.000.000, adică 50 de miliarde, ceea ce dă o mijlocie de cel puțin două miliarde pe lună, și va mai fi nevoie încă de 20—30 miliarde și poate și mai mult, până la sfârșitul războiului. Cu toată această enormă risipă de bani, fantastică, în Franța nu se simte criza; iar mijloacele la cari a recurs guvernul pentru procurarea fondurilor, au dat rezultate mai mult decât satisfăcătoare.

Încrederea Franței în victoria definitivă și decisivă rezultă și din cuvântarea lui Poincaré, președintele republicii, ținută anul trecut în o ședință solemnă a Camerei și Senatului întrunite, precum și în cuvântarea ținută cu ocazia transportării la Panthéon a rămășițelor lui Rouget de Lisle, poetul-autor al Marsiliezii.

„Veți considera ca ceva firesc că președintele republicii își ia onoarea, după un an de războiu, să exprime națiunii și armatei admirația și recunoștința sa.

Când am recomandat țării, acum douăsprezece luni, acea sfântă unire care a fost și este condiția victoriei, nu m'am îndoit că sfatul meu va fi îndatâ urmat. Numai dușmanii noștri, cari s'au înșelat în totdeauna asupra Franței, puteau crede că vom sprijini atacul lor brutal prin neînțelegerile noastre. Tocmai în momentul când ei anunțau în mod nerușinat că Parisul e în plină revoluție, Capitala noastră a avut acel serios și liniștit aspect care trădează hotărârea rece. Din cele mai mari orașe până în cele mai mici sate, s'a revărsat înfrățirea națională, care a distrus atât în populație, cât și în parlament, până și amintirea certurilor interne. Muncitor și patron, țaran și orașan, tot poporul s'a ridicat împotriva dușmanului.

De un an această dorință de unitate nu s'a desmințit. Nimic n'o va slăbi. Dacă Germania contează cu timpul care ne va dezbină, atunci se înșală și acum, cum s'a înșelat și anul trecut. Timpul nu va slăbi legăturile cari unesc familia franceză, ei le va întări, căci Franța e unită.

Franța e mare și puternică, fiindcă e unită. E plină de încredere și liniștită. Zi cu zi, în cea mai mică localitate,

colaborarea spontană a tuturor: bătrâni, femei și copii, asigură cursul normal al vieții locale, lucrarea pământului și strângerea recoltei și contribuie, prin organizația și munca lor, să menție în sufletul poporului răbdarea și hotărârea. Zi cu zi, Francezii tuturor partidelor și tuturor confesiunilor aduc tezaurului statului obolul lor. Mâini, cari poartă urma nobilă a muncii zilnice, depun la ghișeurile băncilor banii greu câștigați. Pretutindeni țara dă o pildă minunată că e stăpânită de unul și acelaș gând, de una și aceeaș hotărâre.

Rivalitatea admirabilă care îmboldește diferitele ramuri de activitate ale Franței să contribuie la apărarea patriei și care încurajează parlamentul în grija sa patriotică, întărește și unitatea publică. Această rivalitate trebuie să favorizeze nu numai deplina armonie a tuturor factorilor politici — armonie fără de care orice dezordine ar putea surveni — ci și conlucrarea bunevoiențelor individuale.

Mândrețea poporului se oglindește lămurit în armata sa. Armata pe care națiunea a format-o din propriul ei material, a priceput îndată însemnătatea rolului ei. Ea știe că luptă pentru prosperitatea rasei noastre, pentru libertățile moștenite, ea știe că de victoria Franței și a aliaților ei, depinde viitorul civilizației și soarta omenirii. În cel mai modest suflet al soldaților și marinarilor noștri, a pătruns fără greutate sentimentul viu al misiunii istorice ce au. Fiecare din ei e contopit cu totul cu Franța. Acela cari cad nu se tem de moarte, căci prin moartea lor viețuiește Franța și va viețui în veci.

Dela acești ofițeri și soldați expuși mereu pericolului radiază fără întrerupere încredere și speranță. Orbită de mândria ei, Germania a crezut că Franța e frivolă, impersonală, schimbăcioasă și incapabilă de tenacitate. În eforturile lor poporul și armata noastră vor opune mai departe acestei păreri calomnioase, realitatea forței lor. Ei nu se vor lăsa să fie influențați sau îngrijați nici de știrile mincinoase cari vor să intimideze sufletele slabe, nici de zgomotoasele manifestări pacifiste din manifestele dușmane, nici de cuvintele dulcege pe cari agenți suspecți le șoptesc la urechile neutrilor. Nimeni în Franța nu se emoționează de sfatul naiv la lașitate, de eforturile zadarnice pentru a produce demoralizarea.

Republica poate accepta numai o pace care va garanta siguranța Europei și care ne va permite să trăim, să respirăm și să muncim, să putem repara patria noastră fărămișată, să restaurăm ruinele noastre și s'o asigurăm în mod eficace contra unei noi ofensive a ambițiilor germane.

Generațiunile actuale sunt epitropii Franței față de

urmașii noștri. Ele nu vor permite ca patrimoniul lor să fie profanat sau redus.

Frânța vrea să învingă. Franța va învinge!

Ce ne-ar aduce ziua de mâine dacă o pace șubredă ar veni să se înființeze, gâfâindă, pe ruinele orașelor noastre distruse? Un nou tratat draconic ne va fi impus îndată și vom cădea pentru totdeauna în vasalitate politică, morală și economică. Industriașii, agricultorii și muncitorii francezi vor fi expuși bunului plac al rivalilor noștri triumfători și Franța, umilită, se va pierde în descurajare și în dispreț, de sine însăși.

Cine se poate opri un singur moment la astfel de viziuni? Cine ar îndrăzni să facă această injurie bunului simț public? Nu este un singur soldat, un singur cetățean, o singură femeie în Franța care să nu priceapă în mod lămurit că tot viitorul rasei noastre și nu numai onoarea ei, dar chiar și existența ei, depind de clipele grele ale acestui războiu inexorabil. Avem voința să le învinge. Avem siguranța că vom învinge. Avem încredere în forța noastră și în acea a aliaților noștri, cum avem încredere în dreptul nostru.

Nu, nu, dușmanii noștri să nu se înșele! Nu pentru a semnă o pace precară, un armistițiu nesigur și trecător într'un războiu scurtat și un războiu mai grozav nu pentru a rămâne expusă mâine la noi atacuri și pericole mortale, s'a ridicat Franța întregă în acordurile viguroase ale Marsiliczei.

Nu pentru a pregăti abdicarea țării generațiile din urmă au format o armată de eroi, nu pentru aceasta se săvârșesc zilnic atâtea acțiuni strălucite, nu pentru aceasta atâtea familii duc un doliu glorios și aduc patriei în mod stoic sacrificiul afecțiunilor lor cele mai scumpe. Nu pentru a trăi în înjosire și pentru a muri curând din cauza războaielor, poporul francez a stăvilit formidabila năvală a Germaniei, pe care a respins-o dela Marna și dela Ypres.

Armata franceză ocupă la început aproape întreg frontul dela Mare până la frontiera elvețiană, afară de 60 klm. ocupați de armata engleză și de 26 klm. ocupați de armata belgiană. Azi, frontul ocupat de armata franceză s'a micșorat, măriindu-se acela ocupat de armata engleză. În general, armata franceză, ocupă azi aproape $\frac{2}{3}$ din întreg frontul; iar forțele care au fost retrase de pe front, alcăluiesc, în interiorul țării, armata destinată a opera ofensiv prin spărtura și rupțura frontului, atunci când se va face.

După bătălia dela Marna, alte trei mari evenimente

s'au petrecut pe frontul occidental și în special pe acela ocupat de armata franceză. Bătălia din Champagne și din Artois în Septembrie 1915. Marea bătălie de la Verdun din Ianuarie—Iunie 1916, și ofensiva aliaților pe Somme.

A. Ofensiva din Champagne 1915 a avut un scop militar și unul politic. Scopul militar era de a decongestiona frontul rusesc și sârbesc; cel politic era din punctul de vedere intern, în vederea „împrumutului victoriei” ce urma a se lansa în curând, și din punctul de vedere extern pentru a mai alimenta prietenii și promisiunile neutrilor cari se cam clătinau față de multele victorii germane câștigate în cursul celei a doua jumătăți a anului 1915.

Se știe rezultatul ofensivei franceze: cucerirea a două linii de tranșee germane, în mai puțin de două zile, ruperea frontului german, fapt de care n'au putut profita aliații, fiindcă nici nu erau în prevederile lor acest lucru; și luarea a aproape 35.000 prizonieri valizi cu peste 150 tunuri de diferite calibre.

Ambele scopuri militare și politice au fost atinse:

a) Au fost aduse forțe mari de pe frontul rusesc, în special tocmai de la Riga; au fost aduse aproape jumătate din forțele germane ce erau destinate a opera în contra Sârbilor.

b) Împrumutul a avut în mare parte succes, subscriindu-se peste 15 miliarde; iar țările neutre au fost susținute în moralul lor văzând că Franța încă mai trăește.

În această ofensivă, forțele franceze angajate au fost de aproximativ 200.000 de oameni.

B. Bătălia de la Verdun a fost provocată de Germani, cum vom vedea la capitolul respectiv, cu scopuri politice și scopuri militare cari s'au întors, aproape în total, în desavantajul lor.

C. Ofensiva din cursul lunii Iunie 1916, de pe ambele maluri ale râului Somme, a avut, asemenea, un îndoit scop: militar și politic. Scopul militar era de a împiedica pe Germani să ducă forțe în contra Rușilor, cari prin ofensiva lor în Wolhinia și Galiția, a bătut pe Austro-Ungari și i-a forțat să se retragă tocmai pe creștele Carpaților. De sigur, Germanii aveau tot interesul să arate lumii „inviolabilitatea” frontului stabilit în contra Rușilor și deci aveau nevoie de forțe mari spre a ataca cu succes armatele ruse victorioase. Aceste forțe nu ar fi putut să le ia decât economisind forțele de pe frontul apusean. Franco-Englezii însă, prin ofensiva lor, au încheștat toate forțele germane din această parte și nu dau voie a lua nici un soldat, nici un tun pentru a duce în altă parte în

acest mod, ofensiva rusă progresează mereu, și adună prizonieri cu zecile și sutele de mii și tunurile cu sutele.

Scopul politic, de data aceasta, a fost nunați externi: acela de a influența și a atrage spre ei pe neutrii cari, încă nu aveau convingerea în victoria armelor marelui alianțe.

Anglia. Cel mai mare act politic înfăptuit de Anglia în ultimile 2—300 de ani, s'a întâmplat în anul 1915: Permanetizarea armatei cu serviciul militar personal și obligator pentru toți supușii imperiului.

Câl de departe suntem de declarația Ministrului de războiu, colonel Seely, dela tribuna parlamentului, în 1912, la proiectul prezentat de Lord Roberts și Kitchener, pentru a se introduce serviciul militar obligator:

„.....Siguranța câștigată, care ar decurge din sporirea efectivelor, are ea o valoare așa de mare, încât să trebuiască să o facem, atacând vechiul nostru sistem de înrolări prin angajări voluntare?”

Este o mare greșală, în a se gândi cineva, că pentru a se pune țara la adăpost contra unui pericol, singurul mijloc este de a se lua locuitorii pașnici dela ocupațiunea lor obișnuită și de a-i vărsa în rândurile armatei.

Cum să spunem țării că țara trebui să adopte serviciul militar obligatoriu, numai în vederea unei situațiuni, care, chiar dacă există, ea nu este iminentă?”

Proiectul, atunci, nici nu a mai fost luat în discuție; a căzut dela prima citire.

Față, însă, de marele pericol național, Anglia a trecut peste toate considerațiunile conservatismului său de secole și a adoptat azi serviciul militar personal și obligatoriu. (A se ceti și observația 14 dela pag..... din acest volum).

Se știe, — citiți vol. I — cari erau forțele engleze la izbucnirea războiului; nici nu comptați față de imensitatea armatelor germane și franceze. Chiar armata belgiană era mai mare decât acea engleză.

După înzăgăzirea uriașei revărsări germane, prin stabilirea frontului dela mare și până la frontiera elvețiană, Anglia a început să se pregătească „pentru intrarea în războiu”. „Războiul cel mare”, a zis Lord Lloyd George, izbucnit în 1914. NOI îl vom începe în 1915, îl vom duce în 1916 și îl vom termina în 1917”.

Pentru intrarea în războiu le trebuiau: a) oameni militari; b) echipament, armament și muniții; c) bani.

a) *Oameni.* Lord Kitchener, rugat să primească ministerul de războiu, a văzut din primul moment necesitatea absolută a unei sforțări imense pentru procurarea de oameni, de voluntari. Angajările voluntare, în conformitate cu tradiția de secole, mergea destul de bine, în câteva luni se acoperi *un milion* de angajări voluntare

și curând se ajunse și se întrecu și de al doilea milion. În Septembrie 1915 se declară în parlament că numărul voluntarilor a atins cifra de 3.000.000, însă, că guvernul este departe de a crede această sumă ca suficientă, mai ales că până la acea dată, numărul pierderilor era de peste 500.000 de oameni.

Cu toate că numărul înscrișilor voluntari era atât de mare, se întâmplă și în Anglia aceia ce se întâmplă în întreaga omenire: că s'au găsit foarte mulți tineri, necăsătoriți, cari nu s'au înscris ca voluntari, în timp ce bărbați în vârstă de 35—40 ani, căsătoriți, și cu copii, au venit în mod bucuos și voluntar să ia armele pentru apărarea patriei. Atunci au început guvernării să se gândească în mod serios la obligativitatea serviciului, deși consideră ca un lucru foarte grav, atingerea vechilor privilegii căpătate prin tradiție de secole. În Ianuarie 1915, Lord Haldane, mare cancelar, a declarat în Camera Lorzilor: „Obligativitatea serviciului militar, nu este, nici de departe, nici de aproape, o necesitate. Dar, în fața interesului național, guvernul se va inclina, și nu va face nici o obiecțiune”.

În Iulie 1915, în timpul victorioasei ofensive germane în contra Rușilor, se făcu primul pas pentru introducerea serviciului militar obligator: *decretarea recensământului național*, adică numerolarea tuturor locuitorilor regatului de la 15—60 ani, în scopul de a determina situațiunea lor familiară și profesiunea; iar Lord Kitchener spunea la Guildhall, la 9 Iulie: „Aceasta ne va permite să ne dăm socoteală de toți bărbații, între 19—40 ani, cari nu lucrează la muniții; iar aceia cari nu sunt căsătoriți și sunt sămătoși, vor fi considerați ca viitori candidați ai mării noastre armate. Dacă țara îi va povățui, fără a le porunci, să se înroleze, nu este oare datoria dor să asculte imediat?”.

Recensământul a dat următorul rezultat, fără să fie socoliți, cei peste 2.000.000 cari erau deja angajați: 5.011.441 bărbați între vârsta de 18—41 ani, din cari: 2.832.200 căsătoriți, iar 2.179.231 celibatari. Din acest din urmă număr nu s'au prezentat, pentru a se înscrie ca voluntar, decât aproape jumătate, adică 1.029.231. Atunci guvernul s'a văzut în necesitatea de a prezenta proiectul de lege necesar.

La 6 Ianuarie 1916, se depuse pe biouroul Camerilor proiectul de lege „Military Service Bill”, iar la 7 Ianuarie seara, era votat cu o majoritate de 405 voturi în contra 105. Camera Lorzilor l'a adoptat imediat.

În acest mod, Anglia nu duce grijă de soldați. Azi, ea are peste 4.000.000 de soldați, fără a socoli marile rezerve ale coloniilor: Canada, Australia, Noua Zeelandă,

India, etc. etc., ale căror efective întrec azi de țifra de 500.000 de luptători de primul ordin.

Din adoptarea serviciului militar obligatoriu în Anglia și din simptomele din ce în ce mai pronunțate că acest serviciu va fi adoptat în curând și în Statele-Unite, putem prevedea că nu este vorba numai de efortul ce face Anglia pentru a răspunde nevoilor actualului războiu, dar, că aceste simptome sunt și primii pași către viitoarele armate ale secolului în curs și poate către consolidarea legei că, pregătirea militară constituie una din fețele principale ale progresului (Vezi prefața vol. I).

b) *Armament, muniții și echipament.* Charles Humbert, a strigat: „*tunuri, tunuri și munițiuni, munițiuni*”. Acest strigăt de alarmă l'a dat în Franța înainte de războiu și îndată după izbucnirea războiului, și dacă se aplică foarte bine Franței, care eră mai mult sau mai puțin pregătită, se poate înțelege ușor cum se potrivea, acest strigăt, Angliei, care se poate spune că nici nu avea armată. De altfel în primul raport al Lordului Kitchener, după luptele de la Marna, se spune acelaș lucru.

Se știe că retragerea Rușilor în anul 1915, și părăsirea fructului unei munci de aproape un an, a fost datorită NUMAI lipsei de munițiuni. Armata, cea mai numeroasă, cea mai bine comandată, este întocmai ca și un corp fără suflet, dacă nu are muniția cu care să se războiască cu dușmanul, și dacă nu are uzinele necesare pentru producerea continuă și fără încetare, a materialului: armament, munițiuni și echipament, de care ea are absolută nevoie.

Lord Lloyd George, ministrul munițiilor, a putut să facă să răsară în Anglia mii de fabrici pentru munițiuni, în mai puțin de un an. Azi Anglia, întreagă, se poate spune că este o uzină, de puști, tunuri și munițiuni.

Sunt azi, în Anglia peste 2500 fabrici sub controlul statului, în cari lucrează aproape 2 milioane de bărbați și femei; iar producția în Februarie 1916, comparată, în general, cu aceea din luna Iunie 1915, este de patru ori și jumătate mai mare, atât ca arme, tunuri cât și ca munițiuni. În ceea ce privește anumite producțiuni, cum ar fi muniții pentru anumite guri de foc, producția este de peste patruzeci de ori superioară.

S'au creat, de către guvern, peste 40 de mari arsenale, din cari mai mult de jumătate funcționează; iar unsprezece mari manufacturi au fost în special destinate pentru construirea artileriei de calibru mare și al obuzelor lor.

Lloyd spune: „In anul viitor — 1916 — când va începe în adevăr lupta decisivă, zdrobirea inamicului nu va prezintă nici o îndoială, fiindcă vom avea, pe lângă superioritatea numerică, și pe aceea incontestabilă a arma-

mentului. Am început lupta în contra tunului, torpilei și obuzului german, această luptă noi o vom duce-o până la capăt fără oclădhnă și fără ȳertare, până ȳom obȳine victoria definitivă.

Un comitet compus din cei mai de seamă experți industriali dirige și supraveghează fabricarea muniȳiilor. Țara este împărȳită în mai multe arondismente în capul cărora se găsește câte un comitet local compus din tehniciani.

Se citează o uzină din Midland care s'a specializat în fabricarea cartușelor de armă și în tuburi pentru obuze. Personalul, care înainte de războiu eră de 1000 de bărbați, are azi 4000 femei și 3000 bărbați, dând 46 milioane cartușe lunar.

O altă uzină în Scoȳia ocupă o suprafață de 80 hectare; iar calea ferată care deserveste diferitele sale servicii are peste 16 km. lungime, în timp ce liniile telefonice au o dezvoltare de 200 km.

c) *Banii*. A se citi capitolul respectiv din volumul acesta. În trecut se poate spune că Anglia a cheltuit până acum și are angajate sume pentru restul anului 1916, aproape 100 miliarde lei. În această privință arătăm și aci, după ce am spus-o în volumul II, pag. 379, declaraȳia Lordului Asquith relativ la această chestiune:

„...S'a publicat de curând o statistică financiară a războaielor din timpul lui Napoleon, cari au durat 20 ani. La sfârșitul acestor războaie, datoria engleză se ridică la 900 milioane lire sterline; iar venitul naȳiunii eră, atunci, de 250-300 milioane lire sterline pe an, adică datoria statului englez eră de trei ori mai mare decât venitul anual al naȳiunii.

„Venitul poporului britanic în 1914 a fost de 2 miliarde 400 milioane lire sterline; așa încât, în cazul când datoria poporului englez s'ar ridică, după războiu, la 3 miliarde de lire — 75 miliarde lei — această sumă ar reprezintă abia ceva mai mult decât venitul naȳional actual într'un an, sau pentru aceleași proporȳuni, ca acuma 100 de ani. Anglia ar putea cheltui 7.200.000.000 lire sau, în lei, 180 miliarde, fără ca echilibrul său financiar să se resimtă prea mult, adică să fie în aceeași situație ca acum 100 ani”.

Anglia nu a avut niciodată armată permanentă naȳională; locuitorii nu cunoșteau nobilul sacrificiu al serviciului personal obligatoriu. În plin războiu, și cu toate difi-

cultățile tehnice și de ordin social, ea și-a croit o armată de milioane, care să stea alături cu cinste cu cele mai bine organizate armate ale celor mai mari puteri europene. Greutatea era imensă: a ridică 3—4 milioane de oameni, nu era prea greu, s'a dovedit; dar pentru a face din acești oameni, militari și a-i organiza în armate, de a-i alcătui în unități instruite; a le fabrica șefi și comandanți, pregătiți în instruire și în conducere; a da acestei armate enorme, echipamentul necesar, armamentul și munițiunile în cantitățile enorme cerute de războiul modern, a organiza mijloacele de transport pentru întreg acest material și a le apăra de atacurile numeroaselor submarine inimice, era o greutate pe care poate, numai Anglia să fie în stare să o dea la o parte.

„Onoarea națională nu a permis ca Anglia, marea Anglie, să rămână în urmă și mai pe jos de rolul ce trebuie să-l joace ca *mare națiune* atunci când se va hotărî nu numai viitorul său, dar viitorul Europei, acela al lumii”.

Nu mai vorbim de rolul flotei—Home Fleet— care dela „providentiala revistă” dela Portsmouth, când au fost reunite peste 400 vase înapoia insulei Wight, pentru a fi trecute în revistă de regele-împărat, nu a dezarmat, și nu a abdicat de atunci, dela marele și decisivul său rol, acela de a stăpâni mările, pentru a închide comerțul german, și pentru a da libertate absolută celorlalte țări amice de a-și aduce din „lume” totul de care au nevoie.

Au avut pierderi simțitoare Englezii, în vasele lor, dar forța lor este așa de mare, sunt atâta de puternici încât nici nu trece Germanilor prin minte să încerce a le lua această stăpânire. În bătălia dela Skager-Rack rezultatul s'a văzut. (Vezi luptele navale).

D. Balfour, primul lord al amiralității, a publicat o adresă prin care aruncă o privire asupra situațiunei navale, cu prilejul celei de a doua aniversare a izbucnirii războiului. Balfour spune că nu pot fi ușor exagerate consecințele morale și materiale ale marelui bătălii de pe coasta Iutlandei. „Un diplomat aliat m'a asigurat că în această privință, lupta a fost un moment decisiv al războiului. Norocul, care de mai mult a încetat de a ajuta pe vrăjmaș, din acel moment a început să ne fie cu mult mai favorabil nouă. Acest lucru e adevărat; fiindcă de când forțele navale germane au fost respinse, avariate în porturi, Germania, a văzut noi succese repurtate de aliași într'un punct sau altul al teatrului de operațiuni. Ar fi o eroare totuș să credem că victoria navală a schimbat situațiunea pe care a confirmat-o numai.

Înainte de lupta dela Iutlanda ca și după aceasta.

flota germană era prizonieră. Bătălia a fost încercată pentru a rupe stavilele, pentru a sfărâma barierele între cari Germania e închisă. Această încercare a „lat greș și cu această ocazie flota sa marină a căzut nepulincioasă”.

D. Balfour adaugă că scopul unei lupte navale este de a obține stăpânirea pe ape sau de a o păstra. E cert că Germania n'a obținut-o pe când Anglia n'a pierdut-o.

(1) Se pare că Germanii n'au neglijat nimic pentru a-și face din Anglia o inimică de moarte; au atacat-o atât în interesele cât și în tradițiile sale.

La începutul războiului ea a intrat în luptă fără energie, cu un guvern format din oameni cinstiți, liniștiți optimiști, și cari se credeau în mare siguranță în insula lor, păzită de cea mai mare flotă ce a văzut vreodată lumea.

Când Belgia a fost călcată în picioare, Englezii își făcură datoria lor, pentrucă erau de rasă bună și pentrucă erau cinstiți.

Războiul, care putea să tulbure lucrările lor pașnice, le apără ca ceva nesănătos dar de care vor scăpa curând; fără a li se atinge prestigiul.

Nu întreagă națiunea credea în serioșitatea războiului și în pericolul lui atâta de mare, cum îl arătau unii.

Națiunea engleză era așa de străină de războiu, în cât nici nu știa cum se face. Războiul, pentru ea, era reprezentat prin articolele de jurnal cari anunțau că trupele Majestății Sale se duceau să pedepsescă nesupunerea câtorva țărani Olandezi în sudul Africii, sau aceea a câtorva Afridiți tâlhari din munții Himalaya; războiul era pentru ei drapelele ce se înălțau prin orașe la anunțarea vreunei victorii îndepărtate; erau voluntarii-recruți cari treceau pe stradă și nouile taxe ce se impuneau pentru armată.

Însă, ca să fie forțați ca fiecare englez să fie chemat a-și expune viața și să-și verse sângele său, asta nu trecea prin capul nimănui...

Și în timp ce tunul bubuia în Flandra, recrutarea se anunța slab; întinse greve isbeuneau în țara Galilor, ca și cum fiecare cetățean Englez n'ar fi vrut să se ocupe decât de interesele sale, ca și cum Marea Britanie nu și-ar fi angajat în acest războiu și onoarea sa.

N'ar fi fost oare posibil Germaniei care, pe lângă atâtea mijloace de convingere, întrebuințate în neșumărate rânduri, să fi întrebuințat și de data asta un mijloc pentru a încuraja nepăsarea engleză?

„Războiul e treaba Regelui” zicea foarte adesea poporul englez, de acum 150 de ani; iar azi protejat de „Cenlura de valuri” și de Home Fleet o repelă încă, din când în când.

N'ar fi putut oare Germanii să mărească această iluziune? Din contră, germanii a pus totul în mișcare, au făcut totul ce le-au stat prin putință pentru a obține un efect contrariu.

Ei au dat Angliei lovituri teribile. Armatele Germaniei trecu prin sudul Belgiei invocând necesități militare; dar se grăbiră de a ocupa și centrul și nordul Belgiei, strigând apoi că Anvers-ul le va rămâne definitiv. Anglia, însă, nu a voit niciodată să admită ca o mare putere maritimă să poată dispune de gurile Escaut-ului. Ea a dus războiul 60 ani, în anul 1700, pentru a îndepărta acest pericol.

Apoi au venit atacurile Zeppelin-urilor, cari au zburat deasupra litoralului lor sfânt. Londra, marca Londră, le-a văzut trecând ca pe niște sinistre pasări de noapte. Submarinele au întreprins blocusul coastelor și au lovit și scufundat totul ce le cădea sub mână. Iar apoi Germania strigă în gura mare că armatele sale vor ataca și ocupa vastele dominațiuni englezești: Egiptul, India, etc. Abia acum pericolul apără în forma lui adevărată, pentru fiecare englez; națiunea s'a cutremurat.

Reacțiunea se produse. Enorma masă se mișcă; ea se lasă a fi târâtă în vârtoarea războiului, la început încet, apoi din ce în ce mai repede și mai complet.

Nu mai sunt lupte de clasă; voluntariatul este înlocuit cu serviciul personal obligatoriu; uzinele lucrează pentru războiu. Armatele se măresc din ce în ce și devin enorme. Încă puțin timp și marele imperiu își va arăta adevărata sa forță. În acelaș timp, diplomația devine energică. Pacificiștii își pierd iluziunile lor, și deodată Anglia se arată ca o țară, ca o națiune, care angajează totul pentru a obține totul.

Așa a fost totdeauna Anglia: înceală în luarea hotărârilor; dar odată hotărârea luată, o ține cu îndârjire până la capăt. Câtă muncă a depus ea pentru a-și duce toate forțele în contra Franței învingătoare și contra lui Napoleon.

Ani întregi, se găsi atunci în Anglia apărători puternici ai păcii și totuș războiul a fost dus până la capăt.

La sfârșitul anului 1793, petițiunile cari cereau pacea curgeau, cu mii și mii de semnaturi. În 1795 mulțimea revoltată strigă, la trecerea pe stradă lui George al III-lea: „Jos Pitt, jos războiul, nu ne trebuie foamea!” și aruncă cu pietre în geamurile trăsorei regale; În 1797, flota se revoltă și ea; timp de mai multe săptămâni, Marea Britanie fu fără apărare reală... Pitt se mulțumea, însă, să zică: „Dacă mi-aș da acum demisia, capul meu ar cădea înainte de 6 săptămâni”.

Cu toate acestea națiunea își dădu încet, încet, seama de pericol și odată convingerea făcută ea a susținut pe

marele său ministru în terminarea războiului iar după moartea lui tot națiunea a susținut pe mediocrii săi succesori pentru a face să reușească acțiunea și a repara greșelile prin efectul irezistibil al masei. Wellington câștigă o popularitate fără pereche mai mult pentru voința și tenacitatea sa, decât pentru victoriile sale.

El scria guvernului său: „Sunt convins că onoarea și interesul țării mele cer ca noi să rămânem nemișcați. aci și, cu voia lui Dumnezeu, vom rămâne”.

Răsplata veni: colosul începuse să se miște sub lovitură și, când se făcuse pace, Anglia fu aceea care o dictă și care orându-i soarla Europei.

*

*

*

Anglia și Franța, pentru a putea la început face față nevoilor urgente, au comandat, în Statele-Unite, cantități enorme de munițiuni.

Deodată, pe la jumătatea lunii Iunie 1915, a venit știrea că Germania a format redutabilul proiect de a cumpăra, prin intermediul agențiilor săi din Statele-Unite majoritatea acțiunilor principalelor uzine și întreprinderi metalurgice americane. Dacă ar fi ajuns la acest scop, urmărit, atunci ar fi oprit orice lucru în aceste fabrici și s'ar fi întrerupt toate comenzile de munițiuni și de arme pentru aliați.

Sforțările lor, în această direcție, au fost îndreptate, la început în spre Bethlehem Steel Corporation, o societate care rivalizează cu casa Krupp, și chiar în unele privințe o întrece, și au propus 500 milioane lei proprietarului celor mai multe acțiuni ale acestei societăți, M. Schwab, spre a-și vinde acțiunile. Acesta a refuzat spunând: „Am contracte pe care trebuie să le respect”.

La 25 Iunie 1915, „American Review of Reviews” publică un articol asupra marilor comenzi făcute în Statele-Unite de către marca înțelegerere.

Așa: Westinghouse Electric Company fabrică două milioane arme și este anunțată pentru o nouă comandă cel puțin tot așa de mare.

În primele 9 luni ale războiului, s'au cumpărat din America: 200.000 cai, în valoare de 50 milioane dolari; 35.000 catări pentru 5 milioane dolari; 7000 automobile pentru 20 milioane dolari; harnașamente pentru 15 milioane dolari; materii explozibile pentru 15 milioane dolari; mașini pentru ateliere pentru 15 milioane dolari; sârmă ghimpată pentru 3 milioane dolari.

O casă a primit comanda a 600 milioane cartușe în valoare de 18 milioane dolari.

După 10 luni dela războiu numai comenzile pentru munițiuni se urcau la cifra de 400 milioane dolari; iar echipamentul, caii, automobilele, conservele alimentare, pentru suma de 500 milioane de dolari.

Prima comandă de șrapnele a fost făcută în Martie 1915, pentru 5 milioane de șrapnele, în valoare de 83 milioane de dolari; iar pentru Rusia se lucră la acea dată 30.000 automobile.

Rusia. S'a văzut în volumul II, al lucrării noastre, chestiunea rusă, din punctul de vedere al numărului. Dăm aci, acuma câteva detalii interesante și necesar a fi cunoscute.

Contingentul găsit bun pentru încorporare se ridică anual la cel puțin 1.100.000 de tineri. Din aceștia nu se încorporau anual decât cel mult 500.000 și aceștia numai din contingentele ultimilor 3—4 ani, adică după războiul cu Japonia. Înainte se încorporau și mai puțini. Restul milițienii, se împărțea în două grupe: o grupă, mai mică, căreia i se da o instrucție foarte sumară și o altă, mai mare, căreia nu i se da nici o instrucție. Efectivul acestor tineri, neîncorporați, pe alții 20 ani, însumau cel puțin 10—12 milioane; iar efectivul claselor instruite, ce fuseseră încorporate, însumau cel puțin 9—10 milioane. Aceste din urmă clase au fost chemate la mobilizare, la începutul războiului, și chiar din aceștia nu au fost toți chemați. Pe măsură ce războiul a înaintat au crescut și nevoile și atunci au fost chemate toate clasele de rezerviști; iar în vara anului 1915, în perioada retragerii din Polonia, au fost chemate pentru instruire, primele opt clase de milițieni. Efectivul acestor clase socotit minimum 500.000 de oameni, de fiecare clasă este de aproximativ de 4.000.000 de tineri în vârstă între 21 și 40 ani; iar la vală mai rămâne încă o rezervă din aceste miliții, de cel puțin 4—5 milioane, în aceeași vârstă cu celelalte clase chemate.

Clasa 1916, care a fost încorporată și instruită, însumează un alt milion două sute mii tineri de 21 ani; iar clasele 1917 și 1918, cari au fost chemate acuma la încorporare, pentru instrucție, fac un total de cel puțin 2.400.000 de tineri, în vârstă de 19 și 20 ani. (Se observă că la Ruși clasa 1918 împlinește 19 ani vârsta în momentul încorporării).

La Ruși, nici nu s'au gândit nimeni a ridica numărul anilor peste 43, al tuturor tinerilor chemați la războiu.

Sunt azi în Rusia, cel puțin 4.000.000 de tineri cari se instruesc în afară de cei 4.000.000 cari sunt în front, în luptă.

Pentru ofițeri, Rusia face și ea ca toate celelalte state, accelerează producția.

Toți tinerii cari au 5—6 clase de liceu, sau școli de meserii, școli comerciale etc., cari corespund la 6 clase de liceu, sunt încorporați și băgați în școlile militare pentru fiecare armă aparte. Așa, pentru infanterie, Rusia are peste 15 școli militare; în fiecare se instruiesc aproximativ câte 350 elevi; iar durata cursurilor este de 4 luni. Prin urmare la fiecare patru luni, es câte 1000—1500 de tineri sublocotenenți de infanterie, iar într'un an mai mult de 12—13.000. De sigur că nivelul cultural al acestor tineri sublocotenenți nu este prea ridicat, dar pot face față împrejurărilor; și altfel nu se poate.

După cât se vede, Rusia nu duce lipsă de material omenesc; din contra. Dar dacă zicem această pentru soldați, apoi nu putem spune acelaș lucru și pentru materialul compus din arme, tunuri și munițiuni.

Se știe că retragerea forțată în 1915, în urma ofensivei puternice Germano-Austro-Ungară, s'a făcut în primul rând din lipsa munițiilor lor și a tunurilor. Germanii cără cunoșteau aceasta, poate mai bine decât Rușii, au profitat de ocazie și în parte au reușit. Au reușit a gonii pe Ruși la peste 250 km. de punctele la cari ajunseseră; dar n'au reușit a încercui armata rusească și a o forța să ceară pacea.

Atunci Anglia și cu Franța și-au propus a susține Rusia cu toată puterea lor financiară și industrială.

Se făcuse și în Rusia aceeaș greșală ca și în Franța și Anglia: toți lucrătorii din fabrici fuseseră încorporați. Acum au fost chemați înapoi și sub pozețele comisiunilor foarte numeroase, engleze, franceze și japoneze, au început noui organizări a fabricilor existente și construirea a altora, mult mai numeroase și mult mai mari.

În luna Octombrie 1915, producția fabricării obuzelor eră de cinci ori mai mare ca aceea din luna Maiu. aceeaș an; iar cu începere din luna Octombrie, pe toate lăzile de munițiuni stă scris cu litere mari: „nu economisiți munițiunile”.

În spre începutul verii anului 1915, pe când ofensiva Germano-Austro-Ungară se dezvoltă formidabil, Rușii și-au dat seama de pericolul la care sunt expuși din lipsa de munițiuni. Atunci s'au constituit în toate provinciile imperiului „comitete industriale de războiu” compuse din toți oamenii competenți în materie și cari au luat hotărârea de a pune la dispoziția armatei totul ce industria nu putea produce, dela cele mai mici produse casnice, până la acelea ale celor mai mari uzine. Prințul Lvov, președintele Zemstivourilor — consilii provinciale — a afirmat:

„Rusia întregă trebuie să devină o organizațiune militară”.

Toate clasele națiunii s'au asociat la acest strigăt de alarmă.

Dar, oricâtă bunăvoință puneau oamenii Rusiei, și întreg poporul, totuși ea nu putea produce într'un timp scurt, decât foarte puțin material, fiindcă fabricile, unele abia începeau să funcționeze cum se cade, iar altele abia acum își puneau temelile. Atunci s'a recurs la sprijinul aliaților și la cumpărături din America și Japonia.

Linia Arhanghelsk-Moscova a fost mult întrebuințată; iar o altă linie dublă Petograd-Ecaterina, s'a construit în câteva luni. Azi interiorul Rusiei are trei mari linii cari o leagă cu lumea externă, cu aliații săi: 1) Petrograd-Ecaterina, cale dublă, care funcționează în tot cursul anului; 2) Arhanghelsk-Moscova, care este întreruptă aproape 6 luni pe an — Octomvrie, Aprilie—și 3) Transiberianul Vladivostoc-Moscova, care funcționează în tot cursul anului și care este foarte mult îmbunătățit — aproape peste tot, cale dublă.

Pe aceste trei linii sosesc Rusiei cantități *imense* de material fabricat, de material brut, de mașini, etc. etc. Majoritatea acestor produse sunt cumpărate și expediate prin îngrijirea Angliei, care și-a luat sarcina de a refăce complet Rusia și a o ridică, din punctul de vedere industrial la locul de cinste pe care trebuie să-l ocupe o mare putere europeană și de a-i înarma și echipa, ea singură, șase milioane de oameni, după expresia lui Lord Kitchener.

Japonia a pus, în întregime, la dispoziția Rusiei, toate resursele sale de tot felul; a pus la dispoziție toată artileria sa grea cu instructori și personal japonez; iar uzinele din Canada și din Statele-Unite au comenzi enorme de material, comenzi cari se ridică la peste un miliard de dolari.

Un alt punct în mobilizarea aceasta mare, a Rusiei, este cestiunea „banului”. Datorită mării suprafețe a terenului cultivată și a varietății produselor, poporul rus este cel mai puțin influențat de greutățile războiului. Ea mai poate da și altora produse.

Suprimarea vânzării spiritului a avut un efect salutar, neînchipuit, asupra poporului și îmbogățirii lui. Dacă bugetul veniturilor s'a resimțit la început, din lipsa acelor taxe, în schimb poporul a putut strânge bani, iar nouile taxe și impozite de războiu, nu-l găsește nepregătit. Se constată că înainte de războiu, casele de economie primeau cam 50 milioane ruble anual; azi ele primesc peste 50 milioane ruble pe lună; luna Octomvrie 1915 s'a încheiat cu 73 milioane de ruble, iar întreg stocul depus de particulari, întrecă în Octomvrie 1915 cu 750 milioane ruble, stocul ce eră depus la izbucnirea războiului.

Rusia are bogății imense neexploatate, bogății cari se socotesc la peste un miliard de miliarde. Aceste bogății, însă, nu sunt puse în valoare. Azi trebuiesc bani mulți, sunători și imediat. Cu această căștiune s'au însărcinat, în mare parte, aliații săi, Anglia în primul rând, Franța și chiar Japonia. Câteva zeci de miliarde i-au fost date până acuma, de Franța și de Anglia, iar toate comenziile făcute în America, fie în Statele-Unite, fie în Canada, sunt pe comptul Angliei, plătite prin împrumtuuri făcute în acea țară.

Azi Rusia este complet reorganizată din toate punctele de vedere și se adevăresc complet afirmațiunile noastre, făcute anul trecut în volumul II, pag. 387: că Rușii se vor reface, chiar mai curând decât cred unii și decât le place să creadă altora; că ei vor porni la luptă, cu forțe noi și mult mai mari și mai bine utilizate ca acelea de le-au avut la începutul războiului, și că vor prăbuși, prin puterica lor acțiune, întregul front oriental.

Această afirmațiune o făceam noi, în 1915, luna August, atunci când Rușii bătuiți se retrăgeau meren din fața forțelor inimice superioare, și când foarte mulți afirmau, că până în Octombrie acelaș an, Germanii vor fi la Odessa și la Petrograd!

Azi Rușii au forțele lor, pe frontul oriental al războiului, împărțite în trei mari grupe: a) Grupa dela N. de Pripet, sub comanda generalului Kuropatkin,¹⁾ grup compus, probabil, din 5 armate, cele mai bune armate ale Rusiei. Aci sunt corpurile de gardă, corpurile de grenadieri, de vânători, etc. etc. b) Grupul din centru, de Pripet, sub comanda generalului Ewert. Acest grup are, probabil, 3 (trei) armate. El face legătură între grupul de Nord și grupul al treilea, dela Sud de Pripet;

3) Grupul dela Sud de Pripet sub comanda superioară a generalului Brussilof. Acest grup cuprinde cinci armate.

Prin urmare, numărul armatelor rusești angajate pe frontul Germano-Austro-Ungar este de 12—13 armate, cu cel puțin 50 corpuri de armată și cu cel puțin 2.500.000 de luptători, bine înarmați, bine echipați, suficienți instruiți și perfect aprovizionați cu toate cele necesare în munițiuni și aprovizionamente de tot felul. Comandant suprem al tuturor forțelor este Împăratul, având ca șef de stat major pe Alexief. Inapoia frontului trebuie să fie alte armate organizate.

În Caucazia, în Asia Mică și Persia, Rusia dispune de o armată de aproximativ 500.000 de oameni, din cari

1) În ultimul moment înlocuit cu celebrul Ruski.

majoritatea operează în Armenia. Comandant suprem al tuturor acestor forțe din Asia Mică este Marele Duce Nicolae.

Dă-m aci, discursul lui Sturmer președintele consiliului de miniștri rus, și azi și ministru de externe, ținut la prima adunare a Dumei anul acesta 1916 în spre sfârșitul lunii Fevruarie.

Oratorul afirmă rezoluțiunea nestrămutată a guvernului de a continua lupta, în solidaritate intimă cu aliații până la victoria decisivă. În acest caz guvernul este sigur că este unanim cu Duma. Războiul a surprins pe Rusia în momentul reorganizării ei interne”.

„Această muncă de reorganizare a fost neapărat oprită iar atențiunea guvernului și societății a trebuit să se îndrepleze asupra mijloacelor de a se face față nevoilor frontului nostru peste măsură de întins. Cu toate acestea guvernul este conștient că războiul este incapabil de a opri trebuințele unei epoci, nici necesitățile urgente ale evoluțiunii cugetării politice, cu atât mai complicată cu cât situațiunea se complică mai mult. Guvernul continuă a se bizui pe patriotismul populațiunii”.

„Invită a nu se ascunde lipsurile și imperfecțiunile noastre, ci a se uni în acelaș timp sfortările, neținând în spirit decât viitorul nostru care va fi neîndoios plin de lumină. Oratorul arată prefacerea vieții economice și politice a Rusiei.

Legăturile bazate pe obiceiurile și moravurile țării sunt înlocuite prin legăturile stabilite de interesele economice. Aceste schimbări cer să se procedeze cu prudență și cu cea mai mare băgare de seamă.

„Vinovat ar fi guvernul care ar lucra orbește acolo unde situațiunea cere cercetări atente și circumstanțiate.

„Munca și temperanța în victorie, iată care trebuie să fie acum temeiul cugetării naționale.

După ce arată reformele ce trebuiesc făcute la comune la parohii, la buget, la legile muncitorești etc., zice:

„Guvernul a însărcinat pe ministrul de interne a elabora trei proiecte de legi datorite inițiativei Dumei mai ales asupra micii comune rurale, asupra reformelor generale în statutul orașelor și asupra stabilirii zemstvourilor în Siberia. Invit pe Dună a urmă pilda fiilor noștri și fraților noștri cari provoacă admirațiunea lumii prin curajul și liniștea lor de croi cu care înfruntă focul inamicului, nelăsându-se a fi turburați de nici o neînțelegere dinăuntru. Amintesc ordinul imperial către armatele de uscat și de mare, care proclamă că fără victorie decisivă, Rusia noastră prea iubită nu-și poate asigura o viață neătărnată nici a face să valoreze munca și bogățiile ei”.

ITALIA. Italia intrată în războiu, la zece luni în

urma Franței, Angliei și Rusiei, a avut tot timpul să profite de învățămintele căpătate de marile sale aliate.

Cestiunile cele mari: cămăni, material și bani, au fost și de către Italiani, rezolvate destul de bine.

Oameni sunt, peste 2.500.000, în vârstă de 20—15 ani, cari ar putea fi încorporați (vezi vol. II, pag. 92).

Bani au găsit atât în țară prin împrumuturi interne făcute, cât și la aliați, Anglia și Franța. (Vezi capitolul respectiv).

Munițiunile și materialul de războiu au intrat în faza producțiilor intense. Italia a mobilizat și ea întreaga industrie printr'un decret regal, care cuprinde între altele, suprimarea dreptului de grevă al lucrătorilor.

Despre Portugalia a se vedea capitolul III din acest volum, iar despre Belgia și Serbia a se vedea volumul I.

PUTERILE CENTRALE ȘI ALIAȚII LOR

Germania și Austro-Ungaria. Este de prisos să mai vorbim de Germania, în privința pregătirii de războiu. A atins perfecțiunea din toate punctele de vedere.

Ea nu s'a mulțumit numai cu lucrul zi și noapte, fără întrerupere, în multele și marile sale uzini; nu s'a mulțumit numai cu cei 120.000 de lucrători ai fabricii Krupp și a altora 400—500.000 repartizați în miile lor de fabrici și cari lucrători, dela început au fost lăsați la fabricile lor, iar fabricile au fost puse în stare de lucru zi și noapte prin aducerea altor lucrători mobilizați; dar Germania, zicem, nu s'a mulțumit numai cu aceasta, ci a întreprins cumpărări mari și în străinătate, în America. Așa, agenți germani au cumpărat, în cursul anului 1914 și începutul anului 1915, dela marile manufacturi de arme din Bridgeport, Hartford, și Waterburg, numeroase munițiuni și arme în următoarele proporții din întreaga producție: 15% din producția dela Bridgeport, 12% din aceia din Hartford și 10% din aceia dela Waterburg. Aceste munițiuni și arme plătite și eliberate de fabrici, au fost expediate în cursul lunii Iunie 1915 în America de Sud de unde au fost trimise în Olanda și Danemarca, țări neutre.

În țară, repartiția comenzilor a fost făcută, ținând seamă de înlesnirile și utilajul fiecărei uzini, așa fel că mobilizarea industriei s'a operat cu mare înlesnire.

O disciplină severă militară regulează bunul mers al tuturor fabricilor; aranjează și hotărăște raporturile dintre patroni și lucrători. Grevele sunt necunoscute. Pentru orice comandă dată, guvernul fixează și salariul ce trebuie dat lucrătorilor pe diferite categorii, așa că răspunderea patronilor și punctele de conflict sunt cu totul

înlăturate. Pe de altă parte se atrage atenția lucrătorilor că orice slăbire a muncii lor, atrage după sine trimiterea la front.

Producțiile în munițiuni și materiale de războiu ale Germaniei și sub impulsia ei și ale Austro-Ungariei, sunt enorme. Pentru ambele aceste țări, producția poate ajunge la 100.000 de obuze zilnic.

Este de observat, însă, că această producție imensă trebuie împărțită pe frontul de Est, pe acela de Vest, pe frontul italian; trebuiesc aprovizionăși Turcii și Bulgarii.

În acest mod văzută cestiunea, se poate înțelege ușor că oricât ar fi de imensă producțiunea uzinelor germano-austro-ungare și oricât ar fi ele de bine utilizate, nu vor putea niciodată face față fabricațiunilor Angliei, Franței, Rusiei, Italiei, Japoniei și cumpărăturilor din Statele-Unite, din Canada, Australia, etc. etc.

Mijloacele materiale ale marelui alianțe încep să se afirme din ce în ce mai mult, ca superioare, și vor sfârși prin a învinge.

În privința banilor, Germania a putut găsi până acum, resurse mari la ea în țară. (Vezi cestiuni relative la finanțe, partea 3 din acest volum). Totuș se poate spune că Germania având comerțul cu totul anihilat, averea scade treptat și din ce în ce mai repede și cu atât mai repede cu cât nevoile sunt din ce în ce mai mari și cu cât posibilitatea de a spori această avere, prin comerț, este cu totul exclusă.

Greutatea Germaniei mai provine și din faptul că ea este nevoită de a susține chiar și pe Austro-Ungaria; cât despre Turcia și Bulgaria ea trebuie să le întreție din toate punctele de vedere, bănește și materialicește.

De altfel chiar în afacerile particulare când cineva își alege un tovarăș sărac și lipsit de entusiasm, este sigur că întreprinderea nu reușește. Acesta este cazul puterilor centrale cu alegerea tovarășului lor Turcia, în ceea ce privește sărăcia și entusiasmul; cu tovarășa lor Bulgaria în ceea ce privește sărăcia; acesta este cazul Germaniei față de tovarășa Austro-Ungarie în ceea ce privește entusiasmul.

Această stare de lucruri face că Germania să fie foarte jenată în mișcările sale; iar un mare financiar a zis: „Germania, dacă încetează azi războiul, va trebui să-și depună bilanțul”, adică *failiment*.

Posibilitatea de a face un împrumut extern este asemenea exclus. Numai în Statele-Unite ar putea plasa un împrumut. Fiind, însă, blocată de toate părțile, iar afacerile nemergându-i tocmai bine, este cu totul înlăturată și această unică perspectivă.

Turcia. „Omul bolnav”, cum se obișnuise, de toată lumea să numească pe Turcia, îl vedem azi, după aproape

doi ani de războiu, pentru ea — Octombrie 1914 a intrat în războiu — în picioare și luptând cu destulă vigoare în contra atacurilor Rușilor, Englezilor și Francezilor.

După bătăliile anului 1912—1913, la prima întâlnire ce a avut loc între delegații turci și aliați — Bulgari, Greci, Sârbi și Muntenegreni — pentru a se discuta anumite chestiuni relative la o viitoare pace, un delegat turc ar fi răspuns unuia bulgar, care l'a întrebat: „Cum îi mai merge omului bolnav?”, ar fi răspuns, zicem: „Omului bolnav i s'a lăsat destul sânge și azi se simte mai bine”.

Nu știm până la ce punct se poate adevăra această afirmație a diplomatului turc. Constatăm, azi, însă, că Turcii au rezistat foarte bine la foarte multe atacuri și lupte înverșunate și că ei produc mult necaz, marelui alianțe, prin închiderea Strâmtoarelor.

Se știe greșala făcută de marea alianță în Galipoli — a se vedea vol. I și II din lucrarea noastră — și se știe că au trebuit să părăsească acțiunea în peninsula și să-și îndrepte forțele aiurea. Este drept, însă, că părăsirea peninsulei Galipoli de către marea alianță nu a fost forțată, ci voluntară, dar aceasta a venit în urma constatării imposibilității, de fapt, a înaintării, în inima imperiului turc, a armatelor aliate, de aci.

Turcii, la izbucnirea marelui războiu, erau ocupați cu refacerea multelor lipsuri survenite în urma războiului din 1912—1913. Războiul cel mare i-a surprins cu totul nepregătiți din toate punctele de vedere. Armata, finanțele, administrația, erau o ruină. Totuși, împinși de Germani, prin ofițerii și trupa germană ce eră în Constantinopole ca instructori; prin intrarea în Dardanele a celor două vase „Goeben” și „Breslau”, cari au scăpat de urmărirea vaselor franco-engleze; și cu puternicul ajutor al lui Enver Pașa, dictatorul de fapt al Turciei, și germanofil până la extrem, Turcii au fost târâți în războiu, s'ar putea spune, fără voia lor, începând acțiunea prin bombardarea coastelor rusești, cu cele două vase mai sus pomenite.

După aceasta, Germanii au început să se îngrijească cu adevărat, de pregătirea turcească. Mii de marinari, mecanici, meseriași și gradași, ofițeri și trupă, au fost trimiși. Mii de vagoane cu muniții și cu diferite materiale și mașini, au fost expediate prin țările neutre: Bulgaria, atunci, și România; sute de lazi cu aur german au fost vărsate în marele sac, fără fund, turcesc.

Și toate acestea au avut darul de a pune pe picioare pe „omul bolnav” și să-l vedem azi ridicându-se și sfidând pe cele mai mari puteri europene.

Chestiunile cele mai principale ce urmau a fi rezolvite pentru pregătirea Turciei erau: a) oamenii, armamen-

tul cu munițiunile și banii. Despre oameni nu se îngrijeau Germanii; sunt aproape 1 milion jumătate de oameni cari pot fi chemați să formeze noua armată.

Oamenii, au fost ridicați în masă; toți bărbații cu vârsta între 19—50 ani au fost chemați. Cum numărul acestora întrecea, la început, cu mult nevoile, s'au dat drumul acelor cari au plătit o anumită taxă, care adesea se ridică la câteva sute de lire. Cu acest mod au putut, dela început strânge și ceva bani.

Restul oamenilor, cu ajutorul instructorilor—ofițeri și trupă—Germani, au început a fi instruiți și apoi grupați în diferite unități și comandamente. În genere marile comandamente dela brigadă în sus, sunt comandate de ofițeri Germani, cu gradul de ofițer superior — Lt.-colonei comandanți de divizii — sau de ofițeri turci cari au făcut școlile prin Germania și recunoșcuți ca germano-fili convinși.

În acest mod, armata turcă s'a putut întregi ca număr de unități (vezi pag. 326 din acest volum, notiță).

Armamentul și munițiunile au fost aduse, în mare parte din Germania, prin contrabandă prin România, recurgându-se la fel de fel de mijloace pentru a nu fi descoperite contrabandele — funduri duble la vagoane; proiectile în butoaie de bere, etc. etc. — sau prin Bulgaria după cucerirea Serbiei.

S'au gândit, însă, Germanii, să utilizeze și forțele națiunii turcești, însuși, în această pregătire industrială:

„Misiunea germană a utilizat în Turcia, tot materialul ce de mai multe decenii se adună mereu în porturi, docuri, magazii, peste tot în fine, și care material nu mai avea nici o întrebuințare: tunuri vechi, bombe sferice, trăsuri vechi, geamandure (peste 1600) cu lanțuri groase și lungi fiecare de 3—400 metri, și sub diferite alte forme, au fost strânse și întrebuințate. Cantități mari de cupru se află deja la dispoziție, ba încă s'ar mai fi trimis și în Germania în timpul din urmă, câteva vagoane de deșcuri, din acest metal.

S'au rechiziționat dela început imense cantități de cărbuni, toate ulciurile găsite, petrolul și benzina.

Toate strungurile găsite în industria privată, precum și toate motoarele din această industrie și chiar din casele mari private cu ascensoare electrice, sau uzină proprie electrică, au fost rechiziționate.

Din Germania au sosit strunguri pentru proiectile de mare calibru, dimpreună cu alte unelte necesare, care s'au strecurat încetul cu încetul, împreună cu peste 1500 lucrători pirotehnici și de proiectile din Germania și Austria (Skoda); neconținut sosesc asemenea lucrători în mici

grupe, și astăzi ei sunt trimiși în Asia minoră, la 2 noi uzine de munițiuni create la Damasc și Ierusallem.

Stabilimentele tehnice de artilerie existente, sunt:

1. Arsenalul Top-Hane (cheiul Galata). Un furnal pentru fontă și unul pentru oțel, fabrică piese de artilerie până la 15 cm. (obuziere) dar în număr foarte limitat și cu multă încelimeală, din cauza utilajului restrâns; fabrică și repară mitraliere, tevi Mauser (7,5) câte 150 pe zi, transformă tevi Martini (11,43) în tevi Mauser, prin introducerea în țevă a unei cămăși unificatoare de calibru. Au sosit, însă, din Germania tevi Mauser, gata confecționate și care se înșurubează la armele Martini, dovădind Mauser cu loc simplu. Mai fabrică proiectile de artilerie.

2. Arsenalul Iedikule (Stambul), Un furnal pentru oțel. Fabrică muniții de artilerie.

3. Pirotecnia Zeitunburnu. (Makrikioi, lângă Stambul), pulberărie, pirotehnic, granate de mână (acestea se lucrează și de particulari, prin licitație). Muniții de infanterie se lucrează în cantități nu prea suficiente.

4. Arsenalul Kasim Pacha, al mării (Cornul de aur) munițiuni de artilerie.

5. Micul arsenal Stenia (Bosfor), munițiuni de artilerie.

S'au mai pus în serviciul armatei, și următoarele uzine:

1. Uzina tramwaelor electrice din capitală (Chicli).

2. Vasul „Général” (12.000 tone) vas german, ancorat în Cornul de aur, servind de atelier.

3. Uzina C. F. orientale, Adrianopol.

4. Uzina C. F. anatoliene, Eschi Cheir.

5. Două mari uzine, create în cursul anului la Damasc și Ierusallem.

În toate aceste stabilimente tehnice și uzine, se lucrează de luni de zile, dela 6 dimineața la 12 noaptea neîntrerupt, pentru facere de material, arme și munițiuni. Producțiunea zilnică până astăzi este de 1700 proiectile pentru artileria ușoară și mijlocie și de 150 proiectile pentru artileria grea (calibrele superioare).

Calibrele sunt: obuziere de 10, 5, 12, 15; tunuri lungi de 21, 24, 28, 30, 37, 35 (din acestea din urmă sunt 6 piese). Nu se poate ști sigur, dacă se confecționează și proiectile de 30,5 și 35; este însă cert că armata turcă posedă asemenea munițiuni, deși în număr restrâns.

Mulțumită energiei neasemănat de mare a misiunii germane în Turcia, s'au întreprins absolut toate mijloacele chiar și acele crezute ca imposibile, spre a face față la nevoile de munițiuni de care armata avea nevoie, și până astăzi, cel puțin, dovada e făcând că scopul urmărit a

fost atins. Prin punerea la contribuție a tuturor factorilor material și moral, uzând de toate șireteniile și combinațiunile posibile, s'a reușit, și încă se reușește, a se face față tuturor cerințelor.

În afară de utilizarea inteligentă a tuturor resurselor găsite pe loc ca materiale brute, și transformarea lor în proiectile, prin lucrători specialiști, pricepuși, Turcia a primit, pe diferite căi, dela începutul războiului, lucrători tehnici, piese de mașini și unelte pentru proiectile, focoase, strunguri, mitraliere, explosibile, arme, și mai ales munițiuni, pe următoarele căi:

a) Prin fraudă prin țările balcanice.

b) Pe calea Mării Negre și a Mării Egee prin contrabandă pe vase grecești, prin Cavala și Dedeagaci sau Smyrna; de aceea s'a înființat blocusul asupra punctelor de mai sus, chiar înainte de intrarea Bulgariei în acțiune.

c) Direct dela Bulgari, munițiuni comandate de aceștia în Germania (mai de mult). Trenurile cu munițiuni din Bulgaria de Nord, trecând spre Dedeagaci, se opreau pe teritoriul turc între Adrianopole și Dimolica.

d) Submarinele germane de tip mare din marea Egee, se spune că au adus prin luna Iulie fiecare, proiectile de cel mai mare calibru. Aceste submarine, aveau proiectile în loc de torpile. Lucrul s'ar părea extraordinar, lotuș izvoarele cari aduc aceste informații certifică exactitatea".

Au obținut Turcii și două succese militare, cari deși nu au vreo influență hotărâtoare asupra rezultatului războiului, totuș s'ar fi putut să nu se întâmple: a) evacuarea peninsulei Galipoli; b) capturarea coloanei engleze la Kut-el-Amara, în Mesopotamia.

Se vede, dar că ajutorul german dat Turcilor, sub formă de instructori și comandanți, sub formă de munițiuni, armament și mașini, a avut un mare efect și a reușit să ridice în picioare pe „Omul bolnav”. De sigur că baloanele acestea de oxigen nu vor avea darul să prelungească prea mult viața zdruncinatului imperiu musulman, dar au efectul de a distra forțe destul de mari, aliate, pentru a-i combate.

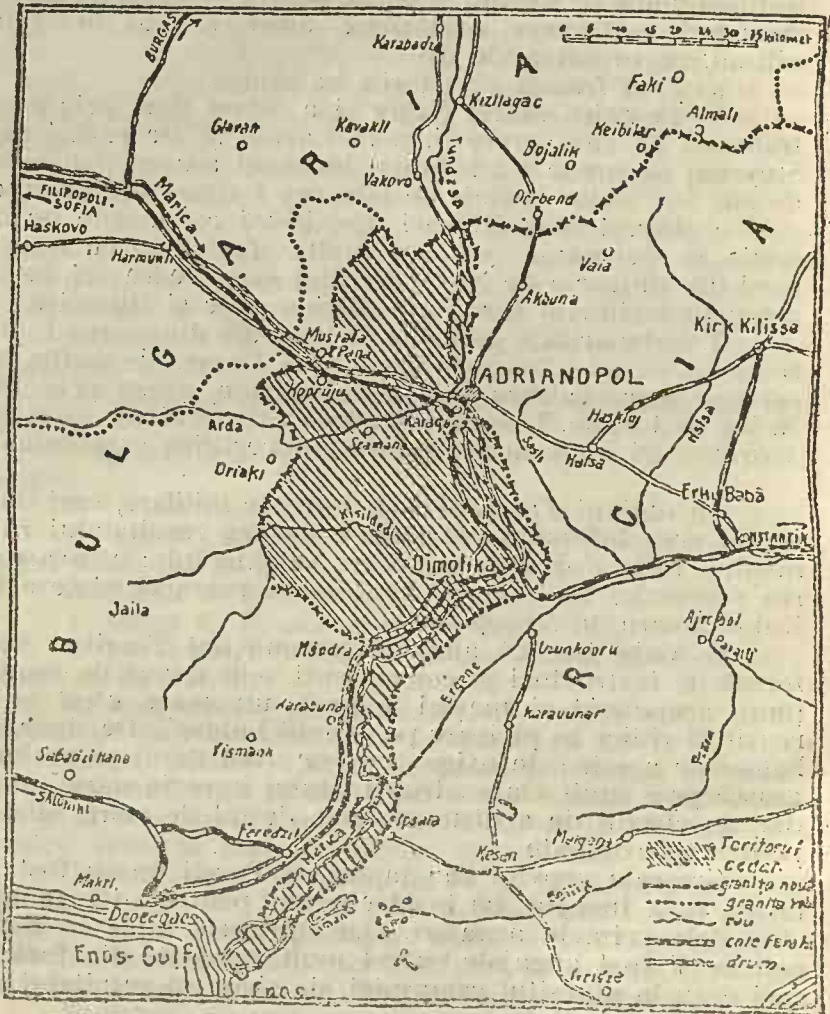
Greșeala provine din faptul că Turcii nu au fost atacati, dela început, cu toată energia, pentru a-i îngenunchia dela primele angajări. Dacă primele lupte în Galipoli ar fi fost angajate cu cel mult jumătate din forțele cari erau la sfârșitul campaniei, de sigur că rezultatul ar fi fost cu totul altul.

Dacă la Kut-el-Amara Englezii nu ar fi neglijat, în mod absolut pe inamic, și nu ar fi înaintat până sub zidurile Bagdad-ului fără să aibă vre-o legătură cu coloana rămasă în urma ei, n'ar fi fost nevoiți să se retragă cu

peste 150 km., la cea dintâi înfrângere, și apoi să se închidă singur într-o regiune din care nu au mai putut eși decât capturați.

Se vede, însă, din operațiile rusești, în Armenia, că armata turcă, nu are prea mult fond și de sigur că în

Schița A.

momentul când Germanii vor fi forțați să-și ia mâna de deasupra lor, și când li se vor tăia izvorul acesta de forță și sprijinul acesta moral și material, de sigur că atunci vom asista la o adevărată prăbușire, care se va produce într'un

timp mult mai scurt decât se poate cineva aştepta şi într-o formă mult mai mare decât ne putem închipui.

Bulgaria. Bulgaria a intrat în acţiune, alături de puterile centrale, în urma unei cedări făcute de Turci, din teritoriul lor, dela Adrianopol şi în lungul căii ferate ce duc la Dedeagaci. (Vezi schiţa).

Din punctul de vedere industrial, Bulgaria stă tot aşa de rău ca şi Turcia; ea eră şi este tributară uzinelor streine, înainte ale Franţei, azi ale puterilor centrale.

Sau încercat, de către Germani a se mobiliza şi la Bulgari industria aşă cum s'a procedat cu Turcii. Rezultatele, însă, sunt departe de aşteptările lor.

Azi Bulgaria primeşte, aproape toate muniţiunile şi armele din Germania şi Austria, şi ea are cu atât mai mult nevoie de muniţiuni, cu cât ea şi-a dat pe ale sale Turciei, la începutul anului 1915.

Industria puterilor centrale este, însă, atât de bine utilată şi atât de dezvoltată, încât poate face, pentru un moment, cu uşurinţă în toate părţile şi deci şi Bulgaria este suficient aprovizionată.

ACŢIUNILE MILITARE

A. Marea Alianţă. Dela început s'a constatat lipsa de pregătire a aliaţilor şi în special, în primul rând, a Angliei şi apoi a Rusiei.

S'a obţinut, însă, un prim succes, acela că s'a împiedicat Germania de a avea un rezultat decisiv asupra vre-uniuia din adversari.

Al doilea mare succes a fost înzăgăzirea forţelor germane, înspre frontul de vest. La adăpostul acestui puternic front, Franţa şi cu Anglia îşi acumulează energiile pentru ziua cea mare, iar armata belgiană în cap cu regele şi cu regina ei, servă de Vestală a cauzei.

A treia mare victorie a fost acordul politic dela 5 Septembrie 1915 prin convenţia semnată de toate puterile marelui alianţe şi la care a aderat, apoi, şi Italia.

Acest acord sună:

„Subsemnaţii, autorizaţi de guvernele respective, declarăm: Guvernele britanic, francez şi rus, se angajează reciproc şi mutual a nu încheia pacea separată în tot cursul acestui războiu.

Cele trei guverne hotărăsc, că atunci când se va discuta pacea, nici una din puteri nu va putea pune condiţiuni de pace separat fără acordul prealabil cu fiecare din celelalte aliate.

Japonia a aderat, la acest acord, la 19 Octombrie 1916, iar Italia la 30 Noembrie 1915. Acest acord are marele avantaj că înlătură orice echivoc și taie din rădăcina speranța Germaniei în reușita intrigilor pentru a-i rupe pe aliași.

Operațiunile militare sufereau, însă, de partea marelui alianțe. Din lipsa unei conduceri unice, din lipsa de coordonarea mișcărilor și utilizarea forțelor cât mai judicios posibil.

S'a alcătuit, pentru a se remedia și acest mare inconvenient, un consiliu de războiu suprem la care iau parte reprezentanți ai tuturor armatelor aliate: Franța, Anglia, Rusia, Italia, Japonia, Belgia, Serbia, Muntenegru și Portugalia. Hotărârile acestui consiliu sunt executorii pentru toate armatele. Acesta este *frontul unic* proclamat de generalul Joffre, președintele consiliului de războiu. Acesta este al patrulea succes al multiplei înțelegeri.

Planul de operațiune al acestei mari alianțe, pare a fi: imobilizarea și uzarea adversarului până la completa pregătire a tuturor forțelor; apoi ofensiva generală simultană, pe toate fronturile tocmai pentru a împiedică pe Germani să-și mai transporte trupe de pe un front pe altul, utilizând numeroasele și binele pregătite căi ferate strategice, construite numai în acest scop. Prin urmare nici o acțiune ofensivă, în stil mare, pe nici un front, până când nu vor fi toate forțele engleze și ruse mobilizate, instruite și pregătite și până când munițiile și materialul nu vor fi complet superioare acelor ale Germanilor.

În peninsula balcanică, marea alianță a hotărât păstrarea unui punct puternic organizat care să amenințe în tot momentul liniile de comunicație germano-turce, ce duc prin Bulgaria și Serbia; precum și pentru a menține spiritul prietenesc al României și ceceace a mai rămas din acela al Greciei: „Si les alliés avaient commis l'aberration de ne pas comprendre à la onzième heure l'importance de Salonique, la Grèce et la Roumanie qui comptent des éléments germanophiles, peu nombreux mais fort influents, suivraient elles-mêmes déjà intégralement les volontés de Berlin”.¹⁾

S'a vorbit de o expediție germană în Asia Mică, către Bagdad-India; s'a semnalat formarea unei armate de expediție în contra Egiptului, armată strânsă spre Damasc. Ei bine, câmpul întărit dela Salonic și cu forțele mari de cari dispune, este întocmai ca un tun încărcat și așezat pe marea linie Viena-Bagdad-Sofia-Constantinopole. El este încă, și mai mult, este o amenințare continuă contra tuturor operațiunilor inimice în Orient.

1) Le plan pangermaniste démasqué. A. Chéradame pag. 105.

Aşa: de la Salonic la Dedeagaci nu sunt decât vre-o 250 km., adică un drum de 5—6 ore pentru o flotă care ar putea transporta deodată peste 100.000 de oameni. Până la Smirna s'ar întrebuiŃa cel mult o zi; iar până la Suez, dacă ar fi absolută nevoie urgentă, s'ar întrebuiŃa cel mult trei zile în cari ar intra Ńi operaŃiunile de debarcare.

PrezenŃa aliaŃilor la Salonic Ńi în peninsula Calcedic  immobilizeaz  în Macedonia grecească mari forŃe inimice; toată armata bulgară este anihilată Ńi atunci c nd se va lu  ofensiva aliaŃilor pe toate fronturile, când se vor produce atacuri în Albania, în Grecia, în România, în GaliŃia, situaŃia armatei bulgare aŃezat  la centrul acestor mari atacuri, va fi cu totul delicată”.

ApariŃiunea a 120—140.000 de S rbi în peninsula balcanică, apariŃiunea a câteva zeci de mii de S rbi în Rusia Ńi apariŃia a aproape 100.000 RuŃi în Sudul Basarabiei Ńi regiunii Odesa, în afară de armatele anglo-franceze din acest imens câmp întărit al Saloncului, sunt noroi negri cari se adună încet-încet, deasupra Bulgariei Ńi Turciei de Europa.

ÎnsuŃi criticul militar german, cel mai citit Ńi autorizat, maiorul Mohral zice în această privinŃa: „PrezenŃa armatelor aliate la Salonic este un pericol permanent pentru armatele noastre Ńi noi nu va trebui să tolerăm prea mult aceste forŃe acolo”.

ForŃa acestui câmp retranŃat constă în aceea că este vast Ńi că are forma mai mult a unui front întărit, decât al unei cet Ńi; ar fi liniile Torres-Vedras, iar nu Metzul.

Planul general de operaŃiune prevede, însă, în schimb în Asia mică, în Armenia, ca RuŃii să înceapă imediat o ofensivă puternică care să forŃeze pe Turci a distrage forŃe c t mai multe, din acelea ce au în Europa.

Efectul s'a produs mult mai puternic chiar dec t se crede . RuŃii au reuŃit să ocupe întreaga Armenia; iar Turcii, pentru a se opune înaintării victorioase a RuŃilor, au transportat acolo majoritatea forŃelor lor din Europa. Chiar cu acele forŃe Ńi încă n'au putut, până acum, să producă vreun efect asupra maselor ruseŃti; în schimb în Europa, forŃele turceŃti rămase, abia s nt suficiente să facă faŃ  unui atac asupra Constantinopolului, sau asupra Smirnei.

În Europa, RuŃii au început o puternică ofensivă la 4 Iunie 1916 cu grupul armatelor de la Sud de Pripet, de sub comanda lui Brussilof. Această ofensivă nu Ńtim dacă face parte din ansamblul marelui ofensive proiectate, Ńtim, însă, sigur, că ea a avut un rezultat fulgerător imediat asupra armatelor austro-ungare, decim ndu-le Ńi luându-le prizonieri

cu sutele de mij; și un alt rezultat mai îndepărtat ca spațiu, descongestionarea frontului italian. Se știe, în adevăr, că Austro-Ungarii au luat o puternică ofensivă în contra Italianilor — vezi operațiile italiene — și că puțin a lipsit ca această ofensivă să nu fie încoronată de succese.

Ofensiva rusă s'a continuat victorioasă și se continuă și azi, cu toate eforturile supraomenești făcute de Austro-Ungari și cu tot ajutorul — destul de slab de astă dată — din partea Germanilor.

Pe când Germanii și Austro-Ungarii erau ocupați cu spargerea rezistenței pe frontul rusesc, deodată se primește știrea unei mari ofensive franco-engleze pe ambele maluri ale râului Somme. Rezultatele obținute de Franco-Englezi sunt destul de frumoase în prizonieri valizi, în material de tot felul și în cucerire de pozițiuni inimice.

Nici această parte a ofensivei nu știm dacă face parte din marea ofensivă proiectată. Aceasta se va vedea mai târziu, totuș rămâne bine stabilit că: a) inițiativa mișcărilor a trecut de partea multiplei înțelegeri și că b) blocusul contra puterilor centrale devine din ce în ce mai eficient.

Ofensiva din Armenia și Asia, ofensiva de pe frontul rus, ofensiva de pe Somme, ofensiva italiană, rezervele oarecum puternice ale aliaților dela Salonic, atitudinea oarecum trasată a unora dintre neutri! Sosirea a aproape 100.000 Ruși în Franța, constituirea rezervelor despre care se vorbește din Franța și din Rusia, a unor mari rezerve engleze ce se constituiesc acum prin serviciul militar obligatoriu, toate acestea sunt probe suficiente ca să înțeleagă cel din urmă Toma Necredinciosul că inițiativa mișcărilor a trecut de partea aliaților și că victoria finală a lor se apropie.

Din ultimele știri sosite se anunță că în această pricină, generalul Joffre a trimis soldaților luptători o telegramă mișcătoare, prin care declară scurt, cum a declarat el toldeana: că victoria este sigură și că a sosit timpul când puterea militară a Germaniei se va prăbuși sub presiunea generală.

„Am asistat timp de doi ani, la manifestațiuni brusce ale forței germane pe toate fronturile și în același timp la manifestațiunea latentă a forței aliaților. Al treilea an de războiu inaugurează grandoarea acestei forțe care începe să se manifeste din ce în ce mai puternic și mai hotărât.

„In timp ce forțele Germaniei se uzează în mod iremediabil, forțele aliate sporesc și se unifică într-o acțiune comună. Rolurile sunt acum cu totul schimbate.

Tot ceace Germania a distrus, se reface. Belgia lovită mortal, apare în ochii partidelor politice germane.

drept o victimă nevinovată și restabilirea ei, altă dată inadmisibilă în Germania, este agitată azi chiar de ele.

Puterea engleză crește odată cu disprețul desăvârșit ce-l arată Germaniei. Rusia, îngenunchiată anul trecut a devenit acum un coșmar teribil pentru armata germană. Serbia chiar, pierdută acum zece luni, reapare acum în valea Vardarului, dacă nu mai mare, dar mai puternică, mai glorioasă și mai hotărâtă în noua ei organizație, și în fața acestei luminoase perspective Bulgaria se întrebă dacă însuși existența ei nu este compromisă; iar drumul spre Orient, visul de aur al Puterilor Centrale, se întunecă.

„Caracteristic este și faptul că Germania în loc să mai trimeată trupe pe fronturile străine, chiamă la ea pe acele ale aliaților săi.

Schița B.

Prestigiul său în țările neutre dispare. În America, Peninsula Scandinavică, Spania și chiar România careia acum presa germană îi adresează amenințări teribile, considerațiunea Germaniei este foarte mult compromisă. O-rizontul se luminează și apare justiția popoarelor cari au suferit de pe urmă acestui războiu, dar cari au stat să se apere contra agresiunii germane.

Toate acestea justifică caracterul de calmă încredere și satisfacțiune ce se degajează din aniversarea războiului și pe care am vrut să le rezumăm”.

În ceea ce privește eficacitatea blocusului contra Germaniei, este destul să privim schița de aci pentru a vedea că au început să se bareze unul câte unul din drumurile prin care se mai putea alimenta celatea închisă încă dela 1915 a puterilor centrale.

Acele drumuri de alimentare sunt mai reduse acum decât altă dată prin aceea că pe deoparte măsurile de blocadă sunt mai riguroase de câtva timp, iar pe de altă parte prin aceea că însăși țările ce puteau face aceeași alimentare nu mai dispun de rezerve multe pentru export, pentru contrabandă sau pentru schimb. În schiță se arată și țările din care se alimentă această mare celată asociată.

De altfel, afară de miile de telegrame și de scrisori din Germania, prin care se confirmă că au început să se simtă lipsurile de tot felul și că s'a redus chiar rația de pâine a trupelor, s'a mai găsit în ultimul timp și un ordin de zi, din care reese că se iau ultimele măsuri pentru a se face față lipsurilor de tot felul. Găsim acest ordin de zi în ziare:

„Ordinul dela 7 Iunie, al regimentului 119, divizia 26, al 13-lea corp de armată. Trebuie să luați tot ce se poate găsi pe câmpul de luptă: încălțăminte de tot felul; arme ori bucați de arme, unelte din tranșee, căști de oțel, curele, cartușe, baionete, cuțite, săbii, cingătoare, corturi, echipamente de tot felul, saci, tunici, pantaloni, etc.

„Cadavrele inamicilor să fie desbrăcate de flanele, descălțate, lăsate în pielea goală.

„Toate lucrurile găsite la morți sunt de o mare importanță pentru succesul final al cauzei noastre”.

Deși această blocadă își produce efectele din ce în ce mai mult, totuș, nu trebuie să se creadă că ea singură va putea aduce victoria. Nu se impune voința unui adversar și nu se poate obține victoria decisivă asupra lui decât numai prin înfrângerea armatei sale. Ne pare bine că această lege din știința miliară, vine azi să o consfințească nu numai evenimentele însăși, dar și vocea autorizată a celui chemat să conducă blocada.

Lordul Robert Cecil, ministrul britanic al blocadei, vorbind la Mansin House, în ziua de 20 Iulie 1916, s'a referit la măsurile ce s'au luat pentru a strânge și mai mult blocada care trebuie să limiteze resursele și să vateme moralul inamicului. Fără să micșoreze întru câtva importanța blocadei, lordul Robert Cecil a fost de părere că înfrângerea inamicului ar putea fi săvârșită numai prin sfertările navale și militare ale Mării Britanii și ale admirabililor ei aliați.

B. Puterile Centrale. Dacă planul general al Mării

Alianțe se bazează pe temporizare, pentru a avea timpul necesar unei complete pregătiri, apoi din contra Puterile Centrale, și în special Germania, avea și are tot interesul ca acest mare conflict să se termine cât mai repede, printr'o lovitură de trăznel ce ar da-o asupra unuia din dușmanii. A intra în Franța pe drumul cel mai scurt și cel mai lesnicios, pentru a câștiga un avans asupra operațiunilor și a da o lovitură decisivă, puternică în timpul cel mai scurt posibil, a fost planul Germaniei: „Aceasta este pentru noi chestiune de viață sau de moarte”. „Să lucrăm cu cea mai mare înțeleală, iată chestiunea și punctul dominant al Germaniei; acela al Rusiei și al Angliei este cu totul opus pentru a se putea pregăti enormele resurse de cari dispun”. Conform acestui plan, așa au procedat: Mai întâiu lovitura de trăznel asupra Franței; după distrugere și îngenunchiare, a se întoarce în contra Rusiei și așa mai departe.

Ea a putut în câteva zile să prăbușească regatul Belgiei, să invadeze Franța în beția triumfului ușor, să se apropie chiar de inima Franței.

Ea a mai avut încă și câteva succese diplomatice. Turcia s'a aliat cu dânsa, și s'a crezut la un moment dat că întreaga lume musulmană se va ridica ca să dea lovitura definitivă Puterilor Aliate în vastele lor colonii mahomedane. Orizontul era adese-ori întunecat.

Se știe urmarea. Marna i-au împiedicat de a merge mai departe pe calea victoriilor lor. Pe Aisne s'au oprit definitiv. Frontul s'a întins până la mare și până la frontiera elvețiană. S'a încercat o a doua lovitură pe Yser, însă și aceasta a fost sfârșită.

Nu se poate prevedea dacă vre-odată se va putea explica complet cum puterea germană, uimitoare prin organizarea și mărimea sa, a putut fi anihilată de armata franceză. Poate este și aci un caz analog ca cel al Jeanei d'Arque. Se explică însă înfrângerea din perioada a doua când războiul multiplei a adoptat formula uzurei până va avea superioritatea de pregătire asupra adversarului.

Germanii, văzând că nu pot să continue revărsătura pe frontul de Apus, s'au năpuslit înspre Răsărit, în contra rușilor. (A se celi în vol. II, pag. 382—388). A surprins pe ruși cu totul nepregătiți pentru o ofensivă atât de puternică și cu atâtea mijloace de acțiune. S'au retras ruși, dar nu au fost distruși.

Operațiunile germane, în special acelea îndreptate spre Nord de Pripet, dela Pinsk până la Riga, au o foarte mare asemănare, în general, cu acelea ale lui Napoleon în 1812.

„Desigur nu trebuie să abuzăm cu amintirea anului 1812. Timpurile de atunci, diferă de cele de azi și în special

în ceea ce privește perfecționarea mijloacelor de transport. „La Grande Armée”, în marșul ei înainte, a suferit din pricina rețelilor comunicații. Această greutate s'a simțit chiar dela început, pe timpul când magaziiile, mai întâiu formate la Dantzig și apoi transportate la Königsberg, se dirijau spre Kowno. Lipsa de alimente a slăbit atunci armata, care a avut un mare număr de rămași în urmă și de bolnavi. Este sigur că acum, drumurile de fier germano-austro-ungare, ca și acelea câte-șe-au lăsat Rușii în urma retragerii lor, dau un mare avantaj Germanilor. Dar nu trebuie să se creadă că toate progresele din ziua de azi sunt în avantajul armatelor moderne. Mai mult încă, acei cari vorbesc cu atâta a-prindere de înlesnirile moderne, vor afla fără îndoială, cu mirare, că pe drumuri artileria lui Napoleon era mult mai mobilă; iar mișcările strategice în 1812, au fost executate cu o înșeală mult superioară celei pe care o vedem astăzi.

Asemănarea între aceste două campanii, este câte odată atât de mare, în cât armatele din 1915 par a merge pe urma pașilor armatelor din 1812 și că acelaș spîrit pare că însuflețește pe generalii germani.

Pozițiunile inițiale ale armatei ruse de acum 107 ani erau aproape pozițiile actuale ale armatelor Marelui Duce. Dreapta, mai puțin întinsă, era ca și astăzi, călare pe Niemen și își avea extremitatea la est de fluviu, în regiunea Rossieny. Stînga era formată din două armate: una a lui Bagration, la vreo 100 de km. est de Bieloștok, la Wolkowysk, — se știe că o armată rusă s'a retras acum în această direcție; — cealaltă, a lui Tormasof, forma extremitatea aripii spre sud, era ca și astăzi înapoia Bugului, la 70 km. aproximativ la est de Vladimir-Volynski, spre Luzk. Germanii, după patru luni de lupte crâncene și zilnice, nu au ajuns încă să cucerească pozițiile inițiale ale „Marei Armate”.

Impăratul Napoleon, atacând pe toată linia, îndreptă eforturile decisivă asupra cetății Kowno.

„Eu hotărîm de a trece Niemenul la punctul esînd spre Kowno, extrem de favorabil proectului meu, de a străpunge centrul lor și de a-i bate apoi succesiv”.

Iată proectul de marș prin Kowno la Vilna și dela Vilna la Minsk, care face și azi subiectul discuțiunilor tuturor criticilor militari.

Impăratul Napoleon trecu la Kowno la 24 Iunie și imediat, — până într'atît istoria militară este supusă legilor invariabile, — duse trupele în aceleași două direcțiuni, în cari s'au dirijat germanii ei înșiși după luarea orașului. Trimise pe Oudinot la N.-E. spre Ianov, în timp ce el

insuș, cu corpul lui Davoust, cavaleria lui Murat și Garda, înaintă la Est, spre Vilna.

Se știe că germanii nu au făcut în 7 zile nici a treia parte din drumul spre Vilna. Napoleon ajunsese în acest oraș în patru zile, la 28 Iunie; așa că Împăratul opera ceva mai bine. De aci trimise imediat la Minsk pe Davoust cu două divizii și cavaleria.

Iată deci realizată această străpungere a centrului rus. Dreapta armatei ruse este la Nord, strânsă pe drumul dela Petrograd; ea este stabilită pe Dvina, la vreo 100 km. la Est de Dunaburg, în tabăra Drissa. Ea atinsese această pozițiune, retrăgându-se dela Niemen, spre Est prin Swenzjany. Armata rusă din Lituania și din Curlanda se bate astăzi pe pozițiuni cu mult mai înaintate. Dacă ea se reface mișcându-se în jurul dreptei sale imobile la Riga și cu aripa sa stângă, refuzând lupta și descriind un arc de cerc spre Est, ea s'ar găsi înapoia Dvinei, între Riga și Drissa, exact în pozițiunile lui Barclay de Tolly.

Cât privește stânga rusă, în 1812 este de asemenea după cum am văzut, puțin înapoia pozițiunilor actuale la est de Bielostok și pe Bug, dar în condițiuni foarte comparabile. Intre aceste două masse, Davoust străpunge în direcția Minsk, după cum de altfel, nu este imposibil ca să facă la fel de armata generalului Eichhorn. Este deci de un viu interes de a ști ce s'a petrecut atunci.

„Când am văzut că la apropierea noastră armatele ruse se retrăgeau de peste tot, am avut oarecare teamă în ce privește posibilitatea de a le forța să lupte; dar îmi rămase speranța de a învâli pe Bagration (armata dintre Niemen și Bug) și de a putea în fine să sdrobesc pe Barclay (armata de la Dvina), dacă ar îndrăzni să-mi fie piept un singur moment măcar”.

Astfel vorbește Napoleon-ul lui Jomini. Este exact proceul care se atribuie Stat-majorului german, când se exprimă temeri pentru armata rusă întinsă între Ossoviec și Brest-Litovsky. Dacă inimicii noștri aplică până la capăt ideia napoleoniană, ei vor neglija în mod provizoriu operațiunile în Curlanda. În acest caz, expedițiunea navală în golful Riga, debarcarea senzațională a unui batalion în Estonia, ar avea caracterul unei operațiuni demonstrative, cu sgomotoasă punere în scenă, efectuată la un capăt al teatrului de operațiuni, pentru a atrage aci toată atenția și a o deturna dela punctul esențial. Acțiunea principală va fi, de data aceasta, ca în 1812, îndreptată asupra stângii ruse, pe care vor căta să o învâliască.

Iată deci pe Davoust sosit la Minsk la 8 Iulie, făcând dela Niemen 300 km. în 15 zile; el este reprezentat astăzi prin armata generalului Eichhorn; el trebuia să oprească

pe Bagration, lovindu-l în piept. La dreapta sa, Regele Jérôme a trecut la Grodno; este reprezentat acum prin armata generalului Gallvitz. În fine la dreapta mărșălu-este Schwartzenberg, atunci aliat a lui Napoleon și reprezentat astăzi prin armatele Principelui de Bavaria și a Mareșalului Mackensen. El înaintează la N.-E. de Brest-Litowsk, în direcția Slonim.

Bagration scăpă. Il vedem, mai întâiu, ținând piept în direcția nord-est la Novogrodek, apoi în direcțiunea est spre Minsk. Toate drumurile îi sunt barate. Găsește în fine scăparea spre S.-E. și ajunge la Neswiže la 8 Iulie, în aceeași zi în care Davoust i-l domină dela N.-E. și poate încă să-i fac retragerea. Ambii rămân nemișcați până în ziua de 11.

La 11 Iulie Bagration își reia marșul și partida de barare reîncepe. Unul va bară drumul celuilalt acela care care va ajunge întâiu la Mohilev, adică la tăetura Niprului la 200 klm. Est de Minsk. Napoleon calculează că Davoust poate ajunge la Minsk în opt marșuri, în timp ce rusilor va trebui 10 sau 12. În același timp Schwarzenberg, care eră, după cum am văzut, la N.-E. de Brest, va încerca de a învălui de asemenea pe Bagration, pe la flancul sud, înainte de Pinsk.

„Dar,—spune Jomini,—într'un imperiu atât de vast, manevrele strategice au mai puțini sorți de izbândă, decât într'o țară împrejmuată de ape sau de țări neutre: peste tot se găsește, dacă nu drumuri bune, cel puțin drumuri practicabile și toate speranțele mele vor fi iarăși zădărnice”.

Iată vorbe asupra cărora oricât am apăsa tot nu ar fi îndeajuns. Într'un imperiu atât de vast manevrele strategice reușesc mai greu; peste tot găsim drumuri practicabile.

Bagration sosi la 15 Iulie la Glusk, merse drept spre Nipru și îl atinse la localitatea Novyi-Bichov, la 60 km. sud de Mohilev. Il trecu în ziua de 26 fără ca Davoust să riște a-l urmări pe malul stâng. Bagration continuă numai decât marșul său spre Smolensk, unde ajunse la 9 August, după ce făcuse mai mult de 600 klm. în retragere în mai puțin de șase săptămâni.

Exemplele din istorie au acest avantaj, că imaginațiilor, temerilor și speranțelor noastre, ele ne arată fapte concrete. Se vede îndeajuns prin exemplul sus descris că pe însuș terenul acela unde se găsește armata principală rusă, o retragere poate fi norocosă condusă, în circumstanțe cu mult mai dificile decât acelea în care sunt puși astăzi aliații noștri. Se știe din operațiunile anterioare că rușii au executat retragerea în condițiuni bune și a evitat de a fi prinși în cleștele puterilor centrale”.

Iar „Rigasche Zeitung” din 21 August 1915, reproduce din „Denj”, următorul articol, relativ la situația militară de pe teatrul de războiu oriental:

„Tinta actualiei ofensive germane este forțarea trecerii Dvinei, pentru a putea să-și îndrepte apoi operațiunile lor atât contra Rigei, precum și contra Dwinsk-ului (Dunaburg), care începe a fi amenințat din alte părți.

Pentru a putea recunoaște adevărata țintă a dușmanului, trebuie să așteptăm mai întâiu eventuala forțare a Dvinei și după aceea să vedem noua lui grupare de-a lungul acestei linii.

Numai atunci putem cu siguranță spune pentru ce dușmanul ține cu orice preț să ocupe Riga și Dunaburg și atunci vom putea ști pe care dintre cele trei variante posibile, o va urma în noua lui ofensivă strategică.

Este posibil că germanii, să încerce ca printr'o lovitură napoleoniană, să despărtească nordul Rusiei de sud și bazându-se pe noua situație strategică, și mai cu seamă în cazul actual pe aceea politică, să își îndrepte acțiunea asupra uneia sau alteia dintre cele două jumătăți. Trebuie să ne aducem aminte, că la ambele flancuri de pe teatrul de operațiuni din Rusia se află câte un stat neutru care au în Rusia oarecare interese politice și că Germania trage nădejdea de a-și câștiga aceste State de partea lor.

Este lucru cert că austro-germanii nu sunt în stare singuri a înainta prea adânc în Rusia. Asta s'ar putea efectua numai atunci, dacă germanii își pot asigura bazele de operațiuni, fără a-și slăbi forțele de acțiune. În Nord acest pivot ar putea fi Suedia, iar în Sud România. Pentru cea dintâiu Germania are ca obiect de acțiune Finlanda, pentru cea de-a doua Basarabia.

Momentan încă nu se poate ști, dacă aceste două puteri, putea-vor să fie atrase de partea Germaniei sau nu.

Este foarte posibil, că succesele politice ale diplomației germane nu vor putea asigura planul strategic pentru prima variantă.

A începe operațiuni mari către interiorul Rusiei, înainte de a-și asigura flancurile, ar fi prea riscat. Rusia dispunând de o mare rezervă de soldați, pentru a putea să se opună cu succes unei astfel de înaintări.

Variantă primă, deci, s'ar putea îndeplini numai în cazul când neutrii se vor alătura de germani. Și după cât se observă actualele operațiuni germane pe ambele flancuri, au ca țintă ca prin eventualele succese ce le-ar obține în Baltica de o parte, și către Kiev de altă parte să atragă țările neutre de partea lor.

A doua variantă a planului de înaintare al germanilor ar putea avea ca țintă Petrogradul și aceasta mai mult în punct de vedere politic decât strategic.

A treia variantă a planului german ar putea fi o operațiune secundară spre Petrograd, combinată cu o operațiune principală spre Moscova, adică a se mărgini cu operațiunile militare numai pe jumătatea teatrului de războiu și aceasta încă la începutul campaniei.

Teatrul de războiu sudic din Rusia nu poate servi scopului urmărit de germani, căci chiar presupunând că ei vor ocupa centrele acestei părți din Rusia aceasta tot nu ar putea avea nici o înrăurire asupra operațiilor rusești, ca în cazul când ei ar ocupa Petrogradul și Moscova.

Care dintre acestea 3 variante se va îndeplini nu se poate încă ști: se poate presupune, numai, că după însemnătatea ce o are ambele flancuri ale liniei de luptă germane, mai cu seamă flancul dela marea Baltică, acolo este de presupus că se vor da lupte crâncene în zilele următoare.

Este foarte posibil că situația politică și strategică a germanilor să depindă de rezultatul acestor operațiuni”.

În adevăr, situațiunea critică de azi a puterilor centrale este și o consecință a rezultatului negativ al puterilor centrale în ofensiva din Rusia.

După ce Rușii au ajuns pe frontul Riga-Dvinsk-Pinsk-Cernăuși, Germano-Austro-Ungarii epuizați nu au mai putut să-și continue ofensiva; iar Rușii primind munițiuni, au putut rezista atacurilor cu mai multă înlesnire, ba, pe alocurea, au luat și ofensive cu mult succes.

Pe acest front, Germanii s'au întărit în fața Rușilor și prin scurtimea frontului și prin lucrările de întărire au economisit o parte din forțe spre a le întrebuiși în altă parte.

Planul operațiunilor viitoare, pentru iarna 1915-16 și anul 1916, pare a fi fost următorul:

1) A nu lăsa pe aliați să se pregătească, ci a-i lovi înainte ca ei să fie pregătiți, și a-i forța la luptă, adică a le lua inițiativa mișcărilor din mână.

2) O ofensivă în contra Serbiei, cu ajutorul Bulgariei, pentru a deschide calea aprovizionărilor cu Turcia; pentru a scăpa de un dușman fie el chiar cât de mic — Serbia și Muntenegru — și a-și alătura un prieten — Bulgaria —; pentru a influența și târi cu ei, cu voce sau fără voce, cele două țări neutre din peninsula balcanică, Grecia și mai ales România.

3) O mare ofensivă în contra Franței, și anume în contra eșindului dela Verdun.

4) O mare ofensivă în contra Italiei, prin Trentin.

5) O mare ofensivă aeriană în contra Angliei, unită cu aflăarea la revoltă a Irlandezilor.

Acesta era marele proiect de operațiuni, cu începere din toamna anului 1915 și până în primăvara anului 1916.

Ofensiva în Peninsula Balcanică a reușit pe jumătate, adică a reușit a atrage pe felonii Bulgari spre ei; a cuprinde Serbia și Muntenegru și a goni resturile armatelor lor, afară din țară; a face legătura cu Turcia pentru a le trimite munițiuni și materiale. Nu a reușit, însă, să obțină pacea nici măcar cu Muntenegru; iar Grecia forțată de marea alianță a demobilizat și a schimbat ministerul Sculudis, filo-german, și face alegeri noi în Octombrie, cari vor hotărî despre soarta Greciei.

România merge pe drumul ce și-a croit, urmărindu-și cu ochii țintă înfăptuirea idealului național și nu s'a influențat nici de amenințări nici de promisiuni. Drumul înfăptuirii acestui ideal, atâta de mult dorit și de atâta timp așteptat, duce, în mod fatal, alături de drumurile marelui alianțe și oricâte amenințări din partea puterilor centrale și injurii din partea Bulgarilor nu vor avea alt rezultat decât îndârjirea și mai mult a noastră spre realizarea acestui sfânt ideal și legitime dorințe.

Ofensiva în contra Franței, asupra Verdunului, începută în Februarie 1916, continuă și azi, după cinci luni, de lupte înverșunate, cum nu s'au mai pomenit și nici închipuit în istoria lumii. Nu au obținut alt succes decât cucerirea, la început, a unei porțiuni de teren și a unui număr de prizonieri — 20 mii; iar apoi cuceriri și recuceriri locale cu alternative de succes mai mult germane dar cu pierderi mult prea mari pentru niște succese așa de mici și atâta de efemere. E adevărat că aci s'au uzat foarte multe forțe franceze; dar este mai mult decât sigur că Germanii au pierdut aci cele mai bune din trupele ce aveau. Se socotește pierderile cu sutele de mii. Credem că pierderile Germanilor sunt cu mult mai mari decât ale Francezilor, fiindcă Germanii au fost mereu în ofensivă.

De ce au ales Germanii tocmai acest punct de atac? De ce tocmai Verdunul?

Dăm aci, după Hanotaux, părerea lui în această chestiune pe care o împărtășim:

„Prin ofensiva asupra Verdunului, Germanii reîncep campania din Franța tocmai de acolo de unde o lăsaseră după bătălia de la Marna. „Goana spre mare” și bătălia din Flandra, fusese o puternică diversiune, dictată de împrejurări și concepută, întru câtvă, pe teren, de către stat-majorul francez. Însă adevărata piedică și aceia care ar fi avut cele mai frumoase și mai decisive rezultate, din punctul de vedere german, fusese, în prima fază a campaniei, Verdunul; această este cauza pentru care comandamentul armatei însărcinată cu această operațiune, s'a incredințat principelui de corană german; culegerea celor mai frumoși lauri, îi fusese rezervată lui.

Verdun e vârful dintelui pe care-l formează pozițiile

întărite franceze dela Est, dinte, care înfrucătvă întră duros în miezul ofensivei germane dată prin Begia. Atât timp cât acest vârf nu va fi sfărâmat, orice atac spre interiorul Franței e expus unei străneri a extremităților clestei dela Est al aliaților. Mai ales o tentativă germană asupra Parisului, va fi luată pe la spate de către armatele aliate intacte din cadrilaterul pozițiilor întărite. Acesta e adâncul înțeles al bătăliei date pe Marna. Marea manevră prin Belgia n'ar fi putut obține succes, decât dacă ea ar fi fost întovărășită de un succes la Verdun.

Consiliul dela Potsdam, — la care, pe lângă Impărat au luat parte toți marii șefi de armate, — a decis că victoria trebuie câștigată: dar unde? Frontul rus e întărit, consolidat; pretutindeni armatele ruse s'au refăcut; ba, în diferite rânduri, ele au întreprins o ofensivă victorioasă; chiar mai multe luni de zile nu ar ajunge spre a se putea avea ceva decisiv în Rusia, și clipele trec repede; nimic de făcut pe frontul oriental. În Balcani — teatru de altfel secundar — ar fi să se lucreze pentru Bulgari; aceștia, ei înșiși, nu pot fi în stare să facă o nouă sforțare; Salonicul e de ncluat, Grecia evoluiază; România, nesigură; nimic de făcut în Balcani. Spre Egipt și Asia, partida este pierdută prin luarea Erzerumului; Turcia, pe greutatea căreia nu se poate pune nici un temel, — ce va deveni ea ca mâine?

Din această examinare reiese, că un singur front mai le poate fi încă norocos — frontul occidental.

E drept, armata franceză este puternică, valoroasă, decisă să moară pe poziții. Artileria ei, munițiile, pregătirea, sunt de o sulă de ori mai superioare decât cum au fost în vremea când ea a respins furioasele asalturi date de către cele mai bune trupe germane pe Yser. Ea își cunoaște adversarul, a învățat trucerile lui și știe ce nutrește el; ea e prevestită, e și gata.... Toate aceste considerațiuni ar vorbi contra unui asemenea atac nejudecat. Dar ce e de făcut? Altă cale nu mai e, iar clipele-s numărate. Trebuie sfârșit, înainte de sosirea verei, înainte ca nouile armate rusă și engleză să fie intrate în linie, înainte ca puterea imperiilor centrale să fi suferit pretutindeni înngenunchierea, pe care șefii chiar o și simt; înainte ca alimentele să nu fie de tot sfârșite; înainte ca banii să fi dispărut; înainte ca popoarele să-și fi pierdut orice curaj și orice spirit de rezistență; înainte ca procesul început contra militarismului prusian să-și fi deschis prima sa audiență în aclamările unui întreg popor înșelat și deziluzionat...

Și, Impăratul a decis ofensiva pe frontul francez. A venit în persoană alături de fiul său; a chemat pe bătrânii generali, bătrânele corpuri prusiene, tot ceea ce i-a rămas

credincios, sigur, solid, nezdruincinat, falanga de fier, — și reincepe (întocmai ca o lovitură disperată); ofensiva asupra Verdunului.

Wilhelm II, regele Prusiei, și-a condus supușii la tăcere; el conduce formidabilele măceluri; spre a se salva pe el, el ordonă un masacru general. Verdunul nu aduce însă noroc dinasticilor prusieni; aici e locul spuselor lui Deimling: „Aceasta va fi *ultima ofensivă germană*”. Acestor cuvinte le pun în față pe acelea cari mi-au fost spuse de curând de către unul dintre marii șefi francezi: „E mai bine ca ei să atace; vină! noi suntem gata!”

Și în adevăr Francezii au fost gata nu numai să reziste dar pe deoparte să producă pierderi simțitoare adversarului și să-l distragă dela atenția necesară de pe celelalte fronturi, iar pe de alta Francezii să nu-și deplaseze celelalte rezerve de pe front sau din rezerva generală ce pare că se mărește zilnic.

„Se știe că la începutul luptelor dela Verdun, Englezii se oferiseră să atace pe Germani pentru a ușura frontul francez atacat. Generalul Joffre refuză atunci oferta și nu se lăsă să fie mișcat din loc de asalturile tot mai îndârjite dela Verdun, pentru a nu face jocul Germanilor.

Unii critici militari pun în lumină înlănțuirea faptelor, cece dovedește prevederea înaltului comandament francez. Când Germanii au început atacul la Verdun, concentraseră o armată puternică împotriva sectoarelor britanice sperând că Englezii au să comită, dintr'o pornire generoasă, greșala de a ajuta pe Francezi cu o ofensivă prematură, pe la sfârșitul lunei Aprilie.

Mai târziu, Germanii constatăcă că Francezii se pregăteau mereu pe Somme; atunci înmulțiră loviturile dela Verdun, pentru a constrânge pe Francezi să renunțe la pregătirile lor sau să încerce, la rândul lor o strămutare de trupe în alt punct al frontului. Tactica asta eră, ce e drept, foarte dibace, dar Joffre, surd la criticile care i se aduceau, nu se turbură și își păstră aceeași linie de conduită pentru că Germanii angajați și imobilizați aici, să aibă de suportat tot aci cele mai mari pierderi posibile, și astfel așteptă liniștit ca situația pe celelalte fronturi să-i aducă momentul prielnic pentru începerea ofensivei.

Germanii au fost astfel prinși în capcană. Ei erau de sigur cu totul convinși că atrăseseră la Verdun toate forțele franceze disponibile, toate rezervele, încât nu mai credeau posibil un alt atac pe întreg frontul de Vest.

Poate că astăzi au început a-și da seama de contrariul, dar este greu să revie mai ales că s'a făcut și greșeala că prin discursul cancelarului din Marle a. e., și prin acelea ale conducătorilor politicii din Austro-Ungaria, din Bulgaria și din Turcia se afirmă în mod public

rezultatele strălucite ce se așteptau dela ofensiva contra Verdun-ului.

Lupta, la început, a fost durerioasă pentru Francezi. Ofensiva germană se pronunțase cu atâta putere, cu atâta aglomerare de forțe, în oameni și materiale, încât se părea că nimica nu-i va putea rezista. În adevăr situația era foarte gravă; însuși Francezii cei mai optimiști o considerau ca atare.

În acest atac, pregătit în tot cursul iernei 1915—1916, se concentră întreaga forță germană, și întreaga speranță a armatei ei. La începutul războiului, în timpul tulgerătoarei ofensive germane din 1914, Verdun-ul, în mare parte, i-au împiedicat de a-și realiza planul. Rezistența armatelor lui Sarail împrejur de Verdun a forțat pe Germani să-și schimbe planul de campanie.

Azi, după 20 luni s'au reîntors, plini de victorii de pe teatrul din Est și din Sud, să-și continue campania contra Franței, începând de astă dată cu Verdun-ul.

Atenția întregii Franțe și lumii întregi era concentrată aci la colțul de Nord-Est al pădurei Argonne. Francezii se luptau cu un eroism supraomănesc, dar dușmanii erau prea mulți, iar mijloacele lor de acțiune prea puternice. Mii de morți, zeci de mii de răniți, mii și sute de prizonieri se numărau printre Francezi. Se părea că nimica nu va rezista de astă dată, apăsării uriașe germane și se pregăteau a părăsi cu toții malul drept al Meusei spre a se adăposti înapoia râului. Deodată apare aci Castelnaud, apărătorul Nancy-ului, și dă comanda armatei de apărare generalului Pétain; iar Joffre a dat următorul ordin de zi, rămas tot așa de celebru ca și acela dinaintea de Marne: „J'ai ordonné, hier 24, de tenir sur la rive droite de la Meuse, au Nord de Verdun. Tout chef qui donnera un ordre de retraite sera traduit devant un conseil de guerre”.

Aci, prin urmare, trebuiau Francezii să învingă sau să moară până la ultimul.

Și au învins.

Au învins fiindcă au rezistat și n'au mai dat voce Germanilor să facă un pas înainte; au învins fiindcă au uzat aci aproape totalitatea forțelor germane disponibile, cari se încăpățanau să rupă cercul francez; au învins fiindcă ei au știut să-și menajeze forțele și rezervele lor, neangajând aci decât strictul necesar pentru a rezista.

Bătălia cea mare, A FRONTULUI UNIC, conform planului stabilit, nu permitea Francezilor să-și uzeze acum forțele; ei trebuiau să și le păstreze pentru ziua cea mare a pornirii ofensive comune și simultane. Și au reușit.

În istoria omănilor, Verdun-ul va lua loc îndată

după bătălia de la Marne și se poate spune că dacă Marne a format începutul renașterii puterii franceze și mai ales engleze, apoi Verdun-ul este începutul sfârșitului puterii germane.

Tu privire la ofensiva Austro-Ungarilor în Trentin, și la ofensiva aeriană a Germanilor în Anglia combinată cu revolta Irlandezilor, rezultatele, dacă nu au fost cu totul negative, în orice caz nu au contribuit cu nimic la îndreptarea situațiunei puterilor centrale.

Deși, la început, Austro-Ungarii au respins trupele italiene ce pătrunseseră în Tirol și au pătruns câteva zeci de kilometri pe teritoriul austriac între Adige și Brenta, dar pe deoparte nu au dispus de rezerve suficiente pentru a profita de primele avantaje și a zdrobi măcar o parte din trupele italiene, iar pe de altă parte din cauza alducerii de forțe aci, au subțiat frontul dinspre Rusia și astfel au înlesnit ofensiva rusă, poate cu o zi mai înainte decât ar fi trebuit să se producă. Astfel s'a întâmplat că Austro-Ungarii umblând cu doi pepeni într'o mână, într'un moment dat i-a spart pe amândoi: au fost respinși din Italia și sunt continuu respinși din Rusia. Pe ici-colea știrile din Germania au lăsat a înțelege că statul major german nu a fost de părere a se începe ofensiva contra Italianilor ci că Austro-Germanii n'au voit să țină seama de acest sfat. Nu știm cât este de adevărat aceasta, dar Germania pentru a scăpa de alianța austro-ungară fără a trece în istoria omenirii că și-a trădat aliața, ar fi putut foarte bine să nu întrebuițeze un asemenea Machiavelism: să o sfătuiască a nu lua ofensiva contra Italiei, iar printre culise să o împingă a face această greșală.

Cu privire la ofensiva germană aeriană contra Angliei, combinată cu revolta Irlandezilor, negreșit că s'ar fi putut spera o slăbire a Angliei, întârziindu-i pregătirile, dacă revolta irlandeză ar fi reușit; însă, cum se știe, aceasta nu s'a întâmplat. Grație măsurilor pe cari Anglia le-a luat imediat în Irlanda, ofensiva aeriană singură pe coastele Angliei și asupra Londrei a avut mai mult efectul de a îndârji poporul și pe conducătorii englezi, decât de a-i intimidă, de a-i abate din scopul ce urmăresc sau a le slăbi legăturile cu aliații. Operațiunile ofensive aeriene, negreșit că pot produce efecte mari, însă, pe deoparte, armata aeriană germană nu-i încă atât de numeroasă ca să poată kla tot efectul într'o asemenea ofensivă, iar pe de altă parte ceilalți cooperatori la asemenea lupte au lipsit, adică: flota, trupe de debarcare, revolte, greve, etc.

APRIL 1918
 1918-1918

Ca încheiere și fără să gândim a face o glumă, trebuie să constatăm că astăzi avem înaintea ochilor schimbarea completă a situațiilor și a părerilor. Până în toamna anului trecut se ironizau, de gazetele germanofile, puterile marelui alianțe că fac războiul cu fraze, cu discursuri oficiale și cu manifeste; pe când puterile centrale tac și fac. Astăzi ironia a trecut de partea puterilor centrale. În adevăr, pe când ordinele de zi ale armatelor multiple precum și telegramele și discursurile lor oficiale sunt scurte și conțin convingerea sigură a victoriei lor arătând în mod clar și pozitiv câștigurile obținute; cele ale puterilor centrale au umplut coloane întregi de ziare, și, prin fraze și promisiuni caută a convinge poporul și pe luptătorii lor de contrariu. Prin cifre asupra pierderilor, asupra prizonierilor, suprafețelor ocupate din teritoriul inamic, caută să ascundă adevărul asupra situației critice în care se găsește cu privire la starea economico-financiară, la reducerea rezervelor, la completa încercuire, la catastrofa austro-ungară, la greutatea de plumb legată de picioare ce o produce actualmente Bulgaria și Turcia acestei alianțe, la dorința ultimă ce vor fi având conducătorii germani de a-și salva interesele și propria lor țară, chiar în desavantajul celor trei aliați ai ei. Nu știm însă dacă puterile multiplei înțelegeri se vor opri la această din urmă perspectivă a Germaniei.

Azi, ca și anul trecut, putem afirma și cu mai multă tărie. Rezultatul marelui războiu este neîndoios: puterile centrale vor fi bătute și forțate a primi condițiile impuse de învingător.

Aceia, dela noi, cari nu văd acest rezultat nici astăzi, sunt sau de rea credință, sau nu-l văd chiar de-a binelea.

— SFARȘIT —

TABLA DE MATERIE

	<u>Pag.</u>
Prefața	3
PARTEA I	
CAPITOLUL I	
PENINSULA BALCANICA	
1. Considerațiuni generale	9
2. Orografie: Munți, dealuri, șesuri și câmpii	11
3. Hidrografie	20
4. Coasta peninsulei Balcanice	24
5. Clima peninsulei Balcanice	26
6. Liniile de invaziune ale peninsulei Balcanice	26
<i>Bosnia, Herțegovina, Dalmația și Croația</i>	28
<i>Macedonia. Comunicațiile</i>	32
<i>Bulgaria. Notițe istorice</i>	36
Notițe politice și economice	43
Pregătirea de războiu a teritoriului	44
Sistemul de apărare	46
Considerațiuni generale militare	50
CAPITOLUL II	
<i>Organizarea armatei bulgare :</i>	
Recrutarea și împărțirea anilor de serviciu	54
Recrutarea ofițerilor	56
Recrutarea subofițerilor	59
Compunerea armatei: Infanteria	60
Cavaleria	64
Artileria	65
Servicii: Serviciul subzistenței. Serviciul artileriei	69
Serviciul sanitar. Serviciul veterinar. Serviciul genului	70
Serviciul telegrafo-poștal. Trupe tehnice	71
Împărțirea armatei în mari unități. Efective	72
Flota	74
CAPITOLUL III	
P O R T U G A L I A	
Istoric sumar. Populație; suprafață; densitate pe km. pătrat pentru Metropolă și Colonii, — Căi ferate. Comerț. Bugel	76
Armata și marina portugheză: a) Armata activă; b) Armata de re- zervă; c) Armata teritorială; d) Armata colonială	77
Organizarea armatei în comandamente	81
Armata de apă	82

PARTEA II

Descrierea sumară a operațiunilor pe toate fronturile

I. Operațiunile pe frontul de Est (Teatrul de operațiuni Austro-Germano-Rus).	
1. Operațiunile dela 1 August până la 5 Septembrie	83
2. Schimbările în comandamentul rusec	98
3. Descrierea operațiunilor după schimbările din comandamentul rusec	101
A. Operațiunile la Nord de Pripet până la 31 Ian. 1916	108
B. Operațiunile la Sud de Pripet până la 31 Ian. 1916	120
C. Operațiunile de pe întreg teatrul de operațiuni dela 1 Februarie la 1 Maiu 1916	129
— Starea actuală a armatei ruse	131
Observațiuni și învățăminte	133
II. Operațiunile pe frontul de Vest (Teatrul de operațiuni Franco-Anglo-Belgo-German).	
1. Operațiunile dela 1 August la 31 Septembrie 1915	142
— Ofensiva franco-engleză din Champagne și Artois: Bătălia din Champagne. Desfășurarea luptei. Lupta în jurul fermei Navarin	145
Bătălia din Artois. Ofensiva engleză în sectorul Loos. Ofensiva franceză în sectorul Souchez	154
2. Operațiunile dela 1 Ianuarie la 31 Aprilie 1916	170
— Bătălia dela Verdun	184
Observațiuni și învățăminte	191
.	227
III. Operațiile în contra Serbiei. (Teatru de operațiuni Austro-Germano-Sârbo-Bulgar).	
— Preliminarii	239
— Descrierea teatrului de războiu sârbesc	241
— Forțele beligeranților	242
— Planuri de operații.—Concentrarea și distribuția forțelor	248
— Începerea primelor operațiuni. — Operațiunile Germano-Austro-Ungarilor până la legătura cu Bulgarii	253
— Operațiunile armatei bulgare dela mobilizare până la intrunirea cu austro-germanii	256
— Intervenirea Franco-Englezilor în ajutorul Sârbilor	268
— Operațiunile până la completa invadare a Serbiei. — Retragerea Anglo-Francezilor pe teritoriul grec	272
— Operațiunile după retragerea Anglo-Francezilor până la 1 Martie 1916	283
— Operațiile în contra Muntenegrului	286
Observațiuni și învățăminte	289
IV. Operațiile de pe frontul Italian. (Teatrul de operațiuni Austro-Italian)	
a) Operațiile în Tirol și Cadoria	303
b) Carintia și Carnia	305
c) Isonzo	310
Marea ofensivă austro-ungară în Trentin	311
Observațiuni și învățăminte	317
.	321
V. Operațiile în Asia: Caucaz, Persia, Mesopotamia	
— Situația generală a beligeranților la începutul lunei August și rezumatul operațiunilor până la finele anului 1915	323
— Operațiile până la căderea cetății Erzerum	326
— Operațiile după căderea cetății Erzerum, până la 1 Mai 1916	328
— În Persia. — Situația generală la 1 Aprilie	332
Observațiuni și învățăminte	339
.	342

	Pag.
VI. <i>Operațiile în Dardanele și Galipoli.</i>	
Bătălia dela 12—13 Iulie. — Bătălia dela 6—12 August. —	
Evacuarea peninsulei	345
Observațiuni și învățăminte	370
VII. <i>Aviația. Aerostația.</i>	
1. Considerațiuni generale	373
2. Organizare	382
3. Operațiuni și lupte aeriene: Diverse operațiuni ale aviației franceze și ale aliaților ei. — Diverse operațiuni ale aviației puterilor centrale. — Diverse descrieri de lupte aviatice	391
Aerostația	426
VIII. <i>Operațiuni Maritime.</i>	436
Diverse operații din 1915	438
Operațiunile în Marea Neagră, în Dardanele și în Marea Egee	445
Diverse operațiuni, observațiuni și chestiuni generale	456
Marea bătălie navală dela Iuland (Skager-Rak)	465
IX. <i>Observațiuni și învățăminte generale.</i>	
A). Chestiuni generale	479
B). Chestiuni tactice, tehnice și de organizare	492
C). Chestiuni diverse	505

PARTEA III

Chestiuni financiare-economice-sociale

Considerațiuni generale	508
1. Starea financiară	512
A. — Bursele, scontul, eliberarea depunerilor și a depozitelor, băncile de credit de războiu, monede	515
B. — Moratorii	526
C. — Băncile de emisiune	540
D. — Imprumuturi	552
2. Starea economico-socială	579
Observațiuni și învățăminte	613

PARTEA IV

Tranșee. Războiul de mină

Istoric și considerațiuni generale. — Organizare. — Luptă	629
---	-----

După doi ani de războiu

Cum trebuie judecate operațiunile și situațiile actuale pe toate fronturile	645
Puterile Marelui Alianțe	646
Puterile Centrale și Aliații lor	666
Acțiunile militare	673

SCHIȚE ȘI CROCHIURI IN TEXT

I. <i>Schițe pentru urmărirea operațiunilor de pe frontul de Est (Teatrul de operațiuni Austro-Germano-Rus):</i>	
Schița A.	83
" B.	85
" C.	91
" D.	92
" E.	99
" F.	100

	Pag.
Schița G.	103
" H.	105
" I.	111
" J.	114
" K.	130
II. Schițe pentru urmărirea operațiunilor de pe frontul de Vest	
<i>(Teatrul de operațiuni Franco-Anglo-Belgo-German)</i>	
Schița A.	143
" B.	144
" C.	155
" D.	161
" E.	166
" F.	168
" G.	171
" H.	172
" I.	179
" J.	184
" J. bis.	185
" K.	196
" L.	197
" M.	205
" N.	208
" O.	210
" P.	213
" R.	218
" S.	221
III. Schițe pentru urmărirea operațiunilor în contra Serbiei:	
Schița A.	254
" B.	259
" C.	262
" D.	264
" E.	267
" F.	272
" G.	274
" H.	276
" I.	278
" J.	281
IV. Schițe pentru urmărirea operațiunilor de pe frontul Italian.	
<i>(Teatrul de operațiuni Austro-Italian).</i>	
Schița A.	304
" B.	307
V. Schițe pentru urmărirea operațiunilor din Asia: (Caucaz. Persia. Mesopotamia).	
Schița A.	324
" B.	336
" C.	339
VI. Schițe pentru urmărirea operațiunilor din Dardanele și Galipoli.	
Schița A.	352
" B.	364
VII. Schițe privitoare la Aviație și Aerostație.	
1. Schița bombardărilor făcute de escadrilele franco-engleze asupra Germanilor	
	375
2. La „Aviația germană”: Schița A.	
	386
" B.	387
" C.	388
" D.	389
VIII. Schițe pentru urmărirea operațiunilor maritime.	
Pentru operațiile din Adriatică: Schița E.	
	451
Pentru Lupta navală dela Iutland (Skager-Rak):	
Schița A.	466
" B.	469

La capitolul: „După doi ani de războiu” :

Schița A.	672
„ B.	677

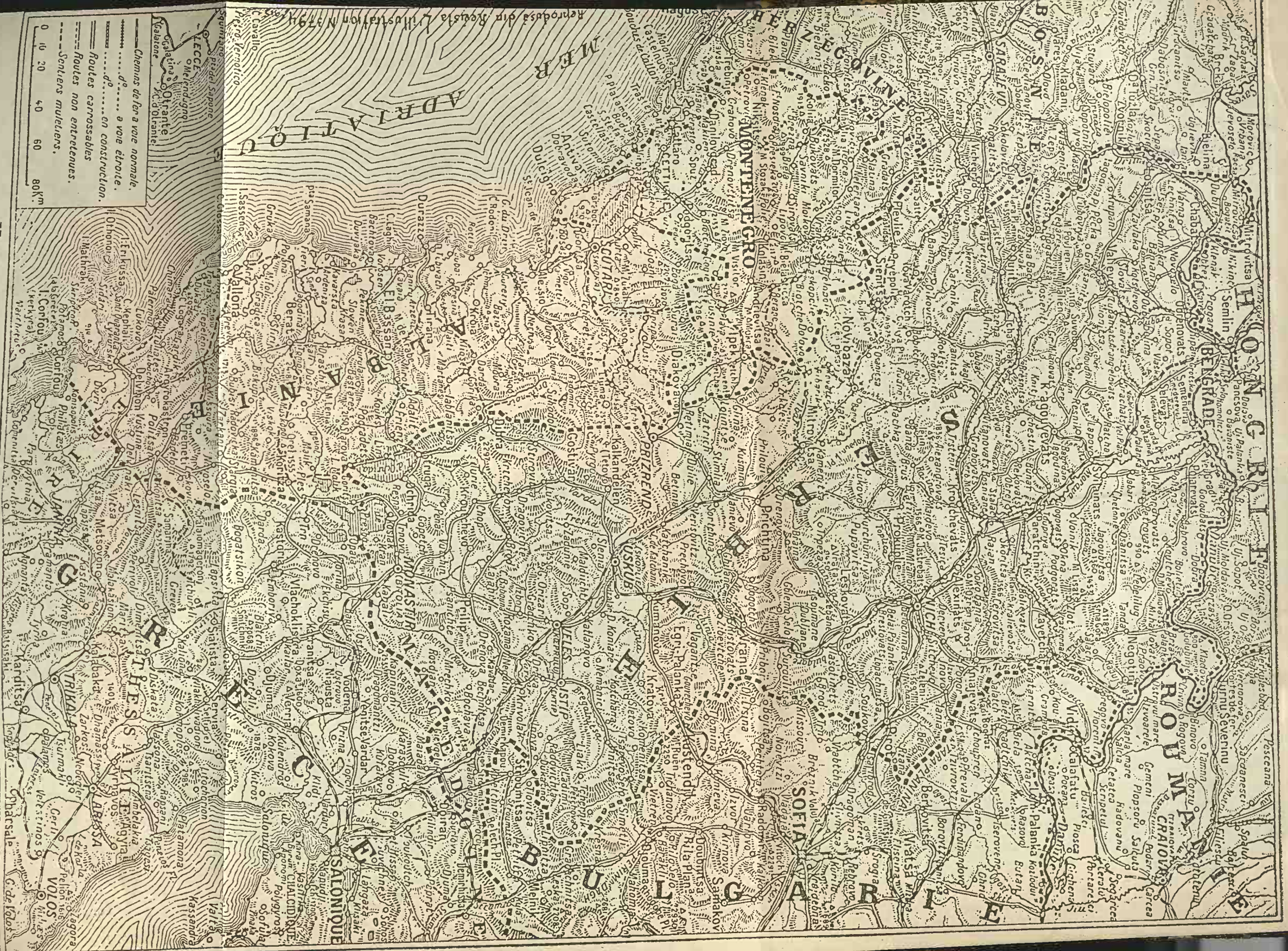
Adăugate la sfârșitul volumului :

Crochiuri : Pozițiuni dimprejurul Verdunului.

Hărți : 1.— Harta teatrului de războiu asiatic coprinzând teatrele de operații : Caucazian, Persan, Mesopotamian, Sirian și Canalul de Suez (Egiptean).

2.— Harta generală a teatrului de operațiuni în Serbia.

VERIFICAT
1987

Harta generală a teatrului de operațiune în Serbia